R.W.P. DEVRIES
LIBRAIRE ANTIQVAIRE
146 SINGEL
AMSTERDAM

BESCHRYVING
van't Gefandſchap der Nederlandſche
Ooſt-Indiſche Compagnie
aen
Den Grooten Tartariſchen Cham
au KEYSER van CHINA
met Privilegien.

H E T
GEZANDTSCHAP
Der Neêrlandtsche Oost-Indi-
sche Compagnie,
A A N D E N
G R O O T E N
TARTARISCHEN CHAM,

Den tegenwoordigen
KEIZER VAN CHINA:

Waar in
DE GEDENKWAERDIGSTE GESCHIEDENISSEN,
die onder het reizen door de Sineefche Landtschappen, Quantung, Kiangfi,
Nanking, Xantung en Peking, en aan het Keizerlyke Hof te Peking, zedert den
jaare 1655. tot 1657. zyn voorgevallen, op het bondigste verhandelt worden.

B E N E F F E N S
*Een naauwkeurige Beschryvinge der Sineefche Steden, Dorpen,
Regeering, Weetenschappen, Hândwerken, Zeden, Godsdiensfen, Gebouwen, Drach-
ten, Scheepen, Bergen, Gewassen, Dieren, &c. en oorlogen tegen de Tarters.*

Verciert met over de 150 Afbeeldfels, na 't leven in Sina
getekent, en beschreeven

D O O R
J O A N N I E U H O F,

Toen eerste Hofmeester des Gezandtschaps, tegenwoordigh
Oppelhoofd in COYLAN.

Tot A M S T E R D A M,

By WOLFGANG, WAASBERGE, BOOM, van SOMEREN,
en GOETHALS. 1693.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

CHICAGO, ILL.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

OPDRAGT

*Aan de Wel-Edele , Grootachtbare , Gestrengē ,
Voorzienige , en Welwyze Heeren ,*

DE HEEREN

HENDRIK DIRKSZ.
SPIEGEL,

Raadt, en Régeerend Burgermeester der Stadt Amsterdam, en
Bewindthebber der Oost-Indische Compagnie;

EN

CORNELIS WITSEN,

der beide Rechten Doctor, Raadt, en Oudt Burgermeester der
Stadt Amsterdam, en Bewindthebber der West-Indische Com-
pagnie , nu Gecommitteerde ter Vergadering van de Hoogh
Moogende Heeren de Staaten Generaal der vrye Vereenighde
Nederlanden.

*Wel-Edele , Grootachtbare , Gestrengē , Voorzienige , en Wel-
wyze HEEREN ,*

Et is niet zonder reden, dat veele uitstekende vernuften,
en vermaarde en hoog-geleerde Persoonen, met een zon-
derlinge vuurige begeerte zyn ingenomen, om den aart
en eigenschap van een Landt te mogen zien en opspeuren,
't welk tot noch toe in haar voornaamste stukken en deelen
voor de wereldt in een dikke en diepe duisternis schynt
gesteken te hebben, en waar in nooit eenig vreemdeling, op hoope van
daar weder uit te keeren, uit kracht van zekere ingevoerde wet, zynen voet
zetten dorste. Want het schynt den aart der sterffelyke menschen eigen te
zyn, dat hunne gedachten, door een zekere drift tot het zien, onderzoe-
ken en opspeuren van dusdanige dingen, geduurig gedreeven worden, die,
of ten aanzien van haare verre gelegenheit, groote zwaarigheid en moeite
veroorzaakten; of die de natuur, uit nydt, zo te zeggen, voor weetgierige
volken in den eenen of anderen verre gelegen oort des aardtbodems als op-
geslooten houdt, en den onderzoekers d'ervarnis, en het zien en bezich-
tigen daar af geweigert heeft. Tegen deeze hinder-paalen, en zwaare be-
letsels, hebben evenwel zedert eenige weinige eeuwen d'Europische vol-
ken, in spyt der oude Grieken en werelt dwingende Romeinen, met groo-
ten arbeid geworstelt, en gezocht dien hoek, en nydt der natuur, boven
te raaken. De volken in Europe houden zich niet langer, in 't opspeuren
en onderzoeken van natuurlyke dingen, binnen hunne oude grens-paalen

O P D R A G T.

beslooten, maar springen na het Oosten, Westen, Zuiden en Noorden, zeer verre daar buiten. Het geen 't vruchtbare Europe voort brengt en verschaft, dat leit nu byna als verschooven, en schynt veelen tot een waling en afkeer te strekken. Deeze zonderlinge begeerte, en lust na de schatten der uitheemsche Gewesten, heeft ook zoo veel in zommigen konnen uitwerken, en zoodanigh eenen yver ontfeken, om hunne landtsluiden daar aan deelachtigh te maken, dat zich de zelve niet ontzien hebben aan d' uiterste einden des wereldts te trekken, en aldaar, hoewel niet zonder gevaar van lyf en leven, d'aart en eigenschap deezer Landen, en alle hare vreemdigheden, r'ontdekken en op te speuren.

Onder meenighden van andere Gewesten, die buiten Europe zyn gelegen, en verhaälwaerdige vreemdigheden in haren schoot beslooten houden, heeft zelf Sina, 't vermaardste, gezegentste, vruchtbaarste en uiterste gedeelte van geheel Asie, eindelyk meê hare poorten voor den Europer moeten ontsluiten, en alle haar gedenkwaardigste geheimenissen (waar na zoo veele eeuwen d'Europische volken vruchteloos gestaan hebben) ten toon stellen en ontdekken, hoewel by beurten en met een ongelyke uitleyding, zoo wel van waarachtige als onwaarachtige dingen, waar door veelé naauwkeurige onderzoekers tot op deezen dagh van verscheyde zaken des Sineefchen Ryks versteken zyn gebleeven, en nooit de kern van alle hare vreemdigheden recht hebben konnen smaken. Want dewyl eenige, die voor deezen van dit uiterste Gewest van Asie iets hadden op het papier gebrágh't, veel méer de waarheit met ydele beuzelingen, en buitenspoorige verzietselen, verdonkert en verduistert hebben, zoo schynt dit d'eenigste oorzaak te zyn, waar door veele, die door eigen ondervinding niet verlicht waren, en zich op het verhalen van andere verlieten, achter de grondige kennis van 't geen het Ryk Sina in haar besluit niet zyn gekomen.

Dewyl nu verscheide geleerde Mannen verstaan hadden, dat myn Broeder, in de jaren 1655. en 1657. het Sineefche Gezantschap (uit last van de Neêrlandtsche Oost-Indische Compagnie, door den E. Heer Generaal Johan Maatzuyker, van Batavie aan den Grooten Tartarischen Cham of Keyzer van Sina afgezonden) mede hadt helpen bekleeden, en een bondigh Werk van alles, 't geen op de reyze was voorgevallen, op zyn vertrek van zynen tweeden tocht na Oost-Indiën, my in handen (om deeze dierbare schatten niet aan de woeste zee en holle golven te betrouwen) hadt gelaaten, dat eenige weinigen maar ten deele en ter loop hadden gezien; zoo hebben deeze Mannen dikwils, en, zoo te zeggen, zonder ophouden my aangepord, om dat Werk onder de Druk-pers te brengen: welk ernstigh verzoek op my zoo veel vermoght, dat ik eindelyk besloot, 't zelve op het spoedigste te doen vervaerdigen.

Myn Broeder, die, zonder roem gesproken, den grooten Oceaan tot vyf maal over gescheept, en in den tydt van meer als vyf-en-twintigh jaren verscheyde plaatzen in Europe, Asie, Afrika en Amerika, te water en te lande bezocht heeft, alwaar hem veele verhaäl- en gedenkwaardige zaken zyn

O P D R A G T.

zyn voorgevallen, heeft niet alleen, behalven het beschryven van het verrichten des Gezantschaps, alle vreemdigheden, en verhaalwaardige dingen, die hem op de reys zyn voor gekomen, met een bijzondere vlyt aangemerkt, en hier beschreeven, maar ook de Steden, Pagoden of Afgodenkerken, Dorpen, Dieren, Gewassen; Drachten der Inwoonders, Schepen, enz. in meer dan 150 Schetsen, (die van niemandt tot noch toe, dan van myn Broeder, uit Sina gebraght zyn, en waar van d'Afbeeldtzens in dit Werk vertoont worden) zelf aldaar na't leven, als mede een Kaart van de gantsche reis door Sina, afgetekent, en met haare bygaande beschryving op het bondigste en naauwkeurigste verklaart, neffens het geen de geloofwaardigste Schryvers daar af op het papier gebraght hebben.

Indien ik my niet door een zonderlinge drift van genegenheid vond aangeport, en als gedreeven, om aan haare Hoogh Edele Heeren dit Boek op te dragen, en het zelve met haar Edele doorluchtige Naamen te doen blinken, de nootzaakelykheid evenwel zou my daar toe aangemaant en als gedwongen hebben. Want het is billyk, dat een beschryving van een uitheemsch Gewest onder de naamen van die geenen uitgaat, die met het bekleeden der voornaamste ampten in d'Oost- en West-Indische Compagnie, den handel op deeze en andere vreemde Gewesten tot bescherming strekken. Haare Hoog Edele zyn niet alleen, door haare hooge verdiensten en kloekbeleit, op den throon der hoogwichtigste bestieringen in deeze Vereenigde Nederlanden verheven; maar haare Ed: zyn ook deelachtigh aan het opperste gebied, en de heerschappyen over de Landen die na den op- en ondergang der Zonne gelegen zyn. Daar- en boven heeft myn Broeder de beginselen van zyn reizen buiten 's Landts ten dienste van d'Ed: Heeren Bewindthebberen der West-Indische Compagnie, in verscheide aanzienelyke bedieningen, in Brasil (alwaar ook myn Oom Alexander Picardt c. c. d. & in het bloeijest zyner jaaren, in 't hoogste van zyn eer, en in het heetste van den oorlog zyn leven voor het Vaderlandt gelaten heeft) aangevangen, en is daar na, ten dienste van d'Ed: Heeren der Oost-Indische Compagnie, na Sina, Japon, Persien, &c. getrokken, bekleedende noch tegenwoordig 't ampt van Opperhoofd van Koylan.

Ik heb my dan dus verre verftout, en eerbiedelyk de vrymoedigheid genomen, om aan haar Hoogh Ed: in deeze weinigh bladen een verhaal des Gezantschaps aan den Grooten Tartarischen Cham, en de Beschryving van een Ryk (niet twyffelende of zulks zal U E. aangenaam zyn) op te dragen, dat eertyds was en ook noch is het uitstekendste en heerlykste Ryk, niet alleen van geheel Asie, maar byna van alle Koningryken en Vorstendommen die op den gantschen aardtbodem gelegen zyn: een Ryk dat noch zoo heerlyk bloeid, (hoewel het by wylen van Opperhoofd verandert is, en veele oorlogs-rampen uitgestaan heeft) en zedert veele eeuwen altydts gebloeid heeft, daar in tegendeel de magtigste Monarchyen zoodaanig verandert en uitgeroeit zyn, datze ook het minste van haaren voorigen glans en heerlykheid niet behouden hebben.

Wel

O P D R A G T.

Wel is waar dat ik aan haar Ed: opoffere eens anders arbeid, en dierbaare Paerlen en Juweelen, die U.E. hier in een kleene bundel van bladen ziet opgeslooten; en gehaalt uit de verre gelegenste Plaatzen des aardtbodems; kome aanbieden, om my daar door in haare Edele goede gunst en genegenthêidt (indien my die eere gebeuren magh) te wikkelen; maar plichts halven vindt ik my, dewyl ik de Broeder des Auteurs ben, benootzaakt, myn oogen te slaan op het geen hy my ter trouwe te bewaaren hadde gegeven; hoewel dat alreeds buyten zyn oog en goede voorzorge zo verre was gekomen, dat het noodtwendigh eens anders raadt en hulpe van nooden heeft, tegen het berispen der geenen die alles zonder aanschouw verachten, zonder zelfs ooit het minste werk van eenig belang aan den dagh gebragt te hebben; gelyk Karel Vermander, in zyn uitlegging over Ovidius Nazo, zeer wel aldus gesproken heeft:

*Berispers, hart genekt, gy moest ook overleggen,
Dat al te grooten bergh leit tusschen doen en zeggen,
Eer gy een vry gemoedt vertzaagt met snappen koen.
Veel hebben monds genoeg om iemands werk te laken,
Maar niet wel handts genoeg wat beters zelfs te maken.
Het zeggen is maar windt, ik houde veel van doen.*

Dit is't dat ik aan u Hoog Ed: te zeggen hadde; biddende voorts met een innerlyke en hertgrondige genegentheit den almogenden Schep- per, dat hy haar Hoogh Ed: gelieve te verleen een langduurigh leven, op dat, neffens andere Voorstanders en Opperhoofden deezer Landen, door haare magt en kloek beleid, ons Vaderlandt bezitte een heilzaame Regëering, onzen handel in voorspoedt en vrede magh gedreeven, en ons volk eer en ontzagh toegedraagen worden; en dat alzoo de Gewesten na den op- en ondergang der Zonne, die onder de heerschappy van de- zen Staat buigen, en Godes zegen, zo in geestelyke als wereldtlyke zaken, rykelyk genieten, ons wederom zegenen mogen.

Dat wenscht uit gront zyns herten,

Wel-Edele, Grootachtbare, Gestrenge Heeren,

U Ed: alleroetmoedighste en onderdaanighste dienaar,

HENDRIK NIEUHOE.

Naauw-

Back of
T-Hinge
Not Imaged

TANYN TARTARIÆ PARS.

Ne
sept
RE

GNUM NIUCHE

KIN. LE AOT UNG.

XANTUM.

COREA

NANKIN.

MARE

E O U M.

CHEUXAN

IAN. Kiang

FOKIEN.

FORMOSA

cus Cancri.

ermania communis
dies.

REYS - KAERTE

lands. Ambassade der Niederlande
Ost Indische Compagnie. des CHINA
den den Groeten Tartarischen CHINA
von JOHAN NIEUHOFF

Carte du Voyage

des Ambassadeurs de la Compagnie
Inde Orientale des Provinces Unies
par l'Empereur de la CHINE

Tabula Geographica
Imperii Levantini Societatis Indus
Orientalis, Belgii Federati, per
Chinam ad Japonem Tartaricum
Auctore Joanne Nieuhoff.

Land-Charte

Von der Kofte der Ost Indischen
Compagnie in den Vereinigten Niederlanden
durch Sina an den grossen Tartarischen Khan.
ausgegeben von Johann Nieuhoff.

ORTENS.

Ost-

30

35

35

35

35

35

35

35

35

35

35

Back of
T-Hinge
Not Imaged

Naauwkeurige Beschryving

V A N

't GEZANDTSCHAP

der Oost-Indische Maatschappy,

A A N D E N

*Grooten Tartarischen Cham , of Sineeschen Keizer ,
na Peking in Sina ;*

Gedaan door de Eed. HEEREN

PIETER DE GOYER,

E N

JAKOB DE KEYZER,

Door last van den Eed. Heere, den Heer Generaal

JOHAN MAATZUIKER,

En de E. Eed. en Groot-Achtbare Raden van Indiën.

Vertrokken van Batavie, den veertienden van Hooimaand, des Jaars 1655.

En daar weder op gekeert, den een-en-dertigsten van Lentemaand, 1657.

Den Lakon-
ners was
verboden
buiten
's Lands
te reizen.

MEET reizen buiten 's Lands, en 't bezoeken van vreemde Gewesten, was den Lakoners, omgeene uitheemsche zeden aan te nemen, en zich niet tot het plegen van een ongeregelt leven hier door te begeven, uit kracht van een zekere ingevoerde Wet, ten hoogsten verboden. Men dreef ook by hen alle vreemdelingen, op dat d'Ingezetenen aan der zelve zeden en manieren niet zouden deelachtig worden, ter Stadt uit; en welk Burger zyne Kinderen na 's Lands wetten niet opbragt, en hen daar in niet onderwees, dien beroofdenze van het recht des Burgerchaps. Zoo genegen waren deze Volken tot hun eigen Vaderland, en had-

den van 't reizen, uit hun Vaderland, zo eenen schrik, datze tegen zekeren Jongeling, alleen om dat hy den weg wiste, waar hene men na *Pylea* kon reizen, met bittere scheld-woorden zeer hevig uitvoeren. Maar deze wet en vreemde gewoonte hebben d'oude Grieken en Romeinen, die zich voorstaan lieten, dat het reizen buiten 's Lands, en wetenschappen uit vreemde Gewesten te halen, hen tot roem van eenen onsterfelyken naam by de Nakomelingen zoude strekken, niet recht-verworpen. Want by d'aal-oude Schryvers, door wien de daaden van 't Grieksche en Romeinsche volk op 't papier zyn gebragt, vind men aange-tekent, dat zich, van aller geheugen her, hooge en laege stants Per-sonen, tot het bezoeken van buiten-land-

*Groote ge-
negenheit
der Grieken
en Romei-
nen in 't be-
zoeken van
uitheem-
sche Ge-
westen.*

landsche Gewesten, en 't onderzoeken van zeden en manieren der uitheemsche volken zonderling genegen getoont, en geen arbeid, nochte gevaar van lyf en leven daar voor te wagen, ontzien hebben.

Als Keizer Trajaan, na den Partischen oorlog, met het navorschen van de natuur en eigenschap der Zee, zeer bezig was, en door storm en onweêr, op Zee, heen en weder geslingert wierd, zag hy, by geval, eenige Schepen na Indiën varen, 't welk in hem, tot het reizen, en 't onderzoeken van de natuure der uitheemsche volken, zoo een vicrige begeerte ontfak, dat hy luids keels, met deeze woorden, uitborst, *'K wenschte dat ik noch een Jongeling was, en myne voorige krachten en sterkte had; gewisselyk ik trok noch tot aan d'uitterste grenzen van Indiën.* Zulk een groote begeerte had deeze Keizer, om grondige kennis van de natuur der Indianen te hebben, en op wat wyze deeze volken gekleed gaan, en leven, te mogen weten. En hy zouw te dien einde, buiten twyffel, ook daar heene getrokken hebben, indien hem zulks, door het muiten der veroverde volken, niet belet was geworden.

Na dat Koning Mitridates, met wien de Romeinen lang in 't oorlog waren, op den Stoel des Ryks was geraakt, en voor nam het zelve niet alleen wel te bestieren, maar ook, met het inlyven van andre Ryken, te vermeerderen, veroverde hy ('t welk noit eenig Vorst voor zynen tyd had gedaan) de nabuurige Schyters, een volk dat met geen wapenen te dwingen was. Eindelyk, na 't veroveren van deeze volken, trok hy, in onbekend gewaad, door de Landschappen Pontus, Kappadocie, en geheel Asie, om den aard en de gelegentheid van Landen, Steden, en volken, t'onderzoeken.

Tacitus, de doorluchtigste der Historie-schryvers onder de Romeinen, verhaalt, dat Keizer Germanicus met een zonderlinge begeerte tot reizen ingenomen was, en, om aaloude en vermaarde plaatzen te bezoeken, door Griekenland, Tracie, de Kust van Asie, en eindelyk geheel Armenie ging door-

reizen. Ook hield zich deeze Vorst niet vernoecht met het Gewest van Asie bezocht te hebben, maar hy begaf zich ook na Egypte, onder schyn van 's Ryks zaken gade te slaan; daar hy in der daad alleen maar uit inzicht van eenige 's Lands oudheden op te mogen vorschen was heene getrokken.

Tot het reizen, en uitheemsche Gewesten aan te doen, had de Filosoof Demokrites meê zo een vicrige genegenheid, dat hy, na 't overlyden van zynen vader Damaspus, alle de vaste goederen aan zyne twee gebroeders weg schonk, om alleen hier voor eenige gereede penningen, tot reis-geld, te mogen krygen. Dees reisde eerst, om kennis van alle wetenschappen te bekomen, na de Egyptische Priesters, daar na trok hy tot de Chaldeen, en hier van daan raakte hy in Indiën by de Gymnosofhisten, of naakte Filosofen.

Plato, eindelyk, (om niet te reppen van ontelbare andere Grieken en Romeinen, die zich in dien arbeid ook niet weinig hebben afgesloofd) de wyfste, volgens d'uitspraak van 't Orakel te Delphis, en leerling van Sokrates, liet zich aan 't onderzoeken van verre gelege Gewesten, en aan 't navorschen van de natuur en den aard van uitheemsche volken, zo veel gelegen leggen, dat hy zyn Vaderland hierom verliet, en geheel na Egyptenland trok.

Geen minder trek en genegenheid heeft men, zedert ruim twee eeuwen herwaards, in d'Europische volken, niet alleen in 't bezoeken van buitenlandse Gewesten, maar ook in 't ontdekken van vreemde en onbekende Landen, bespeurt,

Amerika of West-Indiën, de nieuwgevonden Landen onder den Noord- en na den Zuid-Pool gelegen, en meer andere ontelbare Landstreken en Eilanden, daar d'Ouden misschien noit af hebben hooren reppen, verstreken klare bewys-tekenen, hoe verre deeze volken d'oude Grieken en Romeinen, in dat stuk, te boven zyn gegaan.

Terwyl ik deeze loffelyke daden, en dit stout bestaan van deeze vermaarde Man-

Mannen, die hier door eeuwig op de vleugelen der Fame zullen zweven, vast gestadig overpeinsde, vond ik my niet min aangeprikkelt, en gemoe-digt, om, waren het geen heele Land-schappen, ten minsten iets, dat den aart en eigenschap van eenige ver-regelegen Volken, Landen en Steden mogte betreffen, tot slichting en nut der Nakomelingen aan den dagh te brengen. Hier toe besloeg wonder wel, dat (na dat ik my een geruimen tyd in West-Indiën had opgehouden, en van daar in myn Vaderland, en van hier na Oost-Indiën was vertrokken) ik my juist te dien tyde op het Eiland Batavië bevond, als by d'E. E. Heer JOHAN MAATZUIKER, ende Wel-edele en Groot-achtbare RADEN van INDIEN beslooten wierd, d'Ed. Heeren PIETER DE GOYER, en JACOB DE KEIZER, als Hooft-Gezanten, met een aanzienlyk gevolg, en brieven van gelooffenis, te zenden na Peking in Sina, aan den Grooten Tartarischen Cham, of Sineesch-Keizer, om aan dezen Monarch (door dien onlangs het Ryk van Heer ver-wisselt, en onder gehoorzaamheid van dezen Grooten Cham geraakt was) het dryven van den onderlingen Koop-handel op deze Gewesten, te ver-zoe-ken.

Last dan ontfangende, om dit Ge-zantschap mede te helpen bekleeden, kreeg ik hier door ook gewenschte ge-legentheid, tot het opspuren en ont-dekken van den aart, natuur en eigen-schap van deze Volken, en dit Ryk, dat by alle Land-beschryvers voor het gezegenste Gewest des Aerdbodems is gehouden, en daar in certys noit eenig Vreemdeling eenen voet dorste zetten, op hope van daar weder uit te keeren. En hier in, zonder roem gesproken, heb ik my ook zodanig gequeeten, dat ik niets onaangemerkt heb laten voor-by gaan, zo in't onderzoeken van de zeden en manieren dezer Volken, en den aart van 't Land, als ook, en dat voornamelyk, in 't aftekenen van Land-schappen, Steden, Dorpen, Dieren, Kruiden, en meer andere vreemdighe-den, 't welk tot noch toe, myns we-tens, niemand gedaan heeft.

Maar om de Nakomelingen van de vrucht van dezen mynen arbeid, dien ik, in het onderzoeken van 's Lands eigenschappen, heb aangewend, niet te versteken, vind ik my ten hoogsten genoodzaakt, al het gene ons, in 't verrichten van dit Gezantschap, op de heen- en weerom-reis is voorgeval-len, op 't kortste en bondigste, der ge-heugenis over te leveren, en door den Druk gemeen te maken. Doch eer ik dit gae verhalen, acht ik my ten onge-voeglyk te zyn, met weinig woorden, de verdeeling van de gantsche vlakke des Aerdbodems, als ook de naam-rede van 't woord Sina, des zelfs ge-le-gentheid en grootte te verklaren, en eindelyk de tien Landschappen van de vyftien, (daar in geheel Sina ver-deelt word) en der zelve Steden, die ik niet door-reisde, tot opening en meerder klaarheid van onze Reis-be-schryving, voor af te handelen, en ten toon te stellen.

De gantsche klomp des Aerdbo-dems (met de Zeën, Poelen; en Re-vieren daar onder gerekent) word van de huidendaagsche Land-beschryvers in twee deelen gedeelt; te weten, in een oude en nieuwe Werelt. d'Oude Werelt begrypt onder zich Europe, Asie, en Afrika. En deze laatste ver-deeling des ouden Werelts willen eenigen dat haren oorsprong zoude ge-nomen hebben van het getal der drie Zonen van Noach, als Sem, Cham, en Japhet: want den eerste, zeggenze, viel, na den Zuntvloet, Asie, den tweede Afrika, en den derde Europe ten deel.

Het nieuwe gedeelte, dat, na den tweeden Ontdekker, eenen zekeren Florentyner, Amerikus Vesputius, Amerika, en, dewyl het op eenen zel-ven tyd met Oost-Indië gevonden is, West-Indië genoemd word, verscheelt in grootte weinig van Europe, Asie, en Afrika. Deze nieuwe Werelt, of Amerika, wierd allereerst ontdekt in den Jare veertien-hondert twee-en-tnegentig, door Kristophorus Kolum-bus, geboortig van Geneve, en dat uit last van Ferdinand, Koning van Kastilic en Arragon, en des zelfs Huisvrouw. Maar vyf jaren daar na voer de gemel-

Verdeeling
des gant-
schen Aerd-
bodems.

de Amerikus Vesputius, de Florentyner, hooger op; zulks ook ná dezen laatsten, (een eere, die met recht den eerste toequam, en noit eenig Koning te beurt is gevallen) dit gantsche vaste Land, zoo wel het Noorder- als het Zuider-gedeelte, Amerika geheeten wierd.

Onder de nieuwe Wereld kan ook, ten opzicht van d'ontdekking, gevoeglyk gerekent worden het vaste Zuid-land, of Magellanika, zo geheeten na den eersten Ontdekker Ferdinand Magellanus, die in den Jare veertien-honderd en twintig, op zyne Schipvaart om den gantschen Aerdbodem, het zelve aller-eerst ontdekte. Vyf-en-veertig jaren daar na wierd dit zelve Land aangedaan van Francois Draak, een Engelsman, en twaalf jaren na dezen laatsten, van Tomas Kandisch, mede geboortig van Engeland; en in den Jare zestien-honderd, van eenen Hollander, Olivier van Noord. Maar voor eenige weinige Jaren heeft een zekere Spanjert, Ferdinand de Quier, het zelve veel verder, dan d'eerste Vinders zich oit dorsten onderwinden, ontdekt.

Grenzen
van Asie, en
desselfs ver-
deeling.

Asie, om niet te reppen van alle d'andere deelen des Aerdbodems, als verre buiten ons voorgesteld bestek en oogmerk, word ten Noorden met de Tartarische Zee, ten Oosten met de Groote Indiaansche Zee, *Eous* geheeten, ten Zuiden met het Roode Meir, ten Westen met den Arabischen Golf, en de streke lands tusschen dezen Golf en de Middellandsche Zee gelegen, befloten. Op haar langste, te rekenen van de Hellepont tot aan Malakka, d'uitterste Koopstadt in Indiën, is Asie dertien-honderd Duitsche mylen, en in de breedte, te rekenen van den Mont des Arabischen Golfs, tot aan de Kaap Tabin, twaalf-honderd en twintigh Duitsche mylen groot.

Geheel Asie, dat d'Ouden in Groot en Kleen Asie verdeelden, wort ten huidigen dage in vyf deelen, als in Perzie, het Turksche Ryk, Indiën, (daar onder d'omleggende Eilanden begrepen zyn,) Tartarye en Sina, verdeelt. Dit Asie is het gedeelte des Aertryks dat van Godt voor alle andere verkoo-

ren is; hier in is d'eerste Mensch geschapen, gevallen, en weder herbooren. Deeze leefde in 't eerst onsterfelyk, maar daar na maakte hem de Val aan de sterffelykheid onderwaerigh. Eindelyk hier van ontslagen zynde, in het beloofde Zaat Jesus Christus, wiert hem d'onsterfelyke Zaligheid, waar aan een ieder, door het ware Geloof, ook deelachtigh is, beschooren. Gelukzalig Land, dat onzen Verlosser voortgebracht, en dien aan ons vertoont heeft. In dit land begosten de menschen het allereerste te sterven en te leven. Hier heeft het gebruik en de verwerring der verscheide Talen haren oorsprong genomen. Dus veel en verre zy in 't kort van Asie gesproken; alleen te dien einde, om te weren in welk gedeelte des Aerdbodems, 't Ryk *Sina*, dat ons nu te verhandelen staat, gelegen is.

Wat aangaat den Naam van dit *Sina* of uitterste gedeelte van Asie, die is hier zo duister van oorsprong, veranderyk en verscheiden tusschen de oude en hedendaagze Schryvers, en tusschen 't Lands Ingezeten en Vreemdelingen, dat iemant misschien, die des zelfs oorsprong wil ontdekken; en alle de namen, daar meê dit *Sina* by de Ingezeten en uitheemschen, in voorgingen tyde is, en noch ten huidigen dage wort genoemt, optellen, tydt en moeite zal vergeefs gespilt hebben.

Benaming
van SINA

Dat deze volken de geenen zyn, die Ptolomeus *Sinen* noemt, geeft de gelegentheit des Lands, als ook de naam *Sina*, daar dit Land ten huidigen dage meê bekend is, duidelyk genoegh te kennen. Want dat op Spaansch *China*, dat wordt op Italiaansch *Cina*, op Hooghduitsch *Tschina*, en op Neêrduitsch en Latyn *Sina* geschreven; alwaar in het uitspreken, tusschen het woort *China* en *Sina*, tusschen ons en de Spanjerts weinig onderscheids te hooren is. Maar uit onkundigheit der Spaansche spelling, en uitspraak die in de *Ch* is, heeft de spelling van de Grieksche letter χ onder die volken de overhand genomen; invoegen de bekendste naam en spelling ten huidigen dage onder de Europers *China* is, als of men *Gina*,
en

en niet *Sina*, behoorde te zeggen. De Tarters noemen dit Ryk *Catay*, en zomtyds ook *Mangin*; maar deze leste naam *Mangin* beteekent veel meer d'inwoonders zelf, dan het Landschap; want *Mangin* is op hunne taal zo veel gezegt, als wilde en ongemanierde menschen; met welk woord de *Tartars* dikwils de *Sinezen* bespotten. Van eenen zekeren Venetiaan, *Markus Paulusz.*, die allereerst ten deele den Europeers dit Ryk ontdekt heeft, en in den Jare veertien-hondert en zes, als de Tarter gantsch *Sina* afliep, mede in dit Ryk doorboorde, word dit *Sina* ook *Catay* geheeten; maar de beruchteste en voornaamste naam; daar dit Ryk ten huidigen dage meê genoemd word, is *China*, welken naam de Portugezen, die, na lang varen, daar allereerst aan quamen, en noch tegenwoordigh in 't Landschap *Kanton* koophandel dryven, allereerst den Europeers hebben bekend gemaakt.

Trigantius. Maar in deze verscheidenheid der namen heeft men zich nergens meer over te verwonderen, als dat den *Sinezen* alle deze namen onbekent zyn, en zy daar af noir behoort hebben, vermits men by hen gene kenteken van deze benamingen vind, noch veel minder weet uit wat oorzaak dezelve zo dikwils verandert zyn; daar nochtans de *Sinezen* zelfs hun Ryk vele andere namen gegeven hebben, en wel ligt in 't toekomend noch geven zullen. Want het is by hen, van aller geheugenis her, een gebruik geweest, dat, zo dikwils het recht der heerschappye, volgens 's werelds beloop, van den eenen Stam op eenen ander over gaat, de gene ook, die de Heerschappye aanvaert, het Ryk met een nieuwe en zeer schoonen naam, na zyn welgevallen, beschenkt. Onder anderen leeft men, dat eertyts dit uitterste gewest van *Afie* of *Sina*, *Than*, *Tu*, *Tha*, *Sciam*, *Chen*, als ook *Han*, genaamt is geweest. *Than* beteekent *breedt zonder maat*; *Tu*, *rust*; *Tha*, *groot*; *Sciam*, *cieraat*; *Chen*, *volmaakt*; *Han*, *den Melk-weg aan den Hemel*.

Eenen geruimen tyd te vooren, eer de Tarters, in dezen lesten inval in

Sina, het Ryk bemachtighden, en den Sineefchen Keizer af-handigh maakten, (te weeten als de Heerschappye des Ryks aan 't geslacht van *Ciu* stond) wierd *Sina* by de *Sinezen* met den naam van *Min*, 'r welk op Neêrduitsch *doorluchtigh* of *klaarbeid* beteekent, genoemd. Daar na voeghdenze by het woord *Min*, de lettergreep *Ta*, en noemden het toen *Tamin*, of zo andere schryven, *Ta'iming*, dat zoo veel gezegt is; als *het Ryk van groote klaarbeid*. Voor drie honderd jaren wiert dit zelve Ryk ook *Ta'i-juen*, en ten huidigen dage van de Tarters, die dit Ryk regenwoordig onder den Grooten Cham bezitten, *Ta'ic'ing* geheten.

Schoon dit Ryk van *Sina* gemeenlyk dus van Heer en Naam teffens verandert, zo is 'et evenwel by de *Sinezen* zelfs, van aller geheugenis her, gedurig met twee andere byzondere namen, als *Chungchoa* en *Chungque*, genoemd geweest; waar van de eerste zo veel gezegt is als *Middelryk*, en d'ander zoo veel als *Middeltuin*. De reden, waarom de *Sinezen* hun Ryk deze namen gaven, is deze; dewylze eertyds voor vast geloofden, dat de Hemel rond, 't Aerdryk vierkanr, en in des zelfs middel-punt hun Ryk gelegen was. Weshalven, alsze in 't begin de Europeische Landkaarten zagen, namenze het zeer qualik op, dat men hun Ryk niet in 't midden des Aerdbodems, maar in het uitterste van 't oosten vertoon den. Hierom, als zeker *Jesuyt*, *Mattys Riccius*, in *Sina* alle de landen des gantschen Aerdbodems in een Kaart met Sineefche namen had afgebeeld, schikte hy die zodanig in orde, dat het Ryk van *Sina* in 't midden quam te leggen; maar de meeste *Sinezen* beken nen zelfs nu hunnegrove dwaling, en lachchen die niet weinig uit. En hoewel de *Sinezen* zelfs hun Ryk dus met verscheide namen by wylen genoemd hebben, (na dat de Stam, die over hen heerschte, quam te veranderen,) zo geven evenwel de Grens-buuren daar weinigh acht ing op, nochte zy volgen de *Sinezen* daar niet in; want die van *Kouchenchina* en *Siam* noemen dit Ryk *Cin*; d'Eilanders

dets van *Japon*, *Than*; de *Tarters*, *Han*; en de *Turken*, *Saraceners* en andere *Westerfche volken*, *Kataium*.

Waer uit nu het woord *Sina* of *China* haar oorsprong gekregen heeft, daar in komen de *Schryvers* niet met elkandre overeen.

Naam-rede
van't woord
SINA.

Zommigen dryven, dat deze naam oorspronkelyk is van de *Sionem*, dewyl *Sina* op *Sionifch* een voortreffelyk en uitstekend *Landfchap* betekent. Andere, in tegendeel, willen dat het geheele *Ryk* zynen naam van d'*Inwoonders* der stad *Chinchen* genomen heeft; dewyl deze luiden het allermeeft met hunne *Schepen* op alle plaatzen van geheel *Afie* gedurigh varen, en de *Portugezen* en *Indianen* met het weg-werpen van eenige letteren uit het woord *Chincheu*, den naam *China* lichtelyk hebben kunnen smeden.

Maar verre zyn de geenen op den dool-weg, en het spoor byfter, die dryven dat het woord *Sina* herkomstig zy van zeker woord *C'inch*, dat by de *Sinezen* doorgans zeer in 't gebruik is. De valsheid van deze oorsprong blykt hier klaarlyk uit, dewyl de *Sinezen*, die met d'*Indianen* of *Portugezen* op die plaatfen handelen, en met hunne *Schepen* *Indiën* aandoen, gewoon zyn, eerbiedigheids-halve, elkandre niet met den naam van *C'inch*, maar *Sia*, in hun moeders tale te eeren en te groeten; zulks de geleerde en zedigfte luiden, alleen *C'inch*, en niet *Sia* zeggen.

In dit verschil der *Schryvers*, fchynt wel het waarfchynlykfte te zyn, 't geen de *Jefuit Martinus Martini*, (een man van uitstekende geleertheid en overvlieger in de kennis der *Sineefche Oudheden*) daar van in zyn zeste boek der *Sineefche Hiftorien*, der geheugenis met deze woorden heeft overgelevert.

Ik zal (zeid hy) *dit niet onaangevoert laten voorby gaan, dat my zeer waarfchynlyk dunkt te zyn, dat niet alleen by d'Indianen, maar ook by d'uitheemfche volken, de naam Sina van den ftam Cina, (die in het tweehonderd en zes-en-veertigfte Jaar, voor Christus' geboorte, over Sina heerschte) haren oorsprong genomen heeft; inwoegen men niet Sina, maar*

veel meer het Ryk der Sinen of Cinen behoort te zeggen. Want ten tyde dezer Koningen, die uit dezen ftam voortgekomen waren, wierd eerst de naam der Siners by d'uitheemfche volken, en voornamelyk by d'Indianen, ruchtbaar en bekend. By d'Indianen raakte daar na de naam Cina in 't gebruik, die daar in van de Portugezen, na 't veroveren van Indiën, gevolgt wierden. Want deze ftam Cina regeerde over het grootfte gedeelte der Siners, die na 't weften woonden, en voerde met d'uitheemfche volken geduurig oorlog. Als daar na de ftol des Ryks aldaar geplant wierd, gaf men het den naam van het Cinifche Ryk. Deze ftam Cina tot den top van alle voorfpoet verbeven zynde, deed daar na den uitheemfchen zeer veele oorlogen aan; inwoegen het geen wonder is, dat by deze uitheemfche volken de naam van Cina in 't gebruik raakte, en de overhand nam. En fchoon de Sinezen dit uitterfte gedeelte van Afie of Sina met verfehiede namen noemen, na dat de heerschende Huizen komen te veranderen, zoo hebben evenwel d'uitheemfche den eerften naam, dienze hoorden, bebouden. En dit is myn gevoelen, noopende d'oorsprong van den naam van Sina. En fchoon, volgens dit gevoelen, de voorfte letter van het woord niet met een S, maar met een C behoorde gefchreven te worden, zoo heb ik evenwel, om de lichtigheid van den uitfpraak, de letter S daar voor doorgaans gebruikt.

Geheel *Sina* wierd in voorigen tyd van den *Sineefchen Keizer Xunus* in twaalf *Landfchappen* verdeeld. Daar na bragt *Keizer Tva*, die na de dood van *Keizer Xunus* de heerschappye aanvaarde, ontrent twee-en-twintigh honderd en zestig jaren voor *Christus* geboorte, geheel *Sina* tot het getal van negen *Landfchappen*, die alleen te dien tyde de noordelyke deelen van *Sina* begrepen, en tot haren uitterften grenspaal de *Revier Kiang* hadden. Maar na dat de zuiderlyke deelen alengs overwonnen, en d'*Inwoonders* in hunne woest-en ongebondentheid wat getemt waren, is eindelyk het gantfche *Sineefche Ryk* in vyftien *Landfchappen* ver-

*Sina wordt
in vyftien
Landfchap-
pen ver-
deelt.*

verdeelt. Onder deze vyftien word mede gerekent het Landschap *L'edoutung*, dat ten Westen van *Peking* gelegen is, daar de groote Muur haar begin neemt; als ook het hangend Eiland *Korea*, die beide aan den Sineeschen Keizer schattingen betalen. Noch zyn 'er verscheide naburige Eilanden die schatting aan dit Ryk betalen, waar onder 't Eiland *Hainan*, dat in zee ten Zuyden tegen over het Landschap *Quangsi* leidt, het voornaamste is. Onder d'Eilanden, die scharbaar aan dit Ryk zyn, word ook getelt het Eiland *Formosa*, dat van de Sinezen *Lienkieu* genoemd word, en tegen over het Landschap *Fokien* gelegen is, als ook het Eiland *Cheuxan*, dat tegen over het Landschap *Chekian* leidt, en een vry vermaart en neeringryk Eiland is. Doch hier van zullen wy daar na breder spreken.

Zes van de vyftien Landschappen leggen aan zee, als *Peking*, *Xantung*, *Kiangnan* of *Nanking*, *Chekian*, *Fokien*, en *Quangtung*. Hier van daan, na 't Noorden, leggen de middellandsche Landschappen, als *Quangsi*, *Kiangsi*, *Huguang*, *Honan*, en *Xanfi*, en na 't Westen d'overige vier, *Xenfi*, *Sin-ch'uen*, *Queicheu*, en *Iunnan*.

Ten laaften is dit *Sina*, dat vyftien Landschappen onder zich begrypt, ook in Zuid- en Noord-*Sina* verdeelt. Zuid-*Sina* noemen de Tarters het Ryk van *Mangin*, en Noord-*Sina* het Ryk van *Katay*. In het eerste leggen negen Landschappen, en in 't laafte zes of acht, indien men het Landschap *L'edoutung*, en het hangend Eiland *Korea* daar onder wil tellen.

Deze zes noordelyke en negen zuidelyke Landschappen, worden door de groote Revier *Kiang*, die de Sinezen niet ongetrymt den Zone der Zee noemen, (dewyl alle Rivieren uit de zee haar oorsprong nemen) van elkander gescheiden.

Uit het boven verhaalde blykt klaarlyk de dwaling en groven misslag der genen, die voorby *Sina* noch een ander Ryk, datze *Katay* noemen, als ook verscheide Steden, als *Quinsay*, *Kambalu*, en meer andere verzielen, daat in der daat voorby die groote

Muur zich geen andere volken onthouden dan Tarters, die geen vaste woonplaatzen hebben, maar op wagens door het gantsche land om her zwerven, en van d'eene plaats op d'ander trekken; gelyk zulx breder in 't wederleggen dezer dwaling by verscheide gelcerde Schryvers, als *Trigautius*, *Martinus Martini*, in zynen Sineeschen Atlas, te lezen is. Onder andere hebben ook de Jesuiten bevonden, dat buiten het Ryk *Sina* geen Ryk van *Katay* te vinden is, zulks dezelve Volken die wy Sinezen heten, van de Persianen *Kataiers* genoemd worden. Met bondige bewys-redenen word de zelfste dwaling ook van den zeer geleerden Heer *Jakobus Gool*, een man van zonderlinge kennis in alle wetenschappen, en Oosterfche talen, en tegenwoordigh Professor der Arabische Tale in de hooge School tot Leyden, in zyn byvoegzel, achter den Sineeschen Atlas, zeer geleerdelyk wederleid.

Het Ryk *Sina* word ook van d'omleggende landen zodanig omringt, en ten Oosten en Zuiden mer de Zeën bekabbelt, dat 'er byna in een vierkante omtrek te leggen komt. Alleen steken twee zee-bergen zeer verre zeewaarts uit, die op Sineesch *Tung* genoemd worden. d'Eene leid by de Stadt *Ningpo*, daar af men in veertig uren op 't Eiland *Japon* kan komen, d'andere uitsteekende zee-berg is in 't Landschap *Xantung*, by de Stadt *Tengcheu* gelegen.

Sina, in het uitterste gedeelte van Afie gelegen, word ten Oosten, Zuiden en Westen, van de groote Indiaansche Zee bespoelt, die by de Sinezen *Tung*, dat Oosterlyk betekent, geheeten is. Ten Noorde wort 'er door de beruchte en wydvermaarde Muur, die van de Sinezen tegen het invallen der Tarters gesticht is, van 't oud Tartaryen, de Koningryken *Ninche*, *Niulhan*, en een gedeelte van *Taniju* afgescheiden. Wat hooger op na 't Noorden heeft 'er tot grens-plaatzen het zelfste Ryk *Taniju*, en zekere wocste wildernis *Samo*, die de Noord-zyde van dit *Sina* van de Ryken *Samahan* en *Kaskar* afzondert. Aan d'overige lan-

SINA is vierkant.

Scheidspalen van SINA.

en in Noord
en Zuid
SINA.

Dwaling in
het stellen
van Katay
buiten het
Ryk van
SINA.

landen , na 't Zuiden gelegen , grenzen de Ryken van Priester Johan , *Geo*, (die van de Sinezen met een gemeenen naam *Sifan* genoemd worden,) als ook *Tibet*, *Laos* en *Mien*. Voorts komt *Sina* aan dezen kant aan *Bengale*, en een gedeelte van Tartarye, en de Damafische Bergen, waar door het van Tartarye en Indiën afgescheiden word, te grenzen.

Haar grootte.

Het uiterste van *Sina* (in de breedte genomen) begint in 't Zuiden op 't Eiland *Hainan*, dat op de hoogte van achttien graden leit, Noorder breedte; van daar strekt het zich na 't Noorden tot op twee-en-veertig graden, invoege *Sina* in de breedte de grootte van twee-en-twintig graden, dat is, drie hondert en dertigh Duytsche mylen, heeft. Hare lengte begint in het Landschap *Junnan*, van de hondert en twaalfste graat, en eindigt in 't Oosten aan de Zee-berg van de Stadt *Ningpo*, by de Portugezen *Nampo* geheten, op de hondert en twee-en-dertighste graat, zulks dit gewest vier hondert en vyftig mylen, of twee-en-dertig graden, ieder graat gerekent op vyftien mylen, in de lengte groot is.

SINA is met zeer sterke grens-vestingen omringt.

Niet weinig verheerlyken dit *Sina*, ten opzicht van de rontom omleggende Ryken, hare natuurlyke en met de hant gestichte Vestingen, waar door dit gantsche Ryk zoo wel tegen alle buiten-gewelt schynt beschut te zyn, dat 'et hier in alle gewesten des Aerdtryks verre komt te overtreffen. Want gene toegangen vind men tot dit Ryk, of dezelve zyn alle zoo wel bevaart en gesloten, dat 'et een Werelt op zich zelf, en van d'andere Ryken schynt afgezonderd te zyn. Zoo wel ten Zuiden, als ten Oosten, daar het met de Zee bekabbelt word, leggen zo vele Eilanden, Banken, Platen en blinde Klippen, dat 'et zeer gevaarlyk is om met eenige groote oorlogs-schepen van dien kant *Sina* aan te doen. Ten Westen, wat na 't Zuiden, verstreken de Boffchen en hooge Damafische Bergen, die door een onophoudelyke ry van Bergen aan elkandre gehecht zyn, en *Sina* van het naast aangrenzende *Asie*, en de naburige kleine Ryken afscheiden, tot veiligheid en be-

scherming van dit Ryk, mede geen vermadelyke grens-Vestingen. Na 't Noord-Westen word 'et door de zandige en drooge vlakke *Samo*, (daar op alle uitheemsche Krygs Heiren, die hier langs in *Sina* zouden willen doorboren, door gebrek van leeftocht nootzakelyk moeten versmachten,) tegens alle invallen ook genoegzaam beschermt. Eindelyk heeft dit Ryk na 't Noorden de groote Muur, die de Stam *Cina*, twee-hondert en vyftien jaar voor Christus geboorte, tegen het invallen der Tarters, van hem in verscheide neêrlagen overwonnen, liet stichten. Doch in welke gestalte deze Muur zich bevind, en hoe verre zich de zelve uitstrekt, zullen wy hier na breder in het beschryven van 't Landschap *Peking* verhalen.

Dewyl de Heerschappye, over de vyftien Landfchappen van dit *Sina*, aan een eenigh Opperhoofd, den Grooten Tartarischen Cham, tegenwoordigh staat, zal ik het getal van alle de groote en kleine Steden, die in de zelve Landfchappen leggen, ten toon stellen. Voor eerst telt men in dit gantsche Ryk hondert en vyf-en-veertig Hoofdsteden, die in grootte en vermaardheid uitmunten. Onder het gebied van deze staan dertien-hondert een-en-dertig kleine Steeden, waar onder hondert en acht-en-veertig genoeg in grootte en volkrykheit tegen verscheide hoofdsteden op mogen. Behalven deze, heeft men twee-en-dertig groote Steden, die wel onder het gebiedt van andere Steden geenfins staan, maar evenwel de waerdigheid en den naam van Hoofdstadt niet voeren mogen, schoon darze over drie-en-tseftig kleine Steden gebieden, en dezelve wetten voorschryven. Buiten d'ordening leggen 'er noch drie Steden, daar in de Veld-Oversten hunne woonplaatzen hebben. De Krygs-Vestingen, die door het gantsche Ryk verspreit leggen, zoo wel binnen als buiten de groote Muur, en in de Muur zelf, belopen ten getale van hondert en negen-en-vyftig. Boven al deze hoofd- en kleine Steden, als ook de Krygsvestingen, zyn 'er noch seventien krygs hoofd-Steden, en zes-en-zelftigh kleine krygs-Steden, die hier in alleen

Getal der Steden.

Author Admirand.

Trigantius.

van

van d'andere Steden verschillen, om dat de krygs-luiden in de krygs-steden onder de Burgers woonen.

Indien men alleen op de grootte en ruimte der Steden wil letten, zoo is by wylen het onderscheid tusschen de hoofd- en kleene steden niet zeer groot; want dat bestaat gemeenlyk veel meer in de waardigheid en achtbaarheid der Overheden, en verscheide stads-vryheden en Wetten, dan in de menigre der Inwoonders, en overvloed van Rykdommen. De Karspels, Vlekken en Dorpen, schoon darze dikwils in grootte en volkrykheid tegen de gemeene steden, die op Sineesch *Chin* genoemd worden, op kunnen, mogen evenwel den naam van Stad niet voeren, dewylze met geene muuren omringt zyn, en nier van hare eigene, maar van d'Overheden der naast-omleggende plaatzen wetten ontfangen en bestiert worden. Wyders staat aan te merken, dat alle de Steden, die in geheel *Sina* leggen, byna van een zelve fatsoen en maakzel zyn, en elkandre alleen in grootte en neering-rykheid van koop-handel overtreffen; want de meeste leggen in een vierkante omtrek besloten; hebben breede en hooge Muuren, die langs heen met vierkante Torens (een zeeke breedte van elkandre) versterkt, en met wyde Grachten, en daarenboven noch met aarde Wallen omringt zyn. Ieder stad is ook met een dubbelde Poort en twee dubbelde deuren voorzien; waar van d'eerste zoodanig tegen de tweede over is gelegen, dar men in de laarste niet zien kan, schoon men in d'eerste staat. Tusschen deze twee stads-poorten komt ook gemeenlyk een breed en ruim plein te leggen, daar op de krygs-knechten in de wapen-oeffening afgerecht en geleert worden. Boven op de Poorten staan mede veeltyds hooge en konstlig gebouwde Toorens, die op Sineesch *Muen Leu* genoemd worden, en wapen-plaatzen en wacht-huizen der krygs-knechten verstrekken.

Ook vertoonen zich hier in 't gemeen buiten de Poorten zeer groote en breede Voor-steden, daar in dikwils zoo veele menschen woonen, als in de Steden zelfs. Buiten de Wallen van ie-

der hoofd-stad en de kleene steden zien men ook, op een vermakelyke plaats, en die veel begaan word, ren minste eenen Tooren, ter gedenkenis van den genen aldaar gesticht, die by den volke voor een voorspook van geluk en ongeluk gehouden wicrd.

Gelyk nu deze vyftien Landschap-pen doorgaans in menigte van treflyke, welbebouwde, en neering-ryke Steden, byna alle andere gewesten des Aerdryks verre schynen t'overtreffen, zo muntenze ook niet min uir in volkrykheid. Want niet alleen vind men in de Steden, Vlekken, en aan de Revieren, maar ook buiten op 't land en aan de gemeene wegen, gedurigh zoo een groote menigte van menschen by heele zwermen, om zoo te spreken, by elkandre, dat 'er van verre heele heiren schynen aan te komen trekken, en nau-lyks hier te lande in Europe op de drokste Jaar-markten meer verschynen. Die de Sineesche Reeken-bocken wil opslaan, daar in het getal der menschen van ieder Landschap in 't byzonder (zonder die uit Koninklyken bloede gesproten zyn, d'Overheden, Gelubden, Krygs-luiden, Priesters, Vrouwen en Kinderen daar onder te rekenen) zeer net staat aangetekent, zal bevin-den, dat die ten getale van acht-en-vyftig millioenen, negen honderd en veertig duizend, twee honderd en vier-en-tachtig Persoonen belopen. Niemand heeft zich ook hier over te verwonderen, op wat wyze zulks kan uitgevonden worden: want ieder Huis-vader is, op pene van zwaare straffe, gehouden een bortje aan de grootste deur van zyn huis te hangen, daar op hy 'r getal zyn-ner huis-genoten, hunner staat, en war des meer zy, aan re teekenen heeft. En om alle bedrogh voor te komen, is over alle rien huizen een zeker Persoon gestelt, dienze *Titang* noemen, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegris, als *Tienman*. Zyn ampt bestaat in 't opschryven van 't getal der Personen, op het bortje aangetekent; en indien 'er in de bekendmaking van dit getal gemist is, zulks den Stadthouders der plaatzen aan te dienen.

Dus verre van *Sinaas* benaming, verdeeling, grootte, en wat des meer

Menigte der
menschen.

zy, gesproken hebben, zal ik in 't kort hier by voegen, wat de vyftien Landschappen jaarliks aan schattingen en tolln aan den Sineeschen Keizer met elkandre hebben op te brengen, als ook hoe veele Hooft-groote, kleene en krygs-Steden in ieder Landschap van de tien, die ik in deze reize niet aandeed, gelegen zyn, en eindelyk wat ieder Landschap aan schattingen jaarliks aan den Keizer heeft op te brengen.

*Autor ad-
mirandos.*

Niemant bezit in dit gantsche Ryk eenen voet breedt lands, zonder schatting aan den Koning te betalen; invoe-gen zich niemant behoeft te verwonden, dat'er boven de gemeene onkosten, die aan de kleene Koningen, Landvoogden en Krygs-luiden gedaan worden, noch meer dan zestig millioenen kroonen jaarliks in 's Konings Schat-kist gebragt worden, zults de gantsche som aan de kant van hondert en vyftig millioenen kroonen bedraagt; doch van alle deze penningen mag de Koning niets na zyn welgevallen aanleggen, maar alles wort in de gemeene Schat-kist gebragt. Verzoekt de Koning onderstant by geschrift van d'O-versten der Schat-kist, zo wort hem evenwel zults noit afgeslagen.

De Landschappen brengen jaarliks aan schattingen op, 32207447 zakken Rys, waar van hondert menschen aan eene zak een gantschen dag genoeg hebben; 409949 ponden ongewerkte Zyde, 712436 rollen hennippe Lake-nen, 630770 balen Katoen, 191730 rollen gemaakte Zyde. Maar de Stadt *Hucheu* koopt deze schatting jaarliks af, met vyf-hondert-duizent kroo-nen.

*Schattin-
gen der
Landschap-
pen.*

Noch brengen de Landschappen jaarliks op 1794261 gewichten Zours, icder gewicht gerekent op hondert en vier-en-twintigh ponden, bedragende in alles 187688364 ponden; 32418627 bundels Hooi of Stroo, tot voer voor 's Konings Paerden, zonder d'andere tolln daar onder te willen rekenen.

D'overige tien Landschappen van *Sina*, die ik op onze reis niet aandeed, en welker groote en kleene Steden, en war ieder jaarliks aan den Keizer op te brengen heeft, ik hier vervolgens zal ten toon stellen, zyn deze, als *Xanfi*,

het tweede Landschap van de vyftien, *Xenfi* het derde, *Honan* het vyfde, *Suchen* het zeste, *Huquang* het zeven-de, *Chekiang* het tiende, *Fokien* het elfde, *Quangsi* het derriende, *Queicheu* het veerriende, en *Junnan* het vyf-tiende.

Het tweede Landschap

X A N S I.

Dit Landschap leit ten Westen van *Peking*, is wel kleender en min Volk-ryk, maar evenwel vruchrbaar-der en ouder dan *Peking*, dewyl (zoo men geloof aan de Sineesche Historien wil geven) de Sinezen aldaar hunne eerste wieg en geboorte-plaats vinden, en zich hier aller-eerst met der woon hebben neêrgezet.

Ten Noorden heeft dit Landschap *Xanfi* (dat zoo veel op Neêrduitsch gezeid is, als naar de West-zyde der Bergen, namelyk zo geheeten ten op-zicht van de plaats daar in het gelegen is, want door de Bergen *Heng* word 'et van 't Landschap *Peking* afgescheiden) tot scheids-palen de groote Muur, die zich van 't Oosten tot het Westen door 't geheele Landschap strekt. Achter de-zze Muur komt het Koningryk *Tanyu*, en de zandige woestyne *Samo* te leggen. De West-zyde van dit Landschap leid met de Geele Rivier, die van 't Noor-den na 't Zuiden loopr, besloten; en word door de zelve van 't Landschap *Xenfi* afgescheiden.

Dit Landschap brengt de zoetste en schoonste Druyven van geheel Asie voort, hoewel de Sinezen daar uit geen wyn persen, maar zy drogen die alleen, en worden dan zo gedroogt door geheel *Sina* te koop gebragt. In dit *Xanfi*, 't geen zeer wonderlyk en aan-merkens waerdig is, zyn door 't geheele Landschap vuur-purten, even eens als hier te lande water-putten, die tot het koken der spyze in dezer voegen gebruikt worden. De mont van de put-ten word dicht toegesloten, en alleen maar een opening gelaten om de pot of ketel daar in te zetten, door welk middel de spys zonder eenige moeite aan 't koken raakt. Men graaft hier te lande

lande ook steen-kolen uit het gebergte, even eens gelijk in Engeland en te Luyk in Neêrland; daar d'Inwoonders-meê koken en vuuren. De stoven of kagchels zyn in dit gewest even eens als in Duitsland, van gebakken steen, in form van kleene Bedsteden, gemaakt, en schynen veel eer Bedsteden dan kagchels te zyn.

Getal der Steden.

In dit *Xansf* leggen vyf Hooft-steden, twee-en-tnegentig kleene Steden, en verscheide Krygs-vestingen. De vyf Hooft-steden zyn, TAIYVEN, PINGYANG, TAITUNG, LUGAN, en FUENCHEU.

I. TAIYVEN gebiedt over vyf-entwintigh Steden, als *Taiyven*, *Taiyven*, *Iucu*, *Taco*, *Ki*, *Sinken*, *Cingyven*, *Kiaoching*, *Venxui*, *Xenying*, *Tu*, *Cinglo*, *Hokio*, *Pingting*, *Loping*, *Che*, *Tingsiang*, *Tai*, *Uai*, *Kiechi*, *Cofan*, *Fan*, *Hing*, *Paote*, en *Hiang*.

II. PINGYANG gebiedt over vier en dertigh Steden, als *Pingyang*, *Sianglin*, *Hungtung*, *Feuxan*, *Chaoching*, *Taiping*, *Toiang*, *Ieching*, *Kioyao*, *Fuenfi*, *Pu*, *Pu*, *Lincin*, *Tungbo*, *Txi*, *Vanciven*, *Hocin*, *Kiai*, *Ganye*, *Hia*, *Venhi*, *Pinglo*, *Juiching*, *Kiang*, *Cieaxan*, *Kiang*, *Tuenkio*, *Ho*, *Kie*, *Hiangning*, *Cie*, *Taning*, *Xeleu*, *Tangbo*. Onder deze zyn *Pu*, *Kiai*, *Ho*, *Kie* en *Cie*, de voornaamste.

III. TAITUNG gebiedt over elf Steden, als *Taitung*, *Hoaigin*, *Hoenyven*, *Ing*, *Xaning*, *So*, *Maye*, *Guei*, *Quangling*, *Quangchang*, en *Lingkieu*. Waar van *Ing*, *So*, en *Guei* de vermaardste zyn.

IV. LUGAN gebiedt over acht Steden, als *Lugan*, *Chancu*, *Tunkieu*, *Siangheng*, *Luching*, *Huquan*, *Liching*, en *Pingxun*.

V. FUENCHEU gebiedt mede over acht Steden, namelyk *Fuencheu*, *Hiaoy*, *Pingjao*, *Kiaihieu*, *Ningbiang*, *Lingxe*, *Jungning* en *Lin*.

Behalven deze groote Steden zyn'er noch drie Gemeenten of Karspels in dit Landschap, als *Sin*, *Leao*, en *Ce*. De Karspels worden van de Sinezen *Cheu* genoemd, en zyn tot de waardigheid van Steden niet verheven, hoewelze ook over eenige andere Karspels te gebieden hebben. Want onder

het gebiedt van *Sin* staan twee andere Karspels, als *Sin*, *Siniven* en *Vubiang*; onder het gebiedt van *Leao* staan mede twee kleene Karspels *Iuxe* en *Hoxun*. De derde Karspel *Ce*, gebiedt over vyf anderen, als *Ce*, *Caoping*, *Iangching*, *Linchuen* en *Sinxui*.

Tot bevryding der wegen, en bescherming van de groote Muur, heeft men in dit Landschap tien sterke Vestingen, die rontom in Wallen besloten leggen. De namen, waar mede de zelve by de Sinezen genoemd worden, zyn deze, *Gueiyven*, *Ienguei*, *Coguei*, *Maye*, *Vanglin*, *Jangbo*, *Caocan*, *Tienching*, *Chinlu*, *Cingyven*, *Pinglu*, *Chung-tun*, *Gentung* en *Tungxing*.

Het Sineefche Reeken-boek telt in dit Landschap vyf honderd negen en tachtig duizend negen honderd en negen en vyftig huisgezinnen; en vyf honderd vier en tachtigh duizend en vyftien Mannen. Het gene dit Landschap aan den Keizer voor schattingen opbrengt, bestaat in twee en twintigh honderd vier en tzeventig duizend en twee en twintig zakken Rys of Geerst; in vyftig ponden fijn Lywaat; in vier duizend zeven honderd en tzeventigh allerlei opgemaakte zyde Lakens; in vier honderd en twintig duizend gewichten Zouts, en in vyf en dertigh honderd vier en veertig duizend acht honderd en vyftig bundelen Hooi of Stroo; zonder d'andere schattingen en tolln daar onder te rekenen.

Getal des volks.

Schatting.

Het derde Landschap

X E N S I.

Onder de Noordelyke Landschappen is dit *Xensf*, dat zeer groot is, altermeeft na 't Westen gelegen, op de hoogte van dertig graden, en grenst aan de Koninkryken van Priester Jan, *Kaskar* en *Tibet*, die alle met een gemeenen naam op Sineefch *Sifan* genoemd worden. Ten Westen strekken des zelfs grenzen zich al voorby het Tartarische Ryk *Taniju*, tusschen het welk en dit Landschap de groote Tartarische Muur en eenige Vestingen tot scheitspalen leggen. Deze Muur strekt zich niet door dit geheele Landschap,

Scheids-palen.

maar alleen tot aan den oever van de Geele Revier. Het overige gewest van dit Landschap, over de Revier gelegen, word met geen muur beschermt, dewyl de dorre en drooge Zand-velden, als ook de Geele Revier, daar in het befloten leid, de sterkste Vestingen voor het zelve verstreken.

Ten Oosten word dit *Xenfi* mede met de Geele Revier, die 't Landschap doorklooft, en byna drie zyden van het zelve bewatert, bepaalt. Ten Zuiden leggen tot grenzen een onophoudelyke ry van hoge en dikke Bergen, die dit Landschap van de Landfchappen *Honan*, *Suchen* en *Huquang* scheiden.

Het land is
zeer droog.

Door gebrek van regen-water valt dit Landschap zeer droog; het brengt niettemin zeer veel Tarruw, Geerst en Turks Koorn, maar weinig Rys voort. De Beesten eeten den gantschen winter over Tarruw. Het land is zeer ryk van Beesten, voornamelyk van Schapen en Geiten, die zy driemaal in 't jaar scheren, eens in 't Voor-jaar, eens in den Zomer, en eens in den Herfst; maar d'eerste is de beste schering. Van deze afgeschooren wol worden daar te lande zonderlinge aardige lakens en kleederen gemaakt. In dit Landschap valt ook zonderling Muskeljaat, 't welk in den navel van zeker beest groeit, dat niet qualik na een hoornloos Hert gelykt, en word des zelfs vleesch van de Sinezen even eens gelyk ander vleesch voor spyze gebruykt. Als dit dier rit-zigh word, zoo zwelt zyn navel op, even eens als een verheven buil die vol bloed is. Deze gezwollen buil, die in fatsoen zeer wel met een navel over een komt, en uit een dunne hairige beurs bestaat, word dan met deze dierbare stoffe uitgenomen. Wel is waar, dat niet de gantsche beurs, die tot ons gebragt word, zuivre en oprechte navels zyn; want de archlistige Sinezen weten, met het ledig maken van de gantsche beurs, en de holte weêr met vervalschte Muskeljaat en andere dingen te vullen, de zelve te vervalschen. Men vind in dit Landschap ook Gout, dat niet uyt de Mynen gehaalt, (want die wil de Keizer, schoon dat 'er ryke goudt- en zilver-Mynen zyn, niet laten openen,) maar in de Re-

Semedo.

Levert
Muskel-
jaat,

en Gout uit.

vieren, en aan de Oevers gevonden word.

In dit Landschap leggen acht Hoofsteden, hondert en zeven kleene Steden, behalven de krygs-Vestingen en Kasteelen, waar van de voornaamste negentien zyn.

D'acht Hoofsteden zyn *SIGAN*, *FUNG CIANG*, *HANGCHUNG*, *PINGLEANG*, *CUNGCHANG*, *LINIJAO*, *KINGYANG*, en *JENGAN*.

I. *SIGAN* gebied over zes en dertigh Steden, als *Sigan*, *Hienyang*, *Hingping*, *Linchang*, *Kingijang*, *Cao-ting*, *Hu*, *Lantien*, *Livo*, *Xang*, *Chingan*, *Tung*, *Chaoye*, *Hoyang*, *Chingching*, *Pexui*, *Hanching*, *Hoa*, *Hoayn*, *Gueinan*, *Pubing*, *Conan*, *Xanijang*, *Xangnan*, *Tao*, *Sanyoen*, *Tungguon*, *Fuping*, *Kien*, *Fungciven*, *Vucung*, *Jungxen*, *Fuen*, *Xunboa*, *Xanxui*, *Changvu*. Getal de
steden.

II. *FUNGCIANG* gebied over acht Steden, als *Fungciang*, *Kixan*, *Paoki*, *Fufung*, *Mut*, *Linien*, *Lung*, en *Pingijang*.

III. *HANCHUNG* gebied over zestien Steden, als *Hanchung*, *Paoching*, *Chingcu*, *Tang*, *Sibiang*, *Fung*, *Mien*, *Ningkiang*, *Loyang*, *Hinggan*, *Pingli*, *Xecroen*, *Sinijang*, *Hanyn*, *Peho*, en *Cuijang*.

IV. *PINGLEANG* gebied over tien Steden, als *Pingleang*, *Cungsin*, *Hoating*, *Chinyoen*, *Kuyoen*, *King*, *Lingtai*, *Choangleang*, *Lungte*, en *Cingning*.

V. *CUNGCHANG* gebied over zeventien Steden, als *Cungchang*, *Ganting*, *Hoeining*, *Tungguet*, *Chang*, *Ningyoen*, *Fokiang*, *Sibo*, *Ching*, *Cin*, *Cingan*, *Cingxui*, *Li*, *Kiai*, *Ven*, *Hoei*, *Leangtang*.

VI. *LINIJAO* gebied over vyf Steden, als *Linijao*, *Gueiyoen*, *Lan*, *Kim*, *Ho*.

VII. *KINGYANG* gebied over vyf Steden, als *Kingyang*, *Hoxi*, *Hoan*, *Ning* en *Chinning*.

VIII. *JENGAN* gebied over negentien Steden, als *Jengan*, *Gansai*, *Canciven*, *Ganting*, *Paogan*, *Tchuen*, *Jenchuen*, *Jenchang*, *Cingkien*, *Fen*, *Cochuen*, *Chungpu*, *Tkium*, *Suite*, *Miche*, *Kia*, *Upao*, *Xinmo* en *Fuco*.

Bc-

Behalven deze groote en kleine Steden heeft men noch in dit Landschap verscheide wapen-plaatzen, die eensdeels buiten, en eensdeels binnen de groote Muur, en hier en daar door het gantsche Landschap leggen. De voornaamste van deze Vestingen zyn deze negen, als *Socheu, Xacheu, Xancheu, Iungchang, Leangcheu, Choanglang, Siming, Chiny, Culang*. Deze volgende veertien zyn kleine, als *Ninghia, Ninghiachung, Taocheu, Mincheu, Hocheu, Cinglu, Tulin, Chin-fan, Xetu, Hantung, Pinglu, Mingxa, Gnei en Senggui*. En zelf in de Muur leggen deze zes voornaamste, als *Semuen, Kintang, Hoama, Pecho, Taxum, Pukwe*.

Getal des volks.

Het Sineesche Reeken-boek telt in dit Landschap acht honderd een en dertig duizend een en vyftigh huisgezinnen, en negen en dertig honderd vier en dertig duizend honderd en zes en tzeventig weerbare mannen.

Schatting.

Het opbrengen der schattingen aan den Keizer bestaat in negentien honderd negen en twintigh duizend, en zeven en vyftigh zakken Geerst of Tarruw; in drie honderd tzeftig ponden fyn Lynwaad; in negen duizend twee honderd en achttien ponden bereide Zyde van allerlei slag; in zeven-tien duizend honderd twee en tzeventig ponden Katoen; in honderd acht en twintig duizend zeven honderd en tzeventig ponden Katoen-doeck. Daar en boven brengt dit Landschap noch op, tot voer voor 's Konings paarden, vyftien honderd en veertien duizend zeven honderd en negen en veertig bundelen Hooi, zonder verscheide andre schattingen daar onder te rekenen.

Het vyfde Landschap

H O N A N.

Grensscheiding.

Het Landschap *Honan* leid ten Oosten en Zuid-oosten met *Nanking*, ten Noorden en Noord-oosten met *Peking*, en eenige landen van *Xantung*, en ten Zuiden en Zuid-westen met *Hu-quang* besloten; maar na 't westen grenst het aan 't Landschap *Suchen*, en met het overige aan *Xansj*.

Getal der Steden.

In dit vyfde Landschap vind men acht groote Steden, honderd kleine Steden, behalven de Vestingen en Kasteelen. D'acht groote Steden zyn *CAIFUNG, QUEITE, CHANGTE, GUEIHOEI, HOAIKING, HONAN, NANIJANG, en JUNING*.

I. *CAIFUNG* voerd het gebied over vier en dertig steden, als *Caifung, Chinliu, Ki, Tunglu, Taikang, Gueixi, Gueichuen, Ienlin, Fuken, Chingmen, Ianguu, Inenuu, Fungkieu, Iencin, Laniang, Chin, Xangxui, Siboa, Hiangching, Xinkieu, Hiu, Liniju, Siangching, Ienching, Changio, Ju, Sinching, Mie, Ching, Iungyang, Iungce, Hoin, Suxui, Ifung*.

II. *QUEITE* gebied over negen Steden, als *Queite, Ningling, Loye, Hiaye, Jungching, Juching, Cin, Hiaoching, Xehing*.

III. Onder *CHANGTE* staan zeven Steden, als *Changte, Tangin, Linchang, Lin, Cu, Vugam en Xe*.

IV. *GUEIHOEI* gebied over zes Steden, als *Gueihoei, Coching, Sinbiang, Hoekia, Ki en Hoei*.

V. *HOAIKING* gebied over zes Steden, als *Hoaiking, Ciyuen, Sievuu, Vuching, Mong, Ven*.

VI. *HONAN* gebied over veertien Steden, als *Honan, Iensu, Cung, Mengcin, Tyang, Tengfung, Iungning, Singan, Mienchi, Cao, Xen, Lingpao, Xehiang, Luxi*.

VII. *NANIJANG* gebied over dertien Steden, als *Nanijang, Chinping, Tang, Pieyang, Tungpe, Nangchao, Teng, Nuibiang, Synje, Chechuen, Tu, Vu, Vuxang en Te*.

VIII. *JUNING* gebied over veertien Steden, als *Juning, Xangcai, Siping, Sincai, Sinping, Chinijang, Sinijang, Loxan, Kioxan, Quango, Quangxan, Cuxi, Sie, Xangching*.

De groote Stad *Ju*, die evenwel by de Sinezen tot de waardigheid van een Hoofstad tot noch toe niet verheven is, gebied over vyf kleine steden, als *Ju, Luxan, Kia, Paofung en Tyang*.

Getal des volks.

Het jaarlikke Sineesche Reeken-boek telt, dat in dit Landschap vyf honderd negen en tachtigh duizend twee honderd zes en negentig huisgezinnen, en een en vyftig honderd duizend zes

duizend twee honderd en zeventig weerbare mannen zyn.

Schatting.

Het opbrengen der schattingen bestaat in vier en twintig honderd duizend veertien duizend vier honderd en zeven en zeventig zakken Rys of Tarruw; in drie en twintig duizend vyf honderd en negen ponden fijn ongewerkt Lynwaat; in negen duizend negen honderd en negen en vyftig ponden Zyde van verscheide soorten; in drie honderd een en veertig ponden Katoens, 't welk echter daar te lande heel schaars is; en eindelyk in twee en twintig honderd acht en tachtig duizend zeven honderd en vier en veertig bundelen Hooi, tot voer voor 's Konings Paerden.

Het zefte Landschap

SUCHEN.

Grensscheiding.

It Landschap *Suchen*, als of men de vier wateren op Neêrduitsch wilde zeggen, is zeer groot en vruchtbaar. Na 't Oosten grenst dit Landschap aan *Huquang*, na 't Zuiden aan *Queicheu*, na 't Noord-oosten en Noorden aan *Xenfi*, na 't Noord-westen aan Priester Jans land, na 't Westen aan *Tibet*, en ten Zuiden aan 't Landschap *Junnan*.

Getal der steden.

In dit geheele Landschap leggen acht Hooft-steden, honderd vier en twintig zo kleine als groote steden, vier Krygssteden, zonder de kleine plaatzen daar onder te rekenen.

De acht Hooft-steden zyn, CHINGTU, PAONING, XUNKING, SIUCHEU, CHUNKING, QUEICHEU, LUNGGAN en MAHU.

I. CHINGTU gebied over dertig kleine steden, als *Chingtu*, *Xoangliu*, *Venkian*, *Sinfan*, *Sintu*, *Kintang*, *Ginxen*, *Cingping*, *Pi*, *Cu*, *Nuikiang*, *Quon*, *Peng*, *Cungning*, *Gan*, *Kien*, *Cuyang*, *Cungking*, *Sinciu*, *Han*, *Xefan*, *Miencho*, *Teyang*, *Mien*, *Changning*, *Lokiang*, *Mieu*, *Venchuen*, *Guei*, *Pao*.

II. PAONING gebied over tien steden, als *Paoning*, *Cangki*, *Nanpu*, *Quangyven*, *Pa*, *Chaohoa*, *Tungkiang*, *Kien*, *Cutung*, *Nankiang*.

III. XUNKING heeft onder haar gebied tien steden, als *Xunking*, *Sike*,

Fung, *Iungxan*, *Thung*, *Quanggan*, *Kin*, *Tacho*, *Gochi*, *Linxiu*.

IV. SIUCHEU gebied mede over tien steden, als *Siucheu*, *Kingfu*, *Fuxun*, *Nanki*, *Hinguen*, *Changning*, *Iunlin*, *Cung*, *Cao*, *Lungchang*.

V. CHUNKING gebied over twintigh steden, als *Chungking*, *Kiangcin*, *Changxen*, *Taco*, *Iungchuen*, *Iankiu*, *Iungchang*, *Kikiang*, *Nanchuen*, *Kinkiang*, *Ho*, *Tungleang*, *Tingyven*, *Piexan*, *Chung*, *Fungtu*, *Tienkiang*, *Fen*, *Vulung*, *Pengxui*.

VI. QUEICHEU gebied over dertien steden, als *Queicheu*, *Coxan*, *Tachang*, *Taming*, *Iunyang*, *Van*, *Cai*, *Ta*, *Sinning*, *Leangxan*, *Kienxi*, *Tungbiang*, *Tai ping*.

VII. LUNGGAN gebied over drie steden, als *Lunggan*, *Kiangyue*, *Xeciven*, en over verscheide vestingen.

VIII. MAHU is alleen op haar zelf en heeft geen stad onder zich.

De groote steden zyn zes, *Tungchuen*, *Muicheu*, *Kiating*, *Kiung*, *Liucheu*, *Tacheu*. En schoon deze zes groote steden, ten opzicht van grootte en volkrykheit, den naam en waardigheid van Hooft-stad wel verdienen, zoo bezittente evenwel die waardigheid niet, ten einde dit Landschap geen meer Hooft-steden en Land-voogden zou hebben, als *Peking* en *Nanking*.

De eerste groote stad *Tungchuen*, gebied over acht andere steden, als *Tungchuen*, *Xebung*, *Ienting*, *Chunkiang*, *Suining*, *Fungki*, *Ganyo*, *Lochi*.

De tweede groote stad *Muicheu* gebied over vier steden, als *Muicheu*, *Penxan*, *Taoleng*, *Cingxin*.

De derde groote stad *Kiating* gebied over zeven steden, als *Kiating*, *Gomui*, *Hungia*, *Laikiang*, *Kienguei*, *Jung*, *Gueyven*.

De vierde groote stad *Kiung* gebied over drie steden, als *Kiung*, *Taye*, *Pukiang*.

De vyfde groote stad *Liucheu* gebied over vier steden, als *Liucheu*, *Naki*, *Hokiang*, *Kiangan*.

De zefte groote stad *Tacheu* gebied mede over vier steden, als *Tacheu*, *Mingxan*, *Iungking*, *Luxan*.

De vier Krygs-hooft-steden zyn *Tinchuen*, *Uniung*, *Ufa*, *Chinbiung*.

De

De kleine krygs-steden en vestingen zyn vyf-en-dertig in getal, als *Po, Lunging, Tenyang, Xequet, Temui, Tienciven, Ly, Pinchai, Sungfan, Tiek, Kienchang, Cienguei, Ningpo, Toesui, Iencing, Hoeichuen, Hoangchuen, Ielung, Hingin, Le, Vugan, Langyo, Sungguei, Cinci, Techang, Macu, Kiungpu, Chungco, Hoangping, Hia, Chin, Tantang, Chaobing, Hieu, Xesie*.

Dit Landschap, dat door de groote Revier *Kiang* byna in 't midden door-klooft wort, levert zeer veel Zyde, en treffelyke genees-middelen uit; is zeer groot en vruchtbaar, en op zommige plaatsen bergachtig, hoewel het ook geen gebrek van weelige Akkers en vlakke Velden heeft. In dit Landschap komt alleen de oprechte Radix Sina, of Sineefche wortel, voort; want die op andere plaatsen door geheel *Sina* groeit, is wild.

In dit gewest komt ook zeer treffelyke Rhabarber voort, die de volken van *Tibet* en *Mogor*, die in dit Landschap handel dryven, van daar na Europe zenden. Men vind hier ook tweederhande Ambersteen, namelyk roode en geele, welke laatste ook aan de Pomersche kust gevonden word. Zeer behendig weten de Sinezen in dit gewest van Pek of Hers ook Amber te koken, die in schoonte en deugt geenfins voor de beste behoef te wyken, en veeltyds ook daar voor verkocht word. Het Yfer, als ook Tin en Loot, word hier in groten overvloed uit het gebergte gehaalt. In de Bergen, 't geen een wonder is, heeft men ook hier telande Zoutputten, van hondert schreden diep, daar uit zoo veel Zout gehaalt word, dat d'Inwoonders van dit Landschap het derde deel niet weten te vertieren.

Het Reeken-boek, daar in al het Sineefche Volk van alle de Landschappen staat opgeschreven, telt in dit Landschap *Suchen* vier honderd vier en tzeftig duizend een honderd negen en twintig Huisgezinnen; en twee en twintig honderd duizend vier duizend een honderd en tzeventigh Mannen, zonder de krygs-luiden, die by duizenden in dit gewest zyn, daar onder re rekenen.

Het geen dit Landschap voor schattingen aan den Keizer opbrengt, bestaat in een en tzeftig honderd duizend zes duizend zes honderd en tzeftigh zakken Rys; in zes duizend drie honderd en negen en dertig ponden bereide en onbereide Zyde; in vier en tzeventig duizend acht honderd een en vyftig ponden Katoens; in honderd en negen en veertig duizend een honderd zeven en tzeventig gewichten Zouts; zonder de tollén, die in dit gewest op twee tol-plaatzen ontfangen worden, daar onder te rekenen.

Het zevende Landschap

H U Q U A N G.

Dit Landschap *Huquang* grenst ten Noorden aan 't Landschap *Honan*, ten Noord-Westen aan *Xenfi*, ten Westen aan *Suchen*, ten Zuiden aan *Quangfi*, ten Zuid-Westen aan *Queicheu*, ten Oosten aan *Kiangfi*, en ten Zuid-Oosten aan *Quantung*.

In dit Landschap leggen vyftien treffelyke Hooft-steden; over de honderd kleine steden, en ontelbare dorpen en vlekken, zonder de krygs-steden en vestingen daar onder te rekenen.

De vyftien Hooft-steden zyn, *VUCHANG, HANIJANG, SIANGYANG, TEGAN, HOANGCHEU, KINGCHEU, YOCHOU, CHANGXA, PAOKING, HENGCHOU, CHANGTE, XINCHEU, JUNGCHOU, CHINGTIEN, CHINGYANG*.

I. *VUCHANG* gebied over tien Steden, als *Vuchang, Vuchang, Kiayu, Puki, Hienning, Cungyang, Tungching, Hingque, Taye, Tungxan*.

II. *HANIJANG* gebied over twee Steden, *Hanyang, Hanchuen*.

III. *SIANGYANG* gebied over zeven Steden, als *Siangyang, Iching, Nanchang, Caoyang, Coching, Quanghoa, Kium*.

IV. *TEGAN* gebied over zes Steden, als *Tegan, Iommung, Hiaocan, Ingching, Sui, Ingxan*.

V. *HOANGCHEU* gebied over negen Steden, als *Hoangcheu, Lotien, Maching, Hoangpi, Hoanggan, Kixui, Ki, Hoangmui, Hoangci*.

VI. *KING*

VI. KINGCHEU gebied over dertien Steden, als *Kingcheu*, *Cunggan*, *Xexeu*, *Kienli*, *Sungki*, *Chikiang*, *Iling*, *Changyang*, *Itu*, *Juengan*, *Quei*, *Hingxan*, *Patung*.

VII. YOCHOU gebied over acht Steden, als *Yochou*, *Linsiang*, *Hoayung*, *Pingkiang*, *Fung*, *Xemuen*, *Culi*, *Ganbiang*.

VIII. CHANGXA gebied over elf Steden, als *Changxa*, *Siangtan*, *Siangin*, *Ningbiang*, *Lieuyang*, *Liling*, *Ieyang*, *Siangbiang*, *Xeu*, *Ganboa*, *Chaling*.

IX. PAOKING heerscht over vyf Steden, als *Paoking*, *Sinboa*, *Chingpu*, *Vuchang*, *Sining*.

X. HENGCHOU gebied over negen Steden, als *Hengcheu*, *Hengxan*, *Luiyang*, *Changning*, *Gangin*, *Ling*, *Queiyang*, *Linuu*, *Lanxan*.

XI. CHANGTE heerscht over vier Steden, als *Changte*, *Taoyven*, *Lungyang*, *Iuenkiang*.

XII. XINCHEU voert de heerschappye over zeven steden, als *Xincheu*, *Luki*, *Xinki*, *Xopu*, *Iuen*, *Kiuyang*, *Mayang*.

XIII. JUNGCHOU gebied over zeven steden, als *Jungcheu*, *Kiyang*, *Tau*, *Tunggan*, *Ningyven*, *Iungning*, *Kiangboa*.

XIV. CHINGTIEN gebied over zeven steden, als *Chingtien*, *Kingxan*, *Cienkiang*, *Mienyang*, *Kingling*, *Kingmuen*, *Tangyang*.

XV. CHINGYANG gebied over zeven Steden, als *Chingyang*, *Fang*, *Choxan*, *Xancin*, *Choki*, *Chingsi*, *Paokang*.

Noch heeft men in dit Landschap twee groote steden, als *Cingcheu*, *Chincheu*. D'eerste gebied over vier kleine steden, als *Chincheu*, *Hoeitung*, *Tungtao*, *Suining*. De tweede over deze zes, *Chincheu*, *Iungbing*, *Tchang*, *Hingning*, *Queiyang*, *Queitung*.

De Krygs-steden zyn elf in 't getal, als *Xi*, *Iungxun*, *Paocing*, *Nanguai*, *Xiyung*, *Xangki*, *Lankiang*, *Sanping*, *Iungting*, *Tienkia*, *Iungmui*.

Het Sineefche schat-boek telt in dit Landschap vyf hondert een en dertigh duizend zes hondert en zes en tachtig Huisgezinnen, en acht en veertig hon-

derd duizend drie en dertig duizend vyf hondert en tnegentigh weerbare Mannen, behalven alle de geenens die van 't Koninklyk geslacht zyn, en wel ten getale van drie hondert duizend (te weten in geheel *Sina*) belopen. Deze zyn alle nakomelingen van een zekeren *Hungwous*, den Stichter des Stams *Taiminga*, die, na 't verdryven der Tarters voor twee hondert en tnegentigh jaar, het Ryk veroverde; doch is voor eenige weinigh jaren (gelyk ons daar na breeder te verhalen staat) deze Stam *Taiminga* van de Tarters weder heel uitgeroeit.

Het opbrengen der schattingen van dit Landschap bestaat in een en twintig hondert duizend zeven en tzeftig duizend vyf hondert en negen en vyftig zakken Rys; en in zeventien duizend negen hondert en zeven en tzeventig rollen gewrochte Zyde.

Het tiende Landschap

CHEKIANG.

TEN Oosten leit dit Landschap met de Zee, daar men van het vaste Land na het Eiland Japon over steekt, besloten; ten Zuiden en Zuid-Westen grenst het aan 't Landschap *Fokien*, maar het overige is aan de Landschappen *Kiangsi* en *Nanking* gehecht.

In dit Landschap leggen elf Hooft-steden, byna zoo goet als veele Landschappen; want d'aller-eerste Hooft-stadt *Hangcheu*, is bequaam om een Koningryk daar af te maken. De elf Hooft-steden voeren heerschappye over drie en tzeftig kleine Steden, die weér een ontelbaar getal van Vlekken en Kasteelen onder zich hebben; zonder de Dorpen, die vol van menschen zyn, daar onder te rekenen.

De elf Hooft-steden zyn deze, *HANGCHEU*, *KIAHING*, *HUCHEU*, *NIENCHEU*, *KINHOA*, *KIUCHEU*, *CHUCHEU*, *XAOHING*, *NINGPO*, *TAICHEU*, en *VENCHEU*.

I. *HANGCHEU*, dat gemeenlyk *Kingsai* genoemd word, gebied over acht Steden, als *Hangcheu*, *Haining*, *Fnyang*, *Iuhang*, *Lingan*, *Tucien*, *Sinching*, *Changboa*.

II. Onder KIAHING staan zes Steden, als *Kiabing*, *Kiaxen*, *Haiyen*, *Pingbu*, *Cungte*, *Tungbiang*.

III. HUCHEU gebied mede over zes Steden, als *Hucheu*, *Changbing*, *Gankie*, *Teching*, *Hiaofung*, *Vukang*.

IV. Onder 't gebied van NIENCHEU staan mede zes Steden, als *Niencheu*, *Xungan*, *Tunglui*, *Suigan*, *Xeuchang*, *Fuenxi*.

V. KINHOA gebied over acht Steden, als *Kinboa*, *Lanki*, *Tungyang*, *Yu*, *Iunkang*, *Vuy*, *Pukiang*, *Tanki*.

VI. KIUCHEU gebied over vyf Steden, als *Kiucheu*, *Lungyeu*, *Changxan*, *Kiangxan*, *Gaihoa*.

VII. CHUCHEU gebied over tien Steden, als *Chucheu*, *Cingtien*, *Cinyun*, *Sungyang*, *Suichang*, *Lungcinen*, *Kingyven*, *Iunbo*, *Sivenping*, *Kingning*.

VIII. XAOHING gebiedt over zeven Steden, als *Xaobing*, *Siaoxan*, *Chuki*, *Iuyao*, *Xangyu*, *Xing*, *Sinchang*.

IX. NINGPO gebiedt over vyf Steden, als *Ningpo*, *Cuki*, *Fungboa*, *Tinghai*, *Siangxan*.

X. TAICHEU gebied over zes Steden, als *Taicheu*, *Hoangnien*, *Tientai*, *Sienkiu*, *Ningbai*, *Taiping*.

XI. VENCHEU gebied over vyf Steden, als *Vencheu*, *Xuigan*, *Locing*, *Pingyang*, *Taixun*.

De voornaamste Vestingen zyn vyftien in 't getal, als *Chinxan*, *Kinxan*, *Tinghui*, *Quo*, *Ninghai*, *Cioki*, *Sinbo*, *Xetie*, *Puontun*, *Cumuen*, *Tunchi*, *Haigan*, *Sining*, *Haifung*, *Nan*.

In het Boek, daar in het Sineesche Volk staat opgetekent, vind men twaalf honderd duizend twee en veertigh duizend een honderd en vyf en dertig huisgezinnen; en vyf en veertig honderd duizend vyf en twintigh duizend vier honderd en tzeventig weerbare mannen.

Het opbrengen der Schattingen aan den Keizer bestaat in vyf en twintigh hondert duizent tien duizent twee honderd negen en negentig zakken Zouts; in drie honderd en tzeventig duizend vier honderd en zes en tzeftig ponden ongewrochte Zyde, en twee duizend vyf honderd vier en tzeventigh rollen

gewrochte Zyde. Daarenboven vaten noch de groote Keizerlyke Schepen, *Jungychnen* geheeten, met Zyde geladen, die heel kostelyk en kunstigh gemaakt is, na's Keizers hof. Deze Zyde is met gout, zilver, vederen van verscheide vogels en draken doorweven, en met menigerlei kleuren geschakeert. En dusdanige klederen mag niemant dan de Keizer en zyne Hovelingen dragen. Noch brengt dit Landschap op aan Hooi en Stroo zeven en tachtig honderd duizend vier duizend vier honderd een en tnegentig bundelen, en aan Zout vier honderd vier en veertig duizend zeven honderd negen en tzeftig gewichten. Ook zyn 'er twee gemeene Tol-huizen, die in d'eerste Hooft-stadt van dit Landschap zyn; op d'eene word de tol van de waeren in 't Noorder-deel van de Hooft-stadt, en op d'ander de tol van 't hout in 't Zuider-deel betaalt. De jaarlikse schatting van dit Landschap word van zommigen begroot op vyftien millioenen kroonen.

Het elfde Landschap

F O K I E N.

It Landschap, dat het minste van alle Landschappen is, word ten Oosten, Zuid-oosten en Zuiden met de groote Indiaansche Zee bekabbelt; ten Zuid-westen grenst het aan *Quangtung*, ten Westen en Noord-oosten aan *Kiangsi*, en met het overige aan 't Landschap *Chekian*.

Hier in leggen acht Hooft-steden, acht en veertig kleene Steden, en een groote menigte van Krygs-vestingen, die tot bescherming der Zee en Havenen gebouwt zyn.

D'acht Hooft-steden zyn *Focheu*, *Civencheu*, *Chancheu*, *Kienning*, *Jenping*, *Tincheu*, *Hinghoa*, en *Xaouu*.

I. *Focheu* gebied over acht Steden, als *Focheu*, *Cutien*, *Mincing*, *Changlo*, *Lienkiang*, *Loyuen*, *Iungfo*, *Focing*.

II. *Civencheu* heeft het gebied over zeven Steden, als *Civencheu*, *Nangan*, *Hoeigan*, *Tebao*, *Ganki*, *Tunggan*, *Iungchung*.

III. Onder het gebied van CHANGCHEU staan tien Steden, als *Changcheu*, *Changpu*, *Lugniën*, *Nancing*, *Changtai*, *Changping*, *Pingho*, *Caogan*, *Haicing*, *Ningyang*.

IV. KIENNING gebied over zeven Steden, als *Kienning*, *Kienyang*, *Cunggan*, *Puching*, *Chingho*, *Sungki*, *Xeu-ning*.

V. JENPING gebied over zeven Steden, als *Jenping*, *Cianglo*, *Xa*, *Tenki*, *Xunchang*, *Junggan*, en *Tatien*.

VI. TINGCHEU gebied over acht Steden, als *Tingchen*, *Ninghoa*, *Xanghang*, *Vuping*, *Cingliën*, *Tienching*, *Queihoa*, en *Jungtung*.

VII. HINGHOA gebied over twee Steden, als *Hinghoa*, en *Sienliën*.

VIII. XAOOU gebied over vier Steden, als *Xaouu*, *Quangce*, *Taining*, en *Kienning*.

In 't Landschap *Fokien* leit ook een groote Stadt *Foning* geheten, die over drie Steden gebied, als *Foning*, *Fogan*, en *Ningte*.

In dit Landschap zyn ook verscheide en treffelyke Vestingen en Koopsteden, als *Ganhai*, *Hiamuen*, *Pumuen*, *Foning*, *Tinghai*, *Muihoa*, *Xe*, *Haiken*, *Vangan*, *Chungxe*, *Tungxan*, *Huënchung*, en *Jungting*.

Onder dit Landschap hoort ook het Eiland *Formosa*, of Schoon-Eiland; en het dicht daar by leggende Eiland *Taiwan*, dat de Hollanders bezitten, die daar een Vesting, *Nieuw-Zeeland* genaamt, hebben opgeworpen. Doch van dit Eiland en andere omleggende, zullen we hier na breeder spreken.

Getal des
volks.

Het Reeken-boek van het Sineesche volk meld, dat in dit Landschap vyf honderd duizend negen duizend en twee honderd huisgezinnen, en achttien honderd duizend twee duizend zes honderd zeven en tzeventig weerbare mannen zyn.

Schatting.

Het opbrengen der schattingen van dit geheele Landschap, bestaat in acht honderd drie en tachtig duizend honderd en vyftien zakken Zouts; in honderd vier en tnegentig ponden fyn Lynwaat; en zes honderd rollen gewrochte Zyde. Maar de voornaamste schatting bestaat in Schepen, die na de grootte en lasten betalen.

Het dertiende Landschap

QUANSI.

Quansi, het dertiende Landschap, ^{Grensscheiding} word belent ten Oosten en Zuid-Oosten met het Landschap *Quantung*, ten Zuid-Westen met *Tungking* of *Ganan*, ten Westen met het Landschap *Junnan*, ten Noord-Westen met het Landschap *Queicheu*, 't overige leid met het Landschap *Huquang* besloten.

Getal der
steden.

In dit Landschap leggen elf Hoofdsteden, een Krygs-hoofdstadt, en een groote Stadt. De dertien Hoofdsteden zyn *Queilin*, *Lieucheu*, *Kingyven*, *Pinglo*, *Gucheu*, *Cincheu*, *Nanning*, *Taiping*, *Suming*, *Chingan*, en *Tienchen*.

I. QUEILIN gebied over negen Steden, als *Queilin*, *Hinggan*, *Lingchuen*, *Tangso*, *Jungning*, *Jungso*, *Tning*, *Cinen*, en *Quonyang*.

II. LIEUCHEU gebied over twaalf Steden, als *Lieuchen*, *Coyung*, *Loching*, *Lieuching*, *Hoiyven*, *Tung*, *Laipin*, *Siang*, *Vuciven*, *Pin*, *Cienkiang*, en *Xanglin*.

III. KINGYVEN gebiedt over negen Steden, als *Kingyven*, *Tienho*, *Sugeu*, *Hochi*, *Hinching*, *Nauchuen*, *Lypo*, *Tunglan*, en *Pangti*.

IV. PINGLO gebiedt over acht Steden, als *Pinglo*, *Cunching*, *Fuchuen*, *Ho*, *Lipu*, *Siengin*, *Junggan*, en *Chao-ping*.

V. GUCHEU gebiedt over tien Steden, als *Gucheu*, *Teng*, *Tung*, *Cengki*, *Hoaicie*, *Tolin*, *Pope*, *Pelieu*, *Lochuen*, en *Hingye*.

VI. CINCHEU gebied over vier Steden, als *Chincheu*, *Pingnan*, *Quei*, en *Vucing*.

VII. NANNING gebied over zes Steden, als *Nanning*, *Lunggan*, *Heng*, *Tunhiang*, *Xangsu*, en *Sunning*.

VIII. TAIPING gebiedt over drie en twintig Steden; als *Taiping*, *Taiping*, *Ganging*, *Tangli*, *Vanching*, *Co*, *Civenming*, *Suching*, *Chinyven*, *Sutung*, *Kielun*, *Mingyng*, *Xanbia*, *Kiegan*, *Lunging*, *Tukie*, *Cungxen*, *Iunkang*, *Loyang*, *Toling*, *Lun*, *Kiang*, en *Lope*.

IX. Su-

IX. SUMING gebied over zes Steden, als *Suming*, *Suming*, *Xangxe*, *Hiaxe*, *Pingciang*, en *Chung*.

X. CHINGAN is op haar zelf, heeft geen Stadt onder haar, noch staat onder geen andere Stadt.

XI. TIENCHEU gebied over vyf Steden, als *Tiencheu*, *Xanglin*, *Lung*, *Queite*, en *Coboa*.

De Krygs-hoofd-stadt is *Sugen*, en gebied over drie Steden, als *Sugen*, *Vuyuen*, en *Funghoa*.

De groote Stadt, die tot de waerdigheid van een Hoofd-stadt niet verheven is, is *Suching*, en gebiedt alleen over eene Stadt *Ching*. Daar zyn ook noch andere Steden in dit Landschap, als *Sucheu*, *Siping*, *Suting*, *Fulao*, *Fukang*, *Funy*, *Li*, *Queixum* en *Hiangun*.

De Krygs-vestingen zyn twee in 't getal, als *Xanglui* en *Ganiung*.

In het Sineesche Reeken-boek staan aangeteekent honderd zes en tachtigh duizend zeven honderd en negentien huisgezinnen, en tien honderd vier en vyftig duizend zeven honderd en tzeftig weerbare mannen. Het opbrengen der schattingen bestaat in vier honderd een en dertig duizend drie honderd negen en vyftig zakken Rys.

Het veertiende Landschap

QUEICHEU.

Dit Landschap *Queicheu*, grenst ten Oosten en Zuid-oosten aan 't Landschap *Quangsi*; ten Noorden en Noord-westen leit 'et mer het Landschap *Suchen* beslooten. Ten Noord-oosten komt 'et aan het Landschap *Huquang*, en met het overige gedeelte aan het Landschap *Junnan* te leggen.

Voor dezen wierdt dit Landschap niet onder de tegenwoordige vyftien Landschappen gerekent, maar een gedeelte daar af hoorde onder *Suchen*, een gedeelte onder *Huquang*, en 't overige bezaten de gebuurlanden. Eindelijk maakte de Stam *Taiminga*, vermits *Ivena*, de voorgaande Stam der Tartars, daarin veele Kasteelen en Krygs-vestingen had laten stichten, een zonder Landschap daar af.

In dit *Queicheu* leggen acht Hoofd-steden, die niet zeer groot zyn; tien kleene Steden, vier Krygs-hoofd-steden, en vier kleene Krygs-hoofd-steden; maar Kasteelen en Vestingen vind men in dit Landschap by groote meenigten.

D'acht Hoofd-steden zyn, *QUEIYANG*, *SUCHEU*, *SUNAN*, *CHINYVEN*, *XECIEN*, *TUNGGIN*, *LIPING*, en *TUCHO*.

I. *QUEIYANG* gebied over negentien Vestingen in plaats van Steden, als *Qeiyang*, *Kiukiun*, *Moqua*, *Taboa*, *Cingfan*, *Gueifan*, *Fangfan*, *Hungfan*, *Golung*, *Kinx*, *Siaolung*, *Lofan*, *Talung*, *Siaoching*, *Xangua*, *Luxan*, *Lafan*, *Pingfa*, en *Mohiang*.

II. *SUCHEU* gebied over vier Vestingen, als *Sucheu*, *Tuso*, *Xiki*, en *Hoangtao*.

III. *SUNAN* gebied over twee Steden en vyf Vestingen, als *Sunan*, *Vuchuen*, *Inkiang*, *Xuite*, *Manii*, *Langki*, en *Ieuki*.

IV. *CHINYVEN* alleen over eene Stadt en vier Vestingen, als *Chinyven*, *Xikien*, *Kinyung*, *Pienkyao*, *Inxui*, en *Taiping*.

V. *XECIEN* gebied over drie Vestingen, als *Xecien*, *Miaomin*, *Lungci*, en *Coihang*.

VI. *TUNGGIN* gebied over zeven Vestingen, als *Tunggin*, *Sengki*, *Tiki*, *Vaxan*, *Olo*, *Pingten*, *Pingnan*, en *Pinchai*.

VII. *LIPING* gebied over vier Steden, en elf Vestingen, als *Liping*, *Iuncung*, *Tanki*, *Pakheu*, *Hung*, *Caotie*, *Cu*, *Sixau*, *Huul*, *Leangsai*, *Gengyang*, *Simboa*, *Chunglin*, *Cbeki*, en *Lungli*.

VIII. *TUCHO* gebied over drie Steden en negen Vestingen, als *Tucho*, *Toxan*, *Mabo*, *Cingping*, *Panxui*, *Pinglang*, *Pingcheu*, *Lotung*, *Hokiang*, *Lo*, *ping*, *Pingting*, en *Tunguing*.

De vier groote Steden zyn, *Pugan*, *Iungning*, *Chinning*, en *Ganxun*.

Pugan is de sleutel van de drie Landschappen; *Iungning* gebied over drie kleene Vestingen, *Iungning*, *Muyo*, en *Tinging*.

Chinning gebied over twee Vestingen, als *Kangco* en *Xeul*.

Gauxun gebied mede over twee Vestingen, *Ningco* en *Sipeo*.

De vier Krygs-hoofsteden zyn *Puting*, *Sintien*, *Pingyve* en *Lungli*.

I. *Puting* is op zich zelf, en gebied over geen andere Steden.

II. *Sintien* gebied over vier Vestingen, als *Pingfa*, *Paping*, *Cheuping*, en *Cheuing*.

III. *Pingyve* gebied over twee Vestingen, als *Yangien* en *Loping*.

IV. *Lungli* gebied over twee Sterkten, *Pingfa* en *Taping*.

De Vestingen, die hier en daar door het gantsche Landschap leggen, om 'r roven der Bergh-luiden te beletten, zyn, *Picie*, *Gueieing*, *Ganchoang*, *Cingping*, *Pingpa*, *Gannan*, *Ufa*, *Hinglung*, *Cherni*, en *Kaili*.

De voornaamste plaatzen in dit Landschap zyn *Junguing*, *Xuitung*, *Loken*, *Xanglang*, *Vatien*, *Hoanglien* en *Cugin*.

In het Sineesche Reeken-boek vind men aangetekent, dat in dit Landschap vyf en veertigh duizend drie honderd en vyf huisgezinnen zyn, en twee honderd een en dertigh duizend drie honderd en vyf en tzeftigh weerbare mannen.

Schatting.

Het opbrengen der schattingen bestaat in zeven en veertig duizend zes honderd en acht en vyftig zakken Rys, en in vyf duizend en negen honderd stukken Lakens, die van Hennip en andere stoffen geweven zyn. Maar dit alles mag niet toereiken om de bezettingen t'onderhouden, zulks de Keizer genootzaakt is daar toe andere middelen te verschaffen.

Het vyftiende Landschap

J U N N A N.

Ten Oosten en Zuid-oosten grenst dit *Junnan* aan het Landschap *Quansi*; ten Zuiden aan de Koningryken *Laos* en *Tungking* of *Gannan*; ten Westen paalt 'et aan d'uitterste grenzen van 't Koningryk *Mien* en *Pey*; ten Noord-westen aan de Koningryken *Sifan*; ten Noorden aan 't Landschap *Suchen*, en ten Noord-oosten strekt het zich tot aan d'uitterste palen van 't Landschap *Queicheu*.

In dit Landschap telt men twaalf groote Steden, acht Krygs-hoofsteden, acht en tachtig kleene Steden, en verscheide Krygs-vestingen.

De twaalf Hoofsteden zyn, *Junnan*, *Tali*, *Lingan*, *Cubiung*, *Chinkiang*, *Mungboa*, *Kingtung*, *Quangna*, *Quangsi*, *Chinyuen*, *Jungning* en *Xuning*.

I. *JUNNAN* voert de heerschappy over dertien kleene Steden, als *Junnan*, *Funun*, *Yleang*, *Caoming*, *Cynning*, *Quiboa*, *Chingcung*, *Ganning*, *Loco*, *Lofung*, *Quenyang*, *Sanpao*, en *Ymuen*.

II. *TALI* gebied over zes Steden, als *Tali*, *Chao*, *Junnan*, *Tenchuen*, *Langkiung*, *Pinchuen*.

III. *LINGAN* beheerscht tien Steden, als *Lingan*, *Kienxui*, *Xeping*, *Omi*, *Ning*, *Sinping*, *Tungbai*, *Hof*, *Siego*, *Mungcu*; als ook over negen Krygs-vestingen, als *Nalen*, *Kiachoa*, *Vanglung*, *Hieynung*, *Kichu*, *Sulo*, *Coneng*, *Locung*, en *Gannan*.

IV. *CUHIUNG* gebied over zeven Steden, als *Cubiung*, *Quantung*, *Tingyven*, *Tingpien*, *Okia*, *Nangan* en *Chinnan*.

V. Onder het gebied van *CHINKIANG* staan vyf Steden, als *Chinkiang*, *Kiangcheu*, *Sinbin*, *Tangcung*, en *Iman*.

VI. *MUNGHOA* gebiedt over twee Steden, als *Mungboa* en *Tinglung*.

VII. *KINGTUNG* is alleen en heeft geen Stadt onder haar.

VIII. *QUANGNAN* gebied over de Stad *Fu*.

IX. *QUANGSI* heerscht over vier Steden, als *Quangsi*, *Sucung*, *Mile*, en *Vimao*.

X. *CHIYUEN* gebied over de Vesting *Loco*.

XI. *JUNGNING* gebied over de Vestingen *Jungning*, *Lacu*, *Ketien*, *Hianglo* en *Valu*.

XII. *XUNING* gebied over geen andre Steden, en leid rontom in 't gebiet.

De acht Krygs-steden zyn deze, *Kio-cing*, *Taogan*, *Coking*, *Vuting*, *Cintien*, *Likiang*, *Juenkiang*, en *Jungchang*.

Kio-

Gez. des
volks.

Kioking gebied over zes Steden, als *Kioking*, *Teko*, *Chenye*, *Loleang*, *Malungo*, en *Lochiung*.

Taogan voert de heerschappye over drie Steden, als *Taogan*, *Tao*, en *Tayao*.

Cioking regeert over drie Steden, als *Cioking*, *Kienchuen* en *Xun*.

Vuting gebied over vier Steden, als *Vuting*, *Hokio*, *Yuenmen* en *Lokuuen*.

Cintien heerscht alleen over zeven Dorpen.

Likiang gebied over vyf Steden, als *Likiang*, *Paoxan*, *Lan*, *Kincin* en *Lins*.

Iuenkiang gebied over de Vestingh *Lopie*.

Iungchang voert de heerschappye over zeven Vestingen, als *Iungchang*, *Laye*, *Lukiang*, *Iungping*, *Fungki*, *Xitien* en *Lukiang*.

Krygs-steden zyn'er twee, als *Peking* en *Sinboa*, die onder geene Steden staan.

De Vestingen, die onder haar eigen gebiedt staan, zyn veertien in 't getal, als *Chelo*, *Tengbeng*, *Cheli*, *Laochua*, *Lungchuen*, *Gueiyven*, *Vantien*, *Chincang*, *Tabeu*, *Nieuiki*, *Mangxi*, *Lancang*, met de Stadt *Langkin*, *Mopang*, en *Mien*.

MOPANG gebied over negen plaatsen, als *Mopang*, *Mengyang*, *Mengking*, *Menglien*, *Mengli*, *Mengting*, *Mengtien*, *Mengco*, en *Menchang*.

MIEN voert de heerschappye over zes andere plaatsen, als *Mien*, *Pape*, *Santibiung*, *Sochung*, *Mungyang*, en *Mitien*.

Het Sineefche jaarlikse Reeken-boek telt in dit geheel Landschap *Iunman*, twee en dertig duizend negen honderd acht en vyftigh huisgezinnen, en veertien honderd drie en dertigh duizend een honderd en tien weêrbare mannen.

Het opbrengen der schattinge bestaat in veertien honderd duizend vyf honderd acht en tzeftig zakken Rys; en in zes en vyftig duizend negen honderd vyf en tzeftigh gewichten Zouts, zonder van d'andere ontelbare schattingen der Landeryen en Waren te willen reppen.

Dus verre, by maniere van voorreede, verhandelt hebbende 't geen

ik, tot opening en meerder klaarheid van onze reis-befchryvinge, in den beginne had voorgesteld, zal ik nu vervolgens gaan verklaaren, wat ons op de gantsche heên- en wederom-reize van *Kanton* tot *Peking* is voorgevallen. Doch nademaal de Hooge Regeering tot Batavia, een zekeren tyd te voren, eer by de E. Ed. Oost-Indische Maatschappye in Neêrland besloten wierd, een bezending aan den Grooten Cham, na *Peking* te doen, verscheide reizen eenige Perfoonen met geladen schepen na *Sina* had afgezonden, om vryen handel op die gewesten te verzoeken; zoo dunkt my ook niet ongeraden te zyn, eerst in 't kort te verhalen, wat hen op deze reizen te vooren is gekomen.

Sedert de Volken van Neêrland verscheide gewesten van Indiën met hunne schepen hadden aangedaan, hebbenze meenighmaal aan de Sineefche Volken verzoek gedaan, om met hen in de Waaren, en Koopmanschappen, in *Sina* vallende, op 't Eiland Japon te mogen handelen; maar in dir hun heilzaam voornemen en deughdelyk verzoek zynze t'allen tyde voor 't hooft gestooten, en uit den Ryke gehouden.

Eenigen leggen d'oorzaak van dezen afkeer in 't handelen met de Neêrlandsche volken, op zekere oude voorspelling, die diep in de herten der Sinezen was gewortelt; te weten, dat een vreemt volk, wit van kleur, en zoo wel aan handen als aan voeten, en over 't gantsche lichaam gekleed, uit verre gelegene Landen herwaarts zou komen, om 't Ryk van *Sina* te veroveren, en dat als eigen te bezitten.

Maar by verloop van tyd is de Jesuit Martyn Martynsen, die zich tien jaren in *Sina*, tot voortzetting van 'r Roomfche Geloof, had opgehouden, met een zeker Portugeefch Jacht van *Makassar* tot Batavia gekomen; verhalende dat de groote Cham of Keizer van Tartarye 't Ryk *Sina*, met 't ombrengen van eenige honderd duizend zielen, en 't veroveren van alle de Landschappen, bemachtigt, en in de Zee-stad *Kanton* de deure van vryen Koophandel, (daar de Neêrlanders zoo

Neêrlanders hebben
noit in *Sina*
mogen han-
delen.

lang na gestaan hadden) voor alle uitheemsche volken geopent had.

Hier op wiert by de Hooge Regeering tot Batavia, na voorgaande beraadslaging, beslooten, dat men met her zenden van een geladen Jacht, van 't Eiland *Taiwan*, een verzoek en proeve zou doen, wat van deze zaak worden wilde.

Schedel trekt na Sina, om vryen handel te verzoeken;

Ten dien einde dan vertrok, den twintigsten van Louwmaant, de Koopman Fredrik Schedel met 'et Jacht de Bruinvis, en een ryke lading van allerlei Waaren, van *Taiwan* na *Kanton*, en lande, na negen dagen zeilens, in den mont van de Kantonsche Reviere, aan zekere plaats *Heytamon* geheten.

De Mandoryn *Haitouw*, die 't ampt van Commandeur ter Zee, en dat van Commissaris over alle vreemdelingen bekleede, liet zich hier op met twee vaartuigen aan hoort roeien, om Schedel uit den naam en van wegen de gantsche Kantonsche Regeering te begroeten en t'ontfangen. Maar als hy na 't begroeten weder van boort, (vergezelschapt met Schedel en zyn gevolg.) en voor de stad was gekomen, begaf hy zich met een groote pracht en staaci, zonder dezen Schedel een woort toe te spreken, naar landt. Terstont hier op wierd Schedel met zyn gevolg en geschenken (die voor den Koningh waren mede-gebragt) in een ander verachtelyk en zeer slecht Jacht overgescheept, en daar meê tot aan d'ander zyde der stad gevoert. Zeer nauw wierd hy hier van eenen zekeren Emanuel de Lucifierro, geboortigh van Portugaal, bezocht, en met bitse schimp-woorden bejegent. Met de zelfde wederwarigheidt bejegenden hem eenige geschooren Officianten, die voorgaven datze van den onder-Koning gezonden waren, om hem een logement, buiten de stad gelegen, aan te wyzen.

Tegen den avont quam de Tolk *Tienqua*, dien de boven gemelde *Haitouw* met zich naar land genomen had, en eenige andere Tarters by Schedel, en bragten hem uit zyn vaartuig binnen de stad in een afgodischen Tempel, alwaar de Priesters den gantschen nacht over met schellen en bellen het

zeer drok hadden, om den uitgang zynr komste te voorzeggen.

Hier en tusschen verschenen, uit laft van den onder-Koning, eenige Mandoryns in dezen Tempel, die de kisten, daar in de geschenken lagen, lieren openen, en het goet verachtelyk en zeer spottelyk heên en weder slingerden.

Zy namen ook den brief, die aan de twee onder-Koningen geschreven was, daar uit, en gingen daar meê na buiten, maar brachten den zelve terstont weder binnen, en smeetrenze voor

Maar wo daar qua lyk bejegent.

Schedels voeten onwaardelyk neder; invoegen deze Mandoryns zich eveneens aanstelden en te werk gingen, als of de Hollanders land-verraders waren; te meer, dewyl deze Schedel zich had laten ontvallen, dat de brief maar aan eenen onder-Koningh hoorde, daar nochtans het opschrift van dien aan de twee onder-Koningen hieldt. Want twee Stadhouders zyn in de Hoofst-*stad Kanton*, die even groote macht en gezag hebben, en den tytel van onder-Koningen voeren; 't welk de Schryver van den brief, als ook de Tolk *Tienqua* wel geweten, maar niet geopenbaart had. Voorts wierd hem een papier, dat met Sineesche letteren beschreven, by den Landtvooght en Raadt tot *Makoa* ondertekent en verzegelt was, wel trotselyk voor d'oo-gen gehouden, met bybrengen, dat men nu al lucht daar af gekregen had, wat voor een volk de Hollanders waren; wat zy in hunnen boezem brociden, en tot wat einde zy daar gekomen waren. Meer andere ongerymde stryd-redenen en valsche lasteringen, die de Portugezen met hunnen aanhang den onzen aldaar voornamentlyk berokkent hadden, voerdenze in. Weinigh mocht hier tegen zyne ontschultbetuiging gelden, dewyl hy den opgemelten Tolk *Tienqua* niet by zich had, en de Portugeesche Tolken na zyne wille niet gebruiken kon. Maar na dat Schedel zekeren Mandoryn met het schenken van vyf of zes roemers wyn lustigh onthaalt had, wierd zyne zaak zoodanig met ernst by de handt genomen, (door dien de Mandoryn heftig met dreigementen en opgesteeken vingers tegen de regen-spreekers

uit-

uitvoer) dat ieder zich byna ontschuldigde van 't gene hy gezeid had, en de regen-partyen de zaak vry omzichtig dreven.

Schedel
wordt ten
Hoof ont-
boden,

Des anderen daags 's morgens met den opgang der Zonne, werd Schedel zeer schielik ten Hove ontboden, om voor den ouden onder-Koningh *Pignamon* te verschynen.

By duizenden volghde het graauw hem achter na, tot voor de poorte van 't Hof, niet zonder de versmadelykste hoonen hem aan te doen; want d'een wees hem van verre na, hoe braaf hem d'yzer kettingen om de beenen zouden passen; een ander bood aan zyn gevolg eenige luizen tot schenkaadien, &c. Eindelyk wiert hy evenwel van twee Mandoryns noch binnen gehaalt. De onder-Koning, om hem gehoor te verleen, zat op zynen Throon, die in 't midden van 'r Paleis op een verheven vierkante plaats stont, en met Alkativen bedekt was. Rontom hem stonden over de twee honderd Edel-luiden, (daar onder zich ook de boven gemelde *Haitou* bevond) die alle na de Tarterische wyze zeer kostelyk gekleed, en ter weder-zyde van zynen Throon, ry aan ry, plat op d'aerde neêrzaten. Zyne Majesteit den brief, met de bygevoegde geschenken van Schedel ontfangen, en des zelfs verantwoordinge tegen d'uitgestroide valsche lasteringen gehoord hebbende, nam daar in zodanig genoeg en welgevallen, dat hy hem neffens zynen Throon by d'Edel-luiden deed neêrzitten, en op een heerlyke maaltyt onthaalde.

En treffelyk
daar ont-
haalt:

Voor Schedel en zyn gantsche gevolg, zonder zynen zwarten Jongen daar buiten te sluiten, werd zoo wel, als voor zyne Majesteit en alle d'andere Tartarische Heeren, een byzondere tafel, met twee-en-dertig zilvere schotelen gedekt, en lustigh in de rondte uit goude bekens gedronken. Hier en tusschen liet de onder-Koningh aan Schedel eenige vragen doen, nopende de gelegenheid en Regeering van Holland; en na dat hy die den onder-Koning beantwoord, en tot nader gelegenheid oorlof bekomen had van te vertrekken, wiert hy door den Man-

doryn *Haitouw* met den boven-gemelden brief en de geschenken van daar na den Jongen *Kantonfchen* onder-Koning *Signamong* geleid. Deze onder-Koning, die mede op een verheven plaatze, met gelyke staaci en gezelschap als d'oude onder-Koning zat, ontving Schedel wel eenigzins vriendelyk met fatsoen en ter maaltyd, maar scheen wat meer na de Portugeesche zyde te hellen.

Zyne Moeder, die in 't jaar te voren uit Tartarye was gekomen, en neffens dit Paleis nu haar woonstede had, was zeer nieuwsgierig om de Hollanders te zien, en liet Schedel met zyn gevolg, niet tegenstaande hy in 't midden van zyne reden was, voor haar ontbieden. Schedel zich derwaart spociende, vont haar met hare Staat-Juffers in een open Zaal staan, en wiert zeer beleefd en vriendelyk bejegent. Hy liet, 't welk deze Juffers niet weinigh vermaakte, lustigh eens op de Trompetten blaazen, en keerde, na 't nemen van een behoorlyk afscheid, weder by den Jongen onder-Koning, haren Zoone, die dus lang na hem had staan wachten. Na dat hy by dezen zyne reden hervat, die ge-eindigt, en van hem ook oorlof van te vertrekken genomen had, wiert hy van daar door den opgemelten *Haitouw* ten huize van den grooten Mandoryn *Toutang*, die de derde plaats in de Regeering van *Kanton* bekleet, zeer statelyk gebragt. Maar als deze *Toutang* heimelyk door een venster of andersints Schedel gezien had, liet hy hem, zonder met hem in mont-gemeenschap te willen komen, onverhoort weêr wegh gaan; invoegen hy met zyn gevolg in een ander logement, dat aan de Revier-kant stont, gebragt wiert. Hier in namen zy hunne nachtruft, en lieten hun reistigh naderhand uit den afgodischen Tempel, en 't Jacht de Bruinvisch voor *Hantaymon* halen, en de goederen daar uit lossen.

Maar kan
met den
Toutang
niet te
woord
komen.

De Landvoogt en Raden in *Makoa*, om den voortganch van dezen handel in zyn geboorte te smooren, hadden niet alleen gezocht den opgemelten *Haitouw* door geschenken en overredingen om te koopen, maar ook een

aan-

Die van
Makoa le-
veren een
vertoog in,
om den
Neerland-
schen han-
del in Sina
te flooren;

aanzienlyke bezendingh naar *Kanton* gedaan, en aldaar wydloopigh in geschrift vertoont, hoe de Portugezen in *Makoa* verwittigt waren, dat zeker vreemt volk, in 't gemeen Hollanders geheeten, een schip na de Hooft-stad *Kanton* had afgezonden, om den vryen handel in *Sina* te verzoeken; maar dat zy uit schuldigen plicht zich genootzaakt vonden de Regeering bekend te maken, dat deze luiden hart van aart, in alles zeer bedrieghlyk, zonder eigen land en woonplaatzen waren, en daar boven zich met rooven en stroopen te water en te lande erneerden; datze door hun menigte van schepen en yzelyk geschut zeer machtig waren geworden, en nu alleen zochten een bequamen voet in *Sina* te krygen, om by die gelegenheit ook eenen grooten roof daar uit te mogen halen. Datze *Taiwan* verovcr, en ingehouden, op *Manilha* en *Makoa* eenen aanslag, ja zelf *Aunni* met veele schepen belegert hadden. Zy bragten ook in, dat deze Volken de geene waren, die overdrie en twintig jaren zich met twee schepen en groote geschenken voor de Kantonsche Reviere vertoonden, maar wel wysfelyk door de Magistraat, die hunne schelmstukken kende, toen waren afgewezen; datze de plaats *Hautaimon* geheel en al hadden verwoest, de huizen aan koolen gelegd, en hierom ook nooit by eenige Koningen in *Sina* waren ingelaten; maar by alle wyze en geleerde luiden als een bederf en pest van 't Ryk gehouden. Datze zich met den Zee-roover *Koxinga* bevreedigt hadden, en by gevolg ook voor vyanden van de Tartarische Kroon moesten aangezien worden. Eindelyk verzochtenze, dat men niet denken wilde dat deze hunne trouwhertige vermaaning uit een quaaide, maar uit een oprechte genegentheit, die zy den gantschen Ryke toedroegen; voortquam, en de zelve by de Regeering toch in achtging mogte genomen worden.

Als ook de
Sineefche
Filosofen;

De Kantonsche Sineefche Filosofen bragten te dien einde ook een vertoog in, waar by zy vertoonden, hoe den Hollanders van alle eeuwen her een zeer quaaide en haatelyke naam was nagegaan, en nooit vergunt om in

't Ryk te mogen handelen. Dies vonden zy zich genootzaakt zulks der Regeering bekend te maken, of dezelve misfchien de zaak nader in bedenken mogte nemen. Maar beide de onder-Koningen, door aanradingh van den meergemelten *Haitouw*, dien *Schedel* op zyne zyde gekregen had, gaven op dit vertoog tot antwoord; dat hare Majesteiten deze zaak geheel anders opnamen, en oordeelden dat de Hollandsche Koopluiden den Ingezetenen van gantsch *Sina* groot voordeel en winst zouden aanbrengen; dewyl door den onderlingen handel van beide deze Volken, 't gebrek van 't Land zou geboet, en d'overvloet weg genomen worden, 't welk nootzaakelyk den Koophandel geweldig moest voortzetten, en 's Lands inkomsten vergrooten. Verklaarden voorts, datze niet konden bevroeden dat de Hollanders zodanige luiden waren, als men hen tot noch toe in *Sina* had afgeschilderd, maar datze in tegendeel treffelyke Koopluiden moesten zyn. En by aldien den Hollanders voor dezen een quaaide naam was nagegaan, men wilde hen nu eenen goeden naam geven, die hen tot in *Peking* zou volgen. Eindelyk begeerdenze in allen gevalle een proef van der zelyer omgang te nemen; bedankten niettemin den vertoonders voor hunne gedane vermaning.

D'opgemelte onder-Koningen deden hier op plechtelyk by geschrift afkondigen het toestaan van den vryen handel, en gaven voorts verlof tot het vaststellen van een geduurig komptoir aan *Schedel*. Zy namen ook zelf een goet deel van zyne meegebragte lading in koop aan, daar af geen kleene winst quam, en die buiten twyffel noch grooter zou geweest zyn, indien de gemeene Koopluiden aan den koop mede deel mogten gehadt hebben. Wyders werd beraamt, dat tot het verhandelen van 't overschot der waren d'onder-Koopman *Pieter Bollè* met noch vier Neêrlanders in *Kanton* zou verblyven. Maar na dat *Schedel* zyn afscheid van den ouden onder-Koning verkregen, en te dien einde zich mee by den jongen onder-Koning vervoegt had, quam hem een zaak voor, daar

Maar n
den by d
der - Kon
gen afge
zen;

Die de
Hollande
eers den
handel
toestaan.

hy in 't minste niet op dachte, en die hem een donderslagh in d'ooren was. Te weten; zeker ^(a) Gevolmagtigde, die onlangs uit de Keizerlyke Hoofstads *Peking* te *Kanton* was aangekomen, hadt den Onder-koning het toestaan van vryen handel aan de Hollanders ten hoogsten afgeraden; bybrengende, dat het heel wat anders in had, iemant eenen toegang te vergunnen, en heel wat anders, iemandt zonder kennis der hoogste Overheidt een vaste wooning in 't landt toe te staan: in welk laatste de Keizer, om geen ondanck te behalen, eerst behoorde gekent te worden. Dit bragt in den Onder-koning zoo groot een omdenken, dat hy eerst Schedel ried, daar na gebieden-der-wyze het vertrekken aan zeide. Ook zaghy hy voor oirbaar aan, dat Schedel al het volk voor deze reize met zich te nemen had, op dat de Koningh tot Batavie (daar hy den Heer Generaal door verstondt) niet mogte denken, dat het zelve in *Kanton* gevangen wierd gehouden: daar by voegende, dat zulks alles om byzondere reden, en t'hunnen beste gedaan wierd. Hier op vertrok Schedel twee dagen daar na, zynde den negentienden van Lentemaand, met al zynen omslag, in 't Jacht de Bruinvisch, na Batavie, met zich brengende twee brieven van de opgemelte Onder-koningen aan Niklaas Verburgh, Opper-hoofd op *Taiwan*. In deze brieven boden d'Onder-koningen den Heer Generaal hunne vriendschap aan, en rieden hem, indien hy op de gewesten van *Sina* een vryen handel verzocht, in 't toekomende eenen Gezandt met ryke geschenken aan den Grooten Cham te zenden.

De hooge Regeering tot Batavie, het goetd beginfel van deze bezending bemerkende, vond raadzaam het zelve aan hare Heeren Principalen in Neerland by brieve bekent te maken, en daar op haar E. E. laft, nopende het zenden van eenen Gezandt aan den Grooten Tartarischen Cham, af te wachten; mitsgaders, om het werk midlerwyle wakker te houden, noch eene bezending aan d'Onder-koningen of Besti-ers van *Kanton* te doen. Hier toe wierdt de koopman Zacharias Wage-

naar verkooren, die met twee geladen Jachten, de Schelvis en Bruinvisch, van Batavie vertrok, en na een maandt zeilens aan 'r Eilandt *Heytamon*, in den mont der *Kantonfche* Reviere, aanquam, en voer van daar tot voor het dorp *Wangsoe*, drie mylen beneden de Stadt *Kanton*. Maar als zy van verre geen gewagh vernamen, en door het langduurigh wachten moeielyk wierden, zond d'opgemelten koopman Schedel, die Wagenaars reisgenoot was, tegen den raadt der Tolken, en zonder verlof van *Kanton* te hebben, aan landt. Schedel te lande komende, vervoege zich terstont by den *Heytong*, die hem na den *Toutang* wees; doch als hy dezen *Toutang* en zynen Secretaris niet t'huis vondt, keerde hy weder tegen den avont naar strant, zonder te weten waar hy dien nacht zyn verblyf zou nemen. De Tolken quamen hier na met groote verbaastheit op strandt na hem toe lopen, met verzoek, dat hy zich toch terstont na boordt wilde be-geven, dewyl zy anders lysloos waren; maar als Schedel dit affloegh, en liever onder den blooten hemel wilde vernachten, bood de Tolk *Tienqua* Schedel zyne wooningh aan, en voer met hem de revier op. Dan als Schedel onder weegh op hem quaat vermoeden kreeg, deed hy den Tolk tot onder de Stads muuren wederkeeren, om aldaar neffens eenige andre vaartui- gen den dagh te verwachten. Komen- de 's anderendaags 's morgens weêr in de stad, verkreeg hy, met bewilliging van den Onder-koning, een logement, en vervoege zich voorts by den Se- kretaris van den *Toutang*, daar hem niet veel goets ter ooren quam. Te weten, de Portugeezen met hunnen aanhangh hadden in de Keizerlyke Hoofstads te *Peking* zoo veel te wege gebragt, dat van daar aan de Magi- straat in *Kanton*, aangaande de Hol- landers, schryving was gekomen, in- houdende, dat men zedert de jongste brieven aldaar bericht was geworden, dat de Hollanders een vrouwloos en leugenachtigh volk was, en dat, uit vreeze van in *Sina* bekent te worden, in *Peking* niet zou durven verschynen; invoege die van *Kanton* naauw achtting

Schedel
trekt aan
landt.

Schedel
vertrekt
weêr.

Zacharias
Wagenaar
wordt weder
met twee
geladen
jachten na
Kanton ge-
zonden.

daar op hadden te geven, inzonderheit indien men vernam, datze geenens Gezant aan den Grooten Tartarischen Cham meê bragten.

Ter zelve tyd was ook zeker Kruisheer van *Makoa* te *Kanton* gekomen, met verzoek, om by voorraad, en tot nader bescheid uit *Peking*, de schepen der Oostindische Maatschappij, aldaar leggende, te mogen beslaan; voorwendende, dat de Hollanders die van hen voor dezen gerooft hadden. En om dit hun voornemen (te weten, het steuren van den Hollandschen handel in *Sina*) des re bequamer te kunnen uitwerken, hadden de Portugezen hun achterstal van drie jaren schatring, wegens het erf-recht van *Makoa*, aan de boven-gemelde Regeering betaalt. In 't kort, het gantsche werk stont op losse voeten, en scheen een slechte uitgangh te zullen nemen; hoewel men Schedel aldaar noch al met goede hope voede, en hem wilde wys maken, dar dit dralen en lang ophouden nergens anders door veroorzaakt wierd, dan door de groote onrust en bekommering van zeker Veldt-overste, die aldaar met eenige duizendt Krygs-knechten uit *Peking* was gekomen, om den jongen Onder-koning (die tegen eenige muielingen, in 't zuiden, al over lang te velde had gelegen) te verwellekomen en t'ontfangen.

*Wagenaar
wordt naauw
bewaart.*

*Schedel
komt weer
aan boord.*

Midlerwyle de koopman Wagenaar den uitslagh van 't werk vast mer groot verlangen te gemoet zagh, wierd hy van twee of drie wacht-barken, uit 's Koninks naam, zoo naauw bewaart, dat geen ander vaartuig van noch aan zyn boordt kon koomen. Na langh wachten quam eindelyk Schedel, en na een kleene wyle de Sekretaris van den *Toutang*, met de Mandaryns *Taikoetsin* en *Thiapang*, aan boordt, om de schepen tot op een half myl voor de Stadt te brengen, tot dat de gemelde Veldt-overste (dewyl hem de komste der Hollanders uit zekere reden niet mogt worden bekend gemaakt,) zou vertrokken zyn. Wagenaar wierd van ieder in 't byzonder, tot teken dat de Hollanders als vrienden aangenomen wierden, met eenige vercierde bloemen en takjes, en daarenboven met

eenige zyde stoffen vereert. Hy verceerde daar tegen, tot vergelding van deze weldaadt, een ieder van hen met Guinceschlynwaat, eenige flessen met rooze-water, en met meer andere geschenken. Alsze nu 's anderendaaghs de schepen een stuk weegs de revier hadden opgebracht, voerenze gelykerhandt met den koopman Schedel, met hun Vaartuigen (want het jacht de Schelvifch raakte vast) naar land, latende twee Tartarische Krygs-knechten aan boordt, om Wagenaar op de rechte anker-plaats te brengen. Hier quamen weder eenige nieuwe wacht-barken omtrent de Schepen, om het aanbrengen van verversing te beletten.

Daar na quam de Mandaryn *Hey-touw*, met een grooten stoet en aanzienlyk gevolg aan boordt verschynden, om Wagenaar aan land te halen. En als Wagenaar door twee Mandaryns in de Hollandsche Logie zeer statelyk en met behoortlyke plechtigheden ontfangen, en van den opgemelten *Taikoetsin* bezocht was, wierd hem aangedient, dat hy zich gereed te maken, en ten Hove te vervoege had. Voor de Logie stonden twee magere paerden, doch als hy op een van de zelve meende te stygen, quam de gemelde *Heytouw*, vergezelschapt met noch twee andre Hovelingen, weder in de Logie, met een onverwachte boodschap, en eenige vreemde vragen; namelyk, waarom de gemelde Wagenaar juist begeerde met den Koningh in mondgemeenschap te treden? wat zyn verzoek was? en of hy geene brieven en geschenken voor den Grooten Heer in *Peking*, als ook voor den Mandaryn *Toutang* in *Kanton* met zich braght? verklarende voorts, (daar hy zyne reden meê eindigde) dat de Portugezen hen al deeze moeielykheden aandedden; en voeghde eindelyk daar by, datze op geen gelt mosten zien, en diep in de beurze raften, indienze voor den Onder-koning persoonlyk wilden verschynden, en met hem mondeling te woorde komen. Als Wagenaar hem hier op antwoord gaf, dat hy niet genegen was, de brieven en geschenken van zyne Heeren en Meesters den

*De He-
touw kon-
aan Wag-
naars bol-*

Ko-

Koning met geweld op te dringen, en noch veel min daar voor groot geldt dachte te geven; maar niet te min noch wel een goede som penningen voor de genen ten besten had, die hem den vryen handel in *Kanton*, voor dit jaar, of ten minsten gehoor voor den Koning zouden te weeg brengen, was d'opgemelte *Heyton* daar op uitgegaan, en terstont met den Sekretaris van den *Toutang* weêrgekeert, met bescheidt aan *Wagenaar*; te weten, dat hy zelfs voor den Koningh niet verschynen mocht, maar dat zyne Hoogheit evenwel den brief wel eens wilde lezen. Op dit bescheidt leverde *Wagenaar* hem den brief over, die voorts door hem weg genomen, doch korts daar na, zonder dat hy geopent was, door den gewoonlyken Tolk des Konings, met dit antwoordt weder te rugh gebragt wierdt: *Derwyl de Hollanders geen brieven noch geschenken aan den Keizer in Peking hadden meê gebragt, daar nochtans zulks wel duidelyk by hem na Batavie was geschreven, en ten hooghsten bevoolen, zoo mochte hy die halven hen, hoewel tot zyn groot leetwezen, geenfins zien nochte hooren spreken.* Als *Wagenaar* zag dat hier voor hem niet was op te doen, en niet als water te dorfichen viel, vertrok hy van *Kanton* met beide de Jachten, en quam, zonder icts verricht te hebben, weêr te Batavie; hebbende deze baatzuchtige Menschen zich niet geschaamt tien duizend toel zilvers t'eifchen, alleen om den meêgebraghten brief, en de geschenken by den Koningh aangenaam te maken, eer dat d'onzen van eenige handeling zouden moogen spreken.

Wagenaar trekt weer na Batavie, zonder iets uit te rechen.

De Bewinthebbers te Amsterdam besluuten, een Gezantschap aan den Grooten Cham te zenden.

Na dat nu, op 't voorstel van den Heer Generaal Johan Maatzuiker, en de Raden van Indiën, de E. Heeren Bewinthebbers der Oostindische Maatschappij, ter vergadering van de Zeventien tot Amsterdam, besloten en verordent hadden, van Batavia een Gezantschap na *Peking* aan den Grooten Tartarischen Cham te doen, warden daar toe van wegen de gemelte Maatschappij gekooren twee Koopluiden, de Heeren Pieter de Goyer en Jakob de Keizer, om als expresse Af-

gezanten, en beide van even hooge qualiteit, na dezen Grooten Cham te trekken. Voorts wierd hen bygevoegt een gevolg van veertien personen; te weten, twee onder-Koopluiden, Lenard Lenardzen, en Hendrik Baron; zes Lyf-schutten, als ook eenen Hofmeester, een Chirurgyn, twee Tolken, een Trompetter, en een Tamboer. Daarenboven namenze noch twee andere Koopluiden meê, die, gedurende hun opreize na *Peking*, den handel in *Kanton* zouden waarnemen; namelyk François Lantsman, als hooft, en Hendrik Cramsbergen zyn noodthulp. Tot de reize warden vervaerdicht twee Jachten, Koukerken en Bloemendaal, om daar meê van Batavie na *Kanton* te zeilen, en voorts na de Keizerlyke hooft-stadt *Peking* op te reizcn. De schenkaadjen, die de Gezanten met zich namen, om aan den Grooten Cham te vereeren, bestonden in verscheidene kostelyke Stukgoederen, als in Lakenen, Karzaïen, en andere wolle handwerkzelen, in wit Lynwaat, &c. In Speceryen, als Foli, Kaneel, Nagelen, Nooten, als ook in Barnsteen, roode Kralen, Zandelhout, Verlakte Koffers, Verrekkyers, grootte en kleene Spiegels, Pluimen, een Kurassiers Wapen, en in meer andere vreemde Rarigheden. Hun bericht-schrift hield in, datze ten principalen hun verzoek in te dienen hadden, ten einde tusschen den Keizer van Tartaria en Sina een vast verbont mogte gemaakt worden, om door zyn gantsche Ryk met een ieder zynen onderdanen zonder onderscheidt te mogen handelen, en dat het zelve met vaste brieven mogte verzegelt en bevestigd worden.

Als nu alle de koopmanschappen, Pieter de Goyer en Jakob de Keizer konden dienen, gescheept waren, traden de Gezanten, met hun gantsche gevolg, den veertienden van Zomermaand, des Jaars zeffien hondert vyf-en-vyftigh, te scheep, en staken noch dien zelve avond met een Zuid-oosten windt van de Reê van Batavia af in Zee, en zetten hunne koers Noordwaarts aan. Maar eer ik vervolgens ga verhalen, 'tgeen ons op de Reis, tzedert

dert wy 't vaste landt van *Sina* in 't gezicht kregen, is voorgevallen, zal ik met weinig woorden, en in Prent, deze vermaarde en uitstekende Stad, die ik voor myn vertrek aldaar na 't leven aftekende, ten toon stellen.

Het Eiland
Java is
vrucht-
baar.

Deze Stad **BATAVIA** (die haren naam bekomen heeft van het Neêrlands Gewest, dat by d'oude Romeinen *Batavia*, en ten huidigen dage met den naam van Holland bekend is) leit op het Eiland Groot *Java*, dat, in 't voortbrengen van allerlei Aard-gewassen en Dieren, zoodanige vruchtbare Landsdoven bezit, dat de groote en diepzinnige Scaliger dit Eilandt voor een kort begryp des gantschen Aardbodems heeft uitgeroepen: want op dit Eiland komt niet alleen de Peper, Gember, Kancel en andere Speceryen in grooten overvloed voort; maar ook allerlei zoort van tam en wilt Vee, dat van hier na andre plaatsen verzonden wort. Men heeft op dit Eilandt zeer ryke Gout-mynen, en dierbare Gesteenen, en allerlei Zyde stoffen in groote meenigte. Hier en tegen is dit Eiland veel storm en onweer onderworpen; invoege het zelden daar af bevryd is.

Aart der
Inwoonders
van 't Ei-
land *Java*.

d'Oude Inboorlingen van dit Eiland zyn herkomstig van de Sinezen, die eertyds, uit vreeze voor den Tarter, voor het meerdeel uit hun land vluchtten, en zich op dit Eiland *Java*, en andere omleggende Eilanden, begaven, en die voor hun schuil- en verblyf-plaatzten uitkozen. De huidendaagze Javanen, die eindelyk den naam van dit Eiland aangenomen hebben, vallen middelmatigh van lengte, vierfchootigh, en root van aanzicht. De meeste onder hen gaan naakt, of hebben alleen maar een slecht zyde of katoene kleed aan, dat hen niet laeger dan tot op de knyen komt. Zy worden gehouden voor de zedigste en gemanierste volken van alle d'Indianen; maar zy vallen schacherachtig, stout, hovaerdig, en houden weinig van hun woord: want als zeker Javaansch Koning zyn woord en beloften niet gestant had gedaan, en hy daarom berispt en vermaant wierd, gaf hy tot antwoord: *Dat's menschen tong niet van been gemaakt was: wil-*

lende daar meê zoo veel te kennen geven, als dat de mensch zyne tong moſte buigen, en die tot zyn wil hebben.

Men zeid ook datze wreet van aart zyn, bloetgierigh, en zich niet licht laten neerzetten en verzoenen, indienze zich eens verongelykt vinden; als ook datze certyds de Lyken of doode Lichamen van hunne Vrienden plachten t'eten. In 't stuk van den Godsdienst omhelzen zy alle de Leere van Mahomer, of den heidenſchen Godsdienst, na het verscheiden gevoelen hunner Koningen, die op dit Eiland in grooten getale zyn. Van deze twee valsche Godsdienſten heeft zich het Heidendom, als het oudſte, wel het verſte verſpreid, maar de Leere van Mahomer is eerſt in den jare vyftien hondert en tzeftigh by de Inwoonders aangenomen, die evenwel zedert dien tyd zoo weelig looten heeft geſchooten, datze nude heidenſche Leere ver-
re overtreft.

De voornaamſte Hooft-ſteden op dit Eiland zyn *Bantam*, dat door hare Koophandel zeer vermaart is, *Choribon* en *Iapara*, daar de Engelfchen en Hollanders in grooten overvloed de Peper van daan halen. Eertyds lagh ter plaatze, daar nu de ſtadt *Batavia* is gelegen, (welke plaats de Hollanders met de Wapenen veroveryt, en tegen d'Eylanders, daar meê zy gedurig in Oorlog zyn, met byna onwinbare Veſtingen verſterkt hebben,) een Stad, *Kalappa* geheten, dat daar na *Iakatra* genoemd wierd, en ten tyde van Kornelis Houtman (die de voornaamſte aanleider der Ooſtindifche Schipvaart is geweest) met meer als 3000 Huizen ver-
rykt, en met vry ſterke Buiten-werken en Paliffaden verſterkt was. Maar d'Engelfchen, die den handel op dit Eiland alleen na zich zochten te trekken, kreegen een deel trouwlooze Inwoonderen op hun zyde, en lieten door hulp der zelve deeze Stad ten gronde ſloopen, en vernielen. De Hollanders in tegendeel, om dezen toeleg in hun geboorte te ſmooren, wierpen hier tegen twee Sterkten of Forten op, waar van het eene *Mauritius*, dat langs den oever der Riviere geſticht lagh, en 't ander *Naffou* ge-
heeten

Batavia
was eerty-
ds *Kalappa*
Iakatra ge-
heeten.

La ville
urb

Château,
T CASTELL

BATAVIE .
BATAVIÆ .

BATAVIA .
BATAVIÆ .

heeten was. Beide deze Plaatzten waren, tegen het aanvallen en gedurigh bespringen der Javanen (die altyts zochten de Hollanders van dit Eiland af te dryven,) met Bolwerken, Ravelynen, en meenigte van heele en halve Kartouwen, vry sterk gevestigd en voorzien. Eindelyk na verloop van tydt, om dies te bequamer de stormen der Javanen te kunnen afstaan, wierd ter zelve plaarze, daar eertyds het oude *Kalappa* of *Iakatra* lag, (dat de Hollanders daar na den Javanen ontweldigden,) een nieuwe Stadt gesticht, en *Batavia* genoemd. Dit *Batavia*, dat op de hoogte van zes graden en tien minuten is gelegen, leid in zyn vierkant, en word in 't midden door een zekre Revier, die diep uit het landt komt schieten, in twee deelen verdeelt. Het kleinste deel overtreft het grootste in sterkte, dewyl dit met een byna onwinbaar Kasteel versterkt is; 't welk tontom, tot meerder versterking, in vier Bolwerken (daar diepe en wyde grachten rontom loopen) beslooten leid. De Stadt is zeer volkryk, zoo van Javanen, Sinezen, &c. als Neêrduitschen, en is met prachtige Gebouwen, die alle op de royingh zeer ordentelyk zyn gesticht, verciert. Door de zelve loopen ook verscheide heldre grachten, waar af de wallen langs heenen met Kokes- en andre Indiaansche boomen bezet zyn. Aan de Zee-kant, die zeer naauw bewaart word, vertoont zich een veilige haven en reede voor de Schepen. Haar Wapen is een bloot Swaert, met een Laurierkrans. In deze Stadt heeft ook de Generaal (die, uit den naam der Verenigde Neêrlanden, over al de Sterkten in Indiën gebied) zyn verblyf en Hof. Deze Generaal is met geen minder gezag verzien, dan eertyds de Stadthouder en Veldheer der gemelde Gewesten. Jahy gebruikt geen mindre pracht dan de Europische Koningen. En deze prachtige staat en heerlykheit word hem uit geen andre inzicht toegevoegt, dewyl, door schyn van dusdanigen luister, de volken van deze Gewesten hem grooter eerbiedigheit en gehoorzaamheit toedragen. Te weten, slaafachtige gemoeden worden niet

beter bestiert en onder dwang gehouden, dan door strenge Scepters; en noit diendenze gewilliger, als wanneer zy tot verbaasfheidt gebragt worden door den kostelyken praal des Bestierders. Doch dit Opperhoofd worden Raden toegevoegt, die zich met hem van zaken, betreffende de vrede, oorlogh, beschermingh der Landen, en koophandel, beraden. Het Recht staat hier aan een President, en aan Schepenen. Hier is ook het hooghste Komptoir, of Reeken-kamer, daar aan alle de andere Neêrlandsche Kamers, van geheel Indiën, gehouden zyn rekeningh te doen. De gantsche Stadt leid in dertien oversterke punten of bolwerken beslooten, die in voorigen tyde verscheide maal het stormen der Javanen verduurt en uitgeslaan hebben. Onder andere is de gene wel de voornaamste, die in den jare zestien honderd negen en twintigh aldus zynen op- en voortgang nam.

De Hollanders hadden met de Koningen van deze plaarzen, op *Java*, een zeker verbond opgerecht in 't stuk van den Koophandel. Maar als deze Koningen nu reis op reis trouwloos handelden, en tegen 't verdrag de Tollen verhoogden, wierd goet gevonden een Kasteel of Slot in de Stadt op te werpen. De Engelschen hielden op dien tydt met de Hollanders een nauwe en vaste vriendschap; doch tusschen deze beide quam geen kleene onlust te ontstaan, zulks dat (na een bloedigh gevecht van elf Engelsche schepen, tegen zeven Hollandsche schepen, dat van den middag tot den avont duurde) de Hollanders gedwongen wierden de vlucht te nemen, en na *Amboina* te wyken, om grooter macht by een te rukken. De Koningh van *Iakatra* deze gelegenheidt waarnemende, rechte met de zeegpralende Engelschen een verbond op, en belegerde zeer vast de nieuwe Sterkte. De bezertelingen, die binnen de sterkte lagen, weerden zich zoo mannelyk, darze tot zes maanden toe de gedurige aanvallen en 't geweldigh stormen der vyanden zeer kloekelyk afkeerden. Middelerwyl braghten de Hollanders, uit de *Mollukker Eilanden*, hun macht by-

Batavia
wordt van
de Javanen
belegert.

een, die in achteen schepen bestond, en begaven zich derwaarts, om hunne belegerde lands-luiden t'ontzetten. De Engelsche, van hun komste verwittigt, braken het leger op, braghten het geschut aan boordt, en zeilden door de Straat *Sunda* weg. De Generaal Jan Pieterfz. Koen, die toen eerst met een vloot uit Holland quam, (niet twyffelende aan de meenedigheit des Koninks, hoewel deez' de schuldt op de Engelsche leide, en zich zelven zocht te zuiveren) heeft zyn volk, beloopende ten getale van elf hondert man, met goet beleid en orde doen landen, en uit de ontzette Sterkte tot den storm op de Stads wallen aangevoert, dewelke geen half roerschoot daar van af lagh, en na eenigh tegenweer terstont ingenomen wierd. De Koning deze onverwachte veroveringh vernemende, begaf zich ter yl met al zyn volk op de vlucht: want behalven de vrouwen en kinderen, wierd niemant verschoont; ja de Stadt *Iakatra* zelf wierd aan koolen gelegd, en de wallen geslecht. Na het bevechten van deze zege, hebben de Hollanders zich aldaar zeer versterkt en groot gemaakt. Doch de Keizer van 't Eiland *Java*, de vastigheit van d'onzyn, op zynen bodem, met nydige oogen aanziende, (dewylze niet alleen *Iakatra* bemachtigh, maar ook den koophandel aldaar vast geplant hadden, en niet zonder groot profyt de Tollen van de Sineezen, Japonners, Siammers, en andre volken, ontfingen,) heeft beslooten de nieuw-gestichte Stad *Batavia* te belegeren. Hy begaf zich dan in den jare zestien honderd negenen-twintigh zoo dicht onder de Stad, dat men met een roer zeer licht in 't leger konde schieten. Het stormen en de hevige aanvallen der vyanden keerden d'onzyn met hun Bateryen, Bolwerken, Vuurwerken, Kartouwen en Granaden af. Het meeste geweldt deden de Javanen den twintigsten van Wynmaand des nachts, doch wierden door 't grof geschut en muskettèn met groot verlies weder afgeslagen. Onder alle andere zwarigheden, waar meê de bezettingen te stryden hadden; was niet een van de minste de vergiftige stank, ontstaande uit de verrotte lichamen,

dewelke in de Revier geworpen wierden, die met palen toegeheir was, op datze niet zouden afdryven. Tegen dit ongemak gebruikten die van binnen een nieuwen vond, gravende diepe putten, om versch water te bekomen. Onder de aanmerkenswaardige voorvallen, die zich, gedurende de gantsche belegering, toedroegen, heeft men zich ten hoogsten te verwonderen over den storm, die de Wilden deden op *Magdaleens* Reduit, gelegen op de uiterste hoek der Stadt. Deze Reduit was bezet met zestien Soldaten, die meer machts betoonden in 'r tegenweer te bieden, dan de aanvallers in 't bespringen met een ontallyk leger: want de vyand omcingselde hen rontom, en viel over de neêrlaag van zyn eigen volk zoo lang aan, tot dar de bezettingen hun kruit en loot verschooten hadden. Zy, berooft van het noorzakelykste geweer, wierden niet te min in dit gevaar niet berooft van kloekmoedigheidt en omzichtigheidt. Met steenen en pannen van 'r Reduit wierden de Javanen een getuimen rydt afgedreven; maar dit ook toen lesten ontbrekende, bestondenze noch (niet zonder klucht) hun onverwinnelyke kloekmoedigheidt te toonen in 't aankomen van de doodt. De menschen-drek wierdt met potten geschept uit een heimelyk gemak, die op de naakte huilt der stormers geworpen wierd, wanneer die van de Stadt een uitval deden om de hunne te ontzetten. Doch de Javanen hadden genoeg beproeft, op zestien man, de dapperheir der Hollanders. Zy bestonden dan de uitvallers niet in te wachten, maar braken terstont op, en riepen in hunne Taal: *O Seytang Orang Hollanda de backalay sammatay*; dat is: *O ghy Hollandische Duyvels, ghy vecht met front*. Door dusdanige proeffstukken begosten eindelyk de Javanen te wanhopen aan een goede uitkomst van hun voornemen, zulks zy van 'r beleg opbraken, en den eersten van Slacht-maandt her leger op drie plaarzen aan brand staken. d'Onze den vyand niet veel vertrouwende, hielden zich binnen tot den morgen, wanneer eenig ros- en voet-volk uit gezonden wierd, om na de gelegentheit te vernemen.

De Javanen
breken
van 't beleg
op.

PAULO TYMON

nemen. Deze bevonden dat de vyand zich op de vlucht begeven had , achterlatende meer als acht honderd man , waar van sommige onthoofd , andere doorsteken , in orde ry aan ry op een groot vlak veldt neffens malkanderen lagen. De oorzaak van deze moort is dusdanig : De Keizer had in 't voorige jaar (want dit was de tweede belegering) een van de voornaamste Vorsten des Ryks met een machtig leger na *Batavia* afgevaardigt , 't welk een groote tegenweer vindende , onverrichter zaak was wedergekeert. De Prins van *Madura* (dit Eiland leit omtrent een half myl van *Java* , staande onder 't gebied des Keizers) had zich beroemt , niet zonder verfmading van d'andere , dat hy met zulke heirkrachten (want het heir , naar men zeid , beliep ten generale van twee honderd duizend man) iet anders op de gemelde Stadt zou uitrechten , of niet levendig daar af trekken. De Keizer , dit ter ooren komende , liet hem ontbieden , en maakte hem over een nieuw by een geprest heir Veltheer , neffens den voorigen , die in het voorleden jaar het opperste gezag alleen hadt gehad. Deze , die zachtzinnigh van aart , wel bemint onder de Soldaten , en een man van grooten aanhang was , heeft over den Vorst van

Madura , (door dien hy zyn woordt niet na-quam) als ook over alle zyn aanhangers , op staande voet wraake genomen , zeggende : Uw woort moet waar worden , gy zult van *Batavia* niet levendigh trekken. En zyn ontschuldighingh , over dit bedryf , wierd ook ten Hove by den Keizer ten volen aangenomen.

Ter liefde en gedenkenis van deze vermaarde Stadt , vind ik myn geest geport , om haar met deze onderstaande Vaerzen te beschenken :

*Zo leit Batavia , de Roem der Batavieren ,
En spiegelt haar Paruik in d'ongebaande Zee.
O glori-ryke Stadt , zoek leven in Laurieren ,
Zoo leeft ons Vaderlandt , door u roemruchtig , meê.*

Na verloop van acht dagen kregen wy op den twee-en-twintighsten het Eilandt **PULO TYMON** in 't gezicht. Zeer vermakelyk , schoon , en wonder aangenaam (gelyk ten deele uit deze boven-staande Prent ooghschynlyk te bespeuren is) doet zich dit Eilandt , met haar boom-ryk gebergte en lustige valeien , van verre op.

Wy

Krygen het Eiland Pulo Tymon in 't gezicht.

Wy voeren hier met de boot te lande, en haalden brandt-hout en versch water, daar wy ons, in 't weg-trekken, niet wel af verzien hadden. Op dit Eilandt groeit in groote meenigte het blad *Betel*, in 't wilt, waar van daan het de Javanen met heele Sloepen vol halen. Niet lang hielden wy hier ons op, maar staken, na dat wy ons wel verzorgd hadden, in 't kort weder in Zee, om onze Reize te vervorderen.

Krygen
Kouchin-
china in 't
gezicht.

Den eersten van Oogstmaand kregen wy het vaste landt in 't gezicht, hadden *Kouchinchina* Noord-noord-west van ons leggen, en 's middags de hoogte van twintigh graden en zes minuten, Noorder-breedte. Wy liepen dicht langs de Kust heenen, die zich zeer vermakelyk opdeed, op veertien vademmen zand-grond. Dit *Kouchinchina* is een gedeelte van zeker Koninkryk *Gannan*, dat een van de gebuur-landen is, die buiten het Ryk *Sina* zyn gelegen; maar evenwel onder de Sinezen staan: want onder dit *Gannan* is gelegen het Ryk *Tungking* en *Kiaochi*, of *Kouchinchina*, die beide certydts *Nankiao* genoemd wierden, en ten tyde des Stams *Cina* alleen maar de Heerlykheden van *Siang* waren. Keizer *Hiaonus*, uit den Stam *Hana* gesprootten, die een zeer strydbaar en zeeghatigh Vorst was, veroverde allereerst dezelanden, voerde daar volk-plantingen in, en regeerde d'Inwoonders na de Sineefche wetten en manieren. De zelve Keizer was ook d'eerste, die deze Landen en d'Inwoonders *Kidochi* noemde, dat zoo veel als *Kruis-toonen* gezeght is; dewyl hun grootste teen ('t geen voor het meerder deel dit volk eigen, en in den aart is) kruislings over den teen naast de grootste gebogen is: maar daar na gaf de Stam *Tanga* deze Landen den naam van *Kiaocheu*. Het schynt evenwel dat de Sineezen nooit veel werks van deze Landen gemaakt hebben, dewyl d'Inwoonders, zoo de Sineezen voorgeven, al te woest en ongemaniert van leven waren; hoewel men zou kunnen zeggen, dat de Sineezen dit meer uit vreeze deden, dewylze wel wisten dat d'Inwoonders hen in krachten en sterkte des lichaams verre te boven gingen, en zy liever na

hunne eigen rechten en wetten in vryheid wilden leven, en hunnen eigen Koning hebben, dan onder de Sineezen te buigen.

In den beginne van den Stam *Tai-minga*, ontrent voor twee hondert en negentig jaren, wierden deze volken van Keizer *Hunguus* onder sweep gebragt; maardit Landschap wierd daar na aan zeker Koninkje *Chin* te leen gegeven, die niet lang daar na van zyne drie Landvoogden (die uit den geslachte *Ly* gesprootten waren, en 't Ryk bemachtigden) om 't leven gebragt wierd. Als Keizer *Junglous* de beroerte van dit Ryk vernam, liet hy twee van deze wederspannige Landvoogden om 't leven brengen, maar de derde ontquam het met de vlucht, en de Keizer maakte weder het Koninkryk *Gannan* tot een Landschap: maar naauweliks had hy zyne wapenen ter neêr gelegd, of de vluchteling *Ly* quam weder te voorschyn, en bemachtigde het Ryk; na dat hy eerst de Sineefche Landvoogden daar uit gedreeven, en 's Keizers gramschap (door het zenden van Gezandten) zeer wysfelyk ter neder gezet had. Te dien tyde was *Siventens* Keizer, die een tuft-beminnend Vorst, en veel meer een slaaf van wellust, dan een Heer van 't Ryk was. Deze Keizer, verdriet scheppende in zoo veel muiteryen en oproeren, gaf deezen weêrgekeerden *Ly* dit Landschap weêr te leen, en maakte hem Koninkje; op die voorwaarde, dat hy alle drie jaren eenen Gezandt met groote geschenken aan hem te zenden had. En in dezer wyze wierden deze gewesten van het Sineefche Ryk, ontrent den jare veertien honderd acht-en-twintigh, afgescheurt. Doch weinig raakte het Land hier door in rust, maar wierd door inwendige tweespalt en oncenigheden in drie deelen verdeelt; waar van het eene het Ryk *Laos*, het tweede *Tungking*, en het derde dit *Kouchinchina* is; daar het evenwel niet als deelen van de Landtschappen *Quangsi* en *Junnan* zyn.

d'Inwoonders van deze drie Ryken, *Laos*, *Tungking*, en *Kouchinchina*, houden zich by den Sineefchen Godsdienst. Zy gebruiken ook mede de

Sineesche Charakters, hoewel zy in tale en uitspraak (gelyk ook andere gebuur-volken, die de zelve Charakters gebruiken) van de Sineezen zeer veel verschillen. Deze landen zyn zeer weeligh in't voortbrengen van allerlei dingen, die tot 's menschen onderhoud van noden zyn. Onder meenigte van andere veld- en boom-vruchten, druip hier ook zekere aangename vocht of olie, die van de Portugezen *Rosamalia* genoemd wordt, uit de boomen. In grooten overvloed komt hier ook het Arents-hout voort, dat purper van verurwe, en by de Spanjerts met den naam van *Lacca* bekend is, en door geheel *Sina* tot het verwen van zyde stoffen gebruikt word. Hier valt ook zeer veel fyn Lynwaat, Zyde en Katoen. Onder menigerlei slag van Apen vind men hier ook zeker slag *Singsin* geheeten. Als men deze Apen in de bosschen wil vangen, zoo zet men hen Wyn voor, daar op zy zoodanigh verzot zyn, datze zich daar aan smoor-dronken zuipen, en in die dronkenschap zich vangen laten. Hun bloet verstrekt een zeer kostelyke purper-verf. In deze gewesten onthoud zich ook zeker dier *Fefe*, daar af wy hier na, in't beschryven der dieren, breeder zullen spreken.

Op den tienden der zelve maand *Storm*, beliep ons een zeer groote en zwaare storm, die ons in het uiterste gevaar bragt. Het Jacht Bloemendaal wierd in de windt opgeworpen, en raakte voorts van ons af. Onder dit stormen en bulderen der winden verhief zich ook by wylen de donder en blixem, met slag op slag, zoo geweldigh, dat alles daverde en dreunde wat aan 't gantsche Schip was. In groote bekommering, moeite en onrust, bragen wy dien nacht (doch niet zonder gevaar van schip en goet te verliezen) over. Onderweegs zagen wy een masteloos schip dryven, maar konden het zelve niet bekenen. Tegens den middagh ging de wind leggen, en 't weer quam toen eerst tot bedaren; invoegen wy 's avonds onze Schover-zeil weder byzetten, en zagen doen van verre een groote Jonk dryven, die zoodanigh van dezen storm getroffen was, dat hy matt, zeil, en byna alles door dit geweldigh waaijen was quyt geraakt. By deze Jonk komende, die wy verpreiden, verstonden wy van d'Opperhoofden datze van *Kamboje* quamen, om na *Teywan* over te steken; maar zeiden ons, dat de storm hen zoodanig vervoert had, datze heel van hunne koers geraakt waren; zulks zy aan ons ver-

maar door
het Jacht
Bloemen-
daal van
hen raakt.

zochten om te recht geholpen te worden. Wy wezen hen derhalven de streek, die op het Eiland *Formosa* aan liep, waar voor zy ons ten hoogsten bedankten, en scheiden doen voorts van ons af. Ondertusschen vervorderden wy ook onze reize, na dat alles weêr klaar gemaakt was, en gingen met een Westen windt Noord-noord-oost aan.

Komen onder Makao.

Op den veertienden kregen wy d'Eilanden van *Makao* in 't gezicht, en hadden de hooghte van een-en-twintigh graden en tien minuten Noorder-breedte, en vier-en-twintigh vademmen steek-grond. Wy zetten het tegen den avondt onder een der oosterlyke heuvels, op zeven vademmen, en gingen met den dageraat weder rzeil. Wy zagen wel aan strant allerlei slag van kleen en groot Vaartuig, maar kosten niet een (wat moeite wy ook aanwendden) aan ons boordt krygen, nochte met de boort bezeilen; zoo geweldig vreesachtigh zyn deze luiden hier voordien Zee-rover *Koxinga*, die te dien tyde die Zee-kusten in een gedurigen alarm hield, en daar voor zy ons ook buiten twyffel aanzagen.

Twee dagen zeilden wy onder deze Eilanden, eer wy, op den zestienden, de wydvermaarde Stadt M A K A O (gelegen op de hooghte van een-en-twintigh graden en tien minuten, Noorder-breedte) voorby zeilden. En schoon wy deze Stadt niet aan deden, en hier niet te lande traden, zal ik evenwel, 't geen ik daar af van anderen heb kunnen vernemen, den Lezer voor oogen stellen, en de Stadt, die ik uit der Zee affcherfte, in Prent vertoonen.

Makao.

Deze Stadt (die al voor eenige eeuwen de neering-rykste en vermaardste Koopstadt van geheel Afie is geweest) leid op een kleen hangend Eiland, dat aan een grooter Eiland vast is, en is gesticht op eenen zeer hoogen Bergh, die uit der Zee opryft. Rontom word deze plaats van de Zee bekabbelt, uitgezeid aan de Noord-zyde, daar zy met een smalle streek lands aan 't land vast is; invoegen aan d'eene kant de Zee, en aan d'ander kant de hoogte en steilte der plaats, deze Stadt byna voor 's menschen krachten onwinbaar

maakt. De Zee, die rontom deze plaats vloeit, is niet zeer diep, zulks men daar met geen groote schepen (die hier niet vlotten mogen) aan kan komen, dan alleen langs de haven, die met een zeer sterke Vesting bewaart is. Deze Plaats munt zonderlingh uit in meenigte van grof geschut, dat byna nergens beter als hier, van Sineesch en Japonisch koper gegooten, en door geheel Indiën (tot groote winst der Inwoonders) verzonden wordt. Aan de Land-zyde leggen alleen maar twee Kasteelen op de naaft-gelegen heuvels, die de Stadt evenwel geen kleene sterkte, tegen het invallen der vyanden, by zetten. Zoo verre men aan de Land-zyde zien kan, verneemt men geen boomen, heesters, of eenige andere beletzelen, maar de Stadt heeft hier een vrye en ruime uitzicht. Eertyds stond te dezer plaatze, daar nu deze Stadt gesticht is, een Afgodt, *Ama* geheeten; en dewyl hier een veilige haven voor de schepen is, die by de Sineezen *Gao* genoemd word, zoo hebbenze uit deze twee woorden, *Ama* en *Gao*, een koppel-woord *Amacao* gesmeedt, hoewel men de Plaats nu by verkorting *Makao*, of, zommige willen, *Makou* noemt. Deze Plaats (die woest en onbebouwt bleef leggen) hebben de Portugezen daar na, met bewillighingh der Sineezen zelfs, beginnen te bouwen, en te bewoonen; zulks de zelve in korten tydt zoodanigh in menigte van Inwoonderen en Koophandel toenam, datze een volkryke en zeer vermaarde en neringhryke Koopstadt is geworden. Niet weinigh hulp hier toe en styfde dezen voottgangh het verschieft van allerlei Koopmanschappen, die uit Europe en geheel Indiën te scheep door de Portugeesche volken derwaarts gevoert, en ook uit *Sina* daar in gebraght wierden. Ook hebben alle de Portugezen in *Makao* ('t geen hun handel niet weinigh doet aanwakketen) die vryheid van de Sineezen verkregen, datze jaarliks tweemaal in de Hooft-stadt *Kanton* op de Jaar-markten mogen komen, en hun koophandel dryven. Een groote meenighte van Waaren verrenze dan gemeenlyk uit *Kanton* na *Makao*: want men vind aangetrekent, datze

datze (toen de koophandel daar bloeide, en in haar volle kracht was) met zich bragten over de dertien honderd kisten met allerhande zyde stoffen, leggende in ieder kist honderd en vyf-tigh zyde stukken Fluweel, en dier-gelyke zyde stoffe meer. Noch bragtenze daar van daan vyf-en-twintigh honderdt klompen Gouts, waar van ieder klomp de zwaarte van tien Toel, en ieder Toel de zwaarte van dertien zilvere Dukatons heefr; invoegen ieder klomp ontrent dertien oncen in 't gewicht is. Zy voerden daar ook gemeenlyk uit over d'acht honderd pond Muskus, zonder het Gout-draat, fyn Lynwaat, d'ongewrochte Zyde, en dierbare edele Gesteenten en Paerlen daar onder te willen rekenen.

Zeilende dus voorby de stad *Makao*, quamen wy onder GOYERS EILANDT (zoo geheeten na den Heer Pieter de Goyer) op de Reede en ten anker.

Op den achtienden der zelve maand quamen wy met den ondergangh der Zonne, alleen met het Jacht Koukeren, (want Bloemendaal was acht dagen te vooren voor het Land van *Kou-chinchina* door zwaren storm van ons af geraakt, en quam eerst acht-en-veertigh dagen daar na by ons te *Kan-*

ton) zeer gelukkigh in de Haven van HEYTAMON, en lieten het anker midden in de Bay, op zes en een half vadem steek-grond, vallen. Wel ter neering, en zeer vermakelyk leid deze Plaats aan de waterkant, en is van achteren (naar uitwyzing van deze bovenstaande Prent) met aangename Bergen en vermaakelyke Valeien omringt. Naauliks hadden wy het anker laten vallen, of kregen terstont een Bark met Soldaten aan boordt, die uit den naam van den Gouverneur d'oorzaak onzer komste quamen afvragen. Hier op wierd d'Onder-koopman Hendrik Baron (om den Gouverneur onze komste bekend te maken, en hem van alles mondelingh te verwittigen) aan land gezonden. Deez' daar komende, wierdt by den Gouverneur tot in zyn slaapkamer gebragt, en van den zelve met alle minlykheit bejegend. Hy vroeg hemechter, Wat zy Hollanders daar weder quamen doen? en of hen niet voor twee jaren uitdrukkelyk verboden was, niet in *Kanton* te mogen komen.

Zes dagen daar na, namelyk den vier-en-twintighsten, quamen twee Mandaryns van *Kanton*, om de (*) Geloofnis-brieven (die de Gezanten met zich aan den Grootten Cham bragten)

Komen te Heytamon.

Twee Mandaryns komen van Kanton om de Geloofnis-brieven te zien. (*) Creden-tialen.

De Gezanten treden te lande.

te bezien, en lieten te dien einde de Gezanten ten huize van den Gouverneur ontbieden. De Gezanten trokken hier op met hun gantsche gevolg de Revier op, en quamen met den middag in 'r vlek *Lammé*, daar zy voor des Gouverneurs huis te lande stapten, en wierden in goede orde met hun gantsche gevolg, door den gewoonlyken Ceremonie-meester, in een groote en ruime Zaal by den Gouverneur gebracht.

De Gezanten vonden den Gouverneur, tusschen beide deze Mandaryns, aan een hoogen Tafel zitten, en rontom omringt met gewapende Soldaten, die ons geweldig onthaalden, en zeer gedienslig waren. Na dat de gewoonlyke plicht-plegingen (daar de Sinezen zonderlingh in uitmunten, gelyk ons dat daar na breeder te verhalen staat) ter weder-zyde waren afgelegd, vertoonden de Gezanten hunne Geloofnis-brieven van verre, daar meê zich de Mandaryns (zonder de zelve te willen aanvaerden) vernoegt hielden. Voorts wierd eenen ieder van de Gezanten een stoel gezet, daar op zy zich ter zeet stelden. Als de Mandaryns en Gouverneur den Gezanten verscheide dingen (nopende den handel en gelegenheid van onze Landen) hadden afgevraagd, en zy hen daar op in alles voldaan hadden, keerdenze eindelyk, na het nemen van een be hoorlyk afscheid, weder na hunne sloepen, en voeren met hun gantsche gevolg aan boordt.

Twee Gecommitteerden komen by de Gezanten.

Den negen-en-twintighsten deezer quam weer een nieuwe *Heyton*, met een onder-Admiraal ter Zee, (als Gecommitteerden van *Kanton*.) om de Gezanten plechtelyk in te halen, en tot in *Kanton* te geleiden. De Gezanten vervoegden zich met hunne Geloofnis-brieven by de opgemelte Gecommitteerden, op hun ontbieding, aan land, in een Pagode of afgoden Tempel. En na dat zy aldaar van de Gecommitteerden zeer vriendelyk ontfangen, en neffens hen op stoelen gezeten waren, en hunne Geloofnis-brieven op den Tafel hadden neêrgeleght, nam de gemelde *Heyton* het woort op, en stelde hen verscheidene

punten vraags-wyze te voeren; namelyk: Of zy niet voor twee jaren uit *Kanton* gezeilt waren? Wat voor koopmanschappen zy met zich bragten? Wie op het ander schip, en hoe het zelve van hen geraakt was? Hoe veel volks en gescht een ieder schip op had? Waarom zy voorleden jaar niet waren weder gekoomen, en een jaar tusschen beiden hadden laten loopen? Wanneer, van wien, en aan wien, als ook tot wat einde de brieven geschreven, en de Gezanten daar meê gekomen waren? Wat geschenken zy inzonderheidt voor den Keizer bragten? Zich ten hoogsten verwondert houdende, dat zy aan den *Tutang* in *Kanton* geen brief hadden, en dat de brieven van zoo een slechte toefsel waren: want zy lieten zich voorstaan dat de brief, die aan den Keizer hield, ten minsten in een goude bus of lade behoorde te steken. Eindelyk gavenze tot besluit, van op morgen aan hunne schepen te zullen komen, om de meêgebrachte schenkaadjen op te nemen. Hier op vertrokken d'opgemelte Gezanten met hun gevolg, en quamen weder aan boordt.

's Anderen daags quamen de meergemelte Gecommitteerden met een grooten stoet Hovelingen, en ontrent twintigh Vaartuigen, (die alle op 't kostelykste en sierelykste met zyde wimpels en vlaggen prachtigh waren uitgestreken) aan boord, en namen de geschenken, zoo voor den Keizer als voor de Kantonsche Onder-koningen en den *Tutang*, met groote beleeftheid op. De *Heyton* quam ons zelfs aan boordt verwelkomen, en bragt (vergezelschap met den onder-Admiraal) de Gezanten, die van hunnen Secretaris Hendrik Baron, en vier Dienaars uit ons gevolg vergezelschap wierden, met een van hunne Vaartuigen tot voor de stad *Kanton*. Hier van daan begaven zich de Gecommitteerden, zonder een woord tegen de Gezanten te spreken, in de Stadt. En als de Gezanten daar byna twee uren gewacht hadden, wierdenze, uit last van den ouden onder-Koningh, buiten de Stadt in het Logement (daar voor dezen Schedel in gehuisvest was) geleid,

en door den Balliww der Stadt bewaart en verzorgt.

e Gecommitteerden
verschynen
eder by de
Gezanten.

's Daags daar na, den een-en-dertigsten, verscheen met de gemelde Gecommitteerden in ons Logement zeker Mandaryn *Poetsiensin*, die des Keizers Treforier was, en de vierde stem in de burgerlyke regeeringh hadt. Hier stelden zy den Gezanten weder verscheidene vragen te vooren, en vroegen hen na hunne jaarlikze wedde, namen, en voorige bediening; als ook of zy van den brief, die aan den Keizer hield, geen afschrift hadden; en of de zelve brief op ander papier was geschreven, dan die aan d'Onder-koningen? Waarom, en tot wat einde zy voornamelyk gezonden waren? Hoe hunne Prins of Koning geheeten was? met meer andere diergelyke vragen. Voorts mordenze, en waren niet wel te vreden over de slechte toestelling van de Gebofnis-brieven. Op het verzoek dat de Gezanten deden, om met d'eerste gelegenheit gehoor by d'Onder-koningen, en voorts verlof tot d'opreize na *Peking* te moogen krygen, gavenze geen antwoordt; maar gaande met de brieven na de gemelde Onder-koningen, quamenze ontrent den middagh weder. Hier bestondenze weêr te vragen: Of de Prins of Regeering van Holland geen Zegel had, waar meê zy hunne Zend-brieven bezegelden, en wat Jaar-getal zy gebruikten? En nopen de het verzoek der Gezanten, daar op gaven zy hen tot bericht, dat noch d'Onder-koningen, noch de *Tutang*, nochte iemandt anders in *Kanton* de macht had, om aan eenige Gezanten gehoor te verleen, voor aler zy op den brief, dies aangaande van hen na *Peking* gezonden, antwoord bekomen hadden. Zy gaven evenwel last, dat het Jacht Koukerken zoude mogen boven komen, en beloofden dat de Onder-koningen (om de Gezanten na behooren te verwelkomen, en de geschenken aan den Grootten Cham met een te bezichtigen) zich alsdan persoonlyk in hun Logement verschynen zouden laten.

Het Jacht
Koukerken
reikt de Re-
vier op,

Wy kregen derhalven dan op den tweeden van Herfstmaant last, om met ons Jacht de Gezanten te volgen;

waar toe vier groote Oorlogs-jonken van de Onder-koningen verordineert wierden, die ons de Revier zouden op geleiden. Tegens den avond lieten wy het anker vallen by zeker kleen Kasteeltje, alwaar de Revier meer als twee mylen breed is, en langs heen ter wederzyde van den oever met zeer vele Eilandjes bezet is. Aan de linker-zyde van deze Revier staat op een heuvel een hooge Toren, die met negen transsen of omgangen zeer kunstigh versciert is. Diergelyke Toren vertoont zich ook op zeker Eiland tegen over de Hooft-stadt *Kanton*. De Lantsdouwen, die ter wederzyde van deze Revier gelegen zyn, munten uit in volkryke Dorpen, en vruchtbare Velden, die den naerftigen Landman jaarliks tweemaal eenen ryken oogst van Vruchten verschaffen.

Den vierden der zelve maand quamen wy voor de vermaarde Hooft-stadt *Kanton*, die van zommigen ook *Quancheu* genoemd word, en d'eerste Hooft-stadt van 't Landschap *Quantung* is. Na het storten van gebeden tot Godt, en het stellen van goede orde op alles, begaven wy ons noch dien zelve dagh na land, by de Gezanten. Wy vonden hen gehuisvest in zeker sierlyk gebouw, dat op den oever van de Revier stond (daar recht tegen over ook ons Jacht ten anker lagh) en wel eer een Pagode was geweest. d'Onder-koningh had last aan twee Mandaryns gegeven, datze met een goet getal Krygs-knechten de Poorte van de Pagode (tot bevryding van alle gewelt) zouden bewaren.

Maar zoo dra en was het Jacht niet voor het Logement gekomen, of de Gezanten moesten (hoewel tegen hunnen dank) weder aan boordt gaan; onder schyn, dat geene Gezanten, die aan den Keizer gezonden wierden, zonder uitdrukkelyke last van zyne Keizerlyke Majesteit, binnen *Kanton* aan landt mogten gehouden worden. Zy braghten noch tot hun verschooning by, dat de Kantonsche Regeerders het quaadte ofte ongeval, 'twelk den Gezanten aan landt mogte overkomen, by den Keizer niet zouden kunnen verantwoorden. Hier na

en komt
voor Kan-
ton.

De Gezan-
ten moeten
weêr aan
boordt.

bragten de Mandaryns *Poetsien* en de *Heytou* de Gelooftis-brieven geopen-
pent aan boord, met aanzegging, dat
d'Onder-koningen niet vermoghten
die t'aanvaerden, en onder hen te be-
houden, voor dat 'er bescheidt uit de
Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* was
gekomen. Voorts namen zy voor de
tweede reize de geschenken, die aan
den Grooten Cham vereert zouden
worden, op, en vertrokken weêr na
landt.

Gelyk ik in 't begin, tot meerder
openingh en klaarheid van onze gant-
sche Reis-beschryvingh, een algeme-
ne Beschryvingh van geheel *Sina*, en
vervolgens alle de groote en kleene
Steden van de tien Landschappen, die
ik niet door-reisde, in 't kort den Lezer
voor ooggen heb gestelt; alzoo vind ik
my hier ook genoodzaakt, tot grondig-
ger kennis van 't gantsche Sineefche
Ryk, d'overige vyf Landschappen,
als *Quantung*, *Kiangsi*, *Nanking*,
Xantung en *Peking*, die ik door-reis-
de, ieder op zyn behoortlyke plaats in 't
kort te beschryven, en 't getal der ste-
den, daar in ieder Landschap verdeelt
is, ten toon te stellen.

Grenzen
van 't
Landschap
Quantung.

Het Landschap *Quantung* (dat het
twaalfde in 't getal is onder de vyf-
tien, daar in geheel *Sina* verdeelt is.)
wordt ten westen met het Landschap
Quangsi, ten Noord-westen en Noor-
den met dat van *Kiangsi*, door een
onophoudelyke rey van Bergen besloo-
ten. Ten Noord-oosten heeft 'et *Fo-
kien* leggen, daar van het door zeer
hooge en steile Bergen, en de Re-
vier *Ting* gescheiden wordt. De gant-
sche overige Landstreek wordt van de
Zee bekabbelt; 't welk te weegbrengt,
dat men in dit Landschap zeer veele
havens en veilige Reên voor de schepen
heeft. Het landt valt op zommige
plaatzen vlak en effen, en op andere
rou- en bergachtigh, voornamelyk na
het Zuiden, gelyk wy zulks onder het
reizen, tot ons groot ongemak, dik-
wils bevonden.

Het Landschap verschaft alles,
'tgeen tot onderhoud van 's menschen
leven noodigh is. Het brengt ook
allerlei kostelyke Waaren (zoo die
door kunst gemaakt, als door de na-

tuur geteelt zyn) zeer rykelyk voort.

De Landtsdouwen vallen in 't voort-
brengen van Rys, Koorn, en andere
Veld-vruchten zoo vruchtbaar, dat 'er
jaarlyks tweemaal gezaait word: want
dit geheele Landschap is den gantschen
Winter over geen groote koude on-
derworpen; zulks de Sineezen dit
voor een spreekwoord hebbên, dat 'er
drie zeer ongewoone dingen in *Quan-
tung* zyn; te weten, *De Hemel zonder
Sneeuw*, *de Boomen Winter en Zomer
even groen*, en *bloed-spurwende Inwoon-
ders*. Want voor eerst ziet men hier
geen sneeuw, de boomen noit van bla-
den ontbloomt, en de Inwoonders bla-
den van *Betel* en *Areka*, met kalk
toebereid, geduurig knauwen, 't welk
het speekzel root maakt. Het levert
ook uit eenen grooten overvloed van
Gout, Paerlen, edele Gesteeften, Zy-
de, Quikzilver, Koper, Stael, Yzer,
Zalpeter, Arents-hout, en meer andere
welriekende houten.

Het volk valt in dit gewest heel
geestigh, arbeidzaam, en vaerdig, en
kan (hoewel het zoo heel schrand-
er van hersenen niet schynt te zyn) alles
zeer kunstig na-maken, dat van ande-
ren gevonden is. Naauliks zullen ze iet
vreemts, dat van Gout of Zyde gewe-
ven, of van eenige andere stoffe in
Europe gemaakt, en daar te lande door
de Portugezen gebragt is, zien, of zy
weten het terstont na te maken. Hun-
ne vaerdigheit, in iets te maken, be-
speurde ik hier aan als ik te *Kanton* by
zekren Zilvermit eenige doorluchtige
zilver knoopen besteed had te maken,
dat hy my terstont des anderen daegs,
zeer kunstigh doorwrocht, en net ge-
maakt, vaerdig leverde.

Onder ander Gevogelt, dat zich hier
in dit Landschap onthoud, ziet men
hier ook een ongelooflyk getal van
Endvogels, die d'Inwoonders op een
zonderlinge wyze weten aan te quee-
ken. Het is hier te lande, ('t welk in
Europa wat vreemts is) ook een ge-
bruik, de Eyeren der Eenden met
Zout, dat met krytachtige aarde ver-
mengt is, te zouten, en eenen tyd-lang
te bedekken. Want door 't toedoen
van deze aarde, is dit Zout zoo krach-
tig, dat 'et door de schaal van d'Eyeren
heen en

en des z
Vrucht-
baarheid

Aart d
Inwoon-
ders.

heenen dringht, 't welk het bloote Sineefchen Keizeren is ondetworpen geweest.

In dit Landfchap leggen tien voorname Hooft-fteden, en drie-en rzeventig kleenefteden, zonder de wyd-vermaarde Koopftadt *Makao* daar onder te rekenen.

De tien Hooft-fteden zyn deze, als *Quancheu* of *Kanton*, *Xaocheu*, *Nanbiang*, *Hoeicheu*, *Chaocheu*, *Chaoeking*, *Kaocheu*, *Liencheu*, *Luicheu* en *Kiuncheu*.

De Hooft-ftadt *Quancheu* of *Kanton* gebied over vyftien kleenefteden, daar ik *Makao* (fchoon het zelve in het gebied van deze Hooft-ftadt is gelegen) niet onder reken. De vyftien kleenefteden van deze Hooft-ftadt zyn deze, als *Quancheu* of *Kanton*, *Xante*, *Tunguon*, *Cengching*, *Hiangxan*, *Sinboei*, *Cingyven*, *Sinning*, *Canghoa*, *Lungmuen*, *Sanxui*, *Lien*, *Jangxan*, *Tienxan*, en *Singan*.

De tweede Hooft-ftad *XAO CHEU* voert de heerschappye over zes kleenefteden, als *Xaocheu*, *Lochang*, *Ginghoa*, *Juyven*, *Ungyen* en *Ingte*. Het gewest van deze Hooft-ftad valt voor het meerderdeel zeer bergachtigh, en wort de Noord-poort van het Koninkryk *Ine* geheeten.

De derde Hooft-ftadt *NANHIUNG*, of *Nanbung*, gebied over tweefteden, als *Nanbiung* en *Xibing*.

De vierde Hooft-ftadt *HOEICHEU* voert het gebiedt over tien kleenefteden, als *Hoeicheu*, *Polo*, *Haisang*, *Hoiuen*, *Langchuen*, *Changlo*, *Hingning*, *Hoping*, *Changing* en *Junggan*.

De vyfde Hooft-ftad *CHAO CHEU* heerscht mede over tien kleenefteden, als *Chaocheu*, *Chaoyang*, *Kieyang*, *Chinghiang*, *Jaojing*, *Tapu*, *Hoeilai*, *Cinghai*, *Puning* en *Pingyven*.

De zefte Hooft-ftadt *CHAO KING* voert de heerschappye over elffteden, als *Chaoeking*, *Sinboei*, *Sinbing*, *Tangchun*, *Tangkiang*, *Caoming*, *Genping*, *Teking*, *Quangning*, *Fuchuen* en *Kai-kien*.

De zevende Hooft-ftad *KAOCHEU* gebied over zes kleenefteden, als *Caocheu*, *Tiempe*, *Sing*, *Hoa*, *Vuchuen*, en *Xeching*.

De achtste Hooft-ftadt *CHAO CHEU* gebied over zes kleenefteden, als *Caocheu*, *Tiempe*, *Sing*, *Hoa*, *Vuchuen*, en *Xeching*.

De negende Hooft-ftadt *CHAO CHEU* gebied over zes kleenefteden, als *Caocheu*, *Tiempe*, *Sing*, *Hoa*, *Vuchuen*, en *Xeching*.

De tiende Hooft-ftadt *CHAO CHEU* gebied over zes kleenefteden, als *Caocheu*, *Tiempe*, *Sing*, *Hoa*, *Vuchuen*, en *Xeching*.

De elfde Hooft-ftadt *CHAO CHEU* gebied over zes kleenefteden, als *Caocheu*, *Tiempe*, *Sing*, *Hoa*, *Vuchuen*, en *Xeching*.

De achtste Hooft-stad **LIEUCHEU** voert de heerschappy over vier kleene Steden, als *Lieuichen*, *King*, *Lingxan*, en *Xelien*.

De negende Hooft-stad **LUICHEU** gebiedt over drie kleene Steden, als *Luichen*, *Suiki*, en *Siuven*.

De tiende Hooft-stad **KIUNCHEU**, op 't Eiland *Hainan* gelegen, gebiedt over dertien kleene Steden, als *Kiunchen*, *Chingiju*, *Lincao*, *Tingan*, *Venchang*, *Hoetung*, *Loboet*, *Cben*, *Changhoa*, *Van*, *Linxui*, *Tai*, en *Cangen*.

In dit geheele Landtschap vind men tien Sterkten of Krygs-vestingen, die tot beschermingh en bewaringh van 't gantsche Landtschap en de Zee dienen. Hare namen, daar meê zy by de Sineezen genoemd worden, zyn deze, als *Taching*, *Tung*, *Hanxan*, *Cinghai*, *Kiacu*, *Kiexe*, *Ciexing*, *Huung*, *Jungching*, *Ciungling*.

Getal des
volks in 't
Landtschap
Quancung.

Het Sineesche Reken-boek (daar in het getal des volks van ieder Landtschap aangeteekent staat) telt in dit Landtschap vier honderd drie-en-tachtig duizend drie honderd en tzeftig huisgezinnen, en negentien honderdt acht-en-tzeventig duizend en twee-en-twintig weerbare mannen.

Aan Schattingen brengt dit Landtschap jaarliks aan den Keizer op tien hondert zeventien duizend zeven honderd en twee-en-tzeventig zakken Rys, en zeven duizend drie honderd en tachtigh gewichten Zouts.

Voorts staat hier aan te merken ('tgeen van d'andre steden, te vooren vermeld, ook te verstaan is) dat een kleene stad by de Sineezen *Hien*, een groote of middelbare *Cheu*, en d'aller-grootste *Fu* genoemd wordt. Daarenboven wordt onder den naam *Cheu* of Hooft-stadt niet alleen de Hooft-stadt zelfs, maar ook een gantschelandsreek (daar in de Hooft-stad gelegen is) verstaan. De landsreek van zo een Hooft-stadt is dikwils eenige mylen in zyn omtrek groot, en overtreft by wylen in meenighte van Steden en volkrykheit meenigh groot Landtschap in Europe.

Gelegent-
heit van
Kanton.

Kanton, d'eerste Hooft-stad van dit Landtschap, leid op de hooghte van

drie-en-twintigh graden, Noorder-breedte, is ten Oosten, Westen, en Noorden met zeer vruchtbare en vermakelyke Bergen omringt, en grenst ten Zuiden zoodanigh aan de Zee, dat 'er van die kant te scheep allerlei Waaren, uit alle gewesten des werelts, in gebragt, en' aldaar met groot gewin verhandelt worden. Daarenboven zet deze waterkant, als ook het gebergte van achteren en ter zyde, de Stad (tegen 't invallen der vyanden) geen kleene sterkte by. Zy is op de rechter-zyde van de Revier *Ta* gelegen, daar deze Revier begint smalder te worden: want wat laeger na Zee toe isze zoo geweldigh breed, datze veel meer een Zee, dan Revier schynt te zyn. Drie uren gaans langs deze Revier is dit *Kanton* doorgaans bemuurt, en op zommige plaatzen met zoo groote en volkryke Voor-steden verciert, dat de zelve gemeene Steden in grootte en volkrykheid niet verre ontkloopen.

Aan de waterkant word de Stadt beschermt met twee ryen hooge en dikke muuren, die doorgaans met Wachttoorens, Bolwerken en andere Vestingen versterkt zyn; hoewel, behalven deze werken, noch twee Water-kasteelen (zeer sterke gevaerten, en die in 't midden van de Revier uit het water opgehaalt zyn) deze Stad byna onwinbaar maken. Een van deze twee Kasteelen, die niet veel van elkandre verschillen, en ik zelf aldaar na 't leven afteekende, zal ik u hier (om hare eigentlyke sterkte, en op wat wyze datze gebouwt zyn, des te klaarder te kunnen bespiegelen) in Prent ten toon stellen. Daarenboven wordt de Stadt noch aan de land-zyde rontom met een sterke muur en vyf sterke Kasteelen (waar afeenige binnen, en andere buiten de muren, en op zeer steile toppen van 't omleggende gebergte gelegen zyn) beschermt; zulks deze plaats, zoo aan de landt als water-kant, tegens alle vyandyke invallen bevrydt, en, menschelyker wyze gesproken, onwinbaar schynt te zyn. Wat aangaat de Pagoden, Heeren Hoven, en andere kostelyke en aanzienlyke Gebouwen, (die zich in deze Stadt vertoonen) daar in overtreft

*Kanton met ver-
scheiden
Vestinge
versterkt*

K A

treft zy verre de meeste Steden in gantsch Sina.

De Stadt is ook van binnen met kunstigh gewrochte en uisteeckende Praal-bogen (die den geenen ter eere opgerecht worden, die 't Landt eenige diensten hebben gedaan) zoodanigh verciert, datze hier in meenigh voornamste Plaats verre te bovengaat. Want van de Water-poort, recht uit te gaan na's Konings Hof, vind men alleen op dien wegh dertien gierlyk opgetoide steene Praal-bogen, die met allerlei gehouwen beeld- en loof-werk zoodanigh doorwrocht zyn, dat een ieder in 't beschouwen over dier aangena men zwier tot stommens toe verwondert staat. En dewyl dit een der grootste en treffelykste Cieraden is, daar de voornaamste Sinesche Plaatzten meê pronken, (gelyk ons dat daar na breeder te verhalen staat) vind ik my genootzaak, tot meerder opening van 't werk, en om het zelve des te gevoeglyker in alle zyne leden te kunnen bezichtigen, een dezer Praal-bogen, na 't leven uitgebeeld, zoodanigh voor oogen te stellen, dat een iegelyk alleen uit deze eene lichtelyk zal kunnen vatten, op wat wyze d'andere gesticht zyn. Deze Praal-bogen zyn doorgaans zoodanig gesticht, dat hare kap, die

gemeenlyk met drie transsen of omme-gangen (gelyk in 't volgende af-beeltzel te zien is) prachtigh om hoogh ryft, met strikken, loof- en ander gier-werk zoo is opgetoit, dat de kunst, noch 's menschen vernuft daar niet aan vergeeten schynt te hebben. Recht boven hare ingangen, als mede aan alle kanten, na bovenwaarts, vindt men de zelve vol met geheimryke Sinesche Charakters beschreven, en doorgaans met diepzinnige Zinne-beelden (die alle op het werk, des zelfs Meester, plaats, en diergelyke dingen slaan) zeer kunstigh afgemaakt. De neffensstaande zuilen en pilaren zyn met Festsnoenen van bloemen of kruiden, als ook met beesten, vogel-werk, en allerlei andere gieraadjen, na des Stichters wel-gevallen, zeer kunstig en heetlyk uitgestreken.

In Scheeprykheid overtrof eertydts dit Kanton zoodanig alle andre Hoofsteden, dat geen andre Plaats in gantsch Sina in meenichte van allerlei Vaartuigh tegen haar op moght. Ook overtroffen hare schepen die van andere plaatzen in snel- en vaerdigheid van zeilen zeer verre: want zoo sterk en gezwind deden d'Inwoonders hunne reizen ('t welk niet weinigh hinnen Koophandel voortzette) na d'Eilanden

Kanton is
Scheepryk.

Formosa, Japon, en andere gewesten, datze alle andere Sineezen daar in te boven gingen.

Om de gelegentheit van deze vermaarde Hooft-stadt des te beter te kunnen bezichtigen, heeft my raadzaam gedacht de zelve op tweederlei wyze in Prent ten toon te stellen. In d'eene wordtze in 'r verschieft vertoont, zoo als de zelve zich aan den waterkant opdoet, en in d'andere in haren platten grond, met hare Straten, Pagoden, Muuren, Huizen, Kasteelen, &c.

Meenigte
van men-
schen in
Kanton.

Men zegt dat deze Stadt voor den laatsten Tartarischen Oorlog zoo volken neering-ryk is geweest, dat'er dag voor dag, door den drang, in de Poorten wel vyf of zes menschen doot bleven; 't welk ook zoo heel ongehooslyk niet schynt te zyn, als men op de groote menigte der omleggende Dorpen en Gehuchren wil achtigh geven. Tweemaal isze met het geweld der Wapenen overwonnen; en men zeid dat in 't laatste belegh meer als tachtig duizend zielen gesneuveld zyn. Ik zal het geene dat deze Stadt in dien schrikkelijken en bloedigen Tartarischen inval is overgekomen, en hoedaanigh dit belegh was, dat de zelve uitsfond, en my juist ter hand is gekomen, om eenige byzondere voor-

vallen, hier in 't kort laten volgen.

Na dat de Tarters byna het gantsche gewest van *Sina* veroverd en bemachtigt hadden, (uitgezeid eenige aanzee-gelegen Plaatzten) vielenze met zoo een geweldigh sterk Heir in dit Landschap *Quantung*, dat byna geen Stadt, hoe sterk en volkryk de zelve ook was, hen weerstand dorste bieden; maar elke Stadt, in tegendeel, arbeide vast om (tot vermyding van den uittersten ondergang) op de gevoeghlykste wyze en billyke voorwaarden, zich met den overwinnenden Tarter te verzoenen, en zyne genade af te smeeken. Dit *Kanton* (steunende op zyne bovengemelde onwinbare Vestingen en sterke bezettingen) beet alleen van zich, en dorst halstarrigh den Tarter tegenweer bieden. Het sterkte en gaf den Sineeschen Inwoonders ook niet weinigh moeds datze zekeren *Iquon* met een groote macht van schepen op hunne zyde hadden, die hen gedurigh van alles, wat datze ook begeerden, verzag, zonder dat zulks de vyand eenigzins kost beletten: want het beletten van toevoer aan de belegerde Sineezen moeste met schepen verricht worden, daar de Tarters gantsch niet van voorzien waren; en schoon datze al schepen gehadt hadden, zy en zouden die evenwel

Plate forme de la Ville de Kanton.

- a. Sigilli.
- b. Fortissimum in Monte.
- c. Fortis verus campus.
- d. Murus a latere Gregorum.
- e. Sublevis Lictorum.
- f. Lictorum Regis.
- g. Architectura turris.
- h. Edificium Scabris Proregis.

- i. Salutium Junioris Proregis.
- k. Prior Fortis Aquatica.
- l. Superior Fortis Aquatica.
- m. Superior Lictorum.
- n. Armenarium.
- o. Jocus civitatis.
- p. Pinc. Area Aquatica.

a. een Pagoden
b. een stercke op 't geborgte
c. Land Poort
d. Land muur
e. Oeffen plaats der Torteren
f. quarter der Torteren
g. een konstige Chinesse toren
h. Valleys van den eaden Koning
i. Valleys van den Ingen Koning
j. eerste Water Poort
k. tweede Water Poort
l. en 't Landmuur van 't Amboffelen
m. 't Flegm der hangout was
n. p. twee Water Kasteelen

wel na behooren niet hebben weten te gebruiken. Dewyl evenwel de beleggers meester te velde waren, ontzagenze moeite noch kosten, om de Stadt met het geweld der wapenen tot opgeven te dwingen. Drie maal gingenze tegen de Stadt ten storm, maar wierden telkens, met groot verlies van volk en storm-geweer, van de bezettingen mannelijk afgeslagen. Dit mannelijk tegenweer bieden der Sineezen deed het belegh op een rond jaar uit komen. En deden de bezettingen (die een groote meenigte van Krygsknechten binnen hadden, en dagelijks na hun welgevallen noch meer in de Stadt kregen) zoo veele en verscheidene uitvallen op de beleggers, dat die zich eindelyk genootzaakt vonden alles op een bos te wagen, en met hun gantsche heir ten storm te trekken, indienze van het belegh niet wilden opbreken, en hun voorgenomen werk vruchteloos doen uitvallen.

Maar onder het geen dat den beleggers den grootsten afbreuk deed, munte uit de gaauw- en schrandereit van twee Hollandsche Konstapels, die aldaar Sineesche Vrouwen getrouwt, en zich met der woon daar ter neder gezet hadden. Door het beleid van dit paar volks leden de Tarters aan hunne werken zeer groote schaade, 't geen den bezettingen niet weinig te schade quam, het overgaan ettelijke maanden deed' verwylen, en de zege eenen geruimen tydt in de weeg-schaal houden. Tot bewys hier van, gebeurde het onder anderen, dat de Tarters op een zekere voordeelige plaats een Schipbrugh (om hier door te beletten dat geen bystandr noch toevoer meer van beneden na de Stadt zou gebragt worden) over de Revier zochten te brengen, 't geen zy met een groote macht van volk, en zwaare onkosten eindelyk volbraghten, zonder daar in van de belegerden, die op hunne lui- men lagen, belet te worden. Na het overbrengen der Brugh over de Revier, wierpenze ter zyden van de Stadt een sterke halve Maan op, om hier van daan deze Schipbrugh veilig te kunnen beweeren en beschermen. Als deze Konstapels nu gelegentheit en

kans zagen, om tot hun voor gestelt oogmerk (daar zy langh op geloert hadden) te komen, vielenze met een groote macht van volk den Tarters onverziens op 't lyf, en ontweldigden hen niet alleen de Brug, maar dreven hen ook uit de halve Maan. Terstont hier op vielen d'uitvallers aan 't breken, scheuren, en sloopen, en leiden de Schipbrugh en alle de ponten aan koolen, vernielende alles in korten tydt, daar de Tarters eenige maanden aan gearbeidt hadden. De Tarters einde- lyk, hoewelze hier dus raauw onthaalt, en in hunne hoop te leur gestelt wierden, maakten, met het donderen uit groove stukken, zoo een wyde opening in de muur, (op een voordeelige plaats) datze oirbaar vonden, gelyker en gewapender handt weder op een nieuw ten storm te trekken. Dewylze evenwel van de belegerden zoo dikwils, met groot verlies van volk (waar door hun Leger niet weinigh gedunt was) waren afgeslagen, en wel wisten dat 'et alzooy ruim in de Stadt als in hun Leger met volk omquam, vondenze geraden niet eer opentlyk ten storm te trekken, voor datze eenige van de voornaamste Hoofden in de Stadt omgekocht, en zoodanigh een verraadt daar binnen gebrouwen hadden, dat hen een wissel uitkomst van stormen deed' beloven.

De Onder-koningen, die tegenwoordigh, als wy ons daar bevonden, de heerschappye over dit Landschap voerden, hadden toen het opperste gezagh over het Tartersche Leger; deze gingen den Stede-houder van Kanton, die zich daar binnen bevond, met hooge beloften aan, en lieten hem deze woorden voor houden: *Hy hadt te beseffen in wat uitterste gevaar hy gebragt was, en wat ongeval hem over 't hooft hing. Hy zou de Stadt, zoo hy zich zelven en de zynen wilde redden, hen goetwillig over geven. Deze weldaadt zoudenze hem (dit bekrachtigdenze met hooge Eeden) met een eeuwige vriendschap, hooger Ampt, en veertigh duizend Toel Zilver vergelden.*

De meinedige en trouwlooze Sineesche Stede-houder, 't zy hem het hert-

te zeer in de hien zakke, of het gelt en hooge beloften den man bekoorden, overquam (daar hy nochtans de Stadt genoegh konde beschermen, indien hy eer en eed had willen betrachten) met de Tartarische Veld-Oversten, en beloofde hen de Poort, beraamende tydt en uren, voor de beleggers open te zetten, gelyk ook geschiede.

*De Stadt
gaat over.*

Het was dan den vier-en-twintigsten van Slachtmaand des Jaars zestien honderd en vyftigh, als de Tarters by deze gelegenheid met hun gantsche heir in de Stadt storten, en die in korten tydt afliepen en veroverden, zonder dat de belegerden, hoe sterk in getal datze waren, eenigh weêrstand konden bieden. Want zo dra en waren de Tartarische Ruiters niet in de Stadt gevallen, of zy reden met groote gewindigheid straat op straat neêr, de gantsche Stadt door, om de Sineezen het by-een-verzamelen te beletten. En schoon de Sineezen wel zoo sterk van volk waren als de Tarters, zy richtten evenwel niet met allen uit, doordienze ongeschikt en zonder orde gins en weder liepen, en meer hun lyf met vluchten zochten te bergen, dan den Tarters (die zich in een goede slagorde hielden, en alles ter neder matsten wat hen tegen quam) met vechten tegenstant te bieden.

*Deerlyke
moort daar
binnen.*

't Geheele heir der Tartaren hadt men nu byna binnen de muuren, en het wee in de Stad, gaande 't onderste boven met runnen, rukken, breken, scheuren, slepen, en weg torssen; en 't gehuil van wyven, kinderen, en stokoude luiden klonk tot aan den Hemel toe. Zulks men van den zes-en-twintigsten van Slachtmaand, tot den vyfden van Winter-maandt niet anders hoorde, als dat yzelyk geschreeuw van *Sla dood, en verdelgt die weder-span-nige Barbaren*; en anders niet zagh als moorden en dootslaan. Zommige, die, uit vertwyffeltheit, hunne huiten diersten trachtten te verkoopen, stelden zich ter weer, maar wierden, als zy niet meer moghten, als visschen gekorven, en langzaamelyk gewentelt in een taaie doot. Een klein getal geleerde Luiden, en Konstenars,

wierdt te lyve gehouden, en eenige groote en sterke gasten (om tot het over brengen van den buit gebezight te worden) het leven geschonken. De Onder-koningen en Veld-oversten lieten eerst op den zesten van Winter-maandt het plegen van dit gruwelik moorden en dootslaan verbieden. En my is aldaar voor de waarheid van d'Inwoonders vertelt, dat in die weinigh dagen over de tachtigh duizent menschen om 't leven raakten. Andere (waar onder de Jesuyt Martinus, in zyn Boek van den Tartarischen Oorlogh, een is) vergrooten dit getal op honderd duizend, 't welk ik op zyn beloop laat staan; hoewel zulks niemand vreemt zal schynen, die op de groote meenigte der menschen, die zich voor dezen neêrslag in de Stadt bevonden, letten wil. En schoon deze Stad dus jammerlyk in dezen lesten oorlog geschonden werd, zo isze evenwel door de goede voorzorg der Onder-koningen allengs weêr herstelt, en in aanzien geraakt. Op het veroveren van deze vermaarde Stadt, en deze Onder-koningen, paste ik deze Vaerzen:

*In Kanton word het volk bescheenen
van twee Zonnen,*

*Wiens dapperheit en deugt de groote
Faam vermelt.*

*Zy hebben 't gantsche Ryk met Wa-
pens overwonnen,*

*En d'oude Heerschappy van Tamcr-
lan herstelt.*

Na dat de Gezanten ontrent drie weken aan boord waren geweest, zonder eenen voet in al dien tydt aan landt te zetten, kregenze weêr last om met al hun omslag aan landt te mogen komen, en wierden weêr zeer heuslyk en met groote beleeftheid in hun voorige Logement ontfangen; maar daar in met een goet getal Krygs-knechten zo naau bewaart en beslooten gehouden, datze geen vryheit hadden om op de straat te mogen kyken.

Na het verloop van twee dagen quam by hen, uit den naam en van wegen de Onder-koningen, een Mandaryn verschynen, die, na het afleggen der groetenissen ter weder-zyde, hen voor

*De e
ten k
mede
land.
26 S*

*By h
schyn
Man*

Festini
pres des
t Koninc
noir de
Con
pror
Muro

- A. Le vieux Vice-Roy.
- B. Le jeune Vice-Roy.
- C. Le Tutang.
- D. Les deux Ambassadeurs.
- E. Les deux Mandarins.
- F. Les Musiciens.
- G. Cinq Porte paradis.

Vice-Rois
de Kanton
Bancquet
van Kanton
im
ante
tonis

- A. Den suden onder Konink
B. Den jongen onder Konink
C. Den Lou-tang
D. De twee Ambassadeurs
E. twee Mandarins
F. 's Konings Musikanen
G. Vijf Koninklijke Sonne
Schermen

en Toel
trent
zilvere
catons.

voor stelde , datze (om tot hun oogmerk in *Sina* te komen) niet minder aan de Ryks-raden te *Peking* , en aan de Regeerders te *Kanton* zouden mogen vereeren en geven dan 300000. ^aToel zilvers, zonder de geschenken (die zy aan verscheidene andere Mandaryns of Raadsheeren te doen hadden) daar onder te begrypen. Doch als de Gezanten hem tot antwoord gaven , dat hun meening nochte voornemen niet was , het toestaan van den vryen handel in *Sina* te koopen; en beter voor hen was , by aldien zy dat door geen ander middel zagen te weeg te brengen, weder op staande voet uit *Sina* te trekken, scheidde hy met groot misnoegen van hen , zeggende geenens last daar toe te hebben , en dat zy in allen gevalle ordre en nader bescheid uit *Peking* zouden moeten afwachten.

Als nude Gezanten , tot voldoening van dezen zwaaren en schrikkelijken eisch , dag op dag zeer hart wierden aangemaant , vondenze eindelyk raadzaam aan de Onder-koningen te belooven honderd vyf-en-dertig Toel zilvers: doch bevindende dat men hen interest van verschooten penningen begon af te eiffchen , maakten zy gelaat van te willen vertrekken , lieten de zeilen klaar maken , en eenige goederen weêr scheppen; 't welk hen door ordre der Koningen belet werd: met aanzeggen, datze met beide de schepen, tot de komste van nader bescheid en ordre van *Peking*, blyven moesten.

d'Onder-
koningen
vonden de
Gezanten
op een koste-
lyk Banket.

Maar dewyl 'er rzedert dien tyd van de gemelde interest niet meer gerept werd , verleenden de Gezanten van de honderd vyf-en-dertig Toel zilvers een handschrift; waar in de Koningen zich zoo wel vernoegt hielden , datze ontrent de wooning der Gezanten , buiten de Stadt , een overkostelyk Banket op den vyftienden van Wyn-maand lieten aanrechten , en hen daar op nodigden en verwelkekomden. Op een vlak en effen plein stonden , uit last der gemelde Onder-koningen , tien kostelyke en heerlyke Tenten , naar uitwyzing van dit Afbeeldzel , opgerecht , en uirgespannen. In de Tent , die hier in 't midden , en , gelyk ook al de andere , rontom open staat , hadden zich

beide d'Onder-koningen en den *Tutang* neffens malkandre , op een zeer kostelyk en kunstigh gewrocht Tapyt , ter neder gezet. d'Eerste Tent , die zich aan de linker zyde vertoont , was verordent voor de Gezanten , en d'ander , op de rechter zyde , voor de Muzikanten. Daarenboven vertoonden zich noch op de hoeken van den Tent der Gezanten verscheidene Konstenars en Speel-luiden , met Bazuinen en andere Blaas-instrumenten; die daar op zoo een geweldigh geraas en schor geluit maakten , dat daar door een ieders ooren verdooft wierden. De toeloop van hooge en laege Perfoonen (die zich uit nieuwsgierigheid uit de Stadt en d'omleggende Dorpen hier na toe begeben hadden) was zoo groot , dat de gantsche Stadt hier op een scheen gedrongen te zyn. De Gezanten wierden met groote pracht en staaci door twee van de voornaamste Mandaryns uit hunne Tent in tegenwoordigheid van d'Onder-koningen gebraght , en , na 't afleggen van heufche plicht-plegingen en behoorlyke eerbiedigheên voor deze Onder-koningen , door de zelve Mandaryns weêr in hunne Tenten gebragt.

Hier-en-tusschen quam de Hofmeester van den oudsten Onder-koningh , door den drang des volks , voor den dag , waar op ieder voor hem plaats maakte , en ter zyde week , een teeken dat deze Man daar geen kleen gezag moeste hebben. Hy had eenen schoonen en blaauwen zyden Rok aan , daar op van anderen tot bovenen Draken en andere Land gedrochten , met gout gestikt en geborduurt , stonden; en om zynen hals hingh een keeten van groote Barn-steene kralen. En dusdanigh is de draght van meest alle de Mandaryns en andere Grooten. Ook staat niemand , die van laeger staat is , vry , die kleur en dragt te gebruiken. Deze Hof-meester gaf terstondt aan twee van zyne mindre Dienaars , die met meenigte om hem her zwoeven , last , de spyze aan te brengen , en opte dïsschen. Hy liet ook voor ieder Majesteit , als ook voor den *Tutang* , eenen byzonderen Tafel dekken , daar over een kostelyk en kunstigh gewrocht

Tafel-kleed van Karmozyn-root Taf-fata spreien, en daar op allerlei kostelyk toegemaakte Gerechten, door de Dienaars, die zulks met groote ge-zwindigheid volbragten, ordentelyk zerten. Met gelyke gezwindheit wierd daar na ook voor de Gezanten een Tafel gedekt, en daar op allerhande Spyze en Suiker-werk gestelt, dat alles op een bezondere wyze zeer aardigh gebakken, en zoo wel-smakend was, dat Apitius zyne lust daar aan zoude geboedht hebben. Op ieder Tafel zag men meer als over de veertig schotelen staan, die alle van massif Zilver gemaakt, en konstigh doorwrocht waren, en in ieder schotel een gerecht. Middelerwyle wierd'er onder het opdisschen, en den gantschen maaltjdt over, zeer zoet op allerlei slag van Instrumenten gespeelt, en by beurten met een zoet geluit van schelle keelen daar onder gezongen, 't welk eenen aangenamen en lieffelyken toon gaf. En om te toonen dat wy ook geene Leerlingen in dat stuk waren, en mede met diergelyke Instrumenten meesterlyk wisten om te gaan, lieten wy voor hare Majesteiten op de Klavecimbaal speelen, dat haer wonder aangenaam in d'ooren klonk. Het voornaamste Speeltuig, dat de Sineezen gebruiken, word gehandelt met de hand-greep op zyde Snaren; want Snaren van staal, koper of pezen, zyn daar te lande niet in 't gebruik. Dit Speeltuig komt wel eenigzins in fatsoen met onze Klavecimbaal over een, maar loopt boven veel ronder toe, en geeft nergens na zoo een aangenaam geluit. De Guiterne, daar zy ook wonder wel weten meê om te gaan, is by hen zeer gemeen; als mede een ander, datze met de stryk-stok handelen. Ook vind men daar te lande een Speeltuigh dat in maakzel, doch niet in geluit, niet qualik na een Viool gelykt. Behalven deze, hebbenze ook een Klaag-Instrument, *Zunga* geheeten, daar meê zy de gemoeden der menschen niet weinig weeten t'ontroeren, en te bewegen. Maar boven al zyn de Sineezen wonder wel afgerecht op het speelen met hunne Klap-beentjes of Klap-houten, die zy zoo aardigh en geestigh weten te

handelen, dat weinigh potzemakers hen dat zullen weten na te doen. Op het geluit van alle deze speeltuigen, en ieder in 't byzonder, weteuze ook hunne levendige stem in 't zingen zoodanigh te paren, en zulk een aangename over-een-stemming te maken, dat een iegelyk in 't aanhooren als opgetoogen, en tot stommenstoe daar over verwondert staat. En in het zingen met de levendige stem, zonder andere speeltuigen daar onder te gebruiken, kunnenze die zoodanigh draien en dwingen, dat de Natuur hen hier meê boven andre volken zonderling schynt begaafd te hebben.

In 't begin der Maaltjdt wierd aan de Gezanten (gelyk de Grooten, 's Lands en hoogh-getyrelde Heeren aldaar gewoon zyn te doen, alsze iemand op 't heerlykft willen onthalen) het Boonen-zop, of zekre drank, diede Sineezen *Cha* of *The* noemen, geschonken. Deze drank word van het kruid *The*, daar af wy hier na breder zullen spreken, aldus bereid: Zy laten een halve handt vol van het kruid *The* of *Cha* in schoon water lustigh opzieden; by het doorgelkenste afziedzel, zoo heet alsze dat verdragen kunnen, gietenze warme zoete Melk, ontrent een vierde gedeelte, met een weinig zouts, datze dan met elkandre zoo heet inslurpen. De Sineezen roemen immers zoo zeer op dezen drank, als de Alchimisten op hunnen *Lapis Philosophorum*, of *Aurum Potabile*.

Na het drinken van dezen drank, d'Ona werden de Gezanten van den Hofmeester genoodigt om te eeten. Recht vragen: tegen hen over zaten beide de Koninklyke Majesteiten, en de *Tutang*, die verschee dingen: die hen een zeer vrolik en vriendelyk ge-laat toonden, en door haren Hofmeester zeer naauwkeurig de gelegentheit van ons Holland, den aart van 't volk, hunne zeden, manieren, koop-handel, Regeering, en meer andre byzonderheden, r'elkens naerstigh den Gezanten lieten af vragen; waar op de Gezanten met zoodanige beleeftheid en bondige reden antwoordden, dat men merkelyk uit het weezen der Majesteiten bespeuren kon, datze daar in ten hooghsten scheenen vernoeght te zyn.

zyn. Gedurende de Maaltyd, wakenze telkens den Gezanten toe met hare goude koppen, die zy reis op reis sehoon af vegghden; en noodighden hen hertelyk datze zich vermaken en vrolyk zouden zyn. In 't midden der Maaltyd lieten de Gezanten aan ieder Koninklyke Majesteit een glas met Spaansche Wyn brengen, die haar zoo wel smaakte, datze haren gewoonlyken drank, *Samzou* geheeten, lieten staan, en daar af niet meer drinken wilden. Deze drank *Samzou*, die zeer aangenaam - amper, en zoo liefelyk en geurig van zmaak valt, datze geenzins onze Wynen behoeft te wyken, word van Rys gekookt, en meest van groote Heeren daar te lande gedronken: want de gemeene man drinkt voor zynen daaglyken drank het bovengemelde Boonen-zop. En blykt uit de wel gesteltens en gezondheid der genen, die deze dranken drinken, dat 'et gezonde dranken moeten zyn. Beide, zoo wel de *Samzou* als de drank van *The* gemaakt, worden gedurigh warm in gedronken, zonder men verneemt datze eenige walgingh of ontfeltens veroorzaken, schoon men in tydt van vrolikheid by wylen daar wat te veel van in neemt; gelyk in tegendeel hier te lande gemeenlyk onze Wynen en Bieren doen.

Wy stonden alle tot stommens toe verwondert, en als voor 't hooft geslagen, over den pracht en praal dezer Heidenen: maar dat ons noch het allermeeste deed' verwonderen, was de goede orde, die onder dit volk doorgaans gehouden werd: want zoo hoog als laege Dienaars, die tusschen de twee en drie duizend sterk waren, dedden (zonder datze van iemant aangesproken of voort gedreeven wierden, zonder datze ergens eenen misflag in begingen, of elckandre belerzel gaven, of in den wegh liepen) hunne dingen zoo vaerdigh en knap, dat zulks qualik na behooren met de penne te becluden is. Men zag eenen iegelyk in alle eerbiedigheit en stilte zich bewegen, en zyn ampt zoo neten onberispelyk verrichten, datze met hunne zeden en manieren byna de zedighste Europeanen in orde en gehoorzaamheit

verre te boven gingen. In eerbiedigheit onderdanigheit, en geschikte ordentelykheit, die men onder dezen zwerm der Dienaars bespeurde, vielen ook eenige 's Konings kinderen, die mede ter Banket verscheenen waren, geenzins te kort: want deze toonden zich hier zoo heusch, wel-gemaniert en eerbiedigh, dat ik nooit kinderen zag, daar af meer beleeftheits te verwachten was. Dit bleek onder ander, als aan eenen ieder, van wegen de Gezanten, een glas Spaansche Wyn werd toegebracht, dat zy met zulk een heusheit en eerbiedigh gelaat aanvaerden, als oit van eenigh Europischen Koninklyken Spruit geschiën kon. Een weinigh te vooren, eer de maaltyd geëindicht was, en hare Majesteiten van Tafel waren opgestaan, stondenze mede zeer manierlyk op, gingen voorby de Tent der Koningen, vielen met een nedrigh en eerbiedigh gelaat op hunne knien, en bogen met hunne hoofden driemaal na d'aarde.

Na dat de maaltyd dus met groote pracht was geëindigt, namen de Gezanten, met plicht-plegende plechtigheden en behoorlyke eerbiedigheit, van hare Majesteiten hun afscheid, bedanktenze op 't vriendelykste voor de genooten eere, en vertrokken weër met een statelyk gevolg (onder 't geleid van zommige Hovelingen, en een groot getal Tartarische Ruiters) na hunne Logementen, en bragten voorts dien dag in blydschap over.

Op dit Koninklyk onthaal, en ter gedachtenis van deeze bewezen weldaadt, voeghde ik de onder staande Vaerzen:

*Hier bruijt een bare Zee van gout
en zyde Kleder,*

*Het blinkende Metaal trostf aller-
bande Spys.*

*Apollo daald gewis, met al zyn
Muzen, neder.*

*Is dit in 't Heidendom? Wy zyn in
't Paradys.*

Ondertusschen deed' het boven-gemelde handschrift zoodanige werkingen, dat de *Tutang* of *Toutang*, over d'aankomste der Gezanten aldaar, by brie-

Eerbiedigheit van de Kinderen der Onderkoningen.

De Gezanten trekken weër na hunne Logementen.

De Tutang schryft na het Keizerlyke Hof over de Gezanten.

Legatorum Hospitium

brieven aan 't Keizerlyke Hof te *Peking* geschreven hadt, en laten weeten, dat de Gezanten den Keizer hun verbond quamen aanbieden, en met geschenken manschap en hulde doen zouden. d'Onder-koningen schreeven ook ten tweeden male over deze zaak na 't Hof, en gaven wel duidelyk te kennen, dat d'opgemelte Gezanten aldaar gekomen waren, niet alleen om zyn Keizerlyke Majesteit te begroeten, maar ook om in het Ryk met hunne schepen te mogen handelen, en aldaar als eigen Onderzaten hun verblyf te nemen.

Twee Mandamenten komen van den Keizer, waar by den Hollanders den vryen handel wordt toegestaan.
(a) Mandamenten.

Op deze twee brieven quamen, na vyf of zes maanden wachters, twee Keizerlyke (a) Bevel-brieven. d'Eerste hield in: Dat de Hollandsche Gezanten, om met zyn Keizerlyke Majesteit, aangaande de meenigte der schepen, by hen in *Kanton* te brengen, en, nopende den tydt van hun komste, te handelen, met twintigh Persoonen van hun gevolg, en vier Tolken, zouden mogen boven komen; doch met dat besprek, dat het overige volk, zonder eenigen handel te dryven, tot de wederkomste der Gezanten, zoo langh te *Kanton* in de schepen te verblyven had. Maar de tweede Keizerlyke Bevel-brief was van een aangenamer inhoud; want die luidt: Dat zyn Kei-

zerlyke Majesteit alreë in 't verzoek der Gezanten, te weten, in het toestaan van den vryen handel in *Sina*, bewilligt had; doch dat de Gezanten zyn Majesteit, dien aangaande, in *Peking* moesten komen bedanken. Hier na wierden de Gezanten in een ander groot Huis, bequaam om hunne Waaren daar in te brengen, en te verhandelen, geherbergt, en maakten zich voorts gereet tot d'opreize na *Peking*.

Op den tweeden van Slacht-maandt quam de *Tutang* van *Heryn*, als hy van het boven-gemelde Koninklyk onthaal te lande verwittigt was, en de Hollandsche Achtbaarheid, zoo veel in zyn vermogen was, met diergelyk onthaal (tot roem des Hollandtschen name) te water wilde verheerlyken, met een aanzienlyk getal van kleene en groote schepen, die alle zeer heerlyk met zyde vlaggen en wimpels waren uitgestreken, de Revier af zakken, en recht voor het Logement der Gezanten ten anker leggen. Hier op begaven zich de Gezanten terstont in een Sloep, en lieten zich met een aanzienlyk gevolg aan de Jonk van den *Tutang* voeren, die zeer kunstigh van binnen en buiten was opgetoit, en met verscheide byzondere vertrekken voorzien. Dees' brave Heer gebood terstont, met een

JONGE ONDER-KOONING.

Junior Protex

een heusch gelaat en vriendelyk aanschyn, de Gezanten neder te zitten, betoonde in alles dat hunne komste hem wonder aangenaam was, en vroeg hen zeer heuschelyk, en met groote nieuwsgierigheid, na alle voorname byzonderheên en gewichtige zaken; waar op hem ook van onze kant, in alles met beleefdelyke heusheidt, in 't kort zoodanig geantwoord wierd, dat men uitterlyk aan hem niet als alle teekenen van vernoeogen bespeuren kon. Als de Gezanten met een afscheid, vol erbieidenis, weder na hunne Logementen waren vertrokken, wierdenze korts daar aan van dien zelve Heer, verzelschapt met een treffelyk gevolg van Edelluiden, achter na geroeit, en met een zeer statelyk verwelkomen in hunne Logementen geleidt. Deeze *Tutang* hier alles bezichtigt hebbende, gaf last dat men ter yl zynen drank, dien hy met zich in massyf zilvere fleschen van boordt na landt gebragt had, binnen in ons Logement zou brengen. Hier op onthaalde hy de Gezanten met zoodanigh een genegenheit, als of 'er een eeuwige vriendschap tusschen beide deze volken bevestigd wierdt. Eindelyk liet hy zich weder, na 't nemen van een vriendelyk afscheid, aan boord roeijen.

Van dezen tyd af, tot den dertigsten van Winter-maand, waren de dingen, die 'er voorvielen, zoo aanmerkens waerdigh niet, dat ik het der pyne waerd zou achten om die te boek te slaan; maar zal alleen verhalen 't geen ons op dezen dag bejegende.

Als d'Inwoonders van het Landschap *Quangsi* halsterrigh en wrevelmoedigh tegen den Grooten Tartarischen Cham, of Sineesch Keizer, aan 't muiren waren geslagen en opgestaan, wierd, om deze opstendige muitelingen weder ondergehoorzaamheid te brengen, en te bedwingen, hier te *Kanton* (dewyl, gelyk te vooren gezegt is, d'Onderkoningen van *Quantung* ook over 't Landschap *Quangsi* te gebieden hebben) een sterk heir verzamelt, en daar over het opper-beleid den jongen Onderkoning aanbevoelen; die, als een ervaren en verstandig Veld-heer, alles, wat zoo een aanzienlyk Leger te water en te lande mogte vereiffchen, hadt laten vervaerdigen. En dewyl orde gegeven was, dat de macht van 't heir te water zou vertrekken, hadt deze Majesteit langs den oever der Riviere verscheide kostelyke en uitmuntende Pavejoenen en Tenten doen planten, om daar in aan den ouden Koning, en andere voorname Heeren en Luiden

De jonge Onderkoning trekt na 't Landschap Quangsi, om aldaar de muitery te dempen.

van Adel het scheid-maal te geven, en een statelyk afscheidt van hen te nemen. In 't ryden na den waterkant, beschreed deze jonge Koning een braaf appel-graauw Ros, en zoo wel hy, als zyn Ros, was met Pyl-koker, Sabel, en ander Krygs-geweer, zoodanig uitgestreken, dat ik het der pyne waerd acht, dezen Ruiter te paerd, na 't leven afgeteekent, in prent u hier ten toon te stellen. De Rok, dien hy aan had, was met Sabel gevoert, en 't ruig na buiten gekeert. Op zyn hoofd hadt hy een roode Muts, daar een Sabele randt van drie vingeren breedt om zat, en achter af (dit gaf de Koninklyke waerdigheid te kennen, want geen gemeen persoon is geoorloft zulks na te doen) hingh een end van eenen Paauwen-staert. Het kleed, daar het Paerd hier meê behangen is, stond styf van goudt, en was doorgaans zeer konstigh met allerlei steek-werk geborduurt; diergelyke drie uitmuntende Quaesten, die op de grond inkarnaat-root waren, slingerden by den hals van het Raert neder.

Dus kostelyk toegedoft, reed hy na de groote Jonk, om aldaar zyn afscheid te nemen. Dezen aardigen toefstel van dezen Onder-koning beschonk ik met deze Vaerzen:

*Zoo praald de jonge Prins te paerd
met Pyl en Booge,
Wanneer hy's vyandts macht in 't
vlakke veld braveert,
En ziet baar rustig Heir kloekmoedig
onder d'ooge:
Wie dan zyn eer betracht, die word
nooit overheert.*

Dit scheiden wierdt met groote vreugt en ongemeene pracht volbragt; en was eenen ieder der Grooten, na zynen staat en waerdigheid, in een byzondere Leger-tent geplaatst, gelyk mede de Gezanten in een byzondere Tent zeer treffelyk onthaalt wierden. Onder dit onthalen en feestereen quamen de vrienden en gunstelingen van dezen jongen Prins, die onder een ruim en prachtigh Pavejoen van rood Tafata of Armozyn, op het verdek van een treffelyke Jonk (met een Kovrefol of Zonne-scherf van de zelve stoffe

boven zyn hoofd gespannen) zeer heerlyk zat uitgestreken, by beurten, met groote eerbiedenis en beleeftheid, op het nedrigste afscheid nemen, en wenssten hem, dat hy zeegbaar en in goede gezontheit weder by de zynen mogte komen; waar op hy weder eenen ieder zeer heuffelyk, en met alle tekenen van beleeftheid, op 't vriendelykft deed' bedanken.

Weinigh dagen voor zyn vertrek, terwyl men noch met het toerusten des Heirs bezigh was, had deze jonge Onder-koningh aan zyne voornaamste Priesters, en verscheidene Wigchelaars, Voorfellers, droom- en rekenbedieders (tot welke konstenarijen de Sineezen zonderling genegen zyn) om raadt laten vragen, wat uitkomst de Sterren, 't ingewandt der vogelen, en diergelyke dingen (daar uit de Sincefche Waarzeggers d'aanstaande dingen te vooren spellen) beloofden; en of zyn Veld-tocht gelukkigh, dan of de zelve ongelukkigh zou uitvallen. De Wigchelaars, na 't bezien van 't ingewandt der Vogelen, en 't gade slaan der Sterren, gaven den Koning te kennen, datze niet als beduitzelen en voor-tekenen van onheil in 't ingewandt der dieren zagen, en dat de dwaal-sterren den Lande nooit met grimmiger gezicht bescheenen hadden; zulks zyn Heir-tocht buiten alle bedenken ongelukkigh zou uitvallen. Maar deez' jonge Vorst, die te vierigh ontfteeken was, en wiens hert in den lyve brande, om zich door de wapenen vermaart te maken, staakte evenwel dezen Veldtocht niet, maar sloegh alle deze voorspellingen van zyne Priesters en Wigchelaars in de windt, en begaf zich, hoewel tegen hun dank, op wegh, en veroverde ook het gantsche Landschap voor den Tarter. Tegen zyn wederkomst hadden zich alle deze Priesters en Wigchelaars op de vlucht begeven, uit vreeze van den zegepraal van hunnen Veldtheer te verwachten, en hem (dewyl hunne voorzegging valsch bevonden was) onder d'ooen te komen. Hier door ontfak hy ook zoo geweldig van toorn, en wierd dit zoo qualik by hem opgenomen, dat hy hunne Pagoden of Afgoden-tempels ten gronde liet

liet sloopen, en zommige Beelden aan koolen leggen. Ondertusschen vertrokken wy met de Gezanten weder na ons Logement, en zagen den gantschen sleep des heirs, dat in een ongelooslyk getal van groot en klein Vaartuigh bestond, voorby zeilen, om den Onderkoning te volgen.

Beide deze Onder-koningen ('t geen hier in 't voorby gaan staat aan te merken) waren uit doorluchtige Huizen gesprooten, en in de Keizerlyke Hoofdstadt *Peking* gebooren en groot gemaakt. Wy meenden in 't eerste dat de jonge Onder-koningh de Zoon van den ouden Onder-koningh was; doch verstonden daar na dat zy geene bloetvrienden, maar alleen groote vrienden en Vorsten van eenerlei macht waren, en dien beide ook een zelve ramp wervaren was: want de Sineesche Keizer had hunne beide Vaders (uit wat reden, daar af zou ik met geen zekerheid weeten te spreken) doen onthaltzen. Deze Zoonen derhalven, om diergelyk onheil, dat hen buiten twyffel meê te beurt scheen te vallen, 't ontgaan, begaven zich op de vlucht na dit Landschap *Quantung*, alwaar te dien tyde de Groote Cham met een machtig heir was ingevallen, en alles onder gehoorzaamheid begon te brengen. Wel slaagde hen dir, en zochten zich by deze gelegenheit over hun rampsalig ongeval aan den Sineeschen Keizer te wreken. Om dit uit te werken, arbeidden zy vast om aanhangh by de Tarters te krygen, en deden aan den Grooten Cham, over het ongeval van hunne doorluchtige Huizen, hunne klachten, zoekende met een hulp en bystand om de zelve gewapender handt te mogen herstellen. De Cham vondt zoo veele getuigenissen en blyk-stukken van trouheid in deze Vorsten, dat hy hen beide met hooge en aanzienlyke waerdigheden beschonk; te weten, den oudsten verheerlikte hy mer den eer-tytel van *Pignowan*, en den anderen met den eer-naam van *Synowa*; 't welk by de Sineezen namen van de hoogste en aanzienlykste Ampten zyn, die in 't Ryk te bekleeden zyn. En zoodanige hooge Ampt-luiden heerschen en gebieden aldaar te lande byna met gelyke macht

en gezagh over eenige Landtschappen, als de Viceroids of Onder-koningen in Europe. Dat deze srydtbare Vorsten zich over het ongelyk en den val van hun doorluchtige Huizen, die hen en hun Vaders te beurt was gevallen, tzedert dien tyd gewrooken, en den Sineezen die wel dubbelt beraalt hebben, is wel te gelooven; gemerkt men in dit Landtschap *Quantung*, op zommige plaatzen eenige mylen weegs over puin van kalk en steen reist, en niet weet of aldaar Dorpen of Steden gestaan hebben, daar deze plaatzen te vooren doorgaans vol neringh-ryke Steden en volk-ryke Dorpen lagen. Zoo verschaften ons ook de Heidensche volken lessen en leer-stukken! te weten, dat Koningen en Vorsten zich in het verongelyken van manhaftige zielen, en Luiden uit Adelyken bloede gesprooten, te matigen hebben.

Middeleryle bleven wy alhier, zonder iet meeders of aanmerkenswaardigh te verrichten, aan den kant van zes weken stil leggen: want het Jaar van zefstien honderd vyf-en-vyftig had niet alleen de ronde gedaan; maar van het volgende waren alreê, ecr dit navolgende voorviel, byna twee maanden verstreken. Dan zoo dra en brak de twee-en-twintighste van Sprokkelmaand niet aan, of de Gezanten gingen (na voorgaande beraadtslagings) gehoor, en brieven van vry gelei aan den ouden Onder-koningh, niet tegenstaande hy met zeere ooggen gequelt was, verzoeken, om hunne opreize na *Peking* voort te zetten. Ieder ging opeen Paert zitten, en reden zoo, verzelschapt met den Mandaryn *Poetsien sin*, en den ouden en nieuwen *Heitou*, na 't Hof. Wy, hun gevolg, wierden belast, in goede orde, met zyd- en hand-geweer voorzien, op 't statelykste voor uit te treden. En na dat de brief, door den Heer Generaal Johan Maatzuiker aan den Onderkoning geschreven, door hem ter loop over gegeven, en voorts aan den ouden *Heitou* gegeven was, om door den zelve aan den Grooten Heer behandight te worden, met ontschuldiging van dat zyn Majesteit de zelve niet mogt aanvaarden, voort alcer de Gezan-

De Gezanten gaan na 't Hof van den ouden Onderkoning.

zanten zyn Keizerlyke Majesteit in *Peking* begroet hadden, begaven zich de Gezanten, alsze daar wel ontfangen waren, en een afscheid, vol eerbiedenis, genomen hadden, met hungevolg na het Hof van den vertrokken jongen Onder-koning, om ten minsten voor zynen Koninklyken Troon, die in de Voor-zaal van 't Hof zeer gierlyk opgestelt, en met een Tygers-vel overtrokken was, na 's Lands gebruik, tekenen van eerbiedigheit te toonen. Van daar vervoeghden zy zich by de Moeder van dezen jongen Onder-koning; doch als deze Tartarische Vrouw hen met de boven-gemelde Mandaryns vergeselschap zag, (die zy niet wel zeten mocht, om dat 'et Sincezen waren) quam zy niet te voorschyn. Voorts begaven zy zich na den *Tutang*, die een doot-vyand van den Nederlandschen Staat scheen te zyn; want hy liet hen onverhoort weêr wegh gaan, met aanzegging, dat hy hun voor hunne genomen moeite deed' bedanken. Eindelyk trokken de Gezanten hier van daan, noch al in de zelfste orde, na het Huis van den Keizerlyken Commissaris, die aldaar een kleene wyle te voeren uit *Peking* was gekomen. Hy liet de Gezanten door de middelste en hoogste Poort van zyn Hof binnen komen, en had een bonte muts op, daar een Zabele rand om zat; zulks hy beter een Sincez als Tarter scheen te zyn. De Gezanten wierden na de rechterzyde van de plaats geleid om te zitten; middelerwyle ging de Tolk, met neêrgebogen knien, zeer eerbiedigh voor hen zitten, en zeide alles wat hem van de Gezanten belast wierd te zeggen; waar op deez' groote Commissaris, gebruikende weinigh woorden, met een beleefde stemmigheidt, en gelaat vol eerbiedenis, zeer deftig antwoorde. Voorts hield hy zich zoo styf en onbeweeglyk, als een tweede Nyleus, toen Perseus hem, met het toonen van het Hooft van Meduza, in een steen deed' veranderen. Alle zyne Dienaers, die een groot getal uitmaakten, en aan de linker-zyde geplaatst stonden; waren op het winken zyner wynbraauwen (want met woorden belast hy hen niet met allen) zooda-

nigh afgerecht en geleert, dat alles zonder spreken toegingh. Na dat de Gezanten op 't eerbiedigst een vriendelyk afscheidt en verlof van te vertrekken van dezen grooten Commissaris genomen hadden, wierdenze hier van daan met onzen geheelen sleep en trein in zeker Huis, dat dicht aan de Stads muuren stond; gebragt; alwaar verscheid groote Mandaryns dageliks de Gezanten gingen bezoeken, en met hen over verscheiden dingen, van kleen belangh, in mond-gemeenschap traden.

Op den zeven-en-twintighsten der zelve maand wierden de Gezanten, uit last van den ouden Onder-koning, (als hy verstaan hadt dat alles na behooren tusschen zynen Opper-Commissaris was af gethandelt,) van hem in zyn Hof, om 't Scheid-maal t'eeten, genodigt. De Galderyen, Wandel-plaatz, Zalen, en andre vertrekken van dit Hof waren zeer konstigh en netgebouwt, en mer allerlei vonden van overdaad zeer prachtig verciert; doorgaans zag men ook alle de Galderyen met allerlei slag van Oorloghs tuigh, dat een wonder om te zien was, behangen. De Koning, om dit onthaal des t'aanzienlyker te maken, had meê op dit Scheid-maal de voornaamste Magistraats-perfoonen, of Mandaryns van *Kanton*, laten noodigen. Deze wierden alle op een kostelyk en kunstigh gewrocht Tapyt, op een lange ry, ieder na zynen staat en gelegentheid, vlak op de vloer neder, neffens elkandre, geplaatst. In 't inkomen aan de rechter-handt namen de Gezanten, met hun gevolg, hunne zitplaatzen, en recht tegen over de Gezanten zat zyne Majesteit alleen, met het aanzicht na hen toe gekeert, op een breede en vierkante Zit-bank, die met een kostelyk kleed (gelyk in de volgende Prent vertoont wordt) overdekt was. Het kleed, dat zyne Majesteit aan had, was geel op de grond, en doorgaans geborduurt met goude Draken en diergelyke Land-gedrochten. Het topje van den Paauwe-staert, die hem achter van de Muts af hangt, en den gemeenen man verboden is te dragen, geeft by deze volken den Koninklyken staat

en achtbaarheid te kennen. De kralen van de Keeten, die hem hier om den hals hangt, waren van wit Barnsteen gemaakt, die by de Sineezen in groote waarde gehouden word; invoegen deze steen, om haar dierte en kostelykheit, daar te lande voor den gemeenen man geen draght is. Voorts hadt hy aan zynen duim eenen yvoren Ringh zitten, een teeken, myns bedunkens, der Tartarische manhaftigheid: want deze volken gebruiken een Ring, tot bescherm van hunnen duim, in 't aanhalen en spannen der Booge.

Geduurende de Maaltydt, die met groote pracht toe gingh, speelde en troetelde zyne Majesteit met zyn liefste kinderen, die hem zeer minvallig en liefstaligh wisten te vleien en te liefkozen, klimmende hem by wylen tot boven op zyne schouderen. Het waren alle zeer schoone en liefstalige Schepzelen, en staken in zeer kostelyken Koninklyk gewaat; d'oudste van hen allen (want zy waren negen in 't getal) mogt naauwliks vyf jaren halen. Een teeken, zou men zeggen, darze van geen zelfde Moeder (indien 'er geen Tweelingen onder liepen) waren voort gekomen. De Tolk verhaalde

ons, dat deez' oude Onder-koning veel getrouwde Vrouwen onderhield, en by de zelve tegenwoordigh zes-en-vyftig levendige kinderen hadt. Dit onthaal dus in alle min en vriendschap volbragt zynde, namen de Gezanten op 't eerbiedigste en met een dankbaar gelaat hun afscheid, en begaven zich voorts, wel vernoecht, in goede orde weder na hun Logement.

Tot teeken van een dankbaar herte, en ter eeuwiger gedenkenis van dit treffelyk onthaal, paste ik op dien braven Heer, en voortreffelyken Vorst, die hier na 't leven, zo als hy ter maaltyd zat, staat uitgebeeld, deze onderstaande Vaerzen:

*Hier ziet gy de gestalt, het aanschyn,
en het weezen,*

*Waar op den Grooten Cham zyn hope
heeft gestelt:*

*Maar 't glori-ryk Gerucht, van ieder-
een geprezen,*

*Passeert de Kunst, en 's tyds ontzag-
chelyk gewelt.*

Tegen den volgenden dagh waren alle deze zelfde Heeren (als of Kan-
ton het zich tot roem wilde rekenen

De Gezanten worden by den Secretaris van den Onder koning onthaalt.

Spel van nagebootste wilde Dieren.

de Gezanten wel onthaalt te hebben) op diergelyk Scheid maal in het Hof des jongen Onder-konings zeer hertelyk genoodigt. En schoon deze Onder-koningh (als boven vermaant staat) na *Quangsi* was vertrokken, om aldaar den vervallen staat en luister van zynen Heer en Meester, onder dien opstandigen hoop, in hunnen ouden glans te herstellen; zoo was niette min zynen Secretaris last gegeven, de Gezanten op het heerlykste t'onthalen. En zeker, deez' Heer liet ook niets achter weeg, dat eenighzins zynen plicht betrof: want behalven het onthalen met allerlei kostelyke gerechten, en geurige dranken; werd'er een Schouwspel van nagebootste wilde Dieren (dat wonderlyk om te zien was) na de maaltijd aangerecht, en vertoont. Te weten, ettelyke Tooneel-speelders (rapze gasten) hadden zich in Leeuwen, Tygers, Luipers, en andre wreede en wilde dieren-vellen gesteecken; en wisten der zelve gebaeren, tred, geluit, en manieren zoo natuurlyk en levendlyk na te bootzen, datze den gaauwsten (indien hy geen kundtschap van dit bedrogh gehad had) lichtelyk daar inne zouden hebben bedroogen. Dit verwaerlyk gespuis quam zoo schrikkelyk op elkandere toe-schieten, wist haar muilen zoo yffelyk op te sperren, hare scherpe klaauwen elkandre zoo vinnig in de huid te zetten, en daar op zoo een naar geluit te maken, dat een ieder over dien nagebootsten zwier tot stommens toe verwondert stond.

In de Binnen-zaal, ter plaatze daar de maaltijd geschiede, was een zeker venster, hier voor quam de Moeder des jongen Konings reis op reis zich ter sluip vertoonen, en zag het gedoen harer gasten met een lustigh en fier gelaat over en weder over. Zy was, na de Tartersche wyze, zeer net gekleed, en heerlyk uitgestreken; scheen kleen van gestalte, tenger van lyf en leeden, bruinachtigh van verruwe; maar van gelaat zeer minvalligh, en vriendelyk te zyn. In het inkomen, eer wy ter tafel gingen zitten, vonden wy voor haar eenen sierlyk geschilderden stoel staan, daar voor wy, ter eere van deze groote Vrouw, zeer be-

leefdelijk alle eerbiedigheidt betoonden; desgelyks deden wy nu ook ten einde der maaltijd. De groetenissen en plicht plegingen ter weder-zyde afgelegd zynde, gingen de Gezanten weder te paerde zitten, en keerden na hun oude Logement.

Als nu de zaken der Gezanten te *Kanton* dus eenighzins na wensch waren uitgevallen, en zy van den ouden Onder-koningh, en andere Magistraats-persoonen in *Kanton*, hun afscheidt genomen hadden, en met brieven van vry gelei na behooren voorzien waren, sloftenze ook niet om op het spoedighste hunne reis na *Peking* te vervorderen. Zy reisden verscheide mylen te water, langs de *Revieren*, tot ontrent vier mylen aan de Stadt *Peking*, uitgezeidt daar zy te lande over t gebergte *Nambung* trokken. De Gezanten huurden een aanzienlyk Vaartuig voor zich zelve, en bequamen noch ontrent vyftigh andre Vaartuigen van de Stadt, op's Keizers kosten, daar in de geschenken, t gevolg, en al ons omslag over gevoert wierden. En dewyle men ongeraden vond, met onze zwaare schepen de *Revier* hooger op te steeken, lieten zy die, tot onze wederkomst, met een gedeelte van ons volk bezet leggen, onder het bevel van den Opper-koopman *François Landsman*; maar t overige volk wierd'er uit gelicht, om zich op de reize daar van te dienen. Zeker Mandaryn *Pinxenton*, (die ons, als te vooren verhaalt is, onder den naam van den ouden *Heitou*, van *Heitamon*, door last van den Onder-koning, na *Kanton* bragt,) had nu meê, uit last van den *Tutang* van *Kanton*, over deze gantsche Vloot en nasleep het opperste bewint; doch waren hem tot mede-hulpers, (behalven de geene die te vooren noch eenmaal, ter zaake van de Hollanders, na *Peking* gezonden waren geweest) van wegen den ouden en jongen Onder-koningh, noch twee Mandaryns by gevoegt. Boven de Roeiers, Trekkers, en ander Boots-volk, was deze Vloot (die ontrent vyftigh Vaartuigen sterk was) noch bemant met een goet getal Tartarische Krygs-knechten, daar over twee voorname Persoonen,

nen, om dezen trein des te bequamer tegens alle geweld en overlast te mogen beschermen, en ons vry en veilig na *Peking* te geleiden, het opper-bevel hadden. Zoo dra de Gezanten al hun reis-tuigh en geschenken te scheep hadden laten brengen, en in de Jonk, die voor hen reedt gemaakt was, getreden waren, lietenze terstondt de Prince-vlagh boven van de stengh af waaijen, en door hunne Trompetters het aaloude en vermaarde Lietje, *Wilhelmus van Nassouwe*, &c. lustigh opblazen, dat de lucht daar af weergalmde. Daar wierden ook eenige Post-boden (t'geen in *Sina* een gebruik is) voor uit gezonden, om de Magistraat van Stadt tot Stadt van de komste der Neêrlandsche Gezanten te verwittigen; met last, dat men hen wel en beleefst hadt t'onthalen, gelyk ook op de geheele reize, tot in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, geschiede, als uit het vervolg der Reize blyken zal.

Gezant-trekken
Kanton
Maert.

Wy staken dan met de Gezanten, en ons gantsche gevolg, den zeventienden van Lente-maandt, van de Hooft-stadt *Kanton* af, en wrikten en roeiden de Revier *Tai* op, dicht langs den oever van de Stadt heenen, daar de zelve haar zeer heerlyk op doet, en een schoon

vetfchiet geeft. De Stedelingen, die zich op ons afvaren by duizenden op en onder de wallen vertoonden, wenschten ons zoodanigh geluk en behouden reize, met het lossen uit 'et grof geschut en handbussen, dat de lucht in de lichte brandtscheen te staan, en d'aarde daar af daverde en dreunde.

Als wy deze groote en breede Revier een end' weegs dus met roeijen waren opgevaren, verlieten wy deze Revier, en sloegen een andre Revier (die een tak of arm van deze groote Revier is, en in haar rechter zyde komt storten) Noordwaarts op. De Sineezen noemen deze arm *Xin*, maar d'Eutopers d'Europische Revier.

Wy hadden dien dag zoo veel weegs Komen in't
Dorp Sahu. gespoet, datwe met het vallen van den avond het aan zeker Dorp bragten, *SAHU* geheeten. Dit Dorp, hoewel het niet zeer groot en vermaart is, vertoont zich zeer gierlyk en vermakelyk, en is ontrent zes uren van *Kanton* gelegen. Het leidt in een vruchtbare vlakte, en is rontom met geboomte, heuvelen, rys-akkers, en andere vruchtbare en weelige Landtsdouwen omringht. Men vindt in het zelve, na gelegenheit der plaatze, verscheidene vry groote gebouwen, hoewel de meeste gemeene Boeren huizen zyn.

zyn. De meeste Luiden, die dit Dorp bewoonen, zyn Zy-wevers, die hier jaar in jaar uit een groote menigte van allerlei Zyde stoffen (dat een groote neering in dit Dorp veroorzaakt) bereiden en weven. Wy bleven hier den gantschen nacht over met al ons Vaartuigh stil leggen, en voeren hier toen, zoo dra de Zon het Aardryk quam beschynen, weder van daan.

Den negentienden quamen wy met veel sukkelens voor de Stadt XANXUI (de elfde kleine Stadt van de Hooft-stadt Kanton, en ontrent honderd en vyftigh Ly van de zelve Hooft-stadt gelegen,) ten anker.

Eer het werk meerder aanwast, zal ik in 't kort dit woordt *Ly*, dat een gemeene Sinceesche maat beteekent, en wy doorgaans in onze Reize in 't afmetten der Plaatzten zullen gebruiken, uitleggen. Een *Ly* dan strekt zich, na 't zeggen der Sinceezen, zoo verre als men de stem van een mensch kan hooren, wanneer hy op 't vlakke veld, en by stil en klaar weder luits-keels roept. Andere rekenen *Ly* ruim zoo groot als een stadië, een stadië gerekent op honderd en vyftigh schreeden; van welke stadiën twee-en-twintigh een gemeene Duitsche myl uitmaken.

Deze Stadt leit op de rechter-zyde

der Revier, in een lustigh en zeer vermakelyk Dal, en is rontom aan de land-zyde omringt met zeer aangename heuvelen en bergen. Zy munt in grootte niet zeer uit, maar overtrof eertyds in volkrykheit en neering meenigh groote Stadt. Deezen gantschen wegh waren wy, nu met roeijen, dan met trekken, tegen stroom op gevaren; 't welk de Sinceezen en Tarters, die zich tot dezen arbeit lieten bezigen, zoo moede en mat hadt gemaakt, dat 'er beslooten wierd, een weinigh te vertoeven, om deze luiden hunne vermoeide leden wat te laten uitrusten, en verfrischen. De Magistraat der Stadt liet den oever der Reviere met twee Vaendelen Krygs-knechten bezetten, om de Gezanten te verwelkomen, en op 't heerlykste t'onthalen. Zy boden de Gezanten ook eenige kleine geschenken voor de Keuken aan; dan alzo de Gezanten verstaan hadden, dat zulks alles op 's Keizers rekening gestelt, en hem daar voor wel tien maal zoo veel in rekening gebragt wierdt, vondenze goet, de zelve, zo wel hier als op andere plaatzen, daar hen zulks moghte te voeren komen, met alle beleeftheit en heuslyk af te slaan. Hier op begaven wy ons ook te lande; en dit was d'eerste reize, dat wy onze

Ten-

Tenten een weinig buiten de Stadt, aan den oever van de Revier, in een open en vlak veld hadden uitgespannen. De Tarters, die dezen tyd niet vergeefs noch leedigh wilden laten voorby gaan, maar ons met hunne vreemde manieren van oeffeningen en speelen onthalen en vermaken, vertoonden hier, om stryd, met hunne Wapen-oëffeningen, verscheiden aangename en aardige Spiegel-striden.

Onder anderen wist zeker Hopman met Boog en Pyl zoo wis en vaerdigh om te gaan, dat hy op de lengte van zes-en-vyftig treden, drie maal achter een, dooreen wit, zoo groot als een palm van een handt, kon schieten, (daar door hy ook zekere prys gewon, die de Tarters voor de Schutters hadden opgehangen,) zonder eens te missen. Ik acht het niet ongerymt te zyn, deezen uitheemschen en vreemden zwier van schieten, en waar in datze van d'onze verscheelt, hier met weinig woorden aan te wyzen. In plaats wy de pees van onze Flits (want diergelyke Bogen gebruiken de Tarters daar te lande voor hunne gewoonelyke Wapenen) recht op ons oog aanhalen, en onze Pylen regel-recht op het doelwit laten afloopen, zoo bewegen deze volken de Flits gedurigh in de kromte, boogs-wyze, van onderen na bovenen; en dezen boogs-wyzen zwier wetenze in hare nette vereischte kromte, met niet te hoogh te ryzen, noch te laag te dalen, zoo net te bestieren, datze daar in onze wiste Schutters te boven gaan, en veel wiffer het doelwit treffen, als wy met de Boog stil te houden, en recht uit te mikken. Ook zullenze in 't mikken op de rechter- of linker-zyde, veel minder mis schieten, dan andere volken.

Als de Secretaris des ouden Onderkonings (die, meerder veiligheids halven, en om dezen tocht zoo veel re grooter aanzien te geven, dus verre ons verzelschapt hadt) dien volgenden dagh weêr na *Kanton* moste keeren, noodigde hy de Gezanten des avonds te vooren opeen inkostelyk en heerlyk Scheid-maal. En hebbende hen in alle min en vtiendtschap dus heerlyk onthaalt, nam hy daar op een afscheidt

vol eerbiedenis, wenschte hen veel geluks en heils op hunne reis, en vertrok des anderen daags weder na *Kanton*. Wy, in tegendeel, maakten alles weêr gereedt, en zetten, met goet en bequaam weder, onze reize weêr voort de Revier op na bovenen; doch gingen zeer langzaam voort, dewyl wy ons tegen stroom, met een goet getal volks, mosten laten op trekken: want hier begint de Revier enger te worden, en ontfangt in haren boezem veele Beeken en Watervallen uit het om gelegen gebergte; waar doorze ook met veel grooter gezwind- en snelheid haren loop voortzet, dan om laag, daar zy breeder en meerder ruimte heeft. Om dan tegen dezen snel-gaanden en gezwint affchietenden stroom met eenig zwaar Vaartuigh opgetrokken te worden, daar aan is geen kleene arbeit en moeite vast, en kan zulks naauwliks dan met een groot getal arbeids-volk volbragt worden.

Hier zagen wy, helaas! in welk eenen deerlyken en jammerlyken staat de Sincezen door dezen leffen Oorlogh vervallen waren: Want in dit trekken moeten zy de minste Tarters, als lyf-eigen slaven, ten dienste staan; en worden, zonder aanschouw van jonge of oude perfoonen, erger als beesten, in de trek-lyn gespannen, om hun Vaartuigh tegen stroom de Revier op te trekken. Dikwils zyn de trek-wegen, die zy langs den oever gemaakt hebben, zoo eng, oneffen en steil, datze, by aldienze daar af quamen te schieten, gevaar zouden loopen van den hals te breeken. Dikwils trekkenze ook tot den middel toe in 't warer, daar in zy evenwel weinigh verschoont worden, maar moeten met het natte lyf 'al hygende en zwoegende voort; der maten datze dikwils den geest geven, en in de lyn neder zygen. En gebeurt 'er dar iemand door slaauwhertigheit wat te traag in 't trekken valt, en zyne krachten hem bezwyken, daar zit terstondt een Tarter (die in een paar dikke en grove Laerzen steekt) achter her, en touwt 'er met een stuk houts, zonder eenigh meêdoogen, lustigh op. En hoe men hooger op komt, hoe deze arme menschen dezen ramp meerder onder-

De Sincezen worden jammerlyk geplaagt.

worpen zyn; maar nergens wordenze ellendiger geplaagt, als in het volgende gevaarlyke en steile Gebergte van *Sang-won-hab*; waarom hier ook mischien geene menschen willen of durven wonen: want wy zagen daar alleen maar een arm Dorpje, dat zoo ellendigh gestelt was, dat 'et hierom alleen aanmerkens-waerdig was. En alermeeft was dit aan de Inwoonders te bespeuren, die 'er zoo jammerlyk en deerlyk uit zagen, dat de manlykste herten zich daar over zouden ontfermt hebben. Om dezen staat en arbeit van deze ellendige Luiden des te duidelyker uit te drukken, scherste ik de zelve onder 't trekken, na uitwyzen van deze boven staande Prent, na 't leven af.

Deerlyke ramp en onverzettelyke hert-wee voor deze ellendige menschen, die in hunne vaderlyke gewesten, en certyds weeligh bloeiende Landtschappen, dus ellendigh met allerlei vonden van de bitterste en onverdragelykste wederwaardigheden en smerte geplaagt en mishandelt worden.

d'Aal-oude Grieken en trotze Romainen, die certyds zoo veel werelts af-liepen, hebben nooit hunne overwonnelingen en ondergebraghte vol-

ken met zoo veel jammernissen, en den oogen onverdragelyke ellenden, gefoolt en geteest, of deze ruwe en onbarmhartige Tartars (van wien deze gewesten in den laatsten inval zoo jammerlyk mishandelt, en byna alle Steden, Dorpen en Vlekken tot den gronde gesloopt, en tot puin-hoopen en nestel-plaatzten der Vogelen en wilde Dieren gemaakt zyn,) hebben hier in niet alleen gelyk geweest, maar ook zeer verre te boven gegaan.

Het wordt by eenen ieder voor de aller-gevoelykste en grootste ellende en droefheid gerekent, dat schat-ryke en wel-gegoede Luiden, door hunne vyanden in den Oorlogh van hun landt en goederen gejaaght, het Vaderlandt moeten derven, en buiten 's landts in armoede en ellende zukelen en omzwerven. Maar met hoe veel te grooter en zwaarder wonde van wee en hertzeer deze ellendige en bedrukte menschen (die in hun eigen Vaderlandt dus onlydelyk afgemartelt worden, en zich uit hunne goederen vinden gezet, en andere in 't bezit der zelve gestelt zien) in hun herte gekorven worden, kan een iegelyk by zich zelve genoeg af-meten.

Op den een-en-twintighsten deez-
 zer, als de nacht byna ten halven
 was verlopen, quamen wy met on-
 zen gantschen sleep aan het Stedeken
 SANYUUM. De Magistraat van
 deze plaats quam ons met eenig vaar-
 tuig te gemoet varen, en begroette en
 verwelkomde ons zeer vriendelyk.
 Zy booden ons eenige geschenken voor
 de Keuken aan, die, om de boven-
 verhaalde reden, niet wierden aange-
 nomen. Deze plaats is niet zeer groot,
 maar klein in 't begrip, ontrent twee
 hondert en twintig *Ly* van het boven
 gemelde *Xanxui* gelegen, en was eer-
 tyds, dewyl het zeer gelegen aan den
 oever van de Revier leit, zeer neering-
 en volk-ryk. In dezen lesten Oorlogh
 hebben de Tarters, dat ruwe volk, dit
 Stedeken ellendig vernielt, gesloopt,
 en byna tot een puinhoop gebragt. Dit
 lot, van dus jammerlyk en schendig,
 als een tweede Troje, verwoest en ge-
 sloopt te worden, viel byna alle uitste-
 kende doch kleine Stedekens en hare
 Inwoonders, die tegen de onwedersta-
 nelyke macht der Tarters niet op mog-
 ten, te beurt.

Hier waren onze Trek-luiden afge-
 mat, en begaven zich derhalve weder-
 om na huis; wy zagen terstont weder
 na andere Trekkers uit, en kregen

die des anderen daags, om ons verder
 tegen stroom, de Revier op, en langs
 den steilen en klippigen kant van het
 wonderlyke Gebergte *Sang-won-hab*
 te trekken. Teffens, zoo wel het Ste-
 deken als deze steile en vervaarlyke
 Bergen, daar ontrent gelegen, teken-
 de ik, om myne Landts-luiden deze
 Sineesche zeltzaamheden, en den aart
 en de eigenschap van dit Gebergte
 des te duidclyker bekend te maken,
 na 't leven af. Munt iets in gantsch *Sina*
 uit, is 'er iet uitstekens in dit gantsch
 Gewest te vinden, dat verhalens en
 beschryvens waardigh is, zoo is het dit
 Gebergte van SANG-WON-HAB,
 dat zyne steile en Hemel-hooge top-
 pen ter wederzyde zoo hoogh na de
 wolken steekt, dat de wegh beneden
 duister valt, en van 't licht des Hemels
 niet kan bescheenen worden. Aan de
 kant van dit eenzame en ongangbaar
 Gebergte ziet men noch een Afgoden
 Tempel of Pagode staan: een wonder
 kunstigh en aardig maakzel is deze Pa-
 gode, en zoo net (want diergelyke
 Pagoden op 't kostelykste toe te ma-
 ken, daar aan laten zich deze verdool-
 de menschen wonder veel gelegen leg-
 gen, en meinen dat hier in al hun heil
 en welvaren gelegen is) naar 's Lands
 wyze gesticht, dat kunst en natuur bei-

Gebergte
 van Sang-
 won-hab.

de hier hand aan 't werk schynen geslagen te hebben. Wonderlyke en zeldzame droomen stootten ook deze Sineezen, hier te lande, nopende den Afgodt, dien deze Heidenen op dezen Altaar offer-giften brengen en aanbidden, uit hunnen kruin. Want d'Inwoonders dryven sterk, en zyn met zoodanigh een valsche gevoelen ingenomen, datze voor vast geloven, dat deze Afgodt in 't midden van eenen zekeren nacht aldaar (zonder te weten van waar,) gekomen zy, en door verscheidene duidelyke tekenen den Ingezeten bekent gemaakt hadt, datze hem deze Pagode stichren, daar op offer-giften brengen, en eeren en dienen zouden. Men klimt na deze Pagode (die, gelyk gezegt is, dicht aan den oever van deze Revier, en aan de kant van dit eenzaam geberghte gesticht staat) eerst by trappen op, van daar komt men aan deeze steile bergen, daarze wat vlakker en ganghbaarder worden, en eensdeels door de natuur zoo gegroeit, en eensdeels door kunst met de handt gemaakt zyn. Hier van daan komt men eindelyk aan deze Sineesche Pagode, die doorgaans, behalven datze zeer kunstigh gemaakt is, met een deel Sineesche Charakters en Zin-tekenen beschreven staat; daar

deze volken wonderlyke en onoplosselyke geheimenissen, die, quansuis, alle op deezen Afgods verborgentheden slaan, mede zoeken uit te beelden. Zoo veel vermogt dit Gebergte van *Sang-won-hab* en des zelfs nevenstaande Pagode, met hare onderlinge vreemdigheden, dat ik, ter gedenkenis, daar op deze Vaerzen rymde:

*By ons helpt Herkules den Hemel
onderschragen,
Dat wonderbaar gebouw valt Atlas
al te zwaar,
Maar hier moet Sang-won-hab de
last alleenig dragen,
Zyn hert, en grof gebeent bevrydt
ons van gevaar.*

Men vind wel in verscheidene Gewesten van *Sina* menigerlei vreemde en wonderlyke Bergen; maar geene die, ten aanzien van gestalte en wonderlyke vreemdigheden, met dit Gebergte van *Sang-won-hab* op eenigerlei wyze te vergelyken zyn. Zelf in dit Landtschap *Quantung* vind men doorgaans niet min zeltzame, als vermakelyke bergen; maar die evenwel in steilte en onaankoomelyke toppen tegen deze Bergen van *Sang-won-hab* niet op mogen. 'k Zal hier eenige Bergen, die in dit Landtschap gelegen zyn, om

Sang-

Sang-won-hab des te meer te doen uitsteeken, in 't kort laten volgen.

By *Xunte*, de tweede kleene Stadt van de Hooft-stad *Kanton*, leit de Berg *Langnien*, daar een Bron uit komt vloeijen, die zooklaar als Kristallyn is. Op dezen Bergh worden zeeke ruwe steenen gevonden, die vreemde en wonderlyke gedaanten by zich hebben, en van de Sineezen aan de Konstbergen verbezigt worden. By *Tunguon*, de derde kleene Stadt van de Hooft-stad *Kanton*, leit de Bergh *Tabi*, aan de Zee-kant, daar zes-en-dertigh kleene Eilanden leggen. By de zelfste kleene Stadt *Tunguon* leit de Berg *Huteu*, die zich in Zee in een groot en hoogh Eilandt vertoont, en verstrekt den Schippers, die te scheep na 't Landschap *Quantung* trekken, een baak in zee. By *Cingyuen*, de zevende kleene Stadt van de Hooft-stad *Kanton*, leit een groote Berg, *Talo* geheeten, die van daar na 't Landschap *Quangsi*, tot aan 't land van de Stadt *Hoaicie* zich uitstrekt. In dit Gebergte, dat rontom met steile toppen en spizen omringht is, en daar in van binnen weelge en lustige Landtsdouwen leggen, onthouden zich woefte, wilde, en ongemanierde volken, die dikwils uit dit Gebergte komen vallen, en uit d'omleggende

plaatzen een roof halen. Deze luiden, die dus een woest en ongeregelte leven leiden, leven by hun eigen en byzondere wetten, en willen zich ook onder de heerschappy der Sineezen niet buigen. By de zefte kleene Stadt, van de boven-gemelde Hooft-stad *Kanton*, leit een Berg, *Taimuen* geheeten. Van dezen Berg storte zich de leste Keizer des Stams *Sunga* (als de Tarters van den Stam *Iuena* hem overwonnen, uit den lande gedreven, en tot d'utterste noot gebragt hadden) met zynen voornaamsten Landtvooght, uit wanhoop en mistroostigheidt, in Zee, en verdronken zoo met elkandre in onderlinge omhelzing.

Drie dagen waren wy doende, eer wy uit dit onguure en eenzame Gebergte raakten, en zagen ook in al dien tydt geen bewoonde plaatzen, dan alleen zeker dorp **QUANTONLOU**: dat zoodanig alleen lag, dat het wonder is, hoe daar op menschen dorsten woenen. Rontom leit dit Dorp, dat hier en daar met eenige kleene houten Hurten en arme Boeren huisjes bezet is, tusschen steile klippen en Hemel-hooge kruinen; hoewel ('t geen vreemt is) op zommige plaatzen, tusschen deze klippen, vruchtbare Koorn-akkers en weelge Landtsdouwen te leggen komen.

Koomen
s'Yngtak.
24 Maart.

Den vier - en - twintighsten quamen wy voor een zeker Stedeken, YNGTAK of *Ingte* geheeten, de zeste kleine Stad van de tweede Hoofdstadt van 't Landschap *Quantung*. Hier wierden wy genootzaakt ons anker in den grond te laten vallen, door dien de Revier hier geweldigh sterk en snel van bovenen komt affschieten, 't welk de Trek-luiden zoodanigh afmatte en machteloos maakte, dat veele der zelve hunnen adem niet halen konden, maar in de lyn van slaauwte neder zegen. Dit bragt onder de anderen zoo groot eenen schrik, dat zy meest alle weg liepen en door-droopen; zulks hier over verscheiden van ons vaartuigh achter bleef, en wy gedwongen wierden 't zelve alhier in te waghten. De snel- en gefwint-gaande stroom dezer Reviere, die ter wederzyden met lustige en vermakelyke Lantsdouwen bezet is, hadt de Jonk der Gezanten hier ook met zoo groot een vaert tegens een blinden klip aangejaagt, dat daar in een groot gat, dat geweldigh veel waters in nam en verzwolg, was geraakt. En wy hadden zonder twyffel in de Revier neêr gezonken, hadt de draai-stroom, daar toe wy ook zelfs mer duwen en voortzetten geen kleine naerftigheidt dedden, ons aan de wal

niet gezet. Dit Steedje leit (gelyk u dat in de boven staande Prent na 't leven vertoont wordt) zeer vermakelyk op zekeren uitstekenden hoek der Reviere aan de rechter zyde, tegen over 't Gebergte *Sang-won-hab*, en twee honderd en twintig *Ly* van *Saxin*. Het is ontrent een vierendeel uurs in 't vierkant groor; met hooge en vry sterke muuren rontom op gehaalt, en van binnen met treffelyke Huizen en kunstige Pagoden verciert: rontom heeft het lustige en vermakelyke Bergen leggen, en is daarenboven ook met een redelyke groote Voor-stadt, die eerdyts zeer volkryk was,) en met een veilige Haven, tegen 't sterk stroomen der Reviere, voorzien. Het schynt dat de Natuur het gebrek en misval van deze Revier, die zoo een sterke schuringh voorby deze Stadt maakt, met deze veilige Haven heeft willen vergelden en boeten: want in tydt van nood, en by eenig onweer, kunnen de geene, die met hunne schepen de Revier op en af willen, zich vry en veilig tegen alle gevaar in deze Haven beschermen en vertrekken. In het inkomen van de Haven, aan de rechterhandt, vertoont zich ook een hoogen Tooren, die met negen transsen zeer konstigh is opgehaalt en gebouwt.

Des

Des anderen daaghs, den vyf-en-twintighsten, na datwe van *Ingte* of *Yngtak* vertrokken waren, kregen wy die wonderlyke en vreemde Pagode, K O N - J A N - S J A M geheeten, in 't gezicht. Deze Pagode houden de Sineezen in zeer groote waerde, en brengen aan de zelve immers zoo ryke en vette offer-giften, als aan die van *Sang-won-hab*. Zy leit mede (geelyk uit deze boven staande Prent dui-delyk genoegh is af te meeten) aan de kant der Reviere, in een cenzaam en woest gebergte. Om hier by te komen, heeft men eerst by een lange ry steene trappen op te klimmen; daar na gaat men door verscheide hoolen en kuilen (daar aan teffens zoo wel natuur als kunst geen arbeit schynen gespaart te hebben) na dezen afgodischen Tempel. Het schynt deze el-lendige menschen met deze dwalingh zyn ingenomen, datze zich inbeelden hunne Afgoden hier meê grooter eere aan te doen, indienze hunne Pagoden en Heidsche Tempels dus op zeer cenzame en onwoonbare plaatzen, dan ofze die op gemeene en volk-ryke plaatzen stichten. Wy hielden hier een tyd langh met de gantsche Vloot stil, tot dat de Sineezen voor d'Afgoden dezer Pagode geoffert, en hunne ge-

beden gestort hadden. Daar na gingen wy met de Gezanten in deze Pagode, en zagen aldaar veele Beelden op een zolder staan, als meê verscheidene Sineefche Schriften in de muur van de Pagode gedrukt en uitgehouden, die de namen der menschen, die te vooren aldaar geoffert hadden, te kennen gaven. Met welk een waan-geloof en zonderlinge yver van Heidsche god-vruchtigheidt deze verdoolden en blinden menschen aan hunne Afgoden hier gemeenlyk allerlei vruchten en beesten komen opofferen, gaat allen geloof te boven.

Op deze afgodische gruwelen van *Kon-jan-sjam*, daar af met recht een rechtzinnigh Christen een af-keer en schrik behoorde te hebben, voegde ik deze onder staande Vaerzen:

*Hier spiegelt zich de Droes in Kan-
tons klaare stroomen,
En lokt het volk van landt met Af-
godts heiligdom.
Ai, blyf maar aan de wal, hy zal
wel by u komen;
Of vreeft gy Kon-jan-sjam? daar
lacht de duivel om.*

Den

Komente
Mongley.

27 Maart.

Den zeven-en-twintighften landden wy tegens den avondt aan zekere Plaats, die by de Sinceezen **MONGLEY** geheeten wordt, en zich wonder vermaakelyk en aangenaam rontom van verre in 't oog vertoont. Men klimt hier by eenen cierlyken trap van beneden uit het water na bovenen; hier van daan gaat men in de Stadt door een geweldige sterke poort. Deze Plaats is rontom omringt met hooge en sterke muuren, die doorgaans met wacht-torens en bolwerken redelyk versterkt zyn. Het is een lust om te zien, hoe vermakelyk en lustig, indien men op de wallen staat, de omleggende landeryen, beemden en boschen, zich op doen, en met welk een aangenaamheit de zelve u toelagchen. En dewyl onze oude Trekkers, doot het gestadigh trekken en arbeiden tegen den stroom op, die hier ongemeen snel gaat, zeer moede en afgemat waren, of zich gelieten afgemat te zyn, en niet langer voort wilden, veranderden wy hier van trek-volk, en kreegen nieuwe Trekkers. Naauwliks was de Zon onder de kimmen t'schuil gegaan, of het vaartuig, daar op de Gezanten waren, raakte op een scherpe klip, dat hy door den boodem heen stak, waar door 't ruim terstondt zoo

vol waters raakte, dat de Gezanten met schip en goedt zouden gezonken hebben, indien Godt de Heer hen niet wonderlyk geholpen hadt. En na dat wy 's anderen daaghs voorby eenige Dorpen waren gevaren, en aan een lustige en vermakelyke plaats ten anker waren gekomen, onthaalde ons de Mandaryn *Pinxentou*, met den gewoonlyken *Thee*-drank. Des nachts, zoo als wy ons effen geruft te slapen hadden begeven, beliep ons een zeer zware en ysselyke storm, niet anders als of hemel en aarde vergaan wilde. Onder dit ysselyk bulderen der winden weerlichte en donderde het ook zoo sterk, reis op reis, of alles aan stukken wilde ryten, en de jongste dag op handen was. Een van onze Barken, daar 's Keizers geschenken in waren, raakte driftig, en stiet tegens den wal aan, dat de mast over boord viel; en zou, menschelyker wyze gesproken, aldaar van een geborsten zyn, indien men die met moeite en naerftigheidt daar niet weder had zoeken af te arbeiden. Met het kricken van den dagh vernamen wy, tot ons groot hertzeer en droefheid, hoe deerlyk het met zommige Schepen, die zich op de Revier bevonden, geschapen stond, en in welk een gevaar datze dien nacht geweest waren:

Kryg
storm

waar
versch
Vaart
verga

XAOCH

SUCHEU.

waren : want op den dagh zagen wy hier en daar verscheide mastelooze en schadelooze Schepen , als ook ettelyke wrakken , die tegen den oever gestrandt lagen en aan stukken waren gestooten , (daar af het volk en goet voor het meerderdeel vergaan was) hier en daar dryven.

Het was op den negen-en-twintighsten , als wy met onze gantsche Vloot en gevolg voor de tweede Hoofstadt XAOCHOU quamen. Deze Stadt is drie honderd Ly van Tngte gelegen op eenen uitstekenden hoek , en dicht aan den oever van de Revier. Haar goede en bequame gelegenheidt aan de Reviere , en veilige reede voor de Schepen , maakt dat hier geduurigh een sterke groote Schipvaart is. Na 't Zuiden heeft deze Revier , die wy tot aan deze Stadt zoo verre waren opgevaren , verscheidene namen , en word nu Siang , dan Kio genoemd ; en neemt haren oorsprong uit de Revieren Chin en Vu , die beide niet verre van deze Stad hare waters vermengen. De plaats daar deze twee Revieren in een loopen , is by de Sineefche Schippers zeer vermaart ; dewyl hier zeer sterke stroomen gaan , en veele blinde klippen leggen , waar door de Schepen by storm en onweer veeltyds schip-breuk lyden. De Sineezen , om dit gevaar (na hun waan) voor te komen , hebben aan den oever een Pagode of Afgoden-tempel laten stichten , diende geene , die deze plaats voorby willen , eerst gaan bezoeken , en daar in aan den godt dezer plaatze , om zyne zoen en een gelukkige reize te verkrygen , offer-giften brengen. De Stadt leit (na uitwyzing van de neven staande Prent) van achteren met hooge en zeer vermakelyke Bergen omringt ; en aan de Oost-zyde over 't water isze met een Voorstadt voorzien , die zeer volkryk , en op een wonderlyke en zeltzame wyze gebouwt is. Daarenboven ziet men in 't midden van de Reviere , recht tegen de Voorstadt over , op een kleenen heuvel , eenen Toren met vyf tranffen of ommegangen verciert , die mede zeer kunstigh en aardigh na d'oude wyze gesticht is , en daar aan men niet als te water met vaartuigh komen kan. De Jesuit Ni-

klaas Trigautius , in zyn Verhaal van Sina , beschryft deze Hoofstadt Xaochen in deze volgende woorden : *De Hoofstadt Xaochen is tusschen twee Revieren gelegen , die met allerlei Vaartuigh kunnen bevaren worden , en hier haar waters vermengen ; d'eene (a) van deze Revieren bewateret ten Oosten de landstreek van de Hoofstadt Nanhiung , en d'ander (b) bespoelt het Landschap Huquang , en strekt zich ten Westen na de Hoofstadt. De gantsche stad , met huizen en wallen , is op 't midden van 't landt gelegen , dat ter weder-zyde van deze twee Revieren bespoelt word. En dewyl deze plaats , tusschen de Revieren gelegen , niet zeer breed is , zoo vallen hier door ook de huizen daar niet zeer groot en ruim ; zulk d'Inwoonders genootzaakt zyn , willenze groote huizen hebben , die ter weder-zyde van d'oovers der beide Revieren te stichten. Aan de West-zyde (aangezien die met meenigte van huizen bezet is , en het meeste bewoont wordt) vertoont zich een groote Brug van schepen , die aan elkandre gehecht zyn , om van d'een tot d'andere zyde te kunnen over gaan. Dus verre Trigautius.*

Dicht by deze Stadt , in een lustige en vermakelyke vlakke lantsdouw , (die ter weder-zyde met heuvelen en allerlei vruchtdragende boomen omcingelt is ,) vertoont zich ook op den bergh Nanhua een Klooster , en daar by een groote Kerk , daar in meenigte van afgodische Priesters wonen. Zeeker persoon , Luzu geheeten ; (die door zyn vasten en een streng leven zoo veel by den gemeenen man te weeg gebragt had , datze hem na zynen doot voor heiligh eerden) heeft dit Klooster aldaar op zyn eigen kosten laten stichten. Deze Luzu , naar men verhaalt , droeg nacht en dagh op zyn bloote hant een yzere keeten , en besteede daags zoo veel arbeids aan 't builen en ziften van Rys , daar af duizend Monnikken dagelijks leven kosten. Zo diep had zich deze keeten in zyn vleesch gezet , en daar in zoodanig een verrotting en bederving gebragt , dat zich by duizenden van wormen daar in vertoonden. Quam een dezer wormen op d'aarde te vallen , die nam hy weêr op , en sprak die aldus

(a) De Revier Chin.

(b) De Revier Vu.

De Godt der vruchtige Luzu.

aldus toe : *Vind gy niet te byten en te knagen ? Uit wat oorzaak verlaat gy dan myn lyf, en vlucht weg ?* Zyn doode ligchaam , zoo my d'Inwoonders aldaar verhaalden , word noch op deze plaats bewaart. En ter gedenkenis van d'overgroote godtvruchtigheid van dezen Man , is hem de gemelde Kerk gesticht ; daar heenen uit alle gewesten de Sineezen ter Beëvaart komen.

Dat dit eertyds een heerlyke Stadt was , en die in treffelykheid van gebouwen en andre cieraadjen tegen de beste op moght , geven de overblyfzelen der zelve genoeg te kennen. S' is van buiten ook noch redelyk met vestingen gesterkt ; maar van binnen leirze voor het meerendeel als een puin hoop. Wy hadden hier weder onze tenten dicht onder de Stadts muuren uitgespannen ; alwaar de Magistraat en de Stadthouder , die in een kostelyken draag-zetel zat , de Gezanten , met een aanzienlyk gevolg van verscheide Edelluiden en Hof-jonkers te paerd , en alle eerbiedenis , quamen verwelkomen , en met eenige geschenken uit de keuken vereeren , die de Gezanten aannamen , dewyl deze niet op's Keizers rekeningh gestelt wierden. Na darze met elkanderen in mondt gemenschap getreden waren , en van eenige gewichtige za-

ken gesproken hadden , wierdenze trefelyk onthaalt , 't welk hen ook zoo groot een genoeg gaf , dat zy ons met alle eere en eerbiedige plicht-plegingen weder bejegenden , met beloften van de genootten eere en vriendschap ter gelegener tydt te zullen vergelden. Zy namen hier op met groote vriendschap en heusheit hun affheid , en vertrokken eindelyk weder na de Stadt.

Zoo haast begon het volgende morgen-licht niet door te breeken , of wy vervaerdighden ons weder ter yl tot de reize ; zulks wy hier heel vroegh van daan raakten , en , zonder lang gevaren te hebben , by zeker wonderlyk gebergte quamen , dat de Tarters , om haar vreemde gestalte en farsoen , de **VYF PAERTS-HOOFDEN** noemen. Boven op de toppen dezer Bergen , die hunne kruinen zeer hoog in de lucht steken , en tor aan de wolken verheffen , zag men hier en daar , naar uitwyzing van deze boven staande Prenr , verscheidene vreemde , zoo kleene als groote , gebouwen staan , die ten deele noch heel en gaaf , en ten deele door ouderdom en den ryd geheel en al gesloopt en vervallen waren. En waren zommige van deze gebouwen , die zich op dit Gebergte vertoonden , op zoodanige steile en onaankome-lyke

SUYTJEEN.

lyke spitzen geficht, dat men zich ten hoogsten te verwonderen hadt, en niet wel bedenken kon, op wat wyze deze Luiden het hout, en andere stoffe tot deze gebouwen, daar op hebben kunnen krygen. Wy waren zeer nieuwsgierigh, en door begeerte in onzen geest als opgetogen, om het maakzel dezer gebouwen, enden aart en zeden dezer Bergh-luiden, die zich in deze hui-zen ophielden, wat nader te bezichtigen; maar wierden in 't beklommen van deze steile en ongangbare wegen zoodanigh in 't kort afgemat, dat wy ons genoodzaakt vonden de hertret te nemen, en den zelve weg af te klimmen, dien wy op geklommen waren.

ⁱⁿ ^{lyke} ^{en.} Naauwliks waren wy dit wonderlyk Gebergte der vyf Paerds-hoofden voorby geraakt, of wy quamen in zeker ander Gebergte, daar wy met groot gevaar van Schip en goet te verliezen door voeren: want de Revier is tusschen dit Gebergte zoo vol blinde klippen en ondiepten, dat naauwliks het tiende vaartuig, zonder Schip-breuk te lyden, behouden daar door raakt. Te dezer oorzaak noemen d'Inwoonders en rontom leggende Gebuur-volken dit Gebergte, de VYF LELYKE DUIVELS.

Wy raakten noch eindelyk, zonder

eenigh letzel of schade aan ons vaar-
tuigh te lyden; door dit Schip-breuk-
ryke Gebergte, en quamen van daar
aan zekre landstreek, **SUYTJEEN** Komen in de
lustige land-
streek Suyt-
jeen. geheeten. Het Gebergte van de vyf
Paerds-hoofden deed zich wonderlyk
op; maar vry vreemder en wonderly-
ker vertoonde zich deze plaats, met
hare recht-opgaande bergen, kruinen,
toppen en spitzen der bergen. Deze
spitzen van deze landstreek *Suytjeen*
stonden, langs de Revier en diep land-
waart in, in zoodanigh een aangena-
me orde en wonderlyke zwier, als of
de zelve daar niet uit de natuur gewaf-
sen, maar door kunst en arbeid van
menschen handen geplaatst waren. De
heuvelen dezer Bergen, en dieper neer-
zinkende valeyen en effen vlakten,
tusschen de heuvelen ingelegd, gaven
van alle kanten zoo een aangenaam
verschiet, en deden zich met hun
groente en ruigte zoo vermakelyk in 't
oog op, darze ons in 't aanschouwen
als opgetogen en verbaast hielden. In
de valeyen en vlakten, als mede op de
heuvelen, zag men ook meenigerlei
slag van kruiden, heesters en boomen
groeijen, dat alles met elkandre zich
zeer genoeglyk op deed, en ons won-
derlyker-wyze scheen toe te lagchen.
Zoodanigh wierd ik door dit gezicht

van deeze plaats verrukt , dat ik dit *Suitjeen* (om haar eigentlyke gelegentheid des te duidelyker te kunnen uitdrukken) van twee kanten ging afteekenen , en daar af de afbeeldzels in deze Prenten ten toon stellen.

Op dit vreemt Gebergte paste ik deze Vaerzen :

*Wyk Memphis met den praal van al
uw Piramyden,
Door Faraonis last, ten Hemel op-
gebouwt.
Dit lustig Landschap kan u lof niet
langer lyden ;
't Is billyk dat Natuur de Bouw-
kunst onder houdt.*

*Komen te
Nanbung.
4 April.*

Op den vierden van Gras-maandt kreegen wy de treffelyke Stadt **NANHUNG** in 't gezicht, (de derde Hooft-stadt van dit Landschap,) daar wy, zonder lang te toeven, aan land traden. Deze Stadt leit drie honderdt en tnegentigh *Ly* van *Xaocheu*, en is de grens- en uitterste plaats van het Landschap *Quantung*, dat wy dus van 't Zuiden na 't Noorden midden waren door getrokken. De Stadthouder en de Magistraat van dit *Nanbung* waren zoo dra niet van de komst der Gezanten verftendigt, of zy lieten de

zelve op 't vriendelykft en met groote beleeftheid door een groet-briefje verwelkomen. Korts daar na verscheen de Stadthouder en de Magistraat zelfs in persoon by de Gezanten , die , na het afleggen der gewoonelyke groetenissen ter wederzyde, aan dezen Stadthouder en Magistraat zeer ernstelyk en ootmoedig verzochten, dat 'er goede orde moght gestelt worden, waar door zy hunne reize op 't spoedigste en veiligste mogten vervorderen. 's Avonds keerde de Stadthouder en de Magistraat, als de Gezanten hen wel onthaalt hadden, weder in Stadt ; en wierden de Gezanten met ons gantsche gevolg den volgenden middagh by den Stadthouder in zyn huis op een kostelyke maaltyt onthaalt, na datze alreê te vooren door zeker briefje tot twee malen genoodt waren. Door des Stadthouders Hovelingen wierden wy tot dicht voor de poorten van des zelfs woonigh geleidt , en toen voorts van den gemelden Stadthouder , onder 't geluit van Bazuinen , Trompetten en ander Speeltuygh ; zeer prachtigh ingehaalt, en in een ruime zaal gebracht. By ons verscheenen ook terstont , uit last en op 't ontbieden van den Stadhouder, de boven gemelde Magistraats-perfoonen, en eenige andere Krygs-

Krygs-hoofden, uitgezeid den President van de Magistraat, die zich ten hoogsten liet ontschuldigen, ter oorzake misschien, om dat hy een Sinees was. Deze maaltyd ging op een byzondere wyze toe, en wy alle, als ook de Stadthouder en de gantsche Magistraat, zaten alleen aan de eene zyde des tafels, op dat de Schenkers en Opdisschers, dies te bequaamer en t'onbepemmerder, de spyze zouden kunnen opdisschen en den drank over reiken. De gerechten wierden ook niet teffens (gelyk by de Sineezen welgebruikelyk is) op den tafel gezet; maar voor een ieder Persoon wierden eerst twee schootelen te gelyk op gebraght. En als de Hofmeester, die geduurigh aan des Stadthouders zyde bleef staan, met een woord te spreken het teeken hadt gegeven van t'eeten, vielen men gelyker hand aan 't toetasten. Als daar na de Hofmeester zaght dat men van die kost niet meer wilde eeten, deed hy weder twee tekenen kort achter malkandre, gevende met het een het inschenken, en met het ander het omdrinken te kennen. Hier na quam het tweede gerecht in schootelen, gelyk te vooren, op tafel, insgelyks het derde, en zoo voorts al d'andere gerechten, wel ten getale van zeffien; waar in t'elkens de zelve ordre gehouden wierd als in 'r eerste gerecht. Gedurende de maaltyd wierden ook eenige vermakelyke spellen en kluchten, dat de Sineezen gemeenlyk op hunne gastmalen laten doen, door zekre Toneelspeelders vertoonr. Na dit speelen stonden wy alle van den tafel op, en gingen na buiten, om ons in den tuin, midlerwyl het zuiker gebak of banket op tafel wierd gezet, wat te gaan vertreden en te vermaken. Eindelyk, na een korte wyle, keerden wy weder, en gingen weér aan tafel zitten, als te vooren. Voor het scheiden zaght men de gasten elk in zyn beurse tasten, om de speelders en de huis-dienstboden, naar 's Landts gebruik, met een drink-penning te vereeren; 't welk aan des Stadthouders voeten gelegd wierd, die zulks zonder regen-spreken aannam. Maar als de Gezanten hem ook met een geschenk van zes Toel zilvers,

in een verzegelt papiere zakje, en eenige Europische en Indiaansche goederen wilden vereeren, sloegh hy zulks in 't eerst beleefdelyk af, dan bewilligde eindelyk daar in.

Dit *Nanbung* is in zyn omtrek anderhalf uur groot, en leir treffelyk, vermits het een grens-plaats van dit gantsche Landtschap verstrekt, in zyn muuren, die doorgaans met sterke borstweringen en wacht-torens versterkt zyn, inzonderheit langs den waterkant, besloten. Aan dezen waterkant is ook over de Revier, om gevoeglyk van den eenen tot den anderen kanr te kunnen komen; een groote Brugh geslagen, die zeer hoogh uit het water is opgehaalt, en des nachts, om d'Ingezeten en tegens alle buiten-gewelt te beschermen en in veiligheid te stellen, met het spannen van een zware yzere keten toegesloten wordt. Van binnen is de Stadt vry treffelyk verciert met afgodische Pagoden, Stadts gemeene gebouwen, en Burgers huizen, waar onder wy verscheide zagen, daar aan de Naam van onzen Zaligmaker met gulde Lettèren boven de deuren en poorten gespelt stond. Men heeft hier ook 's Keizers Tolhuis, daar op van alles, wat dat het Gebergte in of uit wil, de tol betaalt wort. Een ieder, die hier eenigh goet wil aangeven of vertollen, word hier by zyn woordt en schrift geloofd: en die maar zeyd, of met een Register toont, dat hy zulke en zulke Waaren by zich heeft, word daar op, zonder kisten, kassen, of pakken te openen, of te bezichtigen, gelyk in Europe en op andere plaatzen wel gebruikelyk is, na het betalen van den gezetten en behoorlyken tol, vry door gelaten. Nergens valt beter steenachtige aarde, die wy Oost-Indische Inkt noemen, als in de landtsreek van deze Hooft-stadr. Hier ontrent is ook een Revier, *Mekiang* geheeten, dat op Neêrduytsch zoo veel te zeggen is, als *Ink-vloedt*: want het water van deze Revier ('t geen misschien by de zwarte grond toe komt,) ziet 'er zoo zwart als Inkt uit. De Sineezen houden ook zeer veel van de Visschen, die in deze Revier gevangen worden; en deze vallen, ten opzicht van het water,

zeer wit. Het reizen te landt valt, van wegen de omleggende en hoogespitze Bergen hier te lande, zeer moeijelyk en verdrietigh; maar de aller-moeijelykste Bergh hier omtrent gelegen, en die naauwliks van de Inwoonders zelfs te bereizen was, wierd eertyds by hen *Muglyn* gheeten. Dezen liet zecker Gouverneur of Landtvooght, die zy *Chankienling* noemden, met het wegkruijen van kroften en heuvelen op zyn eigen kosten, zoodanigh slechten en effen maken, dat men nu zoo wel te voet als te paerde, ja zelfs in Palekyns of draagh-zetels, (want de gantsche wegh is langhs heen, zoo verre het Gebergte zich strekt, zeer effen met kegel-steenen bestraat,) met groot gemak en zeer spocdigh daar door kan reizen. De dankbare Inwoonders gingen, tot vergelding van deze weldaadt, en ter eeuwiger gedenkenis, ter eere van dezen Landvooght een treffelyke Pagode oprechten, en quamen hier den Man noch na zyn doot, als hunnen hooghsten weldoender, dagelyks met het opofferen van reuk-werken en andere vette Offerhanden vereeren. Neffens deze Pagode vertoont zich ook een cicrlyk en kunstig gebouwde Toren, die negen tranffen of omme-gangen hoog is, en byna van een zelve fatsoen en maakzel, als alle de boven gemelde torens. Vier dagen waren daar verlopen eer wy van dit *Nanbung* te lande over 't Gebergte na *Nangan* trokken. Eindelyk, na dat alles klaar gemaakt, en al het reis-tuig wel gepakt was, maakten de Gezanten zich ook reis-vaerdigh, en vertrokken met een gedeelte van 's Keizers schenkaadjn den achtsten dezer. Maar eer de Gezanten op weg sloegen, holpen zy eerst de dragers en paerden op wegh, en zonden ook den Mandaryn, die hen van wegen den jongen Kantonschen Onder-koning was meêgegeven, over 't Gebergte, na de Stadt *Nangan* voor uit, om een Logement tot hun nachtruft, en vaartuigen tot hun voorder op-reize gereedt te maken. Wy, hun gevolg, met den Onder-koopman *Hendrik Baron*, en den Mandaryn *Pinxentou*, wierden gelaft tot den volgenden dagh te blyven, om met het overige

De Gezanten trekken over 's Gebergte.

reis-tuigh, dat by de gemelde dragers niet kon meê genomen worden, te volgen. Daar wierdt ook ordre gegeven, dat ieder dragt een geele vlagge, met des Keizers en der Gezanten namen beschreyen, zou voeren; ten einde zich niemant vreemts by de zelve quam te vervoegen. De Gezanten lieten zich in draagh-zetels dragen, om des te gemakkeliker over 't Gebergte te raken. Deeze en d'andere Draggers, die hun omflag en reis-tuig over 't Gebergte braghten, beliepen ten getale van vier hondert en vyfrigh; en kreeg ieder Drager voor zyn moeite, in de op- en af-reize, acht Maas Fyn, dat in Hollandsche munt ontrent vier-en-rzestig stuivers bedraagt. En dewyl de Gezanten eenige gevaarlyke en eenzame plaatzen hadden door te reizen, verzagh de Landtvooght hen noch met een troep van hondert en vyfrigh Soldaten tot lyfswachten, om hen tegens alle geweld van Struik-roovers en Landlopers, die zich by wylen op dit Gebergte onthouden, te beschermen, en vry en veilig te geleiden; zy waren daarenboven vergezelschap met over de tzeventigh, zoo Kapiteynen, Zoldaten, als Dicnaren, die met hen uit *Kanton* vertrokken waren. Den volgenden anderen dagh, te weeten, den negenden, maakten wy ons mede reisvaerdigh, en vertrokken ontrent des ochtens te negen uren van *Nanbung*. De Gezanten namen hunne naehr-rust ten halve wege op dit Gebergte, in zeker groot Dorp, *Susan* genaamt; maar vonden daar niemant, dan alleen een zekeren Krygs-oversten, die aldaar het gezagh hadt. Naauwliks konde hy hen wat Rys en sterken drank, en Varkens-vleesch verschaffen; dewyl de Dorp-luiden, uit vreeze voor de Hollanders, uit het Dorp gevlucht waren, en hadden hunne huizen voor de Hollanders ten besten gegeven. Des anderen daags gingen zy met den dagh weêr te paerd zitten, en quamen met den middagh in dar vreemt en nare Gebergte, dat tusschen 't Landtschap *Quantung* en *Kiangsi* leit, en beide deze Landtschappen van elkandrescheid. Men vond op dit hoogh Gebergte, dat wonder aangenaam en zeer vermakkelyk

lyk om te zien was, 'een groote meenigte afgodische Pagoden, die alle zeer kunstigh en antyks toegestelt waren. Onder deze was een van de voor-naamste, en wel het kunstigste en prachtigste gemaakt, die juist in 't midden op de plaats stont, die een scheids-paal ruffchen beide deze Landschappen verstrekt. Zelf dit Gebergte, hoewel daar op byna' geene menschen woonen, en een Wout vol wildernissen is, munt niet weinig uit in vermakelyke ryzende heuvelen, en aangename neerschieterende valleyen.

Dien dagh spoelden wy zoo veel wegs, dat wy tegen den avond, twee uren voor den ondergangh der zonne, in de Stadt N A N G A N quamen, de dertiende Hooft-stadt van het achtste Landschap *Kiangsi*. Maar eer ik de voorvallen van onze Reize vervolg, zal ik hier, gelyk te vooren in 't Landschap *Quantung*, 't getal der groote en kleine Steden, en den aart der Inwoonders van dit Landschap *Kiangsi* in 't kort ten toon stellen.

Ten Oosten en Zuid-oosten heeft dit Landschap tot Grens-plaatzen de Landschappen *Chekiang* en *Fokien*: ten Zuiden en Zuid westen *Quantung* en *Quangsi*; ten Westen *Huquang*, en ten Noorden *Nanking* of *Kiangnan* leggen. Ten Zuiden vertoonen zich in dit Landschap zeer breede en hooge Bergen; want de Bergen van drie Landschappen, als *Kiangsi*, *Quantung* en *Fokien*, vereenigen zich hier. In dit Gebergte onthoudt zich een wildt en woest volk, dat dikwils op de Sineezen ten roof gaat, en onder der zelve heerschappye niet buigen wil.

Dit gewest verbergt in haren schoot een grooten oetervloet van gout, zilver, loodt, yzer en tin, is byna ront om omringt met zeer hooge Bergen, en wordt van verscheide Becken, Poelen en Revieren doorgaans bewatert en doorsneden. Het is zeer vruchtbaar van allerlei aard-gewassen, en zonderling Visch- en Volk-ryk: want zoo een groote menigte van menschen onthoudt zich in dit Landschap, dat het landt byna (om zoo te spreken) voor d'Inwoonders te klein valt. Gemeenlyk worden d'Inboorlingen van dit

Landschap, van wegen deze overgroote menigte der menschen en vruchtbaarheid der Vrouwen, doot geheel *Sma Muizen* genoemd.

En door dien d'Inwoonders hier te lande door dit vruchtbaar aantelen zich zodanig vermenigvuldigen, datze naauwliks aan woonplaatzen en de kost kunnen geraken, zoo gaanze gemeenlyk na andere plaatzen in *Sina* trekken, en erneeren zich aldaar met verachte en onaanzienlyke hand-werken, als met schoen- en klee-maken; andere geven zich uit voet Waarzeggers en Tovenaars. Uit de natuur zyn deze Volken deun, en, tot spot der Sineezen, zeer waangelooovigh, en leiden een elendighe leven. Zy zyn des niet tegenstaandé spitsvondigh, en schrandder van herffenen; en worden door hunne geleertheid (daar op zich vele onder hen leggen) tot de hoogste waardigheden verheven. Eenighzins hebbenze de Leete van 't verhuizen der zielen in gezogen: want zy houden het voor dood-zonde eenigh levendigh gedierde te dooden, of van het geene, dat alreê gedood is, te eeten.

In dit Landschap *Kiangsi* leggen dertien Hooft-steden, die in grootte en volkrykheid tegen gemeene Landschappen op mogen, en over zeven-entzestig kleine Steden de heerschappye voeren. Het geheele Landschap, dat de Revier *Can* in 't midden, van 't Zuiden tot het Noorden, doorklooft, word byna met Poelen en Revieren bewatert; zulks men door dit gantsche Gewest te scheep kan komen.

De dertien Hooft-steden zyn deze, als *Nanchang*, *Jaocheu*, *Quangsin*, *Nankang*, *Kieukiang*, *Kienchang*, *Vucheu*, *Linkiang*, *Kiegan*, *Xuicheu*, *Fuenchen*, *Caucheu*, en *Nangan*.

NANCHANG gebiedt over zeven steden, als *Nanchang*, *Fungching*, *Cinbien*, *Fungsin*, *Cinggan*, *Ning*, die de vermaardste van alle zeven is, en *Nuning*.

JAO CHEU gebiedt over zeven steden, als *Jaocheu*, *Tukan*, *Loping*, *Feuleang*, *Tehing*, *Gangin*, en *Vannien*.

QUANGSIN gebiedt over zeven steden, als *Quangsin*, *Joxan*, *Jeyang*, *Queiki*, *Jenxan*, *Jungfung*, en *Hinggan*.

NANKANG voert de heerschappye over

Aart der Inwoonders.

Getal der groote en kleine Steden.

over vier steden, als *Nankang, Tchang, Kienchang*, en *Gany*.

KIEUKIANG gebied over vyf steden, als *Kieukiang, Tegan, Xuichang, Hukou*, en *Pengce*.

KIENCHANG gebied over vyf steden, als *Kienchang, Sinching, Nanfung, Quanchang*, en *Luki*.

VUCHEU gebied over zes steden, als *Vucheu, Cunggin, Kinki, Thoang, Logan*, en *Tunghiang*.

LINKIANG gebiedt over vier steden, als *Linkiang, Sinkin, Sinyu*, en *Hiakiang*.

KIEGAN heerscht over negen steden, als *Kiegan, Taiho, Kiexu, Jungfung, Ganfo, Lungciven, Vangan, Jungsin*, en *Jungning*.

XUICHEU gebiedt over drie steden, als *Xuicheu, Xangcao* en *Sinchang*.

JUENCHEU gebiedt over vier steden, als *Juencheu, Fueny, Pinghiang*, en *Vancai*.

CANCHEU gebied over twaalf steden, als *Cancheu, Utu, Sinfung, Hingque, Hoichang, Ganyuen, Ningtu, Xui-king, Lungnan, Xeching, Changning*, en *Tinguan*.

NANGAN gebied over vier steden, als *Nangan, Nankang, Xangyen*, en *Cungy*.

Getal des
volks.

Naar uitwyzing des Sineesch Reken-boeks, zyn in dit Lantschap dertien honderd duizend, drie-en-tzestigh duizent zes honderdt negen-en-twintigh Huisgezinnen, en vyf-en-tzestigh honderd duizend, negen-en-veertig duizent en acht honderd weerbare Mannen.

Schatting.

Het opbrengen der schattingen aan den Keizer bestaat in zestien honderd duizend, zestien duizend en zes honderd zakken Rys, in acht duizend twee honderd en dertig ponden rollen ruwe, en elf duizend vyf honderd en zestien rollen gemaakte Zyde; zonder de Tollen en Schattingen van andere dingen daar onder te begrypen.

Dus verre zy van 't Landtschap *Kiangsi*, en 't getal der groote en kleene Steden, &c. gesproken; 't is tyd ik my weêr begeef tot het vervolg van 't geen ons in onze Reize door dit Landtschap, tot aan het Landtschap *Nanking*, is voorgevallen.

Zoo dra en waren de Gezanten voor de buiten-poort van deze Hooft-stadt *Nangan* niet aangekomen, of zy wierden door zekeren stadts Dienaar van wegen de Magistraat zeer heuslyk en met groote plicht-plegingen, begroet en verwelkomt. Daar na braght de zelve Dienaar hen in zeker groot huis, dat voor hen gereed gemaakt was, en op den kant van de wal stond. Korts hier na verscheenen ook by hen de Stadt-houder met eenige van de voornaamste en grootste der Stadt, die, na het afleggen van behoorlyke en statelyke groetenissen ter weder-zyde, mer de Gezanten over eenige zaken van kleen belang in montgemeenschap traden. Hier op, na het nemen van een behoorlyk afscheidt, vertrokken deze Heeren weêr des avonds, en zonden hen op Stads onkosten een goet avontmaal toe. Naderhand verscheenen by ons twee Tartarische Heeren, die aldaar uit de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* een weinig te vooren aangekomen waren, zonder ergens anders in een Stadt geweest te hebben. En na dat deze Heeren de Gezanten statelyk begroet, en hen ook bekend gemaakt hadden, datze gezonden waren, om de Kantonsche Onder-koningen over de zege, by hen in 't voorleden Jaar in het Landtschap *Quangsi* op den Sineesch bevochten, en over de zege-praal van dertien Olifanten, by de zelve na *Peking* opgezonden, met hooge eer-tytlen en een kostelyk eeren-kleet, met goud en geele zyde doorwrocht, uit den naam en van wegen den Keizer, plechtelyk te verheerlyken, vertrokken zy weder na genomen afscheid, en toonden zich zeer verheugt, dewyl zoodanige lustige Luiden, als zy oordeelden de Gezanten te zyn, van het einde des werelds quamen, om hunnen Keizer te begroeten; voorts daar by voegende, dat zyne Keizerlyke Majesteit de Gezanten met een zonderlinge genegenheid en hertelyk verlangen te gemoet zag. Gedurende ons verblyf alhier wierden wy van de voornaamste en grootste Heeren der Stadt zeer vriendelyk begroet en bezocht.

De Gezanten hadden zonderlinge groote moeite, eer zy hier vaartwig konden

den bekomen, om daar mee van hiet langs de Revier *Chang* na *Nanking* te varen. Want schoon zy gedurigh aan preftten, om hunne reize te vervorderen, zoo kon evenwel de Commissaris, die hiet toe geftelt was, zoo haast, als hy wel wenschte en de tydt vereifchte, geen vaartuigen verschaffen. Waar over de Mandaryn *Pinxentou* met bitze scheld-woorden tegen hem uitvoet; 't welk den Commissaris zoo na ter herten nam, dat hy uit vertwyffeltheit zyn mensch trok, en zich zelve zou doorstooten hebben, indien een van *Pinxentous* Dienaars hem zulks niet belet had.

De landtstreek van de Hooft-stadt *Nangan* (die de zuiderlyke en uitterste Stadt van dit Landtschap is) ziet men rontom in lustige en vruchtbare landdouwen leggen; hoewelze des niet te min ook met hooge Bergen en Steenrotzen op zommige plaatsen beschetmt wordt. Een dezer Bergen munt boven d'andere in vermakelykheit en aange-naamheit verre uit, waarom de zelve ook van de Sineezen *Siboa*, dat zoo veel als westerlyke Bloem gezegt is, genoemd wordt.

^{an is}
^{ryk.} Deze Hooft-stadt word met een tak van de Revier *Chang* (die aan de Westzyde van *Nangan*, op de grenzen van het Landtschap *Huquang* zyn oorsprong neemt, en uit den Noord-noord-westen na deze Stadt komt schieten) in twee deelen, te weten, in een zuider en nootder gedeelte gescheiden. Dat deze Stad dus aan de Revier is gelegen, brengt te weeg, dat daar in zeer groote koophandel gedreven wordt: want alle de Waaren, die uit geheel *Sina* na het Landtschap *Quantung*, of uit *Quantung* na d'andere Sineesche Landtschappen hooger op gevoert worden, moeten hier aankomen en geloft worden; dewyl de Waaren, alsze uit het Landtschap *Quantung* over 't Gebergte zyn gekomen, alhier in de Schepen gedaan worden, om de zelve langs de Revier *Chang* met een voor-ty hooger op te voeren. Andere Waaren worden voor deze Hooft-stadt uit de Schepen geloft, en van dragers en arbeiders door de Bergen *Muillin* na d'uitterste plaatsen, en voornamelyk na de Hooft-stadt *Nanbung* gevoert.

Het Zuidetlyk gedeelte van deeze Stadt is met verscheide treffelyke huizen dicht betimmerd, en valt zeer neering- en volk-ryk. Aan de Noord-zyde vertoont zich een niet min kunstigh, als kostelyke afgodische Pagode, die in 't hangen van den Betgh zoo wonderlyk gebouwt staat, dat een tweede Dedalus 'zyn kunst aan het stichten van dit gebouw schynt getoont te hebben. In grootte en sterkte mag dit *Nangan* evenwel tegen de Stadt *Nanbung* niet op; hoewel hare Gebouwen uitwyzen, dat de Tartets in dezen lesten Oorlogh het zelve al vry verschoont, en daar tegen zoo fel niet als tegen *Nanbung* gewoed hebben. De groote koophandel en volkrykheit der wel gegoede Burgers vermogten ook zoo veel tot het herstellen van den vervallen staat dezer Stadt, dat de lidrekens van dit sloopen en schenden hier al vty meet verdweenen zyn dan in *Nanbung*.

Na dat nu den Ondet-koopman *Hendrik Baron*, met de rest van ons reistuig, en den Mandaryn *Pinxentou*, mede over 't *Nanlung*sche Gebergte en by de Gezanten te *Nangan* was gekomen, gingen wy weder (als wy hier vier dagen versleeten, en al ons Reis-tuigh en Schenkaadjen gescheept hadden) met de Gezanten en ons gantsche gevolg, op den dertienden, met vyftien Vaartuigen op de reize, tredende de Gezanten elk in een bezonder Vaartuig. Van de Stad *Kanton* af tot aan *Nanbung*, hadden wy ons dien gantschen wegh met grooten arbeid, en dikwils niet zonder gevaar van schip-breuk aan lyf, schip, en goet te lyden, door Trek-luiden tegen stroom laten optrekken, 't welk ons by wylen niet weinigh deê zammelen en marren; maar nu dreeven wy, doch evenwel niet zonder grooten arbeid en gevaar van schip-breuk te lyden, voor stroom af. En door dien de Revier *Kan* hier zeer snel en gezwind, even als een pyl uit de boog, afschiet, en doorgaans in de zelve hier en daar banken, platen en drooghten leggen, die in 't varen geen kleene vlydt en naerftige zorghevuldigheid vereifchen, zoo gebeurde het onder anderen, dat de Bark, die den Heer *Jakob de Keizer*, en de Schenk-

De Gezanten vertrekken meer van Nangan.

De Bark van Jakob de Keizer raakt op een droogte.

kaadjén, die aan den Grooten Tattarischen Cham zouden vereert worden, in hadt, in een draai- of wel-stroom raakte, en met het draaijen en weêdraaijen eindelyk tegens eenen zekeren blinden bank of drooghte aan stiet, en onder in den bodem twee groote gaten kreegh, die in een ogenblik zoo veel nats in zwolgen, dat de bark aan 't zinken raakte. Alle de goederen wierden ter yl uit de bark gelicht, en te lande gebraght, om des te bequaamer het lek te vinden en te stoppen; 't welk ook in 't kort geschiedde; zulks d'uitgescheepte goederen terstond, na het stoppen van 't lek, weder te scheep gebraght wierden, en wy onze reize vervorderden. De Mandaryns lieten het Boots-volk van de Bark met een dikke leere zweep lustigh afslaan, en zou de Stuurman, een man in de zestig jaren, dien zelve gangh gegaan hebben, indien de Gezanten voor hem niet gesproken hadden.

Komen te
Nankang.
14 April.

Daags daar na, op den veertienden, scheepten wy de tweede kleine Stad NANKANG dicht voorby; doch deden de zelve voor dien tyd op onze heen-reis niet aan, maar op onze wederom-reis; als wanneer ik hare gelegenheid en gestalte na 't leven aftekende, en na eenige harer by-

zonderheden en eigenschappen, die ik nu verhalen ga, vernam. Dit *Nankang* is dicht aan den oever, op de linker zyde van de Revier *Chang* gelegen, en was eertyts een neringryke Stad. Het leit in een vierkante vorm, is omringt met een sterke en dikke muur van vyf-en-twintigh voeten hoogh. De Stads poorten, die zich rontom in deze muur vertoonen, zyn vier in 't getal; die byna voor het meerderdeel toe gemetzelt zyn, en ontrent de wydte van een viendeel uur gaans van elkandre staan. Deze stad, die eertyds zeer net en wel bebouwt was, heeft mede geen kleen ramp in den lesten Oorlog uitgestaan; de puinhopen, vervallen muraadjen, en half opgehaalde gebouwen, wyzen uit, en geven noch genoeg te kennen, hoe wreed en verwoed de Tartars alles hier vernielt en gesloopt hebben. Aan de rechter zyde van den oever der Reviere staat een sterke en vry hooge Toren; wat verder op te gaaneen andere, die zeer schoon en kunstigh gebouwt is. Diergelyke Toren, als deze twee, ver- toont zich ook aan den anderen kant der Reviere, die alle drie zoodanigh tegen elkandre over staan, datze eenen netten driehoek uitmaken of besluiten. In 't wederkeeren lagen wy met ons vaartuigh voor *Nammon*, dat op Si- neesch

neefch zoo veel als *Zuider-poort* te zeggen is. Van deze poort gaat men door een rechte straat, na het huis van den Stadthouder: en aan het eind der straat ziet men een cirklyk en kostelyk geboude Sineefche Triumf-poort staan, die de Tarters noch al vry gaaf en ongeschonden hadden gelaten. Aan het einde van deze straat vertoont zich ook een vry groote en ruime Markt, daar op dagelyks allerhande eetwaaren, als vleesch, visch, allerlei fruiten en aardgewassen in grooten overvloed te koop gebragt worden.

Op den vyftienden quamen wy aan KANCHEU, de twaalfde Hoofdstadt van 't Landschap *Kiangsi*; daar wy onze nacht-rust namen, en dien nacht over verbleven. 's Anderen daags wierden wy van eenige groote Mandaryns, niet tegenstaande het regenachtigh weêr was, in onze vaartuigen bezocht, en, na 's Lands gebruik, zeer statelyk en met groote plicht-plegingen verwelkomt.

Hier op gingen de Gezanten terstond, met ons gantsche gevolg, na den grooten *Tutang* dezer Stede, om hem plechtelyk te begroeten. Hy ontfingh de Gezanten met zonderlinge genegenheit, en liet hen in zyn binnenste vertrek by hem komen, en aan zyne linker zyde neffens hem zitten. Voorts, na 't afleggen der groetenissen, vroegh hy hen na veele omstandigheden van Holland. Te weten, uit hoe veel Landtschappen het zelve bestond; hoe verre Holland van Portugaal gelegen was; hoe langh de Hollandfche Regeeringh gestaan, en wanneer zy haar begingegenomen hadt; en of de Hollanders een en den zelve Godsdienst en 't gebruik van Pater-nosters hadden, als de Portugeefche Volken, en voorts diergelyke dingen meer. Daar op de Gezanten hem ook in 't kort met bondige redenen vervolgens antwoordden. Genoegh kon men aan deze vragen bespeuren, welk een onderlinge handel en groote gemeenschap deze Heer met de Portugezen hadt; ook verstonden wy naderhandt, dat zyn Vrouw van de zelve gedoopt was. Hy liet onze Trompetters, onder het schenken van den drank *The* of Bonen-zop, lustigh

in de Zaal opblazen, daar in hy groot vermaak nam, als ook in onze wapenen. En gemerkt deze *Tutang*, (die in de deze Hoofdstadt zyn Hof en Zetel hieldt) het gezagh hadt over de Landtschappen *Kiangsi*, *Fokien*, *Hu-quang* en *Quantung*, en dien volgens wel rykelyk voor eenen Onder-koning mogt verstrekken, (gelyk hy ook in de Sineefche Tale, boven den tytél van *Tutang*, met den eer-tytel van *Loucon-quangmo* verheerlykt wordt) en dat, ten anderen, de Schepen van d'Oost-Indische Compagnie, die na *Japon* en *Taiwan* willen, dikwils door gebrek van drink-water 't Landtschap *Fokien* (dat aan Zee tegen over 't Eilândt *Formosa* gelegen is) aan doen, zoo beslootten de Gezanten, hem eenige geschenken aan te bieden; maar hy sloegh die met groote beleeftheid en eerbiedigheit af; met verschooning, dat de Tartarische Regeering niet toeliet geschenken van eenige uithceemsche Volken tontfangen, voor al eer zy zich voor zyne Keizerlyke Majesteit ten Hoove vertoont hadden. Hy bragt ook r'zyner verschooningh in, dat zulks niet geschiede uit een Sineefche geveinstheit; maar alleen om 's Lands gewoonten t'achtervolgen en t'onderhouden; en voegde eindelyk daar by, dat den Gezanten in 't wederkeeren van *Peking* niet als alle vriendtschap geschieden zou. De Gezanten zonden naderhand noch eenen Tolk aan dezen *Tutang*, om hem tot het aanvaarden der geschenken te verspreken; maar hy quam onverrichter zaake wederom. Onderweegh begon het te donderen en te blixemen, waar op een groote stortregen uit de wolken quam neder vallen, die ons zoo door-nat maakte, dat wy naauwliks een drooge draat aan ons lyf hielden.

Dit *Kancheu* is, ten opzicht van de groote inkomsten der Schartringen en sterken Koophandel, byna een van de vermaardste en uitsteckenste Steden van 't geheele Landtschap *Kiangsi*, en voert de heerschappy over twaalf andere kleene Steden. Zy leit honderdt en vyftigh *Ly* van de Stadt *Nankang*, dicht aan den oever van de Revier *Kan*, en recht op den hoek, daar de

Revier *Kan* in de Revier *Chang* vloeit, en beide deze Revieren met dit vereenigen zoo een wydt en breedte water maken, dat het zelve veel meer na een Meir als Revier gelykt. Deze twee Vloeden, die hier dus hun water onder malkandren vermengen, doorkloven byna 't geheele Landschap *Kiangsi* in 't midden, en, na datze voorby d'eerste Hooft-stadt *Nanchang* zyn geraakt, storten ze hun water in den poel *Poyang*. De Revier *Kan* neemt zyn oorsprong by de achtste kleine Stadt *Xuikin*, en vloeit van daar Noordwaart op na deze Hooft-stadt *Canchen*, die hy dezen naam geeft, endaar, gelyk gezegt is, de Revier *Chan* ontfangt. De Stadt leit zeer net, eveneens als *Nankang*, in een vierkante vorm beslooten, en is rontom omringt met geweldigh hooge en sterke muuren, die doorgaans van gebakken steenen zyn opgehaalt, en twee uren gaans in haren omtrek vereischen. Langs heen ziet men, na den regel der Bouw-vest-kunst, in de muren ronde schietgaten, die alle, veiligheids halve, met blinden voorzien, en met het beeld van een grimmenden Lecuws-kop beschildert zyn. Men heeft hier, even als in *Nankang*, ook vier Stadspoorten, te weten, in het midden van ieder zyd-muur een, waar van elk na een van de vier hooft-winden genoemd is. Wy vernachtten met ons vaartuig voor de Weste-poort, die de Stedelingen op hunne taal *Symon* noemen, dat zoo veel als Weste-poort gezegt is.

Na deze Poort klimt men uit de Revier by zeer breede en groote steene trappen opwaarts, en gaat, eer men in de Stadt kan komen, door twee kunstigh gebouwde steene boogen of verwulfselen. Tusschen beide stondt een yzer stukje, dat in dikte, lengte en fazzoen niet qualik na een veld-slangh geleeke, en was daar gestelt, om den weg regens allen onraat en geboefte veilig te kunnen beweeren, en vry te houden. De straaten zyn doorgaans binnen in de Stadt vry zindelik en zuiver, en voor het meerderdeel met breede en groote Zarken beleid. Aan het Oost-eind der Stadt vond ik een treffelyken en gierlyken Toren staan, die (gelyk u

in de neven staande Prent vertoont word) zyn top-punt vry hooch in de lucht stak, en met negen kunstig gebouwde tranffen verciert was. Van dezen Toren, daar ik boven op klom, kan men over de gantsche Stad, omleggende Landeryen, en zeer verre langs de Reviere (dat een wonder aangenaam gezicht, en verschieft gaf) heen zien. De burgerlyke huizen en woningen, die zich in deze Stadt met groote meenigte vertoonden, stonden in een redelyke goede orde, bouwkunstigh en welgerooit, neffens elkandre gesticht, en onder de zelve waren 'er verscheide die vry net en prachtigh gebouwt waren. Maar het Huis of Hof van den Stadthouder muntte boven alle andere Gebouwen uit.

Onder andere uitsteekende Gebouwen zag men hier ook geen kleen getal van afgodische Pagoden, die alle niet min kunstigh als kostelyk toegeesteld waren. Dan de Pagode, die zynen kruin boven alle andere opstak, en zoo prachtig in deze by staande Prent haar hooft opsteekt, is de geene, die de Sineezen *Kuil Kiafi Miao* noemen, en met recht onder de voornaamste Pagoden van geheel *Sina* magh gerekent worden. Het woordt *Miao*, dat zoo veel als Kerk of Kapel wil zeggen, voegen de Sineezen al hunne Pagoden toe; en was deze Pagode na haren Afgodt, die daar in geviert en aanbeden wordt, *Kuil Kiafi* gebynaamt. Van binnen in deze Pagode (t welk aanmerkens-waerdigh is te verhalen) vond men ook een ongemeen groot Beeldt staan, en zag de muren rontom met Sineesche Schilderyen behangen, die verscheide Reizigers, die hier ter beëvaart getrokken waren, tot erkennen en dankbaarheid, aldaar vereert hadden. Om laaghe was deze Pagode rontom met Bedsteden, daar in de reizende Luiden en Offer-Priesters gemeenlyk hun nacht-rust nemen, afgeschut: want niet alleen doen de Sineezen in deze Pagoden of afgodische Tempels hunnen Afgoden offerhande en dienst; maar de zelve zyn ook byna in plaats van Herbergen, zulks de reizende man altydt daar goede huisvesting kan bekomen. In het inkomen van

PAGODE

van deze Pagode stonden, in 't eerste gebouw ter weder-zyde, twee Reuzen, van Pleister-werk, dat sterke en groote gevaerten waren. D'een was bezigh met een grooten en ysselyken Draak te nypen, dien hy zoo geweldig slingerde, en zoo styf gevat had, dat hy hem, niet anders als een tweede Herkules, (die van diergelyke Landtgedrochten in de wiegh besprongen en aangeranst wierd,) scheen te zullen te pletteren duwen. Het ander Reuze-beeld, dat onder zyne voeten een kleen dwerg hadt leggen, dreighde, met een verbaarlyk en grimmend gelaat, en een bloot rapier, dat het in de hand had, zoo fel op d'aanschouwers, dat de bloothertige Sincezen naauwliks, dan met groote schroom, in deze Pagode treden, en deze twee gevaerten genaken dorsten. D'uitelegging van deze twee Reuze-beelden, en wat de schrandre Sincezen daar meê bedieden willen, zal een ieder lichtelyk vatten kunnen, die in de Sincefche geheimryke Charakters en Zinnebeelden een weinigh ervaren is. Diergelyke twee Beelden, die van een zelve stoffe gemaakt zyn, maar in grootte verschillen, vond men noch in de zelve Pagode te pronk staan.

Zoo dra de dageraat het Aardryk quam verlichten, begaf ik my in een

van onze vaartuigen over 't water aan de rechter zyde van de Reviere, om zeeker groote Pagode, die aldaar op een zeer hoogen Berg stond gesticht, te bezichtigen. Zeer lustigh en vermakelyk, (gelyk uit deze boven staande Prent te bespeuren is,) leit deze Pagode in het hangen des Bergs, en men klimt daar by aan den water-kant langs breede steene trappen. Een stuk weegs van deze Pagode, op den top-punt van dezen zelve Berg, vertoonde zich een kleen Kapelletje, dat na de Sincefche Bouw-kunst zonderling geestig gesticht was. De rontom leggende Inwoonders en Reizigers, die met hunne Schepen de Revier op en af varen, komen hier te bieght, en offeren, en brengen geschenken aan den Afgodt van deeze plaats, om door dit middel, na hun inbeeldingh, door de blinde klippen, droogten, platen en banken, (die ontrent deze plaats in de Revier *Kan* met groote meenigte leggen,) zonder schip-breuk te lyden, hunne reize te vervorderen, en vry en veilig ter gewenschter plaatze te komen. Indien het nu gebeurt, datze door deze blinde klippen en over deze ondiepten schadeloos met hun vaartuigh raken, zoo beelden zy zich vast in, datze zulks, met hun bieghten en geschenken

aan dezen Afgod te brengen, te weeg gebragt hebben; maar komt hun reizze ongelukkig uit te vallen, en jaagt de snel affchietende stroom of eenigen storm hun vaartuigh tegen de klippen en droogten aan, die schult schuivenze dan op zich zelve; darze, of geen oprechte biecht hebben gedaan, of al te kleene geschenken den Afgodt opgeoffert.

Schip-brug.

Ter plaatze, daar de twee Revieren *Chang* en *Can* hun water in malkandren storten, vertoont zich een onge-meene lange Brug, daar onder ontrent honderdt en dertigh Schepen leggen, die met yzere ketenen aan elkandre gehecht, en met zwaare balken, daar dikke planken op leggen, overspreit zyn. Boven op de Brugh heeft men een Tolhuis; en leggen deze Schepen zoodanigh aan malkandren gehecht, dat een van de zelve lichtelyk kan verschoven worden, op dat de Schepen, na het betalen van den Tol, kunnen door varen.

*Varen voor-
by Vannungam.*

18 April.

Op den achtienden voeren wy de verwoeste en deerlyk gesloopte Stadt *VANNUNGAM*, die by zommige ook *Vangan* geheeten wordt, en ontrent twee honderd *Ly* van *Kanchen* gelegen is, met een voor-stroom voorby. Deze Stadt leit dicht aan den oever van de Revier *Can*, aan de rechter zyde, en is rontom omringht met vruchtbare lantsdowen, die zich lustig en zeer vermakelyk in 't oog opdoen. De woedende Tarter heeft tegen deze Stadt zoo yffelyk in den lesten Oorlogh gewoed, en die zoo jammerlyk, met het sloopen, vernielen en verbranden van meest alle de voornaamste gebouwen, geschonden, datze weinig of niets van haar voorige aaloude heerlykheit heel en ongeschonden heeft behouden. De Stadt munt wel in grootte zoo zeer niet uit; maar het bleek genoegh, dat 'er eertyds een zeer cierlyke en net bebouwde Plaats is geweest. Dit *Vangan* overtrof (dat de zevende kleene Stadt van de negen kleene Steden is, die onder het gebiedt van de negende Hooft-stadt *Kiegan* leggen) eertyds niet alleen in aanzienlyke en prachtige Gebouwen, maar ook in verscheiden Keizerlyke vryheden en

voorrechten, byna al d'andere acht overige kleene Steden. En niet alleen was zy eertyds uitstekend in bouwerk; maar ook vallen hare boven gemelde omleggende velden, akkers en landeryen zoo vruchtbaar, datze den naer-stigen Bouwman jaarliks tweemaal een ryken Oogst van allerlei veld-vruchten verschaffen. Ontrent een half myl van deze Stadt leit ook zeker hoogh Gebergte, daarin, zoo ons d'Inwoonders verhaalden, een groote mecnigte van Zilver verborgen leit, dat evenwel de Sineezen, uit kracht der ingevoerde wetten, niet vermoogen daar uit te halen. Aan d'Oost-zyde van deze Stad zagh men ook een stuk weegs daar van daan zekeren Bergh *Chao* leggen, die met zyn kruinen en hemel-hooge toppen zich tot in de wolken verhief. Hoc hoogh deze Bergh was, noch was hy evenwel, van den voet tot boven aan den top-punt, met menigerlei slag van boomen, heesters en kruiden bewossen, 't geen van verre een aangenaam en schoon verschiet gaf. Een half myl ontrent van dit *Vangan* zagh men ook de zefte kleene Stadt *Lingciuen* leggen, die met eenen tak van de Revier *Can* ten Zuiden bewatert en besproeit word. Aan alle kanten en hoeken verheffen zich noch d'overblyfzelen en puinhopen van de vervallen en neer gesmeeten Gebouwen; zulks men hier aan licht bespeuren kon, dat certyds in deeze Stadt zeer kunstig gebouwde gevaerten moeten gestaan hebben. Men vind hier ook noch een niet min kunstigh, als kostelyke Triumf-poort, die deze Stad ook niet weinigh glans en cieraat byzet. Maar tegenwoordigh, als wy ons daar bevonden, lagh alles van binnen en buiten zeer deerlyk overhoop, en was naauwliks d'eene steen op den anderen gebleven. De gemeene wegen en straten, die eertyds van menschen leefden, en den gantschen dagh door met een groot gedrang van volk betreden wierden, verstrekken nu schuil-hoeken en nestel-plaatzen voor 't wild gedierte, en lagen met allerlei onkruid, dikke krepel-boschchen en ander ruichte zoo dicht en wilt begroeit, dat 'er naauwliks doorkomen aan was, en men niet bekennen kon, waar langs de wegen en straten wel

VAN

GAM.

wel eer haren loop hadden. Wy verlieten eindelyk deze ellendige Stadt, en dreeven voor stroom af voorby zeker uitstekend Dorp, **PEKKINSA** geheeten. Dit *Pekkinsa* is een zeer vermaard en neering-ryk Dorp, en mag in neering- en volkrykheid tegen meenig kleen Stadje op. Hier ter plaatze komen gemeenlyk de Schippers, die de Revier op en af varen, zeilen, touwen en allerlei ander Scheeps-gereedschap, dat hier alles voor een redelyke prys te krygen is, voor geld koopen. Een groote neering en welvaart brengt dit in dit Dorp, en ernenen zich d'Inwoonders, die het zelve zeer volkryk be-woonen, voornamelyk met het maken en verkoopen dezer Scheeps-gereedschappen, die men hier jaar in jaar uit na wil en wensch bekomen kan. Al van verre, eer men in dit Dorp komt, ver- toonen zich voor aan verscheide geestige en ouwerwerze Klippen of Rotzen, die door kunst zoo wonderlyk en kunstigh gemaakt en doorwrocht zyn, dat natuur hier meê hant aan 't werk schynt geslagen te hebben. Maar 't Oorlogh, helaas! dat al verflindend gedrocht, en dat Koningen, Vorsten en Onderzaten om land en luiden helpt, heeft de zelve zoo ellendigh geteistert en toegestelt, darze voor het meerderdeel gantsch be-

dorven zyn, en alleen d'overblyfzelen noch eenighzins weten uit te wyzen met welk eenen glans en cieraadt zy eertyds pronkten en praalden. Het schenden en sloopen van deze Kunstklippen en aardige Steenrotzen geven duidelyk genoeg te kennen, met welk een verwoedheid en uitzinnige baldadigheid de Tarters, in dezen laatsten Oorlog, door het gantsche Ryk huis gehouden hebben, die niet alleen de grootste Steden en andere kleene Plaatzes, met branden, breken en schenden, verdelghden en ten gronde toe sloopten; maar konden ook niet lyden dat eenige slechte Plaatzes en geringe Dorpen met zoodanige uitstekende praal-werken zouden pronken. Want met recht zou iemant kunnen by brengen en zeggen, dat de Tarters het sloopen, schenden en weg-breken van zoodanige Kunst-stukken op onvermaarde plaatzen, alleen te dien einde aldaar in 't werk hadden gestelt, om d'andere groote Steden, en Plaatzes van meer belang, daar in zoodanige kunst-stukken zich noch ten huidigen dage vertoonen, des te grooter luister en glans by te zetten. Gelyk zulks blykt aan de geene, die zich in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* vertoonen, die de Tarters, in 't veroveren dier

dier Stadt, heel en ongeschonden lieten staan, en tot de welke tegenwoordigh niemant byna dan zyne Keizerlyke Majesteit, en zyne voornaamste Ryksraden, toegang vergunt word.

De aanzienlykste van allen, en die noch iets van haren ouden glans behouden had, en het weinigste geschonden was, stak haren sierlyken top en kruin meer als veertigh voeten in de hoogte opwaarts. Door twee sierlyke en kunstig gewrochte verdiepingen, die recht boven elkandre bouwkunstig quamen te leggen, word dit meesterstuk in twee gelyke deelen van elkandre gescheiden. Na deeze verdiepingen klimt men opwaarts by eenen wendeltrap, die mede niet min kunstigh als kostelyk gebouwt is, en zoo wel onder als boven de breedte van vier treden heeft. Al dit ganfsche gevaerte, dat iemand niet zonder reden voor 's werelds achtste wonder zou kunnen rekenen, bestaat uit klai, pot-aard en diergelyke stoffe, die alle zoo kunstigh en net in eenen gevoeglyken vorm gebakken zyn, dat men over de kunst, vinding en aangenamen zwier van 't gantsche werk, als opgetogen en tot stommens toe verwondert staat, dat menschen handen hier de natuur zoo natuurlyk hebben weren nate apen. Om

des te duidelyker uit te drukken, in welk een gestalte en fatzoen deze nageboortste Steenrotzen zich in 't leven vertoonden, scherste ik de grootste en ongeschondenste na't leven af, (want uit deze eene is lichtelyk af te meten hoedanig d'andere gestelt waren,) om u de zelve hier in Prent ten toon te stellen. Diergelyke kunstige Steen-klippen, en die in heerlyk- en kunstrykheid wel rykelyk tegens de bovenverhaalde op mogen, heeft men ook in 's Keizers Hof te *Peking*, daar meê de groote Tartarische Cham zyne Lusthoven en Waranden zoo sierlyk en onnadoenlyk heeft opgetooir, dat de Poëten den kunstigen Dedalus nooit zoo veel schranderheids hebben durven toeschryven, als de spitsvondige Sineezen daar aan getoont hebben. En schoon ik de zelve te *Peking* niet te zien kon krygen, (gelyk ons daar na breeder te verhalen staat) zal ik evenwel verhalen, 'tgeen ik van eene der zelve van geloofwaardige luiden aldaar vernam; te weten, dat elders in *Sina* zoodanig een van deze gemaakte Steen-klippen was, die niet alleen bezondre kamers en verscheide verrekken in zich beslooten hield, maar ook met verscheide trappen en verdiepingen voorzien was, en, 'tgeen noch meer te verwonderen is,

is, meenigte van boomen, en door de kunst gegraven beekjes, vertoonde.

Dusdanige Steen - rotzen zeid men dat de Grooten daar te lande, om zich tegens de hitte der Zonne te beschermen, en hun geesten te verquikken, op het prachtigste laten stichten. Op dit Kunst-stuk voegde ik deze Vaerzen:

*Kan't menschelyk vernuft iet zelt-
zamer verzinnen,
Waar mee de Kunst Natuur zoo ei-
gentlyk verbeeldt?
Aanschouwt dat geestigh werk van
buiten en van binnen,
En zegt eens of het een van't ander
veel verscheelt.*

Wy vertrokken eindelijk uit dit Dorp *Pekkinsa*, en quamen laat in den avond in het Stedeken *TAIKO*, of *Taybo*, dat de tweede kleene Stadt van de negende Hooft-stadt *Kiegan*, en honderd *Ly* van *Vannungam*, op de linker zyde van de Revier *Can*, gelegen is.

Als het licht des dagersaats begon door te breken, zag ik, hoe heerlyk dit Stadje aan den waterkant met hooge en sterke muuren omringt was. D'omleggende Landeryen vallen hier zeer vruchtbaar, en doen zich wonder vermakelyk en lustig in 't oog op; maar de Stadt, dewyl de Tarter die al mee

in dezen lesten Oorlogh zeer jammerlyk en schendigh voor een groot deel mishandelt en vernielt heeft, vertoont zich vry wat slecht, en valt veel te kort, ten opzicht van het weelderige rontom leggende Landtschap. De straten zyn doorgaans zeer net met keizel-stenen geplavait, maar vallen vry smal en eng. Van de Noord-zyde gaat men in de Stadt over een sterke steenen Brugh, die, van den eenen oever tot den ander, over de Revier geslagen is, en op een enkele boog te rusten komt. En schoon dit *Tayko*, ten opzicht van haren voorigen heerlyken staat, tegenwoordigh, als wy ons daar binnen bevonden, zeer deerlyk gestelt stondt, zoo vertoonde zich evenwel, ter weder-zyde, als men in de Stadt komt, noch verscheide treffelyke en kunstigh gebouwde huizen, doch stonden meest alle woest en ledigh, en wierden van geen menschen bewoont; maar verstrekten schuil-hoeken en nestel-plaatzes voor 't wild gedierte en gevogelt. Hier stonden eertydts ook twee Torens, waar van d'eene, als uit deze boven staande Prent te zien is, noch heel en ongeschonden staat; maar d'ander wierd op een zekren tyd zoo fel met den donder en blixem getroffen, dat den bovensten kruin met groot ge-

druis quam in te storten, en een deerlyken puinhoop maakte. De Stadt was van binnen ook met verscheidene Pagoden verciert, die zich noch vry lustigh opdedden, en hunne kruinen om hoog staken. Wy wierden hier van een zekren Mandaryn bezocht, die aldaar onlangs te vooren met twee duizendt Paerden (voor rekeningh van den jongen Kantonschen Onder-koningh) uit *Peking* aangekomen was; dees verhaalde ons, dat de Keizer met meer andere groote Heeren in *Peking* na de komste der Hollanders grooteliks verlangden.

*Komen by
de negende
Hooft-stadt
Kinnun-
gam.*

19 April.

Op den negen-en-twintigsten quamen wy aan de zeer vermaarde Stadt KINNUNGAM, die by sommige ook *Kiegan* genoemd wordt, en voor de negende Hooft-stadt van dit Landschap *Kiangsi* gerekent wordt. Deze Hooft-stadt, die negentig *Ly* van *Tayko* is gelegen, is gesticht op den westerlyken oever van de Revier *Can*, ter plaatze daar de gevaarlyke en schipbreukryke klippen, *Xepatan* geheeten, haar begin nemen. Deze Stadt, die ontrent anderhalf uut in haar omtrek groot is, leit rontom in vry hooge en sterke muuren beslooten, die in dezen lesten Tartarischen oorlogh meenigmaal het bespringen en bestormen der Tarters, hoewel te vergeefs, hebben uitgestaan. Binnen in de Stadt vertoonen zich aan alle kanten verscheidene groote en kostelyke Gebouwen, doch die meest alle, uitgezeid eenige weinige, door het woedende geweld der Tarters, met breeken, schenden en branden, gesloopt en tot puinhoopen gebragt zyn; zulks de vervalen en neer gestorte overblyfzelen van 't metzel werk, die zich zoo binnen als buiten de Stadt vertoonen, genoegh te kennen geven, hoedanig deze Stadt in allerlei prachtig en kunstig bouw-werk eertyds uitmuntte, boven andere omleggende Steden van dit Landschap hare kruin verhieft, en die in rykdom en heerlykheit overtrof. Gelyk deze Stadt dus met burgerlyke huizen en prachtige wereltlyke gebouwen eertyds verciert was, en noch ten deele daar meê pronkt, alzoo vertoonen zich ook in de zelve verscheidene groote en kun-

*De Stadt
was eertyds
wel betimmerd.*

stigh gebouwde Pagoden of Afgodentempels. Aan de linker zyde, tegen over de Stadt, ziet men een Eilandr leggen, daar op een schoone en sierlyke Pagode staat, die voor weinigh jaren eerst nieuw gesticht was, en rontom van binnen met groote en kleene beelden ter weder-zyde bezet stondt.

De landstreck, daar in deze Hooft-stadt gelegen is, valt niet effen en vlak; maar doorgaans zeer oneffen, gemerkt de zelve op verscheide plaatzen met aangename bergen en lustige heuvelen bezet is. De meeste van deze bergen verbergen in hun ingewand een groote overvloed van goud en zilver, dat evenwel de Sineezen daar niet mogen uit halen; dewyl zulks eenen iegelyk, uit kracht der Sineesche wetten, verboden is, daar nochtans elk vry staat het goud en zilver aan de Revieren te zoeken. D'omleggende landeryen en velden vallen zeer vruchtbaar en wonder aangenaam, dewyl men in deze landstreck, ('t geen zelden op andere plaatsen gebeurt) Winter noch Zomer gebrek van water, of al te groote droogte heeft.

By *Ganto*, de vyfde kleine Stadt van deze Hooft-stadt, vertoont zich een zeer groote en hooge Bergh, *Nucung* geheeten, die een plaats van acht honderd stadiën beslaat.

De meeste Sineesche Revieren vallen, ter oorzake van hare blinde klippen, platen, en banken, op sommige plaatzen zeer gevaarlyk, zulks de zelve in 't bevaren wel een tweeden *Argus* van nooden hebben; maar zonderlingh gevaarlyk is het ontrent deze Hooft-stadt, langs de Revier *Can*, die deze Stadt ten Oosten voorby spoelt, open af te varen; dewyl'er overal veele platen en scherpe klippen, *Xepatan* geheeten, onder watcr leggen, daar de Revier zeer snel en gezwindt over heen schiet. Achtiën plaatzen zyn'er, dat de Schepen het meeste gevaar loopen van schip-breuk te lyden, waar van deze klippen ook den naam van *Xepatan*, 't welk achtiën watervallen beteekent, bekomen hebben. Gemeenlyk nemen de meeste Schepen, die de Revier af willen, uit deeze Stadt een ervaten Loots-man in, die kennis

G A M.

nis van de diepte en gelegenheit der gronden heeft.

d'Inwoonders van deze Stadt, en ook hunne Gebuur-volken wisten ons niet genoegh te verhalen, hoedanigh de Tarters in den laatsten Oorlog hier huisgehouden, de gebouwen met branden en omver rukken ten gronde gesloopt en vernielt, en de Luiden (daar aan zy niet, zonder beeken van tranen te schreijen, konden gedcnken) ten deele gevankelyk in een eeuwighe slavernye weg gevoert; en andere, die wel den grootsten hoop uitmaakten, met d'uitgezochteste vonden van allerlei onmenschelyke wreedtheit om't leven gebragt hadden, zonder de jonge en onnozele kinderen, weerlooze vrouwen, en stok-oude luiden te verschoonen. Als dit woeden uit hadt, en zy hun moed aan de gebouwen met branden en sloopen gekoelt hadden, was d'ellende en 't wee op jonge dochters en eerbare vrouwen aangekomen, die met de vuilste en snoodste onkuissheden van hen ontcert, en tot aas van hun geiligheid gebruikt en mishandelt wierden. De Sincefche Inwoonders, en zelfs de Tarters aldaar, beleden alle uit eenen mont, dat de Tarters in den lesten inval over de vier duizendt vrouwen en jonge dochters, van de voor-

naamste en grootste der Stadt, arm aari arm aan elkandre gekoppelt, als een deel offen, met zich na bovenen hadden gesleept. De Tarters hadden deze vrouwen aldaar aan zeeke Rossianen en Bordeel-houders voor een geringen prys verkocht, van wien zy gedwongen wierden, tegen wil en dank, haar lyf te verhuuren, en haar eerbaarheid voor eenen ieder, tot profijt van hare Meesters, te koop te zetten.

Ten zelveu dage vorderden wy ^{Varen voor} noch zoo veel wegs, datwe voorby ^{by Kiexui.} KIEXUI, of *Kissurwen* quamen, de vierde kleene Stadt van de negende Hooft-stadt *Kiegan*. Wy voeren met al ons vaartuigh dicht voorby dit Stedeken heenen, dat wy op den rechter oever van de Riviere *Chan* vonden leggen. Het is in zyn omtreck ontrent anderhalfuur groot, leit van achteren, naar uitwyzing van deze boven staande Prent, met lustige heuvelen en aangename bergen omringt, en is zonderling geestigh gesticht en met antyksche Huizen en Pagoden betimmert. Men telt in dit Stedeken, dat in een ongelykzydigen driehoek beslooten leit, vier sterke Poorten, die met yzere deuren bewaart, en ter weder-zyde met steene Rondeelen beschermt worden. Neffens de Revier is deze Plaats zeven

hondert treden lang, en langs heen aan den waterkant met een sterken muur van vyftien voeten hoogh opgehaalt. Van binnen in de Stadt vertoont zich een Pagode of Afgoden Tempel, die van binnen met meenigte van afgodische Beelden ter weder-zyde bezet stont, en wel groot en prachtig gesticht was; maar de langheit des tyds, die alles doet veranderen, had de zelve van haren luister voor het meerderdeel berooft. Onder andere aanzienlyke gebouwen en sierwerken, die zich in dit Stedeken vertoonden, pronkt deeze Plaats ook met drie sierlyke en kunstigh gestichte Triumf-poorten, die zich in het inkomen in een lange straat vertoonden, en, na's Lands gebruik, zekere Landvoogden, die den Lande eenige diensten beweezen hadden, opgerecht waren.

Komen by
Hiakiang.
20 April.

Den volgenden dagh, den twintigsten van Gras-maand, voeren wy voorby KYAKYA of *Hiakiang*, de vierde kleine Stadt van d'achtste Hooftstadt *Linkiang*. Deze Stadt leit ontrent tachtigh *Ly* van *Kiexui*, aan den voet van 't Gebergte, (dat zich met zyne kruinen en heuvelen na't Landtschap *Honan* strekt) en aan den Noordelyken oever van de Revier *Can*, die door verscheidene waterleidingen, tot groot ge-

ryf der Ingezetenen, in deze Stadt geleit word. De landstreek van deze Stadt valt zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van Oranje-appelen en allerlei andere leef-middelen. Voorby deze Stad is ook een groote vaart van Schepen, en alle de Schepen, die langs de Revier *Can* varen, komen gemeenlyk voorby deze Stadt. Zy leit, naar uitwyzing van deze boven staande Prent, zoodanig aan den voet van het boven gemelde Gebergte, dat ook hare muuren een groot gedeelte daar af beslaan en beslooten houden. Dit Gebergte, dat in den omtrek van deze muuren beslooten leit, is aan akkers afgestoken, die van de Stedelingen bezaait worden, en hen jaarliks eenen ryken oogst van vruchten verschaffen. In de Stadt vertoont zich een zeer oude Pagode; en de straten, die doorgaans heel net met kaien beleid zyn, loopen heel geestig en met een zonderlinge zwier na't Gebergte. Men ziet hier ook twee zeer schoone Cierpoorten, die van graauwe steen gesticht zyn, en zich noch heelen ongeschonden vertoonden; maar de huizen, dier puinhoopen hun ouden staat en glans noch te kennen gaven, zyn meest alle van de Tarters verdelgt en aan kolen gelegd. D'Inwoonders verhaalden, dat deeze Stadt, in de laatste beroerten, drie

drie maal van de Roovers (behalven het geweld datze van de Tarters in den Oorlogh hadt uitgestaan) besprongen en deerlyk mishandelt was geweest. Toen wy deze Stadt in 't wederkeeren aan deden, en aldaar aan den Gouverneur verzochten, om nieuwe Trekkers te hebben, verklaarde hy, dat 'er zoo veel volks in de gantsche Stadt niet te bekomen was. Niet verre van dit *Hiakiang* leit zeeke Berg *Mung*, die zyne kruinen en top-punten zoo hoogh in de lucht verheft, datze van de wolken bevochtigt werden: op de zelve vertoonon zich evenwel lustige bosschen, en weelige en vruchtbaare velden en koorn-akkers.

Den zelfen dagh raakten wy noch tegen den avondt aan de Stadt *SINKIN*, de tweede kleine Stadt van d'achste Hooft-stadt *Linkiang*, en tzeftig *Ly* van het boven gemelte *Hiakiang* gelegen. Wy vonden dit *Sinkin*, in deeze onze opreize, aan de rechter zyde van de meer gemelte Revier *Can* leggen; en lagh (zoodanigh als het zelve in dit boven staande afbeeldtzel vertoont wordt,) van achteren met vermakelyke heuvelen en vruchtbare valsejen omringt. In grootte en aanzienlykheid verschilt deeze Plaats niet veel van het boven gemel-

de *Hiakiang*; hoewel de zelve, tusschen de heuvelen in, op een effender vlakte, en zoo na aan het Gebergte niet gelegen is. Aan den waterkant vertoont zich in 't midden van de muuren een zeer hooge en schoone Poort, die, na de Sineesche wyze, zeer kunstigh en aardigh gesticht is. De Gebouwen, die wy binnen in de Stadt zagen, waren doorgaans gemeene en kleine getimmerten, en nergens na zoo aanzienlyk als die van *Hiakiang*. Wy namen onze nacht-rust tegen over de Stadt, op de linker zyde der Reviere, by zeeke Pagode, alwaar de Stadthouder met zeker klein vaartuig, niet tegenstaande het geweldigh waai-de, over quam, en de Gezanten hertelyk gingh verwelkomen, en hen met eenige geschenken voor de keuken vereerde.

Den twee-en-twintighsten trokken wy met den opgang der Zonne hier weder van daan, en deden noch voor den middagh de Stadt *FUNGCHING* aan; die de tweede kleine Stadt van d'eerste Hooft-stadt *Nanchang*, en tzeftig *Ly* van *Sinkin* gelegen is. Deze Stadt, die zich in een effen vlakte vertoont, leit recht in 't vierkant beslooten, aan de rechter zyde van den oever der meergemelte Reviere *Can*, en is

Komen by
Fungching.
22 April.

rontom met vry hooge en sterke muuren omringt, die in haren omtrek meer als een uur gaans groot zyn.

Aan de noortzyde der Stadt vertoont zich een zeer volkryke Voorstadt, die met prachtige en aanzienlyke Gebouwen (volgens d'afbeeldingh van deze boven staande Prent) doorgaans heel dicht en net betimmerd is.

Men zagh hier ook twee groote en hooge Triumf-poorten staan, die na de Sineefche bouw-kunst zoo kunstigh en aardigh toegestelt, en met allerlei vonden van overdaat uitgestreken waren, dat hier aan niet duisterlyk te bespeuren was dat deze Plaats, voor den laaften bloedigen Oorlogh, niet een van de minste naburige Steden is geweest. By deze tweede kleene Stadt leit zeeke Berg, *Pechang* geheeten, waar van het water, met een groot gedruisen val, hondert roeden komt afvallen. Van dit afvallen des waters heeft de zelve Bergh ook den naam van *Pechang* bekomen: want *Pechang* is op Neêrduitsch zoo veel gezegd als honderd roeden. By de zelve Stadt leit ook de Berg *Xifung*, die in de boeken van zekeren *Taofu* voor den negen-entertigsten Bergh van dit Gewest geredet wordt.

Des anderen daaghs, den drie-en-

twintighsten, kreegen wy de eerste Hooft-stadt *NANCHANG* in 't gezicht, die van zommigen ook met den naam van 't gantsche Landtschap, daar in deze Hooft-stadt gelegen is, *Kiangsi* genoemd wordt. Wy hadden naauwliks het anker voor deze Hooft-stadt, om aldaar te vernachten, in den grondt laten vallen, of de Magistraat zond terstont vier groote en aanzienlyke vaartuigen op ons af, om daar meê des te bequamer in de Stadt te roeien: want de vaart van 't Nanhungfche Gebergte, tot aan deze Hooft-stadt, is zoo klippigh en ondiep, dat die met geen groot, maar alleen met kleen vaartuigh kan bevaren worden. De Mandaryn *Pinxentou* nam terstondt twee van de beste en aanzienlykste vaartuigen voor zich zelve, 't welk de Gezanten zeer qualyk opnamen, en zich daar over ook heel misnoegt toonden. Na een kleene wyle quam de Magistraat zelfs de Gezanten verwelkomen, en deed *Pinxentou* een van de vaartuigen, dat hy voor zich zelve genoomen hadt, aan de Gezanten overgeven, die daar in gingen.

Des anderen daags ging een der Gezanten, te weten, de Heer Pieter de Goyer, (want de Heer Jakob de Keizer bevondt zich niet wel) met den Sekre-

Sekretaris Hendrik Baron en ons gantsche gevolg, den *Tutang* of Stadthouder dezer Stede bezoeken. Hy ontfing ons met zonderlinge en groote genegenheid, en was op de Tolken zeer verstoort, dat de Gezant met zyn gevolg hem te voet quam bezoeken, zeggende, dat zoodanige Personen, die uit zoo verre en vreemde Gewesten quamen, om de Keizerlyke Majesteit over zyn bevochte zege geluk te wenschen, met grooter pracht en statelykheid behoorden onthaalt te worden. Tegen de Mandaryns van de Kantonsche Onder-koningen voer hy ook met birze scheld-woorden uit, en seholt hen voor plumpe ezels. Toen de Heer de Goyer buiten op het Voorhof quam, om weêr te vertrekken, wierd hem en Baron ieder een Paetdt gegeven, daar meê zy na de Vaartuigen reden. In 't weg-ryden wierd ook, den Gezanten ter eere, drie maal het Kanon los gebrand. De Gezanten, om de weldaadt van dit vriendelyk onthaal eenigzins te vergelden, boden den *Tutang* eenige kleene geschenken aan; maar hy sloegh die af, met bybrengen, dat geen Persoon in *Sina* vermocht eenige geschenken van uitheemsche Gezanten t'aanvaarden, voor al eer zy den Keizer gezien en begroet hadden.

Deze Hooft-stadt *Nanchang* is ontrrent twintig *Ly* van *Funching* gelegen, ter plaatze daar de groote poel *Poyang* ten zuiden haar begin neemt, die deze Stadt rontom bespoelt, zulks de zelve als een Eilandt in dezen poel te leggen komt. Zy leit in een vierkante vorm beslooten, en bestaat in haren omtrek ontrrent zes-en-tzeftig *Ly*, daar af evenwel geen twintig *Ly* bemuurt waren. Men zagh hier zeven poorten, waar onder vier zeer heerlyk gebouwt en kunstig gesticht waren; en wy lagen met ons vaartuig buiten de Voorstad, voor een van deze poorten, die de Sineezen *Quarul* noemden. Men vindt in deze Hooft-stadt ook vier Pagoden of Kerken, die alle zonderling kostelyk en heerlyk gesticht zyn; maar onder alle vier munt de geene uit, die van d'yzre Kolom haren naam bekomen heeft, en op Sineesch *Thifsking* genoemd wordt. Deeze Pagode, die met blinkende

groene verglaasde pannen heel schoon overdekt is, heeft in 't inkomen drie gebouwen neffens malkandre staan. In 't eerste gebouw vertoont zich zekeren Afgodt, die van de Sineezen *Kouja* geheeten, en voor den Beschuts- en Bescherm-heer van dezen Tempel gehouden wordt. Hy zit onder meenigte van andre Beelden, die eens zoo groot als 't leven zyn, op een kostelyken zetel, is na d'oude wyze der Romeinen gekleed, en heeft om de schouders een rooden armozyne mantel hangen. Ter weder-zyde hebben de Sineezen hem een Piek opgerecht, waar om zich twee vreeslyke en yffelyke Draken (welk landgedrochte by de Sineezen zonderling vermaart is) gekronkelt en gessingert hebben, die met uitgerekten halze hem zeer wreet en vervaarlyk toe grimmen. In het tweede gebouw vertoonen zich twee breede trappen, die recht tegen malkandre over staan. Rontom dit gebouw gaat men door een breede en ruime galdery, die ter weder-zyde met allerlei slag van vreemde afgodische Beelden bezet is, die van de Sineezen met een zonderlinge yver van Heidensche godtvruchtigheid geceert en geviert worden. Met diergelyke Beelden en andere Sineesche ydelheden ziet men ook het derde gebouw bezet.

In 't inkomen van het eerste gebouw staat aan de rechter zyde ook zeeke Put, die twaalf treden in 't vierkant groot, en met rigelwerk van graauwen uitgehouwen steen zeer kunstigh verciert is, en tot boven aan den rand vol graauw water staat. Wonderlyke en vreemde beuzelingen stooten de waangeloofige Sineezen van dezen Afgodt *Kouja*, en deze Put, uit hunne kruin. Want zy dryven sterk, dat eertydts hier zeeke man (door wien zy buiten twyffel dezen Afgodt *Kouja* verstaan) is geweest, die veel behoeftige en arme luiden in hun armoede te hulp quam, en zyne goederen mildelyk aan hen uitdeelde; dewyl hy in d'Alchimy zoodanig ervaren was, dat hy van andre slechte Metalen oprecht Zilver kon maken. Ook verdichten zy, dat de zelve *Kouja*, door Godts bestieringh en kracht, eenen afgryzelyken Draak, die

Afgodt
Kouja.

Wonderlyke
Put.

die de Stadt den ondergang dreighde, met aarde overstolpt hadt, en die daar na, aan eenen yzeren Kolom gebonden, in deze Put zou geworpen, en den Inwoonders aldus van dit Gedrogt, als een tweede Sint Joris, verlost hebben; en dat hy eindelyk met zyn gantsche huisgezin ten Hemel was gevaren. Te dezer oorzaak hadden deze verdwaalde menschen, die dit voor een godvruchtig werk hielden, den man na zynen doot dezen Tempel gesticht. Zoo veel andere diergelyke sprookjes en beuzelingen wisten d'Inwoonders van dezen Afgodt te vertellen, dat Ferdinando Mendos, met zyne vertellingen van het groote Huis des Rooks, wel aan de wind mag loopen. Behalven deze vier Tempels vertoonden zich eertyds in deze Stadt veel andre heerlyke en kostelyke Gebouwen, doch die nu meest door den Oorlogh geschonden en ten gronde gesloopt waren. Men ziet hier ook een Torén, die, gelyk in de neven staande Prent vertoont wordt, zeven tranffen of omgangen hoogh, en zeer net gesticht is.

De landeryen en akkers vallen in de landstreek van deze Hooft-stadt zeer vruchtbaar. Nergens vind men een hoek lands onbebouwt leggen; ook is het land doorgaans zoo vol Landbouwers, dat men naauwliks eenige plaatsen vind, daar op groot of klein Vee geweid word. Zwynen, evenwel, worden buiten en binnen de Steden van de gantsche landstreek, met groote meenigte gehouden. Ja zelfs in deze Hooft-stadt ziet men die in zoo groot een overvloet, dat men de straten naauwliks gebruiken kan. De straten vallen evenwel niet drekkigh noch vuil; dewyl de Sineezen de drek en mest van de Verken met groote naerftigheid vergaderen, en die voor mest op de landen verkoopen.

Veel ramps en ongevals heeft deze vermaarde Stadt in verscheide tyden uitgestaan; maar de grootste verwofsting en ondergang quam haar in den laaften Oorlog over, die hier uit haren oorsprong nam. Zeker vermaart Veld-overste *Kinus*, geboortigh uit het Landschap *Leaotung*, was van den Tatarischen Cham tot Landvooght over

*Kinus valt
van de Tatars af.*

dit Landschap *Kiangsi* gestelt; want de Tarters betrouwen de Volken van dit *Leaotung*, dewylze het dieftste aan Tartarye leggen, zeer veel. Maar deze *Kinus* viel, uit seekre oorzaak, (gelyk ons dat daar na breeder te verhalen staat) met dit gantsche Landschap *Kiangsi* den Tarter af, en erkende zekeren *Jungliens* voor Keizer.

De Tarter, om het voornemen en d'aanslagen van dezen afgevalen Velt-heer in zyne geboorte te smoooren en te dempen, en het afgevalen Landschap *Kiangsi* weder onder gehoorzaamheid te brengen, deed hier op een sterk heir vergaderen, onder het beleid van verscheide vermaarde Veld-oversten. Hier en tusschen hadt *Kinus* verscheide zegen op den Tarter bevochten, en den oppersten Landvooght der Zuiderlyke Landschappen, die met een sterk Heir hem quam beoorlogen, verjaagt en in de vlucht geslagen. Hier op ging *Kinus* de Stadt *Kanchen* belegeren; maar als hem ter ooren quam, dat de Tarter met het boven gemelde Heir quam afzakken, brak hy van 't beleghe op; en begaf zich, om den Tarter het invallen te beletten, na de Grens-plaatzten van de Noordsche Landschappen. Zeer gelukkigh en voorspoedigh vocht *Kinus* in 't begin, dewyl hy een groot Heir by zich had, dat op de wapens en 't vechten der Tarters wonder wel was afgerecht; maar als hem het geweld der aanvallers te machtig wierd, vond hy zich genootzaakt te deizen, en begaf zich, veiligheids halve, in deze Hooft-stad *Nanchang*.

De Tarters, hoewel zy een machtig Heir by zich hadden, waren evenwel zoo stout niet, datze de Stadt stormenderhand dorsten aantasten; maar beslooten de zelve te belegeren, en met uit te hongeren tot overgeven te brengen. Om dit hun voornemen des te bequamer uit te werken, ontboden zy van alle kanten de Sineesche Boeren op, en lieten die een breede gracht rontom de Stadt aan de landzyde graven; maar de Revier hieldenze met Schepen beslooten, om hier door allen toevoer van leeftocht te beletten. Deze Stadt, gelyk boven vermeld staat, was zeer volkryk, en lagh daar in te dien tyde een groot geral

getal bezettingen; zulks *Kinus*, schoon hy veel leeftochts in de Stadt by een vergadert hadde, als 't belegh eenige maanden geduurt hadt, met de zynen tot d'uitterste hongers-noot gebragt wierdt. En schoon 'er dagelijks veel van honger sterven, zoo wildenze evenwel tot het overgeven der Stadt geenzins verstaan, dewylze vast vertrouwden dat *Junglieus* hen zoukomen ontzetten. Als *Kinus*, in dit gewicht der zaken, en tot d'uitterste hongersnood gebragt was, sprak hy zyne Krygsknechten aldus aan: *O Spitsbroederen, wy hebben nergens geen hoop te verwachten, dan die de degen en onze manhaftigheid ons wil verschaffen. Hier mee moeten wy eenen wegh door de Tarters banen. Ieder stelle zyne krachten in 't werk, en volgh my na.* Hy dit zeggende, en alles wel beschikt hebbende, valt terstondt met zyne Krygsknechten ter poorten uit; maar kreeg de gracht voorde borst, daar hy groote zwaarigheid zag, op wat wyze hy daar over zou raken. Eindelyk, hoegroot een weêrstandt de Tarters ook boden, raakte hy daar over, en sloeg zich door de Tarters, daar af veele verslagen bleven. *Kinus* quam hier levendig af, en ging zich met zyn volk op 't Gebergte verschuilen. Toen nu *Kinus* met het

Heir op de vlucht was geraakt, vielen de Tarters in de Stadt, en sloopten die byna te gronde. Na het omver halen en sloopen der Gebouwen quam het woe-den op de Burgers aan, die deerlyk mishandeldt en ellendigh omgebragt wierden. En wierd my voor de waarheit aldaar bericht, dat in dezen inval over de veertigh duizendt menschen om 't leven quamen. Want het is by de Tarters een gebruik, datze de Steden, die zich vrywillig overgeven, geen quaat doen, de geene, die weêrstand bieden, wat harder handelen; maar de Steden die opstaan, en stormender handr veroverd worden, verdelgenze zonder verschoning.

Op den negen-en-twintighsten quamen wy aan zeeker schip-ryk Vlek, **UCIENJEN**. Wy zagen hier een groote meenigte van kleene en groote vaartuigen leggen, die alle uit verscheidene gewesten van *Sina*, om den Porcelain-handel te dryven, (daar af in dit Vlek de voornaamste stapel van heel *Sina* is) derwaarts komen. Dit Vlek leit dicht aan het Meir *Poyang*, op de linker zyde van de Rivier *Can*, en is meer als een uur gaans in de lengte. Het is een zeer neeringryk Vlek, en doorgaans met cierlyke gebouwen betimmert.

Ter rechter zyde op eenen Bergh
M ver-

Komen by
het Vlek
Ucienjen.

Op wat wy-
ze de Sinee-
zen offeren.

vertoont zich ook (gelyk uit de voor-
gaande Prent te zien is) een groote en
net gebouwde Pagode, die van binnen
ter wederzyde met kleene en groote
beelden opgepronkt stondt. Ik vondt
ook in deze Pagode, daar ik in ging
om de zelve te bezichtigen, een groote
meenigte van zwarte lampen hangen,
die de Sineezen daar nacht en dag lie-
ten branden. De Sineezen en Tarters,
die het Meir *Poyang* over willen, doen
eerst aan den Afgod of Duivel van deze
Pagode, om een gelukkige en voor-
spoedige reize te hebben, offerhande.
Het offeren, dat ik zelfs daar zag, en
daarom ook der pyne waart achte
zulks hier te verhalen, doen deze ver-
blinde menschen aan dezen Afgodt in
dezer wyze: Slechte Luiden nemen
gemeenlyk een Hoen; maar Ryke een
Verken, datze voor het Afgoden-beeld,
dat in deze Pagode zeer yffelik en met
opgesperden bek te grimmen staat, den
strot afsteken, en laten het warme bloet
van dezen slacht-offer over des zelfs
klaauwen (want met Griffioens-klaau-
wen aan handen en voeten staat hy daar
uitgebeeldt) heenen loopen; zulks de-
zen Afgodt doorgaans heel morsig en
flordigh met bloet, daar hy dus meê
besprengkelt word, beklat is. Zy offe-
ren ook (een wonderlyke en ellendige
verdooltheit van deze menschen) dien
zelve Afgodt de klaauwen van 't doo-
de Verken, als ook de klaauwen, spo-
ren en kam van het Hoen. Het overige
slacht-offer houdenze voor zich zelfs,
en maken zich daar meê, ter eere van
dezen Afgodt, onder elkandre vrolik.

Door dit koop-ryk Dorp loopt een
zeer lange en breede straat, die ter we-
der-zyde met winkels van allerlei Si-
neefche Koopmanschappen bezet is;
maar de sterkste handel, die in dit Dorp
gedreeven word, is met Porcelein, dat
hier in veel grooter overvloet te beko-
men is dan in de boven gemelde Hooft-
stadt *Kiegan*. De Gezanten gingen eens
in het Dorp, om te zien ofze niet eenig
raar Porcelein, tegen hun wederkom-
ste, zouden kunnen laten maken; maar
het was 'er zoo drok, darze door den
drang des volks aan de kramen niet ko-
men konden; en in de winkels daar
om te gaan, zou hen, als Gezanten

aan den Grootten Tartarischen Cham
en Sineefchen Keizer, niet wel gepaast
hebben. D'Inwoonders verhaalden ons
(dat wy met groote verwondering aan
hoorden) dat dit Porcelein in 't geheele
Ryk nergens beter gemaakt wordt
dan in zeker Dorp *Sinktesimo*, dat ont-
rent vier honderd *Lyn* a 't Oosten hier
vandaan lagh, by de Stadt *Feuleang*,
de vierde kleene Stadt van de tweede
Hooft-stadt *Ioachen*. Zy verhaalden
ook, daar over wy noch meerder ver-
wondert stonden, darze d'aarde, daar
af dit Porcelein gemaakt wierd, niet uit
het Landschap *Kiangsi* haalden, daar in
dit Dorp gelegen is, maar uit de Hooft-
stadt *Hoeichen*, van 't Landschap *Nan-
king*, deden komen, en dat d'Inwoon-
ders het aldaar niet maken konden, hoe-
wel d'aarde daar in grooten overvloet
gegraven word; en dat zulks nergens
anders by toe quam, dan by het tem-
peren van 't water. En schoon ik deze
Steden *Hoeichen* en *Ioachen* in onze
reize niet aan deed, en zelfs niet, op
wat wyze op de eene plaats deze aarde
gegraven, en daar af op d'ander het
Porcelein gemaakt word, gezien heb,
zoo zal ik evenwel in 't kort hier laten
volgen, 't geen my geloofwaardige oog-
getuigen in het Dorp *Uienjen* daar af
verhaalden.

Uit her Gebergte, dat omtrent de
boven gemelde Hooft-stadt *Hoeichen* in
't Landschap *Nanking* is gelegen, word
d'aarde, daar af het Porcelein gemaakt
wordt, in groote meenigte gegraven,
en op vierkante brooden of klompen
gevormt, die ieder omtrent de zwaarte
van drie karti wegen. De gravers voe-
ren de klompen niet zelfs na het boven
gemelde Dorp; maar zy verkoopen
het stuk gemeenlyk voor een halve kon-
deryn aan andere Luiden, die niet an-
ders doen, als deze klompen na het ge-
melde Dorp te voeren; hoewel nie-
mandt vermag, om alle bedrog te wee-
ren, een eenigen klomp hier van daan te
voeren, die met 's Keizers wapen niet
gemerkt is. D'uitgegraven aarde is niet
vet, gelyk klai of kryt, maar schraal,
even alleens als fyn zant, die zy met
water mengen en wicken, en dan, ge-
lyk gezegt is, tot vierkante brooden
of klompen maken. Zy stampen en
stoo-

stooten ook het gebrooken Porcelein, en maken daar af weder nieuwe vaten; hoewel de schootelen en koppen, die van dit gebrooken Porcelein gemaakt worden, nergens na zoo schoon van glans en kleur zyn, als de geene, die van versche aarde gebakken worden. De over gebragte aarde wordt bereid en gefatsoencert byna op de zelve wyze als de klai, daar af de Potte-bakkers hier te lande allerlei steene vaten maken. Op de vaten, die van deze aarde gemaakt zyn, wetenze allerlei slag van dieren, bloemen en boomen zeer aardig en kunstig met Indigo of Weed (dat in de Zuiderlyke Landtschappen in grooten overvloed voort komt,) te schilderen. En deze kunst, van op Porcelein te schilderen, houdenze ook zoo verborgen, datze die aan niemant, dan aan hunne kinderen, vrienden of nakomelingen, willen leeren. De Sineezen zyn ook zoo vaerdig en gaauw in dit schilderen, dat men hen geengedaante van dier of kruidt verroonen zal, of zy weten dat op het Porcelein na te bootzen. Doch hier staat aan te merken, dat zommige terstont de versche klompen, zoo dra de zelve over komen, gebruiken, en daar af de porceleine vaten maken; maar dat andere de zelve eenen tyd lang laten leggen, tot datze zoo hart en droog als steen worden. Deze gedroogde klompen worden daar na, alsze die gebruiken willen, even allcens als het oude gebrooken Porcelein, syn gestooten. Het syn gestoore word door een zeef gezift; 't welk daar na met water gemengt, en tot klompen gekneed word; waar af dan, gelyk van de versche klompen, allerlei vaten gemaakt worden. Op een zonderlinge wyze worden deze vaten hart gemaakt en in den oven gebakken. Te weten, alle de vaten, die van deze aarde gefatsoeneert en gemaakt zyn, worden eerst een tyt langh in de wind of zon te droogen gezet, eerze den oven betrouwt worden. Als nu deze wint-drooge vaten in den oven zyn gesteecken, word de zelve dicht toe gemaakt, en vyftien dagen lang zeer sterk gestookt, en zoo dicht toegelouden, dat 'er de minste lucht niet uit kan komen. Na vyftien dagen stookens blyft

de oven noch vyftien dagen dicht toe geslooren, zonder datze geopent word; maar zy laten die allengs mer de gebakken vaten verkoelen: want indien de gloeiende vaten rerstont, eer datze dus allengs verkoelt zyn, uit den oven en in de koele lucht gebragt wierden, zy zouden, eveneens als glas, dat terstont uit het vuur in de lucht komt, zeer bros vallen, en dikwils aan stukken springen. Na het verloop van dertigh dagen word het forneis, in tegenwoordigheid van zekeren Bevelhebber, die van 's Keizers wegen daar toe gestelt is, geopent. Deze Bevelhebber onderzoekt daar na ook al het bak-werk, en neemt van elk soort het vyfde stuk voor den Keizer, 'r geen, volgens Ryks wetten, van ouds her by deze Volken in 't gebruik is geweest. Het overschot verkopenze daar na aan d'Inwoonders van *Uienjen*, daar, gelyk gezegt is, de stapel van den Porceleinhandel is, 't welk niet alleen uit dit Dorp door geheel *Sina*, maar ook door de gantsche wereldt verhandelt en verzonden wordt.

Uit dit Dorp vertrokken wy noch dien zelve dagh, en scheepren van daar, om na de derde Hoofst-*Nankang* over te steken, over zeker Meir *Poyang*, dat ook het Meir *Pingli* genoemd wordt.

Den zes-en-twintigsten quamen wy voor deze Hoofst-stadt *NANKANG*, die aan den Westeryken oever van dit Meir is gelegen. Daar dit Meir aan de Zuid-oost-zyde van de Stadt leit, is het ontrent veertig stadiën breedt, en heeft in de lengte, na het zeggen der Sineezen, drie honderdt stadiën. Deze Stadt leit op een bergachtigh en heuvelachrygh Veldt, ontrent honderd en tachtig *Ly* van *Nanchang*. In 't aankoomen ver- toont zich een Toren, die zeven tran- sen hoog, en door ouderdom vry ver- vallen en bouwvallig is. Op dezen To- ren, die zyn gezicht over de Revieren omleggende Landeryen heeft, klimt men by een wendeltrap door de muur na bovenen. De muuren der Stadt, die nu recht en dan met een bocht op en neer, langs het hangen der heuvelen, wel een uur gaans ver zich uitstrek- ken, zyn doorgaans vry hoog en sterk,

en onder met gehouwen en boven met gebakken steenen opgehaalt, en met bolwerken doorgaans versterkt. Gelyk de muuren dus krom en bochtigh loopen, op de zelve wyze loopen ook de straten, die binnen de muuren zyn gelegen, langs de heuvelen in bochten op en neer; zulks de zelve zeer moeilijck te begaan zyn. Aan de West-kant, daar wy aan quamen, vertoonden zich twee steene bogen, alwaar wy over een steene Brugh, door een sterke steene Poort, in de Stad gingen. d'Eerste straat, die in 't inkomen aan de linker handt is gelegen, praalt en pronkt met een groote meenigte van Triumf-poorten, die alle, na de Sineesche bouwkunst, zeer kunstig gesticht, en met allerlei vonden van overdaat cierlyk uitgestreken waren. Zoo veel luisters en glans als door deze Praal-poorten de Stadt wierdt by gezet; zoo veel wierd, in tegendeel, hare glans en luister, door den slechten staat der gebouwen, die zich in deze Stadt zeer bouwvallig en vervallen vertoonden, vermindert.

In de landstreek van deze Hooft-stadt zyn verscheidene Kerken.

Men vind evenwel in de landstreek van deze Hooft-stadt veele kunstigh gebouwde en prachtige Kerken; waar van de grootste en voornaamste op de Bergen *Quangliu* en *Iuenxiu* gelegen zyn. De rondtom leggende Inwoonders aanbidden, uit een groot waangelooft, deze Bergen, daar op ontallyke Kluizenaars en Priesters zich onthouden. Ieder Priester en Kluizenaar heeft hier een hutje verkooren, daar in hy zich met zoodanige quellingen des ligchaams plaagt en afmat, dat men zich ten hoogste daar over te verwonderen heeft. Zy dryven, datze na dit aardfche leven in een ander leven zullen komen, en een zaligen staat verkrygen: want zy gelooven dat de zielen van deze in andere lichamen verhuizen zullen. Deeden deze verdoolde en blinde menschen zoo veel voor den waren Godsdienst, en warenze zoo yverig in het aanbidden van den waren Godt, zy zouden niet alleen de oude Europische Kluizenaars, die vrywillig uitterlyk veel hebben uitgestaan, gelyk zyn, maar hen ook verre overtreffen. De Inwoonders zeiden ons, dat op den Berg *Quangliu* zoo veel klui-

zen zyn, als men dagen in het jaar telt. Zy zeiden ook, dat deze Berg altyd met nevelen en wolken bedekt lag, schoon het rontom helder en klaar weder is: en dat deze wolken dikwils daar zoo dik op lagen, dat men uit het Meir *Poyang* den zelve Berg niet zien kon, hoewel hy daar dicht by leit. In de landstreek van deze Hooft-stadt groeit ook een groote meenigte van Hennip, daar af d'Inwoonders Zomer-klederen maken, die zönderling de hitte en het steken der Zonne wederstaan, en het zweren belerten.

Ten westen van deze Hooft-stadt heeft men ook een Bron, die op Sineesch *Kien* geheeten word. Het water, dat uit dezen Bron komt storten, vertoont in 't vallen een laken van zilvere draden, en levert dertigh beken uit. De Sineezen houden dit water in groote waarde, en voor een zonderling genees-middel tegens verscheidene ziekten. De Poel *Poyang* doorklooft de landstreek van deze Hooft-stadt in 't midden, en deilt het in twee deelen. Deze landstreek wordt by de Sineezen zeer hoog geacht, zoo wel ten aanzien van de vruchtbaarheid der Bergen, als van de Koorn-velden: want de landen vallen zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van Rys, Koorn en Aardvruchten. Niet alleen zyn de vlakke landeryen, maar ook de bergen en heuvelen bebout, en ter plaatze daarze niet bebout zyn staanze met boomen bezet. Het land is ook zonderling met visryke Meiren en Revieren gezegent, zulks men hier een overvloed van alle dingen heeft.

Den negen-en-twintighsten deeden wy, om ons van leefstocht en hout te verzorgen, en d'achter gebleven vaartuigen in te wachten, de Stadt *HUKEU* aan, de vierde kleene Stadt van de vyfde Hooft-stadt *Kienkiang*. Deze Stadt leit veertig myl van de voorgaande Hooft-stadt *Nankang*, aan de engte van het Meir *Poyang*, en op de rechter zyde van de Revier *Kiang*, die zich met dit Meir vermengt, en daar uit ook zeer veel waters ontfangt. Aan de Noord-zy van deze Stadt vertoonde zich een zeer aardige en antyfsche Klip, die (gelyk in deze neven staande Prent vertoont wordt) met een zonderlinge bevalligheit

H
H

heit en geestigen zwier over de Revier hing, en met ruigte en kreupel-bosch doorgaans vermakelyk bewoſſen was. Men zag hier ook aan den voet des Berghs een zeer groote en ſchoone Pagode ſtaan, en daar rontom verſcheidene huizen. De muuren, daar mee deze Stadt omcingelt is, loopen, (voornamelyk aan de kant van het Gebergte,) om en over verſcheidene heuvelen, bochtigh en krom. Vry ſterk en dik zyn deze muuren, en, tot meerder veiligheid en beſcherming der Stadt; op verſcheidene plaatzen met ſterke en groote wacht-huizen bewaart. Deze Stadt, die voor den laaſten Tartariſchen Oorlogh vol neeringh en welvaart was, is noch zeer volkryk, en met groote en aanzienlyke ſteene Gebouwen doorgaans dicht betimmert. Men vind hier ook een groote meenigte van winkels, daar in allerlei Sineeſche koopmanſchappen en eetwaren t'allen tyde te bekoomen zyn. Gelyk de gantsche landtſtreck der boven gemelde Hooftſtadt, in 't voort brengen van allerlei veldvruchten, zeer weeligh en vruchtbaar is, alzoo munt deze Stadt in den ſtapel van allerlei eetwaaren boven al d'andere vier Sreden uit. Viſch, van allerlei ſlag, is hier in grooten overvloed te bekomen, en voor zoo een geringe prys, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Tonynen en Bruinvifſen, die de Sineezen voor een groote lekkernye houden, Steuren en Zalmen, en diergelyke meer andere Zee-vifſen, worden ontrent deze Stadt met groote meenigte gevangen. D'Eb en Vloed van de Zee word men ook voor deze Stadt gewaar, inzonderheid als 't nieuwe en volle Maan is. De Revier *Kiang* ſtroomt van deze Stad, en van de Hooftſtadt *Kienkiang* tot aan Zee, (dat ontrent vyftig mylen is) zoo langzaam en traag, dat de ſtroom naauwliks met de oogen kan bemerkt worden, zulks zy ook hier door overal te ſcheep met uitgeſtrekte zeilen tegen en voor de windt kan bevaren worden.

ke Ontrent deze Stadt vertoont zich een Bergh, die in de Sineeſche Tale *Xebung* geheeten word, dat zoo veel te zeggen is als een Steeneklok: want de golven, die uit het Meir *Poyang* by

ſtorm en onweer tegen deezen Bergh worden aan gejaagt, veroorzaken een ſchrikkelyk en vervaarlyk geluit, dat eenigzins na het geluit van een Klok zweemt.

Zoo dra wy hier het anker in den grond hadden laten vallen, bragt de komſte der Hollanders zoodanigh een gerucht in de Stadt, en vervulde eenen ieder met zoo groot een blydſchap, dat de gantsche Stadt, om zoo te ſpreken, byna leedigh liep, en zoo jonge als oude Perſoonen op den oever van de Revier zich vertoonen quamen, om ons en al ons vaartuig te bezichtigen. Met een zeer groote verwonderingh hielden deze Luiden het oog op ons, en zouden zeer gaerne met ons in montgemeenſchap getreedden hebben, indien de verſcheidenheit der beide Talen hen zulks niet verhindert hadt. Wy lieten onzen Tromperter, om hen wat te vermaken, het oude deuntje *Wilhelmus*, &c. opblazen; maar hier door wierden deze arme menſchen met zoodanigh een ſchrik bevangen, dat hunner veele uit ſchrik en met groote verbaaſtheit zich op de vlucht na de Stadt begaven, en zoo geweldig ter poorte in drongen, dat 'er verſcheidende onder de voet raakten en overloopen wierden.

Als wy ons van leeftocht en brandhout wel voorzien hadden, vertrokken wy weder van deeze Plaats, en quamen op den achienden te *PENGCE*, de vyfde kleene Stadt van de Hooftſtadt *Kienkiang*. Dus verre waren wy van *Kancheu* tot aan *Nanchang* de Revier *Can* opgevaren, en van daar over 't Meir *Poyang* tot aan dit *Pengce*, en in de Revier *Kiang* gekomen: die wy, om onze reizje na *Peking* te vervorderen, Ooſtwaart moſten op varen. Deze Revier *Kiang*, die ook *Tangcu Kiang*, dat op Neêrduiſch zoo veel als de Zoone der Zee gezegt is, deilt geheel *Sina* in een Noorder en Zuider gedeelte, vloeit van 't Weſten na 't Ooſten, en krygt verſcheidene namen van de Landſchappen die zy bewatert; gelyk zulks breeder in het twaalfde Hooftſtuk van onze algemeene Beſchryving verklaart ſtaat.

Komen te
Pengce.

Deze Stadt *Pengce* leit tnegentigh *Ly* van *Huku*, achter een Eilandt, aan de Ooft-zyde van de Riviere *Kiang*, en is van achteren rontom met hoogen antyksche heuvelen omringt. Hare muuren, daar in zy aan de kant van 't Gebergte beslooten leit, loopen meê op en neêr langs de heuvelen in verscheidene bochten en kromten. Van binnen isze met vry groote en aanzienlyke Gebouwen verciert, die alle zeer vreemt en op een sonderlinge wyze gesticht zyn. Dit *Pengce* is wel kleiner als *Huku*, maat overtreft haar verre in Gebouwen, die in *Huku* meest vervallen, en door den Oorlogh geschonden zyn.

Berg *Siao-
cu*.

Nier verre van dit *Pengce* vertoont zich een Bergh, *Siaocu* geheeten, die zoo steil, hoogh en onaankomelyk is, dat geen mensch daar op kan komen. Zy leit in eenen poel, is rontom met water beslooten, en heeft aan de Zuid-zyde een kleene, doch zeer veilige reê, daar op de schepen by storm en onweer zich in alle veiligheid verbergen kunnen.

Berg *Makang*.

Aan den Zuidelyken oever van de Rivier *Kiang* heeft men ook eenen Berg *Makang*, die door geheel *Sina* zeer vermaart is, en dat ter oorzake van het schip-breuk lyden der sche-

pen. Komen de Schippers een weinigh van den oever af te dwalen, zoo gebeurt het zelden of de schepen worden door het geweld der golven weg gevoert, en tegen deze klippen aan gejaagt, datze aan duizendt stukken stooten.

De Gezanen gingen met eenige van ons gevolg (dewyl het een aangenaam weder was, en zy hunne Leidslieden hier wat moften inwachten) op het boven gemelde Eiland, dat vol riet en willige-bomen stond, zich wat vertreden; doch wierden genootzaakt terstont weer te rug te keeren, dewylze het spoor van een Tyger, die zich in deze landtstreek by meenigte onthouden, gewaar wierden. Als hier de Sineesche Boors-lieden of Barkiers den Hollandschen Kok zagen te vuur gaan, quamenze by de Gezanen in de kajuit, vielen voor hen met gevouwen handen op de knien, en verzochten met veel smeekens en biddens, dat zulks mogte achter weegh gelaten worden; dewyl, zoo zy zeiden, zeker Onderwater-duivel, die zich in schyn van een Draak of groote Visch ontrent dit Meir onthield, en 't gebied over deze landstreek had, van zoodanigh een natuur was, dat hy de lucht van gebraden Hoenderen, gekookt Spek, of eenige wel-

welriekende spyze in zyn neus niet konde verdragen; maar stelde, zoo dra hy zulks quam te rieken, het water met al de visschen tegen het vaartuig, daat in deze spyze bereid wierd, zoodanig in rep en roer, dat ze daar niet dan met verlies van hun vaartuigen, en doodelyk govaar zouden afkomen. De Gezanten lieten, op dit hun ootmoedelyk en lang bidden, eindelyk den Kok beruften, en beleeden zich voor dien middag met een dtooge maaltydt. Midlerwylc vertoonden zich, na gewoonte, twee of drie Tonynen, die in 't water buitelden en tuimelden; 't welk deze menschen zoo groot een angst aanbraght, datze byna de beroerte op 't lyf kregen; dewylze zich vast inbeelden, dat de gemelde Waterduivel alreê last gegeven had, tot het bestormen en omver werpen van hun Bark.

Tot dus verre waten wy noch door het Landschap *Kiangsi* getrokken; maar tegen den middagh kreegen wy voorby deze Stad *Pengce* twee Kolommen in 'rgezicht, die in 't midden van de Revier stonden, en het Landschap *Kiangsi* van het Landschap *Nanking*, daar wy nu in quamen, van elkandre scheiden. 'k Zal, eer ik de voorvallen van onze reize vervolg, de Grens-scheiding, 't getal der groote en kleene Steden, &c. hier voor af in 't kort laten volgen.

Ten Oosten en Zuid-Oosten wordt dit Landschap *Nanking*, dat voor het negende Landschap onder de vyftien gerekent wordt, met de Zee bekabelt. Ten Zuiden paalt 'et aan 't Landschap *Chekiang*, ten Zuid-westen aan 't Landschap *Kiangsi*, ten Westen aan *Huquang*, ten Noord-westen word 'et met het Landschap *Honan*, en 't overige met *Xantung* beslooten.

In dit Landschap wierd eertyds het Hof (voor het vervoeten des Keizerlyken Stoels na *Peking*) van d'oude Sineesche Keizeren gehouden. En schoon de Stoel en Zetel des Ryks dus na *Peking* vervoert was, zoo zyn evenwel tot aan den lesten Tartarischen Oorlogh het Hof des Keizers en alle Overheden, gelyk tegenwoordigh in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, in de Opperr-hooftstadt van dit Landschap,

nu *Kiangning* geheten, gebleven. Maar de Tarters, in dezen lesten inval, hebben niet alleen de Koninklyke Paleizen en de Keizerlyke Graften, die alle zeer prachtigh gebouwt waren, verdelgt, en tot den gronde gesloopt; den naam van 't Landschap en de Hooft-stadt verandert; te weten, 't Landschap, dat eertyds den naam van *Nanking* voerde, *Kiangnan*, en de Hooft-stadt, die voor dezen *Ingtien* geheeten was, *Kiangning* genoemd, maar ook deze Hooft-stadt van haren Koninklyken luister, en van alle hare Overheden berooft.

Gelyk dit Landschap in voortreffelykheid en vermaardheid alle d'andere Landschappen verre te boven gaat, alzo munt het zelve ook uit in vruchtbaarheid van weelige Akkers, en groote Koophandel: want in dit Landschap leggen de voornaamste Steden van geheel *Sina*, en ieder Stadt verstrekt een treffelyke Koopstadt. Zoo groot een zwerm van Koopluiden, en zoo groot een meenighte van Koopmanschappen vindt men door dit gantsche Gewest, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Niet min munt dit Gewest ook in scheeprykheidt boven d'andere Landschappen uit: want het getal van allerlei vaartuigh is hier zoo menigvuldigh, dat het schynt dat hier alle de schepen van de gantsche wereldt by een vergadert zyn. Doch geen wonder, indien men op de gelegenheit der Revieren, daar dit Landschap meê bewaert wordt, wil achtting geven; want dewyl men door middel van deze Revieren hier van daan na alle Gewesten van *Sina* te scheep kan varen, en alle schepen, die verder op willen, hier by een moeten komen, war wonder dan, dat zich in dit Gewest geduurigh zoo een groote meenigte van schepen vertoonen. En komt al het vaartuigh na dit Landschap uit de Revier *Kiang*, door breede vaarten, die met handen of door de natuur gemaakt zyn, en gemeenlyk Koninklyke Vaatten genoemd worden.

's Lands Inboorlingen vallen zeer zedig, spitsvondig, schrander, gediensstigh, en gemaniert. Het Landschap levert ook zeer goede en naerftige werkluiden uit, die in 't oeffenen hunner

Groote koop-
handel te
Nanking.

Scheepryk-
heidt.

Aart des
volks.

ner handwerken zeer vlytigh en kloek zyn. Men vind in dit Landschap veele geleerde Luiden, die aldaar in de scholen ter toetze gestelt worden.

Menigte
van Zy-
wevers.

In dit Landschap, dat niet zeer bergachtigh dan in 't Zuiden is, valt een groote menigte Katoens en Zyde. Hier door zyn in dit Gewest zoo veel Wevers, (want in 't weven bestaat de hooftneering der Inwoonders) dat men zeid, dat de Stadt *Xanghai* alleen, met haar omleggende Dorpen, wel twee honderd duizend Wevers, dat meest alle Katoen-wevers zyn, kan uitleveren. Dit weven, 't geen aanmerkens-waerdigh is, wordt voornamelyk door het Vrouw-volk gedaan: want de mannen bemoeijen zich met den land-bouw en andere werken. En dat meer is, de mannen nemen dikwils de kinderen waar, terwyl de vrouwen op 't gerouw zitten. Dit Landschap *Nanking* is ook wegens hare kunstige handwerken door geheel *Sina* zoo vermaart, dat al het geene hier gemaakt is, zonderling hoog geacht, en boven alle andere dingen, die op andre plaatzen gemaakt zyn, gestelt wordt.

Getal der
Steden.

In dit Landtschap leggen veertien Hooft-steden, die wel tegen gemeene Landtschappen op mogen, en over honderd en tien kleene Steden de heerschappye voeren, zonder d'andere kleene Plaatzen, die ontelbaar zyn, daaronder te rekenen.

De veertien Hooft-steden zyn deze, *Kiangning*, *Fungyang*, *Sucheu*, *Sungkiang*, *Changcheu*, *Chinkiang*, *Tangcheu*, *Hoai gan*, *Lucheu*, *Ganking*, *Taiping*, *Ningque*, *Chicheu* en *Hoeicheu*.

KIANGNING, anders *Ingtien* en *Nanking* geheeten, gebiedt over zeven Steden, als *Kiangning*, *Kiwyung*, *Lieyang*, *Licxui*, *Caoxun*, *Kiangpu* en *Lobo*.

FUNGYANG gebiedt over achttien Steden, als *Fungyang*, *Linboai*, *Hoaiyven*, *Tingyven*, *Ubu*, *Hung*, *Xeu*, *Hokieu*, *Mungching*, *Su*, *Hutai*, *Tienchang*, *So*, *Lingpi*, *Ing*, *Tacho*, *Hao* en *Ingxan*; onder deze zyn *Su*, *So* en *Ing* de voornaamste.

SUCHEU gebiedt over zeven Steden, als *Sucheu*, *Quenxan*, *Changxo*,

Ukiang, *Kiating*, *Taicang* en *Cungming*.

SUNGKIANG gebiedt over drie Steden, als *Sungkiang*, *Xangbai*, *Cingpu*.

CHANCHEU gebiedt over vyf Steden, als *Changcheu*, *Vusie*, *Kiangyn*, *Gniking* en *Cinkiang*.

CHINKIANG gebiedt over drie Steden, als *Chinkiang*, *Tanyang*, en *Kintan*.

YANGCHEU gebiedt over tien Steden, als *Tangcheu*, *Tchin*, *Taibing*, *Caoyeu*, *Hinghoa*, *Paoyng*, *Tai*, *Jucaao*, *Tung* en *Haimuen*. Onder deeze zyn *Caoyeu* en *Tai* de voornaamste.

HOAIGAN gebiedt over tien Steden, als *Hoaigan*, *Cingho*, *Gantung*, *Taoyven*, *Moyang*, *Hai*, *Canyu*, *Pi*, *Sociven* en *Cuning*. Onder deze zyn *Hai* en *Ci* de voornaamste.

LUCHEU gebiedt over acht Steden, als *Lucheu*, *Xuching*, *Lukiang*, *Vuguei*, *Cao*, *Logan*, *Ingxan* en *Hoxan*, waar van *Vuguei* en *Logan* de vermaardste zyn.

GANKING gebiedt over zes Steden, als *Ganking*, *Tungching*, *Cicnzan*, *Taihu*, *Sofung* en *Vangkiang*.

TAIPING over drie, als *Taiping*, *Vuku* en *Fachang*.

NINGQUE over zes, als *Ningque*, *King*, *Taiping*, *Cingte*, *Ningque* en *Nanling*.

CHICHEU meê over zes, als *Chicheu*, *Chingyang*, *Tungling*, *Xelai*, *Kiente* en *Tunglien*.

HOEICHEU meê over zes, als *Hoeicheu*, *Hieuning*, *Vuyven*, *Kimuen*, *In* en *Cieki*.

Noch leggen in dit Landtschap vier gemeene Steden, die op Sineesch niet *Fu*, maar *Cheu* genoemd worden, en andere mindre Steden (die de Sineezen *Hien* noemen) onder zich hebben. Deze vier Steden zyn *Quangte*, *Hocheu*, *Chuchen* en *Siucheu*.

Quangte gebiedt over een eenige Stadt *Kienping*; *Hocheu* over *Hanxan*; *Chuchen* over twee andere, *Civenczao* en *Taigan*; *Siucheu* over vier, *Siao*, *Tanxan*, *Fung* en *Poi*.

Het Sineesche Recken-boek telt in dit Landtschap negentien honderd duizend, negen-en-tzestig duizend acht hon-

honderdt en zestiën Huisgezinnen; als mede ontrent negen-en-tnegentigh honderdt duizend, zeyven-en-tzeftigh duizend, en vier honderd en negen-en-twintigh weerbare Mannen.

Het opbrengen der schattingen van dit Landtschap aan den Keizer bestaat ontrent in negen-en-vyftigh honderdt duizend vyf-en-tnegentigh duizend viere-dertigh zakken Rys; en zes duizend acht honderd en drie-en-tzeftigh ponden ongemaakte Zyde; in acht-en-twintigh duizend vier honderd en twee-en-vyftigh stukken allerlei slag van bereide Lakenen; en in twee duizend zeyven-en-tzeventigh rollen gewezen Hennip-doeck. Maar in plaats van Katoen word hier Geldt opgebracht. Daarenboven brengt dit Landtschap noch op, tot voeder voor 's Konings paerden, acht-en-vyftigh honderdt duizend vier duizendt twee honderdt en zeventien bundelen Stroo of Hooi; en zeven honderdt duizendt vyf duizendten een honderdt pondt Zouts. 't Welk alles, t'zamen gerekent, byna een onberekenlyke som penningen aan geldt bedraagt. En my is ook van zommige 's Lands Opper-hoofden voor de waarheit verhaalt, dat dit Landtschap jaarliks aan de kant van twee-en-dertigh millioenen dukaten aan den Keizer opbrengt. Doch dit klinkt niemandt vreemt in d'ooren; want behalven het opbrengen der boven gemelde schattingen, zyn 'er noch vyf Tol-plaatzen in dit Gewest: ook moeten alle Waaren, die uit de Hooft-stadt *Nanking* gevoert worden, zekeren tol betalen. De Stadt *Xanghai* alleen betaalt aan den Keizer, voor den tol van de Wol, de som van twee honderd en vyftigh duizend dukaten. Geen wonder, dewyl de tollén en inkomsten in dit Koninkryk zeer groot en menigvuldigh zyn. 'k Heb in *Nanking* op verscheidene plaatzen gezien, daar de Borgery zeer jammerlyk over de zwaare schattingen klaagden. Alle groote Winkels en Herbergen moeten 's maands vyf-en-twintig *Fanga*, of dertigh *Toel* zilyers opbrengen, of lyden dat de Tarters in hunne huizen komen vallen, en hen ongenadigh handelen; ook worden d'in- en uitgaande Luiden

aan de Poorten vast gehouden, en zeer naauw bezocht. En gebeurt 'et dat 'er eenige betrapt worden, die hunne koopmanschappen niet hebben aangegeven, daar valt dan de Wacht gelykerhandt op, en slaat die zoo lang af, tot datze den tol betalen, indienze hunne goederen niet willen verbeurt gemaakt hebben, 't welk wy menighmaal in *Nanking* gezien hebben, daar de Sincezen nochtans grooter vryheit hebben als elders.

Op den negen-en-twintigsten landen Landen te Tongliou. wy aan **TONGLOU**, of *Tongliou*, de zeste kleene Stadt van de dertiende Hooft-stadt *Chichen*, en d'eerste Plaats die wy in dit Landtschap *Nanking* aandeeden. Dit is een kleen Stedeken, leit dicht aan de Zuid-zyde van de Revier *Kiang*, op een zeer vermakelyke en aangename plaats, die rontom met ryzende heuvelen en neêrdalende valeicn omringt word. Het leit rontom, zoo aan den waterkant, als na het gebergte, in vry sterke en vaste muuren besloten, die met de valeicn en heuvelen op en neêr ryzen en dalen, en doorgaans met hooge Bolwerken, tot meerder sterkte, beschermt worden. Zeer heerlyk en treffelyk vertoont zich deze Stadt van verre, als men langs de Revier daar na toe komt varen; maar als wy daar dat deerlyk van de Tarters gesloopt is. binnen quamen, vonden wy de zelve deerlyk gestelt, en jammerlyk mishandelt: want de Tarter heeft ook tegen deze Stadt met branden, breeken en schenden zoo fel gewoed, datze byna niet met allen van haar voorige luister behouden heeft. Alleen vertoont zich noch een cenige straat, die met verscheide Gebouwen doorgaans bezet is; al 't overige is een woeste rompen puinhoop van kalk en steen, en een deel vervallen en neêr gesmeeten Gebouwen, die de Stads ouden glans en vorige heerlykheit noch te kennen geven. Onder de Gebouwen, die noch in wizen, en de schrikkellyke razernye der Tarters ontgaan zyn, munt in grootte, kostelykheit, en Sinceesche Bouwkunstige orde, het Hof van den Stadhouder uit, dat zonderling aardigh en antyks gesticht is. Men ziet hier noch, hoe deerlyk de burgerlyke huizen verdelgt zyn, in 't inkomen twee hooge

en kunstig gebouwde Cier-pootten of Triumf-boogen staan, die, endit Hof, d'ongefchondenste van alle de gebouwen zyn, die zich in deze Stadt vertoonen. Dit Hof is ook met een breede en vistyke Vyver verciert, die uit de Revier door de muur is geleid.

De Magistraat of Regeerders van de Stad *Tungliu* deden de Gezanten met een groot-briefje (dat in *Sina* heel gebruikelijk is) zeer heuslyk en hertelyk begroeten. Zeeker ander Persoon bood hen eenige Geschenken voor de keuken aan, maar die wierden met groote beleeftheit en op het vriendelykste afgeslagen. Men zagh in deze Stadt geen andre waaren te koop als Sparren, zulks de zelve berer een Noorweegsche als een Sineesche Stadt geleeke. Op twee mylen na aan deze Stadt zagen wy onder 't varen ook zeeker Eilandt in 't midden van de Revier *Kiang* leggen, dat de Sineezen *Sanglo* noemen.

Ontrent dit *Tungliu*, niet verre van den oever der Reviere, leit een zeeke Bergh *Kieuboa*, of de Bergh der negen Toppen, die de gedaante van een neêr gebogen Bloem verthoont.

Ganking.

Twee mylen van dit *Tungliu* zagen wy in 't voort varen (want wy voeren dien zelve dagh noch van deze Stadt af) aan d'oever, of Noord-zyde van deze Revier *Kiang*, de tiende Hooft-stadt *Ganking* leggen; dat een van de vermaardste Steden van dit geheele Landschap is, en in koophandel en rykdommen zonderling uitmunt; dewyl geene Waaren uit andre Landschappen na de Hooft-stadt *Nanking* gevoert worden, of zy moeten eerst door deze Stadt komen.

*Varen voor-
by Anbing.*

Den dertighsten, na dat wy van het boven gemelde *Tungliu* vertrokken waren, voeren wy met onze gantsche vloot voorby de Stadt *Anbing*, die van zommigen ook *Chicheu* genoemd wordt, en de dertiende Hooft-stadt van dit Landschap *Nanking*, en negentigh *Ly* van *Tungliu* gelegen is. Wy vonden deze Hooft-stadt aan den Zuiderlyken oever van de Revier *Kiang* leggen, en is, na gissinge te spreken, ontrent twee uren groot. Langs de Revier zagen wy een schoone en treffelyke Voorstad leggen,

die doorgaans met heerlyke huizen en Pagoden verciert was. De muuren, die de Stadt rondtom omcingelden, en in dikte en sterkte zonderling uitmunt, waren meer dan vyf-en-twintigh voeten hoog, en rondtom met rigchel-steenen cierlyk opgehaalt. Na de land-zyde vertoonde zich een heuvel, die wonder vermakelyk, en doorgaans met groentebewossen was. Op dezen heuvel zag men een Pagode of Heidensche Tempel staan, daar d'omleggende Inwoonders met een zonderlinge yver te biechte quamen, en den Afgodt der plaatze met het slachten van Vee, en vereeren van allerlei vruchten, offerhande deden. Op deze Pagode stondt een cierlyke en net gebouwde Toren, die met zeven tranffen of ommegangen naar om hoog rees.

De landstreek van deze Hooft-stadt valt zeer bergachtig, en heeft weinig vlakke velden, maar vloet evenwel over van alle nootwendige dingen, die tot 's menschen onderhoudt van nooden zyn. En 't geen 'er ontbreekt, kan langs de Revier *Kiang* van alle kanten daar in gebragt worden.

Den zelvigen dagh leiden wy noch zoo veel wegs af, dat wy tegen den avondt aan *TUNG-LING* of *Tongling* quamen, de derde kleine Stadt van de boven gemelde Hooft-stadt *Chicheu*. Dit *Tungling* leit twee honderdt en twintigh *Ly* van *Anbing*, in een lustig en wonder aangename plaats, die met heuvelen en bergen rondtom omringt wordt. Het leit ook zoodanig rontom in zyne muuren beslooten, dat het beslag of beitek van binnen de gedaante van een klaverblad verthoont; en is vry klein, en alleen maar een half uur in haren omtrek groot. Voor dit Steedje leit een Inham of Boezem, daar in by storm en onweêr, of als de Revier sterk komt affchieten, de schepen, die de Revier op en af varen, in alle veiligheid zich verbergen kunnen; 't welk deze Plaats zeer neering-ryk maakt. Op den hoek van dezen Inham stondt een vry sterk Kasteel, dat aldaar gesticht was, om deeze Stadt voor alle geweld en vyandlyke aanvallen te beschermen, en deze Haven veilig te houden. Behalven het snel affschieten

ten

ten en sterk stroomen der Reviere (waar door hier meenigh schip te blyven komt, en noch veel meer zouden blyven, indien deze Stadt met deze veilige Boezem niet verzien was) leggen hier ter plaarze zoo veel blinde klippen, dat wy zeer bevreesd en met groote angst bevangen wierden, als wy de zelve in 't wederkeeren (dewyl het water hier by Winter-tydt veel laeger is) zagen bloot leggen. Terwyl wy hier aan land lagen en deze Plaats bezagen, zeiden ons d'Inwoonders, dat op zee-keren Bergh, daar ontrent gelegen, een wonderlyke weêrklank te hooren was, indien men daar op eenigh geluit maakte. Wy, uit nieuwsgierigheid om dezen weêrklank te hooren, klommen op dezen Bergh, die zynen kruin boven de Stadt verhieft, en lieten daar lustigh op de Trompet blazen, waar door zoo een aangename weêrklank ontstond, dat wy daar over ten hoogsten verwondert stonden. En niet alleen bestond deze weêrklank in aangenaamheit van toon, maar hy wierd ook tot verscheiden reizen zoo levendigh en sterk wederom gekeert, datze de levendige stem in duidelykheid scheen te overtreffen.

By dit *Tungling* leit ook de Bergh *Hing*, die den naam van de Abriko-

zen, die daar in grooten overvloed voortkomen, gekregen heeft. Na dat wy ons hier met het bezichtigen van deze Plaats een weinigh vermaakt en uitgerust hadden, vertrokken wy des anderen daaghs van daar, en zagen onder 't varen ter weder-zyde verscheidene vermakelyke Landeryen en meenichte van volkryke Dorpen leggen. Eindelijk deed zich den derden van Bloei-maand zeeker Kasteel UPUN op, dat dicht op den oever van de Revier *Kiang* gesticht stond. Dit Kasteel, dat niet verre van de volgende Stadt *Ufu* is gelegen, leit in een vierkante vorm (naar uitwyzing van de boven staande Prent) zeer bouwkunstigh bestaande, en is met een sterke en vaste muur van gladde gebakken steenen rontom opgehaalt. In haren omtrek is deze muur ontrent twaalf honderd treden groot, en wel twintig voeten hoog boven 't water, zoo net en na de regels der Bouwvest-kunst opgetrokken, dat dit Kasteel d'Europische Oorlogs-werken daar in te boven schynt te gaan. In 't midden vertoont zich een ruim en breed plein, daar op een vry hooge Pagode staat, die de toppen van haar gevels en hooge daken zeer prachtigh naar om hoog verheft.

Op den zelve dag quamen wy noch

Komen by
Ufu.

met al ons vaartuigh aan zeeker Stadt U F U of *Vubu*, de tweede kleene Stadt van de elfde Hooft-stadt *Taiping*, daar wy dicht aan de Voor-stadt onder een stompen Toren gingen leggen, en onze vaartuigen aan de wallen der Stad vast maakten. Deze Stadt leit op een Eiland van de Revier *Kiang*, die zich daar in twee takken verdeelt, en dit Eilandt ter weder-zyde bewateren; maar na de Stadt *Nanking* vereenigen zich beide deeze takken weder, en mengen daar hunne waters onder mal-kandre. Hare Voor-stadt is zoo volken neering-ryk, datze veele Steden, die wy tot noch hadden aangedaan, verre in neering en welvaart overtreft: want in deze Stadt heeft men een Tolhuis, alwaar alle vaartuigen, die de Reviere op en af willen, vertollen moeten. Op ieder hoek of punt van dit Eilandt leit ook een sterk Blokhuis, dat met Borstweeringen en andere Oorloghswerken zeer versterkt is; maar men zag, 't geen wonder was, in het zelve geen Krygs-tuig of Oorlogs-gereedschap. Zonderling is deze Stadt door geheel *Sina* ook vermaardt van wegen het maken der wapenen: want d'Inwoonders hebben zoodanigh een handeling van allerlei wapenen te maken, dat geen Stadt in 't gantsche Landt hier

in tegen dit *Vubu* op magh. Daarenboven worden hier ook zeer aardige en kunstige Sineesche *Sampson*-kopjes gemaakt, die hier (daar af in deze Stadt de stapel is) opgekocht en door alle Gewesten van *Sina* mer groote meenigte verzonden worden. Zonderlingh vaerdig zyn ook deze Inwoonders in 't maken van groote en kleene Lampen.

Den vierden voeren wy voorby de derde Hooft-stadt T E Y T O N G, die by andre ook *Taiping* genoemd wordt. Deze Hooft-stadt leit ontrent negentig *Ly* van *Ufu*, aan de rechter zyde van de Revier *Kiang*, op zeeker Eilandt, dat van de Revier *Kiang*, die rontom dit Eilandt loopr, gemaakt wordt. De landstreek van deze Hooft-stadt, of dit Eiland, daar op deze Hooft-stadt gelégen is, valr op zommige plaatsen zeer oneffen en bergachtigh; maar op andere zeer vlak en effen. De vlakke Landeryn vallen hier ongemeen vruchtbaar, en verschaffen den Huisman jaarliks eenen ryken ooght van vruchten.

Aan de Zuid-oost-zyde van deze Hooft-stadt (die wel twee mylen van de Revier af landwaarts in lag, en van ons daar over ook niet aangedaan wierd) zagen wy van verre een hoogen Bergh leggen, die van de Sineezen *Tienmuen*, dar

dat is, Hemels-poort, genoemd word; dewyl de Revier *Kiang* hier door twee heuveln van dezen Berg, gelyk door een poort, heenen vloeit. In 't voortby varen vonden wy in de Revier, recht tegen deze Stadt over, een Eilandt leggen, dat van de Sineezen *HIAO* genoemd wordt, en uit een enkelen Steen bestaat, die den Turf-steen niet ongelijk is. In dezen Steen vertoonden zich zeer veel kuilen en hooien, waar in zich met groote meenigte zekre nacht-vogels onthielden en nestelden, van de welke ook dit Eilandt den naam *Hiao* bekoomen heeft. Niet verre van deze Hooft-stad, na 't Zuid-oosten, leit ook zekker Meir, dat van de Sineezen *Tanyang* genoemd word, en ontrent drie honderd stadiën groot is. Zoo wel dit Meir, als de Revier *Kiang*, doorkloven en bewateren de gantsche landstreek van deze Hooft-stad, waar door de Landen en Akkers, die tusschen de rakken van deze Revier en 't Meir *Tanyang* te leggen komen, niet weinigh vruchtbaar gemaakt worden. Wy verstonden hier van de Sineezen, dat deze Hooft-stad eertyds een zeer schoone Plaats was geweest, en daar in, schoon de zelve wat diep in 't landt lagh, met allerlei Sineesche Waaren groote koop-handel gedreeven wierd; maar zy verhaalden ons daar by, dat de Tarters de zelve meer als eenmaal veroverd, en jammerlyk met branden en sloopen der Gebouwen verwoest en verdelgt hadden. Men ziet in dit Gewest, onder 't varen langs den oever, noch drie zoodanige overschoone Torens, als hier na 't leven in de neven staande Prent (daar in de zelve met hunne omleggende landeryen staan afgescherft) ver-toont worden. Deze Torens, die erlyke tranffen hoogh, en hunne toppen zeer cierlyk in de lucht staken, gaven noeh duidelyk te kennen, in welk een welvarenden staat en heerlykheid eertyds dit Gewest gebloeit heeft.

Den zelfden dag deed zich noeh de wyd vermaarde, overtreffelyke en Koninklyke Stadt *NANKING* op, die met recht voor d'eerste Hooft-stad van dit Landtschap *Nanking* gerekent wordt. Wy quamen door een gracht, die zich wel een half uur verre

in de lengte uitstrekke, in de gemeene Haven, en smeeten aldaar voor de poort *Suisimon*, dat op Neêrduitsch zoo veel als Water-poort zeggen wil, het anker in de grondt.

De Gezanten gingen des anderen daags's morgens de drie Stadthouders van dit *Nanking* bezoeken, en lieten zich in Palakyns, of Draag-zetels, met ons, ieder op een Paert gezeten, achter zich, daar heenen torssen. Sy wierden daarenboven door den Agent, die van wegen den jongen Kantonschen Onder-koning zich in deze Hooft-stad ophield, als ook door twee Mandaryns, die van *Kanton* meê gekomen waren, in 't afwezen van den Mandaryn *Pinxentou*, die noch achter was, met groote statelykheit geleid.

D'eerste Stadthouder liet de Gezanten in zyn binnenste Zaal voor zich komen, en deed hen, na het afleggen van onderlinge eer-bewyzing en heusche plicht-plegingen, aan zyne zyde neêr zittén. Hy was wel een Sinees van afkomst, geboren in de Stadt *Lequatung*, maar toonde zich evenwel uit der mate nedrigh en beleeft. De Gezanten toonden aan hem een Briefje van de Geschenken, die hem toegeleit waren; maar hy begeerde die niet t'aanvaarden, ter oorzake zy den Keizer noch niet gezien hadden. Alsze met dezen eersten een tydt langh van eenige zaken gesproken hadden, vervoegden zy zich, na het nemen van een behoorlyk afscheid, by den tweeden Stadthouder, die meê een Sinees, en van *Lequatung* geboortigh was, doch toonde zich, niet min als d'eerste, zeer minzaam en beleeft. Hy deed de Gezanten, zonder veel groote plicht-plegingen te gebruiken, néffens hem neêr zittén, en nam het Briefje van de Gezanten, daar op de Geschenken, die hem toegeleit waren, geschreven stonden, met groote beleeftheid aan, en liet het door een van zyne Kryghsoversten lezen, gemerkt hy zelf niet lezen kon; doch de Geschenken, om de zelfste boven verhaalde reden, wilde hy niet ontfangen.

Van dezen, na het nemen van een behoorlyk afscheidt, begaven zy zich na den derden Stadthouder, die zyn

De Gezanten gaan by de drie Stadthouders.

Komen by den eersten;

By den tweeden;

By den derden.

*Sineefche
Kagchel.*

*Worden
met den
Thee-drank
onthaalt.*

wooning binnen de muur van het oude Keizerlyke Paleis had. Deze Stadhouder liet de Gezanten, zonder eenigh vertoeven of lang op te houden, binnen by hem in een kamer komen, hebbende zyne Vrouw neffens hem zitten. Het was een vierkante groote en breede kamer, die met vaste en breede slaap-banken, (daar op kostelyke roode gevilde zit-kleeden lagen) en een Kagchel of Stove, die des winters gestookt wierd, voorzien was. Deze Kagchel, daar neffens na de vensters een zitplaats stondt, van kley opgemaakt, wierd van onderen gestookt, (dat meest niet lang riet geschied, dewyl het hour in dit Gewest zeer schaars valt) en het rook- of tocht-gat strekte zich na buiten; hoewel de rook ook noch van binnen door de kamer trekt. De gemelde Stadhouder, die een Tarter van geboorte, en een jong en vetlyvigh Persoon was, verstond zelfs de Sineefche rale niet; zulks hy zyne Zoonen rot Tolken of Taal-mannen moste gebruiken. Zyn Vrouw, die stout en moedigh van inborst was, en meer sprak als de Man zelf, vroeg den Gezanten na alle dingen, en ontzag haar niet hun geweer, dat zy met groote verwondering aan zag, als een Soldaat uit re trekken. De Zaal raakte terstont vol Tartarische Juffers, die, als Staatjuffers en dienareffen van deze Vrouw, een grooten zilveren Ketel vol Thee-drank, met melk en zout gemengd, in't midden stelden. Zy schepten dezen drank met pol-lepels uit den ketel, en gooten die uit de pol-lepels in houte kopjes van drie mutskens groot, die den Gasten in de rondte geschonken wierden. Deze kopjes zyn van bruin hout gemaakt, dat hier re lande en in Europe Koladuur-hout genoemd, en uit *Siam* in *Sina* (daar het in groote achting is) gebragt wordt. De Sineezen zoo wel als de Tarters drinken de Thee, met melk en zout gemengd, (dat wy den naam van boonen-sop gaven, dewyl deze drank in dikte en kleur niet qualyk na boonen-sop gelykt) uit de boven gemelde houte kopjes; maar de klaare Thee (te weeten, zuiver water, daar in alleen het Theekruit te zooden heeft gelegen) drin-

kenze uit porceleine kopjes; en andre dranken, als Sineefsch bier, en de drank *Zamfou* geheeten, die van Rys gemaakt wordr, uit zilvere, en by gebrek van dien, uit porceleine kopjes.

Als de Gezanten hier dus wel, en in alle min en vriendschap onthaalt waren, begaven zy zich, op het vertoog van den Kantonschen Agent, na zekeren Tartarischen Edelman, die ter zelve tydt uit *Peking* hier aangekomen was. Hy was een jong en rustigh Persoon, en hadt zyn Logement in een oudt vervallen Hof, dat meê aan het boven gemelde Keizerlyke Paleis hoorde. Maar alles lagh hier ongereddert en ongeschikt overhoop, en men zagh daar anders geen huisraat, als twee of drie oude zit-banken, en wat gereedschap om de *Thee* daar in tekoken, en om te schenken. Zyne Paerden, Mui- len, Ezels, met vier Drommedarissen, en Kameelen met bulten, liepen, zonder stalling, over't plein heen en weder in 'r wild.

Na dat de Gezanten van dezen Edelman met den Thee-drank lustigh onthaalt waren, wierdenze, als ook ons gantsche gevolg, door den boven gemelden Agent, met zonderlinge statelykheit, na zyn huis geleid, om aldaar het middagh-maal met hem te doen. Een kostelyke en heerlyke maaltydt had deze Heer hier laten bereiden, en onthaalde ons met allerlei spys en drank zeer treffelyk; zulks wy regenden avondt met groot genoegen van hem scheiden, en hem voor de genoten eere bedankten. Tegen den avondt begaven wy ons weder in onze vaartuigen, om aldaar onze nacht-rust te nemen; want de Gezanten zoo wel als wy hebben in al dien tydt, zoo wel in d'opreize na *Peking*, als in d'afreize, nergens anders hun verblyf genomen, als in hunne vaartuigen, uitgezeidt te *Kanton*, te *Nangan* en te *Peking*.

Deze prachtige Hooft-stadt en Stadt zonder weêrga, ja paerel en kroon-draagster van *Sina*, leit negentig *Ly* van het boven gemelde *Taiping*, aan d'Oost-zyde van de Revier *Kiang*, en op de hoogte van twee-en-dertigh gra- den Noorder-breedte. Zy leit ook op een zeer vermakelyke en vruchtbare plaats

plaats; want de Revier *Kiang* dryft hare stroomen door middel van een gracht niet alleen voorby deze Stadt, maar zy is ook met grachten zoodanigh doorsneden, dat men met vry groote schepen door de Stadt varen kan. In deze Stadt heeft eertyds het Hof der oude Sineesche Keizeren geweest; want hier hebben de Koningen *U*, *Cyn*, *Sung*, *Ci*, *Leang*, *Chin* en *Tanga* hunnen Zetel en Troon gevest; hier heeft ook een tydt langh de Stam *Taiminga* geheerscht, ter tydt toe hy den Stoel des Ryks van hier na *Peking* vervoerde, om des te beter van naby het invalen en poogen der Tarters te beletten. De Stichter van deze Stadt is een zekre *Gneus* geweest, Koningh van *Cu*, die haar *Kinling* noemde, 't welk Goude Landtschappen te zeggen is. Daar na noemde d'eerste Spruit van den Stam *Sina* haar *Moling*. De Koningen van *U*, die eertyts in deze Stadt hun Zetel hadden, gaven haar den naam van *Kienye*. De Stam *Tanga* beschonk haar met den naam van *Kiangxing*; maar de Stam *Taiminga* noemde haar *Ing tien*. Doch de Tarters, die voor eenige weinigh jaren geheel *Sina* veroverden en afsliepen, hebben haar weêr met den naam *Kiangning* beschonken.

Daar deze Stadt zich na de kant van de Revier *Kiang* uitstrekt, heeftze een breede en diepe gracht leggen, waar langs men uit de Revier *Kiang* na de Stadt komt opvaren; zulks deze Stadt ontrent zes *Ly* van de Revier *Kiang* landwaarts in leit. In deze gracht leit voor de Stadt een Schip-brug van veertien groote Ponten, waar over men gevoeglyk in de Stad kan komen. D'Oostzyde der Stadt, die diep landwaarts in loopt, leit in een vlakke *Valei*, die eenighzins heuvelachtigh, en hier en daar met breede grachten zoo diep doorsneden is, dat men ook dit deel der Stadt met allerlei vaartuigen, na wil en wensch, bevaren, en aldaar, zoo wel als aan de zyde na de Revier *Kiang*, met vry groote schepen laden en lossen kan. Over deze grachten leggen verscheide steene Bruggen en Sluizen, die alle zonderlingh bouwkunstigh gesticht, en op verscheidene welfzelen en boogen te rusten komen. Na 't ge-

voelen der Sineesche Landt-beschryvers, overtreft deze Stadt alle Steden des gantschen aardbodems, niet alleen in grootte, maar ook in heerlykheid en schoonheit. Zy is ontrent vyf uren gaans in 't rond wel betimmerd; maar d'omtrek van hare muur strekt zich zoo verre als een Landtschap van zes Duit-sche mylen, daar in evenwel hare Voorsteden, die zich byna zonder eind uitstrekken, niet beslooten leggen. Behalven deze muur, leit de Stadt noch in een andre grooter muur beslooten, die niet doorgaans aan malkandre vast gehecht is, maar alleen op die plaatsen, daar de Stadt het meeste gevaar loopt, en het zwakste is. De Sineezen beschryven de grootte en omtrek van deze muur, alsze zeggen, dat twee Ruiters, des morgens door een zelve Poort uit gezonden, om van elkandre rontom deze muur te ryden, eerst des avonds elkandre ontmoet hebben; waar uit lichtelyk de grootte en wydte der Stadt is af te meeten.

De eerste Stads-muuren en Vesten Stads-muuren. zyn meer als over de dertigh voeten hoogh, en onder van gehouwen, en boven van gebakken steen heel vlak en bouwkunstigh opgehaalt. De Borstweeringen van deze muuren zyn boven rondtom heel aardigh en net met kunstigh kanteel-werk verciert, en doorgaans met sterke Wacht-huizen bezet.

Men telt in deze Stads-muuren Heeft dertien Poorten. dertien Poorten, wiens deuren met yzere platen beslagen zyn, en van binnen en buiten met een groot getal van Krygs-knechten nacht en dagh bewaart worden. Zommige deezer Poorten komen op vier, en zommige op vyf sterke en kunstigh geslagen Boogen te rusten, daar men onder heeft door te gaan, eer men binnen de muuren der Stadt kan komen. Wy lagen (gelyk boven verhaalt staat) met al ons vaartuig voor de Poort *Suisimon*, of Water-poort. Zoo een groote meenigte en zwerm van menschen gaat den gantschen dagh over uit en in deze Poort, dat men naauliks, dan met dringen, (gelyk my zulks zelfs dikwils wervervoer) daar in of uit kan gaan. Hare De straten lopen recht. voornaamste straten, die ontrent acht-

en-twintigh treden in de breedte hebben, en in 't midden met breede blaauwe Zarken belegt, en ter weder-zyde aan de kanten met kaien geplaveit zyn, loopen niet krom en bochtigh, maar linie-recht. Op alle honderdt treden ziet men ook een zeet sterk klinket staan, dat des nachts, om alle straat-schendery, huis-braken, en alle andere ongebondenheden van dieven en straat-schenders voor te koomen, geslooten word. Over elk bestek of parket is ook een byzondere Hopman gestelt, onder wiens gehoorzaamheit de gantsche buurt van ieder bestek zich buigen moet.

Op wat wy-
ze de ge-
meene hui-
zen gesticht
zyn.

De gemeene burgers huizen zyn niet kostelyk en prachtig; maar zeer slecht, en zonder eenigh gemak of geryf gebouwt, en staan alle met de dwarsgevels langs de straten. Zy hebben maar een eenige deur, daarze in en uit gaan, en alleen een eenigh vertrek, om daar in te slapen en te eeten. Aan de straat boven het venster (daar op de geene, die neering doen, hunne koopmanschappen te koop leggen) vertoont zich alleen een vierkant langwerpigh gat, om licht daar door te scheppen, dat met riete matjes, in plaats van glaze ramen, gemeenlyk bezet is, om van den voorby gaanden man niet bezien te worden. Van buiten zyn deze huizen, die gemeenlyk maar eene verdieping hoogh, en met een dak van witte pannen bedekt zyn, van onderen tot boven met zeer fyne en sneeuw witte kalk bestreken. D'Inwoonders van deze gemeene huizen dryven gemeenlyk met allerlei slechte waaren en geringe vodden, die zy voor de koopers op de vensters ten toon leggen, hunnen handel. Maar wat de winkels van de voornaamste Winkeliers en Koopluiden aangaat, die zyn met allerlei Sineesche Waaren, als allerlei slag van Katoen, zyde Stoffen, Porcelein, Paerlen, Diamanten, &c. zoo kostelyk en ryk gestoffeert, dat een ieder zich daar over ten hooghsten te verwonderen heeft. Voor ieder winkel, 't geen aanmerkens waardigh is, staat een cierlyke plank of bord, zomtyds ook wel twee, daar op met gulde letteten de naam van den geenen die

daar woont, als ook wat Waaren hy te koop heeft, geschreven staat. Nefkens deze borden ziet men (gelyk uit deze neven staande Prent te zien is) gemeenlyk ook een staak of paal staan, die hoog boven 't huis uitsteekt; daar boven aan wimpels of vlaggen, of eenigh ander ding, is vast gemaakt, daar meê (even alleens gelyk wy met onze uithang-borden) een ieders woonplaats te kennen word gegeven. Zy hebben hier, gelyk ook door heel *Sina* niet, geen geslagen munt; maar zy geven in betaling voor de Waaren die zy koopen zeeke zilvere schuitjes of stukjes zilver, die van onderscheidelyke waardye en zwaarte zyn. En hoe weinigh men koopen wil, zoo moet men altydt een schaalte by zich hebben, indien men van de archlistige Sineezen, met het wegen op hun eigen schaaltes, niet wil bedroogen worden: want gemeenlyk hebbenze tweederlei gewichten by zich, en zy vallen zoo bedrieglyk en gaauw in 't wegen, dat men met honderd oogen wel diende toe te zien.

Deze groote Stadt is ook zoo volkeryk, datze van meer als over de tien honderdt duizendt menschen bewoont word, daar in evenwel alle eet- en andere waaren in zoo grooten overvloed en voor zoo een geringe prys 't geheele jaar door te bekomen zyn, dat zulks byna allen geloof te boven gaat. Die evenwel op de vruchtbaarheid van d'omleggende landeryen, en het edele Gewest, daar in deze Hoofst-stadt zoo heerlyk, als het gesteente in 't goud, ten toon leit, wil achting geven, zal haast het verwonderen staken, en geloof aan het boven verhaalde geven. Wy hadden ook in dit *Nanking* van allerlei eet-waaren vol op, en onder meenigerlei andere fruiten, die wy hier in grooten overvloed hadden, kregen wy ook dagelyks veele Kersten, die hier zonderling smakelyk vallen, en voor een geringe prys te bekomen waren. Behalven het boven gemelde getal der menschen, leit hier noch een sterke bezetting van veertigh duizend Tarters in de Stadt. Hier heeft ook de Landvoogt der Zuiderlyke Landschappen, uit den naam van den Tartarischen Keizer, zyn Hof en verblyf.

De Stadt pronkt en praalt ook, boven alle andere Steden, met veele heerlyke Pagoden, Torens, kunstigh gebouwde Triumf-poorten, en menigte van uitstekende burgerlyke Gebouwen. Maar boven alle andere Gebouwen muntte eertyds hier uit het Keizerlyke Hof of Paleis, daar in voor dezen de Sineesche Keizers met geen minder staaci en pracht Hof plachten te houden, gelyk dat naderhant van hen, en nu tegenwoordigh van den Grooten Cham te Peking gehouden word. Dit Paleis lagh aan de Zuid-zyde der Stadt, in een vierkante vorm beslooten, binnen het bestek of begrip van een muur, die tegenwoordigh het grootste en voor-naamste deel der Stadt omvangt. Ieder zyde van den vierkanten omtrek, daar in dit Hof beslooten lag, had de lengte van een Italiaansche myl en honderdt schreeden, of drie derde deelen van een gemeene Duitsche myl. En zoo veel ik zelfs uiterlyk aan de vervalle muuren en puinhoopen bemerken, en van d'Inwoonders aldaar vernemen kon, was dit Hof, met zyn toebehooren, ontrent zoo groot geweest als de Stadt Haarlem in Holland. Op de binnenste plaats vertoonde zich noch een breede wandel wegh, die 't gantsche vierkant kruis-gewyze door sneed, en

met een vlakke vloer van graauwen Arduin-steen beleid was. Ter wederzyde zagh men noch slecht richchelwerk van gehouwen steen, dat ontrent drie voeten hoogh was opgehaalt, en met een klein beekje bewatert wierd. De Tarters hadden zich na de zyde van zeeke Pagoden *Paolinxi* gelegert, en aldaar meenighte van slechte hutjes van d'afgesmeten puinhoopen tot hunne woon-plaatzten opgerecht en gebouwt, latende de Sineezen in de Stadt woonen, om hunnen handel te dryven. Als wy in d'afreize van Peking hier weder aan quamen, nam ik, gelyk ook verscheiden andre van onze reis-genooten deden, een stuk van 't puin der daken met my, dat ik niet alleen op Baravie, maar ook in Holland bragt, om te toonen van welk een onvergankelyke stoffe dit Hof gesticht was. De stukken van deze daken, of de pannen, was een harde soort van steen, die met draken bezer, en gout-geele verruw overstreeken waren; zulks de zelve in de Zon als gout blonken en glinsterden.

Boven de Poort van het tweede plein van dit Paleis zagh ik een zeer grooten Klok hangen, die ontrent de hoogte van twee mans lengte, in zynen omtrek drie vademen en een half, en in de dikte ruim een vierendeel van

Sineesche
Klok.

een elle had. De Sineezen hadden op den klank van deze Klok wonderlyk gepochr en geroemt, en ons daar af zoo veel wonderen verhaalt, als of zyns gelyk niet alleen in heel *Sina*, maar ook in de gantsche wereld niet te vinden was; maar als men daar op sloeg, bevondt men dat de klank heel dof en doof was; ten anderen was het Metaal nergens na zoo goet als dat van onze Europische klokken; invoegen deze Klok in helderheit van klank en toongeenzins by onze Europische klokken halen mogt.

De Tarters hebben het Paleis gesloopt.

En hoewel de Tarters deze vermaarde Hooft-stadt in den lesten Oorlogh weinigh of niet van haren ouden luister en glans beroofden, en byna tegen geen Stad minder, als tegen dit *Nanking* haar gal uit gebrakt en gewoedt hebben, zoo hebbenze evenwel dit eertyts prachtige Keizerlyke Hof, dat haar weerga onder de Zon niet wist te vinden, mer branden, breeken, schenden en omver rukken, ellendigh ten gronde gesloopt en tot dierlyke puinhoopen gebragt. Het is gelooslyk, dat de Tarters dit uit geen andre oorzaak gedaan hebben, als uit een zonderlinge oude haar en wrok, dien zy den Huize van *Taiminga* toedroegen, dat aldaar, ter tyd toe het Hof van hier na *Peking* vervoert wierdt, de heerschappye heeft gehad.

Op dit eertyds zoo bloeiend Paleis, maar dar nu van de Sineesche Keizeren verlaten, en voor her meerendeel vervallen en ten gronde van de Tarters gesloopt was, voegde ik deze onder staande Vaerzen:

*Bloed-dorstige Belloon, wat blyft'er ongeschonden,
Wanneer uw zwarte toorts in't oorlogs orweér gloeit;
Een ander Troja is hier van de vlam verslonden,
En's Konings gantsche Huis verjaagt en uitgeroeit.*

Schoon dit *Nanking*, met het voeren van het Keizerlyke Hof na *Peking*, dus van haren ouden glans en luister wierd berooft, zoo toont noch evenwel deze Stadt, met het zenden van

eenige uitmuntende Geschenken, haar oude en voorige gehoorzaamheit, zonderling boven andere Steden, aan den Keizer.

Voor eerst worden uit deze Stadt alle drie maanden vyf schepen, die met kostelyke zyde Stoffen en allerlei Lakenen geladen zyn, na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* aan zyne Keizerlyke Majesteit verzonden. Deze schepen worden in de Sineesche Tale *Lungychuen* genoemd, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is, als schepen met Draaks-kleederen; dewylze aan den Keizer, wiens wapen met Draken word uitgebeeld, gestuurt worden. 'k Moet rondt uir bekennen, dat ik nooit schepen op den gantschen Aardbodem gezien heb, die in heerlykheit, kostelykheit en alle prachtige toestellingen by deze schepen te vergelyken zyn. Rondom zynze zoo sterk vergult, en met Vermiljoen-roode verf geschilderd, dat d'oogen in't aanschouwen daar op scheemeren. Van binnen zyn de zelve ook met verscheide kunstige en net gebouwde verrrekken afgedeeld, en van buiten zoodanigh met allerlei slag van beeldwerk zoo prachtigh uitgestreeken, dat hier aan niet duisterlyk de schrandtheit en spitsvondigheit der Inwoonders van dit Landtschap te bespeuren is.

De Stadt zend ook, tot een vereering en geschenk aan den Keizer, zekere Vijschen, die hier in de Revier *Kiang*, dicht voor de Hooft-stadt, in Gras- en Bloei-maand gevangen, en van de Sineezen *Siyu*, maar van de Portugeezen daar te lande *Sauel* genoemd worden. By dit vangen der vijschen word van wegen den Keizer een van de grootste en voornaamste Gelubde gestelt, die deze vijschen, zoo dra alsze gevangen zyn, levendigh onder 't Ys (dat in den Winter vergadert, en den geheelen Zomer hier toe bewaart word) begraaft, en in schepen, die te dien einde van *Peking* afgevaardigt worden, met groote naerstigheit en zonderlinge zorgh aan den Keizer na *Peking* verzend. En schoon de weg van *Nanking* tot aan *Peking* meer als twee honderd Duitsche mylen ver is, zoo word evenwel deze Vijsch in zeer korten rydt overgebragt.

gebraght , en de reize in acht of tien dagen volbraght. Want deeze fcheepen worden niet alleen des daags zeer snel met een groot getal van menfchen , die daar toe verordent zyn , voort getrokken , maar ook by nacht. En als d'een troep trekkers moede en afgemat is , zoo komen in plaats van deze , terftondt weêr verfche trekkers , die zich op zeeke plaatzen (gelyk in Europe de Poften) altyd gereed en vaardig houden. Men laat ook by brieven , van plaats tot plaats , d'uur van den dag weeten , wanneer de fcheepen op ieder plaats zullen aankomen. Ook zouden de Landvoogden gevaar loopen van aan den halze geftraft te worden , indien ieder Landvoogt ter plaatze , daar deze fcheepen aankomen , geen nieuwe trekkers gereed hieldt. En in dezer wyze worden alle weeken , zoo lang het vangen van deze viffchen duurt , twee fcheepen afgezonden , daar aan ook geen onkosten gefpaart worden , indien flechts de Keizer in deze viffchen , die hy ook onder zyne Ryks-raden omdeelt , fmaak kan vinden.

Als wy naderhand op zekeren dagh met den Heer Keizer , die in een Palakyn zat , te paert waren uitgereden , om de Stadt te bezichtigen , quamen wy voorby de Poort van 't oude Keizerlyke Hof , daar voor een Tartarifche groote Juffrouw , van in de veertig jaren , met hare dienaressen zich ver-toonde , die door onze Tolken vriendelyk liet verzoeken , om by haar te komen. De Heer Keizer trad hier op onder de poort uit zyn Palakyn , waar op ook deze Tartarifche Vrouw zich by hem vervoegde. Zy was zeer vrypofstigh , bezagh ons zyd-geweer , en kon zich niet genoeg verwonderen , dat onze Degens zich zoo buigen licten , en dan weêr te recht fprongen. Zy nam den hoet van den Heer Keizer in hare hand , zette die op haar hoofd , en ontknoopte een ftuk van zyn wambas , tot aan den broek. Daar na ging deze Tartarin voor uit naar huis , en verzocht den Heer Keizer met zyn gevolg te willen volgen , gevende hem te dien einde eenen Leidsman mee. Ontrent twee honderd treden van de poort af , quamen wy (de Heer Keizer

in de Palakyn en wy te paerd) op een groot plein , of de binnenfte plaats van het Hof , daar zich de boven gemelde breede wandel-wegh vertoonde , die met een fchoone vloer van graauwe fteenen beleid was , en het gantfche begryp kruis-gewyze doorfneed. Hier had deze Tartarin haar Logement , en stond daar met haar dochter , die ontrent twintigh jaren oudt was , ons met groote pracht en ftaeci te verwachten.

De dochter was gekleed in violet damaft , met groote bloemen , en de moeder in zwart damaft , en hadden beide d'ooren langs heen met goude ringen behangen. Her hair , dat gevlochten en rondtom 't hoofd geleit was , haddenze onder verciert met een fnoer Paerlen ; maar droegen daar boven op een fyn rond gevlochten mutsken , dat van biezen of gefpleeten bamboes fchcen gemaakt te zyn , daar een bosje of quaft van roode vlok-zyde (hoewel het gemeen Vrouw-volk deze bosjes van roode geverfde Paerds-hair draagt) boven uit ftak. De kleeren , die tot op de voeten hingen , en in 't midden met een zyde lint omgordelt waren , zaten los en ruim om 't lyf , en waren met kleene knoopen over de borst toe geknoopt. De fchoenen waren van zwart leer , maar 't aanzicht was haar niet opgetooit nochte geblancket. Zy leidden ons in een groot vertrek , daar in geen huisraat , nochte eenigh cieraat was ; daar wy met malkandre op een breeden bank , met roode viltten bedekt , zitten gingen. Zy fchonken ons luftigh het Boonen-fop , en zetten eenige Confituren op ; verfchoonden voorts ten hooghften dit flecht onthaal met hier afwezen van hare mannen.

Hebbende ons afscheidt van deze Tartarifche Juffers genoomen , reden wy van daar na de Buiten-cingel der Stadt , aan zeeke wyd vermaarde Pagode , die van de Sineezen *Paolinx* , maar van anderen ook *Paulingjing* genoemd word. Onder den naam van *Paolinx* wordt hier geen eene Pagode verftaan , maar zeker groot Plein , dat zich (naar uitwyzing van de volgende Prent) in 't hangen van 't Ge-

*Kleeding
van twee
Tartarin-
nen.*

bergte buiten den Cingel van *Nanking* vertoont, en verscheidene Gebouwen, Pagoden, Porceleinen Toren, en andere gevaerten, die alle met verscheidene muuren omringt zyn, beslooten houd. Alle deze Gebouwen, die zich in dezen omtrek of op dit plein vertoonden, (waar op men by twaalf breede steene trappen van onder op klom) waren na de Sineesche bouw-kunst zoo wonderlyk en antyks gesticht, dat, myns oordeels, in geheel *Sina* geen gevonden worden, die by deze te gelijken zyn. De Heidensche Priesters ontfingen de Gezanten (want de Heer de Goyer hadt zich daar na ook by ons vervoeght) met zonderlinge beleeftheit en hertelykheit, en slooten al hunne Tempels voor ons open. Onder andere Gebouwen, die ter weder-zyde van dit plein in groote meenigte stonden, vertoonden zy ons een zeer groot Gebouw, dat in kunst en kostelykheit verre boven al d'anderen uitmuntte; en daar in effen tien duizend Beelden ten toon stonden. Alle deze Beelden waren van pleister gemaakt, en van onderscheidelyke kleuren; doch sommige vergult. De grootste hadden de lengte van eenen man; maar de kleinste waren niet grooter als een hand lang; en stonden, zoo wel de kleinste

als de grootste, in verscheidene gangen of galderyen, rontom de muuren, vier of vyf ryen hoogh boven malkandre; te weten, de kleinste onder, en de grootste boven.

In het midden van het zelfste plein vertoonde zich een hooge PORCELEINE TOREN, die in kostelykheit en allerei prachtigh kunst-werk zoodanigh boven alle andre Sineesche kunst-werken uitmuntte, dat hier aan de Sineezzen hebben doen blyken, warschrandre en spitsvondige Kunstenaars hun Vaderlandt uitlevert.

Deze Toren, die negen verwelfde verdiepingen en honderd en vierentachtigh trappen hoogh is, gaat niet van buiten, maar van binnen op. Ieder verdieping is rontom met een galdery of omgang verciert, die met allerlei beeldt-werk en venster-poorten zoo kunstigh opgerooit en uit gestreeken is, dat een ieder in 't aanschouwen als opgetogen, en tot stommens toe daar over verwondert staat. Ter zyde van deze venster-gaten vertoonen zich (gelyk ook in des zelfs neven staande afbeeldzel oogschynlyk te zien is) vierkante lucht-gaten, die met witte yzeren tralien, dat wonder en geestigh te zien is, doorgaans bezet zyn. Van buiten is dit werk glad of verglaast, en met

La Tour de
PORCELLYNE
Turris Por-

PORCELAINES
TOOREN
cellanea

met verscheide verruwen , als groen , root en geel , geschakeert en afgemaakt. Het gantsche werk bestaat uit verscheide stukken , die zoo kunstig in malkandre zyn gevoegt , als of het doorgaans uit een eenigh en geheel stuk bestond. Rontom aan alle de hoeken van de daken , die tusschen de galderyen in komen te leggen , en groen van kleur zyn , hangen kleene kopere klokjes ; die , (zoo dra de wind daar onder speelt) met zich te beweegen , een aangenaam en lieflyk geluit geven. Zyn opperste top-punt , daar men niet , dan van buiten om te klimmen , kan by komen , was gekroont met eenen grooten Pyn-appel , die , zoo de Sineezen verhaalden , uit zuiver en klaar massyf gout bestaat. Als men op de laatste en hoogste galdery staat , zoo kan men niet alleen de gantsche Stadt , maar ook d'omleggende landeryen , tot aan den anderen kant van de Revier *Kiang* , overzien ; 't geen zonderling vreemt en wonderlyk vermakelyk te zien is , inzonderheidt indien men op den grooten omloop der Stadt wil achtting geven , en hoe zy haar arm buiten de muuren tot aan de gemelde Revier uitsprekt.

Dit werk is wel van de Sineezen , doch tot hun groot leetwezen , gemaakt en hier opgerecht ; gemerkt de Tarters , zoo ons d'Inwoonders aldaar verhaalden , ter gedenkenis van hunne zeg-praal , (toenze , gelyk tegenwoordig , geheel *Sina* over zeven honderd jaren veroverd en onder gehoorzaamheit ge-braght hadden) dezen Toren op deze plaats hebben laten oprechten. Dan dewyl deze Tarters zich op het maken en schilderen van Porcelein geenzins verstonden , hadden zy de veroverde Sineezen gedwongen (ter eeuwigere gedenkenis) hen dezen Toren hier op hunne eigene kosten te stichten. De Tarters , 't zy dat de schoonheid en overtreffelyke heerlykheid van dit meester-stuk hen verbood dit werk te sloopen en te sehenden ; of dat hen in de gedachten speelde , dat dit eertyds tot teeken van hun eerste zeg-praal was opgerecht , en nu tot grooter luster van hun tweede wapen-praal kon strekken , hebben in de laatste beroeten dit bouwzel zoo ongeschonden en

heel laten staan , dat men daar aangeen verandering noch het minste letzel bespeuren kan.

Op dit overkuntig meester-stuk , en praal en pronk van alle werken , voegde ik deze volgende Vaertzen :

Al trots dit trots Gebouw de zeven Wonderwerken ,

Waar met den ouden tydt deez' nieuwe wereld tart ;

My gruwelt voor den glans van uw vergulde Kerken ,

O Nanking ! daar Gods Naam niet aangeroepen werd.

Rontom dit plein vertoont zich ook veel' Bosch van Pyn-boomen , daar in eertyds de Graffsteden der oude Keizeren , die de Tarters tot den grondege-sloopt hebben , zeer praechtigh en met groote kunst en onkosten gesticht waren. Van zeker ander heerlyk Gebouw , dat zich in dit Bosch vertoont , is in het vyfde Hoofdstuk van onze algemeene Beschryving gesproken.

Na het verhalen der aanzienlykste en voornaamste gedenkwaardigheden , die zich in deze Stadt vertoonden , zal ik hier met weinigh woorden iets van den aart en inborst der Inwoonderen by voegen. Na alle schyn en uitterlyke teekenen bevonden wy , dat deeze Luiden in openhartigheit , oprechtigheit en beleeftheit alle andere Sineezen , die wy tot noch toe hadden aangedaan , verre overtroffen. Zy zyn ook door geheel *Sina* vermaart en beroemt , datze in schranderheidt van hersenen , wetenschap en kunsten , zonderling boven hunne Gebuur-volken uitmunten. Van hunne beleeftheit en openhartigheit weet ik zelfs te spreken , en kan hen daar over ook niet genoeg roemen : 'k ben by verscheidene Grooten in hunne huizen geweest , die my alles , wat ik begeerde , openhartigh en gewilligh lieten zien. Men ziet hier ook veele aanzienlyke en groote Luiden , die tyk van middelen zyn , en zeer prachtig gekleed gaan ; zulks zoo wel d'Inwoonders als de Stadt geen kleene lof en roem verdienen.

Zoo veel ik uitterlyk bespeuren kon , hebben de Sineezen in deze Stadt veel

Aart der Inwoonders van Nanking.

grooter vryheit, als op andere plaatzen, daar minder menschen zyn, en die zich by gebrek van volk tegen de wreedheit en heersch-zucht der Tarters niet kunnen beschermen. Want het schynt dat den Tarter ook heel wel bewust is, dat veroverde volkryke plaatzen, indienze te zwaar met het jok van slavernye geplaagt en getergt, en te zeer van den Overwinnaar onderdrukt worden, lichtelyk tot opstaan en muiten overflaan, om door dit middel het opgelegde jok van hun hals af te schudden.

Een Jesuit
is den Hol-
landers
gunstig.

Wy vonden ook in deze Stadt *Nanking* zekren Jesuit, met name Manuël van Lissebon, die de Gezanten met zonderlinge genegenheid in hunne vaartuigen quam verwelkomen en begroeten, en aan hen zeer ernstelyk verzoeken, om d'eere te moogen genieten van hen ter maaltyd t'ontfangen; maar dit sloegen hem de Gezanten uit zekre reden beleefdelyk af. Ik, met de Secretaris Baron, bewilligde evenwel in zyn verzoek, daar meê hy zich vergenoegt hield, en onthaalde ons daags daar na zeer heerlyk en met groote genegenheid. Hy had ook verscheidene aanzienlyke en voornaame Sineezen meê op het zelfste maal genood, die zich met ons gezelschap zeer verheugt toonden, en, om te toonen datze Christenen waren, op de borst sloegen, en 't kruis maakten. Het scheen dat deze Jesuit een goetaardig en openhertig Man was, en groote genegenheid hadt, dat den Hollanders mogte toegestaan worden in *Sina* den vryen handel te dryven. Hy quam dikwils de Gezanten bezoeken, zond hen by wylen eenige geschenken voor de Keuken, en liet weten, dat hy daar op by de Heeren Gezanten te gast wilde komen.

De Gezan-
ten mogen
niet na *Jap-
on* schry-
ven.

De Gezanten hadden zeer gaerne van hier na *Japon* overgeschreeven; maar men zeide ons, dat die vaart verboden was, 't welk by deze volgende oorzaak was toegekomen. De Sineezen hadden drie jaren te vooren aan den Keizer geklaagt, dat d'ongefchooren Sineezen van *Suitjien* en *Amey* (die onder den vermaarden Rover *Koxinga* stonden) hen in *Japon* vetongelykt had-

den, zulks zy daar over techt aan den Keizer verzochten; maar zyn Keizerlyke Majesteit had hen tot antwoordt gegeven, darze voortaan uit *Japon* te blyven, en niet meer derwaarts te varen hadden. D'ongefchooren Sineezen zyn de geene, die zich onder de gehoorzaamheit van den Grooten *Cham* niet willen buigen, nochte hun hair na de Tartarische wyze scheeren laten. Want als den Grooten *Cham* het Ryk *Sina* veroverd had, liet hy een gebod uitgaan, dat alle de Sineezen het hair van 't hooft (behoudende alleen maar een tuit of vlecht aan 't achter-hooft, na de Tarterfche wyze) te scheeren hadden; waar over ook (gelyk zulks in het zeste Hoofstuk van onze algemeene Beschryving breeder verhaalt staat) eenige duizenden Sineezen, die zich hier tegen stelden, dewylze eertydts groote hovaerdye mer hun hair bedreeven, van de Tarters om 't leven zyn gebragt.

Als wy nu veertien dagen in deze Stadt, met verscheide Grooten te bezoeken, hadden versleeten en toegebragt, vertrokken wy weder met de Gezanten en ons gantsche gevolg, na dat op alles orde was gestelt, op den achtienden van Bloei-maand, in den morgenstond, uit deze overtreffelyke Hooft-stadt *Nanking*.

De Gezanten hadden tot aan *Nanking* altydt maar gemeene Barken en vaarruigen gehad; maar nu wierden hen van de Stadthouders van *Nanking* 's Keizers eigen vaartuigen, om daar meê hooger op te varen, verschaft. Deze vaartuigen, die zeer groot en prachtigh uitgestreken waren, hadden veel gemaks en verscheidene vertrekken van binnen. Aan beide de zyden, die vlak zonder barkhouten neêrgingen, vertoonden zich geele geschilderde Draken, met open monden en vyf klauwen. Voor aan hadden deze schepen ook geel geschilderde Galderien, daar in zekre Muzikanten onder 't varen geduurigh staan te blazen; doch de Gezanten begeerden geen Muzikanten, om zich niet te prachtigh en trots te toonen, mede te nemen, en lieten de Sineefche Soldaten, die met hen van *Kanton* getrokken wa-

ren,

ren, daar in slapen. Niemant in 't gantsche Ryk vermag, op lyf-straf, deze geelle kleur, en deze geel geschilderde Draken, aan eenige schepen, of aan eenige andre dingen, voeren of dragen, dan alleen de Keizer, en de geene, dien de Keizer zulks uit een zonderlinge weldaad vergunt en toestaat. Zoodanige twee groote Keizerlyke vaartuigen wierden den Gezanten gegeven, te weten, voor eenen ieder een. De Sineesche Ministers, als *Pinxentou* en de twee Mandaryns, kreegen ieder ook zoodanigh een vaartuigh; voorts wierden de Kantonsche Soldaten verdeelt onder de schepen der Gezanten; ook verhoogden zich onder de vleugels van deze vyf Keizerlyke schepen veele byzondere Persoonen uit *Nanking*, om den Gezanten te verzel-schappen.

In 't uitvaten, na het neemen van een behoorlyk afscheidt van de Stadthouders en de gantsche *Nankingsche* Magistraat, voeten wy weêr voorby de boven gemelde Schip-brug van veertien Ponten. Aan den uitersten hoek van de Stadts buiten-muuren, ontrent twee uren gaans van de Water-poort *Suisimon* (daar wy met onze vaartuigen aan quamen en voor geleegen hadden) vertoonde zich in 'r voorby varen een zeer schoone en uitsteekende Pagode, waar voor de Mandaryn *Pinxentou* met de gantsche vloot ging aanleggen, om aan den Duivel, of Afgodt van deze plaats, Verkens, Bokken en Hanenbloedt op t'offeren, ten einde ons (en dit beelde hy zich vast in) een gelukkige en voorspoedige reize moghte te beurt vallen. Dit opofferen ging alhier op deze wyze toe. De Verkens en Bokken wierden eerst gedoodt en schoon gemaakt, en daar na op den Altaar gebraght. Ter zyde van dezen Altaar stonden verscheidene kleene Beelden, en achter den Altaar het voornaamste Beeld, die voor Beschutsen en Bescherm heer van deze Pagode gehouden wordt, en aan wien ook de zelve gewyd was; maar d'andte kleene Beelden worden voor dienaars en mindre Goden gehouden. De Hanen, die ik daar zag opofferen, wierden levendigh gekeelt, en met hun bloet de

Beelden, die ter zyde stonden, besprengt en bespat, die de Sineezen daar na weder schoon afwossen. Onder dit offeren deden de Priesters verscheidene kerkelyke gebaeren, en mompelden en prevelden (niet anders als ofze met hunne Afgoden in montgemeenschap waren) op hun knien voor den Altaar, daar op altyd groote kaerf-sen te branden staan. Men zag hier ook (gelyk zulks breeder in 't negende Hoofdstuk van onze algemeene Beschryving verhaalt staat) een zekere Bamboes-doos staan, daar in eenigriete pennerjes staken, die met Sineesche Charakters beschreven waren, en daar uit de Sineesche Priesters de aanstaande dingen belooften te voeren te kunnen spellen.

Na het offeren zetten wy onze koers Oostwaart op, en voeren de Revier *Kiang* met eenen voor-stroom zeer spoedig af; zulks wy tegen den avond aan zeker vermaart Dorp quamen, van de Sineezen *Wanksten* geheeten, daar wy dien nacht over tot aan den morgenstondt verbleven. Naauwliks quam de dageraad het aardryk verlichten, of wy maakten ons weder, zonder lang te zammelen, tot de reize vaerdigh, en quamen op den twintigsten van Bloemaandt aan de Stadt *J E J E N J E E N*, die by anderen ook *Lobo* genoemd word. Dit *Jejenjeen*, de zeste en laatste kleene Stad van de Hoofst-ad *Nanking*, leir honderdt en twintigh *Ly* van *Nanking*, aan den Noorderlyken oever van de Revier *Kiang*, die hier ontrent hare stroomen na 't Oosten, door een mond van eenige mylen breed, in de ruime en openbete Oostindische Zee uitbraakt. Wy kreegen hier verscheidene Bedelaars aan boort, die vreemde kluchten bedreeven, en wonderlyke potzen aanrechten. Onder andere zag men hier twee zoo geweldig met de koppen tegen elkandre stooten, dat een ieder onder ons in 't aanschouwen verschrikte. Dit stooten hooft tegen hooft houdenze zoo lang gaande, tot datze eenige aalmoessen van d'aanschouwers krygen: want zonder dat, zullenze niet van stooten ophouden, al zoudenze doodt op d'aarde neder vallen, gelyk ook menigmaal gebeurt. Ik zag eenen ande-

Komen te
Jejenjeen.
20 May.

Vreemde
potzen van
Bedelaars.

anderen Bedclaat in deze Stadt, op zyn knien leggende, die tegen zich zelven scheen te morren; voorts sloeg hy met het bloote hoofd op eenen zwarten steen, die rond, ontrent vier vingeren dik, en van een zeer lichte en onbekende stoffe was, zoo fel en geweldig, dat het aardryk daar af dreunde en daverde. Wat voor andere vreemde porzen de Bedelaars in *Sina* aanrechten, om den Luiden het geld af te troggelen, is wydloopigh in het derde Hoofdstuk van d'algemeene Beschryving, of Pag. 32. en 33. beschreven.

Gelegent-
heit van
Jejenjeen.

Dit Stedeken *Jejenjeen*, dat zeer gemakelyk en dicht aan den oever van de gemelde Rivier *Kiang* is gelegen, is kleen van bestek binnen zyn muuren, die niet zeer hoogh zyn opgehaalt; maar vallen evenwel sterk en dik. Het is doorgaans (gelyk uit de boven staande Prent te zien is) dicht betimmerd, en met verscheide Pagoden en aanzienlyke Gebouwen verciert. Het is ook verrykt met een Voorstad, die wel en dicht betimmerd, en zeer neering- en volkryk is; zulks de zelve genoeg voor een tweede Stadt verstreken mag.

Koxinga
zoekt Je-
jenjeen te
overrom-
pelen.

Terwyl wy hier in de Stadt waren, zoo verhaalden ons de Tolken, dat de vermaarde Zee-rover *Koxinga* aldaar, over een zeeke wyle, uit der Zee met

een sterke vloot schepen geland was, om de Stadt op 't onvoorzienlykste t'overrompelen en onder zyn gehootzaamheit te brengen; maar hadt ('t zy dat d'aanflag van hem t'onvoorzichtelyk in 't werk was gestelt, of dat Fortuin hem in zyn boos voorneemen niet styven wilde) met schande en groot vetlies van volk (dewyl de Burgers by tyds op hunne hoede waren) moeten wyken; en weder onverrichter zake in Zee gaan. Om zyn gal evenwel op de Stadt uit te braken, en zyn moed, zoo veel in zyn vermoogen was, aan de arme Burgers te koelen, had hy een groote menigte van hunne vaartuigen, die voor de Stadt ten anker lagen, met zich gesleept; en andere, die hy door 't uitvalen der Burgers niet mē kon krygen, in de brandt gestoken. Zy wisten ons ook te verhalen, dat ontrent twintigh mylen van deze Stadt, Oost-waart op na Zee toe, vyf groote en vruchtbare Eilanden in de gemelde Rivier *Kiang* lagen, daar op zich deze Rover met zyn volk veeltyds onthield, en dat hy die Eilanden tot zyn schuil- en verblyfplaatsen gekooren had.

Na dat wy voor deze Stadt onze nachtrufst hadden genomen, vertrokken wy weē des morgens vroeg, en vonden daags daar aan, op den Noordelyken oever

oever van de Revier *Kiang*, by zeker Kasteel *Quancheu*, een groote en sterke steene Sluis, voor zeker Gracht of Water-leidinge leggen, die zich Noordwaarts voorby de zevende Hooft-stadt *Tangcheu* tot aan 't Meir *Piexe* strekte. Deze Water-leiding was een Gracht, die met de spa recht door 't landt gegraven was, om te scheep uit de Revier *Kiang*, (die hier geen takken na 't Noorden van zich smyt, maar recht uit, gelyk in onze algemeene Kaert te zien is, na 't Oosten in Zee rolt,) langs deze gegraven Gracht, tot in de Geele Revier te kunnen over schepen, en niet genootzaakt te zyn een verre weg, om van d'eene Revier in d'ander te komen, door Zee om te varen.

Wy gaven deze gegraven Grachten, als ook d'andere daar wy naderhand in quamen, (om haar breedte en zonderlinge heerlykheit, als ook om datze op 's Konings of 's Lands onkosten gegraven worden, na den voorgang der Sineezen) den naam van Koninklyke Vaarten. Diergelyke Koninklyke Vaarten (waar van eenige in her elfde Hooftstuk van onze algemeene Beschryving onder den naam van Water-leidingen beschreven staan) vind men in verscheidene Gewesten van dit Ryk, die meest alle, om te scheep van d'eene Plaats tot d'ander te kunnen komen, tot geryf der Inwoonders, midden door de landen, die van geen Revieren bewatert worden, op 's Landts onkosten gegraven worden.

Wy begaven ons door de boven gemelde Sluis in deze eerste Koninklyke Vaart, om langs deze, ende volgende, in de Geele Revier te raken. Zeker, deze Koninklyke Vaart doet zich zoo Koninklyk en vermakelyk ter wederzyde op, datze met recht en zonder eenige opspraak dezen naam van Koninklyke Vaart verdient. Zy was niet alleen ter weder-zyde van den oever met zindelyke en nette trek-wegen opgehaalt, maar ook langs heen met allerlei slag van groene bomen zoo vermakelyk en wonder kunstigh bepoot, dat zulks naauwliks met tongen is uit te spreken. Ten Westen en Oosten van deze Koninklyke Vaart (want zy strekt zich van 't Zuiden na 't Noorden) zag

men ook vruchtbare Akkers, Vee-ryke Weiden, en zeer aangename Beemden leggen; invoegen ik zelfs moet bekennen, dat ik in geheel *Sina* nergens lustiger, aangenamer en vermakelyker Gewest met oogen aanschouwde, als deze Koninklyke Vaart, en hare omleggende Landeryen. Volkryke Dorpen en Vlekken, prachtige Lust hoven en Waranden, die in kunst en kostelykheit uitmunten, vermaakren het oog onder 't varen zoodanigh, dat kunst en natuur hier beide om strydt den aanschouwer zochten te vermaken, en elkandre 't veldt af te winnen. Aan de linker zyde van deze Vaart vertoonde zich in 't voorby varen een vermaarde en wyd beruchte Pagode, van den Afgodt *Kinkang*, die aldaar by de Sineezen zonderling hoogh geviert wordt. Zyn Beeldt (dat in 't achtste Hooftstuk van onze algemeene Beschryving op pag. 87. in Prent vertoont wordt) staat in deze Pagode, neffens veel andere kleene Beelden, ten toon; en wordt van de rontom leggende Inwoonders met zonderlinge aandacht aangebeden.

Op zekeren driehoek, die meê het oog in 't voorby varen met geen kleene aangenaamheidt en vermaak streelde, zag men een stuk weegs hier van daan noch een andere zeer groote en kunstig gebouwde Pagode staan, die met een zeer schoonen Toren van zes transsen of ommegangen verciert was, en by de Sineezen *Quangguamiao* genoemd wierd. Zeeker byzonder Persoon, een Mandaryn, hadt hier, uit een verkeerden godvruchtigen yver, zekeren Afgodt ter eere, deze Pagode op zyne eigen kosten laten stichten.

In een lustige en vermakelyke landsdouw staat deze Pagode, en is rontom omringt met een groot getal van Boeren huizen. D'Inwoonders der zelve, als ook d'omleggende Gebuur-volken, komen dageliks, en 't geheele jaar door, met zonderlingen yver aan dezen Afgodt, (wien ter eere de boven gemelde Mandaryn deze Pagode had laten stichten) mer allerlei Vruchten en Beeften, als Hennen, Hanen, Verken en Bokken, offerhande doen, om voorspoed in hun Landbouw te hebben, en een ryken oogst van vruchten te mogen vergaderen.

gaderen. De reizende Luiden, die met hun schepen langs deze Vaart na de Noordsche of Zuiderlyke Landtschappen komen op en af varen, brengen gemeenlyk ook aan dezen Afgod, die de Beschuts- en Bescherm-heer van deze Pagode is, om een gelukkige en behouden reize te hebben, vette en ryke offerhande. Onze Sineezen en Tarters, die ons van *Kanton* tot *Peking* verzelschapten, hadden ook zeer gaerne hier wat blyven leggen, en aan dezen Afgodt, na's Landsgebruik, met Hennen, Verkens en Bokken offerhande gedaan, om zyne zoene te verwerven, en een gelukkige en behouden reize te hebben; maar zy konden, dat spytigh was, tot hun voornemen niet komen, dewyl de Gezanten gedurigh zoo voortvarend in 't vorderen van hun reize waren, datze naauwliks ergens een oogenblik tyds, voornamelyk tot zoodanige ydelheden, vergeefs verspillen wilden. Om deze heerlyke en uitstekende Pagode, die met zyne transsen en aardige Sineesche dakken zich zeer cierlyk van verre vertoont, van binnen te bezichtigen, trad ik met onzen Tolk alleen aan land. Ik zag daar van binnen een groote meenigte van groote en kleine Beelden, (want onder alle andere Heidensche

Volken, die afgodische Beelden eeren en dienen, muntten de Sineezen zonderling uit) twee en drie ryen hoogh langs de muuren te pronk staan: in 't inkomen zagh men ook recht uit een grooten Altaar staan, daar op de Sineezen gewoonlyk hunne offerhande aan den Afgodt opofferen, die op dezen Altaar, met veele kleine Beelden nefens zyne zyde, levens grootte vertoont wierd. Rondtom hingen (gelyk zulks gemeenlyk in al de Sineesche Pagoden te zien is) meenigte van zwarte Lampen, die aldaar, den Afgodt en den gestorvenen ter eere, nacht en dagh branden.

Op den vier-en-twintighsten quam men wy aan de voortreffelyke Stadt *JANCFU*, die by zommigen ook *Tanchen* genoemd, en voor de zeevende Hooft-stadt van dit Landtschap *Nanking* gestelt wordt. Deze Stadt, die tnegentigh *Ly* van *Fejencien* af leit, vonden wy op de linker zyde van de boven gemelde Koninklyke Vaart leggen. Zy leit in een vierkant bestek beslooten, en is rontom met hooge muuren en sterke Bolwerken, die de Stadt geen kleene sterkte by zetten, na de regels van de Bouwvest-kunst omringd en opgehaalt. Deze Stadt, die dus rontom met muuren versterkt is, munt

oob

ook uit in grootte : want drie uuten heeft men van doen , eermen de zelve in de rondte kan om gaan . Zy overtreft ook meest alle d'omleggende Steden zoodanig in neering , rykdommen en welvaart , darze hier af ook door geheel *Sina* haren roem heeft . D'Inwoonders van deze Hooft-stadt dryven met verscheidene Waaren 'koophandel ; maar hun voornaamste handel en hooft-neering bestaat in den handel van Zout , dat van daar in grooten overvloed na verscheiden middelandtsche Gewesten vervoert word . Dit Zout word hier van Zee-water gemaakt , even alleens gelyk op verscheidene plaatsen in Europe : want aan d'Ooft-zyde der Stadt zagen wy een groote meenigte Zout-pannen staan , daar in nacht en dag van zee-water Zout gekookt wierd . Deze Zout-handel alleen veroorzaakt zoodanigh een welvaren en rykdom onder de Burgers van deeze Hooft-stadt , darze tot allerlei vonden van overdaat uitbarsten , en aan het bouwen van kostelyke en aanzienlyke Gebouwen (daar in deze Stadt zonderling uitmunt) veel geldts verspillen en te koste hangen .

Op geen plaats in geheel *Sina* heb ik schoonder , minvalliger en aangenaamer Vrouw-volk gezien , als in deze Hooft-stadt : want in aardige bevalligheid , en aanlokkende geestigheid muntten daar de Vrouwen boven alle andere zoodanigh uit , dat zulks niet wel met de pen te beduiden is . De jonge dochters , en ook bedaarde vrouwen , vallen hier ongemeen kleen van voeten , (dat by de Sineezen voor een zonderlinge schoonheit wordt gerekent) tenger van lyf en leden , bruin van oogen , en zyn , in 't kort gezeidt , van top tot teen met zoodanig een schoonheit begaafd , datze in lichamelijke schoonheit de kroon spannen .

Maar een groot misbruik en lasterlyk werk wort hier met het Vrouw-volk bedreeven : want men vind hier verscheidene Luiden , die jonge en kleene dochtertjes van de gemeene Luiden voor een zeker stuk gelds kopen , en de zelve in alle dertelheit en zeer teeder en tengerlyk opvoeden . Zy leeren deze jonge dochters , om by het Man-

volk des te aangenaamer te vallen , kunstigh schilderen , op snaren speelen , zingen , gedichten maken , dansen , en diergelyke meer andere kunsten . Alsze nu wel op alle deze kunsten zyn afgerecht , zoo veilenze die aan groote Heeren voor een groote som gelds op , om voor Boelinnen by hen gebruikt te worden . Dit verkoopen van 't Vrouw-volk is hier zoo gemeen , en wordt zoo sterk gedreeven , dat verscheidene Luiden ter wereld niet anders doen , en zommige ook groote rykdommen daar uit halen . De Stadt is hier over ook zoodanigh vermaart , dat vreemde Luiden uit andere plaatsen hier na toe trekken , om de schoonste jonge dochters op te kopen . Zelf trekken ook d'Inwoonders met deze jonge dochters na verscheidene Gewesten , en bieden die aan de Grootste des Lands te koop tot Boelinnen .

Zoo dra wy aan deze Stadt gelandt waren ging de Mandaryn *Pinxentou* den grooten Commissaris (onlangs te vooren aldaar verscheenen , om den Keizerlyken tol in te vorderen) zeer statelyk en plechtelyk begtoeren ; en vereerde hem met vier stukken root laken , quansuis uit den naam en van wegen de Gezanten ; maar hy deed zulks buiten twyffel , ten einde hy voor het naauw onderzoeken mogte bevryd worden . Terwyl wy hier na *Pinxentou* met ons vaartuigh moften leggen wachten , gingen alle de Mandaryns in de Stadt , om zich met het Vrouw-volk te vermaken , en hun lusten daar aan te boeten .

De Keizer heeft in deze Stadt ook een Tolhuis , daarop van alle Waaren , die te sloop deze Koninklyke Vaart op en af gevoert worden , de tol betaalt wordt . Tegen over dit Tolhuis leit in de zelve Vaart een Schip-brug van zes Ponten aan malkandre gehecht , die geen vaartuigh door laten , voor dat de tol der goederen betaalt is . Men gaat hier door drie Poorten , waar van de middelste met yzere deuren geslooten wort , in de Stadt . De straten binnen de Stadt zyn zeer net en zindelik met klinkers geplavait , en loopen niet krom en bochtigh , maar linie-recht . Deze Hooft-stad is ook op verscheiden plaatsen

Pinxentou
begroet de
Commissaris.

Tolhuis.

zen met Grachten of Burg-wallen doorsneden, daar in het water, dat zoet en klaar is, uit de Koninklyke Vaart geleid word. Doorgaans ziet men over deze Grachten steene bruggen leggen; waar van de voornaamste, zonder de kleene daar onder terekenen, wel ten getale van twintigh belopen, die alle op verscheidene steene boogen te rusten komen.

Voorstadt.

Over 't water (dat een gracht is, die met de spa gegraven wierdt) leit aan de West-zyde der Stadt een treffelyke en wel bebouwde Voorstadt, die zoo groot is, darze zich meer als een myl verre langs deze gracht uitstrekt. Deze Voorstadt was eertydts wel bebouwt, en zeer neering- en volk-ryk, maar in den lesten Tartarischen Oorlog isze voor het meerderdeel verwoest en aan koolen gelegd. De Hoofst-stadt zelf ging toen ook niet vry, maar werd meê deerlyk van de Tarters, met branden en omver smyten van meest alle de voornaamste Gebouwen, gesloopt en geschonden. De groote koophandel en wakkerheit der Burgers heeft evenwel zedert dien tyd weêr zoo veel te weegh gebraght, datze regwoordigh van haren ouden luister en voorigen glans weinig verscheelt: want men ziet niet alleen de Winkels met allerlei Waaren volgepropt, maar ook de Stadt met uitsteekende en prachtige nieuwe Gebouwen pronken. Onder andere Gebouwen vertoont zich in 't aankomen aan de rechter hand een Pagode, en een kunstigh en net gebouwde Toren, die met verscheiden tranffen versiert is. Van deze Toren, die wonder vermakelyk zich vertoont, en de Stadt geen kleenen luister by zet, kan men over de gantsche Stadt en omleggende Landeryen zeer verre zien en 't oog laten spelen. Over de boven gemelde Gracht, die met de spa gegraven wierdt, en de Stadt van de Voorstad afscheid, leggen ook verscheide bruggen, die van gehouwen steen zonderling schoon en hoogh gemaakt en opgehaalt zyn.

Berg Heng.

Dicht by deze Stadt vertoont zich ook een zeer hooge en schoone Berg, die op Sineesch *Heng* genoemd word.

Des anderen daaghs, den vyf- en

twintigsten, vertrokken wy, om onze reis op 't spoedigste te vervorderen, uit dit *Yanchen*, en zagen in 't voorby varen op de rechter handt, of Oost-zyde van de Koninklyke Vaart, twaalf Steen-ovens staan. Na een weinigh varens, deed zich ook aan de linker zyde de vermaarde Graf-stede van den Grooten *Sultan* op, die aldaar by de Sineezen als heiligh geviert en aanbeden word. Tegen den middagh landden wy aan zeeker Dorp *SAU-POO*, daar te dien tyde de Sineezen het wonder drok hadden met het Feest van 't nieuwe Jaar, op den eersten dagh van de nieuwe Maan, plechtrelyk te vieren en in te wyen.

Het is een oudt gebruik by de Sineezen, datze den intreê van 't nieuwe Jaar, op den eersten dag van de nieuwe, en op den eersten dagh van de volle Maan, met groot gejuigh, en het ontfteeken van kaerssen, vieren en inwyen. En zoo groot een meenigte van kaerssen ontfteekenze op deezen Hoogtydt in hunne huizen, darze dikwils in de lichten brant schynen te staan. Zy loopen ook in dezen tyd by nacht langhs de straten als uitzinnige menschen, met kaerssen, die draaks gewyze in malkandre zyn gevlochten, in de hand. Wy moften hier, tot ons groot leetwezen, ter wille van *Pinxentons* Vrouw, die met hem getrokken was, een wyle stil leggen en vertoeven, ter tyd toe zy meê dit Feest hadt helpen vieren.

Wy vonden ontrent dit Dorp, in deze Koninklyke Vaart, een groote menigte van allerlei vreemdt vaartuigh leggen; maar de vreemdste en wonderlykste, die wy onder dit overgroot getal zagen, waren twee zekre scheepjes of sloepen, die by de Sineezen *Longschon* genoemd worden, als of men op Neêrduitsch *SLANGSCHUITEN* wilde zeggen. Beide deze Slangschuiten waren op een zonderlinge wyze, en wonder geestigh en aardigh toegemaakt, en met allerlei slag van kleuren zoo net en kunstigh beschildert, datze de Koninklyke schepen, daar in de visschen *Saël* van *Nanking* na *Peking* overgevoert worden, schenen te tarten en braveeren.

Het

Het hol of de buik van deze cierlyke Scheepjes of Schuitjes geleck wonder wel na een levendige Water-flang, die met wier, mos en ruichte bewossen en begroeit is. 't Achterschip, of achter-steven, vertoonde een groote meenighte van vreemde Slangen, die boven met hair bewossen, en met breedde yzers beslagen waren. Zy waren daarenboven ook met zwachrels en banden van meenigerlei kleuren t'zamen gehecht, en slingerden met zoo een aangenamen en geestigen zwier door en weêr door malkandre, dat wy alle daar over ten hoogsten verwondert stonden. In den bocht van de staerr, daar meê d'achter-steven eindighde, hing een kleene Jongen, die onder en boven water zonderlinge vreemde kluchten en geestige potzen wist aan te rechten. Op den top-punt van ieder mast, die drie in't getal, en met zyde Vlaggen en Wimpels zeer cierlyk en prachtrigh behangen waren, stond een Afgoden-beeld. Op de zelve wyze vertoonde zich ook op de snuur van de voor-steven een Afgoden-beeld, daar by een heele vlucht levendige Endvogelen neêr hing. Achter aan den staerr stonden ook meenigten van Standerden, die alle zeer prachtrigh en kostelyk met bossen van hair, zyde

Vlaggen, en zekre lange veeren behangen waren. Het gantsche vaartuig was ook rondtom met zyde goude Franje zeer kostelyk en prachtrigh behangen. Onder een hagel-wit verdek, daar op twee Zonne-schermen met allerlei Wimpels en Standerden waren vast gemaakt, zaten twaalf fluxe en klokke Matrozen, die alle vergulde kroonen op't hooft, en een armozyn kleed aan hadden, maar waren met d'armen bloot. Deze wisten op de maat van een Gomet hunne Sineefsche riemen lepels-gewyze zoodanigh te scheppen, en die in't water te slaan, dat het vaartuigh als een blixem door het water vloog. En om't volk wat te vermaken, vlogen zy geduurigh met hun vaartuigen zoo gezwint en vaerdigh van't een Jacht tot het ander, dat men daar naauwliks oog kon op houden. Zy leiden den Gezanten aan boord, en riepen met groot gejuigh en luidruchtigh, datze ter goeder ure uit zoo verre en vreemde Gewesten daar waren aangekomen. De Gezanten vergolden hen deze gediensstigheid en genegentheide t'hunwaart met een vereering, die zy zeer gaerne aannamen, en wenschten voorts den Gezanten met alle hertelykheid geluk en voorspoet op hunne reize, en datze gezont en behouden

mogten wederkeeren. Voor op stondt ook zeeker Sineesch met een boots- haak in de hand, en lange veeren op de muts, die gedurigh met zyn haak de boven gemelde Eenden stondt te quellen en te steeken; zulks de zelve met het klappen der wieken en quaken een groot gewelt maakten. Deze overkunsfige en cierlyk uitgesteeken vaartuigen beschonk ik met deeze Vaerzen:

*Help Herkules! dit zyn twee kronkelende Slangen,
Of Draken, die de droes in't naaste van de Hel
Met Vlaggen, en gezwaay van Wimpels heeft behangen;
Viert Sina Baals-feeft, of is 't een guichelspel?*

*Komente
Kaoyeu.
26 May.*

Des anderen daags, den zes-en-twintighsten, deden wy de Stadt KAJUTSIU aan, die by zommigen ook *Kaoyeu* genoemd, en voor de vierde kleene Stadt van de Hooft-stadt *Tancheu* gerekent wordt. Deze Stadt vonden wy in 't aankomen op de rechter zyde van de gemelde Koninklyke Vaart leggen, dicht aan de kant van een groot Meir, dat van de Sineezen *Piexe* genoemd word, en daar uit deze Koninklyke Vaart veel waters ontfangt. Eertydts moften alle de schepen, die van *Nanking* langs de Rivier *Kiang* en deze Koninklyke Vaart na *Peking* en de Noordsche Landtschappen hooger wilden opvaren, over dit Meir schepen, tot groot ongeryf en verzuim der schip-vaart; dewyl by storm en onweêr de schepen gedwongen wierden eenen tydt lang voor dit *Kaoyeu* stil te leggen, ter tydt toe het weêr tot bedaren quam. Maar naderhandt, om dit ongemak voor te komen, en op dat de schepen t'allen tyden hare reize zouden kunnen vervorderen, en niet genootzaakt zyn over 't Meir te steeken, wierdt, tot geryf der schip-vaart, aan den Ooster-oever van dit Meir een Vaart gemaakt van tzeftigh stadiën lang, en doorgaans met vierkante witte gehouwen steen opgehaalt. Deze Vaart is een zonderling heerlyk en voortreffelyk stuk werks; en heeft

men zich ten hooghsten te verwonderen, van waar zoo veele en zoogroote witte steenen gekomen zyn, nademaal in d'omleggende Gewesten geen Steenklippen vallen.

Dit *Kaoyeu* is een zeer volk-tyke Stadt, en heeft schoone en treffelyke Voorsteden, die dicht betimmerd en met aanzienlyke Gebouwen verciert zyn. Al 't land, rontom deze Stadt gelegen, bestaat uit een zeeke slag van aarde, die leemachtigh is; en daar in het Rys-gewas, dat in deze landstreek in grooten overvloed gewonnen wordt, zeer weeligh tiert en voort komt. De landstreek, ontrent deze Stadt gelegen, is overal met Boeren huizen (die zich alle Oostwaart op strekken, zoo verre het oog afzien en reiken magh) zoo dicht bezer, dat de zelve maar een eenigh en doorgaans Dorp schynt te zyn. Na 't Westen leit het landt gemeenlyk blank en onder water, doch heeft zyne kanten en boorden mer riet bewossen, 't welk hier jaarliks tot profyt van 't gemeen verpacht wordt, en in plaats van turf of hout (want bomen ziet men in deze gantsche landstreek niet groeijen) op den haert gebrandt wordt.

Wy zagen hier op 't landt een groote meenigte Wind-moolens staan, die alle op een zonderlinge wyze zeer vernuftigh waren opgestelt, en met zeilen van matten op een spil omgedreeven wierden, en 't water verleiden. In 't kort zal ik hier iets van den Rys-bouw; zoodanigh de zelve daar te lande toegaat, laten volgen. Het zaat van 't Rys-gewas wordt aldaar op Akkers, die leemachtigh van aarde vallen, en aan Vooren of Grippen doorsneden zyn, ter gelegener tyd in d'aarde gesmeeten. Naerftigh heeft de Landtman op te passen, dat deze Akkers na behoren genat worden, op dat het gewas door d'overvullige vochtigheit niet komt te verrotten, noch door al te groote droogte te verdorren en uit te gaan. Het gewas van d'overvullige vochtigheit t'ontlasten, wetenze door middel van de boven gemelde Wind-molens, die zy na de gelegentheid der landen hoog of laag stellen, met een zonderlinge vaerdigheid te volbrengen. Desgelyks

P A O I N G.

gelyks wetenze ook de droogte (wanneer by drooge tyden het gewas door de hitte uitgemergelt en gezengt wordt, met het water uit de Koninklyke Vaart in de Grippen te leiden) voor te komen. Zoo vaerdigh weten de Sineezen beide deze gebreken te helpen, dat hunne Akkers, die door de veranderlykheit des weders, (daar dit Land veel gebreks af heeft) nu te nat en dan te droog zouden vallen, hen twee maal 's jaars een ryken oogst van vruchten verschaffen.

Den zeven-en-twintigsten, na dat wy uit het boven gemelde *Kaoyeu* (daar voor wy onze nacht-rust genomen hadden) vertrokken waren, vervielen wy aan de Stadt *P A O I N G*, die ik aldaar van zommigen ook *Pauncien* hoorde noemen, en voor de zeste kleine Stadt van de zevende Hooft-stad *Tangeheu* gerekent wordt. Dit Stedeken, dat wy aan d'Oost-zyde van de boven gemelde Koninklyke Vaart vonden leggen, en met vry sterke muuren omringt is, leit in een rondtachtige vorm van anderhalf uur gaans beslootten, en ontrent tachtig *Ly* van *Kaoyeu*. Na 't Oosten heeft het den poel *Xeyang* leggen, en na 't Zuid-westen komt het dicht aan 't Meir *Piexe* te grenzen. Het blykt aan de puinhopen en muu-

raadjien der vervalte Gebouwen, die hier eertyds zeer prachtigh en ten hemel waren opgehaalt, hoedanig deze Stadt eertyds in weelde en voorspoet gebloeit heeft. Het schynt ook dat deze Plaats, gelyk zulks ook de half neêrgefineeten en omver gehaalde Gebouwen niet duisterlyk te kennen gaven, in de laatste beroerten, en dien bloedigen Tartarischen Oorlog, nier weinig ramps en ongevalse heeft uitgestaan. Onder verscheidene wereltlyke Gebouwen, die zich binnen de Stadt vertoonden, ziet men ook aan de Noord-zyde buiten de muuren der Stadt een Afgoden Tempel staan, die van binnen en buiten zeer prachtigh na de Sineesche wyze gesticht, en zeer schoon om aan te schouwen is. De meer gemelte Koninklyke Vaart loopt door 't landt regelrecht (naar uitwyzing van de boven staande Prent) op de Stadt aan; en des zelfs water word op verscheidene plaatzen door Verlaten, of Schut-sluissjes, langs Slooten in 't landt geleid, om de Velden en Koorn-akkers te bevochtigen. Men zag hier ook op de Velden verscheidene Water-molens, die de landen van overtollige vochtigheid, met het geduurigh malen, ontlasten.

Op den acht-en-twintighsten quamen

Komen te
Hoai-gan.

28 May.

men wy aan de vermaarde Zee-stadt H O A I G A N, die by anderen ook *Hoaynungam* genoemd, en voor d'achtfte Hooft-stad van dit Landschap *Nanking* gerekent wordt. Zyleit aan d'Ooft-zyde van de boven gemelde Koninklyke Vaart, ontrent honderd en twintigh *Ly* van *Paucien*, in een vlakke en moerasachtige landsdouw. Deze Hooft-stadt is met een muur door gesneden, of, om beter te spreken, dit *Hoai-gan* is geen eene Stadt; maar het bestaat uit twee Steden, die evenwel zoodanigh in een andre muur, die rondrom beide deze Steden loopt, en doorgaans met vaste Bolwerken versterkt is, beslooten leggen, datze, ten opzicht van deze muur, maar een eenige Stadt schynen uit te maken. D'een dezcr twee Steden, die na't Zuiden is gelegen, is eigentlyk met den naam van *Hoai-gan* bekend; maar d'ander, die zich na't Noord-oosten strekt, wordt *Tengching* genoemd. *Hoai-gan*, de voornaamste van deze beide afgeschooten Steden, is verciert met een volkryke Voorstadt, die hare armen ter weder-zyde van de Vaart drie Duitfche mylen ver uitstrekt. Ter techter zyde van deze Hooft-stadt zagen wy 't gantsche veldt met Graf-steeden of Dood-graven bezet.

In *Hoai-gan* is een Onder-koning.

In deze Hooft-stadt houdt d'Onder-koning, die het bewint over d'inkomsten der Keizerlyke goederen heeft, en, als Opper-heer, met een groot gezag en volkomen macht (erkennende alleen den Keizer voor zynen eenigen Opper-hooft) over de zeven Zuiderlyke Landtschappen de heerschappye voert, zyn Hof en verblyf. Zyn ampt, dat hy van 's Keizers wegen bedient, bestaat voornamelyk in 't invorderen van alle levens-middelen ter gelegener tydt uit de Landtschappen, welke Waaren dan met 's Keizers scheepen na *Peking* gebragt worden. Deze Onder-koningh, als de schepen aan deze Hooft-stadt *Hoai-gan* landen, (daar zy noodzakelyk voorby moeten om na *Peking* te varen) onderzoekt en geeft achtting op de schepen, wat Waaren datze voeren; en verzend die voorts, na het onderzoeken, naar 't Keizerlyke Hof te *Peking*.

Aan de Noord-zyde der Hooft-stadt vertoonen zich drie snelle en groote Water-vallen. D'eerste van deze drie, die het dichtste aan de Revier *Hoai* (die uit het Westen voorby deze Stadt komt loopen, en daar na in de groote Oostindische Zee stort) komt te leggen, is wel de gevaarlykste en schadelykste, gemerkt het water hier met een groot gedruis en geweld uit de gemelde Revier *Hoai*, die hooger leit, af komt storten. Deze Revier, op dat hy alle d'omleggende landen niet zou overwateren en blank zetten, word ter weder-zyde met sterke en zwaare dyken in toom gehouden en bedwongen. Behalven deze heeft men wat hooger op noch een andere Water-val, dien de Sineezen *Tienfi* noemen, dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is, als uit den Hemel stortende; met welken naam zy het groot geweld des waters, en den snel neêrfschietenden val van boven willen te kennen geven: want *Tien* is Hemel, en *fi* neêrstortende of neêrvliegende, op Neêrduitsch gezegt. De scheepen, die deze Vaart op en af varen, zyn dikwils in groot gevaar van schipbreuk te lyden, om voorby deze gevaarlyke plaatzen teraken. Te dien einde worden hier eenige honderd mannen op des Keizers onkosten onderhouden, die rallen tyde zich gereed houden, om met behulp van raden de schepen over te winden. En zou 't geweld van 't water niet kunnen overwonnen worden, indien door een andere Sluis, daar ontrent gesticht, het volgende water niet opgehouden wierdt.

In de Voorstadt *Hoai-gan* zag ik ook twee Tolhuizen staan, op het een der zelve wordt de tol van de koopmanschappen, en alle andere Waaren betaalt; maar op het ander wordt de tol van de schepen, die de Onderdanen, en niet den Keizer toekomen, ontfangen. Met dit geldt worden de Sluizen en Grachten ontrent deze Water-vallen onderhouden; hoewel des Keizers Schat-kisten daar meê ten deel ook verrykt worden.

Schoon de landstreek van deeze Hooft-stadt *Hoai-gan*, gelyk te vooren vermeldt is, in een broekachtige en moeras-

moerasachtige plaats te leggen komt, zoo iszê evenwel, in 't voortbrengen van Rys en Kooren, zonderling veelig en vruchtbaar. De Stadt zelf overtreft niet alleen in vermaardheit en edelheit, maar ook in rykdommen veele voorname omleggende Hooft-steden, en pronkt noch daarenboven met overheerlyke gemeene en byzondere Gebouwen.

In de landstreek van deze Hooft-stad *Hoai-gan* leit ook een aanmerkens-waerdige Berg, die by de zeste kleene Stadt *Hai*, aan Zee, zyn kruin ten hemel verheft, en met den naam van *Tochen* by de Sineezen bekend is. Op dezen Bergh vertoont zich een zeer kunstigh gebouwde en wonderlyke Pagode, of Afgoden-kerk, met een Klooster, daar in de geene wonen, die dageliks offerhande in deze Pagode doen. Van wyd en zyd komen de Sineezen hier op deze plaats te zamen, om aan den Afgodt, die de Beschurs- en Bescherm-Heer van deze Pagode is, offerhande te doen. Verscheidene meer andere vreemde en zeldzame Bergen vind men doorgaans in dit Landtschap *Nanking*. Want in de landstreek van de tweede Hooft stad *Fungyang* leit by de zevende kleene Stadt *Xen* een Berg, die *Cukin* genoemd word, daar op een groote klomp gouts gevonden is, die naderhandt tegen veele ziekten gebruikt is. Eenige willen dat deze klomp, dewylze zoo veel ziekten kan geneezen, door de Chymie zou gemaakt zyn. In de zelfste landstreek, by de Stadt *Hintai*, leit een Berg *Moyang*, die de Herdersberg genoemd word, dewyl men zeid, dat een zeer schoone Maagt eertyds dit ambacht daar op geoëffent heeft.

De geheele landstreek van dit *Hoai-gan* word ook met Revieren doorklooft, en doorgaans met Meiren en Poelen bewatert. Onder andre Meiren heeft men hier het groote Meir *Xebo*, dat na 't Noorden dicht aan de groote Indiaansche Zee gelegen is, en verscheidene gewesten van deze landstreek besproeit, en zeer vis-ryk valt.

Ten Oosten van de Hooft-stadt leit ook de groote Poel *Hung*, daar in zeer hooge Riet-gewassen voort komen, die door 't gantsche Landt in steê van

hout gebruikt worden. Men vind in dit Gewest, dat doorgaans heel vlak is, geen ander hout, en, dat meer is, ook byna geene boomen. D'Inwoonders verhaalden ons ook, dat in de zelve landstreek na 't Oosten, aan de Zeekant, meenigte van Zout-pannen waren.

Zout-pannen.

Zoo dra en waren de Gezanten voor deze Hooft-stadt niet aan gekomen, of zy hadden al Paerden, en Palakyns, of Draag-zetels, aan de vaartuigen laten komen, om den Onder-koning en de gantsche Magistraat te gaan begroeten. Maar deze Regeerders lieten zich, dewyl het zeer regenachtigh weêr was, door zekeren Bode, voor de bezoeking en begroeting bedanken, en ten hoogsten ontschuldigen. De Mandaryn *Pinxenton*, na zyne gewoonlyke heusheit, onthaalde ons dien zelve mid-dagh treffelyk ter maaltyd. 's Avonds quam zeker Gaskonjer, een Jesuit, die in deze Stadt woonachtig was, de Gezanten in hun vaartuig met alle plichtplegingen begroeten, en toonde een zeer minnelyk gelaat; maar hy hield zich zeer vreemd, en stond zoo geweldig over hunne komste verwondert, als of zy uit den Hemel waren komen vallen; niet konnende begrypen noch te bedenken, hoe zy zoo verre in *Sina* verdwaalt waren, en wat zy daar quamen doen. De Gezanten ontfingen dezen Gaskonjer, die hen dus vriendelyk, en met zonderlinge hertelykheit quam begroeten en verwelkomen, weder met groote beleeftheit en alle teekenen van uitterlyke genegentheit. Deze Jesuit scheen een openhertigh persoon te zyn, toonde groote genegentheit t'onswaart, en bood zynen dienst aan, zoo die den Gezanten ergens en op eenigerlei wyze moght te stade komen. Hy gaf ook den Gezanten niet duisterlyk te kennen, datze in't verzoeken van eenige dingen, of den vryen handel, (welk verzoek hem by geval ter ooren was gekomen) geen kleene tegenspoet, en niet weinig vyanden te *Peking* zouden vinden; 't geen hen inzonderheit van de Portugeesche zyde (dewyl hier door de Portugeesche handel te *Makao* t'eenemaal zou gedaan zyn) zou gebrouwen worden:

Bedryf der Gezanten aldaar.

SIAMPU.

gelyk d'uitkomst ook daar na geleert heeft. De Gezanten, voor deze trouwe vermaning en waarschouwing, onthaalden dezen Jesuit zeer vriendelyk ter maaltyd; Daar op hy, na het nemen van een behoorlyk afscheid, ook vertrok, en hen een gelukkige en behouden reize wenschte.

Wy hielden ons niet lang in deeze Stadt op, maar vertrokken daags daar aan, met den morgenstondt, de Koninklyke Vaart op, en zagen, onder 't varen, ter weder-zyde zeer schoone en wel-bebouwde Lantsdowen, als ook een ontelbaar getal van allerlei groot en klein vaartuigh doorgaans in deze Koninklyke Vaart leggen. Tegens den avondt, als de Zon aan 't onder gaan was, quamen wy aan zeeker vermaard Dorp SIAMPU. In 't inkommen voeren wy door een van de boven gemelde Schut-sluizen, die met dikke en zeer zwaare schut-deuten geslut wierd, en daar door een sterke water-val van bovenen met groot gedruis in 't openen quam in storten. De Heytou en andere Sineezen hadden ons van deze Sluis groote zwarigheden te voeren gespelt, en wys gemaakt, dat in het door varen, indien zulks met geen zonderlinge opmerking en toezicht geschiede, meenigh schip te

blyven quam; zulks wy niet anders dochten, of 't zou hier gehapt en geklemt hebben; maar wy vonden in 't door varen zoo groot een gevaar niet, zulks alles noch wel asliep.

Dit Dorp leit (gelyk zulks uit onze algemeene Kaart te zien is) tusschen de Koninklyke Vaart en de Geele Revier, en strekt zich met hare huizen zoo verre landwaarts in, dat wy diengantschen dag het niet ten einde konden gaan. Het is met heerlyke huizen en prachtige Pagoden verciert, die aller weder-zyde van 't water, (naar uitwyzing van de boven staande Prent) zeer net, en bouw-kunstigh gesticht zyn.

Dit Dorp heeft ook stads Privilegien of Voorrechten, en een Koninklyk Tolhuis, daar op drie Tolmeesters van 's Keizers wegen gestelt zyn, om van al de Waaren en Scheepen, die uit de Geele Revier in de Koninklyke Vaart, of uit de Koninklyke Vaart in de Geele Revier, als ook die uit het Landschap Honan, en andre Gewesten, na bovenen of beneden gevoert worden, den rol t'ontfangen. Een van deeze Tolmeesters, die een gebooren Sineescheewer was, en daarom ook op verre na de redelykste niet, wilde al de vaartuigen, uitgezeid de twee, daar op de

Komen aan
het Dorp
Siampu.

NEYNEMIAO.

de Gezanten waren, bezoeken; dewyl hy niet kon gelooven, dat zulke acht groote vaartuigen alle met's Keizers goederen geladen waren. Op andere plaatzen was alles noch onder den dekmantel van het Hollandtsche Gezandschap tol-vry door gegaan; maar deeze Man, die zynen Meester al te trouw zocht te dienen, wilde zich hier meê niet laten verzetten en paaijen. En schoon men hem vertoonde dat d'oude Kantonsche Onder-koningh twee vaartuigen daar onder hadt, het mogt ons niet helpen: want hy zeide stoutelyk en rond uit, dat zy naar 't Hof gingen; en indienze oordeelden verongelykt te zyn, zy konden hem daar beklagen. War hem aanging, hy had liever zyn ampt neêr te leggen, dan zyn last en ordre, die hy van wegen zyne Keizerlyke Majesteit ontvangen hadt, te breeken.

Wy vernachtten in dit Dorp, en vertrokken 's morgens met Zonnen opgang, en quamen tegen den avont in 'zeeker ander Dorp NEYNEMIAO, door een groote en sterke Sluis, die met twee ryen schutwerken achter malkandre voorzien was. d'Inwoonders verhaalden ons, gelyk zulks ook noch aan de vervallen en neêrgefmeeeten puinhoopen te bespeu-

ren was, dat in dit Dorp een zeer sterk en groot Kasteel gestaan had, dat drie Revieren, als de Geele Revier ter weder-zyde, en de Koninklyke Vaart van achteren kon beschermen. Maar de Tarters, die binnen in 't landt alle vaste Plaatzten, Sterkten en Kasteelen afbreeken en ten gronde sloopen, tot verzwakking der binnenlandsche Volken, hadden dit Kasteel in de laatste beroerte meê ten gronde verdelgt en gesloopt. Wy hielden in dit Dorp onze nacht-rust, en vertrokken daags daar aan met het opgaan van de Zon, en quamen in een gedeelte van de groote Geele Revier, welks wazer zoo dik, drabbig en modderig is, dat het byna onbruikbaar valt.

Komen op
de Geele
Revier.

Deze Geele Revier, die van anderen ook de Saffrane Revier, en op Sineesch *Hoang*, dat is, *geel*, genoemd word, heeft dezen naam bekomen van de geelheit des waters, dat zich geelachtigh vertoont, en misschien door de geelheidt der grondt veroorzaakt word. Zy schynt van verre wel een dikke en drabbige Moeras te zyn; maar als men daar op is, wyzen de snelheit en 't groot geweldt des stroomenden waters genoegh uir, datze met recht den naam van een lopende Reviere voeren mag: want zoo ongelooflyk snel komt

hy af schieten, dat de schepen tegen den stroom niet kunnen opzeilen, maar moeten met een groot getal Trekkers opgetrokken worden. Op eenige plaatzen is deze Revier een halve myl breed, en op zommige wat breeder; maar in de lengte strekt zy haar tot over de acht honderd mylen verre. De Sineesche Boots-luiden, die op deze Revier varen, maken dit water, alsze het willen gebruiken, met Aluin daar in te smyten, zeer klaar en helder: want als dit water met Aluin gemengt wordt, zoo zakt de slik terstondt na onderen op de grondt. Waar van daan deze Revier haren oorsprong neemt, en wat landen zy doorvloeit en bewaert, staat in 't breede in het twaalfde Hooftstuk van onze algemeene Beschryving verhaalt.

Komen te
Taujenjeen.
1 Juny.

Den eersten van Zomer-maand landden wy aan 't Stedeken **TAUJENJEEN**, dat van anderen ook *Taoyuen* genoemd, en voor de vierde kleene Stad van de achtste Hooft-stadt *Hoaigan* gerekent wordt. Dit Stedeken, dat wy aan de linker- of Zuid-zyde van deze drabbige en onguure Geele Revier zagen leggen, leit in een breede en sterke aarde Wal, die boven met een vry dikke steene Borstweering versterkt is, zeer net beslooten. Binnen deze aarde

Wallen, die rondtom dit Stedeken liepen, vertoonden zich vry groote en aanzienlyke burgerlyke Gebouwen, die alle na de regels der Bouwkunst zeer cierlyk en zindelyk gesticht waren. Dit Stedeken munt in grootte niet zeer uit; maar het is evenwel zeer volken neering-ryk. Het is rondtom omringt met vruchtbare lantsdowen en weelige koorn-akkers, die den Landman zynen arbeid jaarliks met een ryken oogst van vruchten vergelden. De landstreek, omtrent deze Stadt gelegen, overtreft ook verre al d'andere naby gelegen plaatzen in 't voortbrengen van allerlei Boom-vruchten, als Peren, Appelen, Pruimen, Kerffen, en diergelyke andere Boom-vruchten, die hier zonderling smakelyk en geurigh vallen. Wy kochten hier eenige vruchten voor de Keuken, die ook niet duur, maar voor een geringe prys te bekomen waten. Men vind in dit Gewest, alsook in de gantsche landstreek, daar in de boven gemelde Hooft-stadt *Hoaigan* gelegen is, een overgroote meenigte van allerlei Gevogelte, inzonderheit van Quakkels, Faizanten en Velthoenders, en diergelyke andere wel-smakend kleen gebeent.

Wy vertrokken, zonder hier lang te blyven, noch dien zelyven dagh, en

voeren drie dagen op deze Geele Revier, eer wy eenige plaarzen van eenig belang aan deden. Eindelyk deed zich den vierden der zelfste Maand het Stedeken **TSISANG** op.

Wy vonden deze Plaats aan de rechter of Noord-zyde van de meer gemelte Geele Revier leggen, in een vermakelyke en aangename oort, en aan den voet van een hoogen heuvel. Dit Stedeken, dat tachtigh *Ly* van het boven gemelde *Taujenjeen* gelegen is, heeft geen zonderlinge voorname Sterkten en Gebouwen. Het leit ook in geene Muuren of aarde Wallen beslooren, en heeft alleen maar een eenigh sterk en vast Kasteel; waarover, en dewyl het geene stads Privilegien heeft, het van zommigen met recht voor een Dorp gerekent wordt. Het is evenwel een zeer volk- en neering-ryke Plaats, en die wel ter schipvaart gelegen is, zulks meenig groote Stadt in *Sina* in neering- en volk-rykheit tegen dit *Tsisang* niet op magh. In 't aankomen aan de rechter zyde ziet men een schoone Pagode staan, die zich van verre zeer heerlyk en hoog op doet.

Wy zagen ook op deze Geele Revier, die gedurigh met een groote meenigte van allerlei slag van groot en klein vaartuig bevaren word, ontrent

dit Dorp, een zonderling slag van driftige Schepen, of, om beter te spreken, van Vlottende Dorpen, die na de Sineesche wyze zoo geestigh en kunstigh t'zaamen waren gestelt, dat de schranderste Europers werk zouden vinden, om diergelyke Vloten met de zelfste stoffe zoo gevoeglyk en kunstigh aan elkandre te hechten. De stoffe, daar uit deze Vlottende Dorpen bestaan, is een zeker soort van ongemeen dik riet, dat driftigh op 't water is, en van de Portugeezen daar te lande *Bambu* of *Bamboes* genoemd word, gelyk zulks breeder in het vyftiende Hoofdstuk van onze algemeene Beschryving op pag. 131. te leezen is. Deze Bamboes-rieten wetenze zoodanigh met dikke houten aan een te hechten, en met touwen, van zeker gewas *Rotang* gemaakt, zoo dicht aan elkandre te woelen, dat ook de minste vochtigheid daar door niet trekken kan. Op deze dus te zamen gehechte rieten stichtenze hutten en kleene huizen van planken en andere lichte stoffe, die met matten overdekt zyn, en daar in de Sineezen met vrouw en kinderen zich onthouden en erneeren, niet anders, als of ze op het vaste land hunne woon-plaarzen hielden. En zoo groot zyn eenige van deze Vlottende

Dorpen, dat by wylen zich daar op aan de kant van twee honderdt Huisgezinnen onthouden kunnen. Voornamelyk dryven de Luiden, die zich op deze Vlootten onthouden, koophandel met allerlei Waaren en Koopmanschappen, en gaan daar meê van d'eene plaats na d'ander, langs de Revieren, oversteken. Om nu deze Vlootende Dorpen voort te krygen, gebruikenze geen Zeilen van matten, (daar af meest alle de Zeilen van de Sineefche schepen gemaakt zyn) maar zy dryven langhs de Revieren voor stroom af, indien het voor stroom is; of boomen en trekken de zelve tegen stroom op, indienze den stroom tegen hebben. Ter plaatze daarze aan komen, om hun koophandel te dryven, steckenze stokken in de grondt, daar aan zy deze Vlootende Dorpen vast maken. Om de gestalte en 't maakzel van deeze Vlootende Dorpen den Lezer des te duidelyker voor oogen te stellen, dunkt my de pyne waert te zyn een der zelve, die ik onder 't varen op deze Geele Revier na 't leven afschetste, hier in de boven staande Prent te vertoonen.

Scheeps-
steden.

En niet alleen onthouden zich enige Sineefche Volken geduurigh op deeze Vlootende Dorpen met wyf en

kinderen, zonder ooir hun woonplaatzen aan landt te nemen; maar men vind 'er ook die (een wonderlyke en zeldzaame wyze van leven) geduurigh met wyf en kinderen in gemeene vaartuigen blyven woonen, en langs de Revieren, met vlootten van vier en vyf honderd Jonken teffens, door het gantsche landt varen en koophandel dryven; zulks het niet anders schynt, wanneer deze vlootten weg trekken en van plaats veranderen, als of 'er heele Scheepssteden, om zoo te spreken, opbreken. Zy houden en voeden ook op deeze Scheepen allerlei tam Vee; maar inzonderheit Verkens. Ter plaatze daar deze Luiden met hun Jonken aan komen, blyvenze gemeenlyk erlyke maanden leggen, en maken aldaar een gemeene tale, schoon datze Volken van verscheidene tale zyn: want ('t geen hier ter loop staat aan te merken) door geheel *Sina* word geen een tale gesproken; maar d'Inwoonders van ieder Landschap spreken een byzondere tale; hoewel, behalven deeze verscheide tale, door geheel *Sina* een algemeene tale is, die de Mandaryns of Hof-tale genoemr wordt, om datze ten Hoof en van al de Grooten voornamelyk gebruikr wordt; gelyk zulks breeder in het tweede Hoofstuk van

van onze algemeene Beschryving te lezen is.

Na een weinigh varens quamen wy des namiddags aan een zeeke andere Koninklyke Vaart, die *Jun* genoemd word, en zich uit de Geele Revier na 't Westen door 't Landschap *Xantung* strekt. Deze Vaart, die wy met ons vaartuig, om door het Landschap *Xantung* in her Landschap *Peking* te komen, moften op varen, word geduurig met een groote meenigte van allerlei flag van groot en klein vaartuig bevaren. Het Landschap *Xantung*, daar in wy nu haast begoften te komen, zou nergens na zoo een uitsteekend en neering-ryk Landschap zyn, indien deze Vaart door het zelve niet gegraven was: want alle Waaren, die byna uit geheel *Sina* na *Peking* gevoert worden, moeten langs deze Vaart te scheep opgevoert worden. Deze groote en breede Vaart neemt haar begin ten Noorden van de negende kleene Stadt *Socien*, aan den oever van de Geele Revier, waar uit de schepen, die van alle kanten aan komen, in de Geele Revier geraken. Van hier strekt zich de zelve tot aan de Stadt *Cining*, en van daar tot aan de Stadt *Lincing*, daar zy in de Revier *Guei* stort. Langs heen in deze Vaart leggen over de tzeftigh Schutsluizen, die alle van gehouwen steen en zeer sterk gemaakt zyn, om het water, dat op veele plaatzen zeer laag is, en daar de groote schepen anders niet zouden kunnen vlotten, op te houden en te schutten. Al deze Sluizen worden met zeer groote en zwaare schot-deuren of planken gesloten, die met wielen en zeker ander gereedschap opgewonden worden, om doorgang aan 't water en aan de schepen te vergunnen, tot datze aan de tweede Sluis komen, daar zy even alleens door gearbeid worden, tot datze alle de Sluizen door getrokken zyn. Doch eer men ten halve wege aan de Stadt *Cining* komt, word uit den Poel *Cang* zoo veel waters door een groote Sluis in deeze Vaart getapt als 'er van nooden is: waar na de Sluis, op dat de Poel niet zou droog loopen, weêr gesloten word. En dewyl het water in dezen Poel veel hooger dan het omleggende landt is,

zoo heeft men acht Sluizen dicht by malkandre leggen, op Sinceesch *Tung-sea* geheeten, die het overgroot gewelt des waters, dat uit den Poel komt af schieten, ophouden en bedwingen. Ter zyde van den oever des Poels is een Vaart gegraven, die ter weder-zyde bedykt is, waar langs de schepen, alsze aan den Poel gekomen zyn, in veiligheid, zonder den Poel over te schepen, hooger op varen. Gewisselyk, quamen d'Europische Bouwmeefters en Waterleiders de lengte van deze Koninklyke Vaart, de hoogte en dikte der dyken ter weder-zyde, en de sterke steene Sluizen t'aanschouwen, zy zouden zich niet genoegh over de naerstigheit der Sineezen en hun werken kunnen verwonderen. Om nu de schepen aan te halen en door de Sluizen te helpen, zyn aan ieder Sluis aecht mannen gestelt, die van de gemeene lands middelen betaalt worden.

Komende nu deze Vaart op gevaren, quamen wy terstont uit het Landschap *Nanking* in 't Landschap *Xantung*, en op den zefsten der zelfste Maand aan zeeke vermaard en naamhaftig Dorp *Kia-Kia*. Eer ik dit Dorp en de volgende plaatzen, die wy in dit Landschap aan deeden, ga beschryven, zal ik, op den ouden voet, de Grenscheiding van dit Landschap, 't getal der groote en kleene Steden, &c. voor af ten toon stellen.

Het Landschap *Xantung*, dat het vierde in 't getal onder de Noordsche Landschappen is, wordt ten Zuiden, Oosten en Noorden van de Zee bekabbelt, en aan de West-zyde rondtom met Revieren omcingelt; invoege men van alle kanten te scheep gevoeglyk daar aan kan komen. Ten Noorden van *Xantung* leit het Landschap *Peking*, en na 't Zuiden het Landschap *Nanking*, daar van het door de Geele Revier gescheiden word. Het overige leit met de Vaart *Jun* en de Revier *Guei* besloten.

Dit Gewest brengt overvloedigh Kooren, Rys, Garst, Boonen en allerlei andere Aardgewassen voort, daar toe de groote meenigte der Revieren en Poelen, die het geheele Landschap bevochtigen, niet weinigh helpen.

Zoo

Komen in
het Dorp
Kia-Kia.
6 Juny.

Grens-pa-
len van het
Landschap
Xantung.

Frucht-
baarheid.

Zoo vruchtbare Akkers en Beemden leggen in dit Landſchap, dat men zeld, dat d'Oogſt van een eenigh jaar den Inwoonderen tien jaren levens-middelen verſchaffen kan. Alle eer-waaren, inzonderheit Eyeren, Kalkoenen, Faizanten, Veldhoenders, Hazen en ander wild Gedierte, zyn hier overvloedigh, en voot een geringe prys te bekomen; door dien d'Inwoonders in het jagen zeer groot vermaak ſehappen. De Revieren, Poelen en andere wateren vallen hier ook zoo viſ-ryk, dat men by wylentien pond viſch voor een halve ſtuiver kankopen. De Zyde (een klaar bewys-teken van de vruchtbaarheid van dit Geweſt) word hier niet van de gemeene ramme Zyde-wurmen, maar van andere Wurmen, den Ruſpen niet ongelyk, op lange draaden, met het uirlaten van eenige dunne vochtigheit uit de mond, aan de boomen geſponnen. Deze Zyde is wit, en hangt even-eens als ſpinraeth aan de boomen en heggen, die dan van d'Inwoonders, om daar zyde Lakenen af te maken, vergadert word. Dit Geweſt levert ook zeer rykelyk verſcheide ſoorten van Peeren, Kaſtanien en andere vruchten uit. En zoo groot een meenigte van Pruimen grocijen in dit Landſchap, dat-ze gedroogt van hier na d'andere Landſchappen verzonden worden.

Aart des
volks.

Het volk valt hier zeer grof en bot van geeſt, en weinige onder hen bereiken den top der geleertheit. Door-gaans zynze ſterk van leden en overgeven ſtout, en kunnen den arbeid en koude zeer licht verdragen. De kinderen ſpeelen niet alleen in de koude des winterts moeder-naakt, maar zy ſpringen ook van boven neder in 't kout en killende water; daar in zy ook, zoo dra als ze ter werelt komen, afgewoſſen worden. Veele onder hen ernceeren zich ook met roven en ſtelen, en rotten by wylen in zoo groot een getal t'zamen, datze geheele heiren uitmaken. Zeer veel onheils en ellende heeft dit Geweſt ook in den leſten Tartariſchen oorlogh uitgeſtaan; ter oor-zake zich dit volk overgeven ſtout en ontemmelyk aanſtelde, en voor-dezen nu den Tarter was af en dan weêr toe gevallen.

In dit geheele Landſchap Xantung leggen zes groote Hooft-ſteden, ook twee-en-tnegentigh kleene Steden, en dertien Veſtingen. De zes groote Hooft-ſteden zyn, *Cinan, Yencheu, Tungchang, Cingcheu, Tengcheu* en *Laicheu*.

CINAN gebied over dertig Steden, als *Cinan, Changkieu, Ceuping, Chagxan, Sinching, Cibo, Citung, Ciyang, Chibuen, Inching, Linye, Changcing, Fiching, Cingching, Ling, Taigan, Sintai, Laiuu, Te, Teping, Pingyven, Vuting, Haisin, Haisang, Loling, Xangbo, Pin, Licin, Chenboa* en *Putabi*: waar onder *Taigan* en *Vuting* de voornaamſte zyn.

YENCHEU gebied over zeven-entwintigh Steden, als *Yencheu, Kioben, Ninyang, Ceu, Teng, Ye, Kiubiang, Yutai, Tan, Chingui, Cao, Cao, Tingtao, Cining, Kiacing, Kiuye, Kiunching, Tungping, Venxang, Tungo, Pingyn, Iangco, Xeuſhang, Tanching, Fi* en *Suxui*. Onder deze zyn *Cao, Cining*, en *Tungping* de voornaamſte.

TUNGCHANG gebied over achteen Steden, als *Tungchang, Tangye, Poping, Choangping, Kieu, Sin, Cingping, Keu, Lincing, Quontao, Caotang, Gen, Hiancin, Vuching, Po, Fan, Quonching* en *Chaonching*. Onder deze zyn drie, *Lincing, Caotang* en *Po*, de voornaamſte.

CINGCHEU gebied over veertien Steden, als *Cingcheu, Linchi, Pohing, Caoyven, Logan, Xeuquang, Changlo, Linkiu, Gankiu, Chuching, Mungin, Kiu, Yxui*, (die de voornaamſte van allen is) en *Gechao*.

TENGCHAU gebied over acht Steden, als *Tengcheu, Hoang, Foxan, Leubia, Chaoyven, Laiyang, Ninghai*, (die de voornaamſte is) en *Venteng*.

LAICHEU voert de heerſchappy over zeven Steden, als *Laicheu, Pingui, Vi, Changye, Kiao*, de voornaamſte *Caomie, Cieme*.

De dertien Veſtingen zyn, *Ningcing, Cinghai, Chingxan, Gueibai, Sanxan, Kixan, Civenxan, Mauan, Siaoye, Haicang, Punglai, Cin* en *Xechin*.

In dit Landſchap leggen ook etlyke Eilanden, waar onder drie de voornaamſte zyn, als *Feuxeu*, dat na 't Weſten is gelegen, en niet zeer groot; maar

maar wel bebouwt is; *Tenbeng*, by *Caomie*, in Zee gelegen: dit Eiland is zeer vermaard door een droevig ongeval van vyf hondert Sineefche Filofofen, die zich hier zelfs in Zee verdrinken, ter oorzaak Keizer *Xuis* alle Geleerden als dood-vyanden haatte. Het derde is het Eiland *Xamuen*, dat het grootste van allen en zeer volk-ryk is.

Het Sineefche Reeken-boek, dat het getal der menschen, die in ieder Plaats zyn, vervat, telt in dit Landfchap zeven honderdt tzeventigh duizend, vyf honderd en vyf-en-tzeftigh Huisgezinnen, en zeven-en-tzeftigh honderd duizend negen-en-vyftig duizend zes honderd en vyf-en-tzeventigh Mannen.

Het geheele Landfchap brengt aan fchattingen voor den Keizer op achten-twintigh honderdt duizendt twaalf duizend een honderd en negentien zakken Geerft, Rys en Tarruw; vier-en-vyftig duizend negen honderd en tnegentigh rollen gefponnen Zyde; twee-en-vyftigh duizend vier honderd negen-en-veertigh ponden Katoen. Daarenboven verfchaft het noch tot voer voor 's Konings paerden, acht-en dertigh honderd duizend vier-en-twintigh duizend twee honderd en tnegentig bundelen Stroo en Hooi, zondet de Tollen,

die op drie plaatzen van de Vaart *Jun* (waar langs alle fcheepen na *Peking* varen) ontfangen worden, daar onder te rekenen. Want fchoon op de doorvarende goederen geen zwaare tollengesteld zyn, en de Waaren zelfs van kleen belang zyn, zoo brengt evenwel de meenigte der zelve zoo een groote fom penningen op, dat die jaarliks aan de kant van tien millioenen goude kroonen belooopen.

Het boven gemelde Dorp *K I A* *K I A* leit rondtom omringt in luftige en vruchtbare Lantsdouwen, die zich zonderling vermakelyk en aangenaam in 't oog opdoen, en van verre als u fchynen toe te laghen. Het is een zeer volk- en neering-ryk Dorp, en doorgaans wel betimmert, en met redelyke groote Gebouwen, na gelegenheit der plaatzen, verciert. Alle de rondtom leggende velden vallen hier vlak en effen, zoo verre het oog afzien kan, tot aan het hooge Gebergte, daar in deze velden, voornamelyk ten Oosten, beflooten leggen. Men zag in deze landftreek de Rosmarryn overal op de velden in 't wild in zoo groot een overvloed groeijen, als de heide op de Veluw, of in het Bergfche of Soerlandt, 't welk niet alleen wonder aangenaam en vermakelyk om

*Gelegent-
heit van
Kia-Kia.*

JAX HINNO.

te zien was; maar verspreide ook zoodanig een reuk en geur van zich, dat we die van verre gewaar wierden, eer wy noch dir welriekend en geurig gewas in 't gezicht kregen. Wy zagen hier ook veel wild Gedierte loopen, inzonderheit Hert en Hinde, en ook meenigerlei slag van Gevogelte in 'r wild vliegen; waar onder de Faizanten zich in zoo groot een meenigte verroonden, als de Leeuwerken hier te lande. Een groot vermaak schepten wy hier in de Herte- en Hinde-jacht; maar konden, dewyl ons de gelegenheit van 't Land niet bekend was, veeltydts niet opdoen. De Tarters liepen heele velden door, en wendden groote moeite aan om iets te vangen, en ons daar meê te gerieven en te beschenken. Zy stonden ook ten hoogsten verwonderd, en als voor 't hooft geslagen, als ze zagen dat wy zomryds een lopende Hinde of Faizant in de vlucht schooten. Zonderling geurigh en sinakelyk was het vleesch van de Hert en Hinde, en kon men de smaak van de Rosmaryn zoo natuurlyk eenighzins daar uit proeven, niet anders als of het vleesch daar meê gekookt hadt geweest. Drie dagen voeren wy langs deze gemelde Koninklyke Vaart *fun*, en ter weder-zyde voorby dusdanige

vermakelyke en lustige Lantsdowen, eer wy eenige andere plaatzen van eenigh belang onderweegs aandeden; maar op den elfden der zelfste Maand, quamen wy aan zeeker vermaard en uitsteekend Dorp, dat van de Sineezen JAX HINNO genoemd ^{K bu 7} werd, en dicht aan den oever van de gemelde Koninklyke Vaart gelegen is. In en ontrent dit Dorp vertoonde zich zes- en-dertigh zeer schoone en hooge Torens, die ter weder-zyde van de Koninklyke Vaart stonden, en zeer kunstigh en prachtigh gesticht waren. Wy namen onze nacht-rust voor dit Dorp; maar vertrokken des volgenden morgens, zoo dra de dâgeraât op het aardryk quam verschynen, en zagen op den dagh, als ook den volgenden dagh, ter weder-zyde van de Koninklyke Vaart, onder 'r varen, zeer veel lustige en vruchtbare Kooren-velden leggen.

Hoewel dit Landtschap *Quantung*, ter plaatze daar wy langs deze Koninklyke Vaart Noordwaarts op trokken, zeer vlak en effen valr, en lustige en vruchtbare lantsdowen bezit, zoo is her evenwel, ten Oosten van deze Koninklyke Vaart, met zeer hooge en groote Bergen bezet; waar van ik hier eenige van de voornaamste zal laten volgen.

By

By *Taigan*, de zestiende kleine Stad van d'eerste Hooft-stad *Cinan*, leit een Berg, *Tai* geheeten, die zeer hoog en groot is. De Sineefche Landtbeschryvers zeggen, dat hy met zynen kruin tot de hooghte van veertigh stadiën ryft, en men op des zelfs top, in 't eerste Hanen-gekray, de Zon kan zien ryzen. In dit Gebergte heeft men veele hollen, zeer hooge toppen, en veele Pagoden, of Afgoden-kerken, en ook een groote meenigte van Priesters, die daar byna op een zelve wyze leven, als de Kluizenaars in Europe. Niet verre van *Laiuu*, d'achtiende kleine Stad van de bovengemelde Hooft-stad, is een Berg, die de Sineezen *Taxe* noemen, daar uit yzert in groote meenigte gegraven word.

By *Kioben*, de tweede kleine Stad van de Hooft-stad *Tengchen*, leit een Berg, *Fang* geheeten, daar d'ouders van den zeer vermaarden Sineefchen Filosoof *Confutius* hunne Graf-steden hebben, daar af deze Berg door geheel *Sina* ook zeer vermaard en beroemt is.

By de vierde kleine Stad *Ceu* leit een Berg, *Changping* geheeten, op den welken, na 't zeggen van zommige Sineezen, de gemelde Filosoof *Confutius* zyn wiegh en geboorte plaats

vind; te weten in een Stad, die meê, als de Berg, *Changping* geheeten was, en daar af de puin-hoopen en vervalle muuren noch gezien worden.

By *Tungping*, d'achtiende kleine ^{Berg *Tung*:} Stad van de boven gemelde Hooft-stad, leit zeker groot Gebergte, *Fung* geheeten, zoodanig aan Bosfchen en Akkers afgedeelt, dat het een zeer schoon schildery vertoont, en van de Sineezen by zyde *Damaft* vergeleken word.

Op den dertienden der zelfste Maand ^{Komen te} bragten wy 't aan *CINNINGSIU*, ^{Cining.} of *Cining*, de veertiende kleine Stad van de tweede Hooft-stad *Tengchen*.

In dit *Cining* wierden de Gezanten, by afwezen van den Stadthouder, die met zynen Raad uit de Stad was, om een dyk tegen her inbreken der Geele Revier t'ordonneren, door de Agenten van den jongen Kantonschen Onderkoning, t'hunnen huize zeer treffelyk onthaalt.

Deze Stad, die rontom met vlakke en moerasachtige Landeryen omringt word, en vyf honderd en vyf-en-tzeventigh *Ly* van *Taujencien* leit, is in 't midden van de Koninklyke Vaart *Jun* gelegen; zulks alle de fcheepen, die deze Vaart op en af willen, deze Stad door varen moeten, en aldaar vertolten. Zy overtreft niet alleen in grootte,

volkrykheit, grooten koophandel, en in vermaardheit en edelheit, al d'andere zeven-en-twintigh kleene Steden, in de landstreek van de boven gemelde Hooft-stad gelegen, maar ook de Hooft-stadt *Tengcheu* zelf. De Stadt is ook zonderling antyks gesticht, en van binnen zeer dicht met heerlyke Gebouwen betimmerd. Onder andere Gebouwen vertoonden zich ook binnen de Stadt twee hooge en heerlyke Pagoden, of Afgoden-kerken, die van binnen, na 's Lands gebruik, vol kleene en groote Beelden stonden. Zy is ook ter weder-zyde van de Koninklyke Vaart met een Voorstadt verrykt, die zeer groot en volkryk is, en in neering, welvaart, en meenigte van Inwoonders tegen meenig voorname Stadt op mag. Ter weder-zyde van de Vaart leggen ook twee sterke en groote Schut-sluizen, die het buiten-water schutten, dat dikwils zes voeten hooger, als het binnen-water, ryst.

Poelen.

De landstreek rondtom deze kleene Stadt *Cining* gelegen, als ook de gantsche landstreek van de Hooft-stadt, is zeer waterig en broekachtig, en word met verscheidene Poelen en Revieren bewatert. Dicht by dit *Cining* leit een Poel *Nannang*, die eenige mylen groot en zeer vis-ryk is. By *Cao*, de twaalfde kleene Stadt, leit een Poel, *Luigheeten*, dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is, als de Poel des donders; dewyl in 't midden een steen is, wiens lyf een Draak, en 't hooft een Mensch uitbeeld. De Sineezen noemen den zelven den Geest des donders, en schryven, dat uit den buik, als men daar op slaat, een geluit als van den donder ontstaat.

Bron Tao.

By de derde kleene Stadt *Ninyang*, die mede onder 't gebied van de boven gemelde Hooft-stadt *Tengcheu*, en ontrent twee mylen van *Cining* leit, is een zekre Bron, *Tao* geheeten, dat is, de Bron des Rovers. Uit dezen Bron, zoo de Sineezen verhalen, wilde eertyts de groote Filosoof *Confitius* niet drinken, hoewel hy byna van dorst verfmachtte, ten aanzien de zelve het Rovers water genoemt wietd. Zoo groot een schrik had deze Heidenesche Filosoof van den naam der zonden!

Wy zagen ontrent deze Stadt *Cining* een zonderlinge en vreemde maniere van visschen te vangen, door middel van zeekeren Vogel, dien zy *L O U W A* noemden. En dewyl dit een recht wonderlyke en aardige vond is van te visschen, en die nergens by andere Volken, myns weetens, dan in *Sina* in 't gebruik is, acht ik noodigh de gestalte van den Vogel in schrift en Prent, en op wat wyze de zelve de visschen weet te vangen, in 't kort te laten volgen. Deeze vogel *Louwa* is wat kleender dan een Gans, en den Rave niet zeer ongelyk; heeft een langen hals, en een bek als een Arent, die op het einde zeer krom is omgebogen.

Het vangen gaat in deze maniere toe. De Visschers, of eigenaars van deze visch-vangende Vogels, hebben kleene Schuitjes, die van rys-takken of riet zeer kunstigh en dicht t'zamen gevlochten, en ter weder-zyde met dikke Rieten of Bamboezen bezet zyn, daar op deze Vogels, alsze uit varen om te visschen, gaan zitten. Met deze Schuitjes, en Vogels op de Bamboezen, varenze na de Revieren en Meiren, en zetten de Vogels buiten boord, die terstond onder duiken, en zoo snel en gewint onder water voort zwemmen, als de Sineezen hun licht vaartuigh met een stok kunnen voort zetten. Zoo dra nu de Vogel een visch onder water achterhaalt en gevat heeft, dan komt hy zeer schielyk daar meê boven water, en slokt hem terstond op; maar zoo haast heeft hy de visch niet in geslokt, of de meester van 't vaartuigh vat hem aan, helpt hem in de schuit; en breekt hem den bek met geweldt open, en duwt de visch of aas zeer behendigh, en met een zonderlinge hand-greep, uit den krop. Daar na zet hy den zelven Vogel weder buiten boord, om meer visschen op de zelve wyze te vangen; een ding dat zeer zeldzaam en vermakelyk om te zien is. Doch op dat deze Vogels, die zeer gaarne visch eeten, de zelve niet zouden door slokken, zoo sluitenze hen eerst den krop, of hals, met een yzere ring toe, die belet, datzo de visch niet na binnen kunnen in slingeren, maar

maar voor deze ring zitten blyft. De viffchen, die zoo groot zyn datze in den krop van deze vogels niet kunnen, halenze by den fneb uit het water, 't welk zy den Viffcher met groot geluit te kennen geven, om hen die af te halen.

Als'er nu, by gelegentheit, eenige Vogels achter blyven, of niet datelyk, zoo dra alsze buiten boord gezet zyn, onder water duiken, dan slaanze, om hen die traagheidt af te leeren, met ftoffen en bamboezen zoo ongenadigh en fel daar op, dat de pluimen hen van 't lyf ftuiven. Wanneer nu deze Vogels een tyd lang en een goet deel viffchen gevangen hebben, zoo word hen deze yzere ring af gedaan, om viffch voor hun zelve, en tot hun eigen voedzel te vangen, 't welk hen zeer gewilligh in 't vangen voor hunne meesters maakt. De Viffchers moeten ook voor ieder vogel jaarliks zeeke fchatting aan den Keizer opbrengen. Deze Vogels worden aldaar van de Sineezen in groote waarde gehouden, en zyn zommigen, die wat gaauw in 't vangen zyn, zoo dier, dat dikwils een eenige Vogel voor vyftigh Toel zilvers (dat ontrënt honderdt en vyftigh gulden in Hollandfche munt is) verkocht word. Wy vroegen aan den Opperften

van deze Viffchers, die een stok-oud en grys man was, of hy een paar van deze Vogels wilde verkopen; waar de zelve van daan quamen; en op wat wyze zy hen dit viffch vangen geleert hadden; maar wy kregen tot antwoord, datze hem niet aftandigh waren, dewyl hy daar meê zyn vrouw en kinderen moefte onderhouden. En belangende hunne afkomst, en op wat wyze deze Vogels dit geleert was, wift hy niet anders te zeggen, dan datze hem van ouders tot ouders aanbestorven en nagelaten waren. Wy vroegen hem meê, ofze ook aanteelden en veel jongen kregen; waar op hy tot antwoord gaf, datze wel aanteelden, maar zeer langzaam en traag.

By zekeren Schryver, Jan Gonzales van Mendoza, in zyne Befchryving van 't Ryk Sina, worden deze Vogels Scholfers genoemt; maar deze Schryver verhaalt de viffch-vangft, die met deze Vogels gedaan word, op een heel andre wyze. Ik zal zyne woorden; op dat het onderscheid des te klaarder blyke, hier laten volgen. *De Sineezen, zeyd hy, hebben een zonderlinge maniere van te viffchen, die zeer vernuftig en fraai is. De Koning houd in alle Steden, die op de oevers der Rivieren gebouwt zyn, zommige huizen, waar in*

alle jaren veel Scholfers opgebraght worden, met de welke men vischt, in de maanden als de visch hun kuit geschooten heeft, in dezer wyze. De meesters van deze Vogels nemen die uit de kooien, en brengenze op den kant der Revieren, alwaar zy veel schuiten houden om te visschen, en vullen die half vol water. Daar na bindenze de Scholfers met een lang koordeken onder de vleugelen, en den krop zoo dicht toe, datze de visch niet kunnen door slingeren, en werpen daar na deze Scholfers in 't water om te visschen; 't welk deze Vogels zeer gaerne doen, en schieten met zoo groot een snelheit in 't water, dat zulks te verwonderen is. Alsze nu zoo lang onder water zyn geweest, tot datze, 't geen tusschen de neus en krop is, gevult hebben, zoo komen zy weder boven, en vliegen met de zelfste snelheit na de schuit, en schieten de gevangen visch in 't water, dat in de schuit gedaan word, op dat de kleene visch niet zou sterven. Zoo dra hebbenze de visch niet uit gebraakt, of zy keeren terstond wederom om een nieuwe roof te halen, en verhar-den in dit visschen wel vier uren achter malkandre, tot dat de schuiten vol visch zyn, en dat met zulke een behendigheid, dat d'een den ander niet belet. Daar na onbindenze de koordekens van den krop, en laten de Vogels wederkeeren op de Revieren, om voor hun zelve te visschen, juist te dien tyde als zy daar groote begeerte toe hebben; want daags voor de vissching onthouden zy hen de gewoonlyke spyze, 't welk een zekere maat Geers is, op datze des te gewilliger ten vangst zouden trekken. En na datze deze Vogels een wyle hebben laten visschen, zoo nemenze die uit het water, en brengenze na de gemelde kooien. Dus verre Mendoza. Wy kochten van deze Visschers de versche zooode, die meest uit Karpers bestont, waar onder zommige de lengte van anderhalf span, en de zwaarte van drie vierendeel ponds hadden.

Ieder Herberg heeft zyne Comedianten.

Allé Herbergen en Teet-huizen hebben hier hunne eigene en byzondere Comedianten of Tooneel-speelders, even alleens gelyk hier te lande ieder kroeg, op de Dorpen in de Boeren kermissen, een byzondren Speelman heeft.

Deze Comedianten spelen, om de Gasten te vermaken, over de maaltyd allerlei aardige kluchten en bly-speelen, en zyn, zoo wel de mannen als de vrouwen, zeer prachtigh met allerlei kleederen en andere behoorlyke roestellen uitgestreeken en voorzien. Deze Speelders hebben altyds eenige van de gemeene spelen gereed; invoegen zy deze spelen, na het welgevallen der Gasten, terstont vertoonen kunnen. Ook toonenze den Gasten zeker boek, daar in alle de spelen op Sineesch geschreven staan, om daar uit een te kiezen, datze gaerne zien willen. Het gantsche spel wordt byna al zingende uitspoken, en naauwliks komt 'er iets door de gewoonlyke en gemeene maniere van spreken voor den dagh. Alles was hier zonderling goet koop, en men gaf ter maaltyd, voor kost en drank, niet meer als twee maas, dat zoo veel als twee schellingen in Hollandsche munt is, daar d'onkosten van de Speelders noch meê onder gerekent waren; zulks wy ten hoogsten verwondert stonden, waar meê deze Speelders d'onkosten van hunne kostelyke kleeren en andere roestellen konden betalen, daarze voor hun spelen zoo weinigh gelds krygen.

Wy vertrokken des volgenden morgens van deze Sradt Cining, en quammen, na een weinigh varens, voorby zeeker Dorp, N A N W A I G geheeten, dat wy op de linker zyde van deze Koninklyke Vaart vonden leggen, ter plaatze, daar deze Vaart en de Revier Luen in malkandre loopen, en hare waters vermengen. De Tarters en Sineezzen wisten ons wonderlyke en yreemde dingen van deze Revier te verhalen, en onder andere, dat zes stokjes (wanneer men negen stokjes in de zelve quam te werpen), om 't Zuiden, en drie om 't Noorden zouden dryven. Ik, die my ten hoogsten over dit zeggen der Tarters verwonderde, en niet wel konde gelooven, dat zoodanige diepe verborgenheden in de natuur verborgen lagen, nam hier af een proef, en bevond zulks ook in der daad waar te zyn: want zoo dra en smect ik geen negen houtjes in de Revier, of ik zag 'er zes na 't Zuiden,

in drie na 't Noorden dryven; maar uit wat oorzaak zulks toequam, wisten ny de Tarters en Sineezen, noch d'Inwoonders niet uit te leggen, hoe naauwkeurigh ik hen d'oorzaak, en alle omstandigheden van deeze wonder-daadt oor onzen Tolk liet afvragen. Dit diep geheim der natuure onderzoekt ik recht tegen over zeekre Pagode, die de Koninklyke Serpent genoemd wierd, daar de Sineezen ook veel wonderheden en zonderlinge geheimenissen wisten te verhalen.

Den negentienden der zelfste Maand namen wy aan zeeker Stedeken ANT SUI, dat van andere ook *Xeuchang* genoemd, en voor de drietiendwintighste kleene Stadt van de oost-stadt *Tengcheu* gerekent wordt. Dit *Xant sui*, of *Xeuchang*, leit honderd twestigh *Ly* van het boven gemelde *ning*, en strekt haar armen, ter rechter- en linker-zyde langs de Koninklyke Vaart, zeer verre uit, die ook doorgaans met sterke Vestingen en bywonbare Kasteelen bewaart en beschermt worden.

De Stadt, die in een vierkante omk, van anderhalf uur gaans groot, er net beslooten leit, is rondtom omringt met Muuren, die, tot meerder versterking en weerbaarheid, met sterke en sterke Borstweeringen versien zyn. Van binnen vertoonden zich afscheidene treffelyke en aanzienlyke bouwen; maar die, by gebrek van woonders, leedigh en onbewoont en, en voor het meerderdeel door verderdom vervallen, en in de laatste oorte gesloopt en verdelgt waren.

Sineezen toonden ons buiten de muuren der Stadt een staand water, of el, en zeiden voor de waarheit, dat daar een zeekre vermaarde Pagode bestaen, die teffens met Priesters en Papen verzonken was, zonder dat ooit heeft kunnen weeten waar ik of steel gebleven was. Doch dit ik op zyn beloop staan; altyd het zeker, dat dit omleggende Gewest het overlopen der Geele Revier, by wylen ten bedde uit ryft, en het Land en Akkers heenen spoelt, merlyk bedorven word: want voorige weinigh jaren, zoo ons d'In-

woonders wisten te verhalen, had deze Geele Revier al 't laege land onder water gezet, en niet alleen dyken en dammen, maar ook heele Steden en Dorpen weg gespoelt en met zich gesleept; waar door het landt hier overal gebroken en bedorven is. Des volgende morgens vertrokken wy weder van dit *Xant sui*, en zagen onder 't varen, ter weder-zyde van deze Koninklyke Vaart, zeer veel schoone en treffelyke Dorpen en Kooren-akkers leggen. Wy vonden ook een groote meenigte van zeer sterke en zwaare Schut-fluizen doorgaans in deze Vaart leggen, die ons niet weinigh overal in 't varen met het schutten verletten en ophielden: want van *Xant sui* tot aan *Lincing* voeren wy door acht-en-veftig Sluizen.

Buiten dit *Xant sui*, na een weinigh varens, vertoonde zich ook zeker vermaarde en uitsteekende Pagode, die *TEY WAN MIAO* genoemd wierd, en by hen in zoo groot een achtting is, datze die onder de vermaardste Pagoden van geheel *Sina* rekenen. Zy ryft, als aan deze volgende Prent niet duisterlyk te bespeuren is, met haar Bouw-werk vry hoog in de lucht, en is rondtom met sterke en cierlyke muuren omringt, die onder van graauwe gehouwen steen, en boven van roode en groene verglaasde tighel-steenen zyn opgehaalt, en heel kunstigh na de Sineesche Bouw-kunst in malkandre gevoeght. De Pagode zelf was ook met graauwe gehouwen steen opgehaalt, en had boven een kap, of dak, dat zonderling kunstigh, na de Sineesche wyze, met Draken en allerlei ander beeld-werk (daar meê de Sineezen zonderlinge geheimenissen weeten uit te beelden) verciert en opgepronkt was. Dit dak was binnen zeer schoon vermiljoen-root, en van buiten met geele (een kleure die alleen den Keizer en eenige Grooten eigen is te dragen) verglaasde pannen overdekt, als ook de geheele muur, daar in deze Pagode besloten lag. Als de Zon zyne stralen op dit dak quam te smyten, gaven deze pannen zoo sterk een glans en luister van zich, als ofze van goud en vergult waren geweest. Aan de voor-gevel en ook van binnen zag men ver-

Pagode Tey-
wan Miao.

verscheidene Sineefche Charakters staan, waar van zommige eenige verborgene geheimeniffen en diepzinnige fpreuken uitbeelden, en andere (voornamelyk die van binnen in de Pagode) de namen der geene, die aan den Afgodt dezer Pagode geoffert hadden, te kennen gaven. Zy praalde en pronkte ook van binnen met meenigte van groote en kleene Beelden, die zeer ordentelyk langs de muuren opgeftelt waren. Achter deze Pagode lag ook, in den omtrek van de zelfte muur, een lustige en vermakelyke Thuin, of Luft-hof, die met allerlei flag van boomen, heefsters en kruiden, zeer cierlyk beplant was.

Komen te Tungchang.
20 Juny.

Den twintighften quamen wy aan TUNCHAM, of *Tungchang*, de derde Hooft-ftadt van dit Landfchap *Xantung*. Dceze Hooft-ftadt, die in een vierkante vorm beflooten leit, en een vak beftaat, dat in haren omtrek een uur gaans vereifcht, is tnegentigh *Ly* van *Xantsui* gelegen.

Zy leit rondtom in zeer fterke en vafte muuren beflooten, en die met Borftweeringen, Wacht-toorens en andere weêrbare Oorlogs-werken zoodanig rot Stads befcherming verfterkt zyn, dat wy noch op de gantsche reize geen Stadt ontmoet hadden, die vafter

en beter na de regels en maat van de Vef-bouw geflicht was. Onder verfcheidene andere dwars en rechte ftraten, vertoonden zich binnen de Stadt twee voorname breede ftraten, die d Stadt kruis-gewyze doorneden. In 't midden zagh men een hoogh en cierly Gebouw staan, dat met vier verwelfde bogen zeer prachtig na om hoog rees, die alle zeer bouw-kunftigh na de Sineefche wyze geflicht waren, en een ieder met een byzonder dak, d'een boven d'ander, overdekt en afgedeelt was. De Stadt is ook voorzien met zeer fterke en vafte Poorten, die ter wederzyde, behalven de Punten, vier groore en zwaare Bolwerken hebben leggen, die langs de muuren op elkandre flankeren. Aan de Noord-zyde van de Stadt leit een breed water, dat door een ander gracht rondtom de Stadt heenen vloet en geleid word. Over dit water is een fterke Hout-brug geflagen; die de lering van honderd en zeven-en-dertig voeten heeft, en geduurig met een zweef van menfchen, die uit en in de Stadt komen. (want langs deze Brug gaat men over dit water aan de Noord-zyde van de Stadt) bewandelt en betreden word. Aan de Zuid-zyde heeftze een groten heerlyke Voorftad leggen, die, in opzicht van d'overgroote meening

der Inwoonders en grooten koophandel, genoeg voor een tweede Stadt verstreken kan. De Hooft-stadt zelfs is van binnen doorgaans ook met vry groote en heerlyke burgerlyke Gebouwen zeer dicht en net betimmerd, en munt ook zonderling uit in verscheidene Pagoden of Afgoden-kerken. Na den opgang der Zonne, of ten Oosten van de Stadt, toonden ons d'Inwoonders zekre yzere Graf-naalt, die anderhalf vadem dik, en ontrent twintigh voeten in de hoogte hadt. Groote geheimenissen en wonderlyke verborgenheden wisten de Sineezen ons van deze Graf-naalt te verhalen; en onder andere ydele beuzelingen, toonden zy aan den voet eenige vreemde Sineesche Charakters, waar aan, zoo zy zeiden, men zien kon dat deze yzere Graf-naalt aldaar, aan't Graft van zekren grooten Heer, al over zeven hondert jaar gestaan hadt. D'Inwoonders, zoo veel wy uit de Sineezen verstaan konden, hadden deze Graf-naalt den gemelden Heer ter eere en ter eeuwig gedenkenis opgerecht; dewyl hy den Lande zeer groote diensten had gedaan, en in den oorlog voor't Vaderlandt genoeuvelt was.

De landstreek van deze Hooft-stadt leit laag en vlak, maar valt zeer vruchtbaar in't voortbrengen van allerlei tamme en wilde Beesten, inzonderheit van allerlei Moes-kruiden, Boom-vruchten en Veld-gewassen; zulks men hier geen gebrek van eenige dingen heeft, die tot 's menschen onderhoudt en nooddruft eenigzins dienstig zyn. Nergens byna in geheel *Sina*, dan in dit Gewest van deze Hooft-stadt, wordt de Zyde in grooter overvloed aangewonnen; zulks d'Inwoonders van deze landstreek met de Zyde, daar in hun voornaamste handel en hooft-neering bestaat, op verscheidene Gewesten hunnen handel dryven, waar door de zelve ook geene kleine schatten en rykdommen vergaderen.

Ontrent de landstreek van deeze Hooft-stadt, en voornamelyk in het gewest van de vierde Hooft-stad *Cingchen*, ontrent twintigh mylen, na't Oosten, van dit *Tungchang* gelegen, word (zoo ons de Tolk uit het zeggen der In-

wonders verhaalde) een Steen in de maag der Koeien gevonden, dien de Sineezen *Nieuhoang* noemen, dat op Neêrduitsch luid, het Geel der Koeien: want *Nieu* is een *Koe*, en *hoang* zoo veel als *geel* gezegt. Deze Steen is van onderscheidelyke grootte, en dikwils niet veel kleender als een ey van een Gans. Uitterlyk schynt hy uit een zachte krytachtige stoffe te bestaan; uitgezeid dat hy gemeenlyk geel van kleur valt; invoegen hy veel zachter en weker als de Bezoar is; daar voor, of ten minsten voor een soort van den Bezoar, zommigen dezen Steen willen gehouden hebben. De Sineesche Genees-meesters pryzen dezen Steen hemel hoog, en wenden groote naerflichtheit aan om die te bekomen. De Sineezen schryven, dat deze Steen zeer kout van aart is, en een zonderlinge kracht by zich heeft, om alle zinkingen te genezen en te verdryven. Het stof van deze Steen in ziedend water geworpen, doet het zelve, na het zeggen der Sineezen, terstond stillen, en indien op den zelve een weinigh kout waters gegoten word, zoo komt 'er een rookachtige damp uit trekken.

In de landstreek van deze Hooft-stad, by de elfde kleine Stadt *Caotang*, leit, onder andere voorname Bergen, ook een Berg, *Mingxe* geheeten, dat op Neêrduitsch zoo veel gezeght is als de Steen des geluits. Op den top van dezen Berg, zoo ons d'Inwoonders van *Fungchau* verhaalden, vertoont zich een Colom van honderd roeden hoog, die, zoo dra men den zelve met den vinger maar aanraakt, een geluit veroorzaakt, als of 'er op eenen Trommel geslagen wierdt, van welk geluit de Berg ook zynen naam bekomen heeft.

De Sineezen wisten ons ook te verhalen, dat by *Quonching*, de zeventiende kleine Stad van de boven gemelde Hooft-stadt, een zekre Poel lag, die op Sineesch *Ho* genoemd wierd, daarin de Koning *Guet* met zonderlinge vlyt en zorgvuldigheid eertyds Kraanen gevoed en aangequeekt had. De Sineezen in deze landstreek, als meê door geheel *Sina*, voeden ook noch ten huidigen dage dezen Vogel gemeenlyk in huis, gelyk

Berg
Mingxe.

Poel Ho.

LINCING.

Komen aan
de Stadt
Lincing.

gelyk ook by wylen de Heeren : want zy beelden zich in, datze, alsze deze dieren, die lang leven, in huis hebben en geduurigh aanschouwen, door der zelve uitwaasseming en aanblazing ook lang zullen leven. Wy hielden onze nachtruft in onze vaartuigen voor deze Hooft-stadt *Tungchang*, en vertrokken des volgenden morgens, met Zonnen opgang, en quamen, langs deze Koninklyke Vaart, voorby den vis-ryken Poel *Nanyang*, en noch dien zelve dagh aan de Stadt **LINCING** of *Linxinsui*, die honderd en twintigh *Ly* van de boven gemelde Hooft-stadt *Tungchang* gelegen is, en zich ter weder-zyde langs den oever van de Koninklyke Vaart uitstrekt; te weten aan het einde van deze Vaart, ter plaatze daar deze Vaart en de Revier *Guei*, die het Landtschap *Xantung* van *Peking* scheid, haar waters onder elkandre storten en vereenigen.

De Gezan-
ten komen
by den
Stadthou-
der.

Zoo dra en waren wy aan deze Stadt niet aangekomen, of de Stadthouder van dit *Lincing* quam terstondt voor onze vaartuigen op de wal verschynen, omde Gezanten na behooren met alle teekenen van heusheden en plichtplegingen te begroeten en verwelkomen. *Pinxenton* en d'andere Manda-

ryns waren in de voorbaat, en ver-voegden zich eerst by hem op de Kay. En na dat de Stadhouder eenige stoelen had laten brengen, en hy met de Mandaryns zich daar op ter zeet gestelt hadt, wierden ook de Gezanten daar by geroepen, en van den Stadthouder zeer vriendelyk verwelkekomt, die hen te verstaan gaf, dat hy hen in zyn Hof (daar over hy zich ook ren hoogsten ontschuldigde) nier moghte onthalen, aangezien zy zich voor den Keizer noch niet vertoont hadden. De Gezanten boden den Stadhouder eenige kleene geschenken aan, die hy om de zelve gemelde redenen affloeg; doch liet zich verluiden van die, in't wederkeeren, ten dank te willen aanvaarden.

Dewyl dit *Lincing* aan het eind van de gemelde Vaart, en dicht aan de Revier *Guei* gelegen is, en zoo een gewenschte en bequame gelegenheit ter schipvaart heeft, komen de schepen, met allerlei Waaren en Koopmanschapen, uit het gantsche Sineesche Ryk, aan deze Stadt, die aldaar ook vertollen moeten: waar toe van 's Keizers wegen drie Oversten gestelt zyn, die den tol en de schatting van alle de Waaren en schepen ontfangen. Zoo groot een neering en welvaart veroorzaakt dit in

PAGODE BY LINGING

n Lincing, dat deze Stadt onder alle Pandere achtiën kleene Steden (die n de landtstreek van de Hooft-stadt *Tungchang* gelegen zyn) in volkrykheit, overvloedt van allerlei dingen, overtreffelykheit van Gebouwen, en in vermaardheit van koophandel uitmunt; ja voor weinig Steden, die in het geheele Ryk gelegen zyn, behoeft te wyken. Op beide d'oevers van de Koninklyke Vaart staan dicht voor de Stadt twee sterke en groote Kasteelen, recht tegen malkandre over, die de Stadt tegen kleene sterkte byzetten, en ook de Vaart langs heen zoodanig kunnen bstryken en beschermen, dat het minste vaartuigh, zonder den behoorlyken tol te betalen, niet door kan raken. In deze Vaart leggen ook voor deze Stad twee zwaare en sterke Schutsluizen, die het boven-water, dat uit de Revier *Guei* dikwils eenige voeten hooger, als het binnen-water, tegen deze Sluizen aan staat, ophouden en schutten. Aan de Noord-zyde der Stad verтоont zich een Schip-brugh van negen Ponten, waar over men van d'eenē zyde der Stadt tot d'ander gevoeglyk komen kan; een van deze Ponten is zoodanigh gestelt, dat de zelve bequame-lyk uit haar plaats kan wyken, en de schepen, na het betalen van den

behoorlyken tol, doortocht vergunnen. 'k Zag hier noch ter weder-zyde, op den kanr van deze Vaart, een kleen yzer geschutje staan, dat noch heel en goet, en redelyk opgezet was.

De Stadt is van binnen zeer dicht en net met treffelyke en uitsteekende burgerlyke huizen betimmert; en munt, onder andere uitsteekende Gebouwen, zonderling uit in verscheidene groote en kunstig gestichte Pagoden. Zy leit in een heel vlakke en zandachtige lantsdouw, en is rondtom omcingt met een aarde Wal, die boven met een steene Borstweering is opgezet. In haar omtrek, die een ongeschikte of ongelykzydige driehoek verтоont, isze ontrent twee uren gaans groot, zonder hare Voorsteden daar onder te rekenen. Wy hadden hier een groote overvloed van allerlei fruiten, en onder andere zeer schoone en wel smakende Peeren, die lang, zonder te verrotten, duuren kunnen.

Buiten de muuren, ten Noorden van de Stadt, staat ook een zeer schoone Pagode, met een hoogen Toren, die vele Sineesche kunst-werken in heerlykheit van stoffen en in grootte van 't werk te boven gaat. Op deze Toren klimt men by een wendel-trap (die niet in 't midden van den Tooren, maar

*Kunstige
Toren bui-
ten Lincing.*

tusschen twee muuren in staat) na boven, van waar men, als men tot aan den top des Torens is geklommen, zeer verre over d'omleggende landeryen, als ook langs de Koninklyke Vaart, en de Revier *Guei*, het oogh kan speelen laten.

*Des zelfs
gestalte.*

De gestalte des Toorens valt achtkant, is negen verdiepingen hoogh, en ieder verdieping heeft de lengte van negen ellebogen, zulks de gantsche Toren, van den onderste voetstal tot boven aan den top, tnegentigh ellebogen hoogh is, waar by hy ook zyne behoorlyke dikte heeft. De omtrek van de buiten-muur is van geen groove steen-klei, maar van zeer fyne stofse of aarde op geleit, daar af ook het Porcelein gebakken word; de zelve buitenste omtrek is ook zoodanigh met beeld- en loof-werk na'tleven geciert en geschildert, dat een ieder daar over in 't aanschouwen als opgetogen en verwondert staat. De muuren van binnen zyn met marmer van verscheidene kleuren opgehaalt, die zoo effen en glad gepolyft en gesleepen zyn, dat men zich daar in, en voornamelyk in de zwarte marmer, als in een spiegel, kan bezien en spiegelen. De galderyen, of omgangen, die negen in 't getal zyn, en den Toren rondtom zonderling vercierden, zyn alle van zuiver marmer gemaakt, en doorgaans met allerlei beeld-werk uitgesneden, en hebben aan de hoeken, of aan de kanteelen, zeer sierlyke kopere klokken hangen, die, zoo dra de wind daar onder komt te speelen, een aangenaam geluit en zoeten toon geven. De lucht-gaten of vensters, die zich in 't ronde in dezen Toren vertoonen, zyn meê zeer kunstigh en sierlyk met vergulde yzere tralien bezet, die schitteren en blinken, als de Zon zyne stralen daar op schiet. Op de hoogste verdieping, of in den top des Torens, vertoont zich een groot Afgodinne-beeld, aan de welke deze Toren gewyd is. Dit Beeld is van gegoten plaister gemaakt, heeft de hoogte van dertigh voeten, en is rondtom verzilverd en verguld. Haar afbeeldzel, na'tleven afgeteekent, wordt in het achtste Hoofstuk van onze Algemeene Beschryving op

pag. 87. vertoont. Rondtom deze Toren stonden (gelyk uit deze voorgaande Prent te bespeuren is) verscheidene groote en schoone Pagoden, die zoodanig met allerlei sier-werken van buiten en van binnen opgetooit waren, dat ook deze Pagoden met recht onder de voornaamste van geheel *Sina* mogen gerekent worden.

In dit *Lincing* liet *Pinxentou* zyn vrouw en kinderen, met het meeste deel van al zyn reis-tuigh en omslagh, blyven; maar hy zelfs trok voort met ons na *Peking*. Alhier storf ook een van onze Trompetters, genaamt *Verman*, die in een Pagode, met toestaan van de Magistraat dezer Steede, (want niet gaerne laten de Sineezen eenige uitheemsche in hunne Pagoden begraven) zeer eerlyk ter aarde wierd besteed. Ter gedenkenis van hem paste ik op zyn Graffstede en overlyden deze onder staande Vaerzen:

*Dit Marmer dekt Verman, die meer
als veertig jaren*

*Zyn dreunende Trompet deê klinken
by der Zee;*

*Maar laas! hem kon die kracht niet
voor de dood bewaren,*

*Toen hem de Wind begaf, begaf hem
't leven med.*

Na dat wy uit de boven gemelde Koninklyke Vaart *Jun*, en voorby de Stad *Lincing* geraakt waren, quamen wy op de Revier *Guei*, die eenen scheids-paal tusschen het Landschap *Xantung* en *Peking* verstrekt. Deze Revier neemt haar oorsprong in 't Westen aan de West-zyde van *Gueiboei*, de vierde Hooft-stadt van 't Landschap *Honan*, en loopt van daar met veele kromtens en bochten Oostwaart op, tusschen de Landenschappen *Xantung* en *Peking*, en stort haar water in zekren Zee-boezem *Cang*, die ontrent tnegentigh mylen van deze Hooft-stadt gelegen is, en van de groote Indiaansche Zee gemaakt wordt.

Wy voeren dan deze Revier Oostwaart op, en quamen den vyf-en-twintigsten aan *UCIN* of *Vuching*, die voor de veertiende kleene Stadt van de Hooft-stadt *Tungchang* gerekent wordt,

wordt, en honderd en twintigh *Ly* van *Lincing* gelegen is. Zyleit op de rechter- of Zuid-zyde van de Revier *Guei*, op d'uitterste grenzen van 't Landschap *Xantung*, en is rondtom met een vierkanre muur (naar uitwyzing van deze boven staande Prent) zeer net en bouwkunstigh omringt. Op de linker of Noord-zyde van de Revier heeftze rechr tegen haar over een vry groote en volkryke Voorstadt leggen, die met verscheidene aanzienlyke huizen zeer dichr betimmerris.

d'Oude heerlykheit en uitsteekentheit van dir Stedeken, en hoedanigh eertydts het zelve in neering en welvaarr heeft gebloeit, daar zyn d'oude en vervallene Gebouwen, die wy hier op verscheidene plaatzen zagen overhoop leggen, noch duidelyke teekenen en blyk-stukken af. Uit d'Inwoonders verstonden wy, dat de Tarter in den laatsten inval al meê op deze plaats zyn gal uitgebraakt, en de zelve jammerlyk met branden, sloopen en omver smyten der Gebouwen, mishandelt hadt. De landstreek rontom deze Stadt gelegen valt zonderling lustigh en aangenaam, en ryst en daalt op zommige plaatzen met vermakelyke heuvelen en lustige valeien, die in 't voortbrengen van allerlei Aardgewassen en

Boom-vruchten zonderling vruchtbaar en weeligh vallen. De Revier *Guei*, die zyne stroomen dicht voorby deze Stadt zend, en d'omleggende weiden en beemden, door middel van ingeleide slooten en grachten, bewatert, verschaft den Inwoonders een grooten overvloed van meenigerlei visch; invoegen deze landstreek zonderling van de natuur schynt gezegent te zyn.

'k Vind my hier weêr genoodzaakt, eer ik verder tot het beschryven der Steden, die wy in 't reizen door dit Landschap *Peking* aan deden, overtreê, de gelegenheit, grens-scheiding, en 't getal der groote en kleene Steden van dir Landtschap, in 't kort voor af te zenden.

Dit Landtschap *Peking*, dat onder alle de vyftien Landtschappen voor 't eerste gestelt wordt, en, ten opzicht van het Keizerlyke Hof, haar alle in waardigheit overtreft, heeft zyn naam van d'eerste Koninklyke-Hoofst-*stad Peking*, daar in tegenwoordig het Keizerlyke Hof gehouden wordt, bekomen. Zedert een langen reeks van jaren hebben de Sineesche Keizeren (voornamelyk de geene die na Christus geboorte de heerschappy over dit Ryk voerden) den stoel des Ryks in dit Landtschap en in de Hoofst-*stad Peking* geplanst.

*In het
Landtschap
Peking is
het Keizers
Hof.*

Dat eertyds
in Nanking
was.

De Stam *Taiminga* was d'eerste, die het Keizerlyke Hof uit de Hooft-stadt *Nanking* na *Peking* vervoerde, om des te bequamer en zekerder de pogingen en 't invallen der Tarters van naby te kunnen wederstaan. En schoon het Keizerlyke Hof dus van *Nanking* na *Peking* vervoert wierd, zoo is evenwel, tot aan onze dagen, het Hof des Keizers en byna alle Overheden en Magistraten te *Nanking*, gelyk in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, onderhouden; hoewel alle de Koninklyke Paleizen van de Tarters in den lesten oorlogh ten gronde gesloopt en vernielt zyn; gelyk zulks ook te voeren in 't kort, in de Beschryving van 't Landschap *Nanking*, verhaalt is.

Grens-
scheiding.

Ten Oosten word dit Landschap met eenen Zee-boezem *Xanchai*, die tusschen d'Eilanden *Korea* en *Japon* gelegen is, bespoelt. Ten Noord-oosten grenst het aan 't Landschap *Leaotung*: na 't Noorden heeft 'er de groote Tararische Muur, en een gedeelte van 't oud Tartaryen, en na 't Westen het Landschap *Xanfi* leggen; daar een lange ry van Bergen, die *Heng* genoemd worden, tusschen beide deze Landschappen scheids-palen verstrekken. De Geele vloet, die door *Xanfi* in komt vallen, scheid dit Landschap ten Zuidwesten van 't Landschap *Honan*; en na 't Zuiden en Zuid-oosten word het door middel van de Rivier *Guei* met het Landschap *Xantung* vereenigt.

Peking is
zeer groote
koude onder-
werpen.

En schoon dit Landschap, ontrent *Peking*, maar op de hoogte van twee-en-veertig graden leit, zoo is evenwel de koude en vorst aldaar zoo streng, dat dikwils gehele vier maanden lang alle wateren zoo sterk bevrozen, dat 'er met paerden en gelade wagens vry en onbescroomt kan over gereden worden. Dezen geheelen tyd over leggen de schepen zoo vast in 't Ys gemetzelt, datze heen noch weder kunnen, en gehouden zyn vier volle Maanden winter-laag en in 't Ys als geslooten te leggen. De vorst neemt gemeenlyk zyn begin in Slatht-maand, en komt het Ys niet voor in 't begin van Lente-maand te smelten. Dit bevrozen des waters geschied gemeenlyk in eenen dag, hoewel 'er vele dagen van noo-

den zyn, eer het Ys weêr te smelten en t'ontdooijen komt.

Het Landschap valt zeer droog, hoewel vlak en gezondt voor d'Inwoonders, en is van wegen de grootte zandige plaatzen en woestyne, ten opzichr van d'andere Landschappen, vry onvruchtbaar. Doch door dien in dit Landschap het Hof gehouden word, en dat alles na zich trekt, word dit natuurlyk gebrek hier door vry gebetert. In dit Landschap komt overvloedigh Mais, Tarruw, maar weinigh Rys voort, dat de Hovelingen, die veel in 't getal zyn, zoo wel Mandaryns als eenige duizend Krygs-knechten, met gemak op mogen.

Men vind in dit Landschap spierwitte Katten, die zeer ruig zyn, lang van ooren vallen, en evencens als de Hontjes van Malta gehouden worden. Zy strekken ook tot vermaak van de Vrouwen, doch willen geenzijs muizen, wel licht om datze te lui en lekker gevoed worden. Men heeft evenwel daar te lande andere Katten genoeg, die Muizen vangen, hoewel deze daar in zoo groote waarde niet zyn.

In dit Landschap is een gevoeglyke en gemakkeleke maniere van te lande te reizen, door middel van een wagen met een eenig wiel. Deze wagen is niet grooter, dan dat 'er effen een mensch in 't midden, en twee ter weder-zyde kunnen zitten. Het voort dryven geschied door eenen Voerman, die den wagen met houre bommen perst en voort dryft, 't welk met een zonderlinge gewindigheid, zonder gevaar van om te vallen, volbragt word. Dit heeft eenigen doen gelooven, dat in *Sina* wagens zyn, die van de wind voort gedreeven worden.

Ouwelinks was dit Landschap in verscheide deelen gedeelt, en had byzondere namen, als *Jen*, *Ki*, en meer andere. Hier in leggen tegenwoordig acht ongemeene groote Hooft-steden; ieder van deze voert de heerschappye over verscheide andere kleene Steden; invoegen een Hooft-stadt alleen, met de kleene, die zy onder haar heeft, zoo goet als een geheel Landschap is. In alles (de acht groote Steden daar onder gerekent) telt men in dit Landschap hon.

onderd en vyf-en-dertigh Steden, die alle met muuren en grachten omringt y. Want het getal der onbemuurde plaatsen is zoo groot, dat die van de ineezen zelf niet aangetekent, noch in hunne Kaarten vertoont worden.

D'acht groote Steden zyn *Xuntien*, anders *Peking*, *Paoting*, *Hokien*, *Chin-ting*, *Xunte*, *Quanping*, *Taming* en *Jungping*.

XUNTIEN of *PEKING*, (de keizerlyke Hooft-stadt, en daar tegenwoordigh de Groote Cham zyn Hofoud,) geeft aan zes en-twintig Steden, maar zy als 't hooft en Hooft-stadt over gebied, hare wetten; als *Xuntien*, *Xu-y*, *Changping*, *Leangbiang*, *Mieyun*, *Hoaijo*, *Kugan*, *Jungcing*, *Tungan*, *Jiangho*, *Tung*, *Sanbo*, *Vucing*, *Paoti*, *Cho*, *Fangxan*, *Pa*, *Vengan*, *Taching*, *Paoting*, *Ki*, *Jotien*, *Fungjung*, *Cun-qa*, *Pingko* en *Que*. Onder deze zyn *Jung*, *Cho*, *Pa* en *Ki* de uitsteekenste, en mogen byna in grootte en vermaardheit tegen de groote Steden op.

PAOTING gebiedt over twintigh leene Steden, als *Paoting*, *Muonching*, *Tanfo*, *Tingbing*, *Sinching*, *Thang*, *Poye*, *Kingtu*, *Jungching*, *Huon*, *Ly*, *Hung*, *Kbi*, *Xince*, *Tunglo*, *Gan*, *Jaoyang*, *Singan*, *Te* en *Laixui*.

HOKIEN (als of men tusschen de rivieren op Neêrduitsch wilde zeggen) gebiedt over achten Steden, als *Hokien*, *Hien*, *Heuching*, *Soning*, *Gin-ieu*, *Kiacho*, *Cing*, *Hingci*, *Cingbai*, *Ningcin*, *King*, *Okiao*, *Tungquang*, *Luching*, *Carg*, *Nanpi*, *Jenxan* en *Kingyun*. Onder deeze achten munt *Lang* boven al d'andere uit.

CHINTING gebiedt over twee-entertig Steden, als *Chinting*, *Chinking*, *Hoelo*, *Lungxau*, *Khoching*, *Loching*, *Oukie*, *Pingxan*, *Heuping*, *Ting*, *Sinbo*, *Kioyang*, *Huntang*, *Ki*, *Nancung*, *Sinbo*, *Caokiang*, *Vuye*, *Cyn*, *Gan-ting*, *Jaoyang*, *Vukiang*, *Chao*, *Pe-riang*, *Lungping*, *Caoye*, *Lincing*, *Gan-boang*, *Ningcin*, *Xin*, *Hengxui* en *Cuenxe*. Onder deze zyn *Ting*, *Chao* en *Xin* de voornaamste.

XUNTE gebiedt over negen Steden, als *Xunte*, *Nanbo*, *Pinghiang*, *Quangcung*, *Kiulo*, *Thangxan*, *Ninkieu* en *Gin*.

QUANPING gebiedt mede over negen Steden, als *Quanping*, *Kiocheu*, *Fihiang*, *Kice*, *Hantan*, *Quangping*, *Chinggan*, *Guei* en *Cingho*.

TAMING gebiedt over elf Steden, als *Taming*, *Taming*, *Nanlo*, *Guei*, *Cing-fung*, *Nuiboang*, *Siun*, *Hoa*, *Kai*, (die de voornaamste van de elf is) *Changy-ven* en *Tungming*.

JUNGPING gebiedt over zes Steden, als *Jungping*, *Ciengan*, *Vuning*, *Changly*, *Lo*, en (de voornaamste der zes) *Loting*.

Noch zyn 'et drie Steden buiten d'ordening, als *Tenking*, *Jungping* en *Pao-gan*. Deze leggen op zeer voordeelige plaatsen, en zyn alleen te dien einde gesticht, om het geweld der Tarters af te keeren, indienze voorby de Muur wilden trekken.

In dit Landschap leggen veertien Vestingen, die meest alle tot bescherming van de Muur gemaakt zyn. De namen van de zelve zyn deze, *Siven*, *Vancroen*, *Hoaigan*, *Caiping*, *Langmuon*, *Chang*, *Gan*, *Cheching*, *Junchen*, *Vuning*, *Tu*, *Jungping*, *Xangai* en *Tiencin*.

In het Sineesche Recken-boek, daar in het getal des volks van 't geheele Ryk staat aangeschreven, vind men dat in dit Landschap vier honderd achten duizend negen honderd negen-entachtig Huisgezinnen, en vier-en-dertigh honderd duizend twee-en-vyftigh duizend twee honderd vier-en-vyftigh menschen zyn, zonder de Magistraatspersonen, Krygs-luiden en andere daar onder te rekenen.

Het opbrengen der schattingen aan den Keizer, bestaat in zes honderd duizend elf honderd drie-en-vyftig zakken Zouts, Rys, Geerst of Tarruw; in twee honderd vier-en-twintig * ponden ongewrocht fyn Lynwaat; in vyf-en-veertigh duizend honderd en vyf-entertigh ponden gemaakte Zyde; in dertien duizent zeven hondert acht-en-veertigh ponden Katoens; in honderd en tachtigh duizendt acht honderd en tzeventig † gewigten Zouts. Daarenboven brengt dit Landtschap noch op, tot voet voor 's Konings paerden, zeven-en-tachtigh honderd duizend zeven-en-dertigh duizend zeven honderd vier-en-tachtigh bundelen Stroo of Hooi.

Daar

Getal des volks.

* Ieder pond heeft twintig oncen.

† 100 Gewigten is 24 pond.

Daar onder evenwel d'andere schattingen, die dit Landtschap aan baar geldt opbrengt, nochte de inkomsten der tolln niet gerekent staan.

*Komente
Kuching.
26 Juny.*

Des anderen daaghs, den zes-entwintighsten, quamen wy aan K U-CHING, de eerste Plaats die wy in het Landschap *Peking* aandeden, en de veertiende kleene Stadt van de derde Hooft-stadt *Hokien* van't Landschap *Peking*.

*Gelegent-
heit van
Kuching.*

Deze Stadt, die wy op de linker of Noord-zyde van de Revier *Guei* vonden gesticht, leit tnegentigh *Ly* van *Vuching*, in een vlakke en effen landstreek, die zich van alle kanten zeer lustigh en vermakelyk op deed. Hare muuren, die vry dik en hoogh zyn opgehaalt, beslaan een vak van twee uren gaans groot in haar omtrek. Van binnen is de zelve, na Stads gelegentheit, met zonderlinge schoone huizen betimmerd, die alle zeer bouwkunstigh na de Sineesche wyze gesticht zyn: zy heeft daarenboven noch een volk- en neering-ryke Voorstadt, die de Stadt geen kleen cieraat en luster by zet, en daar af zy ook zonderling by de Sineezen haren roem draagt. Wy maakten het niet lang in deze Stadt, maar trokken op 't spoedigste, dewyl wy nu van dag tot dag

de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* nader quamen, den zelfsten dagh weder voort, en zagen onder 't varen, ter wedet-zyde van de gemelde Revier *Guei*, heele velden en akkers vol boomgewassen staan, daar aan het Kattoen of Boom-wol groeit. Dit veroorzaakt een groote neering en welvaart, niet alleen in deze Stad, maar ook in d'omleggende Dorpen; dewyl in deze Stadt alleen zoo veel kattoene Stoffen bereid worden als in alle de Steden van geheel *Sina*.

Den acht-entwintighsten quamen wy aan TACHU, dat by anderen ook *Ukiao* genoemd, en voor de twaalfde kleene Stadt van de derde Hooft-stadt *Hokien* gestelt word. Deze Stadt, die tzeventigh *Ly* van *Kuching* gelegen is, leit in een vierkante omtrek beslooten, en op de rechter zyde van de gemelde Revier *Guei*. Rondtom de Stadt loopt een dikke Muur van dertigh voeten hoogh, die zeer cierlyk met Bolwerken en Borstweeringen doorgaans versterkt is. Zy is van binnen ook dicht met hooge en treffelyke Gebouwen betimmerd, en met verscheidene Pagoden verciert, en van buiten met een volk-ryke en dicht bewoonde Voorstadt verrykt, die haar armen ter wederzyde van de Revier wyd en breed uitstrekt.

strekke. Voor en ontrent deze Stadt lag zoo een groote meenigte van Jonken en allerlei ander groot en kleen vaartuigh, dat we byna den meesten dag doorbragten, en genoeg te doen hadden, om daat door te geraken.

In deze Stadt is ook de stapel van den drank *Sampson* of *Sanpe*, die uit Rys geperst, en in plaats van Wyn gedronken wordt. D'Inwoonders vervoeren dezen drank met hun vaartuigen door her gantsche Ryk, 'r welk een groote neering en schipvaart in deze Plaats veroorzaakt. Ook komen de Tarters en Sineezen van andere plaatzen dezen drank hier opkopen, om dien door 't gantschê Ryk te vervoeren, en hun koophandel daar meê te dryven.

Onze Sineezen wisten ons hier te verhalen, dat in de landstreck van de boven gemelde Hooft-stadt *Hokien*, te weten by de tweede kleene Stadt *Hien*, ontrent tien mylen van dit *Tachu*, een zeer diepe Poel was, *Vogeheeren*, wiens water, als men een steen daat in werpt, zoo root als bloet word: en dat van de bladen der by staande boomen, die in deze Poel vielen, terstondt vliegende en levendige Zwaluwen voort quamen, even alleens gelyk men van de Yrsche Endt-vogels verhaalt, die aan de boomen groeijen.

Den acht-en-twintigsten voeren wy met goeden voorspoed, en zeer spoedelyk voorby **TONQUAM** of *Tungquang*, dat meê aan de rechter of Zuid-zyde van de Revier *Guei* (ontrent een musket-schoot landwaarts in) gelegen is, en voor de dertiende kleene Stadt van de Hooft-stadt *Hokien* gerekent word. Deze Stadt, 't geen in weinig andere Steden meer geschied, word, met toestaan van den Keizer, van de Sineezen bewaart en beschermt, zonder dat daar in cenige andere bezetting van Tartarische Krygs-knechten gezonden word. Zy leit byna in een vierkante vorm beslooten, is een uur gaans groot in haren omtrek, en met dikke en sterke muuten (als in de boven staande Prent vertoont word) verzien, daar, tot meerder sterkte en Stadts bescherming, diepe en breede grachten rondt om loopen. D'omleggende velden en landeryen zyn rondtom met allerlei vrucht-dragende boomen, die zich onder 't varen zeer cierlyk opdedden, redelyk beplant en bepoot.

Het omleggende land van deze Stad, als ook van de Hooft-stadt *Hokien*, (onder welks gebiedt dit *Tungquang* gelegen is) valt zeer vet en kleiachtigh. Na 't Oosten aan den Zee-kant (want de groote Indiaansche Zee zend zyne

T

stroom-

Komen te
Tonquam.

stroomen en golven aan dit Landschap) heeft men ruime en vlakke Velden , in de welke Zout uit het Zee-water in grooten overvloed gtoeit.

Konnen in
de Stadt
den yzeren
Leeuw niet
te zien kry-
gen.

Op het zeggen en aandienen van *Pinxenton*, zonden de Gezanten my, en eenige andere uit ons gevolg, met twaalf Tartarische Soldaten, na de Stadt, om zekeren Leeuw van gegoten yzer te bezichtigen, die hy zeide boven maten groot en schoon te zyn, en midden op het Markt-veld aldaar ten toon te staan. Maar de Sineezen, alsze ons zagen aankomen, flooten ons de poort eensklaps voor de neus toe, en gingen zich, uit vreeze voor de Hollanders, in hunne huizen en schuilhoeken, en wat ieder het gereedste kon vinden, versteeken en verschuilen; zulks wy, zonder in de Stadt te mogen komen, genoodzaakt wierden, hoewel met groot misnoegen, wedetom na de vaartuigen te keeren: waar meê de Gezanten vast, zonder ons veel in te wachten, voor wint en stroom af dreven, tot datze aan zeeker Dorp quamen, daar zy ons inwachtten, en wy eerst laat in de nacht daar by hen quamen. *Pinxenton* en d'andere Sineezen verhaalden ons noch veel meer andere uitsteekende vreemdigheden, die in deze Stadt te zien waren; maar dewyl ons d'In-

woonders dus trots en spytigh bejegen- den, met de poort ons voor de neus te sluiten en buiten de Stadt te houden, heb ik daar af niets te zien kunnen krygen, en alleen maar hare buitengelageitheit, en hoe de zelve in hare muuren beslooten lagh, voor de poort kunnen bezichtigen, daar ik de zelve ook na 't leven met haar omleggende landstreek afschetste, volgens het afbeeldzel dat hier in deze voorgaande Prent vertoont word.

Den tweeden van Hooi-maand geraakten wy voor de Stad *SANGLO* ten anker, die twee honderdt en twintigh *Ly* van *Tonquam*, en op de rechter zyde van de gemelde Revier *Guei* gelegen is. De Stadt, die niet dicht aan de Revier, maar een stuk landwaarts in leit, is ter weder-zyde van de Revier met groote en treffelyke Voorsteden verrykt, die zeer volken neering-ryk vallen, en wyd en zyd bebouwt zyn. Alhier onthouden zich veel meer deftige Tarters, als wy tot noch toe in onze reize op eenige plaatzen gevonden hadden: want zoo dra en hadden zy onze komste niet vernomen, of zy vervoeghden zich terstond aan onze vaartuigen, en bewelkoomden ons zeer statelyk en met zonderlinge hertelykheit. Wy traden,

op

op dit beleeft en vriendelyk onthaal, aari land, en gingen in de Stadt, alwaar zich aan d'Ooft-zyde vyfoude Triumfpoorten vertoonden, daar wy door gingen. Men zagh hier ook een zeer oude en hooge muur staan, daar ik by een hooge trap op klom, om de Stadt eens te bekyken en t'overzien; maar de Tarters hadden 't hier zoo betimmerd, dat ik al door de Stadt heenen was gegaan, en weêr over de muur in 't veld zagh, en zelfs de Stadt in de Stadt niet vinden kon.

De Gouverneurs Vrouw liet my, met eenige andere van ons gevolg, door seekren Soldaar by haar ontbieden en halen, die ons met groote heusheit en zonderlinge eerbiedigheit in een zeer grooten en ruimen Zaal braght, daar zy, als een andere Diaan, onder meer als dertigh Tartarische Nymfjes ten toon zat, en in schoonheit van gedaante, en kostelykheit van gewaad en juweelen uitmunte. Aan haar linker zyde hadt zy een kostelyk en kunstigh gewrocht Alkaryf leggen, alwaar ik my neffens hare zyde most neêr zerten, en haar alle gelegentheden van *Olanca*, (zoo noemde zy Holland) op hare voor gestelde vragen, verhalen. 't Geen ik haar verhaalde, sprak ik in Hollandische rondigheit vrymoedig uit, welke

vrypostigheit haar zoo wonder wel geviel, datze my daar voor dikwils scheen toe te drinken, quansuis, als ofze my daar door tot spreken wilde noodigen, en de tong gaande maken. En na dat ik haar alle omstandigheden, na tyds gelegentheit, van Holland in 't kort verhaalt, en zy ons tot dankbaarheid met spys en drank en lekkere Confituren wel onthaalt had, bedankten wy haar voor de genooten eere, en namen op 't vriendelykste en met groote beleefheit, zoo veel in ons vermogen was, van haar ons afscheid. In 't uitgaan lietze haar ten hoogsten over het slecht onthaal, met het afwezen van haren man, die na *Peking* was vertrokken, ontschuldigen: en datze ook anders de Gezanten eenen dag of meer zou opgehouden hebben, om hen van zoo een lange en zwaare reize wat te verquicken en t'ontlasten. En als de Gezanten uit het zeggen der Tolken verstonden, dat haar man by den Keizer in groote eer en aanzien was, wierd haar een Geschenk van eenige rarigheden t'huis gezonden, die zy ten dank en met zonderlinge begeerte aan nam.

Den zelve dag vertrokken wy noch van dit *Sanglo*, en quamen tegen den avond aan zeker Dorp *TONNAU*, tegen over een klein, doch vast Kasteel

*Komen aan
zeker Dorp
Tonnan.*

gelegen, dat met een sterke bezetting van Tartarische Krygs-knechten bezet en bewaart wierd. De meeste huizen van dit Dorp, als ook van al d'andere hier ontrent gelegen, zagen 'er zeer slecht en slordigh uit, en waren van leem-aerd op gezet, zulks de zelve beter na Westfaalsche Bak-ovens geleken, dan Boere woonhuizen. Zy hadden (gelyk uit de voorgaande Prenten deele te zien is, daar in dit Dorp en eenige van deze slechte hutten vertoont worden) van binnen alleen maar een ruim vierkant, met een tocht-gat en een venster, om licht daar door te scheppen, en een zydel-deur, zonder eenige andere vertrekken onder of boven of ter zyde.

Ongebondenheit
des volks.

Het gemeene volk hier ontrent is zoo woest, ongebonden en tomeloos, datze elkandre om een haver-stroo by de kop vatten. En indien d'een iets heeft daar d'ander gading in heeft, hy blyft daar zelden lang meester af, als d'ander, het zy met list of geweld, daar achter kan komen: want zy stee- len als Ravens, en zetten elkandre af als Wolven. Des nachts als wy voor dit Dorp met ons vaartuigh lagen, en ons gerust te slapen hadden begeven, raakte by eenigh ongeval de brand in de Jonk van den Mandaryn des ouden Onder-

konings; waar over al 't volk van 't land en de Tartarische Krygs-knechten (die in het Kasteel aan d'over-zyde lagen) terstond op de been en in de wapenen raakten, meenende dat wy van de Rovers en Landtloopers (die zich in deze Gewesten by wylen onthouden, en een inval doen) onverwacht in onze vaartuigen besprongen en overvallen wierden; maar de vlam, die zeer gezwint voort sloeg, ontdekte wel haast wat 'er gaande was. De Tarters, die in de Jonk waren, hadden d'anker-touwen al af gekapt, om de Jonk buiten de vloot te laten dryven en verbranden; doch wy quamen hente hulp, en deden noch zoo veel, dat de brand niet een deel natte matten en andere materialen gedempt wierd.

Den derden der zelfste Maand deden wy het Stedeken SINKICIEN aan, dat, by verkorting en verandering van eenige letteren, van sommige ook Cing genoemd wordt, en de zevende kleene Stadt van de Hooft-stadt Hokien is. Het leit aan de rechter of Zuid-zyde van de gemelde Revier Guei, in een vlakke en lustige lantsdouw, en ontrent veertig Ly van Sanglo. Dit Stedeken munt wel in grootte niet zeer uit; maar het is evenwel noch vry volk-en neering-ryk, gelyk meest al de Steden, die

die op den oever van de Revier *Guei* gelegen zyn. Verscheidene aanzienlyke en heerlyke Gebouwen, die zich zoo pinnen als buiten de muuren (als ten deele uit de voorgaande Prent te zien s) vertoonden, gaven genoeg te kennen, dat dit eertyds geen slechte en geringe, maar een naamhaftige en vermaarde Plaats moet geweest zyn.

De rondtom leggende landstreek van deze Stadt, die dicht aan de Hooft-stadt *Hokien* komt te grenzen, valt hier zeer vet en kleiachtigh; zulks in de zelve in grooten overvloed allerlei aardgewassen en boom-vruchten voortkomen. Men heeft hier ook een groote meenigte van allerlei tamme beesten, als ook zeer vis-ryke waters, die, onder allerlei slag van wel gevoede Revier-visschen, overvloed van treffelyke Kreeften verschaffen. In de gantsche overige landstreek van de Hooft-stadt *Hokien*, daar onder deze Stadt *Cing* gelegen is, vind men weinigh Bergen, en die niet hoogh, maar zeer laag vallen; alleen ontrent deze Stadt (hoewel de Stadt zelf in een vlakte te leggen komt) vertoonen zich vry hooge Bergen. Onder andere Bergen leit ontrent deeze Stadt zecker aanmerkens waerdige Berg, die van de Sineezen *Si* genoemd word. De top van dezen Berg,

die om zyn vette en vruchtbare grondt zonderling by d'Inwoonders geprezen word, verspreid zich in een lange en breede vlakte, daar op een Vlek gelegen is, dat van een groot getal Veehouders en Bouwluiden bewoont word.

Den volgenden dagh, den vierden, voeren wy met zonderlinge voorspoed voorby het Stedeken **SINKOCIEN** of *Hingci*, d'achtste kleene Stadt van de gemelde Hooft-stadt *Hokien*, en der-tigh *Lyvan Sinkicien* gelegen. Dit *Sinkocien* is een kleen doch net Stedeken, en leit vry sterk (naar uitwyzing van de boven staande Prent) in zyne muuren beslooten; die doorgaans met verscheidene Wacht-torens en rontom met Borstweeringen versterkt zyn. Het is niet zeer volk- en neering-ryk; maar evenwel met eenige heerlyke en uistee-kende Gebouwen verciert; hoewel de meeste huizen der Inwoonders zeer slecht en kleen vallen.

Binnen de muuren der Stadt zag men verscheidene Pagoden staan, die de Stadt zoo groot een luister en glans by zetten, als de slechte burgerlyke Gebouwen de Stadt verminderden en afzichtelyk maakten.

Maar onder al deze Pagoden muntte in grootte, heerlykheit van stoffe en bouw-kunst, verre uit die effen buiten

Komen te
Sinkocien.
4 July.

Kunstige
Pagode.

de muuren van dit Stedeken in een lustige en aangename vlakte, en dicht aan den waterkant gesticht stond. Dit was een zonderling kunstigh en aardigh Gebouw, en na de Sineesehe Bouwkunst zoodanigh in al hare leden volmaakt, dat de Sineezen aan dit werkstuk getoont hebben, welke kunstige Bouwmeeesters hun Vaderland uitlevert. Her bovenste werk, dat in drie verdiepingen of verwelfde bogen onderscheiden was, quam op een steenen voetstal te rusten, daar men aan d'eene zy. de by een steenen trap van acht treden op klom. D'onderste verdieping was rondtom van buiten met groote poorten of boogen vereiert, en op de hoeken met zeer sierlyke en hooge Kolommen bezet, daar op de punten en hoeken van het dak van d'eerste verdieping te rusten quamen. De tweede verdieping was rondtom met lucht-gaten en vensters, na de Sineesehe wyze, zeer aardigh verheerlykt, en meê met ronde Kolommen, daar op het dak van de tweede verdieping ondersteut wierd, verciert; desgelyks was ook de derde verdieping met lucht-gaten, vensters, kolommen en dak uitgestreken. Het gantsche werk was van buitenen doorgaans met allerlei loof- en beeld-werk verciert; en op de daken,

die aan de hoeken kleene kopere schelletjes hadden hangen, lagen kunstigh gehouwen Draken en andere Landgedrochten. Van binnen was de toetel van deze Pagode nergens na zoo heerlyk en uitsteekend als van buiten, en zag men alleen maar daar in een groot getal van kleene en groote Beelden langs de muuren, twee en drie ryen hoogh boven malkandre, te pronk staan.

Door 't gantsche Landt moeten hier (een vreemd en ongehoort ding) de Pagoden, zoo wel als de huizen der Ingezetenen, zeer zwaare schattingen en tolln opbrengen, 't geen de Heidensche Offer-priesters niet weinig doersporen, en hunne jaarlikze inkomsten die evenwel noch vry hoogh loopen verminderen.

Het schynt dat deze Heidenen hier zoo veel wy uitterlyk aan al hun gedoer merken en bespeuren konden, nergens na, ja niet half zoo yverigh in hunne afgoderye en in 't eeren en dienen de Beelden zyn, als na beneden: wan wy zagen hier en daar de Beelden heel verlaten, en op eenzame plaatzen naak en bloot onder den blooten hemel zonder eenige cieraat, ten toon staan. De Sineezen hadden zommige Beelden ('t zy uit barmhertigheid, om de zelve tege-

egen de koude te beschutten, of om datz des te langer zouden duuren, en door regen en windt niet bederven) natten om 't lyf geflagen, en den zomnigen ook hoeden van stroo opgezct, maar onder zy zoo onnozel zaten te loenen, als ofze nergens af wisten.

Ten zelfsten dage voeren wy voorby het Stedeken SINGLE of *Cinchai*, die negende kleene Stadt van de derde Hooft-stadt *Hokien*. Dit Stedeken, dat meê dicht aan de gemelde Revier, in rachtigh *Ly* van *Sinko* leit, is met een treffelyke en grootte Voorstadt verlykt, die haar armen ter weder-zyde van de Reviere verre uitstrekt. Aande linker of West-zyde der Stadt vertoont zich een groote en hooge Pagode, die rondtom met een byzondere muur was afgeschoten, en daar neffens een choone Thuin, of Boomgaard, lagh, die met allerlei Sineefche boomen, eesters en kruiden zeer cierlyk bepoot was. Wy hadden zeer gaerne in deze Pagode en in de Boomgaard geweest, maar de Tolken zeiden ons dat het een ufferen Klooster was, daar in geen manvolk moghte komen. Desgelyks lagh men ook ter rechter zyde der Stadt een lustige en uitsteekende Pagode staan, en daar neffens drie Graft-naalen of Piramiden, die zeeken Landvoogt ter eere, die daar begraven lag, van Stads wegen, voor zyne getrouwe diensten, die hy den Lande bewezen had, opgerecht waren.

Wy zagen tegen den avond, onder dat varcn, een wonderlyk vreemdt geraas en getier, en al het land in rep en roer. Te weten, al d'omleggende Boeren en Huisluiden hadden zich in vercheidene troepen verdeelt, en waren met vliegende Vaendels, om hunne landen tegen den inval der Sprinkhanen (daar door dikwils groote dierte in hongers noot ontstaat) te beschermen, opgetrokken. Deeze Sprinkhanen komen alle jaars (op dien tydt als wy ons daar bevonden) met een Oosten wind zoo geweldig en met zoo groote zwermen over waaien, datze al t aardgewas, dat niet overdekt is, tot den wortel toe af knagen en opeeten; invoegen men dikwils loof noch gras op de velden ziet. Om dit ongeval en

landgebrek voor te komen, trekken te dien tyde de Landluiden te velde, en stellen zich, met Vlaggen en Vanen door de lucht te zwaaien, daar tegen, waar door zy zoo groot een geraas en getier maken, dat 'er al 't land van wedergalmt. 'k Zal dit verjagen van dit Ongedierte, dewyl het een vreemd en ongehoort dingh is, den Leezer wat duidelyker en naakter voor ooggen stellen.

Ieder Landman is met zyn gantfche huisgezin, en die hy te hulp kan krygen, op zyn eigen land en akker met dit verjagen bezigh; invoegen men, ten tyde van den inval der Sprinkhanen, geen eenig behouden plaats vind, daar op de Landluiden niet doende zyn. Zy hebben alle lange stangen, met Vacndels en Wimpels daar aangebonden, in de handen, daar meê zy, zonder ophouden, in de lucht zoodanig staan te slingeren, en luids keels te schreeuwen, dat de Sprinkhanen, die met heele zwermen en dikke wolken komen over zetten, als verschrikt door dit getier en geraas, zich langer dan na gewoonte in de lucht ophouden, en al zoo met de lucht wat voort zetten. En hoewel zy dus door dit middel van het eene land verdreven worden, zoo vallen zy evenwel op andere akkers door hare zwaarte en meenigte, of ter plaatze, daarze het minste tegenweer vinden, zoo dik ter neêr, datze by wylen op zommige plaatzen een voet hoogh op malkandre leggen, waar door, voor dat jaar, die akkers met hare vruchten zoodanigh bedurven worden, dat daar mensch noch vee, loof noch gras op gevonden word. En de geene, dien dit ongeluk te beurt valt, heeft voor dat jaar geen oogst te verwachten; weshalven doet een ieder zyn best, om het quaad, tot nadeel van zynen Buurman, van zyn eigen hals af te wenden: want beter, spelenze, een goed vriend, als de man zelf bedorven. De Landluiden van de landstreek, daar wy toen door trokken, hadden zich toen zoo wel geweert, dat deze Sprinkhanen met heele zwermen over hunne landen gevlogen, en in de Revier neêr gevallen waren, daar in zy verdrongen en te dryven lagen.

En

Op wat
wyze die
verjaagt
worden.

En gemerkt wy juist te dien tyde met onze vaartuigen onder deze neêrvalende zwermen lagen, moesten wy dezen storm ook uitstaan, waar door ons vaartuigh ook zoo vol en dik lag, dat men naauwliks den eenen voet voor den anderen kon verzerten, of de vaartuigen gebruiken, voor het meeste deel daar uit, en in 't water gesmeeten was.

*Komen te
Tiencien-
wey.*

Ten zelve dage raakten wy noch aan de Zee-stadt **T I E N C I E N W E Y**, die by sommigen ook *Tien-cin* genoemd, en voor een van de voornaamste Zee-havens en Koopstadt van geheel *Sina* gerekent wordt. De voornaamste en vermaardste Havens van geheel *Sina* zyn drie; d'eerste is de Hooft-stadt *Kanton* of *Quancheu*, in het Landtschap *Quantung* gelegen; de tweede *Jejen-cien*, in 't Landtschap *Nanking*; en de derde is dit *Tiencienwey*, dat op d'uiterste grenzen na 't Oosten van dit Landtschap *Peking* is gelegen, dicht aan seekren Zee-boezem *Cang*, en in een hoek, daar drie Revieren van dit Landtschap t'zamen loopen, en een driesprong maken, daar op een sterk Kasteel gesticht is. Het omleggende land valt hier zeer laag, broekig en moerassigh, en leit, 't geen tot geen kleine versterking van 't Kasteel en de Stadt strekt, 's winters meest onder water.

*Tiencien
is een ver-
maarde
Zee-stoiger.*

De Stadt *Tiencienwey* zelf is wat grooter als het Kasteel van Batavia op 't Eiland *Java*, leit honderd en twintigh *Ly* van *Singlo*, en in een vierkanren omtrek beslooten. De muuren, die rontom de Stad lopen, zyn zeer sterk, vyf-en-twintigh voeten hoogh, met een Borstweering van acht treden breed opgezet, en met Bateryen versterkt. Zy is mer heerlyke en uitsteekende burgerlyke huizen doorgaans zeer dicht betimmerd, en met een groot geral van Pagoden, die alle om 't prachrigste zonderling kostelyk en kunstigh hare kruinen en toppen in de lucht steken, verciert. Zoodanigh een Zee-steiger en Koopstad is deze Plaats, zoo sterk isze in haar omtrek, en munt in meenigte van Inwoonders, groote rykdommen, en pracht en heerlykheit uit, dat byna haars gelyk in ge-

heel *Sina* niet te vinden is. Geen wonder: want alle de schepen, van Zee en uit de Middellandsche plaatsen van *Sina*, die na *Peking* en andere plaatsen willen, moeten hier aan komen, waar door voor deze Stadt geduurigh zoo een groote meenighre van allerlei groote en kleine schepen of vaartuigen en Jonken leggen, die dageliks af en aan varen, dat zulks allen geloof te boven gaat, en het getal byna ontelbaar is. Alle Waaren, die te scheep na *Peking* en andere Noordsche Landtschappen gevoert worden, moeten voorby deze Stadt trekken: ook is aldaar de stapel van allerlei koopmanschappen, gemerkt een ieder hier handelen mag, zonder eenige tollen of schattingen te betalen.

Het Kasteel, dat op de boven gemelde driesprong, die van de drie Revieren gemaakt word, te leggen komt, ryft met zyne muuren, die zeer dik en sterk zyn, zeer hoog (naar uitwyzing van de volgende Prent) in de lucht, en verstrekt nier alleen tot bescherming van de Stadt, maar ook van 't omleggende land. Op dit vermaarde en sterke Slot voegde ik deze Vaerzen:

*Is dit het sterke Slot, zyn dit de hoo-
ge muuren,
Zoo wydt en zydt vermaard van 't
vliegende gerucht?
O Sina! kalk en steen kost hier geen
storm verduuren,
Al bouwd' uw ydel brein tot boven
in de lucht.*

Wy voeren, in 't aankomen, dicht aan den Wal van deze vermaarde Stadt, om aldaar te vernachten, en voorts op onze vordere reize, na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, ordre te stellen; en hoedanig wy onze zaken op 't gevoeglykste, volgens den last van onze Gemachtigers, by zyne Keizerlyke Majesteit hadden voor te dragen.

De Stadtvoogt, met den President van de Burgerye dezer Stede, vervoegde zich terstondt by onze vaartuigen, om de Gezanten, na de statelykheit der zake, met een vriendelyke groetenis t'ontfangen en bewellekomen; maar *Pinxentou*, om te toonen dat hy meê moest

oefte geëert worden, wist door zonerlinge listigheid straks zoo veel te eeg te brengen, dat van de Bezoekers aan hem allereerst, en daar na aan de Gezanten, deere van groetenis gedaan werd.

En gemerkt den Mandaryn van den ouden Kantonschen Onder-koning by genomen besluit te laste geleid werd, ver land voor af na *Peking* te trekken, om ten Hove d'aankomste der Gezanten bekend te maken, zoo lieten de Gezanten in een lustige en schoone Parade een scheid-maal aanrechten, om daar op *Pinxentou* en andere Oversten te noodigen. Dit geschiede alleen te dien einde, om aldaar gelykerhand met de alkandre t'overleggen, waar men ten Hove op te letten had, 'gelyk zy't zelve alreë den Tolken van langer handt hadden ingescherpt; en wel duidelyk elast wat zy voor al te zeggen en te verzwygen hadden, om niet tegenstryctelyk, maar alle eenstemmelyk en uit eenen monde te spreken; als ook dat, wanneer men van iets quam te handelen, de zaak met ordre en fondament konden voordragen en beantwoorden, zonder dat men den Gezanten t'elkens behoefde af te vragen, of zy regel-recht uit Holland waren afgezonden; wie den zend-brief, die

aan den Keizer hield, ondertekent had; wat voor een hoogen tytel de Gouverneur Generaal van Neêrlands Indiën voerde; hoe de Hollanders aan die plaats gekomen waren; wat een Republyk (in welk woordt uit te leggen, zich naderhandt geen kleene zwaarigheid openbaarde, dewyl de Sineezen geen andere dan een Monarchale, of Eenhoofdige regeering, bekend is) te zeggen was, en diergelyke omstandigheden meer; belastende hen voorts wel uitdrukkelyk, datze stil te zwygen hadden, by aldien niet naauwkeurigh daar na gevraagd wierd, om de hoofden der Tartaren met zoo veele vertellingen, die zy in 't eerst niet wel begrypen zouden, te verwerren.

Als hem nu deze en diergelyke bericht-punten van de Gezanten voorgedragen, ook de middelen, om de Grootten op onze zyde te krygen, en den wegh van den vryen handel door 't gantsche Landt en 't Ryk te banen, aangewezen en ingescherpt waren, vertrok hy laat in de nacht te lande na de Keizerlyke Hoofst-stadt *Peking*. De Gezanten, met ons gantsche gevolg en omslag, volgden hem te water na, en quamen den elfden der zelfste Maand langs een arm, die uit de Revier *Chaoleang* haten oorsprong

De Mandaryn van den ouden Kantonschen Onder-koning trekt voor af na Peking.

Komen te
Joewoe.

neemt, aan JOESWOWE of *Jung-ting*, d'achtste kleine Stadt van de Keizerlyke Hoofst-stadt *Peking*, die op de linker of West-zyde van de gemelde Revier, en honderd en tachtig *Ly* van *Tiencin* gelegen is.

Dit Stedeken, dat vry sterk in zyne muuren, van een half uur gaans in hare omtrek groot, beslooten leit, is met zeer neering-ryke en wel bebouwde Voorsteden verciert, die zich ter weder-zyde van 'r water zeer verre uitstrekken. Men zag hier ook langs den oever zoo veel groote en kleine vaartuigen leggen, dat 'er byna geen end aan te zien was, en men naauwliks, van wegen d'overgroote meenigte der schepen, het water of den oever kennen kon. Alle de schepen, die voorby dit Stedeken varen, en na boven of beneden willen, moeten hier tol betalen, 't welk deze Plaats zonderling neering-ryk maakt. Te dien einde is hier een Tolhuis, daar op van 's Keizers wegen eenige Tol-meesters gestelt zyn, om den rol van de voorby gaande schepen en waaren t'ontfangen.

Van binnen was dit *Joewoe* zeer net en dicht betimmerd, en met meenigh voortreffelyk Gebouw, daar aan de rykdom en het welvaren der Inwoon-

ders niet duisterlyk te bespeuren was verciert. Verscheidene uitsteekende Pagoden, die, na gelegenheit der Plaats, vry bouwkunstig en net waren opgehaalt, vercierden en verheerlykten ook niet weinig deze Plaats.

Wy hebben by ieder Landschap van de vyftien (zoo wel by de tien, die wy niet door trokken, en in 't begin van onze Reis-beschryving in 'r kort beschreven staan, als ook by ieder van de vyf Landtschappen, die wy op onze reis aan deeden) gestelt, wat elk jaarliks tot schatting aan den Keizer moet opbrengen, zonder d'opkomsten van de Tolluizen, daar op van alle de warren en schepen de tol beraalt wordt, daar onder gerekent te hebben. Deze Tolluizen vind men door alle de Landtschappen des gantschen Sineeschen Ryks in groote meenigte; maar voornamelyk ter plaatse daar eenige schipvaart en doortocht van schepen is. Wat nu ieder Tolhuis jaarliks aan den Keizer opbrengt (dat buiten twyfel een groote som penningen is) heb ik, hoe naerfligh ik daar na vernamen niet kunnen te weten krygen; dewyldaar af in het meer gemelte Reckerboek, daar in het getal des volks, en wat ieder Landtschap jaarliks aan den Keizer op te brengen heeft, opgege-

ker.

FOEHEEN

kent staat, geen gewach gemaakt word; gemerkt de Keizer zelf deze tolln aan zich houd, en daar op Ontfangers en Tol-meesters na zyn welgevallen stelt, die hem alleen, of zynen Ryks-raden daar af rekening doen, zonder dat zulks aan iemandt bekend gemaakt wordt.

De Gezanten wierden alhier van den Opper-bevelhebber der Stadt met zonderlinge hertelykheit begroet, en in zyn eigen Logement (op de zelve wyze als te *Nanking*) treffelyk en met zonderlinge genegenheit onthaalt. En om hem de eere niet te laten, dat hy de Gezanten in beleeftheidt zou te boven gaan, zonden zy hem daaren-tegen eenige Geschenken toe, die hy, dewyl zy noch voor den Keizer niet geweest waren, met groote beleeftheit afloeg, en niet wilde aannemen; maar eenige flesjes met Roozenwater, wierden hem, op zyn verzoek, naderhandt toegezonden, die hy met zonderlinge tekenen van dankbaarheidt aanvaerde.

Des anderen daags, den twaalfden, vocren wy voorby F O E H E E N, dat van anderen ook *Que* genoemd, en voor de zes-en-twintigste kleene Stadt der Hooft-stadt *Peking* gerekent word. Dit Stedeken, dat aan de linker zyde

van de gemelde Revier, niet dicht aanden oever, maar een weinigh landtwaarts in gelegen is, leit ontrent zeventigh *Ly* van *Foeswoe*, in een zeer vermakelyke en aangename landstreek. Dit *Foeheen* munt in grootte niet zeer uit; maar is evenwel vry dicht betimmerd, en met redelyke groote Gebouwen, na Stads gelegenheit, verciert. Het is met vry hooge muuren (als haar boven staande afbeeldzel, na 't leven afgeteekent, duidelyk verthoont) omcینگelt, die met Wacht-torens, en andere weêrbare Oorlogs-werken, zoodanigh versterkt zyn, dat de Stadt hier af haren roem by d'Inwoonders draagt, en meenigh groote Stadt in sterkte te boven gaat.

Aan d'Oost-zyde der Stadt, buiten de muur, verthoont zich ook een zeer sierlyke en schoone Pagode, die met eenen Toren van negen tranffen hoogh, die zonderling bouw-kunstigh gesticht was, zeer sierlyk pronkte. Men zag hier ook verscheidene Triumf-poorten staan, die hare kruinen zeer prachtig om hoogh staken, en met alle vonden van sierlykheden uitgestreken waren.

Den zestienden der zelfste Maandt quamen wy te SANSIANWEY, of *Sanho*, dat vyftig *Ly* van het boven
V 2 gemel-

Komente
Sansian-
wey.
16 July.

Triumf-
poort.

gemelde *Foebeen*, en vier mylen van de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* gelegen is. Deze Stad, die de twaalfde kleine Stad van de Hooft-stadt *Peking*, en op de linker of Oost-zyde van de boven gemelde Revier gesticht is, valt boven maten volk-ryk, en word met een sterk en vast Kasteel, tot bescherming der Stad, bewaart. In 't midden der Stad staat een zonderling cierlyke Triumf-poort te pronken, die van graauwe steen, na de Gotsche bouwkunst, zoo overkuntstigh en heerlyk gesticht, en met allerlei prachtige vonden van overdaad doorgaans uirgestreken is, dat de zelve met recht, en zonder opspraak, onder de voornaamste Praal-boogen van geheel *Sina* mag gerekent worden. En in dezer wyze, namelyk met het oprechten van dus cierlyk roegestelde Praal-boogen, hebben de Sineefche Vorsten, en Overheden der Steden, d'onderzaten, en alle de geene die den Lande in den Oorlog, met het plengen hunnes bloeds, verplicht, of op eenige andere wyze den Vaderlande diensten bewezen hadden, tot een spiegel en roem der nakomelingen, verheerlykt, en hunnen naam daar door op de vleugelen der fame doen zweven. Na de Zuid-zyde der Stad zag men ook een breede steene

Brugh leggen, die op vyf boogen te rusten komt, de lengte van twee- en veertigh treden heeft, en langs heen ter weder-zyde zeer net met huizen betimmerd is.

Deze Stad *Sansianwey*, en het volgende *Tongsion*, grenzen op vier mylen na aan *Peking*, en kan men langs deze Revier niet nader te warer aan *Peking* komen, dan tot deze twee Steden, 't en zy men eenige mylen de Revier Noordwaarts op vaart, alwaar de zelve met een arm na *Peking* vloeit. Wes halven worden gemeenlyk de goederen, die na *Peking* gaan, hier te *Sansianwey*, of een weinig hooger te *Tongsion* geloft, en over land op Ezels en Karren, die altyd daar in grooren overvloed gereed staan en te bekomen zyn, na *Peking* gevoerr.

Uit wat reden nu de Sineezen van deze Plaatzten recht op *Peking* aan geen gracht gegraven hebben, om te scheep dicht aan de Stad te kunnen komen, (dat met kleine moeite kon verricht worden) schynt, myns oordeels, nergens anders by toe re komen, dan dat, met dit over voeren der waaren re lande, een ongelooflyk getal van geringe luiden de kost verdienen, en vrouw en kinderen daar meê onderhouden; hoewel deze Voerluiden voor zoo een gering loon

loon de waaten over voeten, dat wy ons voorstaan lieten, datze naauwliks het droog brood daar by hebben konden.

In dit *Sanfanwey* quam de Mandaryn *Pinxentou*, dien de Gezanten voor uit hadden gezonden, van *Peking* te rug. Daags daar na quamen 'er ook vier-entwintigh Paerden, en een deel wagens en karren, die de Ryks-raden, om 's Keizers Geschenken, en 't reistuigh der Gezanten, daar op na *Peking* over land te voeren, ons toegezonden hadden. Na dar al het reis-tuig op de wagens gepakt en alles gereed was, sloegen de Gezanten, met een groot gevolg van volk, in volgende orde te lande langs den Heir-baan na *Peking* op weg.

Twee Trompetters reden voor uit, daar na volghde een Standert-drager mer een Prince vanrje. Hier achter quamen de Gezanten, vergezelschapt, na de statelykheit der zake, met eenige Tartarische Heeren, voet voor voet te paerd ryden. De Kapiteinen en Soldaten, die de Gezanten rot dus verre gelei hadden gedaan, en in de vyftigh sterk waren, als ook de karren, die de Geschenken en al den omslagh der Gezanren voerden, quamen, met eenige uit ons gevolg, en de gemelde Mandaryns, achteraan in goede orde;

en wierden van eenen andren Standert-drager, die den gantschen drom en sleep besloot, gevolght. Deze landtweg, die zich na *Peking* strekte, was zoo vol Karren, Kruiwagens, Paerden, Muilen, Ezels, Koeien, Ossen en Menschen, als of 'ereen Heir-leger op de been was; doch alles liep ongeschikt, en zonder eenige orde, door malkandre. Daarenboven was de weg doorgaans zoo diep beslykt, onessen, vuil en slordig, dat de karren met het reis-tuigh en de Voerluiden, als ook de Paerden, en de geene die daar op zaten, zoodanigh toegeftelt waren, als ofze uit en door de slyk en modder gehaalt waren.

Des volgenden daags, den zeven-
 tienden, trokken wy voorby de Stadt *TONGSIOU*, die van anderen ook *Tung* genoemd, en voor de elfde-kleene Stadt van de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* gerekent word. Zy leit in een zeer laegh en gebrooken landt, op de rechter zyde van de Heir-baan, die na *Peking* loopr, en op de linker zyde van de boven gemelde Rivier. Dit *Tongsioo*, dat vry groot is, en rondtom in sterke vestingen en wallen (gelyk uit de boven staande Prent te zien is) beslooten leit, word in 't midden met een muur doorsneden; maar

Trekken
 voorby
 Tongsioo.

het heeft geen straten, doch verscheide treffelyke Gebouwen en schoone Pagoden. In het reizen langs dezen Heirbaan zag men ter weder-zyde veele fraaie en neering-ryke Dorpen leggen; en dicht aan den weg op de linker zyde vertoonde zich ook een Pagode, alwaar wy met de Gezanten het middagmaal deden. Wy maakten het hier niet lang, maar trokken in de zelfste orde weder voort, en zagen ter weder-zyde van den weg een lustigh veld leggen, dat van de meenigte der menschen kriede en leefde.

Komen te
Peking.

Van hier trokken wy, noch al in de zelfste orde, weêr voort, en quamen een uur na den middagh in de Voorstadt van de overtreffelyke en Keizerlyke Hoofst-*stadt* P E K I N G, die voor d'eerste Hoofst-*stadt* van dit Landtschap *Peking* gerekent wordt, en vyf-entertigh *Ly* van *Tongsiou*, en zes duizend een honderd en vyf-entwintigh *Ly* van *Kanton* gelegen is.

De Gezanten
worden
bewel-
komt van
verscheide-
ne Grooten.

Wy reden door twee hooge en uitsteekende Poorten in de Stad, en traden voor een zeer schoone Pagode af, daar in de Gezanten, om zich uit te rusten, en hun reis-tuig in te wachten, geleid wierden. De Gezanten waren hier zoo dra niet in gekomen, of zy wierden van 's Keizers *Kapado*, die een Valk op de hand droeg, en van de Agenren der Kanronsche Onder-koningen, die in deeze Stadt hun verblyf hadden, als ook van zommige andere Hovelingen, met groote plichtplegingen hertelyk bewellekomt en begroet. En als de Gezanten zich aldaar met spys en drank, verscheidene fruiten, en, tot verkoeling, met ys-water een weinigh ververscht hadden, en al het reis-tuigh door den gemelden *Kapado* bezocht was, en de karren en wagens gerelt waren, wierdenze van daar in zeeker ander Logement, dat de Keizer daar roe verordent hadt, met groore pracht en starelykheit gebraght. Dit Logement, dat in de tweede Stadt, niet verre van het Keizerlyke Paleis, stond, was met een steene muur redelyk hoog opgehaalt, en met drie hooge en breede Poorten, tusschen ieder van dewelke een groot plein lag, verciert.

De Gezanten deden 's Keizers Ge-

schenken en al hun reis-tuig terstondt ordentelyk binnen brengen, en die ontpakken, en bevonden dat alles wel, en het minste daar af niet was weg geraakt nochte beschadigt. Zy dankten voorts den Almoogenden Schepper voor behouden reize, en riepen Hem aan, dat hy zyne voordere zegen tot een zoo groot en heerlyk werk, daar de Compagnie zoo lang na getracht, en zoo groote onkosten om gedaan had, wilde verleenen. Tegen den avond quamen twee Tartarische Hoofdmannen met twaalf Soldaren, uit last van den Keizer, om de Poorten van hun Logement te bewaren, en zorge te dragen, dat d'ordre van zyn Keizerlyke Majesteit nagekomen wierd, en de Gezanten in alle manieren wel mogten bejegen worden; zulks her scheen, dat een ieder over de komste der Gezanten zich verheugt toonde.

Des anderen daags, vroegh in den morgenstondt, verscheen de Mandaryn *Pinxentou*, met twee andere Bewelhebberen, die meê van *Kanton* derwaarts gekomen waren, als ook met twee Agenten van de Kantonsche Onder-koningen, die hier hun verblyf hadden. Na een kleene wyle quamen eenige Ryks-raden, en te gelyk hun eerste Sekretaris *Tbouglouja*, die een geboorn Sinees, maar niettemin een zeer bescheiden Perfoon was, by zich hebbende twee andere Tartarische Mandaryns, genaamt *Quanlouja* en *Hoolouja*, verschynen; waar van de laatste, *Hoolouja*, de Sekretaris van de gemelde Ryks-raden was, zonder dat hy zich evenwel op de Sineesche Tale verstond. Alsze, na het afleggen van gelukwensching en de groetenis, den Gezanten hadden aangedient, dat zy daar gekomen waren, om hen uit den naam en van wegen zyn Keizerlyke Majesteit en de hooge Ryks-raden te bewellekomen, als ook te vernemen na hunner gezontheit; en naar 't getal der perfoonen van hun gevolg, naar de meenigre en hoedanigheit van hunne meê gebragte Geschenken, en eindelijk naar de Perfoonen en Plaatzen, van wien en van waar de zelve eigentlyk waren gezonden, hebben de gemelde afgezondene Mandaryns, als hen door

de Gezanten daar op behoorlyk bericht gedaan was, de Perfoonen, tot het Gezantschap behoorende, (zynde vier-en-twintigh man sterk, volgens de lyste daar van uit *Kanton* bekomen) gemonstert, en eenen voor eenen by naam en toenaam opgeroepen; maar al d'andere dienaren, die in de lyst niet begreepen stonden, lietenze buiten gaan.

Daar na namen zy de Geschenken, volgens een ander lyst, al te vooren uit *Kanton* bekomen, weder op, bezichtigden de zelve en teldenze na, en vroegen wel scherpelyk en naauwkeurigh, waar elk van daan quam; op wat wyze het gemaakt wierd; waar toe het bequaam was, en in wat Gewest des Werelds de Landen, die deze dingen uitleverden, als ook hoe veel maanden reizens de zelve zoo van Holland als van *Peking*, gelegen waren. En na dat zy door de Gezanten in alles tot genoegen onderriecht waren, en de Geschenken ten hoogsten geprezen hadden, met verhaal dat de Geschenken, door de *Liquefen* voorleden jaar daar aangebragt, t'eenemaal bedorven en beschadigt waren, en dien volgens by zyne Keizerlyke Majesteit, zonder bezichtigt te worden, te rugh gezonden waren, vraagden zy wyders of de Hollanders op de Zee voortgeteelt en woonachtigh waren; en in gevalle zy Land hadden, hoe het zelve genaemt, en waar het gelegen was; van wien, en ten welken einde zy nu gezonden waren; hoe hunne Koning genaamt was, en wat ouderdom hy had. De Gezanten beantwoordden volkomenlyk al hunne vragen; maar zy gelieten zich ten hoogsten verwondert te zyn, dat men hen vroeg, of ze op de Zee woonden, en gaven den Mandaryns in bedenken, of het wel mogelijk ware, dat men zich, zonder eigen Land te bezitten, geduurigh op de Zee zou kunnen houden en ernceeren; met byvoeging, dat de geene, die zulks van hen uitstrooiden, te zyner tydt leugenachtigh zouden bevonden worden. Verklaarden voorts, dat zy Land hadden, dat in't gemeen *Holland* genoemd wierd, en van hen over honderden van jaren bezeten was, zonder

dat oit van iemand gerooft te hebben. Als d'opgemelte afgezondene Mandaryns den Gezanten weêr vroegen, aan wat oort des werelds hun Land, en hoe verre het zelve te lande van *Peking* gelegen was; of men te lande wel derwaarts zou kunnen reizen, en wat Landtschappen men in dien gevalle zou moeten door trekken, bequamen zy van hen behoorlyk antwoord, 't geen ter zaake diende. Dan dewyl zy hier meê t'eenemaal niet voldaan waren; gemerkt zy niet gelooven konden dat de Hollanders vast Land hadden, maar alleen op Zee zworven, of ten minsten op eenige Eilanden woonden, en, tot meerder bewys, van onze Landen een nette afteekening begeerden, braghten de Gezanten een Wereld-kaart te voorschyn, en toonden hen alle gelegenheden van Hollandt en van d'andere aanpalende Landen, als ook van de plaatzen, daar op de Hollanders hunnen handel dreeven. D'afgezondene Mandaryns, om zulks alles aan den Keizer volkomenlyk te kunnen toonen, schreven de namen van deeze Landen elk op een briefje, en plakten alle de briefjes, ieder aan zyn behoorlyke plaats, op de Wereld-kaart, dien zy zoo na zich namen, om aan den Keizer te toonen.

Ook vroegenze na de Regeering van Holland, en de macht der geenen die hen uitgezonden hadden; daar op de Gezanten tot antwoordt gaven, dat Holland nooit door een eenig Opperhoofd bestiert was geweest; maar door een zeker getal Perfoonen, die de voornaamste van den Lande waren. Zy noemden ook de namen der Collegien, door de welke Hollandt bestiert wierd; en zeiden dat buiten deze hooge Collegien aldaar noch een ander Collegie was, die van het hoogste Collegie, en van den Prince van hun Land, haar macht en gezagh bekomen had, om d'Indiaansche zaaken te bestieren: en dat zy Gezanten, op des zelve last, by aanschryven van den Gouverneur Generaal van Batavia gegeven, expresselyk afgezonden waren, om den Keizer van Tartarye over de zeege, in *Sina* bevochten, te begroeten, en hem een lang leven en geluk te wenfchen.

Maar

Maar dewyl de Gecommitteerden deze form van Land-bestier niet vatten noch begrypen konden, (gemerkt de Tarters en Sineezen geen andere Regeering kennen, dan daar een eenig Opperhoofd de heerschappy voert) en ook niet wisten wat eigentlyk de naam Prins te zeggen was, hadden de Gezanten zonderlinge en groote moeite, om hen in een recht gevoelen van onzen Staat te brengen, waar in de jonkheit van den Prins van Oranje den Gezanten wonder wel te stude quam; invoe- gen zy de zaak zoodanigh opnamen, als of deze bezending aan den Keizer geschiede uit den naam en van wegen den Prins en den Staat van Holland, met dien verstande nochtans, dat, ten opzicht van de jonkheit van den Prins, alle des zelfs goederen, als ook het gantsche Land, door den Raad en door zyne Moeder bestiert wierd. Zy vroegen wyders, of 't Gouvernement van dezès Princen Vader op een ander overgedragen was, dan of een ander het zelve tot zyne mondige jaren in bewa- ring hadt. *Hoe zou (antwoordden de Gezanten) het geen een Prins toekomt aan eenen ander kunnen overgedragen worden, daar hy zelfs noch een moeder heeft; en schoon zyn moeder al overle- den ware, zoo bleven echter zyn erfste- lyke goederen tot zyne mondige jaren be- waart, om de welke wel te bestieren, eenige Heeren van aanzien zyn moeder zyn by gevoegt.*

*De Gecom-
mitteerden
vragen de
Gezanten,
of zy ook
met hun-
nen Prins
bemaag-
schapt zyn.*

De Gecommitteerden vroegen de Gezanten noch, of zy ook met hun- nen Prins bemaagschapt waren: *Want geene vreemde Gezanten, zeidenze, mogen hun hooft voor 's Keizers Throon buigen, die met den geenen, die hen ge- zonden heeft, van een zelven bloede niet zyn, gelyk de Gezanten van Co- rea en van de Liquese Eilanden, die voorleden jaar hier quamen, de Broe- der en Zwager van de Koningen dier plaatzen waren, zonder het welk zy geen geboor van den Keizer zouden be- komen hebben.* Hier op gaven de Ge- zanten tot antwoord, datze in geener- hande wyze met hunnen Prins be- maaghschapt waren: want behalven dat de Regeerders van hun Land van deze gewoonte niet geweeten hadden,

zoo mogten ook zoodanige Perfoonen zoo verre van de hand niet gezonden worden; maar men gebruikte tot zoo- danige zaaken d'aanzienlykste loon- trekkende Officieren. De Gecommit- teerden oordeelden, dat daar door 's Keizers achtbaarheid en Majesteit verkleent zou worden; en vraagden wyders: *Wat ampt bekleedt gy-lieden aan 't Hof van urwen Prins? Hoe luid urwe tytel in de Hollandsche tale? Hoe veele menschen staan onder uw gebied, en waar in bestaat dit alles?* De Ge- zanten gaven hen hier op tot antwoord, 't geen zy voor dezen aan d'Onder-ko- ningen van Kanton op de zelve vragen gegeven hadden.

Voorts vroegenze, of al de Geschen- ken, die dus gepakt waren, regel- recht uit Hollandt gekomen waren? Waar op de Gezanten tot antwoordt gaven, dat sommige goederen van Hollandt quamen, als de Lakenen, Barn-steen, Bloet-kraal, Spiegels, Ver- re-kykers, allerhande Geweer, 't Har- nas en Zadel; maar dat het overige by den Gouverneur Generaal tot Batavie, uit last van de hooge Indische Regee- ring in Holland, daar by gevoegt was. Hier uit ontstont een andere vraag, te weten, wat voor een plaats Batavie, en wat voor een Perfoon de Gouver- neur was? De Gezanten antwoordden hier op, dat de Gouverneur Generaal, ten aanzien van zyn gebiedt, met de Kantonfche Onder-koningen kon ver- geleeken worden; dan dewyl de Hol- landers geen Koningh onderworpen waren, en hun Landt geen Koninkryk was, hy derhalven den tytel van On- der-koning niet voeren konde; maar alleen met den naam van Gouverneur Generaal moest genoemt worden, als die het gebied over andere Plaatzen en Landvoogdyen had. En wat de plaats van Batavie aanging, dat was (zeiden- ze) een plaats, die, om hare goede gelegenheit, tot een algemeene ver- gader-plaats van alle de schepen, die uit Holland en andere plaatzen quamen, en tot een Hooft-stadt van Neêrlands Indiën gestelt was. Hier op zyn de ge- melde Gecommitteerden, alsze al de- ze dingen door hunne Klerken hadden laten opteekenen, na het nemen van een

en vriendelyk afscheid, wel vernoegt wegh gegaan, en kregen ieder van de Gezanten een geschenk van vyftigh theelvers.

Doch het liep niet lang aan, of deelve Gecommitteerde, d'een voor en ander na, quamen weder, om noch enige andere bijzonderheden den Gezanten af te vragen. D'eerste quam uit van zyne Keizerlyke Majesteit en zelfs Ryks-raden, om de (*) Gecommitteerde-brieven aan zyne Majesteit te brengen, dewelke met zonderlinge statyckheit en behooryke eerbienis in een zilvere Fruit-benne geleght, en verdeckt met drie roode Scharlakens, gegedragen wierd. Een ander quam in het Geweer te bezien; en vroeg, het verguldtzel aan de Koers, en Harnas, als ook of het geveft der Slagvaerden, en de knoop van de Stygugels, en't Borduurzel, &c. fyngout of zilver was; mitsgaders hoe het gemaakt was? De derde vroeg, wat slagghen wapenen de Hollanders in den oorloggebruikten, en tegen wien zy tegenwoordig den oorlog voerden; hy vroeg ook in't byzonder, ofze ook met de Portugeezen en die van *Makao* oorlogghen vrede hadden, en wiens Landt nader aan *Sina* grensde?

En na dat de Gezanten hen op als bondigh geantwoordt en voldaan hadden, gingen zy weder wegh; doch namen voor de zeste en zevende reize wederom, en vroegen, onder andere bijzonderheden, na de qualiteiten der Gezanten, te weeten, of 'er eenen hooger qualiteiten in Hollandt waren, en hoe veele trappen men zou oeren opklimmen en wederom afstegen, om tot zoodanigh een qualiteit te komen, als de Gezanten hadden. De Gezanten gaven hen hier op tot antwoord, dat men tien trappen hadt op te klimmen, en weder op vier neêr te dalen, eer men zoodanigh een qualiteit bekleeden kon. Eindelyk vertrokkenze weder, en ontschuldigden zich den hoogsten, datze de Gezanten zoo dikwils gemoet hadden, met bybrengen, datze zulks uit last van den Keizer deden, gemerkt de Keizer, die op alles zeer naauwkeurig lette, belast had, doch dien zelven dagh een schriftelyk

vertoog daar van aan hem over te leveren.

Als den Ryks-verzorger het bericht der gemelde Gecommitteerden ter ooren quam, zond hy daags daar aan twee uit hen, *Quaalouja* en *Koolouja*, aan de Gezanten, met uitdrukkelyke last, dat de Gezanten zich, neffens de Geschenken, aanstonds ter vergadering der Ryks-raden te vervoegen hadden; maar dewyl het ongemeen hart regende, gingen deze Gecommitteerden, op't ernstelyk verzoek der Gezanten, die vreesden dat de Geschenken moghten in den regen nat en afzienlyk worden, tot twee reizen, nu d'een en dan d'ander, door dien schrikkelyken slagghen regen, ter gemelde Vergadering; met verzoek, of't niet mogelyk ware dat deze zaak tot bequamer gelegenheit en droogh weder mogte uitgesteld worden; doch alles was vergeefs, wat moeite de zelve ook aanwendden. Hier op reden evenwel beide de Heeren Gezanten, zonder de Geschenken met zich te nemen, derwaarts; maar wierden niet in gelaten, voor aleer zy de Geschenken (die de Keizer, naar men voorgaf, noch ten zelvigen dage wilde bezichtigen) met zich hadden gebragt; als wanneer zy zonder eenigh vertoeven binnen traden, en belast wierden om te gaan zitten, zonder de minste eerbiedigheit aan deze zoo aanzienlyke Vergadering te mogen bewyzen. De Ryks-verzorger zat in deze Vergadering aan't hooger end, op een breede en verheven zit-bank, met de beenen onder't lyf geslagen, op de zelve wyze, gelyk d'oude Onderkoning te *Kanton* op pag. 46. staat uitgebeeld. Neffens hem zaten aan de rechter zyde twee Tartarische Heeren, en aan de linker zyde zeker Jesuit, die over de zes-en-veertigh jaren, en al onder de regeering der Sineesche Keizeren, aan't Pekingische Hof in eer en aanzien was geweest, en zich liet noemen Adam Schaliger. Hy was, zoo hy zelfs verhaalde, geboortigh uit Keulen, een stok-oud man met een langen baard, en op de Tartarische wyze geschooren en gekleedt. Alle deeze Heeren, die zich hier ter Vergadering bevonden, zaten zonder eenige cier-

lykheit, orde en statelykheit by mal-
kandte. De banken waren zeer slecht
met een oud wit linnen kleet overdekt;
zyn Hoogheit zelfs zat bloots-beens,
met een kennippe linne rokje aan 't
lyf.

*Adam
Schaliger,
een Hoogb-
duitscher,
begroet de
Gezanten.*

Toen de gemelde Ryks-verzorger
de Gezanten met weinigh woorden
bewellekoomt, en, gelyk gezegt is,
belast hadt te gaan zitten, bewelle-
koomde ook de gedachte Jesuit zeer
statelyk en beleefdelyk de Gezanten,
en dat in de Hoogduitsche tale, die
hy noch volkomentlyk konde spreken.
Hy vroeg de Gezanten, onder anderen,
na verscheidene Rooms-gezinde Per-
soonen, die tot Amsterdam woonden;
een teeken dat hy wel eertyds daar moe-
ste verkeert hebben.

*De Geschen-
ken worden
binnen ge-
bragt.*

Midlerwyle waren de Kantonsche
Mandaryns, en zelfs *Pinxentou*, die
zich op de reize zoo groot hadden aan-
gestelt, bezig met de kassen en kisten,
daar in de Geschenken lagen, aan te
voeren, en arbeidden als Waag-dragers,
dat hen het zweet tappelings by 't hooft
neêr liep; daar over wy niet weinigh
verwondert stonden.

*De Ryks-
verzorger
vraegt
naerstig na
de Geschen-
ken.*

De Ryks-verzorger langde de Ge-
schenken zelfs uit de kisten, en vraagde
t'elkens waar het van daan quam; op
wat wyze het gemaakt, waar toe het
bequaam, en waar het gekocht was;
als ook hoe veel dagen reizens die
Plaats van Holland en *Peking* gelegen
was. De gemelde Jesuit was zyne Taal-
man, of Tolk, en bevestigde d'ant-
woorden der Gezanten, op de vragen
van den Ryks-verzorger, met zyn ge-
tuigenis. Zoo dikwils als de Ryks-ver-
zorger iet raars uit de kisten liet voort-
brengen, gaf de Jesuit t'elkens een die-
pe zucht uit zyn herte. De Ryks-ver-
zorger vroeg onder anderen ook na de
waardye van de Alkatyven, en krygen-
de daar op rot antwoordt, dat de zelve
twee honderdt realen waerdigh wa-
ren, zeide hy, datze heel schoon en
groot waren, en derhalven neffens het
Geweer, den Zadel, Barn-steen, en
de Bloet-kralen, zonderling aangenaam
by zyne Keizerlyke Majesteit zouden
zyn. Alle d'antwoorden, die de Ge-
zanten op de vragen van den Ryks-ver-
zorger gaven, wierden van de twee ge-

melde Sekretarissen of Mandaryns, die
's daags te vooren en den zelve dagh
aan de Gezanten gezonden wierden,
van woord tot woord in geschrift gestel-
den opgeteekent.

Midlerwyl quam in de Vergadering
ordre van zyn Keizerlyke Majesteit, dat
Pater Adam in geschrift te stellen had,
en het zelve aan zyne Keizerlyke Ma-
jesteit noch den zelve avondt te be-
handigen; te weten, of de Hollanders
Landt of geen Landt hadden; als ook
waar, en hoe verre 't zelve van 't zyne
gelegen was. Daarenboven hoe de Hol-
landsche Prins genoemd was, en wat
form van Landt-bestier de Hollanders
hadden. Deze Pater derhalven vroeg,
op het bevel van den Ryks-Cancellier,
aan de Gezanten, of de Prins van
Oranje noch in zynen ouden en voo-
rigen staat was, en of haar Hoog: Moog:
de bestiering der Vereenigde Neêrlan-
den noch in handen hadden? daar de
Gezanten rond uit en zonder eenige be-
wimpelingen op antwoordden; en hield
zich ook de Ryks-Cancellier daar meê
vernoeght. Als Pater Adam zyn ver-
toog ook wydloopigh in geschrift hadt
ingesteld, gaf hy dataan zyn Hoogheit
over, om by hem overlezen te worden.
Dit Verdoogh hield onder anderen in,
*Dat het Land voor dezen den Spanjert
hadt toegekomen, of noch met recht toe-
quam, en zoo voorts.* Doch zyne Hoog-
heit liet Pater Adam het zelve tot twee
maal toe verschryven, en uit doen
't geen hy daar in niet begeerde te heb-
ben, of dat hem dochte onnoodigh of
aanstootelyk te zyn; zeggende, 't is
genoeg dat gy weet dat deze Luiden
eigen Land hebben, 't welk niet verte
van uw Land gelegen is, en hoe dat het
zelve geregeert word, als ook dat gy
hun spraak kent. Als nu Pater Adam
het zelve voor de derde maal zou ver-
schryven, ontschuldighde hy zich op
zynen hoogen ouderdom en zwakheit
van gezicht, zulks hy het door eenen
van zyne Dienaars liet verschryven;
't welk van den Ryks-Cancellier voor
goet gekent, en, met zyn eigen hand
ondertekent, terstond, beneffens eeni-
ge kleinigheden, aan zyn Keizerlyke
Majesteit gezonden werd.

En gemerkt het wat lang aanliep
eer

de Klerken gedaan kregen, liet zyn Hoogheit wat Speks voor hem brennen, daar af hy zoo smakelyk en hongrig begon t'eeten, dat hem het bloed over (want het was maar half gaar) over de mond en handen neêr liep, daar hem al d'andere Tartarische Heeren, die by hem zaten, zoodanigh na volgden, datze beter gulzige en plompe Heeren geleeken, dan Ryks-raden van Sina. Naauwliks was deze ontbyr gedaan en opgenomen, of zyn Hoogheit liet den Zoone van den ouden Kantonfchen Onder-koning, *Kokkong* noemen, die alhier zyn verblyf hadt, voor zynen vaders Agent belasten, dat hy t'ryl een Schaap, een Verken, &c. te slachten en toe te maken hadt, om daar meê mer de Gezanten noch een aanzienlyke maaltydt te mogen doen, en zynelyk ook geschiede. En zaten zyn Hoogheit en de gemelde Tartarische Heeren daar al weder even gulzigh en neerigh achter; maar ziende dat de Gezanten, als ook Pater Adam, niet veel lust hadden om van deze raauwe oft t'eeten, liet hy die afneemen, en daar voor eenige fruiten en banker veêr op zetten; ernstelyk verzoeken, dat het overschot van de kost door de Gezanten naar huis zou gedragen worden, daar toe zy zich al zoogenen en graag toonden, als om van de selve t'eeten.

De Gezanten verstonden ook van den opgemelten Pater Adam, dat aldaar over vier maanden een Gezant van der Moskou (verzelfschapt met een gevolg van honderd man, daar onder eenige Mooren waren) aangekomen was, met verzoek van in 't Ryk van Sina alle jaars met d'Onderdanen te komen handelen; maar dat hy tot noch toe geen gehoor hadt konnen bekomen, ter oorzake de Keizer zomtyds buiten en zomtyds binnen de Stadt Hofield. En na darze met Pater Adam over dezen Gezant eenige discoursen gevoert hadden, scheidenze met den avondt, na het nemen van een beoorlyk afscheidt van den Ryks-verzorger, uit de Vergadering, en keerden weder in hun Logement. Deze Jesuit, die van vier mannen in een Pakyn gedragen, en van verscheidene

aanzienlyke Luiden te paerd gevolgt wierd, geleide de Gezanten, met zonderlinge beleef- en statelykheit, buiten de poort van 't Hof. Zy hadden onder wegen verscheidene discoursen met den zelve, daar in hy zich, na den aart der Jesuiten, zeer minnelyk en heel geestig gedroeg en aanstelde.

Den volgenden dagh verscheenen d'eerste Sekretaris *Thouglouja*, met de twee andere Tartarische Mandaryns, *Qualouja* en *Hoolouja*, uit den naam en van wegen zyne Hoogheit den Ryks-verzorger, by de Gezanten, om de Geschenken, die zy, op 't voorstel der Gecommitteerden uit hunnen eigen naam aan den Keizer, des zelfs Moeder, en eerste Gemalin, ieder in 't byzonder hadden beroemt, op te schryven. Daar na quamen zy terstond wederom, met last, dat de Sekretaris der Gezanten voor zyne Hoogheit, ter vergadering van eenige Ryks-raden, met de Geschenken te verschynen had, om aldaar de nader herneming en verklaring van dien te doen; waar op de Sekretaris Baron met hen ging. En na dat alles verriicht was, quamen de gemelde Gecommitteerden weder in 't Logement, als ook de Mandaryn *Pinxenton* en de twee andere, die meê van Kanton gekomen waren, mitsgaders de Agenten der Kantonfche Onder-koningen, met bescheid, dat de Geschenken aan zyne Majesteit, des zelfs Moeder, en zyne Gemalinne overgelevert, en alle zeer aangenaam waren, en dat zyne Keizerlyke Majesteit belast had, te doen vernemen of van het wit Lynwaat, daar in zyn Majesteit boven al een zonderling behagen had geschept, by de Gezanten niet noch vyftig stuks of daar ontrent te koop was, of andersints gemist konde worden, dewyl zyne Keizerlyke Majesteit de Huisvrouwen van de Zoonen der Kantonfche Onder-koningen daar meê beschenken wilde. Op dit verzoek bragten de Gezanten noch zes-enderd-ig stukken daar van te voorschyn, daar meê de Tarters zich vernoegt hielden en vertrokken.

Naderhand verscheenen de gemelde Gecommitteerden verscheide malen by de Gezanten, om van de gelegentheit van Hollandt eenige nader onder-

De Gecommitteerden en de Mandaryn Pinxenton verschynen by de Gezanten;

en verzoeken vyftig stuks Lynen.

De Gecommitteerden verschynen weer by de Gezanten, om nader opening van Holland.

richtinge te mogen bekomen. Maar als de Gezanten hen met woorden niet konden voldoen, namenze, op hun begeerte, een schoon papier, trokken daar in op't Kompas streken na de vier Hoofstwinden des werelds, en tekenen daar op verscheidene Landen in't ruigh en voor de vuist wegh, om hen als met duim en vinger te kunnen aanwyzen, waar dat Holland lagh: waar uit zy genoegh scheenen te kunnen vatten, dat de Hollanders Landt hadden, en niet op de Zee huis hielden en zworven.

*Mogol'sche
Gezandt is
meê te Pe-
king.*

Op den derden van Ooghst-maandt verstonden wy dat in deze Hoofst-ad *Peking* meê een Gezandt van den grooten Mogol, verzelschapt met een aanzienlyk en statelyk gevolg, aangekomen was, om de twist en tweedragt, die tusschen deze twee Volken over een wyle ontstaan was, by te leggen; met verzoek daarenboven, dat hunne Papen vry en zonder beletzel in *Sina* zouden mogen preken, 't welk hen voor een tyd lang op hooge straffe verboden was.

*Zyn Geschenken
voor den
Keizer.*

De Geschenken, (want zonder Geschenken verschynt nooit eenigh uitheemsch Gezandt hiet ten Hoof,) die hy met zich bragt aan den Keizer, om zyn voornemen des te bequamer uit te werken, bestonden in drie honderd en zes-en-dertigh schoone Paerden; in twee levendige Vogel-struizen; in een Diamant, die de zwaarte van twee maas had, en eindelyk in vyf-en-dertig pikol kostelyke Koleryn-steen. Alle deze Geschenken bevielen den Keizer wonder wel, en waren, niet min als d'onzen, ten Hoof zeet aangenaam; zulks dit den Mogol'schen Gezandt een goede uitkomst van het werk deed be-looven. Deze gemelde Koleryn-steen heeft (naar men zeyd) zoodanigh een zonderlinge kracht, van alle vergiftigheden te wederstaan en tegen te streeven, by zich, dat hy, zoo dra hy eenig vergift verneemt, of gewaar word, terstond afschilfert en aan stukken springt.

*Kopje van
Koleryn-
steen.*

Op myn weêrom-reis, van mynen eersten tocht na Indiën, bragt ik uit *Sina* in Holland een Kopje, dat van den gemelden Koleryn-steen gemaakt was, en by den Wel-edelen en Groot-acht-

baren Heere Dr. Roeter Ernst, Sche-pen en Raadt der Stede Amsterdam, in zyn Kabinet van alle uit- en inheemsche rarigheden, noch tegenwoordigh bewaart wordt. 'k Zou den zonderlingen vlyt en groote naerstigheid van dezen Heer, dien hy in 't opspeuten en vergaderen van alle uitstekende buitenland'sche rarigheden besteedt, veel te kort doen, indien ik des zelfs Kabinet, dat my, in 't doorzien, als opgetoogen hield, en tot stommen toe verwonden deed, niet uitriep voort een kortal-begryp van alle uit- en inheemsche rarigheden, die ooit iemand in Europe, Asia, Afrika en Amerika gevonden en bezichtigd heeft.

Op zoekren anderen tydt quamen de Gezanten met een andren Tartarischen Heer, (die, terwyl zich de Gezanten te *Kanton* bevonden, als expresse Commissaris van de Militie, uit *Peking* te *Kanton* was gekoomen, en aldaar hen tot twee maalen bezocht hadt,) mitsgaders met den Mandaryn *Pinxenton*, en andere, die hen van *Kanton* tot in *Peking* geleid hadden, als ook met de Agenten van de Kantonsche Onder-koningen, te woorde. Deeze vertoonden den Gezanten de Geloof-brieven, die zy Gezanten, zoo aan den Keizer als aan de Kantonsche Onder-koningen meê gebragt, en op hun aankomste, zoo in *Kanton* als in *Peking*, overgelevert hadden. En na dat zy de zelve geopent hadden, vraagden zy wat July te zeggen was? daar op hen geantwoord wierd, dat het de naam was van de zevende Maand, na de Holland'sche reekening, of de leste Maand in 't Jaar na de Tartarische reekening. Zy vroegen daarenboven of de Holland'sche Regeering zestien honderd en vyf-en-vyftigh jaren lang geduurt, en of de zelve van dien tydt af haar aanvang genomen hadt. De Gezanten antwoorden hen hier op, dat Holland van dien tydt af, zoo wel als nu, van een en 't zelve volk bewoont en beheert was geworden: maar dat evenwel met het voorschreeven Jaar-geral niet anders wierd te kennen gegeven, dan dat over zoo veele jaren herwaarts Jesus Christus, hun Verlosser en Zaligmaker, in menschelyke gestalte tot wereldt was geko-

gekomen, wiens geboorte-dag de Hollanders in hunne geschriften gedachtigh waren. Hier op gingen zy, zonder een woord te spreken, met de gemelde Brieven weêr wegh.

Als de Keizer nu eenige onderrichting, aangaande de zaken der Hollanders, bekomen hadt, zond hy op den een-en-dertighsten van Zomer-maandt aan de Ryks-raden eenen Last-brief, waar in verklaart wierd, dat zyne Keizerlyke Majesteit de Gezanten in hoedanigheit als Gezanten aan nam, en toeliet dat de zelve voor zyn aanschyn zouden mogen gebragt worden, zoo dra zyn Keizerlyke Majesteit in zyn nieuw Hof op den Throon zou gezeten zyn. En na dat zyne Majesteit de Ge-loof-brieven der Gezanten andermaal door den Jesuit Adam Schaliger hadt doen overzetten, en na den rechten zin van woordt tot woordt vertaalen, en door zyne Filosophen overlezen, schepte hy daar in zoodanigh een genoegen, dat hy een tweeden Last-brief aan den Ryks Opper-schryver afzond, waar by hy belaste, op het verzoek der Gezanten een dienstig besluit te nemen, en zyn Majesteit daar af bescheid te geven en te verwittigen. D'eerste van deze Brieven, die van woordt tot woordt in 't Neêrduitsch vertaalt zyn, komt op dezen zin uit:

Grootachtbare (*) Lipcos. De Hollandische Gezanten zyn, om den Keizer te begroeten, en hunne gehoorzaamheit aan hem te toonen, met hunne Geschenken alhier gekomen; 't welk men niet kan bevinden, dat zy by menschen gedenden, ja over duizend en duizend jaren aan deze Kroon gedaan hebben. Dewyl het derhalve nu d'eerste reis is, heb ik de zelve voor Gezanten aangenomen, en geve hen verlof, dat zy-luiden, wanneer ik op mynen Throon, in myn nieuw Paleys, zal gezeten zyn, daar in voor myn aanschyn, om eerbiedigheit te toonen, zullen gebragt worden: ten einde zy daar na wel onthaakt, en, op hun verzoek, tot genoegen gehandelt en spoediglyk weder afgevaardigt mogen worden, om te vertrekken. Te meer, dewylze, ten inzichte van myne vermaardicheit, van een onbedenkelyken verren weg over Zee, en dan weer over

Landt gekomen zyn; ja gelyk als van de hooge Bergen uit een schaduw hunne voeten tot Peking om te rusten, en de klaarte der Zonne in den Hemel met geopende oogen t'aanschouwen, gezet hebben. Hoe zou men zoodanige Persoonen, die van zoo eenen verren wegh komen, kunnen tegen spreken, en hun verzoek weigeren?

De tweede Bevel-brief luide byna van woord tot woord aldus:

Den zestienden dagh van de zeste Maand (dat by ons den zesten van Oogstmaand is) den Hollandischen Brief andermaal doen lezen, en den zin daar af bekomen hebbende, bevind ik, dat het Gezantschap der Hollanders, 't welk zy vrywillig en uit hun eigen beweging aangenomen hebben, met een goeden grond en uit een zuiver gemoed begonnen is, en dat van Landen over de groote Zee gelegen; evenalleens gelyk een vogel, die los in de lucht zweeft, en tot het af komen niet te dwingen is. En dewyl ik deze bezending hooger als iet anders achte, en als myn zelve beminne; ja aangenamer als aangenamer houde, Zoo is 't dat ik u Ryks-Cancellier en andere Raden belaste, dat gy-lieden op hun verzoek, 't welk zy by dit Gezantschap doen, om in dit myn Ryk te mogen gaan en komen, een dienstigh besluit maakt, en my daar af verslag doet.

De Ryks-Cancellier deed hier op den Gezanten door de boven gemelde Gecommitteerden voor houden, of zy niet alle jaren, of ten langsten alle drie jaren eens in Peking zouden konnen weder komen, om den Keizer plechtelyk te begroeten? Waar op de Gezanten tot antwoord gaven, dat zy, om zeeker te gaan, beter alle vyf jaren eens in Peking zouden konnen verschynen; met dit besprek, dat zy ondertusschen jaarlyks in Kanton met vier Scheepen moghten komen handelen. Daar na deed de zelve Ryks-Cancellier de Ryks-vergadering van Tartarye en Sina by een komen, en daar in als Raads-hoofstman de zaak der Hollanders gunstelyk voordragen, oordeelende dat men hun verzoek, om alle vyf jaren eens den Keizer te komen begroeten, behoorde toe te staan.

De Ryks-Cancellier besluit dat de Hollanders den Keizer alle vyf jaren zullen begroeten;

Dat de Sineefche Raads-heeren op negen brengen.

Die ook willen en zeggen dat de Hollanders Engelsche zyn.

De Jefuiten zyn de Gezanten ook hinderlyk.

Tot dit gevoelen neighden al d'andere Tartarifche Raads-heeren; maar de Sineefche Raads-heeren gelieten zich als of zy den Hollanders noch grooter gunfte wilden toedragen, en dreeven, dat men de zelve niet als om de negen jaren behoorde wederom te laten komen; dewyl men hen anders door de verheit der reize te veel in de waaghfchaal zou ftellen. Dan zy hadden hier een achter-deur open, die de Tartarifche Raads-heeren niet gemerkt hadden, en verftonden dat de Hollanders middelerwyle in *Kanton* niet zouden moogen komen handelen. Zy gaven den Raadt wyders in bedenken, of onder fchyn van Hollanders niet wel Engelschen moghten fchuilen; met by brengen, dat d'Engelſchen over derrig jaren met vier Schepen in de haven van *Heytamon* Zout-Jonken hadden aangehaalt, den Mandaryn gevangen genomen, een Sterkte omverre gefchoten, en voorts zoodanige vuile dingen bedreeven, datze van dien rydt af voor vyanden van den Staat verklaart en gehouden waren, en ook toen beflooten was, dat de Engelfche nooit na dien rydt in *Sima* zouden in gelaten worden; invoegen men nader proeve en beter befcheid van d'oprechtigheit der Hollanders moefte hebben, voor al eer zy in 't Ryk ingelaten wierden. Want behalven het met de gewoonte ſtreed, dat hen de vryen handel in 't Ryk wierd toegeftaan, zoo kon men ook niet vernemen dat her zelve in de Geloof-brieven der Gezanten verzochr wierd; zulks zy daar uit vermoedden dat de Gezanten buiten hun laft gingen. Wonder vreemd quam dit den Gezanten te vooren, en was hen een donderſlag in d'ooren zulks te hooren; gemerkt zy tot noch toe geen andere gedachten hadden gehad, of de Keizer had, volgens den inhoud van den tweeden Laft-brief, hier bevoorens by de Onderkoningen van *Kanton* bekomen, het verzoek der Hollanders, nopende den vryen handel in *Kanton*, volkomentlyk toegeftaan, en dat zy alleenlyk zync Majefteit daar over in *Peking* zouden komen bedanken. Zy konden wel begrypen, dat Pater Adam, en noch twee andere Jefuiten, die al

daar woonachtigh waren, ontrent drie honderdt teil Zilvers (om den voortgang van dit werk te beletten) verſpilt, en noch meer belooft hadden; als ook datze de Tarters hadden wys gemaakt, dat de Hollanders, onder dekmantel van te handelen, niet anders zochten dan voor eerſt eenen voet in 't Land te krygen, en daar na te rooven wat zy konden mee ſleepen. Hen quam ook rer ooren, dat deze drie Jefuiten geweldigh geklaaght hadden, dat *Makao* door dezen handel reene-maal zou verarmen. Dat daarenboven het aanbrengen van den Commiffaris, die over drie Jaren in *Kanton* was geweest, als ook het ſchryven van den *Tutang*, die als toen noch in *Kanton* zich bevond, en te dien tyde van die van *Makao* met zilver omgekochr was, aldaar zulk een gevoelen in de harten van veelen gebragt hadt, dat men hen niet anders hield dan voor een deel t'zamen-gerot volk, dat geen Landt hadt, en zich alleenlyk met rooven en andere ongeoorlofde middelen, inzonderheit rer Zee, erneerde, konden de Gezanten noch wel vatten en bevroeden; maar dat de Ryks-Kancellier en andere Raaden (om den zin van deze woorden, *te mogen gaan en keeren*, in de Geloofnis-brieven der Gezanten vervat, en daar mee niet anders betekent wierd, als *te mogen handelen*, aan den Keizer uit te leggen en re verklaren) met geld moften worden omgekocht, quam hen wonder vreemt re vooren; nadien zy niet beter wiften, of de vyf-en-dertigh honderd teil Zilvers (die zy by Schuldt-brief aan de Kantonsche Onder-koningen, op hen aangewezen, aldaar te dien einde belooft hadden te betalen) waren aan de Ryks-raden verdeeld en uitgefchooten. Als zy derhalven bevonden dat de zelve Onder-koningen hen hier in hadden bedroogen, wierden zy gedwongen na andere middelen uit te zien, om rot hun oogmerk te geraken. Zy ſtelden dan voor eerſt rer Vergadering, van den rweeden Ryks-Kancellier re dien einde beleid, het punt van den Jaarlykfchen handel in *Kanton* in perfoon en dwidelyk voor, en hielden daar opaan om dien te verkrygen.

Daar

Daar na zonden zy den Mandaryn van den ouden Kantonschen Onderkoning by den eersten Ryks-Cancellier, met aanbieding van in *Peking* zoo lang te willen verblyven, ter tydt toe zyn Majesteit ten vollen verzeekert was, dat zy Hollanders, en geene Engelschen waren. Zy verzochten ook aan den Keizer en de Ryks-raden, datze hen met een Wapen of Merk, in metaal gesneden, wilden begunstigen, om daar meê alle de Zee-brieven van hunne Schepen, die deze Kust voorby voeren of aan deden, te verzegelen, en de zelve daar door van de Schepen van andere Volken te kunnen onderscheiden; als ook dat hen een Wimpel ofte een ander teeken moghte gegeven worden, om die op hunne Schepen neffens hunne Vlaggen te laten afwaaien. Eindelijk lieten zy een vertoog door een van de Klerken der Ryks-vergadering instellen, daar by zy uitdrukkelijk verzochten, om als eigen Onderdanen in *Sina* te mogen verkeerren, woonen, gewoonlyke gerechtigheden van 't Lant te betalen, evenalleens als die van *Lieugiouw*, *Amiam*, en *Siam*, volgens d'oude Sineesche wetten, vergunt was. Zy booden daar in ook aan, datze neffens deze drie Volken, tot erkenrenis van dien, zyne Majesteit alle drie jaren eens met hunne Geschenken zouden komen begroeten; met dit beprek, dat als dan het Schip, of de Schepen, waar meê de Gezanten aanquamen, op haren tydt weder mogten vertrekken, zonder na de komste der Gezanten te wachten, gemerkt de Schepen in 't zout water gewent waren, en in 't versh water niet konden blyven, zonder te bederven en te verrotten. Maar wat zy voorstelden, daar wierd niet uitgerecht, en voor een doove mans deur geklopt. Tien of veertien duizent reilen Zilvers was de rechte sleutel, om deze deur t'openen; maar die waren toen niet te vinden; dewyl zy alles alreê vershonken hadden; en de penningen te leenen, daar toe was niemandt te vinden, 't en zy met intrest tegen acht of tien ten honderd'smaands; doch zulks docht den Gezanten ongeraden te zyn, om datze alsdan noch het rechte oogmerk van

de zaak niet zouden getroffen hebben.

Als de Keizer eindelyk zaght wat de Ryks-raden in deze zaak hadden uitgerecht, en dat zy daar by vertoonden, dat de Hollanders wel genegen waren alle vyf jaren eens in Gezantschap aan zyne Majesteit te komen, en dat hy daarenboven hadt reekening gemaakt, dat de Hollanders met gaan en keeren vyf geheele jaren van doen hadden; te weten, indien zy alleenlyk des daags reisden, zonder de nachten te reekenen, heeft hy het getal van vyf jaren met zyne eigen handen door gehaalt, en in plaats van vyf, uit een zonderlinge genegenheit tot de Hollanders, 't getal van acht jaren gestelt, om hen niet te veel te belasten. *Want hoe*, zeide hy, *zoudenze dat gaande kunnen houden, en hoe zou men den geenen zoodanige lasten derven op leggen, die my niet van doen hebben, nochte vreezen, en uit eigen genegenheit en een zuiver gemoot met zoo meenigerlei goederen my komen begroeten en beschenken. Gewisselyk, men moet deze Luiden nootzakelyk anders handelen, op datze na het volbrengen der reize twee of drie jaren t'huis mogen blyven, om te rusten.*

Hier uit bleek nu, dat hier tegen niet anders te doen viel, als gedult te nemen, en de zaak tot nader gelegenheit uit te stellen. Ook was de Ryks Opper-schryver zelfs van gevoelen, dat al te groote woeling en haasting het werk meer verbrodden als voordren zou. Onder andre zeide hy ook tegens de Mandaryns van de Kantonsche Onderkoningen, die hem daar over aanspraken, aldus: *Hoe, is het niet genoeg dat zy, die hier, om zyne Majesteit te begroeten, d'eerste reize van hun leven in Gezantschap zyn gekomen, en ten aanzien van de quaaide geruchten, by veele van de Grootsten in Sina in 't oog waren, nu alreê, om in die hoedanigheid dit Ryk te moogen bewandelen, als Vrienden aangenomen zyn. Zoo men te hart op den vryen handel wil dringen, men zou licht het een met het ander bederven. Zy moeten niet denken nochte zich inbeelden, dat men hier na ben heeft staan wachten, en verbonden is, om hen alles met den eersten toe te staan en in te willigen. Datze tegen't aanstaande*

De Keizer staat den Gezanten toe datze, in plaats van alle vyf jaren, hem om 't achste jaar zullen begroeten.

Zyn reden daar af.

Antwoord van den Ryks Opper-schryver over de zaken der Gezanten.

staande jaar, of zoo haast als zy kunnen, den Keizer voor deze gunstige aan-neming met een Geschenk komen bedan-ken, dan zal daar toe zich bequamer gelegenheit opdoen.

*De Gezan-
ten moeten
eerbiedig-
heit voor
's Keizers
Zegel betoo-
nen, eer zy
voor hem
verschynen
mogen:*

*Waar over
de Moskov-
sche Gezant
vertrekt.*

Hierentusschen begon de gewenschte tydt te genaken, op den welken de Keizer d'eerste intreë in zyn nieuw Paleis zou doen, als wanneer hy ook bestemt hadt den Gezanten daar in gehoor te verleenen. Doch aler zy daar toe konden komen, mostenze te vooren in het oude Hof, daar in 's Keizers waardigheid en Zegel bewaart wierd, plechtelyk eerbiedigheid bewyzen. Want dewyl, zoo de Sineezen zeggen, deze plaats ouder dan de Keizer, en te dien einde van den Hemel verkoren en geheiligt is, zoo komt haar ook d'oudste eere toe. Te dezer oorzaak mogen alle uitheemsche Gezanten, die zich hier tegen stellen, voor den Keizer niet verschynen, maar moeten onverhoort wegh trekken, gelyk den Gezant van der *Moskou* wedervoer, die onverhoort, en zonder voor den Keizer te verschynen, weder vertrekken most; dewyl hy, om d'achtbaarheid van zynen Heer en Meester te bewaren, de gewoonlyke eerbiedigheid hier niet wilde betoonen. Zelfs alle de Grooten van 't Ryk, 't zy datze van lagen of hoogen staat zyn, moeten hier, eer zy voor zyne Keizerlyke Majesteit mogen verschynen, eerbiedigheid komen doen. Ja, dat meer is, zelfs de Keizer, eer hy ingehult wordt, is genootzaakt zich hier te komen buigen. En geschiede dit bewyzen van eerbiedigheid drie dagen voor den bestemden tydt van ter gehoor te komen.

*De Gezan-
ten worden
van eenige
Mandaryns
in 't oude
Hof ge-
bragt;*

21 August.

Op den twee-en-twintigsten van Oogst-maandt quamen d'Agenten der Kantonsche Onder-koningen, met de Mandaryns *Pinxenton*, en andere, van *Kanton* gekomen, in de morgenstond in ons Logement. Kort daar aan verscheenen ook drie Sineesche Doctoren en zommige Staats-perfoonen, die alle Staats-gewyze gekleed en met vierkante teekenen op de borst en op de rug geborduurt waren. Deeze Heeren braghten en geleiden met zonderlinge statelykheit de Gezanten, en ons gantsche gevolg, in het boven gemel-

de oude Hof, 't welk wel een Boek-kamer, Pleit-hof, of Hooge School geleek; want men zag hier niet anders als Lang-rokken en Boek-dragers. En na dat wy aldaar in zeecker Kapelletje, om uit het gedrangh des volks te zyn, een quartier uurs gezeten hadden, wierden wy van daar geleid midden op het plein, onder den blaauwen hemel, over een verheven ingangh, daar in een antyks Throontje stond; maar was rondtom toe geslooten. Ons wierd belast, dat wy, op 't geluit van den Heraut, of Wapen-vooght, drie maal neder te knielen, en 't hooft drie maal na d'aarde te buigen hadden. Na een kleene wyle riep de Wapen vooght, met luider stemme, in de Sineesche Tale, *Kaschan*, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is, als *Godt heeft den Keizer gezonden*. Daar na riep hy, *Quee*, dat is, *valt op uwe knien*. Toen *Kanto*, dat is, *buight u hooft*; toen weêr *Kee*, *staat op*, en dar tot drie maal achter malkandre, 't geen wy t'elkens ook zoo deden. Eindelyk riep hy *Koe*, dat is, *gaat ter zyde*, en wy gingen ter zyde.

Alle deze plechtigheden geschiedden ten overstaan en in 't bywezen van eenige honderd Sineesche Schriftgeleerden; waar na wy met de Gezanten weêr na ons Logement keerden. En nu zouden de Gezanten, naar gewoonte, op den vyf-en-twintigsten van Oogst-maandt voor den Keizer verscheenen hebben, dan hier quam weder een groote hinderpaal in de weg; te weeten, de schielyke en onverwachte doot van des Keizers jongsten Broeder, die, ontrent zefstien jaren oud, daags daar aan, namelyk den drie-en-twintigsten der zelfste Maand, was komen t'overlyden, niet zonder vermoeden van vergift. Hy was, na 't zeggen der Tolken, een kleene wyle voor onze aankomst met den Keizer in woorden geweest, en daar in zoo heftig en oplopend geworden, dat hy hem in grimigheid en toornigen moede hadt aangeraakt; 't welk van de Ryks-raden zoo qualyk opgenomen wierd, datze hem onwaardig achten om langer te leven; en hem derhalven met vergift deden ombrengen.

Maar

Maar andere leiden de haastige doot van dezen jongen Prins op een andre oorzaak; te weten, dat hy onlangs te vooren van zyne Majesteit vryheit bekomen hadt, om alleen Hof te mogen houden, en aldaar buiten 't oog van zyne Moeder en Meesters met een jonge Juffrouw of twee zich verhit en vermomt, en daar op, tot verkoeling, een glas Ys-water gedronken hadt; 't welk hem zoo qualik bekomen was, dat hy na weinig uren dezer werelt overleden was. Waar over de Keizer met zoodanigh een droefheit bevangen werd, dat hy zyne liefste vrienden niet zien nochte hooren spreken wilde. Ja hy liet opentlyk afkondigen, dat niemant hem binnen den tydt van drie dagen met verzock-schriften of andersints moeijelyk te vallen hadt. Dees overleden jonge Prins werd een maand lang boven d'aarde gehouden, en op den acht-en-twintighsten van Herfstmaand eerst begraven; 't welk d'oorzaak was, dat de Gezanten niet voor den tweeden van Wyn-maandt ter geoor voor den Keizer gebraght wierden.

Den veertienden van Herfst-maandt quam den Gezanten in hun Logement ter oore dat den Gezant van der Moskou, zonder gehoor by den Keizer gehad te hebben, vertrokken was, ter sake hy, gelyk gezegt is, voor 't Zegel van den Keizer, om d'eere en achtbaarheid van zynen Heer en Meester te bezwaren, zich niet had willen buigen. Een uit hun gevolg quam des middags, terwyl de Gezanten over tafel zaten, en nam zyn affcheid uit de naam van hen allen. Hy verzocht ook met een op 't vriendelykste een klein Briefje, om in der Moskou te kunnen toonen, dat hy ons aldaar gevonden hadt; 't welk de Heeren Gezanten hem gewilliglyk lieven langen, en wenschten hem voorts geluk op de reis. Naderhandt werd ons verwittigt, dat deze Gezant in 't Land wierdt opgehouden, en niet vertrekken kon, voor dat de Keizer hem een vry beleid-brief verleent hadt. Zoodanigh heeft de hooghartigheit zommige menschen bezeten en ingenomen, datze liever hunne gewoone grootsheit, schoon tot schade en nadeel van hunne eigene

zaken, willen staande houden, dan in tydt en gelegentheit het minste daar af te wyken en 't zeil te minderen.

Daags na de boven gemelde Begrafenis van 's Keizers broeder, zond de Keizer aan den Ryks-Kancellier een schriftelyk bescheid, met last, dat hy de Hollandse Gezanten, als ook die van den grooten Mogol, en uit West-Tartaryen gekomen waren, op den gemelten dagh voor zyn Majesteits Throon te brengen hadt. Hy liet voorts alle de Grooten in Peking by Plakkaten weten, dat zy ten zelven dage in het Hof voor zynen Throon zouden te verschynen hebben.

Toen nu ten langen leste de lang gewenschte dagh verscheenen was, quam de Mandaryn *Pinxentou*, met d'Agenten en Mandaryns der Kantonsche Onder-koningen, en eenige andere Hovelingen, die alle zeer prachtigh en staats-gewyze gekleed waren, ontrent twee uren na middernacht, met lantarens in ons Logement, om de Gezanten te geleiden.

Als deze Heeren met de Gezanten buiten quamen, wierdt ons gantsche gevolg in orde gestelt, en, volgens 's Lands gebruik en orde, daar uit zes perfoonen (waar onder ik meê gerekent stondt) gekoozen, om meê ten Hove te gaan; maar d'overige moesten in ons Logement verblyven. Hier op gingen wy, verzelschapt en geleid van de boven gemelde Heeren, ten Hove, en wierden, als wy daar quamen, eerst door de voor-poort van 't Hof, en daar na over een groot plein, door een andre hooge en kunstig gewrochte poort gebragt, en op de tweede plaats of plein van 't Hof na de linker zyde gestelt; alwaar wy onder den blaauwen Hemel en op de blaauwe steenen moesten zitten, om den dag te verwachten, of ten minsten zoo lang verbeiden, ter tydt zyne Majesteit op zynen Throon zou verschynen.

Na een kleene wyle quam aldaar ook de Gezant van den grooten Mogol, die, verzelschapt met vyf Stadhouders, en in de twintig Moorische dienaars, zich by onze Heeren Gezanten neêrzette. Desgelyks vervoeghden zich ook de Gezanten van de *Lammas* en *Sutaden*,

De Keizer geeft last dat de Gezanten te Hoof zullen verschynen.

De Gezanten worden ten Hoof gebragt om den Keizer op zynen Throon in zyne Majesteit te zien.

sen, en andere groote en naamhafte Heeren van 't Ryk, neffens hunne zyde.

En gemerkt wy hier den dag moesten afwachten, om de Keizerlyke Majesteit op zynen nieuwen Throon te zien verschynen, zal ik desgelyks den Lezer na het verhaal, van 't geen ons op dien heerlyken dag voor viel, een weinig doen wachten, en midlerwyle den tydt aan 't beschryven der gemelde uitheemsche Gezanten, die meê met ons aan dit Keizers Hof lagen, besteeden, en voorts hunne afbeeldzels in Prent vertoonen.

Gezant der
Sutadsen.

De Gezant der *Sutadsen* (die wy in onze Tale, ten opzicht van de Landstreek die zy bewoonen, en daar deze van daan quam, Zuid-Tarters zouden noemen, gemerkt de Sineezen, die hen *Sutadsen* noemen, geen R in 't spreken gebruiken, nochte ook niet kunnen uitspreken,) verdient hier d'eerste en voornaamste plaats, dewyl hy doorgaans ten Hoofde voor-plaats hadt, en het eerste met zyne Meesters zaken by den Keizer vaerdigh raakte. Wat eigentlyk zyn aanbrengen en verzoek was, zou ik voor wis niet weten te zeggen; maar zoo veel ik vernemen kon, had de Koning der *Sutadsen* hem afgezonden, alleen om den

Grooten Cham, na 's Lands gebruik, met hem te begroeten en Geschenken te zenden, de gewoonlyke gehoorzaamheit te toonen, gelyk d'omleggende Grens-volken gemeenlyk aan deezen grooten Heer gewoon zyn te doen.

Hy had een Rok of Wambas aan, dat hem tot over den buik hing, en van ruige Schaaps-vellen gemaakt was, met de wol na buiten gekeert. Met zyne armen ging hy tot aan de schouders bloot, (want de Rok was zonder mouwen) en hadt een Muts op, die hem dicht om 't hooft toefloot, rondtom met een kostelyke zabele rand bezet, en boven op met paerds-hair (dat deze Volken zonderling cierlyk roodt water te kleuren, en in steê van pluimen gebruiken) verciert was. Aan 't beneden-lyf hadt hy een wyde Pols-broek die hem zoo slordigh en ruim om de beenen hing te slingeren, niet anders als of 'er een zeil om hing. De Laerzen die hy aan de beenen had, waren zooplomp, zwaar en dik van zoolen, dat ze hem in 't gaan geen kleen belerzen gaven; ook hingen ze zoo wyde en zlobigh om de beenen, dat hy die zeer licht en met kleene moeite zou daar af geslingert hebben. Op zyne rechte zyde hing, na de Tartarische en Sineesch

felche wyze, een breede zwaare Sabel; zulks hy beter na een Kryghsman als Gezandt geleck. Zyn gantsche gevolg (waar van twee, met den gemelden Gezandt in 't midden, in de voorgaande Prent vertoont worden) waren op de zelve wyze toegedost en uitgestreeken; doch ieder hadt een boog met pyl-koker achter op de rug hangen.

De Mogolsche Gezandt (wiens aanbrenghen en verzoek wy te vooren verhaalt hebben,) hadt een zeer kostelyke blaauwe zyde Rok aan, die doorgaans zoo dik met goutdraadt geborduurt was, datze styf van gout stond. Deze Kok, die hem byna tot op de voeten, en los en ruim om 't lyf hing, werd met een zyde gordel opgeschort, daar zeer eierlyke en kostelyke quasten by neêr hingen. Aan de beenen hadt hy zeer nette en geestige Laersjes, van geel Turks leer, en op het hoofd een kostelyke Tulbant met allerlei kleuren geschakeert.

Het Ryk van den Grooten Mogol, die dezen Gezandt met een statelyk en aanzienlyk gevolg aan den Grooten Cham hadt afgezonden, begrypt eigentlyk het Noorder gedeelte van Oost-Indië, of de Landstreek die tusschen den Berg *Kaucasus*, (nu *Dalanquer* geheeten) de Zee, en tusschen de

Revieren *Ganges* en *Indus* gelegen is. Dit eene Ryk, dat het Ryk *Mogor* of *Mogol* genoemd wordt, en van de Tartersehe Koningen (die eertyds met een groote macht van volk in dit Gewest vielen en onder gehoorzaamheit bragten) haren naam bekomen heeft, wordt in veel Ryken afgedeelt, hoewel eenige ook onder andere groote Princeen staan. Maar de voornaamste Ryken, daar over eigentlyk deze grooten Mogol te gebieden heeft, zyn, *Kambaya*, *Dely*, *Sanque*, *Mandro*, en *Bengala*. Zyn Hof houdt deze groote Vorst gemeenlyk in het Ryk *Dely*, in de Stad die meê *Dely* genoemd word, en het gantsche Ryk den naam *Dely* gegeven heeft.

Alle deze Landen, daar over dezen grooten Mogol te gebieden heeft, vallen zeer vruchtbaar in 't voortbrengen van allerlei Aerdgewassen en Dieren: want Rys, Kooren, Was, Suiker, Wierook, en allerlei Speceryen, als ook Katoen en Zyde, komen in deze Gewesten in grooten overvloed voort. In 't gebergte vind men den steen *Onix*, en veele diamanten en andere edele gesteenten.

Men houd voor gewis, dat deeze grooten Mogol te velde kan brengen, en dat (om zoo te zeggen) in een

onmezien, drie hondert duizend Rosvolk, vyf honderd duizend Elefanten, en zoo groot een macht van Voetvolk, dat het getal byna niet te berekenen is.

D'Inwoonders omhelzen de Leere en valschen godsdienst van Mahomet; daar onder ook veele Afgoden-dienaars gevonden worden. In deze Gewesten bevinden zich ook veele Joden, die aldaar zeer grooten koophandel dryven, als ook eenige Abyssiner Christenen, die den lust van koophandel te dryven, en de winst derwaarts gelokt heeft.

Gezant van
de Lammas.

De Gezant van de *Lammas* (wiens dragt en wezen hier in de boven staande Prent staat uitgebeeld) was in 't geel gekleed, en hadt zoodanigh een slag van een hoet op, als de Kardinalen gemeenlyk te Romen dragen. Op zyne zyde hing een Pater-noster, die gemeenlyk deze Geestelyken by zich dragen, om daar uit hunne getyen te lezen. Deze *Lammas* zyn een zekere slag van geestelyke Luiden, die een langen tydt in *Sina* hadden huis gehouden; maar de laatste Sineesche Keizer, eer de Tarter het Ryk veroverde, hadt hen ten lande uit gedreeven, van waar zy zich na Tartarye hadden begeven, en aldaar hunne gods-

dienst vryelyk gepleegt. D'overige verdrevene Geestelyken hadden nu dezen Gezant uit hunner aller naam aan den grooten Cham afgezonden, met verzoek van in het Ryk op den ouden voet hunnen godsdienst te mogen plegen. Wat uitslag hunne zaken namen, heb ik niet kunnen vernemen; maar wel, dat hy ten Hoof zeer vriendelyk en minnelyk onthaalt wierd. Dus verre van deze uitheemsche Gezanten, 'k be-geef my tot het verhaal van 'r geen ons ren Hove voor quam.

Voor de Poort van dit plein, daar wy den dagh zaten af te wachten, vonden wy drie zwarte Elefanten staan, die alle, na de Sineesche wyze, zeer prachtigh een heerlyk waren uitgestreken en, om de staaci des te heerlyker te maken, aldaar als te wacht stonden. Zy hadden op hun rugh vergulde Wacht-toorens staan, die kostelyk en kunstigh verciert en met allerlei beeldwerk opgepronkt waren. Hier achter zwermden zoo een groote meenigte van menschen dat het kriede, ja niet anders als of de gantsche Stadt hier opeen scheen gedrongen te zyn. Ter weder-zyde voor de poort van dit plein stondt ook een ongelooslyk getal van 's Keizer Lyf-wachten, die alle na de Tarterfche wyze, zeer kostelyk en onge-

1. Palatium in quo Imperator solus continetur.
2. Toga-Bathorum.
3. Locutus Magni Uicel.
4. Puerorum altissima equi.
5. Curia cum Senatus. Vestrum, etc.
6. Foculis.
7. Imperatoris Sematophylacos.

Interior aula
T KEYSER

istoria facies
van binnen

1. * Palloes daer s'Keijzers Thronen in staet
2. de twee Nederlandsche Ambassadeurs
3. Een Ambassadeur van den Grooten Mogol
4. twaalf Sneeuw-witte Paerden
5. Een Turtel met een leere Wint slangh
6. den Hierout
7. Keijzers Lijfwachters

ongemeen prachtig waren uitgestreeken.

Toen nu het licht des dageraats begon door te breeken, quamen alle de Grooten, die aldaar meê verscheenen waren, rondtom ons staan, en keeken ons met groote verwondering aan, niet anders als of 'er een nieuw wanschepzel uit Afrika gekoomen was, zonder dat evenwel iemand tegen ons eenige teekenen van schimp, smaart of oneerbiedigheit betoonde. Ontrent een uur daar na wierd 'er een teeken gedaan, waar op een iegelyk met zulk een schielyk gedruis opstond, als of 'er een alarm geweeft was. De twee Tartersche Heeren, die voor deezen gewoonlyk aan de Gezanten wāren afgezonden, geleidden de Gezanten met hun gevolg door een andere poort op een tweede plein, dat meê met een zwerm van Tartersche Krygs-knechten en Hovelingen ter weder-zyde bezet was, en van daar door een derde of vierde poort op een derde plein, of in 't binnenste Hof, alwaar het huis van des Keizers Throon stondt, en den Grooten Cham met zyn Vrouw en Kinderen zyn woonplaats heeft.

Dit gantsche vierkant of plein, dat de grootte van vier honderd treden in 't vierkant had, was ter weder-zyde bestuwt en bezet met een sterken drom van Krygs-knechten, die alle zeer kostelyk en prachtig met Rokken van rode gebloemde zyde bekleedt waren.

Het voorste gelir, dat zich aan d'eene zyde van den voet des Throons af na beneden vertoonde, bestondt uit honderd en twaalf koppen, die ieder een byzonder veld-teeken voerden, en ook zoodanige kleur van kleeren droegen, als deze veld-teekenen waren; uitgezeid datze alle zwarte hoeden met geele pluimen en quaften op hadden. Te weten, naaft aan den Throon des Keizers stonden twee-en-twintig Mannen, ieder met een kostelyke geele Zonne-scherp in de handt. Daar op volghden tien andre, die elk een vergulde Cirkel, in form van een Zon, op hielden; neffens de welke zes andre stonden, die Cirkels als volle Maen naar omhoogh geheven hadden. Hier na zag men zeffien andre personen

staan, ieder met een Stang in de hand, daar aan op d'enden groote zyde quaften van allerhande kleuren hingen. By deze stonden zes-en-dertigh personen, ieder met een Standaart in de handt, die met vergulde Draken, ('s Keizers wapen) en andere gedrochten zeer geeftigh, na de Sineesche wyze, op d'enden verciert waren; waar na zich vier andere vertoonden, ieder met een zeet eierlyke vergulde knods in de handt, die van vier Hellebardiers, en zoo veel Snaakshoofden, gevolgt wierden. En in dezer voege was d'eene zyde van den voet des Throons uitgestreeken en verheerlykt; aan d'andre zyde zag men even het zelfste, en daarenboven een ontelbaar getal van Hovelingen, die ook alle in eenerlei gewaad zeer kostelyk en prachtig waren gekleedt en uitgestreeken.

Voor de trappen van den Keizerlyken Throon stonden ter weder-zyde zes sneeuw-witte Paerden, die elk met een heerlyk dek-kleed, dat zeer kostelyk geborduurt en vergult was, pronkten, en met toomen, zeer dik met paerlen, robynen en andere edele gesteenten bezet, verciert waren. Terwyl wy hier vast zaten en alle deze dingen met groote verwondering aanzagen, hoorde men het geluit en gespeel van een kleen Klokje, dat een zeer aangenaam en schel geluit gaf, en d'ooren met een zonderlinge zoetigheit streelde en vermaakte.

Nauwliks was het speelen op dit Klokje ge eindight, of daar quam een Soldaat van achter 't volk voor den dag springen, die een leere Windt-slangh (zoo zou men het mogen noemen, ten opzicht van des zelfs gestalte, hoewel het niet qualik na een Wyn-verlaters pyp geleeke, daar meê zy de wyn van 't eene vat in 't ander over blazen) met een zonderlinge vaerdigheit en handgreep in drie bochten wist te slingeren, die hy dan t'elkens zeer gezwinr weêr optrok, waar op men dan drie slagen zoo luid hoorde klappen, als of 'er drie Pistoolen te gelyk los gingen. Dit deed hy zeer behendigh, en met een zonderlinge handigheit, tor drie maal achter een, en vertrok toen weder aan een zyde.

Zes sneeuw-witte Paerden slaan voor den Throon ter weder-zyde.

Wind slang.

De *Tutang*
en andere
grooten Hee-
ren treden
na den
Throon om
eerbiedig-
heit te too-
nen:

Na dit gedaan stonden wy alle op; waar op ook d'oude *Tutang* met meer als dertig Perfoonen (die alle aanzienlyke mannen, en de voornaamste Ryksraden, en zeer prachtig met zyde klederden, die styf van gout stonden, uitgestreken waren) zeer statelyk en met groote plechtigheden na den Keizerlyken Throon trad.

Deze *Tutang*, en de geene die hem verzelschapten, deden hier, op het roepen van eenen Heraut, voor zyne Majesteit de gewoonelyke eerbiedigheid, met zich plechtelyk te knielen, en her hoeft tot negen reizen achter malkandre ter aarde te buigen. Middeleerwyle hoorde men een zeer aangenaam en zoer geluit van allerlei speeltuigh, daar onder op maat met liefvelyke en schelle keelen zeer aangenaam gezongen wierd.

Desgelyk
doen ook an-
dere grooten
Heeren.

Zoo dra als deze, na het bewyzen van eerbiedigheid, van den Throon ter zyde vertrokken waren, verroonde zich weêr een andere trop van naamhafrige en grooten Heeren, daar de Ryks-Kancellier mer noch twee andere Ryksraden voor aan gingen, die op de zelfste wyze hunne eerbiedigheid deden, gelyk de voorgaande gedaan hadden. Daar na volgde de Gezandt van de *Sutadsen*, en de Gezandt van de *Lammas*, die meê met zonderlinge statelykheid door den eersten en tweeden Ryks-Kancellier voor den Throon geleid wierden. En na dar deze hunne behoortlyke plichtplegingen hadden afgelcit, quam de Ryks-Kancellier by onze Heeren Gezanten, en vroegh hen wat qualiteit of waardigheid zy hadden. De Gezanten antwoor- den hem, dat zy de qualiteiten en waardigheid van *Thiomping* hadden; want mer dezen rytel hadden hen altevoorren en van eersten af de Kantonsche Onder-koningen getytelc, en gequalificeert. Daar na ging de zelve Ryks-Kancellier by den Mogolschen Gezant, en vroegh hem ook na zyne qualiteit, dewelke antwoordde, dat hy van gelyke qualiteit was als de Hollandsche Gezanten; zulks hy ook met de Hollandsche Gezanten doot den zelve Kancellier in een gelyke graad van eere en waardigheid gestelt wierd; wel niet

De Ryks-
Kancellier
vraagt de
Gezanten
wat quali-
teit ieder
heeft.

na den eisch en qualiteit van Gezanten, maar na de qualiteit van *Thiomping*.

In 't midden van 'r plein, recht tegen over de middelste poort van zyne Majesteits Throon, stonden twintigh byzondere Merk-steenen vervolgens achter malkandre, die met Sineesche Letters in koopere plaatjes (in dier voegelyk de zelve in de neven staande Prent met Cyfer-getallen staan uitgebeeldt) getekent waren, en de qualiteiten vertoonden, aan welken Merk-steen een ieder te staan en te knielen heeft.

De Onder-*Tutang* ging aan de linker zyde, en gaf den gemelden Gezanten met wyzen te kennen, datze aan den tienden graad of Merk-steen zich te ver-voegen en stil te staan hadden. Toen riep, als wy ons daar gestelt hadden, de Heraut mer luider stemme, als voorren, toen wy d'eerste eerbewyzing deden: *Ga, en voege u voor den Throon*. Waar op wy alle op dit geroep ons na den Throon begaven. Voorts riep de zelve Heraut: *Trede in u plaats*. Waar op wy ook in onze plaats traden. Daar na riep hy: *kniele neder*; en wy knielden neder. Weder, *buige uw hoeft drie maal ter aarden*, 't welk wy ook zoo deden. Eindelyk riep hy: *ryze over end*; en wy tezen over end. En dit geschiede drie-werf achter malkandre. Ten lesten riep de Heraut, *voege u weder in uw plaats*; waar op wy toen gezwind rer zyde afveeken, en weêr op onze plaats gingen. Onze Heeren Gezanten, en de Mogolsche, wierden hier op na een verheven Tooneel geleid, daar het huis des Throons op stondt, zynde twee of drie mans lengte hoogh, en met verscheide wendel-trappen, en galderyen van Albast, of andre witte steen, zeer cietlyk opgemaakt. En alsze aldaar noch een maal geknielt, en 't hoeft plechtelyk ter aarde geboogen hadden, wierden zy gelaft, om zich ter zeer te stellen, en na een kleene wyle met Tartarische *Thee*, met melk vermengt, uit houten bakjes lustigh beschonken. Maar wy bleven alle beneden, en dronken mede Tartarische *Thee*, of Boonen-sop, dat ons van eenige Hovelingen lustigh geschonken wierd. Ondertuffehen hoorde men weêr den klank van 't klokkenspel,

spel, en de gemelde Wind-slang weder klappen en klinken, waar op al het Volk terstond weêr begon te knielen. Wy zagen vast om en om na den Keizer, en wachtten met groot verlangen om dezen grooten Vorst eens persoonlijk in zyne grootste staaci t'aanschouwen; maar hy was zoodanigh met zyn volk omringt en bestuwt, datwe het minste niet van hem te zien konden krygen.

Hy zat ontrent dertigh treden van de Gezanten in zynen heerlyken Throon, die van goud en edele gesteenten blonk en glinsterde. De leuninghen ter weder-zyde van deezen Throon, die de gedaanten van twee groote Draken uitbeeldden, bedekten hem zoodanigh, dat de Gezanten van hem niets bemerken konden dan een weinig van het aangezicht. Neffens en aan zyne zyde zaten d'Onder-koningen, Princen van den bloede en alle andere Grooten van 't Hof, die meê uit houte bakjes lustigh onder elkandre Thee dronken. Deze Heeren waren alle zeer prachtigh uit eenerhande gekleet; te weten, zy hadden blaauwe zyde Rokken aan, die met goude Draken en Serpents (s Keizers Merk en Wapen) zeer kunstigh doorweven waren; en op hun hoofd Mutzen met goude tippen, die niet verscheidene kostelyke steenen bezet waren, en een ieders staat en hoedanigheid te kennen gaven. Ter zyde van den Throon stond zyn Majesteits lyfwacht, in de veertigh sterk, aan ieder zyde twintigh, die alle met pyl en boogh, doch zonder Livrei-kleederen aan, gewapent waren, en den Gezanten teeneemaal het gezicht van den Keizer benamen.

Als zyn Keizerlyke Majesteit alhier een half quartier uurs gezeeten hadt, stond hy met zyn gantsche stoet op: en terwyl de Gezanten weder af gingen, zag de Heer Jakob de Keizer dat zyn Majesteit hen achter na keek. Hy was, zoo veel de Heer Keizer hadt kunnen zien, een jong Man, blank van vel, middelmatigh van lenghte, wel in 't vleesch, en van onderen tot bovenen in 't goudt gekleedt, zonder dat men eenige zyde daar aan bekennen kon.

Maar ten hoogsten stonden wy verwonderd, dat de Keizer de Gezanten zoo liet af gaan, zonder hen een woord toe te spreken, of iets te laten vragen. Dan dit is een gebruik, niet alleen by de Sineezen, maar ook by veele andere Oosterfche volken, dat hunne Koningen en Keizeren zich zelden voor hunne Onderdanen, en noch veel minder voor uitheemsche Volken vertoonen; ook is het, van aller geheugenis her, by de Sineefche Keizeren onderhouden, datze zich nooit aan eenige vreemde Gezanten, nochte aan iemand dan aan hunne Hovelingen, zullen vertoonen, alsze in hare Majesteit op den Keizerlyken Throon gezeten zyn. 's Keizers afkomst, zyn gantsche levens-bedryf, en op wat wyze deze Grooten Cham op, en de voorige laatste Sineefche Keizer van den stoel des Ryks geraakt is, zullen we in onze algemeene Beschryving op 't laatste verhalen.

Toen de Gezanten weder af quam, vertrok ook al het Hof-gezin. De Soldaten namen hunne Wimpels en Standaarden op de schouders, en liepen ('t geen vreemdt om te zien was, en ons niet weinig deed verwonderen) daar meê, als ofze maar een dweil-stok of boots-haak daar op hadden, zonder orde en heel wanschikkelyk ieder zyns wegs. Wy hadden groote moeite en genoeg te doen eer wy door den drang des volks in onze Logementen raakten, schoon onze Wacht-kapiteinen met zes Soldaten voor en ter zyde het volk deden uit den weg gaan, en ruimbaan maakten.

Zoo dra en waren de Gezanten niet in hunne Logementen gekomen, of daar verscheenen by hen twee van de voornaamste Ryks-raden, uit last van zyn Majesteit, met verzoek van een pak Hollandfche kleeren, die zyn Majesteit begeerde te zien. De Gezanten gaven hem een zwart felp kleed, met een mantel van buiten en binnen met felp gevoert, als ook een paar Spaanfche laarzen en spooren, een paar zyde kouffen, en kanonzen, een bef, hemt, degen, draag-bandt, en een kastoer; 't welk den Keizer zoô wonder kostelyk in 't oog seheen, dat hy zou gezeld

Onordentelykheit der Lyfwachten.

De Keizer is nieuwsgierigh om Hollandfche kleederen te zien.

zeid hebben: *Dragen dit de Gezanten, wat moeten de Koningen dan voor klederen aan hebben!* Het Kleedt met al het ander goetd werd tegen den avondt door eenen van de Ryks-raden, met hunnen Sekretaris, weder gebragt, die zeer verwondert stonden over de stofse van den hoet; en vraagden hoedanig en waar de zelve gemaakt was, en zoo voorts.

Nader beschryving van 't Keizerlyk Hof.

En dewyl de gantsche werelt van dit gemelde Hof weet te spreken, dat in pracht, kunst, kostelykheit en verscheidene Vertrekken, Lust-hoven en Waranden, alle Koninklyke Hoven in Europe verre te boven gaat, zal ik de gelegentheit en gestalte, voor zoo veel ik het zelfs gezien en gemeeten heb, wat duidelyker en nader beschryven, en des zelfs platte grondt in Prent vertoonen; voorts daar by voegende 't geen ik door vlytig navorschen uit de Stedelingen heb kunnen verneemen.

Dit Paleis of Hof, dat recht vierkant van gestalte is, en in zyn vierkante omtrek de groote van twaalf *Ly* of drie vierendeel uur gaans begrypt, leit binnen de tweede muur der Stadt aan de Noord-zyde. Het is rontom met een zeer sterke muur omringt, die, meer als vyftien voeten hoogh, doorgaans van roode gebakken tighel-steenen opgehaalt, en boven met geele verglaasde pannen overdekt is. In deze muur, daar in het Hof rontom beslooten leit, leggen vier poorten, (te weten in 't midden van ieder zyd-muur een) die haar uitzicht na de vier hoeken des werelts hebben, en daar af ieder na een van de vier Hoof-winden genoemd is; maar de geene, die na 't Zuiden staat, en de Zuider-poort genoemd word, is wel de voornaamste, en word ook het meeste gebruikt. Wy gingen, toen wy voor des Keizers Throon verschynen zouden, door deze Zuider-poort, en quamen van daar in 't Voorhof op een geplavaide kruis-weg van vier honderdt treden. Door 't midden van deze kruis-weg liep een water, of gracht, daar over na de rechter zyde een steene brug van veertien treden lag, die met rigchel-werk zonderling kunstigh verciert en doorwrocht was. Zeer onghavend zag 'er

deze gracht uit, en was op zommige plaatzen zoo ondiep, dat 'er gras en andere ruichten overal door heenen wosschen. Voor deze gracht staat ook op het plein een groot getal Tartersche Ruiters en Krygs-knechten, die aldaar de wacht houden en niemandt door laten. Na het overgaan van deze brugh komt men voor d'eerste poort, daar voor gemeenlyk ter weder zyde drie zwarte Elefanten te wacht staan. Door deze poort, die vyftigh treden diep is, en op vyf zeer sierlyke boogen te rusten komt, gaat men op het eerste plein, dat meê vier honderdt treden groot is, en daar op wy van *Pinxentou*, &c. (gelyk te vooren verhaalt is) heel vroegh in den morgen stondt gebragt wierden, om neffens d'andere Gezanten aldaar den dag af te wachten. Ter weder-zyde was dit plein langs heen met treffelyke huizen bezet, en recht voor uit (volgens het neven staande afbeeldzel) zagh men op dit plein drie heerlyke en groote Gebouwen staan, die met hooge en dikke muuren en borstweeringen zoo weerbaar versterkt waren, datze dit heele plein bedwingen en beschermen kunnen. Van dit eerste plein gaat men onder door zyd-gewelfzelen van die recht uit staande Gebouwen, en komt op het tweede plein, dat, insgelyks als het eerste, ter weder-zyde en recht uit, met heerlyke Gebouwen verciert, en meê vier honderdt treden in 't vierkant groot is. Eindelyk gaat men van dit plein weêr onder door de zyd gewelfzelen der gebouwen die recht uit staan, en komt op 't derde en laatste plein, dat meê vierkant en van een zelve grootte met het voorgaande is. Dit plein, dat recht in 't kruis leit, en met graauwe zarken beleit is, heeft de Groote *Cham* tot zyn verblyf en Hof verkooren. Op deze plaats vertoonen zich overheerlyke en kostelyke Gebouwen, maar de voornaamste onder deze zyn vier wooningen, die zonderling antyks gebouwt, en na de Sinesche bouwkunst met kostelyke daken overdekt en verciert zyn. Deze Gebouwen loopen alle met vier trappen nabeneden, en beslaan een derden-deel of de drie zyden van het plein.

Recht uit vertoont zich het Gebouw, daart

1. Vier Poorten nae de vier Hoeken der Werelt.
2. Het Voor-hof daer de Wacht is.
3. Drie Groote Olifantten de wacht houdende.
4. Het Eerste pley.
5. Het Tweede pley.
6. Het Derde pley.
7. des Keizers Troon.
8. Twee en dertigh keijzerlycke Lusthooven en Vyers.

PLATTE GROND T VANT

KEYSERS HOF IN PEKIN .

daar in zyne Keizerlyke Majesteit op den Throon zat, en dat in pracht en kostelykheid van allerlei beeld-werk zonderling uitmuntte, en voormet drie breede en overheerlyke boogen in gaat. In de Gebouwen van dit derde plein onthoud zich eigentlyk de Keizer met de Keizerin, en niemant byna magh hier in komen, dan de Gelubden en Vrouwen, die den Keizer ten dienste staan, en handreiking doen.

De Keizer, na't gebruik der Heidensche Vorsten, onderhoud zeer veel Vrouwen in deze gebouwen; maar onder alle deze Vrouwen is'er maar een eenige, die met den tytel van wet-tige Keizerin pronkt en praat. Al d'anderen gebruikt hy tot zyne Boelinnen en Dienareffen; waar van zommige den Keizer zelfs bedienen; andere bemoeien zich met de kamers en zalen schoon te houden; zommige nemen toezicht op de kleederen; andere passen op de slaap-kamers, de keuken en 's Keizers tafel: en dusdanige Boelinnen, die de Keizer veel meer in plaats van Dienstboden dan Boelinnen gebruikt, zyn'er in dit Hof aan de kant van vyf duizend.

De Keizer onderhoud ook in zyn Hof een groot getal van Gelubden, die hem, neffens zyn andere kaaden, 's Ryks-zaken helpen bestieren en bevorderen. Zommige van deze zyn ook met geringer ampten bezig, als met het opmaken van de Lust-hoven en andere werken; andere verstrekken hem tot Lyf-wachten, of staan hem in alle andere gelegtheden ten dienste.

En in dezer voegen vertoont zich dit Hof van binnen, als men door de Zuider-poort komt, en recht uit na't derde plein of 's Keizers Hof en verblyf wil gaan. Diergelyk Voor-hof, als tusschen de Zuider-poort en 't eerste plein komt te leggen, en diergelyke drie pleinen, die ter weder-zyde met Gebouwen bezet zyn, vertoonen zich ook, als men door een van d'andere poorten na 's Keizers binnenste vertrek komt gaan: want het gantsche begrip van 't Hof is in 't midden kruis-gewys doorsneden, en in verscheide-nc plaatzen (als in de by staande Prent te zien is) ordentelyk verdeelt. Buiten

het kruis van het bovenste bestek, of buiten het derde plein, dat in 't midden van 't Hof te leggen komt, en daar op 's Keizers Gebouwen staan, heeft men rondtom verscheide Lust-hoven, Waranden, Bosschen, Poelen, Vyvers en treffelyke Gebouwen, die de Keizer alle tot zyn vermaak heeft laten stichten, en waar van ieder zoo groot is, dat dit Hof verscheide Hoven in zyn muur beslooten houd. Een en ieder van 's Keizers kinderen, alsze uit hunne kindsche jaren gekomen zyn, wordt een van deze Hoven toegeleit. De vier Boelinnen, die de Keizer onder al d'andere tot zyne voornaamste verkoren heeft, hebben ook ieder buiten het derde plein een byzonder Gebouw of Hof, daar in zich de zelve onthouden, en die tegen de vier hoeken des werlds, daar uit zich de vier Hoofst-winden verheffen, gesticht staan.

Noch zyn'er in dit Hof, buiten het bestek van 't kruis of derde plein, meenigte van andere huizen en kleene Hoven, daar in de Gelubden, al d'andere Boelinnen en hare Dienst-boden, hare woonplaatzen hebben; als mede verscheidene woningen voor de Werk-luiden, Priesters der afgoden, en diergelyke andere Amptenaren: want my wierd voor de waarheit berecht, dat de gantsche meenigte der geene die zich in dit Hof onthouden, wel ten getale van vyftien of zestien duizend menschen beloopt. Buiten het bestek van het gemelde kruis is noch een ander groot Hof, daar in, als in een Oud-mannenhuis, de Keizer eenige voorname stok-oude Luiden en Gryzaarts met kost en drank onderhoud.

Alle de Gebouwen, die zich in dit Hof in zoo een groote meenigte ver-toonen, zyn zeer prachtigh en kostelyk uitgestreken, en van buiten met vergulde galderyen, traly- en beeld-werk zoo overkunstig verciert, dat een ieder in 't aanschouwen daar over van verwondering als opgetogen en verstomt staat. De voor-gevels der Gebouwen komen onder op zeer zwaare en dikke pylasters te rusten, en zyn met ruime en breede mannere galderyen, daar onder men zeer gevoeglyk kan

wandelen , doorgaans zeer heerlyk verciert. Al het hout-werk , dat tusschen het steek-werk komt in te leggen , is vergult , of met zeeke lak of lym bestreken , die de Sineezen *Cie* noemen , en dit hout-werk zoo een heldere glans en luister by zet , dat het gepolyfte marmer niet sterker glimmen noch blinken kan. Met dit *Cie* weeten de Sineezen al hun huisraat , schepen en huizen , zoo glad te bestryken en vernissen , datze glimmen en blinken als spiegels.

Alle de daken der Gebouwen zyn met geele geglaasde pannen overdekt , die van verre zoo geweldig sterk glinsteren en blinken , voornamelyk als de Zon met zyn stralen daar op komt te spelen en schitteren , dat het blinkenste goud geen sterker glans en luister van zich geven kan. Dit schitteren en blinken van deze geele verglaasde pannen heeft eenige doen gelooven en uitstrooien , dat de daken van dit Koninklyke Hof met fyn en louter goud overdekt en beleit waren ; daarze nochtans in der daadt van klei gebakken , maar zeer kunstigh dus sterk geel verglaast zyn. Ieder van deze pannen , naar men zeid , is evenwel aan 't dak vast gemaakt met een groote spyker , waat van de hoofden vergult zyn , op dat men niets aan 't Koninklyke Paleis zou zien , dat de Koninklyke kleur , die geel is , niet vertoont.

Diepe gracht die door 's Keizers Hof loopt.

Behalven de boven gemelde gracht , die zeer ondiep , en met gras bewossen was , is in dit Hof noch een andere diepe gracht , die met verscheiden bochten en kromten door het gantsche Hof loopt , en daar in verscheide poelen maakt , en de Thuinen , Lust-hoven en Bosschen bewatert en besproeit. Deze gracht ontfangt haat water uit de Revier *To* , die zynen oorsprong , in 't Gebergte *Jociven* , uit den Poel *Si* neemt , en is zelfs binnen het Keizerlyke Hof zoo breed en diep , dat daar in groote schepen vloten mogen , zulks de zelve niet alleen tot vermaak , maar ook tot groot gemak en nut verstrekt ; gemerkt geladen Jonken met allerlei Waaren langs de zelve tot binnen in 't Hof kunnen gevoert worden. Deze Revier zend ook hare stroomen in dit

Hof aan zeeke zoodanige Bergen of Klippen , door kunst gemaakt , als wy te vooren op pag. 80. beschreven en in Prent vertoonden , en die in dit Hof , hoewel ik de zelve niet te zien kon krygen , zonderling kunstigh gemaakt zyn. Nergens doen de Sineezen hunne ingeboorne schranderheit klaarder blyken , dan aan deze Bergen , door kunst gemaakt , die zoodanigh met allerlei toestel en geestige vonden verciert en opgepronkt zyn , dat de kunst tegen de natuur in de zelve schynt te stryden. Deze Bergen worden met een zonderlinge cierlykheit van zeeke slag van Steen , en dikwils van verscheide marmer toegestelt , en doorgaans zoodanig met boomen en bloemen verciert , datze een ieder zonderling in 't aanschouwen vermaken en doen verwonderen. Ryke luiden , en voorname groote Heeren en Mandaryns , maken dusdanige Bergen gemeenlyk in hunne Hoven en Thuinen , en verspillen daar aan dikwils hunne meeste middelen. My wierd voor de waarheit ook berecht ; dat elders ontrent *Peking* zoodanige gevonden werden , die niet alleen met hooien zeer kunstig waren uitgehouwen , maar ook kamers , vertrekken , zalen , trappen , vyvers en allerlei slag van boomen beslooten hielden ; 't welk alles zoo net en kunstigh gemaakt was , dat de trefelykste kunst-stukken der schranderste Europische kunstenaars by deze Sineeschekunst-werken geensins halen mogten. Deze Kunst-bergen , met hare kamers en vertrekken , worden gemeenlyk te dien einde gemaakt , om zich daar in des Zomers tegen de hitte en steeken der Zonne te verbergen , en de geesten te vermaken en verquikken. Zy rechten daar in ook gemeenlyk groote maaltyden aan ; en de Geleerden houden de zelve des Zomers tot hunne voornaamste studeer-plaatzen. In sommige zyn ook heele Dool-hoven gemaakt , die dikwils met hunne ommegeen en dwaal-paden zoo verre en krom omloopen , dat men drie uren aan 't omdoolen van doen heeft.

Indien ik al d'andre overkunstige werk-stukken , zoo van Lust-hoven , Waranden , Beeken en Poelen , als andere byzonderheden , die dit Hof

ver-

vercieren en verheerlyken, in 't byzonder wilde verhalen, 'k zag my aan een oneindelyk werk vast, en dat veel meer een geheel Boek als eenige weinigh bladen zou vereischen. Lichtelyk zal iemandt de heerlykheit en overtreffelykheit van dit Hof hier uit genoegh kunnen besluiten; gemerkt in 't gantsche Ryk niets gevonden, of van uitheemsche Volken daar in gebraght wordt, 't welk niet terstond na dit Hof gaat, zonder ooit daar weêr uit gebraght te worden.

En in dezer voegen vond ik dit wydberuchte en vermaarde Keizerlyke Hof dus prachtigh gesticht, en in zyn omtrek beslooten leggen. Groote moeite en zonderlinge naerftigheit wendde ik aan, om alle des zelfs aanmerkenswaardige byzonderheden op te speuren en te vernemen; doch belet door de korthheit des tyds, (dewyl ons maar voor deze eene reize den toegang tot dit Hof vergunt wierdt) heb ik daar af niet naders, dan 't geen ik ten toon gestelt heb, kunnen te weten krygen. Zonderling bevytighde ik my, om des zelfs gestalte en voornaamste vertrekken na 't leven af te teekenen en schetzen; hoewel my hier toe ook de tyd, en voornamelyk de gelegentheit van zulks te kunnen uitwerken, rykelyk ontfeelt. Want als ik my op 's Keizers binnenste vertrek bevond, (daar wy met de Gezanten voor zynen Throon de gewoonlyke eerbiedigheit betoonden) en een weinigh ter zyde en buiten d'orde trad, om dit gantsche binnenste vertrek, met 's Keizers Throon en rondtom staande Lyf-wachten, op 't netste af te schetzen en op 't papier te brengen, wierdt ik, op 't vermaan van zeekeren Tartarischen Oversten, door den Tolk gewaarfchouwt, dat ik my op myn plaats te verwoegen hadt, dewyl dit ter zyde en uit d'orde te treden, in tegenwoordigheit van zyne Keizerlyke Majesteit, zich niet wel schikte, en tegen 's Landts gewoonte streed. Op wat wyze de Regeering hier ten Hove toegaat, en hoe veel Amptgenootschappen daar zyn, die de Rykszaken, eveneens als van een wacht-tooren, met den Keizer waarnemen en bevorderen, staat wydloopigh in 'teerste

Hoofstuk van onze Algemeene Beschryving verhaalt.

't Is te *Peking* een manier en oude gewoonte, dat de Gezanten, (wanneer zy voor den Keizer geweest zyn) tot teeken dat hunne zaken voor dat maal zyn afgedaan, met drie maaltyden, uit den name en van wegen zyne Keizerlyke Majesteit, onthaalt worden; te weeten, om den tienden dag, zulks het een geheele maand aanloopt, eer deze drie gastmalen ge-cindigt zyn. Maar dewyl onze Gezanten zich zoo veel aan een spoedige reize lieten gelegen leggen, zoo hadt de Ryks-verzorger van den Keizer, hoewel niet zonder groote moeite, verkregen, dat men hen deze drie gastmalen op drie achter een volgende dagen zou geven.

Twee uren dan na den middag (ten zelfen dage als wy ten Hoof voor den Keizer geweest waren) wierden de Gezanten, neffens den Mandaryn *Pinxentou* en andere, ja ook de Kapiteins en Soldaten, die van *Kanton* tot in *Peking* hen gelei hadden gedaan, uit den naam van den Keizer, ten huize van den Ryks-verzorger of *Lipu*, op d'eerste maaltydt, dat een heerlyk en treffelyk Banket was, genood. Op het zelfe Banket was ook, uit den naam van den Keizer, de Gezandt van den grooten *Mogol*, mitsgaders de Gezanten van de *Sutadzen* en de *Lammas* genood. Onze Hollandsche Gezanten zaten in 't inkomen aan de rechter handt, neffens den Mogolschen Gezant; maar de twee andere zaten tegen hen over, en al't gevolg achter aan. Daar wierd twee maal zeer heerlyk opgedischt; d'eerste tafel stond vol vruchten en gebakken zuiker-werk; maar de tweede vertoonde verscheidene gerechten van gekookt Schapen-, Ossen-, en Kameels-vleesch. Voor eenen ieder van de Gezanten, en voor twee van hun gevolg, wierd een byzondere tafel gedekt met dertigh zilvere schotelen, die alle op 't heerlykste vol fruiten en gebakken zuiker-werk stonden. De Hofmeester van zyn Keizerlyke Majesteit (die meê op dit maal verscheen, en de plaats van den Keizer bekleedde) zat alleen op een breed en verheven zitbank, met de beenen kruislings, als

Alle Gezanten, die voor den Keizer verscheenen zyn, worden drie maal achter een ter maaltyd genood.

Eerste maaltydt.

een Snyder op zyn tafel , onder 't lyf geslagen. Neffens hem zaten noch twee andere groote Heeren , die op alles ordre stelden , en de Gezanten lustigh onthaalden. De dienaars , die de spyze opbragten en de tafels bedienden , waren geen slechte en geringe Perſoonen , maar alle Edelluiden , en zeer prachtigh en statelyk in 't gout-laken gekleed.

De Gezanten toonen eerbiedigheid aan den Keizer.

Doch eer de Gezanten aan tafel gingen zitten , moesten zy zich alle gelykerhandt na 't Noorden keeren , zoodanigh als de Keizer toen van hen was , en drie maal voor hem eerbiedigheid betoonen , evenalleens gelyk zy voor den Throon des Keizers gedaan hadden.

Als het banket opgenomen was , wierden de gekookte en gebraden vleesch-gerichten op gedischt , doch alleen maar in drie schootels. Deeze gerechten zagen 'er zoo begruift en morsfig uit , dat men reden hadt om te twyffelen waar in het gekookt was , en hoedanigh de Tarters daar meê gehandelt en omgesprongen hadden. Toen de maaltyd byna ge-eindigt was , riep de Hofmeester zyn dienaars , en gaf hen alle de schootels die voor hem stonden ; alleen behield hy maar eenen schootel , met een gekookt ribben-stuk van een Kameel , daar hy zoo hongerigh en graagh achter zat te kluiven en peuzelen , dat men zou gezeid hebben , dat hy dien dagh niet veel gegeten hadt.

Toen nu deze schoone maaltyd gedaan was , moesten de Gezanten , naar 's Lands gebruik , het overschot van de gerechten in hun zakken steken , om meê naar huis te nemen. 't Was zeer vermakelyk en kluchtigh om te zien , hoe de smeerige Tarters met deeze overgebleven kost in de bocht sprongen , en hunne leere zakken en afgestroopte ruige beeste-vellen daar meê vol propten. Zy gingen daar zoo grui- zigh en morsfigh meê te werk , dat de foppen van de gekookte spyzen onder door de leeren zakken droopen , zulks hunne kleeren en laarzen styf van smeer stonden. Zoo gulzigh en hongerigh waren deeze menschen in 't toetasten en 't weg nemen van de overgebleven

spyze , datze eer by de Boeren op 't landt dan ten Hoof scheenen opgevoed te zyn.

Na de maaltyd bragten de dienaars goude en zilvere potten en ketels vol *Sampſou*-drank. Deze drank gootenze uit de potten in water-bekkens , daar uit zy de zelve met pollepels in goude en zilvere kroezcn en kopjes lustigh schepten , en aan de Gast-genoten over langden , om daar uit te drinken. Men zeide tegen ons dat deze drank van zoete-melk gedistilleert was , en uit zyn Majesteits kelder quam , en dat hen dit groot onthaal aangedaan wierd , om dat wy uit zoo verre gelegene Landen gekomen waren , en daar meê de zwaarigheid van 't herte moesten drinken. En schoon deze drank byna zoo sterk als Brandewyn was , de Gezanten moesten evenwel den Hofmeester meenig maal bescheid doen , en 't overschot al meê met zich nemen ; maar het wierd meest aan de Soldaten , die aan de poort stonden , en aan anderen weg geschonken , die daar meê niet weinig verblydt en in hun schik waren. Deze maaltyd dus met eeten en drinken ge-eindigt zynde , moesten de Gezanten weder gelykerhand , gelyk te vooren , na 's Keizers Paleis , tot dankbaarheid van dit onthaal , plechtelyke eerbiedigheid betoonen. Waar op een ieder , zonder eenige andere plicht-plegingen meer te doen , weêr na zyn Logement trok ; hebbende dezen dag met knielen en buigen geen kleenen torn uitgestaan.

Daags daar na , den tweeden , quam d'Onder-*Tutang* , of Ryks-verzorger , de Gezanten in hun Logement verzoeken , en vroegh hen onder anderen , of het waar was , dat wy drie dagen en nachten onder water konden leven. Dit hadden onze vyanden , en voornamelyk de Portugeesche Jesuiten , van ons uitgestrooit ; als ook , gelyk te vooren alreê gezegt is , dat wy geen Land hadden ; maar als rovers by roof en buiten op Zee leefden. De Gezanten voldeeden hem in alles , en zeiden dat zy quamen om hunnen handel met hen te dryven , gelyk zy in verscheidene andere Koninkryken deden , en wenschten dat hun voornemen wel moghte uit-

uitvallen. Waar op deeze *Tutang* tot antwoordt gaf, dat hy niet aangena-
mers zag, en zoude zulks ook niet al
zyn macht zoeken te bevorderen. Toen
de Gezanten zyne Hoogheit vertoon-
den, dat zy tot noch toe zoo weinigh
in hunne zaaken gevordert en uitge-
recht hadden, gaf hy hen daar op tot
antwoord, dat het tegenwoordigh niet
anders zyn kon. Maar by aldien men
den Keizer andermaal quam begroeten
en bedanken, voor dat zy als vrienden
en onderdanen aangenomen waren,
hy verzekerde hen, dat den Hollan-
ders den vryen handel door alle's Kei-
zers Landen zou toegestaan worden.
Men behoefde dan ook zoo groote
onkosten niet te doen, eenige geringe
Geschenken zouden veel te weeg kun-
nen brengen.

De Gezanten op den eersten dag dus,
gelyk gezeght is, zeer vriendelyk en
heerlyk onthaalt zynde, gingen op den
tweeden dagh des namiddaghs op het
tweede Keizerlyke Banket, alwaar de
Gezant van den grooten *Mogol*, die
tegen onze Gezanten over zat, en an-
dere Mandaryns en voornamen Heeren
meê verscheenen. De Gezanten be-
merkten in 't kort dat de tweede Ryks-
bezorger den Mogolschen Gezant en
de Mooren en andere gasten vriende-
lyker en openhertiger onthaalde als hen
en hun gevolg. Zy, die daar over ver-
wondert stonden, en niet wisten waar
by zulks toequam, vroegen de Tol-
ken na d'oorzaak, en verstonden uit
hen, dat deeze groote Heer noch na
behooren met Geschenken niet vereert
was. Een zaak, daar op de Gezanten
terstont ordre stelden, hoewel hen dit
zeer vreemt te vooren quam, en een
donder-slagh in d'ooren was; aange-
zien zy niet beter wisten of *Pinxenton*
en de Kantonsche Mandaryns hadden
alle de Grooten na behooren beschon-
ken, van het geene hen by de Gezan-
ten tot *Nanking* om wettige redenen
in handen was gegeven; maar zor-
gende datze zoo wel van de knechten
als van de meesters bedroogen waren,
begosten zy naderhandt reekening te
eischen; 't welk d'anderen weigerden
te doen, zeggende, dat zy de Luiden,
waar aan de Geschenken gegeven wa-

ren, op dat zulks den Keizer niet mog-
re ter ooren komen, niet noemen dor-
sten. Uit deze oorzaak, en om dat
onze zaak, na 't ontwerp van den Kei-
zer, noch niet na behooren was af-
gehandelt, wierd het leste Banket tot
op den veertienden van Wyn-maandt
uigesteld.

Op dezen dagh verscheenen weêr de
Gezanten met ons gantsche gevolg ter
Banket. Daar wierden Paerden voor
de poorten van hun wooning gebragt,
daar meê zy ten Hove reden, en wier-
den van den boven gemelden tweeden
Ryks-verzorger, die nu van de Gezan-
ten met Geschenken omgezet was, en
een ander gevoelen van de zaak hadt,
lustigh en vriendelyk onthaalt. Alsze
ontrent een uur lang aan tafel hadden
gezet, en eens of twee maal omge-
dronken hadden, wierdenze voorts in
dezer voege met Geschenken van 's Kei-
zers wegen vereert.

Aan de linker zyde van de Zaal,
daar in de Gezanten onthaalt wierden,
stonden twee lange tafels, waar op de
Vereeringen op een ry zeer ordente-
lyk geleght waren. Voor eerst wierd
het Geschenk voor den Heer Generaal
Johan Maatzuiker over gelangt, dat
de Gezanten al knielende op beide hun
handen moesten ontfangen. Daar na
wierd een ieder, zoo wel de Gezan-
ten, als ons gantsche gevolg, by zy-
nen naam opgeroepen, en moesten de
Geschenken, die aan een ieder ge-
schonken wierden, ook al knielende
op hun handen ontfangen. Eindelyk,
als de Gezanten zouden wegh ryden,
deeden wy na den Throon des Keizers
wederom plechtelyke eerbiedigheidt
met drie maal te knielen en ons hoof-
te buigen.

De Geschenken, en Persoonen aan
wien de zelve geschonken wierden, wa-
ren deze volgende.

Aan den Heer Generaal JOHAN
MAATZUIKER,

*Drie honderd teil Zilvers.
Vier pakjes slechte Damasten.
Vier pakjes zwarte, en vier pakjes
blauwe Satynen.
Vier pakjes blauwe Damasten.*

*De Gezan-
ten ver-
schynen op
het derde
maalsyd.
14 Octob.*

*De Gezan-
ten en ieder
van hun ge-
volg wor-
den be-
schonken.*

*Gesal der
Geschen-
ken.*

Vier pakjes goude Lakens, daar onder twee met draken.

Vier pakjes Thuys.

Twaalf pakjes Pelings.

Tien pakjes Hokjens.

Vier pakjes blaauwe gebloemde Damasten.

Vier pakjes Gasen.

Vier pakjes Foras.

Vier pakjes zwarte Fluwelen.

Aan de Gezanten,

Die ieder even veel kregen: Te weten,
ieder kreeg

Honderd teil Zilver.

Vier pakjes Pelings.

Vier pakjes Gazen.

Vier pakjes ruwe Hokjens.

*Drie pakjes blaauwe enkelde Saty-
nen.*

*Drie pakjes zwarte en drie pakjes
blaauwe enkelde Damasten.*

*Twee pakjes goude Lakens met dra-
ken.*

Een pakje zwart Fluweel.

Aan den Secretaris Baron.

Vyftig teil Zilver.

Twee pakjes Pelings.

Twee pakjes Gasen.

Een pakje Damast.

Een pakje gout Laken.

Een pakje Fluweel.

Ieder van 't gevolg kreeg even
veel, te weten, ieder

Vyftien teil Zilver.

Twee pakjes ruwe Hokjens.

Twee pakjes slechte Kuntowaas.

De Tolk Antoni Karpentier
kreegh

Dertigh teil Zilver.

En de Tolk Paul Durette,

*Een Damaste Rok met gout laken om
den bals.*

De Mandaryn Pinxentou kreeg

*Een opgemaakte Mandaryns Rok,
met goude draken doorwrocht, dien
hy ter stont moefte aan doen.*

Ieder van de twee andere Mandaryns, die Edelluiden of Ridders waren, kreeg

Een Paerd zonder zadel.

Ieder van de twee Kapiteinen, die het bevel over de Soldaten hadden, die ons van Kanton tot Peking geleidden, kreeg

*Een Rok van blaauwe zyde Damast,
met gout laken om den bals.*

Ieder Soldaat, tot twintig toe,
kreeg

*Een Rok van zwarte en blaauwe
slechte Damast.*

Twee dagen daar na, op den zestienden, (de dagh van ons vertrek uit Peking) lieten de twee meer gemelte Tartarische Heeren, die dikwils aan de Gezanten van wegen den Keizer gezonden waren geweest, vyftien karenen voor het Logement der Gezanten brengen, om der zelve goederen daar op te doen laden.

Ten zelven dage wierden de Gezanten, door den Mandaryn Pinxentou, in 't Hof van den Lipu ter Ryksvergadering ontbooden, om des Keizers Brief, geschreven aan den Gouverneur Generaal tot Batavia, t'ontfangen. Zy gingen te paerde, ontrent de klokke tien uren, derwaarts; en quamen in een Voor-zaal, alwaar een van de Ryks-raden den gemelden Brief van de tafel (die met een geel tafel-kleedt bedekt was,) op nam, den zelve opende, en den inhoud en alle omstandigheden aan de Gezanten vertoonde. Hy was dubbelt, te weten eens in de Sineefche en eens in de Tartarische Tale geschreven, aan de kant vergult, en op de rug met goude en zilvere loveren bestroot, en rondt om met goude Draken beschildert. Na het openen rolde hy den Brief weder op, bewondze in een geel fluier, en stakze, om niet te kreukelen noch te vuil te worden, in een lange bamboes-doos, die daarenboven noch met

net geel linnen bewonden werd. Dezen dus beslooten Brief langde hy aan de Gezanten over, en leideze op hunne armen, die zy al knielende, en met zonderlinge en groote plichtplegingen aanvaarden. Daar na nam deze Ryks-raad de Gezanten den Brief weder af, en bondze op den rug van een der Tolken, die daar mee voor de Gezanten uitging door de grootste en middelste poort van 't Hof, die voor dezen Keizerlyken Brief geopent moette worden. In deze gantsche handeling vierdt van niemant een cenigh woordt gesproken, gelyk ook op alle de maalyden van de Neêrlandsche zaken niet eens gerept werd.

Deze Brief luid, in Neêrduitsche vertaling, byna van woordt tot woordt aldus:

De Koningh zend dezen Brief na Hollands Batavia, aan den Gouverneur Generaal Johan Maatzuiker. Onze Landen zyn zoo verre als 't Oosten van 't Westen gescheiden, zulks wy elkandre zeer zwaarlyk genaken kunnen. En van veele voorgaande eeuwen, tot dezen tegenwoordigen tydt, zyn de Hollanders by ons niet gezien geweest; Doch gy zyt zeer wys en van een goet vermoedt, als die tot my gezonden hebt Pieter de Goyer, en Jakob de Keizer; derwelke uit uwen name voor my verscheenen zyn, en Geschenken gebragt hebben. Uw Land is tien duizend* mylen verre gelegen: doch gy toont uw sprecht vermoedt, dat gy myner gedenkt. Hier om is myn hert ook zeer tot u genegen. Derhalven zend ik aan u twee rollen Zatyn met Draken, noch twee andere rollen Zatyn. Vier rollen gebloemt Zatyn. Vier rollen blaauwe Zatyn zonder bloemen, noch vier rollen Kin. Vier rollen Gekamelot, tien stuks Pelinx, tien stuks Phansy, tien stuks doortuchtige Stoffes, en drie honderd deel Zilver. Gy hebt verzocht om in myn Land te komen handelen, Waar en daar in te brengen, en andere Waar en daar weder uit te voeren, waar van de gemeene man groot profyt zou kunnen sryken. Doch aangezien uw Landt zeer verre af gelegen is, en hier zeer harde winden waaijen, waar door de Schepen met groot gevaar over komen,

en het hier aan land zeer kout is, zulks het bagelt en sueeuw, zoo zou het my deeren, en in 't herte zeer doen, indien hier van uw volk quam. Indien het u derhalven bebaagt, datze hier komen, zoo laatze alleen om d'acht jaren eens komen, en niet meer als honderd man; waar van twintigh ter plaatze mogen optrekken, daar ik myn Hof boude. En dan kunt gy uwe koopmanschappen aan land in uw Logement brengen, zonder die op Zee voor Kanton te verhandelen. Dit heb ik uit goede genegentheit t'uwen besten al zoo goet gevonden, en vertrouwde dat u zulks ook zal aange-naam wezen. Dit is het dat ik u wilde bekend maken.

In het dertiende Jaar, acht maanden en 29 dagen, der Regeering van

SUNGTE.

Wat lager stond,

HONGTER THOEPE.

De Ryks-verzorger was juist ten Hove met eenige Staats-zaken belet, toen de Gezanten hier waren; invoe-gen zy hem niet en konden spreken; 't welk zy anders zeer gaerne gedaan hadden, dewyl men, dezen Man te vriendt hebbende, alles van den Keizer kon verwerven: want hy was doen en laten by den Keizer. Dit was de zelve Ryks-verzorger, die, daags na hun verschyning voor den Keizer, by hen in hun wooning geweest was, en hen onder andere discoursen, al lagchende, gevraagd had, of de Gezanten ook den Keizer gezien hadden; en of het waar was, dat de Hollanders drie dagen onder water konden leven. Al 't welk hem de Jesuiten hadden wys gemaakt. Toen nu de Gezanten met dezen boven gemelden Brief, die aan den Generaal tot Batavia hieldt, in hunne Logementen gekomen waren, wierdenze dapper door de boven gemelde Gecommitteerden aangeprest, om re vertrekken, met by brengen, het een manier in Sina was, na het ontfangen van den Brief geen twee uren meer in de Stadt te mogen blyven, indien

De Gezanten moeten terstondt vertrekken.

Zonder eens
de Stadt te
bezichti-
gen.

indien men in geen groote ongena wil vervallen; invoegen wy genoodzaakt wierden met den middagh uit deze Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* te vertrekken; zulks wy geen tydt of gelegenheit hadden, om den omtrek van de Stadt en andere hare beziens-waerdigheden t'aanschouwen; dewyl wy, gedurende ons verblyf aldaar, gelyk kluizenaars in onze Logementen gehouden wierden, zonder eens tot ons vermaak uit te mogen gaan; hoewel wy des niettemin van den Keizer in alle manieren wel onthaalt, en met een rykelyk rantzoen voorzien wierden. Want de Gezanten kreegen dageliks

Rantzoen
dat den Ge-
zanten en
hun gevolg
van 's Kei-
zers wegen
dagelyks
gegeven
wierd.

*Zes catti versch Vleesch.
Een Gans.
Twee Hoenders.
Vier koppen Sampson.
Twee teil Zout.
Twee teil Tartarische Thee.
Een teil en twee maas Oli.
Zes teil Missou.
Een maas Peper.
Zes catti Groente.
Vier catti Meel.
Twee versche Vissen.
Twee teil Sutatti.*

De Secretaris Hendrik Baron
kreeg dageliks

*Een catti versch Vleesch.
Vyf maas Thee.
Een catti Meel.
Een maat Taufoe.
Vyf condryn Peper.
Vier teil Sutatti.
Vier maas Oli.
Vier teil Missou.
Een catti Groente.
Een kop Arak.*

Ieder Persoon van 't gevolg
kreeg dageliks

*Een catti versch Vleesch.
Een kop Arak.
Twee teil Groente.
Een catti Rys.*

Ook wierd ons beschapt van 's Keizers wegen een *Picol* brandhout; voorts allerhande ooft, als appelen, peeren, perziken, pruimen, vygen, druiven, meloenen, en diergelyke fruiten in grooten overvloed; als ook porceleine schotels en kommen, om daar in de gerechten op te diffchen. Maar dewyl de Gezanten voor deeze menschen wilden toonen, hoe men in Hollandt leefde, lieten zy daarenboven op hun eigen beurze alle daagh heerlyk opschaffen, en inkoop en al t geen zy van nooden hadden. Ook kregen wy, na datwe voor den Keizer verscheenen waren, een dubbelde uitdeeling, dat-zelden aan eenige andre uitheemsche Gezanten gedaan word.

Eer ik deze overtreffelyke en wydberuchte Hooft-stadt *Peking* verlaat, vind ik my hier als gedwongen hare gelegenheit, en andere gedenkwaardige byzonderheden, die eigentlyk de Stadt aangaan, te verhalen; maar gemerkt wy, gedurende ons verblyf aldaar, zoo naauw in ons Logement beslooten wierden gehouden, zal ik den Lezer naauwliks iet anders kunnen voordragen, dan dat ik daar af uit hooren zeggen van onze Sineezen kon vernemen, en in 't gaan en keeren ter Hoof bezichtigde.

Voor eerst staat aan te merken dat de landstreek, daar in deze Hooft-stadt *Peking* gelegen is, en de Hooft-stadt zelf, in verscheidene tyden verscheidene namen gevoert heeft; dewyl het eergebruik en zonderlinge gewoonte by de Sineezen is, (gelyk zulks te vooren alreê elders verhaalt is) dat, wanneer de Stam, die over 't Ryk gebied, komt te veranderen, gemeenlyk ook dat de voornaamste Steden, en zelfs hegehele Ryk, van naam verwisselen en veranderen. Ten tyde des Stam *Cheva* wierd deze Landstreek en deze Hooft-stadt *Ien* genoemd; onder den Stam *Cina*, *Xangko*; en als de Stam *Hana* regeerde, wierdze *Quangyang* en onder den Stam *Cyn*, *Fanyang* genoemd. Maar de Stam *Taiminga* die de Tarters uit het Ryk *Sina* verdreef, gaf het den naam van *Peking* en *Xuntien*, met welke twee namen het ook noch tegenwoordig genoemd word.

De Stadt word *Peking* genoemd, (dat Neêrduitsch zoo veel als Noordelyke Hooft-stadt betekent,) om haar van *Nanking*, dat Zuiderlyke Hooft-stadt te zeggen is, t'onderscheiden. Maar naar andere naam *Xuntien*, daar meê zy ook gemeenlyk by de Sineesche Land-schryvers genoemd word, is op Neêrduitsch zoo veel gezegt als *den Hemel behoorzaamende*. Van de Tarters word de *Kambalu* genoemd, 't welk de *Stadt es Heeren* beduid.

Zy leit op de hoogte van veertigh raden, Noorder breedte, byna op d'uiterste Noordsche grenzen van dit Landchap, en 't gantsche Ryk; niet verre van die hooge Bergen en groote en wydveruchte Muur, die Tartaryen en 't Ryk van *Sina* om den Noord van elkandre scheiden.

Zy overtreft de Zuiderlyke Hooft-stadt *Nanking* in meenigte van Inwoners, en in 't getal van Krygs-luiden en Overheden; maar wordt in tegendeel van *Nanking* in grootte, en wel-gerooiden straten en Vestingen, overtroffen. Haar Zuid-zyde leit in twee hooge en dikke muuren beslooten, die zoo geweldigh breedte zyn, dat daar boven op twaalf paerden neffens malkandre roopen kunnen, zonder elkandre hinderlyk te zyn. De binnenste van deze dubbelde muur, die de grootte van veertigh *Ly* of twee mylen en een half in haar omtrek heeft, is doorgaans met zoo veel Bolwerken bezet, dat men gemakkelek van het een in het ander met een steen werpen kan. Deze muur is boven van gebakken steenen opgehaalt; maar 't geheele onderste werk, daar op de last van de geheele muur te steunen komt, bestaat uit zeer groote gehouwen steenen. Doorgaans bestaat deze muur van binnen uit steen; maar zy is in 't midden in plaats van steenen met zeer vaste en dichte aerde gevult, en ryft tot zoo geweldigh een hoogte, dat ik geloof dat in geheel Europe nergens Steden gevonden worden, die met zoo hooge muuren omcingelt zyn. De buitenste muur, daar in de Voor- of Buiten-stadt beslooten leit, is maar met gemeene Vestingen versterkt, alwaar ter weder-zyde van de poorten drie sterke Bolwerken leggen. In de-

ze Buiten-stadt komt men over een Brug die over een loopend water leit, dat langs de muur van de Voorstadt Noordwaarts aan vloeit, en voor een gracht verstrekt. Daar na gaat men door de Zuider-poort, meer als een half uur lang, eer men aan de Binnen-stadt komt, alwaar een Dwinger of Bolwerk van ongemeene hoogte leit. Hier gaat men ter zyde om in een Rondeel, daar twee stukken staan, en komt van daar door d'oude leste poort in de Stadt.

In de boven gemelde Bolwerken, en wacht-torens, die rondtom op de muuren staan, houden de Krygsluiden by nacht zoo sterke wacht, als ofze den vyand voor de poorten hadden, en 't Landt rondtom in de hitte des oorlogs gloeide. Over dagh houden 's Keizers Gelubden, die het doen en laten aan 't Hof zyn, de wacht aan de poorten; hoewel zulks meer geschied om de tollen van d'in- en uitgaande goederen in te vorderen, dan uit inzicht van de poorten te bewaken.

Zekre Sineesche Keizer *Taicungus*, die ontrent den jare veertien honderdt en vier de heerschappy over *Sina* voerde, heeft deze Stadt met zonderlinge cieraaden verheerlykt, en met verscheidene vryheden begiftigt. Onder de Keizeren, die aan den Stam *Taicinga* hoorden, was deze *Taicungus* d'eerste, die met het Keizerlyke Hof uit de Hooft-stadt *Nanking* optrok, en den stoel des Ryks in deze Hooft-stadt *Peking* plantte, om de poogingen en het invallen der Tarters, van zynen Grootvader uit de gebuur-landen gedreeven, te beletten en te wederstaan.

De Stadt heeft twaalf poorten, die alle in de boven gemelde buiten- en binnen-muuren te staan komen. Door deze poorten komt, om zoo te spreken, geheel *Sina* instorten, en al wat in het gantsche Ryk uitstekend en voortreffelyk is, wordt door deze poorten derwaarts gebraght. Alles, 't geen de wellust kan verzadigen, en tot 's menschen onderhoud dienstig is, vind men hier in grooten overvloed. Etlyke duizenden Keizerlyke Scheepen, (zonder die van byzondere luiden daar on-

De Stadt heeft twaalf poorten.

der te willen rekenen) worden alleenlyk vervaerdigt, om allerhande waaren en kostelykheden voor den Keizer en zyne Ryks-raden, uit alle gewesten des Ryks, ten Hooft te voeren. Na deze Plaats, gemerkt hier 't Hof en 's Keizers Schat-kist is, worden ook alle d'inkomsten en schattingen, die ieder Landschap jaarlyks aan den Keizer heeft op te brengen, uit alle de Landenschappen des gantschen Ryks binnen gelleept. En om dit gevoeglyk te kunnen volbrengen, en al deze waaren na *Peking* te vervoeren, wenden de Sineezen groote moeite aan, om alle de Revieren vaarbaar te maken, en door de landen, die van geene Revieren besproeit worden, zoodanige vaarten te graven, waar langs men uit alle de Landenschappen te scheep na 't Keizerlyke Hof kan komen. Met recht heeft zich een ieder over deze werken der Sineezen te verwonderen, die eensdeels door de kunst, en eensdeels door de natuur zoodanigh gemaakt zyn, dat men eenige honderd mylen te scheep, uit meest alle de gewesten, na deeze Hooft-stad komen kan. En alle de schepen, die uit de Zuiderlyke en Noord-sche Landschappen met hare waaren derwaarts willen, moeten eindelyk aan de boven gemelde koopryke Zee-steiger *Tiencin* t'zamen komen, van waar zy dan, gelyk ook wy deden, naar *Peking* op varen.

Deze roevoer uit alle gewesten na deze Stadt, is d'eenigste oorzaak, dat deze Stadt, schoon zy in een onvruchtbare Landstreek is gelegen, evenwel alles in grooten overvloedt bezit, en de schuur en spys-kamer van het gantsche Ryk mag genoemd worden; invoegen deze Stadt met recht haar dit spreekwoordt kan roe-eigenen, te weten, *dat 'er in Peking niets groeit, en evenwel aldaar van geen ding gebrek is.*

Alle Overheden en Amptlui den, zoo wel in burgerlyke als in krygs-zaaken, en die tot den trap van geleertheit willen verheven worden, moeten zich uit geheel *Sina* na deze Hooft-stad be-geven, gemerkt deze Stadt al d'andere Steden wetten voorschryft; en aan haar, als aan 't Hooft, de geheele be-

fiering des Ryks hangt; invoegen men hier een overgroot getal van Geleerteden en Beamptlui den heeft.

Men ziet in deze Stadt geene straten die met gebakken of kei-steenen beleit zyn; dieshalven is het by slikke righ weêr, en ook by groote drooghten, voornamelyk als 'er Noorde winden waaijen, ongemeen moeielyk langs straat te gaan. Want dewyl de grondt te *Peking* van een zalpeterachtige en lichte stoffe is opgeleit, en het zelden aldaar regent, zoo wordt deze aarde des Zomers by groote droogte tot enkel stof, dat dan, van de minste wind opgeheven, door de gantsche Stad zich verspreid, door alle de hoeken van de huizen henen vlieghe, en alles zeer morsig en vuil maakt daar het op valt. De Inwoonders, om dit ongemak eenighsins voor te komen, hebben daar tegen dezen vond bedacht, te weeten: Een ieder, die eenighsins van middel en is, en te voet gaat of te paerd rydt, heeft zeeker kleet of sluier over zyn hooft hangen, dat hem zyn aanzicht bedekt, en tot op de borst hangt, 't welk zoodanigh geweven en gemaakt is, gelyk ons floers of lanfers; invoegen zy daar bequame lyk kunnen doorzien, en evenwel het stof daar door niet vliegen, noch 't aanzicht begruizen kan. Deze sluier, en met het aanzicht dus op straat bedekt te gaan, verschaft den Inwoonders noch een ander gemak; gemerkt hen niemant in het voorby gaan kennen kan: waar door zy zich van alle de gewoonlyke plechtigheden, van elkandre in 't tegen komen te begroeten, (een werk dat de Sineezen zonderling behertigen, en in 't breed in 't 4. Hooftstuk van onze Algemeene Beschryving verhaalt staat) ontslagen en bevryd vinden. Ten anderen worden hier door ook veele en groote onkosten en roeffellingen gespaart: want dewyl het by de Sineezen zeer verachtelyk is in Steden te paerd te ryden, en zich in draagzetels door een zeker getal perfoonen te laten tofsen aldaar voor den gemeenen man zeer kostelyk valt, (dewyl de draagzetels in deze Stadt veel duurdere zyn dan in andere Steden van *Sina*) zoo kan een ieder alleen te paerde of te voet, door het

mid-

middel van dezen stof-fluier, zonder eenig gevolg achter zich te hebben, of van iemand bekend te worden, in deze Stadt de straten gebruiken.

Gelyk de wegen en straten in deze Stadt aldus, gelyk gezegt is, by groote drooghte en Noorde winden van stof (dat de Stedelingen geduurigh in d'oogen waait, en alles begruift en vuil maakt) byna wegh stuiven; alzo vallen in tegendeel de straten by regenachtigh en nat weder zoo geweldig diep, vuil, modderigh en slytig, datze naauwliks te voet te begaan zyn; gelyk ik zulks in 't inkomen tot myn groot ongemak bevondt: want als ik wat voor uit reed, om ordre te stellen, en ik juist het beste paerd niet beschreed, hadt ik genoeg te doen om door de slijk en diepe wegen te raken. Verscheidene Sineezen en Tartars, die my te voet volghden, bleven met hunne Sineesche schoenen, die men zoo vast niet aan de voeten zitten als d'onze, zoo diep in de slijk steeken, datze die naauwliks daar uit konden rekken. Deze slikkige en vuile straten veroorzaken dat men in geheel Sina geen Stadt vindt, daar d'Inwoonders meerder gedwongen worden te paerd, of op eenig ander vracht-beest te zitten, dan in deze Stadt.

Deze vracht-beesten vind men door de gantsche Stadt te huur, en overal op de kruis-wegen, aan de bruggen van 't Hof en de Stads poorten, met meenige, voor eenen ieder die de zelve gebruiken willen, gereed staan, die ook voor een geringe prys een geheelen dag kunnen bereeden worden. En dewyl zich in deze Stadt een ongelooflyk getal menschen bevindt, en de straten geduurigh met een zwerm van gemeene luiden te voet betreden worden, zoo gaan de voerluiden of knechten dikwils voor aan, die deze beesten by den loom leiden, om door den drang des volks te raken, en den weg te banen. Daarenboven weeten deze vracht-beesten met een zonderlinge kennis, door de gantsche Stadt, langs alle wegen en straten te gaan, en zyn op de huizen van alle de Grooten, om zoo te spreken, wonderlyk afgerecht. Tot geryf der vreemdelingen, en zelfs voor de

ingezetenen, heeft men hier ook kleene boekjes, waar in zeer duidelyk alle de namen van de stegen, straten en wyken, en ieders woonplaats, geschreven staan, en aangewezen worden; zulks iemandt, schoon hy een vreemdeling is, niet licht verdwalen zal, maar kan met kleene moeite een ieders woonplaats vinden.

Behalven de huut-paerden en andere vracht-beesten vind men hier ook een groote meenigte van draag-zetels en dragers te huur, daar in d'Inwoonders zich na wil en wensch van d'eene plaats na d'ander laten torssen en dragen. Maar deze vallen hier voor de gemeene man, gelyk gezegt is, wat te kostelyk en duur, en worden alleen van de Grootste der Stadt, als Magistraats-persoonen en andere groote Heeren, gebezicht. De arbeiders of dragers van deze zetels houden zich altydt ten dienste der Grooten gereed, en bieden hunne dienst hen met een zonderlinge heusheit en dienstwilligheid aan.

Hoedanig de Grootste des Lands en de voornaamste Magistraats-persoonen of Mandaryns zich in deze draag-zetels laten torssen, en met welk een pracht en staat van dienaars zy gemeenlyk, niet alleen in deze Hooft-stadt *Peking*, maar ook in andere Steden, vergezelschappt zyn, zal ik hier met weinig woorden aanroeren, en in de volgende Prent vertoonen.

De gantsche Palakyn, of Draag-zetel, is zeer aardigh en kunstigh van Bamboezen t'zamen gestelt. Recht in 't midden staat een stoel of zetel opgerecht, die met een Tygers-vel overtrokken is, daar op de geene, die gedragen wordt, zitten gaat, hebbende achter zich een jongen staan, die een kostelyke zonne-seherm, of kouvresfol, boven zyn hooft houd. Het gezelschap en de stoet der dienaars, die voor uit gaan en hem by paren volgen, zyn in dezer voege geplaatst en uitgestreeken. Ieder dienaar van het eerste paar, dat de voorgang heeft en voor uit trekt, heeft een roodt verlakt bordt in zyn hand, dat hem achter na sleept. Na deze volgt een ander paar, waar van ieder een groote bamboes op den schouder

Op wat wyze de Grooten in de Palakyns gedragen worden.

heeft leggen, om ordte te stellen en een ieder te doen wyken. Na dit tweede volgt een derde paar dienaars, ieder met een vierkant bord op de schouders, daar op met groote vergulde Sineesche Charaktets de naam en waetdigheid van den geenen gesehreven staat, die gedragen wordt, op dat een ieder na zyne waerdigheid voor hem op de straat wyke en eer bewyze. Na het derde volgt het vierde paar, dat blaauwe zyde vaendels, met franje bezet, op de schouders draagt; hier na komt een ander paar, dat stangen van bamboezen op de schouders heeft leggen, daar aan op d'enden vergulde draken zitten. Na dit vyfde paar volgen twee andere dienaars, die beide aan d'enden van diergelyke stangen van bamboezen twee snaaks-hoofden hebben. Eindelyk volgen twee van zyne voornaamste Hovelingen, die, zonder iets te dragen, zeer statelyk voor den Heer gaan. Na deeze twee Hovelingen volgt de Heer zelf, die zomtyds van vier, zomtyds van zes of acht, na des zelfs waerdigheid, (gelyk zulks breeder in het Hoofdstuk van d'Algemeene Beschryving verhaalt staat) gedragen word. Dicht achter hem volgt een van zyne Hovelingen, die zyn lyf-paerdt besehtyd; en na dezen een troep van

zes of acht dienaars, ieder met een bamboes-stok op de schouder, daar aan lantarens hangen, die van Sineesch papier, dat geestigh beschildert is, en van omgeboogen tietjes, daar op het papier geplakt is, zeer kunstig gemaakt zyn. Des daags worden deze lantarens, alleen om de staaci der Grooten te vermeerren, zonder licht, maar by avondt en des nachts met licht daar in gedragen.

Dus, gelyk gezegt is, weeten de Grooten en Ryken eensdeels met stofluers, en eensdeels met vracht-beesten en dtaag-zetels de boven gemelde ongemakken, van het stuiven des stofs, en de slikkige en vuile wegen voor te komen; maar gemeene en arme luiden, die hier in groote menigte langs de straten zweven, en hun dagelyks brood met paerde-werk verdienen, vinden zich van deze middelen versteeken, 't welk voor hen zeer moeiyk valt en een schrikkelijke plaag is.

Uitstekende en aanzienlyke burgerlyke Gebouwen, trefelyke Pagoden, hooge en kunstig gestichte Torens en Triumf-poorten, vertoonden zich in deze Stadt in groote meenighden, en zetten de zelve ook geen kleene cieraad en glans by; hoewel wy daar af weinig gezichts hadden, en na behooren

niet bekijken konden, dewyl wy van de Keizers wegen zeer naauw in ons Logement (als voor dezen gezegt is) bewaart wierden.

Van zekren *Markus Paulus*, eenen Venetiaan, die in den Jare twaalf honderdt vyf-en-tzeventigh in deze Stadt was, toen de Tarters de Zuiderlyke Landschappen van *Sina* veroverd hadden, wordze in zyne Schriften, na den voorgangh der Tarters, *Kambalu* genaamt, en in dezer voege beschreven. *De Stadt Kambalu, die, in het Landschap Kathai, aan een groote Revier leit, en de Stadt des Heeren betekent, is van aller eeuwen her treffelyk en vermaart geweest. De Grooten Cham heeft deze Stadt na een ander gewest van de Revier vervoert: want de Starrekykers hadden hem te vooren gespelt, dat deze Stadt tegen hem zou opstaan. Deze Stadt leit in een vierkante omtrek van vier-en-twintig mylen groot beslooten, invoegeen ieder zyde zes mylen lang is. Hare muuren zyn wit, twintigh schreden hoog en tien breed; doch vallen in't ryzen allengs smalder. Ieder zyde der muure heeft drie Hooftpoorten, die in't geheel twaalf uitmaken, en by ieder der zelve is een heerlyk Paleis gesicht. Desgelyks vertoonen zich ook aan de boeken der muuren treffelyke Paleizen, daar in de Stads wapenen bewaart worden. In deze Stadt loopden de straten zoorecht, dat men van d'eene poort een onbelemmerde deursicht heeft, door de Stadt, na de poort die daar tegenover staat, en ter weder-zyde zyn de straten met zeer treffelyke huizen als paleizen bebouwt. In't midden van de Stadt staat een zeer heerlyke Pagode gesicht, daar een zeer groote klok in hangt, op de welke 's avonds drie maal geslagen wordt: waar na niemand buiten zyn huis mag gaan, tot aan't begin van den volgende dagh, 't en zy om kranken, of om d'ouders en vrienden te bezoeken. En de geene, die door noot by nacht door de Stadt te gaan heeft, mag niet zonder licht gaan. Ieder Stads-poort word van duizend menschen bewaakt, niet uit vreesse voor den vyand, maar voor de dieven en roovers: want men wend groote vlydt aan om de roovers en af-*

zetters in toom te houden. Dus verre de gemelde *Markus*.

Toen wy nu uit deze Keizerlyke en vermaarde Hooft-stadt *Peking*, na het nemen van een behoorlyk afscheidt van alle de Grooten en voormaamste Ryk-raden, vertrokken waren, hielden wy buiten de poort een weinigh stil, om al ons reis-tuigh en omslagh in te wachten. Door dit verbeiden hier, kreegen wy een wenschelyke gelegenheit, om de Stadt wat nader te bezichtigen, en hoe de zelve in haren omtrek en omleggende landeryen beslooten lagh. Aan de linker zyde leggen zommige heuvelen, van waar men al 't landt overzien kan, en hoe die vermaarde en wyd-beruchte Muur, die Tartaryen en *Sina* van malkandre scheid, door 't Gebergte haren loop neemt. De Sineezen verhaalden en zeiden ons voor de waarheit, dat men op eenen dagh heen en weêr kon komen. Op dit zeggen der Sineezen, en 't geen ik zelf met myne oogen aanschouwde, begon ik aan de geloofwaardigheid van zommige Schryvers grooteliks te twyffelen; gemerkt de zelve schryven dat deze Muur dertigh Duitsche mylen van de Hooft-stadt *Peking* gelegen is.

En aangezien deze Muur censdeels een werk en gevaarte is, dat door zyn overgroote zwaarte en lenghte de gantsche Wereldt in optocht van verwondering houdt; en ten anderen, eenige Schryvers daar van alleen maar een deel beuzelingen en droomen uit hunnen kruin gestooten hebben, zal ik het werk naaktelyk, voor zoo veel ik te *Peking* van oog-getuigen, en uit geloofwaardige Schryvers, daar af heb kunnen vernemen, in 't kort verklaren.

Zoo verre strekt zich deeze Muur van 't Oosten na 't Westen, datze vier Landschappen, als *Leaotung*, *Peking*, *Xanfi*, en *Xenfi*, na 't Noorden omcingelt. Zy is lang ontrent drie honderd Duitsche mylen, en neemt haar begin uit den Zee-boezem, die tusschen het Landtschap *Leaotung* en het hangend Eilandt *Corea* gelegen is, daar de Revier *Talo* uit het Oosterlyk Tartarye vloeit. Van daar strekt zich de zelve

Zien de Stadt van buiten, en de vermaarde Muur door 't Gebergte loopden.

Vermaarde Muur, die Tartarye en Sina scheid.

na't Westen tot aan het Gebergte van de Stadt *Kin*, in 't Landschap *Xenfi*, by den oever van de Geele Revier.

Zy loopt doorgaans niet reecht uit, maar valt op zommige plaatzen hoekigh en bochtigh; doch loopt evenwel, zonder ergens gebooken of gescheiden te zyn, eenpaariglyk voort. Alleen komt in 't Landschap *Peking*, by de Noordelyke deelen van de Krygsstadt *Hingbo*, dicht aan de grenzen van 't Landschap *Xanfi*, tusschen deze Muur een kleene engte van hooge en onopkomelyke Bergen te leggen, waar door de zelve aldaar van elkandre afgesneden word. Zy gaapt ook een stuk weeghs van malkandre ter plaatze daar zy de Revier *Hoang*, of de Geele Revier, doortocht vergunt. Verscheidene meer andere kleene Revieren, die van buiten in *Sina* komen storten, vloeien ook door deze Muur; die evenwel deze Muur niet van elkandre deilen, maar loopen onder door boogen of verwelfzelen, die in deze Muur als boogen van sluizen gemaakt zyn. Anders is hy overal zich zelveu gelyk, en op d'eene plaats niet anders van gestalte dan op d'ander, niet alleen op effen vlakten, (die, zoo verre de Muur zich strekt, weinigh zich vertoonen) en ook niet alleenlyk daar hy zynen loop over en langs 't Gebergte neemt, maar ook ter plaatze, daar hy door de Bergen heen zwiert. Zy heeft de hoogte van dertigh elleboogen, of vyf-veertigh voeten, en is op zommige plaatzen twaalf, maar veeltyts vyftien elleboogen breed. Boven op heeft deze Muur ook doorgaans zeer sterke en hooge wacht-torens, die een zeekre ruimte van elkandre staan: en om bequaamelyk door de zelve te kunnen gaan, zyn ook op verscheidene plaatsen in de zelve poorten gemaakt. Langs heen binnen de Muur staan ook Vestingen of Sterkten gesticht, die eensdeels tot bescherming van de Muur, en eensdeels tot woonplaatzen der Krygsknèchten gemaakt zyn.

Eerrydts onderthieldt de Sineesche Keizer, gelyk ook noch tegenwoordigh de Grootte Cham, tot bescherming van deze Muur en 't invallen der Tatters, in deze Krygs-vestingen en

Sterkten, tien maal honderd duizend mannen, die by beurten in de boven gemelde wacht-torens by nacht en dagh met een groot getal de wacht hielden.

De stichting van deze Muur wierdt begonnen onder de regeering van zekeren Keizer *Chius*, die een zeer vermaard Vorst was, en, zoo wel in tydt van vrede als oorlogh, zoodanige groote daden en heerlyke werken verricht heeft, dat voor of na hem nooit eenigh Sineesche Keizer geweest is, die daar in tegen hem op moght. Als deze Keizer de Stam *Cheva* overwonnen, en geheel *Sina* onder gehoorzaamheit gebragt hadt, wierd hy eindelyk tot den Keizerlyken Throon verheven, daar hy te vooren maar een klein Koninkje was. Hy dus op den stoel des Ryks geraakt, liet, na dat hy de Tatters (d' erf-vyanden van 't Ryk *Sina*) overwonnen hadt, deze groote en geweldige Muur stichten, om in 't toekomende door dit middel het invallen der Tatters in *Sina* te beletten, en hen buiten 't Ryk te houden. Dit groote gevaarte van deze Muur wierdt van hem begonnen in het twintighste jaar van zyn regeering; te weten, twee honderdt en vyftigh jaren voor Christus geboorte, en met zoo groot een getal van menschen daar aan gewrocht, datze in vyf jaren voltooit was. Door geheel *Sina* liet deze Keizer uit tien drie mannen op ontbieden, die aan deze Muur 't arbeiden, en daar af een hecht en sterk werk te maken hadden. Het gantsche werk wierd van key- en andere steenen opgehaalt, en zoo dicht en vast in malkandre gemetzelt, dat men openingen noch scheuren daar in vernemen kon. Ook hadt de Keizer zoodanigh een streng gebodt laten afkondigen, dat de geene aan den halze zoude gestraft worden, indien in de voegen of repen van het werk, daar de zelve aan gearbeid had, een nagel of spyker kon geslagen worden.

Daar deze Muur aan den boven gemelden zee-boezem by het Landschap *Leaotung* eenige mylen met haar begin na't Westen in Zeeloopt, komt zy op schepen te rusten, die aldaar, naat men zeidt, vol klompen en staven yzers,

yzers, om een vaste grondvest te hebben, gezonken wierden. Met recht magh deze Muur voor een wonderwerk van alle wonderwerken verstreken, niet alleen ten aanzien van hare overgrootte lengte, dikte en zwaarte, maar ook ten opzicht van hare onvergankelykheit, gemerkt het alreë zoo veel jaren den al verslindenden tydt verduurt heeft, zonder eenige misstal of bouwvalligheit te krygen; maar vertoont zich noch tot op dezen tydt zoo hecht, vast, en onvergankelyk, als of het eerst gesticht was.

Dit en niet meer heb ik van dit grootte gevaarte kunnen vernemen; 'k zal hier tot een besluit by voegen het geen de Jesuit Gonzales van Mendoza, in zyn Beschryving van 't Ryk Sina, daar af gschreven, doch de waarheit niet wel getroffen heeft. *In dit Ryk, zeyd wy, wordt een afsluiting of Muur gevonden van vyf honderdt mylen lang, beginnende van de Stadt Ochio, gelegen tusschen twee zeer hooge en rouwe Bergen, en volhert door al den gantchen streek aarde, die daar is van den op- tot aan den ondergang der Zonne. Zy wierd gemaakt van eenen Koning, genoemd Tzintom, die oorlog had met de Tartaren, om hen van hun te beschermen: en dit zyn de gheele grenzen van 't land tegen Tartaryen. Men moet noch eens versiaan: dat vier honderdt en twintigh van deze mylen gemaakt zyn van de natuur, zynde door een streek van zeer hooge Bergen aan een gevoegt, 't andere tachtentigh zyn van muragie met banden gemaakt, om te besluiten en de ledigheit van 't midden te vullen, zynde van zeer sterke gebouwen steenen, zelve vademmen in de fondamenten breed, en noch eens zoo hoog. Zy begint aan de Zeekant in het Landschap Kanton, en loopt door die van Paghin en Kanzai, eindigende in Sufuan. De gemelde Koning, om zulk een wonderlyk werk te maken, zond daar heen het derdendeel van zyne onderdanen, en by wylen van vyf mannen twee; en boewel d' Inwoonders van ieder Landschap bleven t' arbeiden in de plaatzen dicht aan hunne huizen, niettemin, of door de langheit der reizze, of door 't onderscheid des lichts, die in deze Landen is, zy storven evenwel*

byna alle die daar heen gingen; zulk dit trots Gebouw oorzaak was dat het Ryk oproerigh, en de gemelde Koning met zyn Zoonen doot geslagen wierd. Dus verre Gonzales.

Als wy, na een weinigh wachters, al ons reis-tuig en ommeslag by ons gekregen hadden, sloegen wy weder, met al ons gevolg, op wegh, langs den zelften Heirbaan of Heeren-wegh, dien wy gekomen waren. Onder het ryden langs deze Heirbaan zagen wy, niet verre buiten deeze Keizerlyke Hoofst-stadt, de velden en akkers ter weder-zyde zeer dicht met zoodanige gcele wortels bezer, als in de Streek in Noordt-hollandt en ontrent Leiden wassen.

Des nachts hielden wy ons verblyf in zeeker Dorp *Pekinsui*, en trokken des anderen daags voorby de Stadt *Tong-sion*, en quamen des achtermiddaghs aan de Stadt *Sanfianwey*, alwaar des Keizers vaartuigen, waar meë wy van *Nanking* gekomen waren, noch lagen, en onze komste verwachtten. De Schippers quamen de Heeren Gezanten al verre landwaarts in verwelkomen, en lieten al ons reistuigh aan boordt brengen, daar de Mandaryns, die ons de Keizer hadt meë gegeven, om ons tot in *Kanton* te geleiden, zich geweldig tegen stelden, en wilden dat de Gezanten in de Jonken zouden treden, die hen van 's Keizers wegen op een nieuw vervaerdicht en beschikt waren. Deze Jonken waren gevaerten zoo groot en ruim als kasteelen, en hadden verscheidene vertrekken en gemakken van binnen; maar lagen zoo logh en traagh op 't water, dat de Gezanten zich daar in niet dorsten betrouwen, dewyl zy bevreesst waren, datze voor het waaien van de *Mousson*, of jaar-winden, daar meë te *Kanton* niet zouden kunnen komen, en derhalven gedwongen wezen den winter aldaar over te blyven. De Gezanten derhalven, om geen haat en tweedraght onder de Mandaryns en onze oude Schippers te maken, namen noch deze nieuwe noch d'oude Keizerlyke Jonken; maar huurden, om des te spoediger voort te raken, heel kleene vaartuigen. En na dat op

De Gezanten trekken van Peking.

Komen te Sanfianwey. Zie pag. 155.

De Gezanten willen in 's Keizers schepen niet varen.

alles

alles ordre was gestelt, en de goederen gescheept waren, gingen wy met de gemelde Tartarische Heeren, die de Keizer den Gezanten hadt by gevoegt, om overal beter ontzagh te hebben, neffens de Kantonsche Mandaryns, weder van dit *Sansianwey* t'zeil, langs de Revier *Guei*, en quamen laat in den nacht by een kleen Dorpje, daar wy bleven leggen, om den dag af te wachten. *Pinxentou*, ondertusschen, scheide hier te *Sansianwey* van ons, en nam zyn wegh over landt na *Lincing*, daar hy in d'opreize zyn Vrouw en Kinderen gelaten had.

In onze af-reize van *Peking* tot aan *Kanton* trokken wy weêr langs den zelfsten wegh dien wy gekomen waren; maar voeren veel Steden en Dorpen, die wy in onze op-teize hadden aangedaan en bezichtigd, voorby, zonder met ons vaartuigh daar eens aan te leggen of vernachten. 'k Zal óók, in 't beschryven van deze af-reize, niet alle de Plaatzten aanroeren die wy aan deeden; maar alleen eenige, en daar ons iet aanmerkens-waerdig te voeren quam.

Op den drie-en-twintigsten van Wynmaand quamen wy te *Single*, en den volgende dag te *Sinkocien*. Den vyf-en-twintigsten raakten wy te *Tonquam*, en den zeven-en-twintigsten te *Tachu*. De Mandaryn, die alhier zyn verblyf en 't gezagh over deze Plaats hadt, was op de loop getegen; gemerkt hy voor ons geen nieuwe trekkers kon verschaffen; invoegen wy het zonder trekkers voor de wind lieten af dryven.

Op den een-en-dertigsten der zelfste Maandt quamen wy te *Lincing*, alwaar de Heeren Gezanten van den Mandaryn *Pinxentou*, die over land getrokken was, zonderling hertelyk bewelkomt, en heerlyk onthaalt wierden. En na dat de Gezanten alhier twee of drie dagen gewacht hadden, ten believe van *Pinxentou*, en zyn Vrouw, die hen daarom zeer weêrmoedigh en met tranen in d'oogen badt, ten einde zy met haren Man moghte klaar raken, trokken wy gelykerhandt met goede voorspoedt en eenen Noorden windt weder voort, die zoo geweldig guut en kout waaide, dat de water-bak-

ken in de vaartuigen hart toe vrooren. De matten hingen vol ys-kegels, waar van zommige zoo dik als een arm waren, en den gantschen dag over bleven zitten. Deze vorst en koude veroorzaakte een groot ongemak onder ons volk, eensdeels om datwe langh in de warme Landen geweest, en de koude niet gewent waren, en ten anderen, dewyl wy op zoodanige kleene barkjes voeren, daar men zich naauwliks keeren of wenden kon.

Onder 't varen bejegenden ons alle daagh groote vlooten van kleene vaartuigen, vol volks, dat al op het cierlykste gekleed en groote blydschap met zang en snaren-spel maakte. Wy verstonden datze geordonneert waren om vervallene Pagoden en Heirwegen te herstellen; zy hadden ook veel gelds by zich, 't geen zy van langer handt vergaart hadden, om nieuwe Pagoden te laten bouwen, en 't landt over al te verbeteren.

Den vyfden van Slacht-maandt bragten wy het weêr, met veel zukkelen en koude te lyden, aan *Tuncham* en quamen daags daar na te *Xantsu*; alwaar de Regeerders der Stadt zich ook t'zoek hadden gemaakt, gemerkt zy ons geen Trekkers konden verschaffen.

De Gezanten, om geen langer tyd by deeze onwillige menschen te verzuimen, prefften den een en den ander, die zy krygen konden, van de straat af, om te trekken. Zecker Paap, ziende dat een van zyn Knechts ondr deze gepreste Trekkers meê voort moest, was zoo geweldig ontroert en ontfest, dat hy op de straat op zyne knien viel, en met groote verbaasheit riep: *Hoe kan dit gaan! daar men de dienaars van de Heiligen van zoodanig eenen arbeid niet verschoont*. De Gezanten riepen hem weêr toe: *Dat den dienst des Keizers voor den dienst des duivels ging; en dat zyn knecht hier voor goede kost en betaling zou krygen*; waar meê de Paap hem wat geruster stelde, en zich eenigzins vernoe-gen liet.

Den achtsten van Slacht-maand zagten wy *Cinning*, en den dertienden daer aan *Taujencien*.

Komen te
Single, en
Sinkocien.
Zie pag.
149. en
pag. 144.
23 Octob.

Komen te
Lincing.
Zie pag.
138.
31 Octob.

Van daar quamen wy in de Geele vier, en den zeventienden van chr-maandt aan de Stad *Jamcesu*, waar de Gezanten door den Bastert-oeder van den jongen Kantonschen der-koningh zeer hertelyk bewel-oomt, en in zyn huis met spys drank zeer treffelyk onthaal wierd. Na dit vriendelyk onthaal, en te nemen van een behoorlyk af-teid, vertrokken wy weder voort, quamen den twintigsten van Slacht-maandt in de groote Revier *Kiang*, daaghs daar aan voor de Stadt *anking*.

Wy lagen hier weer met ons vaar-g voor de zelfste Waterpoort gezet, ar voor wy het op onze heen-reis ge-t hadden. En dewyl de Gouverneur der Stadt op zyn vertrek stond, konden y na onze wil zoo haast, als het wel odigh was, geen nieuwe vaartuigen komen, waar door wy gelegenheit egen om de Stadt wat netter te be-chtigen, en ons in 't hartje van *Sina* n zoo een moeielyke en zwaare reize t 'ontlasten en verfrischen.

Terwyl wy hier een tydt langh stil gen, en hier door de gelegenheit egen om de Stadt wat nader te be-chtigen, begaf ik my weêr na het rfallen Keizerlyke Paleis, daar in rtydts de Sineefche Keizeren Hof elden, om des zelfs deerlyken staat, omver gehaalde muuren en puin-ropen, noch eens, en buiten twyffel or het laatste, t'aanschouwen. Ik ond in een van hare vervallen muuren n groot gebrooken gar, daar ik door ad, en raakte van daar, overgewel-ge puinhoopen, op de plaats van het nnen-hof, daar eertydts de voor-amste Keizerlyke vertrekken gestaanadden. Maar alle Keizerlyke vertrek-en en gebouwen waren ten gronde oo schendigh en jammerlyk gelloopt n uitgeroeit, dat 'er niet heels en on-schonden was gebleven, nochte bly-en staan, en alleen maar deze neêr-smeeten puinhoopen te kennen ga-en, dat wel eer deze vertrekken daar estaan hadden.

Daags daar aan begosten de winter-aen hare hoofden zoo geweldig fel en uur te verheffen, dat wy d'onze naau-

liks uit de Barken dorsten steken. Het stof-sneeuwde zoo dicht dat men naau-liks uit d'oogen zien kon, en de sneeuw bleef den gantschen dagh over op de daken der huizen, zonder te smelten, leggen.

De Gezanten wierden van verschei-dene Grooten ter maaltydt met zon-derlinge hertelykheit genoodigt; maar dewyl het zoo een ongestuim en guur weêr was, konden zy nergens komen. Alleen gingen zy de twee Opper-tol-meesters, die in de Voorstad hun woon-plaats hadden, en waar van d'een een Sinees en d'ander een Tarter was, en beide twee destige mannen, bezoeken. Deze twee Heeren haalden de Gezant-en met gommen en bazuinen zeer statelyk in, en onderhielden hen met verscheidene discoursen tot laat in der nacht.

De Heeren Gezanten zonden my na den Paap of Priester van de vermaarde Pagode *Paolinxi*, om hun aankomste aan hem bekend te maken, en t'effens een schets en afbeeldzel van deze gant-sche Pagode t'eiffchen, die hy hen in d'opreize beloofd hadt. Hy hadt den Gezanten ook beloofd, of veel meer aan hen verzocht, ter gedachtenisse van hen eenen steen te zullen oprech-ten, met opschrift in 't Latyn. (t geen ik hem ter handt hadt gestelt) wie, waarom, en wanneer zy daar ge-weest waren. Desgelyks hadt hy ge-zeid, hen ter eere, en ter eeuwiger gedenkenis, hunne afbeeldzels te zul-len oprechten, en onder de *Longas* of voornaamste Heiligen te pronk stellen. Nu wierd ik derwaarts gezonden, om te zien hoedanigh hy zich in dit werk gespoeit hadt. Ik vond, daar komen-de, de gedaanten of afbeeldzels der Heeren Gezanten in een der voor-naamste en aanzienlykste Pagoden in pleister-werk opgerecht, rustende op een voetstal, daar in het gemelde op-schrift met Latynsche letteren stondt uitgehouwen. Hy vroeg my of alles goet was, zeggende: *Oloya pau o Pogsan*. Waar op ik hem tot antwoord gaf, dat de Hollanders de Beelden zeer gaerne zagen, maar niet in de kerken. Na dat ik alles wel bezichtigt, en de aftekening der Pagode van hem bekomen had,

De Gezanten bezoeken de twee Tol-meesters.

Vertrekken
uit Nan-
king.
10 Decem.

nam ik op 't vriendelykste en beleefste myn afscheid, en scheidde van hem af.

Toen wy ons hier een tydr lang uiteruyst, en van volk en vaartuigh, dat hier schaars te bekomen was, wel voorzien hadden, vervaardighden wy ons weder tot de reize, en vertrokken den tienden van Winter-maandt met al ons omslagh uit dit *Nanking*.

Trekken
voorby Beekenburg.
15 Decem.

Den vyftienden der zelfde Maandt voeren wy voorby zeeke hoogte klip, dien wy, ter gedenkenis van den Heer *Willem van der Beek*, in onze opreis den naam van *Beekenburg* gaven. De Rivier *Kian* valt ontrent deze plaats byna een heele myl breedte, en gaat by ongestuim en winter-weêr dikwils zoo hol, als de bare Zee. Aan de rechter zyde leggen zeer gevaarlyke en scherpe klippen onder water; daar op de Bark van de Tolken vast raakte, en een groot gat in den bodem kreegh, dat in een oogenblik tydrs zoo veel nats verzwolgh, dat de Bark byna aan 't zinken raakte: zoo geweldigh verhoef zich midlervyle de wind, dat niemand haar naderen dorst om te helpen. Eindelijk raakte de Bark, na veel arbeids, noch weder daar af, en schrap, en quam laat in der nacht by ons ander vaartuigh te *Anbing*, daar wy haar lagen in te wachten.

Op den negentienden quamen wy met Zonnen ondergang te *Nankang*. Zoo fel en sterk waaide het, dat wy de gantsche nacht genoegh te doen hadden om ons vaartuigh vast te maken, dat 'telkens door het geweldigh waaien en bulderend onweêr los raakte en tegen malkandren stiet. Dit geweldigh waaien duurde, zonder eens op te houden, tot aan den een-en-twintrighsten als wanneer de windt war begon te leggen, en wy onze reis vervorderden, en quamen over 't Meir *Poyang*, en van daar aan het scheepryk Dorp *Ucinjeen*, daar wy noodzakelyk moesten aanleggen om nieuwe trek-luiden te krygen, die ook datelyk vaerdigh en bereidt waren. Wy zagen, met groote verwondering hoe de brand, zedert onze opreise, hier hadt huis gehouden, en meer als honderd schoone huizen in d'asche en aan koolen geleit.

Op den drie-en-twintigsten vervielen wy weêr aan de vermaarde Hoofstad *KIANGSI*, en vonden daar al ons vaartuigh leggen, dat door 't harde weêr verzeilt, en van ons ander vaartuigh geraakt was.

In onze opreise heb ik deze voortreffelyke Stad in 't kort na behooren beschreven, en, zoo als haar die aan d'een kant met haar muuren en gebouwen

pp deed, in Prent in't groot vertoont; maar dewyl wy hier driedagen stil lagen, kreegh ik hier door gewenschte gelegenheit, om deze Stadt van een andre kant, daar de zelve een aange- naam gezicht vertoont, af te schetzen, naar uitwyzing van de voorgaande Prent, daar in deze Stad in't kleen staat uitgebeeld. En na dat wy ons hier van andere Barken (want ons oude vaartuig pleef hier leggen) verzien hadden, gingen wy weder den zes-en-rwintighsten voort; maar na een weinigh varens begon het zoo geweldig re waaien en stormen, datwe gedwongen wierden weer te rug te keeren, en onder de muuren der Stadt te loopen, om aldaar veilighe vernachten.

Het vroor zoo geweldig fel en sterk, dat men op verscheidene plaatzen over de binnenste plaatzen aan den waterkant over eene nacht ys kon loopen. Tegens den avondr begon het hard te regelen, en zoo fel ys te regenen, dat men naauwliks zyn hooft buiten de Barken dorst steken. Des anderen daags, in den morgenfond, trokken wy weder voorr, en zagen de Bergen ter wederzyde van de Revier heel wit met sneeuw bedekt leggen. De windt, die zich uit den Noord-Noord-oosten verhieft, wierpte zeer fel, en de lucht was zeer vol jacht-sneeuw. En gemerkt het in de voor-nacht ys geregend, en in de na-nacht daar weer op gevrooren hadt, waren de matten, die over de Barken lagen, en de Barken zelfs zoo gladt en glibberigh dat men naauwliks den eenen voet voor den ander verzetten kon, zonder te vallen en achter uit te glijden. Een groot ongemak voor de trek- kers, die langs den oever, van wegen de gladdigheit, naauwliks de voeten kosten schrap zetten, en de Barken voort trekken.

Den eersten van Louwmaandt, des Jaars zestien honderd zeven-en-vyftig, quamen wy aan de Stadt *Kimmungam*, alwaar wy daags daar aan met groote moeite, dewyl het zeer kout en guur weer was, en de Sineezen niet gaerne daar uit wilden, nieuwe rrekters kregen; en gingen ontrent twee uren op den achtermiddag weêr voort, om onze reize te vervorderen.

Den vyfden det zelfste Maandt raak- Varen voor- by Vannungam. Zie pag. 76. ten wy voor de gesloopte en verwoeste Stadt *Vannungam*; daar de Heeren Gezanten zoo dra niet te lande waren gestapt, of de Gouverneur der Stadt quam hen zeer hertelyk begroeten en verwelkomen. Op ons vertrek vereerde hy de Gezanten met eenige geschenken voor de keuken, waar onder een deel kaerffen waren, die van zeker vet der boomen gemaakt worden, en zeer helder branden, gelyk zulks breeder in het 15. Hoofstuk van onze Algemeene Beschryving op pag. 145. verhaalt staat.

En na dat wy van Trek- en Loots- Zie pag. 82. luiden (want zonder ervaren Loots- luiden is de Revier aldaar niet wel te bevaren) verzien waren, begaven wy ons weder des anderen daaghs op de reize. Wy voeren hier voorby zeer klipachtige en gevaarlyke plaatzen, die wy in d'opreize, vermits het water toen wel drie vademmen hooger was, niet konden zien leggen; maar staken nu met haar spitzen en punten eenige voeten boven water. De Bark, De Bark der Gezanten raakt op een klip. daar op de Gezanten waren, raakte evenwel, den negenden, met het draaien en dragen des strooms, op een punt van een scherpen klip, waar door de zelve in korten tydt zoo vol waters liep, datze buiten twyffel zou gezonken hebben, indien wy de zelve niet tegen de wal aan gezet, en met alle man op 't droogh gehaalt hadden. Wy vonden het gat en lek wel voor in de boegh, maar geen gereedschap om 't zelve te stoppen, gemerkt de Schipper noch boor, noch byl, noch spyker hadt. Evenwel deden wy noch zoo veel, datwe de Bark ten naaften by weêr dicht kregen, en quamen ten elf uren ten einde van deze gevaarlyke en scherpe steen-rotzen, die haar begin aan de Stadt *Vannungam* neimen, en recht tegen over zeekeere kleene Pagode eindigen, zynde ontrent drie Duitche mylen wegs. De Sineezen en Tarters, die deze Revier op en af varen, doen gemeenlyk aan den Afgod van deze Pagode offerhande, om een gelukkige en behouden reize te hebben, en veilig door deze gevaarlyke klippen te mogen raken.

Op den tienden der zelfste Maandt

Komen te
Kanchen.
Zie pag. 75.

bragten wy het voor de Stadt *Kanchen*, alwaar de Gouverneur, vergezelschap met een groot en aanzienlyk gevolg, de Gezanten uit den naam en van wegen den *Tutang* zeer vriendelyk en hertelyk quam verwelkomen en begroeten. En na dat de Gezanten den Gouverneur, op zyn verzoek, van hunnen gantschen handel en wedervaren aan 't Hof te *Peking* onderrichting hadden gedaan, vertrok hy weêr in de Stadt by den *Tutang*, om hem het zelfste bekend te maken. Met hem ging ook den Heer *Jakob de Keizer*, verzelschap met een aanzienlyk getal uit ons gevolg, alleen (want de Heer *de Goyer* bevond zich niet wel) ten Hove om den *Tutang* voor de genooten eere te bedanken, en een eerbiedigh afscheid van dezen Heer, die hien zoo statelyk hadt laten begroeten, te nemen.

Vertrekken
van Kan-
chen.

Des anderen daaghs, den elfden, vertrokken wy weder van daar, met een klare en koude lucht; zulks de strandr ter weder-zyde van de Revier zeer wit berypt was. Wy voeren over en voorby verscheidene Water-vallen en steene drooghten, alwaar de trekkers by wylen tot over de middel in 't water moesten, om de vaartuigen, die dikwils vast raakten, te lichten, en met geweld en grooten arbeid over de steenen heen te sleepen en torssen. Een zwaaren arbeid voor deze ellendige menschen, inzonderheit by den winter, wanneer het water zoo onverdragelyk kout was, dat het hen door lyf en leden heen sneed, zonder dat deeze luiden evenwel eenighsins daar in verschoont wierden; maar moesten met het natte lyf geduurigh al voort. Onder het varen door deze gevaarlyke en moeielyke plaarzen, raakte het trek-touw van de Bark, daar in de Gezanten waren, by ongeval achter een zeekren heuvel vast; en dewyl het touw boven aan de mast vast was, en het zeil daar by stond, zoo kon het zelve zoo haast niet gelicht worden, of de mast storte met zeil en al over boord en brak aan stukken. De Tarters hadden 't riet langs de Revier in brand gesteecken, dat zoo geweldig voor de windt voort sloeg, dat de Bark

de vlam ter naauwer noot ontging, en groot gevaar liep van daar te blyven; maar Godt verzagh het, zoo dat de Bark met draaien en weêr-draaien over stuur schoot, en aan den anderen kant van de Revier dreef; alwaar de Tarters de mast, met twee groote Bamboezen boven op het afgebrooken stuk te binden, weder vast een klaar maakten.

Den vyftienden dezer quamen wy weêr met al ons vaartuigh aan de voortreffelyke Stadt *Nangan*; alwaar de Heeren Gezanten met hun gantsche gevolg aan de Zuid-zyde van de Voorstadt in zeeker groot huis gehuisvest wierden; want het ander huis, daar in de Gezanten in onze opreize hun verblyf hadden, was van de Tarters (die zedert ons vertrek met een vliegend Leger daar door getrokken waren) ten gronde vernielt en gesloopt. Zeer moerwilligh en overdadigh hadden deze Tarters in 't doortrekken hier huis gehouden, en met het neersmyten van veele voorname Gebouwen, en het wegh dragen der goederen, den Ingezerenen grooten overlast gedaan, en jammerlyk geplaaft.

Een uit de Kantonsche Magistraten, die ook effen eerst in deze Stadt met ons aan quam, en gegaan was, om van 's Keizers wegen in een andre Stadt zyn Ampt te bedienen en te gouverneren, quam de Gezanten bezoeken, om te hooren, hoe de handel in *Peking* was afgeloopen. En als de Gezanten hem zulks bekend gemaakt, en van alles onderrichting gedaan hadden, wenschte hy hen geluk op de reize, en vertrok des anderen daags weder voort; gelyk ook de Gezanten met hun gevolg, den negentienden der zelfste Maand, zich op de reize begaven.

Wy waren nu de gevaarlykste en moeielykste wateren, die wy op onze reize hadden aan te doen, alreê voorby geraakt, en moesten nu weder met al ons omslagh een stuk weegs te lande over 't Gebergte reizen, om van *Nangan* tot *Nanbung* te komen. De Heeren Gezanten gingen ieder in een Palakyn zitten, die zy te *Nanking* doen maken hadden, en lieten zich daar in, onder 't gelei van dertig Soldaten, zoo

spoe-

spoedelyk over 't Gebergte dragen, datze noch dien zelven dagh, hoewel laat in den avondt, zonder op 't Gebergte (gelyk in d'opreize) te vernachten, te **N A N H U N G** quamen. De Gezanten namen hier hun verblyf in zeker groote en vermaarde Herberg, die den Onder-koning te *Kanton* toequam, en zyne Majesteit alle maanden vyf-en-twintigh teil zilvers moeste opbrengen.

In 't aandoen van deze Stad, in onze opreize, heb ik des zelfs gelegenheit, zoo veel my de korrheit des tydts toeliet, na behooren beschreven, en hare gestalte, zoo als haar die aan d'eene zyde met haar groote en zwaare brug opdeed, in Prent in 't groot na 't leven vertoont. Maar dewyl deze Stadt aan d'andre kant meê een zeer schoon verschiert en aangenaam gezicht vertoonde, ontzag ik my de moeite niet, om de zelve ook van die kant in onze afreize af te tekenen, en des zelfs afbeeldzel hier Prentsgewyze in 't klein voor te dragen.

Na dat wy hier weer nieuwe vaartuigen bekomen, en al ons reis-tuigh daar in gescheept hadden, staken wy weder den een-en-twintighsten van deze Stadt, voeren voorby verscheiden gevaarlyke en schipbreukryke water-val-

len, en quamen aan die wonderlyke en vreemde spitzen van *Suitjeen*, en van daar aan het wonderlyke Gebergte, dat wy den naam, op onze heen-reize, van de *Vyf paards-hoofden* gaven.

Den vier-en-twintighsten dezer raakten wy met zonderlinge goede spoedt aan de Stadt *Saocheu*. Hier zetten wy weder onze masten op, met de zeilen daar by, dewyl men nu d'engten der Revier en klippen voorby graakt was, en ruim water had, daar op wy ook na wil en wensch, gemerkt wy ook devloed te baat hadden, voort raakten.

Op den vyf-en-twintighsten voeren wy voorby die wydberuchte en vermaarde Pagode *Kon-jan-sjam*, en quamen des daags daar aan, den zes-en-twintighsten, aan dat wonderlyk en vreemdt Gebergte van *Sang-won-hab*. En gemerkt het water nu wel twintigh voeten lager was, als toen wy in onze heen-reis die door trokken, deden zich deze Bergen met hunne spitzen en hemel-hooge kruinen nu veel yzelyker en schrikkeliker op, als in de opreize. Wy zagen toen niet alleen welk een gevaarlyken wegh wy in onze heen-reize, met het varen over de blinde klippen, die nu hunne kruinen boven water staken, over getrokken waren; maar ook in welk een groot gevaar wy

Zie pag. 66.

Komen aan de Stadt Saocheu. Zie pag. 65.

Varen voorby de Pagode Kon-jan-sjam, Zie pag. 63.

en 't Gebergte Sangwon-hab. Zie pag. 62.

by dit laagh water staken , en welk een schrikkelijke reize wy door dit Gebergte , en over deze klippen noch hadden af te leggen ; gemerkt de snel afschietende stroom onze vaartuigen zoo geweldigh snel en gezwint voort zette , dat ons de hairen van schrik te bergh stonden.

Komen te Sanyuum , Zie pag. 59.

Den zelfsten dagh quamen wy noch laat in den avondt aan het Stedeken *Sanyuum* , daar wy ook vernachtten. Met het krickjen van den morgenstondt begaven wy ons weder op de reize , en raakten dien zelven dagh noch voor het Stedeken *Xantfui* . Wy zagen hier al het veld en d'omleggende landstreek vol Leger-tenten , en gezadelde paerden staan , met een overgroot getal van Krygs-knechten , die alle tot den optocht gereedt stonden.

Komen by het Dorp Faesan.

Na een weinigh varens kregen wy zeker Dorp *FAESAN* in't gezicht , dat zich van verre zonderling vermakelyk en plaaisierig opdeed.

In onze opreize , na *Peking* , voeren wy laat in den avond voorby dit Dorp , zulks wy het zelve niet bekendelyk konden zien leggen , en my daar over ook de gelegenheit benomen wierdt van des zelfs gestalte na 't leven af te schetzen , maar nu , op d'afreize , voeren wy op 't midden van den dag daar voor-

by , waar door ik ook tydt en gelegentheit kreegh van deze plaats op 't netste (naar uitwyzing van het boven staande afbeeldzel) af te tekenen , en in Prent hier te vertoonen. Dit Dorp *Faezan* is dicht aan de Revier gelegen , en rondtom omringt met vermakelyke en vruchtbare lantsdouwen , die den Landman jaarliks een ryken oogst van allerlei veldvruchten verschaffen.

Den acht-en-twintigsten der zelfste Maandt braghten wy het weêr voor de vermaarde Hooft-stad *Kanton* , zeer bondigh , zonder roem gesproken , op pag. 40. &c. beschreven , en in verscheidene Prenten na 't leven afgebeeld. De Heer François Landsman , die in deze Stadt , geduurende d'opreize , het opperbewind van des Compagnies handel aanbevolen , en daar met de twee Schepen en 't overige volk gebleven was , quam , zoo dra hem de komste der Heeren Gezanten verwittigt wierd , hen met eenige Boots en Sloepen , die alle zeer cierlyk uitgestreken en opgepronkt waren , op de Revier inhalen. Hy hadt den Konstapels en het overige volk , eer hy wegh trok , last gegeven , datze het geschut , als de Gezanten ter bestemder plaatze gekomen waren , te gelyk en in goede orde rondtom zouden los branden , daar

in

in zich deze luiden ook geenfins nalatig toonden; maar gaven zoo geweldigh vuur, dat het aardryk daverde en dreunde, en de lucht in vuur en vlam fcheen te staan.

De Tartarische Heeren, die de Keizer den Gezanten op de reize, om overal des te meer ontzaghs te hebben, en te spoediger te kunnen voortkomen, hadt mee gegeven, stonden zeer verwonderdt, eensdeels over dit schieten, en eensdeels over onze Schepen, als hebbende nooit zoodanige wel-gemonteerde Schepen meer gezien. Zoo dra de Heeren Gezanten te lande traden, gingen zy weder in hun oude Logement, en vonden 't alles, onder 't beleid van den gemelden Op-per-koopman *Landsman*, zoo te scheep als te land, in goede orde, waar over zy zich zonderling verheught toonden, en hem voor d'eere en gunst bedankten.

De Brief van den Keizer, aan den Gouverneur Generaal *Johan Maat-zuiker* geschreven, wierd uit de vaartuigen gehaalt, en door den Onder-koopman *Hendrik Baron* op beide zyne handen, wat verheven onder een Zonne-scherf en twee Vanen, zeer statelyk gedragen. Achter hem volgden de Gezanten, na de statelykheit der zake, in goede orde, en wierd daar op, tot teken van vreugde, het Kanon drie maal los gebrand. De wallen waren zoo vol menschen (hoewel 't avond was) als gras op 't veld; die zich alle uit nieuwsgierigheit derwaarts begeven hadden, om de Gezanten te zien inhalen, en na den uitslag van hunne zaaken te vernemen: want het gaat zeker, dat de Gemeente en Ingezeten der gantsche Stadt niet lievers gewenscht hadden, dan dat de Hollanders daar vry moghten komen te handelen.

Daags daar aan, den negen-en-twintighsten, gingen de Gezanten, vergezelschap zeer statelyk met hun gantsche gevolg, d'Onder-koningen, des jongen Konings Moeder, en den *Tutang* begroeten, en den uitslag en handel van hun wedervaren aan hen bekend maken. d'Oude Onder-koningh onthaalde hen zeer vriendelyk en her-

telyk met een kop *Thee*, en eenige discoussen aangaande de reize; desgeelyks ook de jonge Onder-koning, die geen andere redenen regens hen gebruikte, dan van de moeilykheit der reize; mitsgaders van de koude en ongemak, die de Gezanten daar op geleden hadden. Maar de Moeder des jongen Onder-konings quam niet voor den dag; en liet eenige compliment- of groet-brieven buiten brengen, en den Gezanten voor 't bezoeken daar in zeer hertelyk bedanken. De *Tutang* liet hen ten huize van zynen Sekretaris twee uren lang wachten, en daar na aanzeggen, dat hy hen gehoor wilde verleenen wanneer *Pinxentou* zou afgekomen zyn.

Den volgenden dag wierden de Gezanten, door den Stadhouder des jongen Onder-konings, op een kostelyk en heerlyk Banket onthaalt. Deze Stadhouder leide de schuld op de Portugeesche Papen in *Peking*, dat onze zaak by den Keizer niet na wensch was uitgevallen, en geliet zich uitterlyk, als of hy zeer verstoort op hen was; verhalende dat de zelve doorgaans uitgestrooit hadden, dat in Europe maar drie Koningen waren; waar van *Don Johan* de vierde was; als ook dat de Hollanders maar een kleen hockjen Lands bezaten, en zyne Tributarriffen waren, en diergelyke valsche lafteringen meer.

De Gezanten gingen den zelve den Mandaryn *Tofu* begroeten en bezoeken, die hen zeer vriendelyk en minnelyk onthaalde, en te kennen gaf dat *Poetsiensie* en andere Heeren hen niet en dorsten binnen komen laten, dewyl de *Tutang*, dien zy grooteliks ontzagen, hen Gezanten noch geen gehoor verleent had.

Den eersten van Sprokkel-maandt wierden de Heeren Gezanten, met den Heer *Landsman*, den Sekretaris *Baron*, en hun gewoonlyk gevolg, tot in de twintigh perfoonen, door den ouden Onder-koning in zyn Hof zeer heerlyk ter maaltyd onthaalt.

Eerst wierd de wellekomst, na's Lands gebruik, met de Tartarische *Thee*, uit een houten napje gedronken; en den Gezanten aangezeid dat zy lustig vrool-

De Stadhouder van den jongen Onder-koning heeft de Gezanten ter maaltyd.

30 Januar.

De Gezanten begroeten Tofu.

De Gezanten met hun gevolg worden van den ouden Onder-koning ter maaltyd onthaalt.

1 Februar.

lik te maken, en de zwaarigheid van 't herte te spoelen hadden. Na het drinken van de *Thee*, werd 'er met Trommels en Trompetten een teeken gedaan om de kost op te brengen; en kreeg een ieder een byzonder Tafeltje vol schotelen voor hem; doch eer men tot het eten quam, liet de Koning eenen gouden kop met Wyn voor hem brengen, en door twee van zyne Edelen aan eenen ieder der Gezanten ook een kopje langen, met plechtelyke bygevoegde dienst-reden, datze die ten tweeden male ter welkomste geliefden uit te drinken. Zoo dra de kroezen in de rondte waren omgegaan en uitgeveegt, viel men, zonder langer te wachten, aan 't eten. Over de maaltyd liet zyne Majesteit twee zeeke Hollandsche Matroozen, (die aldaar noch onder zyne bewaring waren) by hem roepen, die mer groote eerbiedigheid en al knielende, na de Tartarische wyze, voor hem verscheenen. Hy vroeg hen waar zy twee of drie dagen geweest waren; en als hy daar op tot antwoord kreeg, datze niet wel te pas waren geweest, belaste hy hen achter de Gezanten te zirten, en verzagh hen met eenige schorelen eetens van zyn eigen tafel. D'een van deze Hollandsche Matroozen was voor dezen aan *Kitiabai*, en d'ander by 'r Eilandt *Auiam* gevangen en opgebracht, en waren beide bezoldight, en als die van 's Konings lyf-wachten gehouden. Toen de maaltyd byna geëindigt was, quamen, na 's Landts gebruik, de Speel-luiden en Comedianten voor den dagh, en vertoonden aldaar eenige Sineesche Speelen, die zy op een zonderlinge wyze en byna al zingende uitspraken. En na dat men aldaar verscheidene gezondtheden op den Keizer, den Gouverneur Generaal, den gemelden Onder-koning en onze Heeren Gezanten gedronken, en zich lustigh vroolick gemaakt hadt, vertrokken de Gezanten met hun gevolg, na genomen afscheit, van den ouden Onder-koning.

De Gezanten zyn by den jongen Onder-koning ter maaltyd.

Des anderen daaghs daar aan wierdenze insgelyks van den jongen Onder-koning ter maaltyd onthaalt, die hen onder 't geluit van bazuinen en

schalmeyen liet binnen komen. Hy zat zeer statelyk en prachtigh onder zeer kostelyke Zonne-schermen, en in 't midden van verscheidene groote en naamhafte Heeren van *Kanton*, die aldaar meê ter maaltyd genoodigt waren. De Gezanten wierden van dezen jongen Onder-koning op de zelfste wyze onthaalt, als des daags te vooren van den ouden Onder-koning, uitgezeid datze gantsch geen redenen gebruikten, dan alleen om vroolyk te zyn; 't welk de Heeren Gezanten niet weinigh deed verwonderen, en ook gelooven, dat hy alle de zaken der regeering op zyne Stadthouder moest laten aankomen.

Den derden quam *Pinxentou* met zyn byhebbend vaarttuig en al zyn omflagh te *Kanton*. Zoo dra de Heeren Gezanten zyn komste vernomen hadden, gingen zy hem in zyn Logement bewellekomen en begroeten, en vertrokken, na dar zy eenige discoussen ter weder-zyde gevoert hadden, weêr na hun Logement.

Den zevenden quamen de Gezanten, nu *Pinxentou* te *Kanton* gekomen was, by den *Tutang* ter gehoor, en gingen daar na alle de Magistraten, na 's Lands gebruik, bezoeken, en met zonderlinge plechtigheden begroeten; doch zy vonden weinige t'huis, dewylze buiten der Stadt beezigh waren mer her Feest van 't nieuwe Jaar te vieren, dat de Sincezen en Tarters mer zonderlingen yver en groote staaci volbrengen, gelyk zulks breeder in 't vierde Hoofstuk van onze Algemeene Beschryving verhaalt staat.

Dewyl nu de Gezanten, zelfs op 't aanraden van de gemelde Onder-koningen, de Geschenken, die voor hen ontworpen en toegevoeght waren, en ter somme van 16099 guld. beliepen, mede na *Peking* genomen en aldaar reënemaal verschonken hadden, en dienvolgens ter naauwer nood niet meer als een Nieuw-jaars-gift voor de zelve konden by een brengen, zoo toonden zich deze Onder-koningen daar over zeer misnoegt, en eifchten niet alleen intrest van veertien honderd teil zilver, die zy aan des Compagnies dienaars, zoo op het vertrek der Gezanten na

Peking,

Peking, als anders, op levering van koopmanschappen, verstrekt hadden; maar begeerden ook dat de Gezanten gezwind en aanstonds hen zouden betalen de vyf-en-dertig honderd reilen zilver, hen Onder-koningen voor den vryen handel voor hun vertrek na Peking te Kanton belooft, onaan gezien zy zelve hunne toezegging in dat stuk geensins en hadden nagekomen. En of wel schoon de Gezanten zich daar tegen stelden, zoo hebben deze Onder-koningen evenwel met geweld ingehouden een som van veertien honderd reilen zilver, daar zy intrest van gevordert hadden. Deze som wierd van hen ge-eischt, over de koop en levering van eenige goederen, die deze Onder-koningen aan de Compagnie noch schuldigh waten gebleven, en geensins wilden betalen nochte voldoen. Toen nu de Heeren Gezanten voor namen over dit werk met d'Onder-koningen nader mondeling te spreken, en hunne klachten ernstelyk voor hen uit te storten, begon de Burgerlyke Regeering binnen Kanton zich hier tegen te stellen, en den Gezanten, met het een en 't ander by d'Onder-koningen in te brengen, groot beletzel te geven; zulks de Gezanten hier door de weg tot het doen van hunne klachten toegeslooten wierd. De Gezanten evenwel, om te verzoeken wat daar af komen wilde, zonden korts daar aan, den ahtien den van Louw-maand, den Heer François Landsman en Hendrik Baron, in een Palakyn, tot den Stadhouder des jongen Onder-konings; maar zy wierden onder weegs van zeekeren Mandaryn bejegend, en door zyn byhebbend volk met zonderlinge wederwaardigheden en trotzelyk gehoont; invoegen zy gedwongen wierden hun voornemen te staken en weer na hun Logement te keeren. Naderhandt wierdt gezeidt, dat de gemelde Mandaryn zulks uit enkele quaarheit hadt gedaan, om dat de Gezanten hem met geene Geschenken vereert hadden.

En gemerkt korts daar aan een van onze beste Tolken, met namen *Paul Durette*, (die den Gezanten van de Kantonsche Onder-koningen was by gevoegt, en hen met een zeer goeden

yver en trouwelyk aan 't Hof gedient hadt) in zyn eigen huis, op 't land over de Revier, om hals gebragt, en zeer deerlyk vermoort wierd, beslooten de Heeren Gezanten, om verdere onheilen voor te komen, by tydts, en zoo haast het doenlyk viel, te vertrekken, en zich op de reize na Batavia te be geven.

Hier op gingen zy, den een-en-twintighsten, na d'Onder-koningen, om hun afscheidt van de zelve te nemen; maar zy quamen noch by den eenen, noch by den anderen ter gehoor. D'oude Onder-koning liet hem ontschuldigen, dat de randtpyn hem het hoofd en gantsch aanzicht (gelyk het ook de waarheit was) zoo ontfleeken en doen zwellen hadt, dat hy niet kon spreken, nochte de lust niet had zyn tong in de mond te roeren. Voorts liet hy den Gezanten door een van zyne Hof-Jonkers zeer vriendelyk en ten hoogsten voor de genoomen moeite bedanken, en geluk en voorspoet op de reize wenschen.

Van dezen gingen zy na 't Hof van den jongen Onder-koning, die hen deé weten, dat hy van 't onthalen zynere vrienden te ziek en te zeer vermoeit was, om met hen mondeling te kunnen spreken. Hy liet hen ook wel ernstelyk waarschouwen, datze geen Tartatische wapenen of eenigh geweer met zich uit het landt te voeren hadden. In de Voor-zaal, daar de Heeren Gezanten neêrzaten, en hen van zekeren Hoveling, na's Lands gebruik, de *Thee*, of Boonen-sop, geschonken wierd, lagen de stoelen, tafels, banken en alles over hoop, waar uit men genoegh konde' bespeuren en oordeelen, datze het Feest van Bacchus gevierd hadden; ook waren de meeste Heeren, die de Gezanten zeer vriendelyk onthaalden en onderhielden, noch half vol en dronken.

De Heeren Gezanten, die met hunne bezoeken niet veel zagen uit te rechten, namen van deze Heeren een beleest en eerbiedigh afscheid, en quamen tegen den avond weer in hun Logement; doch verbleven daar niet lang, maar gingen noch dien zelve avondt laat aan boord, in meening om des an-

De Gezanten gaan by de Onder-koningen om hun afscheidt te nemen; maar krygen geen gehoor.

De Gezanten gaan t'zeil.

deren daags vroeg in den morgenstondt t'zeil te gaan, gelyk wy ook deeden. Maar dewyl, na een weinigh zeilens, de windt begon te leggen en het doot stil wierd, moesten wy het anker ontrent den eersten Toren voorby *Kanton* in de grondt laten vallen; alwaar wy ook dien nacht bleven leggen.

De Hofmeesters der Onder-koningen komen de Gezanten te schep onthalen,

die weder na Kanton vertrokken.

Den drie-en-twintigsten quamen de Hofmeesters van de gemelde Onderkoningen, en de Wacht-kapiteins, die ons Logement bewaart hadden, met de Mandaryns, die de Gezanten in d'open af-reize verzelschapt hadden, aan ons boord, en onthaalden de Gezanten uit den naam van hunne Meesters met 's Konings eigen service, en den sterken drank *Sampsou*. Zy wenschten meenighmaal den Gezanten geluk en voorspoed op hunne reize, en datze haast moghten wederkeeren. Als de gezontheit der Onder-koningen en andere groote Heeren gedronken was, daar onder ook lustigh op de Trompet geblazen, en 't Kanon geloft wierdt, vertrokken zy weder, na genomen afscheid van de Gezanten, na *Kanton*; hen verzekerende, dat d'Onder-koningen, by aldien zy aldaar noch een dagh of twee wilden vertoeven, zulks minnelyk zouden toestaan. Doch wy maakten het hier niet lang, maat zet-

ten terstont onze zeilen by, en quamen den acht-en-twintighsten, met den ondergang der Zonne, in de haven van *Heytamon*, alwaar wy ons anker op vyf vadem steek-grondt lieten vallen. De Heeren Gezanten hadden de Gouverneur een Prince-vlagge toegezonden, die hy terstondt, neffens den Tartarischen Standert, van 't Fort liet afswaaien, tot teeken dat hem die zonderling aangenaam, en den Hollander by hem wel gewilt was.

Op den eersten van Lente-maandt, als de nacht alreë ten halven was verlopen, wonden wy ons anker weêr op, en liepen met een Oosten wind uit de gemelde haven van *Heytamon*, Zuid-Oost aan. Naauwliks begon het licht des dageraats door te breeken, of wy kregen den hoek van zeeker treffelyk Dorp *LANTAM* in 't gezicht, daar wy zoo dicht voorby zakten, dat ik hier door gelegenheit kreegh, om het zelve gevoeglyk na 't leven af te teekenen. Dit Dorp leit op een welgelegen plaats, en is, naar uitwyzing van de bovenstaande Prent, met zonderlinge hooge Gebouwen verciert, die zich van verre zeer lustigh opdoen, en een goet eind uit der Zee kunnen gezien worden.

Zoo spoedigh en gezwint voeren wy dien

en dag, datwe noch, met het onderaan van de Zon, buiten d'Ooftelyke landen van *Makao* quamen. Maar eer langzaam was het Jacht Bloemen-al in 't zeilen; want tegen den avond was hy zoo veracht, dat hy ons, en y hem uit 't gezicht raakten.

Op den vierden dezer zagen wy de oorder Bergen van *Aynam*, die onzent zes mylen Noorden ten Westen in ons af lagen. Wy smeeten hier het ep-loot uit, en vonden ons op acht-veertigh vademmen steek-grondt. De ind was Ooft-Zuid-Ooft, en de koers Zuid-Zuid-West.

Als het ontrent deze kust van *Aynam* geen ook plaats heeft op verscheide andere plaatzen van de groote (diaansche Zee) wil stormen of onteeren, kan de Zee-man zulks door n gewis en zeeker teeken te voeren: te weten, zoo dra zich in de rcht, die hier altydts ('t en zy het eêr wil veranderen) klaar en helder yft, en nooit met wolken betrokken, de minste volk vertoont, zal 'er ok altydts storm en onweêr op volgen; voegen de Zee-man, zoo dra hy zulks verneemt, zich tegen dit buldend onweêr, met zyne zeilen in te halen en te verminderen, gevoeghlyk en wapenen en beschermen. 't Geen er rymeloos is gezegt, 't zelfste zal, tot meer geheugen en opmerking, den Lezer in 't kort in rym voordragen.

*Wanneer de Min-godin, met drift
van bruine wolken,*

*Ontrent de kust Aynam haar aange-
zicht bedekt,*

*Zoo roert de gryze Vorst zyn gronde-
looze kolken;*

*Die dan gerustigh slaapt, die werd
haast opgewekt.*

Op den achtenden der zelfste Maant namen wy weer aan het Eiland *Pulo ymon*, en lieten aldaar het mars-zeil t de schoot loopen, om daar door enigh vaartuigh van landt aan boord te rygen, en te vernemen, of er korts ok scheepen geweest waren. D'Ei-nders wisten ons te verhalen, dat daar, veertien dagen verleden, een

Jonk voorby was gevaren na Batavia; en voor vier dagen noch een groot Schip, zonder te weten van wat plaats het gekomen was. Met dit bescheidt vervorderden wy weder onze reize, hadden aldaar zeven-en-twintig vademmen steek-grondt, een koelte uit den Noord-Oosten, en namen onze koers Zuid-Zuid-Ooft.

Nauwliks waren wy in Zee gestoo-
ken en dit Eiland uit 't gezicht geraakt, Zien vlie-
gende Vif-
schen. of wy zagen heele zwermen en schoolen van **VLIEGENDE VISSCHEN** uit het water springen, en in de lucht vliegen en zweeven. Een weinig, eer ik het vervolg van onze reize eindige, zal ik hier van den aart en eigenschap van deze vliegende Visschen laten volgen, en hare gestalte in de volgende Prent vertoonen, 't geen den Lezer niet min vermakelyk als wonderlyk zal te voeren komen.

Deze Visschen vallen bol en rondt, Nader be-
schryving
der vliegen-
de Visschen. hebben gemeenlyk de lengte van een groote Spiering, en vleugels als de vlerken van de Vleermuizen, die hen onder 't water, in 't zwemmen, als neêrgestreckte vinnen, by 't lyf neêr hangen. Zy verstreken een aangenaam voedzel voor d'andere visschen; maar inzonderheid voor de Tonynen, en zommige Zee-vogels, die, zonder op 't land te komen, zich geduurigh by de zelve laten vinden, om hen, zoo dra als ze boven water komen, tot hun aas te gebruiken.

Nooit zwemmen deze Visschen alleen, maar houden zich by heele schoolen en scharen by elkandre. Zoo dra zy de visschen, die hen tot aas zoeken en opfloeken, verneemen, begeven zy zich met zwemmen op de vlucht, of vliegen met hunne vlerken uit het water, 't welk dikwils in zoo groot een meenigte geschied, dat men nauwliks het water bekennen kan. Wy zagen deze Visschen ontrent zoo hoog ter Zee uit schieten, als onze mast half lang was; maar in de lengte kunnen ze zich niet veel meer dan honderdt en vyftigh schreeden boven water houden: want dewyl deze Visschen met geen drooge vlerken kunnen vliegen, en de zelve terstondt door de hitte der Zonne in de lucht opdroogen, zoo vinden zich de

zelve als gedwongen t'elkens in Zee neêr te storten, en hunne vlerken te natten.

*De vliegen-
de Visschen
lyden groote
vervolging.*

Geen dier byna, dat op 't landt of in 't water zich onderhoudt, lydt grooter vervolging dan deze visschen: want onder water wordenze van de Tony-nen, Haien, en andre Zee-gedrochten geduurigh vervolgt; waar over, om lyf en leven te bergen, zy dus, gelyk gezegt is, by zwermen ter Zee uit schieten; maar zoo dra komenze niet boven water in de lucht, of de gemelde Zee-vogels zitten daar achter her, en vervolgenze zoo lang, tot datze de zelve krygen, of deze visschen, met zich onder water te begeven, hen ontsnappen, alwaar zy dan weder van de gemelde Tony-nen, Haien, en andere visschen vervolgt worden; invoegen zy geduurig, zonder eenige stilstand, onder en boven water met hunne vyanden in oorlogh zyn. In 't vliegen houdenze geen roi; maar vallen dikwils, uit vermoeiteit, tegen de zeilen en 't wand aan; ook komenze by wylen op den overloop in groote meenighte neêr te storten, en blyven aan 't wand met hunne vlerken hangen.

Onder het bedenken van dit vreemd en eigen vliegen der visschen, die tot zwemmen alleen geschapen schy-

nen, en d'onmogelykheit weder van zommige vogelen tot het vliegen, die, hoewel gevleugelt, door hare zwaarte zich in de lucht op hunne wieken niet kunnen ophouden, (gelyk ik zulks wel- eer in de Vogel-struizen, Kazuwar-zen, en andere uitheemsche vogelen bemerkte) ontschooten my deze onder staande Vaerssen:

*Wy speuren overal des Heeren won-
derwerken,*

*Te water en te land, waar dat men
reizet heen;*

*De Vogels gaante voet, de Visschen
hebben vlerken,*

*En vliegen in de lucht met bonderden
by een.*

Op den een-en-twintigsten der zelf- ste Maandt hadden wy het Eiland Lin- ga, op de kust van Sumatra gelegen, West ten Zuiden, en ontrent negen mylen van ons af leggen. Vroeg in den morgenstond, en zoo dra het licht des dagersaats quam door breken, zagen wy loefwaarts op een Schip leggen; waar over wy onze Chaloepe uitzet- ten, om te vernemen wat het voor een zeil was, en van waar het quam. Eindelyk wierden wy gewaar, dat het ons afgedwaalt Bloemendaal was; waar

waar op wy ons by elkandre vervoegden, en gelykerhandt, mer een Oost-Noord-Oosten wind, Zuid-Zuid-West aan liepen.

Den vier-en-twintighsten geraakten wy in de Sraat Banka, tusschen het groot Eiland Borneo en Sumatra; en den zes-en-twintighsten voorby 'r Eiland Lucipara, en met een door de boven gemelde engte.

Den een-en-dertigsten, of laaften van Lente-maand, landden wy op de lang gewenschte Reede voor Baravia, na dat wy twintigh maanden en zes dagen op de heen- en weërom-reize hadden uit geweest.

De Heeren Gezanten voeren terstondt na landt, om den E. Heer Gouverneur Generaal, midtsgaders de E. Heeren Hooge Raden van Indiën, verslagh van hun wedervaren te doen, en hoe vruchtreloos hunne zaaken te Peking by den Keizer waren afgelopen en uitgevallen; schoon zy zich geener moeite onrzen, en de voornaamste Mandaryns, ja den Keizer zelfs, rykelyk met Geschenken, om hen des te rekkelyker te maken, vereert hadden. De Geschenken, die zy in dit Gezandrschap, zoo aan den Keizer en aan andere in Sina, gedaan hadden, beliepen in 't geheel — 55552 guld. 16 stuiv. 9 pen. Want

Op hun eerste aanwezigen in Kanton verschonken zy. zo aan de Onder-koningen als andere Grooten, 4019: 10: 1

Op de reize van Kanton tot aan Peking — — — 678: 0: 12

In Peking, zoo aan den Keizer, des zelfs Moeder en Gemalinne, als ook aan de Ryks-raden en Mandaryns — — — 42326: 17: 8

Op d'afreize van Peking na Kanton — — — 2592: 10: 10

In Kanton aan d'Onder-koningen, den Tutang, en den gantschen Raad — — — 5935: 17: 10

In alles — — — 55552: 16: 9

Boven dien hadden zy in den zelven tydte verteert — — — 32532: 9: 7

Te weeten in Kanton van Herfst-maand des jaars 1655. tot den zes-tienden van Bloei-maand des jaars 1656. — — — 14312: 13: 6

Op de reize van Kanton na Peking, van den zeventienden van Lente-maand tot den zeventienden van Zomer-maand — — — 8541: 10: 18

In Peking tot den zeventienden van Wyn-maand — — — 8483: 16: 8

Op d'af-reize van den zeventienden van Wyn-maand des jaars 1656, tot den acht-en-twintighsten van Louw-maand des jaars 1657. — 1194: 8: 7

— — — — 32532: 9: 7

— — — — 55552: 16: 9

Beloopt in alles — 88085: 6: 0

En voor al deze Geschenken, en groote moeite van zoo een zwaare en lange reize, wierd 'er anders niet uitgerecht, dan dat de Hollanders in Sina by den Keizer als vrienden aangenomen wierden, en om d'achr jaren weder zouden komen mogen den Keizer begroeten, volgens den inhoud van den boven gemelden Brief, die den Grooten Cham aan den Gouverneur Generaal tot Baravia geschreven hadt.

En schoon door de listigheden der Portugeesche Jesuiten, gelyk te vooren vermeld is, onze zaak na wensche by den Keizer niet was uitgevallen, zoo staat evenwel te hoopen, dat in 't kort, en eer de tydte van acht jaren zullen verlopen zyn, ier wenscheelyks, en tot voordeel van onzen handel, door een kleene Bezending (dat verscheidene Grooten te Peking de Gezanten niet duisterlyk te kennen gaven) zal kunnen verricht worden. Want dewyl den Grooten Cham met eenige Sincezen (die, onder den vermaarden Zee-roover Koxinga, zich geduurig op Zee en 't Ryk in alarm houden) noch oorlogh voert, en wy dezen Monarch met onze schepen, in 't verjagen van dezen Zee-roover, geen kleene dienst kunnen doen, zoo zal deze Vorst, indien hy grondiger kennis en bescheid van onzen Staat en deugdelyk voornemen bekomen heeft, buiten twyffel zich veel rekkelyker tot het roestaan van den vryen handel vinden laten.

Onder zoo veel veranderingen, zedert ons vertrek voorgevallen, verstonden wy alhier met groote blydtschap, dat de sterke Stadt Kolombo, op 't Eiland Ceylon, aan onze zyde was overge-

Verstaan
op Batavia
het over-
gaan van
Kolombo.

gaan. Men was by ons vertrek met een aanzienlyke macht derwaarts getrokken, om deze Stadt den Portugeezen, die de zelve in hadden, afhandigh te maken en t'ontweldigen, en door dit middel den vryen handel van Kancel, die zonderling weeligh in dit Gewest voortkomt, alleen met d'Inwoonders te dryven. Om dit werk te volvoeren, en ten gewenschten einde te brengen, was d'Ed. Heer Gerard Hulst tot Directeur Generaal gestelt, en hem het opper-beleid des oorloghs aan bevoelen. Deeze voortreffelyke Heer, die in voorzichtigheit en kloekmoedigheid zonderlingh uitmuntte, bragt deze Stadt, door zyn kloek en wys beleid, in korten tyd (hoewel daar binnen een groot geral bezettingen lagh) tot die benaauwtheit, datze alreë aan 't gypen en 't overgaan was. Verder, buiten twyffel, zou hy zyne zege vervolgt, en noch grooter proefstukken van zyne manhaftigheit gegeven hebben, indien het nydigh noodlot, in 't midden van zyn zege-pralen, hem niet hadt weg genomen. Want als hy zagh dat zyne zege niet, dan mer een overstout bestaan en dappre kloekmoedigheid, te volvoeren was, tradt hy stout en onvertzaagt, met een piek in de vuist, voor aan ten storme; doch wierd, helaas! van een heilloos lood zoodanig getroffen, dat hy binnen weinigh uren dezer wereld daar aan quam t'overlyden. Zyne dappere Soldaten, ziende zich van zoo eenen uitsteekenden Opper-hoofst berooft, ontfaken, in steë van in moed te bezwyken, daar door zoodanigh, datze dit verlies van hunnen Veldt-oversten niet dan met het veroveren der Stadt wilden geboet hebben. Zy vielen, derhalven, zoo onvertzaaght op de Wallen van deeze Stadt aan, dat de bezettingen zich genoodzaakt vonden van verdragh te spreken, en op billyke voorwaarden de Stadt aan d'onzen over te geven. Wat groot voordeel de Ed. Compagnie hier af te verwachten heeft, zal een ieder lichtelyk kunnen bevroeden, dien bewuft is, dat deze Plaats alleen de beste en fynste Kaneel uitlevert. Met den gemelden Heer Directeur, die door dit stout bestaan eeuwich op

de vleugelen der fame zal zweeven, bleven ook verscheidene andere voorname Helden, die hunnen Oversten in moed en dapperheit geensins wilden wyken, verslagen; 't welk de vreugde over deze zege niet weinigh deed verminderen en in toom houden.

Wy verstonden hier ook, dat de twistige zaak in *Amboine*, die deeze Plaats met groot gevaar dreigde, door 't kloek beleid van den Ed. Heer Arnold de Vlaming, in vrede was verandert; invoegen men aldaar weder vry en vrank mogte leven, en de koophandel met d'Inwoonders op den ouden voet gedreven wierd.

Eindelyk wierdt ons ook bericht, hoe de Bantamsche Javanen aan 't muiten waren geslagen, en tegen d'onze opgestaan; maar echter nu een tyd lang zich hadden stil gehouden, en 't oorlogen scheenen moede te zyn: dat Godt almachtigh geve, op dat de bloeiende staat van d'Ed. Compagnie hoe langer hoe meer mag bloeien, tot voorspoed en welvaren van 't lieve Vaderlandt. Want de roem des Hollandtschen naam is merkelyk in top gesteegeen, zedert de Hollanders, tot nadeel en grooten afbreuk der Spaansche en Portugeesche gewesten, hunne kielen na den dageraat en d'Oosterfche gewesten zonden. Hollandt, en al d'andere Vereenigde gewesten, begosten in macht en mogentheit zonderling aan te groeien, toen de volken der Vereenighde Neêrlanden d'ongebaande strecken van den grooten Indiaansche Zee met hunne stevens gingen beploegen. De Spanjert zagh toen eerst, dat het met zyne Landen in Neêrlandt omgekomen was, als de Vereenighde Neêrlandsche volken, na her afwerpen van 't jok der slavernye, hem zyne Ryken in d'Oosterfche gewesten zochten afhandigh te maken, en die paerle uit zyne kroon te rukken. Na dit bemachtigen en veroveren van Landen, Capen, Eilanden, in de groote Indiaansche Zee gelegen, heeft men zedert dien tyd hier te lande een ooght van allerlei Speceryen, en in grooten overvloed d'Indiaansche Zyde en Katoene stoffen gehadt. Al deeze Waa-

Vaaren, en andere kostelyke en dierbare edele Gesteenten, als Diamanten en Paerlen, die de Neêrlanders eertyds en Spanjert ten duursten moesten uit de handen wringen, komen tegenwoordigh in groote meenigte jaarliks in den schoot der Vereenighde Neêrlandtsche gewesten vlocien en zakken.

Deze Compagnie, van kleen opgenomen, is heden door Gods genade zoo googh geklommen en gesteigert, dat ook ingeleide Hooft-som meenigmaal verdubbelt is. De zelve Compagnie licht Krygs-volk op hare eigen kosten, brengt Legers te velde, slaatze neder, treekt op, oorlogt in d'andere wereld, overovert Steden, overweldicht Eilanden, reed Vlooten toe, en brengt te zege dingen die niet veel verscheelen van de macht der allergrootste Vorsten en Koningen. Porcelein, 't welk Scager en Kardaen meenen der aaloude Myrrhina geweest te zyn, wordt allen in groote meenigte met scheepen herwaarts gebragt. Iemandt mogt niet recht van deeze Vaart zeggen, geen eertyds Plinius zeide van des grooten Pompejus zege over Mithridates, dat deeze meest oorzaak was dat de Romeinen, in plaats van hunnen bewoonen dagelikschen over-zeefchen misraat, vaten van Parlemoer, en koelyk Gesteente begonnen te gebruijen. Welk een aanwas nu, en welke gelukkige voortgangen de Compagnie, sedert haar eerste oprechting, in den Indiaanschen handel heeft gedaan, geuen de tegenwoordige jaarlikze Retouren, die dikwils de rykdommen van een gemeen Koninkryk uitmaken, genoeg kennen.

Tot roem van dezen schat-ryken oosterfchen handel, en Schip-vaart, al ik deze onder staande Vaerzen (eertyds van wylen Kasper van Baerle, Professor in de Wysbegeerte der doorluchtige Schoole hier ter Stede, op de zelfste taal in 't Latyn ontworpen, en door van den Vondel in Neêrduitsche rym gebragt) hier laten volgen.

Fortuin trok over Zee, en ging na
't Oosten bruijen,
En bield in Indiën ten lange lesten
stand;

Daar was zy wellekoom in der Molukken huizen

By Memnon's Koningen, verjonden hand aan hand.

De dageraat ontsloot zyn kamers voor ons kielen,

Daar werden Hollanders van Mooren wel onthaalt,

't Was niet genoeg, dat zy in Neêrland 't veld behielen;

Zy zeilden 't aardtryk om, zoo wyde de Zonne straalt.

Vermaakt, om dat de Zon getuigde van hundaden,

Zoo verre en zoo uitheemsch. Ons Holland strekt de schuur

Voor 't Indiaansch Gewas. Het Noorden heeft geladen

Al 't geen het Oosten teelt. Al wat het hemelsch vuur

Des Zomers kookt en braadt, bewaart, in dit geweste,

De kille Winter-vorst, die vuur nit Peper kaauwt.

Arabien geeft ons zyn Wierookvaten beste.

De handel met den Pers tot noch toe niet verflaauwt.

Hy mangelt zyne Zyde, en zyn Katoene Waaren.

Het groote Java deelt ons zyne schatten mee,

En Sina 't Porcelein. Wy Amsterdammers waren

Alwaar de Ganges looft zyn wateren in Zee:

Alwaar de winst ons voert, na alle Zeen en Kusten.

Gewinzucht liet tot noch geen Havens onbezocht.

Dus verre heb ik op 't bondighste en kortste verhandelt 't geen ons op de gantsche op- en af-reize, en aan 't Keizerlyke Hof te Peking is voorgevallen; daar in, myns wetens, nergens tegen de waarheit ('t geen ik voor al bcherticht heb) gezondicht is. Maar gelyk ik in 't begin voor de Reis-beschryving in 't kort het gantsche Ryk, voor zoo veel het Landt aangaat, beschreven heb, alzoo acht ik niet ongerymt te zyn, tot volkomen kennis van 't gantsche Sineefche Ryk, hier een Algemeene Beschryving te laten volgen,

volgen, en daar in van de Regceering, Letteren, Wetenschappen, Zeden, Manieren, Dragten der Inwoonders, Dieren, Gewassen, Oorlogen, en wat des meer zy, in byzondere Hoofstukken, beginnende van de Regceering, te handelen.

In het beschryven van al deze verhaal- en gedenkwaardige zaken, zal ik de schriften van eenige geloofwaardige Schryvers, die hunnen arbeid aan 't verhaal der Sineefche zaaken trouwelyk besteed hebben, ten deele te hulp nemen: want ik zou den yver en arbeid van deze schrandre herffenen, die deze stoffe dus bearbeid hebben, veel te kort doen, indien ik hunne schriften onder de myne als eigen voegde, en den Lezer te vooren niet verwittigde, dat ik ook van anderen iets ontleent, en my daar af in dit werk gediend hebbe.

*Wie van
Sina wel
geschreven
hebben.*

Onder d'aanzienlykste en deffighefte Sineefche Schryvers, verdienen d'eerste plaats zeeke Jesuiten, als *Niklaas Trigautius*, *Alvaros Semedo*, en *Martinus Martini*; de twee eerste, met het beschryven van een grondigh en bondigh verhaal van gantsch *Sina*, en de laatste met het beschryven van den Sineefchen Atlas. Meest al d'andere Schryvers, die voor en na deze Jesuiten iets van *Sina* op 't papier bragten, hebben meer beuzelingen en ydele droomen uit hunne kruinen gestooten, dan

eenige waarfchynlikke dingen, en d' 't lezen waardig zyn.

Veele dingen, als Pronk-torens, Pagoden, Triumf-poorten, Schepen, Heeren-hooven, &c. die alreê in de ze Reis-beschryving verhaalt staan en ik zelf bezichtigde, zal ik on-aar geroert voorby gaan, en op nieuw niet weder ophalen, om, door het herhalen en 't zeggen van een zelve ding twee maal, den Lezer niet verdrietig noch moeielyk te vallen; invoegen in in deze Algemeene Beschryving alle zal voordragen, en ten toon stellen 't geen, aangaande deeze gemelde Pronk-torens, Pagoden, &c. in tien overige Landfchappen, die w op onze reize niet aan deeden, te vinden is. Wat d'overige dingen belangt, als: de Regceering, Letteren, Wetenschappen, Zeden, Dragten der Inwoonders, &c. die den gantschen Ryke in 't gemeen, en niet in der Landfchap in 't byzonder aangaan en met haar verhaal al te groote verwildering, en verwerring in de Reis-beschryving zouden veroorzaakt hebben, daar af zal ik te boek slaan, zo wel 't geen ik in onze op- en af-reiz zelfs bezichtigt, als dat ik uit de schriften der geloofwaardighefte Schryvers en uit hooren zeggen der Inwoonders door vlytigh navorfchen heb vernemen kunnen.

Algemeene Beschryving

V A N

t R Y K S I N A.

EERSTE HOOFSTUK.

*Van de Bestiering, en verscheide hooge Amptenaren
in S I N A.*

Drie formen van bestieringen vind men by de Staatkundigen aangetekent; d'eerste is daar een mensch alleen te gebieden heeft, en alle andere gehoorzamen; en deze wyze van bestiering wort by de Grieken *Monarchia*, als of men *eens-regeering* wilde zeggen, genoemd. De tweede is, daar een zekre vergadering van menschen, daar toegebooren of verkooren, de heerschappye voert, en alle andere, die buiten deze vergadering zyn, gehoorzamen; deze wyze van bestiering wordt op Grieks *Aristokratia*, dat zoo veel als *Adel-regeering* gezeid is, genoemd. De derde form van Landbestier is, daar alle menschen, die van natuurs wegen onder een anders voorgedye niet staan, als Vrouwen en Kinderen, macht hebben, om in een vergadering te verschynen, en aldaar met de meeste stemmen, wetten, en uitvoerders der zelve te maken, aan de welke ieder mensch gehoorzaamheit schuldig is. En deze bestiering is op Grieks by de Staatkundigen met den naam van *Demokratia*, als of men op Neêrduitsch *Volks-heersching* zeide, bekend.

In het Ryk van *Sina* is van aller geheugen is her d'eerste form van regeering, daar een eenigh persoon de heerschappye voert, voor goet gekent: want de naam van Adel-heersching of

Volks-regeering is by de Sineezen heel onbekent; invoegen wy (gelyk zulks te vooren in 't beschryven van *Peking* verhaalt staat,) geen kleene moeite hadden om hen te verklaren, op wat wyze deze twee laatste formen van Landbestieringen in Europe toegingen. De Koning of Keizer van *Sina* heeft het leven en de goederen van eenen ieder onderdaan in zyne macht; hy alleen is volkoomen Opperhoofd van allen, zulks de Sineesche bestiering met recht, en zonder opspraak, een Een-hoofdige of Monarchale bestiering mag genoemd worden.

Wel is waar, dat certyds onder eenen Monarch alleen de onderdanen geen minder Eer-tytelen hadden als in Europe de Hertogen, Marquisaten, Graven, en diergelyke Vorsten; maar zederdt achteen honderd jaren herwaarts, zyn deze tytelen van byzondere heerschappyen, en deze machten geheel en al den onderdanen benomen.

De erfenis van 't Ryk sterft van de Vader op de Zoonen, en indien 'er Zoonen ontbreken, op de naaste Bloedverwanten des Konings. Het is ook by de Sineezen een gebruik, dat d'oudste Zoone de bestiering des Ryks aanvaerd, en aan dien van d'onderdanen hulde en manschap gedaan wordt. Alléen leeft men, dat twee of drie Koningen in oude tyden het Ryk voor hunnen dood niet aan hunne Zoonen,

Het Ryk sterft van den Vader op den Zoon of naaste vrienden.

die zy tot de heerschappye onbequaam oordeelden, maar aan andere, schoon de zelve hen in bloetverwantſchap niet beſtonden, overdroegen. Het is ook dikwils gebeurt, dat d'onderdanen den geenen, die te ſtreng heerſchte, uit ongedult van 't Ryk beroofden, en in diens plaats eenen, die den volke aangenaam was, en in krachten en vroomheit uitmuntte, verkoo-
Trigantius. ren, en voor wettigen Vorſt aannamen. Zonderling is dit in de Sineezen te pryzen, dat veele onder hen liever eerlyk willen ſneuvelen, dan met een ingedrongen Vorſt eedt-geſpan maken, en dien luide te zweeren. Want de Sineezen hebben een treffelyk ſprekwoort, namelyk: *Dat een eerbare en kuifche Vrouw geen twee mannen wil trouwen, noch een getrouw Onderdaan geen twee Heeren dienen.*

Author admirandum. Wanneer nu d'oudſte Zoon tot den ſtoel des Ryks is verheven, zoo voeren alle d'andere den ſchyn van Koninklyke waardigheit met den naam, tytel en eerbewyſing, en mogen de macht en 't gezag, dat de Koning heeft, geensins gebruiken. Een en ieder hunner word van den Koning een zekre Stadt, met een treffelyk Palais, toegeleit, daar in hy een Koninklyken ſtaar houd, en met groote pracht geviert en bedient wordt, zonder dat hy op de Burgery eenigh recht heeft. En om niet teſſens zoo veele ſchatten en geld-middelen te vergaderen, darze een heir zouden kunnen toeruſten, zoo ontfangenze alle drie maanden zekere inkomſten van 's Konings Landvoogden. Ook is hen op hals-ſtraf verbooden uit de Stadt te trekken, die hen de Koningh heeft toegeleit.

De Sineezen hebben geen oude Wetten. In dit Ryk vind men geene oude Wetten, gelyk by d'Europers de Keizerlyke Wetten zyn, die van de Romeinen haren oorsprong hebben. Maar de geene die allereerſt Stichter van een zekeren Stam is, en de heerschappy aanvaerd, ſtelt na zyn welgevallen nieuwe Wetten in. Dit is d'oorzaak waarom de Wetten, die voor deezen leſten inval der Tarters, en noch eensdeels van de Sineezen ten huidige dage onderhouden worden, niet ouder zyn dan zekeren Keizer *Humvuo*, wiens

Stam, om des zelfs treffelyke uitgevoerde daden, in 't uitleyden der Tarters *Tamin*, dat groote helderheit berekent genoemd is geworden. Deeze Keizer voerde eensdeels andere Wetten in, en bevestigde eensdeels d'oude, die alre van zyne Voorzaten ingevoerd waren.

De Sineezen noemen hunnen Keizer gemeenlyk *Thienſu*, dar zoo veel op Neêrduiſch gezegt is, als *Zoone des Hemels*; en dezen naam geven zy hunne Keizeren, niet om darze geloven dat de zelve uit den Hemel geteelt zyn, of van daar haren oorsprong hebben, maar zy noemen hen *Zoonen des Hemels*, dewylze meinen dat de geene van den Hemel vieriger bemint worden, die voor alle andere ſterffelyke menſchen, en hunne uitſteekende en natuurlyke be-
 gaaftheden, tot zoo hoog een ampt verheven worden. En dewyl deze volken den Hemel voor de hoogſte Godtheit vieren en eeren, zoo is *Zoone des Hemels* by hen even zoo veel gezegt, als of men *Zoone Gods* zeide. By den gemeenen man evenwel wordt de Keizer niet *Thienſu* genoemd, maar *Hoangti*, dat *Geele Keizer*, of Keizer van aarde, die zy geel van kleur noemen, te zeggen is, om den zelve van *Xangti*, de opperſten Keizer betekend, t'onderscheiden. Twee duizent zes hondert zeven en tnegentigh jaren voor Christus geboorte heerſchte d'eerſte Keizer die den naam van *Hoangti* voerde, en ter oorzaak van des zelfs uitmuntende deugden en treffelyk uitgevoerde daden, hebben de Sineezen zedert alle hunne Keizeren den naam van *Hoangti* gegeven.

Wyders, tot de beſtierung des Ryks en 't roer der Regeering, worden alleenlyk perſoonen genomen en gebeezygt, die, na voorgaande onderzoeking bequaam bevonden worden den ryte van Doſtor in de Geleertheit te mogen voeren; en tot dit ampt van Landbeſtier helpt hen noch de gunſt der Magiſtraten, noch die van den Koning zelf. Want ieder raakt in *Sina* tot alle ampten van Landbeſtier door zyn beproefde wetenſchap, voorzichtigheit, deugt en ſchranderheit, 't zy dat hy eerſt in 't ampt van Magiſtraat reed, of van te vooren alreê eenige ampten bedient heeft.

Alle Magistraten, zoo wel die in den Raadt van Staaten als van Krygs-zaken zitten, worden op Sineesch *Quonfu*, als of men op Neêrduitsch *Voorzitters* of *Raads-hoofdmannen* zeide, genoemd. De zelve noemt men gemeenlyk ook, achtbaarheids en niet ampts-halven, *Larve* of *Lautie*, 't welk Heer of Vader betekent. De Portugeezen noemen deze Magistraten in Sina Mandaryns, misfchien van het Latynsche woord *mandando*, dat beveelen te zeggen is, met welken naam de Sineesche Magistraten ook by d'Europers verstaan worden.

En schoon ik in 't begin zeide, dat de bestiering van dit Ryk in een Monarchale of eenhoofdige heerschappye bestondt; zoo blykt evenwel uit het boven verhaalde, en 't geen ons noch te verhalen staat, dat de zelve bestiering ook niet weinigh gemeenschap heeft met de Aristokratische, of Adelregeering. Want hoewel al het geene dar van de Magistraten beslooten word, nootzakelyk van den Koning, met het inleveren van verzoek-schriften, moet bevestigd worden, zoo besluit hy evenwel in geene zaak eer niet, voor dat hy daar toe van de Magistraten verzocht of vermaant word. En indien eenig byzonder persoon den Koningh een verzoek-schrift heeft overgelevert, ('t welk evenwel hicrom zelden geschiedt, dewylze alle, eer datze den Koning overgelevert worden, van zekre Magistraat moeten onderzocht en opgenomen worden) en de Koning zich gelaat dat re willen toestaan, zoo onderschryft hy 't met deze of diergelyke woorden: *Dat het Amptgenootschap, tot wien deze zaak eigentlyk geboort, dit verzoek-schrift onderzoeke, en my daar af dan onderrichte, wat in de zaak dient gedaan te worden.*

Het gaat ook zeker, dat het den Koning geenfins vry staat, iemand met eenigh Geld-ampt of Magistraatschap te begiften, 't en zy iemand van een der voornaamste Magistraten zulks aan hem verzoekt. Doch is dit alzo niet te verstaan, als of de Koning uit eigen en byzondere macht zyne Hovelingen met eenige giften niet magh beschenken; want dit doet hy dikwils volgens een oude gewoonte, daar by eenen

ieder vry staat op zyne eigene onkosten zyne vrienden te verhoogen; maar zulks word geenfins onder de gemeene weldaden gerekent, dewyl deze giften des Konings niet uit 's Lands, maar uit zyn eigene goederen komen.

D'inkomsten der schattingen en tollen worden niet in 's Konings Schatkamer gebragt, en de Koning mag die na zyn welgevallen ook niet aanleggen, maar zy worden alle, 't zy Geld of Rys, in 's Landts Schatkisten en Schuuren gebragt. Van deze penningen worden d'onkosten, die aan 's Konings Vrouwen, Zoonen, Vrienden, Gelubden, en alle zyne Dienstboden, en meer andere dingen gedaan worden, betaalt.

Wydere staat aan te merken, dat in Sina tweederlei soorten van Raden zyn; d'eene soort bedient niet alleen het ampt van Hof-rechters of Ryks-raden ten Hove, maar het bestiert ook, eveneens als van een Wacht-toren, 't gantsche Ryk. D'ander soort bestaat in lantvoogdelyke Magistraten, die byzondere Lantschappen of Steden bestieren.

Van beide deeze rangen vindt men door het gantsche Ryk vyf of zes zeer groote boeken te koop, die alle maanden in de Hoofst-stadt *Peking*, daar het Hof is, met groote vlyt verdrukt worden. In deze boeken leeft men anders niet dan de namen van 't Vaderlandt, en den staat der geene, die te dien tyde door 't geheele Ryk het Magistraatschap bekleeden. En moeten deze boeken noodzakelyk zoo dikwils herdrukt worden, dewyl in zoo groot een meenigte van Amptenaren dagelyks groote veranderingen voorvallen; want zommige sterven, andere worden van hun ampt beroofd, of tot het bedienen van geringer ampten gezet; ook komen den zommigen hunne ouders te sterven, uit welken laatsten toeval zy terstont, na 's Lands gebruik, gehouden zyn alle ampten af te leggen, naar huis te trekken, en drie geheele jaren rouw te dragen. En om der zelve plaatzen weder te vullen, bevinden zich altyd re *Peking* een groote meenigte van andere personen, die zich altyd gereed houden, en 't geluk verwachten.

De Ryks-raden zyn in zes Amptge-

De Raden in Sina zyn tweederlei.

Boeken; waar in alle de namen van alle Magistraats-per-sonen gescreven staan.

*In Sina
zyn zes
Raden.*

*Sipu, of
Raad van
Staten.*

genootschappen, of, om beter het Sineefche woordt *Pu*, dat Raden betekent, uit te drukken, in zes Raden verdeelt. Het eerste amptgenootschap of d'eerste Raadt wordt op Sineefch *Sipu* genoemt, dat zoo veel te zeggen is als Raadt van Magistraten of Staten. Dit amptgenootschap, of deze Raadt van Staaten, overtreft alle d'andere Raden. Want hun ampt bestaat hier in, datze alle de Magistraten des gantschen Ryks van de Filosofifche orde, die wel de machtighste zyn, te noemen hebben; welk noemen in de treffelykheit van fchryven, daar af by dezen Raadt geoordeelt wordt, voornamelyk bestaat. En alle klimmenze tot eenen toe van laege ampten allengs tot de hoogfte trappen van eeren, indienze flechs in de laege ampten proef-ftukken van deugt en rechtvaardigheit gegeven hebben: hebbenze in tegendeel gedaan, zoo wordenze tot laeger Ampten van Magiftraatschappen gezet, of geheel en al daar af berooft. Want het is hier te lande een vaste regel, dat degeene die tot de trappen van geleertheit opgeklommen, en daar in bequaam verklaart is, tot aan zynen hoogen ouderdom na de hoogfte trappen van waerdigheit dingt, en nooit dan door zyn eigen fchult van de bestiering des Ryks afgezet word. En indien het gebeurt dat iemandt om zyne misdaadt wordt afgezet, zoo leit hy ook teffens met her Magiftraatschap de hoop, van ooit tot de bestiering des Ryks weder te komen, af.

*Hopu, of
Raad van
Geld-mid-
delen.*

De tweede Raad wort *Hopu* of *Hupu*, dat is, de Raad van Geld-middelen geheeten. Deze Raad heeft het bewint over de Vorstelyke goederen en inkomsten; vordert des Konings Tollen en Schartringen in, betaalt de Krygs-knechten, en andere onkosten die in 't Ryk vallen.

*De Raad
Limpu.*

De derde Raad wort *Limpu* genoemt; deze draagt zorge over de gemeene Offerhanden, Tempels, Priesters, 's Konings Vrouwen, Schoolen, en dat de examens of onderzoekingen der Geleerden na 's Lands gebruik, en in orde mogen toegaan. Ook heeftze opzicht over de Heilige dagen, de gemeene gelukwenschingen en plichtplegingen, die

aan den Koningh op zeeke tyden en voorvallen gedaan worden; zy bemoeien zich ook met den wel verdienden eertytels te geven, geeft achtting op de Artzen, Wiskunftigen, op 't weg zenden en ontfangen van Gezandtschappen, en 't fchryven van brieven na alle Gewesten. En schoon dit Amptgenootschap zoo veel niet te zeggen, noch zoo veel inkomsten heeft, zoo is 't niet te min vry aanzienlyk, om dat de Magiftraats-perfoonen van dezen Raadt uit het Koninklyke Amptgenootschap *Hanlin* geheeten, gekoozen worden en eindelyk hier uit in den Hoogen Raadt *Colao* geraken; 't welk de op eerste waerdigheit in *Sina* is.

De vierde Raad wordt *Pimpu* genoemt, dat op Neêrduitsch Kryghs raadt te zeggen is. Aan dezen Raad staan alle de zaken van Vrede en Oorlog, die de verzekertheit en bescherming der Landen betreffen, daar in zyn evenwel zonder bewilliging des Keizers niet mogen besluiten. By hen worden ook alle Oorloghs-ampten bevestigd, den blooden afgenomen, en dieweder den manhaftigen gegeven. Deze Raad verheerlykt ook eenen ieder na de grootte der uitgevoerde daden met verfeide eertytelen en waerdigheden.

De vyfde Raad wordt *Cumpu* genoemt, als of men de Raad van d'opzienders over de timmeragie der gemeene Gebouwen zeide. Deze Raad draagt zorgh over 't stichten van 's Lands Gebouwen en Paleizen, die van den Koning, zyne Vrienden, en de Magistrate bewoont worden. Zy geeft ook achtting op 't bouwen van Schepen, en 't uitrusten van Scheeps-vlooten; laat de Stadmuuren ophalen en vermaken, en neemt eindelyk op alle andere gemeene Stadwerken toezicht.

De zeste Raad, die van het straffen der misdaden *Humpu* genoemt wordt, onderzoekt en veroordeelt alle misdadigen, en doet die straffen.

Alle zaaken van het gantsche Ryk worden by deze zes Raaden afgedaan. Weshalven hebbenze in ieder Landtschap en Stadt onder zich Magistrate en Notariffen, door wienze van alle handelingen, die in ieder Gewest voorvallen

vallen, verstandigt worden; invoegen deze Raden met zwaare gewichtige zaken bezigh zyn; maar de meenigte en goede orde der Amptgenootschappen maakt hen dit pak vry dragelyk. Want in ieder Raadt is een Voorzitter of Raads-hoofman, dienze *Ciam Ciu* noemen. Deze heeft twee Byzitters, eenen ter linker zyde, die *Co xi lam* geheeten, en de voornaamste is; en eenen ter rechter zyde, die *Ten Xilam* genoemd wordt. Deze drie hebben te Hoof en in 't gantsche Ryk de hoogste waerdigheit, uitgenomen de geene die in den Hoogen Raadt *Colao* zitten. Behalven deze drie Raads-hoofmannen zyn in ieder Raadt noch tien andere Raads-hoofmannen, die weinigh in waerdigheit van hen verschillen, en alle byzondere ampten verrichten. Daarenboven zyn'er noch in ieder Raadt verscheide andere groote en kleene beamp- te Perfoonen, als Notarissen, Schryvers, Secretarissen, Oversten der Justitie, en andere ontelbare mindere be- amptenaren, die hier te lande by ons niet in 't gebruik zyn.

De P. Jesuit Semedo, in zyn verhaal van *Sina*, stelt boven deze zes Raden noch verscheide andere Amptgenootschappen of Raden, daar onder eenige met zommige van de zes gemelde eenighsins schynen over een te komen. Alle deze worden op Sineesch *Kien Kum* genoemd, bestaan in verscheide ampten, en hooren in 'r byzonder tot het Koninklyke huis, gelyk de zes eerste de voornaamste van 't Hof zyn.

Het eerste Amptgenootschap wordt genoemd *Thai lifu*, dat is, de Raadt van de groote Reekening. Dit Amptgenootschap is gelyk een groot Kancelery van 't Ryk, en worden daar in de laatste vonnissen van den Hof raadt onderzocht, en alle gewichtige handelingen by het zelve afgedaan. Het bestaat uit dertien Mandaryns of Magistraten, eenen Raads-hoofman, twee Byzitters, en tien Amptgenooten.

Het tweede Amptgenootschap is *Quan lufu* geheeten, en draagt zorg voor 's Konings Tafel, de Koningin, de Gelubden, en voor alle d'onkosten van 's Keizers Hof. Het beraalt ook de Hof-amptenaars, en alle andere die

aan het zelve komen om iets te verrichten, gelyk als Gezanten die van buiten komen, en diergelyke andere perfoonen. Dit Amptgenootschap heeft eenen Raads-hoofman, twee Byzitters, en zes Amptgenooten.

Het derde is *Thai po cu fu* geheeten, De Raadt
Tai po cu fu. en draagt zorg over de Paerde-tuifche- ry, doch niet alleen over de Paerden die tot 's Konings dienst zyn, maar ook over alle de Post- en andere ontelbare Paerden, die tot gemeene nut van 't Koninkryk gebeezeit worden. Het bestaat uit eenen Raads-hoofman, en zes Amptgenooten.

Behalven deeze Ryks-raden is in 't gantsche Ryk noch een andere Raadt, die hooger dan alle d'andere is, de hoogste waerdigheit van 't Ryk heeft, en d'eerste plaats naast den Koningh bekleedt. De geene die in deezen Raadt verschynen, worden *Colaos* genoemd, en zyn gemeenlyk vier of zes in 't getal, d'opperste Raads-hoofmannen van alle Raden, en van 't gantsche Ryk; en worden het al- lermeeeste van alle de Magistraten geeert en gevierd. Deze bemoeijen zich eigentlyk met geen byzondere zaken, maar dragen zorg voor het gantsche Ryk, en gaan in alle handelingen met den Koning heimelyk te rade. Want aan de boven gemelde zes Ryks-raden staan niet de handelingen van 't geheele Ryk, maar alleen de be- raadslagingen; te weeten, zy zyn ge- houden, darze te verzoeken hebben, zulks door smeek-schriften aan den Kei- zer te doen, die hen dan, na 't over- wegen der zaaken, aan den Raadt ver- zend, daarze aan gehooren, om aldaar na behooren onderzocht te worden. Na dat de zaaken wel zyn overwogen, stellen de Byzitters hungevoelen in ge- schrift, en leveren dat den Keizer over, die het zelve, na zyn welgevallen, verandert of bevestigt. Maar op dat de Keizer op zyn eigen oordeel niet te veel schynt te betrouwen, zoo maakt hy etlyke van de voornaamste Filofofen van 't gantsche Ryk, tot dez *Colaos*, dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is als Helpende bestierders. Deze komen dagelyks in 's Konings Palais; en dewyl de Keizer by 't afhandelen der Ryks- zaken

zaken niet tegenwoordig is, ('t geen hy eertydts zelf met de *Colaas* verrichtte) zoo onthoudenze zich heele dagen in 't Paleis, en beantwoorden, na hun welgevallen, de smeek-schriften, die dagelyks met groote meenigte aan den Koningh of Keizer overgelevert worden. Met dit besluit, op de smeek-schriften gegeven, gaanze in tegenwoordigheid (want zelden wordt hy van d'andere Oversten gezien) by hem, van wienze dan met wenken voorgoet gekent, verworpen, of verandert worden. Dit laatste besluit tekent de Koning met zyn eigen handt op de smeek-schriften, op dat daar na zyn bevel mag uitgevoerd worden.

*De Raden
Choli en
Tauli.*

Noch zyn 'er twee andere Raden of Amptgenootschappen, waar van d'een *Choli*, en d'ander *Tauli* genoemd wordt. Ieder bestaat uit meer dan zestig perſoonen, die alle uitgelezene Filoſofen en wyze Luiden zyn, en den Koning en het Ryk al te vooren geen kleene proeven van trouw en vroomheit bewezen hebben. Deeze twee Raden worden in alle hoogwichtige zaken en beraadſlagingen buiten-ordentelyk van den Koningh gebezicht, en voeren een groote en Koninklyke macht, daar doorze ook niet weinig by den volke geëert en ontzien worden. Doch hun voornaamſte ampt komt met dat van onze Penſionariſſen hier te lande geheel en al overeen, 't welk hier voornamelyk in beſtaat, datze met smeek-schriften, zoo dikwils als hen goet dunkt, den Koning verwittigen, indien 'er iets tegens de wetten in 't gantsche Ryk gezondigt is.

En in dit aanbrengen verſchoonenze alleen de Magiſtraten niet, ſchoon dat die boven hen zyn, maar zy zien den Koning zelf en het Koninklyke Huis niet door de vingeren. En hoewel de Koning dikwils hier over qualik genoeght, en hevigh tegen hen uitvaart, zoo houdenze evenwel nooit op den Koning en de Magiſtraten, met het inleveren van smeek-schriften, te vermanen en te berispen, zoo lang men tegen het gemeen quaadt geen bequaam middel gebruikt. Dit zelve is ook alle d'andere Magiſtraten, uit kracht der wetten, geoorloft; en niet alleen de

Magiſtraten, maar ook eenen iegelyk byzonder perſoon, daar evenwel de smeek-schriften der Raden *Choli* en *Tauli*, dewylze zulks ampts-halven doen, het meefte geacht worden. Het is hier ook een gebruik, dat de afschriften der verzoek-schriften, die aan den Koning geleverd worden, en des zelfs antwoord daar op, door verſcheide luiden door den druk gemeen gemaakt worden, 't welk te weegh brengt dat de handelingen, die ten Hove geſchieden, zeer gezwind door het gantsche Ryk verſpreid worden. Zommigen binden deze smeek-schriften by elkandre, en maken 'er groote boeken van, en indien in de zelve iets aanmerkens waerdigh is, dat dan na komelingen tot leering kan ſtrekken zoo wordr zulks in 's Ryks jaar-boeken over geſchreven.

Eenige jaren herwaarts is 't gebeurt dat een van de voornaamſte der *Colaas* die zyn ampt niet wel waarnam, in den tyd van twee maanden, door meer als twee honderd smeek-schriften by den Koning aangeklaagt wierd, ſchoon ze wel wiften, dat hy wonder wel ten Hove by den Koning ſtond. Niet lang daar na overleed de zelve zyn ongeval en dat, zoo de ſpraak ging, van hert zeer.

Buiten het getal van deeze Ryks raden zyn 'er noch verſcheide andere Raden, waar van de voornaamſte *Han Lin yven* genoemd word, daar in andere perſoonen gebezicht worden dan uitgeleerde luiden, en die, na voorgaande onderzoeking, den tytel van geleertheit verkregen hebben. D'amptgenooten van dezen Raadt bemoeien zich met geen landtbeſtier, en overtreffen de geene, die aan 't roer der regeering zitten, in waerdigheit; in voegen ieder groote moeite aanwend om in deezen Raadt te komen. Hun ampt is, 's Keizers ſchriften by een te vergaderen, Jaar-boeken van 't Ryk te maken, Wetten en Willekeuren te ſchryven. Uit deezen Raadt worden ook de Leermeeſters van Koningen en Vorſten gekoren; zy bemoeien zich alleen met de geleertheit, en in dit Amptgenootſchap hebbenze ook verſcheide trappen van eere, die zy doo-

ne

net en wel te schryven verkrygen. Daar na wordenze tot de hoogste waerdigheden, doch evenwel niet buiten het Hof, gebeezyt; ook wordt niemand tot het ampt van *Colao* gekoren, die te vooren in dezen Raadt niet geweest is. Zy winnen ook groot geldt met schriften te maken, als Graf-schriften, Opschriften en diergelyke, datze hunne vrienden te gevalle doen; en acht zich ieder gelukkig, die de zelve van hen bekomen kan: want alsze den naam maar hebben datze van deze luiden gemaakt zyn, zoo valt 'er niets op te zeggen. Zy zyn ook de Voorzitters en Hoofden in de vergaderingen, daar de Licentiaten en Leeraars, die hen voor hunne Meesters houden, en met geschenken begiftigen, onder-vraagt worden.

Alle deze boven gemelde Raden en Magistraten van 't Hof te *Peking* heeft men ook, uitgenomen de Raad *Colao*, te *Nanking*; doch dewyl nu 't Hof te *Peking*, dat eertyds te *Nanking* was, gehouden word, zoo zyn alle de Raden van *Nanking*, ten opzicht van 's Keizers tegenwoordigheit, veel laeger dan die van 't Hof te *Peking*.

Uit wat reden het Hof van *Nanking* na *Peking* is vervoert, staat in de beschryving van 't Landtschap *Nanking* verhaalt.

Dus verre hebbenwe gesproken op wat wyze het gantsche Ryk in 't gemeen, nu staat ons te verklaren, hoe-danigh ieder Landtschap in 't byzonder bestiert wordt. De Steden, die in de Landtschappen *Peking* en *Nanking* leggen, daar de opperste Recht-hoven zyn, worden eveneens bestiert als de Steden van d'andere Landtschappen. De bestiering van d'overige dertien Landtschappen staat aan een zeker Magistrats-perfoon, dienze *Pucinsu*, en aan een ander perfoon, dienze *Naganzasu* noemen: d'Eerste bemoeit zich met onlyfstrafbare, en d'andere met lyfstrafbare zaken. Zy hebben beide hunne zitplaats in de Hooft-stadt van 't Landtschap, en voeren een grooten staat. Wyders, in beide deze Raden zyn verscheidene Amptgenooten, en zelf ook de voornaamste Magistraten, die *Tanli* genoemd worden. En dewyl deeze over

eenige Steden gebieden, en hen niet betaamt datze verre van hun opgeleit ampt zyn, zoo gebeurt het dikwils datze zich buiten de Hooft-stadt begeven en laten vinden.

Alle de vyftien Landtschappen, gelyk ook te vooren vermaant staat, zyn in verscheide anderekleene Landtschappen, die de Sincezen *Fu*, en men op Neêrduitsch gevoeghlyk Karfpels zouden kunnen noemen, verdeelt. Over ieder Karfpel is een byzondere Bestierder gestelt, dienze *Cifu* noemen. Deze Karfpels zyn weêr in grootte en kleene Steden verdeelt, waar van d'eerste op Sineesch *Ceu*, en de laatste *Hien* genoemd worden, en mogen in grootte tegen onze grootste Steden genoegh op. Ieder van deze Steden heeft ook een Stadhouder, waar van de gene die over de grootte Steden gebied, *Ciceu*, en die over de kleene Steden heerscht, *Cibien* genoemd wordt; want *Ci* beteekent op Sineesch *heerschen*. Deze Stadhouders van alle deze Steden zyn noch met drie Amptgenooten of Byzitters versterkt, die hen, als toehoorders en rechters, in hun ampt helpen raden en bystaan. D'Eerste wort *Hun Chim*, de tweede *Chu Phu*, en de derde *Tun Su* genoemd; die hunne byzondere Hoven en Rechtbanken hebben, gelyk ook d'onderhoorige beampte perfoonen, als Secretarissen, Schryvers en andere. Maar de Stadhouder over 't gantsche Karfpel heeft in zyne verblyf-plaats geen meer gezags, dan in d'overige Steden, die onder zyn gebiedt staan. Hy vermaght wel iemand ter dood te verwyzen, maar evenwel het vonnis niet laten uitvoeren. Doch zoo verre strekt evenwel zyn macht en gezagh, dat aan hem 't eerste beroep gedaan wordt, dewyl de Pleitzaken van de *Ciceu* en *Cibien* beslecht, aan hem, als hooger, in 't eerste beroep te rugh gezonden worden. Want het tweede beroep, voornamelyk in gewichtige zaken, word aan de *Pucinsu* en *Naganzasu*, de voornaamste Magistraten der Hooft-stadt, en aan hunne Stoel-broederen, gedaan. Ja zelfs hebben de Hooft-steden haren *Cifu* en *Cibien*, zoo wel als hare onderhoorige Karfpels. En onder alle deeze Magistraten bespeurt men een ongelooffelyke

ke over-een-stemming van een welgestelde Regeering.

*Het Ampt
van Tutang.*

Maar dewyl van de gantsche bestiering van alle de Landtschappen in 't Hof te *Peking* kundschap moet gedaan worden, zoo worden derhalven in ieder Landtschap, behalven deeze gemelde Magistraten, twee andere Magistraats-perfoonen uit het Hof gezonden, die in waardigheid en ampt deeze verre overtreffen. D'eene van deeze twee neemt zyne woonplaats in het Landtschap, en word *Tutang* genoemd; d'ander word jaarliks uit het Hof te *Peking* gezonden, en *Ciayven* genoemd. D'eerste heeft een zeer groot gezag over alle de Magistraten en onderdanen; gebiedt over de Krygs-zaken, en bekleedt de voornaamste ampten des Ryks; invoegen men hen, ten opzicht van deze macht en dit gezag, niet qualyk by d'Europische Onder-koningen zou kunnen vergelyken. Hy blyft drie jaren in bediening, en heeft geduurig veele Booden op weg, die komen en keeren van 't Hof, gedurende zyn verblyf: dewyl hy reekenschap moet geven van 't geene in zyn Landtschap voorvalt. Hy word in de Hooft-stad van 't Landtschap met zeer groote pracht en toetelling ontfangen; en zoo dra hy uit het Hof vertrokken is, begeven zich veele beampte perfoonen, dat zyne Raden zyn, na 't Hof om hem t'ontfangen. D'Inwoonders der Steden, daar hy door trekt, verzelschappen hem een goetd stuk weegs te voet en te paerd. En als hy op drie mylen na aan zyne Hooft-stadt gekomen is, zoo trekken hemeenige Hopmannen met een groot getal Krygs-knechten tegen, om hem t'ontfangen. Na deeze volgen alle de Magistraats-perfoonen, en eindelyk byna de gantsche Gemeente.

*Ciayven, of
Visiteur.*

Het ampt van den tweeden, die men *Ciayven* of *Chayven*, en op Neêrduitsch, ten opzicht van zyn ampt, Onderzoeker, of Visiteur, zou kunnen noemen, is mede een hooghwichigh en zeer geacht ampt, maar eindight met het jaar. Deze Beamptenaar ontfangt zoo een breedsttrekkende macht van den Keizer, dat hy allerlei zaaken, zoo lyfstrafbare als onlyfstrafbare, en zoo wel die den oorlogh als die 's Konings

erfgoederen betreffen, magh nazien en onderzoeken. Hy onderzoekt alle Magistraats-perfoonen, ook den *Tutang* zelf, straft en berooft de laege Mandaryns en Rechters van hun ampt. Van den handel der andere Mandaryns, die wat hooger zyn, doet hy den Koning verwittigen, die daat na dan over deze zaak zyn antwoord verzend. Hy alleen, onder alle de Magistraten, stelt de lyfstrafbare zaken tot het uitvoeren in het gantsche Landtschap, zulks ieder hem eert en ontziet. Aan den zelve staat ook opzicht te nemen over de Stadts Muuren, Kasteelen, gemeene plaatzen, &c.

Noch is 'er een andere buiten-ordentelyke Onderzoeker, die mede *Tutang* genoemd wordt. Deeze wordt van de Koningin van tyd tot tyd gezonden, heeft een groote macht en gezag, maar alleenlyk ten opzicht van godtvruchtigheit en barmhertigheit. Hy bezoekt alle de Kerkers van 't Landtschap, verlost alle de geene die uit een geringe oorzaak in hechtenis zyn geraakt, als ook alle d'ellendigen die zich niet weten vry te maken. Hy bemoeit zich ook met het herroepen der qualik uitgesproken vonnissen, is den armen gunstigh, en, in 't kort gezeid, zyn gantsche ampt slaat op 't oeffenen van barmhertigheit.

In ieder Landtschap is ook een Tresorier, die zorgh draagt over de Koninklyke goederen van het gantsche Landtschap, en van den Ryks-raadt der Koninklyke goederen zynen last ontfangt. Hem zyn bygevoegt twee Byzitters, een ter rechter, en een ter linker zyde; waar van ieder in het zelfste Paleis van den Tresorier zyn huis en rechtbank heeft. Deze Tresorier heeft zes-en-twintigh mindere Mandaryns onder zich, die verscheide ampten bedienen, als ook meer andere ontelbare groote en kleene Amptenaren. By hem worden alle Tollen, Schattingen en Koninklyke inkomsten ontfangen. Hy let op alle Gewichten en Maten, en beslecht alle geschillen en pleitzaken, die uit des Konings inkomsten ontstaan, of verzend die ten minsten aan hooger rechts-bank. Hy betaalt gewoonelyk alle de Magistraten, de Ouders

Ouders des Konings, de Hopmannen en Krygs-knechten. By dezen worden alle d'onkosten verschooten, die aan 't ondervragen der Geleerden, en aan 't maken van de gemeene werken, als Bruggen, Straten, Hoven der Mandaryns, en meer andere dingen gedaan worden. In 't kort, dit Amptgenootschap draagt zorg over al't geene dat uitgegeven of van 's Konings goederen ontfangen wordt; en ontfangt de Koninklyke Tollen van de Rechters, Landvoogden en *Tauli*, ieder in zyn gebied, in louter zilver.

De vierde Raadt word *Gan cha sci* genoemd, en is eveneens als een Raadt van lyfstrafbare zaken. In dezen Raadt zyn Byzitters, Amptgenoten en *Tauli*. Aan deze *Tauli* staat het hanthaven van recht, het straffen der quaattoenders, als ook acht te nemen op 't Krygs-volk, en over de Zee-zaken, indien het Land-schap aan Zee is gelegen.

De vyfde Raadt draagt zotgh over de geleertheit en letteren.

Noch zyn 'er in alle Steden twee Mandaryns der wetenschappen, die *Hioquon* genoemd worden, en mede onder den vyfden Raadt hooren. Hunner gezagh strekt zich niet verder uit dan over de Bakalaurezen van de zelfde Stadt en haar geweest. Deeze kunnen niemand den trap van geleertheit geven of benemen, maar hen wel straffen.

Eer ik deze Sineefche bestiering eindige, dunkt my der pyne waerd te zyn eenige byzondere zeldzaamheden, die voor het meerderdeel eigentlyk de Regeering aangaan, en daar in de Sincezen zeer verre van d'Europifche volken verschillen, hier te laten volgen. Voor eerst is aanmerkens waerdigh, dat het gantfche Ryk, gelyk te vooren gezegt is, door Filofofen bestiert wordt, en de zelve een zuivre en vermengde heerschappye bezitten. Deeze Filofofen worden van alle de Krygs-knechten en Oversten met een zeer groote ootmoet en zonderlinge plechtigheden geviert en geëert, en dikwils gebeurt het, dat ze van hen geflagen worden, als kinderen van hunne Leer-meesters. Door de Filofofen worden ook alle Krygs-zaken, daar over zy als opzienders ge-

stelt zyn, bestiert; en hunne beraatflagingen en gevoelens hebben meer gezags by den Keizer, dan die van alle d'andere Krygs-oversten; die zelden, uitgenomen eenige weinigen, tot de beraadflagingen over de krygs-zaken geroepen worden. Dit is d'oorzaak dat niemand van de geene, die hoogmoedigh van aart zyn, zich tot de krygs-zaken wil begeven, en liever na de geringfte waerdigheden des Filofofischen Raadt staan, dan na 't bedienen van 't hoogfte ampt in de krygs-zaken; want zy zien heel wel dat de Filofofen veel hooger by den volke geacht en geëert worden, en ook grooter winst doen dan de Krygs-oversten. Maar 't geen den uitheemschen noch wonderlyker wil te vooren komen, is dit, dat deze Filofofen in grootmoedigheid, in trouwheit tegen den Koningh en 't Ryk, en in 't verfmaden van alle gevaren, ten dienste des Vaderlands, de geene, die zich eigentlyk met den krygs-handel bemoeijen, verre overtreffen. Dit komt hier misschien by toe, dewyl door de oefeningen der letteren een ieder in zynen boezem ontfteken en verhoogt wordt; of om dat, zedert d'eerste grondslag van dit Ryk geleit wierd, de letteren en geleertheden, by een volk dat geenfins begeerigh is om de palen des Ryks uit te breiden, altyd hooger geacht zyn dan de Krygs-ampten.

Ten tweeden heeft men zich ook ten hoogften te verwonderen over de goede over-een-ftemmingh en eendraght, die men tusschen de hooge en laege Magiftraats-perfoonen, als ook tusschen de Landtvoogden en Ryks-raden, en tusschen deze en den Keizer zelf, bespeurt, 't welk zy niet alleen met stipt te gehoorzamen, maar ook met het bewyzen van uitterlyke plechtigheden, gewoon zyn te doen. Want de gewoonelyke bezoeking, die zy gemeenlyk naar 's Lands gebruik doen, als ook 't vereeren van geschenken, worden nooit van hen verzuimr. De laege Magiftraats-perfoonen spreken met hunne hooger, 't zy voor den Richterstoel of elders anders, niet als byna op de knien, en dat met zonderlinge belcefstheit en eerbiedigheit.

De mindere
Magiftra-
ten bewy-
zen de
meerdere
grootte eere.

De zelfste onderdanigheid bewyzen ook d'onderdanen aan d'Oversten en Regeerders der Steden, schoon men wel weet datze van geringen afkomst zyn, eer zy tot den graad van geleertheit, en tot het ampt van Magistraatschap verheven wierden.

*Niemand
bekleed lan-
ger in Sina
een hoog
ampt dan
drie jaren.*

Ten derden bekleed niemand in *Sina* langer als drie jaren eenige waerdigheid, 't en zy hy op nieuw van den Koning in zyn ampt bevestight word, maar raakt byna altydt van hooger tot hooger ampt, doch blyft de zelve nooit op een zelve plaats. Dit geschied te dien einde, op dat iemandt niet licht met d'Ingezeten en eenige vriendschap zou maken, en 't recht hier door krenken, of de herten der Inwoonders op zyne zyde troonen, om op steun van deze gunstelingen eenige nieuwigheden (voornamelyk indien hy aldaar de hoogste waerdigheden heeft bekleed) te mogen aanrechten. De voornaamste hoofden der Landtschappen, Karspels en Steden, als de *Pucinsu*, *Naganzasu*, *Cifu*, *Ciceu*, *Cibien*, en diergelyke Magistraten, moeten ook om het derde jaar alle tefens in de Keizerlyke Stadt *Peking* verschynen, en den Koningh plechtelyk manschap doen. Ten zelve tyde word over alle de Magistraten in 't gantsche Ryk onderzoek gedaan, zoo wel over de geene die genootzaakt zyn te verschynen, als over andere die niet verschynen, 't welk met de grootste strengheit toe gaat. Uit deeze onderzoeking wordt daar na beslooten, wie dat in bediening aan te houden, wie af te zetten, wie te verhoogen, en eindelyk wie te straffen zyn, en dat zonder eenig aanzien van perfoonen. Ook is den

En gestraft.

Koning ongeoorloft iets te veranderen, 't welk van de gestelde Reethers in deze onderzoeking beslooten is. Wyders onder de geene, die gestraft worden, zyn dikwils de voornaamste Magistraats-perfoonen, en dat zomtydts in grooten getale. Onder anderen leeft men, dat in den jare zestien honderdt en zeven zoo streng een onderzoeking geschiedde, dat 'er vier duizend Magistraten gestraft wierden. Want de gantsche ry der verwezenen word in een zeker boek opgetekent, dat dan gedrukt,

en daar na door 't gantsche Ryk verstuurt word.

De veroordeelden worden, na de verscheidenheit der misdaden, in vyf rotten of rangen verdeelt. Onder d'eerste worden de begeerigen gerekent, die zich met geschenken in 't recht laten omkoopen, of wat te diep in 's Keizers Schat-kist tasten, en byzondere luiden van hunne middelen zoeken te berooven. Deeze worden van hunne ampten afgezet, en van alle vryheden en tekenen, die de Magistraten gemeenlyk voeren, voor eeuwig berooft. Onder de tweede rot worden de geene gestelt, die de schuldigen en misdadigen met al te strenge straffen hebben doen boeten. Deze worden ook van hare waerdigheden, Magistraats tekenen en vryheden berooft, en als gemeene Leken weêr naar huis gezonden. Onder de derde stelt men de stok-oude en bed-zieke luiden, en die te slaauw hertig in 't straffen en te slap in 't bedien van hun ampt zyn. Deze, schoon datze van hun ampt worden afgezet, genieten evenwel alle hunne vryheden in 't voeren van Magistraats tekenen, zoo lang alsze leven. In de vierde rang stellenze de geene, die te haastigh en t'onbedachtzaam in 't vonnissen geweeft zyn, en in 't bedienen van 's Ryks ampten zonder verstand en raad te werk gingen. Deze worden tot laeger ampten gezet, of na die plaatzen verzonden, daar geen zwaare zaaken voorvallen. Onder de laatste rangh zyn de geene begrepen, die zieh zelve, de hunne en hun gantsche geslacht onvoorzichtelyk bestieren, en onbehoorlyk en niet Magistraatachtig leven; die ook hierom van hunne ampten en vryheden voor eeuwig berooft worden. De zelve onderzoeking word ook onder de Ryksraden, doch alleen maar alle vyf jaren, als ook onder de Krygs-oversten, met een groote strengheit, op den zelve tydt in 't werk gestelt.

Daarenboven zyn de Mandaryns en Byzitters gehouden alle dagen aan zeeker Stadthouder, met Zonnen opgang van hun eigen en andere luiden bedryf, als ook wat 'er in de stad en op 't land is omggaan, rekenschap te doen. En indien 'er iets, tot nadeel van 't Land, verzwegen

zwegen wordt, zoo laat hy zoodanige ontrouwe Magistraten, zonder aanzien van personen en uitsfel, wel strengelyk straffen. Gelyk te *Kanton* gebeurde, als wy ons daar bevonden, dat d'oude Onder-koning zekeren voor- namen Mandaryn, om diergelyken misdaadt, in zyn Hof en tegenwoordigheit met knoofen liet dood slaan, en zynen bloeddorftigen yver zoo langh tyd niet vergunde, dat men een Scherp- rechter halen kon, om den misdadigen, na's Lands gebruike, 't hooft voor de voeten te leggen.

Ten vierden magh niemandt ook in 't Landschap, daar hy gebooren is, het ampt van een Magistraat bekleeden, maar wel dat van eenen Veld-oversten; 't welk hier om gedaan wordt, op dat d'eerste, die 't Recht bedienen, hunne Blood-vrienden en Maagen niet zullen verschoonen, maar de laatste uit liefde van hun Vaderland, het zelve manneliker beschermen. Als ook zeker Heer 'r ampt van Magistraat bekleedt, zoo mag niemandt van zyne zoonen of huis- genooten buiten's huis komen, op dat de zelve zich niet geene geschenken zouden laten omkopen, maar 't geen zy buiten's huis te verrichten hebben, dat latenze door de dienaars der Magi- straten doen.

Ten vyfden staan ook de Sineezen niet toe, dat eenigh Vreemdeling bin- nen de grenzen des Ryks zich op- houd, die van sins is weder na zyn Vaderland te vertrekken, of die bevon- den wordt met d'uitheemsche Ryken eenige onderhandeling te houden. Ook is den Vreemdelingen den toegang, van in 't binnenste des Ryks te komen, ge- heel en al verboden. En hoewel de Sineezen eigentlyk hier van geen wet hebben, waar by dit verboden word, zoo bevind men nochtans dat deze ge- woonte van veele eeuwen herwaarts zoodanigh een vreeze en schrik onder d'uitheemsche Volken heeft gebraght, dat die zich nooit, als onder schyn van Gezandtschappen, hebben durven on- derwinden om in 't Ryk te komen. En dit is niet alleen van die Vreemde- lingen te verstaan, die zeer verre van *Sina* gelegen zyn, of die tegen hen vyandschap dragen, maar ook van hun-

ne vrienden, die aan dit Ryk mede sehatingen betalen; gelyk daar zyn de na- buurige Eiland'ers van *Korea*, die zich voor het meerderdeel aan de Sineesche wetten houden. En indien eenigh uit- heemsch persoon heimelyk in *Sina* is doorgeboort, dien makenze niet tot slaaf, noch brengen hem om 't leven, maar verbieden hem 't wederkeeren in zyn Vaderland. Hierom straffenze ook de geene wel strengelyk, die zonder bewilliging van den Keizer eenigen handel met uitheemsche Volken dry- ven. En indien de noot zulks vereischt, dat iemand buiten 't Ryk met last zal verzonden worden, zoo is byna nie- mant daar toe te bewilligen. Ook word hy van 't gantsche geslacht, als hy weg trekt, zeer hertelyk beweent, even- eens als of hy ter dood zougaan; en als hy wederkeert, beschenkt hem de Magistraat, tot belooning, met een zeker waerdig ampt.

Ten zefsten magh niemand in de Ste-
den geweer of wapens dragen, ja zelfs
de Krygs-knechten noch Krygs-over-
sten, noch ook de Geleerden niet,
ten zy de zelve monstren, of zich in
de wapenen oefnen, of ten stryde trek-
ken; hoewel nochtans eenige Adelyke
personen de Magistraten met geweer
verzelschappen. Ook heeft niemandt
binnen's huis eenig geweer, dan alleen
by wylen een verroefden Pook, 'daar
zy zich van dienen tegen de Struik-
roovers op de wegen. Zoo zeer schrik-
ken en vlieden de Sineezen voor gewa-
pende luiden. Hier door komt het dat
alle optoeren en kyveryen zelden zoo
hoogh ryzen, of zy worden gemeen-
lyk wel met vuisten beslecht. Geen Si-
nees is ook zoo bloeddorftigh, dat hy 't
ongelyk, hem aangedaan, met de dood
zoekt te wreken; ook wordt de geene
die voor een ander wykt, en den zel-
ven niet zoekt te verongelyken, voor
eenen voorzichtigen en kloekmoedigen
man geprezen.

Alle Magistraten des gantschen Ryks,
zoo wel ten opzicht van den Filosofi-
schen als den Krygs-raadt, zyn in ne-
gen ordens verdeelt. Een en ieder, na
zyne orde, wordt alle maanden een ze-
kere wedde uit de gemeene Lands mid-
delen aan geld of rys betaalt. 't Welk

Niemand
mag in Sina
geweer dra-
gen.

Alle de Si-
neefche Ma-
gistraten
zyn in ne-
gen ordens
verdeelt.

in der daad, ten aanzien van de pracht en staaci, die de Magistraten daar te lange voeren, zeer welnigh is; want die in de hoogste orde staat, heeft jaarliks geen duizend kronen van zyn ampt in te komen. En alle de geene, 't zy darze in den Filosofischen of Krygs-raad zyn, stryken een even hooge wedde, indienze slechts onder een zelve orde staan: want de wedde van een Krygs-overste en een Geletterde, die beide onder de hoogste orde staan, 'is even hoog. Doeh dit zy verstaan van de wedde en inkomsten, die aan ieder orde wettelyk is toegeleit, dewyl het geene de Magistraten en Krygs-oversten buiten ordentelyk winnen veel meer bedraagt dan hun gantsche jaarlikze wedde. Ook is hier onder niet begrepen 't geen een ieder, zoo door geschenken, ten opzicht van zyne waardigheid, als door andere middelen aanwint: want hier door gerakenze dikwils tot schatryke luiden.

*En dragen
zonderlinge
kleederen.*

Alle de Magistraten, zoo wel die onder den Filosofischen, als die onder den Krygs-raad behooren, en zoo wel hooge als laege, dragen, tot teken van aanzien en waardigheid, een zelve slaeh van Hoeden of Bonetten, die niemand anders daar te lande magh opzetten. Deze Bonetten zyn van zwarte zyde gemaakt, en hebben aan beide zyden twee ovaals-wyze lappen of strooken, die byna tot over d'ooren hangen, en zoo vast aan de Bonet zitten, datze niet lichtelyk daar af kunnen vallen. Hier door gaanze, zoo men zeidt, zedigh en reecht op hun lyf; dewylze, ter oorzake van deze styf staande oorlappen, zoo licht niet kunnen omkyken en 't hooft heen en weder slingeren; want de geene, die zulks komen te doen, quetzen en krenken de majesteit en achtbaarheid des Magistraatschap. Beide deze ordens gebruiken ook een zelve dragt van kleederen, als ook eenderlei laerzen, die op een zonderling satsoen, en van een byzondere stoffe, te weeten, van schoon zwart leer, gemaakt zyn. Alle de Magistraten dragen ook, tot een teken om van andere luiden onderscheiden te worden, een zeeke riem, die, ontrent vier vingeren breedt, hen ruim en los om 't lyf

zit, en met allerlei rondt en vierkant beeldwerk zeer cierlyk bezet is. Op de borst en op de rugh dragenze ook twee vierkante lappen, die zeer kunstigh met allerlei borduurwerk gestikt zyn. Maar in deze vierkante lappen en riemen bespeurt men een groote verscheidenheit na de achtbaarheid en majesteit der persoonen; dewyl d'Inboorlingen hier aan terstondt kunnen zien of de zelve uit den Filosofischen of Krygs-raad zyn, en welke waardigheid een ieder in de zelve bezit. Want op de vierkante borst- en rugh-lappen ziet men zeer Eierlyke en kunstige gedaanten van viervoetige dieren, vogelen, als ook van bloemen geborduut en gestikt. Maar ook aan de stoffe der riemen, die de Magistraats-persoonen dragen, kan men terstont de waardigheid en staat van eenen iegelyk kennen. Invoegen zommige riemen van gedraait hout, andere van Eenhoorens, andere van het welriekend Kalamba-hout, Eierlyke van zilver en goud, maar d'allerleedelfste en waardigste zyn van zeer doorschynend' marmer gemaakt. Ook worden de Magistraats-persoonen in *Sina* onderscheiden uit de Zonne-schermen, die zy zich, alsze uitgaan, tegens de hitte en 't steeken der Zonne, boven 't hooft laten houden. Want zommigen gebruiken blaauwe, andere geele Zonne-schermen; andere, tot meerder pracht en staaci, gebruiken twee, maar zommigen mogen alleen met een eenige gaan. De Magistraten worden ook hier in onderscheiden, dat de slechste te paerd op straat komen, maar de grootste worden in een draagbaar op de schouders van zeeke luiden gedragen. Maar ook bestaat in 't getal der dragers een achtbaarheid en majesteit; want zommigen mogen alleen maar vier gebruiken, andere wel acht. Daar zyn noch veel meer andere cieraaden van waardigheden en byzondere tekenen, waar aan de Magistraats-persoonen te kennen zyn, als Vاعدels, Ketenen, Wierook-vaten, een stoet van Trawanten, die hen altydt verzelschappen, en 't gemeene volk, als een Magistraats-persoon aankomt, uit de weg doen gaan.

Eindelyk, tot een besluit van dit Hooft-

Hoofstuk, staat aan te merken, dat de Sineezen, schoon de Tarters zich meester van dit Ryk hebben gemaakt, evenwel noch overal mede in den Raadt zittingen, en hunne oude wetten en vryheden, als voor dezen, gebruiken. Het schynt dat de Tarters den Sineezen hierom deze oude vryheden laten genieten en houden, dewylze meerder verstand hebben om Landt en Luiden te bestieren, dan zy zelfs, die in tegendeel beter op den oorlog zyn afgerecht.

TWEEDE HOOFSTUK.

Van de Letteren, Tale, 't Schryven, en de Wetenschappen of Geleertheit der Sineezen;

En op wat wyze de Geleerden in Sina tot de verscheidene trappen der Wetenschappen en Geleertheit verheven worden.

DEr Sineezen maniere van schryven verschilt zeer veel van hunne Tale die zy spreken; want niet een eenigh boek vind men in geheel Sina dat in hunne moeders Tale geschreven is. Alle de woorden in de Sineefche Tale, zonder een uit te zonderen, bestaan uit een eenige syllaab of letter-greep, en niet een eenige vindt men, die uit twee of veele letter-greepen bestaat; hoewel in de zelve niet weinigh twee-klanken of distongen van twee en dikwils drie klink-letteren, die in eene letter-greep te zamen komen, te bespeuren zyn. Ik zeg hier twee-klanken, na de gelykenis van onze Tale, want in de gantsche Sineefche Tale weet men noch van klink-letteren, noch meê-klink-letters, maar gelyk ieder zaak, alzoo heeft ook ieder woord een byzondere Charakter. Ook hebben de Sineezen niet weiniger letters als woorden, en by hen is een woord, letter-greep en boek-staaf, een en het zelfde. Indien gy nochtans in dit werk eenige Sineefche woorden vindt, die uit veele letter-greepen bestaan, zoo weet, dat ieder letter-greep op Sineefsch een byzonder woordt is, maar dewyl verscheide letter-greepen, om een eenige zaak te betekenen, genomen zyn, zoo zyn de geene, die wy hier in onze Beschryving gebruiken, na de wyze der Eutopische Talen in een woord t'zamen gesmeed.

En hoewel de Sineezen zoo veel Charakters als zaken hebben, zoo wetenze de zelve nochtans zoodanigh t'zamen te voegen, datze niet over de zeventig of tachtig duizend belooopen. Doch in dit getal der Charakters verschillen de Schryvers van elkandre. De Jesuit Athanasius Kireheer vergroot het getal op tachtig duizend; en in alle deze moet de geene ervaren zyn, die na den hoogsten trap van geleertheit wil dingen; hoewel iemandt, die'er tien duizend weet, de Sineefche Tale volkomen leeren, en daar meê zich in 't Charakter-schryven behelpen kan. M. Martinus, in zyne Voorreden der Sineefche Historien, zeyd dat de Sineezen over de tzeftigh duizend Charakters; die alle in gestalte en betekenis verschillen, bezitten. Het zelve wordt door Mandelsloo in zyn Persiaansche Reis bevestigd; hoewel andere het getal op honderd en twintig duizend begrooten. Alle deze Charakters vind men in een zeker groot Woord-boek, darze *Halpien* noemen, en op Neêrduitsch zoo veel als de *Zee* gezegt is, geschreven. Van dit verschil in 't getal der Sineefche Charakters kan naauwliks andre reden gegeven worden, dan dat de beginfelen der letters van tyd tot tyd geduurigh vermeerderd zyn. Deeze Charakters, gelyk gezegt is, betekenen geen klink-letter of mede-klink-letter, zulks uit der zelve t'zamenvoegingh woorden

*Getal der
Sineefche
Charakters.*

kunnen gemaakt worden ; maar ieder is een ken-teeken van een byzondere zaak ; nochte zy bestaan niet uit zekre letters van 't A B C , maar drukken een ieder zaak door een zekre gestalte , die van d'ander verschilt , en niet na de kunst of maat is t'zamen gestelt , maar alleen by geval , om zoo te spreken , tot het betekenen van een zekre zaak genomen is , zeet aardigh en gevoeglyk uit. Tot opening en grondiger kennis van dit schryven der Sineezen , acht ik der pyne waard te zyn , de gestalten en verscheidentheden dezer Charakters een weinig duidelyker te verklaren.

D'oude
Charakters
wierden uit
verscheidene
dingen
genomen ,

Voor al staat aan te merken , dat de oude en tegenwoordige Sineesche Charakters , of Letteren , zeer veel van elkandre verschillen . Want in 't begin hebben de Sineezen byna uit alle dingen Charakters t'zamen gestelt , als van viervoetige Dieren , Vogelen , krui- pende Dieren , Visschen , Kruiden , tak- ken van Boomen , Touwen , Draden , Stippen , Kringen , &c. die alle op ver- scheide wyzen gestelt en gemaakt wier- den . Maar de nakomelingen , door er- varenheit wyzer geworden , bemerk- ten een groote verwerring in zoo groot een meenigte van Dieren en Gewassen ; invoegeu zy verscheide oude Charak- ters met stippen en streepen , om die van elkandre t'onderscheiden ; naboorsten , en de zelve in een gevoeglyker otde en onder een kleender getal bragten , ge- lyk de geene zyn die zy noch tegen- woordig gebruiken .

en waren
zeventien-
derlei ,

Van d'oude Sineesche Charakters vind men zeventien soorten : D'eerste en alleroudste soort heeft de Sineesche Keizer *Fobius* gevonden , is uit Slan- gen en Draken t'zamen gestelt , en ver- vat verscheide Slangen , die wonderly- ker wyze door elkandre gevlochten , en in verscheide gestalten hervormt zyn . Uit deze oorzaak wordt ook het boek , dat Keizer *Fobius* van de Wis-kunst en Hemels-loop beschreeven heeft , het *Boek der Draken* genoemd . Maar ten huidigen dage worden deze (*) Charak- ters (dewylze door de tydt allengs zyn weg geraakt) byna by de Sineezen niet meer gebruikt . *De tweede soort* is uit dingen , die den Land-bouw aangaan , t'zamen gestelt , en van den Sineeschen

(*) Zie de
Figuur M.
in de vol-
gende Prent
onderaan,
op de rech-
ter zyde.

Keizer *Xinnung* , in de beschryvingh der dingen die tot den Land-bouw be- hooren , gebruikt . *De derde soort* be- staat uit de wicken van den Vogel *Fum boan* , en is van den Keizer *Xauboan* uitgevonden , die ook met deze Cha- rakters een byzonder boek van de Vo- gelen geschreven heeft . *De vierde soort* van d'oude Charakters is uit Oesters en Wurmtjes t'zamen gestelt . *De vyfde* bestaat uit wortels van Kruiden , daar meê d'Ouden ook verscheide boeken schreven . *De zesste soort* is van afge- korte vogels pooten gemaakt , en van Koningh *Choam* uitgevonden . *De ze- vende* bestaat uit Schildt-padden , en heeft tot haren eersten vinder Keizer *Yoo* . *D'achtste* word in Vogels en Pau- wen vertoont . *De negende* is uit Krui- den en Vogel-wicken t'zamen gestelt . *De tiende* is van *Co* , alleen om een ge- denkenis in de wereld na te laten , uit- gevonden . *D'elffte* bestaat uit vaste en dwaal-sterren , en *de twaalfde* uit by- zondere letteren van Willekeuren en Privilegien . Tot *de dertiende* hooren de letteren *Yeu* , *Cau* , *Chi* , *Cien* , *Tao* . De Charakters van de *veertiende soort* worden genoemd de letteren van *rust* ; *vrolikkeit* , *wetenschap* , *redeneering* , *duisternis* en *klarheit* . *De vyftiende soort* bestaat in Visschen . *De zestiende soort* is tot noch toe niet bekend . *De zeventiende* word in brieven toe te ze- gelen , en uitstekende opschriften te schryven , gebruikt . *k Zal de zaak met exempelen duidelyker maken , en eeni- ge van d'oude Charakters met de tegen- woordige verklaren .

By voorbeeldt , de Figuur met het cyffer-getal 1 . (in 't midden van deze volgende Prent) aangewezen , bete- kent tegenwoordigh by de Sineezen een Bergh ; maar by oude tyden wierd een Bergh met de gedaante van een Berg uitgebeeld , als het cyffer-getal 2 . vertoont . De Zon wierd eertyds met een kring en stipje in 't midden , als cyffer 3 . aanwyft , afgebeeld , maar tegen- woordigh beelden de Sineezen die met de Figuur van cyffer 4 . uit . Een Draak wierd ouwelyks met de Figuur van cyf- fer 5 . maar nu wordze vertoont met de Figuur van 6 . Een Scepter met een oog , als Figuur 7 . uitwyft , berekend

certyds des Konings naam, maar tegenwoordigh wordt die met Figuur 8. uitgebeeld. Een Vogel, Hen, of Haan, vertoonden d'oude Sineezen in hare levendige gestalten, naar uitwyzing der letteren 9, en 11; maar tegenwoordigh worden deze dieren met de Figuren, getekent met cyffer 10, en 12, uitgebeeld.

Maar de huidendaagsche Sineezen, gelyk te vooren alreë vermaant staat, gebruiken niet meer zoodanige Charakters, die eenige gestalten van zaken uitdrukken, maar alleen zeeke trekken van streepen, die evenwel niet duisterlyk na de Charakters der Ouden, die de gestalten der dingen vertoonden, zweemen. Tot meerder klaarheit acht ik noodigh zoodanigh een aaloude Sineesche Karakter, genomen uit de tytel van het *Boek der Draken*, in deze boven staande Prent, met de groote letter *M* aangewezen, hier ten toon te stellen.

Uit negen verscheide strepen worden de huidendaagse Sineesche Charakters gemaakt, zulks uit het by doen of aflaten van een streepje een andere betekenis ontstaat. By voorbeeld, een recht streepje als *a*, op de linker zyde van deze Prent, betekent een of d'eerste; met een streep, als *b*, door gehaalt,

Tsi of *tien*; en een andere streep daar onder aan gehaalt, als *c*, dan is 't *Tbou*, of *aarde* te zeggen. Wederom, noch een andere streep, boven aan de recht op- en neêrgaande streep, als *d*, gezet, beduid *Wang*, eenen *Koning*. Met een stipje ter rechter zyde, als *e*, dan betekent het *Io* of *Iu*, dat een *Paerel* op Neêrduitsch te zeggen is. Maar het zelve stipje aan de linker zyde gestelt, als *f*, zoo betekenen de Sineezen daar meê *Sem*, dat *scheppen* of *leven* te zeggen is. Eindelyk, het stipje recht daar boven op gezet, als *g*, zoo betekent het *Chen* of *Heer*.

Eenighsins komen met de boven verhaalde Charakters overeen zekere Mystische Figuren van een zeker werk, *Teking* geheeten, dat ter oorzake van eenige geheime dingen, die daar in geschreven staan, zeer hoogh by hen geacht wordt. Hier in word zeer veel gehandelt van de voort-teeling, bederving, 't noodlot en de Sterre-kykery, en van eenige natuurlyke beginfelen, die daar in evenwel zeer slecht en mager, zonder d'oorzaken en bepalingen der dingen te geven, verhandelt worden. Noch ten huidigen dage gebruiken de Sineezen dit Boek in verscheide voorzeggingen en wigchela-ryen, zonder den rechten zin te vatten, of

*Mystische
Figuren
van zeker
werk Te-
king.*

of die niet te willen vatten. Eindelyk schryft men dit boek wonderlyke dingen toe, en dat alleen maar uit die oorzaak, dewyl, zoo zy meenen, in des zelfs verstaan de voorweeting van verborgene dingen en alle uirkomsten hangt. De Figuren en Charakters dezès Sineesehe schrijfts worden niet een zeker getal en stelling van heele en halve streepjes afgemaakt, en daar door de beginselen, formen en zin-tekenen der natuurlyke dingen, met heele en halve strepen, na de hoedanigheid en aart der zake die te betekenen is, uitgedrukt. By voorbeeld, de Hemel word met de * Figuur *a*, d'Aarde met Figuur *b*, de Blixem met *c*, de Bergen met *d*, en zoo voort, uitgebeeld. Doch hier af staat ons terstont breeder te spreken, daar wy van de Secten en Filosofie der Sineezen zullen handelen.

* Zie de Figuren van de voorgaande Prent, in 't midden, onder aan.

Dubbelzinnigheit in de klank der Sineesehe woorden.

In de klank van verscheide Charakters, daar meê de Sineezen de zelve in hunne tale uitspreken, kan men dikwils geen onderscheid hooren, hoewel deze alleens-luidende Charakters in gestalte van elkandre verschillen; ja ook verscheide dingen betekenen. Dit is d'oorzaak dat 'er geen Taal gevonden word, waar in zoo veel dubbelzinnige woorden zyn als in de Sineesehe Tale, die alleen door eenige toonen of woordklanken onderscheiden worden. Uit de dubbelzinnigheit deezer woorden onrstaat ook een groot ongeryf, dewyl niemant in de Sineesehe Tale eenigh schrift op kan schryven dat hem te vooren gelezen word; noch geen boek, als het voorgelezen word, kan van de toehoorders verstaan worden, 'ten zy datze het zelfste boek inzien, op dat de dubbelzinnige klanken der woorden, die men door 't gehoor geensins onderscheiden kan, door het zien der Charakters bekend worden. Ja het gebeurt dikwils onder 't spreken dat d'een den ander, schoon dat hy niet en zuiver spreekt, geensins verstaat wat hy zeggen wil, en hy niet alleen genootzaakt is te herhalen 't geen hy gezegd heeft, maar ook zulks te schryven; en indien iemandt geen Schryftuig by zich heeft, zoo worden dikwils de Charakters met water op de tafel, of in de Lucht met de vingers, van den

geenen die toelustert, afgebeeld. Dit geschied dikwils onder de Geleerden, en luiden die anders welsprekend zyn, om zuiverder, cierlyker, en zoo na het schrift der boeken in 't spreken te volgen als 't mogelyk is.

Deze dubbelzinnigheit wordt eenig-sins wegh genomen door vyf woordklanken en toonen, die zwaarlyk, dewylze fyn zyn, t'onderscheiden zyn, en eenighsins behulp geven aan de weinigheit hunner toonen of klanken. Door deze verscheidentheit der toonen kryght dikwils een letter-greep (voornamelyk by de vreemdelingen) vyfderlei betekenis, die alle geheel en al van elkandre verschillen. Ook is by de Sineezen geen eenigh woordt, dat niet met een van deze toonen uitgesproken word. Weshalven nemen de Sineezen alleen door d'uitspraak de dubbelzinnigheit (waar door dikwils een woordt twintigh of dertigh verscheide dingen betekent) wegh; 't welk hen (die van kinds been af tot deze tale gewent zyn) zoo zeer moeielyk niet valt als den uitheemschen. 'k Zal hier in 't kort een geestige geschiedenis, als heel wel hier op passendé, laten volgen. Als zeeker Italiaan eenen Sinees vertellen wilde, dat in Europe Schepen zoo groot als Torens gevonden wierden, zoo gaf hy het woord, daar meê hy een Schip wilde beduiden, dien toon, dien het woord heeft, daar meê een pan op een huis berekent word. De Sineezen stonden derhalven hier over verwondert, en begosten den Italiaan, als die hen dochte ongelooftelyke dingen te verhalen, uit te lagchen, en vroegen hem waar toe dat deze pan zou dienstigh zyn, en dat het een groote Oven moeste geweest zyn daarze in gebakken was. Weshalven is 'er niet aan te twyffelen, 'of deze verscheidentheden der toonen vallen niet alleen den vreemdelingen, maar ook d'ingezetenen moeielyk te leeren, want om deze dubbelzinnigheit wegh te nemen, en hunne meeninge uit te drukken, zynze gehouden dikwils twee of drie woorden, die alle een zelve ding betekenen, in hunne reden te brengen; daar zomtyds tegenstrydige dingen, met een en het zelve woordt, alleen

alleen maar den toon te veranderen, uitgedrukt worden. De Jesuiten derhalven, die tot voortplanting van den Roomschen Godtsdienst in Sina gezonden worden, hebben vyf punten of tekenen uitgevonden, die zy boven ieder woord stellen, en daar door de hoogte en laagte der toonen of woordklanken weten uit te drukken. Deze zyn als volgt, ㄣ — ㄣ. Door behulp van deze tekenen moet een zelve woordt, dat met onze letteren geschreven, en met die tekenen gemerkt is, verscheidentlyk uitgesproken worden, en dan beteekent het ook verscheide zaken; als by voorbeeldt, *Tā*, met deeze kap daar boven, beteekent *Godt*; *Tā*, met deze schuins opgaande streep, berekent een *Muur*; *Tā*, met een schuins neêr gaande streep, beteekent *domheit*; *Tā*, met deze ave-rechte kap, een *Gans*. Door hulp van deze kentekenen wordt de Sineesche Tale, doch evenwel niet zonder groote moeite, geleert. Want de dubbelzinnigheit dezer Tale, als ook dat de zelve geen zeker getal van letteren heeft, maar ieder zaak door een byzondere Charakter uitgebeeldt wordt, geeft den uitheemschen veel moeite om die te leeren; zulks eenige met het leeren van de Sineesche Tale te kunnen spreken, en de Charakters te schryven, tien ja twintig jaren toebrengen. D'oorzaak van deze dubbelzinnigheit ontstaat, myns oordeels, hier uit, om dat van alle geheugenis hier deeze volken meer bezig zyn geweest in wel te schryven dan in wel te spreken. Want hunne gantsche welsprekenheit bestaat alleen in 't schryven en niet in 't uitspreken der woorden; dit is ook d'oorzaak waarom de gemeene Boden niet met mondyding, maar met brieven, ook binnen de zelve Stadt, ergens heenen gezonden worden.

Men zeid dat d'Eilanders van Japon, behalven deze Charakters, die zy den Sineezen ontleent hebben, mede het A. B. C. en eenige weinige letteren, eveneens als d'Europers, gebruiken, en hier meê hunne moeders Tale, zonder die onrekbare meenigheit der Charakters te behoeven te gebruiken, kunnen schryven. Maar by de Sineezen zyn

zoodanige letteren niet in 't gebruik, en hierom zyn alle degeene, die zich met de geleertheit bemoeien, met het leeren der Charakters en Figuren, van kinds been af, tot byna aan hunnen hoogen ouderdom, bezigh. En schoonze buiten twyffel hier in veel ryds verspillen, dienze anders aan 't leeren van hooger wetenschappen konden besteden, zoo worden evenwel hunne zinnen hier door niet weinig van alle ongebondeit en toomloosheden, die de Jeugt onderwaerig is, afgetrokken. Eindelyk veroorzaakt deze maniere, van met Charakters te schryven in plaats van letteren, by de Sineezen een zeer treffelyk slaeh van schryven, waar door zy niet alleen met weinig woorden, maar ook door enkele letter-grepen, zeer gevoeglyk weten uit te drukken, dar wy mischien nergens na zoo duidelyk, met het omspreken van veele woorden, zouden kunnen zeggen.

Maar dewyl ik hier van dit Charakters schryven gesproken heb, zal ik met weinigh woorden aanroeren, hoedanigh de Sineezen deeze Charakters neffens elkandre stellen, daar in zy van d'Europers geheel en al verschillen. Hier van schryft Pieter Jarrikus, in zyne Schat der Indiaansche dingen, aldus: *De Sineezen, zeid hy, schryven niet van de linker na de rechter zyde, noch van de rechter na de linker zyde, als de Hebreëen, maar zy beginnen van de rechter zyde van bovenen na onderen toe. Zy zetten derhalven d'eene Charakter onder d'ander, en niet ter zyde neffens elkandre als d'Europers. En als de regel van bovenen tot onderen vol is, zoo beginnenze weder ter zyde boven aan een andre regel, en dalen weder na onderen.* In dit vreemt schryven verschillen de Sineezen van alle andre volken: want zy schryven niet, gelyk Jarrikus zeid, na de linker of rechter zyde met rechte leggende of dwersse regels, maar met recht op staande regels, die van bovenen nederwaarts gaan.

Vierderlei manieren van schryven, ten opzicht alleen van 't stellen der letteren, heeft men tor noch toe bevonden, die in 'r gebruik geweest zyn. D'eerste is van de rechter na de linker zyde, zoodanig de boeken der Hebreëen,

De Sineezen schryven van boven na onderen.

Vierderlei slag van schryven.

Chaldeen, Syriers, Arabiers en Egyptenaars geschreven zyn. De tweede is van de linker na de rechter zyde, zoodanig de Grieken en Latynen geschreven hebben, en alle d'Europische volken noch tegenwoordigh schryven. De derde maniere van schryven word op Grieks *Bustrophedon* genoemd, dat zoo veel als Osse-voorn gezegt is: want deze maniere van schryven wierd eerst eveneens gedaan, gelyk d'Osse met de Ploeg de voorens op 't landt maken, te weten, de tweede regel te beginnen, daar d'eerste eindigt. Deze maniere van schryven, zoo Pausanias verhaalt, gebruikten d'oude Grieken; ook waren de wetten van Solon zoodanigh geschreven. De vierde en laatste wyze van schryven is van bovenen na onderen, en dit slag van schryven, gelyk gezegt is, gebruiken niet alleen de Sineezen, maar ook de meeste Indianen.

Inwoonders van verscheide talen kunnen de Sineesche boeken lezen.

Wyders, schoon deze maniere van schryven, waar door ieder ding met zyne byzondere Charakter wordt uitgedrukt, der geheugenis zeer lastig valt, en niet wel t'onthouden zy, zoo veroorzaaktze nochtans een groote nuttigheit en voordeel. Want volken, die zeer veel in tale van elkandre verschillen, kunnen elkanders boeken en letteren lezen, indien ze slechts in 't schryven gemeene Charakters gebruiken, schoon d'een den ander in 't spreken geensins verstaat. In dezer voegen gebruiken die van *Japon*, *Korea*, *Kouchenchina*, &c. een en de zelve boeken, hoewelze, in die overluid te lezen en uit te spreken, zoo verre van elkandre verschillen, dat d'een ook niet een eenigh woordt van den anderen kan verstaan; niet te min zy vatten alle den zelve zin van de boeken, schoon datze ook geen andre, dan hare moeders tale, verstaan. Zelf ook in 't Ryk van *Sina* verschillen de volken van ieder Landtschap byna in 't spreken der tale van elkandre zoo verre, datze met elkandre niet met allen gemeen hebben; nochtans gebruikenze alle een en de zelve boeken en letteren, of Charakters.

Behalven die, is door 't gantsche Landt een algemeene tale;

Maar behalven de tale, die aan ieder Landtschap eigen is, word in 't gantsche Ryk noch een andre gemeene taal ge-

sproken, die de Sineezen *Quonboa* noemen, 't welk Hof-tale of Mandaryns-tale betekent; en is ook alles, wat te vooren van de Sineesche tale gesproken is, van deze tale te verstaan. Deze tale heeft hier uit hare oorsprong genomen, dewyl alle de Magistraten of Mandaryns in dat Landtschap, daar ih zy hun ampt bekleeden, vreemdelingen zyn; en op datze niet zouden genootzaakt zyn een vreemde tale te leeren, zoo is in 't gantsche Ryk deze Hof-raal ingevoerd, waar in niet alleen de recht-zaken afgehandelt worden, maar ook alle de gemanierste luiden of vreemdelingen spreken die, met d'Inwoonders in ieder Landtschap, eveneens gelyk de Neêrlanders, Françoizen, Hoogduitschen, Italianen, &c. de Latynsche tale door gantsch Europe spreken. En deze tale alleen leeren d'Europische volken: want de tale van ieder Landtschap te leeren is niet alleen onnoodig, maar de zelve is ook t'onaangenaam, plomp en bot; ook wordze onder de gemanierste luiden niet gesproken, dan alleen by geval van huis-genooten t'huis, of buiten 's Lants ter gedenkenis des Vaderlants. Deze laatste tale weten de kinderen en alle de vrouwen, die door het geduurigh spreken de zwaarheit in 't leeren overwinnen, te spreken. Zeet naauw is deze Mandaryns-tale bepaalt, en gelyke in meenigte van letteren alle andere talen overtreft, alzo isze in schaarsheit van woorden, die in de zelve gebruikt worden, vry minder; want in de zelve zyn maar drie honderd en zes-en-twintigh woorden, die alle uit een ecnige letter-greep bestaan, en byna in een klink-letter eindigen, en welke weinigen in geen klink-letter eindigen, die komen opeen *M* of *N* uit.

De kort- en bondigheit dezer tale maakt de zelve zoo zoet, datze byna alle andere talen, die tot noch toe bekend zyn, overtreft. Want als wy op Neêrduitsch de maniere willen uitdrukken om een zaak aan te tasten, 't zy met de geheele hand of met een zekker vinger des hands, zoo zyn wy genootzaakt altyd het woordt *vatten* daar by te voegen. Maar heel anders weten dit de Sineezen uit te drukken, want ieder naam betekent het woord, en insgelyk

de maniere van doen. By exempel, *Nieu* betekent vatten met twee vingers; *Tzo*, vatten met de heele vinger; *Chua*, vatten met de gantsche holle hand; *Tcie*, vatten met d'open handt tot aan de vingers. Dit zelve bespeurt men ook in 't woord *staan*: wy zeggen *sta* in huis, *sta* eetende, *sta* slapende; maar de Sineezen hebben een woord dat teffens *staan* en de wyze van *staan* betekent. Als wy ook den voet van eenen mensch, of den voet van een vogel, of den voet van een dier willen zeggen, zoo moeten wy altyd het woord *voet* daar by voegen; maar de Sineezen kunnen dit met een eenigh woord zeggen: want *Kio* is menschen voet, *Chua* een vogels poot, en *Thi* een voet van een iegelyk dier te zeggen.

Onder verscheidene zeer edele kunsten hebben de Sineezen byna alleen maar kennis van de Zede-kunde; want de Natuur-kunde, of de wetenschap der natuurlyke dingen, hebbenze veel meer met verscheide dwalingen verduistert, dan eenighsins verlicht. En zelfs de Zede-kundige grond-regels, dewylze in de reden-kaveling of reden-konst geheel onervaren zyn, stellenze met zeer duistere en verwerde spreuken voor, en gebruiken in 't leeren alleen zoodanige reden-kavelingen, als hen door 't natuurlyk licht zyn aangebooren.

De grootste Sineesche Filosoof van allen word *Konfutius* genoemd, die vier honderdt en een-en-vyftigh jaren voor Christus geboorte op de wereldt quam, en over de tzeventigh jaren zoodanig leefde, dat hy niet alleen door exemplen, maar ook door zyne schriften en omgang eenen ieder tot het oeffenen en leeren der deught aanporde. Met welke maniere van leven hy by de Sineezen zoo veel uitwerkte, dat zy voor vast gelooven dat hy alle de sterffelyke menschen, die ooit elders op d'aarde in deugt en vroomheit hebben uitgemaakt, in heilighet van leven verre te boven is gegaan. Engewisselyk, indien men op des zelfs woorden en werken, die in de Sineesche boeken te lezen zyn, wil achting geven, men zal moeten bekennen, dat hy voor weinige van onze Heidensche Filosofen

niet zal behoeven te wyken, maar ook veele overtreffen. Te dier oorzaak hebben de Sineezen zoo groot een gevoelen van dezen Man, dat het geene hy gezeidt en voor vast gestelt heeft, van geene Geletterden in *Sina* ten huidigen dage in twyffel getrokken wordt; maar een ieder houdt zyn gevoelen, schoon zulks valsch is, staande. En niet alleen hebben de geletterde Luiden, maar ook de Koningen, zederdt zoo veele eeuwen herwaarts, hem na zynen dood met alle eere geviert, en toonen zich noch dankbaar voor de leere die zy van hem ontfangen hebben. Want na zoo een langen reeks van eeuwen, zyn des zelfs nakomelingen tot noch op dezen huidigen dag by eenen iegelyk in groote eere en aanzien. En de Koningen hebben het Opper-hoofd van dezen Stam eeuwig en erfelyk tytelen van geen kleene eere gegeven, en daar-entoven vryheit van alle Tollen en Schattingen.

Zy verstaan zich ook niet alleen wonder wel op de Zede-kunde, maar ook op de Sterre-kykerye of Sterren-kunde, en verscheidene andere De Sineezen zyn ervaren in de Wis-kunsten. kunstige wetenschappen. Maar in de Reken- en Meer-kunst warenze eertyds veel gauwer; doch dit alles wordtook by hen geheel verwert en zonder orde geleert. In het tellen gebruikenze in alle winkels een tel-bord met schyven over stokjes, daar zy heel gezwint meê weeten om te gaan, eveneens als de Europische Meesters met de Leg-penningen speelen. In 't verdeilen der gesternten verschillenze zeer veel van d'Europers, en tot het getal der Sterren hebbenze vier honderd, boven de geene die, onze Sterre-kykers bekend zyn, by gevoegt; want eenige duistere Sterren, en die niet dan by helder weder verschynen, worden by hen onder dit getal gerekent. Deze Sterre-kykers zyn voor het meerderdeel bezig in het voorzegen van den tydt van 't verduisteren der Zonne, en in den loop der dwaal- en vaste Sterren. Maar dit alles steekt ook vol dwalingen en mislagen. Eindelyk bestaat hun gantsche wetenschap der Sterren byna alleen in dat gedeelte der Sterre-kunde, dat uit den loop der Sterren ieder eens geluk en

ongeluk, als ook de vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid der aanstaande tyden, belooft te vooren te spellen. Want zy gelooven voor vast, dat alle dingen, die op deze aardfche werelt gefchieden, aan d'invloeyingen der Sterren hangen, en daar door bestiert worden. In deeze Wiskunstige wetenschappen hebbenze nochtans iets van de Sarraceners, die van 't Westen quamen, ontleent; doch zy bevestigen niets door oorzaken of 'r gezag van bewyzen, maar hebben alleenlyk eenige Tafereelen nagelaten, daar na zy zich in 't maken der Almanakken, en in 't voorzeggen van de verduisteringen der twee groote lichten van Zon en Maan, en loop van alle d'andere dwaal-sterren, richten.

Van het gedeelte der Sterrekunde, dat uit den loop der Sterren icer eens geluk en ongeluk belooft te vooren te spellen, schryft de Jesuyt Trigautius in zyn Beschryving van 't Ryk Sina aldus.

De Stichter van den Stam, die tegenwoordigh in Sina de heerschappye voert, heeft laten verbieden, dat niemant de regels en gronden van de Sterrekerye mag leeren, dan de geene, die by recht van erffenis daar toe gestelt of gekoozen zyn, en dat uit vreeze, op dat de geene uit de kennis der Sterren, als by die bekomen heeft, geen magt krygt en gelegentheit neemt om eenige nieuwigheden in 't Ryk aan te rechten. Die evenwel tegenwoordig de heerschappye voert, onderhoudt met groote onkosten verscheidene Wiskunstigen; en deze zyn tweederlei, te weten de Gelubden, die zich in 's Keizers Paleis ophouden, of de Keizerlyke Magistraten, die daar buiten woonen. Beide deze hebben tegenwoordigh te Peking twee Rechtbanken, d'eene is de Bank van de Sineezen, die zich met het maken der Almanakken en 't uitrekenen der verduisteringe van Zon en Maan bemoeien; d'ander is van de Sarraceners, akwaar van de zelve dingen na de grond-regels der Westersche Sterrekunde gehandelt word; daar na wordt het oordeel van beide deeze Banken by elkandre vergeleken, en het geene, daar in d'een of d'ander mogte gemist hebben, gebetert. Beide deze Banken hebben ook op eenen vry hoogen Heu-

vel, om de Sterren te aanschouwen, een groote ruime vlakte, akwaar zy eenige oude Wiskunstige werktuigen van gegoten koper by zich hebben, die vry oudt schynen te zyn. Op dien Heuvel is altyd een van de Amptgenooten, die des nachts daar waakt, of by geval aan den Hemel eenig ongewooneyk Gesternte mogt verschynen, en wat nieuws te vooren spellen. En by aldien zulks gebeurt, zoo vermanenze 's anderen daags den Koning by een verzoek-schryft, en leggen hem met een uit, of het geluk of ongeluk betekent. De vlakte, daar op de Nangkinensche Wiskunstigen de Sterren aanschouwen, leit mede op een hoogen Heuvel, doch binnen de Stadt; en hunne Wiskunstige werktuigen overtreffen die van Peking verre in schoonheit, dewyl te dien tyde de Keizers in die Stadt hun Hof hielden.

Het ampt van de Pekingsche Sterrekynkers bestaat hier in, datze de verduisteringen van Zon en Maan door het gantsche Ryk te vooren zeggen. En by verduistering van Zon en Maan worden de Magistraten en de Beelden-dienaars, uit kracht van een ingevoerde wet, gelast op een zekre plaats by een te komen, en aldaar den Planeet, die verduistert word, bystand te doen, 't welk zy doen, naar hun meening, alsze op maat op kopere schelletjes slaan, en dikwils op hun knien gaan leggen; te weten, al dien tydt, zoo lang zy gelooven dat de Planeet verduistert is. Dit doenze, zoo ik geboort heb, uit vreeze, datze in dien tyd van d'een of andere Slang of Draak niet mogen opgeslokt worden. Dus verre Trigautius. Dat eindelyk de Sineezen een aangeboorne schrandtheit en spitsvondigheit tot deeze kunsten hebben, kan duidelyk genoeg hier by afgenomen worden, dewylze onze meet- rel- en reken-kunst, en loop der Sterren, met Sineesche Letteren of Charakters gedrukt, terstondt, alsze die maar, om zoo te spreken, inzien, verstaan en gewint leeren kunnen. Men vind daar te lande ook veel boeken van de Bouwkunst, Ontleed kunst, Gezicht-kunde, en van meer andere wetenschappen, met Figuren gedrukt.

In de grondregels van d'Artzenykunde verschillenze weinig van d'onzen, maar

maar overtreffen evenwel, ten opzicht van d'oeffening, d'Europers zeer verre. Het kloppen van den Slag-ader, of de Pols, onderzoeken en voelenze ook eveneens als d'Europers. En zoo ervaren zynze in de kennis van 't bewegen des Slaggh-aders, datze by wylen ook door des zelfs beweging de zweeren, die inwendigh in 't ligchaam verborgen zyn, kunnen ontdekken. In ieder hand vernemenze zes onderscheidelyke kloppingen des Slag-aders, te weten, drie hoofd- en drie mindre bewegingen, die alle met zekre deelen des ligchaams, naar zy meenen, eenige verborgene gemeenschappen hebben: want d'eerste klopping, zeggenze, behoort tot het hart, de tweede tot de lever, de derde tot de maag, de vierde tot de milt, de vyfde tot de nieren, en zoo voort. Het onderzoeken van den Slaggh-ader der kranken duurt byna een half uur, 't welk met groote stilte van eenen ieder, doch niet zonder verdriet van de kranke, toegaat.

In 't geneezen gebruikenze veel enkele genees-middelen, als Kruiden, Wortelen, en diergelyke Gewassen. Weshalven bestaat de gantsche Sineefche Artzeny-kunde byna meest in de kennis en de grond-regels der Kruit-kunde. In gantsch Sina is ook geen openbare of gemeene School, daar in de Artzeny geleert wordt, maar een ieder wordt binnen 's huis van een iegelyk meester geleert. En in beide de Keizerlyke Hoofsteden, te Peking en Nanking, worden de graden van Doctoorschap in de Artzeny-kunst, na voorgaande onderzoeking, verleent, maar niet als ter vlucht, en byna zonder onderscheid aan eenen ieder. Ook heeft niemandt meer gezags noch aanzien, die tot die graad verheven is, dan de geene, die tot de zelve niet is verheven; 't geen hier by toe komt, dewyl niemandt 't geneezen der kranken verboden wordt, 'r zy dat hy daar in ervaren of onervaren is. Kennelyk is dit ook eenen ieder, dat niemant zich op de Wis-kunde of Artzeny-kunde zal leggen, die hoope heeft dat hy in de Zede-kunde kan uitstekend worden. Weshalven wil zich byna niemant op deze kunsten leggen, dan die arm

van middelen, of dom van herffenen is, en hier door van het leeren van hooger wetenschappen afgeschrikt wordt. Dit is d'oorzaak dat de Artzen in Sina byna niet met allen geacht worden.

Doch dit geschied heel anders in de Zede-kunde; want een ieder, die tot des zelfs hoogste trappen verheven wordt, heeft, zyns bedunkens, den top der Sineefche gelukzaligheid beklommen. Doch hier van wat breeder te handelen, dunkt my niet ongeraden te zyn, dewyl het den Lezer niet min aangenaam dan wonder wil te vooren komen. De boven gemelde *Konfutius*, Prins der Sineefche Filofofen, heeft alle de schriften der oude Filofofen in vier groote boeken by een in orde gebragt, en hy zelf een vyfde met zyne eigen handen gefchreven. In deeze boeken vindt men de Zede-kunde van wel te leven, en de grond-regels om een gemeenen Staat wel te bestieren; als ook d'aaloude Exempels, Zeden, Offerhanden en verscheide Gedichten van oude Poëten. Behalven deze vyf groote boeken, zyn noch van twee of drie Filofophen, te weeten *Konfutius* en des zelfs Leerlingen, in eene bandt verscheide diergelyke andere gebonden, zonder orde, als ook spreuken, om de Zeden wel te gebruiken, zich zelve, het huisgezin, en eindelyk het gantsche Ryk tot deugt en vroomheir te brengen, by een vergadert. Dit gantsche groote leste boek, dewyl het in vier kleene boeken is afgedeelt, word de *Vier boeken* genoemd. Deze negen boeken zyn d'alleroudste, die men in de Boekeryen van Sina te vinden weet, en waar uit byna alle andere boeken gefmeed zyn; ook zynze voor het meerderdeel met Sineefche Charakters gefchreven; en zeker, men vind daar in geboden en grond-regels van de Zede-kunde, die de Ryken geen kleenen dienst en voordeel doen. Weshalven is by d'alleroudste Koningen een wet ingevoert, en die van tydt tot tydt bevestigt is, dat die by de Sineezen een geleterrt man wil zyn, of daar voor gehouden worden, uit deze boeken nootzakelyk de grond-regels van zyn geleertheit moet fcheppen. Ook is het niet genoegh, datze de rechte zin van deze boeken verstaan,

Konfutius heeft alle de boeken der oude Sineefche Filofofen by een vergaders,

en zelfs een vyfde gemaakt,

uit welke vyf de Sineezen al hun geleertheit fcheppen.

maar zy moeten ook , 't welk veel zwaarder is , gezwint van ieder gevoelen en spreuk op Sineesch bequaamelyk kunnen schryven ; te dien einde moet een ieder , om dit te doen , deze vier boeken op zyn duim weten , en die byna van buitenen leeren.

In Sina zyn geen gemeene Schoolen , maar ieder heeft een School in zyn huis.

Wyders , geen gemeene , laege of hooge Schoolen zyn in gantsch *Sina* , (gelyk zulks eenige Schryvers valscheelyk geschreven hebben) waar van de Meesters zich onderwinden deze boeken uit te leggen ; maar ieder kiest zich na zyn welgevallen een Leermeeſter , van wien hy op zyne eigene onkosten in huis onderwezen word. Voorts heeft men een groote meenigte van deeze Leermeeſters daar te lande , eensdeels om dat een eenige Leermeeſter , ter oorzaak van de moeilykheit der Sineefche Charakters , veele perſoonen niet kan leeren ; ten anderen , en dat voornamelyk , dewyl het (gelyk ik zeide) een gebruik is , dat een ieder in zyn huis alleen voor zyne kinderen een School opzet , schoon hy maar eenen of twee heeft ; 't welk , myns oordeels , te dien einde geschied , om dat door het verkeeren met anderen d'yver tot het leeren niet zou afzoeten.

De graden der Sineefche Geletterden zyn driederlei ,

In deze wetenschap worden de eenen , die zich op 't leeren dezer Zedekunde leggen , en na voorgaande onderzoeking daar in bequaam bevonden zyn , tot drie verſcheidene trappen of graden der letteren verhoogt. D'eerſte trap word *Siencai* , de tweede *Kingin* , en de derde *Cinſu* geheeten. En dit onderzoeken beſtaat byna alleen maar in ſchrift.

als Siencai , die d'eerſte is.

D'eerſte trap van geleertheit , *Siencai* genoemd , word in ieder Stadt gegeven , op de plaats , die 't School geheeten word , door een zeekeren uiftekenden en geletterden perſoon , die te dien einde van den Koningh zelf daar toe geſtelt is , en na zyn ampt den naam van *Tibio* voert. Deze *Tibio* doorreift alle de Steden van zyn Landſchap , om den Geletterden tot dien graad , na drie voorgaande onderzoekingen , te verheffen. Als deze *Tibio* , die men Kancellier of Onderzoek-meeſter op Neêrduifch zou kunnen noemen , aangekomen is , zou ko-

men terſtondt alle de eenen , die uit deze Stadt en d'omleggende plaatzen na dien graad ſtaan , t'zamen , en ſtellen zich ter proeve. D'eerſte onderzoek word van die Leermeeſters in 't werk geſtelt , die over de Baccalaurezen , alsze deezen graad verkregen hebben , zoo lang gebieden , tot datze tot een hooger graad geraken. Tot deeze onderzoeking word eenen ieder toegang vergunt , en dikwils gebeurt het dat 'er vier of vyf duizend uit een eenige Stadt in deze onderzoeking verſchynen. De onderzochte Leerlingen worden daar na van de Leermeeſters , die op 's Konings onkosten te dien einde gehouden worden , aan de vier Stadthouders der Stadt (die alle geletterde luiden zyn , want geen ongelettert perſoon mag in *Sina* aan 't roer der Regeering zitten) te rug gezonden , die hiernaan op nieuw weder aan den *Tibio* of Onderzoek-meeſter vertoonen , maar uit het gantsche getal niet meer dan twee honderd , te weten , die het beſte kunnen ſchryven , en tot dezen graad bequaam geacht worden. De derde onderzoeking geſchied door den Kancellier of Onderzoek-meeſter zelf ; deze onderzoeking gaat veel ſcherper toe , dan de voorgaande twee ; want van de twee honderd maakt hy niet meer dan twintigh of dertigh , na de grootte van 't Landſchap , en die hy in d'onderzoeking bequaam heeft bevonden , tot Baccalaurezen , en deze voegt hy dan by de Baccalaurezen , die in de voorgaande jaren waardigh verklaart zyn , om dezen trap te mogen bekleeden. Deze nieuwelingen mer d'oude maken het voornaamſte deel der Stadt uit , want zy worden van eenen ieder geëert , uit inzicht van hare roekomende waardigheit , daar zy allengs by trappen toe geraken. Tot een zonderling tekenen van hare waardigheit dragenze een Tabbert , Bonnet en Laerzen , in welk gewaait niemandt anders , dan een Baccalaurees , magh gekleedt gaan. In de vergaderingen der Magiſtraten bekleedenze ook geen verachtelyke plaats , en bewyzen de zelve hooger heuſcheplichtigheden , als den gemeenen man geoorloft is te gebruiken. Zy genieten ook veel vryheden , en ſtaan byna on-

der:

der niemant, dan onder den Kancellier en hunne vier Leer-meesters; en indienze iets bedreven hebben, daar over mogen d'andere Magistraten hun vonnis niet vellen.

Het ampt van den *Tibio*, of Kancellier, bestaat niet alleen in 't maken van nieuwe Baccalaurezen, maar hy stelt ook weder de geene, die in de voorige jaren tot dezen graad verheven zyn, ter toetse, en onderzoektze wel scherp, wat datze mogen gevordert of geleert hebben. Weshalven, na d'uitstekentheit van schryven, stelt hy hen onder vyf ordens. Die onder de eerste orde gerekent worden vereert hy met een prys, en geeft hen macht, zonder hen evenwel tot hooger graad te verheffen; om eenige slechte gemeene ampten te mogen bedienen. De Baccalaurezen van de tweede orde vereert hy ook met een prys, maar die in waerdye geenfins tegen d'eerste op magh. Die van de derde orde acht hy geen prys noch straffe waardigh te zyn. Die van de vierde orde boeten de straffe van hunne luiheit en traagheit met openlyk gellagen te worden. Maar de geene, die in de leste orde getelt staan, worden van Rok, Bonnet en Laerzen, teekenen des Baccalaureschap, berooft, en in d'orde, daar onder 't graauw gerekent word, gestelt. Dit begiftigen met pryzen, en straffen met slagen, en beroven van graad, word te dien einde gedaan, op datze hun tydt, alsze tot den graad van Baccalaurezen verheven zyn, niet in lui- en ledigheid toebrengen, en vergeten 't geenze eens geleert hebben.

De tweede trap of graad, tot den welken de geletterde Sineezen verheven worden, en *Kingin* genaamt is, kan ten deele met den trap vergeleken worden, dien de Licentiaten in Europe bekleeden. Deze graad wordt niet als om het derde jaar in de Hooft-stadt van ieder Landschap, in 't begin der achtste of Herfst-maandt, met veel grooter pracht en praal verleent. Maar tot dezen graad raken niet alle de geene, die zy daar toe waardig achten, maar alleen een zeker getal onder hen, die het allerwaerdigste om dezen graad te bekleeden geschat worden; en dat na de waerdig-

heid en voortreffelykheit der Landtschappen, veel of weinigh. Want in beide de Hooft-landtschappen, als *Peking* en *Nanking*, worden uit het gantsche getal der Baccalaurezen ontrent honderd en vyftig Licentiaten gemaakt, en in de Landtschappen *Chequiang*, *Quiansi* en *Fokien* vyf-en-tnegentigh, in d'overige, na het getal der Geletterden en waerdigheit van 't Landtschap, wat minder.

Tot deze onderzoeking mogen alleen de Baccalaurezen, doch evenwel niet alle, komen; maar uit ieder Stadt van 't Landtschap, of uit de Schoolen, worden ten hoogsten veertig Baccalaurezen uit het gantsche getal, die in 't schryven alreë onderzocht zyn, gekoren. Niettemin belooft noch zomtyds het getal der geene, die na deze orde der Licentiaten staan, aan de kant van vier duizend. De Magistraten derhalven van *Peking* dragen in het derde jaar, als de Licentiaten verhoogt worden, (dat alle drie jaren, gelyk gezegt is, weinig voor d'achtste Maneschyn, dat by ons in de Herfst-maandt is, omkomt,) honderd uitgelezene Filofofen by een verzoek-schrift aan den Koning op, om uit deze dertig (namelyk voor ieder Landtschap twee) te noemen, die over het onderzoeken dezer Licentiaten te staan hebben. Een van deze twee in ieder Landtschap moet noodzakelyk uit het Koninklyke Amptgenootschap *Han-linyven*, welks Amptgenooten men voor de voornaamste perfoonen van 't gantsche Ryk houdt, gekooren worden. De Koning noemt ook deeze onderzoekers nooit dan op dien zelve tyd, datze effen met groote dag-reizens in hun Landtschap komen kunnen. Hy geeft hen ook Opzienders mee, die zorge dragen, datze niemant van dat Landtschap uit geenerlei oorzaken eerder aanspreken, voor datze tot Licentiaten verklaart zyn. Uit het zelve Landtschap worden ook van de Magistraten eenige voorname Filofofen ontboden, die de Koninklyke onderzoekers in deze onderzoeking, en eerste toerzingen der schriften, trouwe-lyk helpen.

Wyders, in ieder Hooft-stad vind men een groot en kunstigh gebouwt Paleis, dat

In ieder
Hooft-stad
is een Pa-
leis,

dat met zeer hooge muuren omringt, en alleen tot het onderzoeken en ondervragen der Geleerden gesticht is. In dit Paleis zyn zeer veele woonsteden en vertrekken, daar in het zeer stil is, en d'onderzoekers, alsze de schriften op de proef stellen, zich onthouden. Behalven alle deze vertrekken zyn in 't midden van 't Paleis over de duizend Celletjes, die zoo klein zyn, datze alleen maar een kleene tafel met een bank, en een enig mensch bergen konnen. In deze Celletjes kan niemant met zynen gebuur spreken, nochte ook iemand zien.

met over de
duizend
celletjes,

daar in de
Koninklyke
onderzoek-
kers voor 't
onderzoek-
ken opgeslo-
ten worden.

Als nu de Stads en Koninklyke Onderzoekers in de Hooft-stadt gekomen zyn, zoo wordenze eerst in dit Paleis, een ieder in een byzonder vertrek, opgeslooten, eer datze met iemand te woorde mogen komen; ja mogen met elkandre in mondt-gemeenschap niet treden, zoo lang alsze met het onderzoeken der schriften beezigh zyn. En dat noch meer is, een groot getal van Kryghs-knechten en Magistraten bewaakt nacht en dag hunne vertrekken, en belert dat de geene, die in 't Paleis zyn opgeslooten, met de geene die buiten zyn, niet mogen spreken, nochte de schriften inzien.

Hoe naauw
de geene be-
waart wor-
den die on-
derzocht
worden.

Tot dit onderzoeken worden drie dagen, (dat op een zelven tydt door het gantsche Ryk geschiedt) namelyk de negende, twaalfde en vyftiende dag van d'achtfte maand, genomen. En tot het schryven hebben de Leerlingen den gantschen dag, van den opgangh der Zonne tot laat in den avondt, tot hun verdoen, zonder dat de deuren eens geopent, maar worden altydt zeer zorgvuldigh toegehouden; alleen krygenze een kleene verquikking van 't een of 't ander, datze daags te vooren, op 's Landts kosten, gekocht hebben. Als de Bakkalaurezen in het Paleis gelaten worden, zoo wordenze zeer naauw onderzocht ofze ook eenige boeken of geschrift met zich brengen, dewylze alleen met zich nemen mogen eenige pencelen, die zy tot het schryven gebruiken, als ook een schryfrafeltje, inkt en papier. En op dat 'er geen bedrogh onder schuile, worden hunne pencelen en schryf-bordjes zeer

naauw onderzocht. Bevind menze op bedrogh, zoo wordenze niet alleen buiten geslooten, maar ook zeer zwaarlyk gestraft.

Na dat de Bakkalaurezen in 't Paleis zyn ingelaten, de deuren geslooten, en met Stads Zegel bezegelt, zoo stellen de twee Koninklyke Hooft-onderzoekers uit de vier boeken drie spreuken, die zy na hun welgevallen uitkiezen, opentlyk ten toon, die ieder als een proef van zoo veele schriften zich voorstelt. Daarenboven kiest ieder noch uit de vyf leeren vier spreuken, die hen tot een proef van zoo veele andere schriften verstreken. Deeze spreuken kiest ieder uit die leere, die in de geene te vinden zyn, die hy leert. Ook moeten deze zeven schriften niet alleen met cierlyke woorden, maar ook met desttuge en diepzinnige spreuken opgepronkt zyn, en daar in doorgaans de grondregels van de Sineesche welsprekenheit wel waargenomen worden. Zeer naauw hebben deze Schryvers ook te letten, dat in ieder schrift niet boven de vyf honderdt Charakters komen, waar van ieder een geheel woordt in onze Tale uitmaakt.

Op den derden dag, na d'eerste onderzoeeking, worden deze Schryvers weder eveneens opgeslooten, en hen drie dingen, die eertyds gebeurt zyn, uit d'oude Jaar-boeken, of eenige andere dingen, die in 't toekomende kunnen geschieden, voorgesteld. Hier over leit ieder in drie geschriften zyn gevoelen uit, of vermaant den Koningh door een boekje in geschrift, wat tot 's Ryks oirbaar in die voorval te doen staat.

Desgelyks worden hen den vyftienden dag drie geschillen uit de geene, die dageliks in 't bedienen van 's Ryks ampten voorvallen, voorgesteld. Hier over leit ieder ook in drie geschriften zyn gevoelen uit, dat hy in 't beslechten van dat geschil, als hy het ampt van Magistraat bekleede, geven zou.

Na dat in dezer voegen de stoffen der schriften, ieder op zynen dag, gegeven, en, om niet te vergeten, opgeschreven zyn, zoo gaan de Bakkalaurezer ieder in een byzonder Celletje, en schryven aldaar in groote stilte.

Na

Na het schryven schryft ieder zyn schrift in een byzonder boekje, dat hy dien einde gereedt heeft, noch eens over, en voegt 'er onder aan de namen van zynen Vader, Groot-vader, en Overgroot-vader, by, en sluit dan dit boekje zoodanig, dat 'er van niemand, dan van de Gevolmagtigtheden der onderzoekers, kan geopent worden. Als men iegelyk dit met ieder boekje gedaan heeft, zoo levert hy die aan de afgeonden over. Alle deze boekjes, eerlarze d'onderzoekers in handen krygen; worden van seekere Schryvers, die daar op passen, overgeschreven; en, op dat 'er geen bedrogh magh onder schuilen, d'afschriften rood geverft, maar in tegendeel d'eigen schriften met zwart geverft. D'afschriften, en niet d'eigene schriften, worden, zonder de namen der Schryvers, aan d'onderzoekers, om getoetst te worden, overgelevert; maar de schriften, met de hand der Schryvers geschreven, die van d'afschriften niet verschillen, midderwyle bewaart. Dit word te dien einde gedaan, op dat de geene, die de schriften toetsen, de namen der Schryvers, noch de handt der zelve niet zouden kunnen kennen.

D'opgemelte eerste onderzoekers, uit de Stadts Magistraten gekooren, toetsen alle de schriften, verwerpende het slechtste, zoodanig, darze den Koninklyken onderzoekers eens zoo veel schriften overleveren als 'er Licentiaten zullen gemaakt worden. Weshalven, indien 'er honderd en vyftigh tot dezen trap van geleertheit zullen verheven worden, zoo worden 'er drie honderd schriften opgenomen, en in 't vertrek der Koninklyke onderzoekers, om aldaar voor het laatste getoetst te worden, overgelevert, waar uit zy alle de beste (zoo veele Licentiaten als 'er zullen gemaakt worden) kiezen. Uit dit getal kiezenze daar na d'eerste, tweede en derde schriften, en stellenze vervolgens in goede orde. Hier na vergelyken alle d'onderzoekers teffens d'afschriften met d'eigene schriften, en lezen des Schryvers naam in d'eigen hantschrift op. Deze namen, die met letteren van anderhalve voet groot geschreven worden, zettenze op een groot

bord opentlyk ten toon, tegens het uitgaan van d'aachtste maand, 't welk met een grooten toeloop van de gantsche Magistraat geschied, en met een zonderlinge vreugt en gejuigh der geene, die deeze nieuw gemaakte Licentiaten in bloedtverwant- of maaghschap bestaan. Deze trap des Licentiaatschaps is veel hooger en aanzienlyker dan d'eerste, en geniet ook veele andere treffelyke vryheden, en een zonderlinge cieraat van waardigheit. En indien deze Licentiaten de begeerte afleggen van tot de hoogste graad te geraken, zoo staan verseide hooge en aanzienlyke ampten in 't Ryk voor hen open.

Dit bedryf in dezer voegen dus geindigt zynde, zoo geven de Koninklyke Hooft-onderzoekers een boek uit, waar in de voortgang van de gantsche onderzoeking, de namen der Licentiaten, en d'uitslekenste schriften van alle de voorgestelde stoffen, geschreven staan. Maar allermeeft worden de schriften van die geene gedrukt, die d'eerste naam onder de Licentiaten te beurt is gevallen. Deze wordt op Sineesch *Quayuen* genoemd. Dit boek word met zonderlinge nette Charakters gedrukt, door 't gantsche Ryk verspreit, en daar af eenige afschriften aan den Koning en zyne Hovelingen vereert.

Tot deeze onderzoeking wordt den geenen geenfins toegang vergunt, die Bakkalaurezen in een ander Landschap gemaakt zyn, maar alleen die van beide de Hooft-landschappen, te weten van *Peking* en *Nanking*. Eenige weinigen alleen mogen uit andre Landtschappen, uit kracht van een zonderlinge vryheit, (te weeten, dewylze in 's Koninghs school, na datze het Bakkalaureschap verkregen hebben, aangenomen, en daar in School-broederen geworden zyn) tot deeze onderzoeking en dit amptgenootschap, voor een zeker som penningen, komen.

De derde graad of trap, daar meê de Geletterden in *Sina* verheerlykt worden, en die *Cinsu* geheeten is, komt geheel en al met ons Doctoorfchap in de Gods-geleertheit, Rechten en Artzenye, overeen. Deze graad word ook alle drie jaren, doch alleen maar in de Keizerlyke Hooftstad *Peking*, verleent;

De derde graad Cinsu, en op wat wyze de Geleerden daar toe verheven worden.

't welk altydt in 't volgende jaar geschied, na dat de Licentiaten gemaakt zyn. Tot deezen trap kunnen alleen maar drie honderd uit het gantsche Ryk geraken, hoewel alle de Licentiaten uit ieder Landtschap, die 't onderzoeken willen uitstaan, volgens reehr, tot het onderzoeken gelaten worden. Dit onderzoeken geschiedt in de tweede Maand, en op de zelve dagen daar in de voorige geschieden. Geen onderscheid is ook in 't onderzoeken tusschen deeze en de voorgaande, dan alleen dat 'er, uit oorzaak van den trap en waardigheid, in deeze onderzoekingh grooter naerstigheit aangewend wordt, om alle bedrog en gunst, die dikwils hier onder schuilen, te weten. Tot Hooft-onderzoekers van deeze onderzoeking worden ook uit de voornaamste Magistraats-perfoonen, die *Kolaos* geheeten worden, en daar af te voeren gesproken is, gekooren.

Na dat d'onderzoeking geëindigt, en d'onderzochten in het zelve Paleis tot Doctoren verklaart zyn, daar in de Licentiaten ook gemeenlyk gemaakt worden, stelt men hen alleen teffens in 's Konings Paleis, en in tegenwoordigheid der voornaamste Magistraten van 't Hof (daar by ook eertyds de Koning zelf verscheen) een zekre stoffe in geschrift voor, om weder op nieuw getoetst te worden. Deze onderzoeking geschiedt met groote pracht en staaci, en bestaat alleen in een weinigh schryven. Die d'eerste plaats in d'onderzoeking der Doctoren verkrygt, dien valt buiten twyffel de derde plaats in deeze tweede onderzoeking ten deele. Maar die in de tweede onderzoeking d'eerste en tweede plaats verkrygt, die word, zoo lang als hy leeft, met zonderlinge waardigheid begiftigt, en bekleedt daarenboven de voornaamste ampten in 't bestieren des Ryks. Deze waardigheid zou men gevoeghlyk met den tytel van Hattoogh of Markgraaf kunnen vergelyken, indienze by erffenis op de nakomelingen storf. Terstont genieten deeze Doctoren, na 't verheffen tot deze waardigheid, een byzonder Kleed, Bonnet, Hoer, Laerzen, als ook andre tekenen van Magistraten, en worden tot de voornaamste

en treffelykste ampten, die de Magistraten bedienen, verheven; en dan altydt in de waardigheid en orde, dat ze nooit van de Licentiaten overtroffen worden. Zy worden ook onder de voornaamste des Ryks gerekent, en raken zoo schielyk boven d'overige Licentiaten, die Fortuin den voet heeft dwars gezet, dat het zulks allen geloof sehynt te boven te gaan: want zy bewyzen hen overal de hoogste eere, en geven hen groote eer-tytlen. Maar de Licentiaten, die in hunne hoop van tot het Doctoorschap te geraken te leur gestelt, en wederom gestuurd zyn, worden tot de bestiering des Ryks gebeezyt, indienze, uit wanhoop, in 't toekomende niet meer na 't Doctoorschap willen dingen; en schoon dat ze in waardigheid onder de Doctoren staan, zy bedienen evenwel geen geringe ampten, zoo binnen als buiten 't Keizerlyke Hof. Indienze hun geluk noch eens op nieuw willen verzoeken, zoo trekkenze naar huis, en oeffenen zich zeer naerstigh in 't lezen en schryven de volgende drie jaren, tot datze na 't verloop van dezen tyd, zich weder ter toetse stellen, 't welk zy zoo dikwils mogen doen als hen goet dunket. Er dikwils gebeurt het datze zich tien maal op de proef stellen, zonder evenwel daat door te geraken; 't welk hen ook in zoodanigh een vertwyffeling brengt, datze hun gantsche leven, zonder eenige Magistraats-ampten te bedienen, verslyten, dewylze d'oppersten of niet met allen willen zyn.

Op wat wyze deeze onderzoeking is toegegaan, daar af laten ook d'onderzoekers een byzonder boek drukken, en de namen (eveneens gelyk te voeren van de Licentiaten vermaant staat,) in uitstekend geschrift daar by voegen. Behalven dit boek wordt jaarliks noch een ander boek gedrukt, waar in de namen van alle de Doctoren, als ook hun Vaderland, Oudets, Ampten, en op wat plaats darze die bedienen, geschreven staan. Weshalven kan de geene, die dit Jaar-boek maar opflaat, terstont zien, welke waardigheid een ieder van het eerste jaar van zyn Doctoorschap tot aan zynen doot, en waar hy dat bekleedt heeft,

heeft, als ook hoedanigh hy verhoogt of vernedert is, 't welk by de Sineezen, na de dienften die ieder doet, zeer gemeen is.

In 't verkrygen van deze graden is dit ten hooghsten te verwonderen, welk een groote vriendt- en maaghschap d'Amptgenooten, die in een zelve jaar tot Doctoren verklaart worden, onder elkandre maken. Want zoo wel de Licentiaten als Doctoren, die in een zelve jaar hunne graad verkregen hebben, beminnen elkandre hun gantsche leven lang als broeders, en helpen elkandre, als ook de vrienden van hunne Amptgenooten, overal met een zonderlinge eendragtigheid en liefde, waar zy kunnen en mogen. Met d'onderzoekers houdenze ook groote gemeenschap, niet anders als otze ouders en kinderen, en leerlingen of meesters waren, en bejegenen die altyd met groote eerbiedenis; hoewel het dikwils gebeurt dat de Leerlingen, met het opklimmen van trap tot trap, hunne Meesters verre te boven gaan.

Deze trappen van eere worden ook den Kryghs-luiden met de zelve eertytelen, op de zelve plaats en in 't zelve jaar, een maand daar na, verleent; maar dewyl de krygszaak by de Sineezen, eer 't Ryk onder den Tarter raakte, weinigh behertigt wierd, zoo ging dit ook met minder staaci en pracht toe. Deeze onderzoeking der Krygs-luiden is drierlei. In d'eerste onderzoeking zittenze te paerd, en lossen in een volle ren, na een zeeker doelwit, negen pylen. In de tweede mikkenze met even zoo veel pylen na 't zelfste doelwit; en die ten minsten met vier pylen te paerde, en met twee te voet, het doelwit getroffen heeft, die

word in de derde onderzoeking ontfangen. In deze onderzoeking wordenze gelaft in geschrift een zekre voorgestelde vraag, nopende de krygszaken, te beantwoorden. De Rechters, na 't vergelyken dezer drie onderzoekingen met elkandre, maken in ieder Landtschap uit het gantsche getal ontrent vyftigh Licentiaten. Maar in welk jaar te *Peking* Doctoren gemaakt worden, zoo worden ook altyd honderd Krygsluiden uit het gantsche getal der Licentiaten des gantschen Ryks, na drie voorgaande onderzoekingen, tot de waardigheid van Krygs-doctoren verheven. Uit dit Amptgenootschap raken veel lichter de Doctoren dan de Licentiaten, niet evenwel zonder groote geschenken te geven, tot het bedienen van eenigh ampt van Krygs-overste. Beide, zoo dra alsze met een hooger graad begiftigt zyn, 't zy datze uit den Filosofischen of Krygs-raad zyn, schryvenze boven de deur van 't huis, ter eere van 't geslacht, den tytel met letteren van anderhalf voet groot, waar meê aangewezen word, welke waardigheid een ieder verkregen heeft. Eindelyk staat aan te merken, dat alle de Onderzoekmeesters ('t zy dat 'er onderzoek in de Krygs- of Wis-kunstige zaken, of in de Artzeny-kunst gedaan word, en voor al indien zulks in de Zede-kunde geschiedt) uit den Filosofischen Raadt gekoozen worden, zonder deezen tot Amptgenooten eenige Veld-oversten, Wis-kunstigen of Artzen by te voegen. Want zoo groot een gevoelen hebben de Sineezen van de geene, die in de Zede-kunde uitmunten, dat hen dunkt, dat deeze luiden van alle zaken een gezont oordeel kunnen vellen, schoon zulks zeer verre buiten hun beroep is.

DERDE HOOFSTUK.

*Van verscheidene Sineesche Handwerken , Toneel-speelders ,
Googchelaars en Bedelaars , &c.*

*Bouw-kunst
der Sinee-
zen ,*

IN de Bouw-kunst, zoo wel ten opzigt van de kostelykheit als d'onvergankelykheit, mogen de Sineezzen geensins tegen d'Europers op; dewyl de Sineezzen de huizen, die zy stichten, by de kortheit des menschen leven schatten: want zy bouwen, zeggende, voor zich zelve, en niet voor andere; maar d'Europers staan, uit een ingeboren begeerte, na de langduurigheid of eeuwigheit. Dit is d'oorzaak waarom de Sineezzen niet kunnen begrypen, noch zich inbeelden de kostelykheit en pracht, zoo van de gebouwen van Koningen en Vorsten, als van byzondere luiden in Europe. En als zy zomtyds hooren, dat onze gebouwen dikwils veele eeuwen verduuren, en cenige duizendt, andere twee duizendt jaren blyven staan, zoo staanze tot stommens toe daar over verwondert; indien nu iemand na d'oorzaak van deze langduurigheid en onvergankelykheit der gebouwen mogte vragen, zoo weete dat die alleen maar bestaat in de diepe en vaste fondamenten, welker diepte het overige opstal ondersteunen kan. De Sineezzen, in tegendeel, graven geene fondamenten in d'aarde, maar leggen alleen, op d'ingestampde vlakke aarde, eenige groote steenen neder, of indien zy graven, zoo gravenze naauwliks eenige voeten diep, schoon dat daar zwaare gevaerten en zeer hooge Torens op staan zullen, en alzo kunnen de zelve zelden den tydt van een eeuw verduuren: ja zelfs de Stads muuren niet, of zy moeten dikwils vermaakt worden. Hier by komt noch dat de huizen voor het meerderdeel van hout zyn, of op houte Pylaren komen te rusten; waar in evenwel geen kleen geryf is, en dat hier uit, dewyl de wanden of muuren, zonder het overige opstal aan te raken, vernieuwt kunnen worden;

*en gestalte
der Sinee-
sche Gebou-
wen.*

want de daken, die met steene tighelen gedekt zyn, gelyk hier re lande, rusten niet op de muuren, maar op de houte zuilen. En schoon de Sineesche huizen in pracht en kostelykheit zoo zeer niet uitmunten, zoo zynze van binnen evenwel gemakkelyk, en worden zeer zuiver bewoont. Gemeenlyk zyn ook, als gezegt is, alle de huizen, die veeltyds maar twee zolders hoog zyn, van hout, ook zelf de Koninklyke Paleizen, doch evenwel zoodanigh, dat de wanden voor het meerderdeel van gebakken steen zyn opgehaalt, die ook d'eetzaalen en andere vertrekken van elkandre afzonderen. Doorgaans zyn ook de huizen met diepe voorhoven verzien, waar van d'uitterste van de vrouwen, die hier zeer naauw bewaart worden, bewoont word.

Hunne Pagoden of Kerken zyn met zeer groote pracht en cieraat gebouwt, en staan veeltyds op eenzame plaatzen langs de gemeene wegen, alwaar de reizende man goede herberg vind. De zelve zyn ook vol afgodische Beelden en zwarte Lampen, die geduurig branden, ter gedenkenis van den eenen of den ander, die wel geleefd heeft en gelukkig is overleden.

Met het vroeg uitvinden der Druk-kunst hebben de Sineezzen geen kleene voortgangen in 't vorderen hünner wenschappen gedaan. Want hoewel d'Europers den Sineezzen in 'dit stuk niet gaerne willen toegeven, zoo stryden nochtans byna alle de Schryvers der Indiaansche dingen, als Jovius, Maffeus, Mendoza, Trigautius en meer andere, voor de Sineezzen. *Het gebruik der Druk-kunst* (zeidt Nicolaas Trigautius in zyn eerste Boek aan 't vierde Hoofdstuk) *is by de Sineezzen veel eerder gevonden dan by d'Europers.* *Want het gaat zeker dat die zedert vyf*

een-

eeuwen berwaarts al by de Sineezzen in 't gebruik is geweest; eenige willen dat de Sineezzen de Drukkunst eerder gebruikt hebben, dan onze Zaligmaker in menschelyke gestalte hier op der aarde verscheen. Mercator, in zynen grooten Atlas, schryft dat de Drukkunst, en 'r gebruik van 't grof Geschut, in Sina zoo oud zyn, dat men niet weet wie de geene is die 't gevonden heeft. Maar in dit stuk gaan de Sineezzen ook vry wat te hoog, invoegen Joan Mendoza, uit het zeggen der Sineezzen zelfs, staande houdt, dat de Drukkunst teffens met het Ryk van Sina haar begin genomen heeft, en van eenen, diend Inwoonders in plaats van een Godt eerden, allereerst gevonden zy. Dat evenwel deze Drukkunst by de Sineezzen in d'eerste honderdt jaren niet gevonden is, bevestigen niet alleen de boven gemelde, maar ook andre vermaarde Schryvers. Johan Bolerus Benefius verhaalt in zyne beschryving van Sina, dat de Drukkunst meer als voor elf honderdt jaren by de Sineezzen is gevonden geweest. Doch de Sineezzen gebruiken een heel ander slag van drukken dan d'Europers; dewylze, ter oorzake van d'overgrootte meenigte der Charakters, niet wel, dan met groote moeite, na d'Europische wyze zouden kunnen drukken; maar zy snyden hunne Charakters op een gladt geschaaft Appel- of Peere-boome bordtje. Op dit bordtje plakkenze zachtjes met d'averrechtze zyde het uitgeschreven blad, daar na schrapenze dit blad, als 't droog is, zeer behendigh zoo langh af, tot dat de Charakters, ter oorzake van de dunheid, beginnen door te schynen, en dan hollenze eindelyk met een yzerse stiletje dit bordtje zoodanigh uit, dat alleen de trekken en streepen der Charakters verheven komen te staan. Dit gedaan zynde, drukkenze na hun welgevallen met deeze bordtjes 't geschrift, dat daar op alreê gesneden staat, op andere schoone bladen, met zulk een gezwind en lichtigheit, dat dikwils een Drukker op eenen dagh over de vyf duizend bladen kan afdrukken. In 't uithollen der bordtjes zynze ook zoo vaerdig, darze zoo dra een kunnen uitsnyden als d'onze een

form t'zamen kunnen stellen en verbeteren. Deeze maniere van drukken is veel bequamer en gevoeghlyker tot de groote Sineefche Charakters dan tot onze letteren; want onze kleene letteren, myns bedunkens, kunnen zoo gevoeglyk niet op een houten bordje gesneden worden. Wyders, deeze maniere van drukken brengt een wonderlyk groot voordeel en geryf by; want dewyl de bordjes, daar eens op gesneden is, in huis bewaart worden, kan men, na zyn welgevallen, in de zelve altydt iets by en afdoen, en dat niet alleen een eenig woordt, maar ook heele regels, als men de bordjes maar slechts iets verhanfelt. Ook is de Drukker niet gehouden teffens of op een zelven tydt een groote meenigte van boeken te drukken, gelyk gemeenlyk in 't drukken van onze boeken geschied; maar hy laat zoo dikwils als hy wil, na zyn welgevallen, weinigh of veele boeken drukken: want de vormen of bordjes, daar in 't schrift gesneden staat, blyven altydt een en de zelve, dewylze uit een heel hout bestaan, en nooit kunnen, gelyk de letteren van onze drukvormen, te niet gedaan, en in de zet-kassen, na 't drukken van een zeker getal bladen, verdeelt worden. Zoo licht is deze Drukkunst te leeren, dat de geene die dit drukken maar eens gezien heeft, terstondt zulks na kan doen. Ter zake van dit geryf vind men by de Sineezzen zoo groot een meenigte boeken, en zoo goet koop, dat men 't de geene, die zulks niet gezien heeft, niet lichtelyk zou kunnen wys maken. Ook vind men op den Bergh *Iungmu* een zekre Bockery *Siguli*, (zoo geheeten na den Overste, die de zelve aldaar allereerst toefstelde) daar in de boeken van dertig duizend Schryvers vertoont worden.

Noch hebben de Sineezzen een andre maniere om 't geene, dat op marmer of in hout gesneden is, af te drukken. By exempel: op een zeeke grasschrift of eenig ander afbeeldzel, dat in een vlakken marmer-steen gehouwen staat, leggenze een nat gemaakt blad papier, en daar boven op een wollen lap, hier op kloppenze zoo lang met een hamertje, tot dat het dunne papier in de holle

streepen van 't afbeeldzel en de Charkters komt te zakken. Daar na worden d'uitsteekentheden van dit papier, dat niet in de holligheden gezakt is, zeer behendig met inkt, of eenige andere verwe bestreken, zonder dat de streepen en trekken van 't ingeklopte papier aangeraakt worden, die hare wittigheid behouden, en 't geen op de steen of in 't hout gehouwen staat zeer aardig vertoonen; byna eenigfins op deze wyze, gelyk de kinderen hier te lande allerlei beelden, in steen gehouwen, met het bestryken van rootaerd, weten af te sponzen. Doch staat aan te merken, dat dit afdrukken nergens plaats heeft dan in groove in dikke streepen, want in fyne en dunne trekken of streepen is 't niet wel doenlyk.

Schilder-
kunst der Si-
neezen.

Trigantius.

Tot de Schilderyen en Schilderkunst, die zy doorgaans veel in hunne kunsten gebruiken, toonen deze volken een groote genegentheit en begeerte: doch mogen evenwel in 't maken van eenige uitmuntende kunst-stukken tegen d'Europers geenfins op; want eensdeels verstaanze zich noch niet op 't maken van schaduwen, en ten anderen wetenze de kleuren niet te temperen en met oly te mengen. Dit is d'oorzaak waarom hunne Schilderyen zeer doods en bleek zich vertoon, en veel meer na doode lyken dan levendige beelden zwemen; hoewel zy des niet tegenstaande de schoonste ongemengde en enkele verruwen hebben, die men elders vinden kan, en hier meê Vogelen en Kruiden zeer net na 't leven, als ook met het stikken van de naald met zyde, zeer aardigh vertoonen. Kleene kennis hebbenze ook van de Beeldhouwery en Kooper-gietery. De zolders of verwulfsels van hunne huizen beschilderenze met menschen en allerlei ge-dierten, en verciere de Tempels van hunne valsche Goden met Beelden van gegoten koper. In de Beeldhouwery zyn de Sincezen hierom, myns oordeels, heel slecht, dewylze alle gelykmatigheit met het oog willen afmeten, dat dikwils bedrogen, en in groote lichamen daar door geen kleene dwalingen begaan wordt. Zy maken evenwel van Koper, Marmer en Pot-aerd, verscheide afgodische en ysselyke gedroch-

Beeldhou-
weryen, &c.

ten en wanschepezen. Alle de kopere klokken worden met houten kleppels of hamers geslagen, en kunnen, zoo 't schynt, uit oorzaak van hare brosheit, het slaan met yzere niet verdragen; invoegen datze in klank en geluit tegen d'onzen geenfins op mogen. Waarom nu dit volk, dat anders schrandere en spitsvondigh genoegh is, zoo dom en onervaren in deze handwerken is, komt, myns bedunkens, nergens anders by toe, dan dat 'et nooit eenige handel of wandel met uitheemsche volken heeft willen houden, om door kunst het gebrek van de natuur, die zy wonderlyk in alle dingen te baat hebben, te helpen.

Men vind in *Sina* ook een groote verscheidenheit en meenigte van musicale Instrumenten, maar zy hebben geene Orgels of Klavekoorden en diergelyke Instrumenten, hoewelze eenige hebben die zeer na met onze Klavecimbaalen over een komen, want hun meeste spelstuig bestaat voornamelyk in blaas- en raas-instrumenten. Aan alle hun Instrumenten gebruikenze snaren, die van ruwe zyde tamen zyn gedraait: want snaren van darmen van dieren zyn by hen niet in 't gebruik, noch zy weten misschien niet, datze daar van kunnen gemaakt worden. Hun gantsche Zang-kunst bestaat in eenderlei geluit van stem en toon, want hunne stemmen te breken of te draaien, en een zoete over-een-stemming van verscheidene keelen te maken, is by hen geheel en al niet in 't gebruik. Zy roemen niet te min wonderlyk op hunne Zang-kunst en aangenaamheit van toon, die ons evenwel zeer onaangenaam in d'ooren klinkt. En schoon de Sincezen zich laten voorstaan, datze ons verre in 't maken van zoete over-een-stemmingen en musicale toonen overtreffen, zoo staanze nochtans zeer verwondert over onze Orgels en andere Speelstuigen, die zy tot noch toe behoort hebben. Het zelfste zoudenze misschien oordeelen van de zoetluidentheit en aangename over-een-stemming van onze stemmen, indienze de geene, die in dit stuk uitmunten, eens hoorden zingen en quinkeleren.

Om de uren te weten of te wyzen, heb-

hebbenze naauwliks eenige instrumenten of werktuigen; en die zy hebben, doen zulks door middel van water of van vuur. D'instrumenten die met water d'uuren wyzen, gelyken in fatsoen eenigfins na groote Zandloopers; maar die d'uuren door middel van vuur aanwyzen, zyn van welriekende afsche gemaakt, en zwemen eenighfins na 't lont, daar gemeenlyk het bussekruid meê aangesteken wordt. Eenige weinige andere uurwyzende instrumenten vind men ook daar te lande, daar in ratjes zyn, die door zand eveneens als door water omgedreven worden; maar by d'Europische uurwerken te vergelyken, zyn het maar schaduwen, en missen gemeenlyk hier in, datze niet alle te gelyk een zelven oogenblik des tydts uitwyzen. Van eenige Zonnewyzers hebbenze ook eenigfins kennis, doch weeten die na behooren niet te stellen.

Tot het vertoonen en zien van Bly-en andere Toneel-speelen toonen zich de Sineezen zeer genegen, en overtreffen hier in verre d'Europische volken. De Speelders, die de speelen vertoonen, en zich by groote meenigte in dit Ryk ophouden, zyn voor het meerder-deel jonge luiden en rappe gasten. Zommigen van deze reizen door 't gantsche

Ryk van d'eene plaats op d'ander, andere begeven zich na de vermaardste Koopsteden, om op groote Maaltyden en Bruiloften gebruikt te worden.

De Bly-speelen, die deze Speelders vertoonen, zyn of uit waarachtige Historien getrokken, of alleen maar bloote vercieringen, en meest alle oude stukken, want zelden worden 'er nieuwe speelen gemaakt. De Speelders hebben altydt eenige van de gemeene speelen gereed, zulks datze, indienze er gens ontboden worden, die terstondt kunnen vertoonen. Ook toonenze den Gasthouder zeker boek, daar in alle de speelen op Sineesch geschreven staan, om daar uit een na zyn welgevallen, en dat hy gaerne zien wil, te kiezen. De Gastgenooten zelfs luisteren en zien onder het eten en drinken met zoo groot een yver en vermaak toe, datze dikwils het eten en drinken vergeeten, en heele tien uren na den eeten, zoo lang zy ook by wylen aan tafel zitten, hier aan besteden: want dit speelen valt geensins verdrietig, dewyl 'teene spel zoo dra niet gedaan is, of terstondt beginnende weêr een ander op nieuw. Het gantsche spel word byna al zingend uitgesproken, en naauwliks komt 'er iets door een gewoonelyke en gemeene manier van spreken voor den dag.

Een

Wat geestige kluchten de Googchelaars in Sina weten aan te redden.

Een groote meenigte van Googchelaars vind men ook door gantsch Sina, die wonder wel op die kunst zyn afge- recht, en zeer behendigh uit de Googchel-tas weten te speelen. De zommigen hebben eenige Muizen of Rotten aan kleene ketenen vast gemaakt, of in een kooi, die zy, na de maat van een gambe, op een tafel zoo aardig weten te doen danffen, dat men zich daar over ten hoogften te verwonderen heeft. 'k Heb ook dikwils aldaar gezien, dat een van deze Googchelaars een koker aan zynen gordel hadt vast gemaakt, daar in een groore Bamboes stak, daar op zyn spits-broër met het eene been zich zoodanigh wist te stellen en vast te houden, als of hy plat op d'aarde hadt gestaan, hoewel de Bamboes in de breedte geen halve voet groot was. Noch heb ik eenen anderen Googchelaar gezien, die het eind van een draad zoodanig in zyn oog-hoek wist te booren, dat het met snuiten in zyn neus uit quam. Daar na vatte hy beide d'einden, en zaagde dan zoo lang, tot dat de tranen hem by zyne wangen neër biggelden. De zelve kroop ook in een mand, daar hy effen met zyn lyf in kon, en hier op stak zyn makker met de bloote degen zoo vinnigh en ysselyk, dat de geene, die in de mand zat, schreeuwde

als of hy vermoort wierd, en 't bloedt tappeling uit de mand quam loopen; doch zoo dra en was de mand niet geopent, of hy sprong daar onbeschadigt en ongequetst uit. Niet weinigh stond ik verwonderd, te weten, dat niet een van alle deze steeken hem getroffen hadt, daar nochtans steek voor steek door en weër door de mand scheen te gaan.

Zonderling veel gebruiken de Sineezen ook hunne wapens of zegels, en niet alleen zegelenze daar meê hunne brieven toe, maar zy drukken die ook op hunne schriften, gedichten, schilderyen, en meer andere dingen. Doch op deze wapens word anders niet gesneden dan de naam, bynaam, graad en waardigheid van den eigenaar. Ook is 't hen niet genoeg eene zegel daar op gedrukt te hebben, maar dikwils zettenze op het begin en 't eind van hunne werken verscheide zegels. Zy drukken ook de wapens niet in wasch of diergelyke weeke stoffe, maar bestrykenze alleen met zekre roode verwe. Te dien einde hebben ook de voornaamste luiden een doos op de tafel vol wapens, waar op verscheide namen (want ieder Sinees heeft verscheide namen) gesneden staan. De wapens bestaan ook uit geen slechte stoffe, maar zyn van kostelyk hout, marmere, elpenbeen, koper,

kopet, kristallyn, koraal of andre edele gesteenten, gemaakt: En van dit handwerk vind men ook verscheide Kunstenaars, die zich alleen met dit Wapen-snyden, dat by de Sineezen zeer hoogh geacht wordt, erneeren. 't Welk voornamelyk hier doorgeschied, dewyl de Charakters der wapenen van de gemeene Charakters zeer veel vershillen, en al voor veele eeuwen in 't gebruik geweest zyn, zulks noodzakelyk de geene, die met dit Wapen-snyden omgaan, geen ongeletterde luiden moeten zyn.

Een byzondere en aanzienlyke kunst is ook in *Sina* het Inkt maken, daat meê allerlei schrift op Sineesch geschreven wordt. Deze Inkt wordt uit een zekere stoffe aan harde en langwerpige vierkante koekjes of broodjes gemaakt, zoodanige ook hier te lande, hoewelze zomtyds vervalscht worden, by de Verf-verkopers te bekomen zyn. En dewyl de Sineezen alle andere volken in cierlyk en net schryven met Charakters overtreffen, zoo wordt niet alleen hier door een kunstig Schryver by hen hoogh geacht, en doorgaans alle eere aangedaan, maar ook worden de geene, die deze Schryf-inkt maken, voor geen slechte en geringe, maar voor hooge en edele kunstenaars gehouden. Alsze deze broodjes nu willen gebruiken, zoo wryvenze de zelve op een glad marmer bordje met eenige droppels water, tot dat 'er verf van komt, waar in darze dan hunne schryf-peneelen, die van haze-hair gemaakt zyn, doopen en stippen. Ook zyn 'er in *Sina* byzondere kunstenaars die deze bordjes maken, en dikwils veele kostelyke steenen glad slypen en cierlyk optooien. Alle deze drie dingen, die de Sineezen tot het schryven gebruiken, zyn op 't Eierlykst toegemaakt, en worden ook hoogh geacht, dewylze tot een zaak, die in zich zelf aanzienlyk is, te weten het Sineesch schryven, van aanzienlyke mannen gebruikt worden.

Noch is in *Sina* een ander handwerk, dat hier in Europe ook eensdeels, doch zoo sterk niet, gepleegt wordt. Dit bestaat in 't maken van waaiers, waar meê de hitte der Zonne des Zomers, met heen en weêr te waaien, verdteven, en

't aanzicht verkoelt word. Een iegelyk, hy zy van hoogen of laegen staat, gebruikt deze waaiers in *Sina*, en niemant komt op straat zonder een waaier in zyne hand te hebben; hoewel het veel beter is by kout weder de wind af te keeren, dan te doen komen; maar 't schynt dat deze luiden grooter zorg dragen om den staat te volgen, dan de noodzakelykheit te voldoen. Deze waaiers worden verscheidentlyk gemaakt: want ten opzicht der stoffe bestaanze uit gespuwen tiet, hout, yvoor, ebbenhout, zyde, papier en welriekend stroo; maar ten opzicht van 't farsoen, vallen eenige rond, zommige ovaals-wyze, en andere weêr vierkant. De geene, die van ryke luiden en de voornaamste des Lands gedragen worden, zyn zeer Eierlyk van spier-wit papier, dat vergult is, opgemaakt, die zy ook na hun welgevallen open en toekunnen slaan. Zy laten ook dikwils in de zelve een zekre uitsteekende en zinryke spreuk, of eenig gedicht schryven. En dus een Eierlyk toegestelde waaier is een gemeen geschenkje, dat de Sineezen elkandre, tot teken van een goede genegentheit en onbeveinsde vriendschap, doorgaans vereeren. Met dit maken van waaiers erneeren zich in *Sina* een ongelooflyk getal van handwerks-luiden, die anders niet doen dan deze dingen op te maken en te verkopen. Gemeenlyk maken ook deze Zonnewaaiers-makers de Zonne-schermen, of Kouwresollen, die de voornaamste luiden in *Sina* zich van eenige dienaars boven 't hooft laten dragen. Deze Zonne-schermen worden van een zelve stof gemaakt, en gemeenlyk met gewaschte zyde of lynwaar opgevult. Dus verre van deze Handwerken; nu eens van Rossianen, Bedelaars, en diergelyke Handwerks-luiden.

De Rossianen trekken het gantsche land door met eenig vrou-volk by zich, en waar zy eenige jonge dochttertjes, daar wat schoonheit by is, onder de gemeene luiden zien, die zoekenze den ouders voor geldt en schoone woorden af te troonen. Deze Rossianen onderwyzen haar (om aanvallig voor 't man-volk te maken) in danssen, zingen en andere dertele ydelheden. Na darze nu manbaar geworden zyn, doen de Rossianen

die ten opzicht van de stoffe en 't farsoen verscheiden zyn.

Kouwresollen of Zonne-schermen.

Rossianen.

fianen hun best om de zelve aan den een of anderen voornamen persoon te verkoopen of te verhuuren, 't welk hen geen kleene winst aan brengt. Ten dien einde houdenze dikwils acht, tien, en meer dusdanige lichte vrouwen, na datze middelen hebben, om die te voeden. Zelden blyven deeze Rossianen ook in eene Stad, maar trekken, gelyk gezeght is, na verscheide plaatsen, en voornamelyk ter plaatse daar zy weten datze de meeste winst, met 't verhuuren en opveilen van dit vrouw-volk aan mans-persoonen, weten te doen. Indien nu een Rossiaan een van deze lichte vrouwen aan iemandt, om daar by te slapen, voor een zeeke prys verhuurt heeft, zoo zet hy haar op een Ezel, en voert haar, met een zyde doek voor 't aanzicht, (gelyk in deze boven staande Prent na 't leven staat uitgebeeldt) na den gezochten koopman toe. De hoer ter plaatse gekomen zynde, daar de minnaar haar verwacht, trekt haar doek af, en tefens alle schaamte uit, en laat zich tot de snoodste geil- en dertelheit gebruiken en beezigen. Het gebeurt ook dikwils, dat deze Rossianen een ruiling van hoeren doen, en die elkandre voor een geringe prys afkopen.

Bedelaars, Zeer overgeven stout, en onbe-

schaamt stellen zich de Bedelaars daar te lande ook aan; want zy bidden niet alleen de luiden, die hen tegen komen, om eenige erbarm-giften, maar persen dikwils, door dreigementen en 't vasthouden by de kleederen, den luiden die af. Deze landloopers zyn zeer wanschapen en mismaakt: want onder honderd ziet men 'er naauwlyks een, of zy zyn alle aan het een of 't ander lidt des ligchaams verminkt, 't welk nergens, myns oordeels, by toekomt, dan dat deze Bedelaars hunne kinderen, zoo dra alsze gebooren worden, d'armen en voeten of eenigh ander lidt des ligchaams verwrikken en verdraaien, en de zelve zoo langh met zwachtels en banden in die gestalte houden, tot datze begroeit zyn. Daarenboven zynze dikwils ook zoo vol stinkende wonden en zweeren, die zy door een zonderlinge handgreep in hun ligchaam weten te krygen, dat men hen zonder de grootste walging en afkeerigheid niet magh aanzien. En dus plagenze zoo wel zich zelf als hunne kinderen, alleen te dien einde, om de luiden hier door tot medelyden, en 't geven van eenige geringe erbarm-giften, te bewegen. Die hunne gezonde leden hebben, stooten, als uitzinnige menschen, met hunne bloote hoofden zoo styf op elkandre aan, dat de

de bekkeneelen schynen te zullen scheuren, en aan stukken springen. Dit hardenze zoo lang uit, tot dat men hen iets geeft, of weg gaat; nadienze anders van dit bonzen en hardebollen niet zullen ophouden, schoon zy van te vooren wisten, datze uit machteloosheit zouden neer zygen, of doodt tegen d'aarde aan vallen, gelyk dat aldaar d'inwoonders, zoo zy ons verhaalden, meenigmaal hebben zien gebeuren. Andere, in plaats van dit slooten hoofd tegen hoofd, kloppen en bonzen met hun bloote voorhoofd zoo ysfelyk fel en hard op eenen ronden steen van vier vingeren dik, die op d'aarde leit, dat d'aarde daar van davert en dreunt; en zommigen onder hen hier door groote en verheven bulten, en dikwils eelt van een halve vuist dik voor het voorhoofd hebben zitten. In de Geele Revier vertoonde zich ons een zekere Weermaker, die aan onze Bark quam in een klein Sineesch schuitje, *Tsjampam* geheeten, dat is, een open en ongedekte schuit, voor plomp en met een mastje in het midden. Deeze Weermaker (dien wy hier, neffens d'andere, in dit boven staande afbeeldtzel, te lande op een schuitje vertoonen) zat moedernaakt,

en hadt alleen maar een dun kleedt om zyne schamelheidt en lendenen, en lilde niet anders als een mensch die van den duivel bezeten was. Hy, om noch vervaardelyker te schynen, stak ('t welk ons allen zeer wonderlyk te vooren quam) een yzere priem door de wang, en gaf daar op zoo een helsch en naar gezicht, als of de duivel uit zyn aangezicht zag. Hy droeg daarenboven twee scherpe hakmessen by zich, die hy ook zomtyds tegen malkandre aan sloegh, en dreigde zich zelven daar meê te quetsen, en het leven te beneemen, zoo men hem geen Zilver wilde geven. Neffens hem zat ook een Sineefche Paap, die een boek by zich hadt, in form van een stam-boek, daar een iegelyk zynen naam in teikenen moghte, indien hy wat wilde geven; 't welk de Gezanten weigerden te doen. Alle de Tarters, die by ons waren, toonden zich zeer vervaart, en stonden den zommigen de haren van schrik te berg, over het bedryf van deezen Weermaker, zoo datze hem veele geschenken gaven, om goet weer, en een gelukkige en voorspoedige reize te hebben. Waar over zommigen van d'onzen niet weinigh begof-

sten te lagchen , en trokken , zonder hem eenig zilver te geven , weg ; zeggende datze Godt vreesden , maar niet den Duivel , nochte met zynen aanhang niet te schaffen hadden.

Men vind ook eenige van deze Sineesche troggelaars , die zekere droogeryen op 't hooft hebben leggen , en die van boven aan brand steken , en tot op de bloote huid zoo lang laten afbranden , tot dat de stank de omstaanders in de neus trekt ; middelerwyle wetenze met kryten en kermen , en wringen der handen , zoodanige gebaeren te maken , als ofze de grootste pyne leden ; 't welk zy zoo lang uitharden , tot dat men hen wat geeft. Men ziet daar ook doorgaans in alle vermaarde Koop-steden , en neering-ryke Dorpen , voornamelyk als 'erjaarmerkten gehouden worden , heele troepen en zwarmen , zoo te zeggen , van blinde Bedelaars by elkandre gaan , die zich op de maat van eenige woorden , die zy zelfs binnen 's monds mompelen en prevelen , zoo ongenadigh met steenen op de bloote borst slaan , dat hen het zwarte bloedt tappelings by den lyve neer loopt.

Meer andere Ambachten en Handwerken , als onder andere het bakken van Porcelain , 't belakken en beschilderen van hunne Koffers , Doozen , Kasjes , &c. als ook het weven van Tapyten , Damasten , Katoenen , en meer andre stoffen , die alle gevoeglyk in dit Hooftstuk hadden kunnen beschreven worden , heb ik hier met voordacht overgeslagen : Eensdeels , dewyl de meeste alreë te voeren in onze Reis-beschryving verhaalt staan ; en ten anderen , om dat de Sineezen zoodanigh in meenigte van allerlei kunsten en handwerken uitmunten , dat men dagh en tydt aan 't ophalen van alle de zelve zou besteden. Eengroot gebrek en mislagh bespeurt men evenwel in de Sineesche handwerken : want dewyl de Sineezen zeer deun en sober leven , zoo veroorzaakt dit , dat de Kunstenaars hunne werken niet na de kunst kunnen uitwerken en tot volmaaktheit brengen , maar zyn gedwongen die na des kopers welgevallen toe te stellen ; 't welk ook d'oorzaak is dat de meeste Sineesche werken vervalscht zyn , en zich alleen maar schoon in 't oog opdoen.

VIERDE HOOFSTUK.

Van eenige vreemde Zeden en Manieren, die by de Sineezen in 't gebruik zyn.

D'Oude Sineezen noemden hun Ryk by oude tyden na de heusheit of eerbiedigheid, en andere gemanierde zeden: ook word, dat meer is, by de Sineezen de heusheit voor een van de vyf deugden (daar onder, als hooft-deugden, alle andere begrepen staan) gerekent. Het ampt van deze deugt of heusheit bestaat, zoo de Sineezen zelfs zeggen, in 't bewyzen van onderlinge eerbiedigheid. In 't plegen dezer heus- of eerbiedigheid bevlytigen zich de Sineezen zoodanigh, datze byna hunnen gantschen tydt daar in verslyten; en de geene, die de werelt wat meer hebben doorgczien, bedroeven zich, datze dezen uitterlyken en valschen schyn, daar in zy ook verre d'Europers te boven gaan, niet kunnen afwennen en verwerpen.

Weshalven zal ik in dit Hoofstuk eerst spreken, op wat wyze de Sineezen zich in 't bewyzen van d'ampten van gewoonlyke groetenissen, en tekenen van eerbiedigheid, tegen elkandre dragen; daar na ook van andere manieren van heus- en eerbiedigheid, en voornamelyk daar de Sineezen van d'Europers verschillen.

Het word by de Sineezen voor geen reken van heus- of eerbiedigheid gerekent, den hoed af te nemen; ook toonenze geen eerbiedigheid met het achter uit stryken der voeten, veel min met iemand te omhelzen, of de hand te kussen, of eenig ander uitterlyk gebaar te maken. De allergeemeenste maniere van eerbiedigheid te bewyzen wordt op deeze wyze volbraght. De handen, die zy altydt onder 't gaan (t en zy datze iets doen, of met een wind-waaier zich verkoelen) in de mouwen, die zeer ruim zyn, van hun bovenste rok by elkandre gevoegt houden, voegenze, alsze elkandre tegen

komen, dicht aan malkandre, en lichten die daar na met groote zedigheid teffens met de mouwen om hoog; daar na latenze de zelve met de zelfste zedigheid weêr vallen, en spreken elkandre, met het woordt *Cin* twee maal te herhalen, (dat alleen onder 't groeten doorgaans van de Sineezen gebruikt word, en niet met allen betekent) zeer heuslyk aan.

Als d'een den ander plechtelyk komt bezoeken; als ook d'een vriend den ander op straat tegen komt, buigenze (met de handen in de mouwen aan malkandre) het gantsche lichaam, en 't hooft driemaal zeer laag na d'aerde. Deeze plichtpleging van eerbiedigheid wordt van beide, ook wel van veele teffens, en op een zelve tyd gedaan, en *Zoye* op Sineesch genoemd. In 't afleggen van deze groetenis stelt de minder zyrien meerder, en de bezochte den bezoeker altydt aan de waardigste of rechter zyde; maar in de Noordelyke Landschappen wordt hy aan de linker zyde gestelt. Dikwils ook, na 't eindigen van deze plichtpleging, alsze zich hebben weêr over end gerecht, verwisselenze wel van plaats, en gaan van de linker op de rechter, en van de rechter op de linker zyde. 't Welk te dien einde geschied, op dat de geene, die op de waardigste plaats is ontvangen, den ander daar voor weder eere bewyft. Als deze plichtpleging van eerbiedigheid op de straat geschied, zoo keerenze zich beide, zy aan zy, na 't Noorden, en binnens huis, na 't hooft der zale, recht tegen over de deure; maar ook hebbenze zich dan gemeenlyk na een zelve streek des Hemels gekeert. Want het is by de Sineezen een oud gebruik, dat de drempel der Paleizen, Tempels, en andere gebouwen, of ten minsten de drempel van de hoven of zalen der

en bezoe-
ken.

Burgers huizen, daar in de Gasten gemeenlyk ontfangen worden, na 't Zuiden staat, en dar de geene, die tegen over de deur zitten, zich na 't Zuiden keeren. Weshalven, dewyl deze eerbiedigheden in d'eerste Zaal neffens den drempel geschieden, en zy zich met het aangezicht na de voorgevel van de Zaal hebben gekeert, staanze dan ook na 't Noorden gekeert.

Indien by wylen de Sineezen een grooter plichtpleging van eerbiedigheit willen bewyzen, 't zy datze elkandre nooit van te voorengegroer, of datze elkandre in langen tydt niet gezien hebben, of dat d'e'en den ander met iets geluk wil wenschen of bedanken, of uit eenige andere oorzaak, zoo vallenze beide, na de boven gemelde gedaane plichtpleging, op de knien, en met hun voorhoofd op d'aarde. Zich opgerecht hebbende, buigenze zich wederom, en vallen, gelyk te vooren, op hun knien, tot twee of drie reizen achter een. Maar als deze gewoonlyke plichtpleging van eerbiedigheit aan zynen hooger, of aan de ouders, of aan de Magistraat, of aan eenig ander Prins of Vorst gedaan word, zoo ontfangt deze al staande of zittende voor de Zaal deze eere, en buight zich (hebbende de handen te zamen gevoegt) r'elkens, als d'ander zich buigt en op zyn knien valt, ter plaatze daar hy staat of zit alleen een weinig. En de geene, die zich in 'r ontfangen van deze eere wat zediger aanstelt, stelt zich niet voor de Zale na 't Noorden, maar ter zyde na 't Oosten. Met de zelve eerbiedigheit eeren en vierenze hunne afgodische Beelden, zoo wel binnens huis als in de kerken voor 't Altaar. Maar als de knechten hunne Heeren, of de gemeene luiden aanzienlyke personen komen te groeten, zoo vallenze eerst op de knien, en raken d'aarde drie maal met hun voorhoofd aan; de zelve eerbiedigheit bewyzen de Sineezen ook dikwils aan hunne afgodische Beelden. Wyders, indien de Heer met zyne knechten spreekt, zoo staanze aan zyne zyde, en vallen, op ieder antwoord datze geven, op hun knien; het zelfste doen ook zommige gemeene luiden, alsze hooge Staats-perfoonen aanspreken.

Behalven deze maniere van eerbiedigheit in 'r groeten, daar in zy noch zoo heel verre van d'Europers niet verschillen, gebruikenze verscheidene andere byzondere manieren onder 't spreken en schryven, die de zwaarigheid van 'r leeren der Sineesche tale niet weinigh vergrooten. Want als d'e'en den ander aanspreekt, zoo gebruikenze nooit *gy* of de tweede persoon, maar 't zy datze iemand in zyne tegenwoordigheit of van eenen afwezigen spreken, zoo gebruikenze altyd verscheidene en byzondere manieren of formelen van spreken. Als zy van zich zelve spreken, zoo mogenze geensins den voornaam van d'eerste persoon gebruiken, 't en zy een Heer zynen knecht aanspreekt, of eenig ander hoog persoon met zynen laeger in mont-gemeenschap treed. Zoo veele spreek-formelen hebbenze ook, daar meê zy zich zelve kunnen vernederen, alsze spreek-formelen hebben, daar meê zy eenen anderen kunnen verheffen: onder welke wel de zedigste maniere van spreken is, zich zelve aan te spreken, te weten, zich zelve by den eigen naam te noemen, in plaats dat wy den voornaam *ik* gemeenlyk gebruiken. En indienze by geval van ouders, broeders, zoonen, lichamen, ledematen, huis, vaderland, brieven, ja zelf van ziekten (en deze dingen hen vreemt zyn) spreken, zoo gebruikenze eenen hooger en eerwaerdiger naam, maar indien deze dingen hen eigen zyn, en zelfs aangaan, zoo gebruikenze nedrige en slechte woorden. Tot welke maniere van spreken men noodzakelyk zich gewennen moet, niet alleen om niet voor onheus en boerachtig gehouden te worden, maar ook om 't geene te vatten, waar van men spreekt of schryft.

Als zich de naaste en gemeene vrienden, eerbiedigheits halve, bezoeken; zoo verbinden zich de geene die bezocht worden om het zelfste wederom te doen. Deze bezoeken gaan byna op deze wyze toe. De bezoeker vertoont in 't inkomen een boekje, waar in niet anders als de naam van den bezoeker staat, met zedige eertitelen, na den staat van den bezoeker, en de geene die bezocht word: welk

welk boekje van den Deurwaarder aan zynen Heer gebragt wordt. Maar indien veele luiden van eenen, of een van veelen bezocht wordt, zoo heeft men ook zoo veele boekjes als het getal der bezoekers of bezochten is. Deze boekjes bestaan uit ontrent twaalf witte papiere blaadjes, en zyn een halve hand breed. Op het midden van 't eerste blad wordt een strook rood papier van twee vingeren breed, en zoo lang als 'r boekje is, gehecht. Dit boekje stekenze gemeenlyk in een rood papiere zakje, daar buiten op diergelyke roode strook geplaakt staat. In deze boeken is, ten opzicht van de namen en tytelen der bezoekers, een groote verscheidenheit, zulks de Sineezen altydt byna twintig zakjes in huis moeten gereed houden, met verscheidene tytelen. Ook zynze gehouden den Deurwachter te belasten, dat hy in een byzonder boek opschryft de namen der Gasten, en de huizen der geene, die gekomen zyn om te bezoeken, op dat binnen den derden dag de plicht van onderlinge onderzoeking niet vergeten word; welke maniere noodzakelyk van eenen ieder, die dikwils bezocht word, moet onderhouden worden. Wyders, gelyk de geene die bezoeken (indien de geene die bezocht worden van huis zyn, of om de gasten t'ontfangen niet hebben kunnen voor komen) een boekje aan de deur van 't huis laten, tot getuigenis van de gedaane bezoeking; alzoo is 'et genoeg, alsze de weerzoeking doen, ook aan de deur zoodanigh boekje te leggen: waar hier meê achten zich de geene, die weer bezocht worden, datze voldaan zyn. En hoe de bezoeker hooger van staat is, met zoo veel grooter Charakters laat hy zynen naam door zynen Schryver op het boekje schryven; en dikwils gebeurt het, dat deze Charakters de breedte van een vinger hebben, en tien der zelve een regel van onderen tot boven vol maken.

Alsze elkandre met geschenken vereeren ('t geen dikwils geschied), en die toezenden of zelfs brengen, zoo gebruikenze ook 't zelfste boekje; waar in zy, behalven den eigen naam van de geene die de geschenken vereert, ook

het getal der geschenken, ieder op een byzondere regel, zeer net opschryven. De geschenken kunnen, zonder eenigh blyk van onheusheid, eensdeels afgeslagen of verworpen worden, daar de weg-schenker geensins meê beleedigt word. Als dit geschied, zoo word de gever in diergelyk boekje bedankt; of de geschenken worden met groote beleef- en zedigheit te rug gezonden, of de geene die men aanneemt daar by geschreven; ook is het getal der zelve, die men tot vergelding wederom stuurt, daar by gestelt; 't welk niet zonder verscheide heusche plichtplegingh toegaat. Het is in Sina ook gebruikelijk, 't geen in Europe wat ongemeens is, te weeten, dat de Sineezen zich elkandre met geld-giften beschenken; want dikwils worden laege van hooge perfoonen, en hooge van laege, met tien, of vyf, dikwils meer en minder, kroonen vereert.

De geene, die eenigh Magistraats-Kleeden zich in een byzonder kleed alsze iemand bezoeken.schap bedienen, of eenige trappen van eere in de wetenschappen hebben verkregen, kleeden zich, alsze deze bezoeking plechtelyk volbrengen, ieder na zyn ampt, in een byzondere kleding, die van hun dagelykschen draght niet weinig verschilt. Die deze certytlen niet hebben, en evenwel aanzienlyke mannen zyn, kleeden zich ook, alsze de bezoeking doen, in een byzonder kleed, 't welk van hun dagelyksche kleedt verscheiden is; en zou de geene, die bezocht word, indien zulks niet geschiede, zich dit anders ten hoogsten belgen. Te dier oorzake kleeden zich ook de Jesuiten daar te lande, als 't van nooden is, in een byzonder kleed, om met de voornaamste mannen in mond-gemeenschap te mogen komen. En by al dien d'een den ander by geval tegen komt, die geen kleed van heusheit (gelyk men daar zeld) aan heeft, zoo doenze geensins eenige plechtelyke groetenissen, na de gewoonlyke wyze, voor dat d'ander zich in 't zelve kleed gesteken heeft. Weshalven dragen de dienaars, zoo dikwils alsze uitgaan, hen de rok van heusheit na; en by al dien dit niet kan geschieden, zoo trekt de geene den bezoek-rok, dien hy hadt aangetrokken, weder uit; en doen dat beide

beide de plicht van de gewoonlyke groetenisse ter wedertzyde in hunne dagelyksche kleeven.

Op wat wy-
ze de geene,
die iemand
bezoeken,
ontbaalt
worden.

Indien 'er vele personen in een zelve huis bezocht worden, zoo neemt de voornaamste onder hen den stoel, daar de gast op zitten zal, of ook alle de stoelen, indien 'er veel zyn, in beide zyne handen, en steltze op de waardigste plaats van de Zale; daar na schud hy de stoelen met zyne eigen handen af, schoon dat 'er niet een stofje op zit. En schoon de stoelen nu in orde zyngefelt, zoo is 't evenwel gebruikelyk de zelve een voor een mer beide de handen aan te raken; het zelfste doet daar na een ieder, die bezocht word, op de zelve wyze. Daar na neemt de aanzienlykste onder de gasten den stoel van de geene, die hy bezoekt, eveneens op, en steltze tegen zynen stoel over, en schud 'er eveneens het stof van, of gelaat zich, als of hy quansuis dat daar af schudde. Dit doen daar na alle d'andere vervolgens, ieder na zynen ouderdom en waardigheid. Onder dit gedaan staat de geene, die deze eerbiedigheid bewezen word, aande zy, en bedankt (met de handen in zyne mouwen t'zamen te voegen, ende zelve een weinigh op te heffen en weder te laten vallen) de bezoekers, en slaat beleefdelyk de bewezene eere af. Veel stribbelens valt daar na onder de gasten, wie dat in 't aanzitten de waardigste en hoogste plaats bekleeden zal, maar ook is hier een zekere orde op. Want onder de geene, die uit een zelve stad zyn, worden de oudste aan 't hooger eind gezet. Ook bekleeden de uitheemsche, voornamelyk die uit vreemde plaatzen komen, d'eerste en waardigste plaats.

Na datze alle zyn gezeten, komt terstond een van de Dienaars van den huize, die zeer eierlyk toegedost, en in een langen rok, die hem tot op de voeten hangt, gekleed is. In zyne handen heeft hy een cierlyk bord, waar op even zoo vele kopjes staan, als 'er gasten of bezoekers zyn. In deze kopjes is het Boonen-sop of de drank *Cia*, (daar af te vooren in onze Reis-bespreyving alreê gesproken is) met een stukje banket daar in, en by ieder een

kleene zilvere lepel, om het zelve bequamelyk te kunnen nuttigen. De Dienaar geeft eenen ieder zyn kopje, doch eerst de geene die aan 't hooge eind zit, en zoo vervolgens, tot dat hy eindelyk aan zynen Heere komt: want deze zit altyd aan 't eind op de slechtste plaats. Indien z langer blyven zitten, zoo komt de Dienaar altyd met versche kopjes, tot drie, vier, en meer reizen achter een; ook wordt 'er in ieder kopje, zoo dikwils als hy weder komt, een stukje versh banket gesmeten.

Na dat de gasten, of bezoekers, dus by de geene, die zy bezoeken, onthaalt zyn, zoo leggenze wederom, eerze uit de Zaal gaan, voor den drempel, gelykze in 't begin deden, de gewoonlyke groetenis, naar 's Lands gebruik, af; waar op de Heer van 't huis hen dan tot aan den drempel van den huize na volgt, daar zy dan weder met buigen en nygen de groetenis afleggen. Dan verzoekt de Huiswaert aan zyne gasten, datze te paerd of in een draagbaar, daar in zy quamen, willengaan zitten; maar dit weigeren zy te doen, en verzoeken hertelyk aan hem, dat hy zich slechts in huis wil begeven. Hy hier op zich na den drempel bevende, buigt en nygt zich wederom, waar op de gasten hem, met het doen van gelyke eerbewyzing, niet schuldigh blyven. Eindelyk over den drempel gekomen zynde, buigt en nygt hy zich voor de derde reize, desgelyks doen ook de gasten op de zelve wyze hem na. En dus scheid de Huisheer op den drempel van hen, en laatze te paerd of in een draagbaar weder vertrekken. In 't weg-trekken begeeft hy zich ook schielyk na buiten, en doet hen voor het laatst de groetenis, met het woord *Cin* te gebruiken, en beide de handen in de mouwen om hoog te heffen, en die weêr te laten vallen; 't welk de gasten zelfs met gelyke heusheit tot het minste hem na doen, en vervorderen voorts hunne reize. Eindelyk zend de Huis-heer eenen knecht, die de wegtrekkende gasten navolgt, en uit zyns Heeren naam doet groeten. Het zelfste doen ook de gasten, en laten aan hem door hunne knechten de weêrgroet doen.

Dus

Dus verre hebbenwe in dit Hoofstuk, op wat wyze de Sineezen elkandre groeten, bezoeken, en met geschenken vereeren, gesproken; nu staat ons van hunne gastmalen, die zy met groote zorgvuldigheid uitvoeren, en daar af ook groote liefhebbers zyn, te spreken. Want byna alle hunne handelingen, niet alleen die een welgeregelde leven, maar ook den Godtsdienst betreffen, verrichtenze onder het eeten en drinken; en rekenen t'onthalen van elkandre op gastmalen onder de hoogste bewystekenen van een goede genegenheit. Deze maaltyden worden met recht van de Sineezen geen eetmaalen, maar, na de wyze der Grieken, drinkmaalen geheeten; want hoe wel in hunne bekers en kroezen niet meer wyns dan in een dop van een groote noot magh, zoo verzwelgenze nochtans een groote meenigte dranks, dewylze zeer dikwils en geduurig drinken.

Onder het eeten gebruikenze lepels, vorken noch messen, maar ronde stokjes van anderhalve handt breedt lang, waat meê zy met een zonderlinge vaerdigheid allerlei slach van eetwaren in den mond weten te steken, zonder die mer de vingeren aan te raken. Deze stokjes zyn gemeenlyk van ebbenhout, yvoir, of eenige andere harde stoffe gemaakt, en alleen op d'enden, daar meê de spyze wordt aangeraakt, met zilver of goudt beslagen. Doch heeft men te weten, dat alle gerechten, aan stukken gesneden, op tafel gebraght worden, 't en zy het weeke spyzen zyn, als eieren, visch en diergelyke eetwaren: want deze worden met de stokjes zelfs van elkandre gedaan. Zy gebruiken ziedend heete dranken, ook in 't heetste van de Zoomer, 't zy datze Wyn, Boonen-sop, *Cia*, of Water drinken. En gewisselyk, het sehynt dar dir heet drinken aan de Mage geen kleen voordeel doet, en de zelve niet weinig daar door versterkt wordt. Want de Sineezen leven doorgaans lang, en zyn ontrent hun zeventighste en dikwils tachtighste jaar noch frisch en sterk van krachten. Hier door, myns oordeels, komt 'er dat niemant van de Sineezen steenen in de blaaze of nieren

krygt, daar d'Europers zeer mede geplagt worden, en nergens anders, myns bedunkens, uit ontstaat, dan datze geduurig kout water drinken.

Als iemant op een groote maaltydt plechtelyk genoodigt word, zoo zend de geene, die den ander noodigt, een van de boven gemelde boekjes, eenen dagh twee of drie voor den beraamden dagh van 't gastmaal, aan hem. In dit boekje staat, behalven den naam van den nooder, de gemeene zwier van groetenis (gelyk te voeren alreê verhaalt is) met weinigh woorden geschreeven; daar na spreekt de geene, die noodigt, in het zelve zeer eierlyk en heuslyk: te weten, dat hy van moeskruiden een gastmaal bereid, en zyne kroezen gespoelt heeft, om ten bestemden dage en uure (rgeen gemeenlyk in der nacht is) des zelfs leete, dien hy noodigt, te mogen hooren, en van hem iets leeren: daar na bid hy hem, dat hy zich wil gewaerdigen om hem deze gunst te laten genieten. Buiten op het boekje word in de lengte een strook rood papicr gehecht, (gelyk te voeren gezegt is) en daar op de waerdighste naam des genooden (want ieder Sineesch laat zich met veele namen noemen) met verscheidene tytelen, na des zelfs waerdigheidt, geschreeven. Op deze wyze word een iegelyk genoodigt. Ten zelvigen dage, als 't gastmaal geschieden zal, zend hy des morgens diergelyk boekje aan eenen ieder, maar hier in wordenze alleên verzocht, datze zich willen haasten en gewaerdigen ter bestemden tydt met hunne tegenwoordigheit op 'r gastmaal te verschy nen. Eindelyk, tegen het uur van 'r gastmaal, zendenze den derden boode, die zy, naar hun zeggen, te dien einde zenden, om de komende gasten op den weg t'ontfangen.

Als men in 't huis, daat het gastmaal zal gehouden worden, gekomen is, en de gewoonlyke plichtplegingen van groetenissen zyn afgeleit, stellenze zich in d'eerste Zaal ter zeet, en drinken hun Boonen-sop of *Cia*; daar na gaat men na de plaats daat 't gastmaal is aangerecht. Deze plaats is gemeenlyk zeer heerlyk vereiert, niet met Tapyten, die by de Sineezen niet in 'r ge-

bruik zyn, maar met schilderyen, bloemen, vaten, en diergelyk ander aalouds huisraat. Een ieder word byzonder aan een langwerpigen vierkanten tafel, van ettelyke voeten lang, zomtyts ook een eenigh persoon aan twee tafels, staande d'een voor den ander, en die alle met een kostelyk tafel-kleedt gedeckt zyn, gezet. Zelfs de stoelen glimmen niet alleen van een zeeke soort van gom, die op Sineesch *Cie* genoemd word, en uit de schors van een zeecken boom druipt, (daar meê de Sineezen al hun huisraat, en byna hun gantsche huis bestryken) maar zy blinken ook van goudt, en zyn met verscheidene afbeeldtzen verciert. Voor het aanzitten neemt de gast-nooder een van de kroezen, die van gout, zilver, marmer, of diergelyke stoffe gewrocht zyn, vol wyns op zyn tafelbord in beide de handen, en groet den geenen die aan 't hooge eind zal zitten, met zich plechtelyk te buigen en te nygen. Daar na gaar hy uit de Zaal in 't voorhuis, en, na dat hy zich eerst plechtelyk geboogen heeft, offert hy dezen kroes, met zyn aanzicht na 'r Zuiden gekeert, aan den Heere des Hemels, en gietze op der aarde uit. En zich weder plechtelyk geboogen hebbende, keert hy weder in de Zaal, neemt een anderen kroes, en groet den zelve die boven aan zal zitten, met zich eens tegen hem te buigen, ter plaatze, alwaar deeze gebruikelyke plechtigheden gemeenlyk vertoont worden. Dangaanze gelykerhand na den tafel, die in 't midden der Zale staat. In 't midden, daar de tafel op zyn langste is, stelt hy eerbiedelyk met beide de handen op zyn tafelbord eenen kroes, daar na geeft zeeke dienaar hem de boven gemelde eet-stokjes, die hy ter zyde van den kroes leit. Hier na neemt hy eenen stoel, steltze aan 't midden des tafels, en veegrtze met zyne mouwen af, waar op zy dan alle teffens, in 't midden der Zale, zich wederom nygen en buigen. Met de zelfste eerbiedigheit ontfangt hy daar na alle de gasten; en wordt, na 's Lands gebruik, de geene, die de tweede plaats bekleed, gestelt aan de rechter zyde van de geene, die de waerdigste plaats op dit gastmaal bekleedt.

Eindelyk ontfangt de geene, die op de waerdigste plaats zal zitten, van de knecht van den huize den beker des geenen, die de gasten genoodigt heeft, en laatze vol wyns schenken, en buigt en nygt zich met d'andere gasten, en met den gasthouder plechtelyk, en stelt den beker op zynen tafel op een tafel-bord. Des gasthouders tafel word in het benedenste der Zale zoodanigh gestelt, dat hy met zyn rug na 'r Zuiden, en tegen de deure der Zale, maar met zyn aanzicht regen over den voor-naamsten tafel (daar aan de geene zit die op de waerdigste plaats gestelt is) komt te zitten.

En dewyl de Sineezen de spyze met de handen niet aanraken, zoo wasschen zy de zelve ook niet, nochte in 't begin der maaltyd, nochte als de zelve ge-eindicht is. Na dat al deze tekenen van heusheit en eerbiedigheit zyn afgelegd, doenze alle teffens voor den gasthouder, en de gasten tegen elkandre de laatste buigingh, waar op dan ieder op zyn plaats aan de rafel zitten gaat. Zoo dikwils als 'er gedronken word, neemt de geene, die de gasten genoodigt heeft, een beker op een tafel-bord in beide zyne handen, waar meê hy, met dien een weinigh omhoog te lichten en terstond weêr neder te zetten, alle de gasten tot drinken noodigt. Ten zelve ryde keert zich ieder na dezen noodiger, en doet het zelfste; en hier op beginnenze alle gelykerhand te drinken, 't geenze al slurpende zoo langzaam doen, darzeden beker dikwils vier of vyf maal aan den mond zetten, eer zy dien uitgeveegt hebben. Deze maniere van drinken, te weten al slurpende te drinken, onderhoudenze altydt, schoon datze water drinken; en nooit drinkenze in eene teug een kroes of beker ledig.

Na het uitsdrinken van den eersten kroes worden allengs de disgerechten opgezet; waar van zy alle te gelyk, (na dat de gastnooder met gewoonlyke plechtigheden, te weten, met de eet-stokjes in beide de handen te nemen, en de zelve op te lichten en weder neêr te leggen, hen eerst is voorgedaan) zoo meenighmaal alsze een zeeke gerecht aanraken, een of twee stukjes nemen,

en die in den mond steken. Met groote zorgvuldigheid nemenze ook in acht, dat niemandt, zoo lang alsze over de maalydt zitten, eer zyn eet-stokjes op de tafel neder leit, voor dat de geene, die op de voornaamste plaats aan de tafel zit, zulks gedaan heeft. En zoo dra als deze zulks komt te doen, zoo gie-ten de dienaars in ieder beker (begin-nende van den geenen die op de voor-naamste plaats aan de tafel zit) de war-me wyn. Daar na eet en drinkt men weder met de zelve plechtigheit; maar in 't drinken, gelyk te vooren alreë ge-zegt is, verquistenze meer tyds dan in 't eeten. Wyders, zoo lang als de maal-tydt duurt, spreekt men niet anders als van vroolyke dingen, of laat door eenige Speelders een Blyspel, of op In-strumenten speelen: want deze Speel-ders, op hoope van gewin, dat hen voor dit speelen gegeven wordt, ver-schynen gemeenlyk ongenood op deze gastmalen.

De Sincezen eeten byna allerlei ge-rechten die d'Europers eeten, en we-ten die ook zeer lekker te bereiden; maar van ieder gerecht word maar een weinigh op tafel gezet. De heerlyk-heir en kostelykheit van een gastmaal bestaat in Sina in de verscheidenheit der gerechten; want zy zetten de tafels vol middelmattige en kleene schotels. Ook eetenze, gelyk d'Europers, visch en vleesch niet byzonder, maar men-gen en koken visch en vleesch, zonder onderscheid, by malkandre. Een ge-recht, dat eens op tafel is gezet, blyft zoo lang staan als de maalydt duurt; weshalven zettenze de tafels niet alleen vol schotels met gerechten, maar zy zetten schotels op schotels zoodanigh boven malkandre, dat 'er heele Kastel-len op tafel schynen te staan. Geen broodt word den gasten op tafel voor gezet, nochte Rys, die de Sincezen in plaats van brood gebruiken, dan alleen op eenige kleene maalyden, en dat op 't lest van de maalydt. En by aldien 'er Rys op tafel word gezet, zoo word 'er eerst geen wyn geproeft: want de Si-neezen drinken geen wyn voor datze Rys genuttigt hebben. Over de maalyd speelen de gasten ook verscheide spel-len, en is de geene, die verliest, ge-

dwongen te drinken; 't welk met groot geuigh en handgeklap van al d'andere gastgenooten toegaat.

Op het eind der maalydt verwisse-lenze gemeenlyk ook van drink-kroes-zen; en hoewel eenen ieder een even-groote kroes word voorgezet, zoo perfst men evenwel niemand om meer te drin-ken als hy magh; maar word alleenlyk vriendelyk daar toe genoodight. De wyn, die de Sincezen drinken, word byna evencens als ons bier in Europe gebrouwen of gekookt, en bevangt de hersenen niet zeer licht, hoewelze de geene, die de zelve wat rykelyk in zwel-gen, ook genoegh smoor-dronken kan maken; maar den volgenden dagh be-vind men zich by deze Sincefche drank zoo qualik niet als by d'Europische wy-nen. In 't eeten zyn de Sincezen heel matigh en sober, en dikwils gebeurt het, dat iemandt, die uit de stad wil trekken, op eenen dagh zich op zeven of acht gastmalen, om alle de vrienden te voldoen, laat vinden; doch dit zyn kleene en geen groote gastmalen; want de groote gastmalen duuren den gant-schen nacht over, tot laat in den vol-genden morgenstond. Eindelyk wor-den d'overblyfzelen der gerechten on-der de dienaars der gastgenooten met een milde hand omgedeeft.

De gemeene maalyden doen de Si-^{spyze, en} neezen zeer vroeg, en achten, als zy tot aan den middagh vasten, dat hen een ongelukkige dag te beurt is gevallen. Zy eeten ook allerlei spyze zonder on-derfcheid, en meest alle, zoo wel paer-de- als offen-vleesch. Verkens-vleesch houdenze voor een groote lekkernye, 't welk zy voor al ander vleesch het gantsche jaar door zeer gaerne eeten. Het graau ontziet zich ook niet vleesch van doode paerden, muil-ezels, ezels, honden en andere rekels 't eeten. Zeer veel, in tegendeel, houden de Since-zen van Suiker-gebakken, allerlei in-geleide vruchten, en diergelyke smake-lyke gerechten, die zy op een byzon-dre wyze weten te bereiden. De Man-daryns hebben ook over de maalydt al-tydt eenige Tooneel-speelders en vrou-wen by zich, die hen over de maalydt met speelen, zingen en snaren-spel, ver-maken en onderhouden.

*Drank der
Sineezen.*

Hun gemeene drank, die zy dagelijks drinken, is warm water, (want alle hunne drank, 't zy water of wyn, slurpenze altyd warm in) daar in *Thee*, waar af wy hier na breeder zullen spreken, te weeken heeft gelegen. Van Rys weten zy mede verscheidene wynen, die een gezonde en heilzame kracht by zich hebben, te maken. Maar de beste van hunne gemengde dranken is het Boonen-sop, 't welk aldus bereid wordt. Zy nemen een halve hand vol van 't kruit *Cha*, 't welk zy in zuiver water zieden. By dit water, als 't gekookt is, doenze vier maal zoo veel zoete melk, met een weinig zouts. Dit heet gedronken, heeft, naar hun zeggen, meer kracht als de *Lapis Philosophorum* der Chimisten.

*De Koning
of Keizer
van Sina
wordt zeer
hoog geëert.*

Wat d'overige zeden en manieren aangaan, die bestaan, myns bedunkens, meest in de plechtelyke eerbewyzingen, die den Keizer of Koning worden aangedaan. De Koningh van *Sina* wordt met meerder uitterlyke plechtigheden geviert dan eenigh ander Prins of Vorst, hy zy geestelyk of wereltlyk, op den gantschen aardbodem. Niemandt magh met hem te woorde komen, dan alleen de Gelubden, die in de binnenste vertrekken en zalen van 't Keizerlyke Hof hem bedienen; en zyne naaste vrienden, als Zoonen en Dochteren, die hunne woonplaatzen by hem in 't zelve Paleis hebben. Alle de Magistraten buiten 't Paleis (want de Gelubden hebben ook hunne ordens en trappen van ampten) mogen den Koningh alleen door smeek-schriften aanspreken: maar deeze smeek-schriften begrypen zoo veele formelen en soorten van eerbewyzingen, datze niet dan van de wel geoeffensten kunnen t'zamen gestelt worden; ook weet een iegelyk, schoon hy geleert is, de zelve niet op te stellen.

Als het nieuwe jaar is, (dat altyd zyn aanvang neemt met de nieuwe Maan, die voor of na den negenden dagh van Sprokkel-maand komt, van waar ook de Sineezen hunne Lente beginnen) zoo wordt uit ieder Landschap een Gezant gezonden, om den Koning plechtelyk te bezoeken. Dit zelfste,

gelyk te vooren verhaalt is, word alle drie jaren met groote staaci en plechtelykheit, in maniere van knechtelyke gehoorzaamheit, gedaan.

Wyders, op den eersten dagh der nieuwe Maen komen ook in alle Steden de Magistraten, ieder in zyne Stad, op een zelve plaats te zamen; alwaar de Koninklyke Throon, en Koninklyke Merken, als ook uitgehouwen en vergulde Draken, en ander kunstigh en sierlyk beeldwerk, te pronk staan. Voor dezen Throon buigen en knielenze zich, naat 's Landts gebruik, zeer dikwils, daar zy hun ligchaam met zonderlinge zedigheit en eerbiedigheit na weten te stellen. En op deze byeenkomst wenschen zy hunnen Koningh, met zulks luits-keel uit te roepen, tien duizend jaren levens toe. De zelve eerbiedigheit wordt den Koningh op zyn geboorte-dag door 't gantsche Ryk bezeugen; ook verschynt ten zelve dage de Magistraten van *Peking*, en de Gezanten, uit andre Landtschappen afgezonden, als ook des Konings naaste en hoogste vrienden, ter zelve plaatze, om den Koning zynen geboorte-dag te vermanen, en dit geluk wenschen met het vereeren van groote geschenken te bevestigen.

Alle de geene die den Koning tot het bedienen van eenigh Magistraatschap beroept, of mer een ander geschenk begiftricht, worden, volgens de wetten, gelaft, ('t geen vroegh in den morgenfond geschied) voor 's Konings Throon te verschynt, om hem aldaar voor den bewezen weldaadt te bedanken. En aldaar, op 't voorgaen vermanen van de Ceremoni-meesters, bewyzenze voor den Koninklyken Throon (want dan verschynt de Koning zelfs niet) zeer ordentelyk de plichtplegingen en plechtelyke gediensigheden. Die in dit plichtplegen eenige dwaling of ook een kleen mislagh begaat, doet zulks ook geensins ongestraft. En wanneer dit doen, zoo hebbenze roode purpre damaste kleeren aan, en zilvere vergulde tulbanden op 't hoofd. In beide de handen houdenze ook een elpenbeene bordje, van vier vingren breed, en twee hand breed lang, datze voor den mond houden, wan-

wanneerze voor den Koning of zynen Throon willen spreken.

Als eerryds de Koningh op den Throon voor den dag quam, zoo verscheen hy uiteen hooge plaats voor een groot venster, en hadt ook, om zyn aanzicht te bedekken, een elpenbeene bordje in zyn hand, en een ander bordje op zyn hoofd, van negen duim breed en een voet lang, dat hy boven zyne Koninklyke Kroon en voorhoofd hield. Aan dit bordje hingen zoo veele ketenen met dierbare gesteenten, datze van alle kanten het voorhoofd en aanzicht bedekten, en de geene, die by hem stonden, 't gezicht benamen van hem in zyn aanzicht re kunnen zien. Maar hoedanigh zich de *Tartarische Cham*, of tegenwoordige Sineefche Keizer, voor ons, als wy ons te *Peking* bevonden, vertoonde, is te vooren in onze Reis-beschryving verhaalt.

Geele kleederen te dragen komt alleen den Koning toe, en is allen anderen verboden zoodanige kleur te dragen. Zyne kleederen zitten doorgaans ook vol Draken, die daar op met gouddraad gestikt zyn; en niet alleen zier men deze Draken op 's Konings kleederen, maar ook door 't gantsche Paleis, op de zilvere en goude Vaten, en al het overige Huistaat, die daar op gesneden of geschildert staan. Ook zyn de daken en rigchelen zelfs van 't Palais geel van kleur, en doorgaans vol Draken; 't welk eenigen heefr doen gelooven, dat de tigchelen van 's Konings Paleis van gout of van koper waren, daarze in der daad gebakken zyn; maar de zelve zyn geel van kleur, en ieder is met een groote spyker (want zy zyn wat grooter dan d'onze) aan 'r dak vast gemaakt, waar van de hoofden vergulr zyn, op dat men niets aan 'r Koninklyke Paleis zou zien, dat de Koninklyke kleur nier vertoont. Indien iemand deze kleur, of Draken, zich eigen maakte en gebruikte, hy zou, indien hy uit Koninklyken bloede niet gesprooten was, voor eenen Ryks-verrader en schelm gehouden worden.

Des Konings Paleis heeft vier poorten, die naar de vier hoeken of gewesten des wereldds staan. Alle de

geene, die van de reis deze poorten voorby komen, zyn genoodtzaakt van 'r paerd te klimmen, indienze te paerd zitten, of indienze gedragen worden, uit de Draag-baar te treden, en te voet te gaan, tot datze deze poorten voorby zyn. Dit doen alle de Sineezen; maar de Grooten veel ordentelyker en netter, en dat alsze noch verre van 't Hof zyn. En dit word niet alleen te *Peking*, maar ook re *Nanking*, de Zetel der oude Keizeren, plechtelyk onderhouden; hoewel zich te *Nanking*, zedert veele jaren herwaarts, geen Koning onthouden heeft.

Het gebeurt ook dikwils dat de Koningh, uir seekre oorzaken, d'ouders der voornaamste Magistraten door een zeeker geschrift, dat de Koninklyke Filofofen uit 's Konings naam maken, eenen seekren tytel vereert. Zeer hoog achten dit de Sineezen, en sparen, om dien te verkrygen, geene onkosten, en bewaren de zelve onder hun geslacht als een heilige zaak. Immers zoo hoog achtenze ook andere rytelen, die met twee of drie Sineefche Charakters worden uitgedrukt, en de Koning aan Weduwen, die tot aan haren hoogen ouderdom 'r hertrouwen hebben verworpen, of aan stok-oude luiden, die een volle eeuw geleefr hebben, en in diergelyke andere voorvallen, verleent. Deze opschriften van eertytelen stellingen boven de deur ten toon. En dit zyn niet alleen de Koningen gewoon te doen, maar ook doen zelfs de Magistraten dit aan hunne vrienden. Den Magistraten die aan 't Ryk groote diensten gedaan hebben, worden ook, op 's Lands onkosten, rreffelyke marmere praal-bogen opgerecht. Het zelfste doen ook de Steden met groote staaci en prachr aan haren Burger, die een zekere uitstekende waerdigheit, of d'eerste plaats in d'onderzoekingen der letteren, of in diergelyke voorvallen, verkregen heeft.

Al wat in het gantsche Ryk te vinden is, dat kostelyk of kunstigh gemaakt is, dat word jaarliks met groote onkosten na *Peking* aan den Koningh gezonden. De Magistraten ook, die zich in de Keizerlyke Hoofstادت onr-

*Welke
waerdighe-
den de Ko-
ning by wy-
len aan zy-
ne onderda-
nen ver-
leent.*

houden, verschynen met minder pracht op straat. Want alle d'andere, uitgenomen de voornaamste, mogen alleen te paerd zitten, en zich niet in een Palakyn, of Draag-baar, laten voeren. En dien wettelyk vry staat een Draag-baar te houden; mogen ook niet meer als vier dragers gebruiken. Buiten de Keizerlyke Hooft-steden mogen de laege Magistraten niet vry grooter staaci in de Landtschappen op straat verschynen. Deze zedigheid en nedrigheid doenze tot teken van eerbiedigheid tegen hunnen Koning; want zy achten datze den Koning, die hen nader is, grootere eerbiedigheid schuldig zyn. Alle vier jaren, op vier getyden van 't jaar, komen alle de Ryks-raden by de Graft-steden der oude Koningen en Koninginnen t'zamen, en brengen aldaar met gewoonlyke plechtigheden hunne geschenken; maar de voornaamste eere word Koning *Humvuu*, die 't gantsche Ryk den Tarter afhandigh maakte en herstelde, bewezen.

De Magistraten worden in Sina zeer hoogb geviert.

De Sineezen bewyzen ook, naast den Koning, hunne Overheden of Magistraten zeer groote plichtplegingen en heusche eerbiedigheid. Dit bestaat meest in byzondere formelen en manieren van spreken, als ook in staatelyke bezoeken, tot de welke niemandt toegang vergunt word dan die in 't Ryk eenigh ampt bedient, of elders bedient heeft. Want als deeze in hun Vaderland weder gekeert zyn, schoon datze door hun eigen schuld uit de bediening zyn geraakt, zoo verschynenze noch tans dikwils in 't gewaart, dat de Magistraten gewoonlyk dragen, en worden van de Magistraten zeer heuschelyk geviert, en hunne plechtelyke bezoeken met een weêr-bezoek van hen vergolden. Deze Magistraten staan hen in veele dingen te wille, alsze hen zien, voornamelyk indienze op de hoogste trappen van eere, in de geleertheit of 's Landts bedieningen, hebben uitgemunt.

Wat eere den Magistraten aangedaan word, die den Ryke diensten gedaen hebben.

Indien eenige Magistraten hun ampt treffelyk hebben bedient, den Ryke groote diensten gedaen, en tot een ander hooghwichtigh ampt verheven worden, of uit eenige andre oorzaak uit de stad vertrekken, zoo wordenze

van 't Landt met groote geschenken begiftigt; ook latenze aldaar hunne Laerzen, merken der Magistraten, ter eeuwiger gedenkenis van dezen weldaad, blyven. Deze Laerzen worden in een gemeene lade of kist opgeslooten, en met verscheide vaerssen en opschriften, t'hunner eere gemaakt, zeer zorgvuldigh en met groote plechtigheit bewaart. Anderen, die hooger van staat zyn, worden op een zeeke gemeene plaats een marmere Zuil, ter gedenkenis van de nakomelingen, opgerecht, en daar op hunne diensten, die zy den Ryke bewezen hebben, met groote Sineesche Charakters geschtreven. Den zommigen worden ook op 's Lands onkosten, tot vergelding van hunne trouwe diensten, Tempels of Kerken gesticht, en Beelden op d'altaren gestelt; welke Beelden, zoo veel als de schrandtheit der kunstenaars kan uitwerken, zeer na met hunne levendige gedaanten overeen komen. Ook worden hier zeeke luiden toe gestelt, die gedurigh allerlei reukwerk ontsteeken, en altyts kaerssen in de brandt houden. Te dien einde worden daar ook groote Wierook-vaten van gegooten koper gestelt, en dat op de zelve wyze, en met de zelve plechtigheit, als zy in 't aanbidden en opofferen van hunne afgodische Beelden gewoon zyn te doen. Maar tusschen deeze en de afgodische Beelden-dienst is een groot onderscheid: want van de Goden verzoekenze altyds het een of het ander, maar aan deze gestorvene luiden bewyzenze alleen, ter gedenkenis van de weldaden, eenige gewoonlyke heusche plichtplegingen. Evenwel is 'er niet aan te twyffelen, of het meerder deel van de gemeene man maakt geen onderscheidt tusschen beide deze plechtelyke diensten. Na deeze Tempels, die men in alle Steden met groote meenigte ziet, en die dikwils ook door drift der vrienden, den geenen die zulks niet verdient hebben, worden opgerecht, gaat men op zekre tyden, en nygt en knielt daar voor, en offert eetwaren, en andere dingen.

Alle de Sineesche boeken, daar in van de Zeden gesproken word, handelen byna nergens anders van, dan op

op wat wyze de kinderen hunne ouders zullen gehoorzamen, en hunne voorouders eerbiedigheid betoonen. Engewissfelyk, indien wy op dien uitterlyken schyn van godtvruchtigheid willen letten, geen volk in de gantsche werelt magh hier in tegen de Sineezen op, 't welk ik met deze volgende bewys-tekenen zal toonen. In het zitten by hunne ouders of voor-ouders onderhoudenze ook een plechtelyke en state-lyke wyze; invoegen zy in geenerlei wyze op een gelyk-waerdige plaats, en veel min tegen hen over zitten, maar aan d'eene zyde; welke wyze van doen de leerlingen ook met hunne Leer-meesters onderhouden. Zy spreken hunne ouders ook met groote eerbiedigheidt roe, en die arm van have zyn, voedenze tot aan hunnen dootd (al zoudenze zelfs nacht en dagh daar voor werken) ledig en zeer lekker. Maar in geen ding toonen zy zich godvruchtiger, als wanneerze de zelve ter aarde besteeden; zoo in 't aantrekken van een rouwkleed, (daar in zy van alle andere volken verschillen) als in het maken van doodbaar en dood-kist, die van zeer dierbare stoffe toegestelt worden.

Een ieder viert in *Sina* zynen geboortedag als heiligh, met geschenken aan anderen te geven, en maalyden en andere tekenen van blydschap aan te rechen. Dit geschiedt allermeeft alsze tot den ouderdom van tzeventig jaren zyn gekomen, na welken tyd zy onder d'oude luiden gerekent worden; als ook, alsze over het tiende jaar gekomen zyn. Op deeze plechtelyke hoogtyden verzoeken de zoonen, indienze onder d'orde der Geletterden hooren, vande vrienden verscheidene gedichten, opschriften en zinnbeelden, die kunstelyk op Sineesch geschreeven zyn, en de lofreden der ouders vervatten: waar van zommige ook boeken uitgeven. Ook worden de muuren van de kamers zeer cierlyk behangen, en meer andere eertytlen de geene bewezen, die zyn geboortedag vermaant word.

Ook word die dag by de Sineezen geviert, op den welken de Jonggezellen de mannelyke hoet op zetten, eveneens als certydts de Jongelingen te Romen de mannelyke krok of tabbert aan kregen.

Dit opzetten van den hoet in *Sina* geschiedt ontrent in het twintigste jaar van hunnen ouderdom.

Maar met zonderlinge staaci wordt her ingaan van 't Nieuwe Jaar door het gantsche Sineesche Ryk van eenen iegelyk geviert, te weten, op den eersten dagh der nieuwe, en wederom op den eersten dagh der volle Maan. Want dan is het Kaers-feeft, dewyl een iegelyk in zyn huis eenige kunstigh gemaakte kaerssen aansteekt, die van papier, glas, en doek gemaakt zyn, en in dien tydt op de markt by duizenden te koop komen; waar uit dan een ieder na zyn welgevallen magh kiezen die hen best aanstaan; en dikwils ziet men in de huizen en zalen zoo veele kaerssen ontfteeken, datze in de lichte brand schynen te staan: Ook loopt men in deze dagen by nacht langs de straten als uitzinnige menschen met kaerssen, die Draaksgewyze in malkandre zyn gevlochten, in de handt. Veele kluchten en aardige Schouw-speelen worden dan ook met het ontfteeken van busse-kruit (daar door de huizen en straten in brand schynen te staan) aangerecht.

In d'eigene namen, die een ieder persoon heeft, hebben de Sineezen ook een zonderlinge en vreemde maniere, en die veele hier in Europe vreemdt wil te vooren komen. Zy hebben voor-eerst eenen bynaam, die oudt is en nooit verandert word, maar geen voornaam: want zy verciereen en smeeden zich altydt een nieuwen naam, die altydt iets berekent, gelyk ook de bynamen het een of 't ander altoos beteekenen. Deeze voornaam wordt met een eenige Charakter geschreven, en met een eenige letter-greep uirgesproken, hoewel de zelve uit twee letter-grepen dikwils bestaan kan. De Vader geeft alleen aan de Zoonen de voornamen; want de vrouwen, 't zy datze jong of oudt zyn, hebben in *Sina* geen naam, maar zy worden met 's vaders bynaam, en by 't getal, datze ten opzicht van de geboorte onder de zufters hebben, genoemd. Met dezen voornaam noemen alleen d'ouders en voor-ouders de Zoonen of Knechtjes, want andre luiden noemen de zelve na 't getal, datze ten opzicht van hunne ge-

als ook het
begin van
't nieuwe
jaar.

De Sineezen
laten zich met
verscheidene
namen
noemen.

geboorte onder de broeders hebben, eveneens gelyk wy terftondt van de knechtjes zeiden. Zy zelfs noemen zich in de bezoek- en geschenk-boekjes, en in alle andere schriften en brieven, met den eigen naam, die zy allereerst van hunnen vader ontfangen hebben. Indien iemand anders, die even hoog van staat of hooger is, hem met dezen eigen naam, of des zelfs vader of naaften vriend met zyn eigen naam aansprak, het zou niet alleen daar te lande voor onheusheit geacht worden, maar de geene, die zoo genaamt wierd, zou zich ook gehoont achten.

Als eenigh kind eerst ter schoole bestelt word, zoo krygt het van den Meester eenen byzondren naam, de Schoolnaam geheeten: waar meê het ook van de School-genooten en Leermeeſter genoemd word. Maar als iemand den manneliken hoet op zet, en een vrouw trouwt, zoo wordt hy van zeker voor-naam persoon met een weinigh eerlyker naam beschonken, dien de Sincezen zelfs de *letter* noemen. Met deezen naam magh een ieder daar na hem noemen, uitgenomen de geene die hem dienen, of onder zyne gehoorzaamheid staan. Eindelyk, als deze nu tot zyne mannelyke jaren is gekomen, zoo krygt hy van zeker aanzienlyk persoon een zeer achtbaren naam, dien zy zelfs den *grooten naam* noemen. Met dien naam mag hem een ieder zonder onderscheid, zoo wel in zyne tegenwoordigheid als in zyn afwezen, noemen en aanspreken; d'ouders achten hem evenwel die eere niet waerdigh, maar zy noemen hem met den eersten naam, die wy zeiden dat de *letter* genoemd wierd.

Indien iemand ook een nieuwe Secte of gezintheit aanvaerd, zoo noemt hem de Doctor, die hem invoert, met een nieuwen naam, dien zy den naam van *Godtsdienst* noemen. En als d'eene den ander plechtelyk komt bezoeken, zoo word hy, schoon deze gast den bynaam en den slechten naam in zyn boekje schryft, nochtans van den bezochte gevraagd, welke zyn heerlykste naam is, op dat hy hem, indien het noodigh is, zonder den zelve ten verongelyken, mag aanspreken. Weshalven word ook den Jesuiten aldâar een hooger naam,

(behalven den geenen dien zy in den doop ontfangen hebben) daar meê de Sincezen hen noemen en aanspreken, gegeven.

De Sincezen zyn ook zeer grootte liefhebbers van allerlei outheden, hoe wel men in *Sina* geen oude Beelden vind. Driestallen, van klok-koper gegoten, houdenze, om'r kooper-roeft, dewyl dat een teken van outheit is, in waerde; als ook oude vaten van kryt en marmer gemaakt. Schilderyen van de uirfteenſte Schilders achtenze boven alle andere dingen, als ook Charakters en Schriften van treffelyke Schryvers, die op papier of doek geschreven, en, op dat'er geen bedrog onder schuile, mer het merk van de Schryver zelfs gemerkt zyn.

Alle de Magistraten voeren een byzonder merk van hun ampt datze bedienen; 't geen Koning *Humvuuſ* in'r gebruik heeft gebragt. Alle de schriften, die zy van pleit-zaken schryven, bezegelenze ook alleen met root. Dit merk bewarenze met een groote vlyt: want indienze dit verlooren, zy waren niet alleen hun Magistraatschap quyt, maar zouden strengelyk gestraft worden. En hierom dragenze dit merk, zoo meenig maal alsze uit den huize gaan, in een lade, die toe gespykert en met een ander zegel bezegelt is, by zich, en leggen die nooit van zich, ja men zeid, datze die des nachts onder hun hooft-kussen bewaren.

Aanzienlyke mannen gaan nooit in *Sina* te voet, maar worden in een Draag-baar, op de schouders van eenige mans-perſoonen, gedragen. In deze Draag-baar (dewylze rondtom toegeſlooten) kunnenze van de voorby-gaanders niet gezien worden, 't en zy datze die voor open maken; en dit onderscheid is tusschen hen en de Magistraats-perſoonen: want deze worden in Draag-baren getorſt die rondtom open zyn. De vrouwen worden ook in Draag-baren gevoerr, die rondtom toe geſlooten zyn, maar zy verschillen in satſoen van de geene daar in de mannen gedragen worden. Koerzen, Sleeden en Wagens mogen aldaar te lande, uit kracht der wetten, niet gebruikt worden, dan alleen in *Pe-king*,

king, gelyk te vooren in onze Reisbeschryving verhaalt is.

De Leer-meesters worden in Sina veel hooger geëert en geviert dan in Europe; en schoon iemandt zich maar een eenigen dagh voor Leerling by eenen Meester in d'e'en of ander wetenschap en kunst heeft besteedt, zoo noemt hy hem evenwel, zoo lang als hyleeft, Meester, en eert den zelve in plaats van zynen Meester. Want in alle by-een-komsten magh hy alleen maar neffens zyne zyde zitten, en hy viert hem ook plechtelyk met meesterlyke eer-tytelen.

Het speelen met den Dobbel-steen en Kaart, dat ook in Sina gebrukelyk is, wordr alleen maar van 't graauw, en de gemeene luiden, daar te lande, gedaan. Aanzienlyke luiden, om den tyd te verdryven, speelen op het Schaak-bord, daar in zy eenigfins van d'Europers verschillen. Maar het alleraanzienlykste en achtbaarste spel is dit. Zy speelen op een zeeker bordr, dat van binnen een holte, en rondtom drie honderd huisjes heeft, met twee honderd schyven, die eensdeels wir, en eensdeels zwart zyn. Met deze schyven zoekt d'e'en des anders schyven in het midden van de holte re borsen, om alle de huisjes te winnen; daar in ook het winnen en verliezen van 't gantsche spel bestaat: want die de meeste huisjes in krygt wint het spel. Op dit spel zyn de Magistraten zelfs zeer verzot, en brengen daar dikwils heele dagen meê roe; wanr een eenigh spel duurt, als het van gaauwe Speelders gespeelt word, byna een geheel uur. Die op dit speelen wel zyn afgerecht, schoon datze in geen andre zaak uitmunten, worden van een iegeglyk gevierr en geëert. Ja, dat meer is, zommigen nemen zoodanige rot Leer-meesters aan, om dit spel net en wel van hen te leeren.

Met zeer groote gebrukelyke plechtigheden volbrengen de Sineezen hunne Huwlikken en Bruijloft-stacien. Het verlooven geschiedt dikwils als de toekomende Echrgenooten noch heel jong zyn; ook lettenze hier zonderling op, dar de Bruidegom en Bruid gemeenlyk in ouderdom niet veel van elkandre verschillen. Dit verlooven doen d'ou-

ders ter wederzyde, zonder datze de bewilliging van Bruidegom of Bruidt, die zulks evenwel altyds toestaan, daar op eens verzoeken. Voornamelyk personen trouwen gemeenlyk met voornamelyk personen, en in het trouwen van een wettelyke Huisvrouw zoekenze altydt in een even hoogh geslacht te komen. War d'overige Byzitten aangaat, die ieder na zyn welgevallen neemt, in die gelegenheit gaan de schoonste van gedaante voor. Want men let niet in 't nemen van deeze Byzitten op de hoogheit van 't geslacht, noch op de rykdommen; dewyl deze Byzitten gemeenlyk voor honderdt kroonen, en dikwils minder gekocht worden. Gemeene en arme luiden koopen zich een vrouw voor geldr, en verkoopen die weêr alsze willen. Maar de Koning en 's Konings kinderen zien niet op de hoogheit van afkomst, maar alleenlyk op de gestalte en schoonheit van ligchaam.

De Koning heeft eene voornaame Huisvrouw, die alleen de wettige mag genoemd worden; behalven deze trout de Koning en Erfwachter des Ryks negen andere, die een weinigh geringer van staat zyn, en daar na noch dertigh andere, die alle zyne Echtgenooten genoemd worden. By deze komt noch een groot getal van andere Byzitten, die den naam van Koninginnen of Echtgenooten niet voeren mogen. De geene, die onder de Koninklyke vrouwen kinderen krygen, raken by den Koningh in groote waerde, en worden zeer van hem bemint; en voornamelyk de geene, die den eerst-geboorne ter wereldt brengt, dewyl deze het Ryk na zyns vaders dood bezit. En dir word niet alleen by den Koningh en 't Koninklyk geslacht onderhouden, maar ook by d'overige Grooten in 't gantsche Ryk.

De voornaamste en wettelyke huisvrouw zit alleen met den man aan tafel; alle d'overige zyn de dienstboden van den huisvader, en kameniersters van de wettelyke huisvrouw, die ook in tegenwoordigheit van den man of wettelyke vrouw niet zitten mogen; maar zyn gehouden altydt te staan. De kinderen van deeze Byzitten dra-

gen alleen over de voornaamste en wetelyke vrouw, alsze sterft, drie jaren rouwe, en alsze des zelfs Lyk zullen ter aarde besteden, zoo onthoudenze zich van alle bedieningen, 't welk zy geensins doen, als hunne eigen moeder komt te sterven, die hen ter wereldt heeft gebragt.

By eenen iegelyk in 't gantsche Ryk wordt met groote zorgvuldigheid onderhouden, dat niemandt een vrouw trouwt die met hem een en den zelve toenaam heeft, schoon datze elkandre in bloede niet bestaan. En indienze slechts verscheidene toenames hebben, zoo lettenze ook weinigh daar op, hoe na bloed- en aangehylikte vrienden dat de Bruidegom en Bruid onder malkandre zyn; invoegén de vaders hunne kinderen aan de vrienden, die de moeder in 't naaste lidt bestaan, ten huwelijk besteeden.

De Bruid krygt geen huweliks-goed of bruid-schat met zich; en schoon zy ten dage, alsze na des mans huis gaat, veel huis-raadt met zich brengt, (dat dikwils met zoo een groote toebereiding geschied, dat'er heele straten meê besciagen worden) zoo wordt nochtans al dit huis-raadt op 's mans onkosten gekocht, die eenige maanden te voren haar een groote som penningen te schenk toefuurt. Dit huis-raadt bestaat gemeenlyk in stoelen, banken, ledikanten en paveljoenen. Daarenboven moetze noch by den man brengen een paerd met zadel en toom, vier dienstmaagden en twee jongens. De Bruidegom verzorgt ook de keuken met allerlei spyze, vereert de Bruidt verscheidene zyde stoffen en lynwaten. Hy vereert haar ook een krans van gemaakte bloemen, met een goude hairnaald. Zy schenkt hem wederom, tot teken van een onverbrekelyke liefde, een kostelyk kleedt van goude of zyde stoffe. De Bruidegom geeft ook aan den vader van de Bruid honderd, en aan de moeder vyftig teil zilvers. Hier op gaat de Bruiloft aan; en vergasten elkandre eerst in 't huis van den Bruidegom geheele acht dagen lang, en daar na in 't huis van de Bruid drie dagen; 't welk met groote onkosten, onderlinge genegentheit, en zonderling met

het vertoonen van schouw-speelen en dansseryen zoodanigh volbragt wordt, dat men tot stommens toe daar over verwondert staat, en dikwils eeten noch drinken kan.

's Anderen daags na de Bruiloft word de jonge vrouw na haren nieuwen man, met een groote stoet van bloedverwanten, vrienden en goede bekenden, zeer statelyk gebragt. Voor haar gaat een groote meenigte van zang- en snaren-speelders, die op allerlei speel-tuig een zeer groot gejuig maken; dat met zonderlinge vreugt en blydschap van eenen ieder toegeaat.

Gebeurt het nu dat de vrouw, na 't overlyden van haren man, weder komt te trouwen, zoo word zy alleen maar van hare kinderen met een kleed uitgezet: want geene Stief-vaders willen de kinderen lyden, veel min gehoorzamen. Dit is d'oorzaak, waarom veele weduwen haar leven, zonder te hertrouwen, in eenzaamheit over brengen, en in groote kuisheit eindigen.

In het straffen der misdaden toonen de Sineezen zich vry slap en nalatigh, voornamelyk in 't feit van dieverye; want nooit word iemant in *Sina* om dieverye met de dood gestraft, 't en zy het steelen met kracht of geweld geschied. Indien iemant voor de tweede reize op diefstal betrapt wordt, die brandenze met een gloeiend yzer en inkt twee Charakters, tot teken van zynen tweeden diefstal, op den arm. Word hy voor de derde reize daar op betrapt, zoo kryght hy met het zelfste brandt-yzer voor 't voet-hoofd een brandt-merk; raakt hy eindelyk dan noch weêr in hechtenis, zoo wordt hy wel strengelyk, na de grootte der misdaden, geslagen, of voor een zekeren tydt op de Galei gebannen. Deze slapheit van 't straffen der Dieven veroorzaakt, dat men een groote meenigte van Dieven en Roovers overal door gantsch *Sina* vind; die voor het meerder deel gemeene luiden, en uit het schuim der Gemeente voortgekomen zyn.

Het schynt evenwel dat 'er geen kleene verandering, zedert de Tarters de heerschappye in handen hebben gehad, in dit stuk, aangaande het straf-

straffen van allerlei misdaden, ontstaan is; dewyl, toen ik my in Sina bevond, de misdadigen, ter zaake van de minste overtreding, met den zwaarde, dat'er de doodr na volgde, gestraft wierden. En wanneer iemand ter dood verwezen is, zoo bindenze den zelyen de handen, en een bord (daar op geschreeven staat war hy bedreeven heeft) op de rug. Daar na brengt hem de Geweldige of Provooft binnen of buiten de stad, op een aanzienlyke plaats, en laat hem door eenen van de Krygsknechten, zonder eenige ceremonie of plechtigheit, 't hooft voor de voeten leggen. De geene, dien zy het leven schenken, wordt van twee sterke personen, met twee platte Bamboezen, wel strengelyk op 't plat van zyn beenen geslagen, dat dikwils de zenuwen en aderen heel verplettert en bloot komen te leggen. Zommigen, die dit slaan niet kunnen uitstaan, schieten het leven

daar by in; andere verliezen der mate hunne gezondheid, datze gaan noch staan kunnen. En dit is hunne gewoonlyke wyze van straffen, die aldaar te lande aan eenen ieder, zonder onderscheid, gepleegt word.

Om nu alle ongebondentheden en dieverye te weeten, bewaken etrelyke duizendt mannen des nachts de straten, en gaan, byna eveneens als de Ratel-wachten of Klepper-mannen in de meeste Steden van Neerlandt, langs de straten, en kloppen op zekre tyden op een bekken. En schoon zelfs de straten des nachts met balken en draai-boomen worden toegesloten, zoo steelen evenwel deze nachtravens dikwils heele huizen ledigh. Welk hier by toe komt, dewyl men de wakers wel diende te bewaken, en de zelve voor het meerder deel zelfs dieven, of makkets en spits-broederen der dieven zyn.

VYFDE HOOFSTUK.

Van d'Uitvaarten of Lyk-staacion, en Graf-steden.

HOewel de Sineezen in veele dingen, die de maniere van leven betreffen, met d'Europische Filosofen over-een komen, zoo verschillenze evenwel zeer veel in de dingen die het begraven der dooden aangaan. Want d'Europers handelen weinigh of niet van de begraffenis des lichaams; maar de Sineezen achten geen ding hooger, dewylze in hun leven alle naerstigheit aanwenden om die in orde te mogen nalaten; ende zoonen alle hunne godvruchtigheit en gehoorzaamheit toonen, in die na hun ouders sterf-dagh te volbrengen. Het is een gewoonte door 't gantsche Ryk, de Lyken niet bloot in d'aarde te begraven, schoon het een kindt van twee dagen is; maar een ieder, na zyn staat en macht, word in een kist geleit. Te dezer oorzaak gaan de ryken, schoon datze zeer spaarzaam zyn, hier in alle

mate te boven, dewylze na het kostelykste en dierbaarste hout, om dootkisten daar af te maken, laten zoeken datze weten te krygen.

D'eerste plechtigheit in 't sterven is deze. Eerst brengt men den Zieltogende op een matras, buiten de zale, om zynen adem aldaar te halen. Uit welke reden de Sineezen dit doen is my onbewust; des niet te min geschied zulks door 't gantsche Ryk; hoewel een persoon van aanzien op zyn bed blyft leggen. In dit adem halen neemt de oudste der zoonen schielik zyn bonnet en muts van 't hooft, komt met hangend hair voor 't bed, en haalt heel wanschikkelyk de gordynen en 't behangzel des ledikants met scheuren en trekken af; waar meê hy dan het doode Lyk bedekt. Daar na word de doode van man-volk, indien het een man is, en is 't een vrouw, van 't vrouw-

volk, naar 's Lands gebruik, gewossen. Het afgewassen Lyk bewindenze in zeer fyn lynwaat, indienze dat hebben; maar hebbenze dat niet, in een stuk zyden doek. Zommigen verciere hunne dooden met nieuwe kleederen, en zettente, na datze gebalsemt zyn, (dat daar te lande by de Grooten ook veel in 't gebruik is) aan eenen tafel, die met allerhande kostelyke spyze en drank rykelyk voorzien is. De voornaamste vrienden van den overledenen bevinden zich daar dan tegenwoordigh, die dezen dooden dan quansuis noodigen om vroolick te zyn, eveneens als of hy noch in 't leven was. Midlerwyle zyn de Priesters ook met zingen en andere gebrukelyke plechtigheden bezigh.

Rouw.

De kleur der Rouw-kleederen, die de Sineezen dragen, is niet zwart noch graauw, maar wit. De zóonen, alsze rouw over hunne ouders dragen, kleeden zich in een grof en hard hennippe kleed, voornamelyk in d'eerste maanden. Zelfs het satsoen van den sleep-tabbert, van hoet en schoenen, is vry vreemt, en droevigh om aan te zien. Ook hebbenze een touw om 't lyf gegord, eveneens als de Monniken van Franciscus orde. Het is in *Sina* een onverbrekelyke gewoonte, dat de kinderen drie volle jaren over den vader of de moeder rouw dragen. D'oorzaak hier van, na 't uitwyzen hunner boeken, is deze; te weten, op datze hunne ouders, die in d'eerste drie jaren hen op d'armen droegen, en met zoo groot een moeite opvoedden, dezen weldaadt met het bewyzen van deze eerbiedigheit vergelden. De tydt van rouw te dragen over d'andere vrienden is vry korter: want zomtyds duurt de rouw een jaar, zomtyds alleen maar drie maanden, na datze elkandre na of verre in bloede bestaan.

De wettelyke tyd van rouw te dragen over de doot des Konings of der Koninginne, die wettelyk is, was eerstyds drie jaren, en dat zoo verre zich de palen des Ryks uitbreidden. Maar nu worden, met bewilliging des Konings, 't geen opentlyk afgekundight wordt, de maanden voor dagen gere-

kent, invoege men in 't gantsche Ryk maar een eenige maandt rouwe over des Konings doot draaght. Alle de plechtelyke lyk-stacien, die de Sineezen den dooden bewyzen, vind men in een zeker groot boek geschreeven; als iemandt derhalven in een zeker geslacht komt te sterven, zoo slaan d'overgeblevenen, dien het Lyk aangaat, dit boek op, op dat de lyk-staaci met gewoonlyke pracht en gebrukelyke plechtigheden magh toegaan. In dit boek worden niet alleen de rouw-kleeden, hoeden, schoenen, gordels, en alle andere gebrukelyke plechtigheden voorgeschreeven, maar men vindze daar in ook na 't leven afgetekent.

Als eenigh voornaam persoon dezer wereltd is overleden, zoo maakt zulk's de zoon of naaste bloed-vriendt des overledene, by een boekje, daar in de rouwe met plechtelyke woorden geschreeven staat, binnen den derden of vierden dagh, aan d'andere naaste vrienden en goede bekenden bekenr. Te dien tyde word 'er ook een doot-kist gemaakt, om het Lyk daar in te leggen. De zaal of kamer bekleedenze met wit doek, of matten, en in des zelfs midden rechteen een Altaar op, daar op de doot-kist en het beeltenis des overledene gestelt wordt. In deze zaal komen binnen zekre bestemde dagen ('t geen by naamhaftige luiden gemeenlyk binnen den vierden of vyfden dagh geschiedt) de naaste bloedten alle andere verre vrienden t'zamen, die ook alle in de rouw gekleedt zyn. Zy komen ook op alle uren van den dagh, d'een na den ander, en stellen den dooden ter eere, op den Altaar reuk-werken, en twee wasschen kaersfen. Als deze beginnen te branden, zoo bewyzenze den gestorvene, met zich vier maal te buigen en op de knien te vallen, plechtelyke eerbiedigheit; doch eer zy dit doen, leggenze in een gloeiend wierook-vat, recht tegen over de doot kist en het beeltenis, een weinigh wierooks. Midlerwyle deze gebrukelyke plechtigheden gedaan worden, staan een of twee zóonen des overledene, ter zyde van de doot-kist, in wit rouw-gewaat met groote zedigheit,

digheit, en schreijen zeer beweeglyk. Achter de dood-kist zit de gantsche stoet der huisvrouwen, die mede in rouw-gewaadt gekleedt, maar met een gordyn bedekt zyn, en zonder maat luids-keel huilen en schreuwen. In de voor-zaal staan ook ter weder zyde twee Trompetters, en aan de groote poort van 'r Hof, van binnen, twee Trommel-slagers. Buiten de poort hangt aan een hout een langh papier tot op d'aarde, 't geen een teeken is, dat men de rouw aanneemt, ende bezoeking toestaat. Voor de deur van 't huis worden ook verscheidene papieren aangeplakt, waar in men ziet, wie dat 'er overleden is, en wat de doode in zyn leven gedaan heeft. Het is ook een gemeen gebruik, (dat van d'afgodische Priesters is ingevoerd) papier, dat op een zonderlinge wyze is gemaakt; als ook wirtte zyde lakens, te verbranden. En hier meê, zoo zy meenen, verschaffen en makenze den gestorvenen, 't geenze ook tot een teken van weldadigheidt en eerbiedigheidt doen, kleederen.

Dikwils gebeurt het ook dat de kinderen hunne ouders lyken drie of vier jaren in de dood-kist binnens huis bewaren; want zy weten met hun klaar Joden-lym de naden en spleeten der kisten zoodanigh te bestryken, dat 'er de minste stank niet door kan trekken. Dezen gantschen rydt over, zoolang de lyken binnens huis staan, offerenze aan de zelve dagelyks spys en drank op, eveneens als ofze noch leefden. Ook zitten de zoonen te dier ryde niet op hunne gewoonelyke stoelen, maar op een laag bankje, dat met een wit kleed overtrokken is. Zy slapen ook geen-sins op de bedsteden, maar op matrasfen van stroo, die zy op de bloote vloer neffens de dood-kist neêr leggen. Zy eeten ook dan geen vleesch of eenige andere wel toegemaakte gerechten, nochte zy nuttigen ook geen wyn, of gebruiken baden; ja dat meer is, zy onthouden zich van by hunne vrouwen te slapen. Op gastmalen mogenze ook niet komen, nochte binnen zeeke maanden op straat uirgaan. En by aldienze dit koment doen, zoo gaanze in een draag-baar zitten, die met een

rouw-kleed is overtrokken. Evenwel binden de Sineezen zich zoo stipt aan deze plechtigheden niet, datze zommigen van die niet alleen maar ten ruigsten onderhouden, maar zy laten ook eenige geheel en al achter, en des te meer, hoe datze nader aan het einde van den rouw-tydt komen.

Ten dage als de uitvaart geschiedt zoo komen alle de vrienden, die by een ander boekje genoodigt zyn, weder t'zamen, in wit rouw-gewaadt, om de lyk-staaci en uitvaart met hunne tegenwoordigheit te vereeren. Deze uitvaart geschiedt byna met de zelve toefstel en staaci als de Rooms-gezinden hunne ommegangen op zeeke ryden van 't jaar doen. Verscheidene beelden van Mannen, Vrouwen, Olifanten, Tygers en Lecuwen, die alle van papier, maar met meenigerlei kleuren afgemaakt en vergult zyn; worden voor aan gedragen, dat daar na alles by het graft verbrand word. De Beelden-dienaars, en de geene die de Heidensche Gebeden opzeggen, volgen het Lyk ook achter aan; deze rechten verscheidene plechtigheden aan, en speelen op Trommels, Fluiten, en diergelyk ander speel-tuig. Voor hen gaan ook zeeke luiden, die op hunne schouders Wierook-vaten van gegooten klok-koper torffen en dragen. Daar na volgt de Baar, die met groote pracht en staaci vereiert is; want de zelve word onder een verwulfsden hemel, die zeer kunstigh gesneden, en met sluweel behangen is, van veertigh, en dikwils van vyftigh (in welke meenigte van dragers ook een zonderlinge pracht en majesteir bestaat) dragers gedragen. Achter de Baar volgen de zoonen te voet, maar met een stokje in de hand, als of hen quansuis de rouw en droefheid dus hadt afgemartelt en geteest. Hier na volgen de vrouwen, die zoodanigh in een draag-baar, met een wit kleed behangen, zitten, datze van niemant kunnen gezien worden; ook worden d'andere vrouwen, die hem zoo na in bloede nier bestaan, in draag-baren, die in de rouw zyn, gedragen.

Indien het gebeurt dat de zoonen, als hunne ouders dood zyn, van huis

*Op wat wy-
ze d'uit-
vaart toe-
gaat.*

zyn, zoo word de gantsche lyk-staaci, of uitvaart, tot hun komste, opgeschorft. Wyders, als de zoone kundschap van 's vaders overlyden heeft gekregen, zoo recht hy, ter plaatze daar hy zich dan bevind, (indien hy een voornaam persoon is,) een lykmaal aan, en ontfangt de rouw-klachten der vrienden. Daar na keert hy mer d'eerste gelegentheit na zyn Vaderland, en vernieuwt de zelve plechtheden vervolgens, gelyk wy tetsfondt verhaalt hebben. En een zoon is, uit kracht der werten, gehouden, schoon hy de hoogste waardigheit van 't Ryk bekleed, en een van de *Kolao's* is, na huis te trekken, en aldaar den tydt van drie jaren rouw te dragen; ook magh hy eer niet tot zyn voorige ampt keeren voor dat de drie jaren om zyn. Doch dit is alleen van de rouw te verstaan, die zy over hunne ouders, en niet over d'andere vrienden dragen. Ook zyn deze wet de Krygs-oversten, schoon hunne ouders gestorven zyn, niet onderworpen.

Indien het gebeurt dat iemandt buiten zyn Vaderlandt komt te sterven, zoo doet de geene, op wien het aan komt zorge voor 't Lyk te dragen, zyn uitterste vlyt, om het doode Lyk in des zelfs Vaderlandt te brengen, op dat het zelve in het graf by zyne voor-ouders magh ter aarde besteed worden.

*Kostelykheit
der Grafs-
steden.*

Ieder Sineesch, die de macht heeft, sticht Grafs-steden voor zich zelve en zyne nakomelingen, buiten de muuren der stad, inde voor-steden; want het is by ryken niet gebrukelyk binnen de stad eenige Grafs-steden te maken. Deze Grafs-steden zyn van gehouwen marinere en andere steenen, met groote pracht, konst en kostelykheit roegestelt; ook laten zommigen in de zelve verscheidene vertrekken en zaalen maken. Van buiten zynze geslooten, en van binnen vol oude Cipresse-boomen, die zeet net op een ry gepoor zyn, en daar aan niemandt eenigh mes of byl mag zerten. Op den top des Grafs stellenze gemeenlyk kunstigh gehouwen steenen; en voor aan den gevel schilderrenze afbeeld-

zels van steenen, en dieren, als Harten, Olifanten, en boven al eenige Grafs-schriften, die zeer net geschreeven zyn, ende lof des dooden vermelden. Schatryke luiden, en voornamelik de Gelubden, doen noch grooter onkosten aan deeze Grafs-steden: dewylze in de zelve eenige kostelyke Paleizen met zaalen, en voor de zelve Praal-boogen maken laten.

In het Landschap *Xansi*, op de Betgen, omtrent *Taiyven*, heeft men verscheidene uitsteekende Grafs-steden. By de Stadt *Taming* is een zeer oudt Grafs, van Keizer *Kavus*, dat omtrent vier duizend jaren gesticht is geweest. Ook vind men by de Hooftstadt *Cinon* op de Bergen zeer kunstigh gestichte Grafs-steden, zoo wel van Koningen als van andere groote Heeren.

Zelfs heb ik op verscheidene eenzame Bergen zeer aardige en wonderlyker wyze gestichte Grafs-steden (gelyk u hier een der zelve in de volgende Prent vertoont wordt) gevonden. Deeze Bergh was aldaar niet uit de natuur, maar, om het werk meer aanzien en luister te geven, met de spa opgeworpen, en tot die hooghte gebracht.

In 't midden ging men in deze Grafs-stede door een groote poort, (zoodanige drie gemeenlyk in ieder Grafs-stede zyn,) en klom van daar by een trap op na den mont van 't Grafs. Van binnen vertoonde zich dit Grafs als een laeg verwulfd Kapel; en was met wit plaister bestreeken, en twee kunstige zit-banken verzien. Men zag hier ook een ongemeen kunstige vergulde kist; waar by het Beelden van den overledene, met des zelfs gewaat, uit een zekre stoffe zeer net na 't leven nagebootst, ten toon stond.

Op zekere tyden van 't jaar komen de Sineezen ook deeze Grafs-steden met allerhande spyze en drank bezoeken; alwaar zy dan, met het storten van tranen, en 't bedryven van allerlei rouw- en jammet-klachten, over hunne liefste vrienden, groot misbaar en droefheit toonen. En nemendit zommigen zoodanigh ter herten, datze daar niet van daan te trekken zyn, en

en onder de dooden gereekent worden.

Buiten de Stadt *Nanking*, daar cer- tyds de Zetel en 't Hof der oude Kei- zeren plach te zyn, dicht onder de wallen, vertoont zich een zeer verma- kelyk Pyn-boomen-bosch, dat rond- om met een muur omringht, en in zyn omtrek twaalf Italiaansche mylen groot is; en een Bergh, daar op ver- scheidene Graf-steden zyn, in zich besluit. Onder andere uitsteekende werken, die zich op dezen Berg ver- toonen, kan men aan zeker Kerk, die in dit bosch staat, genoegh bespeu- ren, in welk een achting en waerdig- heit de Graf-steden by de Sineezen ge- houden worden. Ten opzicht van de zwaarte en kostelykheidt is dit een meester-stuk van alle gebouwen. Het staat op eenen hoogen heuvel, en is, uitgezeid de muuren, die van gebakken steenen zyn opgehaalt, doorgaans van hout. By vier marmere trappen, die verscheidene treden hoogh zyn, en zich na de vier gewesten des wereldds strekken, klimt men in dit gebouw. Men heeft hier ook vyf Portalen of Galderyen, die ter weder-zyde met langwerpige ronde en glad geschaafde houte pylaren bezet zyn, die in de dik- te naauwliks van twee mannen kunnen

omvademt worden, en zes-en-dertigh voeten in de hoogte hebben; op deze pylaren komen dwars-balken te leggen, die andere kleene pylaren onderschra- gen, daar op eindelyk het dak, dat van binnen kostelyk doorwrocht en met gout verciert is, te rusten komt. De deuren zyn met beeldwerk van lau- rier-loof en vergulde platen zeer kun- stigh doorwerkt en beleit. De buiten- ste galderyen en vensters zyn met gevlochten draadt-werk bekleedt, op dat de vogelen daar op niet zouden kunnen zitten, nochte de zelve vuil maken. Zoo dun en fyn is evenwel dit draad-werk, dat het licht genoeg daar door kan spelen. In 't midden of in de holte der Kerke ziet men twee Throo- nen, die zeer kunstigh gemaakt, en met allerlei edele gesteenten verciert zyn. Boven op deze Throonen staan ook twee stoelen, op den eenen zit de Koning, als hy offerhande doet; 't welk hem alleen geoorloft is in deeze Kerk te mogen doen. D'andere stoel staat le- digh; quansuis voor de Godtheit, als of zy, om d'offerhande t'ontfangen, zich daar tegenwoordig bevond; hoe- wel geen Beeldt evenwel voor deezen stoel, die voor de Godtheit ledig staat, gestelt is. Onder den blaauwen Hemel, buiten de Kerk, vertoonen zich veel

Alta-

Altaren van rootachtigh marmer, daar meê de Sinceezen de Zon, Maan, Bergen en Vloeden willen te kennen geven. Deze dingen, naar 't zeggen der Sinceezen, zyn te dien einde buiten de Kerk gestelt, op datze van niemandt zouden aanbeden worden, en een ieder weeren moghte, datze van die geene gesticht zyn, dien de Keizer zelfs in de Kerk eert en aanbid. Rondt om de Kerk staan ook verscheide Kamers, of veel meer Cellen, die eertydts, zoo de Sinceezen zelfs zeggen, Baden zyn geweest, daar de Keizer, als hy t'offeren placht, en zyne hulpgenooten zich eerst afwosschen. Men vind hier ook zeer breede wegen, die zich na deze Kerk en de Koninklyke vaarten strekken, en ter weder-zyde met vyf ryen Pyn-boomen bezer zyn. Op pene van aan den hals gestraft te worden, mogt eertydts niemant eenig tak daar af scheuren. Ook ziet men naauwliks op deezen gantschen Bergh

een eenigen boom die met de hand niet gepoot is. Veel meer zou'er van de Graft-steden, die in de Keizerlyke Hoofstادت *Peking* zich vertoonen, te zeggen vallen, dewyl de Sineefche Keizers zich zedert eenige eeuwen daar tegenwoordigh hebben bevonden. Dan deze, en meest alle andre, zyn van de Tarters vernielt en gesloopt, alle boomen omver gehouwen, de Graft-steden opgedolven, en de Kerken, Paleizen, en alle andere treffelyke Gebouwen ter neder gesmeten.

Dus gaat gemeenlyk, gelyk te voren verhaalt is, d'uitvaart en 't begraven der Grooren toe; en met zoo groote onkosten, pracht en cieraat, laten schatryke luiden en groote getytelde Heeren zich hunne Graft-steden buiten de stadt stichten; maar gemeene luiden, die een plaats binnen de stadt hebben, daar op zy hunne dooden begraven, doen alles met minder pracht en staaci.

ZESTE HOOFTSTUK.

Van de gestalte des Ligchaams, en draght der Kleederen.

*Gedaante
des lig-
chaams der
Sinceezen.*

DE Sinceezen zyn byna over hun gantsche ligchaam wit van veruue, gelyk d'Europers; hoe wel eenige, die in de Zuiderlyke Landtschappen woonen, door dienze zeer na aan den middag-linie komen te leggen, en door de hitte der Zonne eenighsins gezengt en gerooft worden, bruinachtigh van kleur vallen. Het hair van den baard, die dun en kort valt, is styf, wreet, ongekrult, en loopt ook zeer laat uit; want Sineefche Jongelingen van dertigh jaren, zien 'er zoo jong uit als d'Europische van twinigh jaren. De kleur van den baard, als ook van 't hair op 'r hoofd, is zwart; en 't is ook een oneer in *Sina* lang root hair re dragen. D'oogen vallen smal, langverpig rond, zwart, en puilen hoogh uit. De neus is hen zeet klein, en verheft zich niet zeer

hoogh; maar d'ooren vallen middelmatig, en daar in, als ook in 't overige aanzicht, verschillen de Sinceezen weinig van d'Europers; maar in sommige Landtschappen vind men Sinceezen die plat en byna vierkant van aanzicht vallen. In de Landtschappen *Quantung*, en *Quangsi*, hebben de meeste luiden aan ieder kleenen roon twee nagels, 't welk ook by die van *Kochinchina* gemeen is; ter oorzaak misschien datze eertydts aan ieder voet zes toonen hadden.

Alle de vrouwen vallen kleen van gestalte, en hare voornaamste schoonheit achtenze dat in de kleenheit der voeten bestaat. Te deezer oorzaak bewinden en bewoelenze van kindts been af de voeten zeer styf met zwachtels, om door dwang van deeze banden, (die zy ook haar gantsche leven

aan

aan de voeten houden,) te beletten dat de voeten hare natuurlyke grootte niet krygen, maar zeer smal en klein blyven. Het schynt dat deze vond van den eenen of anderen schrander persoon bedacht is, alleen te dien einde, om het vrouw-volk in huis te houden, en haar het loopen langs de straaten te beletten, 't geen daar te lande voor het vrouw-volk een groote schande, en tot kleenachting van de mannen is.

Dit knellen en prangen der voeten veroorzaakt in jonge en tengere lichamen dikwils zoodanigh een pyn en ongemak, dat de groei uit de voeten raakt, en de zelve heel verkrampen en kreupel worden; des niet tegenstaande weetenze heel kunstigh en aardigh te danffen, en veele sehermutzels met de bloote armen, dat zeer vermakelyk staat, aan te rechten. Men zegt dat 'er eertyds een zekre Koningin in *Sina* is geweest, die niet zeer wel te voet, maar andersfins aangenaam, schoon van gedaante en minvalligh was. Het vrouwen-timmer, om haar te behagen, volghde haar in 't eerst met gemaakte mynen en gebaeren, en hinkte haar eenigfins dus na. En heeft hier in het gebruik zoodanigh daar na d'overhand genomen, dat de kreupelste vrouwen by de Sineezen voor de volmaaktste geschat wierden. Maar, myns oordeels, (gelyk hier boven ook alreë gezegt is) hebben de Sineezen dezen vond uit jaloesheit bedacht, om de vrouwen, dië zeer gaerne op de been zyn, het uitgaan te beletten.

In 't gemeen is ook het Sineesche vrouw-volk zeer minlyk, aangenaam van geest, en minvalligh, en overtreft in schoonheid van ligchaam alle Heidenfche vrouwen des gantschen aardbodems. Blank zyn ook de Sineesche vrouwen van vel, en bruin van oogen; weinige verciëren hare natuurlyke schoonheit met gout, doch gebruiken by wylen wel blanketzel. Nooit kortenze aan de linker handt de nagels; en zelfs heb ik in de Hooft-stadt *Peking* een Jonkvrouw gezien, die hare nagels in een Bamboes-dooze bewaarde, om die niet te breken. Degeene, die ryk van middelen zyn, worden zeer

lekker en sober opgetrokken: en deze eeten noch drinken evenwel opgezette tyden niet meer als haar by 't gewicht en maat wordt toegeleit, waar door zommige zeer tenger en schoon van gedaante worden.

De Sineesche mannen, zoo wel als de vrouwen, droegen eertyds lang hair op 't hooft, en lieten dat nooit afscheeren; alleen wierd den knechtjes en meisjes, alsze noch jong waren, 't hair afgeschoreen, en droegen deze alleen op den kruin des hoofts een lange bos hair, tot aan hun vyftiende jaar. Na dien tydt lietenze het groeijen, zonder eenigh scheermes daar aan te zetten, en tot aan hun twintighste jaar (om welken tydt zy den mannelyken hoed op zetten) los en ongebonden over de schouders heenen hangen en zwieren. Ook lieten de meeste Priesters eertyds hun hooft en baard ook om den achtsten dagh met een scheermes afscheeren of schrapen. Als nu jonge luiden over hun twintigh jaren gekomen waren bondenze het hair op, en droegen daar een hoedje of mutsje over, dat van paerde of menschen hair, of van zyde netsgewyze gebrait was. Dit hoedje hadt boven een opening of gat, waar door de langste haren, die zeer cierlyk en aardigh in malkandre geknoopt waren, gesteecken wierden. De vrouwen droegen zoodanige mutsjes niet; maar gingen, gelyk zy ook noch tegenwoordigh gaan, met opgevlochten hair, datze zeer net en cierlyk met gout, zilver, edele gesteenten, en allerlei slach van gecierde bloemen weten op te tooien en te verciëren. Maar zedert het Ryk onder den Tarter raakte is in 't scheeren en dragen van 't hair groote verandering gekomen; want dit laten nu alle de Sineezen, na de wyze der Tarters, heel af scheeren, en houden alleen maar een tuit of vlecht achter aan 't hooft. En gebruikten de Sineezen eertyds zoodanig een cieraat en hovaerdye in 't hair, dat zich eenige duizenden om dit afscheeren van 't hair hebben laten om 't leven brengen. Ook gebruiktenze groot waangeloof in dit lang hair, dewylze geloofden datze by het hair ten Hemel zonden opgetrokken worden.

*Vreemde
maniere in
't scheeren
van 't hair.*

Op wat wy-
ze de Sinee-
zen eertyds
gekleed gin-
gen.

Eer ik van de dragt en 't fatsoen der kleederen, daar mee de huidendaagze Sineezen tegenwoordigh in Sina gekleed gaan, kom te spreken, zal ik eerst (op dat des te klaarder blyke dat zoo wel de Sineezen als d'Europers niet altydt by een zelve fatsoen van kleederen blyven, maar by wylen daar in eenige verandering maken) voor af laten volgen, 't geen de Jesuit Gonzales van Mendoza al voor eenige jaren met deze woorden van de Sineesche dragt geschreeven heeft: *De kleederen, die d'Edelluiden en groote Heeren dragen, zyn van meenigverwige zyde gemaakt. De middelbare en arme luiden gebruiken andere zyde lakenen van minder prys, of van vlas, of boomwol, daar af men daar te lande groote overvloet heeft. Te dezer oorzaak worden in Sina geen lakenen geweven, hoewel daar groote overvloet van wolte, en die voor een geringe prys te bekomen is. Zy gebruiken palsrokken, gelyk onze voor-ouders deden, met lange slippen, en volkreuken, met zommige groote sueden, en sluitendie met knoopen op de linker zyde, daar aan ook zeer wyde mouwen by neer hangen. Over deze palsrokken dragenze lange rokken, ieder na zynen staat en vermogen, die wel d'onze gelyk zyn, dan hebben alleen langer en wyder mouwen. Die uit Ko-*

ninklyken bloede gesprooten, en van bogen staat zyn, dragen kleederen, die van de kleederen der Edelluiden verschillen, want d'eerste dragen een palsrok met goud en zilver tot aan den riem toe gestikt, en d'andere bezetten die alleen tot aan de boord. Zy gebruiken welgemaakte gegespte neerhoozen, en brooskens en schoenen van fluweel, zeer fraai gemaakt. 's Winters dragenze de palsrokken gevoedert met vellen van dieren, en inzonderheit van Sabels, die zy daar te lande met groote meenigte hebben, en altydt om den hals dragen. De kleeren der vrouwen zyn met groote naerstigheid gemaakt, en zommige dragen klee- ne rokskens met wyde mouwen. Zy kleeden haar met borduur-werk, met goud en zilver laken, en zyde. Dus verre Mendoza. Waar uit, en uit het geene ons nu van den tegenwoordigen dragt te verhalen staat, een iegelyk genoegh zal kunnen afmeten hoe veel de voorgaande en de huidendaagze Sineezen in 't fatsoen der kleederen van elkandre verschillen.

De mannen zoo wel als de vrouwen dragen tegenwoordigh rokken of tabberden, die hen tot op de voeten hangen, en gemeen blaauw van kleur, en met Draken geborduurt zyn. De mannen slaan deze rokken in 't gaan voor de

SINEESE UROUWEN.
Mulieres Chinentes.

de borst over malkandre, en hebben d'onderste slip of zyde van de tabbert, die dus over malkandre is geslagen, met een band of snoer onder de linker, en de bovenste zyde met een band onder de rechter oxel gebonden; maar de vrouwen binden hare rokken met een band rondtom de borst toe, zonder de zyden des tabberts over malkandre te slaan. Aan deze rokken, zoo wel van de vrouwen als mannen, zyn wyde en lange mouwen; doch op de handen hebben de vrouwen die wyd, maar de mannen vry naauwer, en niet wyder dan datze effen de hand daar door kunnen steeken. De rokken der Grooten zyn gemeenlyk van blaauwe doorluchtige zyde, en doorgaans vol geborduurde Draken; maar de gemeene luiden dragen katoene rokken.

Hunne schoenen verschillen zeer veel van d'onzen, zoo wel in satsoen als in de stoffe. Gemeenlyk makende vrouwen die zelfs met eigene handen van blaauwe of roode armozyn, en bezertenze voor aan, daar de zelve zeer spits toelooopen, met paerlen en robynen; ook wordenze doorgaans met allerlei cier- en bloem-werk van zyde gestikt. Schoenen van leer, dat gemeenlyk geel leer is, worden alleen van 't graauw en 't schuim der gemeente

gedragen; en zelden gebruiken de ryken ook leeraan de zolen, maar hechten gemeenlyk lakenze zolen onder aan de schoenen.

De Geleerden of Filosofofen dragen *Hoeden* vierkante Hoeden of Bonetten op 't hooft; maar ongeleerde luiden mogen geen andere dan ronde dragen, die, gelyk gezegt is, van paerdshair gebrait zyn; maar des winters hebbenze wolfe of armozyne mutsen op, daar aan ook gemeenlyk een sabel randt zit. Zy hebben (gelyk hier te lande in Europe) geen hembden aan, maar dragen een wit katoene linnen rok over hun bloote ligchaam, datze boven de enkels met een breed lyfkleurig lint en kanonzen toebinden.

Hun ligchaam wasschenze zeer dikwils af, en verslyten alle morgens in 't hair te kemmen, en op te tooien, ten minsten een half uur. Alsze uitgaan laten zy zich, tegens de hitte der Zonne en voor den regen, een groote Zonne-schermer, of Kouwresol, boven 't hooft houden; maar gemeene luiden komen met een kleene op straat, die zy zelfs gemeenlyk in de hand houden.

De Boeren, of Huisluiden, dragen *Sineesche Boeren* mede, gelyk alle de andere Sineezen, kort hair, dat hen rondt om 't hooft

die in Sina
hoog geacht
worden,

is afgeschooren; alleen hangt hen een tuit of vlecht by 't achter-hoofd neêr. Zeer arbeitzaam en vlytigh toonen zich de Sineesche Boeren en Landtluiden in den landt-bouw, en trekken zelfs voor aan, met een ezel en vrouw, die tegen elkandre trekken, achter hen, (gelyk ik zelf in *Sina* op d'akkers zulks meenighmaal gezien heb) den ploeg, daar een ander achter aan volgt, die den ploegh te recht stuurt. En wat den landt-bouw aangaat, die hebben de Sineezen, na de verscheidene getempertheit der landen, tot zeeke regelen gebragt. Zeer verheffenze dit bebouwen der landen, en beschenken en vereeren de Landt-bouwers met groote vryheden en voorrechten. Ook porrenze deeze luiden zoodanigh tot dezen arbeid aan, dat men naauwliks een voet breed lands in *Sina* onbebouwt vind leggen. Akkers en landen, die uit den aart onvruchtbaar vallen, en geene weelige gewassen willen voortbrengen, wetenze met slijk en mest zoodanigh te queeken en te koesteren, datze, schoon de zelve twee maal's jaars bebouwt worden, niet te min een ryken oogst van vruchten, zonder uitgemergelt te worden, kunnen voortbrengen. Gebeurt her ook, dat eenige landeryen, uit gebrek van water, zeer

droogh vallen; en door de hitte der Zonne ('t geen voornamelyk in de Zuiderlyke Landtschappen geschiedt) te veel gerooft en gezengt worden, zoo wetenze ook dit gebrek, met het graven en delven van slooten of grachten, waar door zy het water een verren wegh na de dorstige landen uit de vloedten leiden, wonder wel te helpen. Dit graven en delven der grachten veroorzaakt dar men byna door gantsch *Sina*, van het Zuiden tot het Noorden, en van het Oosten tot het Westen zeer gevoeghlyk (tot groot voordeel van den reizenden man, en den koophandel) met schuitjes kan trekken. Een zonderlinge wetenschap en handeling, daar in zy ook d'Europische volken verre overtreffen, en dat den Landt-bouw niet weinigh voortzet, hebben ook de Sineezen om het water uit valeien en laege naar hooge plaatzen te brengen, door middel van een kleen gereedschap, dat uit vierkante plankjes bestaat, en 't water met groote gezwindigheit in grooten overvloet op haalt, en naar om hoogh brengt. Hoe schrander eindelyk de Sineezen in andre dingen zyn, kan genoegh aan 't uytvinden en oeffnen van verscheidene treffelyke kunsten en wetenschappen, daar af wy te vooren in

in 't breede gesproken hebben, bespeurt worden.

De Boerinnen in *Sina* dragen broeken, die zy om de beenen toe binden; andere gemeene luiden, om geen tydt te verliezen, gaan gemeenlyk al spin-

nende met een spintok (gelyk de zelve hier ook na 't leven staan uitgebeeld,) langs de straat, en spinnen (daar meê zich eenige duizenden in *Sina* ernceeren,) allerlei slach van gewerkte en ongewerkte Zyde.

ZEVENDE HOOFTSTUK.

Van eenige waangelooovige Zeden, en andre dwalingen die by de Sineezen in 't gebruik zyn.

IN het volgende Hooftstuk zullen we handelen van waangelooovige Zeden, die eene iegelyke Secte eigen zyn; maar in dit in 't kort van eenige spreken, die alle de Sineezen zonder onderscheid onderhouden.

Geen waangelooovige Zede of gewoonte heeft weeliger looten door het gantsche Sineesche Ryk geschooten als de geene die in 't waarnemen van gelukkige en ongelukkige dagen of uren onderhouden wordt; invoegen de Sineezen den tydt in alle handelingen, eveneens als een richt-snoer, voor oogen houden. Te dien einde worden jaarliks tweederlei Registers of tafels

van Almanakken gedrukt, die van 's Konings Sterrekykers, uit 's Ryks last, ('t welk deeze bedriegery geen kleine glimp en schyn van waarheit by zet,) geschreeven zyn. Deze Almanakken worden in zoo groot een meenigte verkocht, dat men die by meenigte in alle huizen vind. In deze vind men van dag tot dag geschreeven, wat men doen, en wat men niet doen moet, of tot hoe lang men een ieder handeling, van de geene die eenen ieder binnen 't jaar kunnen overkomen, op te schorten heeft.

Behalven deeze Almanakken heeft men in *Sina* noch andre boeken, die van grooter verborgene dingen han-

delen; als ook bedriegelyker meesters, die zich nergens anders mee erneeren, dan den geenen, die hen om raad vragen, dagh en uure voor te schryven, wanneer datze iets doen zullen. Ook gebeurt het dikwils datze, by aldienze eenigh gevaerte of gebouw willen stichten, of zich ergens heenen op de reize begeven, veele dagen het begin van 't werk, of het aanvaerden der reize opschortzen, en dat alleen te dien inzichte, om van het voorschrift dezer Waarzeggers het minste niet te wyken. En hoewel het dikwils gebeurt dat op den zelven dagh een groote slagregen valt, en een tegenspoedige wind waait, zoo belet hen nochtans geen onweêr, of zy beginnen op een zelven dag, of op de zelve uur, die zy achten dat gelukkig zal zyn, het werk. Want om een begin der reize te maken, zoo trekkenze dan alleen maar vier schreeden verre, of indienze bouwen willen, zoo gravenze alleen maar een voet of twee in d'aarde, op dat het heeten magh, datze hun werk ter bestemder tydt begonnen hebben; en alzoo, met dit te doen, ('t geen een groote verblindheit van deze volken is) achenze dat hen alles na wil en wensch gelukken zal.

Immers zoo zeer bevlytigen en slooven de Sincezen zieh af, uit de stonde van een ieders geboorte het gantsche beloop, en voor- of tegenspoedt van iemandts leven te vooren te spellen: weshalven speurt een iegelyk die stonde na, en merktze wel duidelyk en net aan. Ook geven zich in deeze kunst verscheidene luiden voor meesters uit. Immers zoo groot een meenigte vind men van de geene die uit den loop der sterren, of uit zeeke waangeloofige getalen of cyffers, d'aanstaande dingen beloven te voor te spellen. Andere wikken het toekomende te vooren uit zeeke woordjes, die zy onder 't spreken in acht nemen; andere uit het stellen des ligchaams, of alleen uit de verscheidentheit van zitten, en uit ontelbare meer andere manieren: en dit gaat, huns bedunkens, zoo wis, dat by hen daar geensins aan getwyffelt word. En zoo veele listen schuilen onder dit werk, en zoo veele nieuwe bedriege-

ryen ontstaan 'er dageliks, dat de lichtgeloovigen licht bedroogen worden. Want deeze meesters zenden dikwils onbekende Landtloopers ter plaatze daar een groote meerigte van menschen by een is vergadert, die opentlyk bevestigen, dat hen alles vervolgens, zoo als hen te vooren was gespelt, wedervaren is. Waar door geschiedt dat veele luiden, die hun geluk en ongeluk van hen te vooren willen gezeid hebben, en, 't geen zy van hen hooren, voor orakels aannemen, bedrogen worden. Ook zoeken deeze Waarzeggers, door een andere list, de schyn en glimp van waarheid te verkrygen. Men vind in *Sina* geschreeven Registers, waar in de huisgezinnen van een gantsche stadt in 't kort staan opgeschreeven. Deze Registers schryven de Waarzeggers uit, of zienze voor een klein geldt te koopen, en alzoo, schoon datze, uithceemsche zyn, zoo wetenze evenwel, door behulp van deze boekjes, eenen ieder te verhalen in wat geslacht datze tot dus lang geweest zyn, wat hen zedert veele jaren herwaarts is wedervaren, en diergelyke dingen meer; en hebbende zich dus, door het weeten van 't geen te vooren is geschied, in geloof gebragt, zoo wordenze, in het te vooren zeggen van aanstaande dingen, des te meer gelooft. Wyders, zoo veel schryven veele luiden deze Waarzeggers toe, dat de vreeze de zaak waar maakt. Want indien hen te vooren is gespelt, datze op zoodanig eenen dag met een ziekte zullen bevangen worden, zoo vallenze uit enkele vreeze en inbeelding, als die dag aan komt, in ziekte, en dikwils zoodanig, datze gevaar loopen van het leven daar by in te schieten.

Maar alle deze dingen hebben ook d'Europische Heidenen, gelyk zulks hunne schriften vermelden, met de Sincezen gemeen gehadt. Alleen het volgende mag men zeggen dat den Sincezen eigen toekomt. Dit bestaat in 't verkiezen van een plaats, daar op een byzonder of een gemeen gebouw zal gezet, of doode lyken zullen begraven worden; en deze plaats waerdeeren en vergelykenze by het hooft, den staert, en by de voeten van verscheidene

dene Draken, die, volgens hunne verciëringen, onder onze aarde leggen, en aldaar leven. En dat hier aan niet alleen het voor- en tegenspoed der byzondere huisgezinnen, maar ook dar van Steden, Landschappen, en eindelijk van 'r gantsche Ryk hangt, geloovenze vastelyk. Te dezer oorzaake zyn ook in deze verborgene, om zoo te spreken, wetschap veele voorname mannen bezigh, en worden van andere plaatsen, als 't van nooden is, ontboden; voornamelyk als 'er 's Lands Torens of andere nieuwe gevaerten en gebouwen zullen gesticht worden; op dat het geluk magh ingehaalt of ingeroepen, en 't ongeluk magh uitgebannen worden. Want eveneens gelyk de Sterrekykers, uit het gade slaan der Sterren, alzoo meeren, of veel meer liegen deze Landtkykers, om zoo te spreken, uit de gelegentheidt der Bergen, Revieren en Landen, het aanstaande noodtlor der Landschappen af; dat men gewisselyk voor 'r ongerymste werk magh houden daar af men ooit gehoord heeft. Want dat een deur op deze of geene zyde staat, dat het regenwater door 't voorhuis na de rechter of linker zyde geleid word, dat een venster van buiten of binnen open gaar, of dat her tegen over staande dak hooger is, daar aan meenenze dat de behoudenis van 't geslacht, goederen, eere, en al hun geluk hangt.

Alle straaten, steegen, kroegen en markten, zyn vol van deeze Sterrekykers, Plaars-waarnemers, Wigchelaars, en, om met een woordt te zeggen, Bedriegers. Overal verrenze her geluk met ydele beloften op; en zyn dikwils luiden die van hun gezicht berooft zyn: en niet alleen bemoeien zich de geringste mansperfoonen, maar ook verscheide vrouwtjes met deze kunsten en bedriegeryen. Ook steeken niet alleen de kleene en gemeene Steden vol van deeze bedriegers, maar ook zyn de grootste Hooft-steden, en de Keizerlyke Hoven mer deze smet vergiftigt. En alleen met deze kunst 't oeffenen erneeren zich veele luiden, kunnen een groot huisgezin daar lekker op voeden, en groote scharten daar meê by een vergaderen. Want hooge en laege,

edele en onedele, geletterde en ongeletterde luiden, als ook de Koning zelfs, de gantsche Magistraat, en de grootste des Ryks, eeren en viëren deze Waarzeggers, of veel meer Bedriegers, boven mate.

Uit deze boven verhaalde dingen is genoeg te besluiten, war al voortrekken zy ook uit het gegier en geluit der vogelen nemen, hoe zorgvuldigh zy d'eerste ontmoetingen in den morgenstond, en met welk een waangelooft zy de schaduwen der Zonne-stralen, die op de daken van byzondere huizen vallen, waarnemen. En, om mer een woordt te zeggen, al war ongeluk eenen ieder in 'r byzonder, en in 't gemeen de Steden, Landschappen, en 't gantsche Ryk over komt, dat schuivenze alles op hun ongelukkigh noodtlor, of op eenig ding, dat in de huizen of in de Stadt, of Keizerlyke Hooft-stadt, averechts gestelt is; in plaats darze d'oorzaak van hun onheil op hunne zoo meenigvuldige schelmeryen, waar door zy de wraake uit den Hemel over Stad en Land halen, wel rechtvaardelyk behoorden te leggen. Eenige andere vreemde gewoonten, daar over de Sineezen kleene zwaarigheid maken, ja, magh men 't zeggen? zich die tot lof rekenen, zal ik in 't kort hier ook laten volgen.

Zeer veele luiden vind men in *Sina*, De Sineezen verkoopen hunne eigen kinderen tot slaaven. die, om datze het gezelschap van een vrouw niet kunnen ontbeeren, en arm zyn, zich zelve by ryke luiden tot slaaven maken, op datze een van de dienstboden mogen ren wyve nemen; waar door geschiedt, dat ook hunne kinderen voor eeuwich de slavernye aannemen. Andere, die geldts genoeg hebben om een vrouw te koopen, koopen 'er een voor een zeeker stuk geldts; maar alsze hun huisgezin, dar in getale toeneemt, daar na niet langer kunnen onderhouden, zoo verkoopenze zoonen en dochteren, byna voor de zelve waerde, waar voor men een zwyn of eenigh vee kan koopen, te weten, voor twee of drie kroonen, 'r welk zy ook doen, schoon het geen duuren rydt is. En voor eeuwich worden dikwils de zoonen van hunne ouders gescheiden; her staat ook den koper

per vry den slaaf te gebruiken waar toe dat hy wil. Dit is d'oorzaak dat dit Ryk zoo vol knechten is; dat geene knechten zyn die in den oorlogh gevangen, of van andre plaatzen daar in gebraght zyn, maar het zyn inboorlingen en burgers. Met groote meenigte worden deze ook van de Portugeezen en Spanjerts buiten de grenzen des Ryks in een eeuwige slavernye, buiten hun Vaderland, gevoert. Hoewel men zou kunnen zeggen, dat Godt voornamelyk dit middel gebruikte, om de meeste Sineezen uit het afgodische Heidendom in de Christelyke vryheit te brengen.

Maar van dezen klad, in't verkopen der kinderen, kunnen de Sineezen zich vry zuiveren, en dat ten aanzien van drie dingen, te weten, de meenigte des graauws, die niet dan mer zweet en schrandrheit aan de kost kan raken: en de wyze van dienen, die veel gemakkeliker en lichter is by de Sineezen dan by eenigh ander volk. En ten derden, dewyl zich een ieder voor de zelve prys kan lossen, daar voor hy verkocht is, indien hy slechts de macht heeft.

*Verdrenken
de jonge
kinderen.*

Maar een veel grooter quaad en boosheid is dit volgende. Want in zommige Landtschappen verdrenkenze de jonge kinderen, voornamelyk de meisjes, uit wanhoop van de zelve groot te kunnen maken. Deze verduivelde gewoonte heeft ook by 't graauw en 't schuim der gemeene d'overhand genomen, en dat alleen uit vreeze, dat de nood hen daar na niet moghte dwingen, hunne kinderen op te veilen, en aan onbekende luiden over te geven; zulks deze luiden liever wreedt dan weinigh godvruchtigh willen zyn. Maar ten aanzien van de dwalingh, die de verhuizing der zielen genoemt word, dunkt hen deze wreetheit ook gantsch niet afgryzelyk te zyn. Want dewyl zy meenen dat de zielen der sterffelyken in andere lichamen overvaren, zoo verschoonenze deze ysselyke wreedheid met den dek-manrel van godvruchtigheit, zeggende, datze den kinderen, met die om't leven te brengen, groot voordeel doen; dewylze op deze wyze, uit hunnen deer-

lyken en gebrekkelyken staat, zoo veel t'eerder tot een hooger staat geraken. Te dezer oorzaak wordt dir ombrengen der kinderen geensins in 't heimelyk, maar voor eenen ieder in 't openbaar gedaan.

Maar behalven deeze onnatuurlyke wreetheit hoort men in *Sina* noch van een onmenschelyker en veel ysselyker wreetheit, waar door zich veele zelfs om't leven brengen; 't zy uit vertwyfeling van voorspoedt, of datze al te groote tegenspoed lyden; of meenen datze hunne vyanden, dewylze anders niet kunnen, hier mede quaad doen. Want naar men zeid, brengen zich zelfs veele duizend mannen en vrouwen op de velden, of voor de deuren hunner tegenparryen, met een strik om de keel te binden, of in de Revieren te springen, of eenigh vergift in te drinken, om't leven. Want door dien de zelve zeer strengelyk by den Gerechte gestraft worden, die van de naaste vrienden des overledene aangeklaagt worden, datze d'oorzaak van zyn doot zyn, zoo is dit ook d'oorzaak, waarom zy meenen, datze zich op geen andere wyze kunnen wreken. Evenwel vind men veele Magistraten die zich veel wysselyker in dit stuk aanstellen, dewylze, uit kracht der wetten, zich met de zaak van de gecne, die zich zelfs om 't leven heeft gebraght, niet willen bemoeien; waar door ook veele zich ontzien de handen aan zich zelve te slaan.

Een ander slaach van onmenschelykheid bedryvenze in de Noordelyke Landtschappen tegen de jonge knechtjes, met hen te lubben, om onder het getal der Koninklyke dienaars gerekent te worden; want geen andere luiden dan Gelubden dienen den Koning; hy heeft ook geen andere luiden tot Ryks-raden, noeh niemandt anders komt met hem te woorde dan de Gelubden; ja dat meer is, byna de gantsche bestiering des Ryks staat in't gewout van deze Half-mannen. Van deze Gelubden onthouden zich aan 't Keizerlyke Hof aan de kant van rien duizend, die byna alle geringe luiden, ongelettert, en in een geduurige slavernye opgetogen zyn. Deze zyn ook einde-

cindelyk plomp, dom, en heel onmachtigh en onbequaam om iets te verzinnen, veel min om iets uit te werken.

Wyders, hoewel de wetten, nopende het straffen der misdaden, niet te streng zyn, noch bóven de billikheit gaan, zoo worden 'er, myns bedünkens, evenwel al zoo veel tegen de wetten om 't leven gebraght, als die hun leven wettelyk verliezen; 't welk by een vast ingewortelde gewoonte her komt. Want van een ieder Magistraat worden d'onderdanen, zoo dikwils haar zulks in de zin komt, onverhoort, en zonder hem zyn vonnis te voeren te leezen, geslagen. Op d'openbare richterstool leggenze met hun aanzicht plat tegen de vloer op hun knien, met de bloote beenen onder de billen gehaalt, en in dier gestalte wordenze met een hard doorgefpouwen riet, of bamboes, (gelyk alreê te voeren in 't straffen der misdaden verhaalt is) wel strengelyk geslagen. Want zoo groot en fel is de heerschzucht, dat naauwliks iemandt meester van zyn eigen goederen kan zyn; maar zy leven alle in een geduurige vreeze, dat hunne goederen hen niet door list ontrooft worden.

Eer ik dit Hooftstuk eindige, zal ik hier twee groote uitzinnigheden, om zoo te spreken, die door alle de Landfchappen des Sineeschen Ryks verspreid, en daar meê voornamelyk de Grootsten des Lands bevangen zyn, laten volgen, en ten toon stellen. D'eene, daar van ook d'Europers niet vry zyn, poogt uit een zeeker ander metaal zilver te maken; d'ander dingt na een onsterffelyk leven, zonder ooit de sterffelykheid onderwaerigh te zyn. De grondt-regels van beide deeze valsche kunsten zyn, na hun verciering, van zeeke aaloude Geleerden, die zy onder de Heiligen rekenen, allereerst uitgevonden, en daar na van hand tot hand aan de nakomelingen over gegeven. Ook stoffen de Sineezen, dat d'eerste vindrs van deze heilzaame zaken, na datze veel treffelyke en nuttige werken op der aarde hadden uitgerecht, teffens met ziel en ligchaam, als hen 't leven hier op der aarde begon te verdrieten, ten Hemel gevaren waren. In deeze

tegenwoordige eeuwe heeft men in Sina een ontelbare meenigte van boeken, die de Sineezen van deze beide wetenschappen, of, om beter te zeggen, bedriegeryen, geschreeven hebben; waar van zommigen gedrukt, andere met de handt geschreeven zyn; maar den geschreeven word veel meer gezags en geloofs gegeven.

En van d'eerste razernye of uitzinnigheid kan niet gevoeglyker gezeid worden, dan dat die geldzuchtige Alchimisten al hunne middelen die zy hebben in den rook verquisten, en geensins de geene verkrygen daar zy na staan. Want d'allerrykste, na het doorbrengen van eenige duizenden in deze bedriegelyke kunstenarye, vervallen, ten aanzien van eenen ieder, tot d'uitterste armoede. Maar de geene, die in dit werk alles voor de wind gaat, en de wel geoeffenste wel zyn, weten zoodanigh het zilver te vervalschten, datze niet weinigh onervarene luiden verleiden. Te dien einde leggen deze luiden, zonder zich met de geleertheit of eenige deughdelyke leere te bemoeien, nacht en dagh voor den vuure, om andere of zich zelven te bedriegen. Zy schryven ook met groote onkosten verscheidene boeken over, en stellen meenigte van gereedschappen toe, die hen in deze kunst noodigh zyn. En de geene, die met de dolheit van deze kunstenarye bezeten zyn, vervallen dikwils tot die razernye, datze, schoonze een groot deel van hunne middelen daar by hebben ingeschoten, evenwel hierom hunne handen niet t'huis willen houden, maar laten zich met schoone woorden en groote beloften weder van andere Landloopers, die in de kunst van deze bedriegerye wat gaauwer zyn afgerecht, op nieuw verleiden en bedriegen; zulks zy hun gantsche leven in deze hoop met zorge en droefheit, ten aanzien van 't geene daar zy na staan, overbrengen, zonder na eenige heilzaame vermaningen van vrienden of goede bekenden te willen luisteren.

De geene, die met de gemelde eerste razernye, of Alchimie, bezeten zyn, vinden zich ook dikwils met de tweede of volgende bevangen. En dewyl

Alchimie.

Razernye der Sineezen in 't streven na d'onsterffelykheit.

de onsterffelykheid, daar deeze verdwaalde menschen na staan, in der daadt een gewichtige zaak is, en het veele voeten in d'aarde heeft om die te verkrygen, alzoovervallen ook de voornaamste luiden, en die de hoogste ampten in de Magistraat bekleeden, tot deeze uitzinnige razernye. Want na dat deze in dit leven alle goederen en waerdigheden, die voor hen te bedenken zyn, verkregen hebben, zoo achtenze dat hen tot de gelukzaligheid niet anders ontbreekt dan op wat wyze zy deeze, neffens de onsterffelykheit, mogen bezitten; invoegeu zy hun uitterste best doen, en al hunne krachten te werk stellen, om die te bekomen. En in de Keizerlyke Hoofststadt *Peking* vind men weinigh Magistralen, Gelubden, of andere voorname personen, die aan deze razende ziekte niet krank leggen. En dewyl'er geene leerlingen ontbreken, alzooveest men ook geen gebrek van Leermeesters, die by de Grooten zoo veel t'aangenamer zyn, hoe de moeite van d'onsterffelykheit te verkrygen in zich zelf grooter is, en hoe de geene, die daar na streven, vuuriger daar door ontfteeken worden: ende geene, die deze razernye eens bezeten heeft, word't alzoovwaarlik van geneezen als van de boven verhaalde. En schoon deze luiden, die pochchen en snoeven datze d'onsterffelykheit weeten te weegh te brengen, dageliks komen te steruen, en uit het leven worden wegh gerukt, zoo kan evenwel hun steruen zoo veel niet uitwerken, dat deeze ellendige menschen hun gevoelen en moeite, van tot d'onsterffelykheit te geraken, laten varen: want zy meinen dat hen misfchien een beter geluk zal te beurt vallen, en, 't geen anderen schadelyk is geweest, hen tot groot profyt zal strekken. Ook kunnenze geenfins zoo verre gebragt worden, datze gelooven, dat zulks de palen van 's menschen verstant en macht te boven gaat.

Men leeft in de Sineefche Jaat-boe-

ken, dat een van d'oude Keizeren met deze razernye zoodanigh bezeten was, dat hy, met geuaer en tot nadeel van zyn sterffelyk leven, na een onsterffelyk leven stondt; 't welk dikwils gebeurt, datze in 't staan en dingen na een onsterffelyk leven, hun sterffelyk leven verkorten. Deeze Keizer hadt zich, door zekre listige bedrieggers, een drank laten bereiden, waar aan hy niet twyfelde, of de zelve zou hem, als hy die quam te drinken, onsterffelyk maken; en hier van was hy ook niet af te krygen, met wat voor heilzame vermaningen en wyze redenen zy getrouwfte vriend hem onderging. En als deze persoon dit bemerkte, zoo nam hy heimelyk den kroes, als de Koning by geual eens omzagh, en dronkze in eene teug uit. De Keizer ontfak terftond hier doot zeer van gramschap, trok zyne degen en dreighde hem te doorftooten, om dat hy hem van den drank der onsterffelykheit berooft hadt. Maar deze vriend antwoorde hem met een onvertzaagt herte aldus: *Meent gy, dat gy my van't leven kunt berooven, nu ik den drank van onsterffelykheit heb uitgedronken? En kunt gy my daar van berooven, zoo heb ik niets misdaan? want met dit te doen heb ik u de onsterffelykheit niet benomen, maar van list en bedrog verlost.* De Koning dit hoorende, bedaarde terftond van zyne gramschap en hevigheid, en prees des vriends wysheid, waar door hy hem uit deze dwaling geredt hadt, boven mate. Maar hoewel in *Sina* nooit gebrek van wyze mannen is geweest, die deeze boven gemelde ziekten des gemoets, die wy een razernye en uitzinnigheid noemen, gepoogt hebben uit de gedachten der menschen te brengen, en hen daar van te zuiveren, zoo hebbenze evenwel nooit kunnen beletten, dat deze dwalingen zich van tyd tot tyd niet verder onder 't volk verspreiden, en nu veel meer als ooit te vooren meenigte van luiden zich met dien klad besmet vinden.

ACHTSTE HOOFSTUK.

*Van verscheidene Seften in Sina, nopende de Filosofie
en den valschen Godsdienst.*

VAn alle Heidensche Seften, die tot kennis der Europers zyn gekomen, heeft men tot noch toe geene gelezen, die tot weiniger dwalingen is vervallen, als de Sineesche Seften, in d'eerste eeuwen of in den beginne des werelts. Want in de Sineesche boeken leeft men, dat de Sineezzen al van den beginne af de hoogste en een eenige Godtheit hebben aanbeden, die zy zelfs den Koningh noemden, of mer een anderen naam, den Hemel en d'Aarde. Hier uitblykt, dat d'oude Sineezzen van gevoelen geweest zyn, dat den Hemel en Aarde bezielt waren, en datze der zelve ziele voor de hoogste Godtheit geëert hebben. Beneden deze Godtheit eerdenze ook verscheidene Geesten van Bergen, Revieren, als ook de geene, die over de vier gedeelten des werelts staan en re gebieden hebben. In alle handeligen zeiden d'oude Sineezzen, dat men na her aangeboorne licht des vernufts moeste luisteren; welk licht zy beken den van den Hemel ontvangen te hebben. Maar van de hoogste Godtheit, en van de Geesten, die haar ten dienste staan, leeft men in geene Sineesche boeken, dat de Sineezzen oir zoodanige wanschepzelen van ondeughden aan den dag gebragt hebben, als de Romeinen, Grieken of Egyptenaars (die, in 't bedryven van alle ondeughden, bystandt aan hunne Goden verzochten) uit hunne kruinen stieten. Men bespeurt ook niet duisterlyk uit hunne Jaar-boeken, die de geschiedenissen van vier duizendt jaren herwaarts vervatten, dat de Sineezzen veel goede werken, ten dienste des Vaderlands en 't gemeene beste, hebben uitgericht. Het zelfste wyzen ook de boeken der oudste en wyfste Filosofen uit, in wel-

ke boeken (die noch voor den laatsten Tartarischen inval in Sina te vinden waren, maar toen meest verbrand en vernielt zyn) veel heilzaame geboden en leeringen stonden, daar door de menschen tot het oeffenen en naja-gen des deughts gesticht en onderwezen wierden. In welke dingen het schynt datze onze beroemste Filosofen geensins toegeven. Maar dewyl de bedurvene natuur, zonder hulp en bystandt der genade, altydt verslummert, zoo is ook, by verloop van tydt, daar na dit licht des vernufts zoodanigh verduistert, dat de geene, by aldien zich noch eenige van den afgodischen Beelden-dienst onthouden, weinigh zyn, die niet dieper in 't Heidendom verwert raken.

De Sineesche boeken vermelden alleen maar van drie Seften, die ooit in de gantsche werelt in zwang zyn gegaan; want van andre Seften wordt in deze boeken het minste gewach niet gemaakt. De eerste Secte is de Secte der Geleerden of Geletterden; de tweede wordr op Sineesch *Sciequia*, en de derde *Lancu* genoemd. d'Eerste van deze drie Seften dryven alle de Sineezzen en d'overige gebuur-volken, die mede de Sineesche Charakters gebruiken, als d'Eilanders van *Japon*, *Korea*, en die van *Cochinchina*. De Secte der Geleerden wordt van geene volken geleert en gedreeven dan alleen van deze, en de Sineezzen, die ook d'alleroudste van alle de Seften is, daar af men ooit in Sina gehoord heeft. Aan deze Secte, daar in eenige duizendr boeken zyn geschreeven, staar de bestiering des Ryks, en de zelve wordt boven alle andere Seften hoog geacht en geëert. De leere dezer Secte verkiesen de Sineezzen niet; maar zy drinken die allengs in onder

*Driederlei
Seften of
ketteryen
zyn in Sina.*

*D'eerste
heeft Con-
fucius in-
gevoert.*

't leeten van leezen en schryven; ook houdenze alle, die zich op de geleertheit leggen, of de eer-tytlen en trappen van geleertheit verkrygen, deeze Secte staande. De geene, die deeze Secte allereerst heeft ingevoerd, was *Confutius*, Prins der Sineesche Filoso-fen; daar af alreë-ook te vooren, in 't beschryven der Sineesche wetenschap-pen, ten deele gesproken is. Van de-zen, als d'uitvinder der gantsche Si-neesche geleertheit, acht ik niet onge-rymt te zyn noch iets hier by te voe-gen. Deze *Confutius* wordt tot noch op dezen huidigen dagh onder alle de Filo-sofen met den bynaam van den Aller-grootsten genoemd. Hy was, zoo de Jesuit Semedo in zyn verhaal van *Sina* schryft, een man van een goede natuur, zeer genegen tot deugt, voorzichtig, diepzinnigh, en een groot liefhebber van 't gemeene beste. Jarrikus, in zyn Schat der Indiaansche dingen, aan het tweede Hooftstuk, schryft aldus van zyne schriften. *De Sineezzen waardeer-en zeer hoogh de schriften van eenen zekeren Filosooph, dien zy Confutius noemen, wiens leere zy alle, zonder eeni-gē tegensprekinge, ombelzen; des zelfs uitleggers, op dat zyne schriften van den gemeenen man kunnen verstaan wor-den, toet zen, tegen het gevoelen dat ze willen uitleggen, diergeelyke andere ge-voelens, en vergelyken verscheidene lee-zingen tegen elkandre. Ook zyn de Si-neezzen al zoo zorgvuldigh om de leere en schriften van dezen Confutius onver-valschet en ongeschonden te houden, als wy de heilige schriften des Bybels.*

De Geletterden rechten ook, dezen *Confutius* ter eere, een byzondere Ka-pel op, in ieder Stadt, ter plaatze daat het School is; en dat uit bevel van 's Ryks wetten. Deze Kapel wordt zeer kostelyk en met groote onkosten gesticht, neffens het Paleis van die Magistraat, die over de geene het ge-zagh en gebied heeft, die den eersten trap in de geleertheit verkregen heb-ben. Nopende het Beeltenis van *Con-futius*, dat in deeze Kapel zou opge-recht staan, daar in verschillen de Schryvers niet weinigh van elkandre. Trigautius, in het eerste boek van den Christelyken Tócht na *Sina*, aan het

eerste Hooft-stuk, schtyft, dat men des zelfs Beeldt op de aanzienlykste en vermaardste plaats des Kapels ziet, neffens eenige aaloudc gedenk-teke-nen zyner leerlingen. Ook staan nef-sens zyne zyde de beeltenissen zyner leerlingen, die de Sineezzen onder het getal der Heiligen hebben gerekent. Maar de Jesuit Martyn Martynzcn, in het vierde boek der Sineesche Histo-rien, schryft van het Beeltenis van de-zen *Confutius* aldus: *Zy maken noch rechten hem ter eere geen Beeldt op, maar zy schryven alleen zynen naam met groote goude letteren aan den voor-gevel van de hooge School; en de Sinee-zen eeren hem eveneens als hunne noch levende Leermeefters.* In deze Kapel, als 't nieuwe en volle Maan is, verga-deren alle de stadts Magistraten, verge-zelschapt met de nieuw gemaakte Bak-kalauzezen, om hunnen Leermeefters met plechtelyke buigingen, voetvallen, wasse-kaerffen en rook-werk te vieren en te eeren. De zelve Magistraten of-feren aan hem jaarliks, op zyn geboor-te-dag, en op zekre andere gezette ty-den, verscheidene gerechten, die met groote kosten en toebereiding zyn toe-geftelt; allecn te dien einde, om hier doot te toonen, datze dankbaar voor zyne leere zyn, die zy uit des zelfs boeken gezogen hebben, en door wiens hulp zy de trappen van hunne geleert-heit, en de hoogste ampten des Ryks verkregen hebben.

Men vind ook verscheidene andere Kapellen van deeze zelfste Secte, die den Geesten ter eere, (in wiens ge-woud, zoo de Sineezzen zeggen, ieder Stadt gestelt is) en ter cere van ieder Magistraat of Rechtbank eigentlyk ge-sticht zyn. In deze Kapellen leggen de Magistraten plechtelyk den eedt af, met beloften datze de billikheit in alles vol-gen, 't recht niet quetzen, maar hun ampt wettelyk verrichten zullen. En is een ieder Magistraat gehouden dit te doen zoo dra als hy in zyn ampt treed. Deze Geesten offerenze ook gerechten op, en ontfteeken hen welriekende reuk-werken; maar niet met de zelve eer-bewyzing die zy voor het Beeltenis van *Confutius* betoonen. Want zy be-kennen dat in deze Geesten een God-delyke

In welke
grootte ach-
tinge die by
de Sineezzen
is.

delyke macht is, van de meeneedigen te straffen, en de vroomen met geschenken te vergelden.

Wat voor een treffelyke en uitsteekende Filosoof de boven gemelde Confutius is geweest, blykt ook uit des zelfs Lyk-reden van eenen zeecken Yenyuenius; Hoe wy onze oogen des vernufts hooger op hieven, zoo veel te verder waren wy van Confutius deugt; hoe dieper wy daar in raakten, zoo veel te vaster en ondoorkomelyker was de zelve. Die de zelve ter vlucht eens over zagen, meenden datze gemeen en naby was, maar wy vernamen wel haast datze van onze deugt zeer verre was gelegen. Onze Leermeeester leerde zeer schoon en ordentelyk de luiden, maakte onze wetenschap geduurig minder, en stelde zeer kort en beknoptelyk alle Zeden te voeren. Ik wenschte dikwils van zyne leere afte wyken, maar kon zulks niet doen, en stelde al myne krachten te werk om eenige dingen van zyne leere te verstaan. Niemand kan tot de deugt van Confutius geraken, gelyk niemant by een ladder, al was hy noch zoo hoogh, in den Hemel kan klimmen.

Wat zyne schriften aangaan; vier groote boeken (gelyk te vooren alreë verhaalt is,) heeft hy uit de schriften der oude Filosofen by een vergadert, en een vyfde zelfs uit den grond opge maakt. Behalven deze boeken van Confutius vind men in Sina noch vier andere groote boeken, daar in zich de Sineezen nachr en dagh oeffenen, en die de Filosoof Mensu, na d'orde van Confutius, t'zamen heeft gestelt. Men heeft daarenboven noch een ontelbare meenigte van andere boeken, die de Sineesche Leeraars hebben geschreeven, en door den druk gemeen gemaakt. Wy zullen hier den inhoud en de tytels van eenige boeken, die uit Sina in Europe zyn gebraght, op dat des te klaarder blyke, waar in de Sineesche geleertheit voornamelyk bestaat, laten volgen, en in 't kort ten toon stellen. D'eerste tytel komt op dezen zin uit, te weeten:

De eerste handelt van den oorsprong des gantschen werelts; van den eersten Schepper van de voortteelende en beboudende zaken. En uit dit boek zyn de

meeste dingen genomen die de Natuurkunde aangaan.

De tweede tytel spreekt van het eenwige middel.

De derde van de leere der volwassenden. En deze twee boeken worden van de Sineezen in plaats van de Natuur-weet gehouden. Ook houdenze voor vast, dat niemant anders dan zy-luiden bequaam zyn om 't merg en pit dezer geheimenissen te vatten; hoewel deze boeken niet zwaarder te verstaan zyn dan de schriften van Titus Livius en Cicero.

De vierde tytel is van den loop, gelegentheit, invloeying en werkingen der dwaal-sterren, als ook van d'andere hemelsche lichten.

De vyfde is van lotwerpingen en voorspellingen, die men in dingen, die een onzekere en twyfelachtige uitkomst hebben, gebruikt.

De zesste is van waarzeggerye uit de streepen der handt en des aanzichts, en van meer diergelyke bezuzelingen.

De zevende is van de natuurlyke toverkunde, voorweeting en tekenen der aanstaande dingen.

De achtste is van den oorsprong, namen, en 't dienen der Goden.

De negende van de daden, mirakelen, sterven en begraffenis der Sineesche Heiligen.

De tiende is van d'onsterffelykheit der Ziele, van des zelfs toekomende staat, als ook van de rouwe, en op wat wyze men rouw moet dragen.

De elfde is van vele boeken in de Artzeny-kunst, zoo wel die van oude als van nieuwe Artzen geschreeven zyn. En wordt in deze boeken gehandelt van de kracht en 't gebruik der kruiden, van de gezondheid te bewaren en te herstellen, van 't geneezen der kranken, en eindelyk van alle andere dingen, die zoo wel d'Artzen als de kranken in acht hebben te nemen.

De twaalfde tytel is van den staat en gelegentheit der kinderen in 's moeders lichaam, als ook van de dingen die de baring kunnen helpen of beletten.

De dertiende is van de Reken- en Meetkunde.

De veertiende van de Bouw-kunst, en verscheidene manieren van bouwen, en van de gelykmatigheit die men in de

de Bouw-kunst heeft waar te nemen.

De vyftiende is van de Paerduiffcherye.

De zestiende is van de Krygs-bouw-kunde, en van Instrumenten die men in den oorlog gebruikt.

De zeventiende is van den Landt-bouw, en van de tekenen daar aan men een vruchtbaar landt kennen kan.

De achttiende is van de kunst van fchryven en Charakters te maken.

De negentiende is van een naauwkeurige befchryving van alle de Landfchappen in geheel Sina.

De twintighste is van d'outheit des Sineefchen Ryks.

De een-en-twintighste is van 't gezag, de majesteit, inkomsten, paleizen, &c. des Keizers.

De twee-en-twintighste is van d'amp-ten en wedden der Koninklyke dienaars.

De drie-en-twintighste is van de wetten en willekeuren des Ryks.

De vier-en-twintighste is van d'uitgevoerde daaden der Sineefche Keizeren, als ook van 't vervolg der gefachten, van 't bemachtigen en 't beftieren des Ryks.

*De vyf-en-twintighste is van de Volken die tot kennis der Sineezen zynge-
komen.*

De zes-en-twintighste is van de Zang-kunde en Snaren-fpel.

*De zeven-en-twintighste is van de Dicht-kunde, en van 's menschen gene-
gentheden of driften.*

*En eindelyk de acht-en-twintighste
tytel is van verfcheidene foorten van
Spellen.*

Wyders, deze eerste Sefte der Geleerden, daar af wy dus verre gehandelt hebben, houdt van geen Beelden-dienst; noch wil de zelve ook niet gedooogen noch opgerecht hebben. D'aanhangers dezer Sefte eeren een eenige Godtheit, en dat te dezer oorzaake, om datze voor vast gelooven dat alle deze aardfche dingen van hem bewaart en beftiert worden. Zy eeren ook Geesten, maar met minder eerbewyzing, en dragen de zelve ook minder gezagh toe. De rechtmatige Geleerden leeren, dat de wereldt geen Schepper noch tydt gehad heeft; maar van aller

eeuwigheit her geweeft is. Ditis, gelyk ik zeggh, 't gevoelen der rechtmarige Filofofen, dewyl zommige onvermaarde Filofofen droomen, beuzelingen en onwaarfchynelyke dingen voorstellen, die geenfins eenig geloof verdienen.

In de Leere dezer Sefte wordt ook veele gefproken van de belooning der goeden en straffen der quaden; maar d'aanhangers gelooven voor vast, dat die in dit leven verleent worden, en darze, na verdienfte, de geene, die zulks doet, of des zelfs nakomelingen re beurt vallen. Het fchynt dat d'oude Sineezen aan d'onfterffelykheit der zielen naauwliks getwyffelt hebben; want van de geftorvene, en die in den Hemel zyn, maken de Sineezen lang na den doot van deze Hemel-luiden noch gewaeh; maar van de ftraffe der godtloozen in de Hel weten ze niet met allen te fpreken. Maar de tegenwoordige Sineefche Geleerden dryven, dat de zielen reffens met het ligchaam, of een weinigh daar na, uitgaan of uitgeblufcht worden; ook leggen ze den godtloozen de ftraffe der helle niet op. Den zommigen dunkt dit wat hart te zyn; hierom willen ze dat alleen de vroomen in 't leven blyven; en dat te deezer oorzaake, dewyl ze zeggen dat 's menschen ziele door 't oeffenen des deugts versterkt, en zoodanigh vereenigt wordt, darze daar na lang kan leven en den tyd verduuren; en dat hierom ook de zielen der godtloozen, dewyl zulks voor de zelve onmogelyk is, terftond, zoo dra als ze uit het ligchaam fcheiden, re niet gaan, en eveneens als in rook verdwynen.

En hoewel de Geleerden en aanhangers dezer Sefte de hooghste en een eenige Godtheit erkennen, zoo rehten ze de zelve evenwel geen Tempel op, nochte zy hebben ook geen byzondere plaats daar toe verorden, waar in zy de zelve eeren en dienen. Zy hebben ook geene Priefters en Offer-Papen, nochte geene plechtelyke manieren of geboden, die zy niet overtreden mogen, t'onderhouden. By hen is ook geen Hoogenpriefter, die zich met het uitleggen en 't verbreiden dezer leere, en met het straffen der geene,

ne, die tegen de zelve gezondigt hebben, bemocien. Derhalven zeggente voor de zelve geene getyen op, nochte in 't heimelyk nochte in 't openbaar. Maar zy zeggen, dat het alleen den Koning vry staat en geoorloft is dezen Koningh der Hemelen offerhande te doen, en te vieren en te eeren. En by aldien iemant anders deze offerhanden quam te gebruiken, hy zou als een Ryks-verrader en roover der Koninklyke eere en ampt gestraft worden. Te dien einde heeft de Koningh twee treffelyke en kunstigh gebouwde Tempels in beide de Keizerlyke Hoofsteden, te *Nanking* en te *Peking*. De eene is aan den Hemel, en d'ander aan d'Aarde toegewyd. In deze Tempels deed eertydts de Koning zelfs offerhande; maar tegenwoordigh nemen d'aanzienlykste Magistraten dit ampt voor hem waar, en slachten aan den Hemel en d'Aarde meenighe van Ossen en Schapen, en bewyzen aan de zelve ook veel andere plechtelyke gebruikelikheden. Alleen doen de voornaamste Magistraten en Grootsten des Ryks aan d'overige Geesten der Bergen, Rivieren, en vier gewesten van deezen geheelen Al (dat geenen byzonderen persoon vry staat) offerhande. De grondt-regels en geboden deezer leere vind men in zeker Vier-boek, als ook in de boeken der vyf Leeren; van de welke te vooren in het Hoofdstuk van de Wetenschappen gesproken is. Behalven deze boeken, vind men ook geen andere goede boeken die van deze dingen handelen, dan alleen eenige uitlegingen over de zelve.

Het voornaamste, daar meê zich d'aanhangers deezer Secte bemocien, en dat zich het veerste uitstrekt, (want dit gaat zoo wel den Koningh als den geringsten onderdaan aan) bestaat in 't houden van Lykstacien en Uitvaarten, die zy jaarliks den overledenen ouders en voor-ouders, (gelyk zulks ook te vooren alreê verhaalt is,) bewyzen. En hier in achtenze dat hunne gehoorzaamheit en dienstvaerdigheit bestaat, te weeten, den overledenen ouders te gehoorzamen, als ofze noch in 't leven waren. Evenwel zyn deze luiden zoo verblind niet, datze meinen, dat

de dooden de voorgestelde gerechten eeten, of die van nooden hebben; maar zy zeggen, datze hen te deezer oorzaak deze dienstvaerdigheit bewyzen, dewylze, huns bedunkens, op geen andere wyze hunne liefde t'henwaarts kunnen doen blyken. De meeste onder hen zeggen ook, dat deze gewoonten zyn ingevoerd, meer om de levendige dan om de dooden; te weeten, op dat de zoonen en andere slechte luiden hier door geleert worden, op wat wyze men den ouders, alsze noch in 't leven zyn, te gehoorzamen heeft, die, gelyk zy zien, ook na hun doot van d'aanzienlyke en wyfte mannen met zoo veele dienst-bewyzingen geëert en geviert worden. En dewyl zy in deze overledene luiden de minste Godtheit niet erkennen, nochte iets van hen verzoeken, zoo schynt dit eer-bewyzen aan de dooden verre van alle afgoderye, en zuiver van alle smet van waangeloof te zyn.

Maar waar in de gevoelens van dezen *Confutius*, die by de Sineezen zoo hoog geacht word, en deze eerste Secte, die zoo wel d'Eilanders van *Japon* en *Korea*, en andere omleggende volken, als de Sineezen staande houden, eigentlyk bestaan, staat ons nu vervolgens te verklaren. Een kort begryp van alle de gevoelens, die ooit *Confutius* gedreeven heeft, stelt de Jesuit Martyn Martynzen, in zyn vierde boek der Sineesche Historien, met deze woorden, uit het eerste boek van *Confutius*, ten toon.

De groote leere, of de leere van grooten mannen bestaat hier in, dat een ieder zich zelve eerst, daar na ook anderen tot volmaaktheit brengt, op dat alzo alle menschen tot het bezit van 't hoogste goet mogen geraken. Maar de volmaaktheit zyns zelfs bestaat hier in, dat een iegelyk het natuurlyke licht in zich zelve ontfleekt en klaar maakt, op dat hy nooit van de wet der natuure, en van de geboden, die den mensch uit de natuure zyn aangebooren, afdwaalt. En dewyl zulks zonder de kennis en wetenschap der dingen niet geschien kan, zoo heeft men zich derhalven dan op de Filosofie te leggen, waar door wy de wetenschap krygen, wat men doen en wat men

Kort begryp van de Filosofie van Confutius.

men schuwen moet. Door hulp van deze wetenschap stieren wy onze raadslagen te recht; door deze wetenschap volbrengen wy onze wil; zulks wy niet gevoelen noch willen dan dat met de reden overeen komt. Hier uit ontstaat ook de volmaaktheit des ligchaams en der zinnen, en in alle uitterlyke handelingen een bequaame gesteltenis des denchts; de welke nooit verschynten zou, indienze niet uit een goet gemoed, eveneens als uit een vruchtbare moeder, voort quam.

Dit allervolkomenste kort begryp der Sineesche Wysbegeerte vervat in zich de beginselen, middelen, rechtsnoer, en de nuttigheit (die eindelyk daar uit ontstaat,) der volmaaktheit, zoo van ons zelfs als van andere menschen. D'eerste beginselen der volmaaktheit, wordt hier gezeid, dat uit het aangeboorne licht ontstaan, dat door een vlytige opmerkinge van natuurlyke en aangeboorne grond-regels ontfleeken, en tot volkomenheit gebragt wordt. Waar op de middelen terstondt in dit kort begryp bygevoegt worden, te weten, de kennis der dingen, (t welk de rechte zaden en queekzelen der beschouwige ^(*) Wysbegeerte zyn) en de volmaaktheit zoo wel van de werkingen als van de wil, de beginselen der zedige Wysbegeerte. Maar de *richtsnoer* of *onfeilbare* regel van beide wordt hier de reden genoemt; namelyk, dat wy niets zullen gevoelen, nochte willen, dan het geene dat met onze reden overeen komt. Eindelyk worden de bykomende voordeelen, *met de volmaaktheit van't ligchaam en de zinnen*, te kennen gegeven. Dingen, gewisselyk, die waerdigh zyn dat men daar over zyne gedachten wat nader gaan laat. Maar voor al staat aan te merken, dat de Sineezen de hoogste volmaaktheit geensins binnen zoo enge palen besluiten, eveneens als of de zelve alleen in de werking, die na de allerbeste en volkomenste deugt geschied, bestaan zou; maar de zelve begrypt ook daarenboven d'allervolkomenste kennis der natuurlyke dingen; zulks het hoogste goet of de hoogste volmaaktheit, indien wy na den styl der Europische Filofofen willen spreken, de volmaaktheit des ver-

stands en der wille begrypt. Maar deze gantsche leeringe, na't gevoelen van Confutius, bestaat zoo wel in't ontfleeken des natuurlyken lichts, als in d'opmerking der grond-regelen, die den mensch van natuur zyn aangebooren. Beide deze dingen drukt ook de Schryver van zecker Sineesch boek, dat van de Zeden handelt, met deze woorden uit: *'s Menschen volmaaktheit bestaat in het natuurlyke licht te kennen, en dat te volgen.*

Wat het eerste aangaat, zoo is den Sineeschen Filofofen niet verborgen, dat het vernuft of de reden in den mensch eveneens als een licht is, waar door 's menschen verstand, in het onderscheid der dingen te vatten en t'oordeelen, verlicht wordt. Want gelyk het licht van een kaers d'oogen helpt en te recht stuurt, op dat de mensch, waar hy te gaan heeft, voor zich kan zien, alzo kan alleen door dit middel het verstant der duisternissen, daar meê het betogen is, verdryven en verjagen. Gelyk ook geensins eenige kleur in zich zelfs de macht heeft om gezien te worden, maar daarenboven het behulp van 't licht van nooden heeft; alzo vatten wy ook door het natuurlyke licht de kennis van't waarachtigh, en onderscheiden al wat valsche is. Uit deeze oorzaak is tusschen het waarachtigh, dat in't vernuft of de reden is, en tusschen 's menschen verstand zoo groot een overeenstemming, dat het verstand, 't geen de reden bewyft valsche te zyn, niet kan oordeelen dat zulks waarachtigh is; en dat de reden toont dat schandelyk en quaad is, het zelfste kan ook het verstand niet voor eerlyk en goed navolgen. En wanneer de mensch bedroogen wordt, met het valsche voor waarachtigh te keuren, zoo valt en dwaalt hy te deezer oorzake, dewyl hem het valsche eveneens als het waarachtigh te voeren komt. Weshalven, op dat hy niet bedroogen wordt, zoo heeft hy noodigh met het oog des verstands scherp te zien en te waken, en de verscheidentheden der dingen, met behulp der reden, t'overwegen, om alzo door behulp der reden, eveneens als door de glans van 't ware licht, t'oordeelen, of het

(*) Philo-
sophie.

waarachtigh of valsch is 't geen 'er gezeld wordt, en of het quaad of goed is dat 'er geschiedt; op dat alzoo 't geen de natuurlyke reden leert dat waarachtigh is, en 't geen zy toont dat goed is, magh omhelst en gehouden, en 't geen zy oordeelt dat valsch en quaad is, magh gantschelyk mispreezen en verworpen worden. Maar op wat wyze dit licht, dat den mensch van natuur is aangebooren, tusschen de duisternis dezès sterffelyken levens opgespeurt, ontdekt en bekent is geworden, leggen de Sineezen in het boven gemelde boek, dat van de Zeden handelt, zeer bondigh met deze woorden uit: *Die in 't begin, zeggende, het licht der natuure wilden doorsnuffelen, hebben eerst een ryk opgerecht. Maar de geene die een ryk met d'allerbeste wetten en willekeuren wilden temperen en regelen, hebben hun huisgezin wel bestiert. De geene die hun huisgezin recht hebben willen bestieren, hebben zich zelfs na de regelen en geboden der reden aangestelt; en die zochten geheel en al na de reden te leven, hebben het binnenste, namelyk den staat des herts en des gemoeds, met groote vlyt en naerftigheid te recht gestiert. De geene die zochten uit het herte alle smettelykheit te bannen, hebben des zelfs begeerte, en een zekere drift, van 't omhelzen en te schuwen, geordent; en om dit te doen, hebben zy zich bevolgtigt d'oorzake en natuure van een iegelyk ding te kennen. Welke dingen, zeker, niet alleen geensins te verwerpen zyn, maar eenen iegelyk wel dikwils voor te houden.*

Dat derhalven uit deze algemeene kennissen, en natuurlyke voorweetingen, de voorstellen en slot-redenen des werkenden of oeffenenden verstands gemaakt worden, word niet alleen in de Sineesche, maar ook in onze Filosofie vast gestelt. Want dat het natuurlyke licht zoodanigh moet ontfleeken en bebouwt worden, dat het nooit van de wet der natuure, en van de geboden, die den mensche van natuur zyn aangebooren, af dwaalt, bevestigt Confutius in zyn boven gemelt kort begryp. En deze natuurlyke geboden zyn anders niet dan de lasten en beveelen van dat recht, dat van den beginne des werelts

d'allerheiligste Godtheit in de herten van alle menschen ingeplant, geschreeven en ingestort heeft. Want hier in bevinden wy dat de natuur zeer voorzichtig is geweest, datze ons van alles overvloedig verschaft heeft, waar mee wy, om rechtvaardigh en eerlyk te leven, kunnen begaafd worden.

Tot dus verre hebbenwe de eerste beginselen en oorsprong der volmaaktheit, uit het kort begryp van den Sineeschen Confutius, ter loop aangevoert. Nu staan ons voortaan de middelen, die ons tot de volmaaktheit zeer na brengen, te bezichtigen. Deze middelen staan alleen onder den naam van Filosofie begrepen, *Waar door wy weten* ('t zyn des boven gemelden Confutius woorden) *wat dat men doen, en wat dat men schuwen moet. Hier door sturen wy onze raadslagen te recht, en volbrengen onze wil; zulks wy niets gevoelen, nochte willen, dan dat met de reden overeen komt.* Van twee dingen wordt hier voornamelyk gewach gemaakt, waar van 'teen op het verstand, en 't ander op de wil slaat; het eerste hoort tot de beschouwelyke, en het tweede tot de oeffenende Filosofie, die beide tot de volmaaktheit, volgens het gevoelen der Sineezen, zeer noodig zyn. En zeer wel komen deze middelen met de Platonische middelen, waar door men tot de volmaaktheit geraakt, overeen. Want Plato (eveneens als de Sineesche Confutius) dreef dat men tot de volmaaktheit door twee dingen kon geraken; te weten, door de kennis van het allervolmaakste wezen, welke kennis hy de ware wysheit noemde, wanneer dit wezen in alle zyn deelen en wezens gevat en verstaan word; en ten tweeden, door de gelykmatigheit, die hy de ware deugt noemde. Evenwel verschilt Plato hier in van Confutius, dewyl Confutius staande houdt, dat door deeze middelen de gantsche menschelyke volmaaktheit, maar Plato dreef dat door de zelfste middelen ook de Goddelyke volmaaktheit kon verkregen worden. Zommigen, volgende daar in de voetstappen van Pythagoras, hebben deeze volmaaktheit zoo hoogh verheven, datze de zelve een gelykenis of gelykmaaking van

Godt zelfs genoemt hebben. Eindelyk schieten 'er noch overigh de bykomen- de voordeelen, en andre ontelbare nuttigheden, die in het opgemelde kort begryp met deze woorden uitgedrukt worden: *Daar na ontstaat hier uit de volmaaktheit van ligchaam en zinnen, en in alle uitterlyke werkingen een gevoeglyke gesteltenis uit de deugt, die nooit ontstaan zou, indienze niet uit het gemoedt of uit de reden, eveneens als uit een vruchtbare moeder, voort quam.* Doch dat men niet alleen zyn eigen, maar ook de volmaaktheit van andere moet zoeken te weeg te brengen, leeren niet alleen de groote Sineefche, (gelyk uit het boven gemelde kort begryp gebleeken is,) maar ook de Europifche Filofofen. Zeer gevoeglyk en diepzinnigh drukt een zeeke Michaël Pfellus, in zyne Filofofifche bepalingen, dit met deze woorden uit: *Met drie kentekenen word de Goddelyke Majesteit by de Poëten gemerkt: te weten, met de goedertierentheit, wetenfchap en macht; alzo munt ook een uitsteekende Filofoof met deze drie kentekenen uit. In goedertierentheit munt hy uit, dewyl, gelyk de Goddelykheit eenen iegelyk verzorgt, alzo draagt ook een volmaakte Filofoof zorg voor d'onvolmaakte zielen, met de zelve door de kennis tot volmaaktheit te brengen; maar in wetenfchap munt een Filofoof uit, dewyl, gelyk Godt alles weet, alzo poogt ook een volmaakte Filofoof d'oorzaken aller dingen te weten. En in macht munt hy uit, dewyl, gelyk Godt alles kan wat hy wil, alzo kan ook een volmaakte Filofoof alles wat hy wil.* En gelyk het gevoelen van Pfellus met dat van Confutius geheel en al overeen komt; alzo worden die geene van hen beide voornamelyk gemerkt, die te dien einde geenfins Filofofen, darze andere tot volmaaktheit brengen, maar alleen te dien inzichte, om tot glori, eere, aanzien en gezagh te geraken. En dus verre zy gefproken van het kort begryp van Confutius.

Byzondere
verklaring
der Sineef-
fche Filo-
fofie,

Na deeze algemeene uitlegging, of verklaring der Sineefche Filofofie, zullenwe van een byzondere fpreken, te weeten van de deelen der algemeene Filofofie. Want zeer gevoeglyk (wat

ook d'andere Filofofen daar tegen mogen inbrengen,) kan de Filofofie in een Natuur- en Zede-kunde verdeilt worden. Welke verdeeling niet alleen met de Sineefche Filofofie overeen komt, maar wordt in het opgemelde kort begryp van Confutius zeer treffelyk uitgedrukt. Weshalven zullen wy ook de gantsche Sineefche Filofofie in de Natuur- en Zede-kunde verdeilen; waar van d'eerfte aller dingen oorsprong, beginselen, hooft-ftoffen, en wat des meer zy, vertoont; maar de Zeden-kunde (daar af wy hier weinigh of niet zullen fpreken) verklaart en fchryfte vooren d'ampten van wel en deugdelyk te leven.

En gelyk byna de gevoelens van alle de Filofofen, nopende den oorsprong en de beginselen der natuurlyke dingen, verschillen, alzo leggen de Sineezzen hier in met elkandre ook wonderlyker wyze over hoop. Hoe groot het gefchil der oude Filofofen in deze zaak is geweeft, zal ik met weinigh woorden hier ten toon ftellen. Pythagoras ftelde voor d'eerfte beginselen, waar uit alle andere Elementen en dingen zouden ontftaan zyn, getallen; Kalliftratus hoedanigheden; Alkmeon tegenftrydigheden; Anaximander een zeeke onmeetelykheit; Anaxagoras even-gelykheden der deelen; Epicurus ciertjes; Diodorus deelloosheden; Asclepias gezwellen; Democritus zinnebeelden; Tales water; Parmenides aarde; Aristoteles een vyfde Element of Hooft-ftof, dat hy het naamlooze noemde. Maar de voornaamfte van deze gevoelens, indien niet alle, houden ook de Sineefche in hunne boeken en fchoolen fttaande.

En dat d'aaloude Sineezzen een zeker beginsel van alle dingen gestelt hebben, verhaalt de Jefuit Martyn in zyn Sineefche Hiftorie; maar in het zelve uit te leggen verschillenze zoo verre van elkandre, dat byna ieder Europifche Sect haar navolgers onder de Sineezzen heeft. Want men vind ook in Sina Geleerden, die dryven dat de wereld van alle eeuwigheit geftaan heeft. Andere, die ftellen dat alles romp-flomp en by geval ontftaan zy, dryven met Democritus en de Epicuriften dat dit groote

groote gevaerte van den gantschen Al, zonder verstand of gemoet, te zamen is gerolt. Ook zyn 'er, volgende daar in wel de gezondste Filosofie der Sineezzen, die willen, dat een zeeke verwarde Klomp, of Chaos, het beginfel aller dingen is geweest, waar uit het geestelyk opperste dat geene voort gebragt heeft dat uit stoffe bestaat. Eveneens als de Stoische Filosofen, die geloofden dat Godt, eveneens als een eeuwig vuur, uit een rouwe stoffe den kloot des aardryks en waters, de lucht en 't gesternte, en alzo de gantsche werelt gemaakt heeft.

En hier in komenze met de Platonische Filosofen overeen, die den oppersten Godt voor den Bouw-meester van den gantschen Alerkennen. Maar van den eersten Autheur of maker der dingen wordt by de Sineezzen gantsch geen gewach gemaakt. In een zeeke oudt gedenk-teeken, dat, zoo men meent, van een zeeken Doctoor, die een half Christen en een half Sinees was, gemaakt, en in *Sina* gevonden is, en van den Jesuit Kircheer in een zeeke boek is uitgegeven, vind men evenwel iets daar van aangeteekent: want in het zelve wordt gezeid, dat de geene, die altyd waarachtigh, deruft, beginneloos, en van groot verstand is geweest, met zyn uitsteekende macht de dingen heeft geschapen, door zyne oneindelyke majesteit en heiligkeit de Heiligen gemaakt, den verwarden klomp bewoogen, twee *kissen*, of verwerde klompen gewrocht, de duisternissen verandert, Hemel en Aarde gesticht, en te weeg gebragt, dat de Zon en Maan door hare bewegingen de nacht en dagh maakten, en eindelyk, dat deze alle dingen gesticht heeft.

Maar de Sineezzen, die eenen zeeken verwarden klomp, of Chaos, voor het beginfel aller dingen stellen, deelen dien in twee hoedanigheden: te weten, in *Tu*, dat zy *verborgen* en *onvolmaakt*, en in *Tang*, dat zy *openbaar* en *volmaakt* noemen. Met het woord *Kis* worden deeze beginfelen in het boven gemelde gedenk-reken uitgedrukt. Uit deeze, door de zelve met elkandre te vermeenigvuldigen, zeggende, dat vier beelden of teekenen,

en weder door de twee eerste deze vier te vermeenigvuldigen, dat acht formen, en eindelyk deze acht door elkandre te vermeenigvuldigen, dat vier-en-tzestigh Symbolen voort komen. Hier uit blykt dat dit werk niet zoo zeer op de waarheit van de zaak zelfs gegrond is, als dat het zelve uit de reken-kunst gehaalt, en door toedoen van de vermeenigvuldiging bevestigt is. Uit die twee beginfelen derhalven, door twee vermeenigvuldicht, komen vier formen; en deeze wederom door *Tu* en *Tang* vermeenigvuldicht, komen acht formen; eindelyk is uit deze acht, na 't gevoelen der Sineezzen, een aange-naame verscheidenheidt aller dingen ontstaan. Maar wat de Sineezzen nu door een iegelyk van deze dingen verstaan, dat staat ons nu te verklaren. De Jesuit Martyn, in zyne Sineesche Historien, vertrouwt dat de Sineezzen door deze formen de vier Hooft-stoffen, of Elementen, en de Hooft-hoedanigheden verstaan. Maar of dit evenwel met d'andere gevoelens der Filosofen overeen komt, dat heeft grootelyks zyn bedenken. Martyn bekent zelfs, dat zy niet alleen vyf Elementen stellen, maar hy schryft ook datze, zonder de Hooft-hoedanigheden eens te kennen, de twee hoedanigheden, als dikte, dunte, zwaarte, &c. en de verscheidenheden der smaaken, uit de t'zamenvoeging der Elementen halen. Ja dat meer is, d'aarde, 't vuur en water, vind men in de rang dezer formen. Maar war de Sineezzen in der daadt door dit viergetal der beelden of teekenen verstaan, zal misschien blyken, indien men let dat de zelve elk beginfel, zoo wel het openbare als het verborgen, in een volmaakt en onvolmaakt gedeelt hebben: invoegen by hen het openbaar of 't volmaakte of 't onvolmaakte is; zoo ook 't verborgen, dat of 't volmaakte of 't onvolmaakte is. Doch hier tegen kon iemandt opwerpen, dat het openbare, als volmaakt, zottelyk in 't onvolmaakt en volmaakt, en het verborgene, als onvolmaakt, in 't volmaakte en onvolmaakte verdeilt word; 't welk nochtans verschoonbaar is, indien in deeze verdeling de volmaakteit en onvolmaakteit niet enkelyk,

maar verlykelyk verstaan word: te weten, met den naam van 't openbaaren verborgen verstaanz alle dingen, die in de werelt zyn; dewyl zommige der zelve openbaar en zommige verborgen zyn; en de openbare dingen schynen, ten aanzien van de verborgene dingen en ons verstand, veel volmaakter te zyn. Nochtans worden zoo wel onder de openbare als verborgene eenige volmaakte en eenige onvolmaakte dingen gevonden. Grooter zekerheit hebben we van d'acht vormen; te weten, dat door de zelve zekre algemeene wezens, waar aan de voortteeling en bederving hangt, betekent worden; als de Hemel, Aarde, Blixems, Bergen, Vuur, Wolken, Water en Winden: die alle hierom den naam van vormen niet gekreegen hebben, om datze zonder stoffe zyn; maar buiten twyfel hierom, dewylze uit de vier beelden van het geestelyke opperste gemaakt zyn. Eindelyk door de vier-en-tzestigh Symbolen verstaan de Sineezen, myns oordeels, niet anders als d'overige bezielde en onbezielde dingen, en d'aangename verscheidentheit aller dingen. Maar op dat een ieder deze duistere wyze van spreken des te grondiger magh verstaan, zoo staat voor al aan te merken, dat de Sineezen door deze reken-kunstige vermenigvuldiging niet anders verstaan dan een wonderlyke vermenging en t'zamenvoeging der dingen, en een voortbrenging van 'teen uir het ander. En op dat het blyke, hoe verre een ieder ding aan dezer dingen beginselen deelachtigh is, zoo drukkenze die op een zonderlinge wyze uit. By voorbeeld, het verborgen volmaakt drukkenze met twee dubbelde streepen uit, op deeze wyze $\equiv \equiv$; maar het onvolmaakt met een eenige streep in 't midden door gesneden, als $\equiv$; Het openbaar volmaakt met deeze $\equiv$; het onvolmaakt met twee even wyd van elkander staande streepen, als $\equiv$: Wyders, een ieder vorm gevenze ook met een zonderlinge figuur van streepen te kennen; by exempel, den Hemel met deze drie $\equiv$; d'Aarde met deeze zes $\equiv \equiv \equiv$; de

Blixem met deeze $\equiv \equiv$; de Bergen met deze $\equiv \equiv$; het Vuur met deze $\equiv$; de Wolken met deeze $\equiv \equiv$; het Water met deeze $\equiv \equiv$; de Wind met deze $\equiv$: Eindelyk

worden ook de vier-en-tzestigh Symbolen byna met de zelfste verscheidene streepen onderscheiden, maar nochtans zoodanigh, dat een ieder Symbolum zes streepjes, ten deele heel, en ten deele gedeilt, toegeschreeven worden. En niet anders, naar myn gissing, hebben de Sineezen door deze kentekenen willen te kennen geven, dan hoe veel een iegelyk vorm en Symbolum van de twee beginselen *Yn* en *Tang* ontfangt. By voorbeeldt, dewyl den Hemel zonder alle onvolmaaktheit is, te dezer oorzaak wordt de zelve met drie heele streepen, die de volmaaktheit te kennen geven, afgemaakt. Het zelfste magh van alle d'overigen geoordeelt worden; te weten, dat de Sineezen een ieder Symbolum, na de verscheiden vermenging der beginselen, met heele of gedeilde streepjes uitbeelden. Hebbende dus verre van de beginselen der dingen gesproken, zullenwe hier op het onderzoeken der Elementen of Hoofdstoffen laten volgen.

De Sineezen, die in dit stuk eenen zekren *Synus* volgen, stellen vyf Hoofdstoffen, als *Metaal*, *Hout*, *Water*, *Aarde* en *Vuur*. Dit gevoelen stelt Martyn, in zyne Sineesche Historien, uit een zeker Sineesche boek *Xuking* geheeten, wat duidelyker en wydloopiger met deze woorden ten toon. *Daar zyn vyf Elementen, als Water, Vuur, Hout, Metaal en Aarde. Het Water bevochtigt en daalt naar omlaeg; het Vuur droogt op en klimt naar omhoog; het Hout word recht en krom genoemd; het Metaal kan met een hamer uitgeklopt en gladt gemaakt worden; d'Aarde ontfangt zaden en brengt vruchten voort. Het bevochtende en neêrdalende Water geeft zoutigheid; 't opdroogende en opklimmende Vuur veroorzaakt het bitter; het rechte en kromme Hout verwekt de zuurte; het slaagbare en gladbare*

bare Metaal maakt scherpte; d'Aarde, die zaat ontfangt en vruchten voortbrengt, veroorzaakt zoette.

Maar om in 't kort te weten wat de Sineezen door den naam van een Element verstaan, als ook op wat wyze zy de boven gemelde hoedanigheden daar uit halen, zoo heeft men te letten, dat de beduiding van 't woordt Element op tweederlei wyze kan verstaan worden: want de zelve worden of als de beginselen der vermengde lichamen, of als deelen des werelts betracht. En dewyl de Sineezen het woordt *Element* in den eersten zin geheel en al niet in acht nemen; zoo hebbenze ook van de vermenging der Elementen, nochre van de daar uit ontstaande Hooft-hoedanigheden iets geschreeven. Vermits nu by de Sineezen het woordt Element in den laarsten zin altyds verstaan is, zoo hebbenze, na datze de werelt in vyf deelen gedeelt hadden, ook een getal van vyf Elementen voor den dagh gebragt; of, om met drie woorden de meening der Sineezen klaarlyk uit te leggen, zy verstaan door het woordt Element wel d'eerste lichamen, maar niet de beginselen der eerste lichamen. Wyders, deeze Hooft-hoedanigheden die zyn niet gehaalt uit een verscheide t'zamenvoeging, maar uit d'eigenschap van een ieder Element, en neffens de vyf verscheidentheden der smaake gestelt. En veel bequamer, misschien, zouden het Hout en 't Metaal plaats onder de vier-en-tzeftigh Symbolen (indienze zoodanigh waren) gekregen hebben.

En indien men recht uit zal zeggen, zoo als de zaak in der daad is, ik zou zeggen, dat de Sineezen door dit vyf getal der Elementen geensins verstaan dat wy met ons vier getal te kennen geven. Ook word ik in dit myn gevoelen des te meer bevestight, dewyl het Vuur, d'Aarde, en 't Water onder d'acht vormen gevonden worden, die niet voor d'eerste, maar, gelyk te vooren ook alreë gezegt is, voor wezens, die uit de beelden gehaalt zyn, gehouden worden. Daarenboven als de Sineezen de meenigerlei invloeiing der hemelsche lichamen in deze aardfche lichamen bemerkten, zoo pastenze de

zelfste Elementen ook op de Dwaalsterren of Planeten, te weren, d'Aarde op *Saturnus*; het Hour op *Jupiter*; het Vuur op *Mars*; het Water op *Merkuur*; het Metaal op *Venus*. Evenwel worden de namen dezer Dwaalsterren onder de Sineezen niet gebruikt, dewyl deze Sterren tot noch op dezen tegenwoordigen dagh met de zelve namen verklaart of beduidt worden, daar nicé d'Elementen beteekent worden; want zy noemen *Saturnus* de Sterre der aarde; *Jupiter* de Sterre des houts; *Mars* de Sterre des vuurs; *Venus* de Sterre des metaals; *Merkuur* de Sterre des waters; alle welke dingen sterk bekrachtigen, dat de Sineezen met den naam van Element geheel iets anders verstaan. Maar de Jesuit Matthys Riccius heeft evenwel door geheel *Sina* de leere onzer vier Elementen, (hoe diep en lang dit gevoelen van de vyf Elementen in de herten der Sineezen gewortelt was) in een byzonder boek, dat in de Sineesche Tale gedrukt, en van de Sineezen niet alleen zeer begeerigh aangenomen, maar ook dikwils herdrukt wierd, bevestigt en staande gehouden.

Eenige Sineezen kreegen zoo groot een behagen in dit boek, datze aan Riccius verzochten, om in 't byzonder daar in onderwezen te worden, en stonden in 't leeren over d'Europische Filosofie tot stommens toe verwondert. Toen hoordenze eerst dat d'Aarde rond was; daarze van te vooren voor vast geloofden dat den Hemel rondt en d'Aarde vierkant was. Zy wisten van te vooren niet dat alle zwaare dingen na des zelfs middelpunt neigden en hielden. Nooit haddenze gehoord dat de Zon het gantsche gevaerte des aardryks zoo meenigmaal in grootte overtrof. Zy verstonden ook niet, ja hadden nooit daar aan gedacht, dat de Hemel uit een vaste stoffe bestond, en luiden onder ons met de voeten tegen ons aan woenen. Zy konden het zich geensins inbeelden, dat de Staertsterren branden, en al brandende verteert wierden, dewyl zy de zelve onder het getal der Sterren rekenen. Het docht hen buiten alle waarschynelykheit te zyn, dat de verduistering der Mane hier uit ontstond, dat het aardryk tusschen de Zon en Maan

De Sineezen hebben veel dingen van d'Europeers geleert.

quam. Zy geloofden ook geenfins dat de Sterren, die zoo klein in 't oog fchy-
nen, de gantsche vlakke des aardryks
in grootte te boven gaan. Hen was
toen ook noch onbekent d'ongelykheit
van dagen en nachten buiten de middag-
linie.

Noemen de
werelt een
Ei.

Een ander vreemd gevoelen hebben
noch de Sineezen van d'oorsprong der
natuurlyke dingen. Zy noemen den
Chaos, of *verwerden klomp*, (waar uit
alles voort gekomen is) een Ei; en zeg-
gen, dat van de fchaal of dop den He-
mel, van 't wit de Lucht, en van de
dooier d'Aarde quam; en dat zulks in 't
midden der nacht, by winter, als de da-
gen op het kortste waren, gefchiedde.
Zy dryven ook, dat eerst de Hemelen
voltooit zyn, daar na het Aardryk vast
raakte, en hier na de Geesten, en einde-
lyk de Menschen voort quamen. Maar
met de Sineezen dryven ook die van *Co-
chinchina*, dat de werelt een Ei geweest
is, en van des zelfs dop het Firmament,
van 't wit de Lucht, en van de dooier het
Aardryk gemaakt is. Dat evenwel niet
alleen de Cochinchiniers en Sineezen,
maar ook verscheidene andere volken,
certydts door een Ei de werelt hebben
verftaan, getuigen veel andere Schry-
vers. Behalven deze hebben de Sinee-
zen noch verscheidene andre gevoelens,
aangaande de voortbrenging, bewaring,
en bestiering der natuurlyke dingen.
Want voor eerst dryven zommigen dat
de gantsche werelddr in den beginne uit
water is gemaakt, en dat, na een groo-
te beweging, uit het schuim en de bellen
de Hemel, en uit de dikfte en onderfte
deelen d'Aarde zou voort gekomen zyn.
En indien men hen afvraagt, wie in den
beginne de beweging in dit water heeft
gebragt, zoo antwoordenze: *Dat in
dit water een kracht, van zich zelfs te
bewegen, gestort is*. Vraagt men hen
wederom, van wien het water die kracht
ontfangen heeft, zoo lachchenze daar
om, eveneens als of men behoorde hier
ftil te blyven staan, en de zaak niet
verder t'onderzoeken.

Andere komen met noch een veel
vreemder gevoelen voor den dagh, en
zeggen dat deeze geheelen Al uit een
eenige en zelve substantie is voort ge-
bragt, en dat de werelddr, en des zelfs

Bouw-meester, teffens met Hemel en
Aarde, menschen, beesten en gewassen,
een eenigh ondeilbaar en verknocht lig-
chaam uitmaken, en ieder ding van dit
groote ligchaam een byzonder lit is. En
uit de eenheit van deze substantie lee-
ren de Sineezen, met welk een liefde
alle deze ledematen met elkandre moe-
ten vereenigt worden, en dat een iege-
lyk tot de gelykenisse Gods kan komen,
dewyl hy met den zelve een en 't zelve
ligchaam uitmaakt. Dit gevoelen dry-
ven ook de *Cochinchiniers* met zommi-
ge Sineezen; want deze zeggen, dat
de werelt nier anders is dan een zeeker
groot mensch of een Reus, wiens hoofd
by hen de Hemel, d'oogen de Sterren,
het hair de Boomen, en de beenen de
Metaalen zyn.

Na 't voorstellen deezer gevoelens,
aangaande den eerften oorsprong des
werelts, zal 't gevoeglyk zyn, iets van
't voort brengen en 't fcheppen van den
eerften Mensch, na 't gevoelen der Si-
neezen, (die ook in deeze zaak van
elkandre verschillen,) te laten volgen.
Zy stellen wel alle eendragtelyk eenen
zeekeren *Puoncuus* voor den eerften
mensch, die, na het zeggen van zom-
migen, uit de bosschen te voorschyn
quam, en zelfs bekende niet te weten
van waar hy zyn geboorte-plaats had;
maar de meeste evenwel zeggen, dat
hy uit den verwerden klomp, als uit
een Ei, voort gekomen is; welke dwa-
ling men ook in de fchriften der oude
Filosofische Heidenen befpeurt. Zelf
Aristoteles, in zyn vierde boek van de
voortteeling der Dieren, aan het twee-
de Hoofdstuk, zeid dat de menschen en
beesten of uit een Ei, of uit een Wurm
allereerst voort gekomen zyn, indien
de zelve een begin van voortteeling ge-
had hebben.

Maar veel nader zouden de Sineezen
aan de waarheit van de Heilige Schrift
komen, indienze den oorsprong van
den eerften mensch zoodanigh stelden,
als Mendoza, na het gevoelen der Si-
neezen, in dezen zin verhaalt; te we-
ten, *Tayn* schiepe den man *Panfon*, en
de vrouw *Panfone* uit niet. *Panfon* ge-
fchapen zynde, schiepe, uit de macht
die *Tayn* hem gaf, eenen anderen
mensch, geheeten *Tanbom*, met twaalf
broe-

broeders. *Tayn* schiep daarenboven noch *Lofitzam*, die uit twee hoornen een zeer liefvelken reuk gaf, en een groote meenigte van man- en vrouwvolk voort bragt; en des zelfs eerstgeboorne was *Asalon* geheeten, die over de negen honderdt jaren leefde. Daar na quam 'er een zekre *Atson* voor den dag, zoo geheeten na een leeuws hooft, dat zyne moeder in de lucht zag, alsze zwanger van hem ging. Als de werelt overal vermeenigvuldigt was, leerde een zekre *Usao* de wilde en woeſte menschen het bouwen van huizen; daar na vond *Huntzui* het vuur en veele andere noodige dingen. Hier na baarde een zekre vrouw *Hautſbon Ochietei*, die den Echten-ſtaat en de Zang-kunst invoerde, en eenen zone *Etzolom* kreeg, die de Artzenye en Sterre-kunst uitvond, en de vader van den eerſten Keizer *Fobius* was.

Dus verre hebbenwe de gevoelens der Sineefche Filoſofen, nopende den oorfprong en de beginſelen van dezen geheel Al, in 't kort voorgelt; met weinig woorden zullenwe ook des zelfs ondergang aantoonen.

Want den ondergang van den gantschen Al moeten zy noodzakelyk meê toefaan, indienze willen dat de werelt op een zekren tyd uit dien verwerden klomp is voort gekomen. Martyn, in zyn eerſte boek der Sineefche Hiftorien, ſchryft uit een zekker Sineefch boek, dat van de Natuur handelt, dat d'op- en ondergang des gantschen werelrs in twaalf uren volbraght word; zulks zy een ieder uure tien duizendt en acht honderdt jaren toefchryven. Dat in de negenſte uure, die by ons de zefte na de middagh is, in de gantsche werelt een groote verwarring en ontfeltenis aller dingen zal zyn, tot dat alles eindelyk weder tot den eerſten klomp keert, waar uit het gekomen is. Engelyk de Sineezen, die tot waangelooft zeer genegen zyn, uit de minſte aardbeving 's Ryks ondergang te vooren ſpellen; alzo is 't ook waarſchynelyk dat de zelve, uit diergelyke voorſpoken, den ondergang des werelrds beſluiten.

De tweede Seſte *Sciequia*, of *Omtofe* geheeten, word by de Japonnets *Sciac-*

ca en *Amidabagenoemt*. Deze Leere, of Seſte, is tot de Sineezen in het vyften- tzeftighſte jaar voor Chriſtus geboorte uit het Weſten gebraght, te weten, uit de Ryken *Tiencio* en *Scinto*, die beide ten huidigen dage alleen maar met een enigen naam *Indoſtan* (dat tuſſchen de Revieren Indus en Ganges is gelegen) genoemt worden. Men leeft in de Sineefche boeken, dat de Sineefche Koning zelf in den ſlaap vermaant wierd, om Gezanten te dien cinde daar heenen te zenden. De Gezanten braghten uit dit Ryk in *Sina* de boeken, en Uitleggers, of Tolken, met zich, die deze boeken in Sineefch vertaalden; want de geene, die deze Seſte allereerſt uitgevonden hadden, quamen niet mede, dewylze toen dezer werelt al overleden waren. En dewyl hier uit klaarlyk blykt, dat deze leere van de Sineezen tot de Japonners is gekomen, zoo kan ik niet wel verſtaan, met welke waarſchynelykheit de Japonners, die deze leere volgen, kunnen zeggen, dat zy deeze Seſte (*Sciacca* en *Amidaba* by hen geheeten) in *Sina* gebraght hebben; en de zelve allereerſt uit den Ryke *Siam* is gekomen; want dit Ryk *Siam* is den Sineezen van aller geheugenis her bekend geweest, en de boeken der geene, die deze leere volgen, wyzen klaarlyk uit, dat het Ryk *Siam*, en het Ryk dat zy *Tiencio* noemen, twee byzondere Ryken zyn.

Uit het boven verhaalde blykt dat *Trigantius*. deze leere te dien tyde in *Sina* is gekomen, als het Nieuw Verbond door d'Apoſtelen in de werelt verkondight wierd; als in Opper-Indië (waar door het Ryk *Indoſtan* en andere omleggende plaatzen verſtaan worden,) d'Apoſtel Bartholomeus het licht dezes Verbonds ontfak; als d'Apoſtel Thomas in d'onderſte gewelten van Indië na 't Zuiden de ſtraalen des Evangeliums omher voerde. Men zou hier uit ook kunnen beſluiten, dat de Sineezen, ontfteeken door 't gerucht der Euangelifche Waarheit, dit Nieuw Verbond uit het Weſten hebben gezocht te krygen, maar datze, 't zy dat de Gezanten hun ampt niet wel verrichtten, of dat de luiden, daar zy quamen, hen bedroogen,

gen, in plaats van de waare, een valsche leere gekregen hebben. Het schynt dat d'invoorders deezer leere in eenige leer-stukken onze Europische Filosofen gevolgt hebben; want zy dryven mede, dat 'er vier Elementen of Hoofststoffen zyn; maar de Sineezen, die de voorgaande Secte staande houden, hebben 'er vyf ingevoerd, als Vuur, Water, Aarde, Metaal en Hout; waar uit zy meinen dat deze aardsche wereldt, de menschen, beesten, gewassen, en andere gemengde ligchamen, gelyk in de voorgaande Secte verhaalt is, bestaan. Zy stellen, volgende daar in het gevoelen van Democritus en andere oude Filosofen, meenigte van werelden; maar allermeeft hebbenze uit de leere van Pythagoras de verhuizing der zielen gezoogen, waar by zy, tot blanketzel der waarheit, verscheidene andere verdichtzelen voegen. Maar het schynt datze niet alleen deze dingen uit de schriften van onze Filosofen hebben gezoogen, maar ook eenigfins met het licht des Euangeliums bestraalt zyn. Want deze leere spreekt ook op een zekere wyze van de Drievuldigheid, en leert beuzelachtiger wyze, dat drie Goden in eene Godheit zich vereenigen en t'zamen groeijen. Den vroomen worden in deze leere belooningen in den Hemel, maar den godloozen in de Helle straffen bereid. D'aanhangers dezer leere verwerpen den Huwelyken-staat, en pryzen het ongetrouwt te blyven.

Wrede
straffen
over de Pa-
pen, om
hunne hoer-
derye.

Gebeurt het nu dat zich iemant onder hen in het stuk vergrypt, die word niet alleen van eenen ieder gelastert, maar ook wel strengelyk gestraft. Onder andere heb ik te *Kunningan* gezien, datze zoodanigh eenen Paap, die by 't lichte vrouw-volk was geweest, met een gloeiend yzer onder door 't hals- of sleutel-been hadden geboort, waar aan een yzere keten van tien vademen lang, met zwaare en dikke schakels, geklonken was. Met deze keten moest hy, tot een ieders spot en schimp, zoo lang door de stadt sleepen, tot dat hy tien teil zilvers, tot voordeel van zyn Klooster, gebedelt hadt. In 't sleepen van dezen keten stond hem ook niet vry zyne handen, tot verlichting, daar eens aan te mogen slaan, maar was gehou-

den de keten los achter aan te laten sleepen, en al dien last op het door geboorde sleutel-been te laten aankomen. En op dat hier op mogte gelet worden, en het uitvoeren der straffe na behooren geschieden, ging een van zyn mede-broederen neffens hem, die met een zweep slag op slag op zyn bloote lichaam sloeg, dat het bloed daar by neder liep. Ook prangde en knelde, door haar zwaarte, de keten hem zoodanig, dat hy naauwliks eenen voet verzette, of het zilre water en bloet quam hem tappelings ten wonde uitloopen. Groote deernis hadden de Heeren Gezanten met dien armen bloet, zulks zy hem ook noch een vereering gaven.

Een ander, die den kap over den tuin gehangen, en zich aan wereltfche zaken vergreepen had, zag ik te *Linsing* in een geschildert huisje zitten, dat van binnen met lange scherpe yzere nagels, eveneens als van Velzens spyker- vat, bezet was; en daar in hy vyf dagen, zonder eenige spys of drank te nuttigen, moest zitten. Zy verlaten ook dikwils hunne goederen en vrienden, en gaan op vreemde plaatzen hunne kost bedelen. De Heidefche gewoonten en ceremonien of plechtigheden, die in deeze Secte onderhouden worden, hebben groote gemeenschap met die van de Roomfche leere. Want hunne getyen, die zy al zingende opzeggen, gaan geheel en al op zyn Gregoriaans. Ook vercierenze hunne Pagoden, of Kapellen, met meenigte van Beelden. Onder het opzeggen en zingen der getyen herhalenze dikwils een zeeker woordt, dat zy zelfs niet weeten wat dat te zeggen is, en klinkt als of men *Tolome* zeide. Eenige willen dit op den naam van den Apostel Thomas duiden, en datze met het gezagh van dezen man hunne leere hebben willen groot maken.

Maar deze schaduw en 't slikker-licht der Euangelifche Waarheit hebbenze men de vuilste dampen van leugen en verftikt en uitgebluscht. Want zy maken tusschen de Hel en den Hemel, de plaatzen der belooningen en straffen, weinig onderscheid; en willen ook niet dat in een van beide de zielen eeuwig zullen leven, maar zy zeggen, dat de

zelve,

zelve, na een zeker verloop van jaten, op nieuws in eene der werelden, die veele by hen zyn, herbooren worden; aan de welke zy ook betouw en leetwezen van hare voorige misdaden en schelmeryen toestaan, indien zy zich gebetert hebben. Vleesch, noch gerechten van eenigh ander levendigh gedierte, zettente niet op tafel; weinige evenwel onthouden zich van spyze die van cenigh levendigh gedierte gekomen is. Ook spreken ze den boetvaardigen van deze en diergelyke zonden zeer licht vry, indien hen daar voor maar een stuk gelds gegeven word; ja zy pochchen datze, met het opzeggen van hunne getyen, alle de geene, die zy willen, uit de Hel verlossen kunnen.

In den beginne wierd deze Secte met groot gejuig en gebaer in gevoert, en dat te dezer oorzaak, dewyl d'aanhangers zeer duidelyk d'onsterffelykheit der ziele, en de belooningen van een ander leven voor stelden. Maar gelyk de Sineefche Geleerden der eerste Secte zeer wel in hun schriften zeggen: *Hoe nader deze Secte voor d'andere aan de waarschynelykheit komt, zoo veel te schandelyker smet heeft ze ook door hare bedriegeryen, zonder dat zulks gemerkt wierd, verspreid.* Doch deeze Secte

heeft hier door hare grootste krak gekregen, (t welk de Geleerden den aanhangers dezer Secte ook dikwils verwyten) dewyl die Koningen en Princen, die allereerst deze leere aannamen, zeer jammerlyk om hals raakten, en hunne natuurlyke doot niet quamen te sterven; dat ook 's Ryks zaken toen vervielen, en, in plaats dat hen alles voor de wind zou gaan, 't geen de aanhangers hoogh en dier beloofden, het gantsche Ryk tot meenigerlei ongelukken en jammernissen quam te vervallen. Van den beginne dat deze Secte opquam, tot op dezen tegenwoordigen tydt, is het geduurigh met de zelve eb en vloed geweest; want nu wasze eens heel gedempt, dan ontfondze weêr schielyk, en wierd veel sterker als ooit te vooren gedreeven. En schoon d'aanhangers dezer leere den meesten tydt onder den voet lagen, zoo is de zelve evenwel geduurigh, door de groote meenigte van boeken, vermeerderd; 't zy deze boeken uit het Westen nieuw gemaakt over quamen, of in 't Ryk van Sina zelfs, 't geen waarschynelyker is, gesmeed wierden. En door behulp van dit tondel flikkerde altyd de vlam dezer Secte weder op, en wierd van tyd tot tyd weeldiger; zulks de zelve ook nooit heeft kunnen gedempt

dempt worden. Uit deeze meenigte en verscheidenheit der boeken-zyn alreeds in deze leere zoo veel verwerpingen en dwalingen gesproten; dat zelfs de Leëraars die niet weten op te lossen en uit te leggen. D'outheit dezer leere geven de groote meenigte der Kapellen, die men noch ten huidigen dage in *Sina* vindt, en kostelyk en prachtigh gebouwt zyn; te kennen. In deeze Tempels ziet men ysselyke groote wanschepezen van afgodische Beelden; waar van sommige van koper en marmet, andere van hout en plaister gemaakt, en met Torens van gehouwen of gebakken steen versierd zyn.

De Priesters
dezer Secte
zyn Ofsia-
men, en in
kleene ach-
ting.

D'Offer-Priesters dezer Secte worden op Sineesch *Osciamen* genoemd, en laten, tegen 't oud gebruik der Sineezen, hun hair en baard geduurigh afscheeren. Zy reizen, gelyk ik gezegt heb, ten deele buiten 's Landts, om hun kostre bedelen, en ten deele brengen hun leven in eenzaamheit en groote armoede, op 't Gebergte en in Spelonken over; maar het grootste gedeelte leeft in de Kloosters van de Kapellen, die aldaar van d'inkomsten der Kloosters en van de erbarm-giften onderhouden worden; hoewel zy ook de kost met hunne handen verdienen. Deze Priesters worden voor de geringste luiden gehouden, en zyn ook in der daad het schuim en uitschot des gantschen Ryks; want zy zyn alle uit het graauw en schuim der gemeente voort gekomen, en worden, alsze noch jong zyn, aan deeze oude Priesters voor knechten verkocht, en van knechten hunne leerlingen gemaakt; en eindelijk ook zelfs, als hunne Leermeesters komen te sterven, voor meesters aangenomen. En door dit middel groeien deze Priesters aan, en vermeerderen hun getal: want naauwliks vind men iemand in geheel *Sina*, die zich uit zyn vrye wil, om een heiligh leven te leiden, in het gezelschap van deze godtlooze Klooster-luiden wil begeven. Uit onwetentheit en quaaide opvoeding ontaardenze ook zelden van hunne meesters, en gelyk de mensch altyd van natuur tot quaad genegen is, alzoo worden ook deeze luiden van tyd tot

tyd slimmer; invoegen zy zich tot geene zedige gewoonten of manieren begeven, of eenige geleertheit bekomen, dan by geval eenige weinigen, die uit de natuur tot de geleertheit genegen zyn, en iets van zelfs leeren. En schoon zy geen vrouwen hebben, noch niet mogen trouwen, zoo hebbenze evenwel tot het byslapen zoo een groote genegentheit; datze niet dan met de zwaarste straffe daar af kunnen gehouden worden.

Op een zonderlinge wyze gaan ook deze Sineesche Priesters (waar van u hier vier ieder in een byzondere dragt, in deze neven staande Prent vertoont worden) gekleed. Zonimigen, gelyk hier d'eerste op de linker zyde, gaan in een zwarten langen Rok gekleed, met een vierkante Bonet op 't hooft, en een Pater-noster of Roze-krans in de hand. Andere, als de volgende, dragen een heel ander slach van rokken, en hebben een zeer vreemde slach van mutzen op 't hooft. Maar in een zonderling gewaas vertoonen zich hunne Bedel-Papen, die gemeenlyk een kleed aan hebben dat vol meenigh-kleurige lappen zit. Op 't hooft hebben deze een muts, die ter weder-zyde met uitstee-kende vleugels (die hen ook tegen den regen een Zonne-scherm verstreken) bezet is. In de linker hand houdenze veeltyds ook een gele bel, daar op zy met een stokje zoo lang slaan, tot dat men hen wat geeft, of uit het gezicht raakt. Zelden staanze ook over eind, maar zitten (gelyk de zelve hier zeer net na 't leven vertoont wordt) plat op d'aarde neêr, met de beenen, eveneens als de Snyders, onder 't lyf, en kruisling over malkandre geslagen. Onder andre vreemde maakzels van Bedel-Papen, vind men ook eenige die zeer lang van achter-hooft vallen; dat hen geduurigh, alsze noch jong zyn, om het zelve tot die gestalte te brengen, uitgedrukt word. Zoodanigh een, dat by hen wat heiligs is, vertoont zich hier bloots hoofts achter den gevleugelden Bedel-Paap, op de rechter zyde.

De Kloosters van deze *Osciamen*, of Priesters, worden in verscheidene vertrekken, na datze groot zyn, afgedeelt. In ieder vertrek is altyd een Opziender,

SINEESCHE PAPEN

ziender, in wiens ampt zyne leerlingen by erffenis treden. Boven dezen hebben de Kloosters geen en hooger. Ieder sticht in zyn vertrek, dat hem toegeleit word, zoo veele Celletjes als hy kan, en dit is zoo door't gantsche Ryk in't gebruik, maar allermeeft in de Keizerlyke Hooft-stad. Deze Celletjes verhuurenze daar na voor woonhuizen, om een zeker stuk gelts, aan de vreemdelingen; waar door geschied dat deze Kloosters veel meer opentlyke Herbergen schynen te zyn dan stichtelyke Gods-huizen.

En schoon deeze Klooster-luiden in een zeer geringen en vetachtelyken staat zyn, zoo wordenze evenwel van veele ter begraffenis, of tot het vieren van lyk-stacien, en by andre plechtigheden, als by het vry maken van wilt gedierte, vogelen, viervoetige beesten, of viisschen, gewins halven, gebeden en genoodight. Zommige van de godtvruchtigste aanhangers dezer Secte kopen deze dieten levendig, om de zelve in de lucht, op't land, of in't water los te laten en in vryheit te stellen: want met dit te doen meinen zy datze groote diensten uitrechten. Niet weinigh is in deze en de voorgaande eeuw deze Secte weder aangegroeit, en eveneens als van nieuws herbooren;

veele Kerken hebben des zelfs aanhangers ook laten herstellen, en van nieuws oprechten. De meefte van deze aanhangers bestaan uit Gelubden, Vrouwen, en een deel onervaren graauw.

Byzondre Kloosters zyn'er ook voor de vrouwen, daar in deze, van de mannen afgezonderd, woonen. Deze vrouwen, die zich in de Kloosters begeven, laten ook 't hair op haar hoofte afscheeren, verwerpen den Huwelyken staat, en worden op Sineesch *Nicu* geheeten.

De derde Secte, *Lauzu* geheeten, heeft haren oorsprong van eenen zekeren Filosoof, *Confutius* tydgenoot, gekregen. De Sineezen verciere dat deze tachtigh jaren in zyn moeders buik gedragen wierd eer hy ter werelt quam, uit welke oorzaak hy ook *Lauzu*, dat is, *d'oude Filosoof*, genoemd wierd. De Jesuit Martyn, in zyn vierde boek der Sineesche Histotien, schryft dat deze *Lauzu*, *Laotanus* is genoemd geweest, en dat de zelve geleert had, dat na de dood niets van ons over bleef; alsook dat hy 't hoogste goet van den mensch in de wellust had gestelt. De Fabel, nopende zyne geboorte, heeft zynen oorsprong genomen uit het getal van negen: want dewyl dit getal voor het allervolmaaktste gehouden wordt, en,

De derde Secte Lauzu.

door negenen vermeenigvuldigt, eenen-tachtigh uitmaakt, zoo heeft ook de natuur in het voort brengen van dezen uitstekenden man, na het gevoelen der Sincezen, zoo veel jaren in arbeid gezeten en bezigh geweest. Deze Filosoof heeft niet een eenigh bock van zyne leere nagelaten; zulks het schynt dat hy geen nieuwe leere heeft willen invoeren; maar na zynen doot hebben des zelfs navolgers verscheidene boeken uit verscheidene Secten geraapt, en in een ciclyken styl gschreeven. Deze luiden leven ook ongetrouwt in hunne Kloosters, koopcn mede hunne Leerlingen, en zyn al zoo weinigh geacht en goddeloos als d'aanhangers van de boven gemelde Secte. Andere onder hen begven zich in den hawelyken staat, leeren binnens huis met groote godvruchtigheid hunne Secte, en zeggen voor zich zelve en voor andere zekere gebeden op.

Onder het eeren van verscheidene afgodische Beelden eeren zy ook den Heere des hemels, maar dien maken zy lichamelijk, en zeggen dat den zelve veel onrechts wedervaren is. Zy beuzelen, onder meenigte van andere grillen, in hunne boeken aldus van dezen Koning: te weten, dat de Koning, die nu regeert, *Ciam* genoemd word, en de geene, die eerst regeerde, *Ieu* genoemd was, en dat deze op een zekren tydt op een spier-witten Draak op d'aarde quam. Dat *Ciam*, dien zy voor eenen wichchelaar houden, dezen *Ieu* ter maaltijd had ontfangen, en dat hy, middelerwyle *Ieu* over den maaltijd zat, op den witten Draak was geklommen. Dat deze *Ciam* daar mede ten hemel was gevaren, 't Ryk der hemelen bemachtigt, en *Ieu*, als hy weder in zyn Ryk wilde keeren, buiten geslooten had; maar dat deze *Ieu* evenwel zo veel van den nieuwen Koning verkregen had, dat hy in dit Ryk over eenen Berg het gebied kreeg, alwaar hy, naar der Sincezen zeggen, nu noch, van zyn waardigheid en Ryk berooft, in 't leven is. Invocgen zy zelfs bekennen, datze eenen Ryks-beroovert en Tyran in plaats van eenen Godt eeren.

Behalven deezen Godt des hemels vercierenze noch drierlei andere Go-

den, en maken *Lauzu*, 't Hooft dezer Secte, daar eenen van; invoegen deze twee Secten, ieder opeen byzondere wyze, een drie-getal van Goden vercierenz. In deeze Secte wordt ook geleert van de plaatzen, waar op de menschen na hun doot de belooningen en straffen zullen ontfangen; maar in de wyze van spreken is tusschen deeze en de voorgaande Secten geen kleen onderscheidt. Want d'aanhangers dezer Secte belooven den hunnen, datze den Hemel met ziel en ligchaam zullen bezitten, en stellen tot bewys in hunne Tempels beelden van verscheidene menschen ten toon, die, naat hun verciering, op deze wyze ten Hemel zyn gevaren. Om het bezit des Hemels te verkrygen, gebiedenze eenige oefeningen, die in verscheide wyze van zitten, en in zekre gebeden bestaan, als ook in zekre genees-middelen; en belooven daar by dat d'aanhangers daar door, en door de genade hunner Heiligen, een onsterffelyk leven in den Hemel verkrygen kunnen, of ten minsten in het sterffelyke ligchaam een langer leven, zulks hier aan lichtelyk d'ydelheit en dwaling der Secte te bespeuren is.

Het ampt van d'Offer-Priesters dezer Secte bestaat hier in voornamelyk, datze de duivelen met godlooze gebeden en bezweeringen uit de huizen dryven. Dit zoekenze gemeenlyk op tweederlei wyze te doen; voor eerst malenze op geel papier met inkt yffelyke gedaanten en wanscheppzelen van duivelen, en laten die aan de muuren van de huizen plakken; daar na gillenze een schreeuwenze zoo yffelyk en onbeschoft binnens huis, datze zelfs wel duivelen schynen te zyn. Noch schryven zy zich een ander ampt of kunst toe: want zy beroemen zich datze by droogh weêr slag-regens kunnen maken, en de zelve weder doen ophouden; en meer andere onheilen, zoo wel den gemeenen man als den gantschen Ryke weten te berokkenen. Deze Priesters zitten in de Koninklyke Tempels, die aan den Hemel en d'Aarde zyn gewydt, en vinden zich tegenwoordigh by de Koninklyke offerhanden, ('t zy de Koning die zelf by woont, of doot zekre Magi-

Magistraten laat uitvoeren) waar door zy in geen kleen gezagh en aanzien by den volke raken. Zy worden ook genoodigt, om op d'uitvaarten der Grootten te komen, en de Lykftacien te helpen vieren; alwaar zy dan, kostelyk gekleed en toegedoft, vooraan gaan, en op de Fluit en andere muscale Instrumenten speelen. Zy laten zich ook bezigen tot het inwyen van nieuwe huizen, en leiden de staaci van den omgang der Smeekelingen, die de voornaamste luiden van een straat, op zeeke tyden van 'r jaar, met gemeene onkosten aanrechten, langs de straten omher.

Alle d'aanhangers van deeze Secte staan onder eenen Prelaat of Kerkvoogt, *Ciam* geheeten; welke waardigheid altydt op eenen van des voorgaande nakomelingen sterft, dat al zedert duizend jaren herwaars dus onderhouden is. Her schynr dar deeze waardigheid of dit ampt zynen oorsprong genomen heeft van eenen zeekeren Waarzegger, die zich in een zeeke Spelonk, in 't Landschap *Quangsi*, ophield, waar in des zelfs nakomelingen zich ook noch tegenwoordigh ophouden, en de bedriegeryen van hunne kunst aan hun kinderen over doen. Deze hunne Kerkvoogt *Ciam* onthoudt zich den meesten tyd in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, en wordt van den Koning hoogh geëert: want hy magh in 'r binnenste van 'r Paleis komen, om de Zalen te zegenen en te bewyzen, indien men vermoed dat de zelve van booze geesten bestormt worden. Langs de straat wordt hy in een open draagbaar gedragen; voert voorts eenen staat als gemeenlyk de grootste Magistraten voeren, en krygt van den Koning jaarlyks eenen grooten inkomst. Maar zoodom en onervaren zyn tegenwoordigh deze Kerkvoogden, datze naauwliks hunne gebeden en kerkelyke plechtheden meer weten. Zy hebben ook over het gemeene volk niet met allen te zeggen, maar alleen over de *Tauf*, hunne Leerlingen, en over hunne Kloosters, daar over zy het hoogste gezagh voeren. De meeste van deeze Klooster-luiden, gelyk zy de geboden van lang te leven navolgen en onder-

houden, alzo leggen zich de zelve ook op de Alchymie, na den voorgang hunner Heiligen, die, naar hun zeggen, de grond-regels van deze kunst geleit hebben.

En hier in bestaan de drie Hooft-Secten des valschen Sincefchen Godsdienst. Maar hier by laten het ook deze ydele en waangeloovige menschen niet rusten; want uit ieder Hooft-bron, om zoo te spreken, hebben deze valsche Leeraars zoo veele Reviertjes geleid, dat onder deze drie Secten wel drie honderd verschillende Secten schuilen, die ook noch dagelyks toenemen, en van tyd tot tyd verergeren.

Keizer *Humvuu*, de Hooft-tak van 't geslacht dat in 't begin van deze eeuw de heerschappye over *Sina* voerde, stelde wettelyk vast, dat deze drie Secten, tot bescherming van 't Ryk, in wezen zouden blyven; 't welk hy alleen te dien einde deed, om de herten der navolgers te winnen; maar evenwel schikte hy het zoodanigh, dat de Secte der Geleerden's Ryks bediening had waar re nemen, en over de twee andere te gebieden. En dit is d'oorzaak waarom ook d'eene Secte d'ander niet zoekt re dempen en te gronde te helpen. De Koningen eeren een ieder Secte zonder onderscheid, en gebruiken de zelve alsze die van nooden hebben. Zy herstellen ook dikwils, zoo voor d'een als voor d'ander, d'oude Tempels, en laten zomtyds ook nieuwe stichten. Maar de Sincefche Koninginnen begunstigen allermeeft de Secte, die den Beelden-dienst staande houdt; zy vereeren d'aanhangers dezer Secte en Beelden-dienaars ook dikwils met geschenken, en onderhouden heele Kloosters buiten het Keizerlyke Hof, om in de gebeden van deze Afgodische dienaars beslooten te worden.

De groote meenigte der afgodische Beelden, die men overal in *Sina* vindt, gaat byna allen geloof te boven: want niet alleen ziet men de zelve in de Tempels, daar in dikwils eenige duizenden te pronk staan, maar ook byna in alle huizen van byzondere burgers, op de straten, schepen, en in de gemeene Paleizen. Dit is een van de gruwelen, die eenen ieder in *Sina* terstond te voor-

Deze drie Hooft-secten begrypen over de drie bonden.

Keizer Humvuu heeft wettelyk laten afskundigen deze drie Secten t'onderhouden.

Meenigte van afgodische Beelden in Sina.

ren komt. Evenwel is het zeker, dat 'er zeer veel zyn die geen geloof aan die yffelyke vercieringen dezer beelden geven; maar zeggen rondt uit, dat hen deze uitterlyke Beelden-dienst, by aldien de zelve hen geen goet doet, ook geen quaad zal doen.

*Afgodt der
onsterffelyk-
heit.*

Onder meenigte van andere Afgoden eeren en viëren de Sineezen een Afgodt der onsterffelykheit. Deze Afgod word verতোont in de gedaante van een diklyvigh en vet persoon, mer de beenen kruislings over malkandre, en een buik die onder wel anderhalf voet voor uit steekt. Aan de rechter zyde staat gemeenlyk een Hart, een lang levend dier, dat zynen Heer over dwars met lonkende oogen zeer vriendelyk aanziet; aan de linker zyde verতোont zich ook gemeenlyk een Oyevaar, die zyn kromme en omgebogen snē na zynen Heer uitsteekt. D'Afgodt zelf zit met zyne handen in de mouwen, en met de borst een weinigh open, op dat men des te beter zyn vette en poezelige leden mag zien. Hy ziet 'er ook zeer statig en grys uit, en heeft een zeer kostelyk en koninklyk gewaar aan. Dit Beeldt word op zommige plaatzen aanbeden, en voor een teken van voorspoed en gelukzaligheid gehouden.

De Sineezen eeren en viëren ook

(voornamelyk d'aanhangers der Secte *Lauzu*) her Beeldt of den Afgodt der wellust, dat zy *Nimfo* noemen, en byna op de zelve wyze, en in de zelve gedaante verতোont word, als het Beeld der onsterffelykheit. Dit Beeldt, dat gemeenlyk van geel koper is gegooten, is van binnen hol, en omtrent twintigh voeten hoogh, maar naauwliks heeft het koper de dikte van een rug van een mensch. Een heel minzaam en vriendelyk gelaat toont deze Afgodt, en is mede zeer dik en vet van ligchaam, en ongemeen grof van onder-buik, die hem, eveneens als den Afgodt der onsterffelykheit, zeer poezeligh by 't lyf neêr hangt. Om zyne poezelige en vette leden des te bequamer te kunnen zien, zit hy met zyn gantsche voor-lyf, van onderen tot bovenen, (zoodanigh hy hier ook na 't leven staat afgebeeld) byna moedernaakt.

Het ander afgodisch Beeldt, dat in deze Prent neffens den God der wellust op den stoel zit, is een Beeld van dertigh voeten hoogh, van pleister gemaakt. Dit Beeld heeft een kroon op 'r hooft, is doorgaans vergult en verzilverd, en zeer kostelyk met verscheidene andere vreemde vercierfelen uigstrecken. De Sineezen noemen dezen Afgod den Grooten *Kingang*, dien zy

zy zonderlinge eere bewyzen , en in groote waerde houden.

Behalven deze twee zal ik hier noch twee andere Beelden in Prent ten toon stellen; d'een is d'Afgodin die te *Lincin* (gelyk alreë te vooren in onze Reisbeschryving verhaalt staat) boven op den Tempel, of Kapel, die aan deze Afgodin is gewyd, te pronk stond. Dit Beeld, dat alleen zes-en-triegentigh jaren op de Kapel had gestaan; is dertigh voeten hoogh, en doorgaans vergult en verzilvert.

Het ander Beeldt, dat hier neffens dus prachtigh uitgestreeken en kostelyk gekleed op den stoel zit, vertoont eenen van de Sineefche Landtvoogden, die den Lande groote diensten heeft gedaan; waar voor de nakomelingen hem ook na zyn dood, met het oprechten van zyn Beeltenis, dus eeren en vieren. Onder zyne voeten, tot teeken van zyne overwinninge, heeft hy zeker Land-gedrocht, en in zyne hand, om daar door zyne heerschende macht te kennen te geven, een Ryksstaf.

In 't Landtschap *Quantung*, by de Hoofst-*stadt Chaoking*, ziet men ook, in een zeer uitmuntende Tempel, het Beeltenis van eenen zekren Landvoogt opgerecht, die dit gantsche Landtschap

door een zesjarige regeering zeer grooten diensten gedaan, en wysselyk beftiert had. Tot teeken van dankbaarheid hadden hem d'Inwoonders, naar 's Lands gebruik, dit Beeld en den Tempel, daar het zelve in stond, opgerecht en toegewyd.

In *Cubiung*, by de Stadt *Nangan*, bedekkenze eenen grooten Steen jaarlyks geheel met goud over, dien zy dan vieren, en waangelooovigh aanbidden. Deze Steen is over de honderdt voeten hoog, en *Xinxe* gheeten, dat zoo veel als de Geestelyke Steen te zeggen is; en is dit aanbidden van dezen Steen onder de regeering der Keizeren *Mung* opgekomen.

By de Stadt *Cioking* is, op den Berg *Xepao*, een groote steene Kolom, en het Beeldt van den Afgodt *Fe*, als ook een Olifant, Leeuw en Trommel, dat alles uit eenen steen is gehouwen: ieder Beeldt is van verscheiden kleur; maar wie deze Kolom hier heeft laten stellen, dat weet niemant te zeggen.

In 't Landtschap *Suchuen*, by de Hoofst-*stadt Chunking*, is een ongemeen wonderlyke Bergh op den oever van de Revier *Fu*, tusschen deze Stadt en de Stadt *Tunchuen*. Want van dezen Berg hebbenze niet alleen, om zoo te spreken, een wanscheppzelachtigen Afgod, maar

maar ook een bergachtigen Afgodt gemaakt, dien zy *Fe* noemen. Deze zit met zyne voeten kruislings over malkandre, en heeft zyne handen in zynen boezem over malkandre gellagen.

Hoe vervaerlyk groot en onbeschoft de zelve is, kan men hier by afmeten, dewyl men zyne ooggen, ooren, neus en mond twee mylen ver kan zien.

NEGENDE HOOFTSTUK

Van Pagoden of Kerken der Afgoden.

*Op wat wy-
ze de Ker-
ken der Af-
goden in Si-
na gesticht
zyn.*

En groote meenigte van Pagoden, of Kerken der Afgoden, vind men door geheel *Sina*, die voor her meerder deel zeer kunstig en met grootte onkosten gesticht zyn. Buiten de Steden staanze gemeenlyk op eenzaamte plaatzen langs de wegen, alwaar de reizende man van alles vol op, en goede huisvesting vind. Neffens de zelve staat byna altyd een Toren, daar by men ook veeltyds een Tempel ziet, die niet min kunstigh als kostelyk is opgehaalt. Deze Kerken der Afgoden staan gemeenlyk vol Beelden en zwarte Lampen, die ter gedenkenis van den eenen of den ander, die wel geleefd en gelukkig overleden is, nacht en dag branden. Als eenige Landvoogden in hun ampt zullen treden, leggenze gemeenlyk ook in deze Tempels, die aan de bewaring der Stad zyn gewyd, den eed af, met beloften darze hun ampt trouwelyk zullen bedienen.

Om nu 't farsoen en 't maakzel dezer Pagoden des te grondiger te verstaan, zal ik u hier een der zelve, zoo als die zich van binnen vertoont, ten toon stellen, en in 't kort op 't bondighste beschryven. Boven en ter zyde was deze Kerk doorgaans met planken beschooten en opgehaalt, en het dak met pannen gedekt. De vloer was op sommige plaatzen van aerde, en op sommige plaatzen met groote graauwe vierkante steenen beleit. Ter weder zyde stonden op een ry meenigte van groote Beelden. Maar voor aan, in 't inkomen, vertoonde zich, 't geen vervaerlyk om te zien was, ter wederzyde een gehoornt duivels of grypend

Beeldt. Dit Beeldt speerde yffelyk zyn bek open, en greep, quansuis, met zyne handen, die niet qualyk na Griffioens klauwen gleeken, als of het eenen ieder in 't inkomen had willen aantasten en verscheuren. In 't midden stond een Altaar, daar een groot Beeldt van dertigh voeten hoogh boven op zat, en achter dit groote en voornaamste Beeld stonden meenigten van andere kleene beelden. Voor dit Beeldt stond op d'Altaar een dikke holle bamboes, vol rietjes en pennetjes, daar op eenige Sineesche Charakters geschreeven stonden, die d'aanstaande dingen te vooren spelden. Ter weder-zyde branden eenige rook-werken, en in 't midden stond een houten schoorel mer verscheidene offer-gaven, die de Offer-Priesters, alsze eenige aanstaande dingen willen weeten, aan dit Beeldt ten offer brengen.

Als nu eenigh Offer-Priester iemants noodtlot wil te vooren spellen, zoo brengt hy eenige offer-gaven, als Rys, Wyn, of eenig ingewand van beesten, en ontsteekt verscheide rook-werken op dezen Altaar. Daar na trekt hy eenige rietjes uit de bamboes, doos, en zoo het gebeurt dat hy eenige rietjes trekt, die eenigh ongelukkig noodtlot te vooren spellen, zoo trekt hy weder andere; 't geen hy zoo dikwils doet, tot dat hy eenige kryght, die eenigh gelukkig noodtlot inhouden en te vooren spellen. Midlerwyle het rook-werk vast smeult en rookt, valt dikwils d'Offer-Priester op zyn knien, en revelt en mompelt geduurigh uit een opgerolt papier het een of 't ander, daar meê hy den Afgodt

interior facies

godt meent te verzoenen en op zyne zyde te krygen.

In 't Landschap *Peking*, by de Stadt *Chingting*, is een groote en prachtige Tempel, den Afgoden toegewyd, waar aan achter een groot Hof staat, dat in negen eertalen of vertrekken is afgedeelt. Vyf verdiepingen, die honderd vyf-en-tzestigh voeten uitmaken, is deze Tempel hoogh. Binnen in den Tempel staat een dik en groot Beeld, van honderd zes voeten en een half, (dat mer groote kunst doorwrocht is, en *Quonin* genoemd word) in de gedaante van een Maagt ten soon.

In 't Landschap *Xansf*, binnen de stad *Taiyuen*, staat een Kapel, aan *Siangus*, die d'allcrwyfste Keizer, en uir den geslachte *Chaus* gesprooten was, gewyd. De Sineezen schryven dat des zelfs beeld, dat van diebaar gesteente gehouden was, zich van zelf, als 't voltooit was, over end rechte, en na de plaats ging, daar men het verordent had te staan.

Te *Lugan*, op den berg *Peco*, (dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is als de *Berg aller vruchten*) vertoont zich een Kapel van Keizer *Xinmungus*. By deze Kapel is ook een Put, by den welken, naar 't zeggender Sineezen, *Xinmungus* van eenen zeecken persoon (wie het was weet men niet) zaat van koorn, geers en veld-vruchten ontfangen had; deze had den Keizer ook geleert op wat wyze hy het zelve zoude zaaien, en den oogst vergaderen; *Xinmungus* leerde deze kunst daar na zyne onderdanen, die hem, ter gedenkenis van dezen weldaad, deze Kapel met groote onkosten gingen stichten.

In 't Landschap *Xensf*, in de Stadt *Hanchung*, zyn vyf Kapellen, waar van d'een aan Keizer *Changleangus*, om dat hy eenen weg door 't gebergte en valeden had laten maken, ter eeuwiger gedenkenis van zoo groot een werk, gewyd is.

In de Hooft-stadt *Kingyang* zyn drie treffelyke Kapellen, waar van een, die zeer kostelyk en groot is, zelf in de Stadt is. In d'eene zaal van dezen Tempel, die op zwaare kolommen rust, ziet men geschilderde afbeeldzelen van over de zeven-en-dertigh Koningen, die alle uit den stam *Cheva* gesprooten zyn.

In 't Landschap *Xantung*, in de Hooft-stadt *Cinan*, ziet men onder veele Helden-Tempels tien uisteeckende; maar zeer verre overtreft de Kapel *Tungo*, van Keizer *Hoangtijs* gesticht, haar alle in pracht en kostelykheit. De Sineezen verhalen, dat wel twee en-tzeventig Koningen, die rust en vrede beminden, en den Godsdienst aanhingen, in den zelve geleefd hebben; te dezer oorzaake is de zelve ook met prachtige en heerlyke gevaerten, en uisteeckende gebouwen verciert. De Offer-Priesters, *Bonzien* geheeten, hebben aldaar jaarliks groote inkomsten.

By *Tencheu*, in de Stad *Ceu*, zyn vyftien voorname Kapellen, die ten deele tot een gedenkenis aan *Confutius*, en ren deele aan andere Helden gewyd zyn.

In 't Landschap *Sachuen*, in de Hooft-stadt *Chingtu*, is een Kapel aan Koning *Cancungus* gewyd, om dat hy de kunst van Zyde te bereiden, en Zy-wurmen aan te queeken, den Inwoonders van dit Landschap allereerst geleert had.

In 't Landschap *Huquang*, by de stad *Kium*, is een groote berg, *Vutang* geheeten, waar op veel Heidensche en prachtige Tempels zyn, met Kloosters voor d'Offer-Priesters. Hier ontfangen alle de Priesters hunne inwyding, die d'inwendige leere van 't verhuizen der zielen, waar door zy een zedige scheiding van ziele en ligchaam verstaan, volgen en leeren.

In 't Landschap *Nanking*, by de Hooft-stadt *Ningque*, vertoont zich een prachtige Kapel, die *Hiangsin*, dat is, *het welriekende Hert*, geheeten, en aan vyf Maagden gewyd is. Deze vyf Maagden wierden van Landroovers geschaakt, en wilden liever sterven, en van deze Schakers om 't leven gebragt worden, dan met het verliezen van haren maagdelyken staat geschandvlekt te worden; waar voor d'Inwoonders aan haar ook, ter eeuwiger gedenkenis, deze Kapel gewyd hebben.

In 't Landschap *Cbekiang*, in de Stad *Hangcheu*, vind men een onuitsprekelyke meenigte van afgodische Tempels, zoo wel binnen als buiten de Stadt, en aan de kant van vyftien duizend Priesters, die zich daar omtrent onthouden.

Te *Nanking* is een Bergh *Ni*, waar op een afgodische Tempel staat, daar in men over de duizend Beelden ziet.

By *Hoaigan* is een eenige Bergh, na Zee toe gelegen, waar op een wonderlyk prachtige en kostelyke Tempel staat, en daar by een Klooster, alwaar meenigte van vreemdelingen, die tot den waangeloovigen Sineeschen Godsdienst genegen zyn, uit geheel *Sina* by een komen.

Op den Berg *Xinus*, by de Stadt *Taigan*, zyn zeer veele Afgoden Tempels, en ontelbare Offer-Priesters, die aldaar hun leven in eenzaamheit over brengen, eveneens als in Europe de Kluizenaars.

In 't Landschap *Chekian*, by *Hangcheu*, is een Bergh *Fungboang*, die op twee zeer hooge toppen, die tegen malkandre over staan, twee Afgoden-Tempels heeft.

Op den Bergh *Vutang*, by de Stadt *Kium*, is een Klooster, daar in de Offer-Priesters woonen.

Ontrent *Kienchang*, dicht by *Quan-chang*, is een Berg *Chunghoa*, daar op een prachtige Afgoden-Tempel staat.

By de Stadt *Chinting*, op den zeer hoogen Bergh *Canguien*, is een zeer heilzame en gezonde Bron, alwaar een zeeke Koningin *Xayanga* een prachtig Afgoden-klooster heeft laten stichten, daar in zeer veele Priesters leven. Dit Klooster had deze Koningin tot eengedenkenis laten stichten, om datze van een langduurige en ingewortelde ziekte was verlost geworden, alsze zich in dit Bron-water gebaad had.

By *Chaoking* zyn twee Kapellen, aan de verloofde Maagt gewyd.

By de Stad *Tenghuen*, in 't Landschap *Junnan*, is een Berg *Kico*, die door de groote meenigte van afgodische Tempels en Kloosters zeer vermaart is. Uir deze plaats is eerst de leere van den Afgodt *Fe* tot kennis der Sineezen gekomen; van waar de Stam *Hana*, tefens, na 't veroveren van 't Ryk, ook den Godsdienst van 't veroverde volk aan: nam: want de Sineezen eerden te voren niemant anders dan *Xangti*, dat zoo veel als opperste Keizer te zeggen is, door welken naam veele niet onwaarschynlyk Godt willen verstaan hebben.

In het Landschap *Chekian*, by de

Hoofst-stadt *Hangehu*, leit een Berg *Tiencho*, en daar op een uitgeholde Steen-klip, *Filafung* geheeten, waar in uitsteekende Kerken der Afgoden en Kloosters zyn, en daar in zich, naar men zeid, over de drie duizend Offer-Priesters onthouden. Men nighte van deze begeven zich al willens in de hoo- len in een eeuwige gevangenis, en worden daar in van d'andere onderhouden. Deze Kluizenaars halen het voedsel, dat hen gegeven wordt, by een touw naar omhoog: want zoo hoogh en steil leggen deze hoo- len, dat men naauwliks daar by kan komen. By na op de zelve wyze krygenze van de geene, die deze plaats komen bezoeken, aalmoessen, dat dikwils geene geringe giften zyn. Een zonderlinge zucht van waangeloof dryft de Sineezen uit alle de gewesten des Ryks na deze plaats, om die te bezoeken, dat het geheele jaar door, maar voornamelyk in Bloei-maand, gedaan wordt.

In het zelve Landschap, dicht by de Stad *Cuki*, is een Berg *Lu*, waar op een prachtige Afgoden-Tempel staat, daar in de waangeloovige Sineezen met meenigte verschynen, om gelukkige droomen te hebben, en, na 't volbrengen van eenige plechtigheden, d'uitlegging hunner droomen verzoeken.

In 't Landschap *Fokien*, by de Stadt *Cunggan*, leit een Bergh *Vuy* geheeten, waar op men zeer veele Afgoden-Tempels, Kloosters, en Kluizenaars heeft. Veele van deeze voornaamste Kluizenaars dienen deze Afgoden met kaal geschooren hoofde, en verachten en verwerpen alle goederen des werelts, en waardigheden. Maar onder deze slaven en knechten des duivels heeft Godt ook zyne dienaars verkooren; zulks men zich ook niet weinigh te verwonderen heeft over d'uitkomst van dit volgende, dat zich daar by wylen heeft toegedragen. Onder deze Offer-Priesters was een zeeke, om zoo te spreken, Opper-Kluizenaar, *Chang* geheeten, die twee Kapellen onder zyn gebiedt hadt. Als deze nu tot zyne jaren was gekomen, zoo maakte hy van zyne valsche afgodische Kerken twee waare Gods kerken, ja hy sloegh ook zelfs alle de Beelden der Afgoden met een byl aan stukken.

Want

Want als hy in zyne jonkheit by een andere Opper-kluizenaar woonde, en die zeer vlytigh en naerstigh diende, om achter alle de geheimenissen zyner Secte te raken, zoo gebeurde het by geval dat deze ziek wierd, en des zelfs sterf-dagh, door dien hy oudt en afgeleefd was, zeer begon te naderen. Weshalven vroegh deze Leerling *Chang* zynen kranken Leermeeſter, of hy geloofde dat de leere, die hy tot dus lang geleert hadt, krachtigh genoegh was om iemand tot de zaligheit te helpen, of niet? waar op d'oude man antwoordt hadt, geenſins myn zoone; maar wy weten geen beter leere: zyt evenwel goedts moeds, want na het verloop van veertigh jaren zal 'er een komen, die u den waren wegh tot de zaligheit zal wyzen. En hier op was hy dezer werelt overleden. Maar *Changus* hield zich niet vernoeght met de laatste woorden van zynen Meeſter, eveneens als Orakels van een hooge Godtheit, blootelyk der geheugenis te beveelen, maar hy ſtelde die ook wel naerstigh en duidelyk in geſchrift. Als niet lang hier na d'Overſte der Stadt *Puching* met zyn gantsche huisgezin de Chriſtelyke leere hadt aangenomen, en een zekren Jeſuit, Simon de Kunha, uit de Stadt *Kienning* ontbood, om den Chriſtelyken Godsdienst aldaar t'oeffenen, zoo gebeurde het op een zekren tyd, dat deze Overſte den Jeſuit Kunha, na het oeffenen van den Godtsdienst, na den berg *Vuy* leide, om die te bezien. De Prieſters, waar onder ook *Changus* d'eerſte en voornaamſte was, trokken den Overſten tegen, om hem t'ontfangen: en als onder 't ſpreken by wylen van de Chriſtelyke leere opgehaalt wiert, ſtont deze *Changus* in 't eerſt verſlagen; eindelyk ſprak hy den Overſte aldus aan: *Gewiffelyk dit is deze*

wet, en dit is deze man, (wyzende met den vinger op den Jeſuit) die my den wegh tot de zaligheit zal wyzen, gelyk my myne meeſter al lang te vooren voorgezeid heeft. Men ſloeg hier op het boek op, daar in hy zulks, om niet te vergeten, had opgeſchreeven; en vond dat het effen veertigh jaar geleeden was zedert hy dit opgeſchreeven had. *Changus* derhalven ſmeet hier op, zonder lang te toeven, alle de beelden der Afgoden af, en tegens de aarde, trapte die met voeten, en voer met bitze ſcheldwoorden tegens de Prieſters hevigh uit, datze hem zoo lang bedroogen en gedroelt hadden.

In 't Landſchap *Fokien*, by de Stadt *Civencheu*, is een Afgoden-kerk, *Caiyven* geheeten, die verhalens en verwonderens waerdig is, dewylze in twee Gebouwen komt te leggen, die zeven verdiepingen hoogh zyn; van welke verdiepingen ieder de hooghte van honderd zes-en-twintigh roeden heeft. De buiten-werken en uitſteekzels der omgangen of tranſſen, die alle van louter marmer zyn, ſteeken zoo verre uit, dat men van buiten rondtom de Toren kan gaan. Binnen in den Toren ſtaat, in ieder verdieping, een kopere of marmere Beeld opgerecht van den Afgodt *Fe*, alle welke beelden zoo kunſtigh en net gehouwen zyn, dat de Sineezen zelfs roemen, datze met geene menſchen handen gemaakt zyn, maar van eenen der geene, die zy d'onſterffelyke noemen.

Buiten de Keizerlyke Hooft-ſtadt *Nanking* ben ik in een zekre Afgoden-kerk geweest, alwaar de Hel (zoo als Virgilius de zelve in zyn zefte boek beſchryft) zoo levendigh met kunſtige beelden van pleiſter-werk ſtont uitgebeeld, dat ik tot ſtommens toe daar over verwondert ſtond.

TIENDE HOOFSTUK.

*Van Torens en Zeege-boogen.**Torens.*

PRachtigh en kunstigh gebouwde Torens vertoonen zich door geheel *Sina*, waar van zommige negen, andere zeven verdiepingen hoog zyn. Eenige van deze zyn alleen tot pronk en praal gesticht; op andere, die *Ceulen* genoemd worden, staan Sineesche uurwerken; en op zommige, als voornamelyk te *Nanking*, worden groote wiskunstige gereedschappen bewaart. Op de uurwerks Torens komen dikwils de Landvoogden by elkandre, om aldaar maaltijd te houden, en zich onderling te vergasten. Op ieder van deze Torens staat een water-looper die d'uur en wyft: want het water, loopende van 't een vat in 't ander, licht een bordje, daar op de kentekenen der uren en tyden gemerkt staan, naar omhoog. Op de Torens bevindt zich ook altyd een zeeker persoon, die op het gewezen uur achtung, en alle uren, met het slaan op een grooten trommel, dat den volke te kennen geeft; de zelve steekt ook terstondt een bordje buiten den Toren, daar op met letteren van anderhalf voet groot, wat uur het van den dag is, geschreeven staat. Deze zelfste persoon geeft ook achtung op den brand; en dewyl hy van den Toren over de gantsche Stadt kan zien, zoo roept hy, als 'er by geval in eenigh huis brand ontstaat, met het slaan op den trommel, alle de luiden t'zamen, om den brandt te helpen blusschen. De geene, door wiens onachtzaamheit eenigh huis in den brand raakt, word daar over aan den hals gestraft; en dat uit oorzaake van 't gevaar dat de naaste huizen daar by te lyden hebben. Want dewyl alle de huizen zeer dicht by malkandre staan, en doorgaans van hout zyn, zoo loopen de naaste huizen groot gevaar van mede in den brand te raken.

Op den kruin van den Berg *Hiaikou* vertoont zich een zeer oude Toren,

die wel voor het meerder deel van ouderdom vervallen, maarevenwel noch honderd en tachtigh treden hoogh is. Wonderlyker wyze is deze Toren gesticht, ten aanzien van het opbrengen van kalk en steen op zoo eenen zeer hoogen Berg.

In 't Landtschap *Huquang*, by de Stad *Hanyang*, is een Toren, *Xeleuboa* geheeten, die alle andere gebouwen in kunst en kostelykheit verre overtreft. Dit gebouw, naar men zeidt, wierd uit deze oorzaake gesticht. Daar was een zeeke snaar, die hare schoonmoeder zeer gehoorzaam en gediensigh was; als deze snaar op een zeeken tyd deze haar schoonmoeder op een lekker toebereid Hoen te gast hadt genoodt, vielze doot op d'aarde neder, zoo dra alsze daar af proefde. De snaar wierd voor 't Recht gehaalt, en beschuldigt datze haar schoonmoeder vergeven had; en voorts ter doot verwezen. Alsze nu na 't schavot geleid wierd om te sterven, gingze by geval voorby een granaat-boom, dien zy by een tak vast hield, en bad aldaar, naar men zeid, aldus: Heb ik myne schoonmoeder vergift gegeven, zoo verwelke de bloem van dezen tak; maar ben ik hier in onschuldigh, dat de tak dan met den eersten vruchten krygt. Naauwliks had zy dit gesproken, of men zag, ô wonder! den tak vol Granaat-appelen. En ter gedenkenis van deezen wonderdaadt, hadden de Burgers, uit een gemeene beurs, dezen Toren gesticht, die ook te deezer oorzaake *Xeleuboa*, dat zoo veel als Granaat-bloem te zeggen is, genoemd wierd.

In 't Landtschap *Cbekiang*, in de Hooft-stad *Hangchen*, zyn vier Torens van negen verdiepingen hoogh; en in het zelfste Landtschap, op beide de kruinen van den Berg *Fungboang*, is een Toren van negen verdiepingen hoogh, met een Afgoden kerk. In de Hooft-stad

stadt *Niencheu* vertoont zich een Toren van zeven verdiepingen.

By de Hooft-stadt *Vencheu* leit een Bergh *Paocai*, op wiens toppunt een Toren van negen verdiepingen staat, die een baak voor de scheepen in zee verstrekt.

In 't Landtschap *Cbekiang*, by de Hooft-stadt *Hangcheu* of *Quinsai*, leit een Berg *Funboang*, die twee zeer hoge kruinen heeft, die tegen malkandre over leggen, en daar op twee Torens staan van negen verdiepingen hoog, dat een wonder om te zien is, hoe dat men zoo hoog heeft kunnen bouwen.

Triomf- of Zeege-boogen.

Een kleene cieraat zetten ook de Triomf-boogen de groote en kleene Steden by, die men, als ook verscheidene Praal-toorens, by meenigte op veele plaatzen, (gelyk te vooren alreë in onze Reis-beschryving verhaalt is) van gehouwen steen of marmere, met groote kunst en prachtigh van beeldwerk, ziet opgerecht. Deze worden den geen en opgerecht, die aan de Steden of den Ryke eenige groote diensten hebben gedaan, byna op de zelve wyze als eertydts te Romen geschiedde; zomtyds ook wel den Burgeren en Geleerden, die een groote waerdigheid in de gelcertheit verkrygen; by wylen ook den Magistraten, die hun ampt met groote lof bedient hebben. Gemeenlyk worden ze ook gestelt in de voornaamste straten, en op de volkrykste plaatzen, en gesticht na de wyze der Gotsche bouw-kunst. Zy bestaan uit drie welfzelen; de grootste staat in 't midden, en ter weder-zyde een kleene, daar men onder door gaat, even-

cens als door zeer breede poorten. De zyden zyn ter weder-zyde met gehouwen marmere Leeuwen, en ander cierlyk beeldwerk gestoffeert; en boven aanziet men overal mom-aanzichten, vogels, bloemen en slangen, die zoo kunstigh gesneden zyn, dat een ieder in 't zien ten hoogsten daar over verwondert staat. De plaatzen, die met geen beeldwerk bezet staan, zyn zeer cierlyk doorboort, en zomtydts met kleen uitgesneden beeldwerk, dat eveneens als in de lucht schynt te hangen, verciert. En ten hoogsten heeft men zich te verwonderen, op wat wyze datze groote steenen zoodanig weten door te booren en uit te snyden, dat de zelve veel meer losse ketens van veele schakels aan malkandre schynen te zyn, dan enkle doorgeboorde steenen. De gantsche boogh wordt gemeenlyk in drie verdiepingen onderscheiden, en is van vooren en van achteren eveneens van satsoen; zulks men niet beter weet, of men ziet van beide zyden een en de zelfste boogh. Ieder verdieping is met marmere friezen, architraven en lyften zeer kunstig opgehemelt en onderscheiden. Boven op den toppunt staat onder een vergult dak een blaauwe steen, daar op met goude letteren 's Keizers naam, onder wiens regeering zoodanigh gevaerte is opgerecht, te lezen is. In 't midden is ook een zeer groote platte steen, daar op de naam, 't vaderland, de waerdigheid, vaerffen en lof-dichten van de geene, wiens halven dit gevaerte is opgerecht, met vergulde of blaauwe letteren geschreeven staan.

In het Landtschap *Cbekiang*, in de Stadt *Hangcheu*, ziet men overal deze Zeege-boogen opgerecht, en in eene straat, de Groote straat geheeten, telt men 'er over de drie honderd.

ELFDE HOOFSTUK.

*Van Waterleidingen , gemeene Wegen , Bruggen ,
Scheepen , &c.*

EEr ik tot het beschryven der Sineesche natuurlyke dingen over treë, en 't verhaal der dingen, die door kunst en met de hand gemaakt zyn, eindige, zal ik in dit Hoofdstuk eerst van eenige Waterleidingen, gemeene Wegen, Bruggen, Scheepen, Huizen, en wat des meer zy, op 't kortste en bondigste verklaren.

In 't Landschap *Suchuen* loopt de Revier *To* tot aan *Sinfan*, en is als een rak, die uit de Revier *Kiang* geleid is; deze Revier liet Keizer *T'wo* graven, om 't over vloeien en 't over wateren der Reviere *Kiang* te beletten.

In 'r Landschap *Chekian* zyn de meeste Revieren, die uit het Noorden komen, door de kunst tot 's menschen nut zoodanigh gebraght, als of ze van de natuur zelf daar toe gemaakt waren: zwaarlyk is het te begrypen en te verstaan, hoe 's menschen handen zulks hebben kunnen uitwerken. Men ziet daar zeer veele breede en diepe Grachten, die zeer verre landwaart in gegraven, en langs heen ter weder-zyde, van onderen tot bovenen, met een wal van vierkante gehouwen steenen opgehaalt zyn. Over deze Revieren zyn zwaare en hooge Sluizen met verscheide boogen geslagen; zulks men door het gantsche Landschap te water en te voet kan reizen, schoon het zelve byna aan ontelbare Eilanden gesneden en verdeelt is.

In *Ningpo*, de negende Hooft-stadt van 't Landschap *Chekian*, zyn d'oevers der gemaakte Revieren met gehouwen steen dertigh stadien verre opgehaalt. Op het eind leit een Schut-fluis, die beler dat het water in de Revier niet loopt; door de zelve moet ook al het vaertuig schutten, eer het in de Revier kan komen.

In de Stadt *Jenping* is dit iet zondet-

lings: te weten, dat schier na ieder huis, door gooten of buizen, het water uit het Gebergte geleid word.

In de Landstreek van de Stadt *Xao-bing* vaart men door een Waterleiding na 't Oosten drie dagen reizens; des zelfs oever is ter weder-zyde met een wal van vierkante gehouwen steen opgehaalt. Op het eind leit een steene Beer, die beler dat het water niet wegh loopt. Geduurigh onthoud zich hier een groote menigte arbeiders, die de schepen over halen, en in de volgende waterleiding brengen. Door deze laatste waterleiding kunnen de kleine schepen tot aan de Stadt *Ningpo* komen, middelerwyle de groote schepen door zee varen.

Gemeene Wegen.

TEn hoogsten heeft zich een ieder over de gemeene wegen te verwonderen, die, tot geryf van den reizenden man, zoo veel in 's menschen macht is, in *Sina* gemaakt zyn. Deze wegen zyn byna in alle de Zuiderlyke Landtschappen, daar het gebruik van wagens en paerden zoo groot niet is, geëffent en bestraat; 'r welk men ook op d'allerhoogste bergen ziet, die reisbaar gemaakt worden, met steen-rotzen en heuvelen der bergen gelyk der aarde te maken en wegh te graven, en valeyen aan te hoogen, tot groot geryf van 't gantsche Ryk. Op deze wegen zyn een zeker stuk weegs van elkandre, te weten, by ieder merksteen, (daar aan staat geschreeven hoe verre d'eene plaats van d'ander is gelegen) die tien stadien van malkandre leggen, zekre Loop-booden gestelt, door wien in korten rydt de brieven en de bevelen des Konings en der Landvoogden zeer gezwind

gezwind worden over gebraght. Dit veroorzaakt dat 'er niet vreemts noch nieuws geschiedt, of zulks is binnen weinig dagen door 't gantsche Ryk verspreid.

By ieder achtsten steen, 't geen een dag reizens verre is, vind men gemeene Koninklyke huizen gesticht, daar in de Landvoogden en Magistraten ter herbergh, en op 's Konings onkosten ontvangen worden; doch eer zy daar aan komen zendenze eenen brief voor af, daar by zy hun komsten en waerdigheid, en den gezetten dag, op den welken zy op ieder plaatze zullen aan komen, bekend maken. Als 'er nu een Landvoogt is aangekomen, zoo vindt hy daar alles gereed, niet alleen de spyze, maot ook paerden, draag-zetels, dragers, en ook schepen, indien hy die van nooden heeft: want alles wat hy begeert, laat hy by eenen brief, die op Sineefch *Pai* geheeten wordt, van te vooren weten.

De oevers der Revieren zyn niet min als de gemeene wegen cierlyk opgemaakt; en op acht voeten na aan 't water magh geen boom, noch eenige andere belemmering gelaten worden, op dat de schepen, die met een lyn voort getrokken worden, niet verhindert worden. Ook zyn de stranden of wallen, dat meer is, op veele plaatzen met een wal van vierkante gehouwen steen uit de grond opgehaalt, en over de Grachten, daar de noodt zulks vereifcht, worden steene Sluizen met veele boogen geleit en geslagen; inwoegen het schynt dat de Sineezen in dit stuk niet alleen met de Romainen, maar ook met alle andere volken om den palmtak mogen stryden.

In 't Landschap *Fokien*, by de Hoofdstadt *Hinghoa*, zyn alle de wegen met vierkante steenen, wel vier Duitsche mylen lang en een roede breed, geplaveit; 't welk het netste en uitsteekenste is, dat men door geheel *Sina* vind.

By de Stadt *Hoanting* is een diepe, smalle en duistere valei, waar door een gemeene wegh loopt, die twee mylen verre bestraat is.

In 't Landschap *Queichen* zyn, in de vierde groote Stadt *Ganxun*, drie Sluizen, waar van de derde, die *Tienfeng*,

dat is, de Natuurlyke, genoemd word, wel duizend roeden lang is; en ter weder-zyde van deeze Sluis is de wegh eveneens uitgeholt als een boogh van een Sluis.

Op den bergh *Mehi*, die doorgaans zeer woest leit, is een zeer lange weg, die zoo smal is, dat 'er geen twee mensens elkandre te paerd kunnen ryden; ter weder-zyde ryzen de zyden des bergs, eveneens als muuren, recht naar omhoog.

Op den bergh *Co* is een zeer steile weg, die tien Duitsche mylen lang is.

Na den berg *Fanguien* klimt men by een groote steenen trap op. Desgelyks klimt men ook na den berg *Hinglang* by een steenen trap op, die zeer zorgvuldigh bewaart word.

Dicht by de Stadt *Kiangxan* leit een bergh *Civen*, die zich over de driehonderd stadien ver uitstrekt. Hier over reist men na *Fokien*, meest door zeer hooge heuvelen en bergen; maar de steilste en hoogste heuvel is *Sienhoa* geheeten, die zy in form van eenen wentel-trap, met drie honderdt en tzeftigh treden, gemaakt hebben, om des te lichter daar by te kunnen op klimmen: want zoo veele effene vlakten heeft men aan de zelve, die alle met steenen bestraat zyn. Boven op den kruin vind men een prachtrige Kapel, en Herbergen.

Bruggen of Sluizen.

IN 't Landschap *Xenfi*, in 't Karspel *Sigan*, leggen over de Revier *Guei* drie Sluizen: te weten, een na 't Oosten, de tweede in 't midden, en de derde na 't Westen, die alle met zeer veele en hooge boogen van vierkante gehouwen steenen zyn opgehaalt. D'uitsteekzels, yzere balken, beelden van Leeuwen, die zich aan deze Sluis vertoonen, zetten het werk geen kleene sterkte en cieraat by. Diergelyke Sluis leit ook in de Stadt *Lantien*.

In het zelfste Landschap, by de Hoofdstadt *Hanchung*, vertoont zich een over wonderlyk werk-stuk, desgelyks of een tweede men in de gantsche wereldt niet licht vinden zal. Tusschen deze en de Hoof-

Wonderly-
ke Brug.

Hoofst-ad was de weg eertyds zeer onbruikbaar, en liep zeer verre om: want naauwliks had men ergens, van wegen de hooge en rouwe bergen, en diep neêr zinkende valeien, een eenigh voetpad dat recht uit liep. Te dezer oorzaak waren d'Inwoonders altyd genootzaakt verre na 't Oosten om te reizen, tot heel aan de grenzen van 't Landschap *Honan*, en dan weder na 't Noorden op te trekken; invoegen zy eenen weg van twee duizend stadien moesten afleggen, daar de weg over 't gebergte naauwliks acht honderd stadien lang was. Weshalven, op het einde des Stams *Cina*, als *Licupangus* met *Hiangyus* om 't Ryk oorloogde, wierden door *Changleangus*, Veld-overste van *Licupangus*, alle deze steile bergen en diepe valeien, om den vluchrenden vyandr t'onderscheppen, geëffent en geslecht. Met een ongelooffelyke gezwindigheid en grooten arbeidt wierd dit effenen en slechten der bergen volbraght; en eenige honderd duizent menschen en zyn gantsche Heir liet hy daar aan arbeiden, om den wegh effen en gelyk te krygen. Ter weder-zyde gaan de muuren, die van deze bergen gemaakt wierden, regelrecht op en neêr, en zyn zoo hoog, datze met hunne bovenste spitzten tot boven in de wolken reiken, en naauwliks het licht van den Hemel den wegh kan beschynen en verlichten. Op zommige plaatzen liet hy dwars-balken en planken leggen, en van den eenen berg tot den anderen bruggen maken; en, op dat d'enden der balken steun zouden vinden, in de spleten en reten der bergen en steenrotzen gaten houwen, daar in de balken te rusten quamen. Op andere plaatzen, daar de valeien te breed vielen, liet hy kolommen of zwaare palen zetten: en met dusdanige bruggen is byna een derde deel des wegs beflagt; ook leggen hier en daar deze bruggen zoo hoogh, dat een ieder de hairen te berg staan, als hy naar omlaeg ziet. De wegh is zoo breed, dat 'er vier te paerd neffens elkandre kunnen ryden; en wort tot op dezen huidigen dagh, tot gerief van den reizenden man, (ten welken einde onderweegh ook eenige Dorpen gesticht, en Herbergen gemaakt zyn) heel en goed onderhouden, en dikwils

vermaakt en verhanfelt. Deze gantsche wegh is ook doorgaans met aarde bedekt; en op dar de geene, die over de bruggen trekken, niet van boven neder zouden vallen, zoo zyn 'er ter weder-zyde yzere of houtleuningn gemaakt. Des zelfs lengte strekt zich van deze Stadt *Hanchung* tot aan het Westelyke gedeelte der Hoofst-adt *Sigan*, alwaar zy met haar eene eind der tigh stadien van de Stad af leit. De Sineezen noemen deze Brug *Cientao*, als of men op Neêrduitsch den *Wegh der schragen* zeide.

In 't zelfste Landschap, by de Stadt *Chegan*, aan den oever, is een Brug, *Fi* geheeten, die zich van den eenen berg tot den ander strekt, en uit een eenige boog, daar door de Geele Revier vloeit, bestaat. De zelve is lang zes honderd voeten, maar hoog over de zeven honderd. Drie jaren wierd 'er aan gesticht eer datze voltooit was; en word de zelve, niet zonder groote eigenschap, van de Sineezen de *Vliegende Brug* genoemd.

In 't Landschap *Honan*, in de Hoofst-adt *Queite*, leit een Sluis over 't Meir *Nan*, die van vierkante gehouwen steen gemaakt is.

In 't Landschap *Huquang*, by de Hoofst-adt *Sianyang*, is een Sluis van gehouwen steen over de Revier *Han* geslagen, die uit verscheidene boogen bestaat, en van de Koning *Guei* gesticht is.

In het zelfste Landschap, by de Stad *Changte*, is een groot Hol, *Langmuen* geheeten, voor het welk een vierkanre Sluis leir van den eenen berg tot den ander, die van de natuur aldaar geleir, en aan d'een zyde omtrent twee stadien lang is; onder de zelve vloeit een Beek door.

In 't Landschap *Kiangsi*, in de kleene Stadt *Gangin*, leit een verhalens waerdige Brugh, die de *Brugh van onderdanigheid en gehoorzaamheit* genoemd word. Men zeid dat een zeeke dochter van schatryke ouders haren man, alsze eerst getrouwt was, verlooren had; en dewyl het hertrouwen voor eerlyke vrouwen, gelyk deze was, in *Sina* voor een schand en oneer gehouden word, zoo gingze, om de droefheit war te verzetten, by haten vader en moeder woenen.

nen. Maar na dat deze ook overleden waren, en zy nu aan niemand heul noch troost had, lietze deze Brug, die op veele verwelfzelen en boogen rust, stichten; en, na datze de zelve voltooit, en hare meefte middelen daar aan te koste geleit had, sprong zy van deze Brug in 't water, en verdronk haar zelf. De Sineezen schryven beide deze dingen hare godtvruchtigheid toe; maar veel meer behoordenze die der wreetheit tegen haar zelf, en der kleinmoedigheid toe te schryven.

In het zelfste Landschap, in de Stadt *Cancheu*, ter plaatze daar de Revieren *Chang* en *Can* in een vloeien, is een zeer lange Brug, die op honderd en dertigh scheepen rust. De scheepen zyn alle met yzere ketenen aan malkandre vast gemaakt, daar de planken en balken, daar de brug uit bestaat, boven op leggen. Op deze brug is een Tolhuis; en een van de scheepen is zoodanigh gestelt, dat dit licht kan geopent en gesloten worden, om de scheepen doortocht te vergunnen, alsze de tol betaalt hebben.

In 't Landschap *Nanking*, in de groote Stadt *Sincheu*, is een groote Schipbrugh van vyf-en-dertigh scheepen, die met groote yzere ketenen aan malkandre zyn vast gemaakt.

In 't Landschap *Chekiang*, in de vyfde Hooft-stadt *Kinboa*, op den top van den berg *Fangnien*, is over een valei een zeer groote Brug geslagen.

In het zelfste Landschap, in de tweede kleine Stadt *Cuki*, onder de Hooftstad *Ningpo* gelegen, leit een Brug van steene pylaren en houten balken, die honderd roeden lang is. Noch leit 'er een andere, die zeer hoog is, en uit drie boogen bestaat.

In 't Landschap *Fokien*, in d'eerste Hooftstad *Fochu*, is een zeer prachtige Sluis, van honderd en vyftig roeden lang en een halve roede breed, over den inham der Zee geslagen. Zy bestaat geheel en al uit witte steen, en telt honderdt zeer hooge boogen: ter wederzyde isze bezet en verciert met leuningen en uitsteekzelen, en op verscheide plaatsen staan langs heen, op steene voetstallen, kunstigh gehouwen steene Leeuwen. Diergelyke Brug is ook by

de achtste kleine Stad *Focing*, die, naar 't schryven der Sineezen, honderd en tachtig roeden lang is.

In de tweede Hooft-stadt *Civenchen* leit een Brug, *Loyang* geheeten, die haars gelyk in de gantsche werelt niet heeft. Deeze wordt van zekren Sineefchen Schryver aldus beschreeven: *By de Stad Burrolibicum leit, over de Revier Loyang, de Brug Loyang, die ook Vangan geheeten is. De Stadt-overste Kayang liet deze Brug stichten, die over de drie honderd en tzeftig roeden lang, en een half breed is. Eer deze Brug hier noch lag, ging men op schepen over de Revier, maar dewyl 'er jaarliks door storm en onweer zeer veele scheepen met volk en al bleven, besloot Kayangus, tot behoudenis van veele menschen, en voornamelik der zyne, een Brug te stichten; maar als hy zag dat dus een werk geensins met menschen handen was uit te voeren, en de grond te diep onder water lag, om daar op fondamenten te kunnen leggen, aanbad hy den Geest, die over de Zee gebied, en verzocht dat hy het woedende water wilde bedwingen, 't geen hy ook, zo men het gelooven wil, verkreeg. Na dat alle de Zeen gestilt waren, en d'oplopendheit der Reviere was gaan leggen, leide hy de fondamenten, en veertien duizend kroonen aan 't gebouw te koste.*

Dus verre de Sineefche Schryver. De gantsche Brug bestaat uit zwarte gehouwen steen, en rust op geene boogen; maar heeft over de drie honderd zwaare steene voetstallen of kolommen, die alle schips-gewyze gemaakt zyn, en voor spits toe loopen, om met zoo veel te minder ongemaks de kracht van 't aankomende water te kunnen uitstaan. Aan de bovenste r'zamenvoeging der steenen leggen, van kolom tot kolom, vyf even groote steenen langs heen in de breedte. Ieder deezer steenen is achtiën schreeden lang, twee breed, en ook zoo dik. Weshalven beloopt deeze steenen, die eveneens als steene balken zyn, ten getale van duizend en vier honderdt. Dit is gewisselyk een overwonderlyk werk-stuk, niet alleen, om dat zoo zwaare gevaerten op deze voetstallen komen te rusten, maar allermeeft hier om, dat men steenrotzen en steenen heeft konnen vinden, daar

daar uit zoo een groote meenigte van even-groote steenen konden gehouwen worden. En op dat 'er, in 't gaan over deze Brug, geengevaar zou wezen van daar af te vallen, zoo zyn 'er ter weder-zyde steene leuningén gemaakt: ook staan langs heen ter weder-zyde op voetstallen, neffens andere ciewerken, verscheide Leeuwen. Maar hier staat aan te merken, dat dit het gedeelte der Brug is, daar af wy hier gesproken hebben, dat tusschen de Stadt *Logan* en 't Slot, dat boven op de brug staat, gelegen is. Want voorby dit Slot komt men aan een ander gedeelte der brugge, dat niet veel kleender is als het voorgaande, maar verschilt geensins van 't zelve in farfoen en maakzel. Wat d'onkosten aangaan, die zullen misfchien den Europeers, ten opzicht van zoo groot een werk, weinig dunken te zyn; doch heeft men hier te weten, dat de meeste Arbeids-luiden by de Sineezen aan de werken, die van 's Lands wegen gemaakt worden, voor niet arbeiden, en de dag-huur der geene, die geldt winnen, zoo sober valt, dateen Europeer op eenen dagh zoo veel winnen kan als een Sinees in tien.

In de derde Hooft-stadt *Cangcheu* leit een zeer prachtige Brug, die doorgaans van gehouwen steen is gemaakt, en zes-en-dertig zeer hooge en groote boogen heeft. Deze Brug is zool breed, dat 'er langs heen ter weder-zyde kramers huizen staan, die alle dagen met hun waaren voorstaan.

In *Kienning*, de vierde Hooft-stadt van het zelfste Landschap *Fokien*, leit een zeer cierlyke Brugh over de snelle Revier *Nin*, die met een verwelfzel overdekt is, en ter weder-zyde kramers huizen heeft. De voetstallen zyn alle van gehouwen steen, maar het overige is van hout.

In de kleene Stad *Xa*, die onder 't gebied van *Jenping* (de vyfde Hooft-stadt van 't zelve Landschap,) is gelegen, ziet men een prachtig gebouwde Brug, waar op te weder-zyde meenigte van kramers winkels staan.

By *Liping*, de zevende Hooft-stadt van 't Landschap *Queichen*, is een Brug *Tiensem* gheeten, dat zoo veel te zeggen is, als *de Brug van den Hemel ge-*

maakt. Deze bestaat uit een eenigen steen, leit over de Beek *Tanki*, en is twee roeden breed en twintig lang.

Ten Westen van *Piecie*, d'eerste Sterkte van het boven gemelde Landschap, hebben de Sineezen over een diepe valei, waar door een snelle Beek van bovenen met groot gedruis komt afvallen, etlyke ringen met yzere ketenen, aan houvasten en ankers, ter weder-zyde van de bergen zoodanigh vast gemaakt en geschooren, datze met het opleggen van planken een brugh daar op, en daar door een bequamen reisbaren wegh gemaakt hebben. Deze ketenen zyn twintigh in 't getal, en ieder heeft de lengte van twaalf roeden. Als 'er veel te gelyk over de brugh gaan, zoo schud en beeft de zelve, 't geen, ten aanzien van de steilte, schrikkelyk om te zien is.

In de zevende Hooftstad van 't Landschap *Junnan* heeft Keizer *Mingo* diergelyke Brugh, in het vyf-en-tzestigste jaar na Christus geboorte, laten stichten. Diergelyke Brug is ook in *Liking*, de zeste Hooft-stadt van 't Landschap *Junnan*.

By de groote Stadt *Chincheu*, in 't Landschap *Suchuen*, leit een uitsteekende steene Brugh, die uit veele boogen bestaat, geheel en al van gehouwen steen is gemaakt, en over de honderdt roeden lang is.

By de Stadt *Quangsin*, by den bergh *Paofang*, is een zeer oude Brug, die de lengte van zeven honderd en vyftigh voeten halen magh.

Scheepen.

Hoedanig in *Sina* de Koninklyke *Scheepen* der Landvoogden, onder alle andere scheepen, uitmunten, zal zwaarlyk iemand kunnen gelooven, die de zelve niet gezien heeft: want in geen vergelyking komen d'Europische by de Sineesche Scheepen. Zy leggen eveneens op 't water als hooge huizen, zyn ter weder-zyde in verscheidene vertrekken afgedeelte, en hebben in 't midden een vry groote ruime zaal, waar in allerlei huisraadt, als tafels en kunstig gemaakte stoelen, te pronk staat.

De vensters en deuren zyn met houten tralien bezet, en met verscheide krullen en zwieren van sny-werk doorwrocht. In plaats van spiegel-glas gebruikenze voor de vensters d'allerdunste vliezen of schillen van oesters, of doek van zeer syne en dunne zyde, die zy met klaar wasch bestryken, en met verscheidene schetzen van bloemen, boomen en andere dingen verciere; waar door de minste wind niet speulen kan. Buiten rondom 't schip zyn galderyen en leuninggen gemaakt, waar langs het scheeps-volk, zonder de reizigers eenigh ongemak aan te doen, hun werk verrichten kan. Het gantsche schip is met een seekre slach van Gombestreeken, die zy *Cie* noemen, waar door het zelve zeer glad en blinkend word. Het is ook van buiten doorgaans mer meenigerlei slach van kleuren zeer plaaisierigh beschildert, en van binnen ziet men vogels, steden en diergelyke dingen, met gout-geele verf afgemaalt; 't welk alles waerdigh om te zien, en zeer geryffelyk is. Ook zyn de balken en planken dezer scheepen zoodanigh met zwaluwe-staerten in malkandre gevoegt en gelast, dat men naauwliks aan 't gantsche schip een eenige spyker verneemt. In lengte komen de Sineesche scheepen met de Europische Galeien

overeen, maar vallen zoo hoog en breed niet; en men klimt in de zelve by een trap of leer van twaalf voeten hoogh. De voorsteyen der scheepen, alwaar de Trompetters en Trommelslagers op de maat tot vermaak geduurig lustigh opblazen en trommelen, heeft de gedaante van een Kasteel. Als dit geluit van d'andere scheepen gehoord wordt, zoo wykenze ter zyden; maar komt 'er een schip van een anderen Landvoogt, zoo wykenze, na de waerdigheit van ieders ampt, voor elkandre. Hier valt in dit stuk niet te twisten noch te harrewarren: want alles is by willekeuren, daar na zich een ieder heeft te schliken, vast gestelt. Te dezer oorzaak staat ook aan de voorsteyen, met vergulde letteren van anderhalf voet groot, de waerdigheit van ieder Landvoogt; en ter zyde waaien meenigverwige zyde wimpels en vlaggen.

Als het stil weder is, en de zeilen (die van matten gemaakt zyn, en als een waaier t'zamen gevouwen worden) niet vol kunnen staan, heeft men zekere luiden, die de scheepen, indien het tegen stroom is, by een lyn voort trekken, of mer riemen voort roeijen, of wrikken. En weten deze luiden de riemen, eveneens als de visschen hunne staerten, met een zonderlinge vaerdigheid,

heid, zonder de zelve uit het water te lichten. (’t welk geen klein blykftuk der Sineefche fchranderheid is.) te bewegen en voort te krygen; hoewel dikwils ook maar door een eenige riem, gelyk hier te lande de Matroozen de booren, een fchip voort gewrikt word.

De Scheepen, die de viifchen, *Saul* geheeten, en de Zyde ftoffen na ’t Keizerlyke Hof voeren, zyn zoo ongemeen kunftigh en prachtigh, dat niets by de zelve te vergelyken is: want van binnen en buiten zyn de zelve vergult, en doorgaans rood gefchildert; invoegen deeze fcheepen met een zonderlinge glans en cieraat pralen. Voor de zelve moeten ook, zoo wel ten aanzien van kostelykheit als waardigheit van plaats, alle de fcheepen der Landvoogden, indienze by geval deze Koninklyke fcheepen tegen komen, uit den weg wyken en ftryken.

In ’t Landfchap *Nanking*, by de derde Hooft-ftad *Sucheu*, vind men zeer veele Speel-jachten, die d’Ingezetenen alleen tot hun vermaak houden, en zeer kostelyk vergult, en met verfeidene kleuren na ’t leven gefchildert zyn; invoegen men de zelve veel meer prachtige huizen dan fcheepen mag noemen. In grooten overdaat verdoen op deze fcheepen de flemers en drinkebroers, met drinken en vrouweeren, zich zelfs en hunne middelen.

Een ongelooflyk getal van Scheepen, die van d’een plaats op d’ander varen, vind men in *Sina*. Ook is het geryf der Vloeden zoodanig, dat men heel van de Stadt *Makou* tot aan *Peking* (op eenen dagh reizens na te lande over ’t Gebergte,) te fcheep kan komen. Ook kan men uit het Landfchap *Cbekiang*, door het gantsche Landfchap *Suchuen*, van ’t Ooften tot het Westen te fcheep reizen: en naauwliks is ’er een groote of kleene Stadt, daar men te fcheep niet kan aan komen: want overal zyn door de natuur of ’s menschen handen Vaarten gemaakt. Daar men de fcheepen voor de Steden op de Reê ziet leggen, is ’t niet anders als of men heele beweeghbare Steden ziet; en op deeze fcheepen woonen de zommigen (gelyk zulks alreê te vooren in onze Reisbefchtyving verhaalt is) niet alleen met

hunne huisgezinnen, maar zy houden en voeden daar op ook allerlei eetbaar Vee, voornamelyk Varkens, Hennen, en Eenden.

By *Hangcheu*, d’eerfte Hooft-ftadt van ’t Landfchap *Cbekiang*, is een zeer vermakelyk Meir, *Si* geheeten, waar op fcheepen varen, die men met recht vergulde paleizen zou mogen noemen; zoodanig blinkt in de zelve alles van goud, en met zoo meenigerlei flag van kleuren is alles befchildert. Groote Gafmaalen, Schouwspeelen en andre vermakelykheden worden in de zelve aangerecht; invoegen de flemers en drinkers in deze fcheepen van alles vol op hebben. De fcheepen, ondertuffchen, die van alles wel voorzien zyn, varen zonder zorg van fchipbreuk te lyden over ’t Meir; hoewel ’er meenig, door dit goet cier maken, by storm en onweer komt te blyven.

In ’t Landfchap *Fokien* zyn zoo veele Scheepen, dat d’Ingezetenen den Sineefchen Keizer, als hy de Japonners wilde beoorlogen, aanboden een Brug te maken van fcheepen, die zy van dit Landfchap, indien de Zee hun werk niet quam flooren, tot aan ’t Eilandt *Japon* aan malkandre wilden hechten en binden.

By *Focheu*, d’eerfte Hooft-ftadt van dit zelfte Landfchap, vloeit de Revier *Min*, die haren oorsprong op de grenzen van *Cbekiang* neemt; daar na vloeitze voorby de Steden *Buching*, *Jemping* en *Xuiken*. Voorby deze Steden begintze zeer waterryk te worden, fchiet in de landftrcek van deze Hooft-ftad, en valt daar na in Zee. Van de Stadt *Puching*, tot aan de Stadt *Xuiken*, vloeitze met groote snelte en kracht door de valeien en fteenen; hier na begintze zeer zacht te vloeien. En hoe fterk deze Revier ook vloeit, zoo wordze evenwel van de Sineezen, door hunne aangeboorne fchranderheid en wonderlyke kunft, met kleene fchuitjes bevaren. Want deze fchuitjes hebben geen een roet, gelyk andere fcheepen, maar twee zeer lange roeren, een aan de vooren een aan de achter-fteven. Met hulp van deze roeren wetenze door de fteenen en uitfteekende klippen, eveneens als ofze een paetd by den toom hielden,

den, zeer licht en gezwind hunne scheepen te stieren; hoewel dikwils de Vaart zoo eng schynt te zyn, dat 'er de schuit nauwliks door kan, en de steenen de zelve rondtom omcingelen, waar door dikwils ook de scheepen aldaar schipbreuk komen te lyden. Deze moeielyke Vaart, en schranderheit der Matrozen, heeft by de Sineezen dit spreekwoord, *De Scheepen zyn van papier, en het Bootsvolk van yzer*, ingevoerd. Want de schuitjes bestaan uit zeer buigbade en dunne deelen, die met geen spykers, maar alleen met een taaije tien t'zamen zyn gehecht; 't welk ook veroorzaakt dat deze schuitjes, schoon datze tegen de steenen aan stooten, geenfins scheuren, maar de deelen in 't stooten meê geven.

Een zeeke Zee-roover *Iquon* heeft dikwils, in 't Landfchap *Fokien*, omtrent de Vestingen *Hiamuen* en *Ganbai*, een Vloot van drie duizendt groote scheepen by een gehad. Wat voor ander klein en groot vaartuig, en allerlei slach van Speel-jachten, men in *Sina* al vind, en op wat wyze zy op hun vlottende Dorpen, met heele huisgezinnen, van d'een op d'ander plaats varen, is wydloopig te vooren in 't beschryven van onze Reis verhaalt.

Hoven der Landvoogden.

Inieder Hooft-stad heeft men vyftien, twintig, en dikwils meer Hoven, of Huizen der Landvoogden, die, ten aanzien van hare groote pracht en kostelykheit, met recht wel Koninklyke Paleizen mogen genoemd worden. In ieder van d'andere Steden zyn 'er ten minsten acht, en in ieder kleene Stadt vier, die alle in fatsoen elkandre gelyk zyn, uitgezeid dat d'een grooter is als d'ander; te weten, na de grooter waerdigheit der Landvoogden. De grootste Paleizen hebben vier of vyf zalen, en ook zoo veele huizen, die voor de zalen te staan komen. Aan de voor-gevel van ieder Paleis staan drie poorten, waar van de grootste in 't midden staat, en ter wederzyde zyn de zelve met groote marmere Leeuwen verciert. By de grootste poort leit een groote leege plaats of plein,

rondtom met een leuning omheint, die met zeeke Sineefche Gom, *Cie* geheeten, zeer glad bestreken is. Op dit plein staan twee Torentjes, verzien met allerlei Spel-tuig en Trommels; daar op, zoo dikwils als de Landvoogt uit en ingaat, of na den Richter-stoel treed, gespeelt en geslagen wordt. Binnen in de poort is een ruime zaal, daar in de geene zich vertracken, die eenigh geschil voor den Landvoogt hebben uitstaan, of van hem iets te eischen. Ter wederzyde van deze zaal staan celltjes, of kleene huisjes, die van de laeger Hofrichters bewoont worden. Ieder Paleis heeft ook twee kleiner Hoven, waar in alle aanzienlyke gasten ontvangen worden, die den Landvoogt komen bezoeken: in deze Hoven staan ook stoelen en andere dingen, tot liet ontvangen der gasten gereed. Als men deze Hoven voorby is geraakt, vertoonen zich drie andere poorten, die gemeenlyk niet geopent worden dan als de Landvooght op den Richter-stoel gaat zitten: de middelste van deeze poorten is ongemeen groot, en daar door mogen alleen d'Edelluiden en groote Heeren gaan; alle andere luiden gaan door de poorten die ter zyde staan. Hier na volgt weêr een groote leege plaats, alwaar op het eind een zeer groot Hof staat, dat op groote kolommen rust, en *Tang* geheeten is. In dit Hof zit de Landvoogt te recht, en ter weder-zyde hebben de Hof-richters en mindere dienaars hunne woonplaatsen; deze luiden verhuizen nooit met de Landvoogden, maar blyven daar altydt wonen, dewylze op 's Lands onkosten gehouden worden, en van den eenen Heer tot den ander over gaan, zonder ooit van woonplaats te veranderen. Hier na volgt een Binnen-hof, dat dit voorige ver overtreft, en *Sutang*, dat is, *het heimelyk*, geheeten is. In dit Hof mogen alleen de grootste vrienden met den Landvoogt te worde komen, en de groetenissen afleggen. Na dit Hof volghet een groote poort, en de wooning van den Landvoogt en zyne kinderen, dat alles zeet cierlyk en gezyfelyk gemaakt is. By deze Paleizen heeft men ook Waranden, Tuinen, Meiren, en andere dingen die tot vermaak

maak en plezier gesticht worden, 't welk alles op 's Konings onkosten gesticht word, en niet alleen verschaft de Keizer den Landvoogden deze Paleizen, en ook de Scheepen daar af hier te vooren gesproken is, maar ook allerlei noodwendig huisraad, leestocht en knechten: en als 'er een Landvoogt, 't geen aanmerkens waerdig is, na een ander Landschap komt te vertrekken, of zyn dienst af te leggen, ('t welk dikwils binnen een half jaar geschied) zoo staat den zelve vry ook al het huisraad met zich te nemen; en wordt dan voor den nieuwen Landvoogt op nieuw weêr huisraad gemaakt.

In *Cingtu*, d'eerste Hooft-stadt van 't Landschap *Suchuen*, dat een treffelyke Koopstadt is, woonde eertyds zeeke Koning, uit den geslachte *Taminga*, die in rechts-gebied en Keizerlyke tytel alleen voor den Keizer week, maar in 't overige voerde hy eenen Koninklyken staat. Deze Koning hadt een groot en prachtig Paleis, dat vier Italiaansehe

mylen in zynen omtrek had, met vier poorten verciert was, en in 't midden der stad stond. Voorby dit Paleis liepen Zuiden een groote breede straat, waar in veel kostelyke en kunstig gewrochte Triomf-boogen stonden.

In *Tali*, de tweede Hooft-stadt van 't Landschap *Junnan*, staat een prachtig en kostelyk Paleis, dat alleen tot vermaak gesticht is, en heeft in zyn omtrek vyf stadten; en 't gantsche gevaerte is tien roeden hoog.

By *Hinghoa*, de zevende Hooft-stad van 't Landschap *Fokien*, neffens den voet des bergs *Chinyven*, leit een Meit *Chung*, op welks oever een groot Paleis staat, dat met tien Hoven verciert is: in dit Paleis hoort men, als 't wil regenen of waaien, een geluit, eveneens als of 'er op een klok geslagen wierd. Hoe kunstigh en prachtigh het Keizerlyke Hof te *Peking* gesticht is, zulks hebben wy te vooren heel wydloopigh in onze Reis-beschryving verhaalt.

TWAALFDE HOOFSTUK.

Van Revieren, Water-vallen en Bronnen.

NA 't afhandelen der voornaamste dingen, die de hand der sterfelyke menschen heeft voort gebracht, zullen wy tot het verhaal der dingen, die de natuur uit haren milden schoot den Sineezen verschaft heeft, over treden. Onder den naam van natuurlyke dingen (die ons in deze volgende Hoofstukken te verhandelen staan) begryp ik, Revieren, Water-vallen, Bronnen, Bergen, Aarde, Gewassen of Planten, Dieren, en diergelyke dingen.

Voor eerst heeft men in *Sina* twee groote en vermaarde Revieren, te weten, de Revier *Kiang*, en de *Geele Revier*.

De Revier *Kiang*, die ook *Tangen Kiang* genoemd wordt, als of men de Zoone der Zee zeide, deilt gantsch

Sina in een Noorder en Zuidet gedeelte, vloeit van 't Westen na 't Oosten, en kryght verscheidene namen van de Landschappen die zy bewatert. Na de bergen *Min*, daar zy haren oorsprong uit neemt, wordt zy eerst *Minkiang* genoemd. Deze bergen strekken zich, ten Westen van 't Landschap *Suchuen*, zeer verre na Priester Jans land, en komen ten Noorden niet verre van de Hooft-stadt *Guei* te leggen. Na dat hy uit dit Gebergte is geraakt, vloeit hy met een groot geweld van water voorby deze Hooft-stad, deilt zich daar na aan verscheidene takken, en doorkruift het grootste gedeelte van 't Landschap zoodanigh, dat het zelve byna Eilands-gewyze in der zelve stroomen te leggen komt. By de Stadt *Sincin* krygt hy een anderen naam, en wordt *Takiang* geheeten;

heeten; daar na' ontfangt hy zeer veele kleine Vlieten in zynen boezem, en vloeit by de Stad *Sui* in de Revier *Mabu*. Voorby de Stadt *Lincheu* krygt hy den naam *Liukiang*, en vloeit van daar na de Stad *Chungking*, en de groote Revier *Pa*, welke naam hy ook aan neemt. En voorby de Stad *Queichen* geraakt zynde, valr hy in 't Landtschap *Huquang*, en krygt niet verre van de Stadt *Kingscheu* weer den naam *Takiang*. Tot dus verre schiet hy met veele kromme stroommen, en een groot geweld van water, door kromme valeien, gevaarlyke klippen en yffelyke steilten, die de Sineezen evenwel, in 't varen, met een zondertlinge vaerdigheid weten te myden en te schuwen. Voorby de Stadt *Kingscheu* begint hy allengs zachter te vloeien, valt aldaar ten Noorden in 't Meir *Tungting*, en treed voorby dit Meir en de by leggende Hooft-stadt in 't Landtschap *Kiangsi*, alwaar hy uit het Meir *Pengsi* of *Poyang* een groot geweld van water, en den naam *Tangcu Kiang* ontfangt. Van de Stadt *Kieu Kiang* tot aan de Zee *Foum*, dat over de honderd Leuk-sche mylen verre is, stroomt de Revier zoo zacht en zoet, dat de scheepen zoo wel voor als in de wind met volle zeilen daar op kunnen varen. 't Is een wonder om te verhalen, dat men zoo verre landwaart in, voornamelyk in de nieuwe en volle Maan, eb en vloed in deze Revier verneemt, en de Zee-visch tegen stroom zoo verre op zwemt. Alhier strekt zich de zelve tot de breedte van twee mylen uit, en bewatert en maakt het gantsche Landtschap *Nanking* vruchtbaar. Eindelyk, na dat hy de Stad *Nanking* en *Chinkiang* is voorby geraakt, stort hy door een grooten mond in den Oceaan zelf. In dezen mond leit een Eiland en Stadt, dat met krygs-volk en scheepen wel voorzien is. Ter weder-zyde op den oever van deze Revier vind men dootgaans zeer veel groote en kleine Steden staan.

De Geele Revier, zoo gheeten na de kleur des waters, dat door de geelheit der grond veroorzaakt word, is op Sineesch *Hoang* gheeten, en schynt in 't eerste wel een Moeras te zyn, maar de snelheit en 't groot geweld des stroomenden waters wyzen heel anders uit:

want zoo ongelooflyk snel komt hy affschieten, dat de scheepen den stroom niet op kunnen zeilen, maar moeten met een groot getal van trekkers, en wel eens zoo veel als op andre plaatzen, tegen stroom op getrokken worden. Op eenige plaatzen is hy een halve myl breed, en op zommige wat breeder: maar in de lengte strekt hy zich tot over de acht honderd mylen ver. De Sineezen beschryven de zelve met deze of diergelyke woorden: *De Revier Hoang neemt zynen oorsprong uit de Zuiderlyke Gebergten Quenlun, die d'Inwoonders Otunlao noemen. Het water, dat meer als uit honderdt Bronnen vloeit, zied boven op het Meir, dat uit deze Bronnen ontstaat, en Singcieu genoemd word, en tachtig stadien in 't vierkant beslaat. Uit dit Meir loopt het water door een Waterleiding, en maakt een ander Meir, dat een weinig kleinder als de voorgaande is. Hier van daan vloeit de Revier Hoang na 't Noorden, en keert zich allengs na 't Oosten. Na een weinig vloeiens valt hy in 't Landtschap Xensi, en zet zynen loop recht na 't Oosten. Daar na schiet hy na 't Noorden voorby de zandige vlakten of woeste wildernis, en raakt hier van daan na 't Zuiden weer in Sina, en valt by 't Landtschap Xantung in Zee.* En dit is 't geene de Sineesche Schryver van deeze Revier schryft.

Hier uit blykt dat deze Revier, naast de Revier *Kiang*, de grootste en vermaardste van gantsch *Sina* is. En schoon hy als een uitlander van uitheemsche volken in *Sina* treed, zoo vreesst hy evenwel de Sineesche wetten niet, die niet toestaan dat eenigh vreemdeling in hun Ryk komt; maar hy wreekt zich hier over aan de Sineezen, met hunne Landtschappen dikwils deerlyk onder water te zetten. Want hy ryst dikwils ten bedde uit, en jaagt slijk en water over landen en akkers heen. De bergen *Quenlun*, daar hy zynen oorsprong uit neemt, zyn, myns oordeels; de Amasische bergen, en niet zeer verre van het Ryk *Laor* of *Tibet* gelegen: Ja, dat noch meer is, de gelegentheit det plaatzen en gewesten wyft uit, dat uit de zelve bergen de Revier *Ganges* in *Bengale*, de Revier *Meson* in *Laor*,
en

en meer andere vermaarde Revieren, die de gewesten *Sion* en *Pegu* bewateren, haren oorsprong hebben. Want de Sineezen bewyzen dat zeer veele en groote Revieren, die na 't Zuiden vloeien, uit dit Gebergte haren oorsprong nemen. Wyders, na dat deze Geele Revier de onmeetbare landstrecken van *Sifan* en *Taniju*, die geensins onder de Sineezen staan, voorby is geraakt, valt hy by de Stadt *Lingao*, niet verre van de Stadt *King* in 't Landschap *Xenfi*, in 't Ryk *Sina*, ter plaatze daar zich de groote Muur na 't Oosten strekt, dien hy ook bekabbelt en bespoelt. Daar na schiet hy snel en gewind, zoo wel na 't Noorden als na 't Oosten, voorby de woeste Wildernis *Samo*, twee duizend stadien verre, en keert zich voort na 't Zuiden, alwaar hy door de poort *Se*, die in de groote Muur is gelegen, komt te vallen; en verstrekt voorts een scheids-paal tusschen de twee Landschappen *Xenfi* en *Xanfi*. Hier van daan treed hy in 't Landschap *Honan*, daar na in *Xantung*, en loopt zeer verre in 't Landschap *Kiangnan*, tot dat hy by de Stad *Hoaig-nan* met groot gedruis en zeer grondig watet in Zee stort. Eertyds liep hy ook door *Peking* en *Xantung*; maar de schrandere en naerftige Sineezen hebben met grooten arbeid des zelfs kil na eenen anderen weg zeer verre afgeleid: 't welk zy hierom deden, dewyl hy die gewesten, die zich zeer verre in de vlakke uitstrekten, met het overwateren eindelyk zou wegh en afgespoelt hebben. Evenwel hebben de Sineezen noch een kleenen kil gelaten, waar aan men zien kan dat de Geele Revier eertyds hier haren loop gehad heeft. Het water van deeze Revier is zeer grondig en drabbig, en heeft, gelyk te vooren alreê gezegt is, eenen geelen kleur. De Sineezen willen dat dit water binnen de tydt van duizend jaren niet klaar kan worden; zulks zy ook deze woorden, *Wanneer de Geele Revier zal klaar worden*, voor een spreekwoord gebruiken, alsze van een zeer zwaare of onmogelyke zaak spreken. De bootsluiden, die op deze Revier varen, maken dit water, alsze het willen gebruiken, met Aluin daar in te smyten,

zeer klaar en helder: want als dit water hier meê gemengt word, zoo zakt de slijk terstond onder na de grond.

Water-vallen.

IN 't Landschap *Xanfi*, by *Pingjao*, is een groote Water-val, waar af men 't gedruis eenige mylen verre kan hooren.

In 't Landschap *Kiangsi*, by d'eerste Hooft-stadt *Nanchang*, is een berg *Pechang*, dat zoo veel als de Berg van honderd roeden gezegt is, dewyl het water met een sterken val honderd roeden ver affschiet.

In de Revier *Chuem*, die by *Xunking* door steenen en steile klippen vloeit, leggen zes-en-dertig Water-vallen, waar van, met een yffelyk gedruis en geraas, 't water neêrwaarts stort.

By de tiende Hooft-stadt van 't boven gemelde Landschap *Kiangsi*, is een Revier *Xemuen* of *Heng* geheeten, die met groot geweld uit een Water-val komt storten, die de Klok genoemd word, om datze een geweldigh groot geluit geeft.

De Revier *Tao* vloeit by de Stadt *Linijao*, met zoo groot een gedruis en geraas, als of het donderde.

In 't Karspel *Chunking*, by de kleine Stadt *Chung*, is een Beek *Mingyo*, die uit het gebergte, door steile klippen, over de vyf roeden met groot gedruis komt affschieten: beneden langs den oever staan oude en hooge boomen.

Uit het gebergte *Taye* komt het water omtrent viert honderd roeden hoogh afvallen.

By de Stadt *Tan* is een groote Water-val, waar uit een Meir ontstaat.

By de Hooft-stadt *Choxang* is een Revier *Xangyung*, waar in een groote Water-val is, die, zoo men slechts maar eenen steen daar in smyt, terstond donder en regen veroorzaakt.

By de Stadt *Hoeichen* is een Revier *Singan*, die, tusschen valeien en steenklippen, drie honderd en tzeftig Water-vallen heeft.

In 't Landschap *Fokien*, by de Hooftstad *Tingcheu*, is een Revier waar langs men na *Jenping* vaart; in de zelve leg-

gen veele Water-vallen en zeer gevaarlyke Zand-platen. Als de scheepen met het afvallende water hier voorby zakken, zoo sturen de Schippers, om geen gevaar te loopen van aan stukken te stooten, eenige bondels stroo voor af, waar tegen de scheepen zeer zacht komen aan te stooten; zulks de zelve door dit middel behouden, en zonder letzel daar voorby raken.

In 't Landtschap *Quangsi*, by de Hoofstad *Pinglo*, is een Revier, *Ly* geheeten, die tusschen zeer enge en diepe valeien, en dikwils door klippen en steenen met groot gedruis voort rolt; in de zelve leggen ook drie honderd en tzeftigh Water-vallen, zulks in de zelve naauwliks scheepen varen kunnen.

In 't Landtschap *Queichen*, by de stad *Ganchoang*, vertoont zich een Waterval van twaalf roeden hoog.

By de Stad *Kiegan* leit de Revier *Kan*, alwaar die gevaarlyke Steen-klippen, *Xetapan* geheeten, haar begin nemen. Van deze Stad is het zeer gevaarlyk te scheep de Revier af te zakken, dewyl daar zeer veele scheepen schipbreuk komen te lyden, en dat van wegen de blinde klippen en banken, waar over de Revier zeer snel en gezwind heenen rolt. Achtien plaatzen zyn'er, daar men het meeste gevaar loopr; uit welke oorzaak deze Revier ook *Xetapan*, dat zoo veel als achttien Water-vallen te zeggen is, genoemd wordt. Gemeenlyk nemen de meeste scheepen uit deze stad een ervaren Stuurman of Lootsman in.

By de Stad *Ce* is de Revier *Tan*, dat root te zeggen is: want des zelfs wazer ziet'er zoo root als bloet uit. De Sincezen schryven dat het water eertyds zeer klaar was, maar dat het van *Pei*, eenen zeer vrouwen Landvoogt der Koningen *Chao*, die roode kleur (dewyl hy zich zelve by den oever om't leven bragt) gekregen, en tot dus lang behouden hadt.

In *Chingtu*, 't eerste Karspel van 't Landtschap *Suchuen*, vloeit voorby de kleine Stad *Cu* een Revier, die gemeenlyk de Revier der Paerlen genoemd wort; dewyl des nachts in de zelve lichten glinsteren, die de Sincezen voor Karbonkels houden, en *Ieming* noemen, dat is, Nacht-lichten.

Voorby de Stad *Tungcheu* loopt de Revier *Siang*, die water heeft zoo klaar als een kristal, zulks men, schoon de zelve eenige roeden diep is, op den grond steentje voor steentje tellen kan.

By *Foning* vloeit een Riviertje uit den bergh *Talao*, welks water in den Herfst-tydt blaauw van kleur is: d'Inwoonders wasschen dan hunne kleederen daar in af, die dan mede blaauw van kleur worden.

De Revier *Kiemo*, by *Paogan*, heeft, naar men zeyd, zoo licht water, dat 'er geen hout noch schip op dryven kan, maar zoo dra als ze daar op komen, zakkenze te gronde, eveneens als of ze in de lucht gezet wierden.

De Revier *lo*, by *Kancheu*, word de Zwakke Revier genoemd, ter oorzaak van haar water, dat zoo licht en dun is, dat het geen kaf dragen kan.

By *Chingtien*, op den bergh *Cucaï*, is een klein Riviertje, dat zeer zoet en welriekend water heeft.

By de Stad *Han* vloeit de Revier *Co*, welks water zonderling bequaam is; en gezocht wordt om 't yzer daar mee te scherpen.

By *Choxan* is de Revier *Cungyang*, welks wazer alle vlekken en plekken uit de kleederen wegh neemt; ook is het zeer bequaam om het yzer daar mee te scherpen, dewyl het eenige scherpigheit by zich schynt te hebben.

In *Hoquang* is de Revier *Han*, die uit het gebergte van de Hoofstad *Vuchang* vloeit; des zelfs water, dat meer als gemeen kout is, tempert in de Honds-dagen de hitte der lucht. Te dezer oorzaak hebben de Koningen over de Revier een Paleis laten stichten, daar in zy zich des Zomers, om de groote hitte te schuwen, gemeenlyk onthouden.

In 't Landtschap *Honan* vloeit de Revier *Ki*, by de Stad *Hooiking*, uit den berg *Vanguo*, daar na begeeft zy zich onder d'aarde, maar komt terstond weer te voorschyn, en maakt het Meir *Taye*, uit dit Meir vloeitze weer in een enge gracht, en word de Revier *Ci* genoemd.

De Revier *Kinna* wordt de Goudtryke Revier genoemd, om dat d'Inwoonders

ders een groote meenigte gouts daar uit rapen.

Voorby de Stad *Pexan* vloeit de Revier *Che*, die ook *Hoanglung*, dat is, de Geele Draak, genoemd word: want de Sineezen verciere datze daar in een geelen Draak, ten tyde van 't geslachte *Hana*, gezien hebben.

De Revier *Siangyu*, die voorby de Stadt *Mielo* vloeit, is hier door vermaard geworden, om dat zy oorzaak is dat de Sineezen het Feest *Tuonu* vieren. Dit Feest word door gantsch *Sina* op den vyfden dagh der vyfde maand, ter gedenkenis van een zekren trouwen Landtvooght, die zich zelyen in deze Revier verdrong, als eenige verraders na zyn leven stonden, met groote pracht, gejuig en blydschap geviert. Hy was by den volke, daar hy overgebood, zeer bemint en wel gewilt; te dezer oorzaak worden ook t'zyner eere te scheep schouwspeelen met groote gastmaalen aangerecht, van de geene die hunnen Landtvooght noch schynen te zoeken. En zoo geweldig is het vieren van dit Feest in 't gebruik geraakt, dat zulks nu door gantsch *Sina* gedaan wordt, daar het te vooren alleen maar op een eenige plaats geschiede. Zy vertoonen op verscheidene vergulde scheepen, die Draaks-gewyze gemaakt zyn, met heen en weêr te loopen, verscheidene spiegel-striden. Ook krygen de overwinnaars zekre pryzen, die uit het gemeen gegeven worden, en dikwils vry hoog te staan komen.

In 't Landschap *Kiangsi*, by de Stad *Vuchen*, loopt de Revier *Lienfan*, daar uit de Sineezen water halen, dat in de waterloopers (die zy in plaats van zandloopers gebruiken,) gebeezeit wordt; want dit water is het minste van alle andere waters de verandering van tydt en weêr onderworpen.

By *Kiegan* is een Revier, *Senting* geheeten, dat op Neêrduitsch een Fluit te zeggen is, om dat des zelfs water, in 't snel vloeien door steenen, een zoet geruis en aangenaam geluit van zich geeft.

By *Xinchen* is de Revier *Xo*, waar van men voor wis verrelt, dat des zelfs water veel ziekten geneest.

In 't Landschap *Junnan*, by de Stadt

Likiang, verspreit zich de Revier *Kinxu* in een groote breedte, en maakt een Meir van dertig stadien, het welk zoo diep is, dat 'er geen grond te krygen is.

In 't Landschap *Chekiang*, by de Hoofstad *Hangcheu*, loopt een Revier, die, ten opzicht van haren loop, nu *Che*, dan *Cientang*, en op zommige plaatzen *Cingan* genoemd wordt. Deze Revier verwekt op den achtienden dagh der achtste maand (die by d'Europers de Wynmaand is) by deze Stadt een hoog Zee-gety; invoegen de Filofofen hier uit stoffe van te twistredenen kunnen halen. Men verneemt het gantsche jaar door wel een groot en hoog gety; maar dit, dat in Wynmaand geschied, overtreft alle d'andere in kracht en geweld van water: want groote golven werpt de Revier dan op, die zoo hoog als bergen gaan, een groot gedruis en geraas maken, en scheepen, die over dwars leggen, doen vergaan en te gronde helpen. En zoo berucht is deze dagh, dat de gantsche Stadt en de Landvoogden, omtrent vier uren, zich na de Reviere begeven, om deze wonderlyke beweging te dien dage oogenschynlyk te aanschouwen.

Bronnen.

IN *Chinting*, de vierde Hoofstad van 't Landschap *Peking*, leit een Meir die uit twee bronnen haren oorsprong neemt, van de welke d'een zeer kour, en d'ander zeer warm water heeft, daerze nochtans dicht by malkandre staan.

Op den berg *Ganlo*, by de Stad *Jungchang*, is een steen, die de gedaante van een menschen neus vertoont: uit de neusgaten springen twee bronnen, waar van d'een warm en d'ander kout is.

In *Tengcheu*, de vyfde Hoofstad van 't Landschap *Xantung*, is een bron, *Hannuen* geheeten, dat een recht mirakel der nature is: want teffens welt hy kout en warm water op.

In 't Landschap *Xensi*, in *Linchang*, de vierde kleene Stadt van d'eerste Hoofstad *Sigang*, is een bron als kristal, en heeft naauwliks vyf voet water, welk bovenste zeer kout is, maar op den

den grond is 'et zoo warm, dat niemant de voeten daar in kan houden.

In 't Landschap *Quangsi* is een bron, wiens eene helft troebel en d'ander helft helder en klaar is: en schoon het troebel en klaar water onder malkander gemengt en geschud wordt, zoo scheiden zich deze deelen evenwel weêr van malkandre, en krygen terstond haar voorige kleur.

In 't Landschap *Queichou*, in de zeste kleine Stadt van de zeste Hooft-stadt *Tunggin*, is een bron, die door een zelven mond tweederlei water van zich geeft: te weten, klaar en helder, en troebel en drabbigh. Als het water uit d'ader is gesprongen, zoo gaat ieder een byzondren weg, eveneens als of'er een onderlinge vyandschap was. Het klaar water wordt gebruikt tot den drank die van Rys gemaakt word.

By *Tungping* is een bron, wiens water zoo heet is, dat men daar in een Ei kan gaarkoken.

By de Stadt *Hiaoy* is een berg *Cao-tung*, waar op men zeer veele warme baden en heete bronnen heeft.

In *Hoangcheu*, de vyfde Hooft-stadt van 't Landschap *Huquang*, is een berg gelegen, daar op een bron is, die zeer warm water uitlevert. Zoo een bron is mede by de Stadt *In*, die hierom *Ven* geheeten is.

By *Iuencheu* vloeit uit den bergh *Nang* een bron, wiens water het gantsche jaar door zoo kout is, dat niemant het zelve kan drinken, 't en zy het zelve eerst een weinigh in de Zon heeft gestaan.

By *Chenning* is een bron, *Caikus* geheeten, die zeer kout water heeft, daar nochtans het gantsche omliggende land door de hitte des onderaardschen vuurs zeer heet is.

By de Stadt *Iengar*, in 't Landschap *Xenfi*, vloeit uit het gebergte een Jodenlymachtige vocht, die *Peterolie* genoemd, en aldaar tot het geneezen van de Schurftheit gebruikt word.

By *Hoaking*, de vyfde Hooft-stadt van 't Landschap *Honan*, speelt eertyds met groot gedruis de bergh *Tai*, en maakte een hol van drie honderd roeden diep. Hier uit vloeit nu een Jodenlymachtige dikke en vette vocht, die

in veele dingen in plaats van oly gebruikt wordt, en zeer aangenaam van smaak valt.

In 't Landschap *Suchuen*, in *Nui-kiang*, d'elfde kleine Stadt van d'eerste Hooft-stadt *Chingtu*, is een Water-bron, die nu opklimt en dan weêr neêrdaalt; en is bevonden dat de zelve, schoon hy zoo verre van Zee is gelegen, evenwel het gety van eb en vloet der Zee onderhoud.

In 't Landschap *Fokien*, by de Hooft-stad *Hinghoa*, is op den kruin des bergs *Hucung* een Put, wiens water, met op en af te loopen, het gety van eb en vloet der Zee waarneemt.

By *Iungchang* is een bergh *Gailo*, waar op een zeer diepe Put is, die den Inwoonders een voorteecken van een vruchtbaar of een onvruchtbaar jaar verstrekt, indienze slechts maar letten of des zelfs water hoog of laag staat.

By *Iunking* is een bron *Tieju*, de Melk-bron geheeten, van wegen de zoetigheid des waters.

By *Vuting* is een bron, *Hiangxui* geheeten, die zonderling welriekend water in de Lente heeft: op welken tydt d'Inwoonders (dewyl zulks wat meer als gemeen is) aan dezen bron komen offeren, en Rys-water, datze met wyn mengen, drinken. Dit water, naar hun zeggen, geneest zeer veele ziekten.

In 't Landschap *Honan* is een zeer schoone bron, *Ping* geheeten, daar by een steene kolom, op dat een ieder dezen bron met aandacht zou aanschouwen, opgerecht staat.

In 't Landschap *Huquang*, by de Hooft-stadt *Hoangcheu*, is een bron, *Loyu* geheeten, die de stad *Kinxui* zeer vermaart maakt: want om de drank *Cha* daar van te maken is dit water het beste naast het tweede.

In 't Landschap *Junnan* is een bergh *Xang*, daar op een zeer koude bron is, die evenwel de Jicht zonderling geneest.

In *Quangnan* is een beek *Nanmo*, die altydt warm water uitlevert, dat zeer goet is om zich daar in te baden, en heeft ook den naam dat het veele ziekten kan geneezen.

By *Cioking* is een bron, die warm water heeft, waar in de geene gewassen

worden , die benauwt van borst-zyn , en eenige verstoppingen in 't ligchaam hebben , daar af zy dan op deze wyze zeer licht genezen worden.

By de Stad *Lingan*, op den berg *Sien*, schryft men dat een Bron is , wiens water , als men daar dikwils af drinkt , het vleesch wit maakt , en een zonderlinge kracht heeft om magre luiden vet te maken.

By *Xunte* is een holle bergh *Tang* , (dat op Neêrduitsch zoo veel als een Badstoove te zeggen is ,) die warm water uitlevert , dat goet voor de schurft-heit is.

By *Chelo*, op den berg *Manglo* , is een Bron die vergiftigh water heeft ; en waar aan de menschen en beesten , schoon datze noch zoo weinigh daar af gedronken hebben , terstondt dood op d'aarde neêr vallen.

Niet verre van *Taogan* is een groote Put met zout water , daar af zout gemaakt word , dat door 'r gantsche Landschap verbeezigt wordt.

By *Penxui* is een berg *Fonien* , waar

op zeer veele Zout-putten zyn , als ook by de Stad *Queichen* , op 'r rouwe gebergte. In *Hengman* zyn acht-en-dertigh Water-bronnen ; en in *Nanmin* negen Zout-putten.

By *Jangcheu* zyn zeet veele Zout-pannen , waar in het Zout eveneens gemaakt word , als in Europe van Zee-water.

In 't Landtschap *Kiangsi* , by *Nanking* , is een Bron , *Lien* geheeten , wiens water in 't vallen zich eveneens vertoont als een laken dat van zilverdraadt geweven is. Uit deezen Bron vlocien dertigh kleene Reviertjes , en des zelfs water word zeer gezond gehouden.

By *Sintien* komt het water uit den berg *Caimiao* vallen , dat een geduurige Regen-boog vertoont , als de Zonne-stralen daar op komen vallen.

By de Stad *Iaocheu* , is een berg *Xehung* , de *steenige Regen-boog* geheeten , om dat het water , dat uit den zelven komt vallen , aan een iegelyk een geduurige Regen-boog vertoont.

DARTIENDE HOOFTSTUK.

Van Bergen.

Wonderlyk
waangelooft
in de Ber-
gen.

Zeer zorgvuldigh en waangeloovig zyn de Sineezen in 't uitkiezen der Bergen ; dewyl , naar hun meening , al hun voor- en tegenspoed daar in gelegen is , en die van de Draken , dien zy d'oorzaak van al hun geluk toeschryven , bewoont worden. Dit is ook d'oorzaak waarom de Sineezen , indien ze eenige Graf-steden willen bouwen , (dat gemeenlyk van scharryke luiden op 't Gebergte geschied) de gedaante des bergs zeer naerfstelyk onderzoeken , alle d'aderen door snuffelen , en zich kosten noch moeite ontzien , om een gelukkige aarde , namelyk 't hooft , den staert of 't hert van een Draak , te verkrygen : want zy achten dat hier uit , naar wensch , alle geluk den nakomelingen van den overledene ontstaan zal. Veele , die zich voor ervaren in deze

kunst uitgeven , en in 't uitkiezen op de gedaanten der bergen letten , ziet men door geheel *Sina* zwerven , eveneens als de Sterrekykers en Hand-bezienders , die uit den loop der Sterren , en de trekken en gedaante der handen , een ieders aanstaande noodlot belooven te voeren te spellen. Wyders , in 't betrachten der bergen , zullen wy letten op der zelve grootte , hoogte , krui-
nen , valen , heuvelen , hooien , artzenyachtige kracht , gestalte , wonderdaaden , gedierten , naerstigheidt der menschen , geschiedenissen en Inwoonders.

De berg *Lungciwen* , by *Kungyang* , is ontrent twee mylen en een half groot.

De berg *Suming* , by *Xaobing* , beslaat een plaats van zeven mylen en een half.

De

De berg *Lofeu*, by *Polo*, is in zynen omtrek achteen mylen en een half groot.

De berg *Tiengo*, by *Pingkiang*, is eenen-dertigh mylen groot; zoo groot is ook de berg *Quanghia* by *Nankang*.

De berg *Heng*, by *Hoenyuen*, is vyftig mylen groot; even zoo groot is ook de berg *Uncung*, die omtrent *Kiegan* dicht by *Ganfo* leit.

De berg *Yen* begint by *Iotyen*, en strekt zich drie-en-zeftig mylen vetre; zoo groot is ook de bergh *Quan*, die by de Stadt *Chingchang* haar begin neemt; als ook de bergh *Caoleang*, by de Stadt *Leangxan*.

Te *Kinboa* by *Tu*, leit de bergh *Kiming*, die de grootste van alle bergen in gantsch *Sina* is.

By *Gingcheu* leit de bergh *Langsie*, die zich tot aan de Zee uitstrekt: op de zelve leggen veele Dorpen, die Keizer *Xio* liet stichten, als hy verordende dat dertigh duizendt menfchen zich op dezen berg onthouden en die bewoonen zouden.

By *Linkiang* is een zeer groote berg, *Mung* geheeten, die vol bosschen en aangename weiden is.

De bergh *Ximus* by *Taigan* heeft de hoogte van derde halve myl. Men zeid dat men op des zelfs kruin in d'eerste Hanekraai de Zon kan zien op gaan.

De berg *Piu*, by de Stadt *Guei*, is zoo hoog, dat de Sineezen den zelve de hoogte van drie mylen en twee derde deelen toefchryven. Van des zelfs kruin kan men de Hooft-stadt *Chingtu* zien, over alle d'andere bergen heen.

De berg *Tientai*, als ook de berg *Su-ming*, by *Xaobing*, is vyf mylen hoog.

De berg *Venpi*, in 't Landschap *Queicheu*, reikt met zyn kruinen boven de wolken.

By de Stadt *Chingtuleit* een berg *Ieking*, die hooger als de wolken is.

Te *Sintien* leit de berg *Pie*, die d'allerhoogste van alle bergen is, en zeer verre boven de wolken reikt.

By de Hooft-stadt *Lingkiang* is een zeer hooge berg, *Mung* geheeten, die mede zeer verre boven de wolken ryft.

By de Stadt *Xefan* leit de bergh *Tafung*, die tot aan den Hemel schynt te reiken.

By *Cangk* is een zeer hooge bergh *Iuntai*, die hierom by de Sineezen de Throon des Hemels genoemd word.

De berg *Hocang* is zoo hoog, datze tien duizendt voeten boven der aarde ryft.

By de Stadt *Van* leit een Eiland *Tochen*, van honderd stadien groot, waar op een bergh leit, die tot in de wolken steigert.

In 't Landschap *Quantung*, by de Stad *Hoeichen*, is een berg, *Lofeu* geheeten, die over vier mylen hoog is.

By *Liencheu* leit een bergh *Loyang*, die zoo hoog is, dat men naauwliks in twee dagen op des zelfs kruin kan klimmen.

De berg *Kiming*, by de Stadt *Tng* gelegen, is zoo hoog, dat men negen dagen reizen moet, eer men op des zelfs kruin kan komen.

In 't Landschap *Suchuen* leggen d'allerhoogste bergen.

By de Stadt *Kienning* is de berg *Xin*, waar op men over alle bergen de Zon in Zee kan zien op gaan.

Omtrent *Sintien* is de berg *Pie*, die met zynen kruin boven spits toe loopt, in form van een Graft-naalt; hierom word hy ook *Pie*, dat is, de Peneel, geheeten.

De berg *Tulie*, by de Stadt *Van* gelegen, verheft een zyner kruinen zoo hoog, dat nooit eenigh vogel daar op durft vliegen.

De bergh *Fan*, by de Stadt *Linchen* gelegen, heeft een kruin, die boven in form van eenen dobbel-steen toeloop.

De kruin van den berg *Hocang* is zoo hoog, dat 'er nooit regen of sneeuw op valt, nochte men hoort daar op nooit donderen.

De berg *Latung* heeft een zeer spitzen kruin van twee honderd roeden.

De berg *Ki* heeft eenen kruin die over de honderd roeden hoog is.

De berg *Sienye*, by *Linchen*, heeft eenen zeer hoogen kruin, die, gelyk een muur van eenen steen gemaakt, regelrecht op en neêr gaat.

De berg *Cu*, by *Xunte*, die het Weeskind geheeten is, om dat hy alleen maar een eenigen kruin opsteekt, overtreft alle andere in hoogte.

Kruinen
der Bergen.

In *Quangsi*, by de stad *Ieyang*, leit de berg *Paofung*, op wiens kruin, die tot aan de wolken reikt, een steene huis staat.

By *Lieuchou*, op den berg *Sienye*, is een zeer hooge kruin, die eveneens als een muur recht op en neer gaat, en boven op den top een steene huis heeft staan.

By *Unting* is de berg *Hingkien*, die doorgaans ongebaant en steil is; maar op den kruin is hy effen. Men klimt daar by eenen weg op, die zoo smal is, dat 'er geen twee neffens malkander kunnen gaan; ten tyde van oorlog verstrekt de zelve den Inwoonders een schuil- en vry-plaats.

Te *Changte* is een berg *Tyang*, die zoo steil en hoog is, dat men naauwliks daar op kan klimmen; op des zelfs kruin is evenwel een groote vlakke, waar op by tyd van oorlog zich veel begeben, om 't gevaar t'ontgaan.

De berg *Tapien*, by *Txui* gelegen, heeft zoo een vlakken kruin, dat zich daar op een effen vlakke van vier mylen en een half vertoont.

De berg *Xin* heeft eenen kruin, op wiens toppunt een Paleis staat, dat zich tot in de wolken verheft.

In *Paoking* leit een berg *Chingcang*, wiens kruin de gedaante van een Kalkoen uitbeeld.

De berg *Xintang* is zoo hoog en steil, dat men 'er naauwliks op kan klimmen: op des zelfs kruin leit evenwel een vermakelyk en vis-ryk Meer, dat rondtom met boomen en bloemen omcingelt is.

By *Pingo* is de kruin *Monien*, of de Kruin der oogen, om dat hy op den toppunt twee groote steene oogen heeft.

In 't Landschap *Chekian*, by *Hangchen*, leit de bergh *Fungboang*, die twee zeer hooge kruinen heeft, die tegen elkandre over staan, en zoo hoogh zyn, datze tot in den Hemel schynen te reiken.

De berg *Ciexe*, by de stad *Ho*, heeft twee zeer hooge kruinen, waar door, eveneens als door een poort, de Geele Rivier vloeit.

De berg *Tien* word het Oog des Hemels genoemd, om datze op twee zeer hooge kruinen twee Meiten heeft.

By de Stadt *Paoking* leit een bergh

Lung, die vier even hooge kruinen zoodanigh in de hoogte opsteekt, dat het schynt dat men van alle kanten een en den zelve kruin ziet.

De berg *Uboa* word de Berg der vyf bloemen genoemd, na de vyf even hooge kruinen, waar van een ieder duizend roeden hoog is.

De berg *Nanmin* tyft met twaalf zeer hooge kruinen naar omhoog.

By *Iuenkyang* leit de zeer groote berg *Totai*, die met vyf-en-twintig kruinen ten Hemel stygt, en zoo schoon en vermakelyk is, datze den naam van *Schoone Toren* verkregen heeft.

By *Kium* is de bergh *Vutang*, die zeven-en-twintigh kruinen in de lucht verheft.

By *Hoeichen* is de berg *Hoang*, waar uit twee-en-dertigh zeer hooge kruinen schieten.

De groote berg *Iunglin* heeft over de zes-en-dertigh kruinen; zoo veel heeft ook de berg *Talao*; maar de berg *Henki* tyft met tzeventig, de berg *Heng* met twee-en-tzeventigh, de berg *Hiana* by *Sinfung* met tnegentig, en de berg *Suming* by *Xaobing* met honderd acht-en-tachtigh kruinen naar omhoog.

By *Hoating* is een Valei van twee mylen groot, dat zoo diep en smal is, dat het licht van den dag daar naauwliks in kan vallen, evenwel loopt 'er noch een weg door.

By de Hooft-stadt *Fochou* is een berg *Fang*, waar op een Valei van derdehalf myl is, alwaar rondtom op de heuvelen Oranje, Citroen en Limoen-boomen groeien.

By *Guchen* leit een zeer diepe Valei, daar niet wel door te reizen is, en loopt daar door ook maar een eenige wegh: langs dezen wegh reist men na 't Ryk *Tungkin*, alwaar onderweegs veel luiden, eer zy daar komen, door de moeielykheit des wegs te sneuvelen komen. Zommigen noemen dezen wegh *Tienmuen*, dat is, de Poorte des Hemels; andere *Queimuen*, dat is, de Poorte der duivelen.

By de Stadt *Paotung* is een Valei, die rondtom met zeer hooge kruinen van bergen beslooten leit, en waar in men alleen maar door een zeer smallen wegh kan komen. In tyd van oorlog begeben zich,

zich, veiligheids halven, meenigte van menschen daar na toe.

By *Chinywen* is de berg *Polung*, wiens heuvelen zich allengs zoodanigh hooger en hooger verheffen, dat de zelve zich eveneens vertoonen als of men de golven van een hol gaande zee zag.

By *Kienyang* is een berg *Uhung*, waar op vyf heuvelen den zeffen in 't midden beslooten houden; de Sineezen heeten dezen eenen de Perel, en de vyf andere de Draken.

By de Stadt *Queilin* is een steile weg door 't gebergte, waar op zeven heuvelen de gedaante van den grooten Beir, die men aan den Hemel ziet, vertoonen.

By *Tegan* leit de berg *Tungting*, waar op een groot Hol leit, daar in geen grond te vinden is.

By de Stadt *Liping* is een berg *Tai-ping*, en daar in een vierkant hol, *Tungui* geheeten, dat in form van een vierkant huis uitgeholt is; ieder zyde is zes honderd en acht-en-veertigh roeden lang, en in 't midden vloeit 'er een Reviertje door.

Op den berg *Iungte* ziet men vier-en-twintigh steene huizen of diepe hollen; en op den berg *Ximo*, by de Stad *Taigan*, zyn ook zeer veele hoolen.

By *Mengyang* leit de berg *Queikine*, die zoo moeielyk te beklimmen en zoo vol hoolen is, dat de spraak onder de Sineezen gaat, darze van den boozen Geest uitgeholt is.

By de Stad *Iengan* leit de berg *Cheng-leang*, daar op een Hol is, daar in veele Afgoden staan.

Op de berg *Cokien* leit een groot Hol, dat eveneens als een afgrond is, en daar in staan twee beelden.

In 't Landschap *Quangsi*, by de Stadt *Quielin*, op den berg *Hayang*, is een waterigh Hol, daar in viervoetigh gedierde en gehoornde visschen leven.

By de Stadt *Cinting* is, op den bergh *Canguien*, een heilzame en gezonde bron.

Op den berg *Pao*, by de groote Stad *Lieuchen*, is de lucht zoodanig van natuur, dat des zelfs Inwoonders nooit voor de Koorts vreezen, en schoon zy die krygen, zoo wordenze ook zeer licht daar af gencezen, voornamelyk in

de Lente- en Grasmaand: want die in deze maanden met de Koorts worden aangetast, kunnen door geen geneesmiddel daar af geholpen worden.

By de Krygs-hoofstadt *Cintien* leit de berg *Into*, daar op zoo een gezonde lucht is, dat de geene, die daar op leven, van geene ziekten weten die door de koude wind of lucht veroorzaakt worden.

De berg *Cokien* wordt de geduurige Lente genoemd, om dat hy het gaantsche jaar door de minste verandering van weêr of wind niet gewaar word, en altyd groen is.

By *Kaochen* is een berg, *Kaoleang* geheeten, die zoodanig van natuur is, dat d'Inwoonders nooit des Zomers hitte, noch des Winters koude gewaar worden; invoegen het daar op, na der Sineezen zeggen, altyd Lente is.

By de Stadt *Iungking* leit de bergh *Liunglai*, waar op des Zomers ys gevonden word.

In 'r Landschap *Xanfi*, by de Stad *Pu*, is een berg *Lie*, by den welken de zeer vroom en vermaarde Keizer *Xunus*, eer hy by dit volk tot Keizer verkoren was, een Boer of Landbouwer geweest was. Deze berg brengt tot noch op dezen dagh geen doornen noch quaade of schadelyke heesters voort; 't welk, na hun verciering, by 's mans groote deugden en verdiensten is toegekomen.

De heuvelen des bergs *Umuên* vertoonen zich eveneens als ofze in de lucht hingen. Gestalte der bergen.

In 't Landschap *Quangsi*, by *Quielin*, leit een berg *Ly*, die de gedaante van een Olifant heeft.

De berg *Utung* beeld een mensch uit, die over end staat en met zyn hoofd voor over bikt.

De berg *Tienmo* wordt het oog des Hemels genoemd, om darze op beide kruinen twee oogen heeft.

De berg *Mingyue* heeft zynen naam van een onderaardsch Hol, waar mee de zelve zoo regelrecht doorboort is, dat dit gat, als men daar tegen over staat, zich eveneens als een blinkende of heldre Maan vertoont. Wondere zeldzaamheden in de bergen.

By *Paoki* is een berg *Chincang*, wiens hoolen, als het wil onweeren of donderen, zoo een yffelyk geluit en geloei geven,

geven, dat men het over de twee mylen ver kan hooren.

By *Sinyang* is een zeer hooge en vermakelyke berg, wiens kruin, als het wil regenen, altydt met een wolk bedekt word.

By *Pingchai* leit een bergh *Pequi*, waar aan men bevonden heeft dat het smelten van den Winter-sneeuw op des zelfs kruin een teken van een goet en vruchtbaar jaar is; maar blyft de sneeuw den Zomer over, zoo is 't een quaad teken.

Men schryft dat de bergh *Fang*, by *Changyang*, zoodanigh van natuur is, dat men in de Lente noch in den Herfst geen wind daar op verneemt, en des Zomers geduurigh wind uit de hooien blaast; en dat in tegendeel des Winters op de zelve wyze de winden door de hooien trekken.

Op den berg *Kesin*, die by de Krygssteden leit, zeyd men dat het ongemeen kout is.

By *Nankang* leit de berg *Quanglin*, die by schoon en helder weêr altydt met wolken en nevels bedekt is; in voegen men de zelve uit het by gelegen Meir naauwliks zien kan, schoon men daar dicht by is.

By *Xaicheu* leit de bergh *Lingfung*, waar op, als het daags geregent heeft, des nachts altydt een groote vlam verschynt; maar niet als 't droog weêr is.

De berg *Hoo* wordt de Vuurige berg genoemd, om dat nacht op nacht zekre lichten, eveneens als ontfleeken kacrfsen, op de zelve verschynen. De Sincezen willen dat het diertjes zyn, die Nacht-muggen genoemd worden, en dat deze uit de Revier na den berg klimmen, en aldaar zoo glinsteren.

By *Munghoa* leit de berg *Tienul*, het Oor des Hemels geheeten: want hier op hoort men zoo eenen fynen en aangenaamen weerklink, dat men den weergalm, schoon iemandt noch zoo zacht spreekt, hooren kan.

Op den bergh *Quan* worden zeer stoute en kloeke Valken en Gieren gevangen, die ter jacht gebruikt worden.

De Sincefche Landbeschryvers verhalen dat by *Sinsing* een zeer groote en dikke berg leit, waar op wilde beesten

en menschen leven, die nergens anders te vinden zyn.

Op den bergh *Fungcao* heeft, naar men zeyd, de vogel Phenix zyn nest: ook schryvenze dat onder dit nest een zeer edele en kostelyke steen gevonden is.

In 't Landschap *Xensi*, op den bergh *Holan*, onthouden zich veele wilde Paerden.

Op 't gebergte, by de Stadt *Linijao*, onthouden zich wilde Ossen, en dieren als Tygers.

In 't Landschap *Chekian*, op den berg *Cutien*, zyn Tygers die geen schade doen; en de wilde Tygers van d'omleggende Landschappen worden tam alsze hier op gebracht worden. Het zelfste we-dervaaft ook den Slangen.

By *Cinyuen*, in 't Landschap *Junnam*, is de berg *Nilo*, waar op zich veele Tygers en Luiparden onthouden.

In 't Landschap *Suehuen*, by de Stadt *Cungking*, leit een berg *Toyung*, waar op men Apen vind, die den menschen zeer gelyk zyn.

By de Stadt *Changcheu* leit de bergh *Cio*, waar op men schryft dat een steen leit van vyf roeden hoogh, en achtien dik, die lilt en beweegt wordt als 't wil stormen.

By *Lioyang* leit de berg *Toinu*, dat is, de Berg van de kostelyke Vrouw: want op den zelve ziet men een beeld van een zeer schoone Vrouw, dat niet door de kunst gehouwen, maar uit de natuur aldaar gegroeit is.

By de Stadt *Iengan* leit de bergh *Chingleang*, alwaar men in een zeeker Hol een zeldzaam heir van Afgoden ziet; te weeten, een heir van omtrent duizend beelden, die alle uit een harden steen gehouwen zyn, en op 't bevel van een zeekren Koning, die op dezen berg zyn leven in eenzaamheit over bragt, gemaakt wierden.

By *Vuchen* leit een bergh *Vangkin*, waar op een wonderlyk beeld staat, dat een mensch vertoont, en na den verscheiden temper des lichts verscheidene kleuren aanneemt, waar aan de Inwoonders kunnen zien of het helder weêr zal zyn, dan of het regenen zal.

Den berg *Fang* heeft Keizer *Xius*, door hulp van vyf duizend mannen, laten

ten doorgraven: want hy hadt gehoort van die boven gemelde bedriegelyke Berg-kykers, die eenen ieders voor- en tegenspoed uit de gedaanten der bergen belooven te vooren te spellen, dat deze Berg te vooren spelde, dat een andere Keizer het Ryk bezitten zou; weshalven, om den voortgang van dit aanstaande noodlot te beletten, liet hy dezen Berg doorgraven.

Op den berg *Cokieu* is een groot Hol, en zoo diep als een afgrond, waar in men een beeltenis van een mensch en zeker gedierte ziet. De Sineezen schryven, dat by aldien iemant dit beeld aanziet, en luits-keels spreekt, terstondt donder en onweêr daar door r'ontstaan komt.

Op den berg *Fiyun* staan in de steenrotzen voerstappen van menschen gedrukt, waar van zommige de lengte van vier palmen van een hand hebben.

By de Stadt *Cing* leit de berg *Loyo*, waar op een groot Leeuwen-beeld staat, uit wiens mond een Bron vloeit.

By de Stad *Xeu*, in 't Landschap *Nanking*, leit een berg *Cuking*, waar op een groot stuk goud gevonden is, dat zeer veele ziekten kan genezen; 't welk ook een ieder aldaar doet gelooven dat het door de Chimische kunst gemaakt is.

De berg *Kieuquan*, dat is, de Berg van negen Paleizen, is alzoo geheeten, om dat de Zoonen van Koning *Cyngan* daar op voor zich negen Paleizen hadden laten stichten, waar in zy zich in de geleertheit en letteren oefenden.

De berg *Lin*, by de Stadt *Taulieu*, is hier door zeer vermaart geworden, om dat *Heyus*, die wonder wel met de Boog wist om te gaan, op den zelven zeven vogelen met zeven pylen, d'een na d'ander, in de vlucht schoot.

By *Kiayu*, op den oever van de Rvier *Kiang*, leit een berg *Chepie*, die door den neêrlaagh, die aldaar *Kacay* van *Cbenijao*s kreeg, zeer vermaart is geworden.

By de Stadt *Ceu* leit de berg *Changping*, die hier door zeer beroemt is geworden, dewyl de Filosoof *Confutius* daar op zyn geboorte-plaats heeft. Op dezen berg ziet men puinhopen en vervalle muraadjen van een zeer oude Stad.

By de Stad *Kioben* leit de berg *Fang*, dien de Graf-steden van d'ouders, die dezen *Confutius* ter wereld hebben gebracht, niet weinigh vermaart hebben gemaakt.

De berg *Kieuchin*, by *Hanyang*, heeft zynen naam van de negen Maagden, om dat negen zusters op dezen berg altydt maagt bleven, en aldaar de Alchemi-kunst oeffenden.

De berg *Moyung*, by *Hintai*, word de Herders-berg geheeten, om dat op dezen berg, zoo de Sineezen schryven, eertydts een zeer schoone Maagt het herderschap geoëffent heeft.

By de Stadt *Cu* leit de berg *Cu*, waar op Koning *Ci* veel goudts begroef, en liet de werk-luiden, die het zelve begraven hadden, op dat zulks niemand zou gewaar worden, om 't leven brengen; dit merkte evenwel een jong zoontje van eenen der zelve, die ook het goud, als hy tot zyne jaren gekomen was, weg nam.

By de Stadt *Cuching*, op den berg *Langsie*, zyn zeer veele Dorpen, die, zedert Keizer *Xius* dertig duizend mannen daar op gebraght hadt, gesticht zyn.

By *Ienchang* leit een berg, *Tocheu* geheeten, die woest, hoog, en rondtom zeer steil is, zoo dat 'er qualik op te klimmen is, en een hand vol volks een groot heir zou kunnen afslaan; maar van binnen leggen verscheidene Dorpen en vlakke weiden.

Op de zeer hooge bergen van 't Landschap *Suchuen*, daar het zelve aan 't Landschap *Honan* komt te grenzen, leit zeker Koninkryk, *King* geheeten, dat op zich zelfs is, en geensins onder gehoorzaamheid van den Sineeschen Keizer staat, alleen ontfangt het, eersthalven en wel-staans wille, van den Sineeschen Monarch de Kroon en Scepter. Deze Berg-luiden willen den Sineezen geensins toegang tot hunne bergen vergunnen, ja naauwliks toe spreken. Dit Ryk is gesticht van de volken van *King*, en d'omleggende Landschappen, die uit het Landschap *Huquang* quamen vluchten, en zich, om den oorlog en de moerwil der Krygs-knechten rontgaan, ten tyde der Koningen op het einde des Stams *Cheva*, na deze

hooge bergen begaven. Op dit gebergte leggen ontelbare valeien, en treffelyk bebouwde landen, die voor den inval en 'r roven der vyanden bevryd zyn.

By de Stadt *Queichen* zyn zeer hooge steen- en klipachtige bergen, voornamelyk in 't Noorder-gedeelte, daar berg aan berg leit, en waar op noch tegenwoordigh wilde en woeste menschen woonen, die geenfins onder de heerschappye der Sineezen buigen willen. Op deze bergen heeft men Zoutputten, en vind aldaar Oranje-boomen, Citroen-boomen, Muschus en Veldthoenders in grooten overvloed.

By *Suming* leit de berg *Changno*, die zoo breed en onnaakbaar is, dat zich daar op wilde menschen onthouden, die van de Sineezen niet onder gehoorzaamheit kunnen gebragt worden; maar zy leven daar in vry en veiligh op zich zelfs.

De Landschappen *Kiangsi*, *Quantung* en *Fokien* grenzen met de wortels

en ruggen der bergen dicht aan malakandre. Op dit gebergte woont een wild en woest volk, dat tot noch onder de gehoorzaamheit der Sineezen niet wil buigen; ja, dat meer is, het verstout zich dikwils uit hunne hooien en schuil-hokken te springen, en uit de naast gelegene plaatzen een roof te halen; hoewel deze wilde Berg-luiden niet gewichtigs noch groots in 't werk durven stellen, dewyl overal Kasteele en Sterkten zyn opgeworpen, die vol Krygs-volk leggen, om 't invallen en heimelyke aanslagen dcezer Berg-luiden te beletten. En schoon de Sineezen dikwils gepoogt hebben deeze Luiden te temmen en onder gehoorzaamheit te brengen, zoo hebbenze evenwel nooit iets kunnen uitrechten, en dat van wegen d'enge openingen der bergen, en onaankomelyke toegangen; waar in men evenwel vermakelyke valeien en wel bebouwde landen vind leggen.

VEERTIENDE HOOFSTUK.

Van Berg-werken, als Metalen, Steenen en diergelyke dingen, die het Aardryk in Sina verschaft.

Door geheel *Sina* vind men een ontelbare meenigte van Mynen, die allerlei Metalen in grooten overvloed bezitten. Gout of zilver uit de Mynen te graven is in *Sina* uit kracht der wetten verboden; dewyl de Sineezen voor vast gelooven dat de menschen, wiens leven veel meer dan het gout en zilver (daarom d'Europers d'ingewanden des Aardryks door snuffelen en ontledigen, en de vlakke des Aardryks van menschen ontblooten) van Keizeren en Koningen behoorde geacht te worden, doorgaans in de mynen door de schadelyke uitwaassende dampen verflikken en om 't leven raken. Evenwel staat eenen ieder vry gout aan d'oeyers der Revieren te zoeken, dat ook aldaar in groote meenigte gevonden word, en daar meê de Sineezen veel meer koophandel dryven, als

datze het zelve in betaling voor andere Waaren geven. Verscheidene andere Berg-werken, als Quikzilver, Koper, Yzer, Tin, Vermiljoen, Lazuur, Vitriool, worden ook in 't gebergte gevonden. Door 't gantsche Landschap *Suechuen* vind men ook zeer uitmuntende Zeil-steen, en d'allerbeste by de groote Stadt *Lincheu*, als ook in 't Landschap *Huquang*. Op 't gebergte *Yochu* vind men een groene steen, die, syn gestooten, den Schilders een treffelyke groene verf verschaft. In 't Landschap *Quantung*, in 't gebied van *Kaocheu*, als ook by *Tali*, de tweede Hooft-stadt van 't Landschap *Iuman*, word Marmer-steen uit de steen-klippen gehouwen, daar af, tot bladen gezaagt, tafels en diergelyk huisraat gemaakt worden: want dit Marmer is zoodanigh met allerlei kleuren gevlamt, dat zich in de zelve gedaanten

ten van bergen, waters, boomen, bloemen, en dikwils heel^e Landschappen vertoonen, niet anders als of al deze dingen zeer kunstig met de Penceel daar op geschildert stonden.

In 't Landschap *Peking* wordt zeer doorluchtige Kristal, en wit en roodt Marmer gegraven: en op 't gebergte *Xaitung*, in 't Landschap *Xanfi*, vind men den steen Jaspis van verscheidene kleuren.

In 't Landschap *Xenfi*, behalven andere kostelyke juweelen, vind men ook op 't gebergte de steen Jaspis, en noch een anderen steen, die by de Sineezen in groote waarde en achting gehouden wordt. De Koopluiden, uit den Ryke *Tarken*, komen dien hier opkopen; en verkoopen den zelfen met groot gewin op andere plaatsen. Deze steen gelykt zeer wel na den Europeische Jaspis, uitgezeid dat hy helderder, en hier en daar met bleek-blaauwe streepen doormengt is. Men zou kunnen zeggen, dat dit een van de steenen is, daar af in de Bybel gesproken wordt, en die onder de twaalf dierbare steenen getelt worden, die aan het kleed van den Priester Aaron hingen, indien men slechts zoo een groote vierkante steen kon vinden, dat des zelfs eene zyde een palm van een hand breed was; dusdanigh een steen is ook voor geldt niet te koop, en dien krygt, als 'er een gevonden word, de Keizer.

In 't Landschap *Xenfi*, by *Chingyven*, op den bergh *Io*, worden zeer klare steentjes gevonden, die na Diamanten gelyken.

Op den bergh *Kiun* heeft men root Marmer.

In 't Landschap *Huquang*, by *Kingcheu*, als ook te *Quenlin*, in 't Landschap *Quangsi*, worden zeer schoone steenen gevonden, waar meê de Sineezen hun inkt zoodanig weten te temperen, als d'Europeische Schilders hunne verruuen.

In 't Landschap *Quantung*, by *Nanbing*, is een steen, die de Sineesche inkt zeer gelyk is, daar meê de Sineezen, gelyk d'Europeers met kryt, op geschaafde en witte bortjes schryven. Aldaar is' ook een zeker slach van een steen, zoo hardt, dat d'Inwoonders

daar af steene bylen en messchen maken.

In 't Landschap *Peking* vind men roets-steenen, en meer andere steenen, die om de kleur en hartheit hoog geacht worden.

In 't Landschap *Honan*, by de Stadt *Changte*, is een bergh die de *Zeil-steen* geheeten word, van wegen de groote meenigte der *Zeil-steenen*, die aldaar gegraven worden.

By de Stadt *Paoning* leit de bergh *Io*, daar uit zeer kostelyke gesteenten gegraven worden; maat men kan daat niet wel op klimmen.

In 't Landschap *Suchuen*, by *Kienchang*, leit een berg, *Tiexe* geheeten, uit wiens steenen, alsze in 't vuur gesmolten worden, yzer druipt, dat zeer bequaam is om fabels en degens daar af te maken.

In 't Landschap *Huquang*, by de Hooft-stad *Hoangchen*, leit de berg *Pao*, daar op men steentjes vind, waar van zommige, alsze in de Zon geleit worden, root, andere geel worden, en ook een tyd lang die zelve kleur behouden.

By de Stadt *Chingtien* leit de bergh *Cucai*, waar op alle boomen en steenen root van kleur zyn.

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Ganbiang*, leit de bergh *Hoan*, die de Geele berg genoemd word, om dat des zelfs gantsche aarde en de steenen byna gout-geel van kleur zyn. Desgelyks heeft ook de berg *Tayven*, by de Stadt *Vuchang* gelegen, steenen en aarde die een gout-geele kleur hebben.

In 't Landschap *Lunnan* leit by de Stadt *Cioking* de bergh *Kinboa*, wiens kruin zich gout-geel van kleur vertoont.

By *Chungchang*, de vyfde Hooft-stad van 't Landschap *Xenfi*, vind men bruinachtige blaauwe steentjes, die met witte streepen onderscheiden zyn, en by de Grooten in groote waarde gehouden worden: want een ieder geloofst dat de kalk, die van deze steenen gebrand word; zeer krachtigh is om 't leven te verwylen; indienze, syn gestooten, in plaats van een genees-middel ingenomen word.

In 't Landschap *Huquang*, op den bergh *Oxe*, worden zwarte steentjes

gevon-

gevonden; het poeder daar afgebruiken d'Artzen tegen de ziekte der keele, en voornamelyk tegen de Squinancie.

By *Hencheu* leit de berg *Xeyen*, die de *Steene Zwaluwe* genoemd wort, om dat daar op, als 't geregent heeft, steenen gevonden worden die wonder wel na *Zwaluwen* gelyken: Ja d'Artzen weten, uit de verscheidenheit der kleure, de mannetjes van de wyfjes t'onderscheiden, en maken van de zelve ook genees-middelen.

By *Tochi* leit de berg *Ciepuon*, waar op men allerlei slach van steenen vind.

In 't Landtschap *Chekian*, by *Tai-chen*, leit de bergh *Gueyu*, waar op alle de steenen, zoo groot als klein, vierkant zyn. En by de Stadt *Siaoxan* is een Steen-myn, die aan meest alle de plaatzen van geheel *Sina* steenen verschaft.

In 't Landtschap *Xensf*, by de Stadt *Lantien*, op den bergh *Vutu*, als ook by de Stadt *Cungchang*, word een bergwerk gegraven, dat een zeer krachtigh en goet genees-middel is tegen alle vergift, quataardige koortzen, en schadelijke hitte der Hondsdagen. Het is rootachtig geel van kleur, met zwarte stipjes besprenkelt, en zomtyds zeer hoogh root; zulks dat het weinigh in kleur van 't Vermiljoen verschilt, hoewel men daar meê niet schilderen kan. Dit zelfste bergwerk vind men ook in 't Land *Suchuen*, by de Krygs-stadt *Po*. Men drinkt het met wyn in, als het eerst daar in een weinigh te weeken heeft gelegen. By d'Europers is het niet bekend; ook word in geene boeken daar af vermeld.

Uit den berg *Fangtai* wordt Moscovisch Glas gegraven; in grooten overvloed vind men dit ook op den bergh *Jumo*. De Kalk, die daar af gebrand word, is, na der Sineezen zeggen, zeer krachtigh om 't leven te verlengen, indienze met wyn ingenomen word. Dit Glas word ook in 't Landtschap *Nanking* by *Fungyang* gegraven.

In 't Landtschap *Quangsi*, by de Stad *Cincheu*, wordt een zekre geele aarde gegraven, die een krachtigh tegen-gift tegen alle vergiften is.

In 't Landtschap *Huquang*, by de Stad *Changte*, wordt Manna geraapt. Dit

wordt ook verzamelt by *Minxan*, op d'allerhooghste kruin van den bergh *Minxan*. De Sineezen houden dit Manna voor een bevroozen dauw.

In 't Landtschap *Xanfi*, op den bergh *Tape*, word een zekre aarde gegraven, die zoo root is, datze voor Vermiljoen, daar meê de Sineezen hunne roode Zegels drukken, gebruikt word.

In 't Landtschap *Xanfi*, op den bergh *Nieuxen*, wordt een zeer witte aarde gegraven, die de vrouwen in plaats van lootwit gebruiken; dewyl de zelve de schoonheit zeer vermeerdert, en alle zwarte plekken en vlekken des lichaams verdryft, indienze met water gemengt, en over 't aangezicht gestreken word. Op Sineesch word deze aarde *Queiki* genoemd, dat zoo veel als d'edele Vrouwe te zeggen is.

In 't Landtschap *Xensf*, by *Lantien*, op de bergh *Jo*, word een blaauw betgwerk gegraven, daar meê de kleeren eveneens als met Pastel blaauw geverft worden.

In 't Landtschap *Xanfi* graaft men Koolen, die weinigh verscheelen van de geene die te Luik in Neêrlandt gegraven worden; in de Noordelyke Landtschappen gebruikenze de zelve aan 't vuur, en stookten de kagchels daar meê. Langzaam raken deze koolen in de brand, maar alsze in de glim zyn geraakt, zoo gevenze zeer groote hitte, en houden ook zeer lang vuur.

In 't Landtschap *Peking*, dicht by *Pingco*, leggen de bergen *Kie* en *Sui*, alwaar koolen, eveneens als turf, gegraven worden, die d'Inwoonders in plaats van hout op den haert gebruiken.

In *Sina* heeft men ook een zekker slach van Joden-lym, die uit de schors van een zekren boom geperft word, en raai en lymachtig als pik is: hier af wort een zekre slach van Sandaraech of rootzel gemaakt, dat de Portugeezen *Ciaro*, en de Sineezen *Cie* noemen. Met dit *Cie* bestrykenze de ledekanten, huisraat, ja zelfs de huizen en scheepen, die daar af glimmen als een spiegel, en met haren glans d'oogen in 't zien zonderling vermaken; en hier by komt het toe, dat de huizen in *Sina* en op 't Eilandt *Japon* zoo sterk glimmen en glinsteren, datze een ieder, om zoo te spreken, schy-

schynen toe te lachêhen. Want met dit Cie wetenze, eveneens als met verf, allerlei hout een blinkende kleur te geven. Uit deze oorzaak gebruiken de Sineezen veel minder dan andre volken, by wien deze lym niet in 't gebruik is, op den tafel over de maaltydt Servetten of Tafellakens. Want schoon op hunne glimmende en blinkende tafels eenigh vet komt te storten, dat kan met een weinigh schoon regen-water, zonder verlies van glans, zeer licht daar afgewischt worden; dewyl in deze tafels, die zeer hart en glad zyn, niets kan in-

drinken. Behalven deze lym heeft men in Sina noch een oly, die uit de vrucht van een zekren boom geperst word, en de boven gemelde gom of lym niet zeer ongelyk is. Het kookzel van deze olie wordt mede gebruikt om allerlei huisraat glad te maken; doch geeft zoo groot een glans niet, hoewelze veel meerder gebruikt word.

Van de stoffe, daar af het Porcelein gemaakt wordt, en van meer andere Berg-werken, is te vooren wydtlooppigh in onze Reis-beschryving gesproken.

VYFTIENDE HOOFSTUK.

Van Wortels, Kruiden, Heesters, Bloemen, Riet, Boomen en Vruchten.

DE zeer groote en wyd strekkende Landstreek des Sineesch Ryks, dat zich niet alleen zeer verre van 't Oosten na 't Westen, maar ook van 't Zuiden na 't Noorden uitstrekt, veroorzaakt dat in geen Gewest des gantschen Aardbodems zoo een groote verscheidenheit van Aardgewassen, onder de lucht van een zelve Ryk, voort komt als in Sina. Want de verscheiden temper des lichts (die nootzakelyk uit deze overgroote Landstreek moet volgen) is d'oorzaak van meenigerlei slach van vruchten; dewyl zommigeweliger onder een heete, andere onder een koude, en andere onder een getemperde lucht voort komen.

De Sineezen zelfs verhalen wydtlooppigh in hunne boeken van de Landbeschryving, wat ieder Landschap voort brengt. En dit kan in 't gemeen met waarheid gezeid worden, ('t welk ook alle Schryvers bevestigen) dat alle dingen, die tot 's menschen onderhoud, ja tot wellust van nooden zyn, niet uit andere plaatzen in Sina gebragt worden, maar in grooten overvloed aldaar binnen 's lands voort komen. Ook mag ik wel stoutelyk uit zeggen, dat alles, wat men in Europe heeft, ook in dit Ryk gevonden word. En indien men hier eenige

dingen gebrek heeft, zoo heeft de natuur dit gebrek met veel meer andere dingen, die Europe ontbeert, vergolden. Op dat nu een ieder des te duidelyker magh weten, met welk een oogst van Aardvruchten, en groot getal van redenlooze schepzelen, de milde natuur dit Ryk en Inwoonders gezegent heeft, zal ik in dit en de volgende Hoofdstukken, op 't kortste en bondigste, deze stoffe afhandelen.

In *Lungping*, d'achtste Hoofdstad van 't Landtschap *Peking*, groeit een zeer edele Wortel, die door gantsch Sina zeer vermaard is, en van de Sineezen *Ginseng*, maar van d'Eilanders van *Jappon Nisi* genoemd word. De Sineezen noemen dezen wortel *Ginseng*, na hare gestalte, dewylze de gedaante van een mensch, (die op Sineesch *Gin* genoemd wordt) die met de beenen wyd van malkandre staat, zeer aardigh veroot. Hy gelykt niet qualyk na onze Europische *Mandragora*, uitgezeidt dat hy veel kleender is; ook twyffel ik niet of de zelve is een soort van *Mandragora*, dewyl hy een en de zelve gedaante en kracht heeft. Deeze wortel gedrooght, is geel van kleur, heeft zeer dunne vezeltjes, waar door hy zyn voedzel zuigt, en is rondtom

In Sina vallen verscheiden heilzame wortels.

met zwatte aartjes besprenkelt, die zoo fyn zyn, als ofze met een fyne schryfpen gehaalt waren. In 't kauwen verneemt men daar in een onaangename zoetigheid, met eenige bitterheit vermengt, maar die zeer weinigh is. Hy vermeerdert zeer veel de levendigmakende geesten, schoon men daar af maar het twaalfste deel van een once inneemt; maar neemt men een weinigh meerder in, zoo versterkt hy de krachten van zwakke luiden, en veroorzaakt een aangename warmte des ligchaams. De geene, die sterk en heet van natuur zyn, brengen zich, met de zelve te gebruiken, gemeenlyk in levensgevaar, dewyl de geesten daar door te zeer vermeerdert en vermeenigvuldigt worden; maar luiden, die door een langduurige ziekte, of uit een andere oorzaak verzwakt, afgemat en uitgeput zyn, doet hy zeer groot voordeel. Den zieltogenden herfstelt hy zomtyds de krachten zoodanigh, datze dikwils noch tydt krygen om andere geneesmiddelen te nuttigen, en tot hun gezondheid te raken. En zoo duur is deze wortel, dat een pond tegen drie pond zilver word opgewogen.

In 't Landschap *Xanfi* word mede deze wortel *Ginseng* gevonden, die de Stadt *Leao* zeer vermaart maakt.

Rabarber.

Het Landschap *Xenfi* verschaft zeer veele en treffelyke geneesmiddelen, voornamelyk Rabarber, op Sineesch *Taihoang* gehecten, die niet in 't wild groeit, gelyk zommige meenen, maar wil in tegendeel met groote naerstigheid en zonderlinge vlyt aangequeekt worden. De wortel is niet hol, maar doorgaans vry vast, en hier en daar met knobbelen en bulten bezet. De bladen komen in gestalte eenighsins met onze kool-bladen overeen, maar vallén grooter. Door de wortels steecken de Sineezen een gat, en hangenze buiten de Zon te droogen; want alsze in de Zon gedrooght worden, zoo verliezenze hunne kracht. Uit dit Landschap, en 't Landschap *Suchuen*, komt voor het meerder deel al de Rabarber, die tot ons in Europe over Zee, of door de Ryken *Caskar*, *Tebet*, *Mugor* en *Perse* gebragt wordt. Want niet zeer is de geene in zaaken

ervaren, die wil dat de Rabarber in die gewesten voort komt; maar men zcid dat wy de zelve uit die gewesten krygen om datze van die volken over gebragt en verkocht word, en nict weet datze uit *Sina* gebragt is.

By *Xunking* wast een Wortel *Scorzonner*, die door een zonderlinge kracht het vergift wederstaat.

In 't Landschap *Queichen*, by *Liping*, groiet d'allerbeste wortel *Sina*.

In 't Landschap *Kiangsi* groeit een Bloem, *Lien* gehecten, wiens wortel zeer treffelyk is, en mede ook al haar nuttigheit heeft. Deze wortel heeft dikwils de dikte van een mans arm, schiet by wylen drie of vier voeten diep in zeer fyne aarde, en is doorgaans met knietjes of leedjes, eveneens als riet, onderscheiden. Des zelfs buitenste schors is heel en goet, maar het merg of vleesch is van binnen zeer pypigh en hol. Dit vleesch is spier-wit, en gelykt na de stoelen van onze aartjesjokken, hoewel het zelve wat onsmaklyker is. Des Zomers, dewyl hy verkoelende is, word hy in groote waerde en voor een lekker-nye gehouden.

In 't Landschap *Suchuen*, by *Liping*, groeit d'oprechte wortel *Sina*; maar door geheel *Sina* de wilde, die beide op Sineesch *Folin* genoemd worden. Geen andre byna als de wilde word tot ons gebragt, die van binnen eenighsins rootachtigh van kleur is, maar valt nergens na zoo groot als d'oprechte of tamme, nochte bezit ook zoo groote krachten niet. De tamme of oprechte groeit en komt voort onder d'aarde, byna op de zelve wyze als de Patatas in Indiën voort komen; en dat voornamelyk in oude Pynboome bosschen: uit welke oorzaak de Sineezen schryven, dat deeze Wortel uit een Gom of Pik van den Pynboom allereerst voort komt, die, van deeze boomen op d'aarde vallende, in de zelve wortelt, en een kruut voort brengt dat zich al kruipende wyd en zyd over d'aarde heenen verspreid, en geduurig met knobbelachtige wortels onder d'aarde voort schiet. Deeze knobbelachtige wortels zyn by wylen zoo groot als een kinder hoofd, en komen in grootte en gestalte met de Indiaansche Kokos-

Kokos-nooten overeen ; ook verschilt der zelve kleur niet veel van de kleur der Kokos-nooren, hoewel de zelve zoo hard en dik niet is, maar weeker, en veel dunder. Onder dezen schors leit een kern of een wit en voosachtig vlees, dat de Sineezen zeer hoogh achten, en in hunne genees-middelen gebruiken ; hoewel zy ook de wilde niet verwerpen, indien zy deze oprechte niet hebben, maar vinden evenwel in de wilde zoo groore krachten niet.

Deze Wortel Sina is eerst in den jare vyftien honderd vyf-en-dertig den Europeers bekennt geworden, als wanneer de Sineezen in de Stadr Goa, in Indiën, de zelve te koop bragren. En niet alleen groeit de zelve in Sina, maar ook in Cochinchina, aan de Malabaarsche kust, en op verscheiden andere plaatzen van Indiën, ja ook in Westindië ; hoewel deze laarste, die in Westindië voort komt, niet voor d'oprechre, na 'r gevoelen van zommige Schryvers, maar alleen voor een soort van den valschen Wortel Sina gehouden word. Voor de beste word gehouden, die smakeloos, vet, zwaar, niet hol, doorgaans vast is, en geen wurm-steek noch verrotting heeft.

Door een zonderlinge kracht, volgens het schryven van Garcias, we-

derstaat en geneest deeze Wortel de Spaansche pokken, en niet alleen deze pokken, maar ook de jicht, beeving, pyn in de leden, 't voet-euvel of podagra. Zeer goet is ook de zelve voor een zwakke maag, ingewortelde hooftpyn, steen in de blaas, en diergelyke gebreeken, die uit koude haren oorsprong nemen. Zeker Schryver Akosta meld in zyne schriften, dat deze wortel zoo weinig letzel veroorzaakt, dat de geene, die de zelve tegen de pokken gebruiken, allerlei spyze, als visch en vleesch, mogen ceren, zonder darze daar af eenigh ongemak zullen gewaar worden. De Sineezen en Indianen gebruiken deze wortel gemeenlyk op deze wyze : zy nemen vier loor wortels, een loot peterceli, en kookten dat in omtrent tien mingelen waters, tot op een derde deel ; het overige afziedel bewarenze in een verglaasde aarde pot, daar de kranken daags een lustige teugh laauw af drinken, en gaan dan daar op twee uren te bedde leggen. Twee uren voor het avondmaal drinkenze weder zoo een laauwe reug ; maar voor hare dageliksche drank drinkenze de zelve kout in. Zommige nemen ook alle daagh, 's morgens en 's avonds, een vierendeel loors gestooten wortel met wyn in, daar op zy, zonder eenig

eenig ongemak, uitgaan en hunne dingen doen.

Gember.

In grooten overvloed heeft men in *Sina* ook de Gember: want op geene plaatsen valt de zelve zoo goet, en groeit zoo weelig voort, als in deze gewesten; hoewel de zelve, des niet reggen staande, in verscheidene andere gewesten, als in *Bengale*, op d'Eilanden van *Molukken*, en meer andere plaatsen in Indiën, weeligh riert en voort komt; en deze ook voornamelyk hier te lande gebruikt wordt. Men vind'er tweederlei soorten van Gember: te weten, een mannetje en een wyfje, welk laatste veel kleender van bladen en wortel is als het mannetje. De bladen gelyken wonder wel na de bladen van riet; zulks de geene, die nooit Gember heeft zien groeien, de zelve voor riet zou aanzien, dat eerst uit der aarde schiet. De bladen van de mannetjes Gember, daar door in de lengte een eenige groote zenuwe of ader loopt, schieten niet over de drie voet hoogh boven d'aarde, zyn wreed in 't aantasten, en zitten hier en daar zonder steeltje aan den stengel, onder alleenigh, maar boven aan tops gewyze by malkandre. De wortels zyn van verscheide zwaarte en grootte, waar onder zommige de lengte van vier span hebben, maar vallen

alle nochtans bros en knobbelachtigh, en schieten niet diep in d'aarde, maar groeien eveneens als riet, effen onder en over d'aarde heen. Een of twee van deze knobbels of klauwen laat men, in 't uitgraven, in de vooren leggen, daar dan aarde over gesmeeten, en eveneens als zaar gemest word. Deze klauw, die in d'aarde blyft leggen, word ook een weinigh, na de drooghte der landen, met zoet water besproeit, en de vrucht daar van (die de weër uit geschooten wortel of klauw is, te weten, de Gember zelf) in 't naast volgende jaar, na de planting of zaajing, uit d'aarde gegraven. Dit uitgraven der wortels word gedaan als de bladen verdorren en verwelken, 't geen in 't midden van de Zomer is. Zommige queeken deeze Gember op een andere wyze voort; te weten, in 't najaar, als de Gember zyn vollen wasdom heeft, halen zy den stonk uit d'aarde, en snyden den wortel, die de Gember is, daar af; daar na steekenze den zelve stonk weër in d'aarde, waar aan dan in 't volgende jaar weder een wortel groeit, die weder, gelyk in 't voorgaande jaar, afgesneden word. De frissche wortels, van wegen d'overtollige vochtigheir, zyn nergens na zoo heet van smaak als de gedroogde; en alsze een weinigh in de

Zon

Zon te droogen hebben gelegen, zoo wordenze onder de klei begraven, op darze, door het wegdroogen der natuurlyke vochtigheit, geen wurmsteek zouden krygen, daar anders de Gember zeer veel noods af heeft. De Gember riect weeligh, gelyk ook alle andere Speceryen, op aan zee gelegene plaarzen. En schoon de Sineezen en andere Indiaansche volken de Gember gemeenlyk onder de Moeskruiden planten, zoo groeit die nochtans van zelf ook in 't wild, hoewel de wilde zoo goet niet is. Als de Sineezen of andere volken, by wien deze Gember voort komt, de zelve willen inleggen of konfyten, zoo schillenze die eerst, en smytenze terstond in pekelf of edik, daar in de zelve een uur of twee dan te weeken leit, daar na wordze uit deze pekelf genomen, en mede een uur of twee in de Zon te droogen gelegd, en wederom in huis met matten of eenige andere deksels dicht toe gedekt, tot dat alle de vochtigheit daar uit is getrokken. Indienze nu deze wortels van d'eene op d'ander plaats willen vervoceren, zoo doenze de zelve in kaffen, besprenkelenze met water, en bedekkenze des nachts met aarde, maar over dagh wordenze in d'open lucht gezet. Dit alles dus na behooren gedaan zynde, zoo wordenze in zuiker geleit, doch niet alleen in zuiker, maar ook in edik en pekelf, 't geen deze wortels zoodanigh tempert, darze geensins heet noch onaangenaam vān smaak in den mond vallen. Maar indien de zelve ook al te veel worden afgewosschen, zoo verliezenze dikwils hare speceryachtige kracht en scherpte.

Behalven dat de versche of groene Gember by de Sineezen en andere volken voor Moeskruiden gebruikt wordt, zoo verstrekt de zelve ook een treffelyk genees-middel tegen den buikpyn, kolyk, langduurige loopen, die uit koude ontstaan, en diergelyke andere ziekten. Doch in 't gebruiken van de Gember moet hier op wel achtting gegeven worden, dat degeene, die hettig bloed by zich hebben, 't zy zieken of gezonden, de zelve zeer spaarzaam gebruiken; dewyl de Gember het bloed ontsteekt, en de monden der aderen opent.

Kruiden.

W eeligh en vruchtbaar zyn ook ^{Kruiden.} meest alle de Landschappen van Sina van verscheidene Kruiden, die wonderlyke en heilzame krachten by zich hebben.

In 't Landschap *Xensi*, by de zevende Hooft-stad *Kingyang*, groeit een kruid, *Kinsu* geheeten, dat zich eveneens vertoont als een bos geel hair; waarom het ook van de Sineezen goude zyde, of de goude draden van Zy-wurmen genoemd word. Dit kruid is bitter van smaak, en heeft evenwel veel meer een verkoelende dan een verwarmende kracht by zich. Her geneest ook zeer zuiver alle schurstheden des ligchaams.

In 't Landschap *Xensi*, voornamelyk op den berg *Nienxun*, is een zeker slach van kruid, dat de droefheit verdryft, en 't lachchen en blydschap veroorzaakt, indien men het zelve eet; de Sineezen noemen het *Quei*.

By de Stad *Cin*, op den berg *Pochung*, groeit, na 't schryven der Sineezen, een kruid, *Hoako* geheeten, 't welk de menschen, alsze dat eeten, onvruchtbaar maakt.

By *Cingcheu*, de zeste Hooft-stad van 't Landschap *Quantung*, leggen Eilanden, waar op een zeker kruik groeit, *Lungsin* geheeten, dar de paerden sterk en snel in 't loopen maakt alsze dat eeten.

By de Stadt *Kincheu* groeit een kruid, dat de Sineezen het Kruid van duizendt jaren noemen; ja, dat meer is, zy schryven dat het onsterffelyk is, en nooit verdort. Het water, daar in dit kruid te weeken heeft gelegen, in gedronken, maakt her wit hair zwart, en is zeer krachtig om het leven te verlangen.

In 't Landschap *Quangsi*, by *Liencheu*, groeien zeer veel heilzame kruiden, en onder andere vind men daar een kruid, *Pusu* geheeten, dat is, onsterffelyk, dewyl het zelve 't geheel jaar door, als hier te lande de Aloë, in huis groen kan gehouden worden.

In 't Landschap *Huquang* groeit, op den berg *Vutang*, een kruid dat winter en zomer altydt groen is.

By de Stadt *Hoang* groeit witte *Alfsem*, die van de Sineefche Artzen, van wegen zyne voortreffelykheit, *Heu* genoemd word; en in *Fungyang* vind men roode *Alfsem*, die beide van de Sineezzen tot verfeheidene gebreeken gebruikt worden, maar zonderling tot de verbrandheit.

In 't Ryk *Tanyu* groeit een zeeker kruut op de fteenen, dat niet verbranden kan, fchoon het in 't vuur gefmeeten word, en daar in lang blyft leggen. Het word wel eenigfins gloeiend, maar zoo dra komt het niet uit den vuure, of het krygt zyn oude asgrauwachtige zwartheit weder. Dit kruid fchiet zeer hoog op, en word tot flik, en bederft terftond zoo dra als her in 't water gefmeeten word.

In 't Landfchap *Quantung*, by *Kiunchen*, groeit een zeker kruid *Chifung*, zoo geheeten om dat het den windt, die 'er waait, aanwyft. De Schippers kunnen ook uit de leedjes of kniedjes van dit kruid zien, hoe veele stormen in een maand, en in 't gantsche jaar ontftaan zullen: want hoe weiniger zy in 't zelve tellen, zoo veel te weiniger stormen zullen 'er dat jaar ontftaan, maar aan de wydte der kniedjes, van den wortel af te rekenen, kunnen de Sineezzen, zoo zy meinen, te vooren zien, in welke maand een ieder onweêr ontftaan zal.

In 't Landfchap *Quangsi*, by *Cinchen*, maken d'Inwoonders, uit een zeeker kruid *Yu*, Laken, 't welk de Zyde zelf te boven gaat, en is ook duurder als de Zyde.

In 't Landfchap *Queichen*, by *Liping*, maken d'Inwoonders doek of laken uit ruwe Hennip, of uit een zeker kruid dat de Hennip zeer gelyk is, en *Co* geheeten word: in de Zomer is het een zeer fchoone en gemakkelyke dragt.

De Sineefche Artzen roemen dat op den bergh *Tiengo* over de honderd verfeheidene kruiden groeien, die zonderlinge heelzame krachten by zich hebben.

Eigen is ook den Ryke *Sina* zeeker kruid of heefter, die op Sineefch *The* en *Tha* genoemd word, en daar af de Sineezzen en andere gebuurvolken hunnen drank *The* of *Cha* maken, die

met het kruid een en den zelyven naam voert.

Op geene plaats in geheel *Sina* groeit deze Heefter weeliger, en in grooter overvloed, dan in 't Landfchap *Nanking*, by de negende Hoofstad *Luchen*. Ook vind men de zelve in geen andere gewesten dan in *Sina*, *Siam*, en op 't Eilandt *Japon*. Wonder wel gelyken de bladen na de bladen van de Smak; en dat de *The* een foort van Smak is, daar aan heeft niemant te twyffelen; evenwel is hy niet wild, maar tam, en geen boom of kruid, maar een heefter, dewyl hy zich op veele takjes en rysjes verfpred en verdeelt. Deze heefter word op de velden gepoot op heuveltjes, ontrent drie voet van elkandre, en fchiet op tot de hoogte en breedte van een Europeifche aalbezie- of rozenboom. De takken van dezen gantschen heefter zitten, van onderen tot boven aan den kruin, doorgaans vol bloemen en dunne bladen die voor fpits toelopen, rondtom zaagsgewys getant of ingekerft, en donker groen van kleur zyn als de palm-bladen, maar vallen wel zo breed en fpits. En fchoon deze bladen in gedaante van elkandre niet verfehillen, zoo zyn de zelve evenwel van zoo een verfeheidene grootte, dat zich aan een zelyven heefter vyf verfeheidene bladen vertoonen. De eerfte en grootfte, die geheel en al in gefalte met de bladen van de Tuin-balfem overeen komen, zitten aan d'onderfte takken. Na deze volgen de geene die van de tweede grootte, en veel kleender dan d'eerfte zyn; invoegeen deze vyfderlei bladen vervolgens kleender en kleender worden. Maar zoo veel deze bladen opwaarts in grootte verminderen, zoo veel vermeerderen ze ook in prys: want een pond van de gedroogde en bereide bladen van d'eerfte grootte geld vyf fchellingen; die van de tweede grootte, vyftigh fchellingen; maar die van de derde, vyf gulden; die van de vierde, vyftien; en die van de vyfde en lefte grootte, vyftig, ja dikwils honderdt en vyftig gulden, indien ze wel bereid zyn. Aan de takjes zitten groene knopjes, daar uit bloemtjes met witte blaadjes voort kómen, die van binnen geel zyn, en in grootte, fatfoen en kleur den

den bloem of rooze van een Egelantier zeer gelyk zyn, maar verschillen van de zelve in reuk. Na dat deze bloemtes zyn afgevallen, volgt 'er een navel, waar in zwartachtig zaat zit, dat, in d'aarde gezaait, binnen den tydt van drie jaren nieuwe heesters voort brengt, uit welker bladen jaarliks een ryken oogst komt, ook op die plaatzen in *Sina* en *Japon*, daar het hagelt en sneeuwt, eveneens als in Hollandr. Invoegen daar groote hoopes is, dat dit kruithier te lande ook gelukkig zou kunnen aangequeekt worden, by aldien het zaad, in een kasje dicht toe gesloten, daar van daan overgebragt, en op schaduwachtige en vruchtbare plaarzen gezaait wierd. De wortels zyn veezelachtig, en in kleene stukjes verdeelt, die niet diep in d'aarde gaan, maar loopen byna boven over d'aarde heen, en zyn nergens toe nut: zulks de voortreffelykheit van dezen heester alleen in de bladen bestaat. Deeze bladen plukkenze alle daagh, droogenze in de schaduw, en bewarenze tot den drank *Cia*, dien zy byna geduurigh in plaats van hunnen dagelyschen drank gebruiken; niet alleen over tafel, maar ook wanneer d'eene vriend den ander in zyn huis komt bezoeken. Ook wordt enen iegelyk, die aan de Ho-

ven der Grooten iets te verrichten heeft, terstondt, zoo dra als hy gaat neêr zitten, een kop van dezen drank geschonken. Deze drank word altydt warm ingedronken, of veel meer ingeslurpt, na de wyze der oude Romeinen, die veel meer van warm als van kout water hielden. Dien deeze drank wat bitter op de tong valt, die mengen zomtyds een weinig suiker daar onder, dat de gezonden dan zoo met groote smaak opslurpen, om den slaap te verdryven; maar zonderling wel bevinden zich de geene by deezen drank, die hunne maag met eten overladen, en de hersenen door anderen sterken drank ontsiet hebben: want hy verdroogt en neemt wegh alle overtollige vochtigheden, en verdryft de dampen die den slaap veroorzaken; sterkt de geheugenis, maar vermeerdert, indien men te veel daar af drinkt, de gal. De Sineezen pryzen de krachten en deugt van dezen drank hemel hoog, en schryven den zelve voornamelyk toe, dat zy van geen voet-euvel noch steen in de blaas of nieren weten; 't welk wy hierom te meer gelooven, dewyl ons in *Sina*, op onze heen- en wederom-reize, niemant te vooren is gekomen die daarmede gequelt was.

In 't bereiden en gebruiken van de-

zèn drank is tusschen de Sinceezen en Japonners ook groot onderscheid. Want de Japonners stooren deze bladen tot een zeer fyn poeder, en mengen dat met ziedend heet water in een kroesje, daar in omtrent twee of drie lepelen nats magh, datze dan met elcandre al slurpende zoo heet indrinken. Maar de Sinceezen smyten edlyke bladen in een kroesje met heet water, datze dan zoo warm, als de kracht der bladen in 't water is getrokken, mede al slurpende indrinken, zonder het minste van de bladen te proeven of in de maag te krygen. Zommige Tarters en Sinceezen, inzonderheid voornaame personen en groote Heeren, bereiden het op deze wyze. Zy nemen een hand vol van deze *Thee*-bladen, en smyten die in ziedend heet water, daar na nemenze vier maal zoo veel van dit water als gekookte zoete melk, en mengen daar een weinig zouts onder, datze dan zoo tefens warm uit houten koppen, die van binnen met zilver beslagen zyn, al slurpende indrinken. En niet alleen word deze drank in *Sina* en d'omleggende plaatzen, maar ook hier te lande in Europe by veele voorname personen zeer veel gebruikt: want dewyl de gene, die dezen drank in *Sina* en ook hier te lande gebruiken, alle eendrachtelyk verklaren, datze zich daar wonder wel by bevinden, zoo is dit d'oorzaak, dat nu de gedroogde bladen overal in tinne doozen te koop gebragt, en zeer duur verkocht worden. Maar indien deze drank misschien in d'Europische gewesten de gewoonlyke slaperigheid zoo wel niet verdryft, en de gene, die dezen drank gebruiken, van 't graveel en de steenen in de nieren, en andere ziekten, zoo krachtig niet bevryd, gelyk dat de Sinceezen in hun Vaderland bevinden, zoo weete een ieder, dat zulks niet zoo zeer by 't kruut zels, als by de wyze van dat te bereiden en te gebruiken, en by de gesteltenis onzer lichamen en andere beletzelen, toekomt. Die ook de schriften der oude en nieuwe Schryvers by elcandre wil vergelyken, zal bevinden datze alle veel meer in 't gebruik, waardigheid, en wat werking deze drank in 's menschen ligchaam uitwerkt, overeen ko-

men, dan in des zelfs krachten en hoedanigheden. Want wat de smaak der bladen aangaat, behalven de bitterheit en warmte, zoo schynenze ook een speceryachtige kracht, en veel meer een overgroot dunheid der deelen, dan een t'zamen trekkende kracht by zich te hebben. Daarenboven heeft men bevonden, dat het dikwils gebruik van dezen drank de wei des bloeds en 't zweet eenigfins uitdriyft, en tefens het water overvloedigh afzet. 't Welk my doet gelooven datze het belczel, dat de dampen, die den gewoonlyken slaap veroorzaken, van den zelve ontfangen, niet zoo zeer met de maag te sluiten, dan met de winden te verdryven, de geesten te verdunnen, en de hersenen op te droogen en te versterken, volbrengt. Dit gevoelen geven ook alle d'openbare werkingen, die deze drank in 's menschen ligchaam uitwerkt, te kennen: want de Sinceezen en Japonners hebben door ervarentheit bevonden, dat de zelve een water afdryvende kracht by zich heeft, en de drooge en dikke sluimen verdunt en uitdriyft. Wyders, de vraag is onder verscheidene Schryvers, of dit zeer edele kruid, en des zelfs gebruik, van overouds hier by de Sinceezen al bekend is geweest, dewyl men in d'oude Sineesche boeken geene Charakters (die de Sinceezen in plaats van letters gebruiken) vind, daar meê dit kruid betekent of uitgedrukt wordt. Hier op geven zommige, die zich lange jaren in die gewesten hebben opgehouden, tot antwoord, dat dit kruid wel zedert veel eeuwen herwaarts in 't wild, en zonder aangequeekt te worden, gegroeit heeft; maar dat des zelfs aanqueeking, uitsteekende krachten, wyze van te bereiden, en waardigheden, die dageliks noch toenemen, zoo heel lang by de Sinceezen niet bekend zyn geweest.

In 't Landschap *Xenfi*, by de Stad *Hochou*, komt de Hennip in grooten overvloed voort; maar in geheel *Sina* vind men nergens Vlas.

In 't Landschap *Kiangsi*, by de Stadt *Kienchang*, groeit Rys, die zoo verre al d'andere, die in geheel *Sina* voort komt, overtreft, dat de Keizer zelf die van daar laat ontbieden. Om deze hare

hare uistekentheid noemen de Sineezen de zelve de *Zilveren Grainen*.

In 't Landschap *Xenfi*, by de Stadt *Kingyang*, groeit een zeeke soort van Rys, die zeer bequaam is om 't ligchaam te zuiveren en stoelgang te maken; zy zet en dryft ook zeer krachtig het water uit de blaas.

In 't Landschap *Chekian*, op den berg *Tienno*, by de Stadt *Hangchen*, groeien in grooten overvloed duivels stoelen, die door gantsch *Sina* verzonden worden, en een geheel jaar, alsze gedroogt en gezouren zyn, goet kunnen blyven. Als de Sineezen die koken willen, zoo leggenze de zelve eerst een weinig in water, waar doorze dan weêr zoo frisch worden, als ofze eerst geplukt waren.

In *Sina* groeit ook in zeer grooten overvloed de Katoen, waar van het zaat onnrent voor vyf honderdt jaren uit andere gewesten daar in gebragt is. En hoewel dit gewas ook op andere plaarzen voort komt, als in Arabie, op d'Eilanden Cyprus, Maltha en Cicilie, als ook in Egypten, daar het certyds alleen maar (gelyk zulks zeker Schryver Lakuna geruigt,) placht gequeekt te worden, zoo zal ik evenwel het zelve (dewyl de vrucht, dat is, de Katoen, byna een van de Sineesche hoofd-neerin-

gen is,) hier in prent ten toon stellen, en niet weinigh woorden in 't kort beschryven. Voor eerst staat aan te merken, dat het gewas, daar aan de Karoen groeit, tweederlei is: want het een is een kruid, en groeit byna in *Sina* gelyk hier te lande de Boekweit; en 't ander groeit boomsgewyze, en schiet met een vry dikken stam op.

Het Katoen-kruid schiet met eenen houtachtigen steel van anderhalf of twee voeten naar omhoog, die met een rootachtige en wreede schors bedekt is, en zich in verscheidene korte takken verdeelt. De bladen, die aan lange en ruige steelen hangen, komen in gestalte mer de wyngaarts bladen overeen, zyn voornamelyk aan drien verdeilt, en mogen onnrent in grootte tegen de bladen van den kleenen Ahornboom op. De bloemen zyn geel, in 't midden root, na de welke ronde vruchten volgen, die zoo groot als een kleene appel zyn, en stersgewyze van elkandre gapen; waar in, alsze ryp zyn, de wol verborgen leit, die daar na vergadert, en bereid of onbereid verkocht en tot verscheidene dingen gebeezeit word.

De bladen van de Katoen-boom zyn byna van een zelve gestalte, maar vallen gladder, zachter en effender; ook is de Katoen van den boom zoo goed

en zoo fyn niet als die van het kruid.

In 't Landschap *Xantung* groeien allerlei slach van Boonen.

By de Stad *Changchang* vind men een zeeker slach van Boonen, dat een zeer krachtigh genees-middel is tegen alle vergiften.

Op zommige plaatzen in *Sina* groeien de Boonen aan de boomen.

Byna door het gantsche Landschap *Quantung* komen ook zeer vreemde taai Rys-takken voort, die de Sineezen *Teng*, en de Portugeezen *Rota* noemen, en niet anders als touwen schynen te zyn, die van de natuur t'zamen zyn gedraait. Zeer verre spreiden zich deze teenen wyd en zyd uit, en kruipen eveneens als een Xou over landt en bergen heen. Zy zyn doorgaans bezet met steekelige doornen en langwerpige bladen, en hebben in de dikte naauwliks een vinger, maar strekken zich in de lengte dikwils wel een gelcele stadië ver. Zommige bergen staan zoo dik met deze teenen begroeit, dat de wegen daar door onbruikbaar worden, en niet te bereizen zyn. Gemeenlyk, dewylze zeer taai zyn, en niet licht breken, word daar af scheeps touw-werk gemaakt. Zy worden ook gesplitst en gespleeten aan fyne draden of vezelen, daar af men dan horden, manden, stoelen en diergelyke dingen maakt; maar zeer bequaam zyn de zelve om zachte marrassen daar af te maken, waar op de meeste Sineezen, ja de Koning zelf, naakt gaan leggen als ze zich ter slape willen begeven. Zeer rein en zuiver is dit gewaad, en in den Zomer koel. En schoon deze matrassen maar op de bloote vloer zyn neêr gespreid, zoo dunkt het den Sineezen evenwel een bequaame legerplaats te zyn, dewylze van ouds her die gewoonte van leggen onderhouden hebben. Van dezen buigbaren teen worden ook bedden en kussens gemaakt, die zy met enige welriekende stoffe, vermaaks halven, opvullen. Het geheel Eiland *Hainan* is vol van dezen teen, en voornamelyk van de beste, die de Portugeezen de witte *Rota* noemen.

Bloemen.

Menigerlei slach van verscheidene geurige en wel-riekende vreemde Bloemen, die den Europers onbekent zyn, heeft men ook in de gewesten des Sineeschen Ryks.

In 't Landschap *Suchuen*, by de Stadt *Chungking*, vind men zekre bloemen, *Mentang* geheeten, die aldaar in grooten overvloedt groeien. De zelve komen ook in 't Landschap *Xensf*, by de Stad *Jengan*, voort. Deze bloem word zeer hoog van de Sineezen geacht, en hierom de *Koning der bloemen* genoemd. In fatsoen verschilt hy weinig van onze Roos, maar is vry grooter, spreid zyn bladen ook breeder uit, en is wel schoonder, doch zoo welriekend niet: heeft geene doornen, valt witachtig van kleur, daar onder een weinig purper vermenkt is, hoewel 'er ook roode en geele gevonden worden. Deze Bloem groeit op een heester, die onze Vlier-boom niet zeer ongelijk is, en word door geheel *Sina* in de Hoven en Lustgaarden der ryke luiden met groote kunst en naerfligheit aangequeekt: want op heete plaatzen, die wat te veel van de Zon gezengt en gerooft worden, wordt de zelve tegens de hitte der Zonne beschadwt en bedekt.

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Tau*, is een groote Water-val, waar uit t'erstondt een groot Meir ontstaat, daar in bloemen groeien, die saffraangeel van kleur zyn, en niet licht ergens anders in geheel *Sina* van die kleur gevonden worden. In 't Landschap *Kiangsi* groeien deze bloemen (die van de Portugeezen *Fula de Golfo* genoemd worden,) in stil staande wateren of poelen met groote meenigte, aan harde en sterke steelen, die drie of vier voeten hoogh boven uit het water steeken. Uit een eenigen wortel schieten dikwils verscheidene bloemen, die onze Leliën in grootte te boven gaan, maar zyn veel schoonder, doch zoo geurigh en welriekend niet, en byna van fatsoen als onze groote Tulpen. Als deze bloem zich opent, vertoontze de gedaante van een Lely, wiens

wiens bladen achter over zyn geboogen; de zelve zyn ook gevlamt, en onder smalder als boven, en rondtom op d'enden achter over geboogen. De bladen van dezen heester vallen zeer groot en gemeenlyk rond, leggen en dryven boven op het water aan lange steelen, eveneens als de water-plompen hier te lande. Deze gedroogde bladen gebruiken de Kramers en Kruideniers in plaats van papiere huisjes, daar in zy hunne verkochte Waaren steeken. Men ziet dikwils heele poelen, (dat zeer vermakelyk om te zien is,) die vol van deze bloemen staan, die daar in van zelfs in 't wildt niet groeien, maar worden daar in met menschen handen gezaait; 't welk jaar op jaar onderhouden en vernieuwt word, met het zaat alleen maar in 't water te smyten. Ja, dat meer is, groote Heeren houden en queeken deze bloemen tot hun vermaak in hunne Thuienen en Lusthoven, en in de zalen der Paleizen, in groote aarde potten, die vol slijk en water gedaan worden. Van de vrucht deezer bloemen zullen wy in het beschryven der Sineesche vruchten spreken.

In *Sina* munt ook onder alle andere gebloemde uit de Sineesche Roos, die alle daagh twee maal van kleur verandert: want nu is de zelve geheel purper van kleur, en dan wordt hy weêr heel spier-wit: de reuk van de zelve valt niet aangenaam.

De Hooft-stadt *Queilin*, in 't Landschap *Quangsi* gelegen, heeft zynen naam van de bloemen *Quei*, die, hoewel de zelve door geheel *Sina* gevonden worden, evenwel nergens overvloediger voort komen dan in dit Landschap, en alletmeest onder 't gebiedt van deze Hooft-stadt. Deze bloemen groeien op een zeer hoogen boom, die bladen heeft als de Laurier- of Kaneel-boom; zyn zeer klein, geel van kleur, zitten tropsgewyze by elkandre, en hebben een zeer lieflyken en geurigen reuk. Na dat de zelve zyn open gegaan blyvenze zeer lang, zonder te verwelken of af te vallen, op de boomen zitten; en na 'r afvallen schieten de boomen binnen den tydt van een maand weêr uit, en krygen in den Herfst-tyd

weêr nieuwe bloemen. Zoo een welriekende en aangename reuk geven deze bloemen van zich, datze het gantsche gewest, daar deze boom ontrent groeit, met de lieflykheit van hare reuk verquikken en vervullen. De Turken leggen deze bloem in Limoen-sap te weeten, daar meê zy, dan het hair hunner paerden kleuren en verwen. De Sineezen weten ook van deze bloem verscheidene lekkernyen, die zeer aangenaam van smaak en lieflyk van reuk vallen, toe te stellen.

By *Kinboa*, in 't Landschap *Chekian*, vind men een zekre bloem, die de Portugeezen in Indiën *Mogorin* heeten; deze groeit op een zeer klein boomtje, is spier-wit van kleur, en den Jas-myn-bloem niet ongelyk, uitgezeid datze uit meerder bladen bestaat; maar hy geeft een veel lieflyker en edeler reuk van zich als de Jas-myn-bloem; invoe-gen dat een eenige bloem een geheel huis met haren reuk vervullen kan. Deze bloem word, niet zonder groote reden, by de Sineezen zeer hoog geacht, ook bewarenze des zelfs boom tegen de koude in zeeke groote potten met groote naerftigheit.

By de Stadt *Pingyve*, in 't Landschap *Queichen*, valt in grooten overvloed de welriekende Jas-myn-bloem.

Riet.

Zeer weelig zyn ook verscheidene gewesten in *Sina* in 't voort brengen van verscheidene soorten van byzonder Riet.

In 't Landschap *Xantung*, by de Stad *Tengchen*, groeit Riet dat vierkant is, 't geen buiten den gemeenen loop der natuure, en vry wat vreemts is.

In 't Landschap *Huquang*, by de berg *Co*, groeit een zeker slach van Riet, dat alleen maar drie jaren duuren kan; doch eer het uitgaat en sterft, schiet 'er uit den ouden wortel een nieuw Riet, dat weder binnen de drie jaren uit gaat.

In 't Landschap *Nanking*, by *Hoai-gan*, leit een groot Meir of Poel, waar in zeer groot en hoog Riet groeit, dat d'Inwoonders van 't gantsche gewest in plaats van hout gebruiken.

In

In 't Landschap *Quantung*, by de Stad *Lochang*, op den bergh *Chang*, groeit zwart Riet, daar af de Sineezen hunne fluiten, en veel andere dingen maken, die alle zoo zwart en blinkend zyn, dat ze van Ebben-hout schynen gemaakt te zyn.

In 't zelfste Landschap, op den berg *Lofeu*, groeit zeer lang en dik Riet, dat byna alle ander Riet in lengte en dikte te boven gaat. De stammen zyn dikwils in de rondte tien en meer palmen van een hand dik.

In 't Landschap *Chekian*, onder 't gebied van de zevende Hooft-stadt *Chucheu*, by de tiende kleene Stadt *Kingning*, loopt een Reviertje, waar in heele bosschen met verscheidene soorten van Riet groeien. Al dit Riet is byna zoo hard als yzer, en dikwils zoo dik, dat het met geen twee of drie handen kan omspannen worden. En schoon dit Riet van binnen hol, en met leedjes en knoopen doorgaans onderscheiden is, zoo is het evenwel zeer sterk, en kunnen daar aan zwaare lasten, zonder te breeken, gedragen worden, het grootste groeit dikwils tot de hoogte van drie en vier roeden, maar het kleene schiet naauwliks een halve roede hoog op. Zommigh van dit Riet is groen van stam en hout, ander is pik-zwart, dat ook gemeenlyk van binnen niet hol, maar doorgaans vast is, gelyk de Indiaansche mannetjes *Bamboes*. Zeer aangenaam en vermakelyk vertoont zich dit Riet, eensdeels van wegen de bladen, die langwerpigh vallen, en aan d'enden zich een weinigh ombuigen en krommen; en ten anderen, dewyl dit Riet het geheele jaar door groen loof heeft. En schoon dit Riet zoo hard als yzer is, zoo kan het evenwel zeer licht in zeer dunne draden, en als vliezen, van handgaauwe luiden gespleeten en gespouwen worden; waar af dan Matrassen, Korven, Kasjes, Kannen, en diergelyke dingen zeer aardigh gevlochten worden. Zy stichten van dit Riet ook hunne huizen, en maken daar de stylen van kleene huizen af; van het dunne en kleen Riet maken ze pieken en lancien, die voor met een yzere punt beslagen worden. Zeer bequaam is ook dit Riet, dewyl het uit de natuur

alreë doorgeboort is, tot buizen en water-gooten, als ook zonderling trefsclyk om daar af de pypen van verrekkykers te maken, dewyl het zeer licht, recht, diken vast is. Als dit Riet, zoo dra als 't afgehouden is, op 't vuur gelegd word, zoo loopt 'er water uit, dat daar te lande van d'Artzen zonderling begeert wordt: want dit water, ingedronken, dryft het verrotte bloed, dat door vallen of slaan uit d'aderen is geraakt, uit het ligchaam. De jonge spruiten van dit Riet, eer het zelve bladen krygt, worden, eveneens als Rapen, by vleesch gekookt en voor spyze genuttigt: de zelve worden ook in edik gelegd, en 't gantsche jaar door, eveneens als in Europe de Agurkjes, bewaart, en voor naspyze met groote smaak van de Sineezen gegeten.

Het Landschap *Suchuen* brengt ook een groote meenigte van Suiker-riet voort, waar uit zeer veel Suiker, en niet van de slechtste, geperst word. En schoon al van ouds het Suiker-riet in dit Landschap gegroeit heeft, zoo hebben d'Inwoonders evenwel daar uit nooit geen Suiker weten te koken of te trekken, voor dat een zeeke Indiaansche Priester hen deze kunst leerde. Want als des zelfs Ezel, daar hy op zat, by geval op een Riet-akker liep, en d'eigenaar van den Riet-akker den Ezel vast hield, en dien niet wilde los laten voor dat de Priester hem zyne schaade vergoed had, zoo leerde de Priester, om zynen Ezel weder te krygen, dezen eigenaar van den Riet-akker de kunst van Suiker uit Riet te koken.

Dit Suiker-riet groeit zeer weeligh aan d'oeveren der moerassen en poelen, en heeft bladen eveneens als ons gemeen Riet, die scharp-snydend zyn en in 't afplukken de handen bezeeren, indien zulks niet voorzichtiglyk gedaan word. Het schiet zes of zeven voeten in de hoogte, heeft omtrent de dikte van twee duim in de rondte, en is doorgaans vol knien of litten, die ruim een hand breed van malkandre zitten. Boven aan den top zit een bos bladen, die niet qualik na het loof van ons Riet gelykt. De pypen van dit Riet zitten van binnen vol wit en zappigh mergh, waar uit de zoete Suiker geperst

SUYCKER RIET.

geperst wordt. In het pooten en aan-
 queeken van jong Riet, gaan de Si-
 neezen, gelyk ook de Brazilianen in
 Westindië, (daar ik dit Riet dikwils in
 grooten overvloed heb zien groeien)
 gemeenlyk op deeze wyze te werk.
 D'akkers worden eerst met een kouter
 omgeploegt, en aan voorens gesnee-
 den, die recht loopen en even wyd van
 elkandre staan. In deze voorens wor-
 den de jonge scheuten van 't Riet zoo-
 danigh gesteecken, dat de bovenste en-
 den van twee scheuten elkandre raken;
 waar over, als de voorens langs heen
 zyn vol gepoot, de zelfste uitgeploegde
 aarde weder gesmeeten wordt. Des Zo-
 mers wordenze dikker met aarde be-
 dekt, op dat de hitte der Zonne-stralen
 tot aan de jonge scheuten niet dringt,
 en de zelve uitdroogt; maar 's Winters
 minder, op dat 'er de vochtigheit des
 te beter magh door dringen. Hoe het
 Riet vochtiger staat, zoo veel t'eerder
 en weeliger schiet het naar omhoogh,
 en gemeenlyk binnenden tyd van tien,
 of ten hoogsten twaalf maanden, word
 een jonge scheut ryp, en kryght zyn
 behoorlyke lengte. Het rype Riet word
 afgesneden, maar zomtyds ook wel tot
 in het volgende jaar op den Riet-akker
 gelaten, en dan het oude Riet genoemt.
 Midlerwyle schiet weër het nieuw ge-

pootte Riet op, en wordt dan tessen-
 als 't ryp is, met het oude afgehouden.
 Indien het binnen twee jaar niet afge-
 houden wordt, zoo is 'et Riet niet met
 allen waerd, en kan daar ook geen Sui-
 ker uit getrokken worden: want allengs
 verwelkt het op den Akker, en gaat
 door de droogte uit. De jonge eerst ge-
 poote scheuten worden ook zeer onder
 gehouden van 't onkruid, dat van zelf
 uit der aarde opschiet; zulks de Riet-
 akkers alle jaren drie of viermaal, en
 zomtyds meer, van dit onkruid moe-
 ten gezuivert worden; 't welk zoo
 lang onderhouden word, tot dat deze
 scheuten haar volkomen wasdom heb-
 ben, en 't onkruid wederstaan, en on-
 der kunnen houden. Vyftigh jaren
 magh dit gewas, zonder verplant of
 vernieuwt te worden, in d'aarde staan,
 indien de grond goet is, en de wortel
 van 't Riet door de wurm niet bedorven
 word; want op een dorren en schralen
 grondt blyvenze naauwliks vyf jaren in
 't leven.

Onder het Riet kan ook gevoeglyk *Rotting*.
 gerekent worden zeker gewas, dat op
 zommige bergen in *Sina* met groote
 meenigte groeit, en van d'Indianen in
 hun moeders tale *Rotang*, maar hier
 te lande, met het veranderen van eeni-
 ge letteren, *Rotting* genoemt wordt.

En schoon deze Rottings hiet te lande uit Indiën te koop worden gebraght, om die tot steun en cieraat in plaats van wandel-stokken te gebruiken, zoo worden nochtans de zelve jonge struiken, die vol aangenaam zap zitten, van de Sineezen raauw gegeten. Van binnen, gelyk zulks eenen ieder kenbaar is, zyn deze Rottings vooschtig; en indien de zelve, alsze gedroogt zyn, styf tegen malkandre worden aan geslagen, zoo springt'er vuur uir, byna eveneens als uit twee vuur-steenen, die tegen elkandre geslagen worden; ook wordenze op zommige plaatzen in Indiën in plaats van vuur-steenen, daar de zelve niet te bekomen zyn, gebruikt. Dit gewas is zeer taai en buigbaar, zulks men alles gevoeglyk daar meê kan vast binden: want d'Inwoonders gebruiken deze Rotting in plaats van touw, en binden daar meê de balken en planken van hunne huizen, (die van groot Riet gemaakt zyn, dat de Portugeezen *Bambous* noemen,) in plaats van die met spykers aan malkandre te spykeren, t'zamen. Dit taai gewas word gemeenlyk, eveneens als hier te lande de teene water-wilgen, in vieren gespouwen, en daar af manden en korven gemaakt. De Javanen, Japonners en andere Eilanders, maken van de

zelve ook Anker-touwen, die veel langer in 't zoute water duuren dan de touwen die van Hennip geslagen worden; en als d'Europers in Indië gebrek van hennippe Anker-touwen hebben, zoo gebruikenze deze touwen, die van dit gewas gemaakt worden, en de zwaarste ankers kunnen uithouden. De vrucht van deze Rotting, die eetbaar, vry smakelyk, en met een aangename zuurigheid vermengt is, valt rond, en heeft de grootte van een kleene bal; de schil is kastanie-bruin van kleur, hard, maar bros, en doorgaans met streepen bezet, die kruisgewyze over malkandre loopen. Uit ieder knoop, van onderen tot boven aan den top, schieten in plaats van bladen takken of rysjes uit, die taai en eveneens als een touw in malkandre gedraait zyn; hier aan hangen de vruchten, die zelden alleen zyn, maar zitten gemeenlyk tropsgewyze by malkandre. Van binnen in deze vruchten zit een harde kern, waar uit een olie geperst wordt, die niet alleen eetbaar, maar ook zeer dienstigh is in 't geneezen van allerlei wonden en quetzingen der zenuwen, indien de beschadigde plaatzen daar meê bestreken worden; invoegen de Indiaansche Slaven, indienze eenigh quetsuur of letzel van deze Rottingen ontfangen,

gen, (want hier meê wordenze daar te lande gemeenlyk geflagen) zich gevoeglyk met d'olie van deze vrucht weêrge-
neezzen kunnen.

Onder meenigerlei foorten van Rieten, die in gefalte en grootte van elkandre verschillen, vind men ook in *Sina*, en in verscheidene andere gewesten van Indiën, op onbebouwde plaatzen, twee foorten, die van d'Indianen *Mambu*, en van de Portugeezen, doch valschelyk, *Bambu* genoemd worden. De kleinste van deeze twee foorten zit van binnen vol merg; maar d'andere, die veel grooter, doch minder van binnen gevult is, overtreft in grootte en vastigheid van hout zoo verre alle andere rieten, dat ik my ghecel niet verwonder, dat eenige oude en nieuwe Schryvers de zelve zomtyds een Boom, en zomtyds een Riet genoemd hebben. Dit Boom-riet *Mambu* groeit op moerasachtige plaatzen in 't wild, en schiet recht opwaart; hoewel de zelve onder 't groeien dikwils door kunst krom geboogen wordt, op dat daar af des te bequaamer draag-zetels kunnen gemaakt worden; der zelve stammen worden ook gemeenlyk voor staken gebruikt, daar de Peper by opklimt. Onder hebbenze omtrent de dikte van een mans dye, en onder de zelve worden 'er by wylen gevonden die zoo breed en vast van hout zyn, dat d'Indianen en Sincezen daar kleine Schuitjes af maken, die d'Indianen mer riemen zoo gezwind en vaerdigh weten voort te roeien, datze het snel afloopen der Riviere overtreffen. Doorgaans zit dit Riet vol knopen, die de lengte van een palm van een hand van elkandre af staan, waar uit eenigfins rechte takken schieten, maar worden zomtyds door kunst krom gemaakt. De bladen zyn de bladen van den Olyfboom gelyk, maar vallen veel langer, staan zomtyds alleen en zomtyds tegen malkandre over. Dit Riet, als 't jong is, zit vol licht, vooschtig en dun merg, dat den gemeenen man daar te lande, dewyl 'et zeer zoet is, met groote smaak uitzuigt. D'eerst-uitschietende scheuten, die zeer zappigh en lekker van smaak zyn, worden in Indiën zoo wel van de vreemdelingen als Indianen zeer

hoog geacht, om datze het voornaamste zyn van zeker toebereide lekkernye; die *Achar* genoemd word, en hier ook in Europe wel gebraght, en voor een groote lekkernye gehouden word. Maar wanneer dit Riet oudt geworden en hoog is opgeschooten, zoo verandert de kleur, smaak en kracht van deeze vocht, en wordt allengs na buiten uit gedreeven, en stremt aldaar door kracht der Zonne neffens de knopen, en word zoo hard als witte puimsteen. Terstondt hier na verliest zy haar natuurlyke zoetigheid, en krygt een zonderlinge smaak, die een weinig t'zamentrekkend is; en word van d'Inwoonders *Sacar-Mambu* genoemd. Hoe deze vocht lichter, gladder en witter is, zoo veel te beter is de zelve; maar hoe de zelve oneffender en aswerwiger van kleur wordt, zoo veel te slechter isze.

Boomen.

Zeer ryk van Boomen is ook de *Sineefche Lantsdouw*, en niet alleen van Boomen, die in Europe voortkomen, maar ook van meenigerlei slaeh van andere uitheemsche Boomen, die in Europe niet te vinden zyn.

In 't Landschap *Suchuen*, in de kleine Stadt *Kien*, staat in een zeeke Afgoden Tempel een Boom, *Ciennien* geheeten, dat is, de Boom van duizend jaren, die zoo groot is, dat twee honderd schapen onder een eenigen tak kunnen staan en rondtom loopen, zonder dat iemand de zelve kan zien, schoon men dicht voor den tak staat.

In 't Landschap *Suchuen*, by de vierde Krygs-hoofstadt, wast een soort van Boonen aan de boomen, die de *Sincezen*, van wegen hare hardigheid, de *Steene boonen* noemen.

In 't Landschap *Huquang* groeit een zeeke Boom, die eveneens als onze Klim-op naar omhoogh kruipt, en bleek-geele bloemen krygt; des zelfs enden der takken zyn zoo dun en fyn als zyde draden. De *Sincezen* zeggen, dat een takje, aan 't bloote vleesch gebonden, een zeer lieffelyken en aangename slaap veroorzaakt; hierom hebbenze dezen Boom ook den naam van

Manghoa, dat is, de Bloem des slaaps, gegeven.

In 't Landschap *Chekian*, by de kleine Stadt *Singhiang*, (dat zoo veel op Neêrduitsch gezegt is als d'Aarde der Pynboomen,) groeien zoo geweldige groote boomen, dat tachtigh menschen de zelve in de dikte niet omvademen kunnen: ja men vind 'er die in de holte van eenen stam acht-en-dertigh menschen kunnen bergen.

In de Stadt *Makao* groeit een boom, die van de Portugeezen het yzere Hout wordt genoemd, om dat des zelfs hout in kleur, zwaarte, en hardigheid het yzer zeer gelyk is, en niet op 't water kan dryven, maar terstondt te gronde gaat. Dusdanige boomen groeien ook in *Chaoking*, op den berg *Caoleang*, in groote meenigte.

In 't Landschap *Quantung*, in 't gebied van de zefte Hooft-stadt *Chaoking*, komt zeer veel welriekend hout voort, als Arents-hout en Roozen-hout, waar af d'Inwoonders gemeenlyk kasjes, tafels, stoelen en diergelyke dingen maken. Dit hout overteft byna alle ander hout, valt rootachtig zwart van kleur, en doorgaans loopen 'er zeer veele streepen en aderen door, eveneens als of de natuur die door kunst daar op geschildert hadt.

In 't Landschap *Quangsi* wordt doek of laken gemaakt van de bladen van de roode Mufen.

In 't Ryk *Gannan* druip't uir de boomen een zeer zoete vocht, die de Portugeezen Rosomalie noemen.

In 't Landschap *Chekian* groeien heelte bosschen met Moerbeziën-boomen. d'Inwoondets snoeien alle jaar deeze boomen, gelyk d'Eutopers de wynstokken, en laten de zelve tot geen hooge boomen opschieten; dewylze door ervarenheit van veele jaren bevonden hebben, dat de bladen van de kleine boomen de beste Zyde geven. En hier uit wetenze ook d'eerste spinning der Zyde van de tweede zeer wel onderscheiden, dewyl d'eerste van de zachte en tengere bladen, die in 't voorjaar uitkomen, en van de Zy-wurmen gegeten worden, voortkomt; maar de harde en wreede zomersche bladen geven de tweede zy-spinning. Alleen ver-

oorzaakt de verscheidentheit van spyze in deze kleine diertjes zoo groot een verandering van werk. In dit Landschap heeft men zoo veele Zy-wurmen, en zoo groot een overvloed van Zyde, dat men aldaar tien pakken zyde kleederen veel goeder koop kan hebben, als in Europe een eenig wollen kleed.

In 't Landschap *Quangsi*, in 't gebied van de zefte Hooftstad *Chinchen*, groeit ook in grooten overvloed de Kaneelboom, wiens Kaneel alleen maar van de Ceilonsche Kaneel hier in verschilt, dat deze sterker van reuk is, en heeter op de tong valt.

De boom, daar aan de Kaneel wast, groeit tot de hooghte van een Oranjeboom, en heeft veele, lange, dikke, quasteloze en rechte takken, die in goede orde neffens elkandre staan. Uit deze takken schieten andere kleine takjes, waar aan de bladen zydelings zitten, die vry groot, en de bladen van den Laurier-boom niet zeer ongelyk zyn; maar hangen aan korte en dunne steelen, en vallen achter breed en voor spits, en in de lengte loopen 'er drie of vier zenuwen door, eveneens als in de Weegbre bladen. Uit deze takjes, daar aan de bladen zitten, schieten ook hier en daar kleine, sneeuw-witte en welriekende bloemen. Na deze bloemen volgen kleine vruchten, die de grootte en de gedaante van een Olyf hebben, en eerst groen zyn, maar ryp geworden, blinken ze van zwarteheid, en worden van d'Apen en Vogelen afgeplukt eer datze geheel ryp op d'aarde vallen. Uit deeze vruchten druip't, door de kracht der Zonne, of door 't vuur, een groene, scherpe, bittere, en vette olyachtige vocht, die (eveneens gelyk de vocht die door kunst uit de bloemen getrokken wordt,) de reuk en smaak van 't Kaneel heeft, maar is zoo krachtig niet; zulks de zelve uit deeze oorzaak ook niet veel gebruikt word. Het hout van den boom is smakeloos en reukeloos; invoegen de natuur de gantsche kracht van dezen boom aan alle de deelen schynt geweygert, en alleen de schots daar meê beschonken te hebben, om daar uit zoo veel te grooter vrucht te trekken. Deze boom, gelyk ook meest alle de boomen, heeft een

een dubbelde schors; d'eerste schors is een welsmakend vliesje, en zoo dun, dat het niet anders als groen van d'onderste schors kan geschilt worden: want daar na, als dit vliesje droog word, zit het zoo vast aan de binnenste schors, dat het niet kan gezien noch geproeft, noch met de hand daar af geschilt worden. De groene binnenste schors, als 'er dit buitenste vliesje, dat asverwigh van kleur is, afgedaan word, is slibberigh en glad, en lymachtigh op de tong. De zelve, dus geschilt en gezuivert zynde, word aan vierkante stukken gesneden en in de Zon te droogen gelegd, die dan door de droogte in pypen, zoodanigh de zelve hier te lande gebragt wordt, in malkandre rolt, en kryght een rosverwige kleur; te weten, na dat door de hitte der Zonne al de vochtigheit, die de schors by zich had, verteert is. Na het affschillen van de schors blyft de boom, zonder schors te krygen, dikwils twee en drie jaren bloot staan; maar na dien tyd krygt hy weêr een nieuwe schors, en word weêr bequaam om geschilt te worden. D'Inwoonders zeggen, dat de wortel van dezen boom een zeeker zap uitzweert, dat de Camfer niet ongelyk is. De Sineezen en d'Eilanders van *Ceylon* trekken gemeenlyk uit de groene schors en

versche bloemen (byna op de zelve wyze gelyk d'Europers, uit de gedroogde schors of kaneel, kaneel-water,) een zeekre vocht, die zy tot verscheidene nuttigheden weten te gebruiken. Zy persen ook uit de vrucht een zekre olie, daar af de gemeene man, alsze van zelf hard is geworden, broodjes maakt, en die tot verscheidene inwendige en uitwendige ziekten gebruikt.

In zeer grooten overvloed, en bosch aan bosch, groeien deze Kaneel-boomen op 't Eilandt *Ceylon*; en komen de zelve daar zoo weeligh voort, dat de gantsche wereldt de schors, die de Kaneel is, niet zou kunnen vertieren, indien d'Inwoonders by wylen geen heele bosschen met Kaneel-boomen aan brant staken. En gelyk dit Eiland zeer vruchtbaar is in 't voortbrengen van Kaneel, alzo willen, in tegendeel, aldaar Nagelen Noote-muskaar-boomen niet wel tieren en voort komen.

Men vind ook op zommige plaatsen in *Sina* de boomen, daar aan de Kruit-nagels, Peper en Noote-muskaten groeien; doch niet in zeer grooten overvloed, dewyl deze Speeeryen gemeenlyk uit andere plaatsen daar in gebragt worden. Dewyl evenwel het beschryven deezer boomen en vruchten den Lezer niet onaangenaam wil te

Nagel-
boom.

vooren komen, inzonderheit doordien ik, myns oordeels, noch iets daar in heb aangemerkt, daar af by de Schryvers geen gewagh gemaakt word, zal ik de zelve met weinigh woorden ten toon stellen.

De boom, daar aan de Kruit-nagel (die ook op Neêrduitsch Geroffel-nagel, en van de Turken *Kalafur*, van d'Arabiers *Karumfel*, van de Javanen *Syanke*, en van andere Indiaansche volken *Chamque* genoemd wordt) groeit, heeft de grootte van één Europischen Peerboom, en schiet met eenen stam, die de dikte van een mans middel heeft, en daar aan een schors zit als aan den Olyf-boom, zomtyts recht en zomtyts krom naar omhoog. De bladen, die zomtyts alleen en zomtyts veel by elkandre zitten, gelyken na onze Peer-boome bladen, hangen aan langachtige steelen, en hebben in 't midden in de lengte een zenuwe, waar uit ter weder-zyde veel aartjes schieten. De boom heeft zeer veele groote en kleene takken, welke laafte in zeer dunne scheutjes eindigen, uit welks toppen kleene steeltjes schieten, daar aan de Kruit-nagels by tien en twintigh trops-gewyze by elkandre zitten. Van binnen in 'r hooft van de Kruit-nagel zit ook de bloem, die uit veele t'zamen-

gevoegde draaden of styltjes bestaat, en in 't begin onder 't bloeien witachtigh is, maar wordt daar na groenachtigh, dan rosverwig, en eindelyk hard; en geeft, eveneens als de vrucht zelfs, een zeer sterken reuk van zich, doch sterker by helder dan by regenachtigh weêr; waar aan ook de vruchtbaarheid of onvruchtbaarheid hangt: want als het een droogh jaar is heeft men dikwils veel meer vruchten aan de boomen als bladen. Evenwel brengen de boomen alle jaren, schoon het een goet en 't zelfste weêr is, niet altydt een even ryken oogst voort: want om het tweede of derde, en zomtyds om 't zevende jaar, valt d'oogst vry schraalder, eveneens als of de natuur hare krachten dan weder by een vergaderde, die door het al te weeligh voortbrengen van vruchten uitgeput waren. Van deze Nagels groeit eindelyk een vrucht, die, zoo lang als de zelve groeit, vry taai is, maar zeer hard, alsze haar volle wasdom heeft. De Nagels zyn in 't eerst root van kleur, maar daar na nemenze een zwarte kleur aan, en worden eens in 't jaar, van Wynmaand tot Sprokkelmaand, geleezen. Zommige worden met de hand afgeplukt, en zommige met een lang riet of met een vlegel afgeslagen; doch eerze die af slaan, makenze d'aarde onder

ondet den boom rondtom schoon, en trekken alle groente uit, op dat d'afgeslagene nagels niet verloren gaan. De geene, die aan den boom blijven hangen, worden onder t'rypen al grooter; invoegen datze d'afgeslagene in dikte en grootte verre te boven gaan, en vallen in 't volgende jaar van zelfs af; die ook, schoon datze zoo scherp van smaak niet zyn, dunder gehouden en tot het zaaien gebruikt worden, uit welke oorzaak d'Indianen de zelve *de moeders der vruchten* noemen. Indien eenige van deze van zelfs afgevallen nagels op d'aarde blijven leggen, en van de Bouw-luiden niet opgeraapt worden, die schieten wortel en loof, indienze op een weeligen grond vallen, en groeien binnen d'acht of negen jaren tot een volwassen boom, en brengen dan ook neffens d'andere vruchten voort. De eerste afgeplukte Nagelen zyn rosverwigh, en een weinig zwartachtigh, die, op datze heel zwart worden, in de Zongedroogt worden; de zelve leggenze ook, tot bevryding van wurmsteek, een weinig in zee-water te weken, en droogenze daar na dan weêr in de Zon. En dus bereid om te duuten, wordenze door de gantsche werelt verzonden. En hoewel de Nagel-boomen alleen maar om de vruchten gepoot en aangequeekt worden, zoo is evenwel by de bladen, bloemen en takjes, als ook in de gom, die deze boomen uit-tranen, een speceryachtige en heilzame kracht. Doch wat krachten deeze vruchten by zich hebben, zulks is onnoodigh hier te verhalen, dewyl de zelve eenen ieder te bekend zyn, en daar af by andere wydloopigh geschreeven is; alleen zal ik dit eenige, dat aanmerkens waardig is, hier by voegen. Te weten, als d'Indianen de Nagelen zullen verkoopen, of de verkochte leveren, zoo zettente gemeenlyk in de Nagel-schuuren een groot vat met water, dat alles in kotten tydt weg en in de Nagelen trekt, en de zelve, tot hun groot gewin, zeer verzwaart. Ja, dat meer is, men bevindt de Nagelen byna zoo veel verzwaart te zyn als 't water zwaar is.

Uit de bloemen en groene Nagelen trekken d'Indianen, door kracht van

't vuur, een water of geest, die zeer lieflyk reikt, en zonderling krachtig tegens alle gebreeken der hersenen is. Zonderling geneest dit water ook een zeeke ziekte of lamheit, die d'Indianen *Beribery* noemen. Byna op geen andere plaatzen, dan op de Molukker Eilanden, wil de Nagel-boom tieren en weelig vruchten voort brengen. Deze boomen beminnen het Geberghte, en groeien zomtyds zoo dicht by mal-kandre, dat 'er de Zon niet door kan schynen.

Gelyk nergens de Kancel-boom zoo weeligh voort komt als op 't Eiland *Ceylon*, alzo komt ook nergens de Noote-muskaat-boom in zoo groot een overvloed voort als op 't Eiland *Banda*, dat een van de voornaamste Molukker Eilanden is.

Noote-muskaat-boom.

De boom, daar aan de gemeene Noote-muskaat (van d'Inwoonders *Bongopala* geheeten) groeit, heeft de gedaante van eenen Appel- of Peerenboom, komt dikwils van zelfs, zonder aan te queeken of de hand daar aan te slaan, in 't wild voort; is veeltyds oud, altydt groen, vol bloesem, en met Noten beladen, waar van zommige heel en andere half ryp zyn. De schors van de stam is asverwigh, 't hout py-pig, en 't mergh, dat 'er van binnen in zit, bruin-rood. De bladen, die zydelings en by bosjes, maar zelden alleen, aan kleene steeltjes zitten, zyn vrolikgroen van kleur, dun, glad, en hebben in de lengte een eenige zenuwe, waar uit veele schuinse adertjes schieten. De zelve, tusschen de vingeren gewreven, rieken niet alleen zeer sterk, alsze noch groen zyn, maar zy behouden ook, alsze verdort zyn, hare scherpe en uitsteekende speceryachtige kracht. De bloemen of bloesem zyn in grootte en kleur de bloemen van den Peer- of Kerffen-boom gelyk, vallen zeer licht af, en rieken niet zeer sterk. De vrucht, die na de bloesem volgt, en aan de steel eenigfins tol-rond, maar doorgaans schyf-rond is, groeit niet aan de toppen der takken, gelyk de groote Noten, maar hiet en daar aan de litten of knoopen der takken. Na dat de bloesem van de vrucht is afgevallen, is d'eetste schil of bolster van de

de Noot in 't begin groen, rimpeligh, ruig en vry dik; maar alsze begint ryp te worden, komt de zelve vol geele, purpere en gout-geele plekken. Deze ruige sehil splyt en scheurt terstondt, en toont de Noot, daar om de Foli netsgewyze zit; daar na, als de vrucht ryp is, splyt deze ruige dop geheel en al van malkandre, eveneens als de bolster van onze groote Noten, als de Noot van binnen ryp is; waar na de netsgewyze sehil of Foli zich in 'r begin zeer schoon rood, maar terstondt daar na gout-geel vertoont, en besluit den dop, waar in eigentlyk de kern zit, die wy de Nore-muskaat heeten. Zulks deze Note-muskaat met drie doppen of bedekzelen overtrokken is; te weeten, met een groene en dikke bolster, die de buitenste is, en met een dunner, maar die gout-geel van kleur, zeer duur, en de middelste is; en eindelyk met een harden dop, die d'onderste of de laatste en derde is. By wylen vind men ook Noten zonder Foli, 't welk hier by toe komt, wanneer, door 't schielik zwellen der Nooten, het netje breekt en vergaet eer dat het zyne behoorlyke dikte krygt en sterk wordt. Deeze vrucht wordt van verscheidene vogels aldaar opgegeeten, maar allermeeft van zeker slaeh van Duiven, die

wit en klein zyn. Deze Duiven, die zeer groote smaak in de Foli hebben, nemen deeze Noten, als de buitenste bolster van malkandre splyt, weg, en slokkenze met de Foli op; ook scheidenze eerder niet uit voor dat haar grootte krop vol is: en te dezer oorzaak wordenze ook van onze Koopluiden aldaar Neur-eeters genoemd. Maar de Noten, die zy ingeslokt hebben, lossenze van onder weder heel uit, die ook daar na schieliker, dewylze door de groote hitte der maage eveneens als geweekt zyn, uitloopen en loof schieten. De boomen, die van deze Noten voort komen, zyn de bederving en vergankelykheit zeer onderworpen, en brengen veel slechter vruchten voort dan d'andere; ook worden de vruchten van deze boomen weinigh geacht, en alleen maar geplukt om de Foli, daar meê de beste Foli vervalscht word.

Wyders, deeze boomen brengen in een zelve jaar altyd twee maal, dikwils drie maal vruchten voort. D'eerste vergadering of oogst der vruchten geschied in Oogstmaandt en Herfstmaandt; de tweede ontrent in Lentemaand; maar de derde in d'een of d'ander maand, na dat de tydt van 'r jaar geweest is. Deze Noten moeten niet, dan wanneerze overryp zyn, afgeplukt worden; dikwils

wor-

worden hiet in de Noot-plukkers door de rosverwige kleur, die deze Noten gemeenlyk hebben, en ook een teken van volkomene rypheit is, bedroogen; zulks de zelve voor den tydt afgeplukt worden. Want de Noten, die onryp afgeplukt worden, (*Rumpi* van d'Indianen geheeten,) kunnen van wegen de weinigheit van zap en raauwheit niet lang duuren, en worden uit deze oorzaak ook licht wurmsteekig. Maar de geene die ryp afgeplukt zyn, worden uit hare bolsters genomen, en eerst in de Zonne-schyn te droogen gelegd, daarna, alsze gedroogt zyn, van de Foli ontbloot, en eindelyk de kernen, die wy Note-muskaten noemen, met kalk afgewoschen; welk laatste haar regens de bederving, en alle uitterlyke verandering van weêr en windt beschermt; invoegen de zelve dan door de gantsche wereldt over Zee te scheep kunnen gevoert worden. Voor de beste Nooten worden gehouden die asverwig en een weinig rootachtigh zyn, en daar eenige witachtige streepen door loopen. Het gebeurt ook dikwils dat zommige Noten, buiten den gemeenen loop der natuure, in grootte, gestalte en kleur van d'andere verschillen, gelyk ook zulks by wylen in de kleene en groote Europische Noten te zien is. Dusdanie Noten worden van d'Indianen *Pala-Java* genoemd, en van hen niet over de spyze, maar voot genees-middelen gebruikt.

Maar de Foli, die de Note-muskaat nets-gewyze bekleed, leggen d'Indianen gemeenlyk, eer datze volkomen ryp, en dewylze noch zeer schoon en hoog-root van kleur is, in zout en edik, en zettenze in plaats van voorrechten, om een grage maag te maken, op tafel. Maar na dat de Foli is ryp geworden, wordze van de Noot genomen, in de Zon gedroogt, en met groote toeverzicht weg geleit en bewaart. D'Indianen willen dat zoo wel de Noot als de Foli de verkoude en ingekrompen zenuwen geneest; te dien einde heeft ook de gemeene man altydt in huis olie gereed, die uit de versche vrucht geperst is. En gelyk uit de Foli veel minder olie komt dan uit de Noot, alzo is in tegendeel d'olie van de Foli veel

krachtiger dan d'olie van de Noot. D'Inwoonders achten de Foli zoo veel hooger als de Noot, datze de Foli wel zestig maal duurder verkoopen. De groene en onrype Noten worden van de Grootten in Indiën ingeleit, zommigen in edik, en zommigen in suiker, en in plaats van banket op tafel gezet. Deze dus ingeleide Noten zyn ook zedert eenige jaren herwaarts in Europe overgebragt, en worden niet alleen in de Artzenye, maar ook voor een lekkernye gebruikt. Zommigen leggen ook de buitenste bolster in suiker in, en houden daar veel meer af dan van de Noot zelfs, eensdeels om de lieffelyke reuk, en eensdeels om d'aangename temperheit. Dus verre is van de gemeene ronde en beste Note-muskaat gesproken; nu zullenwe ook met weinig woorden de langwerpige Note-muskaten, die van d'Indianen *Pala-Metfiri*, en hier te lande Mannetjes-nooten genoemd worden, aanroeren. Deze worden van de gemeene mau, doch zonder reden, voor de beste gehouden: want zy overtreffen de gemeene Noten hierom in waardigheit en kracht niet, om datze Mannetjes genoemd worden, quansuis als of de natuur met de grootte en lengte hare voortreffelykheit te kennen had willen geven, maar zy zyn in tegendeel de slechtste. Want zoo veel zy de gemeene Noten in grootte overtreffen, zoo veel worden deze weer van de gemeene Noten in speceryachtige kracht en andere deugden, die by de zelve zyn, overtroffen. En wat den naam van Mannetjes-noot aangaat, dien hebbenze van 't gemeene volk, dat voor vast gelooft, (niet uit reden, maar uit enkel waan-geloof,) dat de langwerpige Noten den mannen, alsze die in de spys gebruiken, het zaat verwekken en vermeerderen. De Foli evenwel van deze Noten, schoon datze zeer schoon van kleur is, heeft zoo weinig krachten by zich, datze by d'Indianen zelf in geene waerde gehouden word; zulks de boomen, daar aan deze Mannetjes-noten groeien, onder d'ontarde en wilde boomen gerekent worden: want deze wassen op de grenzen van *Banda*, zonder dat'er iemand de hand aan slaat, en verschillen van de gemeene

Note-muskaat boomen meer in aart en kracht, dan in gedaante en gestalte. En dewyl d'Inwoonders bevinden dat deze Noten zeer krachteloos zyn, 'zoo achtenze de zelve ook zoo weinig, darze die om 't plukken niet willen hebben. De boom zelf, daar deze Mannetjes-noten aan groeien, krygt langer, dikker en zenuwachtiger bladen. De Noten vallen niet alleen langwerpig, maar ook zomtydts byna vierkant, en schieren niet uit de knoppen der takken, gelyk de gemeene, maar aan d'uitterste enden der takken, en zitten, eveneens als de groote Oker-noten, t'effens by drie en vieren by malkandre.

De voornaamste soorten van Peper zyn tweederlei, d'een wordt de ronde, en d'ander de lange genoemd.

Ronde Pe-
per.

De ronde Peper, die voornamelyk op *Malakka*, d'Eilanden *Java* en *Sumatra* weeligh voort komt, wordt niet verre van de Zeekant gepoot, neffens de wortels van zeekre boomen, *Fausel* geheeten, of neffens palen in d'aard gesteecken, daar zy eveneens als een Wyn-gert by op klimt. Zoo hoogh schiet dit gewas naar omhoog, als de boom of paal is, daar om het zich slingert; en als het oudt is, en met asch en mest gemest wordt, zoo klimt het boven den

top van haar steunsels; zulks dit gewas, als het niet hooger kan klimmen, eveneens als de Hop, weêr naar omlaegh daalt. Het geeft ook veele scheuten van zich, die vol leedjes en knoppen zyn, taai, en zoo zwak en buigbaar, datze, evencens als de Hop of Turksche boonen, langs der aarde kruipen, indienze geen boom of eenigh ander steunsel vinden, daarze by op klimmen. Indien dit gewas van zaat in een vruchtbaren grond gezaait word, zoo brengt het binnen het jaar een ryken Oogst van vruchten voort; maar staat het op een barren grond, zoo schiet het langzamer op, en krygt langzamer vruchten; ook wordt het van jaar tot jaar, na den aart des gronds, min of meer vruchtbaarder. Het schiet in d'aarde met een wortel, die vol kleene en taaië vezelen zit. De bladen, die de Klim-ops bladen niet zeer ongelijk zyn, en in 't midden een zenuwe met aderen ter zyde hebben, schieten uit de knoppen der takken, en zyn aan de buiten zyde vry groen, naar aan de binnenste zyde bleek-groen. De vruchten hangen tros-gewyze, eveneens als d'Aal-beziën by malkandre, maar de tros of 't bos is veel langer, en zit ook voller beziën of Peper-korens, die aan den stengel zonder steel zitten. Deze bossen of trossen met Peper-korens zitten

zitten niet alleen in 't midden aan de takken, maar ook boven aan d'enden.

De Beziën of Peker-korens zyn in 't begin groen, maar zwart van kleur alsze ryp geworden zyn, 't welk daar te lande voornamelyk in de Zomermaanden geschied, als 't hier Winteren Louwmaandt is. De rype Beziën worden terstont afgeplukt en in de Zon gedroogt, waar door de zwarte schil vol rimpelen komt. Als deze zwarte schil by tyds en voor het droogen in de Zon afgeschilt wordt, zoo komt hier een ander soort van Peper af, die witte Peper genoemd wordt; die scherper, duurder en ook aangenamer van smaak is, als de zwarte Peper, en van de Grootten in Indiën in plaats van zout veeltyds op de tafel gebruikt word. Deze afschilling van de buitenste zwarte schors geschied als de Peper overryp is, en in zee-water te weeken heeft gelegen. Want door dit weeken zwelt de buitenste schil, en berst, zulks dan met kleene moeite de witte Peper-koren, die van binnen zit, uitgenomen, en weder, gelyk te voeren, in de Zon gedroogt wordt. En indien de gemakke-lyke Indianen dezen arbeidt zich zoo zeer niet ontzagen, men zou, ten aanzien van de zwarte Peper, een grooter overvloed van witte Peper hebben. Wyders, d'onkundigheid deezer schilling en toebereiding veroorzaakt dat sommigen ook nu noch voor vast gelooven, dat de witte Peper (die alleen maar in rypheit, en om datze van de zwarte rimpelige schil berooft is, van de zwarte Peper verschilt) en de zwarte twee byzondere en verscheide soorten van Peper zyn. En niet alleen hebben de Beziën, die eigentlyk Peper genoemd worden, maar ook de bladen en het gantsche gewas een vuurige scherpigheit by zich. Want de bladen, takken en wortel, indienze gekaauwt worden, branden in de keel en op de tong, en verwekken het speekzel, niet anders als de wortels van *Kostus* en *Berethram*.

Behalven deze ronde Peper valt 'er in Indiën een soort van lange Peper, die d'Indianen *Pimpilim* noemen. Deze word over de spyze niet gebruikt, maar zeer veel onder de genees-middelen ge-

mengt, voornamelyk in de Theriakel en andere tegen-giftige genees-middelen, 't welk ook niet zonder groote reden geschied, dewylze zeer edele en groote krachten by zich heeft; waar door de zelve ook veel duurder koop is. Deze Peper valt in grooten overvloed in *Bengale*, en wordt ook van daar na Europe over gevoert. In gestalte, uitgezeid de vrucht, komt dit gewas met de ronde Peper overeen, dan alleen kruipt het langs d'aarde, of slingert zich maar om laege palen. De bladen vallen eenighsins tengerder, en donkerder groen, en zitten aan lange steelen; voorts is het onderscheid tusschen beide deze gewassen zeer kleen, en byna niet kenbaar. De vruchten, die in gestalte met de bloeifels van de Hazenoot-boomen overeen komen, en uit veel graintjes of beziën bestaan, schieten uit ieder litje, tegen over 't litje daar de bladen aan zitten, en hangen aan redelyke lange steelen. In 't begin zyn de vruchtengroen, maar in 't droogen wordenze asverwigh, en hebben niet alle een en de zelve lengte; hoewel de Peper-korens in gestalte niet verschillen, en alle op een zelve wyze neffens malkandre zitten. De stengels van deze Peper-rift, daar aan de gemelde graintjes zitten, hebben zomtyds van binnen veel vochts by zich, 't welk ook de Beziën wurmsteckigh maakt, indien deze vocht komt te verdwynen. Deze lange vruchten worden afgeplukt en gedroogt, eer datze ryp worden; en hoewelze, alsze eerst gedroogt zyn, zoo heet op de tong niet vallen, zoo wordenze evenwel daar na alzo heet van smaak als de ronde Peper, schoon datze maar effen op de tong geproeft worden.

d'Indianen doen deeze lange Peper in bestrykingen of zalf, die zy tegen de pyn der gewrichten, die uit koude ontstaat, gebruiken. Zy gebruiken de zelve ook met groot voordeel tegen 't vergift, duizeling en zinkingen des hoofts, en ster in d'oogen. Het graauw in Indiën gebruikt het water, daar in een goet deel Pepers te weeken heeft gelegen, tegen een langduurige verzwakking der mage.

Hoewel de Sineezen een afschrik *Betels.* heb-

hebben van uitheemsche zeden aan te nemen, zoo hebben evenwel d'Inwoonders van zommige gewesten, van de Indiaansche gebuur-volken, de gewoonte, van de bladen *Betel* geduurigh in den mond te kaauwen, ontleent. Deze bladen, die door geheel Indiën van d'Indianen gekaauid worden, tieren weeligh onder een getemperden Hemel, maar willen in de koele Sineesche gewesten en in *Mozambique* niet aarden. Het gewas, daar aan de zelve groeien, is een heester, en slingert zich, en kruipt eveneens als de Peper of Europische Hop, by een stok of paal opwaart; invoegen men van verre het zelve van de Peper niet wel onderscheiden kan. De bladen, die aan een langen steel hangen, en in gestalte zeer na met de bladen van d'Oranje-boomen overeen komen, maar voor zoo spits niet toe loopen, zyn gladt, donker groen, dun, gelyk de bladen van het Fontein-kruid, en met vyf, zes en zomtyds zeven zenuwen bezet, die ten deele recht, en ten deele bochtigh loopen; komen licht te bederven, indienze, alsze versc' afgeplukt zyn, te veel en lang gehandelt worden. Als men de zelve kaauid, is 't eveneens als of men met de tanden op zant byt. De vrucht, die aan dit gewas groeit, en eenige gelykenis met de witte en langachtige Peper of met een Muize-staert heeft, wordt van d'Indianen *Siry-bou* genoemd, en van hen, om de rarigheid, in grooter waerde gehouden dan het blad *Betel* zelf. Deze bladen worden in zommige zuiderlyke Landschappen van *Sina*, en door geheel Indiën van d'Indianen 's morgens, na den middag en 's avonds, ja des nachts, gekaauid, en geduurig van hen in de handen gehouden. Doch zy gebruiken de *Betel* niet alleen, dewyl de zelve bitter van kaauw is, maar mengen daar by, om deze bitterheit te verdryven, Areka, en een weinigh Kalk; en aldus bereid, is de zelve, na het zeggen der Sineezen en Indianen, zeer zoet van smaak. Zommigen doen by de *Betel* *Lycium*; ryke en wel-gegoede luiden *Caphur de Burneo*; andere hout van Aloë, Muschus en andere Speceryen. En dus toe-bereid, heeft de *Betel* een lieffelyken

smaak, en veroorzaakt zoo een aangename en welriekende adem, dat ryke luiden die geduurig in den mond knauwen, en ook gemeene luiden, na datze macht hebben. Op plaatzen, die diep landwaard in gelegen zyn, worden deze bladen zeer duur verkocht. Als de Sineezen elkandre komen bezoeken en groeten, hebbenze gemeenlyk het blad *Betel* in de hand, en wordt het zelve met Areka en Kalk overal, tot teken van een grooten weldaadt, in een houte schootel aangeboden. In 't gebruiken nemenze eerst een weinigh Areka, darze kaauwen, en terstondt daar op een blad *Betel*, darze eerst met Kalk bestryken, na dat 'er de zenuwen met den nagel van den duim (dien zy te dien einde altydt scherp houden) zyn uitgenomen. Van dit kaauwen der bladen komt een zap of quyl in den mond, 't welk eerst bloed-root is, en uit gespogen wordt. Dit is een van de drie dingen, die de Sineezen voor een spreekwoordt van 't Landtschap *Quantung* gebruiken, te weten, dat 'er drie ongewoone dingen in dit Landtschap zyn; de Hemel zonder sneeuw, de Boomen altydt groen, en d'Inwoonders altydt bloed-spuwend; om dat men hier nimmer sneeuw ziet, de boomen nooit van bladen ontbloot, en de menschen bladen van *Betel* en *Areka* kaauwen, 't welk, gelyk gezegt is, hun speekzel root maakt. Hier na volgt een ander zap, maar dit zwelgenze door de keel. D'Indianen en Sineezen gelooven dat het kaauwen van de *Betel* het tandvleesch vast maakt, en de maag versterkt. De bladen zyn verwarmend en verdroogend byna in den tweeden graad. Zommige houden de rype en gout-geele bladen voor de beste; andere de dorre, om darze in 't kaauwen grooter geluit van zich geven. d'Indianen, (zeid *Akosta*) alsze op straat gaan, hebben gemeenlyk *Betel*-bladen in den mondt, en voornamelyk alsze iemand van de Grooten willen gaan spreken; want hier door makenze eenen zeer lieffelyken adem, 't welk hen anders tot groote oneer zou strekken, indienze zulks niet dedden. Op zeeke tyden evenwel houdenze van dit kaauwen der *Betel*-bladen op: te weten, alseen van

van hun naaste vrienden overleden is; en ook op zeckre vast-dagen.

Op zommige plaatzen in *Sina* groeit ook een zeer wonderlyke en vreemde Boom, die van zommigen, om dat hy vruchten als Vygen krygt, d'Indiaansche Vyge-boom genoemt word, maar andere noemen hem den Boom van *Goa*, om dat hy daar allereerst van d'Europers gevonden is, en nergens zoo weelig voortkomt als op 't Eilandt *Goa*. Deze boom schiet meteen eenigen dikken stam zeer hoog op, en spreid zyne takken in de rondte, na alle kanten; uit deze takken schieten naar omhoog tot op d'aarde zeckre dunne vezelen of draden, die, als ze noch jong en frisch zyn, een goud-geele kleur hebben, en in d'aarde schieten, en alzo jonge boomen voortbrengen: want de neêrschietende vezelen worden alreeds zeer dik, en veranderen in nieuwe stammen van boomen, uit welke stammen boven aan wederom nieuwe takken na alle kanten schieten, die zich wederom als te vooren, met het uiterpen van nieuwe vezelen na d'aarde, voortplanten. En op deze wyze schieten uit deze vezelen, als die tot dikke stammen geworden zyn, zonder opouden weder nieuwe takken; zulks somtyds een eenige boom met hare af-

zetfels een heele Italiaansche myl in de rondte beslaat, en het zeer zwaarlyk te kennen is, welk dat de oorspronkelyke boom, of welke de moeder van alle deze afzettelen is, dan alleen uit de dikte des stams, die somtyds in dezen oorspronkelyken boom zoo dik is, dat drie mannen naauwliks den zelve omvaden kunnen. En niet alleen werpen d'onderste takken dusdanige vezelen uit naar d'aarde, maar ook de bovenste takken van den boom; waar door een eenige boom dikwils een dicht en groot bosch maakt. Als nu d'Inwoonders onder deze boomen een doorgang willen maken, zoo houwenze gemeenlyk de dunste vezelen, die alreê in stammen verandert zyn, weg, en maken op deeze wyze daar onder verwelste kamers of vertrekken, daar in zy voor de hitte der Zonne gaan schuilen. Want d'andere groote takken schieten zoo veel dichte kleene takjes uit, dat 'er de stralen der Zonne in 't minste niet kunnen door schynen. En welk een plaats deze boomen met hunne takken en loof beslaan, kan een ieder hier genoeg by afmeetten, dat onder eenen boom drie duizend menschen staan kunnen. De bladen van de jonge takjes, die de bladen van de Quee-boom zeer gelyk zyn, en met

grootte smaak van d'Olifanten gegeten worden, vallen aan de bovenste zyde groen, en aan de onderste witachtig, en een weinigh wolachtig, eveneens als de Quee-peere-boomen bladen. De vrucht, die de grootte van een lidt van een duim heeft, en in fatsoen met de kleene Vygen overeen komt, is van buiten en binnen bloet-root, vol graintjes, gelyk de gemeene Vygen, en ook wel zoet en eetbaar, maar zoo aangenaam van smaak niet als de gemeene Vyg.

Kokos-boom.

Weeligh groeit ook op veele plaatsen in *Sina* de Kokos-boom, die door geheel Indiën *Coguoeiro* genoemd wordt. Deze boom sehiet zelden met een rechten, maar gemeenlyk met een krommen stam opwaart, die vier, en dikwils zeven voeten dik, en by wylen over de vyftigh voeten hoog is; maar des zelfs wortel is kort, dun, en naauwliks met d'aarde bedekt; invoegen het ten hoogsten te verwonderen is, dat de stammen van deze boomen zich op zulke korte en dunne wortels in de lucht over end kunnen houden, en niet door hare eigen, en der vruchten zwaarte, (behalven datze dikwils noch van sterke winden gebeukt worden,) ter aarde vallen. Hier by komt noch dat heronderste van den stam, neffens der aarde,

niet dikker noch sterker is dan het bovenste daar de vruchten zitten. De sehors des stams is asverwigh van kleur; 't hout, dat rot weinigh dingen dienstig is, dewyl het alleen maar uit vezelen of draden bestaat, is zoet, en vol melkachtigh zap, waar door het van de Mieren, als de boom afgehouden is, zeer gezocht wordt. Aan den stam zitten geen takken, maar boven aan vyftien, twintigh, en meer veers-gewyze grootte bladen in de rondte, die ten deele naar omhoog staan, en ren deele naar omlaeg hangen. Ieder blad, dat omtrent zestien voeten lang, en dicht aan den stam omtrent eenen voet dik is, bestaat uit veele andere bladen, die op een ry tegens elkandre over staan. Tusschen de veers-gewyze bladen komt aan den top van den boom een scheede van twee voeten lang, die op 't end spits toe loopt, eerst groen is, en daar na root word, en zich van zelf opent. Eer dat deze scheede zich opent, vertoont zich van binnen een zeer schoone steel van een voet lang, en van drie of vier vingeren dik, die uit veele rakken bestaat van een voet of een half lang, die zeer behendelyk van de natuur r'zamen zyn gevoegr, en een groote air vertoonen. Aan deeze takken zitten zeekre drichoekege dingen,

gen, zoo groot als een Amandel, die wit van kleur, en de beginzelen van de bloemen en nooten zyn: want als deze scheede berst, zoo spreiden zich de takken van malkandre, en vertoonen geele bloemtjes. Na deze bloemen volgr de vrucht, die ieder aan een byzonderen steel zit, die kort en zoo dik als een Ganze-schaft is, en uit rosverwige schubben bestaat. De vruchten van deezen boom, die Kokos-nooten genoemd worden, zyn hard, zwaart en dikwils grooter als een mans hoofd, en hangen by troppen zeer vast boven aan den stam. Buiten om deze nooten zit een dikke, draachtige en taaie schil, waar na een houtachtige kelk volgt; indien men deeze houtachtige kelk, als de vrucht noch onryp is, doorsteekt, zoo loopt 'er zeer veele zoete en aangename vocht uit, die, versh in gedronken, het water zeer krachtigh af dryft, en, als de Nooten zyn ryp geworden, gelyk stemfel stolt, en een schryf-pen dik zich binnen aan dezen houtachtigen kelk of schil gaat zetten. Deze pit is zoo zoet en aangenaam van smaak, datze ook d'allerzoetste Europische nooten in aangenaamheit van smaak verre te boven gaat; zy geeft ook zeer goet voedsel, en verquikt de afgematte leden wonderlyker wyze. Te deezer oorzaak wordt de zelve van de zeevarende luiden, die, door het lang zwerven op zee, van scheurbuik en andere ziekten zwak en machteloos geworden zyn, zeer gezocht en met groote smaak genomen. Zy is warm en vochtigh in den eersten graad, en daar uit word een olie geperst, die geenfins in deught en kracht voor d'olie van zoete Amandelen heeft te wyken, en word ook over de spyze en onder genees-middelen daar te lande, als ook door geheel Oost- en Westindië, gebruikt. Van binnen ingenomen, geneest deze olie de gebreken der borst, en veroorzaakt loslyvigheit, indien men wat veel daar af inneemt; zonderling isze ook goet voor de geene, die zich inwendigh door vallen beschadicht hebben, en dryft zeer krachtigh het water af. Wyders, boven uit den kruin van den stam spruit, eveneens als een jong boom-

je, een spier-wit en bolachtigh mergh, dat in een scheede of huisje beslooten leit, en, als het daar uit schiet, byna van de zelve hoedanigheid en smaak is, als de boven gemelde gestremde vocht of kern der noote. Dit merg wordt niet alleen raauw, maar ook gekookt onder andere gerechten op tafel gezer, en is zoo goet van smaak als blom-kool. Als dit boomtje niet heel ryp is heeft het een grooter verkoelende kracht by zich; zulks het dan in plaats van salade en latuw gebruikt kan worden. Maar als dit merg wordt afgeplukt, zoo gaat de boom uit, 't welk zoo licht niet geschied, als men een stuk van d'onderste wortel quetst of af snyd; dit doet veele Inwoonders gelooven, dat dit boomtje niet by d'aarde of vocht der aarde, die door de wortels ingezogen word, maar by de lucht, die dit boomtje uit den kruin des booms trekt, gevoed wordt en leeft.

Van de buitenste vezel of draachtige schil, die om de Kokos-noten zit, worden op verscheide plaatsen in Indiën kleene en groote scheeps-touwen gemaakt, die zeer lang in zout water duuren, en byna onvergankelyk blyven. Ook zyn alle d'anker- en andere kleene touwen ('t geen aanmerkens waerdig is) van de Koninklyke vrachtschepen te Portugaal, van de vezelen of draden van deze buitenste schil gemaakt. Zeeker Schryver *Lakuna* vermeld, datze op zommige plaatsen in Indiën van de vezelen der buitenste Kokos-noote schillen Tapyten weven. In *Sina*, en verscheidene andere gewesten in Indiën, worden deze vezelen in plaats van werk gebruikt, daar meê de repen en spleeten der schepen dicht gedreeven worden; ook zyn deeze vezels veel beter als werk, dewylze zoo licht niet verrotten, en in 't zout water opzwellen en dicht worden. Van de binnenste houtachtige dop worden kroezen en drink-bekers gedraait, en die by wylen met gout of zilver beslagen. De bladen van deze boomen worden ook in plaats van papier gebruikt, en daar af ook by d'Indianen redelyk sterke en vaste kleederen gemaakt. Eindelyk verschaft deze eenige boom alles wat tot een schip van nooden

Kluisu.

den is , zoo wel ten aanzien van gereedschappen als ladinge. Want van de stam en takken worden in Indiën masten, planken en stuurengemaakt; van het loof of bladen zeilen; van de vezelen der buitenste schil touwen, en eindelyk verstrekken de vruchten, of Kokos-noten, de lading. Weshalven, indien men op al de nuttigheden, die uit dezen boom en des zelfs vrucht voort komen, wil achttingh geven, (daar af wydtloopigh by andere alreë geschreeven is) men zal, gewisselyk, geen gering mirakel der natuure in dezen boom bespeuren, en moeten bekennen, dat geen boom in de gantsche wereldt gevonden wordt, die den menschelyken geslachte meerder nuttigheden verschaft.

By *Kingyven*, in 't Landschap *Quangsi*, groeit een boom, *Areka* geheeten, die uit Indiën aldaar overgebracht is, en komt in satsoen eenigstins met de Kokos-note-boom overeen; maar is zoo dik niet, en heeft ook kleender bladen. De vrucht, die aan dezen boom groeit, word mede *Areke* geheeten, is zoo hard, datze niet als met een mesch of schaer kan van mal-kandre gefneeden worden.

Vruchten.

*Vruchten
in Sina.*

Behalven de Vruchten, die ook in verscheidene gewesten van Europe voort komen, levert de Sineefche lantsdouw jaarliks eenen ryken Oogst van allerlei uitheemsche Boom-vruchten of Oosten uit.

*Pompel-
moes.*

Byna nergens, als in 't Landschap *Quantung*, komt ook een zekre vrucht voort, die van de Sineezen *Venku*, van de Portugeezen *Jamboa*, en van de Hollanders *Pompel-moes* genoemd wordt. Deze vrucht groeit aan eenen boom, die met doornen bezet is, gelyk de Limoen-boom, maar overtreft den Limoen-boom in grootte. De bloemen zyn de bloemen van den Limoen-boom zeer gelyk, wit, welriekend, en daar uit wordt ook een zeer welriekend water gedistilleert. De vruchten overtreffen in grootte ook d'allergrootste Limoenen; dewylze zoo groot en dikwils

grooter als een menschen hoofd zyn. De schil is den Gulde-appelen in kleur gelyk. 't Merg is van binnen rootachtigh, en zoetachtigh zuur, en smaakt als een Druif die nier heel ryp is; zulks uit de zelve veeltyds ook een drank geperst word, eveneens als in Europe uit de Kerffen en Peeren.

In 't Landschap *Peking* vallen zeer schoone Appelen, Peeren, Pruimen, Koren, Geerst, byna allerlei slach van houw-vruchten, als ook Vygen en Druiven; waar uit d'Inwoonders evenwel geen wyn persen, om datze meer smaak vinden in hun drank, die uit de Rys getrokken wordt, en zeker ook treffelyk van smaak is; invoegen ook d'Europers den wyn niet zoeken. In 't Landschap *Xansi* vallen zeer zoete Druiven, waar uit d'Inwoonders zeer veel en schoone wyn zouden kunnen persen; maar zy droogen de Druiven alleen tot Razy-nen, die dan door geheel *Sina* te koop worden gezonden.

In 't Landschap *Peking* groeien zeer schoone en groote Kastanien; maar in 't Landschap *Suchuen*, in 't gebied van de Hooft-stadt *Xunking*, zulke die in den mond als suiker smelten, indien ze daar in een weinigh gehouden worden.

In 't Landschap *Honan*, onder 't gebied van de Hooftstadt *Quiete*, groeien allerlei slach van Gulde appelen, en voornamelyk zeer schoone Granaat-appelen, waar van de laatste kleine Stad *Xeching*, die in 't gebied van deze Hooft-stadt gelegen is, haren naam gekregen heeft: want *Xeching* is zoo veel gezegt, als de Wallen der Granaat-appelen.

In 't Landschap *Huquang*, onder het gebiedt van de Hooft-stadt *Changte*, groeien Gulde-appelen, waar onder men vind, die van de Sineezen de Winter Gulde-appelen genoemd worden. Want als d'anderen al zyn afgevallen, zoo worden deeze eerst in den Winter ryp, en vallen ook ongemeen zoet van smaak.

In 't Landschap *Fokien*, in 't gebiedt van de steden *Chivencheu* en *Changcheu*, komen d'alleredelste Gulde-appelen in grooten overvloed voort, die in zwaarte en grootte van de grootste Europische niet verschillen; maar zy overtreffen de zelve verre in reuk en geurige

rige smaak. Het gewas verschilt ook zeer weinigh in gestalte van ons Europeische; alleen verschillen de vruchten van elkandre hier in, dat de Sineesche Gulde-appelen eveneens als de Muschatel-druiven smaken: want zy rieken en smaken eveneens; invoegen in Italie noch Spanje tot noch toe nooit iemand beter Gulde-appelen gezien of geproeft heeft. Deze vrucht is zoodanigh van aart, dat des zelfs gulde en dikke schil licht af valt. Het merg is ook week van binnen, en leit in byzondere vliesjes beslooten, die zeer licht in stukken van elkandre te scheiden zyn. Deze vrucht, na dat d'overtollige vocht tusschen twee bortjes is uitgeperst, leggen de Sineezen in suiker, en bewarenze het gantsche jaar door. En niet alleen worden deze ingeleide vruchten binnen 's lants vertiert, maar ook buiten 's lants verzonden.

In 't Landfchap *Chekiang*, by *Kinboa*, komt uit de boomen een zeeker Vet, waar van, eveneens als van Talk, zeer schoone en spier-witte kaerssen gemaakt worden, die de handen in 't aanraken niet smeerigh maken noch bezoetelen, nochte zy geven ook geen vuilen stank van zich, alsze uitgebluscht worden. De boom is vry groot, komt in bladen en satsoen met onze Peer-boom overeen, en kryght witte bloeifsem als de Kerffe-boom. Na de bloem volgt een ronde bezië, zoo groot als een Kers, waar om een zwart en dun vlies zit, daar onder wit vleesch verborgen leit, dat te voorschyn komt als de bezië ryp is en de schil berst. De Sineezen vergaderen deze beziën, en kookenze in warm water, waar door het vleesch van binnen smelt, maar als het kout is, zoo stolt het wederom, eveneens als Talk. Van binnen in 't vleesch zit een kern, die vol olie zit, en eveneens als d'Olyven in Europe geweekt word; maar d'olie, die daar uit geperst word, gebruiken de Sineezen niet over de spyze, maar in de lampen. De bladen van dezen boom, die zeer vet zyn, verstrekken den Schapen en Koeien een aangenaam voedsel, die daat af ook zeer dik en vet worden.

In 't Landfchap *Peking* valt een vrucht, *Linkio* geheeten, die byna de

gedaante van een Minkyzet heeft, is van satsoen als een driehoekige Grafnaald, en rondtom oneffen. De schil, die'er rondtom zit, is groen, dik, en aan de verheven punten rootachtigh; maar in 't droogen wordze zwart. Het vleesch van binnen, dat zeer wit is, smaakt eveneens als een kastanie; doch aan eene vrucht is wel zoo veel t'eeten als aan drie of vier kastanien. Het gewas heeft kleene bladen, die verre boven over 't water heenen kruipen, en de meeste vruchten zitten aan de steelen onder water. In stil staande waters wordt dit gewas door geheel *Sina* gezaait.

In 't Landfchap *Xantung* groeit een Appel ^{Appel Sucu.} *Sucu* geheeten; die wel in d'andere Landfchappen ook gevonden wordt, maar evenwel hier in groter menigte voort komt. De zelve gedroogt, eveneens als de Vygen in Europe, kan 't geheele jaar duuren, en wordt door geheel *Sina* van de Koopluiden te koop gevoert. Hy is wat grooter dan onze gemeene Europeische Appel, byna rondt van gestalte, en hoogh-root van verruwe. Binnen in 't vleesch zitten steentjes, of platte en ronde kernen, die alle in een harde schil beslooten leggen. Deeze kernen zitten niet recht in 't midden van den Appel, maar aan d'eene zyde, leggen niet plat neêr, maar staan recht naar omhoogh. In eene vrucht vind men zomtyds tien, zomtyds vyf, minder en minder, na datze groot zyn; by wylen krygt men ook eenige daar in geen steentjes zitten. Het vleesch is van binnen root, en wordt, als d'Appel ryp is, week, en krygt een zeer aangename smaak. Om den gedroogden Appel komt eveneens als een korst van honing of suiker; invoegen de zelve in suiker schynt ingeleit te zyn. Men vind ook appelen, die groen van schil zyn, die ook in 't rypen niet week worden, maar worden, eveneens als onze appelen, met de tanden of een mesch, als men die wil eeten, aan stukken gesneden en geschilt. Deze vrucht vind men nergens buiren de grenzen van *Sina*, en groeit aan eenen middelmatigen boom, zonder dat de zelve eenige quecking van nooden heeft.

In 't Landschap *Suchuen*, in 't gebied van de Hoofdstadt *Chunking*, groeit in grooten overvloed de vrucht *Lichi*, die daar van daan ook, als de zelve ryp is, versch, door zeeke boden of lopers, die hier toe gestelt zyn, na 't Keizerlyke Hof gezonden word. Maar in noch veel grooter meenigte groeit deeze vrucht in de Zuiderlyke gewesten van 't Landschap *Fokien*, en voornamelyk in 't gebied van de Hoofdstadt *Fochew*; hoewel de geene, die ontrent *Hingboa* groeit, de beste is. De Portugezen te *Makao* noemen deeze vrucht *Lichias*. De zelve groeit aan zeer groote hooge boomen, die bladen als Laurieren hebben. Uit de toppen der takken schieten trossen of bossen, waar aan, gelyk de druiven aan hare trossen, de vrucht zit, doch niet dicht by malkandre, en hangt ook aan langer steelen. Deeze vrucht gelykt in fatsoen geheel en al na een kleen hartje, is zoo groot als een Okernoot, en vertoont een kleene Pynappel met haar schobbige en schilferige schil, hoewelze zoo dik niet is, dewylze niet dikker als een vlies is, en ook licht, alleen met de handt, kan afgenomen worden. Van binnen zit een kern die vol zaps, wit van kleur, zeer aangenaam van smaak, en eveneens als een roos riekt. Als de vruchten ryp zyn, zoo krygenze een putpere kleur, en vertoonen de boomen zich dan niet anders, als of de zelve rondtom vol purpere kleene hartjes hingen; 't welk zeer aangenaam en vermakelyk om te zien is. Van binnen in 't vleesch zit een steentje; en hoe kleender dit steentje is, zoo veel te beter en treffelyker word de vrucht gehouden. Met groote reden zou men deeze vrucht den Koning der Vruchten mogen noemen, die, eveneens als ofze alleen maar voor 't oog en den buik schein gegroeit te zyn, zoodanigh vermaakt, en zoogroot een aangenaamheid in 't zien en 't eeten geeft, dat men nooit van die te zien zat word. Des zelfs kern smelt eveneens gelyk suiker in den mond.

Nergens in geheel *Sina*, dan in 't Landschap *Suchuen*, ontrent de derde Krygs-hoofdstadt, vallen Pynappels.

Lungyen.

Noch vind men in *Sina* een zeeke

andere ronde vrucht, die in schil de voorgaande niet ongelyk is, en *Lungyen*, dat is, *Draaks-oog*, genoemd wordt. Deeze is een weinigh kleender en ronder dan de voorgige vrucht *Lichi*, en ontrent zoo groot als d'Europische Kerffen; maar zyn evenwel harder van schil, en die ook schilscrachtiger is. De Sincezen droogen ook deeze vrucht, en brengenze gedroogt voor een lekkernye door geheel *Sina* te koop; die evenwel op geenerlei wyze met de versche te vergelyken zyn, dewyl uit de gedrooghde dat edele zap byna geheel en al verdweenen en uitgetrokken is. Uit de versche vrucht wordt ook een zap of vocht geperst, die de Sincezen wyn noemen, zeer liefelyk van smaak, maar zelden te bekomen is.

In het zelfste Landschap groeit ook een vrucht *Muiginli*, dat is, de Pruimen van de schoone Vrouw, geheeten. Deeze vrucht of Pruimen, die rond vallen, zyn zoo groot datze de Pruimen van Damas in grootte en treffelykheit verre te boven gaan.

In 't Landschap *Quantung* vind men overal Indiaansche grootte en kleene Nooten, als ook zekre vrucht, die van eenen ieder voor de grootste vrucht van alle vruchten gehouden wordt, en van d'Indianen *Jaka*, van d'Arabiers *Panaix*, en van de Persianen *Funax* genoemd wordt. Deeze vruchten, ter oorzaak van haar grootte, groeien niet aan de takken der boomen, hoewel die ook zeer groot zyn, maar aan den stam, eveneens als ofze vreesden dat de takken, hoewelze vast en sterk zyn, zoo een zwaaren last, zonder te breeken, niet zouden kunnen uitstaan. De schil van deze vrucht is zoo hard en dik, datze niet anders dan met een byl kan geopent worden. Van binnen zitten ontalylke huisjes, die vol geel merg zitten, en daar in een noot of kastanie beslooten leit, die, alsze ryp is, zeer zoet en eveneens als een gebraden Europische kastanie smaak.

Behalven deze vind men noch een andere soort van deze vruchten, die niet aan den stam zitten, maar aan de takken hangen. De boom, waar aan deze laafte groeit, schiet hoog op, en spreid zich

zich in de breedte en wydte zeer verrewit; heeft bladen als d'Eiken-boom, maar zyn niet geschaert. Deze vrucht word eigentlyk van d'Indianen *Cham-pidaica* genoemd, en is veel beter van smaak en gezonder van zap dan de *Jaka*. D'asch van de schillen van deeze steekelige vruchten gebruiken de Indianen in plaats van loogh, om daar meê wolle en linne kleederen te wasschen.

Zeker Schryver Kristoforus Akosta beschryft deeze vrucht en den boom, daar aan de zelve groeit, aldus: De boom, daar aan de vrucht *Jaka* groeit, spreid zich zeer wyd en breed uit, en heeft bladen die de grootte van een palm hebben, en bleek-groen zyn; waar door in de lengte een dikke en harde zenuwe loopt. De vruchten zitten niet aan de kleene scheuten neffens de bladen, gelyk in alle andere boomen, maar aan den stam of aan de groote takken; en zyn lang, dik, donkergroen, hard en dik van schil, en rondom met spitze punten bezet, die met een korte, groene en zwarte doorn eindigen; maar deeze doorn is niet scherp noch steekend, schoon darze steekend schynt te zyn. De kleinste van deze vruchten overtreft in grootte (voornamelyk op de Malabaatsche kust,

daar de beste vallen) d'allergrootste Kawoerde: want die op *Goa* voort komen zyn kleendet, slechter en smakeloozer. De rype vrucht geeft een liefelyke reuk. Tweederlei slach vind men van deze vruchten, d'een wordt *Barka* genoemd, en is de beste; d'ander *Papa* of *Giralsal*, en is slechter. Van binnen vertoonen zich deze vruchten, indien ze in de lengte opgesneden worden, spier-wit, en zyn eveneens als in huisjes of laatjes afgedielt, die vol kastanien zitten, die langer en dikker zyn als Dalen. Deze kastanien, die van binnen wit en met een asverwige schil overtrokken zyn, worden eveneens gegeeten als de gemeene kastanien, vallen zwaar en scherp van kaauw indien ze versh gegeeten worden, en veroorzaken veele winden. Maar indien de zelve, als de Spaansche kastanien, gebraden worden, zoo hebbenze een aangename smaak, en vermeerderen het zaat; waarom de zelve alleen maar van 't gemeene volk gegeeten worden. Ieder kastanie zit van binnen vol geelachtigh en taai merg, dat zonderling aangenaam van smaak is, maar zwaar om te verteeren valt, en byna weder, zoo als 't gegeeten is, van onderen geloft word.

In *Sina* groeien ook op verscheidene plaatsen zekre vruchten, *Duriones* geheeten,

heeten, die wel in 't eerst een walgachtige smaak by zich hebben, en eveneens als stinkende knoflook rieken, maar verdienen evenwel met recht datze onder de gezondste en heilzaamste vruchten gerekent worden.

Deze vrucht is warm en droogh van hoedanigheden, 't geen uit de werkingen, die de zelve in 's menschen lichaam doet, lichtelyk te vernemen is. Want de zelve zet niet alleen krachtigh het water af, maar zy breekt en verdryft ook de winden, en doet zweeten. Evenwel kan men de zelve bequaamelyk onder de vruchten rekenen, die gencesbare en voedbare vruchten genoemd worden; invoegen men de zelve in den Herfst zeer spaarzaam behoort de te gebruiken. Want het veel en onmatig eeten deezer vruchten veroorzaakt een ontsteeking in de lever en 't bloed, en maakt het aanzicht vol puisten. En indien de geene, die d'Indiaansche schurftheit heeft, van de Japoners *Kourap* geheeten, deze vrucht eet, die krygt terstont zoo een groote jeukte op de huid, dat hy geen hand van zyn lyf kan houden zonder te krauwen en krabben. Zecker Schryver *Akosta* beschryft deze vrucht aldus: De vrucht *Duriones* is warm en vochtig, en wort gemeenlyk van de geene, die de zelve wil eeten, met de voet gebroken; dewylze doorgaans met doornen bezet is, die de handen, in 't aantasten, beschadigen. Die nooit deze vruchten gegeten hebben, meinen datze verrotte Uyens rieken, alsze de zelve eerst voor de neus houden; maar alsze die geproeft hebben, zoo achtenze dat de zelve het zoetste van alle spyzen smaken en rieken. Deze vrucht is by de lekker-tanden in zoo groote achting, datze voor vast gelooven dat niemand zich aan deze vruchten zat kan eeten, waarom zy de zelve ook verscheidene toenames en als eer-tytelen geven. Het bladr of gewas *Betel* heeft van deeze vrucht een zonderlinge afkeer, die zoo groot is, dat alle de vruchten bederven en verrotten, indien iemand eenige bladen *Betel* in een schip of huis smyt, daar in deze vruchten bewaarr worden. En indien iemand, door het veel eeten deezer vruchten, zyn maag ontsteeken

en overladen heeft, die kan terstont d'ontsteeking verdryven, en de maag re recht helpen, indien hy slechts maar eenige bladen op den mond van de maag leit. Geen letzel, hoe veel vruchten dat men ook eer, zal men vernemen, indien men na het eeren van deeze vruchten eenige bladen *Betel* eet. En dit is, als ook dat hy zeer aangenaam van smaak is, myns oordeels, d'oorzaak, waarom men gemeenlyk zeld, dat zich nooit iemand aan deze vruchten zadt kan eeten.

In *Sina* valt ook een zekre wel-smakende vrucht, *Ananas* geheeten, die allereerst uit Westindië in Oostindië gebragt is, alwaar de zelve nu in verscheidenie gewesten zeer weeligh voort komt en tiert. De vrucht, die ontrent de grootte van een Citroen heeft, is hoog-geel van kleur en welrickend, alsze ryp is; invoegen men in 't voorby gaan de reuk gewaar word daar zelve in huis leggen. Boven op isze gekroont met een tros van bloemen en bladen, valt ook zeer zappigh en aangenaam van smaak, en schynt van verre wel een Aartjesjok te zyn, maar heeft geen stekende angels. De grootste middelste stronk, daar aan de vrucht groeit, is ontrent twee voeten hoog, en met vyftien of zestien bladen bezer, die niet qualik na Aloës-bladen gelyken. Rondom dezen middelsten stronk zitten weêr andere kleene stronken, waar van ieder ook een jonge vrucht heeft. De geene, die nu deeze rype vruchten afplakken, steeken de jonge stronken terstont in d'aarde, waar af dan groote stronken groeien, die binnen het jaar rype vruchten krygen, gelyk de vorige oude, daar af de zelve genomen zyn. In wortel en bladen gelykt dit gewas niet qualik na een Aartjesjok. Als deze vruchten in Indië gebragt wierden, warenze zoo duur, dat het stuk voor tien dukaten verkocht wierd: de zelve hebben een zeer aangename smaak, en smaken byna zoo lekker als Aard-beziën met wyn en suiker. Die deze vrucht wil eeten, neemt eerst den buitensten schil daar af, en snyd het overige aan schyven, die men in wyn of water re weeken moet leggen, om de bytende kracht, die

MUSA

42

die by de zelve is, daar uit, en in den wyn te doen trekken, dewylze anders blaren op de tong byten. Invoegen een ieder zich wel te wachten heeft, dat hy, bedroogen door de zoete smaak, niet veel van deze vruchten eet, dewylze lichtelyk door hare seherpheid een ongeneeslyken rooden loop veroorzaken. En hoewel deze vrucht heet van aart is, gelyk zulks hare werkingen genoegzaam uitwyzen, zoo hebben evenwel de bladen van dit gewas een verkoelende kracht by zich; dewylze een zuure en r'zamentrekkende smaak by zich hebben, die alleen in verkoelende gewassen gevonden word. En zoo een edele en aangename smaak heeft deeze vrucht, datze in 't eeren als suiker in den mond smelt, en in zoetigheid van smaak byna geen weêrga heeft.

In *Quantung* groeit ook een zeekre vrucht, *Musa* geheeten. De boom, daar aan de vrucht *Musa* groeit, die ook van zommigen d'Indiaansche Vyg genoemd word, is een zeer schoone boom, en schiet tot de hoogte van achtiën en twintigh palmen. De stam van dezen boom bestaat uit verscheidene schorsen, die dicht op malkandre leggen, en heeft de dikte van een mans been. De wortel is rond, dik, en verstrekt een aangenaam voedzel voor d'Olifanten.

De bladen, die negen palmen lang en twee en een half breedt zyn, hebben in de lengte een vry dikke zenuwe, zyn aan de bovenste zyde donker, en aan d'onderste bleek groen. Uit den top van den boom schiet een tros bloemen, die eveneens als de sehobben of schilferen van den Pyn-appel by malkandre zitten. Daar na brengt de boom een eenigen tak voort, die zoo dik als een arm, en in veele knoppen onderscheiden is; aan ieder van deeze knoppen hangen tien of veertien Vygen; invoegeen aan eenen tak dikwils honderd of twee honderdt Vygen zitten. Deeze vruchten worden in verscheide soorten onderscheiden: want zommige zyn geel, langwerpigh, aangenaam van smaak, en wel-riekend; andere groen, lang, en mede aangenaam van smaak. Deeze vrucht is in 't gemeen week, vet, taai, zoet, en smaakt den geenen zeet zoet, die de zelve gewoon zyn t'eeten; maar zy valt zwaar om te verteeren, geeft evenwel goet voedzel, en geneest zonderling de hoest en zinkingen. De gedroogde schillen van de vruchten versterken d'ingewanden en 't hert. Het water of afziedzel, daar in deze schillen gekookt zyn, is zeer goet tegen alle quaataardige koortzen; en het poeder van de schors geneest alle gebreeken des herten.

SESTIENDE HOOFTSTUK.

Van Gedierten.

Gelyk de milde natuut de gewesten van *Sina* dus met allerlei slach van Boomen, Heesters, Kruiden en Vruchten heeft gezegent, alzoo heeftze de zelve ook niet min vruchtbaar gemaakt in 't voortbrengen van allerlei bezielde redenlooze schepzelen, als viervoetige Gedierten, Visschen, Vogelen en Ongedierte, daar af ik in dit Hoofdstuk vervolgens op 't kottste en bondigste zal handelen.

Viervoetige Dieren.

MEn vind door geheel *Sina* zeer *Schapen*. veele zoodanige Schapen als in Perfie en Tartarye; te weten, met lange en dikke staerten, die haar naslepen, dikwils de zwaarte van veertigh pond hebben, en ongemeen zoet van vleesch vallen.

By de Krygs-hoofdstadt *Tieki* vallen zeer treffelyke Koe-beesten, die zeer lange, dikke en krult-hairde staerten hebben, die de Sineesche Krygs-knechten

ten tot cieraat, in plaats van pluimen, op hunne hoofden dragen.

Steen Nieu-
boang.

By de Steden *Cingcheu* en *Tengcheu*, vind men in de maag der Koeien een Steen, *Nieu-boang* geheeten, dat is, *De geelte der Koeien*, om dat hy gemeenlyk geel van kleur is. Deze Steen is van verscheide grootte, en heeft zomtyds de grootte van een Ganze-ei; is zoo vast niet als de Bezoar-steen, en derhalven ook veel lichter; hoewel hy van de Sineesche Artzen hooger geacht en meer gezocht word als de Bezoar. Uiterlyk aan te zien, schynt hy uit weekachtigh kryt, dat geel en droogh is, te bestaan. De Sineezen willen dat deze Steen van een zeer koude hoedanigheid is, en de zinkingen, die uit het hoofft komen schieten, zonderling opdroogt. Zy zeggen ook, dat des zelfs poeder her kookend en ziedend water rerstondt stilt en uit de kook helpt, indien het daar in gesmeeten wordt; en dat hy daarenboven ook eenen damp uitwaassemt, indien maar het minste dropje kout water daar op geleit wordt, als ook dat het water terstondt in den zelven trekt.

In 't Landschap *Quantung*, by *Lui-cheu*, is een dier, dat de Sineezen de *Gezwinde Koe* noemen, dewyl het zoo gezwind in 't loopen is, dat het op eenen dagh meer als drie honderd stadiën kan ver loopen. Boven op den kruin is het met een langwerpige ronde hoorn gewapent.

Zout-Koe.

In *Cincheu* is een gehoornt dier, dat niet qualik na een Koe gelykt, en hoornen op 't hoofft heeft, die in wirtigheid het Elpenbeen overtreffen. Dit dier is zeer verzot op zout, waarom ook de Jagers het zelve zakken met zout voor zetten, daar het zoo hettigh en graag na is, dat het zich zelf, om zoo te spreken, vergeet, en zich liever wil laten vast binden, dan met de tong aan deze zout-zakken niet te likken, en op de zelve wyze wordt dit dier ook gevangen en gedood.

Varkens.

In 't Landschap *Kiangsi*, voornamelyk by de Stadr *Nanchang*, mestenze buiten en binnen de Stadt de Zwynen mer groote naerftigheid; en in zoo groot een meenigte vind men de zelve binnen de Stad, dat men naauwliks van

wegen de meenigte der Zwynen de straten begaan kan. De straten zyn evenwel hier door niet vuil noch drekkigh: want allerlei drek, ook van de Varkens, vergaderen de Sineezen zeer zorgvuldelyk, en verkopen dat voor mist op de landen.

In 't Landschap *Peking* heeft men ^{Katten} Katten, die spier-wit en lang hair met neêrhangende ooren hebben. Groote Juffers houden deeze Katten rot haar vermaak; maar zy willen geensins muizen, misschien om datze al te lekker worden opgevoed. Evenwel ontbreken daar geen andere, dat goede Muis-katten zyn, hoewel de zelve zoo lekker niet (daarom zy misschien ook des te beter zyn) opgevoed worden.

Nergens vallen 'zoo goede en veele ^{Paerden} Paerden als in 't Landtschap *Junnan*, en in 'r Landtschap *Suchuen* by de kleine Kryghs-stadt *Po*. In 't Landtschap *Xensi*, op den bergh *Holan*, die drie honderdt stadiën groot is, vind men veele wilde Paerden. De Sineesche Paerden vallen doorgaans niet zeer hoog, maar zyn wel in 't vleesch breed van billen, en zeer sterk en arbeidzaam, gelyk wy zulks in onze op-reis bevonden. Zy laten haar met een water-toom gemakkelyk bestieren, en doen, zonder datze geslagen worden, alle dingen zeer wel.

Ontrent de Vesting *Siven* vallen ge- <sup>Geel-
zen.</sup> gele Muizen, die vry groot zyn, en hebben vellen die van de Sineezen zeer gezocht worden.

Door geheel *Sina*, voornamelyk in 't Landtschap *Quantung*, vind men Harten, Hazen, Reen, en diergelyk wild; in 't reizen ziet men de zelve op de wegen dikwils by heele troepen loopen.

In 't Landtschap *Xantung* zyn Wolven, die de menschen en de vruchten aantasten.

In 't Landtschap *Xensi* vind men veele ^{Beeren} Beeren, waar van de Sineezen de voorste voeten in groote waarde en voor een groote lekkernye houden.

Ontrent de Hoofstfad *Linyao* leggen bergen, waar op zich wilde Offen en dieren als Tygers onthouden; van de vellen van deze laatste maken de Sineezen kleeren.

In't Landschap *Suchuen*, by de kleine Stadt *Po*, heeft men ook zeker dier, dat op Grieks *Rhinoceros*, en op Neêrduitsch *Neus-boorn*, dewyl het een hoorn op de neus heeft, genoemd word. Dit dier is donker asverwigh van huid, gelyk de Olifanten, glad van ligchaam, en op 't lyf niet met hair bezet. De huid is ook vol rimpelen en kerven, die over malkandre schieten, en het vel is zoo hard, dat het naauwliks met een Japonschen sabel door te houwen is. Want dit beest is niet met schobben (gelyk het by ons geschildert word) gewapent, maar deze kerven verbeelden zoodanige schobben of schilden. Heeft een smuil als een Varken, doch zoo stomp niet, maar spitzer, en boven de neusgaten vertoont zich (gelyk gezegt is) een hoorn, waar na dit dier ook op Grieks *Rhinoceros*, en op Neêrduitsch *Neus-boorn* genoemd is. Deze hoorn is gemeenlyk zwart, dikwils asverwig, en zomtyds, hoewel zelden, wit van kleur, die ook veel duurder dan d'andere verkocht word. D'een is ook grooter dan d'ander, na den ouderdom van den *Rhinoceros*.

In grootte en dikte van ligchaam verschildt de *Rhinoceros* weinig van den Olifant, maar hy valt veel korter van voeten; waar door hy ook zoo aanzien-

lyk niet is. Dit dier is zoodanigh van aart, dat het niemant schade zal doen, indien het niet eerst aangeranst en geterg word: want dan stelt het zich yfelyk en wreed aan, en niet alleen tegen de geene die het quaad hebben gedaan, maar het tast ook alles aan wat hem tegen komt, en velt heele boomen met groot geweld ter aarde. Als de *Rhinoceros* eenen mensch ter aarde heeft gesmeeten, zoo door hy den zelve met het lekken van zyne tong, die zeer scherp en rouw is; daar na knaagt hy de huid en 't vleesch tot het gebeente af. Een gedenkwaerdigh exempel van zyn overgrootte wreedheit stelt zeeker Schryver Jakob Bontius in deze woorden ten toon: Als de Sekretaris van onze Stad *Batavie*, op't Eiland *Java*, Dirk Jemming, onlangs, verzelschapt met noch twee andere, te paerd uit vermaak in 't bosch was gereden, quam hy op een moerasachtige plaats by een *Rhinoceros* met zyn jong, die, als hy hen zag, op stond, en langzaam te rug trad, en zyn jong voor zich na 't bosch dreef, en geduurigh met de snuit voort stiet als het by wylen staan bleef. Middeleryle vervolgde een onder hen te paerd dit beest, en sloeg het van achteren met een Japonschen sabel; doch de houw drong niet door, van wegen
de

de dikte der huid, en quamen allcen eenige witte streepen op de rug en achter op de billen. Zeer lydzaam verdroeg hy dit, tot dat hy zyn jong onder de heesters en doornen hadt verborgen: want toen ging hy met ysselyk geknor en geraas op den Ruiter los, vatte hem by zyn broek, en scheurde die met den bek aan slarzen. Maar het paerd, mischien een weinig wyzer dan d'opzitter, sprong te rug, en vluchte weg; waar op de Rhinoceros hem met al zyn macht vervolghde, en scheurde heele boomen, en al wat hem in den wegh stond, met een groot gedruis ter neder. Als de Ruiter weêr ter plaatze was gekomen, daar hy zyne makkers gelaten had, en de Rhinoceros de zelve zag, verliet hy den Ruiter, en raste d'anderen aan, die zich, om zyne verwoedheit t'ontgaan, achter twee boomen schuilden, die naauwliks met de stammen twee voeten van malkandre stonden. En juist, t'hunner geluk, wilde dit domme beest tusschen deze boomen door, en schudde en beweegde de boomen niet anders als of 't rier was geweest. Ondertusschen kregenze tyd en plaats om hunne roers te lossen, en troffen het beest met een koegcl door de hersenen, dat het nederviel. Hy eet steekeligh loof en doornige takken, die hem op de tong geen letzel geven, dewyl de zelve zeer hard is. Hy voert groote vyandschap met den Olifant, en als hy vechten zal, slypt hy eerst zynen hoorn tegen de steenen. Allermeeft zoekt hy den Olifant in den buik te treffen, dien hy weet dat het allerveekste is, en als hy hem dien open gescheurt heeft, zoo laat hy hem leggen en doodt bloeden. Hy volgt in geluit de Varkens, dewyl hy medeknort. De Mooren eeten zyn vleesch, 't welk zoo peesachtigh is, dat het stale tanden vereischt om dat te byten. De wyn, daar in de huid van een Rhinoceros te weken heeft gelegen, is een krachtigh genees-middel tegen alle quaataardige koortzen. Zommigen geven ook den hoorn tegen het vergift in. By de derle Romeinen wierd eertydts deeze hoorn in de baden voor een Oly-kruik gebruikt: want daar in wierdt d'olie, die om te wasschen bereid was, bewaart.

Dit dier was ten tyde van Aristoteles nochte aan de Grieken, nochte aan de Romeinen, DCLXIV jaren voor d'opbouwning der Stadt Romien, bekend. Wie hem eerst te voorschyn heeft gebragt, daar over is onder d'oude Schryvers een groot verschil. Dio zeld, dat de Rhinoceros allereerst in 't zege-pralen van Augustus is over gebragt; maar Plinius verhaalt, dat hem Kneus Pompejus eerst in de schouw-speelen gebruikt heeft. Daarom heeft ook Solinus geschreeven, dat voor den tyd van Kneus Pompejus de schouw-speelen den Rhinoceros niet gekent hebben.

Door het gantsche Landtschap *Chekiang* onthouden zich Tygers; maar op den berg *Kutien*, ontrent de Stadt *Kiucheu*, heeft men Tygers, die de menschen geen quaad doen; hoewel de geene, die in de aangrenzende gewesten vallen, zeer wild en wreed zyn; maar indien de wilde op dezen bergh komen, zoo wordenze tam; invoegen datze niemant dan schade doen.

Op verscheidene plaatzen in *Sina* vind men ook Olifanten; maar de beste in de Landtschappen *Nanquing* en *Junnan*. Een weinig, dewyl zulks van andere alreê wydloopig is beschreeven, zal ik van dit dier hier by voegen. De grootte der Olifanten is verscheiden. Te Konstantinopelen is 'er een gezien, die van d'oogen tot het uirterste van den rug elf voeten, en van de oogen tot het einde van de snuit acht voeten lang was. In hoogte ryzen zommige tot twaalf, andere tot dertien, eenige tot tien maal negen duimen. Alayzius Kamustus schryft eenen gezien te hebben, die meer vleesch als vyf van onze Stieren hadt. Zy zyn alle zwart, behalven d'Etiopische. Dat nochtans de Koning van *Narzinga* een witten Olifant gehad heeft, getuigen de Schryvers van de Oostindische Scheepsvaart. Zy hebben een gereete of gekerfde huid, en die van een vaste hardigheid schynt te zyn, daarom gebruiken de Mooren die voor schilden, en de Peguanen in plaats van wapenen: de zelve is nochtans harder op den rug als aan den buik. Om te kaauwen hebben zy binnen vier tanden, behalven die voor uit steeken, in de Mannetjes krom geboogen,

boogen, en in de Wyfjes recht neêrwaarts. Het onderfte kakebeen wordt alleen in 't kaauwen beweegt, en het bovenfte rust altyd. Op die plaats, daar in andere dieren de neus ftaat, hebben d'Olifanten een lang, smal en hangend deel, de inuit geheeten; dit reikt tot op d'aarde, heeft op 't eind een opening, is fchorachtigh, buigzaam en flibberigh. Deze fnuit gebruiken zy in plaats van een hand; want zy vergaderen daar mede zoo wel drooge als vochtige fpyze, en brengen die tot aan den mond.

Van de zonderlinge leerzaamheid der Olifanten vind men verfcheidene exempelen by d'oude en nieuwe Schryvers aangerekent. Plinius fchryft datze wapenen in de lucht werpen; datze met malkandre fchermen, en op de wys van een wapen-dans met malkandre fpeelen. Een te Romen, die geleert was eenige naauwliks losbare knopen te maken, van zynen meefter beftraft zynde, vond men dat hy zich by Manefchyn daar in zelf oeffende. Augerius Busbequus fchryft, in zyne Turkfche Brieven, gezien te hebben, dat een jonge Olifant, op het zingen van een ander, al dansfende de voeten by beurtte beweegde; dat de zelfde ook met de bal fpeelde, en de fnuit voor een kolf gebruikte. Van den tydt en

wyze van paren word by de Schryvers verfcheidentlyk gefprooken. Plinius ^{Haar verzameling.} zeyd, dat het Mannetje op zyn vyf, en 't Wyfje op haar tien jaren begint te verzamelen; maar Aristoteles eigent nu beide twintigh, dan het Wyfje twaalf jaren toe, als zy heel haafstigh, en vyftien als zy heel traag beginnen te verzamelen. Zy zoeken voornamelyk in 't water te verzamelen, en dat meent men zoo voor het Wyfje als Mannetje gemakkelyk te zyn, dewyl hy in 't beginnen lichter door 't water opgeheven wordt, en na het werk bequamer afzakt. Zy verzamelen nooit als in 't verborgen, en het Mannetje hervat de verzameling nooit als in 't verborgen, en maar alle drie jaren eens, en gebruikt daarenboven nooit het zelfte Wyfje. Ten einde van haar verzameling zynze heel wild, en fmyten de ftallen der Indianen onder de voet. Hoe lang zy zwanger gaan, daar af heeft men ook geen zekerheit. Eenige ftellen een jaar en zes maanden, andre drie jaren, zommige tien. Daar zyn 'er die zeggen datze op haar acht jaren werpen. Zy baren al perffende met pyn, en op haar achterfte beenen neêrhuikende. Zommigen fchryven datze maar een eenig jong voort brengen, andere vier. Zoo dra het jong gebooren is, ziet en gaat het,

en zuigt met den mond, en niet met den snuit, tot acht jaren. De Olifant voert vyandschap met den Rhinoceros, Leeuwen, Slangen, Tygers, Rammen, Varkens en Draken, als ook met zommige verwen, en met het vuur. Van den Rhinoceros spreekt Plinius aldus: In de schouw-speelen van den grooten Pompejus is een Rhinoceros gezien, een gebooren vyand van den Olifant. Hy bereid zich, met zyn hoorn tegen de klippen te slypen, ten stryd, en tracht in 't vechten meest na den buik, dien hy weet in den Olifant allerzachtst te zyn.

Tygers.

In 't Landschap *Junnan*, ontrent *Chinyen*, leit een berg, *Nalo* geheeten, waar op zich zeer wreede Tygers en Luiparden onthouden. In 't Landschap *Quangsi*, op den bergh *Xepao*, by de Hooft-stadt *Guchou*, vallen mede zeer wreede Tygers. De Tygers zyn wreeder dan de Leeuwen, en zoeken vierig na de menschen, ja achtervolgenze tot in de hutten en huizen, en indienze de deuren niet vast geslooten vinden, zoo komenze heimelyk binnen, en nemen den een of den ander, en sleepen hem weg, niet anders als de Kat de Muis. Zy klimmen ook op de boomen, en halen de geene daar af die daar op gevluicht zyn, om hare wreedheit

ontgaan. Evenwel word zyn wreedheid ook dikwils getemt en gebooken, als hy met eenen stok ontrent de nieren geslagen wordt, waar door hy bezwykt en overwonnen word; en is ook niet wel op een andere wyze te temmen. De Tyger is op menschen en dieren, die hem tegen komen, even fel gebeeten, maar de natuur heeft zoodanigh verderf eenighsins te voeren gekomen: want hem verzelschapt altyd een ander kleen dier, dat mer zyn geduurigh blaffen zyn tegenwoordigheid te kennen geeft, op welk geluit de andere dieren of weder keeren, of zich verschuilen; maar de menschen vluchten. Hy is ook zeer graagh na menschen-vleesch. Het is niet te zeggen hoe zeer die van *Bengale* den Tyger vreezen, en noemen hem daarom ook met verscheide namen, vreezende datze anders terstondt zouden verscheurt worden, indien zy hem altyd met zyn eigen naam noemden. De Tygers en Rhinoceros, schryft Bontius, dragen elkandre een zonderlinge groote vriendschap toe: want alwaar de Rhinoceros zich by geval onthoud, daar houdt de Tyger gemeenlyk ook zyne legerplaats, en veeltyds ziet menze by elkandre gaan. Als ik dit den Javanen naerstigh afvroeg, gavenze my hier af

geen

geen onwaarschynelyke reden; te weten, dat de Tyger, door dien het een vleesch-eetend dier is, dikwils veel dingen gulzigh inslokt, waar door hy nootzakelyk dikwils een zwakke maag moet krygen. Maar de Rhinoceros eet alleen groente en loof, en wordt hierom alleen van den Tyger gevolgt, op dat hy zyn drek voor een geneesmiddel magh gebruiken, eveneens als de Katten nip of katte-kruid, de Honden honds-gras, en de Herten diktam-nus voor een genees-middel eeten. Want dat zy elkandre maar een geveinsde vriendschap toedragen, kan men hier aan bespeuren, om dat het wyfje van de Rhinoceros, als het haar jong voed, niet lyd dat de Tyger neffens haar gaat.

In 't Landtschap *Quangsi* vind men zeer groote Yzere Varkens, met pen-nen van anderhalf voet lang, die zy, met een zonderlinge beweging des ligchaams, op eenen ieder weten uit te schieten, en dat niet zonder groote schade van de geene die zy treffen.

In 't Landtschap *Xenfi* (gelyk ook te vooren in 't beschryven van 't Land-schap *Xenfi* verhaalt staat) vind men het dier *Xe* geheeten, daar af de Muskus komt. Als dir dier uit den Ryke *Lu* in 't aangrenzende Ryk *Laos* ge-bragt wordt, zoo sterft her terstondt, gelyk de visch buiten 't water. Dit dier onthoud zich ook in 't Landtschap *Suchuen*, ontrent de Stadt *Paoning*, op her gebergte.

In den Ryke *Gaman* is een zeeker dier, *Fese* geheeten, dat byna de ge-daante van een mensch heeft: is lang van armen, zwart en ruigh op 't lyf, snel te voet, en lacht luidruchtigh, eveneens als een mensch; maar het verflind den zelven als het dien kan krygen.

In 't Landtschap *Suchuen*, by de Hooft-stadt *Cunking*, leit een bergh, *Toyung* geheeten, waar op Apen gevonden worden, die in groote en gestalte zeer na met de menschen overeen komen. Ongemeen zyn deze beesten op de vrouwen verflingert, die zy ook dikwils trachten wegh te nemen, om daar meê haar lust te boeten. Dierge-lyk wanschepzel beschryft de Heet Ni-

klaas Tulp, een man van uitstekende geleertheit, in zyne Genees-kundige Aanmerkingen met deeze woorden:

By onze tydt is uit Angola gebragt een Indiaansche Satyr, die aan zyne Hoogheit den Prince van Oranje, Fredrik Hendrik, geschonken wierd. Het was een viervoetig gedierte, zweemde zeer wel na den mensch, en word by d Indianen Oran-Outang, dat is, een wildt mensch, genoemd. Had de lengte van een driejarig, en de dikte van een zesjarig kint, 't lyf vet noch mager, maar was vierfchotig, zeer wakker en gauw, en van zoo dicht gevoegde leden en groote spieren, dat het meest al konde doen wat het wilde. Van vooren overal kaal, van achteren overal zwart hair, het aanzicht ruig, en als van een tandeloos oudt wyf, met een ingedrukte breete of platte neus. Het had ooren als een mensch, de borst (zynde een wyfje) met twee verheven mammen, de buik hadt wat dieper ingaande navel, de boven en onder leden den mensche zoo gelyk, als het een Ei het ander. D' elleboog hadt haar vereischte 't zamenvoeging, de handen perfecte vingeren, de duim rechte menschebelyke gedaante; voorts d onderleden haar braaien, en de voeten natuurl-yke hielen. En door deze geschikte en fatsoenlyke gestalte kon het recht over end gaan, en lichtelyk een redelyk zwaar gewicht heffen en dragen. Als het dronk, nam het met de eene hand het oor van de kan, en met de ander lichte het de zelve op: gedronken hebbende, wiste het bescheidebelyk de mond en lippen af te vegen, als een manierlyk mensch; het was zoo behendelyk in 't slapen, dat het zyn boofst hooger, en als op een kussen leide, 't ligchaam zoo bequaam dekkende, als of 'er een zacht en teer mensch gelegen hadt. De Koning van Sambaces heeft aan mynen buurman, Samuel Blommert, vertelt, dat deze Satyrs, inzonderheit de mannetjes, op 't Eiland Borneo zoo stout en kloekmoedig zyn, en zoo sterke spieren hebben, dat zy wel tegen gewapende mannen dorsten aangaan, als ook tegens vrouws-persoonen, die zy zomtyds met hitte tocht ontshaakten en verkrachten; invoegen d Indiaansche vrouwen de bosschen, daar deze onbeschaamde beesten zich onthouden, als de pest vlieden.

Vogelen.

IN 't Landschap *Xantung* zyn de Hennen, als ook de vette Kapoenen, ongemeen goetd koop; en men kan ('tgeen op andere plaatzen zelden gebeurt) hier de groote en vette Hennen en Kapoenen voor veel minder prys te koop krygen dan de kleene en Kuikens. In dit Landschap zyn ook de Phezanen, Velthoenders en ander kleen gebeent, veel goeder koop als op andere plaatzen.

In 't Landschap *Quangsi* is een zeker flach van Hoenderen, die katoen aan lange draden, gelyk gemeenlyk van de katoen gesponnen worden, uit de bek braken; maar indien men deze katoen terstond niet op raapt, zoo slingeren ze die weder in.

In 't Landschap *Xensi*, ontrent *Mincheu*, als ook by de Krygs-stadt *Tien-civen*, vallen Velthoenders en Hennen, die, in plaats van veeren, wol op 't lyf hebben als de Schapen. Deze Hennen zyn kleen, zeer kort van beenen, maar moedig en strydbaar, en worden aldaar van 't vrouw-volk tot vermaak en wel-lust gehouden en aangequeekt. Dusdanige kleene Hennen met korte beenen (die ook in Europe by wylen van daar over gebragt worden,) heeft men op verscheidene plaatzen in Oostindië, als in Siam &c. maar deze zyn met veeren, en niet met wol bedekt.

Eenden,

In 't Landschap *Quantung* heeft men een ongelooflyken overvloed van Eenden; en zyn ook d'Inwoonders, in die aan te fokken en op te queeken, zonderling naerftigh en vaerdigh. Want alhoewel d'Eenden door gantsch *Sina* overal gehouden worden, zoo worden ze evenwel nergens meer aangefokt als in dit Landschap. Zy laten nooit d'Eenden d'eyeren uitbroeden, maar steeken die zeer behendigh in een Oven, die een weinig warm is gemaakt, of begraven die onder de mist; byna op de zelve wyze gelyk men zeid dat d'Egyptenaars doen. De Sineezen voeden dikwyls op hunne scheepen heele kooien met Eenden, die zy aan strand of aan de oevers der Revieren brengen, om

aldaar, met het afloopen van 't water, haar aas en voedsel, als Oesters, Kreeften en diergelyk ongediert, op 't drooge strand te laten zoeken. Dikwyls bevinden zich zeer veel scheepen met Eenden by elkandre, en verscheidene troppen vermengen zich in 't water en op strand onder malkandre; maar tegens den avond keert evenwel ieder trop, op 't geluit van een bekken, na zyn schip. Deze Eenden, om langer goet te blyven, worden ook veeltyds gezouten, zonder haar voorrige smaak te verliezen.

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Hanyang*, worden in groote meenigte de wilde Ganzen gevangen. In 't Landschap *Chekiang*, by *Vencheu*, leit op den bergh *Tentang* een Meir van tien stadiën groot, het *Bad der Ganzen* geheeten, om dat de wilde Ganzen, die, na den tyd van 't jaar, van plaats veranderen, aldaar in 't voorby vliegen altyd rusten.

In 't Landschap *Quantung*, by *Chauking*, als ook in de Landtschappen *Quangsi* en *Junnan*, heeft men op 't gebergte tamme en wilde Paauwen, die zeer weinigh in d'andere Landtschappen vallen, en geen andere dan die van daar in deze gebragt worden.

In 't Landschap *Nanking*, by *Tai-ping*, leit het Eiland *Hiao*, dat niet anders als een doorgaande uirgeholde steen schynt te zyn. In dezen steen, of op dit steenigh Eiland, nestelen en onthouden zich ontelbare meenigte van Nacht-Uilen, waar van het ook den naam bekoomen heeft.

In 't Landschap *Suchuen*, by de Krygs-stadt *Yemui*, onthouden zich veel zoet-zingende Leeuwerken.

Op 't rouwe gebergte van 't Landtschap *Suchuen*, by de tweede Krygshoofdstadt, vind men zeer stoute en klokke Gieren.

Op den berg *Locung*, in 't Landschap *Huquang*, by de groote Stadt *Xincheu*, zeid men dat zich een Vogel onthoud, die nooit eenig geluit geeft dan als het wil regenen; 't welk den huisluiden een zeeker voorteken verstrekt.

In 't Landschap *Chekiang*, by de Stad *Kiabing*, vangen de Sineezen in den Herfst zekere vogeltjes, *Hoangcio* gheeten,

Op wat wyze die in Sina aangefokt worden.

ten, die zy in hun wyn, van Rys ge-
maakt, leggen, en het gantsche jaar door
verkopen.

In 't Landtschap *Quangsi*, ontrent
Quielin, vind men zeer schoone en mee-
nigverwige Vogelen; de Sineezen we-
ven deze veeren, die zeer schoon en
aangenaam in 't oog zyn, onder hunne
zyde stoffen of lakenen.

In 't Landtschap *Xenfi* leit de Stadt
Fung-Ciang geheeten, welken naam zy
bekomen heeft van den vogel Phenix,
of van dien vogel, dien de Sineezen voor
een teekken van groote voorspoet hou-
den, en die, na hun zeggen, zeer zelden
gezien wordt. Want *Fung* is een vogel,
en *Ciang* zoo veel als geluk of voorspoet
gezegd. Zy malen deezen Vogel met
meenigerlei slach van kleuren af, doch
nooit by andere vogels, maar altydt al-
leen, om dat hy zeer zelden, en niet als
tot een gelukkig voortteeken des gant-
schen Ryks, verschynt. Buiten twyffel
is dit de Phenix, of een zeker onbe-
kende slach van Arenden, zoodanig de
Sineezen dikwils tot cieraat op hunne
tapyten en kleederen weven.

In 'r Landtschap *Junnan*, in 't gebied
van de Hooft-stadt *Kiociang*, worden
steene Zwaluwen gevonden, die kleene
en groote witte plekken onder 't lyf
hebben. Van deeze Zwaluwen weten
de Sineefche Artzen een zeer krachtigh
oog-water toe te stellen, dat alle ge-
breken der oogten wonderlyker wyze
geneest.

By *Vuting* is een poel *Hoeiniaio*, die
rondtom met boomen omcingelt, en vyf
stadiën groot is; deze poel zeid men
dat Vogelen maakt, om dat de bladen,
(doch nier alle, maar alleen de bladen
van een zeekren boom) die in de zelve
vallen, in zwarte Vogelen verandert
worden, waar over d'Inwoonders zich
zoodanigh tot stommens toe verwonde-
ren, datze deze Vogelen voor Geesten
houden.

Door geheel *Sina* vind men ook
een vogel, *Louwa* geheeten, die kleen-
der dan een Gans, en den Rave niet
zeer ongelyk is. Hy heeft een langen
hals, en een bek als een Arent, die
voor aan zeer krom is omgeboogen.
De Sineezen leeren dezen vogel (gelyk
zulks te vooren wydtloopigh in onze

Reis-beschryving verhaalt is) visschen
te vangen, evcneens als men hier te
lande de Honden Hazen leert vangen.
Indienze deezen Vogel op de visch-
vangst sturen, zoo sluitenze hem eerst
den krop met een yzere ring toe, om
de groote visschen niet door te slok-
ken, die de Visscher hen dan uit den
hals duwt. De visschen, die zoo groot
zyn datze in den krop niet kunnen, ha-
lenze by den sned uit het water, 't welk
zy den Visscher met groot geluit be-
kent maken, om hen die af te halen.
Ieder Visscher moet voor dezen Vogel
een zeekere schatting jaarliks aan den
Keizer opbrengen.

Visschen.

IN 't Landtschap *Xantung* vallen de
Meiren, Revieren en Zeën zoo visch-
ryk, dat men aldaar voor de waerde
van een stuiver wel tien pond visch kan
koopen.

In 't Landtschap *Kiangsi* is een groot-
ten overvloed van allerhande Visschen,
voornamelyk van Salm, Voorn en
Steur.

Schoon de Hooft-stadt *Kienkyang*,
in 't Landtschap *Kiangsi*, eenige mylen
van Zee af leit, zoo wordt evenwel on-
trent de zelve zeer veel Zee-visch ge-
vangen, als Steur, Dolphyn en Salm.

In 't Landtschap *Huquang*, by de
kleene Stadt *Xeu*, worden in de Riviere
Lofeu zeer treffelyke Lampreien ge-
vangen.

In de Geele Revier valt, onder meeni-
gerlei ander slach van visschen, een zee-
kere visch *Xehoa*, zoo geheeten na de
steenachtige plekjes die op de huid zyn.
Deze visch word nergens gevangen dan
by de Stadt *Paioe*, en is by de drinke-
broers en zuipers in groote waerde.

In 't Landtschap *Fokien*, by *Hingboa*,
worden de beste Bleyen gevangen.

By de Stadt *Ningpo* word in 't voor-
jaar een visch *Hoang* gevangen, zoo ge-
heeten na de geele kleur die deze visch
heeft: want *Hoang* is geel te zeggen.
Deze visch is zoo tenger en week, datze
buiten het water naauwliks een half uur
kan goet blyven. Maar dewyl de zelve
zeer aangenaam en lekker van smaak

is, en zeer van de Sineezen begeert word, zoo steekenze de zelve in zakken met ys, en brengenze zoo te koop; te dien einde bewarenze ook het winterys tot in den zomer.

Ontrent de Stad *Kiagan* leit een Meir *Mie*, zoo geheeten na de zeer zoete visschen die daar in gevangen worden, en zoeter als honigh zyn.

In 't Landtschap *Cbekiang* leit, in 't gebied van de Hooft-stadt *Hangcheu*, by de kleene Stadt *Canghoa*, een berg *Cienking* geheeten, waar op een Meir leit dat twee honderdt bunderen groot, en door de gout-geele visschen, die daar in gevangen worden, zeer vermaakt is. Deze visschen zyn geel van kleur, en glinsteren en blinken op de huid, hier en daar met gout-geele strepen; ook glinstert de gantsche rug zoodanig, als ofze met een gout-geel poeder besprenkelt was. Naauwliks zyn de zelve veel grooter dan een vinger, en evenwel gewapent met een staert, die in drieën of tweeën gespleeten, en zomtyds ook wel ongespleeten en breed is; invoegen deze visschen zich heel aange-naam in 't oog vertoonen. De Sineezen houdenze in groote waerde, en voedenze in hunne Lust-gaarden met groote naerstigheid in zeer schoone groote vaten, die daar eigentlyk toe gemaakt worden. Zelfs groote Heeren in *Sina* voeden dikwils deze visschen, met hen aas uit de hand toe te smyten, die dan (eveneens als ofze wisten wien datze toe hoorden, en welk een vermaak zy hunnen eigenaar, met zich te laten zien, aan doen) r'zamen speelen, en op en neêr in 't water dobberen. Als deze visschen heel en gaef, en in alle deelen na wensch volmaakt zyn, zoo geld een eenige dikwils drie en vier kroonen.

In 't Landtschap *Honan*, by de Hooft-stadt *Namyang*, loopt de Revier *Tan*, waar in heel roode visschen gevangen worden, doch alleen maar in 't begin van de Zomer: want voor en na dien tyd zynze niet te bekomen, dewylze zich dan verbergen.

In 't Landtschap *Huquang*, by de Hoofr-steden *Changxa* en *Nanking*, worden in de groote Revier *Kiang*, die dicht voorby de stad loopt, in Gras- en Bloei-maand zeer veele visschen gevan-

gen, die de Sineezen *Xiyn*, en de Portugeezen *Sauel* noemen. Te dien tyde stelt de Keizer aldaar eenen van de voornaamste Gelubden, die de visschen met groote zorghvuldigheid onder 't ys begraaft, en levendig in byzondere schepen na de Keizerlyke Hooftstad *Peking* aan den Keizer zend.

In 't Landtschap *Xensf*, by de Stadt *Pingyang*, word een visch gevangen, dien de Sineezen den Steen noemen. Deze gedroogt en syn gestampt, en over de Zyde stoffen gestrooit, houd de mot daar uit.

By het Eilandt *Hainan* vangen de *Si-wal-*neezen op de zelve wyze de Walvissen als de Hollanders in 't Noorden onder Groenland. De Sineezen kookten uit de zelve ook Traan, die daar na tot verscheidene dingen gebeezygt word.

Met weinigh woorden zal ik hier iets van de gestalte, teeling, en op wat wyze dit dier gevangen wordt, ten toon stellen. Gemeenlyk zyn deze visschen ontrent de tachtig, by wylen ook wel honderdt en twintigh voeten lang; hoewel eenige schtyven dat 'er in de Indiaansche Zee een gezien is, die over de negen honderd en zefstigh voeten lang was. De hoofden zyn zoo langen groot, datze een derden deel van 't gantsche lichaam uitmaken; boven op den snuit staan twee ronde gaten, waar door zy zeer veel waters weten in te slurpen, en dat met groote kracht in de hoogte weêr uit blazen. In plaats van oogen hebbenze twee uirsteckzels of dunne spaanders, die drie ellen lang, en anderhalf voet breed, en met lange vlokken verzien zyn. Ter weder-zyde van 't hooft zit een oor, dat van buiten veel kleender dan van binnen is, en daar meê zy wonder snel hooren kunnen. Haar bakhuis is zoo groot en wyd, datze dat wel vyf vademen kunnen opsalken, en zoo dik en grof zyn de lippen, dat 'er by wylen vyf of zes duizend pond speks aan zit. De tong, die omtrent achteen voeten lang en tien breed is, rust op acht honderd zoo kleene als groote baleinen, die alle met zacht hair, gelyk Paerden-hair, bezet zyn, op dat de tong in 't rusten op de scherpe baleinen niet zou gequerst worden. Men vind in haar rob niet anders als eenige

eenige handen vol Zee-spinnen en Zee-mosch, dat de Zee opwerpt, zulks iemand hier uit zou kunnen besluiten, datze alleen maar van zee-water leven. Maar in der daad eetenze ook visschen: want daar is 'er een gezien, die veertig Kabeljauwen in hadt. Zommigen ontdekken datze kaauwende eeten, en zeggen datze de visschen geheel inschokken, en dat alleenlyk kleine, om dat het binnenste klapvlies van de keelgaten niets groots laat inschieten. De staert is op 't einde welacht-en-twintig voeten breed en twee dik. Het Mannetje heeft een pees, of teel-lid, ontrent van veertien voeren lang. Van haar zameling en baring wordt gezegd, dat de Walvisschen met een gemaakte maatschappij en onderlinge liefde (die zy mer t'zamenvoeging, sprongen en andere tekenen, elkandre te kennengeven) verzamelen; datze daarom altydt t'zamen zwemmen, en haar begonnen vriendschap onderhouden, tot dat het Wyfje, met geiligheid ontfteeken, herlyf recht op den staert om hoogh verheffende, het Mannetje, dat op de zelve wyze tegen haar opgerecht is, met haar vinnen, als met armen, omhelst, en blyven alzo met onderlinge omhelzing een half of een heel uur t'zamen hangen. De Wyfjes baren in den Herfst,

tusschen Wynmaandt en Louwmaandt, alleen maar een eenigh jong, dat niet kleender dan een Stier is, ja dikwils grooter. Dit jong onthoudt zich veilig by de moer onder de bescherming van de vinnen, en verlaat haar eer niet voor dat het gespeent is. Hy voert vyandschap met de Tonynen, Dolphyns en Orka, en vreeft boven maten de Zwaertvisch, die hem met haar scherpe zaag geduurig tracht den wecken buik op te halen. Daar na, zoo men zeid, kruipt hy haar in de bek, en knaagt hem aan de tong, en eet die op; 't welk des te meer geloof verdient, dewyl men dikwils doode Walvisschen dryven vind, die de tong zyn uitgegeeten.

Het vangen der Walvisschen gaat op deze wyze toe: Zoe haast zy een Walvisch in Zee vernemen vallenze in den sloep, met een Harponier (dat is de geene die den visch zal treffen) voor op. Alsze dicht by den visch gekomen zyn, schiet den Harponier zyn harpoen den Walvisch ter zyde in den kop, datze daar in blyft steeken. Deze harpoen is een yzer van ontrent drie voeten lang, voor aan scherp, met eenige weêrhaken bezet, en aan 't achterste end is een touw of lyn vast gemaakt, van ontrent twee honderd vadem lang, dat

Op wat wyze de Walvisschen gevangen worden.

dar in den sloep klaar leit. Als de visch nu met dit yzer getroffen is, en zich gequetst voelt, zoo schiet hy terstondt mer een groot geweldr naar de grondt, waar op de lyn dan geviert wordr. Gebeurt het nu dat de visch dieper schiet als de lyn lang is, zoo moeten zy die laten slippen: want by aldien de lyn aan de sloep vast was, of in 't bor-vieren quam te haperen, de Walvisch zou den sloep 't onderste boven trekken. Zomtyds makenze aan 'r end van de lyn een ledige ron vast, die veeltyds boven dryft, of daar na weder op komt, die zy al roeiende vervolgen; zomtyds gebeurt het wel dat de Walvisch daar meê deur gaat, en zy die nooit weder zien. De visch, in de diepte woelende, wordt met der tydt machteloos, en komt weer boven, doodt of levendigh, waar op de sloep dan weder by hem komt, en niet dood zynde, lensen zy hem, dat is, zy steken hem met stokken als halve lancien lang, die voor met een yzere punt zyn beslagen, in de zyde, waar doorze dikwils in gevaar zyn om van den Walvisch omgesmeeten te worden: want hy slaat zoo afgryzelyk met zyn staert en vinnen, dat de zee zoo wit als schuim word. De visch doot zynde, wordt met lange messen het spek daar uit gesneden, en voorts daar af traan gekookt. Als dit spek van de Walvissen is gesneden, laten zy die dryven, alwaar dan meenigte van Meeuwen op komen zitzen, om haar aas te vinden. En zoo groot zyn deze krenge en rompen, daar uit dit spek gesneden word, datze dikwils van verre voor een levendige Walvisch aangezien worden.

In 't Landtschap *Junnan*, by *Chinkiang*, wordt een zeeker treffelyk slach van visch gevangen, waar uit d'Artzen een zeer krachtigh genees-middel trekken, dat allerlei schurft- en rappigheit geneest.

In 't zelfste Landtschap leit een Meir, *Ming* geheeten, waar in een zwartachtige visch gevangen word, die, na 't zegen der Sineezen, verscheidene ziekten geneest.

Kruipende of sleepende Dieren.

B*Y Fungciang* vind men een zeeker slach van zwarte Slangen, waar af de Sineezen een tegen-giftigh genees-middel maken, dat zeer dienstig tegens zeer veele ziekten is.

In 't Landtschap *Honan*, by de Stadt *Nangang*, vind men Slangen die een huid hebben, die gevlekt, en doorgaans met witte plekken onderscheiden is. De wyn, daar in deze Slang te weken heeft gelegen, is een krachtig genees-middel tegens de lamheit.

In 't Landtschap *Huquang*, in 't gebied van de Hoofstet *Hoangcheu*, vind men een zeker slach van Slangen, die wonderlyker wyze de melaatsheid en schurftheit genezen.

In 't Landtschap *Chekiang*, by de Stad *Kincheu*, onthouden zich op den bergh *Cutien* Slangen, die onschadelyk zyn, en geen vergift by zich hebben.

Ongedierte.

Het Landtschap *Xensi* is dit ongeval onderworpen, dat het veel meer gebreks van regen heeft als d'andere Noordelyke Landtschappen. Dit veroorzaakt door het gantsche Landtschap zoo een overgrootte meenigte van Sprinkhanen, dat alles, wat op her veld staat, opgegeten word. En schoon alle d'Inwoonders, zoo wel hooge als laege, van de Magistraten geprest en gedwongen worden, om op 'r veldt te gaan, en deze Sprinkhanen te vangen en te dooden, zoo knagenze en bytenze evenwel alles zoodanig af, dat men loof noch gras op de velden ziet. Dikwils ziet men buiten op de velden zulke dikke en groote zwermen springen, datze het licht der Zonne benemen, en een verduistering op d'aarde maken. De Sineezen, evenwel, hebben geen afschrik van 't eeten der Sprinkhanen, en veele kookten die, en eetenze voor een groote lekkernye.

In 't Landtschap *Huquang*, onder 't gebiedt van de Hoofstet *Tegan*, valt wit Wasch, dat byna op de zelve wyze van kleene Wormtjes toegestelt wordt, als de Byen hare honingraten. Maar de

de honingraten van deeze Wurmtjes zyn veel kleender en spier-wit, noch de Wurmtjes worden ook niet aangequeekt, maar zy komen in 't wildt voort. Uit de vergaderde honingraten worden kaerssen gemaakt, eveneens als uit ons gemeen wasch, maar zy zyn veel witter, en worden alleen maar van groote Heeren, om datze veel duurder zyn, gemeenlyk gebruikt. Behalven dat deeze kaerssen dus spier-wit zyn, zoo gevenze ook in 't branden een liefelyke reuk van zich; ook makenze de kleederen niet morslig noch vuil, schoon eenige gesmolten droppels daar op vallen; en zy branden ook zeer helder en gestadig. Dit Wasch valt ook in 't Landschap *Quangsi*, onder 't gebiedt van de Hooft-stadt *Pinglo*.

Nergens in geheel *Sina* heeft men zoo een groote meenigte van Zy-wurmen als in 't Landschap *Cbekiang*. De teelt en aanqueeking van Zy-wurmen is in dit Landschap geheel en al eveneens, en ook zoo veel moeite onderwaerdig, ja vereischt ook zoo groote naerstigheit, als daar aan op zommige plaatzen in Europe gedaan wordt. Invoegen het valsch en verciert is, dat alle de Zyde in dit Landschap van de Zy-wurmen op de boomen, van zelfs en zonder arbeid van menschen handen, voort gebragt word.

In 't Landschap *Xantung* komen van zelf de zyde draden aan de boomen en op de velden voort, die niet van tamme Zy-wurmen, maar van Wurmen, die den Ruspen nier zeer ongelijk zyn, gesponnen worden. Deze zyde wordt niet van deeze Wurmen in form van een bal of ei, maar op zeer lange draden gesponnen, die wit van kleur, en van de windt op de boomen en huizen (daar aan de zelve hangen en afgehaalt worden) heen en weder gessingert worden. En van deeze Zyde, eveneens als d'oprechte Zyde, worden zyde Stoffen geweven, die wel eenighsins groover zyn als de Zyde die van de tamme Zy-wurm gesponnen word, maar zy vallen in tegendeel weêr hechter en sterker.

Half-slachtige Dieren.

IN *Sina* vind men ook meenigerlei half-slachtige Dieren, dat is, Dieren die teffens in 't water en op 't landt leven.

In 't Landschap *Huquang* loopt de Revier *Siang*, waar in zich een Dier onthoud, dat zeer wel na een Paerd gelykt, uitgezeid dat het schubben op 't lyf, en klauwen als een Tyger heeft. Het is zeer wreed van aard, en tast menschen en andere dieren aan, voornamelyk in den Herfst-tyd; want dan komt het dikwils uit het water, en loopt door 'rgantsche land.

In 't Landschap *Quantung*, by de Stadt *Hoeicheu*, onthoud zich een dier, *Hoangcioya* geheeten, dat is, de Geele Visch. Dit dier is visch noch vogel, maar van beids: want den gantschen Zomer over is het een vogel, die geel van kleur is, en op 't gebergte vliegt; maar omtrent den Herfst-tydt begeeft het zich in zee, en word weêr een visch, dien zy alleen in den Herfst vangen. Hy word van de Sineezen met groote smaak gegeten.

By de Stadt *Chaocheu* onthouden ^{Krokodil of Kaiman.} zich, in de Revier *Co*, Krokodillen, die ook de menschen schaade doen. De Krokodil word van d'Indianen *Kaiman* genoemd, heeft de gedaante van een Hagedis, is sassaar-verwigh, uitgenomen den buik, die witachtigh is. Zyn huid is onder aan den buik zacht, en kan daar zeer lichtelyk gewond worden; invoegen het valsch is, 't geen Plinius van dit gedrocht schryft; te weten, dat des zelfs huid niet kan door gehouwen worden. Hy heeft een breed voorhoofd en een verken snuit, en de mondt is hem tot d'ooren toe opgespeert. De randen, die groot, wit en sterk zyn, staan hem kams-gewyze in den bek, en roert alleenlyk maar het bovenste kakebeen: want het onderste heeft hy onbeweeglyk. Heeft geen tong, en alleen maar een vlies, dat aan 't onderste kakebeen vast zit, en de gedaante van een tong heeft, maar kan dat evenwel nier oplichten. Hy is groot en tond van oogen, en zwart

van oog-appel. De rugh-graad bestaat uit zestigh wervel-beenderen: de beenen en voeten zyn met heel scherpe nagels gewapent, en hellen een weinigh ter zyde; en de staert komt in lengte met het overige ligchaam overeen. Men zeid dat hy vier maanden zonder eeten kan leven, en dat hy huilt als een mensch, als hy honger heeft. Zy zyn zeer snel in 't loopen, maar kunnen zich niet wel keeren en omzwaaien, dewylze een zeer styve rugh-graad hebben, waar door zy ook dikwils hun roof, dat zy najagen, quyt raken. Markus Scaurus heeft allereerst te Rome, ten tyde van zyn Kerkmeesterschap, vyf Krokodillen in de speelen vertoont. Zy worden ook in Afrika, Asia en Amerika gevonden, voornamelyk in de Nyl, en by gelegene Poelen; als ook in de Zwarte Revier, in den *Ganges*, omtrent Bengale, en in de Revier *Bambot*, omtrent den Atlas. Zommige zeggen datze van slyk leven, maar zy eeten in der daad visch, en ook graag menschen-vleesch. Zy loeren te lande op de dieren. Petrus Martyr schryft in zyn Babylonische Gezantschap, dat 'er een gevangen is, die drie jonge kinderen in had. In 't gewest van Arsinoë was hy eertyds heiligh, en wierd met brood, vleesch en wyn

van de Priesters gevoed. Zy teelen op deze wyze: Het mannetje leit het wyfje op de rug, dewyl hy anders, om de kortheit der voeten, niet kan verzamelen. Het wyfje baart zestigh eyeren, die zoo groot zyn als d'eyeren van een Gans, en broeit die ook zestigh dagen; en na 't verloop van zestigh dagen is de vrucht volmaakt. Eenige willen, datze d'eyeren in 't zand begraven, en alzo de jongen, zonder uit te broeden, voorr komen. Geen dier groeit van kleender beginsel tot volslagener grootheit; want men vind 'er die over de dertig voeten lang zyn. Hy voert onder de viervoetige dieren vyantschap met de Ichneumon, Buffel en Tyger; onder de vogelen met den Havik, en onder de visschen met den Water-slangh, Verken-visch, Dolfyn, en andere, als ook met den Scorpioen, en met de menschen. De Ichneumon vertreedt zyn eyeren, en kruipt hem, als hy in de zon slaapt, in den mond, en tracht hem 't ingewand op te eeten. Van den Buffel word hy verslagen. In Amerika is gezien, dat een Tyger den Krokodil, die op den rugh lagh, den buik opscheurde. Zy hebben, daarentegen, vriendschap met de Verken, en den vogel Trochilus. De Verken loopen langs

langs den oever van den Nyl, daar zich de Krokodil veel onthoud, onbeschadigt. Van den vogel *Trochilus* schryft *Plinius* aldus: By daagh leeft hy op het landt, en by nacht in 't water, ten aanzien van beider tydt. Als hy zat van visch is, en met zyn mond vol spys zich tot slapen heeft gegeven, verzoekt hem een kleen vogeltje, dat *Trochilus*, en in Italië de Koning der vogelen wordt genoemd, tot gapen, om aldaar zyn kost te zoeken. Dit vogeltje zuivert hem eerst den mond in 't ruw, daar na ook de tanden tot binnen in de keel-gaten, en om de aangenaamheit van dit schraben, gapen zy ook zoo veel als zy kunnen. Zeeker Schryver *Leo Afrikanus* vermeld, dat deeze vogeltjes de wormen eeten, de welke tusschen de tanden van de Krokodil, door al het visch eeten, voort groeien; en dat hy, als hy voelt dat die uitgegeten zyn, deeze vogeltjes tracht in te slokken; maar van den scharpen angel, die zy op het hoofd hebben, gesteken zynde, opent hy den mond en laat haar weg vliegen. De Sineezen en andere Indiaansche volken eeten des zelfs vleesch met groote smaak; en in zommige plaatzen in Indiën wordenze gebraden. Het water, daar in haar vleesch gekookt is, geneest de beetten van Spinnekoppen; en haar bloed verklaart het gezicht, en geneest de wonden der Slangen. Zyn huiet verbrand, en met oli-droezem gemengt, dooft zoodanigh de leden, datze het snyden niet gevoelen. Zy wierden eertyds by zommige Indianen tot straf bewaart, en de misdadigers wierden haar met gebonden handen en voeten voor geworpen. *Firmus*, de Koning van Egypte, zwom onbeschadigt, met haar vet bestreken, midden onder de Krokodillen.

In de Revier *Chaoking* is een visch, die de Sineezen de Zwemmende Koe noemen. Deeze komt dikwils uit de Revier op 't landt, en vecht en stoot met de hoornen tegen de tamme Koeien. Maar indien de zelve buiten het water blyft, zoo worden des zelfs hoornen week en geel, en alle hare hardigheid vergaat; invoegen de zelve gedwongen is weêr in 't water te gaan,

alwaar zy dan weêr een visch word, en de hoornen in 't water de voorige hardigheid krygen.

Ontrent *Kaocheu* onthoud zich een dier in Zee, dat een hoofd als een vogel, een staert als een visch, en van binnen in 't lyf eenige dierbare steentjes heeft.

Tusschen deeze Stadt en 't Eilandt *Hainan* worden in 't water Zee-kreeften gevangen; deze gaan, en verschillen in gestalte niet veel van d'andere Kreeften; uitgezeidt datze, zoo dra alsze uit het water komen en de lucht gewaar worden, terstond, zonder evenwel haar oude gedaante te verliezen, in steen veranderen, en eenen zeer harden steen vertoonen. Diergelyke worden ook gevangen in een zeeker Meir op 't Eilandt *Hainan*. De Portugeezen en Sineezen gebruiken deze Kreeften voor de koortzen.

In 't Landschap *Quangsi*, by *Quelin*, is op den bergh *Haiyang* een watcrigh Hol, waar in zich viervoetige en gehoornde visschen onthouden.

In 't Landschap *Honan*, by de Stadt *Changte*, is een visch, *Hajul* geheeten, dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is als een Kindje, om dat hy, gevangen zynde, een geluit van een schreeuwend kind geeft. In gedaante verschilt deze visch weinigh van een Krokodil, is lang van staert, en gaat op vier voeten. Als des zelfs vet eens in de brant is geraakt, zoo kan het met water, noch door eenigh ander middel uitgebluscht worden.

In 't Landschap *Xantung*, by de Stad *Tengcheu*, vind men d'Oesters in grooten overvloed.

In 't Landschap *Chekian*, by *Venchou*, komen (t welk wat vreemts en wonders is) zeer kleene Oesters voort, die aldaar op waterige velden gezaait worden: want zy stampen eerst eenige van deze Oesters, en strooienze dan eveneens als zaat over de velden, waar uit daar na Oesters voort komen, die zeer zoet van smaak zyn.

In *Sina* vind men ook Land-en Water-Schildpadden.

In 't Landschap *Suchuen*, onder het gebiedt van de Hooft-stadt *Chunking*, vind men de Schildpadden in grooten over-

overvloedt; die in 't Landschap *Hu-quang*, ontrent de Hoofstads *Hanchen*, zeer groot vallen; maar ook vind men aldaar andere kleine en zeer schoone, die d'Inwoonders om vermaaks halven in huis houden, en zomtyds niet grooter zyn als zeeker Vogeltje, *Loman* geheeten.

In 't Landschap *Quantung*, by *Hoeichen*, vind men aan de Zee zulke groote Schildpadden, datze van verre wel heele steen-rotzen schynen te zyn. Zommige schryven, dat 'er gevonden zyn, die heele boomtjes en kruiden op de Schilden gegroeit waren. De Landt- zoo wel als de Zee-Schildpadden teelen op de wyze van d'Adderslangen, en het Mannetje klimt op het Wyfje. De Wyfjes, om datze geen vermaak in 't verzamelen gevoelen, laten de Mannetjes tragelyk op komen, en niet eer voor datze geterght zyn. Zy leggen eyeren als die van de Hoenders, maar kleinder en langwerpiger, die ook wit en dooier hebben; van haar aart schryft men dit: Datze 's winters onder d'aard zonder eeten leven. Datze, wanneer zy uit komen, traag voort gaan, 't zy of om datze met haar last bezwaart, of uit de natuur traag zyn. Datze altydt met de Veldthoenders twiften. Datze voor den Arent schrikken, die haar opneemt en te barsten laat vallen. Datze een klein geluit, wat hooger als de Slangen geven. En ten lesten, dat zy haar, alsze met Adders en Slangen zullen vechten, met Saturei en Quendel versterken. Of zy onder de visschen of vleessige dieren moeten gerekent worden, zulks wordt onderzocht. Eenige stellen haar onder de Visschen, gelyk zeeker Schryver *Kastor*: waarom zy ook in de Vasten voor visch gegeten worden. Andere niet: want zy hebben beenders, en halen aaffem, om van d'Eyeren niet te spreken.

De Land-Schildpadden hebben zeer harde Schilden, ja zoo hard als yvoor of elpenbeen, die zich ook niet laten buigen, gelyk de Schilden van de Zee- of Warer-Schildpadden. De Schilden der Land-Schildpadden zyn gemeenlyk heuveligh of knobbeligh boven op, en zommige zeer aardig met geele en

bruine kleuren getekent, als ofze met een penceel geschildert waren, met kruissen, starren of rondon, die op en over en rondtom de knobbelen heen loopen. Zy steeken het hoofd en de voeten uit een groot gat: achter heeft de staert, en ieder voet een byzonder gaatje. Zy kunnen alle de voeten, hoofd en staert, binnen trekken, alsdan schynenze onbeweeghlyk. Zy verschillen zeer veel in grootte, en daar zyn 'er die niet grooter zyn als een vuist, en nooit grooter worden.

In *Virginia* vind men Land-Schildpadden van drie en vier voeten lang, en zommigen met twee hoofden, die zeer boos en tot byten genegen zyn.

Op 't Eilandt *Mauritius* heeft men Schildpadden, die zoo groot zyn, dat op een eenige vier perfoonen staan kunnen, die dan noch met hen kan voort kruipen. De Schilden zyn zoo groot datze met hun tien in een Schild kunnen zitten. Deze Schildpadden weren de Krabben, als zy op 't land komen, te verrassen, en tot haar spyze te gebruiken.

De Zee-Schildpadden zyn gemeenlyk veel grooter als de Land-Schildpadden. Jan de Lery schryft, dat 'er een onder hun vloot gevangen wierd, waar aan tachtig perfoonen een maalyd deden, en zich zat aten; en het bovenste schildt was meer als twee en een half voet breed.

De Schilden van de Zee-Schildpadden zyn effen, en vlakker als die van de Land-Schildpadden, en zeer aardig gewolkt: in heet water laten zy haar buigen en rechten, dat men die van de Land-Schildpadden, om haar hardigheid, niet doen kan; hier van maakt men Kammen, Doozen en Kasjes. In plaats van voeten hebben zy vinnen, daarze meê zwemmen als de visschen; doch zy leggen meest op haar rugge, en dryven al slapende boven op Zee, alwaarze dan by goet en klaar weder met haken, die men tusschen het schild en 't vleesch slaat, gevangen worden; hun vleesch is zeer zoet, en smaakt als kalfsvleesch, is met vet doormengt, en wat geelachtigh, byna eveneens als kalfsvleesch.

Men vind eenige Zee-Schildpadden, die

die over de twee honderdt en vyftigh Eyeren by zich hebben, die alle in darmen beslooten leggen, zyn zoogroot als een gemeene Kaats-bal, en hebben geen harde schalen, maar een wit en taai vlies. Men krygt ook by wylen nesten te zien, daar in over de twee en drie hondert jongen leggen. De Wyfjes leggen de Eyeren by nacht op strand, en begravenze onder 't zand, die dan binnen de zes weken door de hitte der Zonne worden uitgebroeit.

In 't Landschap *Quantung*, by *Kao-*

cheu, is een zeker vreemde slach van visch, die vier oogen, zes voeten, en eenigfins de gedaante van een levervisch heeft. De Sineezen schtyven, dat deze visch ook Paerlen uitbraakt, behalven de geene die in d'Oesters gevonden worden: maar misschien zyn dit de Paerlen, die zy teffens met d'Oesters in hebben geslokt.

By *Kuicheu* is een klein Meit *Pebiai*, dat haren naam van de witte Kreeften bekomen heeft, die aldaar in grooten overvloed vallen.

ZEVENTIENDE HOOFSTUK.

Van eenige Over-natuurlyke Dingen, en wonderlyke Poelen.

IN de laatste zeven Hoofstukken heb ik van dingen gesproken die niet buiten den gemeenen loop der natuure zyn; maar dit zeventiende Hoofstuk zal ik beslaan met het verhaal van eenige Wonderdaden, daar aan veele evenwel geen geloof zullen geven; hoewel de Sineezen, die zonderling licht van geloof, en tot waan-geloof zeer genegen zyn, het alles voor vol aanneemen.

In 't Landschap *Xenfi*, by de Stadt *Uucung*, leit een berg, *Taipe* geheeten. De Sineezen schryven, dat door het trommelen op dezen bergh terstond blixem, donder en onweer ontstaat; invoege de Magistraat aldaar op lyfstraf heeft laten verbieden geen trommel aldaar te mogen roeren, noch in de hand te nemen.

In 't zelfste voor gemelde Landschap *Xenfi* leit, by *Chinning*, de vyfde kleine Stadt van de zevende Hoofst-*Kingyang*, de berg *Lo*, waar in, zoo de Sineezen verciere, zeventien menschelyke gestalten na't leven staan uitgedrukt, niet door kunst, maar door de natuur.

De Revier *Tan* heeft roode visschen. De Sineezen schryven en beuzelen, dat iemand, zonder te gronde te gaan, over 't water kan wandelen, indien hy de

voeten met het bloet van deze visschen bestrecken heeft. Zy voegen daar by, dat al de visschen, indien het water ge-roert wordt, terstondt boven komen, en het water in de Revier vuurigh en bloet-rood maken; waar van ook de Revier haren naam bekoomen heeft: want *Tan* is rood te zeggen.

In 't Landschap *Xantung* by *Niwyang*, de derde kleine Stadt van de Hoofst-*Tencheu*, is een Bron die water uitlevert, dat by de Sineezen zeer hoogh geacht word; dewylze voor vast gelooven dat het de geene, die daar uit drinken, lang doet leven.

In 't Landschap *Sucheu*, by de twaalfde kleine Stadt van de Hoofst-*Chingtu*, begint een zeekre berg *Chingching*, en beslaat een vak van duizend stadiën, daar op, na 't verciere der Sineezen, de *Xinsien*, dat is, d'onsterfelyke menschen by elkandre komen en verkeerren.

Zy strooien ook uit, dat in 't boven gemelde Landschap, by de vierde Hoofst-*Sucheu*, eertyds zeekre uitheemsche volken een Papegai kochten, om die van daar in hun vaderland over te voeren; maar dat de zelve, alsze die uit *Sina* wilden vervoeren, aldus gesproken had: *Ik ben een vogel die Sina eigen toekomt, en boude my te waer-*

dig en groot om by uitbeemsche volken te gaan. Op welk zeggen deze vogel terstond zou gestorven zyn.

By *Kiating*, de derde groote Stadt van het Landschap *Suchuen*, vloeit een kleene Rivier, *Chorung* geheeten, de welke verdient dat men daar aan denkt, dewyl de Sineezen daar af iet zonderlings weeten te verhalen. Want zy melden in hunne schriften, dat zeeke Vrouw, die aan des zelfs oever ging wandelen, een lidt van een bamboesriet in 't water vond, waar uit zy hoorde dat eenigh geluit quam. In dit riet, datze uit het water haalde, hadze een jong kind gevonden, 't welk zy met haar naar huis nam, en voor haar eigen kind opvoede en groot maakte. Ziet hier een tweede Mozes!

In 't Landschap *Huquang*, by de Stad *Vuchang*, leit een berg, meê *Vuchang* geheeten; waar op, zoo de Sineezen verhalen, eerryts (re weten ten tyde des Stams *Cina*) een man verscheenen was, die over zyn gantsche ligchaam ruig, en tien ellebogen hoog was.

In de Rivier *Kiang*, recht tegen over de Stad *Hoangcheu*, leit een Eilandt, *Pequey* geheeten, dat op Neêrduitsch zo veel als 't Eiland van de witte Schildpad gezegt is; alwaar zeeke Soldaat, na 't zeggen der Sineezen, een groot wonder wedervoer. Want als hy van zyne vyanden onverzies in de Rivier geworpen was, wierd hy van een Schildpad, als een tweede Arion op eenen Dolphyn, op 't land gevoert. Zy voegen daar by, dat deze Schildpad zulks deed tot reeken van een bewezen weldaad; dewyl de Soldaat deze Schildpad lang gevoed, en daar na al willens vry en los gelaten had. Hoewel dit beuzelachtig is, en van loutre vereeringen aan malkandre hangt, zoo kan evenwel niet geloochent worden, dat ontrent dit Eilandt zeer groote Schildpadden gevonden worden.

De Landstreek ontrent de twaalfde Hooft-stadt *Xinchen*, in 't Landschap *Huquang*, ryft doorgaans met zeer hoge Bergen, die met hunne toppen de wolken schragen en ondersteunen. Een gedeelte van deze bergen wort van woeſte, wilde en onbeschaafde menschen bewoont, die, volgens d'uïtstrooijingen

der Sineezen, van zeeke gedierde (zy willen dat het een hond was) en 's Konings dochter gesprooten zyn. Zy voegen daar by, dat deze dochter, in den tydt van drie jaren, drie knechtjes en drie meisjes ter werelt hadt gebragt, de welke met onderling huwelikken, en kinderen voort te teelen, d'eerste beginſelen en opkomst van deze wilde en onbeschaafde menschen geweest waren.

In 't Landschap *Nanking*, by de Hooftstadt *Changcheu*, leit een bergh, *Chin* geheeten, waar op, zoo men de vereeringen der Sineezen gelooven wil, een Vrouw van een Hinde ter wereldt is gebragt.

In 't zelfſte Landschap, by d'eerste groote Stad *Quangte*, leit een bergh *Ling*, die boven de wolken ryft, en een top heeft van vyftien stadiën hoog. Op deezen bergh is een Spelonk, in wiens ingang een steene Beeld van zekeren Offer-priester staat, die daar in verandert is.

In de Landstreek van de negende Hooft-stadt *Ningpo*, in 't Landschap *Chekian*, eeten al d'Inwoonders zeer gaerne gezouten spys; waar over van hen gezegd, en hen tot ſpot wordt nagedreeven, datze ook na hun doot niet zullen verderven; gemerkt zy zich by levendigen lyve zoo rykelyk gezouten hebben.

By *Tinghai*, de vierde kleene Stad van de gemelde Hooftstadt, ryft uit de Zee een glad gepolyste steen, in form van een Kolom. Als de ſcheepen hier voorby varen, zoo ſynen de Schippers, uit een zeker waan-geloof, iets in Zee; en by aldienze dit niet doen, zoo gelooven zy voor vast, dat hen een ongelukkige reis te beurt zal vallen.

By *Funghoa*, de derde kleene Stad van de gemelde Hooftstadt, is een kleen, maar diep Meir, wiens water, indien de Stad eenen vroomen Stadhouder gekreegen heeft, zeer klaar, en helderder als glas word; maar indien daar een onrechtvaardige Stadhouder in komt, zoo wordt het water terstond troebel en drabbig.

By *Lienchen*, de achtſte Hooftstadt van 't Landschap *Quantung*, leit een groote bergh, *Uhoang* geheeten, die

vol hoolen, kuilen en omwegen is. Op dezen berg worden vruchten gevonden, die nooit op andere plaatsen gezien zyn, en daar af een ieder zoo veel eeten mag als hy wil, maar geene daar af met zich nemen: want die zulks komen te doen, kunnen nooit den wegh vinden om daar af te raken.

Luichen, de negende Hoofstads van *Quantung*, heeft haren naam van den Blixem bekoomen, om dat een Bron van aangenaam water uit den bergh vloeit, alwaar d'Inwoonders een treffelyke Afgodische Kerk, den Geest des blixems ter eere, gesticht hebben. Want de Sineezen vereieren dat zekere Geest over de blixem het gebied heeft, en dat de blixem een stuk van een gebroken hamer is als hy neêr valt. Zy verdichten ook, dat met dezen hamer op groote trommels geslagen wordt, en daar door het gedruis en geraas des donders t'ontstaan komt: en men hoort hier 't gantsche jaar door zeer hard donderen.

In 't Landschap *Junnan*, by de vyfde Hoofstads *Chinkiang*, ziet men noch ten huidigen dage een groote steen, alwaar *Sinulo*, die het Koninkryk van *Mung* bezat, de Gezanten van eenen anderen Koning ontfing; en, als zy hem niet voldeeden, met zyn bloote zwaart zoo geweldigh op eenen steen sloeg, dat de slag drie ellebogen diep door den steen drong, en met dreigende woorden de Gezanten daarenboven aldus aansprak: *Ga, en verkundige wien Koning hoedanige zwaarden ik heb*. Dit gebeurde onder de regeering van *Hiaonous*, de grondlegger van den Stam *Hana*, die het machtigh Koninkryk *Mung*, dat ook *Nanchao* van de Sineezen genoemt word, den Ryke van *Sina* inlyfde.

By *Mungboa*, de zeste Hoofstads van 't Landschap *Honan*, leit een bergh *Funghoang*, die zynen naam van den vogel Phenix bekomen heeft, om dat hy op dezen berg gestorven is, als hy een tyd lang zeer lieflyk en aangenaam gezongen had. De Sineezen verhalen, dat al de vogelen van het omleggende gewest, op her einde der Herfft, jaarliks op deezen bergh vergaderen, en den doot van den Phenix aldaar be-

weenen en betreuren. D'Inwoonders nemen ook deeze dagen waar, en klimmen des nachts met licht op den bergh, alwaar zy dan een groote meenigte van de treffelykste vogels vangen.

By de twaalfde Hoofstads *Xunning*, in 't zelfste Landschap, is een Put, *Quonin* geheeten, ('t welk de naam van een vermaarde Afgod is, die in de gedaante van een Vrouw vertoont word) daar af de Sineezen verhalen, dat ontrent de zelve zeker oud man met zyn stok op d'aarde heeft geslagen, en daar uit deze Put ontstaan was; dewyl het land te vooren waterloos was. En dit word by de Sineezen voor een groote wonderdaad gehouden; te meer, aangezien na dien tyd deze oude man nooit meer te voorschyn is gekomen.

Aan de West-zyde van d'eerste Krygs-stads *Kioking*, in 't Landschap *Junnan*, leit een bergh, *Fukin* geheeten; daar in, na 't schryven der Sineezen, een Bron is, welkers water 't verstandt der kinderen versterkt en vermeerdert.

By *Guchen*, de vyfde Hoofstads van 't Landschap *Quangsi*, voede, na 't verdichten der Sineezen, zekere Koning *Pego*, in eenen kleenen pool *Po*, tien Krokodillen, dien hy de misdadigen, en die den hals verbeurt hadden, gaf te verflinden. De Sineezen zeggen, dat de onschuldigen het minste letzel van deze Krokodillen niet gedaan wierden; zulks de geene, die van deze Krokodillen niet omgebragt wierden, vry en vrank los gelaten wierden, zonder eenige straffe te lyden.

By de Stadt *Luching* leit een bergh *Funieu*, dat op Neêrduitsch zoo veel gezegt is als de Koe-verberger. Want de Sineezen melden in hunne schriften dat hier een zekere tochtige en razende Koe is geweest, die berucht was van veele menschen om 't leven gebragt te hebben, en eindelyk van zeker onbekent persoon in de holte des bergs weg gesleept was, zulks de Koe noch de Man nooit weêr te voorschyn was gekomen.

By de Stadt *Fuencheu* leit een bergh, *Vanhe* geheeten, die de hoogste van alle bergen is, en den naam van tien duizend

zend menschen heeft, die, als ten tyde van de Zund-vloed 't aardryk onder water lagh, zich op den kruin van dezen berg begaven, om 't gevaar van te verdrinken t'ontgaan.

In 't Landschap *Suchen*, in 't gebied van de Hooftstad *Chingtu*, leit een berg, *Tienchi* geheeten, waar in een Poel is, wiens water, als 't regent, niet vermeerdert, noch by droogte niet vermindert. Diergelyke Poel, die niet zeer groot, en *Funghoang* geheeten is, heeft men ook by de Stadt *Linkiang*.

By de kleene Stadt *Cin*, in 't zelfste Landschap, is een Poel *Tienxui*, dat is, de Poel van hemelsch Water, om dat het water in dezen Poel door een zonderlinge en verborgene kracht veele ziekten geneest.

In 'r Landschap *Honan*, by de vierde Hooftstad *Queihoei*, is een berg *Cinguien*, en daar op een Hol, waar in zoo krachtigh water is, dat al het hair van 't hoofd valt, indien het hoofd daar meê gewassen word.

By de Hooft-stadt *Chaoking* leit een berg *Tienlu*, die zeer hol en yffelyk om aan te zien is. De Sineezen schryven dat op den zelven een Poel is, die, als daar in een steentje gesmeeten wordt, een gekrysch een geloei van zich geeft, niet anders als of het donderde; en dat daar op de lucht terstondt betrekt, en regen valt.

By *Tingcheu* is een berg *Kin*, waar op drie Poelen zyn, die het ruw yzer, dat daar in komt, terstondt in koper veranderen.

Meenighte van andere vermaarde visryke Poelen vind men door geheel *Sina*, die by de Revieren en Bronnen hunne plaats verdienden, en aldaar niet ongevoeglyk konden hebben beschreeven worden; maar dewyl eenige, en byna de meeste, eenige overnatuurlyke krachten en eigenschappen, na 't schryven der Sineezen, in zich behielden, en dieshalven hier eigentlyk plaats hadden, heb ik al d'andere aldaar met voordacht over geslagen; invoegen ik in dit Hooftstuk eenige der voornaamste, die in de vyftien Landschappen te vinden zyn, hier by zal voegen.

By de Zuid-zyde der Hooft-stadt

Hungquan, in *Xenfi*, is een poel *Fan*, die uit de t'zamenvloeiing der Revieren ontstaat. En na 't Zuid-Oosten is een andere Poel, dien Keizer *Hiaovus* tot zyn vermaak liet graven, en uit de Revier *Guei* het water door grachten daar in leiden. Hy stichte ook neffens dezen Poel een heerlyk Paleis, met boschen en bloem-perken, daar in hy zich grootelijks vermaakte, en dikwils voor zyne vrienden groote maaltyden en schouw-speelen liet aanrechten. Noch hield zich deeze Keizer hier meê niet vernoegt, maar hy liet ook ten Zuidwesten van de Stadt een anderen Poel graven, en dien *Quenming* noemen; daar in hy door zyn Kryghs-knechten scheeps-stryden deê vertoonen, om hen allengs te brengen tot de gewoonte van te scheep te vechten. Na 't Zuiden der Stadt wierd ook op zyn bevel een andere groote Poel gegraven, en daar neffens een aangename vlakke gemaakt, *Silen* geheeten, daar hy zich na het speelen uitruste. In den zelven Poel deê hy ook een groote visch van steen, gelyk een blinde klip, onder water oprechten, op dat de bootsluiden, met dezen steenen Visch in 't heen en weêr varen te myden, hier door ook de banken en blinde klippen in Zee zouden leeren myden. Deeze Visch, na de Sineezen verhalen, geeft een groot getier en geraas als 't wil regenen; 't welk buiten twyffel door den weêrklank van 't een of 't ander weêrom stuitend geluit ontstaat. De Sineezen zeggen ook, dat dezen Keizer op zoekren tydt in zynen droom docht, dat deze Visch met een angel gevangen wierd, en hulp aan hem verzocht; en dat den volgenden dagh in der daad een visch in dezen Poel met d'angel gevangen wierd, waar op de Keizer, zyn droom gedenkende, de Visch zou vry gelaten hebben. Zy voegen daar by, dat de Keizer, onder het visschen, in zyn net twee Paerlen vond, die de Sineezen *Mingyne* heeten, dat is, Steenen van de heldre Maan, om datze, met het wassen en afneemen van de Maan, meê wassen en afnemen. Eenige Sineezen dryven, dat'er dusdanige Steenen noch in *Sina*, ja in 't Keizerlyke Paleis gevonden worden; maar

maar zoo duur zyn, darze met geengeld te betalen zyn. Wanneer den Keizer deze Steenen worden ter hand gestelt zoo spreekt hy aldus: *Dit is de gift en geschenk van de dankbare visch, die door my van den angel verlost is.*

In 't Landschap *Quangsi*, by d'eerste Hooftstadt *Queilin*, leit een Poel, *Si* geheeten, die tzeventig bunderen lands beslaat, en eenen heuvel, in form van een Eiland, in 't midden heeft leggen.

By de vyfde Hooft-stadt *Suchen*, in 't Landschap *Nanking*, leit een Poel, *Tai* geheeten, die zes-en-dertigh duizend bunderen lands beslaat.

In 't Landschap *Peking*, in de Landstreek van de tweede Hooft-stadt *Pingyang*, leit by den bergh *Xewyang* een redelyke groote Poel, daar in, na 't fchryven der Sineezen, Keizer *Xunus* veeltyds vischte.

De Poel *Jeu*, die zyn begin neemt by de groote Stadt *Kiang*, en zich tot aan het land van *Ganye* (de negentiende kleene Stadt van de Hooft-stadt *Pingyang*) strekt, is in zyn omtrek veertig ftadiën groot, en des zelfs water is zoo zout als Zee-water, invoegen d'Inwoonders in grooten overvloed daar af Zout maken.

By *Taitung*, de derde Hooft-stadt van 't Landschap *Peking*, leit een Poel, *Kiuncu* geheeten, dat zoo veel gezegt is als de Poel van eenen vroomen man; want ontrent dezen Poel woonde, zoo de Sineezen zeggen, zeeker persoon, die het gout weer gaf.

Dicht by *Ching*, de negende kleene Stad van de zelfste Hooftstadt, vertoont zich een kleene Poel, die zonderling cierlyk met boomen en allerlei bloemen bewossen is. De Stedelingen komen dikwils op dezen Poel met allerlei Eierlyk vaartuig, en rechten aldaar groote maaltyden en gasteryen aan.

Ontrent *Xanchen*, de derde Krygsstadt van 't Landschap *Xensi*, is een Poel, *Hungen* geheeten, dat is, van root Zout, dewyl van 't water, dat in deezen Poel is, roodt Zout gemaakt wordt.

Aan de West-zyde van d'eerste Hooft-stadt *Caifung*, in 't Landschap *Honan*, leit een Poel, *Kinning* geheeten, dien de Keizerlyke Stam *Sunga* liet

graven, om het Scheeps-volk daar op in de scheeps-stryden t'oeffenen; 't welk van Keizer *Taicungus* zonderling beherigt wierd. Deze Poel is zonderling vermakelyk en plaizierig, en rondom den zelve staan Paleizen en Afgoden-kerken in groote meenigte opgerecht. Overal vertoonen zich ontrent deezen Poel groote marmere Pronk-zuilen, daar in zin-ryke vaerssen van verscheidene Poëten, die den lof des Poels vermelden, staan uitgehouwen.

In de Landstreek van de gemelde Hooft-stadt leit noch een Poel, *Tungmuen* geheeten, ter oorzaake van de klaarheit des waters: want mosch noch eenigh ander ruigte wast in deezen Poel.

In de Landstreek van *Queite*, de tweede Hooft-stadt van 't Landschap *Honan*, leit een Poel, *Choking* geheeten, dat het wassen van zyde Damast beteekent; want het water van dezen poel heeft zoodanigh een wonderlyke kracht by zich, dat alle Zyde stoffen, die daar in gewasschen worden, een helderen glans en luister krygen; waar over een groote meenigte Zy-wevers zich ontrent dezen poel met der woon hebben ter neer gezet.

By *Jensu*, de tweede kleene Stadt van de zelfste Hooftstadt, in 't Landschap *Honan*, leit een Poel, die des Zomers kout, en des Winters warm water heeft.

By *Nanchang*, de derde kleene Stadt van de Hooftstadt *Siangyang*, in 't Landschap *Huquang*, is een Poel, *Cinchu* geheeten, dat de Poel der Paerlen gezegt is. Indien de geene, die langs den oever van dezen poel wandelen, styf toe treden, zoo springen terstondt van alle kanten ronde water-bellen uit d'aarde, die de gedaante van Paerlen hebben, waar van ook deze poel den gemelden naam bekomen heeft.

By *Henchen*, de tiende Hooft-stadt van het boven gemelde Landschap, leit een zeer diepe Poel, wiens water zoo groen als gras is. Dit water wordt zonderling van de Sineezen begeert, en daar af de drank of wyn van rys gemaakt.

By *Tai ping*, d'elfde Hooft-stadt van 't Land-

't Landfchap *Nanking*, leit een Poel, *Tanyang* geheeten, die drie honderdt stadiën groot is.

By *Hangcheu*, d'eerste Hooft-ftadt van 't Landfchap *Chekian*, leit een Poel, *Si* geheeten, die den Inwoonders tot groot vermaak en geluk strekt. Tuffchen deze, en de wallen der Hooft-ftadt, loopt en weg van zeven stadiën lang, die doorgaans bestraat, en zeer bequaam om te bewandelen is. In zyn omtrek is deeze Poel veertigh stadiën groot, en van alle kanten met vermakelyke bergen omringt, uit de welke verscheide beeken in deezen Poel komen storten. Rondtom deze bergen leggen Afgoden-kerken, Kloosters, Paleizen, Boffchen en Graft-fteden. Langs den oever loopen breede wegen, die met vierkante fteenen bestraat zyn, en in den Poel zelfs leggen wegen, die op zommige plaatzen openingen hebben, daar bruggen over geflagen zyn, zulks men den geheelen Poel re voet bekyken kan. Langs heen staan ook op de wegen allerlei Ooft- en andere wilde boomen, als Peer-boomen, Perzik-boomen, Wilge-boomen, en diergelyke, die zeer ordentelyk op een ry gepoot zyn, en den wandelaars een aangename fchaduw verftrekken. Deze

wandel-wegen zyn ook overal, tot gemak en geryf der wandelaars, met tralien en leuningen bezet, 't welk aan deze wegen geen kleene cieraat en aangenaamheid veroorzaakt. Zoo overheerlyk kunftigh, prachtigh en kostelyk is hier alles, dar men in twyffel staat, wat men hier eerst zal pryzen, of de wonderlyke heerlykheir en aardigheit van de natuur, of d'uitftekenheit van de kunst, die 't werk van de natuur vermeerderd, of veel meer overtreft. Het water in dezen Poel is zoo helder, klaar en doorfchynend als kristal, zulks men het kleinste fteenrje op den grond kan zien leggen. Langs den oever, op ondiepe plaatzen, vind men de bloemen *Lien* (op pag. 118. befchreeven) in groote meenichte. Met welke kostelyke fcheepen deze poel van d'Ingezetenen dezer Hooft-ftadt bevaren wordt, staat op pag. 100. wydlooppigh verhaalt.

Omtrent *Vuping*, de vierde kleene Stad van de zefte Hooft-ftadt *Tingcheu*, in 't Landfchap *Fokien*, leit een Poel *Loxui*, dat is, de Poel van Groen water: want het water is zoodanigh met groene verf ingedronken, dar het alle dingen, die in het zelve gewoffen worden, groen maakt.

ACHTIENDE HOOFSTUK.

Van de Sineefche Koningen en Keizerlyke Stammen, die het Ryk Sina voor en na Christus geboorte geregeert hebben.

EEr ik overtreë tot het verhaal der oorlogen, die de Sineezen en Tarters in deze eeuw onder elkandre gevoert hebben, zal ik in 't kort de gantsche Sineefche tydt-rekening der Koningen, en Geflachten of Stammen, wiens ranken het Ryk *Sina* voor en na Christus geboorte beftiert hebben, vervolgens optellen.

Voor eerst staat aan te merken, dat zedert het jaar, voor Christus geboorte, twee duizendt negen honderdt en twee-en-vyftigh, tot aan het jaar twee

duizend twee honderd en zeven, acht Keizeren over *Sina* vervolgens geregeert hebben, die het Ryk van elkandre niet by erf-recht over namen; maar na het overlyden van den eenen wierdt, by gemeen goedvinden en de meeste stemmen, een ander in des zelfs plaats gekooren. Na dien tydt wierdt de heerfchappy erfelyk gemaakt; invoegen toen niet meer de Keizeren tot den ftoel des Ryks by keure of verkiezing verheven wierden; maar aan den naaften, uit het geflacht des voortigen Keizers, wierd

wierd het Ryk by erffenis opgedragen.

D'eerste acht Keur Keizeren waren *Fobius*, *Xinnungus*, *Hoangtius*, *Xaobanus*, *Chuenbious*, *Cous*, *Taus* en *Xunus*. Al'tgeen zich onder de regering van deze acht Keur-Keizeren en de volgende Sineefche Keizerlyke geslachten, voor en na Christus geboorte, heeft toegedragen, daar aan word by de Sineezen zelfs geensins getwyfelt, maar voor vol by hen aangenomen; dewyl de historien, die in deze tyden gebeurt zyn, zeer trouwelyk, voornamelyk ten aanzien van de jaarrekening, van de Sineefche Schryvers beschreeven zyn. Want het is van ouds her, en ook noch, by deze volken een gebruik, of de navolger, of nieuwe Keizer, eenige van de geleerdste Philosophen stelt, met last, van de daaden des voorigen Keizers, zonder eenigh bedrog en pluimstrykery, op te schryven; 't welk by de Sineezen voor een zeer geacht ampt gehouden, en van de deftigste en naamhaftigste luiden des Ryks bedient wordt. Dit veroorzaakt dat de Sineefche Historien in zoodanig een gelykformigheid aan een geschakelt en vervolgt zyn, dat maar een eenige Schryver het gantsche werk schynt gemaakt te hebben; hoewel het van verscheiden Schryvers in verscheiden tyden t'zamen is gestelt. En gewisselyk dit werk, dat uit zeer veel en groote boeken bestaat, zyn geen verscheidene werken, maar een enig werk; dewyl nooit iemant anders daar aan doende heeft geweest dan 'de gemelde Koninklyke Schryvers. Uit dit groot werk, dat alle de geschiedenissen des gantschen Ryks vervat, hebben zich de Sineezen, tot verlichting der geheugenis, een kort begryp gemaakt. Maar aan de geschiedenissen, die voor de tyden der gemelde acht Keur-Keizeren gebeurt zyn, twyffelen, en niet zonder groote reden, de Sineezen zelfs. Want zeer veel belachchelyke en ongerymde dingen steeken in de Sineefche Jaar-boeken, die deze aaloude geschiedenissen vervatten, zoo wel ten aanzien van den ouderdom der volken, als de jaren der Regeerders. En de werelt zou, volgens de schrif-

ten van deze Schryvers, veel duizenden van jaren voor de Zund-vloed ontstaan hebben: ja dryven eenigen onder de Sineezen, dat 'er van de Schepping der werelt tot aan den tydt van den Filosoof *Confutius* (die in het vyf honderd en een-en-vyftigste jaar voor Christus geboorte ter werelt quam) drie maal duizendt twee honderdt en zeven-en-zeftig duizend jaren verlopen zyn.

Met weinigh woorden, eer ik het leven en bedryf der gemelde acht Keizeren ga beschryven, en de Sineefche Keizerlyke Stammen vervolgens oprekene, zal ik hier voor af zenden, wat Vorsten en Koningen voor de regering van den eersten Keizer *Fobius* de Sineefche gewesten bestiert hebben.

De Sineezen verdenken dat d'eerste mensch, dien zy ook voor hunnen eersten Oversten erkennen, *Puoncius* genoemd, en uit een verwerden klomp, als uit een Ei, gelyk zulks breeder op pag. 78. verhaalt staat, gesprooten was; hoewel eenige Europifche Filosoferen, *Kainan* of *Kenan*, den zoone van Enos, voor den eersten mensch en inwoonder van *Sina* stellen, en dat van dien al d'andere Sineezen haren oorsprongh zouden genomen hebben. Zy voegen daar by, dat deze Kenan in zynen ouderdom van vyf honderdt jaren van deeze volken tot Opper-hoofd en Koning verheven wierd, en na hem de boven gemelde acht Keizeren, van tyd tot tyd, de landen en ingezetenen bestiert hebben. Doch wat hier van zy dat laat ik op zyn beloop staan, en beroep my in deze en diergelyke dingen op de Schryvers, die zulks hebben op 't papier gebragt; 'k begeef my tot het geen, 't welk de Sineezen zelfs van hunne eerste Oversten geschreeven hebben.

Na het overlyden van dezen *Puoncius* regeerde zekere *Tienboangus*. Van d'eeuw van dezen Vorst *Tienboangus* spreekt zekere Sineefche Schryver aldus: *Te dien tyde zweefde de Geest des Hemels overal, en voerde allengs sichtigelyke zeden in, en braght de menschen, die anders leerzaam waren, met kleene moeite tot de heusheit en beleeftheit, voornamelyk als die*

Puoncius
was d'eerste
mensch en
Overste.

Tienboan-
gus de twee-
de Overste.

grooten Draak (misschien speelt de Schryver op den Leviathan van den verduiddigen Job) om't leven was gebragt, die de gantsche werelt, met den Hemel en d'Aarde onder malkandre te mengen, ontroert had. Want na dat deze Draak was omgebragt, verkreeg ieder ding zynen trap en waerdigheid.

De Sineefche schriften melden, dat daar na zekre *Thoangus* over de luiden heerfchte, en dat deze zonderling ervaren in den loop der Sterren was, de dagen en nachten met namen onderscheiden, en ieder Maand op dertigh dagen gebragt hadt. Na dezen schryvenze, dat negen andere Vorsten waren gevolgt; doch van deze weeten de Sineezen niet verhaals waerdig te zeggen; ja, dat meer is, de namen niet eens te noemen.

Na deze negen volgde *Ginboangus*, met negen andre Vorsten uit zyn geslacht, die de landen in negen deelen verdeilde. Het eene gedeelte wierd den menschen gegeven om te bewoonen, en d'acht overige verordende hy tot den Land-bouw; invoegen deze *Ginboangus* de luiden, die eerst wildt en verstroot onder elkandre leefden, by elkandre op een zelve woonplaats bragt. Zy dryven dat het onder zyn regeering een goude Eeuw was; want d'aarde, alsze slechts een weinigh bebouwt wierdt, braght byna van zels vruchten voort, en de Koning bemindde zyne onderdanen met meerder als vaderlyke liefde, die hem wederom, als gehoorzame kinderen hunnen vader, eerden en dienden. Alle dingen waren toen gemeen, alle menschen vrye luiden, en bejegenden elkandre met zonderlinge liefde. Het is gelooffelyk dat de Lantmeerery uit dit verdeilen der landen en akkers haren oorsprong genomen heeft.

Regeering
van *Yems*.

Na deze volgde zekre *Yems*, die de luiden, die tot dus lang in de holen en spelonken der bergen gewoont hadden, hokken en hutten van hout leerde stichten, om zich daar in tegen het geweld der wilde dieren te beschermen. Te dien tyde hadden de Sineezen geen kennis van eenige dingen, die de menschen tot geryf en onderhoud van hun leven gebruiken: want zy ver-

stonden zich niet op den Landt-bouw, nochte wisten het vuur niet uit de keijen te slaan, om daar meê de spyze te kookken, en't ligchaam te koefteren; maar zy leefden by kruiden en vruchten, die in't wild groeiden, en aten het raauwe vleesch van wilde dieren, en dronken het bloed voor den dorst. Zy hingen wilde dieren vellen, die onbereid waren, zoodanigh om't lyf, datze met het meefte lyf evenwel naakt gingen.

Na het overlyden van deezen *Yems*, begon *Sujus* te heerfchen, die zich wonder wel op de Sterre-kykery verstond. Hy was d'eerste die uit het aanschouwen der Sterren, en onze Werelt, leerde dat'er vyf Elementen of Hoofstoffen waren, als Metaal, Hout, Water, Aarde en Vuur: welk laaft hy in de lucht vernam. Hy was ook d'eerste, die het vuur, met het eene hout tegen het ander te wryven, aan den dagh bragt. Deze kunst van vuur te slaan, is by de Sineezen noch ten huidigen dage in't gebruik, en zy gebruiken, na het verscheiden faizoen van't jaar, verscheiden flach van hout, dat te dien tyde het bequaamste is om vuur te geven; hoewel zy ook zeer gevoeglyk met een staale Vuurslagh vuur uit de keijen weten te slaan. De zelve *Sujus* was ook d'eerste, die, in plaats van Charakters en letteren, knopen van rouwen vond, om daar by de geschiedenissen r'onthouden, en leerde ook in de schoolen de maniere en wyze van de zelve recht en behooryk te gebruiken. Men wist toen van geen geldt, noch de gout-honger hadt toen de herten der menschen niet bezeten. Hy voerde evenwel Jaar-merkten in, daar op alleen maar ruiling van Waaren voor Waaren geschiede, en geene Waaren voor geld verkocht wierden. Wanneer eigentlyk deze Vorsten geregeert hebben, en deze dingen gebeurt zyn, weten de Sineezen zelf niet te zeggen, en twyffelen (gelyk te vooren alreê gezegt is) aan de waarheit van de toen gebeurde dingen. Het is evenwel geloofflyk, dat het voor den Zund-vloed geweest is: want het gaat zeker, dat voor de Zund-vloed dit uiterste *Asie*, of *Sina*, van menschen is bewoont geworden.

Goude
Eeuw.

worden. Dus verre zy uit de Sineesche Jaar-bocken gesproken van deze onzekre tyden; in 'r kort zal ik hier het leven en bedryf der gemelde acht eerste Keizeren, daar af de Sineezen met meerder zekerheit weten te spreken, laten volgen, en van den eersten Keizer *Fobius* beginnen.

Deze *Fobius* was d'eerste der Keizeren dien de Sineezen *Thiensu*, dat is, Zoon des Hemels, noemen, met welken naam zy (gelyk zulks op pag. 4. verhaalt staat) al hunne Keizeren beschenken. De Sineezen verhalen, dat deze *Fobius* van zyne moeder zonder vader ter werelt gebragt was: want als zy by geval aan den oever van den poel, die de stad *Lanthien*, in 't Landschap *Xensi*, besproeit, ging wandelen, tradze, zoo de Sineezen verdenken, in een groote voetstap van een mensch, die in 't zant stond uitgedrukt: waar op zy daar na, bedekt met Iris of de Regenboog, was zwanger geworden, en in 't zelfste Landschap dezen *Fobius* zou gebaart hebben, de welke in den jare voor Christus geboorte, twee duizend negen honderd en twee-en-veftigh, in het Landschap, daar in hy gebooren was, de heerschappye aanvaerde, en aldaar den stoel des Ryks plantte, en honderd en vyftien jaar regeerde.

Deze Keizer muntte boven alle andere menschen in deugt en vroomheit uit, verstond zich wonder wel op de Sterre-kykery, en bemoeide zich zoo wel met hemelsche als aardse zaken. Wanr aan den Hemel sloegh hy den loop der Sterren gaâ, en was d'eerste die de groote ronden of loopkringen des Hemels, en andere Figuren, na de regels der Wis-kunst, op kaarten afteekende. In 't Ryk voerde hy wetten en willekeuten in, daar meê hy d'onderdanen in toom en ondergehoorzaamheit zeer wyselyk wist te houden, en vond ook d'oude Sineesche Charakters, daar af op pag. 14. gesproken is.

Tot aan de regeering van dezen Keizer was in *Sina*, onder de vrouwen en mannen, in de kleeding en zeden geen onderscheid. Men wist toen noch van geen wettelyke Echten-staat, maar leefden als beesten onder malkandre. In

beide deze dingen voorzagh deze *Fobius*: want hy voerde den Echten-staat in, en verordende dat het Man-volk in kleeding van 't Vrouw-volk verschillen zou. In het huwelikken voerde hy ook een wet in, waar by een ieder Mans-perfoon verboden wierdt, geen dochter te moogen ten wyve nemen, die met den vryer een en de zelve roenaam hadt; welke wet ook noch ten huidigen dage zeer zorgvuldelyk onderhouden wordt, gelyk zulks op pag. 50. verhaalt staat. Om de herten en herts-tochten der onderdanen te streeken, en tot een eerlyk vermaak, vond hy zeeker muzikaal Instrument, dat met zes-en-dertigh snaren speelde. Zoo hoogh en treffelyk wierd te dien tyde de muzyk al gehouden, als of de Sineezen, zonder des zelfs overeenstemming, in een gemeene vergadering en eendraght niet konden gehouden worden.

Als *Fobius*, na een regeering van ^{Regeering van Xinnungus.} honderdt en vyftien jaren, dezer werelt quam t'overlyden, raakte *Xinnungus*, door zyne uitstekende godvruchtigheid en goedertierentheit, aan het roer der regeering, en bestierde het honderd en veertigh jaren. Als in dezen rydt zich een groote meenigte van menschen in 'r Ryk *Sina* bevond, die het lyf alleen by vleesch en wilde kruiden hielden, en byna al 't wild gedierte vertiert was, begon het voedsel t'ontbreken, dat tot levens onderhoud van nooden was. De Keizer, by dit gebrek van levens-middelen, quam de natuur, die van zelfs zoo veele vruchten niet konde aanwinnen, als de menschen wel van nooden hadden, met kunst en quecking te hulp, en vond allereerst den Ploeg en ander gereedschap, dat tot den land-bouw noodig was. Zulks d'Ingezetenen d'aarde begosten te beploegen, die hier door vyfderlei vruchten, als Tarruw, Rys, Geerst, Turks koorn en Hauw-vruchten, voort bragt. Te dezer oorzaake noemden zy dezen Keizer *Xinnungi*, dat op Neêrduitsch den geestelyken Bouwman beteekent. Hy onderzocht ook naerstigh de krachten van al de kruiden, en nam daar af de proef, niet in andere, maar in zyn eigen lichaam.

chaam. Als hy nu honderd en veertigh jaren geregeert had, wierd hy van een ander Koninkje, *Hoangtijs* geheeten, die hem in zyn Ryk volghde, beoorlogt en overwonnen, daar in hy ook te sneuvelen quam. Deeze neerlaagh geschiede op den berg *Fano*, ter plaatze daar nu de Stadt *Teking*, in 't Landschap *Peking*, gelegen is. D'Inwoonders dier plaatze dragen noch geheugen van dezen oorlog, die, na het gevoelen der Sineezen, d'eerste oorlog was die in de wereldt gevoert is. En in dezer voegen raakte *Hoangtijs*, met geweldt en de wapenen, op den stoel des Ryks, die niet te min zyns gelyken in vroomheit niet hadt, en boven maten schoon van gedaante en ryzigh van gestalte was. Deze Keizer vermeerderde het Ryk grooteliks met wetten en willekeuren, vond gewichten en maten, en was d'eerste van al de Keizeren die een Krygs-heir onderhield, waar meê hy de weêrspannige en muetingen in zyn Ryk zonderling wist te bedwingen. En niet anders was in hem te lasteren, dan dat hy met dit zelfste Heir den voorgaanden Keizer verradelyk om zyn Ryk en leven geholpen had. Hy bestierde evenwel het Ryk, daat hy dus onrechtvaerdigh was aangeraakt, zeer wyselyk, en beminde d'onderdanen en het land met zonderlinge hertelykheit. En om de landen, tot geryf der reizigers, reisbaar en aangankelyk te maken, liet hy verscheidene heuvelen en bergen doorgraven, en daar door gemeene wegen of heir-banen maken, en zette daarenboven de palen van het Ryk wyder uit.

Hoangtijs heeft verscheiden dingen gevonden.

Hy was d'eerste die de Keizerlyke Kroon en andere sieraden en merken der Keizeren invoerde, en blaauwe en geele kleeren gebruikte, om de twee kleuren des Hemels en der Aarde in de dracht na te bootzen. Uit heranschouwen der bloemen vond hy de kunst en 't gebruik van met verscheidene kleuren te verwen, en wilde dat ryk en gemeene luiden byzondere kleur van kleeren zouden dragen. Zyne Ryksraden leerden, op zyn bevel, den Ingezetenen het maken en bakken van allerlei vaten en kruiken, en 't hout

te houwen en te sehaven. Hy deed stammen van boomen scheeps-gewyze uithollen, om daar meê over groote Revieren te stæken; maar over kleene Revieren liet hy Bruggen slaan. Om den koophandel voort te zetten liet hy penningen van koper munten; en om 't geweld der vyanden af te weeren, leerde hy den Ingezetenen niet alleen den wapen-handel door zekre regels, maar bragt dien ook in 't gebruik; invoegen deze voorzichtige Keizer, zoo wel in tyde van oorlog als vrede, op 't heil en welvaren der onderdanen uit was. Het verdient plaats onder de mirakelen, 't geen hier zal volgen, te weten, dat in de zaal van zyn Paleis zeeke kruid groeide, dat die aart en kracht by zich had, dat het zich, indien een onvroom mensch in zyn Paleis quam, terstondt, als een Zonnebloem na de Zon, na den inkomer neigde en wendde.

Hy kreeg by zyne vrouwen vyf-entwintigh zoonen, waar onder veertien uit wettelyke huwelyken hem veel meer neven verschaften, die hy alle by zyn leven zag opgroeien. De Sineezen dryven, dat hy nooit gestorven, maar onder den staat der geene ontfangen zy, die zy *Xinsien*, dat is, d'onsterffelyke, noemen. Zy verdenken dat deze *Xinsien* op de hoogste vlakten der bergen in weelde en wellust leven, en met de onsterffelykheit begifticht zyn. Maar schoon dit, noopende zyn onsterffelyk leven, een verdichtzel en vercierfel is, zoo is evenwel des zelfs naam, van wegen zyne uitsteekende en treffelyke daden, onsterffelyk gebleven. Want na hem hebben zieh alle de Sineefche Keizeren met eenen gemeenen naam *Hoangtijs* laten noemen, gelyk de Roomfche Keizers, na den eersten *Cæsar*, naderhandt den naam van *Cæsar* aangenomen hebben.

Na het overlyden van dezen *Hoangtijs* trad zyn zoon *Xaobanus*, die in alle deugden uitmunte en van een voortreffelyke inborst was, in het tweeduizend vyf honderdt en zeven-entegentigste jaar voor Christus geboorte, in 's vaders plaatze, en regeerde vier-entachtigh jaren. Hy was d'eerste van al de Keizers die de trappen en waerdigheden der

Zie pag.

Regeer van Xaobanus.

der Mandaryns of Magiftraten , door meenigerlei fclach van vogelen en kleuren , deed onderscheiden. Want dit is by de Sineezen van outs heraltds onderhouden , darze den trap van het ampt , dat iemand bekleed , op de kleederen te kennen geven. Dieshalven naaijenze eenen vogel , of eenigh ander reken , dat met gout en zyde geborduurt is , achter op de rug en voor op de borst ; waar aan een ieder , die hen tegen komt , terftond kan zien wat waardigheit iemand bekleed. Doch zy dragen niet alle eenerlei fclach van merken : want de geene , die eenige ampten in de burgerlyke regeeringh bedienen , hebben altdys tot hunne merken zeeke vogels gevoert ; maar de Krygs-overften en Kolonellen hebben , in plaats van vogelen , Draken , Leeuwen , Tygers en diergelyke andere Land-gedrochten , die de verwoedheid des oorloghs te kennen geven , op hunne kleederen gedragen. Keizer *Xaobanus* heeft te dezer oorzaake vogelen voor alle andere gedierten gekooren , dewyl in 't begin zyner heerschappye de vogel der Zonne verfcheen , door wiens komfte , na 't gemeen gevoelen der Sineezen , den Ryke geluk en heil te vooren wordt gefpelt. En by aldien deze vogel in lang niet gezien is , zoo willen de Sineezen , dat hier door den Keizerlyken geflachte d'ondergang en aanftaande oorlogen te vooren worden gefpelt. Wat dit nu voor eenen vogel is , heb ik niet kunnen verneemen ; maar uit de gedaante en geftalte , daar in hy vertoont en afgemaakt word , zou men mogen zeggen dat het een Arent was , uitgenomen dat de veeren wonderlyker wyze met kleuren gefchakeert , en meenighverwigh zyn. Dan dewyl hy zich zoo zelden laat zien , zou men vermoeden dat het de vogel Phenix was ; de Sineezen noemen hem *Fugboang*.

Als deze Keizer het Ryk veele jaren godvruchtigh en rechtvaardigh beftiert had , en van wegen zynen hoogen ouderdom 's Ryks zaaken niet langer konde gade ftaan , vervoerde zeeke bedrieger *Kienlius* , door zyne bedriegelyke toveryen , fchrikkelyke fpooken en nacht-geeften , het domme en

onvoorzichtige volk van den wegh der waarheit , tot fchandelyke en ongeoorlofde offerhanden ; zulks hier door de herten van byna al d'onderdanen met de vuilfte en fchandelykfte afgodery en waan-geloof befinet wierden. Waar over de Hemel een geweldige vlaagh en storm van alle jammerniffen en elenden op deze volken uitftortte , en 't gantsche Ryk deed daveren en dreunen.

Na hem raakte *Chuenbious* , neef van *Hoangti* van broeders wegen , door zyne uitfteekende kennis in den loop der Sterren , in den jare voor Christus geboorte twee duizendt vyf honderdt en dertien , op den ftoel des Ryks , en heerschte acht-en-tzeventig jaren. Hy rechte het allereerste de vervallen Godsdienst weder op , en herftelde de godvruchtigheit zyner Voor-ouderen ; zulks al d'onderdanen alleen den eenigen opperften Keizer des Hemels met gewoonelyke kerkelyke gebaeren en plechtigheden weder begoften te vieren en eeren. Onder andere werd zekre wet ingevoerd , waar by niemant anders , dan den Keizer , geoorloft was offerhande te doen. Zoo waardigh en hoogh hielden zy toen hunne offerhanden , darze de Priesterlyke waardigheit , die by hen voor het hoogfte ampt gehouden werd , niemant dan den Keizer wilden laten bedienen.

Zoo dra was *Chuenbious* dezer werelt niet overleden , of des zelfs neef *Cous* , dat *Oppersten* beteekent , (welken naam hy door zyne uitfteekende deugden en vroomheit verkreegh) werd , met gemeen goervinden , (in den jare , voor Christus geboorte , 2435.) tot Keizer verheven. Hy trouwde , 't geen toen wat nieuws was , vier Vrouwen , en kreeg daar by ook vier zoonen. Een van deze vier verworf , met beloften te doen , van den oppersten Keizer des Hemels eenen zoone , die *Ciens* genoemd wierd. D'ander baarde eenen zoone , *Kius* geheeten , dien zy meê , naar men zeyd , van *Xangti* , dat is , van Godt , met gebeden verkreeg , darze te vooren altdys onvruchtbaar was geweest. De derde Vrouw baarde , in de vierde maand na d'ontfankenis , eenen zoone *Taus* , na datze eerst in den fleep eenen rooden

Regeering
van Chuen-
bious.

Regeering
van Cous.

rooden Draak, die by de Sineezen voór een teeken van groote voorspoed en geluk gehouden wordt, gezien had. De vierde kreeg eenen zoone, *Cheus* geheeten. Deze wierd van zynen vader *Cous*, na het verloop van eenige jaren, voor al d'anderen op den Throon verheven, dewyl hy te dien tydt deed blyken dat hy vaneen treffelyke inborst, en iets goets van hem te verwachten was. Maar hy stond niet lang op dien trap van voorspoed; want zoo dra hy na 's vaders dood alleen heerfchte, veranderde hy wel haast van zeden, en verviel tot alle onbehoorlyke dertelheden; zulks hy, by levendigen lyve, 't welk nooit eenig Keizer voor hem wêdervaren was, van zyn Ryk berooft wierd. Want tot dronkenschap en vrouwen gaf hy zich zoodanigh over, dat hy's Ryks-zaken in 'r wild liet loopen, en niet met allen gade sloeg. En als hy van zyne Landt-voogden dikwils vermaan wierd, om zyn ampt waar te nemen, maar zulks in de windt sloegh, oordeelden d'onderdanen, die tot dus lang van vroomme Keizeren geregeert waren, dat hy onweerdigh was langer het Ryk te bezitten; zulks zy hem in het negenste jaar zyneregeering van den Throon in ballingschap verdreeven, en zynen broeder *Taus* in des zelfs plaats verkooren.

Regeering
van *Taus*.

Deze *Taus*, die in het twee duizend drie honderd en zeven-en-vyfrigste jaar voor Christus geboorte het Ryk aanvaerde, en negentigh jaren heerfchte, word in al de Sineefche boeken voor den allergodvruchtighften Keizer uitgeroepen. En gewiffelyk, indien men des zelfs uitgevoerde daden, en gantfchen loop des levens wel overwegen wil, hy heeft niet alleen de Sineefche, maar byna al de Koningen des gantfchen aardbodems, zoo wel in vroomheit als roemrykheit, of overwonnen of gelyk geweest. Zeker boek, *Xu* geheeten, dat onder zyne regeering in 't licht wiert gegeven, meld in 't kort zyne lof, met deze treffelyke lof reden. *De vroomme daden van Yaus hebben de gantfche werelt vervult. By hem was een zonderlinge groote naerftigheit, en hy eerde eenen ieder na zyne waerde. Hy was verftandig, zedig, gaauw van be-*

grip, en werkte alles door een ingeboorne deugt en fchrandereit uit.

De Sineefche boeken melden, dat onder zyn regeering de Zon in den tydt van tien dagen niet onder ging, en de menschen vreesden dat de werelt verbranden en in vuur vergaan zou; dewyl 'er overal groote brand was ontstaan. De Sineezen dryven ook, dat te dien tyde geweldige en verscheidene wanshepzelzen van Slangen uit de aarde voort quamen; en dat deze *Taus* in deze qualen en onheilen, met zyne gewoonelyke godtvruchtigheit en goede zorge, tot heil en welvaren der Ingezeten, zoodanig daar in voorzag, dat hy voor den rechten verlosser en wel-doender des vaderlands van eenen ieder uitgeroepen wierd.

De zelve Keizer fchepte ook groot vermaak in 't gade slaan en 't betrachten der Sterren. Hy verbeeterde de jaarrekening, die eenige dwalingen onderworpen was, en gebruikte daar toe den arbeit van twee voortreffelyke mannen, *Hius* en *Hous*, die zonderling in den loop des Hemels ervaren waren. Midlerwyl de Keizer met deze dingen zich bemoeide, leerde zyne Gemalin, de Keizerin, d'andere vrouwen het aanqueeken van Zy-wurmen, en de kunst van Zy te bereiden, en Zyde stoffen te weven. Deeze *Taus* verfde zyn wynbraauwen met verscheidene kleuren, zulks de zelve blonken en glinsterden als een Regenboog, die zich aan de lucht by regenachtigh weert vertoont. Daar na veranderde hy den staat der regeering, en voerde de zes hooge Recht-banken in, als *Sipu*, *Hopu*, *Limpu*, *Pimpu*, *Cumpu* en *Humpu*, daar af op pag. 4. in 't breed gesproken is.

Na dat hy dus alles in orde hadt gebracht, droeg hy het Ryk by levendigen lyve aan eenen ander over, daar in hy ook meer op 't gemeen, dan op 't welvaren en de liefde van de zyne zag. Want hy ging zyne zoonen, die evenwel van hem in deugt en vroomheit niet ontwaarden, al willens voorby, en droeg het Ryk aan zeecken persoon op, die hem in bloedverwantschap niet bestond, en daar in hy niet koninklyks zag, dan alleen de deugt en vroomheit.

En

*Taus
draagt
Ryk aan
een ander
over.*

En als hy by geval met eenen van zyne Ryks-raden te woorde quam, en zeide dat hy zeer bekommert was, wien hy het hoogh gezag der regeering zou aanbeveelen, antwoorde hem deeze Ryks-raadt, *Fangius* geheeten, met deze woorden: *In uw Keizerlyk Hof en geslachte is 'er een, diengy de heerschappye gerustelyk mooght overdragen. Uw oudste zoone Chus is van een goede inborst, zonderling voorzichtig, gaauw van verstand, en die van u geensins ontaart: dezen en geen ander, indien gy na my wilt luisteren, zult ghy het Ryk overdragen. Maar Taus, zyne reden onderfcheppende, sprak tot hem aldus: Weet ghy niet, Fangius, dat ik immers zoo groot een mishagen neem in 't pryzen van quaade, als in 't lasteren van goede luiden? Myn zoone is mond-gaauw en zwerweligh; en zyne woorden komen met zyne werken niet overeen. Hy weet zich nutterlyk als een wys en vroom man aan te stellen, maar inwendigh is niets by hem. En in deezer voegen bejegende hy deezen Ryks-raadt, die hem 't honigh zocht om den mond te smeeren, en stelde het afstaan des Ryks tot op eenen anderen dag uit.*

Na een kleene wyl, als hy den stoel des Ryks tzevenig jaren bezeten hadt, ontbood hy by zich zeekren *Sungous*, een van zyne getrouwste en voornaamste Raden; en hief tot hem aldus aan: *Aan uw denk ik myn Ryk over te dragen; want ik zie dat gy alleen, door uwe wysheit en deught, daar toe bequaam zyt. Maar Sungous sloeg zulks ernstelyk af, en zeide dat hy mer die deugden niet vereiert was, daar mede een Keizerlyke Majesteit moefte verzien zyn; ten anderen, dat hy die eere ook niet verdient hadt, nochte niet machtig was zoo een last te dragen. Als Taus over 's mans slantvastigheit, in 't afslaan van de heerschappy, zich verwonderde, vroeg hy hem, indien hem niet aanstond 'r Ryk t'aanvaarden, wien hy dan deze eere waerdigh achte. Toen hief *Sungous*, in tegenwoordigheit van alle de Magistralen en Ryks-raden, aldus aan: *Aangezien gy my, o Keizer, aanspreekt over eenen bequaamen navolger in 't Ryk, daar voor ghy my,**

*hoewel t'onrecht, aanzaagt, zoo zal ik evenwel niet verzwegen dat tot uw eigen, en 's Ryks welvaren zal strekken. In uw gebied is een Huisman, die ongetrouwt is, en by eenen ieder voor een vroom man gehouden, en, om zyn godtvruchtigheit en liefstaligheit, van al de nabuurige huisluiden ge-eert en bemint word; want zy leenen en geven hem, zonder vragen, hunne landen en huizen te gebruiken. Het gevoclen, datze van zyne oprechtigheit hebben, doet hen zoodanigh na hem luisteren, datze in alle voorvallen zyn raadt volgen. Zyn naam is Xunus, zyn vader, die zot is, word Cuseus geheeten; des zelfs moeder valt ongemeen klapachtig, en zyne broeders zyn bovaerdig en halsstarrig. Deze Xunus heeft evenwel door dienstwilligheit en nedrigheit hen alle; die in driften en herts-tochten zoo veel van elkandre verschillen, zoo bedwongen en in toom gehouden, datze niet alleen zich met elkandre, maar ook met de deugt verdragen hebben. En 't is hem niet genoeg andere tot vroomigheit en verbetering te brengen, maar hy kastydt zich zelven ook dagelyks, poogt den top des deugts te bereiken, en is een gezworen bater van 't quaad gezelschap. Dit sprak *Sungous* tot den Keizer *Taus*. De Sineezen voegen daar by, dat deze zelfste *Xunus*, den gantschen tyd over, zoo wel toen hy achter de ploegh ging, als ten Hoof het Ryk bestierde, nooit af liet de deughden van eenen ieder zich eigen te maken. Als Keizer *Taus* *Sungous* gehoord had, zeide hy, 'k Zal den man verzoeken, of hy daar toe bequaam is. En het leed ook niet lang aan, of hy zond aan *Xunus* twee dochters, die alreë huwbaar waren, en *Xunus* daar na ten wyve nam: als ook negen zoonen, die onder zyn gehoorzaamheit en t'zynen beveele staan zouden. Midlerwyle droeg hy hem ook de Landt-vooghdye van het Gewest, daar in hy woonde, volkomentlyk op, om eerst een proef van zyne deugt en vroomheit, in 't gezagh van een kleen ampt, te neemen. Maar hier in droeg *Xunus* zich zoodanigh, dat een ieder, en voornamelyk *Taus*, zich over hem verwonderde. *Taus*, die zich verheugt toonde over zoo een vroomen en*

deugdelyken navolger, nam *Xunus*, na 't verloop van drie jaren, tot amptgenoot aan, maakte hem meê deelachtigh aan 't Koninkryk, en liet de gantsche regeering alleen op hem aankomen; welk ampt hy, by levendigen lyve van *Taus*, volle acht-en-twintigh jaren, met grooten lof van vroomheit, tot heil en welvaren der gemeente, bekleede. En blykt hier uir, dat ook een eenigh Koninkryk twee Opperhoofden kan lyden, indien hen beide de deugt verzelfschapt.

*Reden van
Taus aan
Xunus.*

Toen nu *Taus* oud en afgeleef was, vermaande en moedigde hy *Xunus* op zyn dood-bedde, ('t welk ontrent den jare, voor Christus geboorte, twee duizendt twee honderdt en acht-en-vyftigh was) om 't roer der regeering t'aanvaerden, met deze woorden: *Treedt tot my Xunus: 'k heb teekenen genoeg van uwe trouw en vroomheit bespeurt; en uwe daden komen met uwe woorden wel overeen. Wel aandan, aanvaerde den Ryks-staf, dien men uwer deught en verdienften schuldigh is. Draag zorg, dat gy uwe onderdanen in plaats van eenen vader zyt; en gedenke, dat gy het volk en niet het volk u moet dienen. Want hierom munt een Koning boven al zyne onderdanen uit, om dat hy alleen behoort voor hen allen zorge te dragen en te waken.* Na dit zeggen overleed *Taus* deezer wereldt: over wien *Xunus*, niet anders als een zoone over zynen vader, groote droefheit en rouwe bedreef. En op dat hy des te bequaamer en vryer zyne rouwe konde bedryven, liet hy zyne Ryks-raden met de regeering geworden, en bleef drie volle jaren by het graft van *Taus*, zonder ooit daar af te gaan: want zoo lang dragen de zoonen over hunne ouders rouwe, gelyk zulks op pag. 52. breeder verhaalt staat.

Deze *Xunus* was een zeer voorzichtig en zachtmoedigh Keizer, en die van zyne onderdanen zonderling bemint wierd; 't geen hy door zyne overgrootte liefde, daar meê hy d'onderdanen bejegende, te weeg bragt. Men zeid dat hy in ieder oog twee oog-appels had, 't welk by de Sineezen voor een teeken van ongehoorde voorspoed gerekent word.

De zelve *Xunus* verdeilde d'Ingezetenen in verscheiden orders of Gilden, verzag eenen ieder, na zyne waerdigheit, met eenige ampten, en voerde in 't Ryk nieuwe gewoonten en wetten in. De zes Recht-banken, onder de regeering van Keizer *Taus* ingevoerd, braght hy tot een gevoeglyker form, en voegde veel ampt-genooten in, die eensdeels het recht als Byzitters met de Magistraat zouden helpen bevorderen, en eensdeels met gelyke macht, in steê van de Magistraten of Mandaryns, heerschen. Daar na verdeilde hy het gantsche Ryk in twaalf Landschapen, bezichtigde die ook jaarliks zelfs in persoon, en queekte en beminde, boven alle andere menschen, geleerde en wyze luiden. Hy belaste ook alle de Landvoogden en Mandaryns in ieder Landtschap, datze in den Landt-bouw, met den Bouwluiden eenigh ander werk of arbeid op te leggen, geen verandering of beletzel zouden brengen; maar hun uitterste vlyt aanwenden, dat de Land-bouw voor alle andere werken mogte behertigt worden, op dat de landen eenen ryken oogst van vruchten mogten uitleveren. Hy deed hen ook wel ernstelyk belasten, datze de reizigers, die van verre quamen reizen, minnelyk zouden onthalen: luiden, die vroom en bequaam waren, alleen ampten laten bedienen; eerlyke en goede luiden geloof geven, en quaaide en onvroome te laten gaan. Hy voerde ook vyfderlei soorten van straffen in; waar by de misdadigen, na de grootte der misdaden, of met het afhouden der neuze, of teen, of voet, of handt, of hoof gestraft wierden. Doeh hy belaste daar by, dat de Rechters, indienze twyffelden wat straffe zy den misdadigen zouden opleggen, tot goedertierentheit en zachtigheit zouden neigen. Hy voerde ook, na de grootte der feiten, drierlei ballingschappen in, waar van d'allerzwaarste was, voor balling buiten het Ryk *Sina* by uitheemsche volken gebannen te worden. De ban-paal van de middelmatighste was duizendt ly, of Sineesche stadiën, buiten het Ryk te blyven; maar de derde en zachtste bande de misdadigen alleen maar buiten

*Nu
weten
Xunus*

*Ryfs
Graff*

*Dri
ballin
schap*

ten het Ryk, zonder de lengte van plaats daar by te voegen.

Maar het gedenkwaardigste dat deze Keizer, gedurende zyne regeering, ooit verricht heeft, is dit volgende; te weten, dat hy liet verbieden, dat niemant hem, om dat hy Keizer was, zou gehoorzamen; maar om dat hy belaste 't geen billik en recht was: want als hy op zoeken tydt zyne Ryks-raden iets hadt te belasten, sprak hy hen aldus aan: *Dan volge mynen last, als ik u iets kom te belasten dat goet en billik is.*

Onder de regeering van dezen *Xunus* vielen de Tarters (daar af nergens voor deezen tydt in de Sineesche schriften gewach gemaakt wordt) in *Sina*, en roofden en stroopten door 't gantsche landt. Maar *Xunus*, dien het welvaren zynen onderdanen ter herten ging, trok hen met zyne Oversten tydelyk tegen, en bragt hier Ryk weêr in rust. Hoewel, zedert zoo veel eeuwen, de Tarters nooit hebben afgelaten het Ryk *Sina* te quellen, plagen en beoorlogen; en eindelyk, by onze dagen, daar af meester geworden zyn, en 't zelve bemachtigt hebben; gelyk zulks in het volgende Hoofdstuk in 't breed zal verhandelt worden.

Als te deezer tydt Keizer *Xunus* in groote bekommering stak, op wat wyze hy het hooge water, dat de vlakste gewesten des Ryks dreigde blank te zetten, zou sluiten, gaf hy eenen zekeren *Quenius* last, om een dyk daar tegen op te werpen; maar als dceze *Quenius* zynen last na behooren niet naquam, (dat hem ook op zyn leven te staan quam) beval hy dit werk aan des zelfs zoone *Yvus*. Deez, nemende aan 's vaders straffe en leering, beherdigde, in den tydt van dertien jaren, het werk met zoodanigh een naerstigheid, dat het eindelyk, tot groot geryf der Ingezetenen, tot volkomenheidt bragt wierd. Men zeid dat hy, gedurende dezen arbeid, dikwils zyn eigen huis voorby ging, zonder daar in te gaan; om geen tydt vergeefs te verspillen, maar 's Konings bevel op 't spoedigste te volbrengen. Overgroote en wonderlyke werken rechte deze *Yvus* uit, en ik twyfel of in de gantsche we-

reldt diergelyke al gevonden worden. Ook vind men daar af noch ten huidige dage d'overblyfzelen en kenteekenen. Daar wierden grachten of Koninklyke Vaarten met de spa gegraven, daar in groote scheepen vlotten moghten: men groef 'er heele bergen door, en maakte op andere plaatzen Meiren en Poelen droog; en elders, met het water rondtom te bedyken, weêr nieuwe Poelen. Groote Kevieren wierden in twee en drie kleene Revieren verdeilt, of in Zee geleid; waar door groote vlakten en laege strecken landts, dat voor dezen onder water lagh, boven water quamen te leggen. *Yvus* verplichte dcezen *Xunus* (met deeze werken tot volkomenheit te brengen, als ook door zyne deughden, daar in hy zonderling uitmunte) zoodanigh aan hem, dat *Xunus* zyne eigene zoonen voorby ging, en hem tot Ryks-genoot aannam: zulks zy beide (een vreemt en ongehoort ding) zeventien jaren met gelyke macht en gezag regeerden.

Als, na het overlyden van *Xunus*, des zelfs oudste zoone qualik opnam dat *Yvus* voor hem ging, dewyl hy zich voorstaan liet dat het Ryk van rechts wegen hem toequam, zocht hy dat met de wapenen te bemachtigen. Maar wat list hy aanwende, en hoe groot een geweld hy te werk stelde, zoo kon hy evenwel niet met allen uitrechten. *Yvus* verliet wel den Keizerlyken Throon; maar de voornaamste's lands Ingezetenen, ziende de redelykheit en zedigheit van dezen Vluchteling, verlieten den zoone van *Xunus*, en verhieven dezen *Yvus*, als die de heerschappye waerdigh was, en zyns gelyken in treffelyk uitgevoerde daden en verstand in 't gantsche Ryk niet had, op den Keizerlyken Throon.

Deze *Yvus* was de grondtlegger van d'eerste Sineesche Keizerlyke Stam, die hy *Hiaa* liet noemen; ook was hy de laatste die van de zyne tot Keizer verkooren wierd: want als de Ryks-stoel na zyn overlyden leedig stond, wierd zynen zoone, met gemeen goetvinden der Ryks-standen, (gaande zeker *Yvus* voorby, dien *Yvus* zelf eerst tot navolger gekooren hadt) de heerschappye

Zie pag. 94.

Yvus d'eerste grondtlegger van den eersten Stam Hiaa.

pye opgedragen; zulks, van dien tyd af, de wyze en gewoonte van verkiezing in een erfelyke navolging, tredende de zoone in des vaders plaats, verandert wierd.

Deze Stam, of dit geslacht, dat zyn aanvang nam met dezen *Tvus*, (in den jare, voor Christus geboorte, twee duizend twee honderd en zeven) bekleede den Keizerlyken Throon vier honderd en een-en-veertig jaren; zulks daar uit zeventien Keizeren voort quamen, die elkandre by erffenis geduurigh volghden, en 't Ryk *Sina* beheerden. Niet ongevoeglyk zou hier vervolgens by gevoeght kunnen worden, wat ieder Keizer, geduurende zyne regeering, verricht en uitgevoerd heeft; maar dewyl, behalven het gebrek van goede Schryvers, dit werk veel meer eenige boeken, dan deze weinigh bladen zou vereischen; en ten anderen, ons voornemen alleen is, 'r verhaal der laatste oorlogen, daar in de Tarters geheel *Sina* afgeloopen hebben, den Leezer voor te dragen, zal ik alleen maar blootelyk de Stammen, te weten, wanneer ieder opgekomen en onder is gegaan, vervolgens ten toon stellen; 't welk tot geen kleene opening en ontdekking van d'aanstaande oorlogen, daar in dikwils van de stammen gerept word, wil strekken.

Tweede
Stam Xan-
ga.

Na dit geslacht *Hiaa* t'onder was gebragt, ontstond het geslacht *Xanga*, waar af de Keizer *Tangus*, in den jare, voor Christus geboorte, duizend zeven honderd en zes-en-zestig, d'eerste grondlegger en stichter was; die het zelve, na zyne Heerlykheit van *Xanga*, *Xanga* noemde. Dit geslacht heeft acht-en-twintigh Keizeren uitgelevert, en zes honderd jaren (te weten, tot aan den jare, voor Christus geboorte, elf honderd en twee-en-twintigh) op den Keizerlyken Throon gezeten.

De derde
Stam Che-
va.

Na dezen Stam ontstond in den jare, voor Christus geboorte, elf honderd en twee-en-twintig, de derde Stam *Cheva*, die tot hunnen grondlegger hadt zekren *Faus*, die zich in 't begin van zyne heerschappye *Tvus*, dat strydbaar te zeggen is, liet noemen. En hier uit, myns oordeels, is ook in 't gebruik gekomen, dat ook op de-

zen huidigen dagh de Sincefche Keizeren van namen veranderen, alsze tot den top der Keizerlyke waerdigheit verheven worden. Gelyk gemeenlyk de geene, die tot Paus van Romen verkoren wordt, ook eenen anderen naam aanneemt. De ranken van dezen Stam, die ten getale van zeven-en-dertigh beliepen, zaten op den Ryks-stoel acht honderd en zes-en-tzeventigh jaren; te weten, tot aan den jare, voor Christus geboorte, twee honderd en zes-en-veertigh, als wanneer, na het vernietigen van dit geslacht, de vierde Stam *Cina* opstond, wiens eerste grondlegger *Cin* of *Chingus* genoemd was; maar hy liet, in 't aanvaarden zynen heerschappye, zich *Xius* noemen. Deeze Stam *Cina*, daar af het Ryk haren naam bekomen heeft, (gelyk zulks in 't begin van onze Reis-beschryving op pag. 5. gemeldt is) en daar uit alleen maar drie Keizeren gesprooten zyn, regeerde veertigh jaren, tot aan den jare, voor Christus geboorte, twee honderd en zes.

Vierde
Stam Ci-

Na het dempen van deezen Stam raakte de vyfde Stam, *Hana* geheeten, in den jare, voor Christus geboorte, twee honderd en zes, op den Ryks-stoel. De grondlegger van dezen Stam was een zekre *Leupangus*, die van een eervergeten Rover eerst Veld-overste gemaakt wierd, daar in hy zich zoo dapper wist te quyen, dat hy daar na tot de Keizerlyke waerdigheit verheven wierd. De ranken van deezen Stam hebben de heerschappye over *Sina* gevoert, tot aan den jare, na Christus geboorte, twee honderd en vier-en-zestigh.

Vyfde St
Hana.

Dit vyfde geslacht t'onder gebraght zynde, ontstondt het zeste geslacht, *Cyna* geheeten, 't welk duurde tot aan den jare, na Christus geboorte, vier honderd en negenrien. Onder de regeering van dit geslacht waren 'er vyf Koningen teffens, die *Utai* genoemd wierden, en over de vier honderd jaren zoo fel onder elkandre oorlog voerden, tot datze alle t'onder gebraght waren: waar na de zevende Stam *Tanga* volgde; die de gantsche heerschappye van *Sina* bemachtigde, en met hare ranken, tot aan den jare, na Christus geboorte,

Zeste
Stam C-

Zevende
Stam T-

zes

zes honderdt en achtiën, loffelyk regeerde.

Zoo dra de Stam *Tanga* was te gronde gegaan, ontstond in den jare negen honderd en drie-en-twintigh de achtste Stam *Sunga*; waar aan de heerschap-pye verbleef tot den jare, na Christus geboorte, twaalf honderd en acht-en-tzeventigh. In dit jaar veroverden de Tartars, na darze drie-en-tzeventigh jaren met den Stam *Sunga* oorlogh gevoert hadden, het gantsche Sineefche Ryk, bragten dezen Stam t'onder, en eenen nieuwen op den Sineefchen Throon, dien zy *Ivena* noemden, die tot het jaar dertien honderd en acht-en-zestigh den stoel des Ryks bezat, en over de Sineezen de heerschappye voerde. Maar in het zelfste jaar stond op zeeker Sineefche Offer-Paap, *Hu* geheeten, die, met hulp van zyne Lands-luiden, de Tartars weer uit *Sina* verdreef. Hy zelfs klom op den Throon, licth zich *Hungwus*, dat is, de stryd-bare Soldaat, noemen, en rechte de Stam *Taiminga* op, die twee honderd en tachtigh jaren regeerde. Maar eindelyk wierd ook deze Stam, in den jare zestien honderd vier-en-veertigh, van de Tartars weer uitgeroeit, de welke het gantsche Sineefche Ryk bemachtigden, en een nieuwen Stam, *Taicinga* geheeten, onder des zelfs eersten grond-legger *Xunchius*, gebooren Grootten Cham van Tartarye, oprechten. Op wat wyze nu deze Tartars by onze dagen 't Ryk *Sina* veroverd, en 't gantsche geslacht *Taiminga* gedempt hebben, zullen wy in het volgende Hoofdstuk op het kortste en bondighste gaan verklaren. Dan om in een gevoeglyke orde voort te gaan, acht ik hoog noodig, het werk van wat hooger op te halen, en d'oorzaak, waar uit d'eerste, en deze laatste oorlog ontstaen zy, een weinig nader t'onderzoeken.

De Tartars, die in oudtheit alle volken in Asie overtreffen, en waar uit veele en verscheidene volken gesprooten zyn, hebben zedert den jare, voor Christus geboorte, duizend twee honderdt acht-en-vyftigh, doorgaans felle en bloedige oorlogen tegen de Sineezen gevoert. Dikwils hebbenze

op de Sineezen de zegen bevochten; maar zyn in tegendeel by wylen, na 't bevechten der zege, van hen weder veroverd en uit den Ryke gedreeven. Onder den naam van Tartars verstaen ik hier deze volken, die hunne woonplaatzen hebben aan de Noord-zyde, over die wydberuchte en vermaarde Muur, die de Sineezen tegen het invallen der Tartars lieten stichten, en zich van 't Oosten tot het Westen drie honderdt Duitsche mylen verre strekt, gelyk daar af breeder op pag. 189. gesproken is. By gebrek van de letter R hebben de Sineezen zelf deze volken al van outs her *Tata* genoemd; 't welk oudt Tartarye, zoo na 't Oosten (den Europers noch weinig bekend) als na 't Westen bewoont, daar de Ryken *Samarkand*, *Taniju*, *Niuche*, *Niulban*, en andere Ryken, die deze volken bewoonen, gelegen zyn: welke Ryken zich van 't kleen Tartarye en 't Ryk *Kaskar* tot de Oostzee boven *Japon* strekken.

Uit wat oorzaak deeze volken zoo een geweldige reeks van eeuwen dus vyandlyk tegen elkandre gewoed hebben wordt by de Schryvers der Sineefche Historien verzwegen. Maar gevoeglyk kan d'oorzaak van dezze langduurige twist en ingewortelde haat op d'ongelykheit der zeden en manieren van beide deze volken gelegd worden: want gelyk de evangelykheit der zeden van twee volken een verborgen beginsel en aanleiding van onderlinge vriendschap is, alzoo is ook in tegendeel d'ongelykheit van zeden en manieren een beginsel en rechte oorsprong van vyandschap. Hoe verre nu de Tartars en Sineezen in zeden en manieren van elkandre verschillen, blykt genoeg aan hunne dagelikze oefeningen en werken, die een ieder van kinds been af behertigt. De Sineefch is een vreëminnend volk, genegen tot den Land-bouw en alle goede kunsten, en bemoeit zich met de Filosofie; maar de Tarter, in tegendeel, is genegen tot de Jacht, gaat met listigheden en bedriegeryen te werk, jooft na den oorlogh, en is zeer wreed, woest en ongebonden van zeden. Beide zoeken de ledigheit te sehuwen; maar ieder

Oorzaak
der oorlogen
tusschen de
Tartars en
Sineezen.

heeft daat in zyn byzonder oogmerk. De Sinees tracht de ledigheid te schuwen, om eerlyk te leven; maar de Tarter, om verwoed en beestachtigh te leven. Beide deze oeffeningen drinken deze volken van kinds been af in, houden die gestadig voor oogen, en pryzen de zelve zoodanig, als ofze zonder die den top van gelukzaligheid niet zouden bereiken kunnen.

En schoon de Tarters en Sineezen onder elkandre, door een onderlinge haat en wrok, zoo lange jaren deeze bloedige oorlogen hebben gevoert, zoo leeft men evenwel niet dat 'er ooit schrikkellyket en zwaarder ontstaan zyn dan in deze onze eeuw; daar meê de Tarters niet alleen 't gantsche Ryk hebben afgeloopen, maar ook de laatste Sineefche Stam zoodanigh uirgeroeit, dar de geringste overblyfzelen daar af niet meer te vinden zyn; doch om des te grondiger d'oorzaak van dezen laatste oorlog te verstaan, zal ik twee andere veroveringen van 't Ryk *Sina* in 't kort voor afzenden.

*De Tarters
veroveren
Sina, 1278.*

Voor eerst staat aan te metken, dat de Tarters van West-Tartarye, na datze byna geheel Asie, het gezegentste deel des bewoonde werelts, onder hun gebied en maght gebragt hadden, toen ook het Ryk *Sina*, omtrent den jare, voor Christus geboorte, twaalf honderd en zes, gingen beoorlogen, en daar in geheele drie-en-tzeventigh jaren met zoo een overfelle dapperheid volharden, datze eindelyk in den jare duizend twee honderd en acht-en-tzeventigh, na het dempen en te gronde brengen van den Keizerlyken Stam *Sunga*, het gantsche Ryk bemachtighden en onder gehoorzaamheit bragten. De Tarters, na het vernietigen van den Sineefchen Stam *Sunga*, bragten toen een nieuwen Tartarischen Stam op den Throon, dien zy *Ivena* noemden; uit de welke negen achter een volgende Keizers, die het Ryk by erffenis van elkandre over namen, en rustelyk en vreedelyk regeerden, voort gekomen zyn.

De Tarters, die dus vreedelyk alles bezaten, en zoo wel met de veroverde Sineezen, als rondtom leggende Grensbuuten in vrede en eendragt zaten, wic-

den eindelyk door de Sineefche wellusten zoodanig ontaart en gezwakt, darze der Sineezen zeden en manieren allengs aannamen, hunne Sterkten en Vestingen lieten vervallen, ja zelfs hunne sterkten en krachten verleerden; zulks zy eindelyk, door al te groote voorspoed, en 't genieten der vrede van zoo veele jaren, van mannelyke en strydbare Tarters in verwyfde Sineezen ontaarden en veranderden.

En schoon de ranken of Keizers van dezen Stam *Ivena* mer groote bescheidenheit en zeer pryzelyk de Sineezen regeerden, zoo lagh evenwel den Sineezen, die de Tarters in 't bezit van 't Ryk zagen, de groote neêrslaagh hunner voor-ouderen, en 't ombrengen en bloetvergieten van zoo veel duizenden in hunne gedachten. Zy voelden daarenboven zich geprikkelt door een innerlyke liefde en drift tot de vryheit, invoegen een ieder de zelve alreê in zyne gedachten hadt opgeslokt, die noch verre te zoeken was. Dies ging daar voor eerst ondereenigen, die een weerzin in het Tartarische jok hadden, en dat hunne Landsluiden zochten van den halze te smyten, eenigh heimelyk mompelen om; met by brengen: *Hoe vroolyk en gewilligh men zou buigen en gehoorzamen, indien zy van een hunner inhoorlingen geregeert wierden: dat het hen tot een eeuwige schande en oneer strekte, zich van luiden overbeert te zien, dien zy zelfs eertyds de wetten stelden en overbeerden. Dat zy hunne Voor-ouders, die altyds hunne landen in vryheit bewoont, en de Tarters zoo mannelyk uit den Ryke gehouden hadden, in deugt, strydtbaarheid en vroomheit geensins behoorden te wyken.* Deeze en diergelyke redenen lieten de overheerde Sineezen zoo stoutelyk en onvertzaagt geduurigh uit hun mond vallen, datze gereed tot het muiten scheenen te staan, en alleen maar na eenigh vermaardt en strydtbaar Overste te wachten, die 't werk te beleiden en uit te voeren hadt; maar wat de gemeente met onderling mompelen te kennen gaf, niet een van al de Sineefche Vorsten was 'er te vinden, dien 't heil van den gemeenen man rer her-
ten ging; invoegen het scheen de Sineezen

Mompelen onder de Sineezen om 't jok der Tarters te schudden.

neezen den Tarters voor eeuwig te zullen dienen. Maar de Heere des Hemels, en bestierder der Ryken, die Nimrod, om de Babylonische mogentheit te stichten; David, om den Reuze Goliad te verbryzelen; en Cyrus, om de Persianen, een slecht en gering volk, uit het voetzandt op te heffen, met een geest van dapperheit en strydbaar herte begiftighde, verkoos zich ook, om dit uit te werken, een zeer slecht en gering gereedschap, om hier door te doen blyken, dat de Koninkryken van den Hemel opgerecht, van den Hemel gekaftyd, van den Hemel uitgeroeit, en eindelyk van den Hemel herstelt worden.

Want onder dit mompelen van het Tartarische jok van den halze af te schudden, en midlerwyle de Tarters vast dus, gelyk te vooren gemelt is, van hun dapperheidt ontaart waren, stond (een wonderlyke bestiering en beschikking des Hemels) tegen de Tarters op zecker slecht en zeer veracht mensch, *Chu* geheeten, die een onnozele en arme knecht van eene afgodische Offer-Paap was. Deze *Chu*, die deernis met den ellendigen staat der verdrukke Sineezen hadt, en een mishagen in zyn eigen en slechten staat kreegh, (dewyl hy hoogdravend van geest, en zyn lust tot heerschen hem wat groots beloofde) verliet zyn Klooster, hing den kap over den tuin, en begaf zich uit zyn Kapel, dien hy tot dus lang op het gebergte bewoont hadt. Hy, dus den geestelyken staat verwerpen hebbende, begaf zich terstond onder de Struikrovers en Landloopers, daar onder hy, met rooven en alle onbehoorlyke moetwilligheden te bedryven, zoo overgeven stout en baldadigh te werk ging, dat een ieder hem voor den geenzen aanzag, die hun verdrukke Vaderlandt van de Tartarische slavernye verlossen zou. En gemerkt hy strydbaar van aart, stout in de bek, gaauw van handen, schrander en doortrapt van geest en verstand was, heeft hem nooit de moed, beleid, gezelschap, nochte geluk ontbrooken; waar door hy zich van tydt tot tydt in macht en mogentheit zoodanig zag aangegroeit, dat hy verschei-

dene Legers van eenige duizendt man kon uitmaken en te velde brengen. Hy, zich dus met een groot aantal van volk versterkt ziende, dacht nu dat zyne krachten voor de Tarters, die de Sineezzen dus lang gefoolt en onder't jok der slavernye gehouden hadden, toonbaar waren; zulks hy de bergen en schuil-hoecken, daar in hy zich met zyne spits-broederen dus lang had opgehouden, begon te verlaten, en met zyn Leger op de vlakten te komen. Naauwliks hadt hy zoo een aanzienlyk heir, dat zich in verscheidene troepen verdeelde, en met rooven en stroopen het platte land rondtom kaal maakte, by een vergadert, of hy wierd van hen allen, met gemeen goedvinden, voor hunnen Veld-oversten aangenomen en verkoren. Door het rooven en stroopen ten platten lande vergaderde hy een ongemeene ryke buit, die hy zeer milddadigh, zonder de zelve alleen voor hem te behouden, onder zyne schepzelen en aanhangers uitdeelde: dewyl hem wel bewust was, dat hy nergens meerder dan door dit middel de herten zyner Krygs-knechten konde winnen, en zoodanigh na hem trekken, datze hem en geenzen anderen tot hun Veld-overste zouden begeeren. En op dat niemandr over hem zou te klagen hebben, liet hy de verkreegen roof, die zyne Kryghs-knechten hem dagelyks rykelyk verschafte, in diervoege uitdeelen, dat niemant, 't zy hy ziek of een afgesleeten Soldaat was, en hem slechts maar wilde volgen, van zyn behoorlyk deel verstecken bleef; zulks hy zonderling hier in de rechtvaardigheit behertighde. Hy liet ook door zyne Krygs-knechten de bergen, daar op hy zich dus lang met de zelve hadt onthouden, beploegen en bebouwen, om in geen hongers noot en gebrek van leefstocht te vervallen, indien het mogte gebeuren dat hy door een sterker macht uit de vlakten, en weder in de engte der bergen gedreeven wierd. Dingen, die genoeg te kennen gaven, dat by hem geen gebrek van verstandt en overlegh was; maar hy alleen tot de heerschappye scheen gebooren en opgewiegt te zyn.

Chu eindelyk, na het verrichten van

*Chu ver-
dryft de
Tartars uit
het Ryk;*

zoo veel helden-daden, en dit stout be-
staan, rukt met zyn Leger op de Tar-
ters, tast hen nu opentlyk voor de vuist
aan, en bevocht op hen, na dat 'er
ter weder-zyde veele en bloedige scher-
mutsingen waren gevallen, veele en
verscheidene overwinningen. In dit
aantallen besprong hy alleen de Tar-
ters, en verschoonde d'ingeboorne Si-
neezen, met voorwenden en beloften,
dat hy d'oude vryheidt herstellen wil-
de, indien zy den Tartars af, en hem
wilden toevallen. Hy zond door 'r gant-
sche Ryk verspieters uit, om na d'aan-
slagen en pogingen der Tartars te ver-
nemen, en vervolgde en achterhaalde
hen eindelyk zoodanig met neêrslag op
neêrslag, datze overwonnen en ge-
dwongen wierden uit het gantsche Ryk
van *Sina* te wyken, en dat den ouden
bezitters weder over te leveren; 't welk
was in den jare duizend drie honderd en
acht-en-zeftig.

*En laet
zich Hung-
wus noe-
men.*

Als deze *Chu*, de knecht van den
Offer-Paap, de Tartars dus uit den Ry-
ke gedreeven had, stelde hy in 't zelfte
jaar eenen nieuwen Stam in, dien hy
Taiminga noemde, en veranderde ook
zelfs, na 't gebruik der Sineefche rege-
ring, van name: want hy gaf zich den
naam van *Hungwus*, dat op Neêr-
duitsch zoo veel als een *groot Kryg-*
man te zeggen is.

Hier op quamen de volken uit alle
de Landschappen des gantschen Sinee-
schen Ryks na dezen nieuw-gekoren
Keizer om stryd toefchieten, om hem
voor hunnen rechten verlosser en be-
vryder des Vaderlands te begroeten en
te erkennen. En toonde zich een ieder
verheugt en verblydt, nu zy weder
eenen inboorling, schoon hy van ge-
ringen afkomst was, tot hunnen Op-
per-Vorst en Heer verkregen had-
den: want zoodanigh zyn de Sineezen
van aart, dat zy alle vreemdelingen
zonderling haten en tot niet toe ver-
achten: maar hunne eigene Landts-
luiden ten Hemel verheffen en daar
veel af houden. Zy verzochten zeer
eerbiedelyk op hem, dat hy, als hun-
ne inboorling, hunnen vaderlyken Si-
neefchen Throon met die voorzorge
en bekommernis wilde bekleeden en
beschermen, datze voortaan niet zou-

den benoorzaakt zyn, om eenige uit-
heemschen van buiten in te roepen,
maar dat hy hen voor 't invallen der
Tartars wilde bevryden en bescher-
men. *Hungwus*, die hen voor hun-
ne heufche begroetenissen en beleef-
de vermaningen bedankte, aanvaet-
de hier op de heerschappye, en plant-
te zynen Ryks-stoel in de Hooft-stadt
Nanking, daar hy in korten tydt de
Ryks-zaken zoodanigh wist te stellen
en te schikken, dat de Sineezen onder
hem in groote zekerheit en vryheidt
leefden. Dan *Hungwus* hield zich niet
vernoegt met de Tartars dus uit den
Ryke te verdryven, en zich op den
Throon gestelt te hebben; maar hy
vervolgde zyn geluk, en de vluchten-
de Tartars, om hen het verzamelen
van grooter macht te beletten, tot in
Tartaryen, versloegze in verscheidene
neêrlagen, en verwoefte hun land op
't schrikkelykste, met branden; roven,
stroopen en schenden. Hier door wier-
den de verwonnen Tartars in zooda-
nigh een benaauwtheit en verwerring
gebragt, datze hunne zaaken ten ein-
de zagen loopen, en gedwongen wier-
den de wapenen, met beloften van aan
hem schattingen te brengen, neêr te
leggen, en smeekender wyze de vtee-
de te verzoeken. Dit deden voorna-
melyk de Tartars van zeker Landt-
streek, *Ninche* geheeten, waar na zich
de meeste Tartars, die door *Hungwus*
uit het Ryk *Sina* verdreeven waren,
hunne toevlucht genomen hadden. Na
dat de Tartars van *Ninche* zich op de-
ze voorwaarden met den Sineefchen
Keizer verzoent hadden, quamen zy
jaarliks door de gebuur-landen van 't
Landschap *Leaotung* (dat ten Noord-
oosten van *Sina*, en tusschen den Zee-
boezem *Cang* en de groote Muur be-
flooten leit,) in *Sina* aan den Keizer,
als onderdanen en vrienden, geschen-
ken brengen. Hen werd ook toegestaan
door 't gantsche Ryk met hunne koop-
manschappen en waaren te mogen han-
delen, en die als eigen onderdanen
daar in te brengen. Zedert dachten
deze Volken nooit op oorlogen; ja
hadden een schrik van daar aan te ge-
denken: want door deze laatste neêr-
lagen, die zy tegen de Sineezen gelee-
den

*Hungwus
vervolgt
Tartars.*

den hadden, warenze tot d'uitterste armoede gebragt. Ellendigh en deerlyk nootlot des oorlogs! De Tarters, die onlangs met een groot gezagh over de Sineezen volkomentlyk heerfchten en geboden, zagh men nu tot die ellende vervallen, datze als onderdanen den Sineefchen Monarch met geschenken quamen begroeten, en zyne vtientfchap en befcherming verzoeken.

Na verloop van tydt groeiden evenwel deze volken van *Niuche* in macht en meenigte van Inwoonders zoodanig weder aan, datze beslooten een Republyk op te rechten, en een deel van hunne Ingezetenen na andere vreemde gewesten te zenden, om die te laten bewoonen. Eindelyk verdeilden zy het gantfche gewest *Niuche* in zeven Landvoogdyen of Gouvernementen, die eigentlyk Horden genoemd worden; maar deze, na datze een tyd lang vreedelyk, zonder elkandre te beoorlogen, geregeert hadden, vervielen ten laaften tot tweedragt, en rechtten, na lang onderling oorlogen, in den jare, na Christus geboorte, duizend zes honderd, onder een eenigen Opper-hoofd, een Koninkryk op, 't welk zy 't Ryk van *Niuche* noemden. Dewyl deze Tarters geduurigh voortaan in 't fpel zullen komen, acht ik noodig dit Ryk, en den aart der volken, eer ik verder voort vare, wat nader te befchryven.

Tot Grens-palen heeft dit *Niuche* (dat eigentlyk Oosterlyk Tartarye, en tot noch toe den Europers weinigh bekend is) ten Noorden en Noord-oosten zeekeer ander Koninkryk der Tarters, *Niulban* geheeten; naar 't Oosten het Koninkryk *Tupi*, 't welk meê onder de Tarters staat, en van de Zee, die tuffchen *Japon* en 't Oosterlyk Tartarye gelegen is, omringt wordt. Ten Zuiden komt het aan 't hangend Eiland *Corea* te grenzen, en door de groote Muur wordt het van 't Landfchap *Leaotung* afgefcheiden; maar na 't Westen leit tot grens-paal de groote Revier *Linboang*, die tuffchen dit Ryk *Niuche* en *Kilangho* vloeit. De oudtheit der volken van dit Ryk blykt hier aan voornamelyk; dewyl daar af algewach gemaakt wordt onder den Stam *Hana*, die in den jare, voor Christus

geboorte, twee hondert en zes, opftond. D'Inwoonders zyn by de Sineezen en Grens-buuren met den naam van *Kim* bekend; dat Goudt op Neêrduitsch te zeggen is. Gemeenlyk wordenze ook de Heeren en Meesters van de goude Bergen genoemd, dewyl het een gemeen gevoelen onder de Sineezen is, dat hun Landfchap, datze bezitten, zeer goutryke Mynen in zich beslooten houd, en daarenboven Revieren heeft, aan welker oeyvers het gout in grooten overvloed gevonden word.

Onder al d'andere Tarters, die ooit den Ryk van *Sina* den oorlogh hebben aangedaan, zyn de volken van dit Ryk altyds de grootste vyanden der Sineezen geweest. De Sineezen leden, onder de regeering van den Keizerlyken Stam *Sunga*, van hen zoo zwaare neêrlagen en ongevallen, datze zich genoodtzaakt vonden uit de Noordfche Landfchappen in de Zuiderlyke gewesten te vertrekken, na dat deze volken van *Niuche* de Landfchappen *Leaotung*, *Peking*, *Xanfi*, *Xenfi* en *Xantung* veroverd, en onder hun gehoorzaamheit gebragt hadden. En buiten twyffel zouden deze Tarters te dien tyde 't gantfche Ryk afgeloopen en onder hun heerschappy gebragt hebben, indien de gebuurige Tarters van 't Ryk *Samarkand*, die hunne zeegepralende wapenen met nydige oogen aan zagen, na het bemachtigen van een groot deel van Afie, niet door de Zuiderlyke en Westerlyke Landfchappen in 't Ryk *Sina* gevallen waren, en hen met bloedige en zwaare oorlogen hadden afgemat. Deze Tarters van 't Ryk *Samarkand* dreeven de Tarters van *Niuche* uit geheel *Sina*, ja vervolgden hen tot in 't Oosterlyk Tartarye, datze, na langh tegenweer te bieden, voor het meerder deel veroverden. Na dien tydt hebben de Tarters van *Samarkand*, die de Noordsche Landfchappen in behielden, veele en fcherpe oorlogen tegen de Keizers van het Zuiderlyke *Sina* gevoert, en eindelyk, tot loon van hunne zeege, geheel *Sina*, in den jare twaalf hondert negen-en-tzeventig, bemachtigt, en eenen nieuwen Stam, *Ivena* geheeten, opgerecht; de welke duurde tot aan den jare dertien hondert en acht-

Die van Niuche zyn altyds grootte vyanden van de Sineezen geweest.

Woonplaat-
zen der
Tartars.

en-zestig, als wanneer deze Stam door den gemelden *Hungvus* gedempt en r'onder gebragt wierd, gelyk zulks alreê te vooren verhaalt is.

De Sineezen, die met recht op de Tartars van *Niuche* zeer gebeeten zyn, verdichten en dryven hen tot spot na, darze in hollen en onderaardsche kuilen woonen; 't welk valsch is: want zy onthouden zich in zeer schoone en sierlyke Tentren, die zy in plaars van hunne huizen of hurren gebruiken. Zeer sierlyk zyn deze Tenten opgemaakt, en bestaan gemeenlyk uit zyde stoffen of lakens; die met helder en doorschynend wasch zoo aardigh en kunstigh bestreken zyn, datze in de Zon glinsteren en blinken als een spiegel, en van de regen nier door slaan.

Groote en naamhafrige luiden hebben verscheidene Hurten of Tenten; die evenwel zoodanigh gemaakt zyn, datze maar een eenige Tent of vertrek schynen te zyn. In zommige van deze hurten onthouden zich de Gemalinnen en kinderen, andere zyn tot verblyfplaatzen der knechten verordineert, en eenige tot de keuken.

De Tartars verhalen, dat, onder de regeering van de Stam *Ivena*, in dir Oosterlyk Tarrarye honderd en vier-entwintigh Steden lagen: dan of de zelve

noch tegenwoordigh daar te vinden zyn, zou ik voor de waarheit niet derven nazeggen; gemerkt my de Tartars zelfs in *Sina* zulks niet wisten te zeggen; maar wel, dat 'er meenighte van laege hutten en aarde wallen waren. Zy hebben, zoo te zeggen, beweeghlyke en verplaatzelyke Sreden; want zy zwerven met hun vee en huisgezin van d'eene plaats op d'ander, om na de gelegenheid des tydts van weide te veranderen, en de beste te zoeken.

De kleederen, die deze Tartars dragen, zyn voor den gemeenen man gemeenlyk van vellen gemaakt; maar voorname en ryke luiden gaan veeltydt in 't zyde en 't katoen gekleedt; hoewel in 't gantsche Ryk *Niuche* geen zyde noch katoen valt; maar de Tartars komen dar van de Sineezen koopen of ruilen, en verwisselen daar aan verscheidene pelreryen, als huiden van Wolven, Vossen, Bevers, Orters, Sabels, en diergelyke andere Beesten-vellen. Zy dragen lange rokken, die hen tot op de hielen hangen, mer enge mouwen daar aan, die voor in form van een Paerds-klaauw eindigen. Om hunne lendenen dragenze eenen breedden gordel, daar twee katoene doeken of lappen by neêr hangen,

Kleed-
der Tar-
ters.

gen, daar meê zy de handen en 't aanzicht zuiveren en reinigen. Op de zyde hebbenze ook een mesje en twee beursjes hangen, daar in zy voornamelyk Tabak, die by hen met groote smaak gedronken wordt, en allerlei andere snuistery bewaren. De geene die hen komen bezoeken onthalenze gemeenlyk met een pyp Tabak, die den Gasten, van de knechts aangesteecken, wordt overgelevert. Op de linker zyde hebbenze een Houwer of Sabel hangen, met het scherp na voren en 't geveest na achteren gekeert, in dervoege, datze te paerd den Sabel, met de rechter handt aan 't geveest te slaan, met een zonderlinge vaerdigheid, zonder de scheede eens vast te houden of aan te raken, van achteren over de rugh weeten uit te trekken. Des Zomers, om de luchtigheid, dragenze hoeden van stroo of matten gevlochten; maar des winters hebbenze murzen op, die hen dicht om 't hooft en d'ooren sluiten, en rondtom met een fabele rand zeer cierlyk bezet zyn. Maar het gedeelte des hoeds, dat boven de fabele randt uitsteekt, is met root lynwaat, of zyde, of met zwarte of purpere manen der Paerden, die zy zeer aardigh weten te kleuren, overtrokken en bekleed.

De Tartarische Vrouwen dragen gemeenlyk zwarte kleederen, die haar los en ruim (naar uitwyzing van deze boven staande Prent) om 't lyf zitten. De middelste, die hier vertoont word, is wat grooter van staat als de twee andere, en by gevolg ook kostelyker gekleed: want hare kleederen zyn van zyde, in plaats gemeene en slechte vrouwen in 't katoen gekleedt gaan. Het haar hebbenze zonderling aardigh en geestigh opgetooit en gehult: want ryke en voorname Vrouws-persoonen, die het haar vry lang by 't hooft neêr hangt, hebben d'onderste einden en tippen (zoodanigh de middelste hier staat uitgebeeld) in kokers, als in een papiere peperhuisje, gestookten en bewonden; maar de bovenste einden en lokken zwieren en slingeren warlosser met krullen, dat zonderling cierlyk staat, om 't hooft heenen. Groote en voorname Vrouwen dragen ook op den kruin des hoofts zeer aardige en geestige hoetjes, in plaats geringe en slechte vrouwen het haar dikker en dichter in malkandre vlechten en winden; daar uit evenwel de gekrulde lokken, met d'einden in de gemelde kokers, zeer cierlyk by neêr hangen.

De Tartarische Krygs-knechten, of Soldaten, gaan gemeenlyk met zoo-

*Dragt der
Tartarische
Vrouwen.*

*Dragt der
Soldaten.*

danig een yzere storm-hoet op 't hooft, als hier in de nevenstaande Prent ver- toont word. Weinigh verschelen deze storm-hoeden van d'onze, uitgezeid dat 'er geen kasket aan is, daar meê onze Krygs-knechten het aangezicht bedekken. In plaats van pluimen hangt 'er achter een Paerde-maan ofte staert by neêr te slingeren, die zeer schoon en hoogh-root geverft is. Zy hebben ook gemeenlyk yzere borst-harnassen aan, die niet van een eenige plaat gemaakt zyn; maar bestaan uit verscheidene stukken van platen, die met yzere nagels aan malkandre gehecht en vast gemaakt zyn; zulks daar uit een groot gerammel en gedruis ontstaat, als de Tartarische Ruitery wat sterk komt voort zetten. Hunne voornaamste wapenen is een Boogh, Pyl, en Houwer: want Roers of Musketten zyn by deze volken niet in 't gebruik. De Ruiters zyn doorgaans in 't zwart gekleed, en hebben laerzen aan, die van Paerde-leer gemaakt, en met dikke zoolen gevult zyn; doch zonder sporen.

Weinigh voet-volks heeft men onder de Tartersche Kryghs-knechten; maar zyn meest alle Ruiters. En schoon zy geduurigh te paerd zitten, en hún heel Kryghs-heir in Ruiterbenden bestaat, zoo beslaanze evenwel hunne Paerden niet met hoef-yzers, nochte weten zulks ook niet te doen. In het te velde trekken word onder de Tartarische Ruitery deze ordre onderhouden.

*Krygs-or-
der in 't te
Velde trek-
ken.*

Eerst trekken twee Ruiters te Paerde, met Vaentjes aan een stok op de rug, voor aan.

Na deze komen twee andere, meê met Vaentjes aan stokken op de rug.

Daar na volgen twee naamhaftige Tarters, zonder Vanen.

Na deeze volgt de Overste of Ritmeester van de gantsche Ruiterbende.

Daar na komen vyf andere in 't gelid volgen; waar van de middelste de groote Keizers Vaan op de rug heeft.

Dan volgen verscheidene geleeden, zoo veel als 'er zyn, by vyven neffens malkandre in ieder gelid.

Daar na komen weder twee kleene Vaantjes; en eindelyk de geene die den gantschen Troep sluit, volgens de nevenstaande afbeelding, daar in de gantsche ordening na 't leven ver- toont word. En in dezer voegen trekken de Tarters, gewapent met Sabel, Pyl en Boog, te velde.

De Sineezen geven deze Tarters na, datze in krachten en sterkten zonderling uitmunten; 't welk waar is, ten aanzien van de Sineezen zelfs; maar indien men hen by alle andere volken in 't gemeen wil vergelyken, zoo aardenze na al d'Asianen, en mogen in sterkte geensins tegen d'Europers op. Zy vallen witachtigh van verruwe, niet klapachtigh, maar stemmigh en bedaart. Van kinds-been af wordenze in de wapen-handel zoodanigh geoefent, (daar in zy voornamelyk van de Sineezen verschillen) en leeren zoo treffelyk met geweer om te gaan, datze rydelyk goede en brave Soldaten worden. Maar zonderling wordenze van jongs af op het schieten der boog (daar in ook hunne voornaamste wapen-handeling bestaat) zeer vaerdig afgerecht. Want geen volk vind men op den gantschen aardbodem dat wissel en ervarender is in 't schieten met de boogh na een opgerecht doelwit, als de Tarters. Hoe verre deze Tartarische Boog-schicters, in 't schieten en mikken na een zeeker doelwit, van andere volken verschillen, is te vooren in onze Reis-beschryving verhaalt; maar om hun zonderlinge zwier en gestalte van schieten des te duidelyker voor oogen te stellen, teikende ik een zekren schietenden Tarter na 't leven af, volgens d'afbeelding in de nevenstaande Prent, aan de linker zyde.

Deze Tarters eeten allerlei spyze, zonder onderscheid, voor de vuist wegh; hoewel hun meeste spyze in vleesch bestaat, darze gemeenlyk maar half gaar kookten of braden, en evenwel met groote smaak nuttigen. Zy slachten ook Kemels, Paerden, en andere last-dragende Beesten, die by hen voor lekkere disgerechtten gehouden worden. Zy scheppen groot vermaak in de Jacht, en hebben snelle en treffelyke Jacht-honden; maar in plaats

*Aart der
Tarters.*

*Spyze der
Tarters.*

ET MARSEREN.

plaats van Valken gebruikeuze Gieren. Tot rooven en afzettèn vallenze zeer genegen, en zullen nooit de gelegentheit van zulks te doen verzuimen, indien hen die voor komt.

Zeer weinigh behertigen deze Tartars den Godtsdienst, hoewel men onder hen noch eenige teekenen van Godtsdienst bespeurt; want zy onderhouden en beminnen zekere Priesters, die zy *Lama* noemen, daar af in de Beschryving van 't Keizerlyke Hof van *Peking* gesproken is. Zy hebben een affchrik van de leere van *Mahometh*, en dragen den Turken; die zy *Hoei Hoei* noemen, een zonderlinge haat toe. 't Welk buiten twyffel hier uit ontstaan is, dewyl de boven gemelde *Hungurus*, de stichter van de Stam *Taiminga*, de Tartars, met 'hulp der Turken, uit *Sina* verdreef.

Zy verbranden ook, na de wyze der Indianen, op zeer hooge hout-stapels de gestorvene lichamen; daar op ook de vrouwen, knechten, paerden en wapenen der overledenen gelegd worden. Groote bekommernis en zorge dragenze evenwel over den staat hunner zielen; te weten, of die na dit leven een ander leven zullen te verwachten hebben; dan of zy met het lichaam terstondt sterven en te niet gaan. Zommigen toonen zich zeer gewillighlyk tot het ontfangen des Christelyken Godsdiensts, en hebben eenige alreê, na het veroveren des Sineefchen Ryks, den Roomschen Godtsdienst, en den Doop (daar aan de Jesuiten daar te lande een zonderlinge arbeit en vlyt besteeden) aangenomen en ontfangen.

Wat de Tale dezer volken aangaat, die zy in dit Ryk *Niuche*, en 't veroverde *Sina* spreken, de zelve valt nergens na zoo zwaar te leeren als de Sineefche Tale, en schynt eenighfins met de Persiaansche Tale over een te koomen. Zy hebben eenige letters, die eenige gelykenis in maakzel en uitspraak met zommige Arabische letters hebben; inwoegen zy een heel ander Alphabet als de Sineezen hebben, en geene Sineefche Charakters gebruiken. Hunne letters, die ten getale van

over de zestigh beloopē, verschillen in uitspraak en spelling niet van d'onzen, maar zeer veel in gedaante en maakzel. In 't leezen en schryven klimmenze van bovenen naar beneden, in dier wyze als de Sineezen; en gaan niet van de linker na de rechter zyde, als d'Europers, maar van de rechter na de linker zyde, daar zy de Arabiers, Hebreen, en ook de Sineezen in volgen.

Onder verscheidene Bergh-werken, en edele gesteenten, worden in dit Ryk *Niuche* ook Robynen en kostelyke Paerlen gevonden, die zonder twyffel uit de Zee-boezem, tusschen Tartarye en 't Eilandt *Japon* gelegen, gevischt worden. Men heeft daar ook Koebeesten, die in grootte d'Europische Kocien verre te boven gaan, en by wylē de lengte van een roede hebben; maar zyn hoornloos. In dit Tartarye onthoudt zich ook zekker slach van een Gier, die zy *Haitungcing* noemen. En hoewel dit dier veel kleender van lyf is dan de Gieren in Europe, zoo heeft het evenwel die stoutheit by zich, dat het dikwils groote Ganzen durft aantasten en vangen.

Het gewest van dit Landt valt door- Bergen in
Tartarye. gaans zeer bergachtigh en rouw, hoewel daar in, en tusschen de bergen, aangename en zeer vruchtbare vlakten komen te leggen. 't Allergrootste Gebergte van dit geheel gewest voert den naam van *Kin*, dat *Goudt* te zeggen is: waar van buiten twyffel ook het volk, gelyk alreê te vooren vermeld is, den naam bekomen heeft.

Men heeft daar noch zekker ander Gebergte, *Changpe* geheeten; 't welk zich tot duizend stadiën verre uitstrekt. In dit Gebergte leit een Binnen-zee van tachtig stadiën, waar uit twee vloedē haren oorsprong nemen; d'ene, *Talo* geheeten, zet zynen loop na 't Zuiden; en d'ander, die den naam *Guenthung* voert, loopt na 't Noorden. Dus verre zy gesproken van 't Oosterlyk Tartaryen, of 't Ryk *Niuche*. 't Is tydt ik miy weêr begeef tot het verhaal van onze voorgestelde stoffe.

En in deezer voegen, gelyk te vooren verhaalt is, hield de Sineefche Keizer de Inwoonders van dit Oosterlyke

Tartarye in toom; maar aan de Westersche Tarters, die zecker Ryk *Tanyu* bezaten, zonden de Sineesche Keizers jaarliks schattingen en geschenken; op datze hen niet zouden komen beoorlogen, maar zich van de wapenen onthouden. Want het wordt by de Sineezen geensins voor schande gerekent, den oorlogh (die zy, volgens het gevoelen van hunne Leeraars en Wysgeeren, verwerpen, en voor zeer schandigh houden) in dezer wyze van hen af te keer en voor te komen. Ja zy achten dat het onbehoorlyk is in oorlogh te treden, zoo lang de landen door andere middelen voor 't invallen der vyanden kunnen bewaart en beschermt worden.

De Sineezen brengen aan hunne veroverde Volken geschenken.

En schoon de Sineezen aan den eenen kant hunne vyanden dus met de schrik der wapenen verbluften en 'onder hielden; en aan den anderen kant de zelve, met het zenden van geschenken, in vrede hielden, zoo zaten zy evenwel geduurigh in groote schroom en vreeze, en betrouwden hunne Erfvyanden zeer weinigh; invoegen zy de groote Muur, die 't Ryk *Sina* en *Tartarye* scheid, en van de Sineezen tegen 't invallen der Tarters gesticht is, nooit zonder sterke wacht lieten; maar onderhielden geduurigh, tot des zelfs bescherming, zoo verre haar die van 't Oosten na 't Westen strekt, een getal van tien honderd duizend Krygsknechten.

Vanliens word Keizer.

Na dat het gebouw des Sineeschen Ryks dus met sterke zuilen, onder den Stam *Taiminga*, ondersteut was, zat het in een geduurige rust en vrede ontrent den tydt van twee honderd en vyftigh jaren. Midlerwyle raakte *Vanliens*, de dertiende Keizer uit den Stam *Taiminga*, in den jare, na Christus geboorte, duizendt vyf honderdt drieën-tzeventigh, op den Ryks-stoel, dien hy, tot den jare duizendt zes honderdt en twintigh, met zonderlinge lof van vroomheit, billikheit en rechtvaerdigheit, bekleede. Maar hier in was hy al 'ongelukkigh, dat hy zyne Landvoogden al te veel betrouwde, en op dien het gewicht der Ryks-zaken volkoomentlyk liet draaien en aankomen.

Hier en tusschen waren de Tarters van *Nyuche* (die onder de regeering van *Vanliens*, tot aan den jare zestiën honderd, onder zeven byzondere Landvooghdyn gebleven waren, en onder elkandre oorlogh gevoert hadden) van tydt tot tydt zoodanigh vermeer, datze een Ryk, in den jare zestiën honderd, onder een eenhoofdigh Opper-hoofd, gingen oprichten, die het zelfste met zulk een kloek beleid en voorzichtigheit wist te bestieren, dat de Grensbuuren, en voornamelyk de Sineezen, daar voor begosten te schrikken en te vreezen.

De Tarters, die dus in 't bezit van voorspoedt waren geraakt, en hunne zaken dus voor de wind zagen gaan, begosten nu d'ooren wat hooger op te steken, en hunne schade, die zy geleeden hadden; te overdenken, en hoe schandigh zy eertydts uit dat machtige Ryk *Sina* verdreeven waren. Zy bespeurden ook genoegh de dwalingen en mislagen, die de Sineezen zoo in de bestieringh der Burgerlyke als Krygs-zaken begingen; al't welk, by hen overwogen, geen kleine opwekzelen gaf van iet wightigs te bestaan, en tegen de Sineesche Regeering aan te vangen. Dit moght evenwel by de Tarters zoo veel niet uitwerken, datze hierom terstondt de vrede wilden breeken, of de gewoonelyke schattingen niet betalen; maar gelyk zy eerst als lyf-eigen slaven alles verdroegen en over zich lieten gaan, alzoo begostenze nu, ziende hoedanigh zy in macht en mogentheit toenamen, het jok van gehoorzaamheit by wylen af te schudden, en hunne schattingen wat tragelyk op te brengen. Het ongelyk en 't verdrukken, datze te vooren van de Sineesche Landtvoogden geleeden, maar met stilzwygen ingekropt hadden, leidenze hen nu t'elkens te voeren, en lieten zich verluiden, hen dit wel haast te zullen betaalt zetten, en onder het zelfste jok van slavernye te doen buigen, daar zy zelfs onder geboogen hadden.

De Sineesche Landtvoogden (waar van de meeste in 't Landtschap *Leaotung*, dat het naast aan 't Ryk *Nyuche* grenst, Kryghs-oversten zyn) dit ter oore

De Tarters zoeken Ryks beoor

oore koomende, beflooten, na onderlinge beraadslaging, buiten kennis van den Koninklyken Raadt, de Tarters met allerlei onverdragelyke moetwilligheden te quellen en te plagen, om door dit middel hen tot het aanvaerden der wapenen tegen de Sineezen op te hitzen. Maar een diep geheim van staat schuilde daarenboven by de Sineefche Landtvooghden onder dit werk; want hun voornaamste oogmerk draaide hier op uit, darze by dezen oorlogh zochten gelegenheit te krygen, van zoo wel op de Tarters als op d'onderdanen des Sineefchen Ryks te rooven.

Doeh niemant heeft zich te verwonderen dat de Sineefche Landtvooghden van 't Landtschap *Leaotung* zich zoodanige zaaken dorften onderwinden, en tot dié vermetelheit komen; gemerkt deeze Landtvooghden, door hunne wetenschap in Kryghs-zaken, zoodanigh een macht 'en gezagly bezitten, darze alleen onder 's Keizers geheime Raden staan, en byna hun leven lang in dienst blyven. Ten anderen is de macht van alle de Sineefche Landvooghden zoo groot, darze, sehoon zy als slaven na 's Keizers oogwenk leven, evenwel hun aanbevoelen ampt als met volkomen macht bedienen, 't en ware zy daar in van den Keizer of door andere hooger macht belet wierden. Dieshalven wordenze van de Portugeezen Mandaryns genoemt; 't welk eigentlyk Gebieders of Beveelers betekent; dewyl her beveelen en gebieden hen zoodanigh eigen is, als ofze met d'opperste macht des Keizers verzien waren. D'eerste oorzaak, derhalven, van deze Oorlogh, die in deze eeuwe onder de Tarters en Sineezen gevoert wierd, is een t'zamenzweering of eedgespan der Landvoogden, die de grensplaatzten bewaarden.

De tweede oorzaak, waar door de Sineefche Landtvooghden de Tarters tot het beoorlogen der Sineezen zochten te brengen, was het mishandelen der Koopluiden van 't Ryk *Niuiche*, in 't Landtschap *Leaotung*; een zaak, die de Koningen van *Niuiche* zonderling ter herten namen. Het Ryk *Sina* bezit alle dingen in grooten over-

vloedt, 'en kan haar eigen goederen niet vertieren; waar door de Sineefche Keizers eertydts verlof en vryheit gaven van de waaren en koopmanschappen, die in *Sina* vallen, uit te mogen voeren; maar deze vryheden van het uitvoeren der waaren wierd van de Landtvooghden, die op de grens-plaatzen van 't Ryk leggen, geweldigh besnoeit, en na hun welgevallen vermeerdert en vermindert. Het stond den Landtvooghden ook vry de Sineefche waaren eerst in *Sina* op te kopen, en die dan aan de uitheemsche Koopluiden weêr te verhandelen; of d'uitheemsche Koopluiden zelfs, en zoo veel als zy wilden, in *Sina* te laten komen: eindelyk mochtenze ook de pakken, kassen en kisten der Koopluiden, die met hunne opgekochte waaren uit hier Ryk weder-keerden, openen en bezoeken; op dat 'er niets tegen de keuren en wetten van 't Landt uitgevoerd wierd. De Ingezerenen van 't Ryk *Niuiche*, dat een zeer vruchtbaar gewest is, maar voor het meerderdeel onbebouwt leit, gemerkt het volk zich meest tot den wapen-handel begeeft, kregen derhalven dan byna alle waaren en levens-middelen uit het Ryk *Sina*. Dan dewyl zy, zoo wel als andre uitheemsche volken, met zoo naauwe wetten van de Sineefche Landtvooghden bepaalt wierden, zoo vervoegden zich de Koopluiden van *Niuiche*, onder schyn van knechts, (om des te bequamer hun koophandel in 't Ryk te dryven) by de Gezantschappen, die van verscheidene nabuurige Koningen en Vorsten, tot teken van eerbewys, of gehoorzaamheit, gedaan wierden; maar zwaarlyk wierden deze Koopluiden gestraft, indien men bevond datze met bedrog te werk waren gegaan, en koophandel gedreeven hadden. De gemelde Landtvooghden dan, van de grens-plaatzen in 't Landtschap *Leaotung*, die onderling een eedgespan hadden opgerecht, om de Tarters van *Niuiche* tot de wapenen tegen de Sineezen op te hitzen, begosten nu de Koopluiden van *Niuiche* (die jaarliks, onder schyn van knechts, met verscheidene uitheemsche Gezanten den Ryke van *Sina* indrongen) lagen te leggen, en beroof-

beroofden hen niet alleen, uit kracht der Sineefche wetten, van hunne goederen, maar lieten hen ook dikwils zonder fchult, door ftrui kroovers en afzetters op de wegen, in 't wegtrekken met hun waaren, berooven en ftroopen. Grootte klachten quamen, zoo van de Koopluiden als van de Koningen van *Niuche*, geduurig ten Hoof; maar alles was vergeefs, dewyl de Sineefche Landvoogden vast beflooten hadden, den Ingezeten en van *Niuche* te mishandelen en qualik te bejegenen.

Derde oorzaak.

De derde oorzaak, waar door de Sineefche Landvooghten de Tarters tot den oorlogh zochten op te hirtzen, ontftond uit zeeker huwelik. Want als de Koningh van *Niuche*, of Grooten *Chan*, een huwbare Dochter had, en die aan zekren anderen Tartarifchen Koning, zynen bloedverwant, wilde ten huwelyk geven, zochten de Sineefche Landvoogden zulks te beletten; met voorwenden, dat het tot vermindering en kleenachting zyner Keizerlyke Majesteit gedyde, dat een Koning, die zyn Ryk te leen bezat, en jaarliks fchattingen daar voor moefte opbrengen, buiten kennis van den Leenheer zyne dochter ging uithylikken; en dat ten anderen dit huwelik, met zoo na eenen bloetverwant, een verre ziend werk was, en de Koning van *Niuche*, geftyft door dezen band des huweliks, buiten twyffel eenige nieuwigheden tegen 't Ryk *Sina* zou aanvangen en in 't werk fteflen.

Vierde oorzaak.

De Sineefche Landvoogden brengen den Koning van *Niuche* om 't leven.

Maar de vierde oorzaak, waar door de Tarters tot het beoorlogen van 't Ryk *Sina* gedreeven wierden, overtrof verre al d'andere in onmensche-lykheit en wreedheit; en was deze het ombrengen van hunnen Koning. Want als de Sineefche Landvooghten den aanwas van 't Ryk *Niuche* met nydige oogen aanzagen, en beduchten dat de Koning van *Niuche* hen de bovenverhaalde overlasten, die zyne onderdanen zedert eenige jaren van de Sineezen geleeden hadden, in tydt en wyle zou beraalt zetten, beflooten zy, om zulks voor te koomen, hem heimelyk en met lift om 't leven te brengen. Om dit gevoeghlyk te kunnen uitwerken, vervoeghten zich de Sineefche Land-

vooghten, met een geveinsde genegenheit, by den Koning van *Niuche*, die ter werelt op hun geen quaad vermoeden hadt, kregen hem met lift gevangen, en benamen hem eindelyk het leven; hoewel zy gingen uitftrooien, dat hy fchielyk met een ziekre bevangen was geworden, en daar aan overleden was.

Met het ombrengen van dezen Koning van *Niuche*, die, na hun meening, iets groots en wichtighs tegen 't Sineefche Ryk fcheen te zullen brouwen, lieten de Sineefche Landvoogden zich voorftaan, darze den hoek te boven waren geraakt, en alle zwaarigheden overwonnen hadden. Dan wierden in hun voornemen niet weinig bedroogen. Want zynen zoone, die een kloekmoedig en ftrydbaar Koninklyke fpruit was, en tot navolger in 's Vaders plaatze gekoozen was, verzamelde, na dat hy eerst zyn eigene Ryks-zaken hadt vast gefteft, en mer de nabuurige Koningen en Vorften een vaste vrede en verbond gemaakt, een fterk heir, in meening om in 't Ryk *Sina* een inval te doen; en zich over zyn Vaders doot te wreken. De voornaamfte Hoofden en Grooten des lands, die zich over de doot van hunnen Koning niet weinig beleedicht vonden; en ten anderen, na de groote rykdommen en fchatten van 't Ryk *Sina* geweldig haakten, moedighden en hitften dezen jongen Vorft tot dit stout bestaan geduurig op.

De Koningh van *Niuche*, nu een machtigh en fterk heir van verſcheiden Land-aart vergadert hebbende, komt daar meê in den jare zefstien honderdt en zefstien op de groote Muur, die 't Ryk *Sina* en *Tartarye* fcheid, trotzelyk aanzetten, op hoope van daar over, en in 't Ryk *Sina* te raken; 't welk hy ook met zoo een gelukkige aanflagh en overſtoute dapperheid volbraght, dat het hem, na eenige kleene ſchermutzingen, (want de Sineezen begaven zich terſtondt op de vlucht, en lieten hunne hielen zien) gelukte, met zyn gantsche heir daar over te raken. Voorts viel hy in 't Landschap *Leaotung*, en veroverde de Stadt *Tuxung* of *Cayiven*, die dicht aan

aan *Tartarye*, en den Zee-boezem van de Revier *Yalous*, (ter plaatze daar de groote Muur zyn begin neemt) gelegen is; en plante daar in den stoel des oorlogs. Dit deê hy buiten twyfel te dien einde, om ter Zee veilig te kunnen wegh vluchten, indien de *Sineezen* hem van achteren te lande quamen bestooken, en den wegh van re rug te trekken afsneden, en beslootten hielden; maar zoo hy kon standt houden, om uit zyn eigen Ryk en van andere verplichte gebuur-Vorsten, langs dien zelve wegh, des te gevoeglyker zoo veel hulp-troepen te kunnen bekomen, waar meê hy 't Ryk *Sina* zou kunnen bemachtigen en veroveren.

De Koning van *Niuche* was nu wel met zyn Heir op 's vyands bodem geraakt; maar bezeffende hoe te klein een macht hy noch had, om zoo een machtigh Ryk aan te tasten, en te veroveren; en dat hy ten anderen van de Krygs-bezettingen, die in de Steden van de Landschappen *Leaotung* en *Peking* lagen, zeer lichtelyk kon overvallen en veroverd worden, eer hy te degen ter weêr raakte, zond hy eenen Brief aan den *Sineeschen* Keizer, in de *Tartarische* Tale; doch niet onhebbelyk, maar zeer beleefte gestelt, met klachten over de godlooze moort van zynen Heer Vader; over de bedriegelyke zydgangen der Landtvooghden; over d'onbillikheden van ten Hove geen gehoor te kunnen krygen, en diergelyke ongerechtigheden meer, die hem van de *Sineesche* Landtvooghden wedervaren waren. Hy liet daar in ook verzoeken, dat de Keizer, met een billik en rechtvaerdigh oordeel, zynen handel en doen wilde overwegen, en zyne Landvoogden na recht en verdienste straffen; dies beloofde hy weêr, de veroverde Stadt *Tuxung* aanstonds te verlaten, en met zyn Heir buiten de Muur te trekken. Eindelyk deed hy ook verzoeken, dat de Keizer hem de jaarlikze schattingen, die hy moest opbrengen, wilde quyd schelden, om daar uit de zwaare onkosten van dezen oorlog te kunnen verhalen; dit doende, zouden d'Ingezetenen van 't Ryk *Sina* als vrienden en bondgenooten in

Niuche weêr ontfangen en aangenomen worden.

Welk Europeische Vorst en Koningh kon ooit rechtvaerdiger en billyker verzoek instellen? Men zou hier uit besluiten, dat deze *Tarters*, die 't Ryk *Sina* wel eer een volle eeuw geplaagt, en geregeert hadden, van hunnen wreeden aart nu verandert, en tot geschikter zeden en alle menschelykheit gebraght waren: datze hunne drift en zucht tot den oorlogh geheel en al hadden uitgeschud, en met de *Sineezen*, een vreedzaam en oorlog hatend volk, in rust en eendraght zochten te leven. Tot den bringer van den gemelden Brief verkoos de Koning van *Niuche*, om het verzoek des te smakelyker te maken en meer gezags te geven, zekren *Indiaanschen* Offer-Paap, dien de *Tarters* *Lama* noemen; met last, daarenboven, van op 't nedrigste en demodigste 's Konings verzoek by den Keizer in te stellen, en hem en den Ryks-raden wel ernstelyk voor te dragen, datze zich van het plengen en storten van zoo veel onnoozel bloeds wilden wachten, en de *Sineesche* zedenstichtende lessen, die meest op vrede en rust sloegen, behertigen en indachtigh zyn.

De Keizer *Vanlicus*, (aan wien de *Cham*, of Koning van *Niuche*, eenen Brief van zoo een beleefden inhoudt (afzond) schoon hy een zeer schrandt en ervaren Vorst was, gebruikte evenwel in dit werk (t'zy dat hy doorden hoogen ouderdom begon te sussen, of 't gezagh zyner mogentheid zyne herffenen bedwelmt hadt,) zyne gewoonelyke schrandtheit niet. Want hoewel hy niet duisterlyk uit den Brief bespeurde, dat de klachten van den Koning van *Niuche* op gewichtige redenen steunden, zoo nam hy evenwel de zaak zoo weinigh ter herten, en oordeelde die van zoo een klein belang te zyn, dat hy de zelve niet waerdigh achtte ten Hoof in zyne tegenwoordighheit te laten verhandelen; maar stelde die in handen van zyne Ryks-raden of eenige zyner Oversten; waar uit de vyfde oorzaak des *Tartarischen* oorlogs ontstont.

Deze Oversten, die door een zonder-

Opgeblazenheit der Sineesche Oversten tegen de Tartars.

derlinge listige streek het werk dus ten Hoof gebrouwen, en 't bewint van 't afhandelen der zaken in handen gekregen hadden, wierden door hunne gewoonelyke hooghmoet der maate opgeblazen, darze zich te waardigh kenden de Brief van den Tartarischen Koning, als van eenen Barbaar, te beantwoorden: ja toonden zich, dat meer is, zeer misnoegt, dat luiden, die onder hen stonden, en jaarliks schattingen aan 't Sineesche Ryk moesten betalen, zich onderwonden over ongelyk by hunnen Keizer te komen klagten. Zy braveerden daarenboven den Koningh van *Niuche* met bitze schimpwoorden, en overhaalden hem in zyn afwezen zeer schandelyk, zonder te overdenken met welk een macht van volk deze Monarch, dien zy alle daagh in 't Ryk hadden te verwachten, op hunne grenzen lag.

De Tarter zweert het ongelyk te wreken.

De Tarterse Koning, zich dus gehoont en veracht ziende, en dat de Sineezen zich niet gewaerdighden zyn billik en rechtvaerdigh verzoek te beantwoorden, veranderde zynen toorn in dolheid, borst uit met dreigen en vloeken, en zwoer by zyn deel hemelryks, dat hy de dood van zynen vermoorden Vader, met het ombrengen van twee honderd duizend Sineezen, zou verzoenen. Want het is een gewoonte by de Tartars, datze, als 'er eenige naamhaftige perfoonen komen te sterven, dan ook, ter eere van den dooden, in 't zelfste vuur, daar in de overledene verbrandt worden, eenige knechten, vrouwen, paerden, boogen en pylen verbranden; als of hen, dooden, deze dingen ook na hun overlyden noch dienste zouden kunnen doen. Dan deze verduivelde en onmenschelyke gewoonte hebben de Tartars, na het veroveren des Sineeschen Ryks, vry achter wege gelaten; invoegen zy nu in *Sina* (hoewel zich de Tartars in hun Vaderland noch by de oude gewoonte houden) hunne lyken na de Sineesche wyze ter aarden besteden, zonder de zelve te verbranden.

De Tarter komt met zyn Heir voor *Leaojang*.

De Koning van *Niuche*, dus verhit en van toorn ontfleeken, rukt hier op met zyn gantsche Heir voort, en beleggett zeer spoedelyk *Leaojang*, de

Hooft-stadt van 't Landschap *Leaotung*. Binnen de Stadt, die tamelik in zyne vestingen en bolwerken beslooten lagh, was een sterke bezetting van Sineesche Kryghs-knechten, die meest alle met Musketten gewapent waren; in plaats de Tartars niet als Sabel, Pylen Boog gebruiken, daar meê zy zoo wis en vaerdigh weten om te gaan, datze de Sineezen in 't schieten met Musketten verre overtreffen. Dan dewyl de Tartars voor de kogels der Musketten (want dit slach van wapenen was hen te dien tyde noch onbekent) zeer bevreesd waren, stelden zy zeecken listigen vond en kryghs-streek in 't werk, waar door zy de scheuten en slagen der kogels vruchteloos maakten en ontweeken. Te weten, de Tartarische Koning hadt een deel dikke planken laten gereed maken, en deed een ieder van het Voet-volk, dat de voortocht hadt, een daar af voor zich in plaats van een schild dragen; om daar in de kogels r'ontfangen, en de Ruiters, die achter hen volgden, en met deze planken, als met een houte muur, bedekt waren, scheut-vry te maken.

Toen nu het Tartarische Leger een wyle voor de Stadt gelegen hadt, en de Stedelingen zich aan den Koningh van *Niuche* niet wilden overgeven, besloot de Tarter de Stadt stormenderhandt aan te tasten en te bespringen. Hy schaad dan zyn Heir in vieren, in meening om de Stadt op vier plaatsen teffens te bestormen. Voor aan beval hy 't Voet-volk met de gemelde planken te trekken; daar na stelde hy de slechte Ruitery, en na deze de geene die storm-leeren droegen om de wallen te beklimmen; eindelyk volghde het puik des Heirs, dat uit de trotste en strydbaarste Tartarische Ruiters bestondt. Zyn Heir dus in slaghe orde gestelt hebbende, taste hy de Stadt, zonder lang te zammelen, met een overstoute dapperheit, en ysselyk geschreeuw van 't gantsche Heir, op vier plaatsen aan. Het eerste geweld, dat de Sineezen van binnen tegen de bestormers met hunne Musketten baarden, maakte het voorste Tartarische Voet-volk met hunne planken krachteloos. Na het uitstaan van dezen aanval

De Tarter bestormt *Leaojang*.

val raakten de Tarters gezwind dicht onder de wallen, en braghten met de vlucht de storm-leeren aan, zulks zy de muuren beklommen, en, na een weinig tegenweêr te bieden, de Stadt veroverden. In dit bespringen en veroveren der Stadt *Leaoyang* gebruikten de Tarters zoo een overgroote gezwindigheid, (want daar in munten zy zonderling uit, en stelden daar op ook hun meeste vertrouwen) darze den Sineezen de tydt niet gaven van hunne Roers te herladen. Invoegen de bezettingen, door het schielik overrompelen der Tarters, met zoodanig een schrik bevangen wierden, darze de Stadt verlieten en zich op de vlucht begaven; maar weinigh quam dit vluchten hen te stade, dewyl de strydbare Tarterse Ruiters met hunne gewoonlyke gezwindigheid zeer fluks achter hen her zaten, en, mer schieten en neêrhouden, al de geene in koelen bloede afmaakten die zy achterhalen konden.

Na het veroveren van deeze Stadt *Leaoyang* rukte de Tarter met zyn Heir, zonder lang te zammelen, weder voort, en veroverst stormenderhand veel andere Steden van kleen belang. Onder andere Steden legerde hy zich ook voor de sterke en treffelyke Stadt *Quamquing*, die hy aanstonds deed opeïsschen. De Stedelingen, die zich aan de straffe van hunne gebuuren, in het tegenweêr te bieden, een spiegel hadden genomen, stelden zich gewilliglyk t'zynen beveelen en onder zyn gehoorzaamheit; waar tegen de Tarter ook zoodanig een bescheidenheit en zachtigheit gebruikte, dat niet eene Burger in de gantsche Stadt aan lyf of leven verkort wierd.

Toen nu de Koningh van *Niuche* de schrik met zyn Heir onder d'Inwoonders van 't Landschap *Leaotung* gebragt, en dat geheel en al veroverst had, rukte hy van daar met de bloem en 't puik des Heirs in 't naast gelegen Landschap *Peking*. Dan de Koning, gemerkt hy alreê op omtrent zeven mylen na aan de Keizerlyke Hoofststadt *Peking* gekomen was, en dageliks van alle kanten sterke Sineesche Legers te velde zag komen, sloeg zich met zyn

Leger in zeeke vette landstreek neer; niet durvende zich onderwinden dieper landwaarts in te trekken. Hadt evenwel de Tarter met een gezwindigheid, en zyn gantsche Heir weeten voort te trekken, en de wallen van de Keizerlyke Hoofststadt *Peking* durven naderen, hy zou buiten twyffel toen al de Stadt veroverst hebben; ten aanzien van de groote verslagenis en vreeze, die niet alleen onder al de Ingezetenen, maar ook onder den Keizer zelf, door het schielik opdonderen des Tartarischen Heirs, ontstaan was. Want de Keizer had alreeds beslooten de Hoofststadt *Peking* te verlaten, en zich met zyn gantsche Hof-gezin na de Zuiderlyke Landschappen te begeven: dan dit rieden hem zyne Ryks-raden wel ernstelyk af, en hielden hem voor, *Wat het in had, dus een Stad, daar aan de beboonden is van het gantsche Landt hing, van baren Opper-vorst ontbloomt te zien. Dat dit waar de kans verlopen, den vyand moed, en zyne Ingezetenen vertwyffelt maken. Dat de noodt minder was dan men hem inprente: en zoo zy grooter bleek, wilden zyeer het leven dan hem in last laten.* De Ryks-raden, die den Keizer het oorbaarlykste scheenen te raden, wisten hem deze vermaningen, die eensdeels met dreigementen vermengt waren, zoo diep ter herte in te boezemen, dat hy daar na begon te luisteren, en zyn voornemen staakte.

De schrik had de herten der Inwoonders en Krygs-knechten, zoo wel in 't Landschap *Leaotung*, als in *Peking*, daar de Tarters met hun ontzaghyk Heir-leger door trokken, zoodanig bevangen, darze hunne steden en huizen ten besten lieten, zich met hun tilbare goederen op de vlucht begaven, en in dichte bosschen en op onaankomelyke bergen gingen verstecken. Want de Tarter schond niet alleen de Steden, die weerstand booden, met plonderen en weg torssen van goederen, maar vrdelgde die ook ten gronde; mer branden, schenden en sloopen der voornaamste gebouwen. Dan de Steden, die haar, zonder tegenweêr te bieden, gewilligh over gaven, deed hy alleen uit plonderen, en hield d'Ingezetenen by den lyve.

De Keizer wil de Hoofststadt Peking verlaten.

Hoe de Tarter de veroverde Steden handelt.

De Tarter
trekt uit
Peking.

De Tarterfche Koning, die het niet wagen wilde op de Keizerlyke Hoofstads *Peking* aan te trekken, en nu een ryken buit uit de veroverde Steden by een gefchraapt hadt, brak met zyn Leger op, en keerde, na het veroveren van zoo veele voorname Steden, na de Hoofstads van 't Landschap *Leaotung*. Een fchoone Stadt was deze Hoofstad, en lagh rondtom in zyne muuren, na de regels der Bouvest-kunft, zeer fterk beflooten. Dan dewyl hy van zyne Wichelaars, Teken- en Droom-bedieiders verftaan hadt, dat het niet als ongeluk en konde by brengen, de muuren van een veroverde ftsdt in wezen, en de ftsdt in hare voorige omtrek en gefalte te laten, liet hy d'oude muuren omverre fmyten, de ftsdt vergrooten, en met nieuwe muuren rondtom ophalen.

Het Landt *Leaotung*, dat een zeer groot gewest, en tuffchen de groote Muur en den Zee-boezem *Cang* beflooten leit, heeft nooit den naam van Landtschap met recht, fchoon het in grootte en volkrykheit dien naam wel dubbeld waardigh is, durven voeren. Want ten geen tyde heeft de Stam *Taiminga* dit gewest met die waardighheit willen befchenken; dewyl de ranken van deezen Stam fchier door het gantsche Land den naam van Hoofsteden en kleene Steden uitroeiden, en maakten daar Krygs-vestingen af, die onder het bestier en regeering der Krygs-overften te ftaan hadden. Alleen lieten zy daar in een kleen getal van Hoofsteden en andere kleene Steden, in de welke de Landvoogden, te weten, d'Onderkoning en andere voorname Perfoonen, hunne woonplaatzen zouden nemen. Dit gefchiede te dien einde, vermids de Sineefche Keizeren zich eertyds genootzaakt vonden op alle plaatzen van dit gewest fterke Krygs-bezettingen, dewyl het zeer na aan de Tartarische Ryken, *Niuhe* en *Niulhan*, gelegen is, t'onderhouden.

Grens-palen
van
Leaotung.

Tot grens-palen heeft dit Land ten Ooften de Revier *Tlao*, en de Zee-boezem *Cang*, die een fcheids-paal van dit *Leaotung* en 't hangend Eilandt *Korea* verftrekt: want deze Revier, die uit *Tartarye* komt ftorten, deilt *Korea*

en *Leaotung* byna in twee gelyke deelen. Na 't Noorden word dit Landt met de groote Muur bepaalt; want ftrekkende haar van 'r Ooften na 't Westen, fcheid zy deze Landen van *Tartarye*. Ten Westen komt het aan 't Landschap *Peking* te grenzen, hoewel de Revier *Linohang* deeze Landen van elkandre deilt. Het overige gedeelte van dit gewest, dat na 't Zuiden komt re leggen, word van den Zee-boezem *Cang* bekabbelt en bevryd.

Dit Landt heeft zoo voor als na, volgens de Sineefche gewoonte, verfcheide namen gehad: want onder de Regeering der oude Koningen voerde het den naam van *Ten*; maar *Xuus*, de grondlegger van den Stam *Cina*, befchonk het niet den naam *Leaofi*. Toen *Hiaovus*, een rank van den Stam *Hana*, na het veroveren van 't Eilandt *Korea*, veele vreemdelingen van dit Eiland in dit Land bragt, om het zelve van hen te laten bewoonen, en mer rrouwen en hertrouwen, en kinderen aan te teelen, volkryk te maken, veranderde hy den voorigen naam, en gaf het den naam van *Caokiuli*. Dan den naam, dien dit Landt tegenwoordigh voert, heeft het van den Stam *Taiminga* bekomen.

Men vind in dit gantsche Landt, zoo groot als het is, niet meer dan twee groote Steden, en eenige kleene en mindere Steden; maar het geral der Krygs-vestingen, die in het zelve gelegen zyn, en in grootte en rykdom van Inwoonders eenige der voornaamfte Steden te boven gaan, zyn zeer veel.

De twee grootfte Steden zyn deze, als *Leaoyang* en *Ningyven*. De kleene Steden zyn *Tcheu*, *Caiyven*, *Quangning*, *Ningyuen*, *Chinyang*, *Kinchen* en *Cai*. De mindere Steden zyn, *Hai*, *Tieling*, *Chungcu*, *Pubo*, *Kin*, *Fo*, *Luixun*, *Chekiao*, *Cbekai*, *Quangning*, *Tingleao*, *Ganlo*, *Piegang* en *Sanuan*. Maar d'andere mindere Steden, of die van de derde ordening, zyn deze vyf, *Chungtung*, *Co*, *Ieu*, *Heutun* en *Yeutun*. Over eenige van deze Steden, als *Kin*, *Fo*, en *Luixun*, die dicht aan het Landtschap *Xantung* grenzen, hebben d'Overften der Krygs-luiden van dit Landtschap het gebied en gezag.

Leaotung
heeft eertyds
verfcheide
namen gehad.

D'Inwoonders van dit Landtschap, die plomp van geest, en tot het leeren der wetenschappen onbequaam zyn, vallen voor het meerder deel gezondt van ligchaam, vierschootig en vast van leden. In krachten en sterkten muntenze verre boven de Sincezen uit, zyn overgeven stout om iets gewichtighs aan te vangen, en tot den arbeit en oorlogh van kinds-been af opgewiegt. Geen wonder, dewyl dit Landt, uit oorzaak van de nabuurschap der Tarters, van aller geheugenis her den oorlogh onderwaerig is geweest, en, zoo te zeggen, in een vlam van geduurige oorlogen geblaakt heeft. Want na dat de Tarters, met invallen, rooven en stroopen, de Ingezeten en veele jaren geplaagt en gefoolt hadden, raakten eindelyk de Sincezen, onder de regeering van zeecken Keizer *Kiacingus*, het Oosterlyke gedeelte van dit landt quyt; zulks de Tarters, met deze verovering, een groote zeege en winst, hoewel met groot verlies van veel volks, bevochten. Dan het leed niet lang aan, of de Tarters vielen met een sterk heir, onder de regeeringh van den Sincefchen Keizer *Vanlieus*, weêr in dit land, en bragten dat geheel en al onder hun gehoorzaamheid. Door dit winnen en herwinnen, en 't handelen en omgaan met de Tarters, hebben d'Ingezeten en de Tartarische zeden en manieren ten meesten deele aangenomen, inzonderheit de volken van dat gedeelte, 't welk zeer dicht na 't Oosten gelegen is. D'Inwoonders van dit Oosterlyke *Leaotung*, die dus allengs, door het gebourschap der Tarters, de Sincefche zeden en gewoonten afleerden, begaven zich zedert op de zyde der Tarters, en gingen de Sincezen dikwils beoorlogen. Toen de Tarters het Oosterlyk gedeelte van dit gewest met de wapenen veroverd hadden, maakte de Keizer van *Sina*, in steê van de Hooft-stadt *Leaoyang*, die de Tarters bezaten, een andere kleene Stadt tot Hooft-stadt, en beschonk die met den naam van *Ningyuen*.

Zonderling vruchtbaar is dit gewest in 't voortbrengen van allerlei tamme en wilde beesten, als ook in boom- en veldt-vruchten, die d'Inwoonders tot

voedzel en onderhoudt van nooden hebben. Onder andere wortels groeit hier ook de zeer edele en voortrefelyke wortel *Ginseng*, daar af op pag. 117. gesproken is. Men heeft hier ook zeer kostelyke en schoone peltryen, als van Bevers, Sabels en diergelyke, die deze volken eensdeels zelfs tegens de koude gebruiken, en eensdeels daar meê in de Landtschappen van *Sina* koophandel dryven. Nergens in geheel *Sina* groeien de wilde hazenooten weeliger, en in grooter menigte, dan in dit gewest. Dit gewest verschaft ook zeer schoone en groote pyn-appelen, als mede tarrew en geerft, maar geen rys; doch allerlei moes-kruiden, inzonderheit kool, die byna op geen andere plaatzen in geheel *Sina*, dan in deze Landstreek, te vinden is. Vygen, Appelen, Peeren, Druiven, en meer andere smakelyke vruchten komen in deeze gewesten veel weeliger en in grooter overvloed voort dan op verscheidene vruchtbare plaatzen in Europe. Deeze overgroote vruchtbaarheid van alle levens-middelen veroorzaakt dat dit gewest met recht voor een schoon, vruchtbaar en heerlyk gewest magh uitgeroepen worden; inzonderheit dewyl het op veele plaatsen vlak en effen is, en geene bergen noch heuvelen heeft. Het kryght daarenboven ook te scheep uir der Zee, daar aan het zeer dicht gelegen is, allerlei waaren, en wat tot onderhoud der Ingezeten en dienstig en noodig is. Waren zoo wel d'Ingezeten en wat zeediger en gemanierd van aart, en beminden zy wat meer de vrede, dit Landt zou gewiffelyk een van de gezegentste en rykste Landtschappen van geheel *Sina* zyn. Maar het woedend oorlogh, dat Vorsten en Koningen om landt en luiden helpt, en dit gewest in een geduurige alarm van wapenen tot dus lang heeft gehouden, geeft den huisluiden niet weinig beletzel in den landbouw waar te nemen; daar evenwel het land uit de natuur zeer vruchtbaar is.

Wat den Godsdienst aangaat, dien deeze volken onderhouden, daar in verschillen zy weinig van de Sincezen, en onderhouden, met uitterlyke kerkelyke

kelyke gebaeren en andere Heidensche plechtigheden, byna een en den zelve Godsdienst. Zy dryven ook sterk de leere van de verhuizing der Zielen van 't een ligchaam in 't ander. Een zonderling vreemt en ongehoort ding, en daar in zy van de Sineezen en andere Volken verschillen, heeft men ook daar te lande; te weeten, huppelende of dansende Priesterinnen, die mer huppelen, dansen en springen, zonderlinge vreemde porzen weten aan te rechten. Want deeze Priesterinnen vermeeten zich, en belooven de zieken uit de huizen te kunnen verdryven, eenigh ongelukkigh nootlor af te keeren, en allerlei spook en weêrgeesten wegh te jagen. Alsze nu haare kunsten in 't een of 't ander huis, dat met spookery, na d'inbeelding der Inwoonders, geplaagt word, willen in 't werk stellen, zoo kloppenze en slaanze by nacht en dagh op trommels, vellen, en andere geraas-makende instrumenten, zoo geweldigh, dat alles davert en dreunt wat 'er ontrent is. Onder dit kloppen en slaan staanze ook geduurig en zonder ophouden te dansen, huppelen en springen; 't welk zye eenige uren achter malkandre uitharden, en niet eer ophouden, voor datze gelooven dat de zieken, spookeryen en andere ydelheden, verdreeven en weg gejaagt zyn. Ten hoogsten heeft men zich te verwonderen, op wat wyze deeze luiden zoo een lange wyle achter een kunnen springen en dansen, en hoe de kranken zoo een groot gerammel en geraas, van het slaan op de trom en 't dansen, kunnen uitstaan en verdragen.

Bergen.

Hoewel ik terstondt zeide dat dit geweest op veele plaatzen zeer effen en vlak is, en geene Bergen of Heuvelen heeft, zoo vind men daar in evenwel op verscheidene plaatzen zeer aange-naame en hooge Bergen leggen. Onder andere leit by de Stadt *Quanning* zekre berg, *Vanjung* geheeten; en by de Stad *Tielung* de berg *Lungxen*. Ten Oosten van de Hooft-stadt *Leaoyang* steekt de bergh *Fungbeang* hunne spitzen in de lucht; by de Stadt *Chuntung* vertoont zich de bergh *Hunglo*, en omtrent *Ningyven* de bergh *Taluon*. De bergh

Changpe, die zeer groot en hoogh is, begint by de groote Muur, en strekt zich van daar tot diep in *Tartarye*. In dit gewest is ook zeeke Poel, die over de tachtigh stadiën groot is, en zoo diep, dat daar in geen grond te peilen is. Uit deezen Poel komen twee Rivieren schieten; waar af d'een, die haren loop na 't Zuiden zet, *Talo* geheeten is; maar d'ander, die eerst Noordwaarts en daar na Oostwaarts vloeit, heeft den naam *Quentung*, daar af alreë te vooren in 't beschryven van 't Ryk *Niuche* gesproken is.

Toen nu de Tarter zich dus vast met zoo een aanzienlyk Heir in *Leaotung* hadt neêrgeflaghen, en gelegentheit had om van daar alle oogenblikken ten Ryke van *Sina* in te rukken, scheen de tyd en noodt te vereischen, om middelen by der handt te nemen, op wat wyze de Sineezen den erf-vyandt uit den Ryke houden, en uit het Land *Leaotung* verdryven zouden; dan om dit op 't spoedigste en ten minste afbreuk des Sineeschen Ryks te doen, daar aan was geen kleene arbeit en moeite vast. Middelerwyle zoo leggen de Sineesche Oversten en Ryksraden over dit werk een vergadering, en besluiten eindelyk, na veel overlegs, zes honderd duizend uitgelezene Krygs-knechten uit alle de Landschapen, by aanschryvingh, op 't ontbieden, om daar meê op den Tarter los te gaan. De Koning van 't Eiland *Korea* zond daarenboven aan den Sineeschen Keizer een bystandt van twaalf duizend strydbare koppen, die alle op boog en pyl, trots den Tarter, wel afgerecht waren, en in strydbaarheid verre de Sineesche Kryghs-knechten overtroffen, en voer den Tarter geensins bezweeken. Middelerwyle zat de Tarterfche Koning, *Thienming*, ook niet leedig, maar liet zoo veel machts na hem toe op de Sineesche grenzen voeren, als hy uit zyn Ryk missen en by een konfchrapen. De Sineezen, zich dus ten stryde toegerust hebbende, gaan in den jare zestiën honderdt negentien, in 't begin van Lente-maand, met dat vervaarlyk en machtigh Heir op de Tarters aan, die hen stout te gemoet en onder d'oogen trokken.

Daar

De Sineezen wapenen zichten de Tarter weêr te verdryven.

Daar wierd ter weder-zyde heftelyk gevochten , en lang met twyffelachtige uitkomst en gelyke neêrslag ter weder-zyde gestreeden , tot dat ten lesten het Sineesche heir aan 't deizen en op de vlucht raakte. Zedert was het neêrhouden en doodtslaan aan de Tarterfche zyde geen eind , en wierden in koelen bloede afgemaakt die standt hielden en weêrstand booden. Vyftig duizend mannen , waer onder verscheidene Oversten en luiden van naame waren , bleven op de plaats des gevechts verslagen ; de rest ontsnapten het met de vlucht , en waren de booden van de neêrslag aan den Sineeschen Keizer. De Tarters , na het bevechten dezer zege , (hoewel zy naauwliks een tegen tien waren) vervolgd , na hun gewoonte , ter vlucht hunne verwinning , veroverden stormender handt dien zelve dagh noch twee Steden , leiden die aan koolen , en hieuwen de Stedelingen , waar onder zich veele Sineesche Krygs-knechten bevonden , die den laaften veldslag by gewoont hadden , tot eenen toe ter neêr. Veel andere plaatzen van kleen belang , als Dorpen en Gehuchten , wierden in 't voorby trekken op 't schrikkelykste verwoest en in d'assche gelegd , en d'Inwoonders gedwongen den zegepralenden Tarter , in dit schenden en woeden , de hand te bieden , of , indien ze zich daar quamen tegen te stellen , op staande voet ter neêr gefabelt ; invoe-gen men heele strecken landts , daar her Tarterfche Krygs-heir was doorgetrokken , volkloos en onbewoont zagh leggen.

Na dit storten van beeken bloets , en 't sloopen van Steden en Dorpen , gaan de Tarters op den roof , en komen tot onder de wallen van de Koninklyke Hoofst-stadt *Peking* stroopen en rooven. Dan diete belegeren docht hen meer een stuk van roekeloosheit als stoutte voorzichtigheit te zyn ; gemerkt daar binnen een ontelbaar getal van grof geschut en ander oorlogs-tuig was , en de Stadt met een bezetting van tachtigh duizend Krygs-knechten , alle oud en wel geoeffend volk , bewaart wierd.

En schoon de Stadt dus met oorlogs-

tuig en een sterke krygs-bezetting wel voorzien was , zoo belyden evenwel de Sineezen zelf , dat de verslagenheit en verbaaftheit onder de Stedelingen zoo groot was , dat de Keizer weer , als te vooren , voorflagh maakte om de Stadt te verlaten , en zich na de Zuiderlyke Landschappen te begeven. Dan hier stelden zich eenige der Oversten en Ryks-raden tegen , met by brengen , dat het vluchten van den Keizer den Tarters moed geven , den onderdanen beneemen , en 't geheele Ryk ontfstellen zou ; dewyl met dit vluchten niet anders zou verricht worden dan den vyand het landt inruimen. De Sineezen voegen daar by , dat de Tarters , indien ze 'r beleg begonnen , en de Stadt stormender hand hadden aangetaft , zy de zelve zonder bedenken zouden veroverd hebben : doch deeze lieten zich meer aan den buit gelegen leggen ; want zy plonderden wyd en zyd de Dorpen , Steden , en Vestingen , die zy tegen quamen , en bragten duizenden van Sineezen jammerlyk om 't leven. Zy keerden dan eindelyk , overladen met buit , weer in het uiterste deel van *Leaotung* , en lieten al d'andere veroverde plaatzen zonder bezetting.

Na dit beloop der dingen , en wereldtsche veranderingen , quam de Keizer *Vanliens* , in den jare duizend zes honderdt en twintigh , dezer wereldt t'overlyden. Na zyn overlyden wierd zyn zoone *Taichangus* , een dapper en ftrydbaar Vorst , op den Ryks-stoel verheven , dic , met het vergaderen van nieuwe macht tegen de Tarters , genoegh deed blyken , wat dienste hy den Vaderlande , indien hy door een ontydige doot uit het leven niet was weg gerukt , zou kunnen gedaan hebben : want binnen de vierde maandt zyners heerschappye quam deeze moedige en jonge Vorst aan een haastige ziekte te sterven. Na dezen *Taichangus* stapte zynen zoone *Thienkins* , die in deugt en dapperheit van zynen Vader geensins ontaarde , op den ledigen Throon. Deze Monarch behartighde geen ding meer , dan met een ieder in vrientfchap te treden , en zyn Ryk met de gunst en genegent-

Verbaaftheit over het naderen der Tarters in de Stadt Peking.

De Tarters keeren weer na Leaotung.

Vanliens sterft ;

Taichangus komt in zyn plaats ;

Na dezen Thienkins.

Die den Koning van Korea zoekt te verplichten.

heit zyner gebuut-Vorsten te styven en te bevestigen; dewyl hy alreeds gezien hadt, en byna tot 's Ryks ondergang, wat schade en afbreuk de Sincezen van den Tarterfchen Koningh van *Niuhe*, door de nabyheit van dit Ryk, geleeden hadden. Onder andere zocht hy zich voornamelyk in de vriendschap en gunst van den Koning van *Korea* te wikkelen. En gemerkt deze Koningh aan zyn Groot-vadet een getal van twaalf duizend srydbare Krygs-knechten (die meest alle gefneuveld waren) tegen den Tarter te hulp gezonden had, en de Keizer van *Sina* begon te vreezen, dat de Koning van *Korea* hem af, en den zeeg-pralenden Tartet moghte toe vallen, zoo zond hy aan hem een Gezandt, by den welken hy hem ten hoogsten deed bedanken voor den bystand, dien hy aan zynen Groot-vader gezonden had; met bygevoegde troostredenen over den nederlaag, die de zynen, in den dienst der Sincezen tegen de Tarters, geleeden hadden. Hy zond hem daarenboven ook zeer heerlyke geschenken toe, als van zoo een Monarch te verwachten was; beloofde hem zyne gunst, waar hy kon en mogt; 't welk hy alleen te dien inzichte deed, om met dit verplichten den Koningh grooter hulp en bystand af te persien. En zeeker, niet zonder groote reden zocht hy de gunste van dezen Koningh van *Korea* inzonderheit te bejagen; dewyl de volken van dit Eilandt, dat zeer na aan *Japon* gelegen is, uit de nabuurschap vry meerder sterkte dan de Sincezen hebben.

En vermits te vooren op verscheidene plaatzen van dit hangend Eilandt *Korea* gewach gemaakt is, en des zelfs Inwoonders, in 't beschryven van deze Sineefche Oorlogen, dikwils meê in 't spel zullen komen, zal ik in 't kort dit Gewest, en wat daar in aanmerkens waerdigh te vinden is, tot gtondiger uitleg van 't geen ons te verhandelen staat, den Lezet voor af ten toon stellen.

Korea is een hangend Eiland.

Het wordt by d'Eutopifche Volken in twyffel getrokken, of *Korea* een Eiland of vast land is. Maar het gaat zeeker, volgens het gevoelen der eervatenste Land-beschryvers, dat het een

hangend Eiland is, dat is, zoodanigh Eiland, dat rondtom in 't water leit, uitgenoomen zeker uiterste eind, daar meê het aan 't vaste land gehecht is, en, zoo te zeggen, daar by aan 't vaste land in Zee hangt. Want het kan, gelyk d'ervarentheit zulks heeft bevestight, rondtom niet bevaren worden; hoewel eenige zeggen, datze te scheep daar rondtom gezeilt zyn. Dan deze dwaling heeft hier uit haaren oorsprong genoomen, datze meenen, dat zeker groot Eiland, *Fungma* geheeten, ten Zuiden tegen over *Korea* gelegen, dit *Korea* zou zyn. Maar alle de Sineefche Land-beschryvers stellen, dat *Korea* een vast landt, en aan 't Ryk *Niuhe* in *Tartarye* vast is; in dier voegen, dat het, gelyk gezegt is, een hangend Eiland is. De Sincezen noemen dit hangend Eiland niet *Korea*, maar *Chaofien*; welke naam van de Japonners herkomstigh is, en word daar meê ook by hen genoemt.

Na 't Noorden grenst dit *Korea* aan 't Ryk *Niuhe*; ten Noord-westen heeft het tot grens-paal de Revier *Yalo* leggen, en 't overige word met de Zee bespocht en omringt.

't Gantsche hangend Eiland *Korea*, zoo groot als het is, wordt in acht Landschappen verdeelt. Het middelste en eerste van deze acht voert den naam van *Kinki*, daat in de voornaamste Stadt *Pingjang*, het Hof der Koningen, gelegen is. Het tweede Landschap, na 't Oosten gelegen, is *Kiang-yuen* geheeten; hoewel het in oude tyden den naam *Gueipe* voerde. Het derde Landschap, na 't Westen gelegen, dat den naam van *Hoanchai* heeft, had eertyds den naam *Chaofien*, die nu het gantsche Eilandt eigen is. Het vierde Landschap, na 't Zuiden gelegen, is *Ciuenlo* geheeten; maar wierd voor dezen *Pienhan* genoemt. Het vyfde, na 't Zuid-oosten gelegen, is *Kingxan* genaamt, en was eertyds by d'uitheemschen en Inwoonders met den naam *Xinhan* bekend. Het zeste, dat na 't Zuid-westen leght, is tegenwoordigh *Changcing* geheeten; maar voor deezenvoerde het den naam *Mahan*. Het zevende, na 't Noord-oosten gelegen, en dat in voorige tyden *Kaokiuli* genoemt

Korea is acht Landschappen verdeelt.

Namen zelve.

noemt was, heeft nu den naam *Hienking*. Het achtste of laatste, na't Noordwesten gelegen, is mer den naam *Pingank* bekend. Keizer *Unus*, die den Stam *Cheva* allereerst oprechte, gaf dit gewest, ontrent den jare, na Christus geboorte, elfhonderd en een-en-twintig, aan zeekren *Kicins*, die den Keizer uit den Stam *Xanga* in bloedverwantschap bestond, te leen.

Onder de regeering van den Stam *Cina*, voerde dit *Korea* den naam van *Leautung*. *Hiaovus*, een rank van den Stam *Hana*, wist den Koning van *Korea* zoo te dwingen en te ringelooien, dat hy zich genoodzaakt vond dit gewest van hem, die het weêr met den ouden naam van *Chaojen* beschonk, te leen t'ontfangen. Toen zeekre Koning uit den Stam *Cina*, op des zelfs einde, overwonnen was, vluchte hy na *Korea*, en verworf, met bewilliging van dat Landt, om het vierde Landtschap *Civenlo* te bewoonen: waar over den stichter van den Stam *Tanga* zoo geweldig verstoort wierd, dat hy den Koning van *Korea*, *Kaolien*, door een Heraut den oorlogh deed aanzeggen, en de Hooft-stadt *Pingjang* vetoverde, en den Koningh overwon, dien hy evenwel het Ryk te leen liet behouden. Maar toen de Hooft-rank des Stams *Taiminga*, met naame *Hunguvus*, de Tartars uit *Sina* verdreef, zond de Koning van *Korea*, die van de Tartars veel ongevals hadt uitgestaan, en jammerlyk verdrukt was, Gezanten aan dezen *Hunguvus*, tot een bewys van dat hy zich over zyne bevochten zeege met hem verblyde, en zich gewillighlyk, als een Leen-heer, onder zyne zeegepralende wapenen wilde buigen. De Keizer, tot erkentenis van deze onderdanigheid, beschonk hem met een goudt Zegel, 't welk, volgens een oude gewoonte, de Sineesche Keizeren aan hunne Leen-koningen vereeren.

Op dit *Korea* leggen zeer veele en volkryke Steden; hoewel ik eigentlyk het getal der zelve niet heb kunnen te weten krygen. In maakzel, sterkte en stand, verschillen de zelve zeer weinig van de Sineesche Steden, en vallen ook meest alle vierkant van omtrek.

Het Landt wordt doorgaans met een groote meenigte van menschen be- Zeden der Inwoonderen. woont, die een zelve form van Regeering, eenerlei dragt van kleeren, een zelve Tale en wyze van schryven, te weten, met Charakters, met de Sineezen onderhouden. Zy omhelzen ook een zelve Godsdienst, te weten, de leere, die de verhuizing der zielen van 't eene lichaam in 't ander staande houdt, en bidden een zelve Afgodt aan, *Fe* gheeten, daar af te vooren gesproken is. De lyken hunner dooden begravenze niet dan na het verloop van drie jaren, te rekenen van den eersten dagh datze gestorven zyn. Zy leggen de zelve, na de wyze der Sineezen, in dootkisten, die zonderling cierlyk toegemaakt, en waar af de reeten en spleeten met zeekre gom of lym *Cie*, tegen het uitwaasslemen der stinkende dampen, bestreeken zyn.

Hunne Vrouwen bewarenze zoo naauw en zorgvuldigh niet in huis als de Sineezen, (daar in deze volken voornamelyk van hen verschillen,) maar laten die ook veeltyds in 't gezelschap van 't manvolk verschynen; invoegen zy van de Sineezen voor ongemanierde en ongezedigde volken uitgeschieden worden. Zeer groot onderscheid is tusschen deze volken en de Sineezen in Zoonen en Dochters uit te hyliken. Een ieder neemt zich een vrouw na zyn welgevallen, zonder de bewilligingh van vader of moeder, of Bloedverwanten, daar in te verzoeken; 'r geen in tegendeel heel anders by de Sineezen onderhouden wordt, gelyk zulks op pag. 49. wydtloopigh verhaalt is.

Wat d'aart en natuur van 't Land aangaat, zonderling vruchtbaar is het zelve in 't voortbrengen van alle dingen, die tot 's menschen onderhoud van nooden zyn. De landeryen brengen Tarruw en Rys, twee maal 's jaars, in grooten overvloed voort. Aart van 't Land, en wat daar in voort komt.

Men maakt in dit gewest verscheidene slach van Papier, en kostelyke Penceelen van Wolven-hair, die de Sineezen en deze volken in 't schryven gebruiken; hoewel de Sineezen hunne Schryfpenceelen gemeenlyk ook van Haze-hair maken. In dit gewest komt

ook in grooten overvloedt de wortel *Ginseng* voort; en heeft men daar ook verscheidene goudt-ryke Bergen. Nergens valt beter *Sandaracha*, of *Cie*, (daar af hier voor gesproken is) dan op dit *Korea*, daar meê d'Inwoonders, na de wyze der Japonners en Sineezen, allerlei huisraat bestryken, en op-potzen. Schoon dit geweest allerlei dingen dus in grooten overvloed bezit, zoo dryven evenwel des zelfs Inwoonders met andere uitheemsche volken geen handel, dan alleen met de Sineezen en Japonners. Dus verre zy gesproken van dit hangend Eilandt *Korea*; 'k treede weêr over tot het verhandelen van onze voorgestelde stoffe.

De Sineesche Keizer rust toe om de Tarters te verdryven.

De Sineesche Keizer, daarenboven, (om 't verder inbreken der Tarters, en d'aanstaande onheilen des te zee-kerder te wederstaan) deed uit alle de vyftien Landtschappen van 't Ryk nieuwe hulp-troepen vergaderen, en zond, om d'andere Landtschappen voor het invallen der Tarters te bevryden, groote Krygs-heiren in *Leaotung*. En om deze sterke Legers van eetwaren, en andere nootzakelykheden, des te bequaamer te kunnen voorzien, deed hy in de vermaarde Zee-haven van *Thiencin*, daar in, (als in onze Reis-beschryving verhaalt is) zoo over Zee als over de Revieren, uit geheel *Sina* de Scheepen kunnen aankomen, een groote vloot Scheepen roerusten. Van dit *Thiencin* zond de Keizer dan tot de gemelde Legers, die aanstonds op zyn bevel na *Leaotung* trokken, in korte reizen over Zee, zeer licht al wat hy wilde. Want het Landt *Leaotung* word ten Westen byna t'eenemaal van de Zee bespoelt, en legt maar twee dagen reizens ter Zee van de Koopstad *Thiencin*, daar men te lande veel meer tyds van nooden heeft.

Strydbare Sineesche Vrouw.

Onder verscheidene Oversten en Landvoogden, die dit geweldigh heir met hulp-troepen styfden, bevond zich ook zekere Vrouw, die met recht den naam van de Sineesche Amazone zou mogen voeren: want zy quam met een heir van drie duizend mannen uit *Suchuen*, het uitterste Landtschap van 't Ryk *Sina*, na 't Westen; en toon-

de niet alleen met haar stout bestaan een mannelyk herte, maar hadt zich ook in Krygsmans gewaadt gesteecken, en zoodanige eertyrelen aangenomen, die meer op den aart van eenen man, dan van een vrouw, pasten. Zy ging dikwils op de Tarters los, en gaf, met verscheidene overwinningen op hen te bevechten, geen kleene blykstukken van overstoute dapperheit. In verscheidene veldslagen ginghe den muiteelingen en weêrspannigen, die tegen den Sineeschen Keizer waren opgestaan, mannelyk te keer, en baarde, met schieten en neêrhouden, by wylen een ysselyke moort onder hen. Deze moedige en strydbare mannin hadt zich, in plaats van haar kleen Zootje, datze om zyn jonkheit t'huis hadt gelaten, ten dienste des Konings in den oorlog vervoegt.

De Keizer *Thienkius*, na dat hy nu zelfs by 't Leger in *Leaotung* was gekomen, in alles wel voorzien, en 't Heir in slag-orde gestelt hadt, valt met zyn gantsche macht op den Tarter aan, slaat hem uit den velde, en bemachtigt het gantsche Landtschap *Leaotung*; 't welk hem des te gemakelyker gelukte, vermits d'Ingezeten-nen, die jammerlyk van de Tarters mishandelt en geplaagt waren geweest, de wapenen tegen de Tarters aannamen, en den Sineezen in 't uitdryven te hulpe quamen. Wonder wel sloegh hier ook toe, dat d'Inwoonders in 't Ryk *Niuiche* te dien tyde aan 't muiten waren geslagen, zulks de Tartarische Koning zyn heir, dat vry verloop was, na behooren geen nieuwe hulp-troepen konde roevaerdigen. D'Ingezeten-nen, derhalven, van *Leaotung*, die de groote wreedheit der Tarters verfoeiden, openden de poorten gewilliglyk voor de Sineezen, en dreven overal de Tartarische Krygs-bezettingen uit de Steden. En in dezer voegen verlieten de Tarters, die door inwendige beroerten in hun Land overhoop lagen, en door de Sineezen, met neêrslag op neêrslag, geweldigh verzwakt waren, niet alleen geheel *Sina*, maar ook het Land *Leaotung*, en waken buiten de groote Muur.

NEGENTIENDE HOOFSTUK.

*Laatste Sineefche en Tartarische Oorlogh, waar
in de Tarters het gantsche Ryk Sina
verovert hebben.*

EN hoewel nu de wisselvalligheid der wereldsche zaaken, met het ontledigen des Sineefchen bodems van de Tarters, den Ryke van Sina een zeer schoon gelaat toonde, en als scheen toe te lachen, zoo veranderde Fortuin, na haar gewoonlyke aart, wel haast van gedaante, en begon den Sineezen in 't kort der mate den voet dwars te zetten, dat (als uit dit volgende verhaal zal blyken) de Tarters het gantsche Sineefche Ryk bemachtigden, en onder hun gehoorzaamheid bragten.

De Sineezen, die niet duisterlyk zagen dat de Tarters, meer uit nood van hun eigen Ryks zaaken gaâ te slaan, en om de muitery en tweedraght in hun Landt te dempen, dan door hunne macht en wapenen, uit den Ryke van Sina, en over de groote Muur geweeken waren, hielden nooit op van tot den oorlog toe te rusten, en de Muur en Grens-plaatzten met sterke Kryghs-bezettingen te bewaren; dewyl zy wel bevroeden konden, darde Tarters hen hun Ryk zoo in rust en vrede niet zouden bezitten laten; maar heden of morgen met nieuwe krachten, na het beslechten der binnenlandsche beroerten, weêr komen beoorlogen. Gelyk aan d'uitkomst wel duidelyk gebleeken is. Want zoo dra had de Tartarische Koning den brand van opstending in zyn Ryk niet gedempt, of hy viel weêr met zyn Heir in 't gewest van *Leaotung*, en gaf last aan tzeventigh duizend Ruiters, die hy voor af zond, de Hoofst-stadt *Leaoyang* te berennen, en hem met meer volks in 't kort daar voor te verwachten. Maar deze voor afgezondene Tarterfche Ruiters staken zoo vol moets en dapperheids, dat

ze, zonder hunnen Koning, die met het gros van 't Heir quam aanzetten, te verwachten, de Stadt, binnen veertig uren tyds, stormender hand veroverden. Men vocht ter weder-zyde zeer heftig en fel, en bleven daar aan de Sineefche zyde dertig duizend verslagen; hoewel den Tarters deeze verovering op niet weinigh koppen te staan quam. Nooit te vooren hadden de Tarters tegen de Sineezen zoo groot eenen neêr-laag geleden; dewylze in dit beleg aan den kant van twintig duizend mannen verlooren: want zoo trouwelyk en manelyk queet zich hier de Sineefche bezetting, dat de Beleggers de Stad geensins zouden verovert hebben, 't en zy darze eenigh verraad daar binnen gebrouwen hadden.

Want zeker Overste, (na het zeggen der Sineezen zelfs) die mer geld, en groote beloften, van hem met een waardiger ampt te zullen begifigen, by de Tarters omgekocht was, deed de Poorten op zekren bestemden tydt voor den vyandt open, die daar op met de gantsche Ruitery en het meeste Voetvolk ter Stadt quam in stuiven, en, zonder veel tegenweers te vinden, die binnen den tydt van weinigh uren veroverde. Binnen de Stadt wierd yffelyk gewoed; en met branden, scheuren en schenden der voornaamste gebouwen, tot wraake van den geleeden neêr-laag, zeer jammerlyk huis gehouden, en de Stadt tot een deerlyke puinhoop gemaakt. De *Tutang*, of Landvoogt, die dit verradelyk re werk gaan van deezen Sineefchen Oversten zeer na ter herte nam, hing zich zelve, uit mistroostigheit, en om die droefheid niet te overleven, terstondt in 't overgaan, op. 's Keizers oppersten Raad,

Stand-
vastigheit
van eenen
Sineefchen
Overften.

Raadt, die den *Tutung* als opziender was by gevoegt, zou buiten twyffel zich zelven het zelfste gedaan hebben, dan de Tarters kregen hem terstondt levendig in handen, die hem, op hoope van hen dienste te kunnen doen, en 's Lands gelegenheit te openbaren, by den lyve lieten. Doch deze Heer be- hertigde beter zyn trouwen eed, dien hy den Sineefchen Keizer gezworen had; gemerkt hy den Tarter niet ge- waerdigde om aan hem den Koninkly- ken rytel te geven, en zich eenen Bar- baar (zoo noemen de Sineezen ge- meenlyk de Tarters) r'onderwerpen. De Tarters, die zich over de trouw- heit en standvastigheit van dezen Man ten hooghsten verwonderden, stelden hem daar over in vryheit, en schonken hem 't leven; om hier door te toonen, dat ook by hen de deugt en vroomheit, na waerdye, geloont wierd. Dan hy, die zyne vyanden in wreedheidt wilde overtreffen, en wel wiste wat loon, volgens de Sineefche wetten, hem te beurt zou vallen, heeft zich zelven het leven, dat de vyand hem geschonken had, met zich aan een strop te verhan- gen, benoemen: Want het was by de Sineezen van aller geheugenis her een onverbreekelyke wet en gewoonte geweest, dat alle Veld-overften, niet alleen die zich niet wel gequeeten, maar ook de geene, die ongelukkigh gevochten hadden, den halze en 't le- ven verbeurden.

De Tarters, na datze de Stadt in deezer voege veroverd, en onder hun gebied en gezagh gebragt hadden, lie- ten aanstonds opentlyk een verbod en bevel afkondigen, dat niet eene Stede- ling of Burger aan lyf of leven verkort zou worden, indienze hun hair, na de Tarterfche wyze, wilden doen af- scheeren, hunne Sineefche kleeren af- leggen, en de Tarterfche dragt aannee- men. Want de Sineezen droegen, ge- lyk zulks op *pag. 57.* verhaalt is, eer- tyds lang hair; maar de Tarters schee- ren hun hair geduurig kort af, alleen laten zy een lange tuit of lok aan 't ach- ter-hoofd groeien, die zy zeer cierlyk weten te krullen en op te tooien. Den baart trekken zy zich ook geheel uit, maar houden groote en lange knevels.

Wat nu de overige draght of kleeding, en aart en zeden dezer volken aangaat, daar af is te vooren op *pag. 186.* wyd- loopig gesproken.

Gelyk dit streng gebodt eenighfins verschoonbaar was, alzo haalden in tegendeel de Tarters, met een andere vuiler daad te begaan, een vuilen klad op den hals, die hen by de Sineezen in groote haat en nyd bragt. Te weten, in deeze Stadt bevonden zich te dien tyde zeer veele en ryke Koopluiden uit d'andere Sineefche Landschappen, die daar na toe getrokken waren om hunne koopmanschappen te verhandelen, en andere, die in *Leaotung* vallen, op te koopen. De Tarter gaf deeze Koop- luiden, op hun verzoek, vry gelei, van met hunne waaren te mogen vertrekk- en; waar op deeze slechte luiden, (die 't bedrogh en de lagen der Tarters niet bemerkten,) met alle hunne ryk- dommen en waaren, blydelyk ter Stadt uit trokken; doch naauwliks warenze drie mylen weegs van de Stadt af, of zy wierden van de Tarters, die zich hei- melyk in zeeker heester-bos verfteken hadden, op 't onverzienste overvallen, en tot den laatsten man ter neêr gehou- wen en om 't leven gebragt. Toen de Tarters aan 't plonderen en rooven der goederen, en 't uitschudden der doode lyken, die op de plaats, daar deeze moordt geschied was, tot aas der vo- gelen en wilde dieren, onbegraven ble- ven leggen. D'overwinners van dezen onweerbaren hoop quamen, overlade- den met roof en buit, wel trotzelyk en bly ter Stadt in ryden, en braghten onder de Burgers en Ingezetenen groote schrik en vreeze; dewyl die da- geliks niet als diergelyke overvallen en listigheden van de Tarters te verwach- ten hadden.

Aangezien nu de Tarters het vero- veren dier Stadt, met verlies van zoo veel volks, verkregen hadden, en die zeege hen dus dier te staan quam, dor- stenze, verschrinkt door den neêrslaagh der hunnen, niet verder te lande in ruk- ken, nochte andere plaatzen van eenig belang aantasten, dewylze zorgghden datze het zelfste tegenweer zouden vin- den, en den zelven neêrslaagh lyden, die zy voor deeze Stadt *Leaoyang* gevonden

Bedrogh der
Tarters.

De Tarter
dureen
hunne ze-
ge niet v
volgen.

den hadden. Niet weinig deed hen ook het vervolgen van hunne zeege affchriken , dat alle de plaatzen van Sineefche Overften wel voorzien waren ; en daarenboven Keizer *Thienkins* nier alleen al d'oude plaatzen met nieuwe vestingen en bolwerken hadt doen versterken , maar ook in d'engfte en bequaamfte wegen veel kleene Vestingen laten opwerpen. Maar onder al d'andere van deze nieuwe opgeworpene Vestingen was wel de sterkste en grootste , die de Keizer op 't Eilandt *Cu* hadt doen flichten , en , om den Tarters den doortocht te beletten , met een sterke bezetting van Sineefche Krygs-knechten bewaren.

Maar onder al d'andere Sineefche Krygs-overften , die den Tarters eenige afbreuk deden , muntte uit zeker ftrydbare Sineefche Overfte, *Maovenlung* geheeten , die met een sterke vloot Schepen het naaste Eiland aan *Korea* , in de mond van de Kevier *Yalo* gelegen , bemachtigt en ingenoomen hadt. Deeze kloekmoedige Held wifte de Tarters , met neêrslag op neêrslag , zoo geweldig van achteren te quellen en af te matten , datze alle andere plaatzen onaangeranft lieten , en alleen hunne krachten te werk felden , op wat wyze zy hem dit befspringen , en afbreuk doen , zouden beletten en verleeren.

Deeze *Maovenlung* was geboortigh van het Landfchap *Quantung* , alwaar hy , door het omgaan en verkeeren met de Portugeezen van de Stadt *Makao* , veele dingen , noopende den Kryghshandel , geleert hadt. Van daar had hy ook veel Hollands gefchut , van zeeker geftrand fchip , met zich gebragt , en dat voor het meerder deel op de wallen van de Hooftftadt *Ningyven* doen planten. De Sineefche Keizer , na dat hy alreê het Oofterlyke gedeelte van *Leaotung* , en de Hooft-ftadt *Leaoyang* quyt was , had deze Stadt , in fteê van *Leaoyang* , met den cernam van Hooft-ftadt befchonken ; en bevonden zich daar binnen , te dien tyde , de *Tutang* of Onder-koning , en de Koninklyke opziender van *Leaotung* , met de macht van 't gantsche Sineefche Leger. De Tarters , die van *Maovenlung* vercheidene reizen dus heftelyk , en telkens

met groote neêrslag , befsprongen wierden , en met tegenweer te bieden niets tegen hem zagen uit te rechten , leiden eindelyk op lift toe , en zochten 's Mans vroomheid en deught , met fchoone woorden en hooge beloften , te quetzen. Zy booden hem dan aan , by eenige heimelyke brieven , het halve Ryk van *Sina* , indien hy met den bloem zyns Heirs den Sineefchen Keizer wilde afvallen , en 't Ryk helpen veroveren. Maar *Maovenlung* , die eer en eed niet wilde breken , maar deugt en vroomheit behertigen , floeg hunne hooge beloften en toezeggingen kloekmoedigh af , met bygevoegde reden , van liever als balling te willen zwerven , of voor 't Vaderland te sneuvelen , dan zynen Heere af te vallen , en trouwloos het Ryk , daar aan hy geen eigendom hadt , te bezitten.

De Tarters , zich dus van alle kanten in hunne hoope te leur gestelt vindende , hielden , (dewyl zy weinig zagen uit te rechten) tot in den jare zeffien honderd en vyf-en-twintig , hunne rust , die zy eindelyk met het aanvallen en belegeren der Hooft-ftadt *Ningyven* quamen breken. Dit gaf onder de Sineezen , die zich alreeds hadden ingebeeld de voornaamfte zwaarigheid te boven geraakt te zyn , weêr nieuwe ontfteltenis en onluft. Dan *Maovenlung* quam met zyne Krygs-knechten de Stadt wel tydelyk ontzetten , en floeg de Beleggers met zoo een overftoute dapperheit op , dat de Tarters voor deze Stadt aan de kant van tien duizend mannen verlooren , en voorts van 't beleg opbraken. Onder de verflagene Tarters ging ook zelfs de Zoone van hunnen Koningh niet vry , maar quam aldaar in 't bloeienfte van zyne jaren te sneuvelen. Geweldig fpeet den Tarters de dood van 's Konings zoone , en floegen uit boosheit in zoo een razernye , datze over 't ys (want 't was in 't hartje van de Winter , en de vorft had alle waterengebrught ,) op zeeker Eilandt *Thaoyven* quamen vallen , en tien duizend mannen van de bezetting , en daarenboven al d'Inwoonders , zonder kinderen of vrouwen te fparen , zeer jammerlyk en deerlyk om 't leven bragten .

De Tarters
belegeren
Ningyven.

Maar moeten
het verlaten.

Vallen op
't Eilandt
Thaoyven.

De Tarters zich dus, met het ombrengen van zoo veel duizend zielen, over hunnen neêrlaag gewrooken hebbende, verlieten weêr het Land *Leao-tung*, en begaven zich na *Tartarye*, niet met voornemen om zich tot rust en stilte te begeben; maar om hunne krachten met meerder macht van volk te styven, en dan weêr ter gelegener tydr ten Ryke in te spatten.

Doodt van
den Sinees-
chen Kei-
zer, en Tar-
terschen
Koning.

En in dezer voegen wierd het onderling doodtslaan en oorlogen voor een tydt gestaakt: want de dingen bleven in stilte tot den jare zefstien honderdt zeven-en-twintigh, als wanneer de Sineefche Keizer *Thienkius*, in het groenfte zynere jaren, dezer wereldt quam t'overlyden, wiens dood byna het gantsche Sineefche Ryk ten val bragt. De Tartersche Koning van *Ninche*, *Thienming*, die zoo veel duizenden van onnoozele zielen door vuur en zwaerd zeer jammerlyk om 'r leven had doen brengen, volgde wel haast dezen *Thienkius*, en quam in 't zelfste jaar dezer wereldt te overlyden.

Na het overlyden van *Thienkius*, wierd, tot navolger in des zelfs plaats, zynen broeder op den Keizerlyken Throon verheven, dien het geluk den voet wonder dwers zette, en door de ontrouw en listigheden zynere onderdanen een ongelukkige regeering en sterfdag te beurt viel, als uit het vervolg der aanstaande geschiedenissen breeder blyken zal.

Na de doodt van den Tarterschen Koning *Thienming*, betrad, als navolger, des zelfs zoone *Thienzung* 's Vaders Throon, die een heel andere wyze op de regeering stelde, en zyns Vaders gewoonte van streng te heerschen veranderde; invoegen hy de Sineezen zoo fel niet vervolghde, maar begon hen wat beleefder t'onthalen, en vriendelyker te bejegenen; waar uit een groote verandering ontstond, en de zaken der Tarters zich veel behaaglyker lieten aanzien. En zeeker, deeze voorzichtige en staatkundige Vorst zou hier door groote dingen by de Sineezen hebben kunnen uitwerken; indien hy door een ontydige dood uit dit leven niet was weg gerukt. Hy wraecht evenwel, met de Sineezen dus min-

zaam en beleefdelyk te handelen, noch zoo veel uit, dat hy zynen zoone een exempel na liet, waar aan hy konde bespeuren, dat de Sineezen veel eer met zachtigheit en beleeftheit, dan mer het geweld der wapenen, zouden overwonnen worden.

In dit zelfste loopende jaar van zeven-en-twintigh begosten de Kryghsknechten van den strydtbaren Veldt-overste *Maovenlung*, die, met het stilzitten der Tarters, geen vyand hadden, en by gevolg niet vonden te rooven, d'Inwoonders van *Korea*, hunne vrienden en bondgenooten, met rooven en andere overlasten te doen, geweldigh te plagen. Zy deden de gewesten, die onder hun bezetting lagen, en voornamelyk d'Inwoonders van 'r Landtschap *Hienkien*, zoo groot een spyt en overlast, dat de meeste van hen, uit wraak en haat, zich niet alleen onder het bescherm van den Tarter begaven, maar rieden hem ook, dat hy met een sterk getal van zyne Krygsknechten, in Koreaansche kleederen gesteecken, het Koreaansche Leger (dat geen quaad vermoeden op zyn eigen volk zou hebben) zou aantasten; ja, dat meer is, zy lieten zich zelfs, als veraders van hun Vaderland, Koning, en Sineefchen Keizer, tot dezen aanslag gebruiken. Wonder wel stond den Tarterschen Koning dezen raad aan; en zond, zonder lang te zammelen, den Onderkoning, met een groote macht van volk, na het Sineefche Leger, met de Koreanen voor aan, die den Tarter, als onbekent in dit gewest, den wegh wezen. Het Sineefche Leger, dat, zonder zorg en vreeze, wyd en zyd door 't vaste land ging stroopen en rooven, kreeg ten eersten, door deze verstrooitheit, een zwaare neêrslaagh. *Maovenlung*, des niet regenstaande, bemerkende het bedrog, en dat het Tarters waren, verzamelt zyne verstrooide troepen ter yl, stelt hen in slag-orde, om den Tarter voort het verder inbrecken en neêrhouden te beletten.

Daar wierd een geruimen tydt zeer fel met twyffelachtigen uitkomst gevochten; maar eindelyk bevochr de Tarter de zeege, en liet *Maovenlung* de moed zinken, en stelde het op 't vluch-

Die van
Korea mor-
den door de
moetwillig-
heit der Si-
neefche Sal-
daden ge-
tergt.

Maoven-
lung moe-
vluchten

vluchten. Dan om dit ten minste afbreuk zyns heirs te doen, deed hy een deel volks zoo lang met vechten den Tarter ophouden, tot dat hy met her gros des heirs in alle veiligheid den strand zag te winnen, en van daar te scheep te vertrekken; 't welk hem ook zoo wel gelukte, dat hy met de meeste macht des heirs behouden daar af raakte.

En hoe groot een neêrlaag de Tarters, met deze listige krygs-streek, onder de Sineezen gebaart hadden, zoo achtten zy evenwel hunne overwinning zeer weinig, ja niet met allen, als ze verstonden dat *Maovenlung* behouden daar af gekomen, en hen ontsnapt was; want dan dochrenze eerst de zeege bevochten te hebben, indienze hem van kant geholpen of gevangen gekreegen hadden. De Tarters derhalven, zich dus ziende in hunne hoope te leurgestelt, en meenende datze van de Koreanen in 't net geleid waren, (want de zeege quam hen ook op niet weinig bloets te staan) vervielen tot die dul- en verwoedheit, datze de Koreanen, die Vaderlands verraders, zelfs aanvielen, en, met schieten en neêr-fabelen, tot den laatsten man afmaakten en om 't leven bragten: welk schandelyk bedryf de Tartersche Koning, die uit den toeval der Koreanen zich wat groots beloofte hadt, zelf namaals schandelyk verfoeide en misprees. Na het neêrhouden der voornaamste Koreanen, die dezen aanslag gebrouwen hadden, trokken de Tarters in de zelfde verwoedheit na de vier Noordsche Land-schappen van *Korea*, die dicht aan *Tartarye* grenzen, en van hen ten gronde met rooven, plonderen en aan brand steeken der voornaamste Steden en Dorpen, verdelght en verwoest wierden. Dit, en 't voorgaande mishandelen der Koreanen, dwong den Koningh van *Korea* zich te wapenen, en met een aanzienlyk heir tegen den Tarter te velde te trekken.

Middelerwyle zat *Maovenlung* meê niet stil, maar hebbende weêr een aanzienlyke macht van krygsvolk by een vergadert, trekt hy daar meê na *Korea*, om zich over den zege-pralenden Tarter te wreken, en zyne geleden schade op hem te verhalen.

De Tarters, die vast Landtschap voor Landtschap na in *Korea* verwoestten, waren nu in 't aantrekken op de Koninklyke Stadt van *Korea*, in meening om die aan te tasten en t'overrompelen; maar komende aan 't begin der bergen, (waar langs de wegh na de Koninklyke Hoofst-stadt loopt) ontrent zeven mylen van de Hoofst-stadt, troffen zy in d'engte den Koning van *Korea* aan, die zich aldaar met zyn heir, om de Tarters t'onderscheppen, hadt neêr geslagen. Dan te Tarters, die het herte in den lyve zood van aan den man te raken, vielen den Koreaanschen Koningh, zonder den eersten aanval te verwachten, zelfs met een overstoutte kloekmoedigheid en onvertzagtheit op 't lyf. Naauwliks waren deze twee vyanden op elkandre los gegaan, of de dappere *Maovenlung* komt met zyn heir aanzetten, en valt den Tarter met gelyke felheit van achteren in de hinderhoede. De Tarters, die zich dus van vooren en van achteren tusschen twee sterke Heirlegers beklemt, en geen uitkomst zagen, dan die de Sabel hen zou verschaffen, hieuwen van vooren en van achteren, als dollen en uitzinnige menschen, op beide Legers geweldigh aan. Daar viel een hard en bloedigh gevecht, en zoo geweldigh fel wierd 'er, met neêrhouden en bloedt vergieten, tegen elkandre gewoed, als of ieder zyn eigen met eens anders ondergang zocht te boeten; invoege de Sineezen in hunne Schriften vermelden, dat nooit feller noch schrikkelijker Veldslag tusschen deze twee volken in *Sina* voorgevallen zy. Met recht magh het voor een wonder en vreemde zaak gerekent worden, dat van drie Heiren niet een de zege bevocht; maar wierden byna, met gelyke neêrlaagh, meest alle verdelgt en vernielt. Vyftig duizend bleef aan de Tartersche zyde verslagen; de Koreanen verloorren tzeventig duizend mannen; maar de neêrlaag der Sineezen was zoo groot, dat zeet weinig daar af quamen; 't welk voornamelyk hier door ontstond, dewyl de Tarters tegen de Sineezen de selste aanvallen deden, om een opening en ruimre tot vluchten te maken; want zoo dra en hadden de Tarters,

Bloedig ge-
vecht van
drie Legers.

met

met het neêrhouden van eenige duizendt Sineezen, geen ruim baan gemaakt, of zy vluchten met groote verandering en verbaastheid na *Tartarye*. En in dezer voegen verdelgden deze drie Heiren zich onderlingh, zonder dat een van allen de zeege heeft kunnen bevechten, en zynen vyand vervolgen, 't en zy men zulks den Koning van *Korea* wil toeschryven; niet ten aanzien van de Veld-slagh, (want die quam hem meê vry dier te staan) maar ten aanzien van het herwinnen zynen veroverde Landen. Want deze, na het verzamelen van zyne troepen, raakte weêr aan zyne Landschappen, die de Tarters, met het vluchten en weg trekken na *Tartarye*, geruimt hadden, zonder groote moeite.

De Tartar
veroverd
het Ooster-
lyk gedeelte
van *Leao-
tung*.

De Tarters, die dus een zwaaren neêrslag, zoo wel van de Koreanen als Sineezen geleeden hadden, begosten nu vry wat omzichtiger te worden, om deze volken weêr zoo licht aan te tasten en op 't lyf te vallen. Zy vielen evenwel, na dien tyd, meenigh maal met sterke Heirlegers in 't Landt *Leaotung*, en bragten eindelyk het Oosterlyk gedeelte van dit Landschap geheel en al onder hun macht en gehoorzaamheit. Na het veroveren van dit Oosterlyk gedeelte gingenze ook d'andere gewesten van dit *Leaotung* aantasten, en roofden en stroopten het gantsche Land door; dan nooit warenze zoo stout, datze zich daar neêr durfden slaan. Doch dit rooven en stroopen verging hen zoo gelukkig niet, of zy leden daar by zeer groote neêrslagen, en wierden meenigh maal daar in belet en verjaagt; waar in zeven Portugeesche Konstapels (zoo wel zelfs met schieten tegen den Tartar te keer te gaan, als de Sineezen daar in ronderrechten) den Sineeschen Keizer geen kleene bystand en dienste be-
wezen.

De Keizer
zendt *Tve-
nus* aan den
Tartar om
vreede te
verzoeken.

In dit beloop der dingen, terwyl de Tarters zich vast in 't Oosterlyk gedeelte dus hadden neêrgeflagen, en dagelyks weer eenen nieuwen inval poogden in 't Ryk te doen, zond de Sineesche Keizer, *Zungchinus*, zekren Veld-oversten *Tvenus*, met een sterk heir, en volkomen macht, na *Leaotung*, en belaste hem vrede met de Tarters

te maken, indien zy daar toe verstaan wilden, en zich genegen toonden; of met hen een bestand van wapenen op te rechten; of, indienze dit quamen af te slaan, hen aanstonds te beoorlogen. Tot dit verzoek wierd de Keizer door hooge nood gedwongen: want daar waren Rovers door 't gantsche Sineesche Ryk opgestaan, en zoo sterk in getal toegenomen, dat het scheen datze het geheele Ryk zouden afge-
loopen hebben; invoegen de Keizer grooter vreeze voor hen dan voor de Tarters had.

Deze *Tvenus*, dien de Keizer dit hoogh gezagh hadt opgedragen, was schrander van geest, op Hoofsche trekken zonderling afgerecht, wel ter tale, en daarenboven in 't schryven (een dingh dat by de Sineezen zeer hoogh geacht word) zoo vaerdig, dat hy aan 't Hof daar in zyns gelyken niet hadt. En niet alleen wist hy den Keizer, maar ook d'aanzienlykste en deftigste Oversten, en Ryks-raden aan 't Hof, zoondanig met listige krygs-streken te belezen en te blind-doecken, dat de Keizer byna op hem alleen 's Ryks gewigtigste zaaken liet aankomen. Treffelyke en groote diensten zou deze *Tvenus* den Ryke van *Sina* ook gedaan hebben, en de Keizer zieh, na zynen raadt te luisteren, niet bedroogen hebben gevonden, indien de gelt-zucht hem zyn herte niet bezeten, en hy de vergankelyke wereldtsche rykdommen niet meer dan zyn trouw en 't welvaren des Vaderlands behertigt had. De Tarters dan kregen dezen geltzuchtigen *Tvenus*, die hen de rechte man scheen te zyn, om iets gewichtigs uit te werken, met hooge beloften en geschenken zoo verre op hunne zyde, dat hy eindelyk met hen eens wierd, en hen beloofde de hand te bieden, waar hy kon en mogt.

Tvenus la-
zich om-
kopen.

Voor eerst (dus verleid door de Tartersche listigheid) belooft hy den dapperen en kloekmoedigen Veld-oversten *Maowenlung* (die een schrik voor de Tarters was) heimelyk om 't leven te brengen; om 't welk behendelyk uit te werken, noodigt hy hem ter maaltyd, en helpt hem, door zeekren vergiftigen drank, van kant.

*Maowen-
lung* wor-
vergeven

Dit

Dit dus heimelyk besteecken hebbende, recht hy met de Tarters, na hun eigen wil en wensch, en op zeer onbillikke voorwaarden voor den Sineesch Keizer, een verbond van vrede op; dat de Keizer, zoo dra hy dat te leezen kreegh, krachteloos en van geener waarde hield. *Tvenus*, die wel zagh dat aan het vernietigen van het verbond dezer vrede zyn eer en gezagh by de Tarters zoude hangen, ging hen, om den Keizer tot het aanvaarden van deze vrede te dwingen, zeer stoutelyk, in den jare zestien honderdt en dertigh, tot het beoorlogen des Sineesch Ryks ophitzen en aanraden, met beloften van tegens hen het minste niet te zullen aanvangen, nochte zich verroeren, indien zy door eenen anderen wegh, als daar hy het gezagh en gebied had, een inval wilden doen. Zoo geraden, zoo aangevangen: want de Tarters twyfelden zoo weinigh aan de beloften van *Tvenus*, ter zaake van zyne overgroote gierigheid, datze zonder zorg, en lang te zammelen, in 't Landfchap *Peking* vielen. De plaatsen, daar zy voorby trokken, plonderdenze uit, leiden meenigte van Steden aan koolen, en quamen eindelyk, na datze met rooven, branden en stroopen, veel moetwils ten platten lande en in de Steden bedreeven hadden, de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* zelf berennen.

ters
nde
yle
adt
Dit braght groote schrik en ontsteltenis niet alleen onder de gemeene Burgers en Stedelingen, maar ook onder de voornaamste Ryks-raden, die in dit gewricht der zaken den Keizer wel ernstelyk rieden, dat hy de Stadt verlaten, en zich tot na de Zuiderlyke Landfchappen begeven zou. Dan hier toe was hy niet te brengen; maar zeide, dat hy zich liever aan honderdt stukken wilde laten houwen, of in een uitval met de zynen zich doodt vechten, als, uit vreeze voor de Tarter, de minste voetstap te wyken, en uit de Noordelyke Landfchappen te trekken. Daarenboven beval hy zyne Kryghs-oversten op den halze aan niemant verlos te geven om uit de Stadt te trekken; maar darze eenen ieder tot blyven wilden vermanen,

en een herte in den lyve sprecken. De Tarters middelerwyle begosten dikwils op de Stadt ten storm te trekken; maar wierden t'elkens met groot verlies van volk afgeslagen; zulks zy beslooten het werk voortaan wat zachter op te nemen, en liever de Stadt met een langduurigh belegh zoeken te veroveren, dan met domme kracht, tot groot afbreuk van hun Leger, te werk gaan. De Keizer deed ook, by eenen afgezonden brief, *Tvenus* met zyne Krygs-knechten op ontbieden, om de Tarters (want zyn verraad was toen noch aan den dagh niet gekomen) op te slaan en weêrstand te bieden. *Tvenus*, op dat de Keizer op hem geen achterdenken zou krygen, vervoegde zich tot onder de wallen van *Peking* mer zyn Heir, dar zich een groot stuk weegs van het Tartarische Leger neêr sloeg.

Tvenus hier-en-tusschen toonde tegen het Tartarische Leger ter wereldt geen vyandschap; maar ried in tegendeel den Keizer de voorwaarden, daar op het vrede-verbondt met den Tarter geslooten was, t'aanvaarden; 't welk hy den Keizer alleen te dien einde zocht op te dringen, om door dit middel met groote schatten en rykdommen, die hem de Tarters, indien de vrede voortging, daar voor beloofd hadden, naar huis te trekken. Nu begon *Zungchinus* lucht van 't geen te krygen dat *Tvenus* zoo lang in zynen boezem, tot verderf en ondergang van 't Ryk, gebroed had, en liet hem door een van zyne getrouwste Kamerlingen weeten, dat hy zich in persoon alleen, zonder groote nasleep, in de Stadt wilde vervoegen, om in den Krygs-raad te verschynen, en aldaar met d'andere Krygs-oversten t'overleggen, wat in deze gevaarlyke tyden, tot heil en welvaren van 't gantsche Ryk en de belegerde Stadt, te doen stond. De Keizer, die geen poort wilde geopen hebben, onder schyn dat de Tarter te dicht onder de wallen lagh, en met het openen der poorte iets vyandyks moghte onderwinden, hoewel zulks meer geschiede, op dat *Tvenus* met zyn gantsche Leger ter Stadt niet zou indringen, beval dat hy zich

Tvenus
wordt door
list gevangen
en om
't leven
gebragt.

by een koorde over de muur zou laten halen, en dus bedektelyk in de Stadt komen. Van al dit gedoen wierd *Tvenus* van niet eenen der Ryks-raden, die hy in groote meenighte ten Hoof op zyn hand had, in 't minste iets verwittigt; dewyl de Koning het stil gehouden, en dit zyn voornemen aan niemant geopenbaart hadt; maar alleen aan de Ryks-raden laten weten, dat hy met hem van eenige zaaken van groot belang, die het heil en welvaren der Stadt betroffen, te spreken hadt. Want hadt de Keizer zich het minste daar af laten ontglippen, zyn schepzelen en aanhangers, die hem uit het Hof alle geheimenissen terstondt overbrieften, zouden hem dit terstondt ook, het hadt gekost wat het wilde, door hunne verspieters hebben verwittigt. *Tvenus* dan komt, zonder schroom en eenigh achterdenken, over de muur in de Stadt, en begeeft zich by den Keizer; maar zoo dra raakte hy voor 's Keizers aanschyn niet, of hy werd gevangen, en op staande voet, zonder veel woorden te mogen gebruiken, om 't leven gebragt. Zoo dra de Tarters kundschap van zyn ombrengen en overlyden kregen, braken zy van 't belegh op, en verlieten de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, uit vreeze van overvallen te worden, indien de Keizer eenen anderen nieuwen trouwen Veld-overste, in plaats van den omgebragten, over 'r Leger quam te stellen. In 't wegh trekken hieldenze op al de plaatsen, daar zy door trokken, zeer schendigh huis, en plonderden en verdelgden de Steden en Dorpen tot in het Landschap *Xantung*, en keerden eindelyk weêr, overladen met roof en buit, in *Leaotung*.

Na het ryzen en dalen van deze dingen hebben de Sineezen en Tarters tot aan den jare zestien honderdt zesendertigh onder elkandre weêr verscheidene en felle oorlogen gevoert, waar in nu de Sineezen, en dan weêr de Tarters op elkandre de zeege bevochten; doch queeten zich evenwel de Sineezen doorgaans zoo mannelyk, dat de Tarters tot aan dien tydt naauwliks in *Sina* den voet hebben durven zetten,

of zy wierden terstondt, en dikwils met groote neêrslag, daar weer uit gedreeven. In het gemelde jaar quam ook de Tarterfche Koning *Thienzungus* dezer werelt r'overlyden, in wiens plaatze zyn zoone *Zungteus* (de Vader van den tegenwoordigen Keizer, die nu 't Ryk *Sina* bezit) op den Ryks-stoel raakte. In 't kort, eer ik het bespringen en veroveren des Sineefchen Ryks, door de Tarters, voorders ga verhalen, zal ik iets van dezen Tarterfchen Koning *Zungteus* voor af spreken.

Uit de natuur scheen deeze Vorst met alle volmaaktheden begaafd te zyn; en waar in de natuur hem scheen misdeelt te hebben, die gebreeken wist hy door kunst en oefening zoodanigh te regelen, dat hy verre zyne voorzaten in schrandereit en voorzichtigheit te boven ging. Eer hy noch op den Keizerlyken Throon klom gaf hy geen kleene kenteekenen van voorzichtigheit. Hy bezat heuschelyke beleeftheid, en andere Koninklyke deugden meer, als ooit eenige van zyne voorzaten. Toen hy noch in zyne kindsche jaren ging, wierd hy al van zynen Vader, onder 't opzicht van eenige zynen Ryks-raden, in Sineefche kleederen na *Sina* gezonden, alwaar hy in 't heimelyk eenen geruimen tydt leefde. Hy leerde aldaar, niet alleen door een ingeboorne schrandereit, in zyne jonge jaren de Sineefche Tale zeer vaerdig, maar nam ook in 't kort hunne heufche zeden zoodanig aan, dat hy de Tarterfche rouw- en woeftheit geheel en al scheen verleert te hebben. Als hy op den Ryks-stoel trad, veranderde hy de wreede wyze van heerschen zynen Voorzaten in een zachter en beter; toonde zich meewarigh en gespraakzaam tegen zyne onderdanen; in 't welk hy de voertappen van zynen Vader niet alleen gevolgt, maar ook verre te boven is gegaan. Want als hy niet duisterlyk bespeurde, dat niet alleen zyne onderdanen, maar ook de Sineezen, liever zachatelyk dan wreed wilden gehandelt wezen, en d'al te groote wreedheit in 't handelen der Sineezen hen beler had iets gewichtighs te verrichten, veranderde hy van aart, en nam andere zeden

zedes en manieren aan, om zich niet zoo zeer door de wapenen, als door de liefde der onderdanen, op den nieuwen Throon te vestigen. De Sineezen, die hem quamen toevallen, bejegende hy met zonderlinge hertelykheit, en handelde hen als zyne eigene onderdanen. De geene, die hy in den oorlogh gevangen kreeg, droegh hy zonderlinge gunst, en ontfongze in zynen dienst, indienze zich daar toe gewilligh toonden, of lietze vertrekken, die vertrekken gezint waren. Hoopen van herten won de Koning met dit vriendelyk onthalen en beleefst handelen, en verspreide zich het gerucht daar af in 't kort door d'omleggende gebuurlanden der mate, dat veele Vorsten en Oversten, van de Sineezen verflooten, hunne toevlucht tot hem namen: door wiens bystand hy geen kleine dingen daar na verriichte in 't bemachtigen van 't Ryk *Sina*. Hy verzagh ook de geene, die boven d'anderen eenigfins uitmunten, met hooger ampten en geschenken als zy ooit by de Sineezen te verwachten hadden; 't welk alles hem zonderling bemint onder de Sineezen maakte. Want als de Sineesche Oversten, die in 't Ryk *Sina* iets misdaan hadden, bemerkten dat zy niet alleen vrye toevlucht, maar ook gunst by den Tarter verworven, quamen veele Oversten, om de straffe t'ontgaan, tot hem over loopten.

Want de Sineesche Regeering, tot vermyding van veeler trouwloosheit en gicrigheit, heeft een vaste Wet ingevoerd, waar by de Vorsten of Oversten, onder wiens beleid iet ongelukkigs geschied, zonder genade aan den halze gestraft worden; dewyl zy het ongelukkig uitvallen van eenigen aanslag, of wat het zou mogen wezen, niet op eenig nootlor, of op de veranderlykheit van 't ongestadigh geval, maar op een ieders verzuim en onachtzaamheit, of verraad, schuiven en wyten. Komt iemandt ongelukkig een Veldslag te doen; raakt iemandt een Landtschap, daar hy tot Landtvoogt over gestelt is, t'zyner ongeluk, quyt; komt daar oploop onder 't Volk, of muitery onder de Soldaten t'ontstaan, d'Overste, aan wien het gezagh van

deze dingen staat, zal zelden het verliezen van zyn lyf ontgaan; zulks de Sineesche Oversten geen kleine keure hadden, om den Sineeschen Keizer af, en den Tarter toe te vallen; dewyl zy onder de Sineesche Regeering met de grootste bits- en grimmigheit, maar onder den Tarter met alle minnelykheit en beleeftheit gestreelt en ontfangen wierden.

Ondertusschen liet het zich aanzien als of deeze Tartersche Oorlogh daar na scheen in slaap geraakt te zyn; invoegen de Sineezen zich vast inbeelden, datze het meeste gevaar te boven waren geraakt: want schoon de Tarters het Westerlyke gedeelte van *Leaotung* in hadden, zoo was evenwel het Oosterlyk gedeelte met Krygs-bezettingen en Vestingen zoo wel bewaart, dat de Tarters zich wel wachten zouden verder van die kant een inval te doen. Ook was in de omleggende plaatzen een machtigh Heir tegen de Tarters op de been, 't welk zich eindelyk op 't Eiland *Cu* neêrslong, om hen het verder invallen in *Leaotung* te beletten.

Maar het Ryk *Sina* hadt inwendigh in haren boezem gebrouwen dat haar ten valle braght, en van Opper-hoofd deed veranderen. Te weten, het meeste en grootste gevaar hadt zy van de Roovers te verwachten, die zich te dien tyde in groote meenigte in 't Ryk ophielden, en dat vernielt en aan de Tarters hebben overgelevert; doch op dat des te klaarder blyke, op wat wyze de Tarters, door het opstaan en muiten van deze Roovers, aan 't Ryk geraakten, zal ik het werk van wat hooger ophalen, en den oorsprong op 't duidelykste voorstellen.

De eerste opstending van deze Roovers en Verraders vernam men in 't Landschap *Suchuen*, dat in hare bergen een deel wild en woest volk beslooten houd; zulks deze en andere Ryks-verraders allereerst het jok van gehoorzaamheit begosten af te schudden, en tegen hunne Overheit op te staan. Toen gingh het op een rooven en buiten, en tasten zy alles aan, zonder geestelyk of wereltlyk te verschoonen, wat hen voor quam. Het geluk en de stout-

dd 2 heit,

De Roovers
zyn d'oor-
zaak van
het verlies
van 't Ryk.

heit, dat beide waaghalzen maakt, hadt hen der mate de hertenen bedwelmt en opgeblazen, datze, na het veroveren van veel andere Steden, *Chingtu*, d'eerste Hooft-stadt van het Landtschap, gingen beleggen, en die zoo geweldig met aanval op aanval bestormen, datze de zelve buiten twyffel zouden veroverd hebben, indien de boven gemelde Sineesche Amazone, en strydbare Mannin, de Stadt niet tydelyk had komen ontzetten. Want het gerucht van hare dappere srydbaarheid hadt onder deze roovers zoo groot een schrik gebraght, datze, op hare aankomste, terstond van 't beleghe opbraken, en niet groot verlies de Stadt verlieten. Dan hier door warenze evenwel niet geheel en al uitgeroeit; maar zy begaven zich weder na het Gebergte, (want hun gantsche hoop bestond meest uit wilde en woeste Bergluiden, van 't Landtschap *Suchuen*) om nieuwe krachten te vergaderen, en d'overige struik-roovers, die zich noch op 't Gebergte onthielden, aan hunne snoer te krygen. En deze was d'eerste opstending, die van de roovers en ingezetenen aangevangen wierd, en geen kleene aanleiding tot de tweede gaf, die aldus haar begin, op- en voortgang nam.

Tweede opstending.

In 't Landtschap *Queichen* was een onrechtvaerdig vonnis, in zeker pleitzake, tusschen twee voornaamste Oversten uitgesproken, zulks de geene, die zich daar by beledigt vond, het gesproken vonnis zocht te hetroepen; maar kon, wat moeite hy aanwende, geen gehoor en verzet van zyne schade verwerven. De roovers, die zich ook in groote meenigte op het gebergte van dit Landtschap onthielden, en zich tot dus lang noch stil gehouden hadden, gingen dezen verongelykten Oversten aan boord, met beloften, van hem met goetd en bloedt te willen bystaan, en zyn ongelyk te helpen wreken, indien hy zich tot Overste over hen wilde laten gebruiken, en hunne aanslagen helpen uitvoeren. Niet lang liet zich deze Overste tot een werk noodigen, dat hem het bequaamste docht te zyn, om zich over zyn gelededen ongelyk te wreken; dies stonden de gemelde roo-

vers onder het gebied van hem opentlyk op, en bragten ten eersten aanvan-ge de gemelde Oversten, die het vonnis onrechtvaerdigh hadden uitgesproken, om 't leven. Dit verricht hebbende, vielenze op het Leger van den *Tutang*, of Onder-koning, en sloegen hem in de vlucht; de welke, na het verzamelen van zyne verstrooide troepen, daar na zoo fel op deze roovers los ging, datze weêr van hem voor het mecrder deel overwonnen, maar evenwel niet geheel en al uitgeroeit wierden; zulks zich deze roovers, als de voorgige, meê op 't gebergte begaven, om nieuwe krachten aan te winnen, en de tydt en gelegenheit af te wachten.

Daarenboven heeft de honger en De Honger. dieren tydt, die te dien tyde (ter zaa-ke van de meenigte der Sprinkhanen, die loof noch gras op 't veldt lieten blyven, maar alles vernielden) in de zeven Noorder Landtschappen van *Sina* geweldig in zwang ging, een groote aanleiding tot het opstaan aan veel roovers gegeven; 't welk men voornamelyk zag geschieden in de Landtschappen *Xensi* en *Xantung*. En gemerkt de Keizer *Zungechinus*, die vrek en gierigh van aart was, de gewoonlyke jaarlyksche schattingen evenwel wilde opgebraght hebben, als of het een vruchtbare en goede tydt was, zoo sloegh de Gemeente, en andere, die dus lang noch stil gezeten hadden, uit ongedult, hier over zoo geweldig in deze Landtschappen aan 't muiten, dat de roovers in 't kort acht sterke Legers te velde braghten. De geene, die in moed en dapperheit onder hen allen uitmuntte, maakten zy tot Veldoversten over de Legers, en hielden zoodanig een krygstucht onder dezen rouwen en baldadigen hoop, dat de geene wel strengelyk, en dikwils aan den halze, gestraft wierd, die het bevel van zynen Overste niet terstondt in 't werk stelde.

Toen nu deze Roovers en muitelingen zich dus met kracht van volk en macht van wapenen gesterkt, en, met lang te rooven en stroopen, groote rykdommen by een vergadert hadden, wierdenze in hunne geest zoodanigh opgeblazen, datze het zich tot schande De Roovers zoeken het Ryk te veroveren.

de en oncer rekenden langer byzondere Landschappen te bezitten; maar begosten na't gantsche Ryk te dingen, en zochten den Keizer van den Throon te helpen. Dan deze brok hadt zich ieder Veld-overste in zyne gedachten opgeslokt; en beelde zich ieder in bequaam te zyn om dien last te dragen; invoegen d'eene den ander, op hoope van d'overwinning te krygen, en't Ryk alleen te bezitten, ging beoorlogen; 't welk zoo lang duurde tot dat alleen maar twee van al de voornaamste Veld-oversten, *Licungzus* en *Changhienchunzus*, twee der snoodste en stoutste verraders, by den lyve bleven. Onder deze twee ontstak weer een groote jaloufie en na-yver, gemerkt d'eene voor den ander niet zwichten wilde, en d'oudste in dienst zich voorstaan liet het hoogh gezagh over den ander, en al de krygs-macht, te moeten hebben. Weshalven zocht elk om stryd de krygs-knechten van de geblevene Veld-oversten, met schoone woorden en groote beloften, op zyne zyde te winnen, om zyn standert en geluk te volgen. De krygs-knechten, die op geen lyfs genade re hoopen hadden, maar wel wisten, aan een galge opgehangen te worden, indien zy in handen der Sineesche Oversten raakten, volghden, zonder veel overlegghs te maken, d'eene den eenen, en d'ander den anderen Veld-overste.

En dewyl deeze twee Oversten nu gezien hadden hoe ongelukkig hunne spitsbroederen her onderling vechten en na-yveren was afgeloopen, beslootten zy, om elkandre uir jaloufy niet in den grond te ryden, ieder met hun Leger zeer verre van elkandre af te wyken, en hun geluk te vervolgen. *Licungzus* derhalven storte met zyn ahang en vervaerlyk Heir in de Landschappen *Xensi* en *Honan*; maar d'ander dacht uit de Landschappen *Suchuen* en *Huguang* de vetste buit te halen; en ging zich ook met zyn Heir daar in legeren; invoggen deze twee Hoof-roovers, trekkende d'eene na't Zuiden, en d'ander na't Noorden, verre genoeg van elkandre quamen te leggen.

Middelertwyle begosten 's Keizers

zaken van tydt tot tydt geweldig te vervallen, zulks het schein byna met het Ryk omgekomen te zyn: want de Tarters, die dit treurspel nu met blyde oogen aanzagen, en daar over in hunne vuist niet weinig lachten, hadden het Ryk onlangs zoo geweldig, met het ombrengen van eenige duizend zielen en getrouwe Oversten, mishandelt en gehandthaaft, dat de Keizer naauwliks wiste werwaerts hy zich keeren, en goede Oversten vinden zou. Wat nu voorders deeze gemelde twee Hoof-roovers in hun opstending verricht hebben, zal ik vervolgens gaan verhalen; doch op dat zulks met orde magh geschieden, acht ik noodigh eerst van het geene te spreken, dat *Licungzus* met zyn opstendigen hoop heeft uitgerecht. Gemerkt deeze de voornaamste oorzaak is geweest, dat de Tarters aan het Ryk *Sina* raakten, dat hy alreeds veroverd hadt, en ook voor zich zelven zou kunnen behouden hebben, indien hy tucht en beleefrheit had weten te gebruiken, en zich in die mogentheit te matigen.

Voor eerst viel in den jare zestien Het Landschap Xensi en Honan word wan de Roovers geplaagt. honderdt een-en-veertigh deze Hoof-en vermaarde Roover *Licungzus*, met zyn krygs-knechten en spitsbroederen, uit het Landschap *Xensi* (na datze in 't zelve een groote meenigte van Steden en Krygs-vestingen uitgeplondert en aan koolen hadden gelegd) in 't vruchtbare en lustige Landschap *Honan*, en trokken van daar, zonder lang te zammelen, eens loefs op het uitstekende en voortreffelyke *Caisung* aan, d'eerste Hoof-stadr van dit Landschap, die zy terstondt met hun Ruitery en Voetvolk zoo sterk bezet en belegerd hielden, dat 'er niemandt uit nocte in kon. Een sterke Kryghs-bezetting lag, dat pas, in de Stadt, en een groot getal van grof geschut, waar meê de belegerden de roovers zoodanig wisten te begroeten, datze, na het belegh eenige dagen geduurt hadt, zich genoodzaakt vonden van 't belegh op te breken; hoewel niet zonder groot verlies van volk. Naauwliks quamenze dus vruchteloos van deze Stadt op te breeken, of zy gingen byna op alle om-

*De Stadt
Caifung
wordt bele-
gert.*

leggende Dorpen rooven en stroopen; en, zich op nieuw van macht, voorraad van leeftocht en oorlogs-tuig verrykt hebbende, vielen weer met een deel t'zamen geraapt schuim, en uitschot van volk, gelykerhandt op de Hooft-stadt *Caifung* aan, in meening om die op het onverzienst t'overrompelen. Dan dewyl de Burgers en Krygs-bezetting de Stadt met goede voorzorge bewaakten, en geduurigh op alles wel achtung gaven, ontdekten zy tydelyk 's vyands aanslagen, en keerden hem buiten.

De vyand, ziende zich nu voor de tweede maal in zyne hoope te leurgesteld, en geen middel om deze Stadt met het geweld der wapenen te dwingen, of stormender hand te veroveren, besloot de zelve met een langduurig en knellend beleg rot overgeven te dwingen. En hoewel deze Stadt zeer groot was, en in haren omtrek een vak van drie mylen besloegh, zoo omringden evenwel deze Roovers de zelve van alle kanten zoo naauw, dat 'er niets uit mochte in mogt.

De Stadhouders, die van 's Keizers wegen het gezagh over deeze Stadt aanbevolen was, hadden wel, terwyl de Roovers zedert het eerste beleg de Stadt verlaten hadden, en op andere plaatsen waren gaan rooven en vrybuiten, een groote voorraad van allerlei leeftocht by een vergaderr; maar aangezien de Kooren-oogst van dat jaar zeer schraal gevallen, en 't gewas meest door 't hooge water was wegh gedreeven, konden zy naauwliks, en met groote moeite, meer by een schrapen, dan daar zulk een ontelbaar getal volks meer als zes maanden genoeg aan had. Ruim zes maanden lagh de Stadt dus sterk van alle kanten belegerd; en hoewel in al dien tyd de Krygs-bezetting groote hongers-noot leed, en byna ten einde van adem gebraght was, zoo hieldenze evenwel de Stadt, op hoope van door den Keizer ontzet te worden, ten uitterste toe, en wilden de zelve niet over geven. Het wil by de nakomelingen geen geloof vinden, hoe groot een honger de belegerden leeden en uitstonden. Een pondt Rys was 'er zoo duur, datze ter naauwer

*Hongers-
nood.*

noodt voor een pondt zilvers te bekomen was; een pondt oud verrot leer wierd voor tien guldens verkocht, en het doode menschen-vleesch in 't openbaar, als verkens-vleesch, opgeveilt. De geene wierd voor goether-tigh geprezen, die een doodd lyk van zynen bloedverwant op straar, tot spyze voor anderen, ten besten gaf, die korts daar aan weer voor andere, na hun dood, lekkere dis-gerechten zouden verstreken.

Dit *Caifung* komt in een groote vlakte te leggen, aan de Zuid-zyde van de Geele Revier, die evenwel niet dicht voorby de Stadt stroomt; maar de Stadt is ontrent een uur verre landwaarts in van deze Revier gelegen. En aangezien het water van de Revier veel hooger leit als de vlakke, daar in deze Stadt gelegen is, zoo is langs heen voor deze vlakke een groote dyk van vierkante gehouwen steen gemaakt, om het overloopen der Reviere te beletten.

De Keizer eindelyk, die vernam dat de Stadt aan 't gypen was, en van dagh tot dagh, uit hongers-nood, in 's vyands handen moest vallen, sloeg mer een sterk Heir op wegh, om de Stadt t'ontzetten, en quam met zyn Leger voor den gemelden steenen dyk, in meening, om met het doorsteken van den zelve 't geheel vyands Heir te doen verdrieken en versmooren. Maar hier uit bleek welke ervaren Ingenieurs de Keizer in zyn Leger hadt, dewyl daar niet eens overflagh wierd gemaakt, dat ook het doorschietend water zoo hoogh kon oploopen, dat het niet alleen over de Stadt, maar ook over de hooge wallen der Stadt kon heenen stryken, en Stadt en Ingezetenen ten val slepen. Daar waren juist te dien ryde, in de Herfst, groote en zwaare slag-regens gevallen; invoegen de laege landen rondtom niet alleen blank lagen, maar de Revier was ook, door het van boven af komend water, zoo hoog gewossen, dat het tot boven aan den kant van den dyk stond, 't welk by menschen gedenken, ja schier nooit te vooren geschied was.

De Keizer, om tot zyn voorneemen te komen, deed onvoorzichtelyk

zoo

*De Stadt
Caifung
wordt met
water ver-
delgt.*

zoo een wyde openingh in den dyk maken, dat, in den tydt van weinigh uren, daar door zoo veel waters quam in storren, dat niet alleen het meeste Heir van den vyandt verdrong, maar ook de geheele Stadt onder water raakte, en met Inwoonders en al vernielt wierd; invoegen dat meer als over de drie maal honderd duizend menschen door dit instorten des waters te sucvelen, en deerlyk om 't leven quamen. En in dezer voege wierd deze heerlyke en voortreffelyke Stadt, die eertyds een woonplaats en Hof der oude Keizeren verstreckte, den negenden van Wyn-maand, des jaars zestienden hondert twee-en-veertig, met het omleggende land, in een poel en waterplas verandert. Door her sterk stroomen en instorten des waters wierden alle gebouwen, zoo Burgerlyke huizen, als Kerken, Torens en andere gevaarten, ten gronde gesloopt en om verre gehaalt. Boomen, die scheenen eeuwen te zullen verduuren, met wortel en al uit d'aarde gerukt, en over landen en akkers wegh gesleept; zulks deze Stadt met hare gebouwen zoodanig vernielt wierd, dat niets daar van over is gebleven. En schoon *Licungzus*, met dit verdrinken, een groot deel van zyn Heir quam te verliezen, zoo vond hy zich evenwel zoo machtigh, en hadt noch zoo een groot betrouwen van den Keizerlyken Throon te zullen bekleeden, dat hy zich met den tytel van Koning, door zyne gebroedzels en aanhangers, deed huldigen, en den naam van *Xunnang*, 't welk zoo veel als Gelukkig Koning op Neêduitsch te zeggen is, aannam.

Toen nu deeze nieuw-opgeworpen Koning het Landschap *Honan* onder zyn gehoorzaamheit gebragt, en d'Ingezetenen met rooven, stroopen, en plonderen ellendig gefoolt en geplaat hadt, trok hy met zyn gantsche macht daar uit, en quam terstondt weêr in 't Landschap *Xenfi* vallen. Hy viel in 't intrekken *Xigan*, d'eerste Hooft-stadt van dit Landschap, aan, en kreegh in 'r begin en d'eerste stormen wel eenig tegenweer van de bezetelingen, die daar binnen lagen, maar binnen den tydt van drie dagen de Stadt in zyn

geweld. D'Ingezetenen, die, na het uitstaan van verscheidene stormen, geen ontzet voor handen zagen, gaven zich vrywilligh op genade en ongenade aan dezen Roover over, die alle van hem by den lyve gehouden en gespaart wierden; maar de Stadt en de rykdommen der Burgers gaf hy zyne Krygs-knechten, tot loon van hunne bevochten zeege, ten besten, en verlof van drie dagen achter elkandre de zelve te plonderen. In deze Hooft-stad *Xigan* plantte hy daar na den stoel des oorloghs, en deed daar in allerlei voorraat van leestocht en krygstuig uit het geheele Landschap insleepen, eensdeels om het volk onder gehoorzaamheit te houden, en eensdeels om her Leger van den Sineesch Keizer alle levens-middelen t'onttrekken.

Eindelyk heeft hy ook, als hy nu niet meer aan 't bezit van 'r Ryk begon te twyffelen, en dat alreê in zyne gedachten had opgeslokt, den eertytel van Keizer aangenomen, en het geslacht, dat hy uit zyne Nazaten dachtte op te rechten, met een bevalligen en schoonen naam van *Thienxun* geheeten; 't welk zoo veel gezegt is, als Gehoorzaam aan den Hemel: want met deezen sierlyken naam, dien hy tot eenen dekmantel van zyne schelmstukken gebruikte, wilde hy zyne Krygs-knechten doen gelooven, dat de Hemel beslooten hadt, en des zelfs wille was, dat hy op den Throon des Ryks zou treden; en dat het Ryk hem van den Hemel gegeven wierd, om d'onderdanen van d'overgroote gierigheid des Keizers te verlossen, de quaade Landvoogden, die 't volk met onverdragclyke lasten geweldigh plaagden en afmatten, van kant, en eindelyk het Ryk aan rust en vrede te helpen. Met een zonderlinge drift van genegenheit en liefde t'hemwaarts namen d'opstendige Sineezen, die *Licungzus* van wyd en zyd gevolgt waren, dezen eertytel van Keizer aan, en schrepen daar in zeer groot behagen en welgevallen: want de Sineezen gelooven voor vast, dat de Hemel, door een zonderlinge voorzienigheid en bestiering, de Koninkryken aan dezen of geenen opdraagt, om bestiet te worden,

en

*De Overste
Licungzus
neemt den
tytel van
Keizer aan.*

*Ang-zus
zich
koning
gen.*

*overst
us.*

en niemandt door list of geweldt op eenen Koninklyken of Keizerlyken Throon kan verheven worden, die van den Hemel daar toe niet verkoo- ren is.

*Licungzus
regeert
zachtelyk.*

Hy handelde, op dat zyne werken en daden van zynen naam niet zouden verschillen, maar met elkandre overeen komen, zyn volk en gunstelingen zeer zachtelyk, en straffe de geene, die eenigh geweldt aanrechten, niet aan den lyve, maar met minnelyke woorden en deftige vermaningen. Alle de Sineefche Oversten, die hy bekomen konde, en hem niet wilden toevallen, deed hy om 't leven brengen, en d'oude Oversten, ter zake van hunne rykdommen en middelen, groote schattingen betalen. Alle schattingen, die, onder de regeering des wetrigen Sineefchen Keizer, de luiden tot het gebeente uitmergelden, schafte hy r'eenemaal af, zette in de Steden, van hem veroverd, d'oude Oversten af, en nieuwe weêr in de plaats, dien hy wel fcherpelyk belaste, datze de luiden niet trotzelyk noch wreed, maar met groote beleeftheit en meêwarigheid handelen zouden. En in dezer voegen wist deze Roover de gewesten, die hy met kleine moeite, en byna zonder een droppel bloeds te verliezen, veroverd had, onder zyn gezagh en gehoorzaamheit te brengen. Want by den gemeenen man was hy zonderling wel gewilt, ieder had geduurigh den mond vol van hem, en beminde de nieuwe wyze van heerschen.

*Voornaam-
ste oorzaak
van 't ver-
lies van 't
Sineefche
Ryk.*

Onder het opstaan van deeze twee gemelde Hooft-roovers, met hun ahang, die den Keizer en den Ryke geen kleine moeite en onrust brouwen, ontstond 'er ten Hoof een andere onlust en verwerring, die wel de grootste en voornaamste oorzaak van den ondergang van 't Ryk is geweest, en al weeligh wortelen en koolen onder de regeering van Keizer *Thienkius* geschooten hadt. Dit was het vuur van tweedragt, die d'Oversten onder en tegen elkandre voedden, als ook hunne jalouzie en haat over de groote macht en 't gezag dat zeeker Kamerling of Gelubde van den Keizer verkregen hadt: want niet alleen hadt de Keizer hem

met volkomen macht van te regeeren beschonken, en tot de hoogste waerdigheid in 't Ryk verheven, maar hy hield hem ook in plaats van zynen vader. Dan op deezen rrap van voorspoed wist hy zich niet wel met mate te houden, maar stelde zich al te verwaant en hoogmoedigh aan; want om beuzelingen en geringe oorzaken deed hy verscheidene perloonen, die de hoogste en waerdigste ampten bedienden, met de doot straffen, of zond hen in ballingschap buiten 't Ryk. Zwaarlyk deed hy ook de geene straffen, die hem door geene groot-brieven of woorden, of andere eer-tytlen en pluim-strykende woorden quam vleien; 't welk evenwel veel geweldigh tegen de borst stiet, dewyl icder wist van waar de man zyn oorsprong hadt, en in welk een slechten staat hy certyds geweest was. Hier door raakte deeze *Gueji* by vele in grooten haat, en zelf ook by den Prins *Zungchinus*, want hy ontzag zich niet tegen hem te kanten, en zou, had hy zulks kunnen te weegh brengen, beler hebben dat *Zungchinus*, als *Thienzius* zyne broeder zonder zoonen quam t'overlyden, niet op den Keizerlyken Throon verheven was geworden.

Uit dit werk ontstond een groote tweespalt en twist onder d'Oversten en Ryks-raden, zulks de zelve zich in twee gezinthen of factien verdeelden, die van tyd tot tyd zoo geweldigh in getal toenamen, en zoo weelige looten schooten, dat naauwliks eenigh voornaam persoon in 't gantsche Ryk gevonden wierd, die d'een of d'ander party niet begunstigde, en zyne tegenparty in 't ongelyk zocht te stellen: want d'een poogde den ander met alle zyne krachten van kant te helpen, en alle namenze tot dekmantel van hun doen, het welvaren van 't gemeen; hoe- wel in der daad het minste daar op gelet wierd. Alleen draaide het oogmerk van eenen ieder hier op uit, om hunne spits-broederen en aanhangers groot te maken, en hunne tegenstreevers in de grond te ryden. Wel zagen eenige verreziende luiden, dat deze onderlinge verdeeltheden, indien niet tydelyk daar in voorzien wierd, schier heden of morgen

morgen in een bloedige en openbare inlandschen oorlog zouden uitbersten, en 't Ryk 't onderste boven keeren; maar vonden geen middelen om den twist by te leggen en te slechten. Keizer *Zungchinus* bevltyigde en pynde zich wel ten uittersten om den brand van deezen oproer in zyn geboorte te smooren; dan als hy de vlam van deze tweespalt met geweld, en het straffen der aanhangers, zocht te dempen, ontfak hy het vuur der tweedraght noch felder, en verbitterde veel van de aanzienlykste Oversten, en Gelubden of Kamerlingen.

Want toen *Zungchinus* op den Ryksstoel was getreden, en aan 'r roer der regeering geraakt, deed hy d'aanhangers en vrienden van den gemelden *Guei* door 't gantsche Ryk vervolgen, en wel strengelyk straffen. Zelf deed hy *Guei*, die onlangs zoo groot een gezag by alle Grootten ten Hoof had, met een groot getal der geene, die met hem eene lyn trokken, om 't leven brengen; dat in deezer voegen, volgens een oude Sineesche gewoonte, toeging. De Keizer dan, om deezen *Guei* van kant te helpen, zond hem, onder schyn van de Keizerlyke Grafsleden zyner Voor-ouderen telaten bezoeken, en te zien of daar iets tot cieraad mogte aan ontbreken, op de reize. *Guei*, die deezen heerlyken last (gemerkt die van niemant dan van de voornaamste Ryks-raden verricht wordt) zeer gaerne en gewillig aanvaerde, begaf zich terstond, met een aanzienlyk gevolg van Gelubden, op weg; maar leerde wel haast ten welken einde hy uitgezonden was: want naauwliks was hy een myl of twee buiten de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* gekomen, of zag hem van zekren 's Keizers looper gevolgt en achterhaalt, die hem een goud doosje, daar in een zyde koorde lag, van 's Keizers wegen ter hand stelde, met last, om zich daar aan op te hangen; gelyk hy zulks ook aanstonds onvertzaagdelyk in 't werk stelde. En dus te sneuvelen word by de Sineezen voor een heerlyke dood geacht, en niemant zal licht, die eenigfins d'eere van zyn Geslacht ter herte gaat, deze strenge last afflaan of verwerpen.

Weinig rechtte de Keizer, met het ombrengen van deze *Guei* en zyn aanhang, uit; maar gaf oorzaak dat uit beide de oproerige gedeeltheden duizenden van verraders opstonden, die met de roovers heimelyk verstand begosten te houden, en zwoeren, hem dit ombrengen van zoo veele voorname perfoonen betaalt te zetten, gelyk ook aan d'uitkomstfe genoeg gebleeken is. De meeste Heiren, derhalven, die in 't veld voortaan gezonden wierden, om de roovers te keer te gaan, en tegens haar te vechten, quamen, zonder iets verricht te hebben, met groot verlies, reis op reis weêr t'huis; zulks nu 's Keizers zaaken van dagh tot dagh geweldig begosten te verloopen. Want alle de Kryghs-oversten, die de zyde van *Guei* begunstigten, waren op den Keizer en Ryks-raden geweldig gebeeeten, en verwaarloosden dikwils al wilens de gelegentheit van den vyandt aan te tasten, om door dit middel den Keizer en 't gantsche Ryk ten gronde te helpen.

Als *Licungzus*, die nooit in 't verspieden van 's Keizers zaken oog look, van dezen toestand der dingen verwittigt was, dachte hy nu dat het tydt was om de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, die dus geweldigh verdeelt, en overhoop lag, met zyn gantsche machr aan te tasten. Hy rukt dan met zyn gantsche Heir (na dat hy in 't Landtschap *Xensi* alle de veroverde Sterkten wel verzorgt hadt,) na 't Oosten, en komt met kleene mocite over de Geele Revier, die van niemant bewaart wierd. Dit over trekken had hem zeer licht en met weinig volk kunnen belet worden; gemerkt deze Revier tusschen de Landtschappen *Xensi* en *Xansi* met een groot geweldt van water komt affschieten; zulks het over trekken aldaar zeer gevaarlyk is; maar dewyl zich niemandt daar ontrent bevond, die hem in 't over trekken weêrstand kon bieden, raakte hy, zonder de minste afbreuk te lyden, daar over, en veroverde, ten eersten aanval, de heerlyke en groote Stadt *Kiangchen*, die dicht aan de Geele Revier, en aan de Zuid-zyde van 't Landtschap gelegen is.

De andere Steden, daar deze Roovers

Licungzus
breekt op.

vers met hun schrikkelijk Heir door trokken, gaven zich meê, zonder den storm te verwachten, vrywillig aan hem over: 't zy datze hier door den vyand rekkelyker dachten te vinden, en van hem genadiger gehandeld worden; of datze al meê een weêr-zin in 's Keizers bedryf gekregen hadden, en, na den aard van veele volken, na nieuwigheden, en veranderingen in de Regeering verlangden. Wat beter queeten zich d'Inwoonders van *Thaiyven*, (d'eerste Hooft-stadt van 't Landschap *Xanfi*) die, met mannelyke weêrstand te bieden, en verscheidene stormen af te slaan, den vyand ettelyke dagen, in het voortvaren van zyne zcege, verwylden en ophiielden. Daneindelyk wendden zich de Stedelingen, na den voorgang van hunne gebuuren, over de zelfste boeg, en gaven de Stadt aan de Roovers over; die hen dit tegenweêr bieden zuur dedden opbreken: want d'Oversten, die zich daar binnen bevonden, wierden alle om 't leven gebragt, en de Burgers op zwaarschattingen gestelt; hoewel de meeste ook in 't stormen en overgaan der Stadt ter neêr gesabelt waren.

Toen nu den Keizer *Zungchinus* verwittigt was dat de Roovers alreê over de Geele Revier getrokken waren, en in 't Landschap *Xanfi*, dat zeer na aan 't Keizerlyke Hof *Peking* leit, met hun Heir gevallen waren, deed hy een sterk Heir rer yl by een verzamelen, onder het beleit van eenen zynner opperste Veld-oversten, *Lius* geheeten, met last, van de Roovers in hunne aantocht slechts te sluiten, indien hy hen niet geheel en al kon uit den velde slaan en overwinnen. Maar dit machtige Leger rechte niet met allen uit; want zoo dra en quam het den vyandt niet onder d'oogen, of de meeste Kryghs-knechten verlieten hunne Vane, en liepen, zonder eed of eer te betrachten, tot den vyand over. Zoo geweldig speet dit den Oversten *Lius*, dat hy, op dit over loopen van zyn volk, terstondt den moed liet zinken, en zich zelven uit mistroostigheid aan een boom verhing. Het gerucht hier af vervulde terstondt de Hooft-stadt *Peking* met groote schrik, en be-

*Lius ver-
hangt zich
zelven.*

klemde het herte des Keizers zoo geweldig, dat hy besloot de Stadt te verlaten, en zich mer al zyn tilbare have na de Hooft-stadt *Nanking* te begeven; doch dit rieden hem zyne Ryks-raden en Oversten, zoo wel die hem trouw, als die hem ontrouw waren, wel ernstelyk af, en dat hy voor al te blyven had. De geene, die den Keizer, onder schyn van vrienden, ontrouw en vyanden waren, rieden hem tot blyven, om des te bequamer en lichter, eer het verraad aan den dag quam, hem aan de Roovers over te leveren; maar de geene, die het wel met den Keizer meenden, en hem trouwe gezworen hadden, rieden hem, tot 's Ryks heil en welvaren, het blyven aan. Want deze bragten by, dat her vluchten, en de Hooft-stadt, daar aan byna de gantsche behoudenis van 't Ryk hing, van zyne tegenwoordigheid t'ontblooten, de zaken van 't Ryk in groote verwerking zou brengen; den vyandt moed geven, en den onderdanen beneemen zou. Daarenboven maakten zy zich sterk genoeg om de Stadt, indien ieder eer en eed wilde betrachten, voor 's vyands invallen en stormen te kunnen beschermen, dewyl daar binnen een geweldige sterke Krygs-bezetting lag, en de Stadt van allerlei voorraat van leeftocht en krygs-tuigh rykelyk voorzien was. Zy stelden den Keizer ook te voeren, dat hy eensins zou terwysselen hebben, of d'Inwoonders van al d'andere Landschappen zouden zich met al hunne macht derwaarts vervoegen, als zy verstonden dat de Keizer zelfs de Stadt niet wilde verlaten, maar die tot den uittersten adem met zyne tegenwoordigheid bywoonen. Deze raad van de trouwe en ontrouwe raders, die hem wysselyk scheenen te raden, indien zulks slechts met een oprechte meening geschied was, werd by den Keizer voor zoo wichtigh geoordeelt, dat hy eindelyk besloot in de Stadt te blyven, en die tot den lesten druppel bloeds te beschermen.

De Roover *Licungzus*, hier-en-tusschen, die niet min schrandere van hersenen, als gaauw van handen was, nam boven zyne krachten ook de listigheid te baat, en zond een groot getal

*Den Keizer
wordt he-
vluchten
uit Peking
afgeraden.*

*Groote
figheit
de Roov-*

getal krygsknechten, die alle in vreemt en Sineesch gewaat gestookten waren, in de Hoofst-*Stadt Peking*. Dan op dat het bedrog niet aan den dagh zou komen, vaardighde hy hen niet teffens af, maar nu den eenen, en dan den ander. Den zommigen verzagh hy van geld, om aldaar heimelyk koophandel te dryven; maar anderen belaste hy datzekroegen opzetten zouden, of eenige andere neering van kleen belang doen, tertyd toe hy met zyn gantsche Heir voor de wallen van de *Stadt* zou gekomen zyn; en datze dan, met brand-stichten en andere listigheden, oproer in de *Stadt* te maken hadden. Wonder wel gelukte hem en zyne aanhangers dit bedrog, en wierd het zelve met zoo groot een stilte onder deze Roovers gedreeven, dat nooit het minste daar van quam uit te lekken, noch de Sineesche Keizer iets daar af te weten kreeg.

Maar met dit bedrog in de *Stadt* dus gebrouwen te hebben hield zich deze Roover niet vernoegt, nochte waande daar door zekerlyk tot zyn oogmerk te kunnen komen; zulks hy noch een grooter aanslag in 't werk stelde, te weeten, een heimelyke en verborgen handeling met de Oversten van den Krygs-raad, die zich met schoone woorden en hooge beloften aansfondts daar toe lieten verspreken. Want als deeze Oversten begosten te bemerken dat 's Keizers zaaken dagelyks ten achteren gingen en op 't heft liepen, hadden zy, naar men zeid, met den Roover *Licungzus* een verbond gemaakt, waar by zy zich verbonden, de *Stadt* aan hem, op beraamde tydt en uure, te zullen overleveren: dan wat hier van zy, en wat uitslagh deze handeling genomen heeft, is my niet gebleeken; maar wel dat de Roovers begosten van dien tydt af de *Stadt* met hun gantsche Heir te naderen, op hoop van daar binnen te raken. Daar lag, dat pas, een sterke Krygs-bezetting in de *Stadt*, en de wallen stonden rondtom bezet met een groote meenigte van grof geschut, dat de Keizer eenige dagen te vooren zelfs had wezen bezichtigen. Maar ter plaatze daar de Roovers (want de verraders binnen

de *Stadt* hadden hen wel duidelyk daar af verwittigt) ten storm trokken, deed dit grof geschut, gemerkt het maar met loos kruut en zonder koegels geladen was, geen voordeel; invoe-gen de bestormers, zonder schroom of eenigh gevaar, in den jate zestien honderdt vier-en-veertig, in Gras-maand, voor Zonnen opgang byna met hun gantsche Heir door zeeke poort, die hen verradelyk geopent wierd, in de *Stadt* trokken. Weinigh weêrstand kon tegen dit schielyk overrompelen de Krygs-bezetting bieden; want schoon de zelve den Keizer getrouw was, en haar ten uiterste pynde, en groote naer-stigheit aanwende, om de alreeds ingetrokkene verraders weder ter *Stadt* uit te dryven, zoo maakten daarentegen de boven gemelde ingesloopen Krygsknechten (daar onder zich ook een deel verraders bevonden, die met deze Krygs-knechten een onderling eed-gespan hadden gemaakt) t'elkens met voorbedachten opzet groote beroerten en oploopen in de *Stadt*: waar door alles zoodanig overhoop raakte, en zoo groot een ontfstelenis, verwoesting en neêrslag ontstond, dat niemandt wiste werwaarts hy zich te keeren, en met wien hy te doen had. Als *Licungzus* met dus een slinger-slagh, en zonder weêrstand te vinden in de *Stadt* was geraakt, trad hy als overwinner, en vergezelschapt met het puik zyns Heirs, midden door de verwoeste en gesloopte *Stad*, regelrecht na het Keizerlyke Hof, en veroverde dat (met hoe groot een weêrstandt eenige van 's Keizers getrouwste Gelubden, of Kamerlingen, in het bestormen zich daar tegen stelden) binnen weinig uren.

De vyand was nu alreê door de tweede Poort van 's Keizers Hof getrokken, zonder dat zyne Keizerlyke Majesteit (een vreemd en wonderlyk bedryf) ter wereldt iets daar af verwittigt wierd: want de Gelubden, die her doen en laten ten Hoof waren, en den Keizer aan den vyand verradelyk zochten over te leveren, wachtten zich wel van den Keizer het gevaar tydelyk bekend te maken; maar stelden, om hunnen slag wis te nemen, het waarschouwen zoo lang uit als hen op 't gevoeghlykste

doenlyk viel. Toen zy nu buiten vreeze waren, dat de Keizer het niet zou kunnen ontkomen, en wel wisten dat alle wegen van de roovers met drommen van krygs-knechten gestopt waren, traden zy tot den Keizer, ontdekten hem 't aanstaande gevaar, en rieden hem te vluchten, en Stadr en Hof re verlaten. De Keizer, die zich grootelijks over deze onverwachte tyding ontstelde, vroegh hen met groote verbaastheit, of 'er geen kans was (zoo vleide hem de hoope van 't leven) om de handen der roovers t'ontkomen; waar op deeze booswichten hem tot antwoord gaven, dat het met de Stadr, Hof, en hen allen omgekomen was, en de vyandt alreeds binnen de tweede poorte van 't Hof gekomen was. Zoo dra de Keizer deeze droevige tyding uit den mondt zynen Gelubden vernam, schreef hy eenen Brief met zyn eigen bloedt, en beschuldigde in den zelve zyne Gelubden, datze hem het verraad niet tydelyker ontdekt hadden; maar kende zyne onderdanen onschuldigh aan 't verraad: en verzocht op *Licungzus*, dat hy, dewyl de Hemel hem 't Ryk gegunt had, zynenthalve deeze meenedige en trouwlooze Gelubden met de strengste straffe achtervolgen wilde.

Naauwliks had hy dezen Brief geschreeven, of doorkam in zyne slaapkamer zyne dochter, die alreë huwbaar was, op darze niet tot schimp en spot van de roovers zou zyn. Waar op hy, om dit droevigh ongeluk niet lang te overleven, na den Tuin trad, en zich zelve aldaar met zyn eigen kouffeband aan een Pruim-boom verhing, en met dus droevig een uitgang zyn leven eindigde.

Deze Keizer *Zungchinus*, die veel regenspoeds, geduurende zyn regeering, geleeden had, en een zeer ongelukkig Vorst in alle zyn aanslagen was, word voor den laatsten Keizer van den Stam *Taiminga* gerekent: want schoon naderhand noch eenige andere Keizers (gelyk ons zulks terstondt breeder te verhalen staat) uit den zelve Stam gekooren zyn, zoo worden zy evenwel, van de Sineezen zelfs, onder de ranken en Keizeren van den Stam *Taiminga* niet gerekent; dewyl deze Keizers, na de doot van *Zungchinus*, nooit het gantsche Ryk, maar alleen zeeker gedeelte, bezeten hebben. En in dezer voegen is het geslacht, dat door den Roover *Chu* (de eerste grondlegger van den Stam *Taiminga*) opgerecht wierd, weër door eenen anderen Roover, *Licungzus*, vernietigt en gedempt.

De Keizer doorsteekt zyn Dochter, en verhangt zich zelve.

dempt. Dezen uitgang van zyn leven genoot deze Keizer, en dus jammerlyk raakte deeze Vorst uit alle zyne rykdommen, en machtigste Ryk des aardtbodems; en eindighde eindelyk alle zyne wellusten, met zich onder een slechten Pruim-boom te verhangen.

Op dit jammerlyk en deerlyk sneuvelen van dezen Vorst paste ik deze Vaerssen.

De vyand heeft de Stadt en't Landt al ingenomen

Eer dat de Keizer weet haar schrikelyk gewelt.

De wanhoop is zyn hoop: waar kan't een Vorst toe komen?

Hy zorgt niet die zyn zorg op valsche vrienden stelt.

's Keizers doot verwekte zoo groot een medelyden onder den oppersten Overste der Stad, dat hy zich niet waerdigh achte langer te leven; maar zich op de zelfste plaats meê aan eenen boom ophing. Het zelfste voorbeeld volghden ook de Keizerin, en eenige trouwe Kamerlingen, die liever dus elendigh wilden sneuvelen, dan levendig in 's vyands handen vallen. Endus verschaften nu die vermakelyke en heughelyke boomen, daar onder de Keizer, Keizerin, en andere Grootten zoo meenigmaal hunne rust plachten te nemen, en zich te vermaken, deerlyke en droevige treur-tooneelen. Gelyk het woeden en ombrengen van zich zelfs in 't Keizerlyke Hof, buiten de kerf, en alle menschelykheit te boven ging, alzo bragten zich ook in de Stadt duizenden van hooge en laege Persoonen, met in poelen en putten te springen, of, na 's Lands gebruik, zich aan een strop te verhangen, om 't leven. Want het word by de Sineezen voor eere, en een stuk van groote trouwheit gerekent, in dier wyze met den Keizer te sneuvelen; maar voor oncer en ontrouwheit, zich, op hoop van in 't leven te blyven, aan den vyand over te geven.

Roover op den stoel.
Middelerwyle deze droevige treur-tooneelen tegen de intreê van *Licung-zus* bereid wierden, om hem daar op

t'ontfangen, komt hy met een geweldige floet en drom van Krygs-knechten in 't Paleis stuiven, en steld zich ter zeet op den Keizerlyken Stoel. De spraak ging dat hy in 't eerst met groote verbaastheid en ontsteltenis zat, en naauwliks een woordt zonder stameren kon uit de mond laten gaan; invoe-gen het scheen dat deze plaats te waerdigh was, om van zoo eenen Roover bekleed te worden; en dat zulks tot een voorspellingh wilde strekken, dat zyn geluk haast uit zou hebben, en hy deezen Throon niet lang beheerschen zou.

's Anderen daaghs ging het op een woeden aan tegen het doode Lyk des Keizers, 't welk *Licung-zus* deerlyk mishandelde, en deed het aan kleene stukken kappen; nemende tot dekmantel van deezen gruwel-daadt, 's Keizers wreedheit, in 't mishandelen van zyne onderdanen by zyn leven. Quansuis als of deze Booswicht, en snoode Roover en Verrader, vry beter en bezadigder te werk had gegaan: daar het nochtans kennelyk was, dat hy duizenden van menschen om 't leven had doen brengen, en zoo veele Landen op 't deerlykste, met branden en rooven, verwoest.

Drie Zoonen had de gemelde Keizer *Zungchinius*, daar af d'oudste (na de Vader zich had omgebragt, en de Roover het Paleis en de Stadt in had) nooit weêr te voorsehyn is gekomen, sehoon deze Verrader groote weêr deed om hem levendig of dood in handen te krygen. Zommigen willen dat hy 't ontlucht was, en zich op 't Gebergte by d'andere Sineezen, die het noch voor den Keizer hielden, begeven had. Maar andere zeggen, dat hy aanstonds, na zyns Vaders doot, in een poel gesprongen was, en zich zelven verdrinken had.

Behalven dezen had de Keizer noch twee andere kleene Zoontjes, die jong van jaren waren, en levendig in des Roovers handen vielen. Deze twee jonge spruiten, die niets misdreeven noch misdaan hadden, wierden, uit last van deezen bloed-dorstigen geweldenaar, op den derden dagh zeer wreedelyk onthooft; 't welk groote deernis en

Twee kleene Zoontjes van den Keizer onthooft.

ontsteltenis door de gantsche Stadt veroorzaakte.

*De Roover
verandert
zijn zach-
ten aart in
wreedheit.*

Tot dus langh was 't woeden alleen maar byna tegen 't Keizerlyke Geslacht geschied; en scheen deeze Roover in 't begin zich eenigfins meelydigh tegen de gemeente te toonen, om misfchien des te minder weêrstand te vinden; maar nu, als hy 't hecht in de vuist, en de Stadt in zyn macht hadt, begon hy eerst zynen wreeden aart t'ontdekken, en dien dekmantel van meêdogentheit en minzaamheid, daar meê hy 't volk zoo lang verstrikt had gehouden, afte werpen. Voor eerst deed hy alle de voornaamste Oversten, onder schyn van iet gewichtigs met hen te willen verhandelen, in de Stadt by elkandre vergaderen. Deze slechte luiden, die door het gerucht van zyne goedaardigheid en meêwaarigheid d'oogen verblindt waren, begaven zich, zonder eenigh achterdenken of quaad vermoeden, derwaarts; maar zagen wel haast op wat moer het aangeleit was. Want na een weinigh wachters quamen ter plaatze, daar zy vergadert stonden, een groot deel van de snoodste en wreedste roovers, die de bloetdorftigheid ten oogen uit zagh, op hen aanvallen, en bragten de meeste met de schrikelykste en onverdragelykste pynen, die te bedenken waren, om 't leven: maar d'andere, die rykelyk hadden om in de beurze te tasten, kochten hun leven met groote sommen gelds vry.

Daarna gaf deze Roover zyne Krygsknechten, die hem zoo trouwelyk overal hadden bygestaan, deze heerlyke en schar-ryke Stadt ten besten, om die uit te plonderen; 't welk met zoo een overgroote wreedheit, en alle vonden van de snoodste moerwilligheden volbraght wierd, dat den Inwoonders noch de haiten te berg stonden als zy daar aan begosten te denken.

Onder veel andere Oversten, die hy gevangen had gekregen, bevond zich ook zeker stok-oud man, met naame *Us*, wiens zoone, *Usanguejus* geheeten, het opper-gezagh van 't gantsche Sineefche Leger, dat op de grenzen van *Leaotung* tegen de Tarters te vel-

de lag, aan bevoolen was. De Roover *Licungzus*, die niet duisterlyk bespeurde, dat *Usanguejus* hem met zyn Heir groote afbreuk zou kunnen doen, dreigde deezen ouden man wreedelyk, en met d'onverdragelykste pynen te zullen doen sterven, indien hy zynen zoone niet aanstondts belaste en dwong (want groot gebiedt en gezagh hebben d'Ouders in *Sina* over hunne kinderen) zich met zyn Heir derwaarts te vervoegen, en aan hem den eed van getrouwigheid te doen. Deeze weldaadt beloofde hy hen met groote geschenken en waerdigheden te beloonen, en dat zyn zoone, als ook hy, indien hy zoo lang in 't leven bleef, geen kleen gedeelte van 't Ryk, zoo hy dat geheel quam te veroveren, zouden hebben. De stok-oude *Us*, op hoope van vry te raken, en verblindt door deze groote en hooge beloften, schreef hier op aan zynen zoone eenen Brief, die op deezen zin uit quam: *Door d'Aarde, den Hemel en 't Noodlot, kunnen de veranderingen en wisselvaligheden, die wy in deze wereldt aanschouwen, te weegh gebragt worden. Ik doe u dan, ó Zoone, verwittigen, dat de Keizer Zungchinius en de beerfchappy van 't geslacht Taiminga ten gronde gedempt zyn. De Hemel, die alles rechtvaerdiglyk uitwerkt, heeft het Ryk aan Licungzus overgegeven. Het is noodwendigh dat wy ons na den tydt schikken, en van de nood een deugt maken, indien wy alle ongevallen en een wreede dood willen ontgaan, en de gunst en milddadigheid van Licungzus genieten. Hy belooft u met een Koninklyke waerdigheid te willen beschenken, en alle eere en vriendschap te betoonen, indien gy zyne zyde wilt volgen, en hem met u volk bulde zweeren en voor Keizer erkennen. Aan uw toezeggen hangt myne behoudenis, en gy kunt my nu sparen of om 't leven brengen. Overleg by u zelven, hoe veel gy aan den geenens verplicht zyt die u 't leven gegeven heeft.*

Usanguejus, die zich grootelijks over dit schryven beledight vond, en aan den Sineefchen Keizer by eede verplichtkende, antwoordde zynen Vader met weinigh, doch diep-inkervende woorden,

*Us schryft
aan zynen
zoone.*

*Antwoord
van Usan-
guejus aan
Us.*

den, in dezer voegen: *Ik ken hem voor mynen Vader niet, die den Keizer niet getrouw wil zyn. Hebt gy de trouw, die gy den Keizer schuldig zyt, vergeeten, wie zal my kunnen berispen, indien ik ook de gehoorzaamheit, die ik aan u schuldig ben, vergeete. Veel liever heb ik te sterven, dan eenen Ryks-verrader ten dienste te staan.*

Naauwliks had *Usanguejus* deezen brief aan zynen Vader afgevaardigt, of hy zond aanstonds een Gezandt aan den Tartarischen Monarch, met verzoek van hulp en bystandt tegen den Roover *Licungzus*, die 't Sineefche Ryk zoo onrechtvaardiglyk zocht te bemachtigen. En om de Tarters des te gewilliger tot den optocht op te hitzen, beloofde hy hen een groote meenigte fyn Lynwaat, zyde Lakenen, Gout, Zilver, en een groot getal schoone jonge meiskens, daar in de Tarters, dewyl zy daar schaars van voorzien zyn, en veel meer man- als vrouw-volk hebben, groot vermaak scheppen. De Tarter, die lang op dus een gelegenheit geloert had, en de zelve nu geensins wilde verzuimen, slaat hem den koop toe, met toezegging van met een groot getal Krygs-knechten, die in de bezettingen van *Leaotung* lagen, hem by te komen. En het leed ook niet lang aan, of hy sloegh met een Heir van tachtigh duizend mannen op wegh, na de plaats daar *Usanguejus* met zyn Heir zich gelegert had, dien hy aldus aansprak: *Om in onze verwinning niet te mogen te leur gestelt worden, zoo acht ik oorbaar, en rade u wel ernstelyk, dat gy alle uwe Krygs-knechten gebied Tartarische kleederen en mutzen te dragen, en't hair te korten, op dat de Roover, door deze krygs-streek bedrogen, ons alle voor Tarters aanziet: want uit myn Ryk, om de verre gelentheit, en gestroottheit van myn volk, dat wyd en zyd in bezetting leit, kan ik u ter yl zoo groote hulp-troepen niet toe-vaerdigen.*

Usanguejus, dien de lust en begeerte van wraake te nemen d'oogen en 't herte geweldig verblind had, bewillighde den Tarter alles in wat hy op hem verzocht, zonder te overdenken of r'overwegen, dat hy Tygers,

volgens het spreekwoordt det Sineezen 'zels in 't Ryk bragt, om Honden daar uit te jagen. Dit onderling handelen, en toerusten ten stryde tegen *Licungzus*, ging in zoodanig een stilte niet toe, of hy kreegh wel haast kundschap van hun voornemen en toelegh; ook leed het niet lang aan, dat de Tarters, gevolgt van *Usanguejus* en zyn heir, quamen aantrekken; 't welk zoo groot een schrik onder den Roover braght, dat hy, zonder weêrstandt te durven bieden, de Hooft-stadt aanstonds op dit gerucht verliet, en de zelve zoo licht overgaf als hy die verovert hadt. Dan in 't uittrekken verzag hy zich wel van al 't kostelykste en dierbaarste, dat uir alle gewesten daar binnen gesleept was: hy roofde en nam ook weg alle de rykdommen van 't Paleis, en begaf zich met zyn gantsche aanhang na 't Landtschap *Xensi*, en plantte zynen Stoel in de Hooft-stadt *Sigan*, daar wel eer 't Hof en de Stoel der oude Keizeren was geweest. Zoo een groote meenigte van de voornaamste rykdommen en allerlei kostelykheden wierden uit dit *Peking* door dezen Roover en zyn aanhang met Wagens, Paerden, Kameelen en andere last-dragende beesten wegh gesleept, dat volle acht dagen daar meê door liepen, hoewel de schielyke overval der Tarters en haastigheidt hen dwong noch veel dingen te laten staan, die zy niet met zich op wegh konden nemen. En in dezer voegen wierden de overgroote rykdommen van Gout, Zilver, en andere dierbare kostelykheden, die zestien Keizerlyke ranken van den Stam *Taiminga*, zedert twee hondert en tachtig jaren, aldaar vergadert hadden, verstroot en wegh gevoert. Dan in het vluchten met de roof werd de Roover van den Tarter achterhaalt, en van al deze r'zamen geschraapte rykdommen (die *Licungzus* in 't weg spoeden geen kleen belerzel gaven) berooft. Maar wel wachte zich de Tarter van over de Geele Revier te trekken, om de Hooft-stadt *Peking*, die alreê vol schrik en aan 't deizen was, niet quyt te gaan. De Tarters, den Roover dezen buit dus afgezet hebbende, begaven zich na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, alwaar de Sineezen, zonder cenige

De Roover vlucht uit Peking met de rykdommen van 't Paleis.

ontsteltenis door de gantsche Stadt veroorzaakte.

De Roover
verandert
zyn zacht-
ten aart in
wreedheit.

Tot dus langh was 't woeden alleen maar byna tegen 't Keizerlyke Geslacht geschied; en scheen deeze Roover in 't begin zich eenigfins meelydigh tegen de gemeente te roonen, om misschien des te minder weêrstand te vinden; maar nu, als hy 't hecht in de vuist, en de Stadt in zyn macht hadt, begon hy eerst zynen wreeden aart t'ontdekken, en dien dekmantel van meêdogentheit en minzaamheid, daar meê hy 't volk zoo lang verstrikt had gehouden, af te werpen. Voor eerst deed hy alle de voornaamste Oversten, onder schyn van iet gewichtigs met hen te willen verhandelen, in de Stadt by elkandre vergaderen. Deze slechte luiden, die door het gerucht van zyne goedtaardigheid en meêwaarigheidt d'oogen verblindt waren, begaven zich, zonder eenigh achterdenken of quaad vermoeden, derwaarts; maar zagen wel haast op wat moer het aangeleit was. Want na een weinigh wachters quamen ter plaatse, daar zy vergaderd stonden, een groot deel van de snoodste en wreedste roovers, die de bloetdorftigheidten oogen uit zagh, op hen aanvallen, en braghten de meeste met de schrikelykste en onverdragelykste pynen, die te bedenken waren, om 't leven: maar d'andere, die rykelyk hadden om in de beurze te tasten, kochten hun leven met groote sommen gelds vry.

Daarna gaf deze Roover zyne Krygsknechten, die hem zoo trouwelyk overal hadden bygestaan, deze heerlyke en schar-ryke Stadt ten besten, om die uit te plunderen; 't welk met zoo een overgroote wreedheit, en alle vonden van de snoodste moetwilligheden volbraght wierd, dat den Inwoonders noch de haren te berg stonden als zy daar aan begosten te denken.

Onder veel andere Oversten, die hy gevangen had gekregen, bevond zich ook zeker stok-oud man, met naame *Us*, wiens zoone, *Usanguejus* geheeten, het opper-gezagh van 't gantsche Sineefche Leger, dat op de grenzen van *Leaotung* tegen de *Tatters* te vel-

de lag, aan bevoolen was. De Roover *Licungzus*, die niet duisterlyk bespeurde, dat *Usanguejus* hem met zyn Heir groote afbreuk zou kunnen doen, dreigde deezen ouden man wreedelyk, en met d'onverdragelykste pynen te zullen doen sterven, indien hy zynen zoone niet aanstonds belaste en dwong (want groot gebiedt en gezagh hebben d'Ouders in *Sina* over hunne kinderen) zich met zyn Heir derwaarts te vervoege, en aan hem den eed van getrouwigheidt te doen. Deeze weldaadt beloofde hy hen met groote geschenken en waerdigheden te beloonen, en dat zyn zoone, als ook hy, indien hy zoo lang in 't leven bleef, geen kleen gedeelte van 't Ryk, zoo hy dat geheel quam te veroveren, zouden hebben. De stok-oude *Us*, op hoope van vry te raken, en verblindt door deze groote en hooge beloften, schreef hier op aan zynen zoone eenen Brief, die op deezen zin uit quam: Door d'Aarde, den Hemel en 't Noodlot, kunnen de veranderingen en wisselvaligheden, die wy in deze wereldt aanschouwen, te weegh gebragt worden. Ik doe u dan, ô Zoone, verwittigen, dat de Keizer *Zungchinus* en de heerschappy van 't geslacht *Taiminga* ten gronde gedempt zyn. De Hemel, die alles rechtvaerdiglyk uitwerkt, heeft het Ryk aan *Licungzus* overgegeven. Het is noodwendigh dat wy ons na den tydt schikken, en van de nood een deugt maken, indien wy alle ongevallen en een wreede dood willen ontgaan, ende gunst en milddadigheidt van *Licungzus* genieten. Hy belooft u met een Koninklyke waerdigheidt te willen beschenken, en alle eere en vriendschap te betoonen, indien gy zyne zyde wilt volgen, en hem met u volk hulde zweeren en voor Keizer erkennen. Aan uw toezeggen hangt myne behoudenis, en gy kunt my nu sparen of om't leven brengen. Overleg by u zelven, hoe veel gy aan den geenem verplicht zyt die u 't leven gegeven heeft.

Usanguejus, die zich grootelijks over dit schryven belcedight vond, en aan den Sineefchen Keizer by eede verplicht kende, antwoordde zynen Vader met weinigh, doch diep-inkervende woorden,

Us schryft
aan zynen
zoone.

Antwoord
van Usan-
guejus aan
Us.

den, in dezze voegen: *Ik ken hem voor mynen Vader niet, die den Keizer niet getrouwd wil zyn. Hebt gy de trouw, die gy den Keizer schuldig zyt, vergeeten, wie zal my kunnen berispen, indien ik ook de geboorzaamtheit, die ik aan u schuldig ben, vergeete. Veelliever heb ik te sterven, dan eenen Ryks-verrader ten dienste te staan.*

Naauwliks had *Usanguejus* deezzen brief aan zynen Vader afgevaardigt, of hy zond aanstonds een Gezandt aan den Tartarischen Monarch, met verzoek van hulp en bystandt tegen den Roover *Licungzus*, die 't Sineesche Ryk zoo onrechtvaardiglyk zocht te bemachtigen. En om de Tarters des te gewilliger tot den optocht op te hitzen, beloofde hy hen een groote meenigte syn Lynwaat, zyde Lakenen, Gout, Zilver, en een groot getal schoone jonge meiskens, daar in de Tarters, dewyl zy daar schaars van voorzien zyn, en veel meer man- als vrouw-volk hebben, groot vermaak scheppen. De Tarter, die lang op dus een gelegenheit geloerr had, en de zelve nu geens wilde verzuimen, slaat hem den koop toe, met toezegging van met een groot getal Krygs-knechten, die in de bezettingen van *Leaotung* lagen, hem by te komen. En het leed ook niet lang aan, of hy sloegh met een Heir van tachtigh duizend mannen op wegh, na de plaats daar *Usanguejus* met zyn Heir zich gelegert had, dien hy aldus aansprak: *Om in onze verwinning niet te mogen te leur gestelt worden, zoo acht ik oorbaar, en rade u wel ernstelyk, dat gy alle wve Krygs-knechten gebied Tartarische kleederen en mutzen te dragen, en't hair te korten, op dat de Roover, door deze krygs-streek bedrogen, ons alle voor Tarters aanziet: want uit myn Ryk, om de verre gelentheit, en gestroottheit van myn volk, dat wyd en zyd in bezetting leit, kan ik u ter yl zoo groote hulp-troepen niet toe-vaerdigen.*

Usanguejus, dien de lust en begeerte van wraake te nemen d'oogen en 't herte geweldig verblind had, bewillighde den Tarter alles in wat hy op hem verzocht, zonder te overdenken of t'overwegen, dat hy Tygers,

volgens het spreekwoort der Sineezen, zelfs in 't Ryk bragt, om Honden daar uit te jagen. Dit onderling handelen, en toerusten ten stryde tegen *Licungzus*, ging in zoodanig een stilte niet toe, of hy kreegh wel haast kundschap van hun voornemen en toeleg; ook leed het niet lang aan, dat de Tarters, gevolgt van *Usanguejus* en zyn heir, quamen aantrekken; 't welk zoo groot een schrik onder den Roover braght, dat hy, zonder weêrstandt te durven bieden, de Hooft-stadt aanstonds op dit gerucht verliet, en de zelve zoo licht overgaf als hy die veroverd hadt. Dan in 't uittrekken verzag hy zich wel van al 't kostelykste en dierbaarste, dat uit alle gewesten daar binnen gesleept was: hy roofde en nam ook weg alle de rykdommen van 't Paleis, en begaf zich met zyn gantsche aanhang na 't Landtschap *Xensi*, en plantte zynen Stoel in de Hooft-stadt *Sigan*, daar wel eer 't Hof en de Stoel der oude Keizeren was geweest. Zoo een groote meenigte van de voornaamste rykdommen en allerlei kostelykheden wierden uit dit *Peking* door dezen Roover en zyn aanhang met Wagens, Paerden, Kameelen en andere last-dragende beesten wegh gesleept, dat volle acht dagen daar mede door liepen, hoewel de schielijke overval der Tarters en haastigheid hen dwong noch veel dingen te laten staan, die zy niet met zich op wegh konden nemen. En in dezzer voegen wierden de overgroote rykdommen van Gout, Zilver, en andere dierbare kostelykheden, die zestien Keizerlyke ranken van den Stam *Taiminga*, zedert twee hondert en tachtig jaren, aldaar vergaderd hadden, verstrooit en wegh gevoert. Dan in het vluchten met de roof wierd de Roover van den Tarter achterhaalt, en van al deze t'zamen geschraapte rykdommen (die *Licungzus* in 't weg spoeden geen klein beletzel gaven) berooft. Maar wel wachte zich de Tarter van over de Geele Revier te trekken, om de Hooft-stadt *Peking*, die alreê vol schrik en aan 't deizen was, niet quyt te gaan. De Tarters, den Roover dezen buit dus afgezet hebbende, begaven zich na de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, alwaar de Sineezen, zonder eenige

De Roover
vlucht uit
Peking met
de rykdom-
men van
't Paleis.

eenige weêrstand te bieden, voor hen de Poorten openden, en gewillighlyk in lieten. En door dit middel, en in deezer wyze, raakten de Tarters aan 't Ryk *Sina*, daarom zy zoo veele eeuwen den oorlogh met de Sineezen gevoert hadden.

En hoewel de Tarterfche Koningh *Zungteus* terftondt, 't geen aanmerkens waardig is, quam te sterven, zoo dra de Tarters in 't Ryk vielen, zoo hielden zy evenwel niet op van hunne zeege te vervolgen, maar arbeidden vast met list en bedrog de herten der Sineezen te winnen en op hunne zyde te krygen. Want schoon met de doodt van *Zungteus* de zaaken der Tarters eenigfins verachterden, zoo was hen evenwel, door zyn ingeboorne schrandtheit en kloek beleid, de wegh geopent, waar door zy met kleene moeite het gantsche Ryk zagen te veroveren. Hy liet een Zoontje van zes jaren na, dat hy, op zyn dood-bedde, tot navolger van 't Ryk verklaarde, en beval daarenboven zyne broeders, datze, dezès kinds halven, 's Ryks zaaken wel zouden gade slaan, en alles wyffelyk bestieren. D'oudste deezer broederen kreegh het bewint der zaaken, en de voogdye over dit zesjarigh Zoontje, die ook alles, tot verwondering van alle Europifche Vorften en Koningen, zeer trouwelyk verrichtte, en groote dingen uitwerkte.

Usanguejus
zoekt de
Tarters
uit *Sina*
te krygen;

Na dit beloop der dingen, en 't verdryven van den Roover *Licungzus*, zocht *Usanguejus* het naafte Koninkje uit den geflachte *Taiminga* weêr op den Sineefchen Throon te helpen. Hy dan, om dit op 't gevoeglykste te kunnen uitwerken, bedankte de Tarters zeer hoogelyk voor hunne trouwe dienften, verhefte hunne kloekmoedigheid ten Hemel, die zy, in 't uildryven van den Roover *Licungzus* uit *Sina*, getoont hadden. Na deze Lof-rede bood hy hen de beloofde Gefchenken aan, met verzoek, om, na het aanvaerden der zelve, uit den Ryke *Sina*, en na Tartarye te willen trekken, en voortaan het oude ongelyk, daar over zy zich nu genoeg gewroken hadden, te willen vergeeten. *Usanguejus* kreeg op dit zyn verzoek een heel ander antwoord van de Tarters

als hy zich ingebeeld had: want deze, die al lang te vooren hun antwoord op dit verzoek hadden vervaerdigt, antwoordden hem in dezer voege:

Het duukt ons, 't en zygy het anders maar dan
geraden vind, noch veel te vroegh, om laan zy
van u, en uit het Ryk Sina te fcheiden. hem listig *af.*

Het ingewand des Ryks is van Roovers
noch niet gezuivert; maar noch groote-
lyks daar mee befmet. Gy kond zelfs
overwegen wat groot onheil u over 't
hoofst hangt, dewyl de Roover Licung-
zus nu den Keizerlyken Stoel in Sigan,
de Hooft-stadt van 't Landschap Xenfi,
beeft geplant. Wy hebben de fchriken
vreeze onder dezen Verrader gebragt;
word hy van ons vertrek verwittigt, hy
zal met grooter macht het Ryk op nieuw
in onrust zoeken te helpen, en geheel en
al veroveren; doch dan zal de verre ge-
legentheit der plaatzen ons beletten uw
zoo fchielik byftandt te kunnen toevaer-
digen. Weshalven is het beter dat we nu,
voor ons vertrek, eerft de Ryks-roovers
tot den wortel uitroeyen, en u een gerust
en vreedigh Ryk overleveren, op dat
uwen nieuw gekooren Koning des te wei-
niger weerstands vinde. Wilt om de be-
loften, die gy aan ons gedaan hebt, niet
eens denken; want die zyn by u zoo wel
als by ons bewaart. Dan zoo gy, tot
welkaren van 't Ryk, iet wilt uitrech-
ten, trekt gy met een groote macht van
Sineezen en Tarters op Licungzus aan,
en zoek dien in de Hooft-stadt Sigan te
verneftelen. Wy zullen met d'overige
macht der Tarters de Roovers uit het
Landschap Xantung doen ruimen; en
dus doende zal het gantsche Ryk gezuiv-
ert worden, en in rust en vrede raken.
Usanguejus, die hun toelag en listige
streeken niet bemerkte, of zich zoo ge-
liet, om hen niet te vertoornen, bewil-
ligde eindelyk in hun voorflag, en stond
hen toe in 't Ryk te blyven.

De Tarters, eer zy, op het verzoek van *Usanguejus*, met hun Heir in *Sina* trokken, om den Roover *Licungzus* daar uit te dryven, hadden eenige van de haare na hun eigen en de omleggende Landen gezonden, om op het haastighste een groote macht van volk te preften, tot het veroveren van 't Sineefche Ryk. Dan geen geweldt gebruikten de Tarters op de Sinee-

Sineezen, maar streelden hen vast met liefstalige en listige woorden, zoo lang deeze macht uit *Tartarye* niet aangekomen was. Middelerwyl dit dus vast aansloerde, quamen de uitgezondene Tarters, met een groote macht van Tarters, uit de Ryken *Niuche* en *Niulhan*, als ook uit West *Tartarye*, en uit Oost *Yupi*, (welke Ryken alle aan d'Oost-zee en boven *Jupon* gelegen zyn) en braghten ook met zich het zesjaarg Zoontje van hunne overleden Koning *Zungteus*; invoegen zy toen eerst klaarlyk deeden blyken, datze na het Sineesche Ryk dongen, en dat begeerden. En naauwliks haddenze met hunne gantsche macht den voet in *Sina* gezet, of zy riepen het zesjaarg kind voor Keizer van *Sina* uit, gaven hem den naam van *Xunchi*, en noemden het Keizerlyke Geslacht, dat onder hem zyn begin zou nemen, *Taicung*. Dit kind, dat noch tegenwoordigh den Sineeschen Throon bekleed, en nu ontrent den ouderdom van negen-en-twintigh jaren heeft, zette zich met een zonderlinge stemmigheit en majesteit, die hem ten oogen uit zag, op den ouden Ryks-stoel, dien weleer voor twee eeuwen zyne volken bezeten hadden. Deze jonge Vorst, dus in volle kracht gezeten, hief in tegenwoordigheit van zyne Oomen en naaste bloedverwanten, en al de zyne, met een mannelyke en geen kinderlyke reden, aldus aan: Uw geluk en deugt, en niet de myne, heeft my, lieve en strydbare Oomen, en gy myne andere Princen, deze standvastigheit gegeven, die gy in my ziet, en daar meê ik tegenwoordigh dezen Throon betreê. De veiligheid en zekerheit, daar meê ik op dezen Throon zit, zal ons zoo veel goeds te vooren spelen, als de vreeze en beschroomtheit van *Licungzus* quaad en onheil te vooren spelde. Gy aanschouwt hier d'eerstelingen en beginfelen, die het veroveren van 't Ryk alreê verschaft heeft. Dan ik houde my wel verzekert, dat gy in deugt en kloekmoedigheit zoodanig uitmunt, dat ik van nu af vertrouw meester van geheel *Sina* te zyn, ja, de geheele werelt niet alleen verwonnen, maar ook verzeekert ben te hebben. Tot loon van uwe trouwe

diensten en deughden (hoewel die na waardye niet te beloonen zyn) zal ik u met de rykdommen van 'r veroverde Ryk en Koninklyke waardigheden beschenken en vereeren. Ieder quyte zich derhalven vroomelyk en stryde dapper. Met groote verwondering wierd deeze reden van een zesjaarigh kindt van de gantsche vergadering aangehoort, en het gantsche Hof stond daar over als opgetoogen en tot stommens verwondert; invoegen een ieder uitborst, *Dat de Hemel en noodlot dit kind tot Keizer verkooren had*. Ten zelve dage nam dit kind zynen oudsten Oom, na 't gebruik der Tarters, voor zynen Vader aan; zulks hy van dien tyd af van de Tarters met den tytel van *Amaban*, (de Sineezen zeggen *Amavang*.) 't welk in de Tartersche tale 's Konings Vader betekent, genaemt wierd. Dezen wierd van hem ook het hoogste en opperste bewint des oorlogs aan bevolen; daar in hy zich zoodanig wist te quyt en te dragen, dat de Tarters hem voornamelyk voor 't bezit van 't Ryk hebben dank te weten: want hy muntte niet alleen uit in wyze raadslagen en voorzichtigheit, maar ook in dapperheit en getrouwigheit; invoegen de schranderste en wyfste der Sineezen over zyne raadslagen en redenen verwondert stonden. Hy was daarenboven beleef, minzaam en rechtvaerdigh; waar door hy de herten der Sineezen zonderling wist te winnen en op zyne zyde te krygen. Niet weinigh hulp hier toe de gunst en vlyt der Sineesche Oversten, die, (gelyk te vooren alreê verhaalt is) om den toorn en gramschap van den Sineeschen Keizer t'ontgaan, zich op de zyde der Tarters begeven hadden, en hunne Landsluiden, tegens ced en trouw, daar meê zy aan hun Vaderlandt verplicht waren, met schoone woorden en hooge beloften tot afvallen zochten te brengen.

Op den zelven dag wierden ook, uit last van den nieuwen Keizer en *Amavang*, eenige Regimenten Tarters aan *Usanguejus*, die na 't Landschap *Xensji* was getrokken, om *Licungzus* op te slaan, met bezegelde brieven gezonden; waar in hy door den Keizer Koningh *Pingsi* (dat zoo veel als een bevree-

diger van het Westen beteekent) gemaakt wierd; en zou tot zyn Hof de Hooftstad *Sigan*, in't Landschap *Xenfi*, hebben; doch, tot erkentenis van onderdanigheid, jaarliks aan den Keizer schattingen brengen. Dezen streek had *Amavangus* bedacht, om *Usanguejus*, die veel te weeg kon brengen, en de zaaken der Tarters in verwerring helpen, te vernoeuen, en des te beter op hunne zyde te krygen. *Usanguejus*, die van den Sineefchen Keizer nooit zoodanig een ampt zag te verwachten, en de Tarters met zoo een groot Heir op hem aan komen, dat hy geen kans noch middel zag om hen weêrstandt te kunnen bieden, breekt zyn trouw, die hy tot dus lang behertigt had, ontfangt de nieuwe eere, en erkent den Tarter voor rechtmatigen Keizer van *Sina*.

Usanguejus
valt den Sineezers af.

En in dezer voegen wierd de geene, die een weinig te vooren, tot bescherming der Sineezers, tegen de roovers te velde trok, gedwongen en genoodzaakt tegen de Sineezers, en zyne eigen Landsluiden, te vechten, en met de Tarters het Ryk *Sina* te helpen veroveren. *Usanguejus*, die een srydbaar Prins was, heeft, met bystand der Tarters, zeer lichtelyk de roovers uit het Landschap *Xenfi* verdrceuen, en daar na zyn Hof, uit last van den Keizer, in de Hooft-stadt *Sigan* gaan houden. En dus verhieuen de Tarters dezen Heer, die zoo menig maal tegen de Tarters te keer was gegaan, en hen groote afbreuk had gedaan, tot de hoogste eere en waardigheid; doch benamen hem alle bedieningen van krygs-zaken; wel wetende wat zoo een ervaren Veldt-overste, indien Fortuin de voet den Tarters quam dwers te zetten, in tydt en wyle zou kunnen uitrechten.

Wat uitgang den Roover *Licungzus* te beurt is gevallen heeft niemand ooit kunnen vernemen, noch te weten krygen; maar wel dat zyn gantschen opstendigen hoop, en krygs-macht, van *Usanguejus* verrast en ter neer gehouwen wierd. Eenige willen dat hy van *Usanguejus* in een gevecht van kant geholpen wierd; hoewel hy nooit lewendigh of doodt weêr te voorschyn is gekomen.

D'andere Tarters, die, volgens het besprek van *Usanguejus*, na *Xantung* en *Peking* mer hunne heirkrachten waren getoogen, veroverden deze Landschappen in korten tydt zonder slag of stoot, en versterkten hunne Legers geweldig met Sineefche Oversten en Krygs-knechten, die by heele troepen, dewylze zeer vriendelyk ontfangen wierden, tot hen quamen over loopen. Want zy gaven eenen ieder, zonder onderscheid, verlof van hunne Vriendels te volgen, zelfs ook hunne overwonnelingen, indienze slechts maar hun hair na de Tartersche wyze wilden laten scheeren, en als de Tarters gekleed gaan. Ook lieten de Tarters zich hier aan zoo veel gelegen leggen, datze het zelfste wel uitdrukkelyk door't gantsche Ryk opentlyk, en op straffe van hoog verraat, deden afkondigen; een werk dat de Tarters, in't bevorderen van hunne zeege, dikwils geen kleen beletzel veroorzaakt heeft; gemerkt de Sineezers te dien tyde met hun hair groote hovaardye bedreeven, en toen heftiger, tot behoudenis van't hair, dan van't Keizerryk en hunnen Keizer, vochten; invoegen duizenden liever hun geheel hoofd, dan het bloot hair, te verliezen hadden.

Tarters
krygen
grooten
aanhang.

In dit veroveren der Steden en Landen ging het den Tarters zoo geweldig voor de wind, datze, binnen den tydt van een jaar, vier Noordtsche Landschappen, als *Peking*, *Xanfi*, *Xenfi* en *Xantung*, (zonder *Leaotung* daar onder te rekenen) onder hunne gehoorzaamheit en geweldt braghten. Dan een wonderlyke streek en vond van herten te winnen stelde ook de Tarter, in't veroveren van al deeze plaatsen, in't werk: want d'oude wyze van de Sineefche regeering hield hy in wezen, nochte bragt daar in geene verandering, en, daar over men zich noch meer heeft te verwonderen, liet de bestiering der Steden en Landschappen in handen der Sineefche Philosophen, die de zelve te vooren bedient hadden. In het onderzoeken der Geleerden, daar af op pag. 24. gesproken is, wierd ook geene verandering gemaakt, maar doorgaans de zelfste zwier en orde gehouden, 't welk niet

De Tarters
maken geen
verandering
in de
regeering.

niet min listig als wysselyk van de Tarters was aangelcit: want dewyl zy dus d'Inboorlingen, en luiden die zy zelfs verheven hadden, met de heerschappye lieten geworden, zoo begosten de Sineezen de Tarters met zonderlinge gunst en vriendschap te bejengen. Alleen behielden de Tarters het bewind en opper-gezag der Krygszaken aan zich; hoewel zy ook de getrouwste Sineezen voor Oversten daar in gebruikten, en tot d'aanzienlykste Ampten bezigden. Zelf in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* wierd ook de zelfste orde der Ryks-raden onderhouden, en in de zes hooge Recht-banken, die van aller gehugen her onder de Sineefche Keizers geweest waren, alleen die verandering gemaakt, dat d'een helft der regeerende Perfoonen uit Tarters, en d'ander helft uit Sineezen zou bestaan.

Midlerwyle hadden de Landvoogden en Oversten van de Zuiderlyke Landschappen, (daar uit, met het opstaan van de Roovers, d'oproer eerst haren oorsprong genomen had) alsze de nood, daar in de Keizer stak, verstonden, groote hulp-troepen en krygs-benden by een vergadert, en waren alreë op den weg in 't aantrekken, om den Keizer met al hun macht te komen ontzetten en verlossen. Maar als zy's Keizers overlyden, en 't overgaan der Stad vernamen, deden zy alle hunne krygs-benden te rugh roepen, als ook alle de vaartuigen en schepen, daar in jaarliks d'ectwaren en andere nootzakelykheden na 't Keizerlyke Hof te *Peking* gevoert wierden. En niet lang leed het aan, of zy verstonden ook, hoe de Tarters in 't Ryk gevallen, en dat veroverd hadden; 't welk hen tot d'uiterste droefheit en verslagentheit bragt.

Zeer groot was ook de schrik en vreeze onder de Sineezen te *Nanking*, d'eerste Hooft-stadt van 't Landtschap *Nanking*: want de verbaastheid had de herten van deeze luiden der mate bevangen, darze niet wisten verwaarts zy zich te keeren hadden. Eindelyk schepten evenwel d'Oversten weërmood, en verkooren, na lang onderling beraadlaan, zekeren Koning, uit den geslachte *Taiminga*, tot Keizer, en

noemden hem *Hunquang*. Deze Vorst, die wel de naaste aan de Sineefche Kroon scheen te zyn, dewyl hy een zoons zoone van den Keizer *Vanlieus*, en neef van den Keizer *Zungchinius* was, had altyds zyn Hof in 't Landtschap *Honan* gehouden; maar zich nu, uit vreeze voor de Roovers, daar van daan na *Nanking* begeven, alwaar d'inwoonders hem met groote staaci en heerlykheit de Sineefche Kroon op zetten, met hoope, van war gewichtigs onder hem, dewyl hy een strydtbaar Vorst was, te zullen uitrechten. Naauweliks was hy tot den Keizerlyken Throon verheven, of hy zond eenen Gezandt aan de Tarters, met verzoek van vrede, en aanbieding van al de Noordsche Landschappen, die zy veroverd hadden. Dan de Tarters konden wel bevroeden waar op dit verzoek van vrede gemunt was; dewyl de Sineezen alleen maar zochten tyd te winnen, en 't oorlogh uit te stellen, tot datze weër nieuwe krachten van geldt en volk by een zouden vergadert hebben. Derhalven gaven de Tarters den afgezondenen Gezandt dit kort, doch bondigh antwoord: *Datze van een ander geensins wilden ontfangen 't welk hen zoo veel bleeds gekost had, en zy alreeds in hun geweld hadden. De Oversten, die den Keizer gekroont hadden, zouden hun beste doen om den zelven wel te beschermen: dat zy het gantsche Ryk of niet met allen wilden hebben, en ook niet eer de wapenen neêrleggen, voor datze tot hun lang gewenscht oogmerk gekomen waren.*

Midlerwyle de afgezondene Sineefche Gezandt dus onverrichter zaake vanden Tarter weder keerde, en beide de partyen zich vast ten oorlogh toerustten, verscheen in de Stadt *Nanking* zeker Jongeling, die zich uitgaf voor den oudsten Zoone van den Keizer *Zungchinius*, en dit zyn zeggen met geen kleene teekenen van waarheid scheen te bevestigen; ook hadden (t geen zyn zeggen noch meer geloof gaf,) veele Gelubden of Kamerlingen, die in 's Keizers Hof verkeert hadden, kennis aan hem. Dan *Hunquang*, die met de zucht van heerschen te zeer ingenoomen was, en de smaak van 't Ryk alreeds weg had, wilde hem,

De nieuwe Keizer be-geert vrede,

dat de Tart-ter afflaat.

De Zoon van Zungchinius komt tot Nanking.

Word ge-
vangen ge-
zet.

Waar door
de Sineefche
zaken ver-
achteren.

De Sineef-
chen vluch-
ten.

om niet uit de heerschappy en van den Throon te raken, nooit voor wettigen zoone van *Zungchinius* erkennen noch aannemen. Hy deed hem daarenboven gevangen nemen, om hem, als een verrader, te doen sterven, waar door deze nieuwe Keizer *Hunquang* by d'O-versten, die zich hier tegen stelden, en dezen Jongeling zyn zeggen geloof scheenen te geven, geweldigh in den haat raakte. Dit werk scheen groote oproer te zullen veroorzaken, en schoot de twist eindelyk zoo weeligh looren, dat de Tarters midlerwyle gelegenheid kregen van 't Landtschap *Nanking* te veroveren; waar in zy zeer weinig weerstand vonden, dewyl veele Oversten hem het inkomen niet beletten; maar in tegendeel, tot afbreuk van *Hunquang*, mer raad en daad zochten te styven. De Tarters quamen hier op terstond in het gebied van *Hoai-gan*, d'eerste Hooft-stadt van 't Landtschap *Nanking*, namen, zonder lang te zammelen, den Oosterlyken oever van de Geele Revier in, en voeren aanstonds met scheepen daar over; hoewel d'andere oever met zoo een groot getal Sineefche Krygs-knechten bezet stond, datze, zoo te zeggen, eenen dyk van hunne laerzen of schoenen zouden kunnen opgeworpen, en daar meê de Tartersche Ruitery het voort trekken belet hebben. Maar hier bleek de waarheit van het spreekwoord: te weten, dat de moed en dapperheit in den oorlog veel meer kan uitrechten dan de meenigte der Krygs-knechten: want naauwliks hadden zich de Tarters te scheep begeven, om over de Revier te trekken, of de Sineefche Krygs-knechten verlieten den oever van de Reviere, en liepen op de vlucht, als een deel Schapen, die den Wolf van verre zien aan komen. De Tarters, dus zonder weerstand te vinden, over de Geele Revier geraakt, vallen, mer het gros van hun Heir, in dat overtreffelyke Landschap *Nanking*, en veroveren en nemen alles wegh wat zy aan de Noord-zyde van de Reviere *Kiang* vonden leggen. Alleen bood het ryke en schoone *Jangcheu*, de zevende Hooft-stadt van 't Landtschap *Nanking*, een tydt lang weerstand, en deed meenige sterke uitval op de

Tarters; waar in ook een zoon van zeecker Tarters Koninkje te sneuvelen quam. In de Stadt was tot Overste gestelt van Keizer *Hunquang* zeker *Zuus Colaus*, die hem zeer getrouw was, en daar binnen met een sterke krygs-bezetting lag, om de Stadt ten uiterste te beschermen. Maar hoe trouw deze Heer, ten dienste van den Keizer en 'r Vadersland, zyn eer en eed betrachtte, en hoe mannelyk hy zich ter weer stelde, moest hy evenwel ten leiten voor het groot geweld der Tarters zwichten, en de Stadt laten veroveren. Alle de Krygs-knechten en Burgers wierden ter neer gehouwen, de huizen uitgeplondert, en de doode lyken daar na boven op de huizen (op datze door den stank, en her uitwaassemen der verrotte dampen, geen peest zouden veroorzaken) gelegd, en dus met de gantsche Stadt, en des zelfs Voorsteden, tot asche verbrand.

Geweldigh groeiden de Tarters hier in macht en moogentheit aan, en versterkten, met het veroveren van zoo veele plaatzen, grooteliks hunne Krygs-macht; ten anderen deed dit hunne krachten ook niet weinigh vermeerderen, dat de Krygs-oversten van andere Steden en Krygs-benden tot hen quamen overloopen, waar af de meeste hunne zelve ampten behielden, die zy onder de regeering van den Sineefchen Keizer bekleed hadden; de zommigen wierden ook tot hooger ampten en waerdigheden verheven, als zy ooit by den Sineefchen Koning gehadr, of te verwachten hadden. En dewyl de Tarter de geene, die vrywillig hem toeveielen, zeer beleest en vriendelyk bejegende, en in tegendeel de Steden, die hem weerstand booden, en zyne macht tegenstreefden, zeer wreedelyk handelde, zoo bragt hy hier door te weeg, dat een ieder, om de straffen en 't mishandelen t'ontgaan, het eerste omhelsde en verkoos; invoegen de Tarter door dit middel, zonder eenige moeite, alle de plaatzen, die in 't Noorden over de Revier *Kiang* zyn gelegen, onder zyn geweld en gehoorzaamheit bragt. Na het veroveren van deze plaatzen hield de Tarter zich niet stil, maar zocht zyn zeege te vervolgen, en voor eerst de Hooft-stadt *Nanking*, daar in eertyds

De Stadt
Jangcheu
wordt ver-
overt.

De Tarter
groeijen in
macht aan.

tyds de oude Sineefche Keizeren hun Hof plachten te houden, aan te tasten. Deze Stadt leit op den Zuiderlyken oever van de Revier *Kiang*, die het gantsche Ryk *Sina* in een Zuidet en Noorder gedeelte verdeelt, en 't Landschap *Nanking* in 't midden door klooft. Derhalven moesten de Tarters, om deze Stadt te krygen, en by den nieuwen Keizer te komen, die zich daar binnen bevond, met scheepen over de Revier trekken, daar toe zy een groot getal by een vergadert hadden. Met geen kleen getal van scheepen waren ook de Sineezen voorzien, die met hun Vloot, onder 't bevel van zeeke- ren strydtbaren Vorst *Hoangchoang*, aan d'overzyde van den oever lagen. De Tarters besprongen de Sineezen met felle aanvallen, en wierd aldaar ter weder-zyde mannelyk gevochten, met een groote neerlaag der Tarters; invoe- gen *Hoangchoang* deed blyken, dat de Tarters van de Sineezen konden over- wonnen worden. Dan niet lang wilde hem het geluk hier dienen; maar wierd, na een wyle vechtens, door een van zyne eigene Oversten, met een schicht verradelyk geschoten, die hem binnen weinig uren het leven benam. De ver- rader, die dit verraad lang in zynen bo- zem gebrouwen had, en daar toe van de Tarters met groote beloften, van een ampt te zullen verkrygen; gebragt was, was *Thienus* geheeten, en in 't Landschap *Leaotung* gebooren, hoewel hy van kinds-been af onder de Sineezen gedient had. Door dit sneuvelen van de- zen Veld-overste raakten de zaken der Sineezen geweldig weêr in 't voetzand, en liep 't geheele Ryk verlooren; daar aan noch eenige hoope van behoudenis waar geweest.

De verrader *Thienus*, die zich niet vernoegt hield met deeze vuile daadt begaan te hebben, begaf zich, om noch iet van meer belang uit te rechten, met zyn volk op de vlucht, en binnen de Stadt *Nanking*, onder schyn van eenen vrouwen Oversten, by den Keizer *Hun- quang*, die, na het ombrengen van *Hoangchoang*, meê van daar gevlucht was. Zoo dra de Tarters met hunne scheepen en macht over de Revier wa- ren geraakt, en verstonden dat de Kei-

zer het op 't vluchten had gestelt, ver- volgden zy hem gezwind, en als een blixem, achter na. Als *Thienus* de Tar- ters zag aankomen, deed hy den Kei- zer door zyn volk in verzeekering ne- men, en leverde hem aan de Tarters over; 't welk zich toedroeg in Zomer- maand, des jaars duizend zes honderd en vyf-en-veertig. De Tarters bragten den Keizer niet terstondt om 't leven, maar zonden hem, tot een zeegepraal der Tarters, naar de Keizerlyke Hooft- stadt *Peking*, alwaat hy voor de Stadts wallen, ten aanzien van den Tarterschen Keizer, met een pees van een booge ge- worgt wierd; welke doot by de Tarters zeer edel en hoog geacht word. En dus quam deze Keizer *Hunquang*, als hy noch geen jaar geregeert hadt, doot list en verraad van dezen snooden *Thie- nus*, te sneuvelen. Desgelyks bragten de Tarters ook den boven gemelden Jongeling, die zich voor den zoone van *Zungchinus* uitgaf, en in de ge- vankenis gevonden wierd, met een pe- ze om 't leven; en niet alleen wierden deze, maar ook al de geene, die zy uit den Keizerlyken geslachte in handen kregen, van kant geholpen. Want het is een gebruik in *Sina*, en ook in geheel *Asia*, dat al de vrienden der Koningen, als een Ryk veroverd word, door den verwinner ten gronde uitgerooit en ver- delgt worden.

Na het volbrengen van deze dingen stortten de Tarters met hun Heir in de Hooft-stadt *Nanking*, veroverden de zelve zonder slag of stoot, en maakten het Keizerlyke Hof, (daar in eertydts d'oude Sineefche Keizeren zich onthiel- den.) en de Keizerlyke Graffsteden, uit een oude en ingeboorne haat, tot deer- lyke puinhoopen, zonder evenwel de burgerlyke huizen in 't minste te be- schadigen. Voorts veroverdenze, zon- der eenige weêrstand te vinden, al d'an- dere Steden van dit Landschap, de wel- ke haat, oni de wreedheit en 't mishan- delen t'ontgaan, willig en bereid aan de Tarters over gaven.

Naauwliks hadden de Tarters het ge- heele Landschap *Nanking* onder ge- hoorzaamheit gebragt, of een gedeelte van het Tartersche Heir begaf zich na *Hangcheu*, d'eerste Hooft-stadt van 't

Keizer
Hunquang
wordt ver-
radelyk aan
de Tarters
overgele-
vert, en
gedoot.

De Tarters
veroveren
Nanking.

Louangus
wordt Si-
neesch Ko-
ning geko-
nen.

Groote lief-
de van
Louangus
tot zyne on-
derdanen.

Landschap *Cbekiang*; maar het ander gedeelte trok over de Revier *Kiang*, om de Zuiderlyke Landschappen, als *Kiangsi*, *Huquang* en *Quantung*, te veroveren. Ontrennende deze Stadt was de bloem, en het puik der gevluichte Sineesche Krygs-knechten en Veld-oversten by een vergadert, om eenen nieuwen Keizer, *Louangus* geheeten, uit den geslachte *Taiminga* te verkiezen.

Dan deze Vorst sloeg het aanvaerden van de Keizerlyke waerdigheid beleefdelyk af, en hield zich vernoegt met den Koninklyken tytel; 't welk hy misfchien te dien inzichte deed, om, met het dalen van zoo hoog een trap, niet al te groot een slag te geven, en de finerte van zynen ondergang des te minder te gevoelen. Den geenen die hem gunstig waren, en met den Keizerlyken tytel zochten te vereeren, gaf hy dit tot antwoord: *Dan zal ik de Keizerlyke waerdigheid aanvaerden, als myne Krygs-knechten de Tartars verdreeven, en maar een eenige Keizerlyke Stadt veroverd hebben. Stryd derhalven veel dapperder als gy gewoon zyt te doen.* Zyn Ryk had geen drie dagen geduurt, of hy zag de Tartars op hem aankomen, om hem en zyn volk op te slaan, en uit den Ryke te verjagen. Hy, een strydbaar en moedig Vorst, porde en moedighde zyne Krygs-knechten tot vechten, en weêrstandt te bieden; 't welk zy alle beloofden te doen, indien men hun hunne verdiende wedde betalen wilde; te weten, hun oogmerk draaide hier op uit, om te dien tyde (nu men hen ten hoogste van doen had) zoo wel hunnen Koningh, als de Burgers, geld af te perffen, en daar na stil te zitten en hunne handen t'huis te houden.

Louangus, die in beleeftheit en goedertierentheit onder de Sineezen byna zyns gelyken niet had, enden ondergang van deeze vermaarde Stadt niet konde lyden, en met de burgers, die alle oogenblik de doot voor hunne oogen zagen, zeer groote deernis had, bewees toen hoe zeer hy zyn volk beminde, en hunner behoudenis hem ter herten ging. Te weten, hy vervoegde zich op de vesten der Stadt, en badt met geboogen knien den Tartarischen Veld-overste, dat hy de Stadt en Burgery

wilde verschoonen; *Maar doet*, zeide hy, *met my wat gy wilt: ik zal my aan u tot een offerhande voor myne onderdanen overgeven.* Hy dit zeggende, gaf zich al willens aan de Tartars over, en liet zich vangen, zonder te overdenken wat hem zou mogen overkomen. De Tartars, die niet weinig hier over verwondert stonden, belastten aan de burgers, datze de poorten van de Stadt te sluiten hadden, op dat noch hunne, noch de Sineesche Krygs-knechten van *Louangus* daar binnen zouden komen. Toen ging het op een neêrhouwen, en vervolgen der Sineesche Krygs-knechten van *Louangus*, die buiten de Stadt lagen, en hunnen Oversten niet gehoorzamen wilden; dan weinig quamen 'er evenwel door sabels en pylen der Tartars om, maar by duizenden verdronken 'er in 't water. Voorby de Zuider Poort der Stadt stroomt zeeke Revier *Cienthang*, die meer als een myl breed is, en daar over de vluchtende Krygs-knechten, die vol schriks en verwarring staken, met schuiten wilden varen, om hun lyf te bergen; maar sprongen met zoo groot een meenigte te gelyk in de schuiten, datze door de zwaarte aan 't zinken raakten, waar door veel duizenden van Krygs-knechten te verdrinken quamen.

Na dit verjagen en dood slaan der Sineesche Krygs-knechten quamen de Tartars (dewyl zy geene schuiten hadden om d'overige vluchtelingen over de Revier t'achtervolgen,) de Stadt *Hangcheu* weêr naderen, en veroverden de zelve, zonder datze evenwel de Stadt eenige afbreuk, of den burgeren eenig geweld aan deden.

Zoo dra de Tartars deze Stadt veroverd hadden, haalden ze uit zeeke Vaart, aan de Noord-zyde van de Stad gelegen, die haar water door het Noorder gedeelte van dit geheele Landschap zend, en alleen door een dyk van de Revier *Cienthang* gescheiden word, alle de schuiten, die in de zelve lagen, over dezen dyk, en bragten ze in de Vaart. Zy met dit vaartuig dus voorzien, staken daar meê, zonder eenigh belet of tegenweer te vinden, over de Revier *Cienthang*, en rukten voorts op *Xaoking*, de schoonste en

Veel duizenden Soldaten verdrinken.

Hangcheu gaat over.

netste

in-
nee-
ech-
oor
air,
-jagen
rers.

netste Stadt van geheel *Sina*, aan, die haar, zonder slag of stoot, vrywillig aan de Tarters over gaf. De Tarters kregen deze Stad, zonder eenig geweld daar op te plegen, gewilliglyk in, en zouden op den zelfsten voer lichtelyk al d'andere Zuiderlyke Steden van 't Landtschap *Chekiang* veroveren hebben; dan alsze opentlyk deden afkundigen en gebieden, dat ieder zyn hair op de Tarterfche wyze te scheeren had, begosten de Sineefche Krygs-knechten en Burgers (dien meer hun hair als hun Land rer herte ging) na de wapenen om te zien, en dreeven de zeegpralende Tarters niet alleen weer uit de Stadt, maar ook tot aan de Revier *Cientang*, ja dwongen hen, met neêrhouwen van eenige honderden, datze over de Revier moesten trekken. En gewiffelyk hadden de Sineezen de Revier terftondt weten over te trekken, en de Tarters r'achervolgen, zy hadden niet alleen de veroverde Hooft-stadt, maar ook al 't overige weder gekregen; doch zich wel vernooget houdende, datze alleen hun hair behouden hadden, staakten zy het vervolgen hunner zeege, en booden alleen weerftand aan den Zuiderlyken oever van de Reviere, alwaar zy, met het opwerpen van verscheide Bolwerken, zich versterkten. En in dezer voegen wierden de lang zeegpralende Tarterfche wapenen zoodanig bedwongen, dat de Tarters een geheel jaar stil zaten, zonder iet gedenkwaardigs op de Sineezen te verrichren.

neemt
el van
holder

De Sineezen, die nu hunnen getrouwen *Louangus* dus onnoozel waren quyt geraakt, zochten nu weêr een Opperhoofd op te rechten, dryvende de meeste dat men zeekren *Lu* (een Koning, uit den geslachte *Taiminga* gesprooten,) tot Keizer behoorde te verkiezen; dan deze voortreffelyke Vorst sloeg dien hoogen tytel en Keizerlyke waardigheid af, en wilde alleen maar den naam van Herftelder des Ryks aanvaarden.

De Tarters, die hunne Krygs-heiren vry van volk gezwakt, en niet gewichtigs daar meê uit te rechten zagen, ontbooden midlerwyle nieuwe Krygsbenden uit de Hooft-stad *Peking*, waar meê zy groote vlyt aanwendden om

over de Revier *Cienthang* te raken; maar wat moeite zy aanwendden, het liep hen alles tegen en vruchteloos af. Dus begosten de vervallen Sineefche zaken het hooft een weinigh weer uit het voertzand op te heffen, en 't liet zich aanzien als ofze groote overwinningen op de Tarters zouden bevochten hebben, indienze hunne krachten by een hadden gehad; maar de lust en begeerte van te heerschen, en de nyden na-yver van elkandre de kans af te kyken, deden deeze goede hoope en alle aanslagen in rook verdwynen. Want de Krygs-knechten en Veldt-oversten van 't Landtschap *Fokien*, die zich met de vlucht uit *Chekiang* begaven, hadden zeker Koninkje, *Tangus*, uit den geslachte *Taiminga* gesprooten, met zich genoomen, en riepen hem in 't Landtschap *Fokien*, dat dicht aan *Chekiang* grenst, voor Keizer uit. Deeze, die trots van aart was, en zich niet wel in die moogentheit wist te matigen, wilde terftondt dat het Koninkje *Lu* afstand van 't Ryk zou doen, en de heerschappy neêr leggen; met voorwenden, dat hy weinigh Steden veroverd had, en ook den Sineefchen Kizeren zoo na in bloede niet bestond als hy. *Lu* braght daar tegen in, dat d'onderdanen hem allereerst verkooren hadden, en zyne overwinningen uitweezen wat dienste hy den Vaderlande beweezen had. Met blyde oogen zagen de Tarters deze twist aan, en lachten daar over niet weinigh in hunne vuist, als hebbende daar door gelegenheit bekomen om iet gewichtigs, tot afbreuk der Sineezen, uit te rechten, en 't Ryk in hun geweld te brengen; even alleens gelyk de Visscher, (na 't zeggen der Sineezen) terwyl het vogeltje en 't mosseltje tegen elkandre vechten, hen beide weg neemt, en alleen met de winst gaat ftryken. Nooit hebben deze twee nieuw-gekoo- ren Koninkjes hunne wapenen willen vereenigen, noch d'een den ander wyken, om met gelyke macht op den Tarter los te gaan, maar lagen geduurig, tot elkanders onderling verderf, overhoop. En dewyl *Lu* maar acht Steden onder zyn gebied had, en deze de soldye van zoo veel Krygs-knechten, als hy wel van nooden had, om den Tarter aan

Tangus
word tot
Sineefche
Keizer
verheven.

Tweedragt
tusschen *Lu*
en *Tangus*.

aan te vallen, niet konde opbrengen, zoo leide hy alleen maat op zyn eigen bescherming toe, en dorste nooit met dus een kleene macht over de Revier trekken. De Tarters midlerwyle spitsten verstand en zinnen, op wat wyze zy met hun gantsche Heir over de gemelde Revier *Cienthang* zouden raken: want met scheepen daar over te steeken, dachte hen te groote stoutheit te zyn, gemerkt zy wel wisten dat *Lu* zelf zeer veele scheepen, die hy uit der zee had gebragt, en van grof geschut wel voorzien waren, by zich hadt; maar het geluk heeft den Tarters in dit werk zonderling gedient, en al deeze zwarigheden weg genomen. Het was juist te dien tydt (als of niet alleen de menschen, maar ook de Hemel zich tegen de Sineezen gekant had) een zeer drooge en heete Zomer, en de Revier aan 't Zuiden (niet verre van de Stadt *Tungliou*, daarze haaren loop door de bergen neemt, en weinigh waters van de zee ontfangt) zeer ondiep geworden.

De Tarters
trekken
over de Re-
vier *Cien-
thang*.

De Tarters hier af door eenige ontrouwe Sineezen verwittigt, vonden hier een waadbaren wegh voor hunne Ruitery; zulks de paerden met gemak daar over kosten, en naauwliks tot aan de knien in 't water stapten. Naauwliks waren 'er twintig van het voetvolk over gekomen, zonder eenig tegenweer te vinden, (want ter zaake van de scherpe en steile bergen waren aan deeze kant geene Sineesche Krygs-knechten gestelt) of de Sineezen, die zich daar in d'omleggende gewesten bevonden, en door de huisluiden van het over trekken der Tartersche Ruitery verstandigt wierden, begaven zich op de vlucht, om hun lyf te bergen. Het Koninkje *Lu* kreeg door deze tyding zoo groot een schrik op den hals, dat hy zelf de Stadt *Xaoking* verliet, en met de scheepen (want hy betrouwde zich niet op het vaste land) na het Eiland *Cheuxan*, 't welk recht tegen over *Ningpo* (de negende Hooft-stadt van 't Landtschap *Chekian*) gelegen is, vluchte; en heeft zich, zedert dien tyd, eenige jaten daar op onthouden.

Het Eiland
Cheuxan
wordt een
Ryk.

Dit Eiland, dat toen byna van geen ander volk, dan van een deel arme Visschers en Boeren, bewoont werd, is

nu, door den toeloop van veele Sineezen, die tot dezen *Lu*, als een beschermmer en voorstander van hun hair, hunne toevlucht namen, een groot en machtigh Ryk geworden, daar in tegenwoordigh twee-en-tzeventig Steden getelt worden. En in dezer voegen hebben de Tarters, zonder slag of stoor, zeer lichtelyk al d'andere Steden van 't Landtschap *Chekian* veroverd en onder hun geweld gebragt; de Stadt *Kinboa* alleen, daar in de *Tutung*, of opperste Overste van 't gantsche Landtschap, woonde, heeft de zege der Tarters eenige maanden verwyld en opgehouden; maar de Tarters, om hunne andere overwinningen, met het veroveren van deze eene Stadt, niet te beletten, gingen hun Leger in drie schaaren verdeelen, en zonden d'eene schaar door de Stadt *Khiuchou*, en het gebergte; de tweede door *Venchou* en langs de strand, na het Landtschap *Fokien*; maar de derde bleef het beleg van *Kinboa* by wonen. De Overste van deze Stadt, die toonen wilde dat zyn Vaderlandt mannen uitleverde, deed den Tarters in het beleg zeer veel afbreuk, en groote neêrlagen: want hy speelde zonder ophouden met het grof geschut op hun Leger, zulks hy eindelyk hen dwong, datze met het Leger wat verder van de Stadt moesten gaan leggen, wildenze voor het donderen van 't geschut bevryd wesen. Eindelyk, om de Stadt te dwingen, deeden de Tarters uit de Hooft-stadt *Hangcheu* meê grof geschut in 't Leger brengen: waar meê zy in de wallen in korten tyd zoogroot een opening maakten, datze daar door met hun gantsche Heir ter Stadt in drongen, en de zelve te vuur en te zwaerde deerlyk verdelgden. De Overste zelf, om niet in 's vyands handen te vallen, deed zich, en zyn heele huisgezin, met een ton bussekruid in zyn Hof in brand te steeken, levendig verbranden.

Het een Leger van de boven gemelde drie, dat in 't Landtschap *Fokien* zou vallen, om het zelve te veroveren, was nu alreê in 't aantrekken; maar vond zich in geen kleene zwaartigheid, op wat wyze het, ten minste afbreuk des Heirs, daar in zou raken; en dat ter oorzaak van de steile en spitze bergen, die

De Stadt
Kinboa
gaat over.

die het in 't intrekken voor de borst kreeg. Want tusschen het Landtschap *Fokien*, en de Landtschappen *Quantung*, *Kiangsi* en *Chekian*, leit een onophoudelyke ry van hooge en steile Bergen, die dit *Fokien* van deze drie Landtschappen afscheiden: en om daar over, en in *Fokien* te komen, heeft men eenen ongemakkelyken weg van drie dagen reizens, over 't gebergte, af te leggen. Zeer lichtelyk hadden de *Sineezen* de *Tarters* in het door trekken kunnen stuiten, indienze slechts de sterkste en onbegankelykste plaatsen met een klein getal *Boeren* bezet hadden. Maar de *Sineezen* waren voor d'aankomst der *Tarters* met zoo groot een schrik bevangen, datze byna door het zien der *Tartersche* paerden een beroerte op 't lyf kreegen, en zich uit het gebergte, datze onbezet lieten, op de vlucht begaven; zulks de *Tarters*, hoewel met groote moeite, daar over geraakten, latende veel wagens en ander omflag achter, alsook eenige paerden, die, door de steilte der wegen, van boven neêr te storten quamen.

Als de *Tarters* op de vlakke, en in 't Landtschap *Fokien* gekomen waren, veroverdenze het zelve met kleene moeite; want naauwliks wierd daar aan zoo veel tyds besteed, als men van doen zou hebben om het zelve op zyn gemak te doorwandelen.

Dewyl dit Landtschap zich dus gemakkelyk liet veroveren, deden de *Tarters* daar voor d'Ingezetenen ook weinig overlast, alleen lichten zy uit het zelve eenige *Sineesche* Krygsknechten, tot versterkingh van hun Leger, en trokken daar meê in de zelve voorspoedt na het Landtschap *Quantung*. D'andere Veldt-overste, (een wonderlyk en vreemd beloop,) dien belast was de binnenlandsche plaatsen onder gehoorzaamheid te brengen, hadt de zelve naerfligheidt in 't door trekken over 't gebergte gebruikt, en 't zelve geluk gchad; want ten zelve tyde quam hy al zegepralende door de Landtschappen *Huguang* en *Kiangsi* in het Landtschap *Quantung* trekken, en had aldaar d'eerste Stadt, die tegen hem op stondt, te vuur en te zwaerd verdelgt. En in de-

zer wyze wierd het Landtschap *Quantung* zeer licht door twee Heiren veroverd en t'onder gebragt. Dan 't eene Leger vertrok, met roof en buit overladen, op 's Keizers bevel, na *Peking*; en stelde in 't door trekken in ieder Stad sterke Krygs-bezetting en Overheden, zoo wel over de burgerlyke als krygszaken, uit den naam van den *Tartarischen* Keizer.

Maar dat de *Tarters* het Landtschap *Fokien* dus met kleene moeite veroverden, daar af geven zommigen een andere, en deze reden.

Te dien tyde vertoonde zich een vermaard Zee-roover, geboortig van *Fokien*, met name *Chinchilung*, maar d'uitheemschen en vreemdelingen noemen hem *Iquon*. Deze, die zeer bekend by de *Hollanders* en *Spanjerts*, en van slechte afkomst was, diende eerst voor knecht den *Portugeezen* in *Makao*, en den *Hollanders* op 't Eilandt *Formosa*, of schoone Eilandt; maar verdriet krygende om langer onder eens anders voorgdyc te staan, wist hy eindelyk een deel onnoozele luiden zoodanigh te belezen, dat hy die op zyne zyde kreeg, en met hen, en een klein getal scheepen, op Zee ten roof ging. *Iquon*, dus van klein opgekomen, vergaderde eindelyk een groote Vloot scheepen, waar door hy zoonachtigh wierd, dat hy den *Sineeschen* Keizer in scheeprykheit en rykdom byna overtrof. Want hy trok den gantschen handel van geheel *Indiën* alleen na zich, en handeldê met de *Spanjerts* op de *Philippinen*, met de *Hollanders* op *Formosa*, en in *nieuw Batavia*, en mer de *Portugeezen* van *Makao*. Hy dreef ook groote handel met die van *Japon*, en andere Ryken en Eilanden, in de groote *Indiaansche* Zee gelegen. Hy alleen had de macht door zyn volk de *Sineesche* waaren uit *Sina* te laten voeren, en d'*Europische* koopmanschappen weer in 't Ryk te brengen. Na dat deze *Iquon* zich met den *Sineeschen* Keizer, daar meê hy een langen tydt in twist was geweest, verzoent had, groeide zyn macht zoo geweldigh aan, dat hy een Vloot van drie duizendt Scheepen op Zee kon brengen.

Vermaarde
Zee-roover
Iquon.

Dan hier meê hield zich deze Zee-roover niet vernoeght, maar stak den Keizer heimelyk na de Kroon. Endewyl hem wel bewust was, dar'er voet hem niet uit te rechten was, zoo lang iemandt van den geslachte *Taiminga* noch leefde, (want de Gemeente, noch de Sineefche Kryghs-overften zouden hem nooit voor hunne Keizer erkent hebben) kteegh hy hoope, om, met hulp der Tarters, dit geslacht te verdelen en uit te roeijen. Weshalven besloot hy, onder schyn van deugt, (op dat ieder hem volgen zou,) tegens de Tarters, als tegen de vyanden der Sineezen, te velde te trekken. En 't is ook zeker dat alle de Sineezen onder dien dekmantel hem bystandt zouden geboden, en, als een verlosser des Vaderlands, geholpen hebben.

Midlerwyle beraadslaagde hy zich in 't verborgen met de Tarters, en was hen in al hun doen, waar hy kon en mogt, tot voordeel van zyne eigen zaken, behulpsaam en gunstig. Ten zelve tyde, als de Tarters in 't Landschap *Fokien* waren gevallen, had *Lunguvus* hem Veld-overfte over 't geheele Leger gemaakt; daarenboven waren alle d'Overften, en Bevelhebbets van 't Leger, zyne Broeders of bloetvrienden, en de gemeene Krygs-knechten stonden t'zyne beveele. En doot dit middel liet deze *Iquon*, die 't hecht in de vuist had, de Tarters in 't Landtschap *Fokien* komen; invoegen het geen wonder is, dat de Tarters hem, alsze in *Fokien* gekomen waren, met de Koninklyke waerdigheid vereerden, en hem den eertytel van Konink *Pingnan* gaven, 't welk op Neêrduitsch zoo veel gezegt is, als de geene die 't Westen in vrede stelt. Dit alles wierd van de Tarters te dien einde in 't werk gestelt, om hem des te lichter te bedriegen, en in 't net te krygen; dewyl hen zyn oogmerk misfchien wel bewust was, of, ten aanzien van zyn groote macht, wel vermoedden 't geen hy in zynen boezem gebrouwen had: te weten, dat hy na de heerschappy stond, en de bestiering van 't Ryk na hem zocht te trekken. De Tarters, evenwel, schoon hen zulks genoeg bekend was, hebben nooit met geweldt tegen dezen man durven

aangaan, maar zyne macht altyds ontzien; en zoo lang eenigh Tarters Koninkje het gebiedt in *Fokien* over de Krygs-knechten had, is hy altyds by den zelve heerlyk op kostelyke maaltijden onthaalt, en met giften en geschenken beschonken geworden; met beloften daarenboven, van hem het gebied en 't gezagh van de Landtschappen *Fokien* en *Quantung* te zullen laten houden. *Iquon*, die zyne aanslagen dus voor de wind zag gaan, en by de Tarters, na zyn meening, in groot aanzien was, twyffelde nu niet, of hy zou de bestiering van de Zuiderlyke Landtschappen behouden, doch wierdt grootelijks in zyne hoope bedroogen, en te leut gestelt. Want als het Tarterfche Koninkje in 't Landtschap *Fokien* na *Peking* wilde trekken, en de Sineefche Overften, na 's Lands gebruik, zich alle op zyn vertrek daar tegenwoordig bevonden, om hem geluk op zyne reize te wenschen, en een stuk weegs gelei te doen, zoo wilde *Iquon*, die geen quaet vermoeden had, dit Koninkje meê deezee eere aan doen. Hy, dan, laat de vloot met weinigh volk in de haven van de Hooft-stadt *Fochou* bezet, en vervoegt zich meê by het gezelschap, om het Koninkje uitgelei te doen; doch in 't nemen van zyn afscheid verzocht het Koninkje zeer vriendelyk op *Iquon*, dat hy hem tot in *Peking* wilde verzelschappen, beloovende hem aldaar groote eere voor zyne beweezen weldaadt aan te doen. *Iquon*, die wel zag waar op het aangeleid was, bragt nu dit en dat voor, en trachtte de reize op veelerlei wyze af te slaan; maar wat hy ook voorwendde, hy moest eindelyk het Koninkje verzelschappen, en zich met hem op de reize begeven. En dus wierd deze snoode Zee-roover met list gevangen, die met geen wapenen te dwingen noch te vangen was. Hy wierd een geruimen tydt tot *Peking* in hechtenis gehouden, en eindelyk met vergift heimelyk om 't leven gebragt. Zyn zoon en broeders, als zy hoorden dat hy gevangen was, begaven zich weder op hunne Scheepsvlooten, waar meê zy zedert dien tydt den Sineezen grooten afbreuk hebben gedaan, en noch tegenwoordigh niet weinig quellen en plagen.

Iquon word met list van de Tarters gevangen.

Tartars
is in
den
dag. Midlerwyle trok het ander Leger, dat door de binnenlandsche gewesten in *Quantung* was geraakt, in 't Landschap *Quangsi*, om het zelve meê onder het gebied en macht van den Tarterfchen Keizer te brengen. Dan de macht der Tarters leed in dezen aanslag een groote afbreuk van de Sineezen; invoegen de Tarters in hunne zeege en overwinningen het meeste belet vonden, daar zy geen belet dachten te vinden.

Te dien tyde was zeeke *KhiuThomas* (die van de Jesuiten gedoopt, en de Christelyke Leere aangenomen had) Onder-koning van 't Landschap *Quangsi*, maar over 't Krygsvolk had *Ching Lucas* het beleid en opper-bevel. Deze twee strydbare mannen hadden een sterk Heir van Sineefche krygs-knechten en Oversten, die uit andere Landschappen na *Kiangsi* gevlucht waren, verzamelt, en op de been gekreegen; waar meê zy zoo fel op den Tarter aanvielen, datze hem, na dat hy alreeds eenige plaatsen veroverd had, uit den velde dreeven, met verlies van eenige duizend Tarters. Met deze vlaagh van voorfpoed rukken zy met hunne verzamelden hoop na het Landschap *Quantung*, verlaan aldaar desgelyks met groote neêrlagen de Tarters, en veroveren weer de voornaamste Plaatzten en Steden, die na 't Westen leggen.

glius
Keizer
akte. Een wyle daar na verkooren deeze zeegepralende Sineezen, met goetvinden hunner Oversten, uit den geslachte *Taiminga*, zeeke Koninkje, *Junglius* geheeten, (die een zoons zoone van den Keizer *Vanlius* was, en zyn Hof in *Queilin*, d'eerste Hoofststadt van 't Landschap *Quangsi*, hield) tot hunnen Keizer, met voorgeven, van hier door d'andere Sineezen tot gemeene bescherming van 't Vaderlandt te moedigen, en des te vlytiger, tot het aanvaarden der wapenen tegen de Tarters, te maken. De nieuwe gekooren Keizer ging zyn Hof in de vermaarde Stadt *Chatking*, in 't Landschap *Quantung*, houden, en deed, na het verheffen tot deeze Keizerlyke waardigheid, den Tarters in verscheidene veldslagen groote afbreuk. Dan niet lang behield

hy de voorfpoed van zyne zeegepralende wapenen, maar wierd in 't kort door de macht der Tarters uit *Quantung* en *Quangsi* verdreeven; van waar hy zich na de grenzen van *Tungking* begaf, gelyk ons zulks daar na breeder te verhalen staat.

Het liet zich nu weer aanzien als of de Sineezen, in 't Landschap *Quangsi* en *Fokien*, weer nieuwe moed geschept hadden; want zoo dra en was het Tarterfche Leger, dat uit *Fokien* na *Peking* ontboden was, niet vertrokken, of daar ontstondt een groote verandering in de Tarterfche zaken. Te weten, zeeke *Vangus*, een Afgoden Offer-paap, die eertyds voor Krygs-overste in den oorlogh gedient had, stelde met een groot getal volks het gantsche Landt in rep en roer, vcroverde de Stadt *Kienning*, en verscheidene andere Steden, en bragt de Tarterfche bezettingen om 't leven. Het zelfde spoor volgden ook andere Sineezen, die, door de gelukkige voortgangen van zyne wapenen, uit het gebergte zich begaven, daar op zy zich, uit vteeze voor de Tarters, verstecken hadden, en holpen hem veele plaatzen veroveren. Te dien tyde hadt zeeke Tarter, *Changus* geheeten, die Onder-koning van twee Landtschappen was, het hoogste en opperste gebiedt over het Landschap *Chekian*; maar zo dra vernam deze Veldheer het geweld en oproer niet, dat in *Fokien* ontstaan was, of hy trok met een groote macht in den zelve nacht derwaarts; hoewel hy grooteliks, en niet zonder reden, vreesde dat de Sineezen den ingang van de bergen, en doortochten, met krygs-volk bezet hadden: waar door zy, met kleene moeite, het gheele Landschap konden behouden hebben. Maar als *Changus* aan den mond van de Bergen quam, en nergens geen krygs-volk vernam, riep hy: *My is de zeege, en d'opstendigen zyn veeg*. En in dezer voegen trok hy, zonder eenige weerstand te vinden, door 't gebergte, en belegerde, na het door trekken, aanstonds de Stadt *Kienning*, daar binnen zich d'Offer-Paap *Vangus* met een groote macht van volk begeven had. De Stadt bleef eenige maanden belegerd, en kon de Veld-overste *Changus*, hoe dikwils hy de

*Nieuwe
ontstentenis
in Fokien.*

*Een Tarter-
fche Overste
belegerd de
Stadt Kien-
ning.*

zelve deed bestormen, niet veroveren; invoegen hy voor nam het stormen (dat niet zonder groot verlies van volk afliet) te staken, en de Stad liever met een langduurend en knellend beleg tot overgeven te dwingen. Hy rechte evenwel met zyn Heir zoo veel uit, dat *Vangus* zich met d'andere Veldt-oversten niet konde vereenigen; invoegen hy niet macht genoeg had, en zich te zwak bevond, om op de beleggers uit te vallen.

*Kienning
gaat over.*

Toen nu de Tarters, die in de Keizerlyke Hooft-stad *Peking* zich bevonden, deze onlust en oproeren vernamen, vervaardigden zy terstondt een nieuw Leger, en zonden dat na *Fokien*, om d'opgerezene onlusten in ruste en stilte, en d'opstendigen onder gehoorzaamheit te brengen. Eindelyk, na dat de Stad *Kienning* ettelyke maanden met een versch Heir belegerd was geweest, kreegen zy in de muuren der Stad, met schieten uit grof geschur, datze, met een zonderlinge vaerdigheid, door het steile en scherpe gebergte, na deze Stad hadden doen brengen, een wyde opening, waar op zy terstondten storm trokken, en de Stad veroverden. Toen ging 't op een woeden en neêrhouden, en wierden de krygs-knechten en burgets, zonder de vrouwen en jonge kinderen te verschoonen, deerlyk mishandelt en vermoort; invoegen in deze eene Stad aan de kant van over de drie maal honderd duizend menschen om 't leven raakten. De Stad en al hare gebouwen wierden met neêrsmeyten, omver rukken en branden, ten gronde gesloopt, en tot deerlyke puinhoopen gemaakt. Na het verwoeften van deze Stad bragten de Tarters het gantsche Landtschap *Fokien* zeer licht onder hunne gehoorzaamheit; waar op zommige Sineezen, die hunne zaken ten einde zagen loopen, zich weer op 't gebergte begaven; maar andere trokken met hunne scheepen op zee. De beroerte dus gestilt, en de voornaamste belhamels t'onder gebragt zynde, trok het nieuwe Leger al zeegpralende weer na *Peking*, alwaar het met groot gejuig en blydschap van de Tarters ontfangen wierd.

Zeer voorspoedigh waten de zaaken der Tarters tot dus lang gegaan, maar nu scheen het als of Fortuin hen den

voet wilde dwers zetten, 't welk by zeeker verraat toe quam, dat byna al hun gantsche werk verbrod had. Want schoon de Tarters groote vlyt en naerstigheit aanwendden, en, zoo te zeggen, het onderste boven keerden, om alle gelegentheden tot oproer wegh te nemen, zoo quamen 'er des niet te min dageliks veele nieuwe onrusten in hun nieuw verwonnen Ryk t'ontstaan. De Tarters, gemerkt het Sineesche Ryk in zoo veele Landtschappen is afgedeelt, en zoo wyd en zyd zich uitstrekt, moesten de Sineezen zelfs, wildenze sterke Legers te velde brengen, en de Steden na behooren met krygs-bezettingen verzien, in hunne dienften gebruiken, dewyl zy niet machtig zyn zoo groot een Ryk met hun eigen volk te beschermen. En schoon by hen met groote zorghvuldigheid onderhouden wierd, dat zy nooit Sineesche Oversten, noch Krygs-knechten, lang in de Landtschappen lieten blyven, daar in zy gebooren waren, zoo kondenze evenwel niet beletten dat 'er veele verraders in 't Ryk op quamen. Het verdeelen hunner krygs-bezettingen gaat in dezer wyze toe; in ieder Hooft-stadt wordt een algemeene Overste over Krygs-knechten gestelt, die een sterk Leger onderhoud, en aan wien al d'andere laege Oversten en Krygs-knechten gehouden zyn gehoorzaamheit en onderdanigheid te bewyzen. Zoo dra nu deze Opperveldheer verneemt dat elders in zyn Landtschap eenigh groot oproer komt t'ontstaan, moet hy tydelyk zulks zoeken te dempen, en den aanwas in zyne geboorte smooren. Ieder kleene Stad heeft ook haren byzonderen Stadhouder, die, na de groote en sterkte der Stad, een zeker getal Krygs-knechten onder zich heeft; doch met dit onderscheid, dat de geene, die tot Oversten over de Hooft-steden gestelt worden, meest Tarters, en d'andere, die in de kleene Steden leggen, voor het meerder deel Sineezen zyn. Dan dewyl de kloekste raadslagen en de wel gesteltste heerschappyn door verraders, daar af de Tarters (als blyken zal) geen gebrek hadden, te niet gebragt, en bedorven worden, zoo heeft men ook dit zelfste onder de Tarters zien gebeuren.

Op wat wyze de Tarters de Sineesche Steden met Krygs-bezettingen bewaren.

De voornaamste van allen, en die den Tarters het eerste verraad brouwde en van hen afviel, was zekre Landvoogt van *Kiangsi*, *Kinus* geheeten, geboortig uit *Leaotung*, op welks ingezetenen de Tarters, om datze zeer na aan hun Land grenzen, en in zeden en manieren zeer na met hen overeen komen, een groot betrouwen stelden. Het gebeurde nu (uit wat reden, zouik niet weten te zeggen,) dat deeze *Kinus* met den Opziender van 't gantsche Landtschap in kraakeel raakte, 't welk van tyd tot tyd zoo geweldig toenam, tot dat tusschen dit paar volks een verborgen haat en wrok t'ontstaan quam; hoewel zy, na den aart der Sineezen, dien wonder wel wisten in te kroppen, en elkandre met een geveinsde vriendschap doorgaans zeer minnelyk te bejegenen. Na dat dit vuur van oneenigheid een tyd lang tusschen hen beide dus bedektelyk gesmeult had, brak evenwel eindelyk de brand, tot verderf van 't gantsche Landtschap, opentlyk uit. Want dewyl zy met hun beide een zelve Landtschap bestierden, en den een het gezag over de burgerlyke, en den ander over de krygs-zaken aan bevolen was, verscheenen zy meenig maal by elkandre, en noodigden zich dikwils onderling ter maaltyd.

De Sineefche Landtvooghten hebben veel voor een gewoonte, (gelyk zulks op pag. 31. verhaalt is) gedurende de maaltyd, door zekre speelders eenige Treur- of Bly-speelen, tot vermaak en tydverdryf van zich zelfs en hunne gasten, te doen speelen. Als nu deze twee Veld-heeren, by geval, op zoodanige maaltyden eenige Bly-speelen zagen, waar in de speelders niet in Tartarisch, maar in Sineesch gewaart verscheenen, dewyl de Sineefche dragt daat toe veel dienstiger is, zeide *Kinus* tot den Opziender: *Staat deze dragt niet veel beter en statelyker dan de Tartersche dragt?* Uit dit zeggen oordeelde d'Opziender, dat hy, eers halven, gedwongen was, zulks den Keizer by brieve bekend te maken; dewyl hem dochte dat *Kinus* met deeze woorden deed blyken, dat hy eenige nieuwigheden, tot verderf van 't Ryk, scheen te willen brouwen. Hy deê derhalven

aanstondts by eenen brief den Keizer daar af verwittigen, en beschuldighde *Kinus* daar in, dat hy op het bevel der Tarters, van de Sineefche kleederen te veranderen en af te leggen, zeer smaalde, en klaare tekenen gaf, dat hy grooter genegenheit tot de Sineefche dan Tartersche kleeding had. *Kinus*, dien het nooit aan list gebrak, hadt den Secretaris van den Opziender, met groote beloften en geschenken, zoodanigh op zyne zyde gekregen, dat hy aan hem van alle woorden en schriftten, die in 't Hof van den Opziender omgingen, deed verwittigen. Zoo haast dan *Kinus* vernam dat dusdanigh een brief aan den Keizer afgevaardigt was, liet hy den Brief-drager door de zynen onderscheppen, en hem den brief afnemen; waar op *Kinus*, na het lezen van den brief, mer een deel gewapende krygs-knechten in het Paleis van den Opziender trok, en den zelve onverzins om 't leven bragt.

Dit dus beschikt hebbende, valt hy met het gantsche Landtschap *Kiangsi* den Tarter af, en erkent den Keizer *Junglieus*, met den zelve hulde en manschap te zweeren, voor wettigen Keizer van *Sina*; daar over zich al d'Ingezetenen niet weinig verblydden. De Stadt *Chancheu* alleen, daar over te dien tyde zeer trouwe Tartersche Oversten het gezag en bestier hadden, bleef den Keizer van *Sina*, of Grootten Cham van Tartarye, (met welken naam deze Vorst en zyne nazaten gemeenlyk bekend zyn) getrouw, en wilde haar op de zyde van *Kinus* niet begeben. Dit volharden van deeze eene Stadt bragt zoo veel te weeg, dat de Tarters (gelyk hier na te verhalen is) de Landtschappen *Kiangsi* en *Quantung* weer bemachtigden, en onder hun geweld bragten; 't welk in dezer voegen toeging.

Het Opper-hoofd over het Kryghsvolk in het Landtschap *Quantung*, *Likungzus* geheeten, was ten zelve tyde de Tarters meê afgevallen, en had dat geweest aan Keizer *Junglieus* overgegeven; desgelyks erkenden de Zuiderlyke plaatzen den zelve *Junglieus* voor wettigen Vorst en Keizer van *Sina*. D'Overste *Likungzus* zocht zyn

Kinus valt de Tarters af.

Verscheide plaatsen vallen de Tarters af.

macht met die van *Kinus* te vereenigen, om dus gelyker hand op de Tarters los te gaan, en hen uit den Ryke te dryven; 't welk ook buiten twyffel hen wonder wel zou gelukt hebben, indien de Overste van de Stadt *Cancheu*, door zonderlinge krygs-streken en dapperheit, al hunne hoope niet te leur had gestelt. Want zoo dra hem ter ooren quam, dat *Libuzus* den Tarters meê afgevallen, en met zyn Heir in aantocht was, zond hy hem dezen brief toc. *Tot dus lang heb ik onder Kinus niet willen buigen, om dat ik niet kon gelooven dat hy de wapenen der Tarters zou wederstaan kunnen. Dan dewyl ik zie, dat gy, srydbare Vorst, meê de wapenen tegen hem aanschiebt, zoo kan ik niet wel bevroeden wat heilik voortaan van hen te verwachten heb. Ik houde my derhalven aan u, en zal uwe standerdt volgen; en zoo dra zult gy zelfs, of uwe Krygs-knechten hier niet gekomen zyn, of ik wil u deze Stadt in handen leveren.* Na het afvaerdigen van dezen listigen brief verzoocht midlerwyl het Opper-hoofd van *Cancheu* van de Tartersche Oversten, die in 't aangrenzende Landtschap *Fokien* lagen, zoo veelte hulp-troepen, als hy krygen kon, en bragt de zelve by nacht, om dezen smuik-handel niet aan den dagh te brengen, in de Stadt. *Libuzus*, die geen quaat vermoeden hadt, komt hier op met zyn volk aantrekken, en vind de poorten geopent; maar in 't intrekken wierd hy, daar hy weinigh op verdacht was, van de Tarters van alle kanten overvallen, en weêr te rug gedreeven. Zyne krygs-knechten, die op zoo een groet en welckomst weinigh gedacht hadden, gingen, zonder weêrstand te bieden, terstond op de vlucht, en lieten een groote meenighte van dooden achter. Zelfs *Libuzus* meent men dat meê in deeze neêrslaagh zou gebleven zyn; dewyl hy na dien tydt nooit weêr te voorschyn is gekomen.

Deze ramp bragt de zaken van den Keizer *Jungliens* in groote verwerping en ontsteltenis; zulks hy door dezen schielyken neêrslaagh geweldigh in zyne goede hoope te leur gestelt wierd. *Kinus* evenwel bevocht naderhand veel overwinningen op de Tarters, en

verzwakte hen niet weinigh, met neêrslaagh op neêrslaagh; 't welk aldus toeging. De *Tutang*, of algemeene Landvoogt der Zuiderlyke Landschappen, die zyn Hof te *Nanking* hield, hadt een groote macht van Krygs-volk by een verzamelt, om *Kinus* uit den Ryke te verdryven, en te verdelgen; dan rechte weinigh daar meê uit, dewyl hy zelfs het doorgaans te quaad hadt, en met groote nederlaag verslagen wierd. En had deze *Kinus* zyn zeege weten te vervolgen, hy had zeeghastig tot in de Hooft-stadt *Nanking* kunnen doorbooren, en die veroveren; maar de groote zorge en bekommernis, die hy voor de Stadt *Cancheu* droeg, deed hem het vervolgen van zyne overwinningen staken, en den hertred nemen. Want het was voor hem onveilig, en om zyn gantsche Heir gewed geweest, eenige vyanden achter zich te laten; dewyl hy van eetwaren, en andere behoeftigheden zeer schaars voorzien was, en de zelve van *Jungliens* niet kon bekomen, dan met een voor-stroom langs de Riviete, door de Stadt *Cancheu*. Weshalven, als hy de nederlaag van *Libuzus* verstaan had, trok hy met zyn gantsche Heir na deze Stadt, en ging de zelve rondtom zeer sterk belegeren; maar naauwliks had hy eenige weinige dagen voor de zelve gelegen, of een nieuw Heir, dat uit Tarters bestond, komt uit de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking*, met last, van het Landschap *Kiangsi* te herwinnen; invoegen *Kinus*, bevreesd van in de klem te raken, van het beleghe opbrak, en met zyn macht na de Noordelyke gewesten van *Kiangsi* trok, om die te bewaren, en de Tarters het inkomen te beletten. In 't begin, dewyl hy een sterk Krygsheir by zich had, dat de Tartarische wapenen en wyze van vechten wel gewent was, bevocht hy doorgaans de zeege met groote dapperheit; maar als de Tarters hem eindelyk te machtig wierden, en hy hen niet langer kon tegen staan, begaf hy zich, veiligheids halve, na de Hooft-stadt *Nanchang*; de welke, na een langduurig beleg, van de Tarters veroverd wierd; maar *Kinus* raakte daar levendigh uit, en begaf zich op 't gebergte, gelyk zulks breedert in onze Reis-beschryving, in het

List van den Oversten der Stadt Cancheu.

Kinus verzwakt de Tarters.

Kinus bevocht zich binnen Nanchang;

dat van de Tarters veroverd werd.

het beschryven van deeze Hooft-stadt *Nanchang* verhaalt staat. Na het veroveren van de Hooft-stadt *Nanchang* bragten de Tarters met kleene moeite en zeer lichtelyk het gantsche Landtschap *Kiangsi* in hun geweld en stilte, leiden in 't zelve nieuwe Krygs-bezettingen, en trokken met hun Heit zeeghaftig na *Peking*.

Midlerwyle wierd in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* met het toerusten ten oorlogh zeer sterk voortgevaren; en wierden daar drie nieuwe Legers te gelyk vervaardight, om *Quantung* en d'andere Landtschappen, die her noch voor den Keizer *Junglieus* hielden, weer te herwinnen, en met sterker Krygs-bezettingen te verzien. Als nu *Amavang*, de Voogt en Oom van den Grooten Cham, of Tartarischen Keizer *Xunchi*, die noch tegenwoordigh de heerschappy over 't Ryk *Sina* voert, en andre naamhaftige Oversten, zoo groote oproeren en opstendigen in de Zuiderlyke Landtschappen gewaar wierden, wierd, na veel overlegs, by hem beslooten, over deze Landtschappen, om d'onderdanen des te beter in toom te houden, eenige Tartarische Koninkjes te stellen, die met volkomen macht over de zelve gebieden zouden, doch gehouden zyn scharingen daar voor jaarliks aan den Keizer op te brengen. Dit raadslot, in dezer voegen genomen, wierd ook terstond in 't werk gestelt, en in den jare duizend zes honderd en negen-en-veertig (toen het vuur van oproer in 't Landtschap *Kiangsi* in lichte brand stond) drie Koninkjes met drie nieuwe Legers, die ten deele uit Tarters, en ten deele uit Sineezen bestonden, uit *Peking* gezonden. D'een kreeg het bewind en opper-gezagh over het Landtschap *Fokien*, d'ander over *Quantung*, en de derde over *Quangsi*, met voorwaarde en last, datze gelyker hand *Quantung* weer zouden zien te veroveren, en Keizer *Junglieus* uit den Ryke verjagen; doch hier af zullen wy terstond breeder handelen.

Dus verre is gesproken van 't geen zich voornamelyk in de Zuiderlyke Landtschappen, aangaande het afvallen van de Tarters, heeft toegedragen: nu staat ons te verhandelen, op wat wyze

de Noordsche Landtschappen den Tarters afvielen.

In dit beloop der dingen deden de Sineezen, niet alleen in 't Zuiden, maar ook in 't Noorden, genoegh blyken, hoe zeer hen de vryheit, en het welvaren des Vaderlands ter herten ging: want d'Oversten van de Noordsche Landtschappen, zoo wel die het gezag over de burgerlyke als krygs-zaken hadden, en van de Tarters wel overwonnen, maar niet gevangen waren, hielden heimelyke raadslagen, op wat wyze zy de Tarters uit den Lande zouden dryven, en verzamelden in de veiligste en verborgenste plaatzen van de Landtschappen zoo veele Krygsknechten als hen doenlyk viel. Drie van de voornaamste zwoeren, om ahang te krygen, en de luiden tot het afvallen van den Tarter te belezen, door het Gebergte van 't Landtschap *Xenfi*.

Toen nu d'eerste, met name *Hous*, een groot getal van volk (want zyn heir beliep ontrent ten getale van drie-en-twintig duizend man,) op zyne zyde gekregen had, deed hy aan d'anderen door een afgezonden boode verzoeken, datze hunne krachten by de zyne zouden vervoegen, om zoo gelyker handt op den Tarter aan te gaan, en het verdrukte Vaderland uit de noot te helpen. In dit verzoek bewillighde de tweede, doch de derde scheen re schoorvoeren; maar hy vaardigde *Hous* evenwel een bystand van twee duizend mannen toe, die alle slukze gasten, stout van herten, en wel ten oorlogh waren afgerecht. *Hous*, zich dus met een heir van vyf-en-twintigh duizend mannen versterkt ziende, liet zich voorstaan, dat zyne krachten nu toonbaar waren; invoegen hy daar meê van het gebergte quam afzakken, en sloeg zich op de vlakke neder. Zecker geen versmadelyk getal, om iet van belang op de Tarters te verrichten, indien slechts de Krygsknechten genoeg moeds en dapperheits by zich hadden gehad, om op de Tarters te willen aanvallen. Hy zond, om de Tarters tot vechten uit te eischen, eenen Heraut, met bezegelde brieven, en dreigde hen te vuur en te zwaard te zullen vervolgen; maar de Sineezen zocht hy, met beloften van vryheit, en afschaf-

*Hous staat
tegen de
Tarters op:*

*De nien-
onink-
orden
drie le-
tegen
lieus
nden.*

affchaffingen van schattingen, op zyne zyde te winnen; waar op veele Steden de Tarterfche Krygs-bezettingen uitdreeven, de poorten openen, en hem en zyne Krygs-knechten gewillighlyk ontvingen. *Xigan* alleen, d'eerste Hooftstad van het Lantschap *Xensf*, weêrftond het geweld van *Hous*: want daar binnen lag een sterke Krygs-bezetting van drie duizend Tarters en twee duizend uitgezochte Sineefche Krygs-knechten, die zich in dienst van den Tartarifchen Cham, of Keizer, begeven hadden.

Zoo dra de Opper-veldheer van de Krygs-bezetting het opftaan van *Hous* vernoomen hadt, zammelde hy niet lang om zich te verfterken; maar deed van alle kanten zoo veel machts by een vergaderen, als hy te weeg kon brengen, en verzag zich daarenboven van alle noodwendigheden, daar meê hy het belegch zoo lang hoopte te verduuren, tot dat de Tarters met nieuwe hulp-troepen hem quamen ontzetten.

De Overfte
der Stadt
Sigan wil al
de burgers
dooden;

Hy befloot ook, als hy zaght dat de Sineezen de Steden aan hunne Landsluiden van zelfs en vrywillig overgaven, om zulks in de Hooft-ftadt *Sigan* te belletten, alle de Sineefche burgers om't leven te brengen. En tot het afftaan van dezen gruweldaad te begaan, was hy, door geen smeeken noch bidden in't eerfte te beweegen; maar als d'Onderkoningh van't gantsche Landtschap hem wel ernstelyk voor hield, mer welk eenen lafterlyken en fchrikkelyken naam hy den Tarters, met het ombrengen van zoo veel duizendt onnoozele zielen, zoude fchandvlekken, ftaakte hy wel haast, op deeze trouwe waarfchouwing van den Onder-koning, (die zich tot gyzelaar voor de trouwe der burgers uitbood) dit zyn yffelyk en fchrikkelyk voornemen. Middelerwyle deed hy een gebodt afkondigen; waar by een ieder op nieuw belast wierd, het hair na de Tarterfche wyze af te fcheeren, en dat op pene van verraat, die bleek zulks niet gedaan te hebben. Dit ftelde hy te dien einde in't werk, op dat hy de burgers van de vreemdelingen, die miffchien zich heimelyk daar binnen moghten verwoegen, om de Stadt af te loopen, zou kunnen onderscheiden. Daarenboven beval hy

maar ftaakte
zyn voornemen.

zyne Krygs-knechten, waar'zy in de Stadt meer dan twee met elkandre zagen fpreken, datze die terftondt om't leven, en van kant zouden helpen. Hy deed ook wel strengelyk verbieden, dat niemand van de burgers zich vervorderen zou op de stads wallen te klimmen, of by nacht over ftraat te gaan, of vuur of licht in zyn huis t'ontfteeken. Hy dwong ook de burgers, datze hem allerlei slag van wapenen, die zy in huis hadden, zouden overleveren. En die deze gebooden quamen t'overtreeden, wierden met hun gantsche huisgezin ter doot verwezen.

Voert ver-
fcheiden
ftronge ge-
booden

Om kennis van de krachten zynes vyands te krygen, zond deze Tarterfche Overfte aan alle kanten ettelyke Ruiters op kundfchap uit; en deeze wierden veeltyds van de Sineezen, die fcherpe wacht in hun Leger hielden, zoodanigh ontfangen, dat de meefte daar af te fneuvelen quamen, en alleen eenige weinige al vluchtende weêr binnen de Stadt quamen, met tyding van de nederlaagh hunner fpitsbroderen. Hy belaste daarenboven, (om met het toonen van zyne macht en zekerheit den vyand te verbluffen, en een fchrik op den lyve te jagen,) de poorten der Stadt niet te fluiten, en de valbruggen niet op te halen. *Hous*, des niet tegenftaande, komt met zyn Heir op *Sigan* aanrukken, en beleegert de Stadt, die drie mylen in zyn omtrek groot is. En dewyl hy meê niet weinigh op krygsfrecken was afgerecht, had hy alle de Huisluiden, die hy krygen kon, om aan den Tarter meer machts te toonen als hy in der daadt hadt, onder zyne Krygs-knechten verdeelt; zulks hy met deze Boeren een Heir van over de drie maal honderd duizend mannen by malandre had. Toen de Tarterfche Overfte van de wallen zoo een groote meenigte van menfchen zag, ontfelde hy zich niet weinigh daar over, dewyl hy zich vast inbeelde dat het alle Krygs-knechten waren; invoege hy weêr over den bovengemelden gruweldaad, en't yffelyk voornemen, van de burgers om't leven te brengen, zyne gedachten liet gaan; maar dit werk ftaakte hy voor de tweede maal, als hy van de wallen af zag, dat de Sineefche Krygs-knechten, die

Hous be-
legt de
Hooft-ftadt
Sigan.

die hem dienden, en van hem uitgezonden waren, tegen de Krygs-knechten van *Hous* kloekmoedelyk vochten. Want als hy dat zag, riep hy, al laehchende en met een vroolyken geest, *Hoo Manzu*, 't welk op Neêduitsch te zeggen is, *goede Barbaren*: en met den naam van Barbaren worden de Sineezen gemeenlyk van de Tarters, tot spot en kleenachtingh, genaamt. Dit schimpen en spotten verdubbelde hy noch met deze woorden, *Manzuxa Manzu*; dat is, *Barbaren slaan Barbaren doot*. Dan deze Barbaren, die zich hier zoo trouwelyk queeten, verhiel hy niet alleen met hunne daaden te pryzen, maar hy beschonk hen ook met zilver, dat hy op de stads wallen, tot prys der geene die zich wel gequeeten hadden, ten toon deed stellen.

breekt be- Dit sterk tegenweer bieden, en dat *Hous* geen oproer, gelyk hy gehoopt had, in de Stadt van de burgers vernam, belette dat hy met zyn geweldig groot Heir niets op de Stadt kon uitrechten. Ten anderen, quam ook een sterk Tartarisch Heir de Stadt zeer tydelyk ontzerten; invoegen *Hous*, die van d'aankomste van dit Heir door zyne verspieters verwitticht wierdt, zich met alle zyne Krygs-knechten en Boeren op de vlucht begaf; doch de Tarterfche Ruiters achterhaalden zyne achterste benden, hieuwen die ter neêr, en verkregen zeer groote buit, die de Tarterfche Overste van *Sigan* zoodanig onder zyne Krygs-knechten uitdeelde, dat de gequeetste met de rykste buit gingen stryken. Wat *Hous* naderhandt wedervaren is, heeft men niet kunnen vernemen, dewyl hy niet weer te voorschyn quam; zulks het gelooffelyk is dat hy in 't gevecht sneuvelt is, of zich met zyn volk op 'r gebergte heeft begeben. En in deezer wyze rechtten de Sineezen in de Noordtsche Landtschappen, met het aanrechten van oploopen en muiteryen tegen de Tarters, immers zoo weinig uit, als de Sineezen in de Zuiderlyke Landtschappen: want hier op volgde niet anders dan een verwoesting en ondergang van Menschen, Landen en Steden, die van de Tarters in 't herove-

ren, tot wraak van hun geleeden afbreuk en smaar, ellendigh verdelgt en vernielt wierden.

De Tarters, die nu, met zich dapper tegen de boven gemelde optoeren ter weer te stellen, alle zwarigheden byna te boven waren geraakt, vervielen weer, door hunne eigen moetwil en dertelheit, in veel grooter onlusten en zwarigheden, die aldus haaren oorsprong en begin namen. Als in den jare zestien honderd negen-en-veertigh de jonge Groote Cham en Tarterfche Keizer *Xunchius* nu een jongeling begon te worden, en in zyn twaalfste jaar te treden, sloegh hy by zynen Oom *Amavang* voor, om de dochter van den Koningh van West-Tartarye, dat is, van 't Ryk *Taniju*, ten wyve te willen nemen, om, door dezen huweliks band, met den zelven Koningh in vrientfchap te mogen leven, en door zyn macht, die *Xunchius* grooteliks vreesde, den grondt van zyn nieuw en onbesturven Ryk te vestigen, en dus zyn staat en aanzien te vergrooten. Te dien einde wierd *Amavang*, zyn Oom en Voogt, met een statelyk en aanzienlyk gevolg aan den Koningh van *Taniju*, om dit huwelik veor zynen neef te verzoeken, als Gezandt en met brieven van geloofnis afgezonden. Hy nam, om spoedigh wegh te voorde-
De Tarters raken door hunne eigen dertelheit in groot gevaar.
ren, zyn reize door *Taitung*, de derde Hooft-stad van 't Landschap *Xansi*, daar af deze Stadt de sleutel genaamt word; want zy verstrekt een borg en sterke Vesting tegen het invallen der Westersche Tarters, heeft veele Sterkten onder haar, en onderhoud sterke Krygs-bezettingen, die de wegen en bergen beschermen. Deze Stad, zoo men zeid, draaght zonderling haaren roem van de schoonheid der vrouwen, die zich in de zelve bevinden: want nergens vind men ingheel *Sina* vrouwen, die schoonder van gedaante, en liefstaliger van wezen vallen, dan in deeze Stadt. De Tarters, die *Amavang* op wegh verzelschapten, schaakten eenige van deeze vrouwen, en onder andere zecker jonge Bruidt van hoogen staat, die by geval langs straat naat het huis van haren Bruidgom

gom gevoert wierdt. Een werk, dat nooit by de Sineezen gepleegt wordt, en by de burgers van *Taitung* voor een gruweldaad opgenomen, en hooger als land-verraad geacht wierdt. Te dien tyde was zeeker Kryghs-overste *Kiangus*, uit den naam der Tarters, tot Landtvooght over dat gewest gestelt, by wien de vrienden en nabuuren van deze geschaakte dochter, met tranen in d'oogen, over de moedtwil en 't geweldt quamen klagen. *Kiangus*, die deernis met deze luiden had, ten aanzien van d'onrechtvaerdigheid van 't werk, zond terstondt iemandt van de zynen aan Koningh *Pauang*, met last, om aan hem op 't eerbiedelykste te verzoeken, dat hy in dit werk wilde voorzien en ordre stellen, dat deze Bruid den Bruidegom, die door het wegh voeren van zyne Bruidt alreeds in een razernye geslagen was, moghte weder beschafft, en zyn volk het plegen van alle dertelheden verboden worden. Koning *Pauang* sloeg dit ernstelyk verzoek in de windt, en liet de verzoekers, zonder de geroofde Bruidt, weêr vertrekken; 't welk d'Overste *Kiangus* zoo na ter herten nam, dat hy zich zelyven derwaarts by *Pauang* vervoegde; dan hy wierd noch veel onwaardelyker bejegent, en niet alleen ongehoort weêr wegh gezonden, maar ook schendigh gehooft, en eindelyk uit het Hof, daar in *Pauang* met zyn volk gehuisvest was, verjaagt.

Kiangus
valt de
Tartters af.

Kiangus, die van spyt op zyne tanden beet, en door het lyden van dezen hoon zyne zinnen dacht te verliezen, zwoer dat hy dit ongelyk met het bloedt der Tarters zou wreken. En het leed ook niet lang aan, of hy komt met een groot getal zyner Krygs-knechten in 't Hof van *Pauang* vallen, en brengt byna alle de Tarters en het gantsche gevolg van *Pauang* om 't leven; maar *Pauang* baatte het zyn leven, dat hy zich by een touw over de muur der Stadt liet neêrzakken, en voorts met een gezwind Tarterssch paerd het ontyluchte. *Kiangus*, die wel zag dat hy hier door by den Tarters, indien hy in hunne handen raakte, lyveloos was, rechte een Stan-

derdt op, en erkent zich den Ryke *Han*, dat is, den Sineeschen Keizer, te willen onderwerpen; doch hy noemde geen byzonderen Keizers naam, dewyl hy niet wiste dat *Junglieus*, die zich zoo verre van daar bevond, nieuwelings tot Keizer van *Sina* door de zynen verkooren was. Voorts zond hy overal heimelyke booden uit, en zocht de Sineezen met schoone woorden en hooge beloften op zyne zyde te krygen, en vermaande hen wel ernstelyk, datze, tot voorstand van hun Vaderlandt, en om de Tarters uit den Ryke te dryven, kloekmoedelyk wilden stryden. Veele Krygs-knechten en Veld-oversten quamen, op dit gerucht, *Kiangus* van zelfs toevallen; zelfs de Westersche Tarters, tegen wien hy tot dus lang met zyn volk gestreeden had, zonden hem, op zyn verzoek, sterke hulp-troepen toe. Dit afvallen en opstaan van *Kiangus* bragt in 't Hof te *Peking*, en onder al de Tartersche Oversten, een groote ontsteltenis en verslagentheit te weegh; dewyl zy niet twyfelden of de Westersche Tarters, die op hen zeer gebeeten waren, zouden met *Kiangus* aanspannen, om het Ryk te veroveren. Zeer wel was hen ook bewust, dat de Westersche Tarters een sterker macht van Krygs-knechten te velde konden brengen dan zy Oostersche Tarters. En daar zy het meeste voor vreesden, was het gebrek van paerden; gemerkt in West-Tartarye een groote overvloed van paerden is; maar in Oost-Tartarye heeft men weinig paerden; invoegen d'Oostersche Tarters, willenze sterke Ruitery te velde brengen, gedwongen zyn die van de Westersche Tarters te koop.

Om dan deeze ontsteltenis en opstending van *Kiangus* met zyn aanhang in haare geboorte te smoooren, werd ter yl, en zoo dra des doenlyk viel, een sterk Tarters Heir in de Hooft-stadt *Peking* vervaardight, en hem tegen gezonden. *Kiangus*, die niet min in schranderheit als in sterkte uitmuntte, en den aart der Tarters, dewyl hy lang met hen verkeert hadt, wel kende, stelde zich in 't eerst aan, als of hy, uit schrik voor 't aankomend Tarters

ters Leger, het op 't vluchten stelde, maar zyn voornemen was, om door de-zen loozen schyn van vluchten den Tarter te verschalken: want hy hadt in zyne hinder-tocht een groot getal wagens doen stellen, en die zoo dicht en zorgelyk doen bedekken, als of 'er groote kostelykheden op waren; hoe-welze niets dan groot en klein ge-schut (met de trompen achter af,) ge-laden hadden. De Tarters, die *Kian-gus* met zyn volk dus schielyk zagen de vlucht nemen, en niet dochten of het was hem ernst, vielen met grooten yver op de wagens aan; maar vonden zich wel haast in hunne hoope be-droogen; want zyne Kryghs-knech-ten, die heimelyk achter 't geschut op wagens waren gestelt, wisten dat zoo vaerdigh op d'aanvallers te lossen, dat de meeste quamen te sneuvelen. *Kian-gus*, zoo dra hy 't geschut hoorde los gaan, zwenkt zich met zyn Heir om, en brengt de Tarters, die alreeds door deze onverwachte groot aan 't deizen waren geraakt, in wan-orde en op de vlucht. De Tarters, die dus gehavent waren, verstuotten zich evenwel weer hun Heir te herstellen; waar tegen *Kiangus*, die niet alleen toonen wilde dat hy door list, maar ook door dap-perheit en voor de vuist hen kon over-winnen, met zyn volk zoo sel los ging, en zoo mannelyk vocht, dat hy in kor-ten tydt het gantsche Tarterse Leger verstrooide en op de vlucht dreef. Dit baarde weer nieuwe ontsteltenis en groote vreeze in de Hooft-stadt *Peking*; die niet weinigh vergroot wierd, als kort daar na een gerucht ten Hoof quam, dat *Kiangus* een Heir van hon-derd en veertigh duizend Ruiters, en vier maal honderd duizend voetknech-ten by zich had. Geen wonder, dewyl een ieder zich over zyne verwinning verblydt toonde, en zyn zege-vanen, tot bescherming van 't Vaderland, ge-zint was te volgen.

Als Koningh *Amavang* over het ge-vaar en d'aanstaande onheilen, die zy-nen neef, den Keizer, en den Ryke, door het zegepralen en gelukkig oor-logen van *Kiangus*, over quamen, zy-ne gedachten liet gaan, zag hy niet duisterlyk dat het nu tydt was, om

dezen *Kiangus* met de gantsche macht van het behouden Ryk tegen te gaan. Hy zelf dan trok in persoon, dewyl hy niemand zoo een gewichtige zaake, daar aan de behoudenis van 't gantsche Ryk hing, toe vertrouwde, tegen *Kian-gus* te velde, om d'uitterste kans van het Tarterse geluk te wagen. *Amavang*, derhalven, deed alle d'acht Standaarden, daar in de gantsche Tar-terse Krygs-macht bestaat, die in *Peking* leit, ten oorlog vervaerdigen en te velde komen. Maar eer ik ver-der ga verhalen wat uitslag deze veld-tocht van *Amavang* nam, zal ik in 't kort, tot meerder opening, de ver-deeling van de gantsche Tartarische krygs-macht voor af zenden. Alle de Krygs-knechten, 't zy Tarters of Si-neezen, die in dienst van den Groo-ten Cham zyn, zoo wel die in *Peking*, als in d'andere Landschappen van *Sina* leggen, staan onder acht Standaarden. D'eerste, die des Keizers Standaard ge-noemt word, is wit; de tweede, root; de derde, zwart; en de vierde, geel van kleur. Over de drie lesten hebben 's Keizers Oomen de bestiering; maar d'eerste word door den Keizer zelf ge-voert. Gelyk ieder van deze vier eer-ste Standaarden van een enkele en by-zondere kleur is, alzoo is in tegendeel ieder van de vier overige Standaarden van een gemengelde kleur, die van de vier eerste kleuren gemaakt worden; invoegen ieder Krygs-knecht weet onder wat Standaard hy hoort, en na wat Leger-plaats, of hock van de Stad, hy gaan moet. Als nu de Keizer of d'an-dere Veldt-oversten, aan wien de be-stiering van deze Standaards staat, eeni-ge troepen willen te velde, of op d'een of d'ander aanslag uit zenden, zoo kunnen zy binnen de tyd van een half uur, met het blazen op een zee-hoorn, alles vaerdigh krygen. Want na de ver-scheidentheit van het geluit, dat uit het blazen op dezen hoorn ontstaat, of na de verscheidentheit van de plaats, daar van daan het geluit komt, kan ieder Kryghs-knecht en Overste ter-stondt hooren of zyn Standaard, daar onder hy staat, te velde moet; zulks alle de Kryghs-knechten van d'een of d'ander Standaard terstond, op het ste-

De gantsche
Tarterse
Kryghs-
macht be-
staat in
acht Stan-
daarden.

ken van den hoorn , op de been en gereed zyn , en den Standerdt , die een Ruiter achter op de rug is gebonden , gezwindelyk volgen ; hoewel zomtyds niemand , dan de opperste Veldheer , en de geene , die den Standerd voert , bekend is , waar op het gemunt , of wat aanslagh dat 'er op handen is , voor dat het op een vechten gaat . Dit geheim en verborgen houden der aanslagen , die de Tarters tegen de Sineezen op handen hadden , heeft den Sineezen altyds tot groote afbreuk gestrekt , en hen veeltyds in hunne hoop te leur gestelt ; want als de Sineezen meenden dat het op deze of geene plaats gemunt was , zoo trokkenze dikwils met hunne troepen na een heel andere plaats .

Amavang dan , om *Kiangus* tydelyk tegen te gaan , en hem dat opstaan te verleeren , nam uit de boven gemelde acht Standaarden het puik en bloem der Kryghs-knechten , en versterkte zich daarenboven met een gedeelte van het volk , dat hy , onder het beleid der drie Koninkjes , na de Zuidelyke Landschappen gezonden had , hen voorts belastende , dat zy uit de Krygs-steden , daar zy door trokken , zoo veel Kryghs-knechten met zich zouden nemen , als hen zou komen r'ontbreken . En hoewel Amavang met een sterk en geweldigh Kryghs-heir tegen *Kiangus* te velde quam , zoo wilde hy evenwel hem geen slagh wagen , om het nieuwe Tartarische Ryk , waar af de grondt noch onbesturven was , door het wagen van een enkel veldslagh , niet in de waag-schaal te stellen ; schoon *Kiangus* zich dikwils met zyn Heir bloot , en hem tot het vechten schoon spel gaf . Invoegen *Amavang* r'elkens den veldslagh zocht r'ontwyken , en het werk zoolangh dragende hield , tot dat *Kiangus* , door gebrek van leefstochr , daar af hy schaars voorzien was , het veld zou moeten ruimen . Ten anderen hadt hy ook voorgenomen geen veldslag te wagen , voor dat hy bescheidt van de Westersche Tarters gekregen hadt , aan wiens Koning hy eenen Gezandt met groote geschenken gezonden , en zyne dochter voor zynen

Amavang wil Kiangus geen slagh leveren.

neee ten huwelyk verzoekt had , met verzoek , daarenboven , van geen bystand aan *Kiangus* te willen zenden ; 't welk de Koning van *Taniju* , of Westeryk Tartarye , bewoogen door de groote giften van goudt , zyde , zilver , en schoone Sineesche Vrouwen , daar af dit Ryk niet wel voorzien is , den Gezandt , zonder eenigh uitsstel , toestond , met beloften van voortaan in vrede en vrientfchap met den Grooten Cham te willen leven . *Kiangus* , die zich dus in zyne hoope vond te leur gestelt , en van de Tarters verlaten was , zagh voor het oorbaarlykste aan , om niet onverziens van den Tartter overvallen te worden , zich weer na de Stadt *Taitung* te begeven ; waar af hy daar na , doch al te spaâ , groot berouw en leetwezen kreegh . Want naauwliks was hy in de Stadt geraakt , of Amavang komt met eenige duizend opgepreste Boeren de Stadt belegeren , en doet de zelve , met een gracht van tien mylen in 't rond , binnen den tyd van drie dagen omcingelen . Toen kost *Kiangus* zyn mislagh wel bemerken , en genoegh bevroeden , dat hy met de zynen van honger , dewyl hy van den vyand , als een vogel in de kouw , gevangen wierd gehouden , versmachten moeste ; invoegen hy van spyt en boosheit op zyne tanden beet , en uit verbolgentheid tegen zyn Krygs-knechten met deze woorden uitvoer : *Ieder wage zyn leven na zyn welgevallen , het zy met zich doot te vechten , of van honger te vergaan ; wat my aangaat , indien ik sterve , 'k heb liever met den sabel in de handt al vechtende , dan van honger , te sterven.* Dus sprak deze dappere Veldheer , en rukte , op dit zeggen , met zyn gantsche Leger , zonder cenen Krygs-knecht achter te laten , op de gegraven gracht aan . Ter weder-zyde wierd zeer heftigh gevochten ; d'uitvallers queeten zich mannelyk om over de gracht te raken ; en de beleggers vergaten geensins hunne oude strydtbaarheidt , om zulks te beletten . Lang wierd 'er dus heftig met twyffelachtigen uitkomst gestreeden , en scheen Fortuin te twyfelden , op wiens zyde zy de zeege wilde laten over zwenken ; 't welk duurde

Belegert Kiangus in Taitung.

tot

tot dat Kiangus, die zich dapperlyk qucer, met een pyl zoodanig getroffen wierd, dat hy doodt ter aarde viel, en mer dit vallen den Sineezen de hoope benam, van door het Tarterfche Leger te slaan. Toen zyne Krygs-knechten zagen dat hunne Overfte gefneuvelt was, riepen de zommigen, met het afleggen van hunne wapenen, om lyfs genâ, en gaven zich aan den Tarters over; maar de andere stelden het op 't vluchten, en begaven zich op het geberghte. De geene, die zich vrywilligh over gaven, wierden van de Tarters in 't minste geen quaad gedaan, maar zeer vriendelyk onthaalt; dewyl de Tarters genoegh dachten gewonnen te hebben, nu zy zoo groot een gevaar van 't gantsche Ryk te verliezen te boven waren geraakt, en zoo groote vyanden, die na de Tartarische Kroon dongen, overwonnen hadden. Na het bevechten van deeze zeege trokkenze in de Stadt Taitung, en plonderden de zelve zeer deerlyk uit. Het zelfste lot viel ook de Stadt Puchèu te beurt, dewelke daarenboven, na het uitplonderen, aan koolen wierd gelegd. D'andere rûndtom leggende Sreden gaven zich, zonder eenige wederstandt te bieden, aan den Tarter vrywilligh over, 'r welk de zelve ook zoo veel baatte, datze voor het plonderen van de Tarters bevryd wierden. En in dezer voegentrok Koning *Amavang*, na het dempen dezer beroerten, mer het voornaamste deel des Heirs, (want met het overige liet hy de plaatsen van eenigh belang bezet) dat met roof en buit zeer rykelyk overladen was, weer na *Peking*, alwaar hy met groot gejuig en tekenen van blydschap wierd ingehaalt.

Amavang leide, zedert dien tyd, na dat dus alles in ruste en stilte was gebragt, alle zyne gedachten te werk, om het huwelik van den Grooten Cham, zynen neef, met de dochter van den Koning van West-Tartarye te voltrekken; ten welken einde hy zich ook na Tartarye begaf, en brogt aldaar, door zyne listige strecken en ingeboorne schranderheit, zoo veel te weegh, dar hy her huwelik eindelyk voltrok, en een groote meenigte van

paerden van de West Tarterfche verkreeg. De bruiloft van deezen Keizer wierd met zoodanige ongemeene groote staaci en pracht gehouden, als de grootheit van zulk een Ryk vereischte. De Keizerlyke Bruidt wierd met een groote luister en groordadigheit ingehaalt, en een ontallyke meenigte van menschen, die alle op 't kostelykste waren uitgestreeken en toegerust, verzelschapten en vereerden haare komste. De Tarterfche Koningen (tgeen hier in 't voorby gaan staat aan te merken,) onderhouden in her trouwen de zelve gewoonten als die van Europe, dewyl zy de dochters van de hoogste staat en afkomst tot hunne gemalinnen nemen; maar de Sineefche Keizeren, in tegendeel, kiezen uit een groot deel jonge maagden de schoonste, zonder achting te geven, of de Bruidt van de geringste ouders gebooren is, indien slechts hen de gedaante maar aanstaat: want de vader van de jongste Sineefche Keizerin onderhield zyn huisgezin met schoenen van stroô te maken.

Midlerwyle trokken de drie boven gemelde Koninkjes, die van de Tarters tor Landrvooghden over de drie Landtschappen, *Fokien*, *Quantung* en *Quangsi*, gestelt waren, en met drie volkomen Legers afgezonden wierden, om *Quantung* met gemeene macht te herwinnen, en *Junglieus* te verdryven, na deze Zuiderlyke Landtschappen, om d'opgerezen onlust en beoorte, volgens hunnen last, te dempen en te stillen. Zy namen hunne reize door 't Landtschap *Xantung*, en voeren langs de Reviere *Guei*; maar als zy aan zeeker landtschreek quamen, 'r welk de Tartarische Keizer aan eenige Tarters (want d'ingeboorne Sineezen waren, ter oorzaak van zeker verraat, om 't leven gebragt) had gegeven om te bebouwen en te bevoonen, verzochten deeze Tarters dat zy hen mogten op wegh verzelschappen, en een zelve geluk met hen uitstaan; want deeze luiden hadden een afkeer van den landbouw, en beminden veel meer den oorlogh als de ploegh of schop. Maar twee van deze Koninkjes wachtten zich wel, om dat

uitvoeren van deze Tarterfche Bouw-
luiden, zonder verlof des Keizets, op
zich te nemen; de derde alleen, *Kengus*
geheeten, was zoo verwaant en
opgeblazen, dat hy hen hun verzoek
toestond, en hen verlof gaf van ach-
ter aan te volgen. Dies verlieten zy
hunne Landen, en veranderden hunne
spa, ploegh, en andere gereedschap-
pen, tot den landbouw noodigh, in
oorloghs gereedschappen, en trokken
met groot gejuigh en vroolykheit hun-
ne Landsluiden achter na. Zoo dra den

*Kengus wil
's Keizers
bevel niet
gehoorza-
men.*

Keizer zulks ter ooren quam, deed
hy aan *Kengus* eenen brief schryven,
met last, van hen weer na hun Land
te zenden, om den landbouw waar
te nemen; maar *Kengus*, die deezen
last in de windt sloegh, en veel din-
gen tot zyner verschooning wiste in te
brengen, liet de bouw-roepen vast
achter aan volgen, zonder den Kei-
zer te willen gehoorzamen: waar over
de Keizer, in toornigen moede, aan
den *Tutang*, of Opper-landvoogt der
Zuiderlyke Landtschappen, die zyn
Hof tot *Nanking* hield, volkoomen
last over zond, om *Kengus* in hech-
tenis te doen stellen, of om 't leven te
brengen.

Deeze *Tutang* was den Keizer hier
in te wille, en volbragt, zonder dee-
zen last aan een van zyne Stoel-bro-
deren bekend te maken, 's Keizers be-
vel. Want als deeze drie Koninkjes
tot *Nanking* waren gekomen, wier-
denze met heerlyke Sineefche speelen
en maaltijden van dezen *Tutang*, die
ook zynen last den twee anderen niet
ontdekt hadt, op 't prachtighste ont-
haalt. Als 't nu op een scheiden ging,
en de Koninkjes hunne reize langs
de groote Revier *Kiang* wilden ver-
vorderen, quam de gemelde *Tutang*
hen weer bezoeken, en onthaalde
hen op een van de Keizerlyke vaartui-
gen, onder schyn van het scheidmaal
te geven, met allerlei kostelyke dis-
gerechten en toneel speelen; waar toe
deeze Keizerlyke vaartuigen, die be-
ter vergulde paleizen als scheepen ge-
lyken, zonderling bequaam zyn. Mid-
lerwyle hield hy hen zoo lang op,
tot dat hunne Kryghs-knechten een
stuk weegs alreeds vertrokken waren;

en opende toen aan *Kengus* den last,
dien hem de Keizer hadt toe gezon-
den. *Kengus* dit ziende, stondt daat
over geweldig in 't eerst verstelt, doch
greep weer moed, en geliet zich dien
aanstonds te willen gehoorzamen, al-
leen verzocht hy maar zoo veel uit-
stels, dat hy op zyn Jonk, die hem
niet verre van daar lagh te wachten,
mogte gaan, om zyne zaken een wei-
nigh in ordre te stellen. Dit, onder
beloften van terstondt weer te kee-
ren, en met den *Tutang* na *Nanking*
te gaan, wierd hem toegestaan; maar
als hy in zyn Schip quam, bragt hy
zich zelven, met zich aan een strop
te verhangen, om 't leven; dat hem
buiten twyffel ook te *Nanking* zou heb-
ben benoomengeworden. Uit last van
den Keizer wierd de zoon van dezen
Kengus, die hem in den oorlogh ver-
zelschapte, terstondt van de *Tutang*
in 's vaders plaatze gestelt. Na dat deze
twee Koninkjes de drie Landtschap-
pen, als *Xantung*, *Kiangsi* en *Nan-
king* waren deur gereift, quamen zy
eindelyk in 't Landtschap *Quantung*,
met voornemen, om dat Landtschap
onder gehoorzaamheit te brengen, en
den Keizer *Jungliens* uit den Lande te
dryven. Zoo dra het gerucht van deze
drie Tartarische Heiren zich door het
Landtschap verspreide, toonden zich
de meeste Steden geneegen tot den
Tartars, en gaven zich vrywillig aan
hen over. Dan de Hoofstادت *Kan-
ton*, of *Quancheu*, liet het op een
knellend beleghe aankomen, en bood
lang weerstand; maar eindelyk raak-
ten de Tartars door verraadt, in den
jare duizend zes honderd en vyftig, op
den vyfden van Winter-maand, daar
binnen, en bragten alles byna deerlyk
om 't leven, gelyk zulks breeder in 't
begin van onze Reis-beschryving ver-
haalt staalt.

*Verhangt
zich zel-
ven.*

Na het overgaan van *Kanton* zon-
den alle d'omleggende Steden aan het
Koninkje, dat over *Quantung* ge-
stelt was, Gezanten, met beloften
van zich willigh te willen overgeven,
indien zy 't leven moghten behouden;
't welk hen, onder toezegh van groo-
te geschenken te geven, toegestaan
wierdt. Daat na trok het Koninkje
van

van *Quantung* met zyn Heir na de Stadt *Chaoking*, daar in Keizer *Junglieus* te dien tyde zyn Hof hieldt; maar zoo dra *Junglieus* hoorde dat het Tartarisch Heir in aantocht was, verliet hy, uit vreeze voor de macht der Tarters, en dewyl hy zich te zwak bevondt om weerstandt te bieden, met zyn huisgezin en gevolg de Stadt en 't Landt, en begaf zich na 't Landschap *Quangsi*; doch wierd daar na zoo fel van deze drie Heiren tefens achtervolgt, dat hy zich genoodzaakt vond na de grenzen van 't Ryk *Tungking* te wyken; invoegen hy dus uit het gantsche Ryk verjaaght en verdreeven wierd. Andere willen, dat deze *Junglieus*, als hy een groote macht der Tarters op hem zag aankomen, het vaste land verlaten, en zich op zee begeven hadt, om niet in de handen der Tarters te vallen. Dan wat dezen *Junglieus* eindelyk wedervaren is, en of hy met zyn Heir weer tegen de Tarters aan ging, heeft men niet kunnen vernemen.

Onder zoo veel overwinningen, die de Tarters op de Sineezen bevochten, deed het jaar van zestien honderdt een-en-veftigh een droevige intree, met het overlyden van *Amavang*, 's Keizers Oom en Voogt. Dezen Vorst, die zeer ervaren in den oorlog was, en in voorzichtigheit en oprechtheid zonderlingh uitmuntte, hebben de Tarters te danken darze het Sineefche Ryk veroverd, en den Sineezen afhandigh gemaakt hebben. Niet alleen de Tarters, maar ook de Sineezen zelfs, beminden en vreesden dezen man, om zyne krygs-kunde, beleeftheit en oprechtheid. Naauwliks was hy dezer wereldt overleden, of het Hof raakte in groote ontfeltnis en verwarring, dewyl 's Keizers andere broeder, met naame *Quintus*, uit eigen hoofde, en tegen wil en dank der Tarters en Sineezen, de voogdye over den jongen Keizer *Xunchius* aanvaerden wilde. Want de Tarters en Sineezen dreeven dat *Xunchius*, die nu tot zyn ouderdom van zestien jaren gekomen was, zelfs in 't bewind der heerschappye moest treden, en de regeering aanvaerden. Maar *Quin-*

tus liet zich voorstaan, dat *Xunchius* noch onmondigh was, en deze tedre jaren niet bequaam waren om zoo hoogh een last en bediening te kunnen waarnemen; zulks hy geraden vond, dat hem de vooghdye, tot dat de Keizer tot zyne mondige jaren gekomen was, opgedragen wierd. Over dit werk vervoegden zich alle de Tartersche en Sineefche Overften, die te dien tyde te Hoof waren, in het Keizerlyke Paleis, alwaar zy alle hunne ampten en waerdigheden afleiden, met verklaring, van de zelve van niemandt, dan van *Xunchius*, weer te willen ontfangen. Als *Quintus* deeze standvastigheit in alle d'Overften bespeurde, en met zyn dwersdryven niet zaght uit te werken, hield hy zich, om de herten der Tarters en Sineezen niet meer te verbitteren, te vrede, en liet zyne broeder zelf, met toestaan van alle de Ryks-raden, de bestiering aanvaerden.

Naauwliks was deeze jonge Vorst, en Grooten Cham van Tartarye, gekroont, of hy gaf geene kleene proeven van een rypoordeel, met ernstige lust tot de gerechtichheit; want als de gevaarlyke raadtslagen, die zyn Oom *Amavang* zocht uit te werken, na zyn overlyden quamen uit te breeken, wierd deeze nieuwe Vorst, door des zelve onrouwigheit, der maten verloornt, dat hy het graf van dezen *Amavang*, 't welk zeer praechtigh en heerlyk gebouwt was, deed openen, en hem opgraven. Dit openen der graven, en uitgraven der Lyken, word by de Sineezen voor d'allerstrengste en schrikkelykste straffe gehouden; dewylze het schenden en sloopen der graf-steden voor een grouweldaad achten; ten anderen toonenze ook, ter gedenkenisse der overledenen, aan de zelve jaarliks zonderlinge eerbiedigheit. Het doode Lyk, uit het graf gehaalt, wierd eerst met stokken, daarna met roeden geflagen, en tenlesten onthooft, en voorts de grootste smaatt en hoon aangedaan; niet anders als of het een Lyk van den snoodsten Landverrader en booswicht was geweest. En dus verging de praal en heerlykheit van zyne graf-steede tot stof, en

viel

Amavang
wordt opge-
graven,

en deerlyk
mishan-
delt.

viel dezen *Amavang* na zyne dood te beurt 't geen zyn levendigh ligchaam verdient hadt. Alle d'Oversten, die *Amavang* in 't bloedtyverwantschap bestonden, en kennis van zyne aanslagen hadden, wierden ook met de strengste straffen achtervolght, en de zommige van 't leven, en andere van hunne ampten berooft. Dus verre is verhaalt op wat wyze de Roover *Likungzus* het Sineefche Ryk veroverde, en na het verjagen van deze *Likungzus*, de Tarters het zelve eindelyk becmachtigden en t'onder bragten; nu staat ons het bedryf van den anderen Roover *Changchienbus*, daar af op pag. 240. gesproken is, ten toon te stellen. De hairen staan my te bergh, en de gruwelyke moorderyen verbysteren de gedachten, als ik aan het storten van beken bloets, en het ombrengen van zoo veel onnoozele zielen, die deeze Roover met d'onverdragelykste pynen om 't leven deed brengen, begin te denken. Schaamte en berouw komt my over, dat ik gewaach van dezen Roover moet maken; dewyl zyne gruweldaden en schelmstukken zoo groot zyn, darze naauwliks geloof by den Lezer zullen vinden. 'k Zal evenwel eenige gruwelstukken van dezen bloedorstigen Tyran in 't kort hier verhalen, waar aan een ieder, die eenige menschelykheit en medogentheit by zich heeft, naauwliks, dan met schrik en schroom, zal kunnen gedenken.

Deze Roover *Changchienbus* heeft met zyne Krygs-knechten en opstendigen hoop veele Landtschappen met rooven, stroopen en branden, deerlyk mishandelt en bedurven, en de meeste meenigte der Ingezetenen met allerlei moetwil, en den oogen onverdragelyke pynen, geplaagt en mishandelt, en eindelyk hen om 't leven doen brengen. Zyn voornemen was geheel *Sina* van menschen t'ontblooten, en alles te verdelen en vernielen, om geene luiden achter te laten die hem uit den Ryke zouden kunnen dryven, of eenigh weerstand bieden; alleen wilde hy zyne Krygsknechten sparen, om met hen, zonder vreeze en schroom, over geheel

Sina te heerschen. Dan deze wierden ook dikwils, als hy de buien in 't hooft kreegh, om een kleene beuzeling en misflag, van hem, met hangen en ont-hoofden, om 't leven gebraght. Nergens heeft hy zynen wreeden aardt meerder doen blyken, en ysselyker tooneelen van wreedtheden op doen rechten, dan in het groote en volkryke Landtschap *Suchuen*; waar in hy met geweldt den Koninklyken tytel aannam, en voorts ysselyk met het ombrengen van meest alle d'Ingezetenen woedde. Want als hy de Landtschappen *Huquang*, *Honan*, en de voornaamste gewesten van *Nanking* en *Kiangsi* deerlyk mishandelt en geplaagt had, viel hy met zyn opstendigh en bloedorstig Heir, in den jare zestien honderdt vier-en-veertigh, in dit *Suchuen*, en deed des zelfs eerste Hooft-stadt *Chingtu*, met het ombrengen van zeeker Koninkje, uit den geslachte *Taiminga*, zyn eerste razernye en wreedtheit blyken. Kort voor het ombrengen van dit Koninkje, dat in de Hooft-stad zyn Hof hield, had hy noch zeven andere Vorsten, mede uit den geslachte *Taiminga* gesprooten, aan een wreeden doot doen sterven; invoegen dit bloedstorten van deze edele Vorsten een voorspel verstrekte van 't bedryven der aanstaande treurspeelen; waar af ik d'uitkomsten vervolgens nu ga verhalen.

Zoo geweldigh voortvarend en haastigh was deeze Roover in 't volbrengen van zyne wreedheden, dat hy de geene, die maar het minste tegen hem misdaan had, of daar alleen maar eenigh bedenken op viel van misdaante hebben, aanstonds aan den hals deed straffen: want het moorden was hem in de mond besturven, en de moordzucht zag hem ten oogen uit. Hy deed dikwils een geheel geslacht, indien slechts een eenig persoon daar af zynen last en bevel na zynen zin niet wel volbragt had, ten gronde uitroeien en vernielen; en dat met zoo een overgeven wreedtheit, dat ook de jonge kinderen en zwangere buiken niet verschoont wierden. Ja hy sloegh tot die wreedtheit over, dat hy by wylen, met ont-halzen en hangen, eengantsche straat

Overgeven
wreedheit.

ont-

ontvolkte, in de welke iemandt woonde die hem in 't een of 't ander vertoornt had; in voegen hy zoo wel den ontschuldigen als den schuldigen zyne wreedtheit deed proeven. Als hy op zekeren tydt een post ('t welk hy veeltyds deed) na het Landtschap *Xenfi* zondt, en de zelve, om de wreedtheit van deezen Roover te ontgaan, en uit zyne handen te geraken, niet wilde wederkeeren, ontstak hy daar over zoo geweldigh van toorn, dat hy een groot gedeelte der Stadt, daar in deeze boode gewoont had, ten gronde vernielde, en al de burgers om 't leven braght. En als by geval de Scherp-rechter, die hem in 't plegen van deeze wreedtheden diende, aan een ziekte quam te sterven, deedt hy terstondt den Arts, die in zyne ziekte over den zelve gegaan hadt, ontbieden, en niet alleen hem, maar noch hondert andere Artzen met hem om 't leven brengen.

Uitterlyk bejegende hy zyne krygsknechten met zonderlinge beleeftheit, was zeer gemeenzaam en spraakzaam, en speelde en dronk met hen, als of hy een van de slechte kryghs-knechten was geweest. Hy beschonk hen ook dikwils, als zy hunne dingen wel uitgerecht hadden, met groote geschenken, als Zyde en Zilver, en hy schaamde zich niet het zelve met zyne eigen handen aan hen over te langen; maar als hem luste zyne wreedt- en bloedtdorstigheid te toonen, deed hy, om de geringste mislagh, etlyke van zyne kryghs-knechten, voot zyn aanschyn, met de strengste straffe om 't leven brengen: dit viel voornamelyk den kryghs-knechten van het Landtschap *Suchuen* te beurt, dewyl alle d'ingezeiten van dit Landtschap by hem zeer in 't oogh waren; want hy beelde zich vast in, dat deeze volken zyne Koninglyke maght zochten uit te rooijen en tedempen. Al zyn bedryf, 't geen hy opentlyk aanrechte, quam gemeenlyk op een treur-spel uit. Zagh hy by wylen een kryghs-knecht die sober in de kleederen was, en zich wat wildt aansfelde, dien deedt hy terstondt om het leven brengen. Als een zyner kryghsknechten, op zekeren tydt, een stuk

Zyde van hem gekreegen had, en deeze kryghs-knecht aan zyne spitsbroederen klaaghde dat het geschenck te slecht was, hoorde dit by geval een van zyne verspieters, die dat terstondt aan hem over briefde: waar over hy zoo toornigh wierdt, dat hy het gantsche regement, sterk in de twee duizent koppen, daar onder ook de gemelde krygsknecht behoorde, voor zyne ooggen deed neêr fabelen.

Zoo fel woedde deeze Roover tegen de Mandaryns, of Magistraten van *Chingtu*, d'eerste Hooft-stadt van het Landtschap *Suchuen*, dat 'er van zes hondert, in den tydt van drie jaren, naauwlyks twintigh in 't leven bleven. Hy deed den President, of Raadts-hooft-man, het vel levendigh van den lyve halen, om dat hy zonder last eenen Sineefchen Filosoof verlof gegeven had, uit de Hooft-stadt na zyn huis te mogen trekken.

Als deeze bloetdorstige Tyran *Hanchung*, de derde Hooft-stadt van het Landtschap *Xenfi*, die, ten aanzien van de sterkte der Plaats, de sleutel van de Landtschappen *Suchuen* en *Xenfi* genoemd wordt, wilde onder zyne gehoorzaamheit brengen, om alle d'andere Plaatzen des te lichter te veroveren, zondt hy, in den jare zestien hondert vyf en veertigh, een groot heir voor af, waar in zich hondert en tachtigh duizent krygsknechten alleen van *Suchuen* bevonden, zonder d'andere kryghs-knechten daar onder te rekenen. Toen nu het belegh een lange wyle geduurt had, zonder iet (want de belegerden queeten zich wel) te konnen uitrechten, liepen veertigh duizendt *Suchuensche* kryghs-knechten uit het leger tot den Stadthouder van *Hanchung* over; 't welk oorzaak was dat de rest van zulk een sterk heir eindelyk, vruchteloos, en met groot verlies, zich weer na den Tyran moest begeeven. Dit verdroot en speet den Tyran zoo geweldigh, dat hy d'overige hondert en veertigh duizendt *Suchuensche* kryghs-knechten door d'andere kryghs-knechten deed om 't leven brengen. Het woeden en moorden duurde geheele vier dagen; veelen deed hy de huid afstroopen, en het afge-

stroomte vel , daar de kop noch aan hing , met stroo op vullen , en dat , dus opgevult , na ieder Stadt zenden , om de burgers hier door een schrik op den lyve te jagen.

Doet 18000
studenten
vermoor-
den.

Daar na liet hy orentlyk afkundingen , dat alle de studenten van 't gantsche Landtschap zich ter proeve en toetse te stellen hadden ; en dat de geleerdsten met groote ampten en geschenken zouden begifticht worden. De Sineezen , bekoort door deze hooge beloften , waaren zoo verblindt , dat ze de list en 't verraadt van den Tyrann niet bemerken konden ; maar zy begaven zich , wel ten getale van achttien duizendt , met grooten yver derwaarts. Als ze ter gewoonelyke plaats , daar d'onderzoeking gemeenelyk geschiedt , gekomen waren , deed hy hen alle door zyne Kryghs-knechten om 't leven brengen ; neemende tot verschooning en dekmantel van deez gruwel-daad , hunne valsche twistredenen en sofisteryen , waar meê zy , zoo hy voor gaf , het volk tot oproer ophierden.

Toen hy nu hoorde dat de Tarters , in den jaare zestien honderdt en zestien-veertig , in 't Landtschap *Xenfi* waren gevallen ; vondt hy zich genootzaakt , van wegen de nabylheid , om tegen hen aan te gaan. Maar om zyn slag wis te neemen , en niemant achter te laten die hem eenige afbreuk zouw kunnen doen , besloot hy alle d'ingezetenen van 't Landtschap *Suchuen* te verdelgen , uitgezeidt de geenen die na 't Noord-oosten lagen , om zyn leger in geene ontledigde en verwoeste plaatsen te brengen , dewyl ze door deze gewesten moesten trekken , invoegen hy toen deze volken by 't leven hield , om hen ter gelegener tydt tot aas van zyne wreedheid te gebruiken. Hy rukte dan voor eerst met zyn bloed-dorstigh Heir op *Chingtu* aan , d'eerste Hoofdstadt van het Landtschap *Suchuen* , en deed alle d'ingezetenen , zoo hooge als laege personen , die wel ten getale van zes-maal honderdt duizent beliepen , door een gedeelte van zyn Heir vast binden. Hy zelf reedt rontom deezen geknevelden en vastgebonden hoop , die , met tranen op de

Zes maal
honderdt
duizent
burgers
van Ching-
tu om 't le-
ven ge-
bragt.

wangen en een naat gekerm , hem hurinen Koning en Heer noemde , en met gebogen knien hem t'elkens te voet viel , en bad dat hy toch deernis met zyn onnozel volk wilde hebben , en dat verschoonen. Doch weinigh keerde hy zich aan dit gekerm en jammerlyk misbaar ; maar riep , na een weinigh wachters , uit die vervloekte keel , *Sla doot , en verdelgt deeze opstendige booswichten* : invoegen deze gantsche drom volks , als een deel onnozele schapen , tot eenen toe , omgebragt wierden. De Sineezen schryven , dat het bloedt van de geslachte burgers het water vande groote revier *Kiang* , die voorby deeze Stadt vloeidt , deelt hoog en ryzen. De lyken , om de lucht met verrotte en stinkende dampen niet te besmetten , wierden in de revier gesmeeten , die , voor stroom afdryvende , aan de andere Steden wel haast deeze droevige tyding bragten , en boodschapten , dat haar het zelfste ongeval over 't hoofdt hing. En het leedt ook niet lang aan of het zelfste ongeluk viel al d'andere Steden van dit Landtschap te beurt : want de Tyrann verdeelde zyn leger aan troepen , en zondt die overal heenen ; waar door alle de inwoonders van de andere Steden desgelyks om 't leeven gebragt wierden ; 't welk een onbeschryvelyk bloedbad veroorzaakte. En op deeze wys raakte het Landtschap *Suchuen* , dat eertyds van menschen kriede , tot een woeste en deerlyke wildernis. Na dit droevig treur-spel en ysselyk woe-den tegen de onnozele burgers van *Chingtu* , deed hy alle zyne Kryghs-knechten buiten de Stadt , op een groot Plein , vergaderen , en sprak hen daar aldus aan : *Na het verdryven der Tarters uit den Ryke , zal uw dapperere srydbaarheid my aan 't gebiedt en gezag over de gantsche wereldt helpen. Maar ik wenschte , dat gy u vaerdiger en gaauwer toond , als gy tot noch toe geweest zyt. Ik zelf , gelyk u allen ook bekend is , heb tzeftigh scheepen vol zilvers in de revier Kiang doen zinken , 't welk aan eenen ieder , na zyne verdiensten , als ik door uwe dapperheid het Ryk overtoert zal hebben , zal uitgedeelt worden.*

Aanspraak
tot zyne
Kryghs-
knechten.

Dit was de
waarheit ;
maar op dat
niemant de
plaats zou
weten , had
hy het
boosvolk
om 't leeven
doen brengen.

den. *Dan de vrouwen, waar meê wy alle belemmert zyn, zullen ons een groot beletzel op de reize geven. Ieder quyte zich trouwlyk, en breng de zyne van kant. Als het Ryk veroverd is, zullen wy geen gebrek van de schoonste vrouwen hebben. Ik zelf zal u, als een trouwe voorstander, voor gaan; hoewel ik, als Keizer, hier in iets voor uit behoorden te hebben.*

Naauyls had hy dit gesproken, of hy koos uit drie honderdt zeer schoone jonge dochters, die hy tot zyn wellust gebruikte, alleen twintigh, die op zyne drie Koninginnen zouden passen; en deed al d'andere op de Vergaderplaats om 't leven brengen. Zyne moortdadige Krygs-knechten, die hunnen bloeddorftigen Oversten dus zagen voor gaan, deden terstont hunne gehoorzaamheid t'hemwaarts, met het slachten van hunne vrouwen, blyken: want zy bragten de zelve, met schieten en nederhouwen, als een deel schaapen, om 't leven.

Toen hy nu alle d'ingezetenen van *Suchuen* van kant had geholpen, en geen menschen meer vondt aan wien hy zyn helse razernye en verwoetheit konde lesschen, moesten het de steden en huizen ontgelden. Hy leidde een zeer prachtigh en kostelyk Paleis, dat hy voor zich zelve hadt doen stichten, aan koolen; en met een ook de groote en vermaarde Hoofdstadt *Chingtu*. Hy deed alle de boomen, op dat niemant daar af eenigh genot zou hebben, af-kappen; en in deezer wyze sloeg hy met een gezuivert leger (gelyk hy zeide) op weg, en verdelghde, waar hy quam, alle de menschen, die te vooren zyne bloeddorftigheid ontgaan waren. Dan hier meê hiel hy zich niet vernoecht; maar deed ook menigten van Krygs-knechten, die te loom volgden, of te gezwint voortgingen, of eenige andere kleene misdaden beginnen, om 't leven brengen. De kranten, of die zwak waren, en het leger niet wel volgen konden, moesten het mede met den hals boeten, op dat deeze hun leven (dus sprak hy al spottende) in ellende, en op geen quade en verwoeste plaats zou-

den over brengen. Ontelbaare en afgrysselyke meer andere wreedtheden heeft deeze Roover bedreeven; maar ik kryg een afkeer in 't ophaalen van zoo veel deerlyke treur-spelen, en ga d'allerwreedste dingen met stil zwygen voorby. Alleen zal ik tot een besluit hier by voegen, hoedaanig deeze Roover, na het bedryven van zoo veel ongehoorde gruwelen, aan zyn eindt raakte.

Zoo dra deze Roover met zyn op-
roerigen hoop in 't Landschap *Xens*
was gevallen, zat hem de Veld-overste
der Tarters, 's Keizers Oom, met een
Heir van vyf duizendt Tarters op de
hielen, daar meê hy voor uit getrokken
was; om geen tyd met het inwachten
van 't gantsche leger, dat vast volgde,
te verspillen. De Veld-heer zond, na
's landts gebruik, vyf ruiters voor uit,
om te verneemen of de Roovers ge-
zint waren vrede te maken, of te oor-
logen. Want de Tarters zenden ge-
meenlyk, als ze tegen iemand te velde
trekken, en dicht by hunnen vyandt
gekoomen zyn, eenige ruiters voor
uit; en indien deeze wel bejegend wor-
den, zo neemen zy dat voor een te-
ken van onderdaanigheid en vrede
aan; maar komt den zelve eenigh
geweldt te geschieden, zoo strekt hen
zulks tot een teken van vyandschap,
en dat de vyand gezint is slaghe te wa-
gen. Zoo dra de verspieters van dee-
zen Roover de vyf voor uit gezonde-
ne Tartersehe ruiters in 't gezicht kree-
gen, namen zy terstont de hertret, en
braghten daar af de tyding gezwint
aan hunnen Opper-hoofd *Chanchien-
gungus*, die hen daar over uitlachte,
en met een lachchende mont vroegh,
of zy waanden dat 's vyands Heir
een schaar vogelen was, die door de
lucht quam vliegen. Maar als hem
kort hier na van zyne voornaamste
Oversten het zelfste verwittigt wierd,
sprong hy ter vlucht, zonder borst-
harnas en helm, met een speer in de
vuist, uit zyn tent, en tradt, van wei-
nigen gevolght, buiten zyn leger-
plaats, om t'ontdekken wat 'er schuil-
de. Naauyls was hy buiten zyn leger
getreeden, of kreegh de gemelde vyf
Tartersehe ruiters in 't gezicht, die

*De Veld-
heer der
Tarters
trekt tegen
de Roovers
te velde.*

*De Roover
wordt ge-
schooten.*

hem aanstonts op 't lyf vielen. D'eerste pyl, die van hen geschooten wierdt, trof deezen moorder dwers door het herte. Zulks aan deze scheut, die niet alleen de Tarters, maar ook den Sineezen zelfs tot groot geluk strekte, die mensch quam te sneuvelen, die alle menschen wilde van kant helpen, en zich zelven tot de Koningklyke waerdigheid, daar hy maar een snoode verrader was, met geweldt verheven had. Na dat dit wanschapfel, en dit schuim van alle schelmen gesneuveld was, versloegen de Tarters het gantsche leger, dat nu van hunnen Opperhoofd ontbloot was, zeer licht. De zommigen van deze Roovers begaven zich op de Tartersche zyde; andere wierden ter neder gezabelt, en eenige, die twyffelden aan het verwerven van genâ by den Tarter, begaven zich op de vlucht. Op dit gerucht van de zeege, by de Tarters op deze Roovers bevochten, ontfingen de weinigh overgeblevene ingezetenen van 't Landtschap *Suchuen* de Tarters met groote blydtschap en gejuich, en riepen hen voor hunne verlossers en bevryders uit. En in deezer wyze stelde zich dit Landtschap ook onder het gebiedt der Tarters, die, na dat ze de voornaamste Steden van dit Landtschap met Tartarische Krygs-bezetting wel verzien hadden, onder hunnen Veldtoversten weder na de Stad *Peking* trokken.

*'s Keizers
Oom word
van zynen
broeder
Amavang
qualik ont-
haalt.*

De Veldt-overste, evenwel, schoon hy zoo een groote zeege op de Tarters bevochten had, werd van zynen broeder *Amavang* zeer onwaerdelyk onthaalt, en daar hy meende met zeegestaatsien, en groot gejuich ontfangen te worden, viel hem een bittere sterfdag te beurt; 't welk hier uit ontstont: Als hy, door koude en geduurigh ongemak, op een reize van etlyke maanden, meer Krygs-knechten, dan met vechten verloor hadt, wierdt hem te last geleidt, dat hy slof was geweest, en zyn ampt niet wel had waargenomen; 't welk in hem, die meende groote lof verdiendt te hebben, zoo groot een gramschap ontsak, dat hy uit ongeduldt zyn Tarters hoedte

tegen d'aerd smeet, 't welk by dit volk voor een teken van groote kleinachting en onwaerdigheid opgenoomen wordt; waar over hy ook verwezen wierdt, om in een gevangenis gesteld te worden, die de Sineezen *Caociang* noemen: waar in de Sineefche Keizers al de geenen pleegen te zetten, die uit Keizerlyken bloede gesprooten waren, en d'een of d'ander misdaad begaan hadden. Dan hier in verzag deeze dappere Veldtheer, met zich zelven om te brengen, tydelyk: want om onder de Tarters d'eerste niet te zyn, die zo groot een schande zou over komen, verhing hy zich zelven te vooren in zyn Paleis aan een koorde. En dus quam deeze brave Veldtheer, die een heerlyker sterfdag en beter geluk verdiendt hadt, jammerlyk, in 't bloeyenst zyner jaaren, te sneuvelen.

*De Tarter-
sche Veld-
theer ver-
hangt zich
zelven.*

En in deezer voegen, na het verjagen van den eenen Roover *Licungzus*, en het sneuvelen van den anderen vervloekten Roover *Changhienchungus*, bragten de Tarters allengs het gantsche Ryk ten deele in rust en vrede. Want schoon naderhandt in 't Landtschap *Suchuen*, en op andere plaatsen, weder nieuwe oproeren quamen t'ontstaan, en de nakomelingen van den boven gemelden vermaarden Zee-roover *Ixon*, de Tarters geduurigh met hun Scheeps-macht, voornaamelyk in her Landtschap *Fokien*, quelden en plaagden, zoo waren evenwel deeze nieuwe oproeren meer aangeleidt op 't rooven en buiten, dan om de Tarters geheel en al uit den Ryke Sina te verdryven. Weshalven dunkt my ook der pyne waert niet te zyn, wat zedert den jare zeffien hondert een en vyftig, na het veroveren van 't Ryk Sina, door de Tarters, tot op deezen tydt aldaar is voorgevallen, hier vervolgens by te voegen; dewyl alleen myn voorneemen was, geen verhaal van de gantsche Sineefche historien; maar alleen een kort begryp van den Tartarischen oorlog, en op wat wyze het Ryk Sina van Opperhoofd by onze dagen verwisselt is, der geheugenis over te leveren. Het is aanmerkens waerdigh ('t welk ik tot een besluit hier by voeg)

dat

dat de Tarters, in den tydt van zeven jaren, meer landts veroveren hebben, als een heel leger in de lengte en breedte in dien tydt zou kunnen doorwandelen : namentlyk , twaalf Sincefche Landfchappen, en 't hangend eilandt Korea , en 't landt *Leaotung* , beide twee groote Gewesten.

Kort en bondigh

V E R H A A L

van 't overgaan van 't

R Y K S I N A ,

A A N D E N

GROOTEN CHAM

V A N

T A R T A R Y E .

Het gantsche bedryf van deezen laastten oorlogh, en inwendige opftanding en droevigh treur-fpel van 't Ryk Sina, was by na verwaerdicht, als ik onverzins onder myne fchriften, die ik met my uit Sina bragt, zeker lang verhaal vond, 't welk d'oorfprong van d'inwendige beroerte, en door wat lift de Tarters aan 't bezit van 't Ryk Sina raakten, zeer kort en bondigh verhandeltd. En dewyl daar in d'oorfprong der inwendige beroerte, en des zelfs voortgang, met eenige verandering word voorgesteld, acht ik noodig, het zelve in 't geheel, als een aanhangzel en byvoegzel van 't voorgaande, van woordt tot woordt in de Nederduitfche tale, (want het wierd ons van zekeren Jefuit, in de Keizerlyke Hoofstlad Peking, in de Sincefche tale ter handt gefieldt) hier te laaten volgen, en luidt aldus :

DEze Tarters, die nu het Ryk Sina bestieren, zyn de geenen niet, dewelke grenzen aan het West-Tartarye, en over drie honderdt en zestigh jaaren uit *Samarcan*, met den grooten Tammerlaan over de groote muur in Sina vielen, het zelve in-namen, den Keizer van Sina, en Koning van *Tchampe* en *Kouchinchine* gevangen kregen, en dat tachtig jaaren geruystelyk bezaten, en eindelyk van de Sineezen weer verjaagt wierden, en na hun land *Samarkan* weken: deeze Tarters, zeg ik, zyn de geenen hier, die tegenwoordig het Ryk Sina bestieren; maar zy grenzen aan het Oosterlyk Tartarye. Het landt, daar in deeze Tarters wonen, wordt van de Sineezen *Niuiche* genaamt, en leit om de Noordt van de Equinoëtiaal-linie op vier en veertigh graden, en van de Oostzee bykans zeventigh mylen. Het is zoo een klein Landfchap, dat het naulyks twintigen eenige Duitsche mylen kan uitmaken. Aan de Zuidzyde komt het aan *Leaos*

(een LandŒŒchap van het Sineefche Koningkryk) te grenzen; en ten WeŒten heeft het de WeŒt-Tartars leggen, daar af te vooren geŒproken is, en die ook *Scyten* genaamt worden; ten Noorden komt het aan zekere andere Tartars te grenzen, die by de Tartars van *NiuŒhe*, *Tupitacen* genoemt worden. - Deeze *Tupitacen* gaan in vellen van viŒŒŒen gekleed, leven geheel barbaariŒ, gantŒ beeftachtig, en zonder eenigen GodsdienŒ of Politie. Uit dit LandŒŒchap *NiuŒhe* is *Nolbache*, d'eerŒte wortel der Tartars, die Sina tegenwoordigh beŒtieren, geŒprooten. Syn Vader wierd *Taxe*, en zyn Grootvader *Xiachan* genaamt, die beide met de Sineezen een langen tyd ge-handelt hebben. *Nolbache*, de zoon van *Taxe*, was een man van grooten en Œcherpzinnigen verŒande, en van treffelyke inborŒt, en zeer gelukkig in alles uit te voeren, wat hy maar in 't werk Œelde. Deze, die zonderling groote wetenŒŒap en kennis van het Sineefche Ryk had, Œelde zich eerŒt, in het gemelde kleene LandŒŒchap *NiuŒhe*, over dertig geŒlachten (meer vermoght toen dit LandŒŒchap niet) tot eenen Gouverneur. En als hy begon te zien dat het geluk hem diende, kreeg hy hier door moed; zulks hy na een kleene wyle op brak, en met zyn leger in het Sineefche LandŒŒchap *Leao-tung* viel, en daar uit met rooven en plonderen een groote buir haalde. Eindelyk ging hy de Steden en vaŒte Plaatzes belegeren, waar door hy in korten tyd het gantŒhe LandŒŒchap onder zyn geweld en beŒtierung bragt; invoegen hy over de twee LandŒŒŒappen tot Gouverneur verklaart wierd, en van dagh tot dagh in moed en mogentheit aangroeide. Toen nu de Sineezen hoorden dat hun uiterŒte en laaŒte LandŒŒchap hen van zoo een kleenen en Œlechten hoop volks ontnoomen was, en vreesden dat zy dieper in 't Ryk mogten komen vallen, gingen zy de Grens-plaatzes met een magtig en Œterk Heirleger bezetten. *Nolbache* daar-en-tegen vreesde niet met allen het Sineefche leger, entrooŒte zich altyds hier mede, dat de Sineezen zich weinig met krygs-zaken, maar altyds

De Tartars
van NiuŒhe
worden
magtig.

met de boeken en afgoden-dienŒt bemoeiden, en den tyd met het zien van komedie-Œelen door bragten. WeŒhalven maakte hy een beŒluit, dat een volk, alleen tot de boeken genegen, en onervaren in de wapen-handel, lichtelyk door de wapenen t'ondergebragt zou kunnen worden; maar de dood, die hem al te tydigh by quam, belette zyn wenŒch en voorneemen. Hy liet tien zoonen na, waar af de vierde, *Mansueu* genaamt, by 's vaders leventyve, tot navolger in zyne plaats verklaart wierd. Eer hy deezer werelt quam t'overlyden, veranderde hy den naam van zyn Ryk *Kienchieu* in *Moncheu*, waar af ten huidigen dage de Tartars, die tegenwoordigh Sina bezitten, hunnen naam voeren, en van de Sineezen de volken van *Moncheu* genoemt worden. Deeze vierde zoon *Mansueu*, dien hy tot erfgenaam van 't Ryk verklaart had, toonde zich altyds zeer genegen tot de vrede, Œreef zynen onderdaanen wetten en Œtaatkundige leŒen voor, en liet geleerde luiden uit WeŒt-Tartarye halen, die zyne onderdaanen in hunnen GodsdienŒ onderwezen, en andere goede zeden en manieren leerden. Dan hy zat niet lang aan 't roer der regeering; maar quam haaŒtelyk te Œerven, na latende tot erfgenaam zynen kleenen zoone, dewelke tegenwoordigh de groote en magtige Keizer van 't Ryk *Sina* is. Over deezen, die noch kleen was, en zich op 't landt-beŒtier noch niet verŒont, hadt hy op zyn doodt-bedde eenen vooght, te weten, zynen negenden broeder, geŒelt, en d'andere broeders tot treffelyke Oorlogs-officieren gekoo-ren; die dagelyks, na des broeders overlyden, met Œterke invallen, de grenzen van het Sineefche Ryk geweldig verwoeŒten; dat daar-en-tegen de Sineezen, onder het beleid van den dapperen Veldt-overŒten *UŒanguejus*, beŒŒermden.

Als deeze dingen ontrent voor veertig jaren ('t welk was ontrent den jaer zeffien honderdt) onder de Sineezen en Tartars gebeurden, zoo zyn de WeŒterlyke LandŒŒappen van 't Ryk *Sina*, en voornamentlyk het LandŒŒap *XenŒi*,

Xenfi, door groot gebrek van levensmiddelen, om de onvruchtbaarheid der voorgaande jaren, zeer zwak en verarmt geworden; des niet tegenstaande hebben de Officieren en Amptluiden des volks, zonder aanschouw op de groote noot en armoede der onderdaanen te neemen, de Keyzerlyke tollén en inkomsten zeer strengelyk den volke afgeperst. Invoegen al de geenen die niet betaalden in zware gevangenis gevoert, en tot slaaven verkocht wierden. Nu was in het zelve Landtschap *Xenfi* een voornaam man, met naame *Li*, of *Licungzus*, die zeer ryk, en ten dien tyde noch eerlyk en vroom was, en den titel van Magister in de Sineesche Filosofie verkreegen had. Als deeze *Li* zag dat iemand van 't gemeen volk om de Keizerlyke schattingen en tollén gevangkelyk wegh-gevoerd en gestraft wierden, verlost hy voor zyn eigen middelen de gevangenen en verdrukten, en betaalde de schattingen voor het volk met zyn eigen gelt; 't welk hem zoo bemindt onder het graauw maakte, dat zy hem voor hunnen vader uitriepen. Als deeze zaak voor de Ryks-raden en andere Grootten gekoomen was, gaf het oorzaak van quaat vermoeden op deezen *Li*, die daar over, uit last van den Keizer, gevangen en naauw bewaart wiert. Het graauw dit hoorende, dar hunnen vader, die hen zoo veel goets beneezen had, gevangkelyk wierdt wegh gevoerd, ontstak daar over met gramschap, ging met een groot getal volks het gevangenhuis opbreken, en stelde hem op vrye voeten. Het Gouverneurs huys wierd daar na van hen geplondert, en hy met alle zyne kinderen deerlyk vermoort. Toen *Li* nu zag dat'er geen wegh van genade meer voor hem open was, en het zekerder als zeker was, dat de Keizer, indien hy *Li* gevangen hadt, hem om dit feyt zouw doen sterven, nam hy, uit wanhoop, dit uiterste middel ter handt: Hy ruste een groote meenigte volks uit, die hem met grooten toeloop, om de beweezen weldaadt, quam toe vallen, en ging daar meê de Sreden en Landen der mate verwoesten, dat hy in zeer korten

tydt alle de Westerlyke Landtschappen van Sina onder zyn gebied braght. En naar dien fortuin hem zoo gunstig was, en zyne wapenen zoo een gelukkigen voortganh namen, wierdt hy daar door zoo hoogmoedigh en opgeblazen, dat hy zich openbaar Keizer van Sina verklaarde, en daar voor uitroepen deed.

Ondertusschen regeerde in de Keizerlyke Hooft-stadt *Peking* de laatste Sineesche Keizer, *Xunchi* of *Xunchinius* genaamt, die een wys en grootmoedigh Vorst was, doch in alle zyne daden en aanslagen zeer ongelukkigh: en hier om noch ongelukkiger, om dat zyn aanstaande ongeluk hem zoo na, en evenwel onbewust was; want zyne geheimste Raden, dien de zorg over het gantsche Ryk en Paleis aanbevolen was, verbergden alles voor den Keizer, en verkleinden de groote gevaren: in voegen deeze Keizer *Xunchi* eerst tydinge van deezen nieuwen opgeworpen Keizer *Li* kreeg, als hy met een machtig heir voor de poorte van *Peking* was. Zoo dra de Keizer dit hoorde, nam hy alle middelen by de handt; doch alles liep vruchteloos af, dewyl het te laat was. Als nu de Keizerlyke Stadt, en de Keizer zelf belegerd was, en den Keizer zag dat'er geen middel of eenige bystandt op handen was, stelde hy dit uiterste middel, uit wanhoop, in 't werk: Eerst riep hy in zynen Koninglyken Tuyn zyne vrouw en kinderen by zich, en hield haar daar voor, hoe dat het met haar geschapen stondt; dat zy verraden waren, en geen bystandt te verwachten hadden, zulks hy voor nam, haar zelf veel liever het leven te benemen, dan dat het zyn vyandt zoude doen. Als hy deeze reden volcindicht hadt, heeft hy eerst zyne vrouw, en daar na zyne kinderen, d'een voor en d'ander na, den kop afgeslagen, en daar na hem zelve aan eenen boom met een koorde verhangen; maar hy schreef eerst op de pandt van zyn onderkleedt deeze naarvolgende reden: *Zyt gegroet nieuwe Keizer Li, ik verzoek op u, verschoond myn volk, doch gebruyk noch vertrouw myne Raadshuyden niet.* De Keizerlyke schatkamers wierden terstondt geöpent en geplon-

*De Keizer
verhangt
zich.*

plondert, en de voornaamste ten Hoof omgebracht.

Onder veel mannen van groot gezag en name wierdt in *Peking* gedoodt de vader van *Usanguay*, die, als Veldtmaarschalk, op de grens-plaatzen van Sina tegen de Tarters oorlogh voerde. Deeze *Usanguay*, hoorende dat het Keizcrlyke huis geheel uitgeroeit, de Stadt *Peking* ingenomen en verwoest, en daar-en-boven zyn vader verradelijk vermoort was, wierdt daar over met gramschap en toorn ontfleeken, doch kon evenwel niets uitrechten, dewyl zyn macht zoo groot niet was. Om evenwel zich over zyn vaders doot te wreken, dwong hy de Sineezcn, met dewelke *Li* in 't oorlogh was, en daar over hy als Generaal te vooren geboden had, om den tegenwoordigen in *Peking* residierenden Keizer te beoorlogcn; waar in de Sineezcn hem terstont gheoorzaamden, en quamen daar op gelyker handt voor de Hooft-stadt *Peking*.

Zoo haast de Tarters dit vernamen, en den inwendigen oorlogh (dat hen te dien tyde wonder wel te pas quam) gewaar wierden, trokken zy met hun heir op, en quamen regel-recht op *Peking* aan. De Sineezcn, die onder *Usanguay* lagen, deezen opbreuk der Tarters hoorende, namen terstont de vlucht, verlatende *Li*, en de Stadt *Peking*; waar op ook *Li* met zyn volk (die mede, als *Usanguay*, voor het Tarterfche heir vreefde) zich op de vlucht begaf, en met al de Pekingsche schatten na het Landtschap *Xenfi* vertrok: in voegen de Tarters, die na *Peking* trokken, niet eenen Sineeschen oorloghs-man, nochte van *Li*, nochte van *Usanguay*, hoorden of zagen.

De broeder van *Nolbache*, vader van den jongen Koning van Tartarye, regeerde te dien tyde, als Vooght, het Tartarische Ryk, onder den naam van *Beschermer des Ryks, en des jongen Konings*: hy was een schrander man, en zeer ervaren in het beloop der wereltsche zaken, en politie, zulks men zoude gemeent hebben dat de gantsche staatkunde in deezen eenen Tarter gehuisvest was. Als nu deeze broeder van *Nolbache*, die als Voogt over den jon-

gen Tartarischen Koning stont, zagh dat de Sineezcn niet verder konden komen, en hy het Ryk meest, van wegen de onecnigheden, die onder hen ontstaan waren, in zyne handen had, trachte hy met list, (hoewel hy zulks ernstelyk zocht) onder eenen schoonen dek-mantel, zonder vyandtschap, (om des te meer de herten der ingezetenen te winnen) het Ryk te bemachtigen. Want als het Tartarische heir-leger tot voor *Peking* was gekomen, quamen hem terstont de Opperste en Hoofden der Stadt te gemoet, boden hem de sleutels met de gantsche heerschappy aan, en verzochten dat hy den nieuwen opgeworpen Keizer *Li* wilde vervolgen, en het ongelyk der Sineezcn aan hem wreken; maar hy sloeg zulks in 't eerst af, met voor te wenden, dat her een zaak van groot belang, onkosten en gevaar was, en dat het hem ongelegen quam, zyn eigen voor een anders vaderlandt te verlaten, hoewel het hem aan macht en geweldt niet ontbrak, om zich over 't ongelyk van *Li*, aan het Sineesche Ryk gedaan, te wreken. Eindelyk bood hy aan zulks te doen, op voorwaarde, dat zy aan zyn neef, den jongen Koning van Tartarye, het gantsche Sineesche Ryk, als aan hunnen verlosser, zouden opdragen, en den zelve voor Keizer over het geheele Sineesche Ryk verklaren; en by al dien eenige Landtschappen zich daar tegen quamen te stellen, dat zy als dan met handt en daadt hem zouden bystaan, en na vermogen hulpe verleenen. Daar-en-tegen beloofde hy hen, uit den naam van zynen neef, den jongen Koning, dat hy alle hunne voorrechten en handtvesten, als een genadig en rechtmatigh Keizer, zoude beschermen en verdedigen. De inwoonders in *Peking* deeze woorden hoorende, merkten wel dat al deeze redenen uit een geveinst herte van hem bygebragt wierden, hoewel zy nochtans, zonder veel tegenstribbelen, (want zonder dat waren zy doch in zyn geweldt) in zyn voorflag bewillighden. Dit verdragh wierd den jongen Koning van Tartarye, *Cham Xunchi* geheeten, door zynen Oom voorgedragen.

Op den derden dagh na het overleveren

veren van dit verdrag, trok degantsche Burgery uit *Peking*, met alle de overgebleevene Officieren, den nieuwen Keizer te gemoet, droegen hem het het Keizerryk plechtelyk op, en riepen hem opentlyk voor Keizer van *Sina* uit. Zy verzochten ook zeer hertelyk aan hem, dat hy hun Vaderlandt wilde beschermen, en van de straat-schenders zuiveren en reinigen. Hier op vertrok des Keizers Oom in de Koninklyke Stadt *Peking*, en verklaarde zynen neve, die noch jong was, Keizer van *Sina*, en gaf hem eenen nieuwen naam *Xunchi*. Hy veranderde ook den naam van 't Ryk, en zond zyne broeders om *Li* met machtige Heirlegers te beoorlogen, die hem ook binnen korten tyd versloegen. Hy zond dezelve ook met een groote magt na de Zuiderlyke deelen van *Sina*, de welke noch twee andere Koningen, uit den geslachte *Chu* gesprooten, die zich voor Keizer verklaart hadden, overwonnen, en alle de Zuiderlyke Landtschappen onder het Tartarische gebied bragten; begevende de Noorderlyke Landtschappen zich, zonder eenige tegenstant, onder de gehoorzaamheid der Tarters. In de Zuiderlyke gewesten had zich noch een andere Koning uir den geslachte *Chu*, met name *Vanlieus*, voor Keizer opgeworpen; om den zelve te veroveren, zond hy drie sterke Heiren. Als de Vooght en Oom van

deezzen jongen Keizer het Ryk ten deele in vrede gebraght had, quam hy te sterven; maar na zyne dood wierden verscheidene schriften gevonden, daar in bevonden wierd, dat hy een verraad tegen zynen neve, den jongen Keizer, voorgenomen had; waar over de Keizer zeer vertoornt wierdt, en deed' zyne kinderen, en 't gantsche geslacht met den swaerde onthoofden. Na het overlyden van deezzen Oom, nam de Keizer, in zynen ouderdom van vyftien jaaren, de heerschappye zelfs aan, de welke nu alles met een manlyke wysheid gelukkigh bestierd. Hier meê heeft het gebiedt der Sineezzen, te gelyk met het geslacht *Chu*, 't welk over de 276 jaaren, na het uiddryven der Westerlyke Tarters, gecregeert heeft, een openbaar oordeel aan de gantsche wereldt na-gelaten, dat zoo een magtig, en van melk en honig vlocijend Koningryk, in zoo een korten tyd, van zoo een slechten, geringen en kleinen hoop volk verwoeft is, dat het nu meer geen schyn daar af draagt. Alle Steden en Dorpen zyn ten gronde vernield, veel honderd duizend menschen dood geslagen, en jammerlyk om het leven gekomen; daar de Sineezzen eertyds zoo groots, hoovaerdigen hoogmoedig waren, dat zy zich voorstaan lieten, alleen in de werelt te zyn, maar zyn nu in dienstbaarheid en kleinachting gekomen.

Hier eindigt dit kort verhaal van deezzen laatsten Sineeschen oorlog mer de Oosterfche Tarters, waar uit, als ook uit het voorgaande, waar in wy den op- voort- en ondergang van dien wydloopigh en ten breedsten hebben ontvoudt, klaarlyk te zien is, met welk een verraadt en bedriegelyke middelen de in-geboorene Sineesche Roovers, zonder twyffel, uit een hoogh-dravende heersch- en staatzucht, hunnen eigen ingeboorenen en wettelyken Heer hebben om land en luiden geholpen. Felle en bloedige oorlogen hebben, zedert veele eeuwen, d'Europische volken gevoerd; maar nooit evenwel zoodaanige, die in

het verwoesten van Landen, sloopen en branden der voornaamste Steden, en in het ombrengen van menigte van menschen, en storten van beken bloets, by deezze laatste oorlogen, die de Sineezzen en Tarters, en de Sineezzen tegen elkander gevoerd hebben, te vergelyken zyn. Want met zoo een fel en bloedtdorstig woeden was tegen hoogte en laege, oude en jonge personen, te werk gegaan, dat de stoutste en strydtbaarste Sineezzen, die in den beginne de muirery der Sineesche Roovers, en het invallen der Tarters in het Ryk *Sina*, uit een ingeboorene rrscheit, voor spel en jok achtren, nu noch in het ophaalen hunner uitgestaane ellenden

den en jammernissen, de haren schynen van schrik te berg te staan, en naauwliks, zonder beken van tranen te storten, daar aan kunnen gedenken. Zoo dat met recht, en niet ongevoeglyk, deeze onder staande vaerzen op deezen wydtberuchten en bloedigen oorlogh kunnen gepast worden :

*O Krygs-heldinne groot van moedt,
Gy zyt den onervaa'nen zoet;
Maar die de oorloghs-kunst han-
teert,
Word haast het tegendeel geleert.*

Verhaald hebbende, op wat wyze de Tarters het Ryk Sina, met het om-

brengen van veel duizend onnoozele zielen, veroverd en onder hun gehoorzaamheid gebragt hebben, en ten einde van hunnen langduurigen oorlog, dien zy zoo veele eeuwen tegende Sineezen gevoert hebben, geraakt zyn, zal ik ook hier een eind van myn gantsche verhaal en beschryving deezes Gezandtschaps maaken, waar in alles, wat ons onder des zelfs verrichting is voorgevallen, en wat ik voorders, door naaukeurigh na-vorschen en opspeuren, onder het reizen, van geheel Sina heb kunnen verneemen, op 't grondigste en bondigste, zonder ergens, myns weetens, tegens de waarheid gezondigt te hebben, verklaart is.

E I N D E.

BLAD-WYZER

Der gedenkwaardigste en voornaamste dingen ,

Die in de

REIS-BESCHRYVING

Des

GEZANDTSCHAPS,

En in de

ALGEMEENE BESCHRYVING

verhandelt worden.

De Leezer heeft te letten, dat het Syffer-getal, daar de letter r. (het welk Reis-beschryving betekent) achter volgt, in de Reis-beschryving des Gezantschaps, of eerste gedeelte deezes werks, te vinden zy; en het Syffer-getal, daar a. ('t welk Algemeene Beschryving beduidt) achter volgt, in de Algemeene Beschryving, of tweede gedeelte, te vinden is; want zoo wel de Reis- als de Algemeene Beschryving, begint met een besonder of nieuw Syffer-getal.

A.

A Dam Scaliger, een Hoogduitfcher, moet te Peking in gefchrift aan den Keizer overleveren, of de Hollanders Landt hebben. *r. 162.* maakt den Gezanten de komfte des Muskoviſchen Gezants bekend. *r. 163*
Aartbodem, hoe die verdeeld word. *r. 3*
Afgodin van Lincin. *r. 14. a. 87*
Atinan. *r. 203*
Alchimie wordt met grooten iever van de Sineezen gedaan. *a. 65*
Amavang, 's Keizers Oom, onthaalt zynen broeder qualik. *a. 252*
Amerika, wanneer, en van wien ontdekt. *r. 3*
Anhing. *r. 98*
Appel Sucu. *a. 145*
Aristokratifche regeering. *a. 1.*
Aſie, haar verdeling, is een gezegent Landt. *r. 4*

B.

B Amboes. *a. 131*
Batavia was eertyds Kalappa en Jakatra geheeten. *r. 28.* wordt van de Javanen belegert. *r. 29.* maar weder verlaten. *r. 30*
Bedelaars, met wat vreemde potzen zy den luiden in Sina 't gelidt weten af te trochelen. *a. 35*
Beeldhouwers der Sineezen. *a. 30*
Beginzelen aller dingen, hoe die van de Sineezen geſtelt worden. *a. 74*
Beeren. *a. 150*
Bezoeken der Sineezen, op wat wys dat toe gaat. *a. 39*
Betelboom, en kracht der bladen. *a. 140*
Bergen in Sina, daar in de Sineezen wonderlyk groot waan-geloof gebtuiken. *a. 108.* hooge bergen, kruinen der bergen. *a. 109.* valeijen in de bergen. *a. 110.* heuveln der bergen. hooien der bergen. heilzame bergen. gedaanten der bergen. wonderlyke zeltzaamheden in de bergen. *a. 111.* vreemde Konſt-ftukken die op de bergen in Sina

gevonden worden. *a. 112.* geſchiedeniſſen die op de betgen gebeurdt zyn. Dorpen op de bergen. *a. 113*

Bergh-werken. *a. 114*
Bewindthebbers der Ooft-Indiſche Compagnie beſluiten een Gezantschap aan den grooten Cham te zenden, om den vryen handel in Sina te verzoeken. *r. 27*
Boeken der Sineezen kunnen van Inwoonders van verſcheide tale verſtaan worden. *a. 18*
Boeren en Boerinnen, hoe die in Sina den ploeg trekken. *a. 60*
Bloemen in Sina zyn meenigerlei. *a. 126*
Bloem Meutang. *a. 126.* Quei. Mogorin. *a. 127*
Bloemendaal, het jacht verzeilt doot ſtorm. *r. 33*
Boomen in Sina zyn meenigerlei. *a. 131.* Kaneelboom. *a. 132.* Nagel-boom. *a. 134.* Nootemuskaat-boom. *a. 135.* Peper-boom. *a. 138.* Betel-boom. *a. 140.* hoe de Betel-bladen gebruikt worden. Indiaanſche Vygeboom. haar grootte. *a. 141.* Kokos-boom. *a. 142.* haare nuttigheid. *a. 143*
Bouwkonſt der Sineezen. *a. 28*
Brief van den Tartariſchen Cham aan den Generaal Maatzuiker. *r. 183.* word zeer ſtatelyk in Kanton uit de Scheepen gebragt. *r. 199*
Bron Kien. *r. 92*
Bronnen in Sina zyn meenigetlei. *a. 107*
Bruggen in Sina zyn meenigerlei. *a. 95*

C.

C Aiſung wordt door 't water verwoeft. *a. 214*
Kanchen is een vermaarde Stadt. *r. 75.* haare gelegenheid. *r. 76*
Chanchienchungus de Roover, ſcheidt van den Roover Licungzus. *a. 213*
Charakters der Sineezen, en haar getal. *a. 13.* d'oude Sineefche charakters, uit verſcheide dingen genomen, waten zeventienderlei. *a. 14.* de heden-daagſche charakters beſtaan uit verſcheide ſtEEPEN. *a. 15*

Cheuxan wordt een Koningryk. *a. 232*
 Cheva de derde Sineefche Stam. *a. 180*
 Chius, Keizer, heeft de groote muur doen flicten. *r. 190*
 Chu, een knecht van eenen Offer-paap, staat tegen de Tarters op. *a. 183*
 Chuenchious, zyn bedryf. *a. 175*
 Cinningfiu, hare gelegenheit. *r. 131.* ieder herberg heeft aldaar bezondere Commethanten. *r. 134*
 Cina de vierde Sineefche Stam. *a. 180*
 Cina de zefte Sineefche Stam. *a. 180*
 Cinfuis de eerste trap der Sineefche geleertheit. *a. 25*
 Commethanten, fpeelen voor gering geld te Cinningfiu. *r. 134.* hoe die gekleedt gaan. *a. 31*
 Confutius is de grootfte Sineefche Filofoof. *a. 19.* heeft uit alle de Sineefche boeken vier boeken getrokken, en zelfs een vyfde gefchreeven. *a. 21*
 Chekiang is het tweede Landfchap van Sina. Chekiangs Grns-fcheiding, getal der Steden. *r. 16.* getal des volks. haar jaarlykfche fchatting aan den Keizer. *r. 17*

D.

Dieren in Sina zyn meenigerlei. *a. van 149, tot 165*
 Dieverye, op wat wys die in Sina geftraft wordt. *a. 50*
 Doodt van den jongen broeder des Tartarifchen Keizers belet dat de Gezanten voor den Keizer niet verfchynen. *r. 168*
 Dorpen op de bergen. *a. 113*
 Dragt der oude Sineezzen. *a. 58.* en de hedendaagfche dragt der Sineezzen. *a. 59*
 Dragt der Tarters en Tartarinnen, en Tarterfche Kryghs-knechten. *a. 186*
 Drank der Sineezzen. *a. 44*
 Druk-konft der Sineezzen. *a. 29*
 Durionen, vruchten. *a. 147*

E.

Eilandt Pulo Tymon is boomryk. *r. 31*
 Elementen, hoe veel die by de Sineezzen gefieldt worden. *a. 76.* waar in een element beftaat. *a. 77*
 Eenden, op wat wys die in Sina aan-gefokt worden. *a. 156*
 Europets hebben de Sineezzen veele dingen geleerd. *a. 77.*

F.

Foeheen. *r. 155*
 Fohius was de vierde Sineefche Overfte. zyne regeering. *a. 173*
 Fungching, haar gefalte. *r. 85.* heeft twee Triumfpoorten. *r. 86*
 Fokien is het elfde Landfchap van Sina. Grns-fcheiding van Fokien. *r. 17.* getal der Steden. getal des volks in Fokien. haar jaarlykfche fchatting aan den Keizer. *r. 18*
 Fokien wordt van de Tarters veroverd. *a. 233.* daar in ontflaat nieuwe ontfletenis. *a. 235*

G.

Gafmaalen der Sineezzen, op wat wys die gefchieden, en de gaffen daar op onthaalt worden. *a. 41*
 Geboorte-dag wordt in Sina hoog gevierd. *a. 47*
 Geleerden in Sina, op wat wys die onderzocht, en tot een hooger trap van geleertheit verheven worden. *a. van 22, tot 26*
 Geele revier. *r. 123. a. 103*
 Gember, hoe die gepoot wordt. *a. 120.* haate kragt. *a. 121*
 Gemeene wegen. *a. 94.* zyn net gemaakt. *95*
 Gezanten, Pieter de Goyer en Jakob de Keizer, trekken na Sina, om den vryen handel in Sina te verzoeken. *r. 27.* komen by 't Eilandt Pulo Ty-

mon. *r. 31.* komen by de Eilanden Makao, en de Stadt Makao. *r. 34.* komer by Goijers Eilandt, en by Heytamon. *r. 35.* zenden Hendrik Baron aan landt, om hunne komfte aan den Gouverneur bekend te maken. *r. 35.* treden in 't Vlek Lamme te lande, om hunne geloofnis-brieven aan den Gouverneur te roonen. *r. 36.* by hen komen twee Kantonsche Gecommitteerden, die hen verfcheide dingen afvragen. *r. 37.* de Gezanten mogen te Kanton niet aan landt blyven; maar moeten te fcheep gaan. *r. 37.* mogen weder te Kanton te lande komen. *r. 45.* by hen verfchyn't een Kantonsche Mandaryn, die hen een groote fom penningen voor den vryen handel af-eifcht. *r. 45.* worden van de Kantonsche Onder-koning, buiten Kanton, op een heerlyk banket onthaalt. *r. 45.* worden aldaar van de Onder-koning verfcheide dingen afgevraagd. *r. 46.* trekken weder na hunne logementen. *r. 47.* krygen fchryvens van Peking, van de Keizer, datze, voor het toeftaan van den vryen handel, hem in Peking moeten komen bedanken. *r. 48.* worden van den Turang van Heryn te water onthaalt. *r. 48.* gaan na 't Hof van den ouden Onder-koning. *r. 51.* bewyzen eerbiedigheit voor den Throon van den jongen Onder-koning, komen by den Turang. worden in een huis aan de Stadts muuren gehuisveft. *r. 52.* krygen het fcheimaal van den Kantonschen ouden Onder-koning, worden by den Sekretaris van den jongen Onderkoning onthaalt. *r. 54.* vervaerdigen zich om van Kanton na Peking te vertrekken. *r. 54.* vertrekken van Kanton. *r. 55.* komen in 't Dorp Sahu. *r. 55.* komen te Xanxui. *r. 56.* befluiten van niemant op hunne reis gefchenken te nemen. *r. 56*
 Gezanten komen te Sanyuum. *r. 59.* zien het Dorp Quantonlou. *r. 61.* komen in 't Stedeken Ingrak. *r. 62.* komen aan de Pagode Konjansjam. *r. 63.* komen te Mongley, en krygen 's nachts een storm. *r. 64.* komen te Xaocheu, en worden aldaar van de Magiftraat verwelkomt. *r. 65.* komen aan de bergen, de vyf Paerdshoofden geheeten. *r. 66.* raken in gevaarlyke gebergten, de vyf leelyke Duivels geheeten. *r. 67.* komen in de landftreek Suijteen. *r. 67.* komen te Nanhung, en worden by den Stadthouder ter maalydt ontfangen. *r. 68.* trekken van Nanhung, over 't gebergte van Nangang, en komen in 't Dorp Sulan. *r. 70.* komen te Nangan. *r. 71.* worden aldaar van de Magiftraat begroet, en komen by twee Tartarifche Heeren. *r. 72.* vertrekken weder van Nangan. *r. 73.* komen te Nankang. *r. 74.* komen te Kancheu, en worden na verfcheide dingen van den Tutang gevraagd, die van de Gezanten geen gefchenken wil nemen. *r. 75*
 Gezanten komen te Vannungam. *r. 78.* komen te Taiko. *r. 81.* verftaan aldaar, dat na hare komfte in Peking zeer verlangt wordt. *r. 82.* komen te Kinnungam. *r. 82.* komen te Kiexui. *r. 83.* komen te Kyakya. *r. 84.* komen te Sinkin, en verblyven aldaar 's nachts. *r. 85.* komen te Fungching. *r. 85.* komen te Nanchang. *r. 86.* de Gezant Pieter de Goijer gaar te landt, en wordt treffelyk van den Turang onthaalt. *r. 87*
 Gezanten komen te Ueienjen. *r. 89.* varen over het Meer Poyang, en komen te Nankang. *r. 91.* komen te Hukou. *r. 92.* hunne komft veroorzaakt aldaar blydfchap. komen te Pengce. *r. 93.* zien een Tyger. *r. 94.* komen te Tonglieu. *r. 97.* willen aldaar geene gefchenken ontfangen. zien de Stadt Ganging leggen. varen voorby Anhing. *r. 98.* komen te Tungling. *r. 98.* komen by het Kasteel Upun. *r. 99.* komen by Ufu. *r. 100.* zien het Eiland Hiao. komen te Nanking, bezoeken de drie Stadthouders. *r. 101.* worden van de Stadthouders vrouw te Nanking met Thee-drink onthaalt.

B L A D - W Y Z E R.

haalt. komen aldaar by eenige Tartarische Edel-luiden. worden van den Agent ter maaltijd ont-haalt. *r. 102.* worden van zekeren Jeshit aldaar ter maaltijd genoot; maar slaan dat af. mogen van daar niet na Japon schryven. vertrekken uit Nan-king. *r. 110.* komen te Jejenjeen. zien aldaar vreemde potzen van bedelaars. *r. 111.* komen in de Koninglyke vaart. *r. 112.* komen te Kajutiu. *r. 118.* komen te Paoting. *r. 119.* komen te Hoigan. *r. 126.* verstaan aldaar uit eenen Jeshit. dat hun voornemen by den Keizer vruchteloos zal afloopen. *r. 121.* ko-men te Siampu. *r. 122.* komen by 't Dorp Neyne-miao. en op de Geelerie. *r. 123.* komen te Tau-jenjeen. kopen aldaar eenige vruchten voor de keu-ken. *r. 124.* komen te Tifang. zien vlottende Dor-pen. *r. 125.* komen in de Koninglyke vaart Jun. en uit het Landschap Nanking. in 't Landschap Xan-tung. aan het Dorp Kiakia. *r. 127.* komen aan het Dorp Jax Hinnu. *r. 130.* komen te Cining. *r. 131* Gezanten trekken voorby 't Dorp Nanwaig. *r. 134.* komen te Xantui. *r. 135.* komen te Lincing. en al-daar by den Stadhouder. *r. 138.* komen te Uuching. *r. 144.* varen voorby Tongnam. *r. 145.* komen te Sanglo. *r. 146.* komen aan 't Dorp Tonnu. *r. 147.* komen te Sinkicien. *r. 148.* komen te Sinkocien. *r. 149.* komen te Single. zien tegen den avond den inval der Sprinkhanen. *r. 151.* komen te Tiencien-wey. worden van de Stadvoogt ontvangen. *r. 152.* ontvangen Pinxentou ter maaltijd. beraadslagen hoe zy zig ten Hove voor den Keizer zullen draagen. zenden eenen Mandaryn voor af na Peking. *r. 153.* komen te Joeswoe. *r. 154.* worden van den Stadt-voogd ontvangen. *r. 155.* varen voorby Foeheen. komen te Sanlienway. *r. 155.* trekken in goede orde na Peking. trekken voorby Tongfiou. *r. 157.* komen te Peking. *r. 158.* worden aldaar van ver-scheide Grooten bewelkomt en bezocht. *r. 158.* worden gevraagd of de Hollanders op zee voort-geteelt zyn. *r. 159.* worden van de Pekingfche Ge-committeerde vercheide meer andere dingen af gevraagd. komen vercheide maal met de zelve Ge-committeerde in mont-gemeenschap. worden met hunne geschenken ter Ryks-vergadering ontboden. *r. 161.* worden van Adam Scaligner. een Hoogduit-scher. te Peking. begroet. *r. 162.* verstaan uit hem d'aankomste des Moskovifchen Gezants. worden van de Gecommitteerde bezocht. en verzocht om vyftig stuk ly nwaat. worden van de zelve Gecom-mitteerde verzocht om nader opening van Holland. *r. 163.* komen met Pinxentou en andere Gezan-ten te worde. *r. 164.* worden in hoedanigheid voor Gezanten van den Keizer erkent. worden by des Keizers Last-brief gelast ten Hoof te verschynen. *r. 165.* moeten eerbiedigheid voor 's Keizers Ze-gel betoonen. eer zy ten Hoof verschynen. *r. 168.* worden van eenige Mandaryns in het oude Hof des Keizers gebragt. doen aldaar de gewoonlyke plech-tigheden. worden beler door 't overlyden van des jongen Keizers broeder. datze voor den Keizer niet verschynen. *r. 168.* worden gelast om voor den Kei-zer te verschynen. worden ten Hoof gehaald. om den Keizer in zyne Majesteit op zynen nieuwen Throon te zien. *r. 169.* komen op het tweede en derde Plein. daar 's Keizers Throon is. *r. 173* Gezanten worden van den Ryks-Kancellier na hunne qualiteit gevraagd. *r. 174.* worden. na 't verschynen voor den Keizer. drie maal ter maaltijd ont-haalt. verschynen op d'eerste. *r. 179.* toonen eer-biedigheid aan den Keizer. drinken Sampou. wor-den van den Onder-Tutang gevraagd. of de Hol-landers drie dagen onder water kunnen blyven. *r. 180.* verschynen op de tweede en derde maal-tydt. wat geschenken zy van den Keizer kregen. *r. 181.* gaan ten Hoof om den brief aan den Gene-raal Maatzuiker te ontvangen. *r. 182.* ontvangen

dien met zonderlinge statigheid. *r. 183.* moeten terfont na 't krygen van den brief vertrekken. *r. 183.* zonder eens de Stadt te mogen bezichti-gen. wat rantzoen zy dagelyks kregen. *r. 184.* zien de Stad Peking van buiten. en de vermaarde muur door 't gebergte loopen. *r. 189.* trekken van Pe-king. komen te Sanfianwey. en willen in 's Keizers scheepen niet in treden. *r. 191.* komen te Single en Sinkocien. komen te Lincing. komen te Ton-cham. neemen den knecht van eenen Offer-paap van straat af tot trekker. *r. 192.* komen te Jancefu. te Nanking. bezoeken de twee Tolmeesters. hun-ne Beeltenissen worden in de Pagode Paolinxu op-gerecht. *r. 193.* vertrekken uit Nanking. *r. 194.* trekken voorby Bekenburg. komen te Nankang. vaaren over het Meer Poyang. komen te Kiangfi. *r. 194.* komen te Kinungam. *r. 195.* varen voor-by Vannungam. hunne Bark raakt op een klip. *r. 195.* komen te Nanchen. vertrekken van Kan-cheu. komen te Nangan. trekken over het Nam-hungse gebergte. *r. 199.* trekken uit Nambung. komen aan de Stadt Xaocheu. *r. 197.* varen voor-by de Pagode Konjansjam. en door het gebergte Sangwonhab. *r. 198.* komen te Sanyuum en Xan-thui. komen by 't Dorp Faefan. komen te Kanton. worden van den Opper-koopman Landman inge-haalt. *r. 198.* begroeten aldaar d'Onder-koning. des jongen Konings moeder. en den Tutang. wor-den van den Stadhouder des jongen Onder-konings ter maaltijd onthaalt. begroeten Tofu. worden met hun gevolg van den ouden Onder-koning ter maaltijd onthaalt. *r. 199.* zyn by den jongen On-der-koning ter maaltijd. *r. 200.* begroeten Pin-xentou in zyn logement. komen by den Tutang te gehoor. en bezoeken vercheide andere Grooten te Kanton. gaan by den Onder-koning om hun af-scheit te neemen; maar krygen geen gehoor. gaan t'zeil van Kanton. *r. 201.* worden van de Hof-meesters der Onder-koningen te scheep onthaalt. komen in de haven van Heytamon. trekken van Heytamon. komen by 't Dorp Lantan. *r. 202.* kry-gen de bergen van Aynam in 't gezicht. komen by het Eilandt Pulo Tymon. zien vliegende Visschen. *r. 203.* zien 't Eilandt Linga. *r. 204.* komen op de Reede voor Batavie. en worden voor hunne moete bedankt. verstaan op Batavie het overgaan van Kolombo. *r. 205* Geschenken. die de Gezanten op hunne reize aan den Keizer en andere Grooten in Sina gaven. *r. 205* Geschenken. hoe de Sineezen die elkandere ver-eeren. *a. 39* Gevecht van drie legers. *a. 207* Geweer magh niemant in Sina draagen. *a. 11* Gingang. Afgodt. *a. 86* Ginseng. een wortel. *a. 117* Goude eeuw in Sina. *a. 172* Graf-naalt van yzer by Tuncham. *r. 137* Graf-stede van den Sultan. *r. 116* Graf-steden in Sina zyn prachtigh gesticht. *a. 54* Graden der Sineefche geleterde. zyn drierlei. *a. 22* Grieken hebben groote naerftigheid gedaan in 't be-zoeken van uitheemsche Gewesten. *r. 1* Grooten der Sineezen. op wat wys dat toe gaat. *a. 37* Gulzigheit van eenen Pekingfchen Ryks-raadt in het eeten. *r. 163* Gueis groot gezagh en strengheid is de voornaamste oorzaak van den ondergang van 't Ryk Sina. *a. 216.* wordt met zyn aanhang van den Keizer omge-bragt. *a. 217*

H.

H Alf-flachtige dieren. *a. 161.*
Hair. hoe de Sineezen dat afscheeren. *a. 57*
Hana. de vyfde Stam der Sineefche Keizeren. *a. 180*
Hangcheu wordt van de Tarters veroverd. *a. 230*
Heusheit der Sineezen is zeer groot. *a. 37*
Heyta-

B L A D - W Y Z E R.

- Heytamon. *r. 55*
Hiaa, d'eerste Stam der Sineefche Keizeren. *a. 179*
Hiao, een Eilandt. *r. 101*
Historien der Sineezen, uit wat oorzaak die zekten gaan. *a. 171*
Hoangrius heeft verfcheide dingen uitgevonden. *a. 174*
Hoangchoang wordt verraderlyk van de Tarters omgebracht. *a. 229*
Hof te Nanking, haar gefalte en gelegenheit. *r. 105*
Hof te Peking. *r. 176.* maakzel der Gebouwen in het Hof te Peking. *r. 177.* heeft een diepegragt, en klippen door kunft gemaakt. *r. 178*
Hoaign. haare gelegenheit en gefalte. heeft eenen Onder-koning. ten Noorden drie water-vallen. Twee Tolhuizen, en een vrugtbaare Landftreek. *r. 120*
Honan is het vyfde Landfchap van Sina. getal der Steden en volken in Honan. *r. 13.* haare jaarlykfche fchatting aan den Keizer. *r. 14*
Hous ftaat tegen de Tarters op. *a. 231.* belegert Sigang. *a. 234*
Hoven der Sineefche Landt-voogden, op wat wys die geficht zyn. *a. 100*
Huizen, op wat wys die in Sina geficht zyn. *a. 28*
Hukeu. haare gelegenheit. *r. 93*
Humvuus, Keizer, heeft het onderhouden der drie Sineefche zekten ingevoerd. *a. 85*
Hunquangus wordt tot Sineefchen Keizer verkooren. wil met den Tarter vrede maken, maar dat wordt hem afgellagen. *a. 227.* wordt verraderlyk aan de Tarters overgelevert. *a. 229*
Huquang is 't zevende Landfchap van Sina. haare Grens-paalen. getal der Steden. *r. 15.* getal des volks in Huquang. haare jaarlykfche fchatting aan den Keizer. *r. 16*
- I.
- Jakob de Keizer bezichtigt met zyn volk de Stadt Nanking. zyn wedervaren aldaar. *r. 107*
Jaka, vrucht. *a. 147*
Jangcheu wordt van de Tarters veroverd en verwoeft. *a. 228*
Jenjeen. haare gelegenheit. *r. 111*
Joewoc heeft een Tolhuis. *r. 154*
Jax-hinno. *r. 130*
Jefuit, Martyn Martensz., komt uit Sina te Batavie. zyn aanbrengen. *r. 21*
Jefuiten zyn den Hollanders in Sina zeer hinderlyk. *r. 166.* verzoeken verfcheide dingen aan den Tarterifchen Ryks-Kancellier, tot nadeel der Hollanders, maar rechten niet uit. *r. 167*
Jun, een Koninglyke vaart. *r. 127*
Junnan is het vyftiende Landfchap van Sina. haare Grens-fcheiding. getal der Steden. *r. 20.* getal des volks. haare jaarlykfche fchatting aan den Keizer. *r. 21*
Junglieus word Sineefche Keizer gemaakt, tegen hem werden van den Tarter drie nieuwe legers gezonden. *a. 239*
Indiaanfche Vyge-boom. *a. 141*
Inkt, hoe die in Sina gemaakt wordt. *a. 33*
Ingtrak. *r. 62*
Iquon een vermaarde Zee-roover. *a. 233.* word met liit van de Tarters gevangen. *a. 234*
Ivena, de negende Sineefche Stam. *a. 181*
Java is een vruchtbaar Eilandt. aart der inwoonders van Java. *r. 28*
- K.
- Kagchel te Nanking. *r. 102*
Kajurfiu. haare gelegenheit. leit rontom in ryf-velden. *r. 118*
Kaneel-boom. *a. 133*
Kantonfche Onder-koningen eifchen geldt van de Gezanten, waar uit groote moeite ontftaat. *r. 200*
Kafteel van Tiencien. *r. 152*
Kafteel Upun. *r. 90*
- Katoen, kruit en boomen. *a. 125*
Karten zyn verfcheiden in Sina. *a. 150*
Keizer van Sina ftaat den Hollanders toe alle acht jaaren hem te komen begroeten. *r. 167.* hoedaa-nig hy voor de Gezanten op zynen Throon verfchynt. vertrekt weder zonder zich aan de Gezanten te vertoonen. *r. 175.* houd veele boelinnen en gelubden in zyn Hof. *r. 177*
Keizer van Sina wordt Thienfu en Hoangti geheeten. *a. 2.* magh uit de gemeene middelen niet wegh fchenken. *a. 3.* op wat wys hy zich eertyds ver-toonde. magh alleen geele kleur dragen, met welke waerdigheden hy dikwils zyn onderdaanen be-fchenkt. *a. 45*
Keizer van Sina wil, uit vreeze voor den Tarter, de Hoofd-ftadt Peking verlaaten. *a. 195*
Keizer Chius heeft de groote muur doen flicten. *r. 190*
Kerken, hoe die in Sina geficht zyn. *a. 88*
Kiakia. *r. 127.* haare gelegenheit. *r. 129.* is jagt-ryk. *r. 130*
Kiangfi is 't dertiende Landfchap van Sina. haare Grens-fcheiding. aart der inwoonders. getal der Steden in Kiangfi. getal des volks. haare jaarlykfche fchatting aan den Keizer. *r. 72*
Kiegan. haare gelegenheit. was eertyds wel be-timmerd. *r. 82*
Kienlius vervoert zyne onderdaanen door afgodery. *a. 157*
Kienning wordt belegert en veroverd. *a. 236*
Kieui, haare gelegenheit. *r. 83*
Kinhoang wordt van de Tarters veroverd. *a. 232*
Kinus valt den Tarter af. *r. 89.* belegert de Stadt Kancheu. begeeft zich van daar na Nanchang. vlucht met zyn volk uit de Stadt. *r. 89.* verzwakt d. Tarte s. begeeft zich na Nanchang. *a. 238*
Kingin is d' tweede trap der Sineefche geleterden. op wat wys die den geleerde gegeeven word. *a. 23*
Klippen door kunft gemaakt. *r. 79*
Klippen Xepatan. *r. 82*
Klok in 't Paleis te Nanking. *r. 105*
Koebeesten in Sina hebben krulthairde ftarten. *a. 149*
Kokos boom, haare nuttigheit. *a. 242*
Koloryn-steen kopje. *r. 164*
Koninglyke vaart. haare wel-gelegenheit. *r. 113*
Konjansjam Pagode. *r. 63*
Ko ca is een hangend Eilandt, en in acht Landfchap-pen verdeelt. heeft verfcheide benaamingen. zeden der inwoonders. aart des lands. *a. 201*
Koraanfche volken worden door de moerwil der Si-neefche Kryghs knechten geplaaght. *a. 206.* verwoefing van Korea. *a. 207*
Kouchinchina is een gedeelte van het Ryk Gannan. *r. 32*
Koxinga zoekt Jenjeen te veroveren, maar de aan-flagh mislukt. *r. 112*
Krokodil, haare gefalte en aart. *a. 161, 162*
Kryghs-knechten in Sina, hoe die gemonftrert en on-derzocht worden. *a. 27*
Kruiden in Sina zyn meenigerlei. kruit Kinfu, Hoa-ko, Lungfu. Pufu. *a. 121*
Kruidt Heu. Chifung. Yu. *a. 163*
Kruidt Thee. *a. 123, 124.* katoen-kruidt. *a. 125*
Kruipende dieren. *a. 160*
Kuching. haare gelegenheit. *r. 144.* heeft de fla-p-l van den drank Sampfou. *r. 145*
Kyakya. haare gelegenheit en gefalte. *r. 84.* is drie-maal van de Roovers befporgen. *r. 85*
Kanton. haare gelegenheit. is met verfcheide Veftingen verfterkt. *r. 40.* is verciert met triumf boog-gen. is fcheepryk. *r. 41.* is volkryk. word van de Tarters belegert en veroverd, en 't volk deerlyk vermoort. *r. 44*
Kantonfche Tutang fchryft na Peking, over den Ne-derlandfchen handel. *r. 47*
Kan-

B L A D - W Y Z E R.

Kantonfche jonge Onder-koning trekt na Quangli, om de muitery te dempen. *r. 49*
 Kantonfche Onder-koningen, hoezy by den Tarter verheven zyn. *r. 51.* hunne kleeding. *r. 53*

L.

Lakonfche volken was verboden buiten 's landts te reizen. *r. 1*
 Lammas Gezant. *r. 172*
 Landtbouw is in Sina hoogh geacht. *a. 60*
 Landtman, d'Opper-koopman, haaldt de Gezanten te Kanton in. *r. 198*
 Landfchappen van Sina, hoe die geregeert worden. *a. 7.* wat die jaarlyks opbrengen aan den Keizer. *r. 10*

Landvoogden in Sina hebben een groot gezag. *a. 191*
 brengen den Koning van Niuche om 't leven. *a. 192*
 Lanzu is de derde Sineefche fekt der geleerden. *a. 83*
 Leaotung, hare Grens-paalen, heeft eertyds veel namen gehad. hare Steden. *a. 196.* aart der inwoonders van Leaotung. vrugbaarheid. Godsdienst. *197*
 Leaotung wort van de Tarters belegerd, en van eenen Sineefchen Overften verraden. *a. 203*
 Leer-meesters worden in Sina in groote waarde gehouden. *a. 49*
 Licungzus regeert zachtelyk. *a. 216.* fcheidt van den Roover Chanchienchungus. *a. 213.* plaaght het Landfchap Xenfi en Honan. *a. 213.* laat zich tot Koning huldigen, en neemt den tytel van Keizer aan. *a. 215.* breekt met zyn Heir op. *a. 217.* handelt heimelyk met de Sineefche Overften. komt met zyn volk in Peking. *a. 219.* treedt op den Ryksfoel. *a. 221.* verandert zynen zachten aart in wreetheit. *a. 222.* vlucht met groote rykdommen uit Peking. *a. 223.* fneuvelt. *a. 226*

Lichi, vrucht. *a. 140*
 Lincing, hare uiftekentheid. *r. 138.* heeft eenen kunftigen Tooren. *r. 139*
 Linkio, een vrucht. *a. 145*
 Lius, Sineefche Overfte, verhangt zig zelve. *a. 218*
 Longfchon of Slang-fchip. *r. 116*
 Louangus wordt Sineefche Koning gemaakt. bemint zyne onderdaanen. verliest veel volks. *a. 230*
 Louwa, vogel, op wat wys die viffchen vangt. *r. 132*
 Louwa, vogel. *a. 157*
 Luzu g-bruikte groote ftrengheit in zyn eigen vleeft te temmen. *r. 65*
 Lu neemt den tytel van herftelder des Ryks aan. *a. 231*
 Lungyen, vrucht. *a. 146*
 Ly, is een Sineefche maat. *r. 56*

M.

Magiftraaten in Sina worden van den gemeenen man zeer ge-ert. *a. 9.* worden alle drie jaaren naauw onderzocht en geftraft. *a. 10.* zyn in negen ordens verdeeldt. *a. 11.* draagen bezondere kleederen. *a. 12.* wat eer een Magiftraats perfoon bewezen wort, die den Ryke eenige dienften heeft gedaan. *a. 46*
 Maoenlung, een Sineefch Overfte, doet den Tarters groote afbreuk. *a. 205.* wordt vergeven. *a. 208*
 Menfchen, waar uit die, na 't gevoelen der Sineezen, allereerst ontfaan zyn. *a. 79*
 Merk-teken op 't Plein voor den Throon in 't Hof te Peking. *r. 157*
 Misdaaden, hoe die in Sina geftraft worden. *a. 51*
 Mirridates heeft veel gereift. *r. 2*
 Mogolfche Gezant ifte Peking. brengt gefchenken aan den Keizer. *r. 164*
 Mogorin, een bloem. *a. 127*
 Mongley. *r. 64*
 Moskovifche Gezant wil voor 's Keizers Zegel geen eerbiedigheid betoonen. *r. 168.* waar over hy vertrekt. *r. 169*
 Muur, die Tartaryen en Sina fcheidt. *r. 189.* is van Keizer Chius geficht. *r. 190*

Muiginli, vrucht. *d. 148*
 Muizen die geel zyn. *a. 150*
 Muza, vrucht. *a. 149*
 Muzyk-kunft der Sineezen. *a. 30*
 Myftifche Figuren van zeker werk Yeking. *a. 15*
 Makoufche Raaden zoeken den Neerlandfchen handel in Sina te beletten. *r. 23*
 Makao. hare gelegenheid. benaaming. *r. 44.* is een koopryke Stadt. *r. 34*

N.

Nangang is neerlogryk. *r. 73*
 Nagel-boom. *a. 134.* hoe de nagelen vergadert worden. *a. 135*
 Nanchang, hare gelegenheid. heeft een wonderlyke Put. *r. 87.* wort van de Tarters belegerd. *r. 88.* en veroverd. *r. 89.* *a. 238*
 Nanhung. *r. 69*
 Nankang, hare gelegenheid. *r. 74*
 Nankang, hare gelegenheid. in haat landftreek zyn verfeide Kerken. *r. 92*
 Nanking is 'r negende Landfchap van Sina, haar Grens fcheiding. in Nanking was eertyds 't Keizerlyke Hof. aart des volks in Nanking. *r. 95.* daar in woonen zeer veel Zy-wevers. getal der Steden. *r. 96.* hare jaarlykfche fchattinge aan den Keizer. *r. 97*
 Nanking, de Stadt, hare gelegenheid, heeft dertien Poorten. de ftraaten in Nanking loopen alle recht. *r. 103.* op wat wys de huizen aldaar geficht zyn. *r. 104.* is volkryk. aldaar was eertyds 't oude Keizers Hof. uir Nanking worden alle drie maanden vyf fcheepen met gefchenken aan den Keizer gezonden, en viffchen Siuu. *r. 106*
 Nankingfche inwoonders zyn beleeft. *r. 109*
 Nanking wordt van de Tarters veroverd. *a. 229*
 Nanwaig. *r. 134*
 Neerlanders hebben noit in Sina derven komen. *r. 21*
 Neynemiao, een Dorp. *r. 123*
 Nieuhoang is een fteen die in de maagh der kocijen wordt gevonden. *a. 150*
 Notemuskaat-boom. hare gedaante. *a. 136*

O.

Offerhande der Sineezen. *r. 90.* *a. 88*
 Offerhande der Sineezen om een gelukkige reis te hebben. *r. 111*
 Onderdaanen van Sina worden dikwils van den Keizer met groote waardigheden befchonken. *a. 45*
 Olifanten. *152.* haar leerzaamheid. op wat wys zy teelen. *a. 153*
 Ongedierte. *a. 160*
 Oorzaaken van den ondergang van 't Ryk Sina. *a. 212*
 Onkosten die de Gezanten op hunne reis hebben gedaan. *r. 205*
 Ouders verkoopen in Sina hunne kinderen tot flaven. *a. 63.* verdrenken hare jonge kinderen. *a. 64*
 Oude dingen worden by de Sineezen hoogh geacht. *a. 212*

P.

Paerden, hoe die in Sina gement worden. *a. 150*
 Pagode Konjansiam. *r. 63*
 Pagode Kuil Kiao Miao. *r. 76*
 Pagode Paolinx. *r. 108*
 Pagode Quanguamiao. *r. 113*
 Pagode Teywan Miao. *r. 135*
 Pagode Thiffking. *r. 87*
 Pagoden moeten tol betalen. *r. 150*
 Pagoden, op wat wys die in Sina geficht worden. *a. 88.* zyn in Sina op verfeide plaatzen. *a. 89, 90*
 Paoning, hare gelegenheid. heeft van de Tarters veel geleeden. *r. 119*
 Paolinx Pagode. *r. 108*
 Palakyn, op wat wys de Grooten in Sina daar in gedragen worden. *r. 187*

B L A D - W Y Z B R.

- Papen, hoe die in Sina om hoererye gestraft worden. *a. 80*
- Paul Durette, de Tolk der Gezanten, wordt te Kanton vermoort. *r. 201*
- Peking is het eerste Landschap van Sina. Grens-palen van Peking, is zeer groote koude onderworpen. aart des lands. *r. 42.* getal der Steden. getal des volks in Peking. haar jaarlyksche schatting aan den Keizer. *r. 143*
- Peking (de Stadt), haare voortreffelykheid. heeft rwaalf Poorten. *r. 185.* de Straaten zyn in Peking niet met steenen belcirt. de Sineezen gaan aldaar voor het stuiven des stoffs met een sluyer om het hoofd. *r. 186.* heeft een kostelyk Hof. *r. 177*
- Pekingfche Gecommitteerden vragen de Gezanten naauwkeurig na de geschenken, en of de Hollanders op zee zyn voortgeteelt, en meer andere dingen. *r. 159*
- Pekingfche Ryksverzorger vraagt de Gezanten na de geschenken, die aan den Keizer zullen vereert worden. *r. 162*
- Peking is in groote ontfsteltenis over 't naderen der Tarters. wort van de Roover Likungzus veroverd. *a. 219*
- Pekkinfa heeft allerlei scheeps-behoefden te koop. aldaar zyn klippen door kunst gemaakt. *r. 79*
- Pengce, haare gelegenheid. *r. 93*
- Peper. *a. 138.* ronde, witte en lange peper. *a. 139*
- Plato achte 't reizen buiten 's lands zeer hoog. *r. 2*
- Poelen die wonderlyk zyn. *a. 168*
- Porcelaine Tooren buiten Nanking. is van de Sineezen geficht, en van de Tarters verwoest. *r. 109*
- Porcelain, op wat wys dat gemaakt werd. *r. 90*
- Priesters in Sina, hoe die gekleedt gaan. *a. 82*
- Pulo Tymon, een Eiland. *r. 31*
- Puon was d'eerste mensch en Overste in Sina. *a. 171*
- Q.**
- Quangfi is het dertiende Landschap van Sina. Grens-scheiding. getal der Steden in Quangfi. *r. 18.* getal des volks. haar jaarlyksche schatting aan den Keizer. *r. 19*
- Quantonglou leit op 't gebergte van Sangwonhab. *r. 61*
- Quantung is het twaalfde Landschap van Sina. haar Grens-palen. vruchtbaarheid. aart der inwoners. *r. 39.* wordt door Onder-koningen bestierd. was eertyds een Koningryk, en wierdt Nanie genoemd. getal der Steden in Quantung. *r. 39.* getal des volks. haar jaarlyksche schatting aan den Keizer. Quantung wordt van de Tarters veroverd. *a. 233*
- Queicheu is 't veertiende Landschap van Sina. Grens-scheiding. getal der Steden in Queicheu. *r. 19.* getal des volks. haar jaarlyksche schatting aan den Keizer. *r. 20*
- R.**
- Raaden in Sina zyn tweederlei. *a. 3*
- Rantsoen der Gezanten, en van hun gevolg, gedurende hun verblyf in Peking. *r. 184*
- Regeering in Sina bestaat in verscheide Raaden. *a. 4.* en alleen uit geleterde Persoonen. *a. 2*
- Revieren in Sina zyn meenigerlei. *a. 102*
- Riet in Sina is meenigerlei. *a. 128.* Zuiker-riet. *a. 129.* Bamboes-riet. *a. 130*
- Rys-bouw, hoe die in Sina gedaan wordt. *r. 118*
- Rhabarber. *a. 118*
- Rhinoceros, zyn' gestalte. *a. 151.* vreemde geschiedenis van den Rhinoceros. *a. 152*
- Ryks-raaden in Sina zyn in zes Ampt-genootschappen verdeelt. *a. 4*
- Ryks-Kancellier der Tarters wil dat de Hollanders den Keizer van Sina alle vyf jaaren zullen begroeten. *r. 165*
- Roffianen, op wat wys zy met de hoeren het landt door-trekken. *a. 34*
- Romainen zyn neerfthig geweest in het bezoeken van vreemde Gewesten. *r. 2*
- Rota, een rys-tak, haar nuttigheid. *a. 126*
- Rorting. *a. 129*
- Rouw der Sineezen over hunne dooden. *a. 52*
- Roovers zyn de oorzaak van 't verlies van het Ryk Sina. *a. 212*
- S.**
- Ahu is vruchtbaar. *r. 55*
- Sampfou drank. *r. 47*
- Sampfou kopjes, daar af is in Ufu de stapel. *r. 100*
- Sampfou drank, daar af is te Kuching de stapel. *r. 145*
- Sunga, d'achtste Stam der Sineefche Keizeren. *a. 181*
- Sanglo. *r. 146*
- Sanyuum was eertyds volk-ryk, maar is deerlyk van de Tarters verwoest. *r. 59*
- Sangwonhab's gebergte. heeft een Pagode. *r. 60*
- Sanfianwey. *r. 155.* heeft een Triumpspoort. *r. 156*
- Schaapen van Sina hebben lange staerten. *a. 149*
- Satrys. *a. 155*
- Schattingen der Sineefche Landfchappen. *r. 10*
- Schedel trekt van Taiwan na Sina, om den vryen handel te verzoeken. komt in de haven van Heytamon. wordt van de Afgezanten der Kantonfche Onder-koningen qualyk bejegend. *r. 22.* wordt in Kanton ten Hoof ontboden, en treffelyk van den ouden Kantonfchen Koning onthaalt. komt by de moeder van den jongen Kantonfchen Onderkoning, krygt by den Tutang van Kanton geen gehoor. *r. 23.* vertrekt vruchteloos nit de revier van Kanton na Batavie. *r. 25*
- Schedel komt met Zacharias Wagenaar voor de tweede reis voor Kanton. trekt aan lant te Kanton. zyn wedervaren. *r. 25.* komt weder aan boort. *r. 26*
- Scheepen, op wat wys en hoe kostelyk die in Sina geficht zyn. *a. 99*
- Schilder-kunst der Sineezen. *a. 30*
- Schildt-padden. *a. 164*
- Schoenen der Sineezen. *a. 59*
- Schoolen in Sina zyn niet gemeen. *a. 22*
- Schrift der Sineezen. *a. 17*
- Sekretaris van den ouden Kantonfchen Onderkoning vertrekt van de Gezanten, en geeft een scheimaal. *r. 57*
- Sciequia is de tweede zekt der Sineezen. *a. 79*
- Sekten in Sina zyn drierlei. *a. 67*
- Sieucaï is de eerste trap der Sineefche geleertheit. *a. 22*
- Siyu visschen, worden van Nanking aan den Keizer gezonden. *r. 106*
- Sinkicien. *r. 148*
- Single. *r. 151*
- Sinking, haare gelegenheid. *r. 85*
- Slang-scheepen zyn kostelyk verciert. *r. 116*
- Sluizen in Sina. *a. 96*
- Spel van na geboorte dieren. *r. 54*
- Spel der Sineezen. *a. 49*
- Spyze der Sineezen. *a. 43*
- Springhaanen by Single, op wat wyze die de landen bederven, en van de Sineezen van de landen af gekeert worden. *a. 151.* zyn oorzaak van den oorlog. *a. 212*
- Stammen der Sineefche Keizeren. *a. 180*
- Steden in Sina zyn meest op eenlei wyze geficht. *r. 9.*
- Steen Mienhoang, wordt in de maagh der koeijen gevonden. *a. 150*
- Steenen in Sina zyn meenigerlei. *a. 115*
- Strydtebaare Sineefche vrouw. *a. 202*
- Suchuen is het zeste Landfchap van Sina. getal der Steden in Suchuen. *r. 14.* getal des volks. haar jaarlyksche schatting aan den Keizer. *r. 15*
- Scu,

B L A D - W Y Z E R.

Sucu, vrucht. *a. 145*
 Suiker-rier, hoe dat in Sinagepoot wordt. *a. 129*
 Suijteen heeft wonderlyke bergen. *r. 67*
 Sultans Graf-stede. *r. 116*
 Sufan, Dorp. *r. 70*
 Sineezen worden jammerlyk van de Tarters geplagt. *r. 57*
 Sineezen, hoe zy schryven. *a. 17.* verstaan zich byna alleen op de zeede-kunde. zyn in de wis-kunsten ervaren. *a. 19.* scheppen al hunne geleerdheid uit vyf boeken. *a. 21.* zyn liefhebbers van toneelspelen. *a. 31.* vallen heusch van aart. op wat wys zy elkandere begroeten en bezoeken. *a. 37.* gebruiken bezondere manieren van zeggen, als ze iemant groeten. *a. 38.* hoe zy elkandere geschenken vereeren. *a. 39.* op wat wys zy hunne gastmaalen doen, en hunne gasten onthaalen. *a. 41.* vieren zonderling hunne geboorte-dag. *a. 47.* laaten zich met verscheide naamen noemen. *a. 47.* worden gemeenlyk op straat in draagh-baaren getorft. *a. 48.* houden hunne Leer-meesters in groote waarde. *a. 49.* op wat wys zy trouwen. *a. 49.* op wat wys zy hunne Uitvaaren, Lykstaafien en hunne Graf-steden maken. *a. 51, tot 55*
 Sineezen, hoedaanig zy van gestalte en lichchaam zyn. *a. 56.* scheeren op een zonderlinge wys hun hair. *a. 57.* hoe zy gekleedt gaan. *a. 58.* zyn zeer tot wiceleryen en voorspellingen genegen. *a. 61.* gebruiken groote waan-geloof in het verkiezen van een plaats tot een Gebouw of Graf. *a. 62.* verdrinken de jonge kinderen, en verkoopen hunne eigen kinderen tot slaaven. *a. 63.* brengen zich zelfs om het leven. lubben de jonge knechtjes. *a. 64.* begaan groote mislagen in het straffen. *a. 65.* zyn liefhebbers der Alchymie, en staan zeer na de onsterfelykheid. *a. 66.* d'oude Sineezen hadden in hunne zekten weinig dwaalingen. *a. 67.* wat zy van de belooning der deugden en onsterfelykheid houden. *a. 70.* hebben van d'Europers vele dingen geleerd. *a. 77.* noemen de werelt een ai. *a. 78.* wapenen zich om de Tarters te verdryven. hebben een strenge gewoonte. *a. 211.* vluchten voor de Tarters. vechten voor hun hair, en verjagen de Tarters. *a. 231*
 Sina is een gedeelte van Azie. oorsprong des naams Sina is onzeker. *r. 4.* heeft verscheide naamen. werd in vyftien Landschappen verdeelt. *r. 6.* rechte naam-reden van 't woordt Sina. *r. 6.* buiten Sina is geen Ryk Kattay. Sina is vierkant. scheitspalen van Sina. *r. 7.* is met zeer sterke Grens-vesting omringt. getal der Steden in Sina. *r. 8.* meenigte der menschen in Sina. *r. 9*
 Sina heeft onde wetten. *a. 2.* in Sina mag geen vreemdeling komen. *a. 11.* in Sina zyn geen gemeene scholen. *a. 22.* uit wat oorzaak Sina verwoest is. *a. 211*

T.

Taiko, hare gelegentheid. *r. 81*
 Taichangus wordt Keizer, en sterft. *a. 199*
 Tale der Sineezen is in ieder Landschap bezonder, en daar-en-boven noch een andere algemeene tale door her gantsche Ryk. is kort en bondigh. *a. 18*
 Talg-boom. *a. 145*
 Tanga de zevende Sineefche Stam. *a. 180*
 Tarters doen den eersten inval in Sina. *a. 179*
 Tarters hebben altyds vyanden der Sineezen geweest. *a. 181.* wat Landschap zy bewoonen, bunne kleeding. *a. 186.* wat orde zy onderhouden in het te velde trekken. aart der Tarters, &c. *a. 188*
 Tarters veroveren verscheide Steden in Leaotung, hoe zy de veroverde Steden handelen. *a. 195.* trekken na Peking. *a. 196.* keeren weder na Leaotung. *a. 199*

Tarters komen de Sineezen beoorlogen, vallen in Leaotung, en belegeren Leaoyang. *a. 203.* haar bedrog. *a. 204.* deryen hun zegen niet vervolgen. *a. 204.* belegeren Ningyven, verlaten dat, en vallen op 't Eilandt Thaoyven. *a. 205.* veroveren het Oosterlyk gedeelte van Leaotung. *a. 108.* belegeren de Hoofdstadt Peking. *a. 209.* breeken van 't beleg op. *a. 210.* groeijsen in magt aan. *a. 213.* komen in Sina om Licungzus daar uit te dryven. *a. 224.* krygen grooten aanhang in Sina. maken geen verandering in de regering. *a. 226.* willen met den Keizer Hunquangus geen vrede maken. *a. 227.* veroveren Nanking. *a. 229.* en Hanchen. *a. 230.* trekken over de revier Cienhang, en veroveren Kinhoang. *a. 232.* Fokien en Quantung. *a. 233.* krygen in Kiangsi den neerlaag. *a. 235.* hoe zy de veroverde Sineefche Steden met Kryghs-bezetting bewaaren. *a. 236*
 Tarterfche Hopman kan vaerdigh met den boog omgaan. *r. 57*
 Tarterfche Koning zendt eenen brief aan den Sineefchen Keizer. *a. 193.* zweert het ongelyk, hem van de Sineezen aangedaan, te wreken. *a. 194.* komt met zyn Heir voor Leaoyang, en bestormt het. *r. 195*
 Taujenjeen is vruchtbaar. *r. 124*
 Ten, een rys-tak, is een zeer nut gewasch. *a. 126*
 Thienming, de Tarterfche Koning van Niuche, sterft. *a. 106*
 Tienkuis wordt Keizer. *a. 199.* zoekt den Koning van Korea te verplichten. *a. 200.* ruft toe om de Tarters te verdryven, en jaagt hen uit Leaotung. *a. 202.* sterft. *a. 206*
 Tiendnwey is een vermaarde Zee-steiger, en heeft een sterk Kasteel. *r. 152*
 Tienhoangus was de tweede Sineefche Overfte. *a. 171*
 Thee, haar gedaante en kracht. *a. 124*
 Thee-drank. *r. 46*
 Throon des Tarterfchen Keizers in Peking, is bezet ter weder zyde met hondert rwaalf mannen. *r. 173.* de Tutang en andere Grootten doen daar voor eerbiedigheit. *r. 174*
 Tygers die tam zyn. *a. 152.* haar aart. *a. 154*
 Tytels van verscheide Sineefche boeken. *a. 69*
 Tooneel-spelen worden by de Sineezen in groote waarde gehouden. *a. 31*
 Tonquam. *r. 145*
 Tonnau. *r. 147.* het volk is daar zeer ongebonden. *r. 148*
 Toorens in Sina, hoe meenigerlei. *a. 92.* Tooren te Lincing. *r. 139*
 Trajanus, Keizer, was zeer begeerig tot reizen. *r. 2*
 Triumfboogen in Kanton. *r. 42*
 Triumfboogen in Sina zyn prachtigh geschildt. *a. 93*
 Trouwen der Sineezen, op wat wys in Sina dat geschiedt. *a. 49*
 Tuncham, hare gelegentheid en gestalte. *r. 136*
 Tungling, hare gelegentheid. *r. 98*

V.

Vannungan is deerlyk verwoest. hare gelegentheid en gestalte. *r. 78*
 Vanlieus wordt Keizer. *a. 190.* sterft. *a. 199*
 Varkens worden in Sina met groote naerstigheit gemest. *a. 150*
 Verman sterft. *r. 140*
 Vliegende vissen, hare gestalte. *a. 203.* lyden groote vervolging. *a. 204*
 Vogelen zyn in Sina meenigerlei. *a. 156*
 Visschen zyn in Sina meenigerlei. *a. 157*
 Vruchten zyn in Sina meenigerlei. *a. 144*
 Vrchren Venku, Linkio, Sucu. *a. 145.* Lichi. *a. 146.* Lungyen, Muiginli, Jaka. *a. 146.* is rweederlei. *a. 147.* Durionen, *a. 147.* Ananas. *a. 148.* Mefa. *a. 149*
 Vlot.

B L A D - W Y Z E R .

Vlottend Dorp. *r.* 125. hoedaanigh de luiden zich daar oponthouden. *r.* 126
 Vyf Paerts-hoofden. *r.* 66
 Uclienjeen, haare gelegenheit. *r.* 89. is zeer neeringryk, en heeft den stapel van porcelein. *r.* 90
 Uitvaarten der Dooden, op wat wyze de Sineezen die houden. *a.* 51
 Upun, een Kasteel. *r.* 99
 Usanguejus wordt van zynen Vader Us verzoght, om den Roover Lincungzus toe te vallen, dat hy afflaat. *a.* 222. verzoekt aan den Tarter om bystant, om Licungzus uit Sina te verdryven. *a.* 223. zoekt de Tarters weder uit Sina te krygen, dat zy listelyk den Sineezen af slaan. *a.* 226
 Uuching. *r.* 141
 Uurwyzers der Sineezen. *a.* 31

W.

W Agenaar wordt met twee gelade Jachten na Kanton gezonden. *r.* 25. wordt naauw be- waart in zyn schip voor Kanton. *r.* 26. vertrekt vruchtreloos van Kanton na Batavia. *r.* 27
 Walvisch, haar gestalte, en teelt. *a.* 159. hoe zy ge- vangen worden. *a.* 160
 Water-duivel. *r.* 94
 Water-leidingen in Sina, en haar geryf. *a.* 94
 Water-vallen. *a.* 104
 Weêr-maker, en zyn vreemde porzen. *a.* 36
 Werelt word een ai van de Sineezen genoemt. *a.* 78. wat de Sineezen van den ondergang der werelt ge- voelen. *a.* 79
 Wint-molens. *r.* 118
 Wint-slang. *r.* 173
 Wolken beduiden aan de kust Ainan regen. *r.* 203
 Wonderlyke bergen. *a.* 165
 Woorden der Sineezen bestaan alle uit een eenige letter-greep. *a.* 13. hebben een dubbel-zinnige klank, die door middel van verscheide toonen wordt weghgenomen. *a.* 16
 Wortels in Sina zyn meenigerlei. *a.* 117
 Wortel Ginseng. *a.* 117. Rhabarber. wortel Sina. *a.* 118. haar kracht en gebruik. *a.* 119. Gember. wyze van pooten. hare kracht. *a.* 121

X.

X Anga, de tweede Stam der Sineefche Keize- ren. *a.* 180
 Xanfi is het tweede Landfchap van Sina. hare Grens- palen. *r.* 10. is zeer droog. levert veel muskeljaar engout uit. *r.* 12. getal der Steden in Xanfi. *r.* 12.

getal des volks. haare jaarlyksche schatting aan den Sineefchen Keizer. *r.* 13
 Xantung, haare Grenspalen, vruchtbaarheid, aart des volks, getal der Steden in Xantung. *r.* 128. ge- tal des volks, jaarlyksche schatting aan den Kei- zer. *r.* 129
 Xanxui. *r.* 56
 Xiaohaus, wat hy in zyn regeering uitgerecht heeft. *r.* 175
 Xiaochu is neeringryk. *r.* 65
 Xenfi is het derde Landfchap van Sina, haare Grens- palen. *r.* 11. getal des volks en Steden. *r.* 12. wordt van de Roovers geplaagt. *a.* 213
 Xunus heeft verscheide nuttige Werren by de Sineez- en ingevoerd. *a.* 179

Y.

Y Ancheu, haare gelegenheid, aldaar is groote zout-handel, en schoon Vrouw-volk, heeft een Tolhuis. *r.* 115. haare Voorstadt. *r.* 116
 Yaus, zyn bedryf. *a.* 176. draagt zyn Ryk over. *a.* 177. reden van Yaus aan Xunus. *a.* 178
 Yeus was de derde Sineefche Overfte, zyne regee- ring. *a.* 172
 Yvus, de eerste grondlegger van den Stam Hiaa. *a.* 179
 Yvenus laat zich van den Tarter om-kopen. *a.* 208. wordt door list gevangen en om't leven gebragt. *a.* 209

Z.

Z Eege-boogen in Sina worden prachtygh ge- sticht. *a.* 93
 Zeede-kunde wordt voornamentlyk by de Sineezen geleerd. *a.* 19
 Zegels worden by de Sineezen zeer veel gebruik. *a.* 32. ieder Sineefche Magisttraat gebruikt een bezonder Zegel. *a.* 48
 Zonne-waaiers bestaan uit verscheide stoffe. *a.* 33
 Zout-koe, hoe die gevangen wordt. *a.* 150
 Zuiker-rier, hoe dat gepoot wordt. *a.* 129
 Zutadze Gezant, zyne kleeding. *r.* 170
 Zungchinius de Sineefche Keizer zendt Yvenus aan den Tarters om vrede. *a.* 208. doet Guei en zyne aanhangers om't leven brengen. *a.* 217. wil uit Peking vluchten. *a.* 218. doorsteekt zyne doch- ter, en verhangt zich zelven. *a.* 220. zyne twee kleine zoofitjes worden onthalt. *a.* 221
 Zungteus wordt Tarterfche Keizer gemaakt. zyn aart en begaaftheden. *a.* 210
 Zy-wevers woonen in groote meenigte in het Landt- fchap Nanking. *r.* 96

E I N D E .

A A N W Y Z I N G,

Voor de

B O E K - B I N D E R S,

*Waar na zich de zelve, in het inbinden der groote
Platen, te schikken hebben.*

Inde Reis-Beschryving, of eerste Deel.

A Nhing.	op Pag. 98	Nanchang, of Kiangsi.	86
Banket.	45	Nangan.	73
Batavia.	28	Nanking.	101
Kanton.	40	Makou.	34
Kanton in platte grond.	42	Peking.	159
Kuching.	144	Porceleine Tooren.	109
Hoaigan.	120	Paolinsi.	193
Hukeu.	92	Single.	151
Famcesu.	114	Tincirwey.	153
Kajut su.	118	Tonglieu.	97
Kancheu.	75	Tuncham.	136
Keizers Hof van binnen.	173	Tongling.	98
Keizers Hof in platte grond.	176	Xant sui.	135
Kinnungam.	82	Xaocheu of Suche.	65
Nambun.	69	Ufu.	100
Nankang.	91	Vannungam.	78

In d' Algemeene Beschryving, of tweede Deel.

Pagode van binnen.	88
Musa.	148
Krygs-ordre in het marcheren.	188

E I N D E.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX AND TILDEN FOUNDATIONS

1009 5th Ave. New York City

Acquired from the

Library of the

City of New York

1897

1898

1899

1900

1901

1902

1903

1904

1905

1906

1907

1908

1909

1910

1911

1912

1913

1914

1915

RARE 84-B
22315

FOLIO